

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou

Historické vědy - pravěká a středověká archeologie

Lubor S m e j t e k

**Osídlení z doby bronzové v Kněževsi
u Prahy**

**Bronze Age settlement at Kněževes
near Prague**

Disertační práce

1. Text

vedoucí práce - Prof. PhDr. Jan Bouzek, DrSc.

2011

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15. března 2011

Abstrakt

Práce se zabývá souborným zpracováním a vyhodnocením výsledků rozsáhlého záchranného archeologického výzkumu (2939 objektů, z toho 1470 kůlových a sloupových jam), provedeného společností Archaia na lokalitě Kněžves (okr. Praha-západ) v roce 1998. Na ploše více než 10 hektarů zde byly odkryty doklady osídlení z několika úseků pravěku až raného středověku (neolit, eneolit, doba halštatská, časný latén, doba hradištní), ale především z doby bronzové, kam spadá nejvíce zjištěných nálezů. Jejich analýza z různých úhlů pohledu, doplněná o výběrovou deskripční a kresebnou dokumentaci, představuje těžiště předloženého pojednání. Úvodem je popsán průběh a metoda výzkumu, geomorfologické poměry, podloží a půdní pokryv na lokalitě i předpokládaná vegetace zájmového území na základě přírodovědných analýz (makrozbytky, uhlíky). Pozornost je věnována také dějinám archeologického bádání na katastru současné obce Kněžves a sousední Kněžívky. Z počátků doby bronzové (starší období únětické kultury) pochází 24 kostrových hrobů, vybavených keramikou a výjimečně také měděnými/bronzovými záušnicemi. Do stejného období náleží i 16 objektů sídlištního charakteru. Slabé využívání lokality ve střední době bronzové (kultura mohylová; Br B–C: 12 objektů + intruze) bylo vystřídáno intenzivní sídelní aktivitou v následující mladší až pozdní době bronzové (kultura knovízská a štítarská; Br C2/D – Ha B2-3: celkem 1222 datovatelných objektů). Z těchto objektů s průkazným datovacím materiálem tvořily největší počet zásobní jámy (obilnice), z nichž se v řadě případů kvůli mocné skrývce dochovaly jen spodní části či dna. Vyskytly se i větší, poměrně hluboké nepravidelné jámy (tzv. hliníky). Kůlové, resp. sloupové jámy, indikující nadzemní dřevěné konstrukce obytných staveb, bylo možné jednoznačně zařadit do období popelnicových polí jen výjimečně. Samostatně jsou analyzovány hlavní součásti zjištěného bohatého nálezového fondu knovízské a štítarské kultury. Jeho nejdůležitější složku představuje tradičně početná keramika, která je z typologicko-chronologického hlediska sledována v rámci výběru 389 charakteristických nálezových celků. V řadě objektů se vyskytovaly i další hliněné artefakty, jako např. tkalcovská závaží, kolečka, přesleny apod. Bronzových předmětů bylo nalezeno celkem 65, přičemž se jedná převážně o drobnější exempláře či jejich fragmenty, patrně ztracené na sídlišti. Určitou výjimku představují osobní šperky (drátěné vlasové ozdoby a prsteny), zjištěné u lidských koster v sídlištních objektech. Nejpočetnější i chronologicky nejprůkaznější jsou jehlice, kterých je v souboru 23. Dále jsou zastoupeny jehly, šídla, hroty šípů, zlomky plíšků, tyčinek a drátů, kroužek, řap srpu, svorka apod. Dochované hmotné prameny doplňuje kostěná a parohová industrie (např. dlátka, šídla, hroty, hladítka, špachtle, brusle, kladiva apod.), přičemž nevyjasněná zůstává funkce ohlazených a někdy i zdobených hleznových kostí skotu („hrací kameny“?). Poměrně významný byl také podíl kamenné industrie, která plnila zejména funkci úderových nástrojů (otloukače, palice, retušéry), ale i různých hladítek a pracovních podložek. Zastoupeny jsou rovněž drtidla a podložky na mletí obilí. Na lokalitě byl objeven také nepřímý doklad o slévání bronzu, a to fragment poloviny kamenné licí formy z místní suroviny, sloužící nejspíše k výrobě dlát s tulejí. Ojedinele byly zjištěny i stopy bronzoviny na keramických zlomcích a patrně kamenné jádro. Zvláštní pozornost je věnována dvěma objektům, které obsahovaly zlomky většího počtu plochých talířovitých misek s tordovaným okrajem, interpretovatelných patrně jako sekundárně deponované obětiny. V jednom z těchto objektů byly navíc fragmenty velkých rozvětvených „podstavců“ ze špatně vypálené hlíny, což by v kontextu několika linií kůlových jamek mohlo ukazovat na existenci nějaké nadzemní dřevěné stavby kultovního charakteru, snad svatyně. V některých sídlištních objektech byly nalezeny lidské skelety či jejich části, a to často v neanatomických polohách. Výjimkou nejsou ani pozůstatky několika jedinců (dospělých i dětí) vhozené do jedné jámy, či naopak „pohřby“ samostatných lebek nebo nálezy jednotlivých lidských kostí v zásypech objektů. Celkově bylo zaznamenáno 107 jedinců, pocházejících ze 78 objektů, náležejících v naprosté většině knovízské kultuře. Několik sídlištních jam zase obsahovalo celé kostry zvířat. Komplexní analýza nálezového fondu umožnila vyčlenění šesti základních sídelních horizontů, kopírujících v zásadě hlavní vývojové trendy, pozorovatelné v průběhu mladší a pozdní doby bronzové. Osídlení lokality bylo nejhustší ve vrcholném období knovízské kultury (Ha A2/B1), avšak během následující štítarské kultury (Ha B2-3) již výrazně zesláblo. Může to souviset s intenzivním pozdně bronzovým osídlením v nedaleké poloze na k.ú. Kněžívka. Absolutně chronologické ukotvení sídliště v Kněževsi potvrdila čtyři radiokarbonová data.

Klíčová slova: starší doba bronzová, střední doba bronzová, mladší a pozdní doba bronzová, pohřebiště, sídliště

Abstract

The work is a general analysis and evaluation of the results of an extensive rescue excavation (2.939 features, out of which 1.470 were post and column holes), that was carried out by the Archaia company at the Kněževy site (Praha-západ district) in the year 1998. In an area of more than 10 ha, evidence of settlement in several prehistoric and historic periods was recorded (Neolithic, Eneolithic, Hallstatt period, Early La Tène, Hillfort period), however, it was particularly the Bronze Age, where the majority of the finds belong. An analysis from different viewpoints, supplemented with selective descriptive and visual documentation, represents the focal point of the submitted treatise. In the introductory part, there are described the progress and methods of excavation, the geomorphologic conditions, the subsoil and soil coverage on the site, as well as the expected vegetation in the area of interest on the basis of scientific analyses (macroremains, charcoal). Attention is paid also to the history of archaeological research within the cadastre of the current village of Kněževy and the neighbouring Kněžívka. From the beginning of the Bronze Age (the early phase of the Únětice culture) date 24 inhumation graves equipped with pottery and occasionally also with copper/bronze earrings. 16 features of settlement character belong to the same time period. The rare use of the site in the Middle Bronze Age (Tumulus culture, Br B-C: 12 features + intrusion) was succeeded by intensive settlement activities in the following time period of the Late to Final Bronze Age (Bylany and Štítary cultures, Br C2/D – Ha B2-3: 1.222 datable features). The most numerous features, with conclusive dating material, were storage pits (granaries), of which, in the majority of cases, just the lower parts or bottoms remained preserved. Also larger, relatively deeper irregular pits occurred (so-called clay pits). Post or possibly column holes, indicating overhead wooden constructions of residential buildings, could only seldom be clearly classed as belonging to the Urnfield period. The main components of the recorded rich assemblages of the Knovíz and Štítary cultures were analysed separately. Their most important part is traditionally represented by numerous pottery fragments that were, from the typological-chronological viewpoint, observed within the framework of 389 selected characteristic complexes. In a number of features, other clay artefacts were present as well, such as weaving weights, wheels, spindle whorls etc. In total, 65 bronze artefacts were found, whereas these are predominantly tinier items or their fragments, possibly lost in the settlement. A certain exception is represented by personal jewellery (wire hair decorations and rings), recorded on human skeletons in settlement features. The most numerous and chronologically most important are pins (23 pieces). Other objects, such as needles, awls, arrowheads, fragments of sheet-metals, bars and wires, a ring, a sickle tang, a clamp, etc. are present as well. The preserved material sources are also supplemented by bone and horn industry (e.g. chisels, awls, points, smoothers, spatulae, “skates”, hammers etc.) whereas the function of smooth and sometimes even decorated talus bones of cattle remains unclear (gaming stones?). The percentage of stone industry was also quite significant. It fulfilled especially the function of striking tools (chipping tools, mallets, retouchers), but also of different smoothers and working pads. Also crushers and pads for grinding grain are represented. Indirect evidence of bronze smelting was also found on the site. This is a fragment of a half of a stone mould made of local raw material that most probably served for the manufacture of socket chisels. Rarely, also traces of raw bronze material were detected on pottery fragments and on a stone core. Special attention was paid to two features that contained numerous fragments of flat dish-shaped saucers with a twisted rim. These were interpreted as probable secondarily deposited sacrificial offerings. In one of these features, there were, on top of that, also fragments of large branching “stands” made of imperfectly burnt clay that, in the context of several lines of post holes, could point to the existence of a large overhead wooden structure of ritual character, possibly a sanctuary. In several settlement features, there were found human skeletons or their parts, often in non-anatomical positions. The remains of several individuals (both adults and children) thrown into a pit were not exceptional, along with “burials” of separate skulls or discoveries of individual human bones in the fills. In total, 107 individuals were documented, originating from 78 features the majority of which belonged to the Knovíz culture. Several settlement pits contained whole skeletons of animals. Complex analysis of the material assemblage enabled us to distinguish six basic settlement horizons, copying, as a rule, the main development trends that can be observed in the course of the Late and Final Bronze Age. Settlement activity on the site was most intensive in the peak period of the Knovíz culture (Ha A2/B1), however, it significantly dropped during the following period of the Štítary culture (Ha B2-3). This could possibly be related to intense Final Bronze Age settlement on a nearby site in the cadastral area of Kněžívka. The absolute dating of the Kněževy settlement was confirmed by four radiocarbon measurements.

Key words: *Early Bronze Age, Middle Bronze Age, Late and Final Bronze Age, cemetery, settlement*

Lubor Smejtek

OSÍDLENÍ Z DOBY BRONZOVÉ V KNĚŽEVSI U PRAHY

1. Text

OBSAH

Úvod	7
Poloha a přírodní prostředí	10
Dějiny archeologického bádání	12
Průběh, metoda, zpracování a financování výzkumu	19
OSÍDLENÍ VE STARŠÍ DOBĚ BRONZOVÉ	27
Únětické hroby a pohřební ritus	28
Prostorové rozložení hrobů a sídlištních objektů	33
Datování	35
Katalog objektů a nálezů únětické kultury	42
Pohřebiště	42
Sídliště	57
OSÍDLENÍ VE STŘEDNÍ DOBĚ BRONZOVÉ (Br B–C)	63
OSÍDLENÍ V MLADŠÍ A POZDNÍ DOBĚ BRONZOVÉ (Br C2/D–Ha B2-3)	73
Charakteristika a funkce sídlištních objektů	74
Doklady nadzemních staveb	82
Analýza hmotných pramenů	109
Současná periodizace knovízské a štítarské kultury	109
Typologicko-chronologický rozbor keramiky	113
Amfory	116
Dvojkónické nádoby (okříny)	125
Mísy a amforovité mísy	128
Koflíky a džbánky	134
Amforovité a vejčité zásobnice	140
Hrnce a amforovité hrnce	145
Cedníky	148
Keramika cizí kulturní provenience	200
Ostatní hliněné předměty	206
Bronzová industrie	216
Katalog bronzové industrie z knovízských a štítarských objektů	225
Doklady slévání bronzu na lokalitě	230
Kostěná industrie	235
Hleзна skotu jako „hrací kameny“	240
Kamenná industrie	245
Kultovní prostor a deponování obětí	254
Mísy s tordovaným okrajem a sluneční symbolika	260
„Pohřby“ v sídlištních jamách	267
Lidské skelety a jejich části	270
Katalog objektů s lidskými skelety	280
Celé zvířecí skelety	292
Sídelní horizonty a časoprostorový vývoj osady	295
Mohylovo/knovízský horizont (Mo/Kn 1)	296
Starší knovízský horizont (Kn 2)	296
Střední knovízský horizont (Kn 3)	298
Vrcholný knovízský horizont (Kn 4a-b)	300
Knovízsko/štítarský horizont (Kn/Št 1a)	309
Starší štítarský horizont (Št 1)	312
Mladší štítarský horizont (Št 2)	312

Radiokarbonová data a absolutní chronologie 317
Závěrem 323
PŘÍLOHY 325
Příloha 1: Katalog objektů s analyzovanou keramikou 325
Příloha 2: Datování objektů ze střední, mladší a pozdní doby bronzové 370
Příloha 3: Prostorová identifikace objektů na plánech 378
PRAMENY A LITERATURA 397

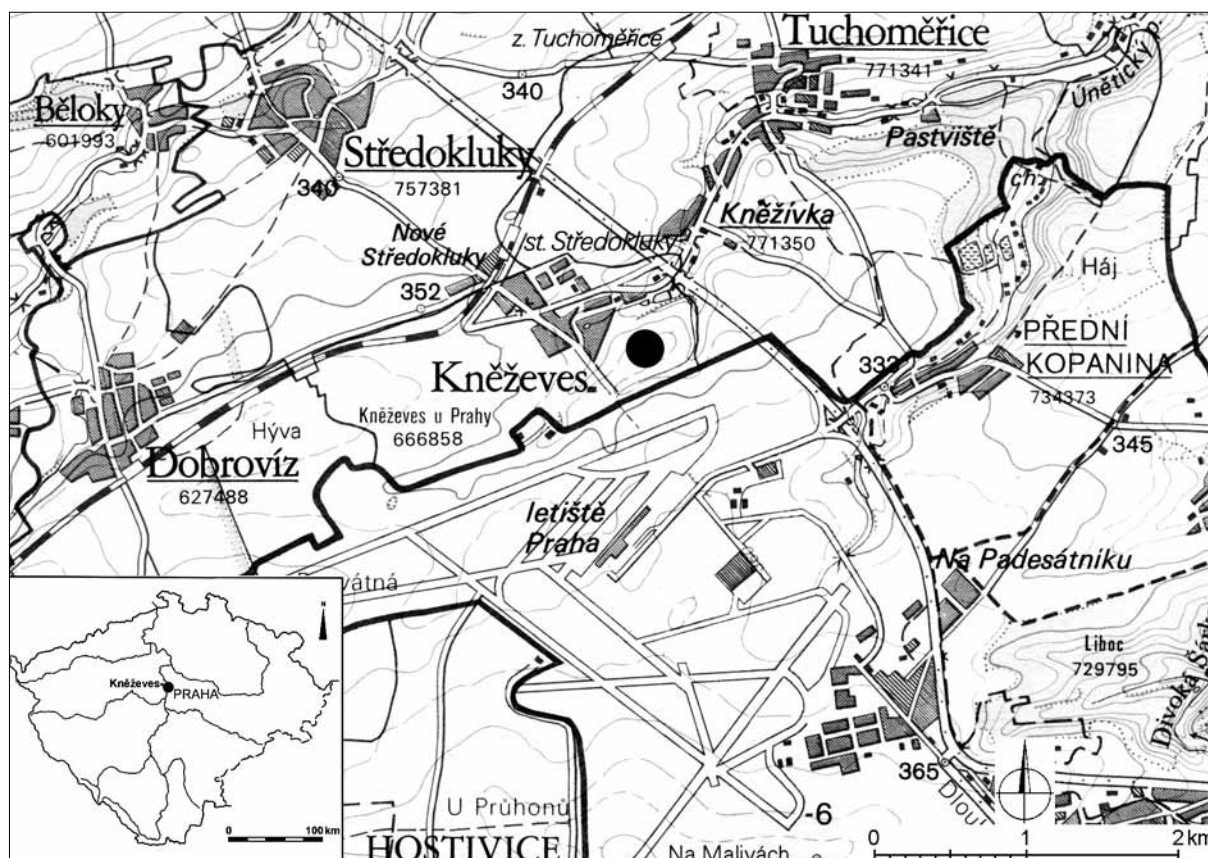
ÚVOD

Předkládaná práce se zabývá souhrnným zpracováním dokladů osídlení z doby bronzové, které byly získány během rozsáhlého záchranného archeologického výzkumu, prováděného občanským sdružením Archaia v dubnu až červnu 1998 na katastru obce Kněževs (okr. Praha-západ). Mimořádně technicky i časově náročný terénní výzkum probíhal na ploše o rozloze více než deset hektarů, určené k výstavbě skladového areálu firmy Airport Logistic Park, a. s., souvisejících komunikací a inženýrských sítí (*obr. 1-2; fototab. 2:2; 3:2*).

Bezprostředně po ukončení prací v terénu následovalo neméně obtížné laboratorní zpracování a základní vyhodnocení získaných hmotných pramenů, doprovázené revizí a digitalizací kresebné i fotografické dokumentace. Předběžné výsledky výzkumu shrnula investorská zpráva, která byla předložena v roce 1999. Během následující dekády pak byly průběžně analyzovány a částečně také publikovány jednotlivé komponenty, širší problémové okruhy i konkrétní nálezové soubory, vztahující se ke zdejšímu majoritnímu osídlení z doby bronzové, čímž byla postupně vytvořena poměrně široká výchozí základna pro uskutečnění původního předsevzetí publikovat na závěr celý výzkum monograficky. Tuto počáteční ideu zásadním finančním způsobem podpořil a její konečnou realizaci umožnil grant „Časoprostorový vývoj, hospodářství a sociální stratifikace osady z doby bronzové v Kněževsi u Prahy“, získaný od Grantové agentury ČR a úspěšně řešený v letech 2002 až 2005 (reg. č. 404/02/0024).

S výsledky bádání byla naše i zahraniční odborná veřejnost po celou dobu průběžně seznamována jak přednáškami na vědeckých konferencích, tak články v archeologických periodikách či sbornících, které shrnovaly již zpracovanou dílčí problematiku. Jen pro informaci zde uvádíme stručný výčet autorových referátů, týkajících se buď výhradně výzkumu v Kněževsi, nebo vycházejících zásadním způsobem z jeho poznatků: „Sídliště z mladší a pozdní doby bronzové v Kněževsi u Prahy“ (4. kolokvium Období popelnicových polí a doba halštatská / dále jen OPPDH/, Šlapanice u Brna 1999); „Výzkum únětického pohřebiště v Kněževsi u Prahy“ (XV. symposium o starší době bronzové v českých zemích a na Slovensku / dále jen SDB/, Kravsko u Znojma 1999); „Zvláštní druh kostěných předmětů z období popelnicových polí“ (5. kolokvium OPPDH, Pardubice 2000); „Další etapa zpracování únětického pohřebiště v Kněževsi, okr. Praha-západ“ (XVI. symposium SDB, Modrová u Piešťan 2000, Slovensko); „The Bronze Age settlement at Kněževs near Prague, Central Bohemia“ – poster (XIVth International Congress of Prehistoric and Protohistoric Sciences, Liège 2001, Belgie); „Poznámka k zemědělství v mladší době bronzové“ (6. kolokvium OPPDH, Litoměřice 2001); „Ke způsobu zpracování velkých keramických souborů knovízské kultury“ (7. kolokvium OPPDH, Nitra 2002, Slovensko); „Tzv. nerituální kostrové pohřby v knovízské kultuře“ (kolokvium Vypovedacia hodnota hrobového inventára zo sociálneho hľadiska, Nitra 2003, Slovensko); „Radiokarbonové datování protoúnětického hrobu z Kněževsi“ (XVIII. symposium SDB, Opava 2003); „K postmortálním manipulacím s lidským tělem v knovízské kultuře“ (kolokvium Post-mortálne praktiky – sekundárne zásahy do hrobov, Nitra 2005, Slovensko); „K interpretaci knovízských plochých talířovitých misek s tordovaným okrajem“ (9. kolokvium OPPDH, Bučovice 2006); „Dětské pohřby v knovízských sídlištních objektech: příklad Kněževs“ (kolokvium Antropologie smrti: Pohřeb/nepohřeb dítěte v archeologických a jiných pramenech, Brno 2006); „Keramika jiné kulturní provenience z knovízského sídliště v Kněževsi u Prahy: importy, vlivy, nebo kontakty?“ (10. kolokvium OPPDH, Košice 2008, Slovensko); „New evidences of the contacts between Central Bohemia and Carpathian Basin at the end of Early Bronze Age“ (XXI. symposium SDB, Agios Nikolaos 2010, Kréta).

Základní informativní údaje o výzkumu byly publikovány ve Zprávách ČAS (*Smejtek 1999*), Stře-dočeském vlastivědném sborníku (*Smejtek – Juřina – Marešová 1999*) a Výzkumech v Čechách (*Smejtek 2003b*). Další zveřejněné příspěvky se již věnovaly různé speciální problematice a výsledky těchto přípravných studií se pak po nutných úpravách a aktualizacích staly základem některých kapitol předkládané souborné práce. Týká se to především části o osídlení lokality ve starší době bronzové (*Smejtek 2001a*), kapitoly o dokladech slévání bronzů na lokalitě (*Smejtek 2002*), kapitoly o možné interpretaci zdobených hlezen skotu (*Smejtek 2006a*), kapitol o kultovním prostoru, deponování obětí a symbolice mís s tordovaným okrajem (*Smejtek 2006b; 2007*) a kapitoly o radiokarbonovém datování (*Smejtek 2003a*). V kapitolách o současné periodizaci knovízské a štitarské kultury a o pohřbech v sídlištních jamách bylo využito textů, publikovaných autorem v *Pravěké Praze* (*Smejtek 2005*).

Obr. 1. Kněževs, okr. Praha-západ. Poloha lokality na výřezu z mapy 1 : 50 000

Obr. 2. Kněževs, okr. Praha-západ. Východní část zkoumané plochy se zařízením staveniště po ukončení výzkumu, kdy již byl terén planýrován a bagrován před výstavbou skladových hal. Foto M. Gojda

V této souvislosti lze jen zalitovat, že se Kněževsi nepodařilo – i přes poměrně značné povědomí o této „nové“ knovízské lokalitě v odborných kruzích – probojovat na seznam „hlavních pramenů“ pro studium mladší a pozdní doby bronzové v nejnovější syntéze pravěku Čech, kde si svoje místo v oddílech, věnovaných soupisům významných nalezišť starších období, našla pouze zdejší nevelká únětická komponenta a jáma mohylové kultury, odkrytá roku 1954 v jiné poloze (cf. *Jiráň 2008 ed.*, 23, 83, 135–144).

Úspěšné provedení terénního záchranného výzkumu, stejně jako následné zpracování rozsáhlého nálezového fondu a příslušné dokumentace by se neobešlo bez aktivní pomoci řady spolupracovníků a kolegů, kterým všem náleží upřímné poděkování. Dále jmenovitě děkuji P. Juřinovi a I. Vojtěchovské za spolupráci během výzkumu, V. Daněčkovi za operativní geologicko-petrografickou charakteristiku lokality a poskytnutí elektronické verze listu císařského otisku mapy stabilního katastru, V. Brůnovi za zprostředkování elektronické verze výřezu sekce I. vojenského (josefského) mapování, M. Ernéemu za informace o nových radiokarbonových datech pro únětickou kulturu a invenční ztvárnění autorových vizí na předních stranách obálek, M. Kostkovi za poskytnutí fotografií maďarovských džbánek z Dáblic, D. Daněčkovi za zpřístupnění nepublikovaného plánu z jeho výzkumu ve Velkých Přílepech a informaci o nejnovějším nálezu štítarské keramiky v intravilánu Kněževsi, J. Růžičkovi za vytvoření digitálního 3D modelu lokality, D. Vaňkovi za poskytnutí výsledků jeho analýz DNA a I. Vajglové za počítačové zpracování tabulek a doplňující kresby některých artefaktů. V neposlední řadě bych rád poděkoval také předcházejícímu řediteli ÚAPPSC V. Čtverákovi, současné ředitelce I. Benkové i redaktorovi M. Lutovskému za všestrannou podporu a neskonalou trpělivost s autorem během letité přípravy této publikace.

Tento díl bohužel vychází se zpožděním oproti tabulkám a plánům, které mají stejný hlavní název, ale v roce 2007, takže by mohlo docházet k nejasnostem ve způsobu citace. Jelikož všechny tři díly tvoří jeden celek, dovolujeme si doporučit společnou citaci s intervalem v letopočtu, tj. *Smejtek 2007–2011*.

POLOHA A PŘÍRODNÍ PROSTŘEDÍ

Naleziště se rozkládá na mírném návrší u jihovýchodního okraje intravilánu obce Kněžves (okr. Praha-západ) na ppč. 160/4 (ZM10 12-23-15; koordináty: 93:75, 106:48, 71:32, 61:53 mm od Z a J s. č.; souřadnice středu zkoumané plochy: 50°7'7"N, 14°15'59"E). Terénní hřbet se svažuje na severu do údolí horního toku Únětického potoka (dříve Mlýnský potok, resp. Mühlbach – cf. mapa stabilního katastru, zvaný v minulosti údajně též Vencovský potok nebo Stativnice – cf. *Jirásek 2009*, 9, resp. ve 12. století Slatinice – cf. *Smetánka 1992*, 16, 90).

Únětický potok představuje tok III. řádu, který je levostranným přítokem Vltavy o celkové délce 15,7 km a ploše povodí 47,602 km² (*Hydrologické poměry ČSSR*, s. 167). Podle současných mapových podkladů (ZM 1:10 000, list 12-23-15) pramení na návsi v Kněževsi, kde vytéká ze studánky zvané Ouvalka (*Jirásek 2009*, 8–9), avšak ještě v první polovině 19. století byl jeho horní tok mnohem delší, přičemž původní pramen musíme hledat v poměrně velké vzdálenosti jihozápadně od obce. To je dobře patrné na výřezu ze sekce 107 I. vojenského (josefského) mapování – Čechy (1764–1768; 1 : 28 800), kde je obec označena „Knezowes oder Gros Herrndorf“ (*fototab. 1:1*), i z listu II císařského otisku mapy Stabilního katastru obce Kněžves (Gross Herrndorf/Welka Kniežowes; 1 : 2 880; lokalita leží v poloze „Nad Kowarnau“) z roku 1840 (*fototab. 1:2*). Zajímavé je, že studánka Ouvalka uprostřed Kněževsi – mající své jméno po úvalu („ouvalu“), kde leží – je uváděna jako prameniště „Ounětického potoka“ již před polovinou 80. let 19. století (cf. příspěvek mlynáře Filipa Štěpánka v příloze k č. 15 „Mlynáře“ z 2. srpna 1884 – citováno podle faksimile: *Jirásek 2009*, 20–21).

Směrem k jihu a východu se návrší sklání k dnes bezejmennému pravostrannému přítoku Únětického potoka, na starších mapách (cf. stabilní katastr) označovanému jako Divoký potok (Wildbach). Tato dnes již jen příležitostná vodoteč obtéká jižní okraj lokality regulovaným korytem, zapuštěným do velmi mělké úžlabiny. V minulosti se však zřejmě jednalo o mnohem vydatnější a delší potok, jak nám ukazuje ještě I. vojenské mapování z 60. let 18. století (*fototab. 1:1*). Na východní straně terénního hřbetu se pak uvedený přítok výrazně zařezává do hlubšího údolí, a pomáhá tak dotvářet celkový vzhled ostrožny. Ve východní části naleziště byla také největší hustota pravěkého osídlení, které nepochybně s neztenčenou intenzitou pokračovalo dále tímto směrem i na nezkoumané ploše. Na západě, kde pravěkých objektů postupně ubývá, není lokalita od okolního terénu zřetelněji oddělena, pomineme-li úvoz původní císařsko-královské silnice Praha-Slaný (*fototab. 2:1*).

Celkové převýšení vrcholu lokality nad hladinou vodního toku činí na severu a východě zhruba 15 m a na jihu 6 m. Nadmořská výška plochy před výzkumem byla 340–346 m; během skrývky ornice, podorničí a kulturní vrstvy pak došlo ve východní části ke snížení povrchu o 80 až 150 cm. Přestože není absolutní převýšení této polohy nad okolním terénem příliš výrazné, působí v celkové poněkud ploché krajině dosti strategickým dojmem, o čemž se lze přesvědčit i při pohledu na převýšený 3D model lokality s vodními poměry, rekonstruovanými podle historických map (*fototab. 3:1*).

Z hlediska geomorfologického členění náleží zkoumaná oblast k Brdské podsoustavě (VA), a to do geomorfologického celku Pražská plošina (VA-2), podcelek Kladenská tabule (VA-2B). V orografickém třídění se jedná o členitou pahorkatinu se střední nadmořskou výškou 310,1 m a středním sklonem 2°54' (*Czudek 1972*, 71–72, 132).

Klimatologicky se lokalita nachází v okrsku B1, který je charakterizován jako mírně teplý, suchý s mírnou zimou. Současná roční průměrná teplota vzduchu je zde 8–9 °C a roční průměrný úhrn srážek 500–550 mm (*Atlas podnebí Československé republiky*, mapy I-5, II-13, III-13).

Geobotanická rekonstrukční mapa (*Geobotanická mapa ČSSR*, list M-33-XV) předpokládá v tomto prostoru původní výskyt dubohabrových hájů (*Carpinion betuli*) s rozšířením luhů a olšin podél vodních toků (*Alno-Padion*, *Alnetea glutinosae*, *Salicitea purpurae*). Na severovýchod a severozápad směrem k Tuchoměřicím a Středoklukům i na východ k Dobrovízi jsou rekonstruovány též subxerofilní doubravy (*Potentillo-Quercetum*, *P.-Q. pannonicum*, *Lithospermo-Quercetum*).

Geologické podloží lokality je budováno křídovými uloženinami, patřícími k vltavsko-berounské faciální oblasti. V místě jsou zastoupeny korycanské vrstvy a bělohorské souvrství. Různě mocné rozvolněné vrstvy skalního podloží jsou hlouběji tvořeny komplexem šedavých až žlutavých pevných písčitých slínovců až vápnitých písčitých prachovců (tzv. opuk) turonského stáří. Toto souvrství je uloženo

na korycanských glaukonitických jílovitých pískovcích nazelenalého zbarvení. V jihovýchodní části lokality jsou opuky kryty würmskou sprašovou návějí, která směrem k severozápadu postupně vyклиňuje. V údolí potoků se nacházejí fluviální, převážně písčitohlinité sedimenty (*Základní geologická mapa ČSSR*, list 12-234; expertiza V. Daněčka). Další podrobnější informace o geologických poměrech sledovaného území přináší příspěvek J. Zavřela, a to v souvislosti s petrografickou analýzou výzkumem získaných kamenných artefaktů.

Před výzkumem bylo v prostoru lokality pole, pokrývající celý terénní hřbet. Půdní jednotku zde tvoří hnědozem (M), která se vyvinula převážně na hlinitých spraších, uložených na opukách (34/89). Podél Únětického potoka a jeho přítoků je půdním pokryvem černice (L6) na nekarbonátových nivních uloženinách (*Půdní mapa ČR*, list 12-23).

Rekonstrukcí přírodního prostředí na lokalitě a v jejím nejbližším okolí během mladší a pozdní doby bronzové se na základě vyhodnocení konkrétního environmentálního materiálu z archeologického výzkumu zabývají v přírodovědné části publikace P. Kočár s J. Mihályiovou a J. Hlaváč.

DĚJINY ARCHEOLOGICKÉHO BĀDÁNÍ

Patrně za nejstarší známý archeologický nález z katastru obce Kněževes můžeme považovat velmi pěkný exemplář bronzového sekeromlatu s kotoučovitým tylem, který lze zařadit do období středobronzové mohylové kultury. Sekeromlat byl nalezen nejspíše již koncem 19. století a V. Schmidt se o něm zmiňuje ve svém nepublikovaném rukopise „Neprozkoumaná naleziště“ pod položkou 33. Kněževes: „Na poli Stanislava Kubra statkáře tamtéž nalezena skvostná bronzová sekera již získal p. ř. Felcman“. Ve vedlejším sloupci je ovšem přičiněna poznámka: „Bylo jinak. Vyprávěl mi že sekera pochází z panského pole císařského a že ji koupil“. Téměř jisté je, že přesné místo nálezů se už nikdy nedovíme, ale poněkud nejasný je i další osud sekeromlatu. K dispozici v Národním muzeu jej nepochybně měl A. Stocký (1928, 16, tab. XXIX:13), který publikoval jeho snímek, přičemž uložení sekeromlatu tamtéž potvrzuje také zpráva z roku 1941 (archiv NZ ArÚ Praha, č. 3216/41). V pozdějších pracích (cf. Beneš 1959, 6, 39, obr. 4:6; Pleiner – Rybová eds. 1978, 444, pozn. 12, obr. 129:36) se objevuje pouze kresba, provedená už jen podle původní Stockého fotografie (obr. 3). Dosud zveřejněné inventáře staré sbírky NM (Vokolek 2004; 2007), ani muzejní internetová databáze archeologických nálezů (http://forum.nm.cz/prehistorie/index_ph.php), již žádný odpovídající odkaz neuvádějí a pod starým inv. č. 7521, zmiřovaným E. Pleslem (1965, pozn. 175), registruje dnes databáze darované střepy (snad knovízské?) z Klobuk u Slaného. Bez bližší lokalizace jsou z Kněževsi jmenovány dvě nádoby kultury vypíchané, které by podle rozpisu sbírek z počátku 40. let 20. století měly být uloženy v Národním muzeu v Praze (cf. archiv NZ ArÚ Praha, č. 5979/41).

„Popelovité jámy“ s vypíchanou keramikou ostatně z lokality „Kněževes (okr. Smíchov)“ zmiňuje již J. L. Píč (1899, 208, tab. LIII:1–6) a stejnou informaci nalezneme později i v monografii A. Stockého. Určitou nejasnost by snad mohlo vzbuzovat jen to, že autor druhé publikace uvádí ve svém soupisu nalezišť „Kněževes u Rakovníka“, což je pochopitelně zcela jiná obec, avšak v popisce k tabulce s materiálem „Kněževes u Slaného“, která by odpovídala sledované lokalitě (Stocký 1926, 167, 186, tab. XXX:6, 13–15).

První záchranný archeologický výzkum na katastru Kněževsi proběhl těsně po skončení 2. světové války, kdy byla jihozápadně od obce hloubena rýha pro plynovod Most–Praha (obr. 4:1). Tehdy zde bylo na ppč. 506, 557 a 560 zjištěno šest knovízských sídlištních jam a jeden objekt s dvojitým kostrovým pohřbem s těly uloženými v opačné poloze proti sobě (Knor 1946, 64; Spurný 1947–48, 15, pozn. 15; 1948, 106; archiv NZ ArÚ Praha, č. 978/46 a 979/46). Zda knovízské keramické nálezy s označením Kněževes, uložené ve starším sbírkovém fondu Středočeského muzea v Roztokách u Prahy, pocházejí právě z tohoto výzkumu, nelze na základě dostupné dokumentace rozhodnout. V této souvislosti je též vhodné připomenout, že pod tímto katastrem je zde bez bližší prostorové i časové identifikace evidováno také několik koflíků ůnětické kultury, patrně hrobového původu.

Někdy kolem poloviny 20. let minulého století srovnával F. Chvoj zahradu jednoho ze svých statků v Kněževsi a objevil přitom několik neolitických jam, z nichž jedna obsahovala část misky na duté nožce, oblé dno nezdobeného pohárku, nezdobené zlomky s různými výčnělky i „střepy se zdivočelým dekorem píchaným“ (Axamit 1930, 190).

Zprávy z konce 40. a první poloviny 50. let hovoří o nálezích střepů a nádob na zahradě p. Záruby, ležící údajně ve směru na Středokluky. Měly by pocházet ze sídlištních jam kultury lineární a vypíchané a být uloženy v Národním muzeu v Praze (archiv NZ ArÚ Praha, č. 2084/49, 5143/54). Rovněž v rozpisu inventáře muzea v Kladně (pozůstalost A. Knora) je uváděna keramika kultury vypíchané ze sídliště v Kněževsi. Kromě toho jsou zde zmíněny i střepy kultury nálevkovitých pohárů, eventuálně kultury s kanelovanou keramikou (archiv NZ ArÚ Praha, č. 283/74, 284/74).

V letech 1953–54 proběhl záchranný archeologický výzkum při hloubení základů rodinného domku na parcele p. Čermáka (ppč. 543), která se nachází v jihozápadní části obce na terase ůnětického potoka (obr. 4:2). Při výzkumu zde bylo zjištěno pohřebiště mladší fáze kultury zvoncovitých pohárů (14 hrobů, z toho dva birituální, ostatní kostrové), sídliště neolitické (zejména kultura s keramikou vypíchanou), středoeneolitické (kultura řivnáčská) a osídlení středobronzové kultury mohylové (Kytlicová 1956a; 1956b; 1966; Hájek 1968, 32–36; Ehrich – Pleslová–Štiková 1968, 203). Na sousední zahradě se stejným parcelním číslem byl při rytí záhonu na jaře 1956 zachycen hrob mladší fáze kultury se šňůrovou keramikou (Kytlicová 1957).

V souvislosti s výstavbou nové silnice mezi Kněževsi a Kněživkou provedl počátkem 60. let Z. Fiedler záchranný výzkum v místě, kde se k ní kolmo připojovala spojovací komunikace od zadní části dvora

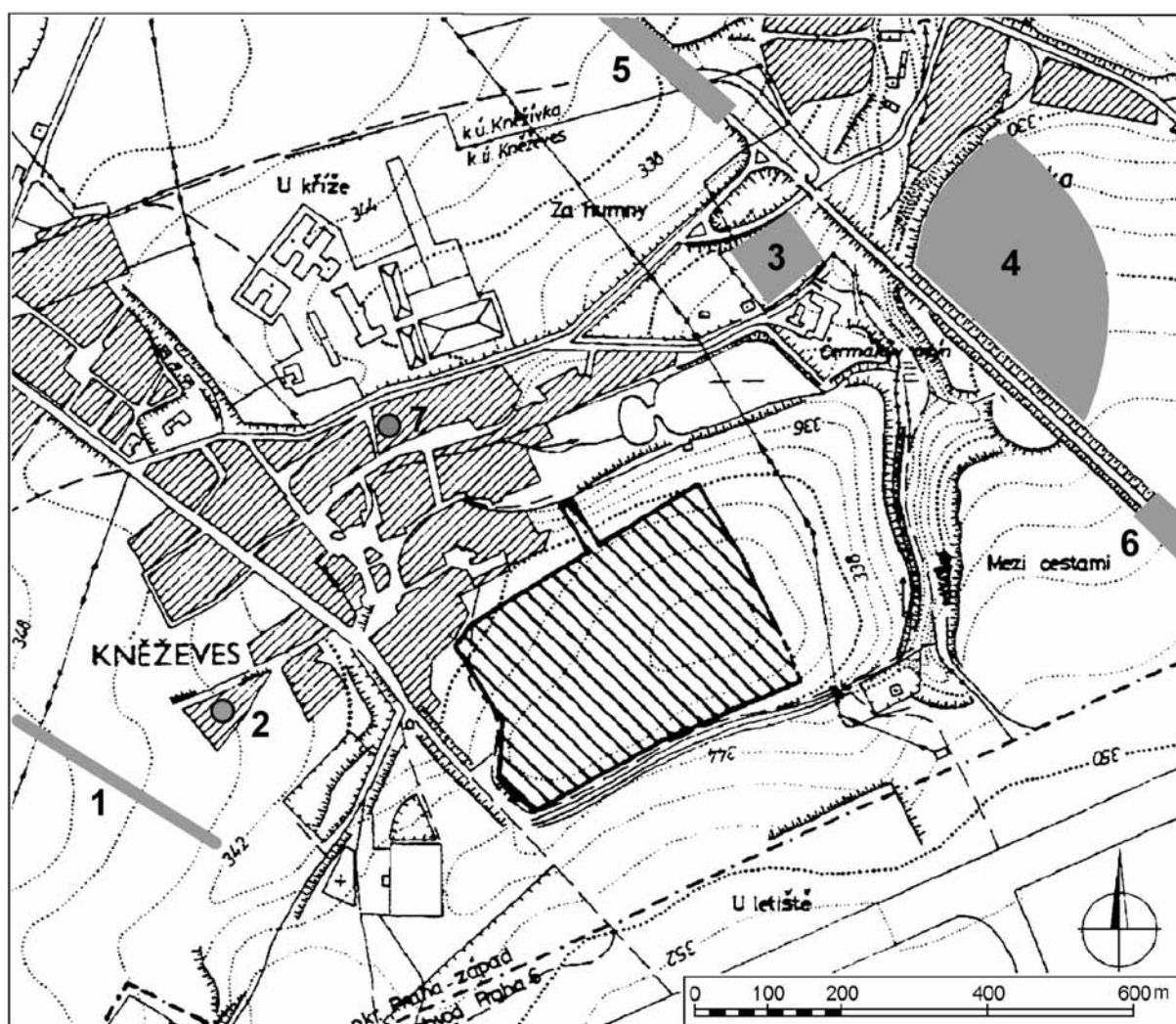
tehdejšího JZD. Prozkoumány zde byly sídlištní jámy, náležející kultuře s vypíchanou keramikou a kultuře nálevkovitých pohárů (Justová 1968, 91–92; archiv NZ ArÚ Praha, čj. 4628–4630/60; 5000/60).

Na severovýchodě sousedí katastr obce Kněževs s katastrálním územím Kněžívky, a to zhruba v prostoru současné silnice Praha–Slaný. Tento areál je velmi bohatý na pravěké a raně středověké nálezy, které zde byly odkrývány především v důsledku výstavby nové rychlostní komunikace během let 1959–62 (Moucha – Pleslová-Štiková 1987, 45–47, obr. 2:8). Záchraného archeologického výzkumu se tehdy zúčastnili A. Knor, O. Smotlachová-Kytlicová, V. Sakař, B. Soudský, E. Soudská a B. Svoboda.

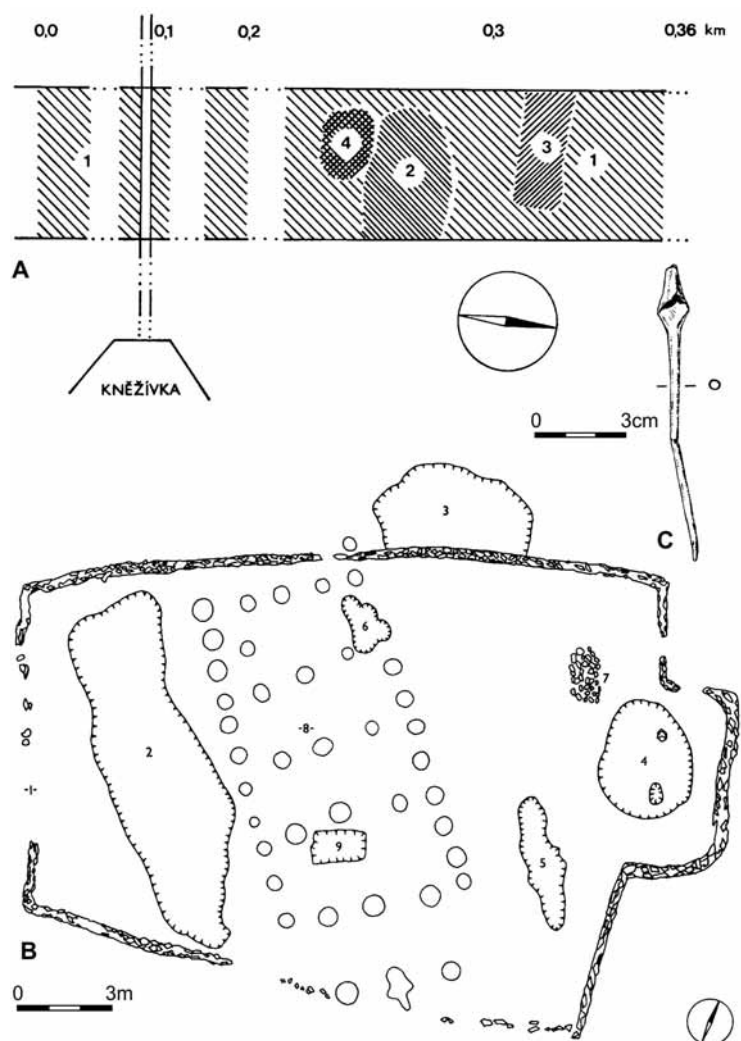
Stavba silnice prořala sídliště kultury s lineární keramikou, a to v délce zhruba 360 m (ppč. 384, 389, 390). Důležité je, že podle situačního náčrtu A. Knora (bez měřítka) začínalo toto lineární sídliště již

Obr. 3. Kněževs, okr. Praha-západ. Bronzový sekeromlat s kotoučovitým tylem ze střední doby bronzové. Ojedinelý nález patrně z konce 19. století. Podle Stocký 1928

Obr. 4. Výřez z mapy ZM 1 : 10 000 (list 12-23-15) s vyšrafovanou plochou výzkumu v roce 1998 (kresba J. Morávek) a nálezy z doby bronzové v nejbližším sousedství. K. ú. Kněževs: 1 – sídlištní objekty knovízské kultury ve výkopu pro plynovod (výzkum 1946); 2 – sídlištní objekty a vrstva mohylové kultury (výzkum 1954). K. ú. Kněžívka: 3 – sídlištní objekty štitarské kultury (výzkum 1998); 4 – keramika štitarské kultury z povrchových sběrů (počátek 90. let 20. stol.); 5 – jehlice ze starší doby bronzové v zásypu kostrového hrobu (výzkum při stavbě silnice R7 v r. 1961); 6 – sídlištní objekty knovízské kultury (výzkum při stavbě silnice R7 v r. 1959); 7 – dokumentace štitarské sídlištní situace v roce 2010

Obr. 5. Kněžívka, okr. Praha-západ. A – schematický náčrt A. Knora zachycující situační rozložení nálezů v místech výstavby silnice R7 v letech 1959–62 (1 – sídliště kultury s lineární keramikou, 2 – pohřebiště bylanské kultury, 3 – pohřebiště z doby stěhování národů a problematická stavba, 4 – pohřebiště z doby hradištní); B – rozložení objektů v prostoru blíže nedatované stavby (1 – stavba, 2–6 – jámy kultury s lineární keramikou, 7 – nedatovaný shluk kamenů kladených naplocho s roztroušenými lidskými kostmi, 8 – kůlová chata kultury s lineární keramikou, 9 – hrob); C – bronzová jehlice únětické kultury z výplně hrobu). Podle Rulf 1979, upraveno

v prostoru křížení budované nové silnice se stávající komunikací Kněževs–Kněžívka, a tedy prakticky sousedilo s parcelou 392/3, zkoumanou v roce 1998 společností Archaia (obr. 5:A).

Neolitické osídlení bylo zachyceno v pásu širokém 40–50 m od křižovatky směrem k severozápadu v trase budované rychlostní komunikace. Dokumentované neolitické sídlištní objekty (kůlová chata, jámy), zařaditelné do mladšího stupně kultury s lineární keramikou, se nacházely na ppč. 384 severně od úvozu z Kněžívky k nádraží Středokluky. V jednom zkoumaném objektu byla nalezena i keramika eneolitická, náležející patrně kultuře nálevkovitých pohárů. Zjištěné neolitické objekty byly v jednom případě v evidentní superpozici s mladší stavbou, která stále představuje nejspornější objev na celé lokalitě (Rulf 1979).

Jedná se o opukovou „zídku“, tvořící základy lichoběžníkovité stavby s obdélníkovitou „apsidou“, která byla orientována ve směru VSV–ZJZ. Podle A. Knora se jednalo o pozůstatky křesťanského ariánského kostelíka, souvisejícího se sousedním pohřebištěm z mladšího období stěhování národů, které jej údajně respektovalo. Na základě kritického zhodnocení původní terénní nálezné situace z roku 1961 a výsledků následného „revizního výzkumu“ v prostoru apsidy (B. Svoboda, V. Sakař) se však tato interpretace jeví jako méně pravděpodobná. Stáří i funkce stavby zůstávají nejasné, přičemž jediným stratigraficky jednoznačně potvrzeným faktem je její zařazení do období mladšího než kultura s lineární keramikou (obr. 5:B).

K datování stavby nepřispívá ani kostrový hrob obdélníkového půdorysu, nacházející se nedaleko centra stavby, s níž má shodnou orientaci delší osy. Na jeho dně v hloubce 140 cm ležela pouze lidská lebka a dvě kompletní kostry zajíců. Při ústí hrobové jámy byla v zásypu zjištěna únětická bronzová jehlice s rourkovitou hlavicí (obr. 4:5; 5:C). Ta sice původně mohla patřit k inventáři hrobu a do této druhotné polohy se dostat třeba při jeho vykrádání, avšak směr osy hrobové jámy není pro únětickou kulturu v Čechách typický. Není tedy zcela vyloučeno, že se jedná o blíže nedatovaný pravěký kultovní (?) objekt, zatím bez odpovídajících analogií, či naopak základy pro lehkou dřevěnou stavbu hospodářského (případně technického) charakteru z období středověku či raného novověku (Rulf 1979, 378–382, pozn. 1, obr. 1; 5:11; Moucha – Pleslová-Štiková 1987, 45–47, obr. 23:1,7; Motyková 2007).

Stavbou rychlostní silnice byly zřejmě zničeny i četné objekty knovízské kultury, a to bohužel bez bližší dokumentace či zaměření. Částečně se v odkrytém profilu terénního zářezu podařilo prozkoumat pouze dva sídlištní objekty, zapuštěné do opukového podloží, které byly zachyceny na ppč. 86/1, 112

a 113 jižně (resp. jihovýchodně) od křižovatky spojovací cesty Kněžívka–Středokluky s novou silnicí (obr. 4:6). Jednalo se patrně o pozůstatky zahloubené chaty s kúlovou jamkou uprostřed severní stěny, z níž vybíhal žlábek směrem do středu objektu, a větší jámu kruhového půdorysu, nejspíše zásobního charakteru (obilnici). Oba objekty měly jednolitou tmavošedou výplň a obsahovaly množství mladší knovízské sídlištní keramiky, přičemž v údajné chatě bylo nalezeno i hliněné tkalcovské závaží. V tomtéž areálu bylo zjištěno také větší sídliště z pozdní doby halštatské a časného latěnu, z něhož výzkum zachránil pět chat zahloubených do opuky, několik jam, palisádový žlab a větší množství kúlových jamek, neumožňujících však rekonstrukci žádného půdorysu nadzemní stavby (Soudská 1965; 1966, 543–544, obr. 4–5, 18–19, 21:10–12).

Nedaleko tohoto pozdně halštatského sídliště zkoumal na ppč. 162 V. Martinec pohřebiště kultury se šňůrovou keramikou a kultury únětické (Rulf 1979, 382).

Během výstavby silnice Praha–Slaný bylo asi 140–180 m severně od polní cesty z Tuchoměřic do Kněževsi zničeno nejméně 11–12 velkých hrobů bylanské kultury a nezjištěný počet hrobů menších. Prozkoumány byly jen dva hroby, z nichž jeden byl komorový s kostrovým pohřbem mladšího jedince a bohatou keramickou i kovovou výbavou (kombinační skupina II-1, tj. hroby beze zbraní, součástí vozů a strojů a s více nádobami). Druhý zachráněný hrob byl menší a obsahoval pohřeb dítěte. V rámci bylanské kultury náleží velký komorový hrob do staršího středního období (Ha C2). Z katastru Tuchoměřic pocházejí ještě další bylanské hrobové nálezy (Koutecký 1983).

Snad ještě hůře dopadlo pohřebiště z doby stěhování národů, které za velmi obtížných podmínek dokumentoval v průběhu zemních prací A. Knor. Ze zcela zničených zhruba 50–60 kostrových hrobů se dochovalo jen zanedbatelné torzo původního inventáře (4 nádoby, drobné bronzové a železné předměty – cf. Svoboda 1965, 276–277, obr. 59, tab. LXV:4; Moucha – Pleslová–Štiková 1987, 46, obr. 23:2,3). O obtížném postavení a často naprosté bezmoci archeologa na tehdejších „velkých stavbách socialismu“ nejlépe vypovídá autentická pasáž z nepublikovaného rukopisu článku A. Knora z roku 1968 pro časopis Archeologické rozhledy: „V této etapě stavby byl jsem jednoho dne svědkem skutečnosti, jak během 4–5 hodin tu bagr snesl 15–20 hrobů. Do korby nákladního auta, odvázejícího zeminu, koš bagru vysypal část zásypu jednoho z hrobů i s železným oštěpem, dlouhým kolem 40 cm. V zápětí se koš bagru zaryl do dalších dvou hrobů, v jejichž zásypu nabral dvě větší nádoby, v ten okamžik se rozpadávající v hromádku střepů. Abych mohl ze zásypu jiného hrobu zachránit zpola vyčuhující zdobenou nádobu, nechybělo mnoho ku rvačce se stavbyvedoucím. Nakonec jsem mu musel být povděčen za to, že mi nádobu dovolil vyjmout ze hrobu aspoň v pracovní přestávce. Z jiného hrobu byl nám dělníky předán druhý hrubý koflík“ (archiv NZ ArÚ Praha, čj. 1379/79).

Rovněž pod lžicemi bagrů skončilo asi 20 kostrových hrobů z doby hradištní, z nichž A. Knor zachránil jen několik drobných předmětů (skleněné korále, bronzové esovitě záušnice – cf. Sláma 1977, 164, Abb. 40:1–3; Moucha – Pleslová–Štiková 1987, 46, obr. 23:4–6).

Bez bližšího prostorového určení jsou ve Středočeském muzeu v Roztokách u Prahy uloženy nálezy, ukazující na zdejší osídlení také v období kultury s vypíchanou keramikou, kultury jordanovské, řivnáčské a ve středověku (Rulf 1979, 382).

Ze severozápadního okraje nevýrazné ostrožny nad Únětickým potokem pochází eneolitický a pozdně bronzový (štítarský) materiál, který zde byl získán povrchovými sběry na počátku 90. let (V. Daněček). Lokalita na JZ přímo přiléhá k silnici Praha–Slaný a byla nepochybně částečně narušena při její výstavbě v 60. letech (obr. 4:4). Nálezy dokládají osídlení této polohy prakticky po celý časný eneolit (kultura jordanovská, schussenriedská, michelsberská, časné nálevkovité poháry), ve středním eneolitu (kultura řivnáčská) a v mladém eneolitu (kultura zvoncovitých pohárů). Mnohem větší rozsah osídlené plochy pak lze zaznamenat v průběhu pozdní doby bronzové (Turek – Daněček 1997, 127–129, obr. 1–2; 7:1–23; 9:1–8).

V souvislosti s výstavbou tří skladových hal na k. ú. Kněževsi byl společností Archaia proveden také záchranný archeologický výzkum na sousedním katastru obce Kněžívka (obr. 4:3; 6). Přímým podnětem k jeho zahájení bylo budování odbočovacího pruhu ze stávající silnice k nově stavěné příjezdové komunikaci ke skladovému areálu. Výzkum v prostoru této stavby, nacházející se na severním a východním okraji parcely popisné číslo 392/3, proběhl současně s velkým výzkumem na ploše vlastních skladových hal v Kněževsi, a to v květnu 1998.

Další etapou byl dohled při skrývání ornice a začišťování podloží na ppč. 392/3 (červenec 1998), kde byla plánována deponie zemin a následně stavba čerpací stanice pohonných hmot s doprovodným občerstvovacím zařízením a relaxačním servisem pro řidiče kamionů, jejichž neutuchající proud do nově vybudovaných skladů firma Airport Logistic Park, a. s., očekávala. Celá akce spěchala natolik, že bylo nezbytné skrýt zdejší pole i s dozrávajícím obilím pár dní před sklizní. Pak nadšení investorů s vidinou dalších nákladů na záchranný archeologický výzkum poněkud polevilo a plošný odkryv zde byl realizován

Obr. 6. Kněžívka, okr. Praha-západ. Výřez z mapy ZM 1 : 10 000 (list 12-12-15) s vyšrafovanou plochou výzkumu v roce 1998. Kresba J. Morávek

Obr. 7. Kněžívka, okr. Praha-západ. Poloha u Čermákov mlýna (ppč. 392/3) zkoumaná v roce 1998 od severu. Stav v dubnu 2009. Foto L. Smejtek

až po podepsání nové smlouvy, tedy během října a listopadu 1998 (fototab. 4:1). O výsledcích původního stavebního záměru patrně nejvýmluvněji svědčí pohled přes tehdy zkoumanou plochu směrem k historickému Čermákovu mlýnu, jak jej zachycuje fotografie z dubna 2009 (obr. 7).

Záchranný archeologický výzkum na parcele č. 392/3 na k. ú. Kněžívka potvrdil původní předpoklad o pokračování pravěkého osídlení, zachyceného již při stavbě silnice Praha-Slaný počátkem 60. let, dále proti toku Únětického potoka. Na rozloze asi 0,8 ha zde bylo zjištěno a prozkoumáno 129 objektů, resp. jejich do podloží zahloubených částí (obr. 8; fototab. 4:2). Skutečný počet objektů na sledované ploše byl nepochybně vyšší, neboť v některých případech se zřejmě jednalo o superpozice dvou či více jam s nerozlišitelnou výplní. Evidenci rovněž mohly uniknout mělké struktury, nezasahující výrazněji do podloží (Smejtek 2001b).

Převaha objektů náleží do neolitu (zejména kultuře s vypíchanou keramikou, výjimečně pak kultuře s keramikou lineární) a do pozdní doby bronzové (kultura štítarská). Stopově je však zastoupen i časný eneolit a objevily se zde také objekty z doby halštatské (kultura bylanská), stěhování národů a patrně raného středověku. Dva příkopovité útvary jsou zřejmě pozůstatkem erozních rýh a s pravěkým osídlením přímo nesouvisí. Odborného vyhodnocení a publikace se zatím dočkala jen zdejší neolitická komponenta (Řídký – Smejtek 2007).

Z hlediska zkoumané plochy s pozdně bronzovými nálezy na k. ú. Kněževs, ležící od ppč. 392/3 přes údolí Únětického potoka jen zhruba 300 metrů vzdušnou čarou směrem k jihojihozápadu, jsou důležitě zde zjištěné sídlištní objekty, náležející rovněž štítarské kultuře, což ukazuje na určitou změnu sídlištní struktury v samém závěru doby bronzové. Při záchranném výzkumu na ppč. 392/3 v k. ú. Kněžívka bylo zjištěno 43 pozdně bronzových sídlištních objektů a u šesti dalších je datování do tohoto období pravděpodobné. Keramický materiál nebyl zatím souborně vyhodnocen, avšak podle dílčího předběžného posouzení se zdá, že je v rámci štítarské kultury relativně mladší.

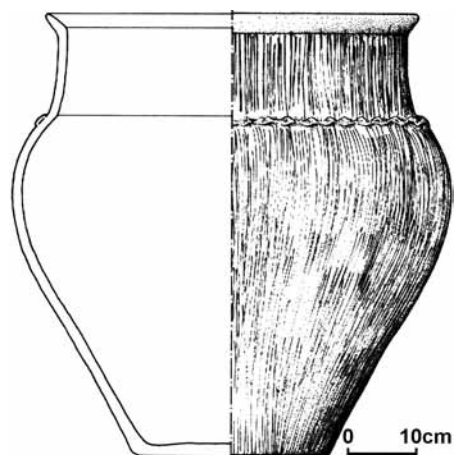
Za zmínku na tomto místě stojí především velmi zajímavý objekt 57/98 kruhovitěho půdorysu o průměru 200 cm s téměř kompaktním kamenným závalem (obr. 9), v němž se nacházely hřebenované zlomky velké silnostěnné zásobnice vysoké přibližně 65 cm. Její hypotetický objem při naplnění až po okraj činil zhruba 128 litrů (obr. 10). Zvláště pozoruhodné bylo zjištění jednoznačných stop po původním

Obr. 8. Kněžívka, okr. Praha-západ. Plocha zkoumaná v roce 1998 (ppč. 392/3) s objekty zahloubenými do podloží. Zaměření a kresba J. Morávek a J. Minarčíková

Obr. 9. Kněžívka, okr. Praha-západ. Sídlištní objekt 57/98 s kamenným závalem a početnými fragmenty velké štítarské zásobnice. Foto L. Smejtek

Obr. 10. Kněžívka, okr. Praha-západ. Rekonstruovaný tvar objemné zásobnice s hřebenovaným povrchem a oboustranně promáčkávanou lištou na rozhraní hrdla a výdutě ze štítarského objektu 57/98. Kresba L. Smejtek

tmelení částečně naprasklých stěn nádoby z vnější strany tmavou hmotou organického původu, a to zřejmě v době, kdy jako celek ještě držela pohromadě. Cílem této snahy bylo nejspíše zamezit průsaku tekutého obsahu nádoby vzniklými puklinami v průběhu nějakého technologického procesu, např. vaření piva (?), na což by mohl ukazovat i černošedý odstín spodní části zásobnice.

Vzorek tmavé těsnící hmoty byl analyzován metodou infračervené spektroskopie s Fourierovou transformací v Laboratoři molekulové spektroskopie VŠCHT v Praze (M. Novotná) a srovnán s knihovnou spekter „Restaurátor“, která ukázala, že jde o přírodní pryskyřici obdobného typu jako šelak. Další komparací s publikovanými spektry materiálů z archeologických výzkumů v okolních zemích byla zjištěna značná podobnost s absorpčními pásy dehtu z březové kůry či březové pryskyřice. U březového dehtu by to byl nejstarší doklad jeho výroby a užití na našem území, ověřený exaktními analytickými metodami (Smejtek 2000).

V roce 2010 byly na ppč. 24/1 (st. 16/1) v intravilánu Kněževsi (obr. 4:7) dvakrát při archeologických dohledech dokumentovány pracovníky Středočeského muzea v Roztokách u Prahy štítarské sídlištní situace (Daněček – Klementová – Nový v tisku). Tyto nejnověji zjištěné doklady pozdně bronzové sídelní aktivity se nacházejí rovněž na levém břehu Únětického potoka, zhruba 500 m proti proudu od štítarských objektů na ppč. 392/3 v k. ú. Kněžívka a přibližně 350 m severozápadně od štítarských nálezů, získaných v roce 1998 při výzkumu na ploše budoucích skladů. Postupný rozpad sídelní struktury na patrně menší obytné a hospodářské jednotky během pozdní doby bronzové tak v tomto konkrétním případě dostává jasnější obrysy.

Ze stručného přehledu dosavadních archeologických nálezů, učiněných v minulosti na katastru Kněževsi i na bezprostředně přiléhajícím území sousední Kněžívky, jednoznačně vyplývá, že z celé více než desetihektarové plochy na mírném návrší jihovýchodně od obce nebyl až do zahájení výkopových prací v roce 1998 znám žádný pravěký objekt či hrob. Teprve rozsáhlý záchranný výzkum prokázal mimořádně intenzivní pravěké osídlení této výjimečné polohy.

Z hlediska ochrany archeologických památek by pak bylo nejlepší do budoucna striktně zamezit jakékoliv další potenciální výstavbě ve zbývající severovýchodní části ostrožny (ppč. 160/6), kde lze důvodně předpokládat nejen ještě výraznější koncentraci pravěkých objektů než na prozkoumané ploše, ale i neobvykle mocnou kulturní vrstvu (obr. 11). Zatím se sice jedná o zemědělský půdní fond, ale lákavá poloha s výbornou dopravní obslužností na samém okraji hlavního města a v těsném sousedství mezinárodního letiště by se snadno mohla dostat do zorného úhlu dalších neúnavných budovatelů skladových komplexů, průmyslových zón a montoven všeho druhu.

Obr. 11. Kněževs, okr. Praha-západ. Lokalita se skladovým areálem firmy Airport Logistic Park a.s. od severu (duben 2009). Na poli ppč. 160/6 vlevo od hal pokračuje velmi intenzivní pravěké osídlení. Foto L. Smejtek

PRŮBĚH, METODA, ZPRACOVÁNÍ A FINANCOVÁNÍ VÝZKUMU

Přestože o významném archeologickém nalezišti u Kněževsi neměl až do jara 1998 nikdo ani ponětí a dochovalo se nám do současnosti bez jakéhokoliv podstatnějšího narušení lidskou činností – pomíne-li v této souvislosti zcela okrajový vliv orby, provozované ve zdejší zemědělsky úrodné krajině od nepaměti –, nepotkal jej nakonec příliš šťastný osud. Nejde ani tak o to, že na většině lokality vyrostly hned za humny staré vesnické zástavby nepřilíš vzhledné gigantické skladové haly, podobnou „průmyslovou architekturu“ ostatně najdeme na mnoha místech naší republiky a tento „pokrok“ se zřejmě hned tak nezastaví. Dosud neznámé naleziště také pochopitelně nemohlo být žádnou státem chráněnou památkou se zvláštním režimem či stavební uzávěrou. Jednalo se z tehdejšího pohledu o běžnou polní parcelu na okraji obce, kterou zakoupil soukromý subjekt pro svůj investiční záměr a po vydání stavebního povolení chtěl zcela legitimně přistoupit k jeho realizaci. Až potud je vše v pořádku. To, co následovalo, lze s určitou mírou nadsázky označit za výsledek souhry nepříznivých okolností, špatných rozhodnutí a slabé vyjednávací pozice archeologických institucí vůči „dravému kapitálu“ ve druhé polovině 90. let minulého století.

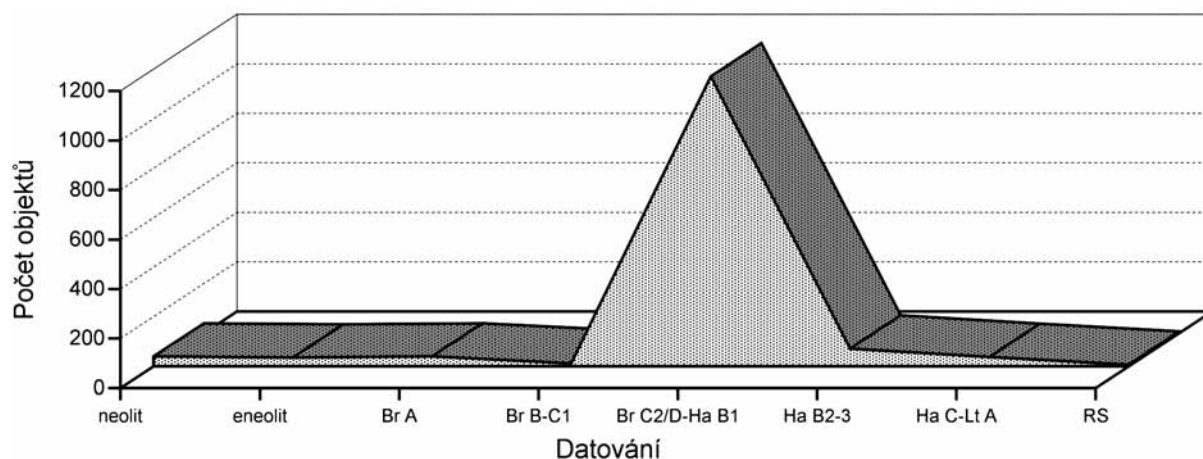
Vybudovat „Obchodně tranzitní areál“ u ruzyňského letiště na katastru obce Kněževs se rozhodla firma Airport Logistic Park, a. s. (ALP), stoprocentní dceřiná společnost Raiffeisen Property Invest, spol. s r. o. (ProInvest), která jako dodavatele pověřila uskutečněním svého záměru plzeňskou stavební společností Berger Bohemia, a. s. Ta měla na ploše více než 10 hektarů postavit tři 360 m dlouhé a 50 m široké skladové haly o celkové ploše 52 000 m² a administrativní budovu.

Skrývka „ornice“ těžkou technikou byla zahájena 2. března 1998 v jihovýchodní části plochy a probíhala v severojižně orientovaných pruzích, podél nichž byla přechodně deponována shrnutá zemina. Jelikož se stavba nacházela v územní působnosti Středočeského muzea v Roztokách u Prahy, byly všechny terénní práce od počátku sledovány jeho archeologickým oddělením (A. Veselá). Hned v prvních dnech skrývky se tak podařilo identifikovat nálezy keramiky z mladší doby bronzové a po dosažení podloží i početné sídlištní objekty. O této skutečnosti byl neprodleně informován dodavatel i investor, s nímž se Středočeské muzeum pokoušelo dojednat podmínky dalšího postupu prací, zejména nasazení UDS k začistění terénu a personální zabezpečení záchranného výzkumu. Dodavatel kromě požadovaného stroje velkoryse poslal svých 10 (!) pracovníků ukrajinské národnosti a považoval tím celou věc za vyřešenou. To se záhy ukázalo jako zásadní omyl, neboť počet objektů rostl každým dnem téměř geometrickou řadou a práce značně zpomalovalo i deštěvé a občas ještě mrazivě nevlídné předjarní počasí.

Během několika dnů se situace stala zcela neúnosnou a ALP souhlasil s přizváním firmy Peres (M. Čermák), která na žádost Středočeského muzea uzavřela smlouvu přímo s investorem a od 20. března začala působit jako subdodavatel kopáčských a technických prací na archeologickém výzkumu. Ani v terénu tehdy již poměrně zkušená firma Peres však situaci správně neodhadla a po několika dnech výzkumu zjistila, že objem terénních prací bude mnohonásobně větší, než bylo vy kalkulováno v uzavřené hospodářské smlouvě. Zároveň prý na ni investor vyvíjel značný tlak na zkrácení termínu terénních prací, a to z původně dohodnutého 5. května na 10. dubna. V případě souhlasu měla být firmě Peres vyplacena velmi vysoká cílová prémie a stejnému nátlaku prý bylo podle ní vystaveno i Středočeské muzeum.

Tento nadále neúnosný stav vedl zainteresované výkopce ke konzultacím s archeology ÚAPPSC ohledně metodiky a termínu dokončení zemních prací, přičemž bylo konstatováno, že lhůtu nelze zkrátit, ale naopak by bylo žádoucí ji prodloužit a zapojit více odborníků. V této vyhrocené situaci Středočeské muzeum došlo k závěru, že na výzkum kapacitně nestačí a na 30. března svolalo do Roztok u Prahy poradou s ÚAPPSC (V. Čtverák) a společností Archaia (M. Bureš, L. Smejtek) o zajištění záchranného výzkumu v co nejkratším termínu, tedy maximálně do konce června, kam ve světle nových okolností ustoupil investor.

Na jednání byl vážně diskutován i celkem novátorský návrh na spolupráci všech tří archeologických institucí v rámci tohoto výzkumu (v novější terminologii „projekt“), tedy faktické rozdělení plochy na tři samostatné „claimy“. Na konci minulého století však česká archeologie ještě nebyla připravena na takováté řešení, která se začala úspěšně uplatňovat až v pozdějších letech (cf. např. velmi úspěšnou realizaci rozsáhlého výzkumu v areálu bývalých kasáren Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky v Praze), takže nakonec zcela převládly obavy z konkrétní technické realizace terénní části projektu i z absence

Obr. 12. Kněžves, okr. Praha-západ. Četnost výskytu objektů podle jejich časového zařazení

dostatečné míry kompatibility, nezbytné například pro následující jednotné zpracování nálezů či dokumentace. To mělo za následek odstoupení ÚAPPSC od tohoto zvažovaného postupu a v reakci na něj dalo následující den na jednání s investorem Středočeské muzeum výzkum zcela k dispozici pro nedostatek pracovních sil na jeho ukončení do 30. června, což byl termín, na němž se všichni zainteresovaní archeologové shodli, jako na nejbližším reálně možném.

Vzhledem k nastalému vývoji začala s investorem o podmínkách provedení výzkumu vyjednávat už pouze společnost Archaia a 7. dubna byla uzavřena smlouva o dílo s tím, že terénní práce budou zahájeny neprodleně po jejím podpisu a ukončeny do tří měsíců, přičemž vedením celého projektu byl pověřen L. Smejtek. Z těchto důvodů také dostala od investora výpověď firma Peres, coby subdodavatel odstoupivšího Středočeského muzea. Ta však nově vzniklou situaci chápala jako velkou křivdu (resp. nechtěla přijít o lukrativní zakázku) a z vlastní iniciativy obeslala centrální i středočeské archeologické instituce a muzea dopisem, kterým je pozvala na mimořádnou odbornou archeologickou komisi 17. dubna přímo do Kněževsi, a to „...v zájmu odvrácení možného zničení archeologické lokality...“. Investor totiž firmě Peres zdůvodnil výpověď tím, že si našel jiného dodavatele, který je levnější a rychlejší. Jaké byly tehdejší přehodnocené představy firmy Peres a muzea o celkových nákladech na výzkum nevíme, neboť k jejich předložení již nedošlo. Lze ale odhadovat, že první tvrzení bylo bohužel pravdivé, což se pak negativně projevilo zejména při neméně náročném zpracování výzkumu.

Na Velký pátek 10. dubna nastoupila společnost Archaia na záchranný výzkum v Kněževsi a postupně převzala od Středočeského muzea skrytou plochu s 261 očíslovanými zahloubenými objekty v různém stupni rozpracování, terénní kresebnou dokumentaci, deník, seznam nálezů a sáčky s archeologickým materiálem. Terénní výkopové práce se pak opět plně rozběhly hned po velikonočních svátcích 14. dubna a pokračovaly nepřerušeno, včetně sobot a nedělí, 82 dní až do 4. července, kdy byly oficiálně ukončeny a poslední část plochy byla předána investorovi, resp. dodavatelské stavební firmě Berger Bohemia. S tou byl postup výzkumu průběžně koordinován a jednotlivé prozkoumané segmenty byly podle interně dohodnutého harmonogramu v mezích možností uvolňovány tak, aby byl pokud možno co nejméně narušován rychlý postup stavebních prací.

Přestože se výzkumu denně zúčastnilo zhruba 40 až 60 pracovníků (kopáčů, techniků, kresličů ad.), byl termín jeho provedení na samé hranici možného. Otázkou zůstává, zda by jednotný a nekompromisní postoj archeologické obce ohledně délky doby, nezbytné na provedení záchranného výzkumu (striktní požadování např. dvojnásobné lhůty, tedy šesti měsíců), vedl tehdy investora k ústupkům, či spíše naopak k nechvalně známému řešení typu „Delvita“. Pravděpodobnější se s odstupem času zdá první varianta, čemuž by nahrávala také informace z terénního deníku Středočeského muzea, že investor na počátku terénních prací, pod dojmem velkého množství odkrývaných objektů a hrozícího dlouhodobého záchranného výzkumu, uvažoval dokonce i o zakonzervování plochy. Nicméně, nestalo se tak.

Nedostatečně dlouhý celkový termín, spolu se soustavným tlakem ze strany dodavatele na co nejrychlejší zkoumání a předávání jednotlivých úseků plochy, bez jakéhokoliv ohledu na složitost konkrétních archeologických situací, byl jedním z hlavních faktorů, určujících metodiku výzkumu a majících

v neposlední řadě vliv i na jeho kvalitu. Negativně působila také neustálá obměna terénních pracovníků-kopáčů, kteří se rekrutovali především z řad studentů, takže bylo nezbytné průběžně zaškolovat nové a nové lidi. Ještě větší potíže pak nastávaly v důsledku nepřiměřeně nízkého počtu techniků, stíhajících jen s nasazením veškerých sil kresebně dokumentovat a „kontextovat“ každodenně lavinovitě narůstající množství objektů. Nebylo výjimkou, že v kritických situacích kreslil s trochou nadsázky každý, kdo na výzkumu udržel tužku v ruce, což ovšem občas způsobovalo značné komplikace při následné revizi a kompletaci terénní dokumentace.

Skrutá plocha, určená k výstavbě skladového areálu a souvisejících inženýrských sítí s komunikacemi, náležející ve své době k největším kompletně archeologicky prozkoumaným ve středních Čechách, dosáhla rozlohy více než 10 hektarů a bylo na ní zjištěno celkem 2939 zahloubených objektů z řady období od pravěku až po raný středověk (neolit, eneolit, doba bronzová, doba halštatská, časný latén, doba hradištní). Naprostá většina z 1396 datovatelných objektů (87,5 %) však spadá do mladší až pozdní doby bronzové, kdy bylo osídlení této polohy jednoznačně nej hustší (obr. 12).

Tempo a rozsah terénních prací pochopitelně do značné míry determinoval daný časový limit, který byl vzhledem k velikosti zkoumané plochy a počtu objektů naprosto nedostačující. Jako závažný problém se také ukázala předchozí mechanická skrývka ornice a podorničí, během níž byly odstraněny nadložní vrstvy s archeologickými situacemi prakticky až na úroveň spraše, případně opuky. Mocnost skrývky provedené buldozerem byla největší ve východní a jihovýchodní části plochy, kde opuka kryla sprašová návěj, do níž se zahlubovaly spodní části objektů. Hrubá skrývka zde dosahovala 80 až 120 cm, přičemž směrem k severu a severozápadu postupně slábla, a to v souvislosti s vykliňováním zahliněné spraše a změnou podloží na čistě opukové se značnou převahou poměrně mělce zapuštěných kúlových/sloupových jam. V těchto částech plochy se také téměř nedochovala žádná kulturní vrstva a kamenité opukové podloží zde bylo kryto přímo asi 30 až 40 cm mocnou vrstvou ornice s podorničím (obr. 13–14).

Vzhledem k časovému odstupu od počáteční buldozerové skrývky došlo ke značnému utužení odkrytého povrchu těžkou mechanizací a jeho hlubokému proschnutí, takže bylo nezbytné pokračovat v „jemném“ dočišťování plochy, započatém Středočeským muzeem, od kterého byl celý výzkum převzat. Zaškrabování pomocí UDS probíhalo, především v jihovýchodní a východní části lokality, na úroveň čistého sprašového podloží, které se u hrany zkoumané plochy místy nalézalo až v hloubce 150 cm od úrovně původního terénu, což si ovšem bohužel vyžádalo odstranění další zhruba 10 až 30 cm silné vrstvy archeologických situací (fototab. 5:1–2; obr. 15). Tento postup, zejména pak v kombinaci s předchozí masivní skrývkou, samozřejmě vedl k likvidaci horních partií

Obr. 13. Kněževs, okr. Praha-západ. Západní část skryté plochy s kamenitým opukovým podložím a zahloubenými objekty, převážně kúlovými nebo sloupovými jámami. Foto L. Smejtek

Obr. 14. Kněževs, okr. Praha-západ. Západní až severozápadní část zkoumané plochy s kamenitým podložím, krytým jen poměrně slabou vrstvou ornice a podorničí. Foto L. Smejtek

Obr. 15. Kněžves, okr. Praha-západ. Severovýchodní okraj radikálně skryté plochy se sprašovou návějí a původně mohutnou kulturní vrstvou.
Foto L. Smejtek

měrné mocnosti skrývky na celé ploše stejná. Z těchto důvodů byl kladen důraz na získání pokud možno reprezentativního datovacího materiálu ze všech registrovaných objektů, které byly kresebně a výběrově fotograficky dokumentovány na barevné diapozitivy, přičemž pro každý byl v terénu vyplněn evidenční list nálezového celku. Sloupové jámy a kulové jamky, jejichž množství představovalo polovinu z celkově zjištěných objektů (1470), byly však pochopitelně až na nečetné výjimky bez nálezů.

U „běžných“ sídlištních objektů byla zkoumána pouze zhruba polovina dochované výplně, a to po přirozených zásypových vrstvách, označovaných příslušnými kontextovými čísly. Ty se však dařilo rozlišit jen poměrně zřídka, takže většina výplní objektů je evidována pod jediným kontextem. V případě zjištění méně obvyklých situací (např. lidských či zvířecích skeletů nebo jejich částí, větší koncentrace keramiky, resp. rozbitých celých nádob, závaží, mazanicových destrukcí, pecí, paleobotanických pozůstatků apod.) byly tyto objekty vybírány celé, což platí samozřejmě i o hrobech. Z vybraných objektů byly průběžně odebírány vzorky výplně na proplavení, čímž byl zabezpečen materiál pro následné přírodovědné analýzy. Rozsáhlé, do spraše zahlužené objekty (tzv. „hliníky“) a dlouhé žlaby pak byly sondovány pomocí jednoho nebo i více řezů, aby byla kromě chronologicky průkazných nálezů získána také základní představa o jejich profilu a hloubce. Na detailnější sledování tvaru a objemu objektů, jejich primárních a sekundárních funkcí či zásypových mechanismů (studium množství, struktury a distribuce artefaktů ve výplni) bylo vzhledem k výše uvedeným nepříznivým okolnostem nezbytné rezignovat (informativně cf. Smejtek – Juřina – Marešová 1999, 67–69; Smejtek 1999; 2003b).

Po skrývce identifikované a postupně zkoumané zahlužené objekty byly pravidelně, zhruba v týdenních intervalech (14 celodenních výjezdů), zaměřovány pracovníky tehdejšího geodetického oddělení Archeologického ústavu AV ČR J. Morávkem a J. Minarčíkovou. Zpracování získaného rozsáhlého souboru dat bylo velmi náročné, přičemž je třeba si uvědomit, že ještě nebylo používáno současných moderních technologií a všechny plány, obsažené ve třetím dílu této publikace, byly vynášeny a kresleny ručně tuší na pauzovací papír, bez možného využití výhod digitalizace a tisku na plotru.

Při jednotlivých výjezdech geodetické skupiny byly kolíky v ten den zaměřovaných objektů označovány sprejem shodné barvy, aby se předešlo duplicitám, či naopak opomenutí některých objektů. Vzhledem ke značné nepřehlednosti rozkopaného terénu a opakovanému používání, a tedy i přečíslovávání dřevěných kolíků, však k těmto situacím v některých případech došlo. Následně zjištěné duplicity v číselné řadě pak byly většinou řešeny přidáním rozlišovacího písmene („A“) k číslu jednoho z objektů. Bohužel došlo i k přehlédnutí několika objektů, takže zůstaly geodeticky nezaměřeny, což se již nedalo dodatečně napravit. Podobná dílčí opomenutí se vyskytla také při kresebné dokumentaci, kdy pochopitelně nevedlo, pokud byl tentýž objekt například nakreslen dvakrát různými kresličí (ba i jedním), ale problém nastal, když se po skončení terénu zjistilo, že nebyl kresebně dokumentován vůbec.

Postup terénních prací a metodiku výzkumu hodnotily, vedle průběžných individuálních návštěv různě zainteresovaných odborníků, dvě celkem početné archeologické komise. První, již výše zmíněná,

sídlištních objektů a faktické ztrátě mělčěji zahlužených jam či hrobů, z nichž se nám v lepším případě zachovala pouze dna. Uvedený předpoklad potvrzují i dodatečná neformální sdělení bagristů o „kostech“ (nějakých střepech by si před výzkumem – coby „nepoučení laici“ – asi těžko vůbec všimli), často se objevujících již při „hrubé“ skrývce.

Nepříznivý výchozí stav lokality a značný časový tlak ze strany investora vedly k volbě metody a strategie výzkumu, zaměřené především na sledování horizontálně stratigrafického a chronologického vývoje osídlení v době bronzové a železné se zvláštním zřetelem k vnitřní dynamice obytných a skladovacích areálů, přestože pravděpodobnost zkreslení prostorových informací nebyla vlivem nerovno-

proběhla hned na počátku terénních prací 17. dubna ze starostlivé iniciativy firmy Perez a díky široké publicitě vzbudila v odborných kruzích poměrně značný zájem, takže se jí zúčastnilo 15 kolegů z několika předních archeologických institucí (D. Baštová, I. Benková, M. Bureš, V. Čtverák, Z. Dragoun, M. Ernée, V. Kašpar, M. Kostka, M. Slabina, P. Sommer, D. Stejskalová, M. Šmolíková, J. Špaček, A. Veselá a I. Vojtěchovská). Je celkem symptomatické, že vedoucímu výzkumu ani společnosti Archaia pozvánka oficiálně zaslána nebyla. Jelikož se terénní práce tehdy teprve rozbíhaly, řešila komise především reálnost termínu ukončení výzkumu, jeho materiální a personální zabezpečení, úroveň, metodiku, výhledy do budoucna a na popud údajně poškozeného „svolavatele“ i otázky etické.

Druhá komise již byla koordinována standardně autorem a uskutečnila se na závěr výzkumu 26. června, opět s poměrně hojnou účastí (D. Baštová, I. Benková, M. Bureš, V. Čtverák, Z. Dragoun, M. Ernée, V. Kašpar, R. Korený, M. Kostka, M. Kuna, I. Pavlů, P. Sankot, M. Šmolíková, N. Venclová a I. Vojtěchovská). Komise celkově neshledala výraznějších pochybení při vedení výzkumu a konstatovala, že za daných podmínek bylo učiněno maximum možného.

Lehce ironická připomínka, abychom pro příště sbírali všechny střepy, souvisela s drobným incidentem, ke kterému došlo v průběhu výzkumu, když na něj v nepřítomnosti autora zavítali kolegové z ArÚ AV ČR. Na povrchu částečně rozplavených hromad hlíny, vytěžené z objektů, totiž nasbírali zlomky keramiky, které pak s příslušně šřavnatou popiskou operativně vystavili v badatelné ústavní knihovny. Omluvou tohoto jistě negativního jevu samozřejmě nemůže být odkaz na enormní časový stres, ani skutečnost, že desítky stále se střídajících, a tedy vlastně permanentně nezaškolených, brigádníků prostě nešlo po technické stránce uhlídat. Nicméně určité procento nálezů unikne při každém výzkumu a v tomto případě se navíc jednalo, řečeno dosti natvrdo, prakticky již jen o poměrně nerovnoměrné „vzorkování“ pozůstatků objektů zahloubených do podloží, neboť musíme mít stále na zřeteli objem materiálu, ztraceného během původní skrývky i začištěvání.

Z těchto důvodů nemělo ani při následném zpracování keramiky smysl pokoušet se o nějaké statistické vyhodnocení získaných souborů, protože nevíme, jakou část celku představují, ani jak byly keramické zlomky konkrétně distribuovány v rámci celých výplní objektů (k problematice cf. např. *Holodňák – Rulf – Salač 2000*, 105; *Rulf 1997*, 454; *Ernée 2008*, 97–103, 143–145, obr. 76, graf 30–31). Značně vysoká míra likvidace archeologických situací před výzkumem byla spolu s kritickým nedostatkem času paradoxně hlavním argumentem pro exkavaci pouhých polovin „normálních“ objektů, kdy šlo primárně o jejich přesnější datování či alespoň kulturní zařazení. Zastánci „totálního odkryvu“ pochopitelně poukazovali na to, kolik pěkných a zajímavých nálezů mohlo zůstat zrovna v těch neprokopaných půlkách, avšak nejreálnějším „vědeckým“ přínosem takového počínání – i kdyby se na něj podařilo získat čas a prostředky – by byl dvojnásobný počet beden knovízských střepů v depozitáři.

Na provedení záchranného archeologického výzkumu a jeho zpracování byla mezi společnostmi Archaia a investorem ALP uzavřena smlouva, ve které byla dohodnuta cena za dílo ve výši 6 300 000 Kč, a to jako maximální a nepřekročitelná. Ta se bohužel záhy ukázala coby zcela nedostatečná, zejména pak co se týče následného zpracování dokumentace a nálezů. Při kalkulaci nákladů podobných akcí se většinou počítá se zhruba stejnou finanční částkou na terénní část výzkumu i na jeho vyhodnocení. Tento celkem obecně fungující poměr „1 : 1“ byl však hned zpočátku vychýlen vyšší náročností terénních prací, jejichž celkové náklady dosáhly 3 525 595 Kč. Následující základní zpracování pak značně prodražilo několik klíčových faktorů objektivního, a tedy do jisté míry předvídatelného, i subjektivního rázu.

Do prvního okruhu spadá především množství zjištěných objektů a jejich převažující příslušnost ke knovízské kultuře, z čehož plyne celkem nepřekvapující kvantum získaného archeologického materiálu, a to nejen jednoznačně převažujících keramických zlomků, ale také mazanice, zvířecích i lidských kosterních nálezů, kamenných artefaktů ad. Laboratorně bylo nezbytné v minimálním rozsahu zpracovat, tedy alespoň umýt a popsat identifikačním kódem výzkumu a číslem kontextu, celkem 260 960 zlomků keramiky (tj. 344 beden) a 40 227 kostí (zvířecích i lidských), přičemž rámcově očištěno bylo i 37 644 kusů mazanice (60 beden).

Nadstandardní laboratorní práce, jako lepení a výjimečně doplňování nádob sádrou kvůli stabilitě rekonstruovaného exempláře, byly prováděny jen velmi omezeně, a to především v případě keramiky z únětických hrobů. Zlomky z knovízských sídlištních objektů nebyly ve větším měřítku záměrně lepeny vůbec, což platí zejména o hrubších tvarech (amforovitě a vejčité zásobnice, hrnce, masivnější okřiny a amfory), neboť by to způsobilo další neúnosné překročení už tak napnutého finančního rozpočtu na zpracování. Víceméně náhodně bylo alespoň částečně polepeno pouze několik menších nádob, především misek a koflíků, pokud se příslušnost zlomků k těmto exemplářům dala snadno identifikovat hned na laboratorním stole bez leckdy zdlouhavého a na zkušenosti náročného shledávání odpovídajících

fragmentů z různých částí výplně, resp. z mnoha dalších sáčků. Tento „úsporný“ způsob laboratorního zpracování, mající za následek praktickou absenci rekonstruovatelných větších keramických tvarů, se pak negativně projevil při následném typologickém vyhodnocení materiálu, kdy značně ztížil definování tvarové náplně i jednoznačnější klasifikaci celé řady zlomků.

Kromě keramiky, mazanice, osteologického a antropologického materiálu byly laboratorně zpracovány také kamenné nálezy, artefakty i vzorky beze stop záměrné úpravy, a předměty z bronzu či železa, které byly předány na odbornou konzervaci. Zvláštní položku pak představují tzv. drobné nálezy, zahrnující různé menší artefakty, zhotovené převážně z hlíny nebo kamene.

Pokud to rozměr nálezů dovolil, byly všechny v laboratoři popsány šifrou, skládající se z identifikačního kódu výzkumu (KN/98), za nímž po pomlčce následuje označení kontextu, které je tvořeno číslem objektu, k němuž je připojeno dvojčíslí, vyjadřující číslo vrstvy (01–99). Před posledním dvojčíslím může být velké písmeno (A–D), rozlišující objekty se stejným číslem. Dvě nuly na konci znamenají, že materiál pochází určitě z daného objektu, avšak nelze jednoznačně určit kontext, protože byl získán buď při začišťování povrchu, nebo ještě během působení Středočeského muzea, resp. firmy Peres, kdy byl používán poněkud odlišný systém evidence. Ve společnosti Archaia byl výzkum veden pod číslem 15/98. Všechny movité nálezy jsou v současnosti uloženy v depozitáři Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v Benátkách nad Jizerou.

Svým způsobem subjektivní potíže při zpracování výzkumu vycházely ze skutečnosti, že společnost Archaia nebyla tehdy schopna zajistit odpovídající počet dostatečně kvalifikovaných terénních techniků, kteří by bez problémů zvládali nejen vedení nezaškolených brigádníků, ale především kresebnou dokumentaci a deskripci objektů v evidenčních listech, jak již bylo zmíněno výše. Kancelářská revize terénních kresebných podkladů a odpovídajících verbálních popisů byla proto velmi náročná a časově zdouhavá, neboť je bylo třeba sjednotit, aby odpovídaly formalizované deskripci podle manuálu k vyplňování „Evidenčního listu nálezového celku“. Popisný systém nebyl bohužel vždy důsledně dodržován, přestože s ním byli všichni technici seznámeni a manuál měli na výzkumu k dispozici.

Princip samostatného evidenčního listu pro každý objekt vycházel z již tehdy obecně rozšířené praxe kontextových listů, užívaných společností Archaia při výzkumech složitých středověkých stratigrafií v městských jádrech, které byly autorem modifikovány a přizpůsobeny jednodušším podmínkám pravěkých výzkumů „jam na poli“. Jako návod k vyplňování jednotlivých položek evidenčního listu byl zpracován manuál, usnadňující a sjednocující popis konkrétních nálezových situací (objektů) na základě kresebně definované terminologie.

Všechny údaje o objektech z evidenčních listů byly po zrevidování přepsány do databáze, vytvořené v programu Microsoft Office Access 7.0, z níž pak vychází výběrová tisková sestava, uvedená v závěru archeologické části tohoto svazku (Příloha 1: Katalog analyzovaných objektů). Tento soupis zahrnuje objekty, ze kterých byly vybrány charakteristické vzorky keramiky k nakreslení a následné typologicko-chronologické analýze. Vzhledem k množství objektů i keramického materiálu byla použita metoda cíleného výběru co možná nejtypičtějším a chronologicky nejprůkaznějších nálezů jediná reálně zvládnutelná.

Nedílnou součástí terénní dokumentace byly kresby, které rovněž prošly důkladnou revizí, než byly postoupeny k dalšímu zpracování, resp. překreslení. To ovšem již nebylo prováděno klasicky ručně, ale v programu MicroStation 95 v tehdejší brněnské pobočce společnosti Archaia, kde měli momentálně nevyužitá kapacita, takže bylo třeba přednostně zajistit práci pro její zaměstnance. Došlo tak k paradoxu, kdy kresby objektů byly sice „digitalizovány“, avšak bez napojení na terénní zaměření, takže nebylo možné využít žádných pozitivních efektů tohoto postupu a zůstaly jen prostorově neukotvené, počítačově strohé technické „kresby“. Jejich výběr, odpovídající katalogu analyzovaných objektů, musel být nejprve vytištěn v programu MicroStation 95, posléze naskenován a teprve pak sesazen do příslušných obrazových tabulek (cf. svazek 2: tab. 339–434), neboť přímý převod nebyl softwarově proveditelný. Pouze komplikované objekty s lidskými či zvířecími skelety byly překresleny ručně J. Minarčíkovou.

Kreslení vlastních nálezů se z rychle ubývajících finančních prostředků na zpracování podařilo zajistit jen ve velmi omezeném rozsahu. V podstatě byly nakresleny pouze slepené nádoby či jejich části, pocházející převážně z hrobů únětické kultury, v menší míře pak z knovízských sídlištních objektů, a kovové předměty z doby bronzové a železné (K. Bulínová). Žádné finance již nezbyly ani na přírodovědné analýzy, přestože původní rozpočet ve smlouvě pro ně počítal s částkou 200 000 Kč.

Celkově byla na zpracování výzkumu během šestnácti měsíců od července 1998 do října 1999 vynaložena částka 3 402 602,50 Kč, čímž byla nasmlouvaná a vyfakturovaná cena (6 300 000 Kč) překročena o 628 197,50 Kč. Tato situace pochopitelně představovala pro nestátní archeologickou organizaci, která nečerpá žádné finanční dotace od zřizovatele a je odkázána pouze na příjmy z provedených záchranných

výzkumů, dosti značný problém. Na počátku listopadu 1999 navíc ještě nebyly všechny nezbytné základní práce dokončeny a jejich zbývající objem vyčíslil autor v žádosti o „vnitřní grant“ na 310 000 Kč.

S odstupem času se tedy ukázalo být nad slunce jasnější, že je celý výzkum značně podfinancován, avšak „po bitvě každý generál“. Symbolicky mnout ruce si mohla pouze investorská firma ALP, která se na stránkách svého propagačního letáku chlubila tím, že u Kněževsi realizuje projekt v objemu jedné miliardy Kč! Kdyby se smluvní cena za záchranný archeologický výzkum pohybovala někde okolo jednoho procenta plánované investice, jak bývá v podobných případech obvyklé, pak by jistě nebylo co řešit.

Snaha získat chybějící finance na odborné vyhodnocení a publikaci tohoto zajisté velmi zajímavého výzkumu vedla již na počátku roku 1999 k vypracování grantového projektu, který byl předložen Grantové agentuře ČR a následně zamítnut. Stejná situace se opakovala i v roce 2000, kdy byla žádost o grantovou podporu znovu neúspěšná. Změna nastala až s počátkem nového milénia a autor získal na tříletý projekt s názvem „Časoprostorový vývoj, hospodářství a sociální stratifikace osady z doby bronzové v Kněževsi u Prahy“ grantovou podporu ve výši 984 000 Kč s tím, že dalších 396 000 Kč v podstatě poskytne zaměstnavatel ve formě mzdových prostředků (tzv. institucionální finance z ostatních veřejných zdrojů). Tento grantový projekt, vedený pod registrační číslem 404/02/0024, měl být realizován během let 2002–2004, avšak na žádost řešitele byl, bez nároku na dodatečné financování, prodloužen až do poloviny roku 2005, kdy byla odevzdána a schválena závěrečná řešitelská zpráva.

Grantový projekt byl předkládán celkem třikrát, a to ve stále stejné odborné podobě a se zhruba tožnými finančními požadavky. Pouze poslední podání v roce 2001 mělo částečně odlišnou strukturou financování, neboť navrhovatel již nepůsobil ve společnosti Archaia, ale v Ústavu archeologické památkové péče středních Čech, a nemusel tedy mimo jiné žádat o kompletní pokrytí mzdových prostředků, včetně zdravotního a sociálního pojištění, pro svoji osobu. Již jen pouhou akademickou otázkou zůstává, nakolik mohla tato změna přispět k finálnímu udělení grantu, či zda nějakou podstatnější roli sehrála spíše vytrvalost, náhoda, případně nějaká jiná příznivá souhra okolností.

Získání grantových prostředků nicméně konečně umožnilo nakreslení všech vybraných vzorků keramiky, závaží, drobných hliněných předmětů i kostěné a kamenné industrie (P. Týlešová, L. Vařeková). Kresby pak byly postupně I. Vajglovou naskenovány a spolu s již dříve pořízenými obrázky bronzových předmětů sesazeny do tabulek, představujících jádro druhého svazku (tab. 1–338).

Pěcí J. Morávka byly ručně vyneseny všechny zaměřené objekty do plánů, které tvoří třetí svazek. Celá zkoumaná plocha je pokryta šesti základními číslovanými listy v měřítku 1 : 200, rozdělenými na sektory, označené průběžně abecední (A–H) a číselnou (1–12) řadou, aby bylo možné jednotlivé objekty snadněji prostorově identifikovat (tzv. „systém autoatlas“). Tabulka se seznamem objektů a údaji o jejich poloze, upřesněné vždy konkrétním listem a sektorem, je připojena na konec archeologické části tohoto svazku (Příloha 3: Prostorová identifikace objektů na plánech). Samostatně jsou připojeny dva malé plánky, zobrazující přesahy základní plochy směrem k severozápadu (2a) a severovýchodu (6a). Pro lepší představu o rozložení objektů byly základní listy i s přesahy zmenšeny a spojeny do jednoho celkového plánu v měřítku 1 : 400.

Z grantu bylo možné financovat také provedení přírodovědných analýz, jejichž výsledky jsou shrnuty ve druhé části tohoto svazku. Jednalo se především o zpracování velmi zajímavého antropologického materiálu (P. Kubálek), archeobotanických vzorků (P. Kočár, J. Mihályiová), malakofauny (J. Hlaváč), petrografický rozbor kamenných nálezů (J. Zavřel), rentgenofluorescenční analýzu bronzových předmětů (J. Frána) a radiokarbonové datování kosterních vzorků (J. Görtsdorf). Genetickou analýzu vybraných lidských kosterních nálezů prováděl nejprve I. Mazura a posléze jeho studentky E. Svobodová a I. Eliášová v rámci svých diplomových prací, přičemž několik vzorků nezávisle analyzovala také M. Urbanová a D. Vaněk.

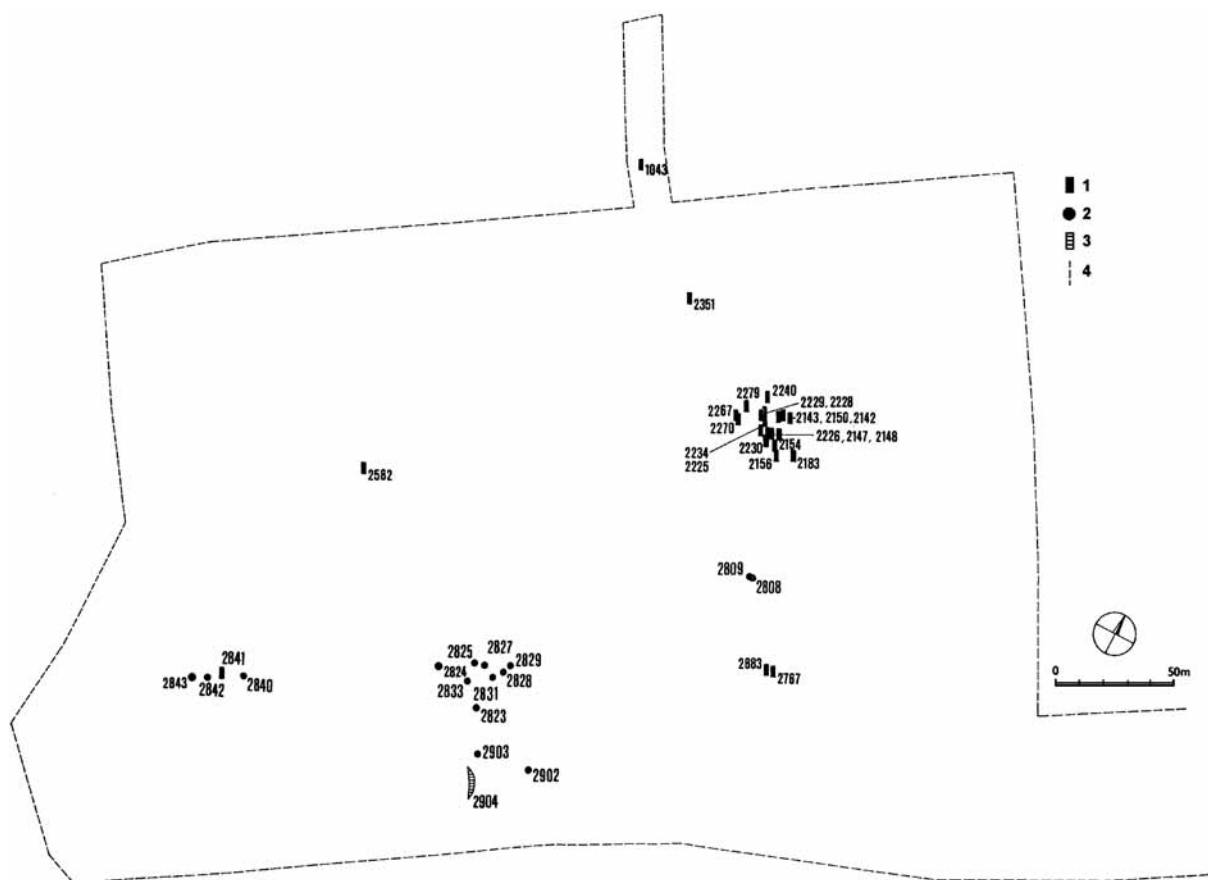
Podstatný problém bohužel nastal v souvislosti se zpracováním poměrně početného osteologického materiálu, kterým se původně zabývala J. Petříčková. Ta stihla podrobně analyzovat zhruba třetinu nálezů (cca 20 beden), avšak pak dlouhodobě onemocněla, přestala komunikovat se svými spolupracovníky, včetně řešitele grantu, a nakonec z ÚAPPŠČ zcela odešla mimo obor. Z jejích detailních rukopisných poznámek, zanechaných bez zájmu na pracovním stole, se autor pokusil laicky vytěžit alespoň celkové poměrné zastoupení určených druhů zvířat ve zpracovaném vzorku kostí. Výsledky byly sestaveny do jednoduché tabulky podle analyzovaných objektů a determinovaných druhů, která je se stručným komentářem a souhrnným grafickým vyjádřením rovněž zařazena do přírodovědné části práce, a to pochopitelně bez jakýchkoliv nároků na podrobnější archeozoologická hodnocení či závěry.

V rámci grantu bylo počítáno také se závěrečnou publikací získaných výsledků a bylo na ní po různých dílčích korekcích vyčleněno celkem 350 000 Kč. Vzhledem k množství materiálu a dokumentace však musel být původně plánovaný jeden svazek nakonec rozšířen na tři (1. Text, 2. Tabulky, 3. Plány),

a to přesto, že je zde publikován jen poměrně úzký výběr nejcharakterističtějších nálezů a odpovídajících terénních situací. Z těchto i dalších příčin byly za účelem vydání této publikace sdruženy finanční prostředky s občanským sdružením Archaia, které přispělo částkou 70 000 Kč s tím, že obdrží poměrnou část nákladu. Z technických a odborně personálních důvodů byl vytištěn nejprve druhý a třetí svazek (2007), následovaný prvním (2011), přičemž všechny tři představují nedílný celek a jsou také pohromadě distribuovány.

OSÍDLENÍ VE STARŠÍ DOBĚ BRONZOVÉ

Pomineme-li nepříliš početné nálezy z neolitu a eneolitu, které ostatně nejsou tématem tohoto pojednání, pak první významnější osídlení zdejší polohy spadá na samý počátek bronzové epochy, tedy do staršího období únětické kultury. Tehdy zde stála zřejmě nevelká osada, z níž se podařilo prozkoumat 16 zahloubených sídlištních objektů. Daleko významnější poznatky však přineslo odkrytí 24 snad alespoň částečně současných únětických hrobů, které doplnily celkový obraz o situaci na lokalitě v průběhu starší doby bronzové (obr. 16).

Obr. 16. Kněžves, okr. Praha-západ. Rozložení objektů únětické kultury. 1 – hrob; 2 – sídlištní objekt; 3 – příkopovitý útvar; 4 – hranice zkoumané plochy. Zaměření a kresba J. Morávek a J. Minářčiková

ÚNĚTICKÉ HROBY A POHŘEBNÍ RITUS

Relativně kompletně prozkoumané únětické pohřebiště v Kněževsi představuje zatím nejdůležitější komponentu zdejšího starobronzového osídlení, a to i přesto, že některé mělčeji zahloubené hroby patrně přece jen unikly naší pozornosti. Z celkem 24 dokumentovaných kostrových hrobů náleží 23 bezpečně únětické kultuře. S vysokou pravděpodobností můžeme totiž takové časové zařazení předpokládat i u silně poškozených hrobů z rozhraní podloží a podorničí, ze kterých se kromě zlomků skeletu nedochovaly žádné milodary (hroby 2143/98, 2148/98 a 2183/98). Jejich horizontálně stratigrafická poloha (obr. 17) jiné datování v podstatě neumožňuje, podobně jako v případě dalších hrobů bez jakýchkoliv nálezů, avšak zapuštěných do podložní spraše (např. hroby 2147/98, 2150/98, 2154/98 a 2883/98). Kulturní příslušnost posledně jmenovaných hrobů navíc jednoznačně vyplývá z polohy v nich pohřbených osob, které byly uloženy vždy ve skrčené poloze na pravém boku hlavou k JJV až JV. Tento typický únětický pohřební ritus byl na zkoumané lokalitě prakticky bezvýhradně dodržován, přičemž drobné odchylky lze pozorovat pouze v orientaci zemřelých, kolísající v rozmezí S–J až SZ–JV. I tak se ovšem pohybujeme „v normě“, neboť jistá variabilita pohřebního ritu se vyskytuje i v tak z našeho pohledu konzervativní kultuře jako je právě únětická (cf. např. *Matoušek 1982, 37*). Kromě změn v místě západu a východu slunce během roku, tedy nepochybně nejzákladnějšího pravěkého ukazatele světových stran, mohla mít na větší preferenci odchylek směrem k JJV až JV vliv i celková orientace protáhlého terénního hřbetu s pohřebištěm, neboť hroby leží prakticky kolmo k jeho podélné ose.

Opačnou (tj. SSV–JJZ), i když jen velmi mírnou odchylku od severojižního směru vykazoval pouze jeden problematický hrob (2841/98), v němž bylo navíc zemřelé dítě pochováno s největší pravděpodobností na levém boku. Tento hrob ležel izolovaně v jihozápadní části zkoumané plochy a jako milodary obsahoval broušenou kamennou sekerku s pazourkovým ústěpem. Nevyjasněno zůstává, zda výskyt tří únětických sídlištních objektů (2840/98, 2842/98 a 2843/98) v těsném sousedství (cf. obr. 16) naznačuje jeho shodnou dataci, či se jedná o pouhou náhodu. Relativně samostatných únětických hrobů se na ploše ostatně našlo více, jak si ještě ukážeme při podrobnější prostorové analýze jednotlivých starobronzových komponent.

Ukládání zemřelých do hrobu ve skrčené poloze bylo sice v této době pravidlem, avšak konkrétní poloha dochovaných skeletů ukazuje na různé odchylky a varianty. Ty se bohužel nedají detailněji sledovat ve všech případech, neboť řada pohřbů se zachovala jen velmi torzovitě. Na vině je nejen poškození méně zahloubených hrobů během skrývky a dočišťování plochy, ale zřejmě i poměrně rozšířený faktor tzv. vícenásobných pohřbů do jedné hrobové jámy.

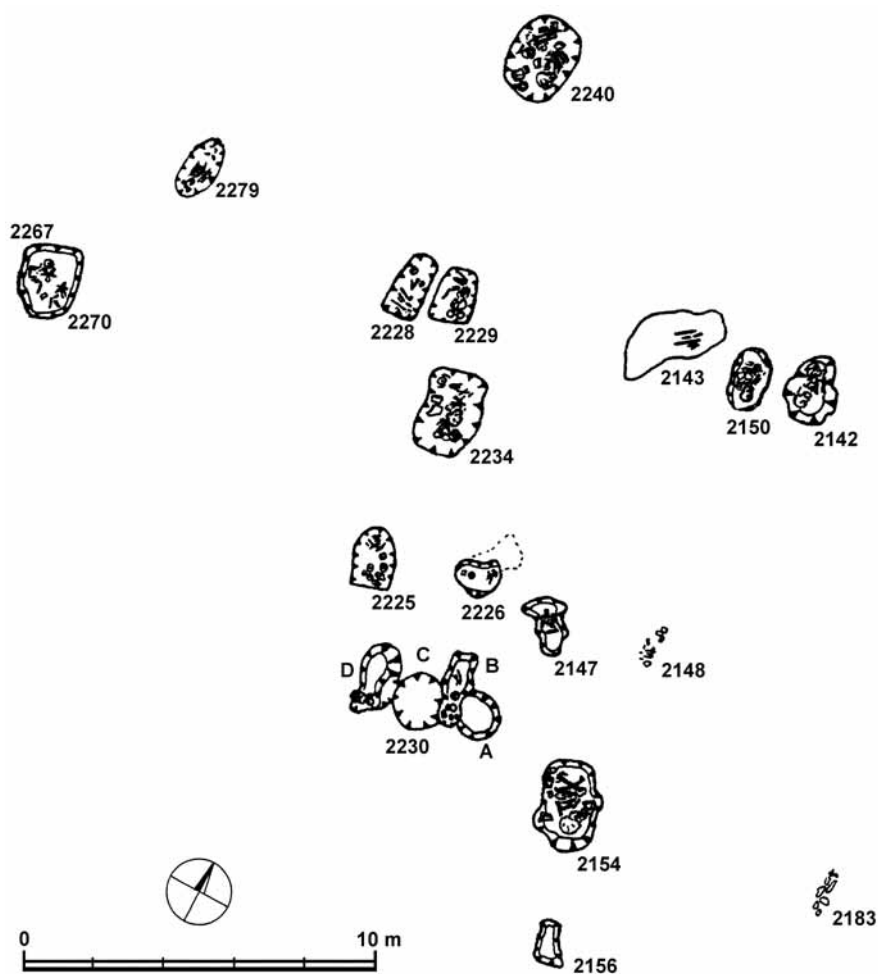
Tento obecný starobronzový kulturní fenomén vede celkem logicky k značnému poškození či přímo přesunutí starších ostatků v různém stádiu skeletizace během nového otevření hrobu. Jiným způsobem si totiž nelze vysvětlit přítomnost často jen malého množství kosterních pozůstatků několika různých osob v jedné hrobové jámě, budících dojem spíše jakýchsi „příměsí“ k nejmladším pohřbům. Přístup vzduchu a opětovné manipulace s ostatky měly nutně na jejich zachování zhoubný vliv. Zároveň není jisté, nakolik tyto zásahy, aby byly dostatečně efektivní, vyžadovaly existenci dutého prostoru v hrobové jámě, tedy výdřevy, rakve či kamenné hrobky. Žádná z těchto úprav nebyla na pohřebišti v Kněževsi zachycena, byť se stopy dřevěných rakví v únětických hrobech objevují. Pravdou ovšem zůstává, že z Čech jich známe mnohem méně (např. *Pleinerová 1960a, 20–24, obr. 6–8; Čech – Černý 1996* – poslední citovaná práce shrnuje problematiku únětického pohřebního ritu a definuje kriteria pro rozpoznání původních dutých prostor v hrobech) než třeba ze sousední Moravy (např. *Tihelka 1953, 238; Ondráček 1962, 57–60; Stuchlík 1987, 6, obr. 2–3; Lorencová – Beneš – Podborský 1987, 107*). Při výzkumu nebyl bohužel přítomen antropolog, takže nemáme k dispozici ani kvalifikované posouzení problému z hlediska možných prostorových transformací jednotlivých částí skeletu (k otázce tzv. terénní antropologie a tafonomie cf. *Černý 1995; nejnověji Průchová – Chroustovský 2009*).

Jednorázové současné pohřbení více jedinců by přicházelo v úvahu spíše jen výjimečně, a to pravděpodobně v souvislosti s nějakými tragickými událostmi, jako byly epidemie, otravy, násilná bojová střetnutí, případně likvidace zajatců či výkon spravedlnosti. Za odraz těchto jevů se však pokládají spíše vícenásobné pohřby v sídlištních jamách, známé nejen z mladších fází doby bronzové, ale poměrně

hojně i z tohoto kulturního okruhu (přehledně cf. *Rulf 1996, 117–120*; podrobněji k pohřbům na únětických a věteřovských sídlištích např. *Salaš 1990, 281–294*; *Stuchlíková 1990*).

Za další podstatný rušivý zásah, mající vliv na zachovalost skeletu, je považováno druhotné otevření hrobů ze zjištěných důvodů, čili jejich vykrádání buď přímo současníky, nebo i v delším časovém odstupu. Tyto praktiky jsou známy z řady pravěkých kultur a přetrvávaly až do raného středověku. Skutečnost, že se zloději často soustřeďovali jen na určité partie hrobové jámy či části těla, kde předpokládali cenný úlovek, svědčí spíše pro současníky zemřelých, dobře obeznámené s pohřebními zvyklostmi, případně přímo s velikostí „bohatství“ ukládaného do konkrétního hrobu. Ani příležitostné pozdější vylupování hrobů není ovšem vyloučeno, neboť většina z nich musela být nějak povrchově označena, pokud nebyla přímo kryta mohylovým násypem, na což ukazuje například vzájemné respektování nejen jednotlivých hrobů, ale celých pohřebních areálů, a to i kulturami značně od sebe časově vzdálenými. Únětické hroby náleží obecně k těm, které byly nezdědky terčem vykrádacích pokusů, byť se tyto aktivity soustřeďovaly spíše do mladšího období této kulturní epochy. To je celkem pochopitelné, zvláště pokud si uvědomíme, že cennější výbavu, reprezentovanou bronzovými a výjimečně i zlatými předměty či jantarovými ozdobami, obsahovaly hojněji až hroby klasické fáze únětické kultury. V konkrétním případě pohřebiště z Kněževsi se žádné stopy po vykrádacích šachtách nepodařilo prokázat, což ovšem samo o sobě není důkazem, že zde v minulosti takové snahy neexistovaly.

Situace, kdy byly kostry v hrobech dostatečně zachovány, umožňují pozorovat rozdíly v poloze některých zemřelých. Ve všech sledovatelných případech platí obecná zásada pokrčení dolních končetin, které však může být různě silné. Od relativně slabého (např. 2351/98) po velmi razantní s koleny přitaženými až k trupu, které navozuje dojem nepřirozeného svázání tzv. do kozelce (zejména 2142/98). Horní část trupu udržela v některých případech polohu na boku, resp. na pravém rameni (2154/98, 2240A/98 ad.), avšak většinou se stočila na záda (např. 2229/98, 2279/98, 2351/98 ad.). Nejvíce variabilní je pak poloha horních končetin, které se nacházely jak volně podél těla s různým ohnutím v lokti (např. 2147/98, 2154/98, 2229/98, 2279/98, 2582/98 ad.), tak všelijak překřížené a pokrčené (např. 2150/98, 2234/98, 2240A/98, 2351/98, 2767/98 ad.).

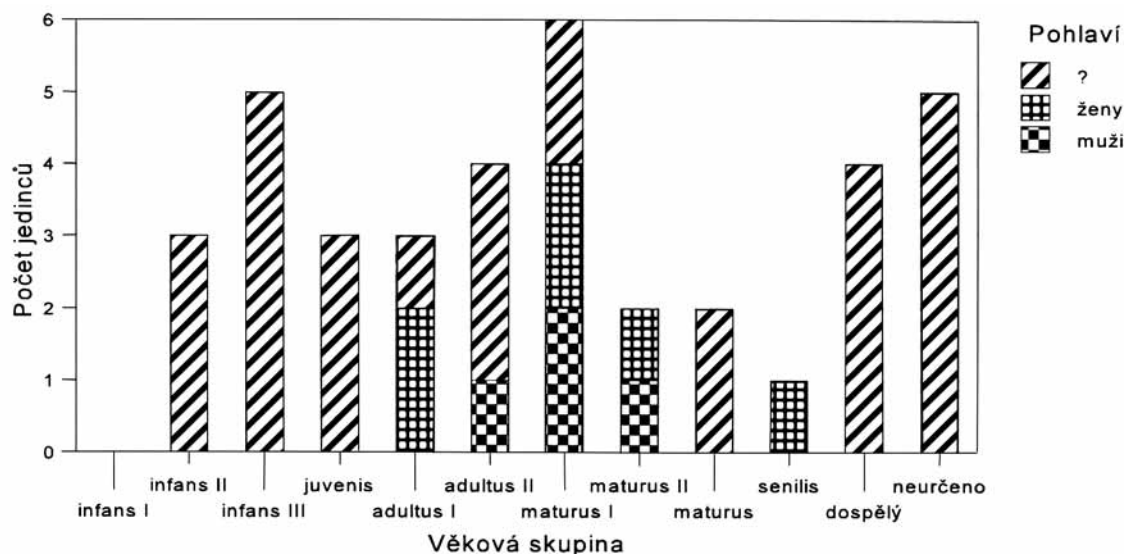
Obr. 17. Kněževs, okr. Praha-západ. Plán hlavní skupiny únětických hrobů

Podle počtu zemřelých uložených společně můžeme na tomto pohřebišti vyčlenit čtyři kategorie hrobů. V 18 hrobech byl zjištěn vždy pouze jeden zemřelý, ve třech případech máme v jedné hrobové jámě doloženy pozůstatky dvou jedinců (2225/98, 2230B/98, 2230D/98) a jeden hrob obsahoval ostatky tří osob (2234/98). Nejzajímavější je ovšem poslední skupinka dvou hrobů se zlomky skeletů, náležejících nejméně čtyřem zemřelým (2240/98, 2267/2270/98). Tyto hroby se od ostatních liší již na první pohled svým poměrně neobvyklým téměř čtvercovým půdorysem, což vedlo i k tomu, že jeden z nich byl původně po začištění v terénu označen dvěma čísly (2267/2270/98), neboť jsme zkraje uvažovali o dvou samostatných celcích. Jedná se však o regulérní hrobové jámy, téměř bychom mohli říci „hrobky“, s jasnými doklady několikanásobného pohřbívání. Severovýchodní pohřeb v hrobě 2267/2270/98 dokonce působí dojmem jakéhosi shrnutí skeletizovaných pozůstatků ke stěně hrobové jámy, snad aby se vytvořil dostatečný prostor pro další pohřeb do „rodinné hrobky“. Tyto praktiky jsou z období únětické kultury poměrně dobře známy; jen namátkou můžeme zmínit např. hrob 2 z Bíliny-Mosteckého předměstí (ppč. 461), ve kterém byl zjištěn pohřeb (matky s dítětem?) uložený do starého hrobu s již pochovanými čtyřmi osobami, jejichž ostatky byly rovněž odsunuty stranou (Pleinerová 1966, 425, obr. 50:9). Novější publikované doklady těchto velkých, téměř čtvercových „hrobek“ (navíc s pozůstatky dřevěných rakví) pocházejí z Moravy, kde byly zjištěny při výzkumu mladoúnětického pohřebiště ve Slavkově u Brna (Horálková-Enderová - Štrof 2000, 28, 33–34, tab. 18; 27; 32; 33). Téměř doslovné obložení stěn hrobové jámy dlouhými kostmi dříve pohřbených jedinců známe např. z pohřebiště v Blšanech u Loun (Pleinerová 1960b, 495–496, 520, obr. 16). Objasnění značně pravděpodobných vzájemných příbuzenských vztahů mezi osobami uloženými v jedné hrobové jámě by mohly napomoci přírodovědné analýzy, vycházející ze současných poznatků molekulární genetiky a využívající především rozboru deoxyribonukleové kyseliny (DNA), extrahované z kostních vzorků (k problematice podrobněji Černý - Siegllová - Brdička 1997 a I. Eliášová v přírodovědné části svazku).

Samotné antropologické určení nám tyto otázky pochopitelně nevyřešilo, i když přineslo velmi cennou informaci právě o konkrétních počtech jedinců v jednotlivých hrobech. Ty byly někdy zřejmé na první pohled již v terénu, jindy se jednalo o značné překvapení po odborném zpracování. Podle antropologického posudku bylo ve zdejších 24 hrobech pohřbeno celkem 38 osob: 4 muži, 6 žen a 28 blíže neurčitelných jedinců, včetně dětí (obr. 18). Zemřelých mohlo být ovšem i o něco méně, neboť některé fragmentárně dochované, odděleně deponované pozůstatky mohou pocházet z téhož jedince. Největší počet zemřelých (6) byl ve věku matusus I (tj. 40–50 let), avšak malá celková četnost souboru i přesněji determinovatelných jedinců prakticky neumožňuje signifikantní statistické vyhodnocení. Obecně nízká antropologická „určitelnost“ souboru byla do jisté míry zklamáním, které však částečně vyvažují zajímavé poznatky z oblasti paleopatologie (podrobné antropologické zhodnocení kosterního materiálu obsahuje příspěvek P. Kubálka v přírodovědné části).

Doklady nějakých specifických úprav hrobových jam nebyly na pohřebišti v Kněževsi zjištěny, na což měly nepochybně vliv i poměrně nepříznivé půdní poměry, výrazně nepřející jakémukoliv dochování organických materiálů. Případné rakve či určitý druh výdřevy zde tudíž nebyl zachycen ani v podobě charakteristických rezavě hnědých šmouh nebo tmavěji probarvených míst ve výplni. Jedinou dobře dokumentovatelnou hrobovou úpravu tak představují převážně větší kameny, kterými byly někteří zemřelí do jisté míry obloženi. V žádném případě se tedy nejednalo o kameny podkládající rakev či fixující její konce (cf. Čech - Černý 1996, 47). Kameny měly relativně ostré hrany a často dosahovaly dosti značných rozměrů. Jejich petrografické posouzení nám bohužel chybí, avšak i z laického hlediska bylo při výzkumu naprosto zřejmé, že nebyly vylámany z místního opukového podloží. Termín „obložení“ je třeba v tomto případě brát s rezervou, neboť se rozhodně nejedná o souvislejší kamenný zával či přímo „vyzděné hrobky“, jaké známe v unikátním provedení z Brodců nad Jizerou (Rataj 1954, 309–316, obr. 4, 7–12; Knor 1955, 583–586, obr. 271–276), nebo v běžnější formě bez jílovitého pojiva např. z Března u Loun (Hnízdová 1955, 298–304, obr. 137–138; 147–153; Pleinerová 1966, 360–366, obr. 13) či Blšan (Pleinerová 1960b, 494, 498, obr. 14). Několik variant kamenného obložení únětických hrobů ovšem zaznamenali již jejich první slavní výkopci v 80. a 90. letech 19. století (cf. např. Únětice: Rýzner 1878–81; Zvoleněves: Smolík 1890–92; Neprobilice: Felcman 1893–95; Holubice: Schmidt 1893–95a ad.). V poslední době pak byly různé typy kamenných úprav mladoúnětických hrobových jam odkryty a podrobně dokumentovány např. v Praze 9-Miškovicích (výzkum M. Erného).

V Kněževsi ležely ve třech hrobech větší kameny spíše jednotlivě okolo zemřelého a nebyly nějak systematicky uspořádány (2154/98, 2234/98 a 2240/98). Jejich funkce byla zřejmě spíše symbolická než ryze praktická, neboť mohly jen ztěžít sloužit k vybudování vnitřní hrobové konstrukce. Naproti tomu skutečnost, že byly na místo pohřbu ve vybraných případech dopravovány poměrně těžké kameny z větší vzdálenosti, ukazuje na určitý specifický, námi blíže neuchopitelný vzorec rituálních praktik

infans I	infans II	infans III	juvenis	adultus I	adultus II	maturus I	maturus II	senilis
-0,5 r.	-6 r.	-13 r.	-20 r.	-30 r.	-40 r.	-50 r.	-60 r.	60 r.–

Obr. 18. Kněžves, okr. Praha-západ. Rozdělení zemřelých do věkových skupin. Podle P. Kubálka

tehdejší komunity. Obecně lze říci, že poměrně složité kamenné konstrukce nalázané v hrobech jsou kulturním projevem charakteristickým spíše až pro mladší úsek únětické kultury, i když ani v jejích starších vývojových fázích je zcela nepostrádatelná. Doklady pravidelné kamenné konstrukce staroúnětických hrobů jsou uváděny např. z Blšán, Bžan či Panenských Břežan, zatímco neúplné obložení, sestávající podobně jako v Kněževsi pouze z několika kamenů, je v tomto období mnohem častější (např. Hospozín, Cerhenice, Stradonice u Loun, Oleška u Roudnice apod. – cf. Pleinerová 1960b, 511).

V rámci studia pohřebního ritu bývá často ještě sledována skladba milodarů a jejich rozložení v hrobové jámě (Matoušek 1982, 43–48, obr. 3–4, tab. 18–22). Průkaznější závěry však může poskytnout pouze statistická a kombinační analýza většího pohřebiště, bohatého na hrobový inventář a užívaného delší dobu (cf. např. Polepy u Kolína: Moucha 1954, 528, obr. 235; Bartelheim 1998, 132–143, Abb. 2–11). Nálezy z Kněževsi bohužel nemají, vzhledem k malé četnosti hrobů s početnější výbavou, v tomto směru příliš velkou vypovídací hodnotu. Nějaký druh archeologicky zachytitelné hrobové výbavy byl v Kněževsi doložen v 15 případech, z čehož ovšem čtyři hroby obsahovaly pouze jednu nádobu, respektive její části (2142/98, 2228/98, 2267/98, 2582/98), a v jednom byl jen fragment bronzové vlasové ozdoby (2156/98).

Osamocené nádoby byly uloženy za pánví (2582/98 – obr. 25:3), pod nohama (2267/98 – obr. 24:4), před obličejem (2228/98 – obr. 23:3) i v prostoru mezi trupem a velmi silně skrčenými dolními končetinami (2142/98 – obr. 22:3). Pro úplnost je třeba dodat, že u pohřbu 2267/98 byla nalezena ještě pazourková čepel, avšak její polohu se nepodařilo zpětně rekonstruovat. Pomineme-li problematický hrob 2841/98 s kamennou sekerkou a sílexem (obr. 24:3), pak dalším pohřbem s kamennou industrií, v tomto případě bikónickým předmětem, je hrob 2226/98, obsahující navíc pozůstatky dvou nádob. Vzhledem k velmi torzovitému dochování skeletu můžeme pouze u nádoby 1 s vyšší pravděpodobností předpokládat, že byla uložena v prostoru pod nohama zemřelého (obr. 23:4).

Dvě nádoby nad temenem se vyskytly v hrobě 2229/98, přičemž výbavu nebožtíka doplňovala ještě kostěná berličkovitá jehlice, situovaná v místech pravého ramene (obr. 23:5). Její předpokládanou užitnou roli coby spínadla látkového oděvu poněkud problematizuje nepraktická orientace hrotem vzhůru, tedy k obličejí, což by ve funkčním kontextu při chůzi nepochybně znamenalo její brzké uvolnění a ztrátu. Ten či spíše ta, která spínala pohřební rubáš, však zřejmě správně usoudila, že dotyčný jedinec toho již mnoho nenachodí, a tudíž způsobu sepnutí nevěnovala větší péči. Možné ale také je, že k přetočení jehlice došlo až během prostorové transformace skeletu, související s rozpadem měkkých tkání. V hrobě 2230D/98 byla jedna nádoba za týlem, avšak umístění druhé, která se po narušení hrobové jámy knovízským objektem dostala do jeho výplně, není známo (obr. 23:6). Dochovaný zlomek

vlasové ozdoby se rovněž nepodařilo blíže lokalizovat, i když lze logicky předpokládat, že se původně nacházel v místě hlavy. Zhruba v úrovni ramen před trupem ležel hrnek v hrobě 2351/98, zatímco druhá nádoba (vakovitý džbán) byla postavena o něco níže, přibližně před pánví (*obr. 25:1*).

Části tří nádob byly odkryty ve velkém hrobě 2240/98, který obsahoval pozůstatky pěti jedinců, což značně komplikuje stanovení jejich primárního umístění, respektive určení konkrétního zemřelého, jemuž byly milodary dány na poslední cestu. Zlomky jedné nádoby se nacházely nad temenem relativně osamocené lebky v jihozápadní části hrobové jámy a v podobné poloze byla i malá miska, uložená do sousedního jihovýchodního rohu. Naproti tomu dno třetí nádoby spočívalo přímo na lebce jedince A (*obr. 24:2*). Místo nálezu silexového úštěpu nebylo bohužel zaznamenáno. Tři nádoby v řadě za sebou před skrčeným tělem zemřelého máme podchyceny v hrobě 2767/98. Pohárek stál zhruba před obličejem, jedna mísa byla v úrovni ramen, druhá (na nožkách) v prostoru mezi pasem a pokrčenými dolními končetinami (*obr. 25:2*).

Za relativně bohaté lze označit pouze tři hroby, jejichž inventář byl tvořen čtyřmi až šesti nádobami a bronzovými ozdobami. Hrob 2230B/98 obsahoval čtyři nádoby, avšak vzhledem ke značně špatnému stavu zachování skeletu můžeme jen rámcově říci, že se zřejmě nacházely v okolí lebky a před horní částí trupu (*obr. 23:6*). Fragment bronzové záušnice byl dokonce nalezen ve výplni sousedního mlado-bronzového sídlištního objektu 2230A/98, který z východní strany značně porušil svrchní část jižní poloviny hrobové jámy. Vícenásobný pohřeb v hrobě 2234/98 značně komplikuje možnost přiřazení nádob jednotlivým zemřelým. Jednoznačná je pouze poloha hrnku pod nohama v severní části hrobové jámy. Hrnec, pohárek a džbán byly situovány v prostoru lebky, případně horní části trupu jedince B, zatímco zlomky dalšího hrnku byly rozptýleny za jeho zády a dosahovaly až za týl jedince A, který měl před obličejem část bronzové vlasové ozdoby (*obr. 24:1*). Nejbohatší hrob na pohřebišti 2225/98 měl ve výbavě šest nádob, náležejících však opět více jedincům, v tomto případě nejspíše dvěma. Za týlem zemřelého B ležel hrnek a před jeho obličejem mísa se čtyřmi uchy. Další tři nádoby (dva hrnky a amforovitá nádoba) se nacházely před trupem jedince B, respektive i částečně před obličejem druhého pohřbeného A. Samostatně o něco níže byl v prostoru před nohama ještě jeden hrnek (*obr. 23:2*). Poloha bronzové vlasové ozdoby nebyla zaznamenána, ale lze ji jistě oprávněně tušit v místě hlav zemřelých.

Závěrem této kapitoly můžeme shrnout, že až na výjimky nepříliš početné keramické milodary byly zemřelým dávány převážně okolo hlavy (za týl, nad temeno, před obličej) a před trup, avšak jsou doloženy i případy umístění za pánví a v prostoru nohou (před i pod nimi). Jak již bylo uvedeno výše, nelze toto rozložení vzhledem k nízké četnosti nálezů statisticky hodnotit, takže můžeme pouze konstatovat, že nikterak neodporuje obecným schématům, platným pro starší únětickou kulturu jako celek (cf. *Matoušek 1982, 43–48*). Nekeramických milodarů bylo na pohřebišti v Kněževsi zjištěno jen velmi málo a jejich poloha v hrobě nebyla navíc většinou kresebně zachycena. Jedná se o pět fragmentů bronzových vlasových ozdob, z nichž byla bohužel „in situ“ u lebky dokumentována jen jedna (hrob 2234/98), a o dvě nezakreslené pazourkové úštěpy. Spektrum nekeramických předmětů doplňuje opukový bikónický předmět a kostěná berličkovitá jehlice, jejíž poloha v hrobě již byla rozebrána (hrob 2229/98). Mimo kontext těchto úvah zůstává hrob 2841/98, obsahující v terénu nedokumentovanou kamennou sekerku a silexový úštěp.

PROSTOROVÉ ROZLOŽENÍ HROBŮ A SÍDLIŠTNÍCH OBJEKTŮ

Objev únětického pohřebiště, několika relativně osamocených hrobů a stop sídlištní aktivity na více než desetihektarové skryté ploše nám umožňuje zauvažovat také o prostorové struktuře zdejšího starobronzového osídlení. Odhlédneme-li od skutečnosti, že některé mělce zahloubené objekty, a to jak hroby, tak i sídlištní jámy, nám pravděpodobně unikly v důsledku předimenzované skrývky nadloží, pak máme relativně kompletní obraz původního rozložení jednotlivých komponent na poměrně značné ploše. Již při letném pohledu na celkový plán únětických nálezových celků (*obr. 16*) nás upoutá jednoznačná koncentrace hrobů zhruba ve středové části severovýchodní poloviny zkoumaného areálu. Tato skupina obsahovala celkem 18 hrobů s pozůstatky 32 jedinců. Svou relativní kompaktností i velikostí na první pohled připomíná typické „skupinové pohřebiště“, jakých je v únětické kultuře doložena celá řada (k problematice podrobněji cf. *Pleinerová 1959a*). Tzv. skupinová pohřebiště, pokládaná tradičně za „rodová“, resp. sdružující hroby na základě příbuzenských svazků mezi zemřelými, vyžadují ovšem, a to již ze své definice, existenci více takovýchto skupin na určitém teritoriu. Faktem zůstává, že velikost tohoto prostoru byla zřejmě značně proměnlivá, neboť vzdálenost mezi jednotlivými skupinami hrobů na únětických pohřebištích kolísá od řádově desítek až po stovky metrů. V případě Kněževsi nevíme, jaká je situace dále mimo skrytou plochu, která – byť je značná – zákonitě nemohla odhalit všechny pohřební komponenty tohoto sídelního areálu. Zachycenu zde tedy máme pouze jednu výraznější koncentraci hrobů a kolem ní jakési samostatné „satelitní hroby“, jejichž prostorový posun vůči centrální skupině může, ale také zdaleka nemusí být způsoben pouze chronologickým faktorem. Zajímavé v této souvislosti je, že z jiných míst na katastru nemáme dosud doklady starobronzových hrobů ani sídlištních objektů a jedinou výjimkou zůstává několik únětických koflíků, uložených bez jakýchkoliv nálezových okolností ve Středočeském muzeu v Roztokách u Prahy.

Prozkoumaná skupina 18 hrobů nevykazuje žádnou tendenci k vytváření řad či jiného pravidelného uspořádání (grafické vyjádření na *obr. 14* je silně schematizováno v důsledku velkého měřítko celkového plánu). Přestože vytváření hrobových řad bylo zřejmě charakterističtější pro mladší, klasické období únětické kultury, což ostatně nejlépe dokumentuje samo eponymní naleziště (*Rýzner 1878–81, 290*), setkáváme se s tímto jevem, či alespoň jeho náznaky, nezřídka již ve starších únětických fázích (cf. např. Praha 9-Dolní Počernice: *Hásek 1959, Fig. 1*; Polepy u Kolína: *Dvořák 1926–1927a, 22, 42, obr. 8*; ad.).

Nejblíže k hlavnímu pohřebišti ležel hrob 2351/98 se dvěma nádobami protoúnětického charakteru, který se nacházel asi 52 m ZSZ od nejkrajnějšího hrobu skupiny. Prakticky ve dvojnásobné vzdálenosti (cca 111 m) a téměř ve stejném směru (SZ) byl v pásu pro kanalizační přípojku zachycen hrob 1043/98, jehož předpokládaná příslušnost do starobronzového období je dána, kromě orientace a způsobu uložení zemřelého, jen několika zlomky patrně únětické sídlištní keramiky ze zásyvu. Další osamocený únětický hrob (2582/98), obsahující pouze spodní část blíže neidentifikovatelné nádoby, byl odkryt 160 m jihozápadně od hlavní skupiny. Zhruba 91 m JJV od okraje pohřebiště ležely velmi blízko u sebe dva mělce uložené a skrývkou značně narušené hroby 2767/98 a 2883/98, z nichž prvně jmenovaný měl jako výbavu tři keramické nádoby, umožňující jeho bližší zařazení. Za nejbližší od hlavní skupiny (244 m směrem k JZ) můžeme považovat fragmentárně zachovaný dětský hrob 2841/98 s kamennou sekerkou a sílexovým úštěpem. Zajímavé je, že se v jeho blízkosti nacházely tři únětické sídlištní objekty (2840/98, 2842/98, 2843/98) a vytvářely tak určitou samostatnou skupinku v jihozápadní části zkoumané plochy.

Seskupení pouhých dvou sloupových jam (2808/98, 2809/98), zařaditelných podle nevýrazných zlomků keramiky únětického charakteru do sledovaného období, bylo zjištěno mezi pohřebištem a již zmiňovanou izolovanou dvojicí hrobů na jihovýchodě. Zda se mohlo jednat o pozůstatky nějaké soudobé nadzemní obytné stavby, jejíž zbývající část se nedochovala, nelze na základě výsledků výzkumu rozhodnout. Každopádně by vzdálenost tohoto hypotetického obydlí od okraje hlavního pohřebiště činila přibližně 50 m a od dvojice hrobů 2767/98 a 2883/98 jen asi 40 m.

Největší koncentrace únětických sídlištních objektů na této lokalitě se rozkládala zhruba 143 m JJZ od okraje hlavní skupiny hrobů. Z celkem 11 doložených objektů, situovaných na mírném jihovýchodním svahu nedaleko dnešní příležitostné vodoteče, měly dva charakter větších hliníků (2902/98, 2903/98) a jeden byl jakýmsi protáhlým příkopovitým útvarem či terénní depresí (2904/98). Ostatní objekty

představovaly běžné mělké sídlištní jámy (2823/98, 2824/98, 2825/98, 2827/98, 2828/98, 2829/98, 2831/98 a 2833/98). Pozůstatky nadzemních kúlových či sloupových konstrukcí zde nebyly doloženy.

S výjimkou hrobu 2351/98 byly všechny tři zbývající osamocené hroby (1043/98, 2582/98, 2841/98) i izolovaná dvojice hrobů 2767/98 a 2883/98 zahloubeny jen velmi mělce do rostlého podloží, což by teoreticky připouštělo možnost existence relativně méně zapuštěných hrobů v těchto místech, zničených skrývkou. Hroby ležící prakticky na úrovni podloží jsou však známy i z hlavní skupiny, přičemž se v jejím rámci vyskytly také pohřby uložené v hlubších hrobových jamách. Míra zkreslení, daná mimo jiné i charakterem a postupem zemních prací, je tedy pro celou lokalitu přibližně srovnatelná.

Rovněž doklady sídlištních aktivit obyvatel únětické kultury jsou velmi fragmentární a řadu objektů představují jen nevýrazné mělké sídlištní jámy, obecně značně chudé na archeologický materiál. V případě, že budeme o těchto pozůstatcích uvažovat jako o dokladech existence sídlištního areálu, majícího vztah ke zjištěným pohřebním komponentám, pak bychom zde očekávali nějaké výraznější sídlištní objekty či pozůstatky nadzemních staveb. Tak tomu však v našem případě není, a to patrně nejen proto, že kúlové a sloupové jámy nemusely zasahovat výrazněji do podloží, ale i z důvodu zřejmě poněkud odlišného charakteru osídlení v tomto období. Na počátku únětické kultury se mohl způsob sídlení, pochopitelně i se svými konečnými archeologickými projevy, blížit ještě zvyklostem předchozích pohárových kultur, které se mohly transformovat na klasický sídlištní model, jak ho známe z jiných period zemědělského pravěku, až v plné době bronzové. Této úvaze by odpovídal obecně nižší počet sídlišť, známých ze starších fází únětické kultury, ostře kontrastující s převahou sídlištních nálezů klasického období (cf. *Pleinerová 1959b*, 97, pozn. 2; *1960*, 523–524; *Moucha 1959*, 87, pozn. 1).

Vzhledem ke zmíněné nevýraznosti sídlištních objektů i nálezů z Kněževsi nelze rozhodnout, zda jejich prostorové rozdělení na tři skupinky (jihozápadní se třemi, prostřední s jedenácti a severovýchodní se dvěma objekty) může reflektovat nějaké současné usedlosti či případný časoprostorový posun. Rovněž nelze za současného stavu poznání řešit vztah osady nebo jejích částí k ojedinělým hrobům, ležícím mimo pohřebiště. Předpokládané celkové relativně chronologické pozice zjištěných nálezů se blíže dotkneme v následující kapitole.

DATOVÁNÍ

Přestože od doby, kdy roztocký lékař Čenek Rýzner objevil na „Holém vrchu blíž Únětic“ řadové hroby, uplynulo již 130 let a únětická kultura se mezitím stala jedním z nejcharakterističtějších archeologických fenoménů nejen v české kotlině, nebyla jejímu novějšímu kritickému zpracování věnována u nás dostatečná pozornost. K první vlně nárůstu nálezového fondu došlo brzy po publikaci eponymního pohřebiště u Únětic dne 15. ledna 1880. V průběhu celých následujících 80. a 90. let 19. století bylo postupně prokopáno množství stejně starých hrobů, zveřejňovaných vzápětí na stránkách tehdy v oboru nejprestižnějších „Památek archaeologických a místopisných“. Nálezy se v té době rozhojnily především díky nasazení parních pluhů na velkostaticích, které oraly o poznání hlouběji, čímž docházelo k zachytávání a vyorávání kamenného obložení únětických kostrových hrobů. Obdivuhodná terénní aktivita především členů tzv. „Pičovy družiny“, v kombinaci s vlasteneckým nadšením místních sedláků a statkářů, tak zákonitě přinesla své zasloužené ovoce.

Další zvýšený zájem o únětickou kulturu, související s novými terénními odkryvy a přibývajícimi atraktivními nálezy opět především z pohřebišť, nastává během 20. a 30. let 20. století. Kvalita nového materiálu podněcuje badatelské úsilí jak amatérských, tak i profesionálních archeologů, což se přímo odráží v bohaté odborné literární produkci tohoto období, pohybující se od pouhé registrace únětických nálezů až po široce založené studie (cf. např. *Böhm 1924–25; 1926–27; 1931; 1932a,b; 1933; Dvořák 1926–27a,b; 1931; 1932; 1933; Jíra 1923; 1924; Schráníl 1921; Stocký 1926–27a,b; 1930; 1933*).

Současný stav poznání a zejména periodizaci české únětické kultury v rozhodující míře formovali absolventi, vzeší ze silných poválečných seminářů prof. J. Filipa, podporujícího poměrně úzkou specializaci na jednotlivá pravěká období. Jedná se o zřejmě poslední generaci, dnes již hluboce v důchodovém věku, která z autopsie obsáhla naprostou většinu starých muzejních fondů, vztahujících se k obdobím jejich zájmu, i nových nálezů z doby svého aktivního působení. Téměř vyčerpávající heuristika a detailní znalost archeologického materiálu, považovaná občas v dnešní postmoderní době za jakýsi nepotřebný přežitek a „nadstandard“, jim umožnila vypracování typologicko-chronologických schémat pro jednotlivé pravěké kultury, o které se tradiční česká archeologie v podstatě opírá i na počátku 21. století. Daní za převážně typologický přístup byla redukce pravěkých dějinných procesů na předpokládaný sled změn ve tvarech hrnců či kamenných nebo kovových předmětů. Ruku v ruce pak šla snaha o vyčlenění pokud možno co největšího počtu vývojových fází nebo stupňů dané kultury, které však byl často schopen rozpoznat pouze dotyčný badatel.

Novějším studiem především velkých souborů sídlištního materiálu se realnost našich rozlišovacích možností v rámci „mnohafázových kultur“ spíše problematizuje, neboť najít artefakty s výrazněji ohraničenou dobou užívání, a tedy chronologicky dostatečně citlivé, je stále velmi obtížné. Rovněž mnoho obsahů sídlištních objektů může tvořit nálezový celek jen velmi zdánlivě, což platí zejména o dlouhodoběji osídlených polohách. Ani skutečnost, že chronologie řady kultur byla vypracována na materiálu z hrobů, nám příliš nepomáhá, neboť i když šlo ve většině případů o jednorázový akt, tak se patrně nikdy nedovíme, do jaké míry skladba milodarů odpovídala v té době běžně užívaným předmětům.

Předchozí odbočka má pouze podtrhnout myšlenku, že při každém pokusu o příliš detailní postihu vnitřního vývoje nějaké pravěké kultury na základě dnes dostupných hmotných pramenů se stále dostáváme na velmi nejistou půdu. Přesnější pozorování nám neumožňují ani současné terénní výzkumné metody, které dosud nejsou schopné spolehlivě odstínit všechny rušivé vlivy kontaminací, intruzí či zdánlivě nepostřehnutelných superpozic, ovlivňujících primárně kvalitu dále analyzovaných archeologických pramenů, a to nemluvě o naší chabé znalosti detailních mechanismů depozičních, postdepozičních a transformačních procesů, či eroze a akumulace kulturních vrstev apod. Typologicko-chronologické sekvence, založené na následných rozborech těchto souborů, ať již jsou prováděny výhradně intuitivně, či pomocí matematických modelů a statistického počítačového zpracování kódovaných dat, mohou pak snadno vést ke zcela zavádějícím závěrům.

Vrátíme-li se zpět ke konkrétní problematice únětické kultury, zjistíme, že pro její periodizaci na území Čech máme dnes k dispozici v podstatě tři relativně chronologické systémy, které však lze poměrně dobře synchronizovat, zejména pokud jde o základní rozdělení na starší a mladší únětickou kulturu (*obr. 19*). První dva vznikly v 60. letech 20. století jako výsledek podrobného typologického

Únětická kultura v Čechách	Moucha 1961; 1963	Pleinerová 1966–67	Bartelheim 1998	Kněževs hl. skupina - okol. hroby
starší období	protoúnětická	I a	1	
	starouúnětická	I b		
	středoúnětická	II	2	
	předklasická			
mladší období	klasická	III	3	
	poklasická			

Obr. 19. Synchronizace periodizačních systémů únětické kultury v Čechách, rozšířená o schematizované vyznačení předpokládané délky pohřbívání na lokalitě Kněževs

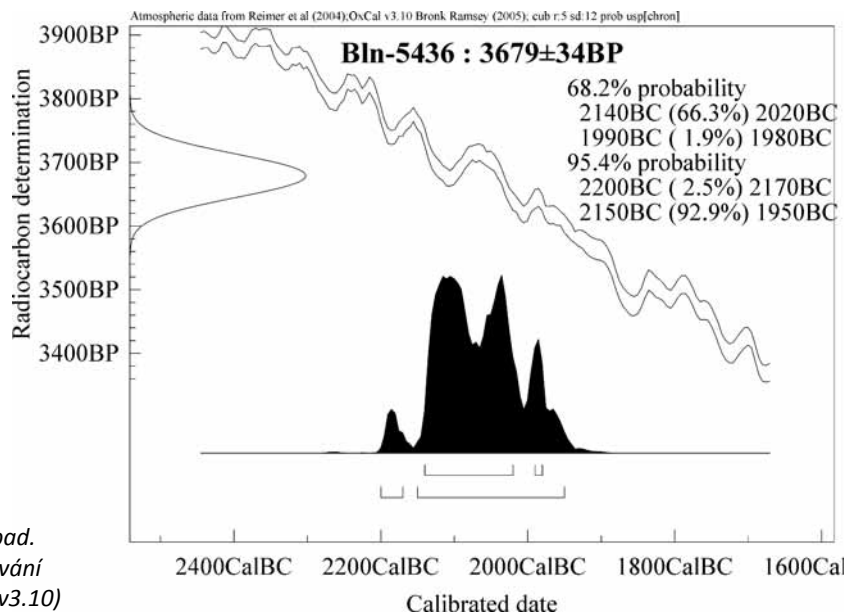
studia tehdy známého únětického nálezového fondu. Detailnější šestifázové schéma V. Mouchy (1960; 1961; 1963) se opíralo o analýzu keramického materiálu především ze středočeských (zejména Polepy na Kolínsku) a východočeských pohřebišť. Starší únětické období dělí na čtyři fáze (1. protoúnětická; 2. starouúnětická; 3. středoúnětická; 4. předklasická) a mladší na dvě (5. klasická; 6. poklasická). Největší slabinou tohoto systému je ovšem poměrně snadná zaměnitelnost nálezů z některých vyčleněných fází.

Třídění I. Pleinerové (1966; 1967) vychází z únětického materiálu, získaného na území severozápadních Čech a v přilehlé části Saska. Autorka se opírá o obecně akceptované rozdělení únětické kultury na starší a mladší, přičemž v rámci staršího období vyděluje dva stupně (I, II), mladší je pak reprezentováno stupněm jedním (III). Jako značně problematické se v tomto schématu jeví rozdělení I. stupně na dvě složky (Ia – protoúnětickou; Ib – starouúnětickou), které by měly být do určité míry současné.

Nálezový fond únětické kultury se od 60. let 20. století poměrně dlouho nijak dramaticky nezvětšoval a snad i to bylo jedním z důvodů, proč se o jeho novou chronologickou analýzu v následujících více než třiceti letech nikdo další nepokusil. Je tak trochu ostudou domácí archeologie, že se nelehkého úkolu sebrat, znovu vyhodnotit a monograficky vydat materiál z českých pohřebišť únětické kultury musel ujmout zahraniční badatel. M. Bartelheim (1998) použil ke zpracování nálezů z únětických hrobů výpočetní techniku a pomocí seriace je rozdělil do tří stupňů, z nichž první dva odpovídají starší únětické kultuře. Jeho třetí stupeň můžeme synchronizovat s mladším únětickým obdobím.

V souvislosti s relativně chronologickými periodizačními systémy únětické kultury si nelze odpustit poznámku o současném stavu jejího absolutního datování. K dispozici máme nová, poněkud kontroverzní radiokarbonová data ze středního Německa (resp. z oblasti středního Labe a Posálí), která sice odpovídají naší představě o základním časovém rámci únětické kultury i jejím postavení v pozdně eneolitickém až starobronzovém vývoji, avšak problematizují některé typologické sekvence, o něž je opřena vnitřní chronologie. Všechna typologická schémata, a následně jednotlivé stupně či fáze, vycházejí z předpokladu základní vývojové linie od oblých keramických tvarů k výrazně profilovaným, reprezentovaným pak v mladším období tzv. klasickým únětickým koflíkem. Středoněmecká kalibrovaná data ¹⁴C však naznačují, že se oblé i profilované tvary mohly vyskytovat v jednom časovém horizontu. Absolutní data pro hroby s klasickými koflíky navíc patří mezi nejvyšší (cf. hrob 24 z Quenstedt-Schalkenburg; 2350–2120 BC). Celkově je únětická kultura ve středním Německu radiokarbonově datována přibližně do období 2200–1700 BC, což jsou hodnoty obecně akceptovatelné i pro náš region.

K těmto výsledkům lze pouze namítnout, že nebyly naměřeny na materiálu z našeho území a navíc těžiště výskytu klasických únětických koflíků leží v Čechách a ne ve středním Německu. Pokud by další radiokarbonové analýzy středoněmecká data potvrdily, pak by zřejmě přišla ke slovu např. hypotéza, dávající horizontálně stratigrafická pozorování na velkých pohřebišťích do souvislosti nikoliv s chronologickým vývojem, ale s relativně současnými pohřby např. různých sociálních skupin (Müller et al. 1999, 69–78, Abb. 1; 19–21).

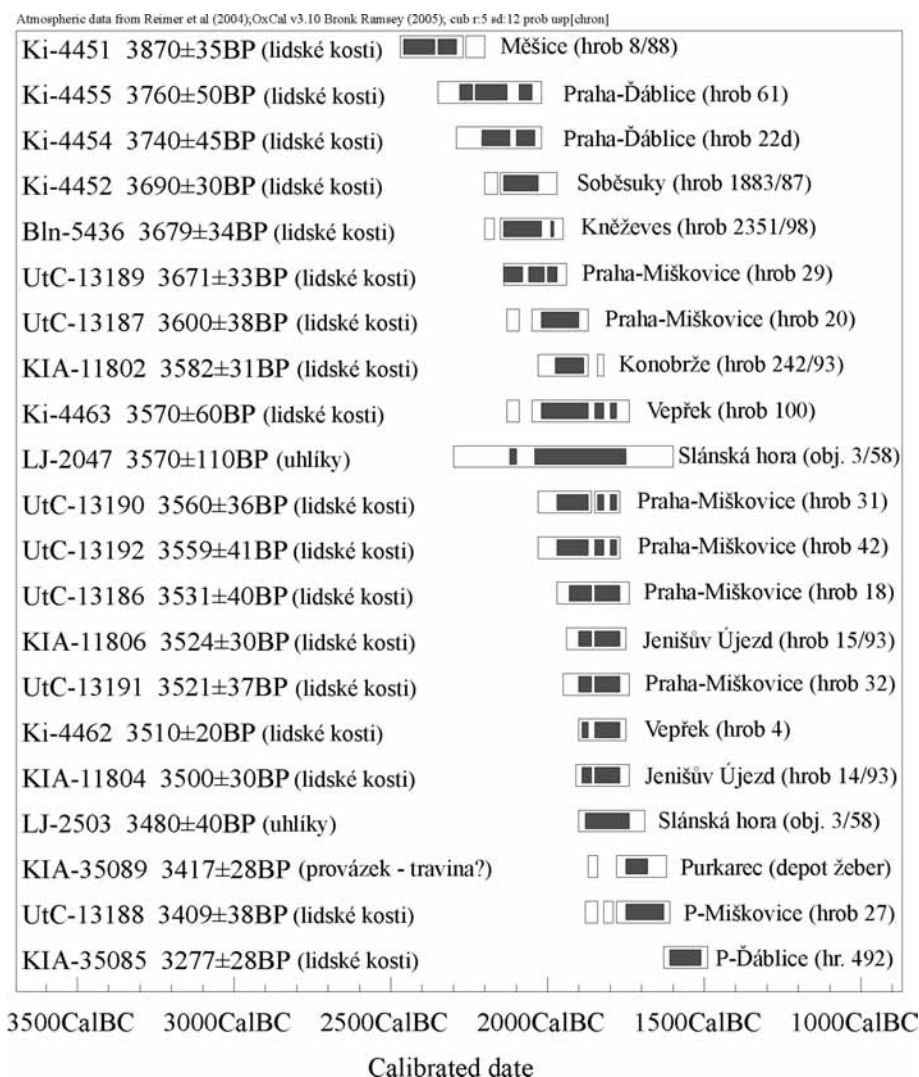
Obr. 20. Kněžves, okr. Praha-západ.
Kalibrace radiokarbonového datování
hrobu 2351/98 programem OxCal (v3.10)

Jedno absolutní radiokarbonové datum se podařilo získat i z únětického pohřebiště v Kněževsi, a to v rámci analýz, směřovaných na materiál z mladších, především knovízských objektů. Měření na lidských kostech z protoúnětického hrobu 2351/98 provedl v roce 2002 J. Görsdorf (Deutsches Archäologisches Institut, Berlin, Eurasien-Abteilung, 14C-Labor), jehož původní stručná zpráva je zařazena do přírodovědné části publikace. Konvenční radiokarbonové stáří tohoto hrobu je 3679 ± 34 BP (*obr. 20*), což po kalibraci ve volně internetově dostupném oxfordském programu OxCal (použitá verze 3.10) představuje 2140–1980 BC (pravděpodobnost 1 sigma, tj. 68,2 %), resp. 2200–1950 BC (pravděpodobnost 2 sigma, tj. 95,4 %). Toto datum vcelku odpovídá dnes všeobecně předpokládanému řazení počátků středoevropské doby bronzové již na sklonek 3. tisíciletí př. Kr., byť úvahy o absolutním stáří nálezů únětické kultury z našeho území stále ještě musíme stavět především na údajích z okolních oblastí (Krause 1996, 77–79, Abb. 2–3, 5; Rassmann 1996, Abb. 2–7; Müller et al. 1999, 69–74, Abb. 19–20).

Z dříve analyzovaného materiálu máme totiž pro starší dobu bronzovou v Čechách k dispozici pouze data, získaná rozborem uhlíků z objektu 3/58 na Slánské hoře, který náležel věteřovské fázi zdejšího osídlení (výzkum V. Mouchy). Vzorek byl spolu s dalšími z iniciativy E. Neustupného, který se v 60. a 70. letech minulého století problematikou radiokarbonového datování aktivně zabýval (cf. Bucha – Neustupný 1967; Neustupný 1968; 1969; 1976; Neustupný – Veselý 1977), analyzován v laboratoři La Jolla (University of California, San Diego, USA), a to s časovým odstupem hned dvakrát, přičemž poprvé byla získána hodnota 3600 ± 200 BP, resp. 3570 ± 110 BP (Bien – Pandolfi 1972, 370) a podruhé 3480 ± 40 BP (Linick 1977, 29). Hodnoty z prvního měření mají neúnosně velkou nejistotu, ale druhé stanovené konvenční stáří je již použitelné a po současné kalibraci dává celkem akceptovatelný interval 1880–1740 BC (1 sigma).

V poslední době se však situace začíná postupně měnit k lepšímu a díky úsilí badatelů našich (zejména M. Ernée a J. Turek) i odborně zainteresovaných specialistů německých (např. M. Bartelheim, J. Müller ad.) se v zahraničních laboratořích podařilo analyzovat sérii vzorků z únětických hrobů z Čech a je naděje, že by tato slibná spolupráce mohla pokračovat i do budoucna. Známe tak již dnes radiokarbonová data pro únětické hroby z Měšic, Prahy-Ďáblic, Soběsuk, Vepřku, Konobříž a Jenišova Újezda (cf. Bartelheim – Müller – Turek v přípravě, citováno podle Ernée – Müller – Rassmann v tisku), která byla získána v Leibniz-Labor (Christian Albrechts Universität, Kiel, BRD), přičemž k měření vzorků z posledních dvou lokalit byla použita značně efektivní hmotově-spektrometrická metoda, založená na přímém počítání atomů izotopů uhlíku (Accelerator Mass Spectrometry – AMS), k jejíž úspěšné aplikaci postačuje o několik řádů nižší množství organické látky, než je nutné pro datování konvenčními metodami (Světlik – Dreslerová – Limburský – Tomášková 2007, 85–88, tab. 3).

Datování pomocí urychlovačové hmotové spektrometrie (AMS) bylo podrobeno také sedm nejvýraznějších hrobů z důležitého pohřebiště v Praze-Miškovcích (R. J. van de Graaff Laboratorium, Universiteit Utrecht, NL), které poskytlo velmi zajímavý materiál pro studium pohřebního ritu mladší úně-

Obr. 21. Kalibrovaná radiokarbonová data pro starší dobu bronzovou v Čechách (šedá výplň – pravděpodobnost 68,2 %; rámečky bez výplně – pravděpodobnost 95,4 %). Konvenční data podle Bien – Pandolfi 1972; Linick – Ernée – Müller – Rassmann 2009; Chvojka – Havlíček 2009

tické kultury v Čechách (Ernée – Müller – Rassmann v tisku). Všechna výše uvedená radiokarbonová data byla pro přehlednou představu doplněna ještě o dva poměrně výjimečné výsledky a pak společně zkalibrovaná v programu OxCal v3.10 (obr. 21). Prvním doplňkem je datum, získané z unikátního materiálu, a sice organického provázku, zhotoveného nejspíše z dlouhých travin, kterým byla svázána měděná žebra ve starobronzovém depotu z Purkarce v jižních Čechách (Chvojka – Havlíček 2009, 77). Poslední hodnota ukazuje absolutní stáří výjimečného dětského hrobu se dvěma maďarovskými džbánskými a zlatým drátkem z Prahy-Ďáblic (cf. Kostka – Smejtek 2002, 31–35, obr. 5)

Pokusíme-li se nyní o zařazení únětických nálezů z Kněževsi do stávajících periodizačních systémů, vidíme již na první pohled, že se obecně vzato pohybujeme ve starším únětickém období. Nevelký počet hrobů v hlavní skupině (18) by měl teoreticky indikovat poměrně krátkou dobu užívání tohoto pohřebního areálu. Z nálezů to však zcela zřejmé není a nevyjasněný zatím zůstává také chronologický vztah pohřebiště k okolním relativně izolovaným hrobům. Abychom našli na tyto otázky alespoň přibližnou odpověď, musíme si všimnout některých chronologicky poněkud průkaznějších nálezů, i když se budeme snažit maximálně vyhnout klasickému citování různých analogií ke každému předmětu.

Pro datování hlavní skupiny hrobů z Kněževsi je tradičně významnější keramika než ostatní milodary, které jsou zde spíše jen doplňkové a navíc mají značně průběžný charakter. Platí to bohužel i o nepočtených bronzových nálezech, představovaných výhradně zlomkovitě dochovanými vlasovými ozdobami. Na pohřebišti jsou zastoupeny tři typy, a to větší kličkovitá záušnice z dvojitého drátu (obr. 29:2; 30:2), její klasická menší varianta, tzv. „Noppenring“ (obr. 30:13) a záušnice z jednoduchého drátu, částečně široce roztepaného (obr. 29:9; 30:9). Velké vlasové ozdoby z dvojitého drátu se objevují v podu-

najské oblasti po celou starší dobu bronzovou (Ruckdeschel 1978, 167) a ani v Čechách nejsou nijak citlivým chronologickým ukazatelem. Klasický „Noppenring“ by sice měl být typičtější pro mladší období únětické kultury (Ondráček 1962, 77; Bartelheim 1998, 61–62, Diagramm 3), avšak jeho výskyt ve starším kontextu nelze vylučovat, jak o tom mimo jiné svědčí ostatní inventář hrobu 2234/98 z Kněževsi, ve kterém byl fragment této ozdoby nalezen. Obecně však platí, že nálezů bronzových předmětů, včetně kličkovitých záušnic, je nejvíce známo až z hrobů mladoúnětických. Na rozdíl od předchozích dvou typů vlasových ozdob, které jsou v únětické kultuře běžné, náleží třetí zjištěný typ k poměrně vzácným. Roztepání části drátu do pásku s maximální šířkou uprostřed evokuje spíše bronzovou industrii tvarů „vrbového listu“, známou z východnějších kulturních okruhů (cf. např. Ondráček – Šebela 1985, tab. 1:13a,b; 4:11,16a,b; 9:1–3; 12:4,10; Vladár 1973, 145, tab. II:9–12, 23–26). Tato paralela samozřejmě trochu pokulhává, neboť fragmenty záušnice z hrobu 2225/98 (obr. 29:9) ani malý zlomek patrně téhož typu z hrobu 2230D/98 (obr. 30:9) nemají charakteristické středové žebírko, dodávající těmto šperkům skutečně listovitý vzhled. K bližšímu datování nám ale tento typ stejně nepomůže, neboť jeden ze dvou známých českých exemplářů byl nalezen ve staroúnětickém a druhý v mladoúnětickém kontextu (Bartelheim 1998, 61). Tato málo obvyklá vlasová ozdoba však v jednom případě existuje dokonce i ve zlatém provedení, pocházejícím z mladoúnětického hrobu (Podlesí u Ohnišťan: Lehrberger – Fridrich – Gebhard – Hrala 1997, 163–164, 275, Abb. 6.10:9; Taf. 20:399).

K méně četným pohřebním milodarům v prostředí únětické kultury patří také kostěná horizontálně provrtaná berličkovitá jehlice (obr. 29:15) z hrobu 2229/98. V Čechách byla dosud doložena pouze na třech lokalitách, přičemž dvakrát byla v hrobě ve dvojici (Hradenín: Dvořák 1931, 3, obr. 1:1,2; Blšany: Pleinerová 1960b, 506, obr. 21) a jednou samostatně (Malé Čičovice: Píč 1893–95a, tab. 19:9). O eneolitickém původu těchto berličkovitých jehlic uvažoval I. Borkovský (1934–35), který jejich předchůdkyně spatřoval dokonce v dvoukladívkových jehlicích z jihoruských stepí. Pro postavení berličkovitých jehlic v rámci starší doby bronzové na území Čech je rozhodující hrob 38 z Blšan, kde byly doprovázeny mimo jiné větší bronzovou záušnicí z dvojitého drátu a keramikou, odpovídající mladšímu úseku starší únětické kultury (Pleinerová 1960b, 504, obr. 20; Bartelheim 1998, 68).

Třetím nekeramickým materiálem zastoupeným na pohřebišti v Kněževsi je kámen, použitý ke zhotovení tří štípaných sílexových nástrojů (obr. 31:3,18; 32:5), jedné broušené sekerky (obr. 32:5) a opukového bikónického předmětu neznámé funkce (obr. 29:10). Zatímco štípaná kamenná industrie, zastoupená různými typy čepelí, škrabadel či ústěpů, se v únětických hrobech objevuje poměrně často, jsou nálezy broušených kamenných sekerek méně početné. Od sekerky z hrobu 2841/98 se navíc liší většinou trapézovitým tvarem a mírně obloukovitým ostřím na širší straně (Bartelheim 1998, 80). Drobný úzký exemplář z hrobu 2841/98 by tak teoreticky mohl naznačovat větší (eneolitické?) stáří tohoto pohřbu, i když vyloučit samozřejmě nelze ani jeho příslušnost k nejstarší únětické kultuře. Účel dvojkónického kamenného předmětu není jasný a i jeho výskyt v hrobovém kontextu je zcela ojedinělá záležitost.

Vrátíme-li se zpět ke keramickým nálezům z pohřebiště v Kněževsi, musíme konstatovat, že zde bylo zjištěno celkem 33 nádob nebo jejich částí. Za chronologicky průkaznější lze ovšem považovat pouze některé tvary, které nám mohou pomoci k relativnímu zpřesnění doby užívání pohřebiště. Za jednoznačně nejstarší keramický typ můžeme považovat vakovitý džbán (obr. 31:7) z izolovaného hrobu 2351/98, ležícího západoseverozápadně od hlavní skupiny. Jeho základní tvar je velmi charakteristický a v řadě variant se vyskytuje na pohřebištích, náležejících do počáteční („protoúnětické“) fáze české i moravské větve únětické kultury (cf. Jíra 1923, obr. 5:5,6; Hásek 1959, tab. XV:5; XXII:3; Pleinerová 1960b, obr. 9:3; 1966, obr. 23:1; 27:3; 33:5; Moucha 1961, Taf. IV:2; V:6; VI:2; Ondráček 1967, obr. 11:3,8; 17:10; Bartelheim 1998, 23–24, Diagramm 3, Taf. 39:D2.1). Tomuto zařazení neodporuje ani druhá nádoba z uvedeného hrobu, kterou je poměrně běžný starší tvar esovitého hrnku s nepatrně odsazeným hrdlem (obr. 31:8). Hrob 2351/98 tedy náleží k nejstarším na lokalitě, pokud ovšem pomineme blíže nedatovatelné, a tedy potenciálně rovněž staré, jednotlivé hroby 1043/98 a 2582/98 či hrob s kamennými nástroji (2841/98).

Následně se pak zřejmě začalo pohrbívat v hlavní skupině (obr. 17), kde patrně k nejstarším náleží hroby 2267/2270/98 a 2225/98. Můžeme tak usuzovat z výskytu poměrně málo běžných mís se čtyřmi oušky pod okrajem (obr. 29:6; 31:9), jejichž původ je nutné hledat rovněž v nejstarším období únětické kultury, pomineme-li ovšem předlohy mladoeneolitické. V protoúnětické a staroúnětické fázi se objevují nejen ouška slepá v podobě svislých žeber, jdoucí přes prohnuté hrdlo, ale výjimečně i skutečná, přičemž jimi mohou být opatřeny také mísy kónické či víceméně oble profilované (Hásek 1959, tab. VII:3; XXV:5; Pleinerová 1966, 424, obr. 49:5; Stuchlík – Stuchlíková 1996, 97, obr. 23:1; 24:6,8; 26:11,20; 28:5; Podborský et al. 1993, obr. 146:15). Čtyřúhelníková mísa s prohnutým hrdlem se objevuje rovněž v keramickém inventáři nitranské skupiny (Ondráček – Šebela 1985, tab. 26:17). Tyto mísy měly zřejmě v rámci únětické kultury delší vývoj, o čemž svědčí i skutečnost, že je M. Bartelheim (1998, 34–35, Diagramm 3,6, Taf. 42:L1.5)

řadí až do svého 2. stupně, přičemž zvláště esovitě profilované varianty s nízkým prohnutým hrdlem překlenutým ouškou se mohou objevit ještě v mladoúnětickém období (cf. *Felcman 1896–97*, tab. XXVIII:22; *Pleiner – Rybová eds. 1978*, obr. 88:6).

Hrob 2267/2270/98 obsahoval z keramických milodarů pouze mísu se čtyřmi ouškou, avšak v hrobě 2225/98 byla mísa doprovázena dalšími pěti nádobami, z nichž minimálně tři nádoby (dva menší neprofilované hrnky s uchem – obr. 29:4,5 a jeden větší – obr. 29:8) představují typické tvary nejstaršího (1.) stupně únětické kultury. Spíše až 2. stupni by odpovídal pouze širší hrnek (obr. 29:7) s poněkud výrazněji odsazeným prohnutým hrdlem (*Bartelheim 1998*, 19, 22, 32, Diagramm 3,6, Taf. 38:A6; 39:B7.1; 41:K1.1).

Z bohatších, a tedy relativně lépe klasifikovatelných celků se do nejstaršího období únětické kultury, ve smyslu zde používané chronologie M. Bartelheima (1998), řadí ještě hroby 2234/98 a 2230B–D/98. Hrnky, z nichž jeden je zdoben třásněmi (obr. 31:2; 30:11), džbán (obr. 30:12) i menší dvouuchý pohárek (obr. 30:10) celkem jednoznačně odpovídají materiálové náplni 1. stupně. Větší potíže nečiní ani hrnec s horizontálním uchem (obr. 31:1), které je pokládáno za morfologický prvek uplatňující se hojněji až od Mouchovy (1961, 32, Abb. 6; 1963, 27, Abb. 11:29, 36) středoúnětické fáze. Jeho výskyt v některých jednoznačně staroúnětických hrobech (např. v Dolních Počernicích: *Hásek 1959*, tab. IX:4–6; XI:1,2; XVII:1,2) však ukazuje, že s tímto fenoménem musíme počítat již v období předcházejícím. V hrobě 2234/98 v Kněževsi je navíc horizontální ucho uplatněno na hrnci starobylé esovitě profilace bez výraznějšího odsazení hrdla od výdutě.

Prakticky totéž platí o podobném hrnci s horizontálním uchem (obr. 30:4) z hrobu 2230B/98, který se sice svým tvarem již více blíží „typologicky vyspělejšímu“ tzv. „lovosickému hrnci“, ale stále ještě dobře zapadá do celkového kontextu 1. stupně únětické kultury. Zařadit sem můžeme i další nálezy z tohoto hrobu, jako je např. pravděpodobný džbán s odlomeným uchem (obr. 30:5), mísa druhotně upravená ze spodní části větší nádoby zdobené třásněmi (obr. 30:6) či malá mísa se čtyřmi svislými žebírky pod okrajem (obr. 30:3). Hrnec (obr. 30:8) ze sousedního hrobu 2230D/98, stejně tak jako baňatou nádobu (obr. 30:7) z objektu 2230C/98, lze rovněž poměrně spolehlivě datovat do nejstaršího, tedy 1. stupně únětické kultury (cf. *Bartelheim 1998*, Diagramm 3, 6, 12; Taf. 39:B7.1; B7.2; 40:D2.3; D2.5; 42:K2.2). Kolik dalších hrobů z pohřebiště v Kněževsi můžeme do tohoto období ještě zařadit, není zcela jasné, neboť ne vždy obsahovaly průkaznější materiál, avšak s velkou pravděpodobností lze uvažovat o hrobu 2142/98, který obsahoval plynule esovitě profilovaný hrnek staršího typu (obr. 29:1).

Do mladší fáze užívání tohoto pohřebiště by snad mohl spadat hrob 2229/98 se dvěma nádobami a kostěnou berličkovitou jehlicí (obr. 29:15). Tu známe z Čech z jediného blíže datovatelného nálezového kontextu, kterým je již výše zmiňovaný hrob z Blšan. Zařazení do 2. stupně únětické kultury by neodporovala ani starší forma pohárovité nádoby s odsazeným hrdlem a rozeklaným výčnělkem (obr. 30:1), která se pak v podobě ostřeji profilovaných vyšších pohárů objevuje v mladoúnětickém prostředí (*Pleinerová 1960b*, 523, obr. 25:5; 1966, 362, 438–440, obr. 10:1; 57:3; 58; 59:2; *Moucha 1963*, Abb. 16:13; *Bartelheim 1998*, 27, Diagramm 3,6,12, Taf. 40:G4.1). Vzhledem k výrazněji plasticky odsazenému hrdlu hrnce (obr. 29:11) z hrobu 2226/98 a v něm rovněž nalezenému velmi mladě působícímu kónickému hrdlu větší nádoby (obr. 29:12), která by ale mohla náležet i sídlištní keramice (cf. *Pleinerová 1959b*, obr. 12:11,15), lze uvažovat o datování tohoto pohřbu také do 2. stupně únětické kultury. Které další hůře vybavené či jen fragmentárně dochované hroby z hlavní skupiny bychom sem ještě mohli zahrnout, však zůstává otázkou.

Pohřbívání v hlavní skupině hrobů v Kněževsi tedy podle našich pozorování začalo snad někdy v průběhu 1. stupně únětické kultury a skončilo během 2. stupně Bartelheimova třídění (obr. 19). Časově mu patrně předcházelo uložení pohřbu 2351/98 a možná i některé další izolované hroby (2841/98, 2582/98, 1043/98?). Současně se závěrečnou fází pohřbívání v hlavní skupině či po jeho ukončení mohla vzniknout dvojice hrobů 2767/98 a 2883/98, situovaná více než 90 m jihovýchodně. Přestože byl jeden z hrobů zcela bez milodarů (2883/98), tak nález tří nádob v sousedním hrobě 2767/98 nás k tomuto předpokladu do jisté míry opravňuje. Nejvýraznější část hrobového inventáře představuje oblá mísa na čtyřech nožkách (obr. 32:1), následovaná klasickou mísou „lovosického typu“ s horizontálním uchem (obr. 32:2) a drobným pohárkem (obr. 32:3). Přestože polokulovité mísy na nožkách na první pohled působí ve starobronzovém prostředí dosti archaicky a evokují spíše předchozí tvary průvodní keramiky kultury zvoncovitých pohárů, představují plnohodnotnou složku keramické náplně staršího období únětické kultury (cf. *Moucha 1961*, 32, Abb. 6, Taf. 10:3,4; *Pleinerová 1960b*, 504, obr. 20:3; 1966, 378, 384, 392, obr. 19:2; 26:3; 33:3). M. Bartelheim (1998, 34–37, Diagramm 3,6,12, Taf. 42:L1.2; 43:L5) řadí různé varianty mís na nožkách do svého 2. stupně, podobně jako charakteristické tvary „lovosických mís“ s horizontálním uchem. Relativně mladý charakter hrobu 2767/98 v rámci celé lokality podtrhuje i pohárek s výrazně odsazeným hrdlem, který byl původně opatřen páskovitým výčnělkem s náznakem rozeklaní.

S pohřbíváním na lokalitě nepochybně souvisela i nějaká aktivita sídlištní, odehrávající se patrně v nepřilíh velké vzdálenosti. Její určité stopy byly sice během výzkumu zachyceny, avšak jsou tak fragmentární, že nám neposkytují dostatečnou oporu pro věrohodnou představu o charakteru sídliště. Jen podle analogií můžeme předpokládat nadzemní kulové, resp. sloupové stavby, jejichž pozůstatky – pokud vůbec měly šanci se dochovat do současnosti – s velkou pravděpodobností zcela zanikly během mocné skrývky a začištění. Z několika prozkoumaných sídlištních jam, ze kterých zůstaly většinou jen spodní části zahroubené do podloží, však přece jen pochází prokazatelná únětická keramika. Ve většině se ale jedná o blíže neklasifikovatelné zlomky, takže za zmínku stojí v podstatě pouze dva objekty. Z jámy 2843/98 je použitelná část hrnku s uchem (obr. 32:12), datovatelná s rezervou do 1. stupně únětické kultury. Nejvíce nálezů poskytl objekt 2824/98, který obsahoval typickou sídlištní keramiku, zejména pak zlomky hrubých zásobnic, nezřídka opatřených pupky na rozhraní hladkého hrdla a zdrsňené (prstované) výdutě (obr. 32:7–8,10–11). Jediným chronologicky citlivějším nálezem z této jámy, a vlastně ze zdejších sídlištních objektů obecně, je ostře profilovaný hrnek s odsazeným hrdlem a silně vyhnutým okrajem (obr. 32:9). Jedná se o typologicky poměrně pokročilý tvar s dobrými analogiemi v keramické náplni 2. stupně únětické kultury (Bartelheim 1998, 16, Diagramm 3,6, Taf. 38:A1.3).

Celkově lze říci, že nepřilíh četné nálezy sídlištní keramiky z Kněževsi mají rámcově mladší charakter a korespondovaly by spíše až se závěrečnou etapou pohřbívání na lokalitě. Tento zdánlivě nepřilíh logický jev může být částečně vysvětlitelný určitým konzervatismem při výběru milodarů, zejména pak keramiky ukládané do hrobů, a naopak progresivnějším vývojem v osadách. Určitý chronologický nesoulad mezi nálezy z pohřebišť a údajných příslušných sídlišť byl ostatně pozorován i na jiných lokalitách (Pleinerová 1959b; 1960b, 522–524). Skutečná příčina ovšem může být zcela prozaičtější v tom, že výzkum dotyčné „příslušné“ sídliště vůbec nezachytil, resp. obyvatelé toho náhodou prozkoumaného sídliště pohřbívali úplně jinde.

Na závěr se pro úplnost musíme ještě krátce zmínit o keramických intruzích, obsažených v zásypech některých hrobových jam. Jejich výskyt je na takto hustě osídlené lokalitě naprosto přirozeným důsledkem prakticky libovolného zásahu do země, neboť pravděpodobnost narušení starších objektů či vrstev a následná kontaminace kontextů relativně mladších je značná. Řada hrobových zásypů proto obsahovala zlomky keramiky obecně pravěkého, resp. eneolitického charakteru (např. 2154/98, 2234/98, 2240/98, 2279/98, 2351/98, 2883/98) a výjimečně i fragmenty únětické (sídlištní?) keramiky (např. 1043/98, 2147/98). Přítomnost únětických zlomků v zásypech je obtížněji interpretovatelná a zřejmě indikuje nějakou funkčně i časově blíže nespecifikovatelnou aktivitu v pohřebním areálu.

Nejzajímavější z hlediska intruzí je ale zcela jistě hrob 2267/2270/98, obsahující v zásypu nejen prokazatelnou keramiku řivnáčské kultury (cf. např. zlomek se slámovaným povrchem – obr. 31:12, zlomek ansa lunata – obr. 31:13 a další – obr. 31:11,14–17), ale také část kresebně rekonstruovatelné nádoby s nepravidelně vodorovně rýhovaným rozevřeným hrdlem (obr. 31:10), odlišující se zásadně od všech ostatních keramických nálezů z této lokality. Pomineme-li hypotetickou možnost, že se střepy z této nádoby dostaly do zásypu únětického hrobu v důsledku nerozlišeného vkopu souvisejícího s mladším osídlením areálu, pak se musí jednat o keramiku starší, tedy eneolitickou. Z tohoto období máme na prozkoumané ploše doloženy sídlištní objekty z časného, resp. staršího eneolitu a v menší míře i středoneolitické kultury řivnáčské, které se nacházely také nedaleko dlouhé kulové stavby s apsidovitým závěrem, v jejímž těsném sousedství hrob ležel. Problémem je, že do keramické náplně žádné ze zastoupených kultur tato poměrně tvrdě vypálená nádoba nezapadá, ba naopak na sebe na první pohled upozorňuje svojí nápadnou odlišností. Morfologicky totiž nejvíce připomíná středoněmecké vejčité nádoby kultury se šňůrovou keramikou (Buchvaldek 1986, 29, obr. 13:D) a horizontální hluboce rytou výzdobou pak některé zdobené tvary sídlištní keramiky této kultury z Bavorska a Švýcarska (Hardmeyer 1992, Abb. 3; Wolf 1992, Abb. 1:6; Buchvaldek 1998, obr. 3:11; 6:1; 16:1). Vedle toho se ovšem vodorovně rýhování nálevkovitě rozevřených hrdel nádob objevuje také například u sídlištní keramiky z období kultury zvoncovitých pohárů a časné doby bronzové v Bádensku-Württembersku (Krause 1997, 165, Abb. 5:1,6). Jak se ovšem tato nádoba dostala do kontextu s keramikou řivnáčské kultury a s ní zřejmě druhotně do výplně únětického hrobu, zůstává nezodpovězenou otázkou.

KATALOG OBJEKTŮ A NÁLEZŮ ÚNĚTICKÉ KULTURY

POHŘEBIŠTĚ

Popisy jednotlivých hrobů jsou uváděny ve standardizované podobě a vycházejí z výpisu počítačové databáze všech objektů dokumentovaných na lokalitě. Terminologie v zásadě respektuje poněkud zjednodušený heslář terénního manuálu, používaného k popisu nálezových situací. Již výše několikrát zmínovaný značný časový stres a nedostatek kvalifikovaných pracovníků pro preparaci hrobových celků občas způsobovaly, že některé drobnější artefakty (zejména sílexy či zlomky bronzových ozdob) nemohly být dokumentovány „in situ“, neboť byly brigádníky předčasně vyzdvíženy. Tuto ukvapenost do jisté míry omlouvají bohužel oprávněné obavy z možné ztráty relativně lukrativnějších předmětů v období mezi začátkem hrobu a jeho dokumentací. Ojedinelé případy, kdy není některý artefakt zakreslen v celkovém plánu hrobu, jsou v popisu vždy konkrétně uvedeny. Jinak platí, že číslo předmětu v závorce u popisu polohy pohřbu odpovídá jak jeho pořadovému číslu v následujícím soupisu nálezů, tak i označení na příslušném plánu hrobu.

Hrob 1043/98 (obr. 22:1; 25:7)

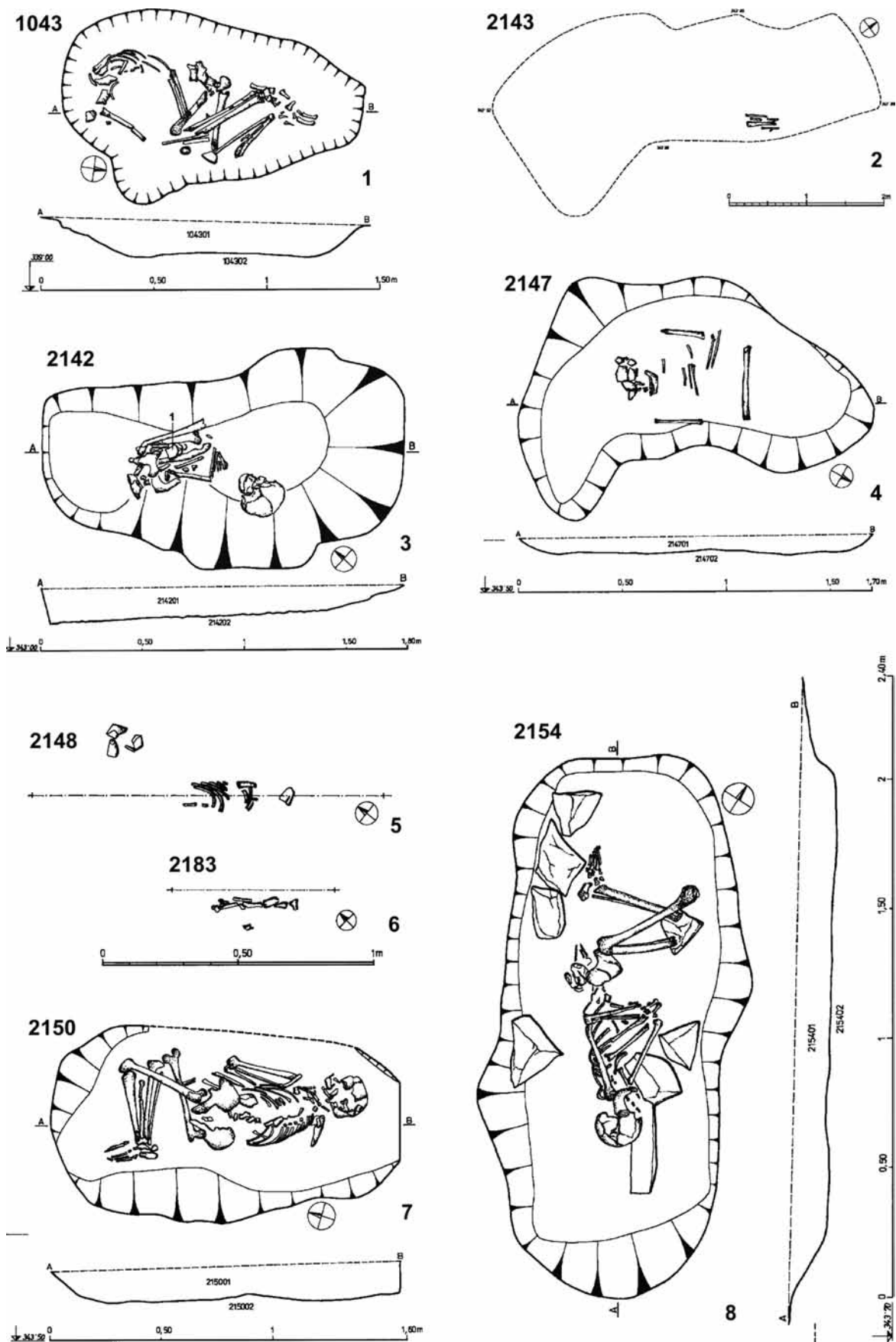
- Tvar půdorysu: nepravidelně oválný, zužující se v S části, s lalokovitým výběžkem směrem k V
 Rozměry: 132 × 75 cm
 Orientace: S–J
 Hrobová jáma: stěny nepravidelné, konkávní až přímé šikmé
 Hloubka: 18 cm
 Zásyp: hnědý, sprašovitohlinitý (20/80 %), středně ulehlý (kontext 104301)
 Dno: nerovné, pozvolně přecházející do stěn hrobové jámy
 Podloží: šedožlutá zahliněná opuka (10/90 %), ulehlá (kontext 104302)
 Poloha pohřbu: muž (40–50 let) na pravém boku hlavou k J, nohy pokrčené, oblast horní části trupu zpřeházená, z lebky se dochoval pouze zlomek týlní kosti
- Nálezy:
- ze zásypu pochází 5 zl. pravěké keramiky, z nichž dva jsou podle materiálu únětické (zl. ucha a stěny) a další dva snad náležejí únětické sídlištní keramice (zl. stěn se zdrsňeným vnějším povrchem)
 - lidské kosti

Hrob 2142/98 (obr. 22:3; 25:8)

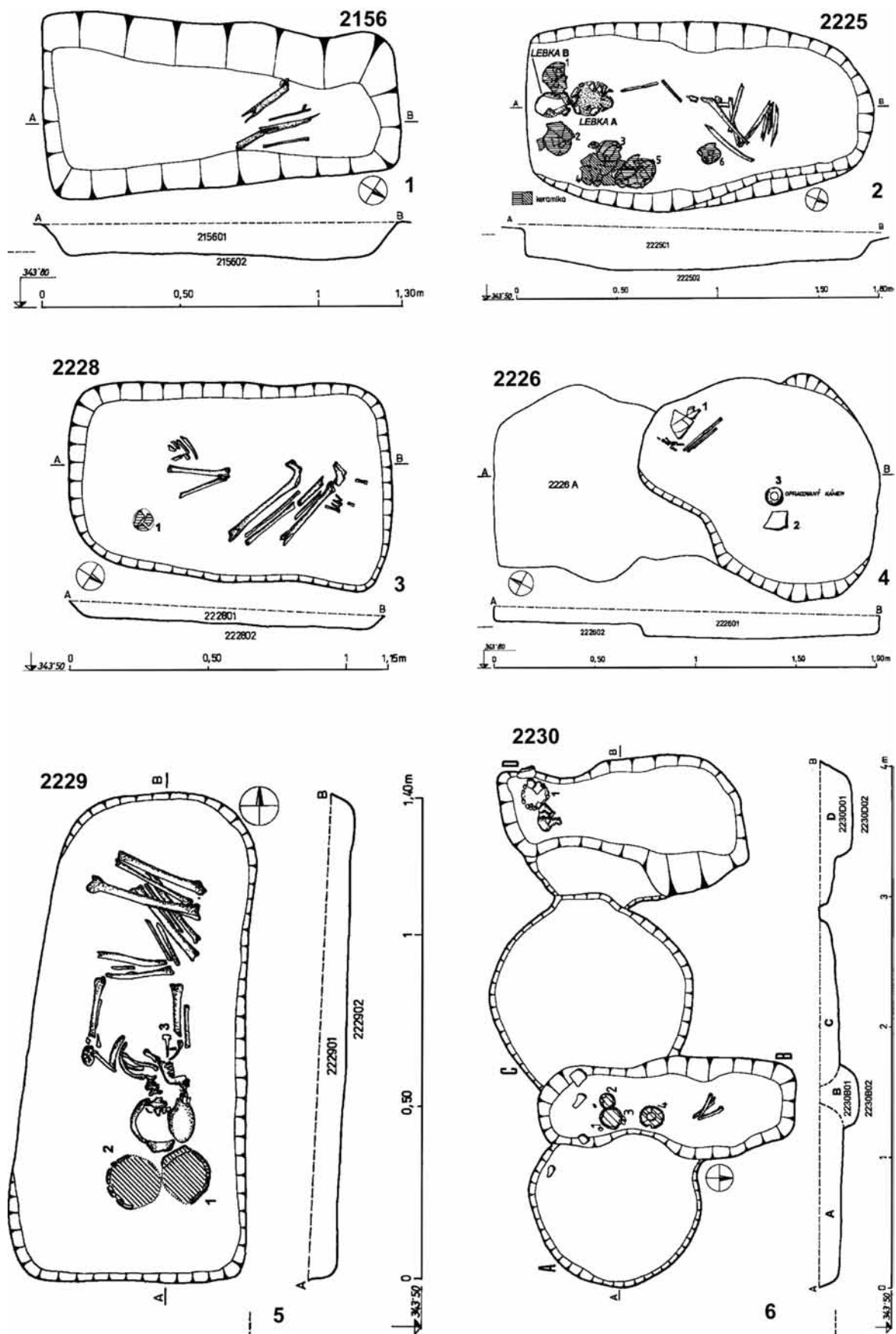
- Tvar půdorysu: nepravidelně oválný s lalokovitými výběžky do obou delších stran
 Rozměry: 178 × 108 cm
 Orientace: JV–SZ
 Hrobová jáma: stěny hladké, přímé šikmé až konkávní
 Hloubka: 17 cm
 Zásyp: šedohnědý, hlinitý, středně ulehlý (kontext 214201)
 Dno: ploché, skloněné k SZ; v JV části je přechod do stěn hrobové jámy nepostřehnutelný, v SZ ostrý
 Podloží: hnědožlutá zahliněná spraš, středně ulehlá (kontext 214202)
 Poloha pohřbu: žena (přes 60 let) na pravém boku hlavou k JV; navzdory špatné zachovalosti postkranialního skeletu je dobře patrné silné pokrčení dolních končetin (cf. poloha femurů), ukazující snad na svá zání do kozelce; mezi dlouhými kostmi nalezena část hrnku (1)
- Nálezy:
1. hrnek s plynulou esovitou profilací, ucho nedochováno; b. hnědočerná, vnější povrch se stopami leštění; Ø okr. 9,4 cm, v. 6,8 cm, Ø dna 3,9 cm (slepeno; zachována cca ½ nádoby) – obr. 29:1
 - lidské kosti

Hrob 2143/98 (obr. 22:2)

- Tvar půdorysu: nezřetelný
 Rozměry: neměřitelné
 Orientace: dlouhé kosti SV–JZ
 Hrobová jáma: nebyla identifikovatelná
 Hloubka: neměřitelná (nezahloubeno do podloží)
 Zásyp: nedochovaný
 Dno: zarovnáno při skrývce

Obr. 22. Kněžves, okr. Praha-západ. Plány únětických hrobů. 1 – hrob 1043/98; 2 – hrob 2143/98; 3 – hrob 2142/98; 4 – hrob 2147/98; 5 – 2148/98; 6 – hrob 2143/98; 7 – hrob 2150/98; 8 – hrob 2154/98

Obr. 23. Kněževs, okr. Praha-západ. Plány únětických hrobů. 1 – hrob 2156/98; 2 – hrob 2225/98; 3 – hrob 2228/98; 4 – 2226/98; 5 – hrob 2229/98; 6 – hroby 2230B/98 a 2230D/98

Podloží: hnědožlutá zahliněná spraš, středně ulehlá
 Poloha pohřbu: na úrovni podloží se zachovaly pouze zlomky dlouhých kostí dítěte (do 13 let)
 Nálezy: – lidské kosti

Hrob 2147/98 (*obr. 22:4; 26:1*)

Tvar půdorysu: nepravidelný ledvinovitý
 Rozměry: 170 × 120 cm
 Orientace: SZ-JV
 Hrobová jáma: stěny nepravidelné, stupňovité
 Hloubka: 10 cm
 Zásyp: šedohnědý, hlinitý, středně ulehlý (kontext 214701)
 Dno: nerovné s nepostřehnutelným přechodem do stěn hrobové jámy
 Podloží: hnědožlutá zahliněná spraš, středně ulehlá (kontext 214702)
 Poloha pohřbu: dospělý jedinec (30–40 let) na pravém boku hlavou k JV; dolní končetiny byly pokrčeny, horní část těla spočívala na zádech s pažemi ohnutými v lokti přes trup
 Nálezy: – v zásypu byly zjištěny 3 zl. nádoby (1 zl. dna, 2 zl. stěny) únětického charakteru
 – lidské kosti

Hrob 2148/98 (*obr. 22:5; 26:2*)

Tvar půdorysu: nezřetelný
 Rozměry: neměřitelné
 Orientace: neurčena
 Hrobová jáma: nebyla identifikovatelná
 Hloubka: neměřitelná (nezahloubeno do podloží)
 Zásyp: nedochovaný
 Dno: zarovnáno při skrývce
 Podloží: hnědožlutá zahliněná spraš, středně ulehlá
 Poloha pohřbu: na úrovni podloží se zachovaly zlomky postkranialního skeletu patrně dospělého jedince
 Nálezy: – lidské kosti

Hrob 2150/98 (*obr. 22:7; 26:3*)

Tvar půdorysu: nepravidelně oválný
 Rozměry: 157 × 90 cm
 Orientace: SSZ-JJV
 Hrobová jáma: stěny nepravidelné, mírně konkávní, na V straně odebrány bagrem
 Hloubka: 16 cm
 Zásyp: hnědý, hlinitý, středně ulehlý (kontext 215001)
 Dno: ploché rovné s pozvolným přechodem do stěn hrobové jámy (s výjimkou JV strany, kde byl lom ostrý)
 Podloží: hnědožlutá zahliněná spraš, středně ulehlá (kontext 215002)
 Poloha pohřbu: robustní muž (50–60 let, výška asi 166 cm) na pravém boku hlavou k JJV; nohy pokrčené, horní část těla přetočená na hrudník, levá ruka silně skrčena, pravá natažená pod trupem šikmo k pasu
 Nálezy: – lidské kosti

Hrob 2154/98 (*obr. 22:8; 26:4*)

Tvar půdorysu: nepravidelně oválný
 Rozměry: 210 × 95 cm
 Orientace: SZ-JV
 Hrobová jáma: stěny hladké, přímé šikmé
 Hloubka: 15 cm
 Zásyp: hnědošedý, hlinitý, středně ulehlý (kontext 215401)
 Dno: ploché rovné, pozvolna přecházející do stěn hrobové jámy
 Podloží: hnědožlutá zahliněná spraš, středně ulehlá (kontext 225402)
 Poloha pohřbu: robustní žena (50–60 let) na pravém boku hlavou k JV; nohy skrčené, levá horní končetina ohnutá kolmo v lokti, u pravé horní končetiny předloktí silně přitaženo k paži; tělo bylo obloženo osmi velkými ostrohrannými kameny, ležícími po čtyřech podél delších stěn hrobové jámy
 Nálezy: – v zásypu 2 zl. stěn nádob patrně eneolitického stáří (intruze)
 – lidské kosti

Hrob 2156/98 (*obr. 23:1*)

Tvar půdorysu: mírně lichoběžníkovitý se zaoblenými rohy
 Rozměry: 130 × 68 cm
 Orientace: SZ-JV
 Hrobová jáma: stěny hladké, konkávní až přímé šikmé
 Hloubka: 15 cm
 Zásyp: hnědošedý, hlinitý, středně ulehlý (kontext 215601)

- Dno: ploché rovné, pozvolna přecházející do stěn hrobové jámy
 Podloží: hnědožlutá zahliněná spraš, středně ulehlá (kontext 215602)
 Poloha pohřbu: pozůstatky dlouhých kostí dolních končetin 2 blíže neurčitelných jedinců v SZ polovině hrobu a jejich vzájemná pozice ukazují, že zemřelí byli uloženi nejspíše ve skrčené poloze hlavami k JV; z výplně hrobové jámy pocházejí zlomky bronzové záušnice (jejich přesná poloha není známa)
 Nálezy:
 - 4 zl. velké bronzové kličkovité záušnice z dvojitého drátu; volné konce drátu jsou spleteny a kování vytaženy do špičky, především v místech kličky je drát mírně zploštěn roztepáním; Ø drátu 1–2 mm, Ø záušnice 40 mm; dochované jádro je pokryto tmavě zelenou patinou – obr. 29:2
 - lidské kosti

Hrob 2183/98 (obr. 22:6)

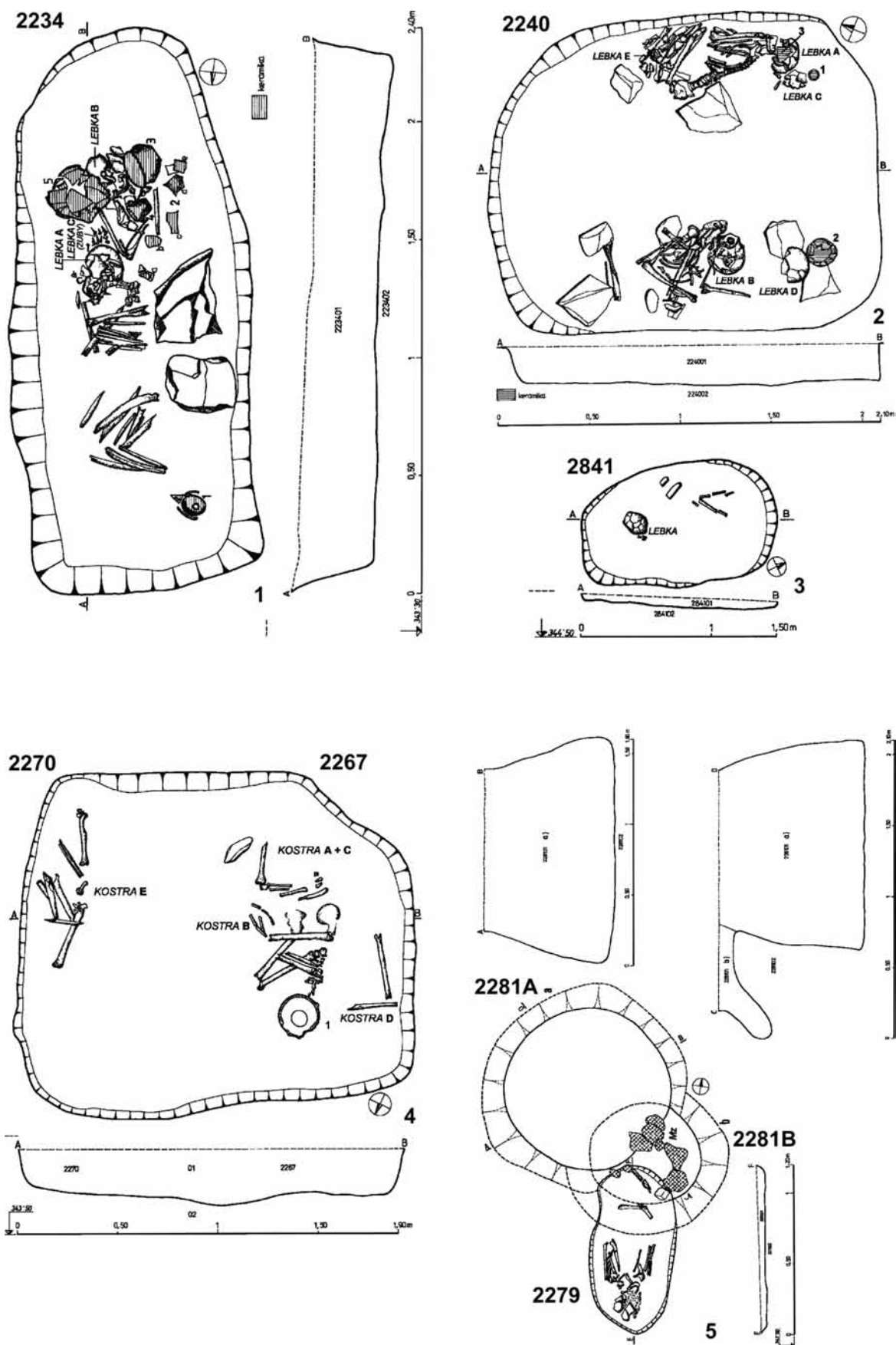
- Tvar půdorysu: nezřetelný
 Rozměry: neměřitelné
 Orientace: zlomků dlouhých kostí cca SZ–JV
 Hrobová jáma: nebyla identifikovatelná
 Hloubka: neměřitelná (nezahloubeno do podloží)
 Zásyp: nedochovaný
 Dno: zarovnáno při skrývce
 Podloží: hnědožlutá zahliněná spraš, středně ulehlá
 Poloha pohřbu: na základě zachovaných zlomků převážně dlouhých kostí blíže nespecifikovaného jedince nebyla určitelná
 Nálezy:
 - lidské kosti

Hrob 2225/98 (obr. 23:2; 26:5)

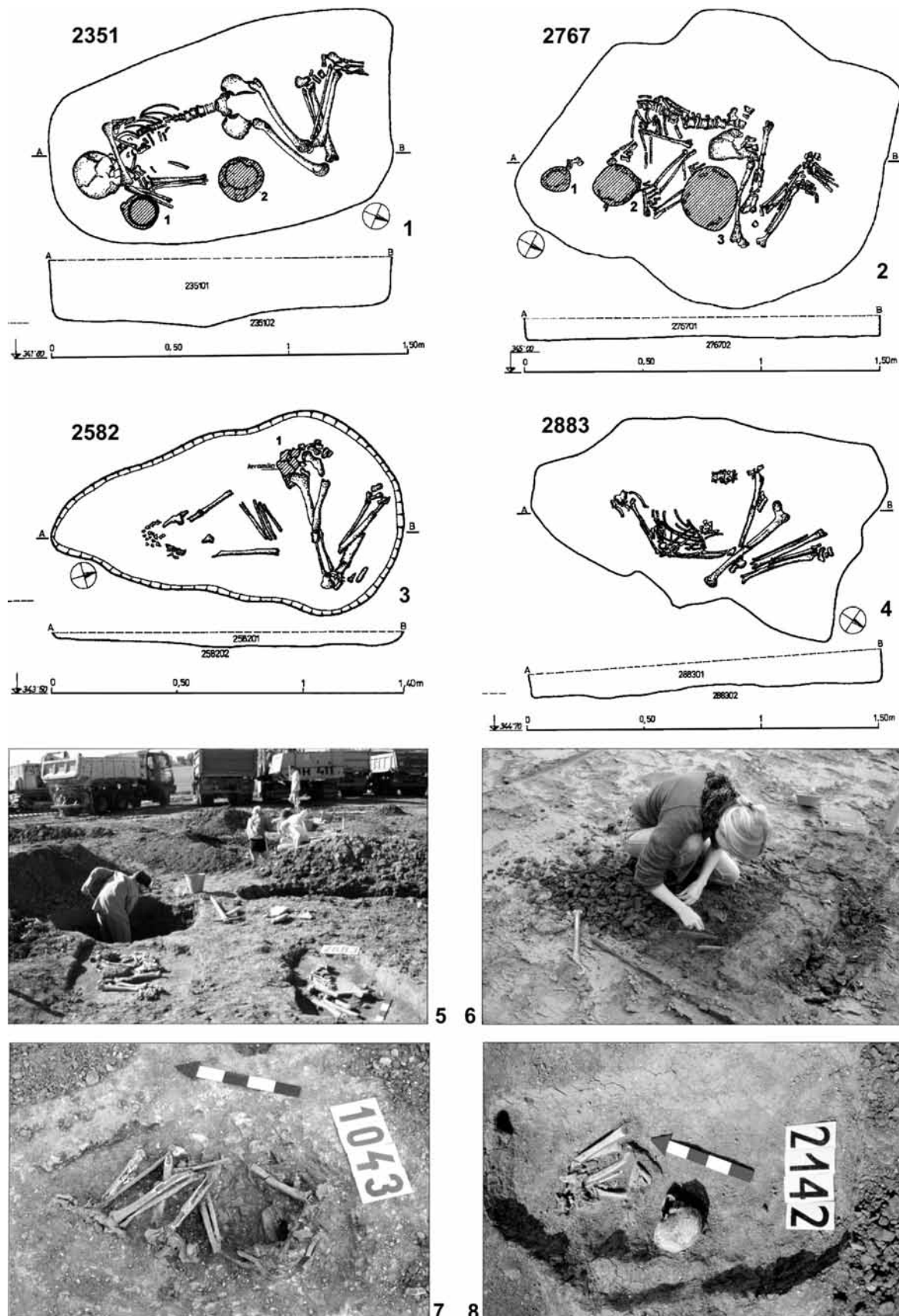
- Tvar půdorysu: obdélný se zaoblenými rohy, SZ kratší strana více vyklenutá
 Rozměry: 174 × 95 cm
 Orientace: SSZ–JJV
 Hrobová jáma: stěny hladké, konkávní až přímé šikmé, místy svislé
 Hloubka: 23 cm
 Zásyp: hnědošedý, hlinitý, středně ulehlý (kontext 222501)
 Dno: konkávní s pozvolným až ostrým přechodem do stěn hrobové jámy
 Podloží: hnědožlutá zahliněná spraš, středně ulehlá (kontext 222502)
 Poloha pohřbu: pozůstatky 2 zemřelých hlavou k JJV; pohřeb A: dochována pouze lebka a zlomky postkranialního skeletu jedince ve věku 40–50 let (lebka ležela o něco výše než pozůstatky krania B a při jejím rozebírání byly objeveny fragmenty bronzové vlasové ozdoby – nezakresleno); pohřeb B: jedinec ve stáří asi 40–60 let na pravém boku s pokrčenými dolními končetinami; u jeho hlavy se nacházel hrnek (1) a mísa se 4 uchy (2), u delší VSV stěny hrobové jámy byl shluk zlomků ze tří nádob (3–5) a blíže k dolním končetinám další hrnek (6)
 Nálezy:
 1. hrnek s vyhnutým okrajem a uchem na mírně odsazeném hrdle; b. oranžovohnědá, lom tmavý; Ø okr. 14,5 cm, v. ± 11 cm, Ø dna 8,5 cm (slepeno; zachována cca ½ nádoby – kresebně rekonstruovaný profil) – obr. 29:7
 2. mísa s nízkým prohnutým hrdlem a 4 oušky umístěnými proti sobě; b. světle hnědá, místy až hnědošedá, lom tmavý; Ø okr. 17,0 cm, v. 7,2 cm, Ø dna 6,3 cm (slepeno; zachovány cca ⅔ nádoby) – obr. 29:6
 3. tenkostěnný hrnek s naznačeným odsazením hrdla od výdutě, rozevřeným okrajem a páskovým uchem; b. hnědošedá, uvnitř až béžová; Ø okr. 10,0 cm, v. 10,5 cm, Ø dna 4,8 cm (slepeno; zachována cca ⅓ nádoby) – obr. 29:8
 4. amforovitá nádoba s odsazeným kónickým hrdlem a rozevřeným okrajem; b. hnědošedá až šedá; Ø okr. 12,3 cm, v. 13,5 cm, Ø dna 7,0 cm (slepeno; zachována cca ½ nádoby) – obr. 29:3
 5. tenkostěnný hrnek s naznačeným odsazením hrdla od výdutě, rozevřeným okrajem a páskovým uchem; b. šedoohnědá; Ø okr. 9,0 cm, v. 7,9 cm, Ø dna 4,0 cm (slepeno; zachovány cca ⅓ nádoby) – obr. 29:4
 6. tenkostěnný hrnek s naznačeným odsazením hrdla od výdutě a rozevřeným okrajem, ucho odlomeno; b. šedoohnědá; Ø okr. 7,2 cm, v. 7,6 cm, Ø dna 3,5 cm (slepeno; zachovány cca ⅓ nádoby) – obr. 29:5
 - 8 zl. bronzové vlasové ozdoby typu „neprofilovaného vrbového listu“ (5 fragmentů roztepané části o šířce kolísající v intervalu 3,5–7,5 mm a síle 1,2 mm a 3 fragmenty hraněné drátovité části o rozměrech 2,0 × 1,2 mm – pouze 2 zl. bylo možné slepit); tmavá zelená patina – obr. 29:9
 - lidské kosti

Hrob 2226/98 (obr. 23; 26:6)

- Tvar půdorysu: nepravidelně oválný
 Rozměry: 130 × 105 cm

Obr. 24. Kněžves, okr. Praha-západ. Plány únětických hrobů. 1 – hrob 2234/98; 2 – hrob 2240/98; 3 – hrob 2841/98; 4 – hrob 2267/2270/98; 5 – hrob 2279/98

Obr. 25. Kněževs, okr. Praha-západ. Plány únětických hrobů. 1 – hrob 2351/98; 2 – hrob 2767/98; 3 – hrob 2582/98; 4 – hrob 2883/98. Obr. 22–24 a 25:1–4 kresba J. Minářčiková. Terénní fotodokumentace. 5 – izolovaná dvojice hrobů 2767/98 a 2883/98 od severu; 6 – preparace části skeletu, zachyceného na úrovni skrývky; 7 – hrob 1043/98; 8 – hrob 2142/98. Obr. 25:5–8 foto L. Smejtek

- Orientace:** S–J
- Hrobová jáma:** stěny hladké, přímé svislé až šikmé; na SZ částečně narušena mělčím sídlištním objektem knovízské kultury (2226A/98)
- Hloubka:** 16 cm
- Zásyp:** šedohnědý, hlinitý, středně ulehlý (kontext 222601)
- Dno:** nerovné s převážně pozvolným přechodem do stěn hrobové jámy
- Podloží:** hnědožlutá zahliněná spraš, středně ulehlá (kontext 222602)
- Poloha pohřbu:** pozůstatky dolních končetin juvenilního jedince (asi 14 let) v S části hrobové jámy; u nich zlomky nádoby (1) – několik souvisejících fragmentů se nacházelo i ve výplni mladšího objektu 2226A/98; v centrální části hrobové jámy ležel bikónický kamenný předmět (3) a zlomek nádoby (2)
- Nálezy:**
1. nádoba s výrazně odsazeným prohnutým hrdlem a rozevřeným okrajem, na hrdle je patrný kořen ucha jdoucího na výduť; b. šedohnědá; Ø okr. 14,3 cm, v. ± 18,0 cm, Ø dna 9,0 cm (slepeno; zachována cca ¼ nádoby – kresebně rekonstruovaný profil) – obr. 29:11
 2. zlomek nádoby s kónickým hrdlem a velmi slabě vyhnutým okrajem; b. světle hnědá, místy šedavá – obr. 29:12
 3. dvojkónický kamenný předmět mírně oválného průřezu v nejširší středové části (8,8 × 8 cm), která má tvar zesilujícího obvodového vývalku; artefakt je vyroben ze světlé opuky místní proveniencie a nenese stopy vrtání ani pečlivějšího zpracování (ohlazení) povrchu; v. 8,5 cm – obr. 29:10
- lidské kosti

Hrob 2228/98 (obr. 23:3; 26:7)

- Tvar půdorysu:** obdélný se zaoblenými rohy
- Rozměry:** 119 × 75 cm
- Orientace:** SSZ–JJV
- Hrobová jáma:** stěny hladké, přímé šikmé až konkávní
- Hloubka:** 5 cm
- Zásyp:** šedohnědý, hlinitý, středně ulehlý (kontext 222801)
- Dno:** ploché rovné s pozvolným přechodem do stěn hrobové jámy
- Podloží:** žlutohnědá zahliněná spraš, středně ulehlá (kontext 222802)
- Poloha pohřbu:** gracilní dítě (asi 12 let) na pravém boku hlavy k JJV; dolní i horní končetiny silně pokrčeny, v prostoru před obličejem zlomky nádoby (1)
- Nálezy:**
1. část dna a výduť nádoby; b. hnědošedá, místy běžová (na lomu tzv. sendvičový efekt); slepeno – obr. 29:13
- lidské kosti

Hrob 2229/98 (obr. 23:5; 26:8)

- Tvar půdorysu:** obdélný se zaoblenými rohy
- Rozměry:** 144 × 70 cm
- Orientace:** S–J
- Hrobová jáma:** stěny hladké, mírně konkávní
- Hloubka:** 8 cm
- Zásyp:** šedohnědý, hlinitý, středně ulehlý (kontext 222901)
- Dno:** ploché rovné s pozvolným přechodem do stěn hrobové jámy
- Podloží:** hnědožlutá zahliněná spraš, středně ulehlá (kontext 222902)
- Poloha pohřbu:** gracilní juvenilní jedinec (13–20 let) na pravém boku s hlavou k J; nohy silně pokrčené, horní část těla na zádech, levá paže ohnutá v lokti přes trup, pravá horní končetina podél těla; v J části hrobové jámy se za lebkou zemřelého nacházely pozůstatky dvou nádob (1, 2); na pravém rameni ležela kostěná jehlice orientovaná hrotem k hlavě (3)
- Nálezy:**
1. pohárovitá nádoba s mírně prohnutým, lehce odsazeným hrdlem a slabě vykloněným okrajem, opatřená na výduť plochým rozeklaným výčnělkem; b. šedohnědá; Ø okr. 15,5 cm, v. 12,5 cm, Ø dna 7,0 cm (slepeno; zachována cca ⅓ nádoby) – obr. 30:1
 2. spodní část nádoby s odsazeným, mírně prohnutým hrdlem; b. černošedá, místy běžová; dochovaná v. 9,8 cm, Ø dna 4,5 cm (slepeno; zachovány cca ⅔ nádoby) – obr. 29:14
 3. kostěná berličkovitá jehlice s podélně provrtanou hlaví; d. 59,7 mm, max. Ø dřívku 6,6 mm – obr. 29:15
- lidské kosti

Hrob 2230B/98 (obr. 23:6; 27:1)

- Tvar půdorysu:** nepravidelně oválný
- Rozměry:** 200 × 80 cm
- Orientace:** S–J
- Hrobová jáma:** stěny hladké, konkávní; V část hrobové jámy byla porušena mladším sídlištním objektem knovízské kultury 2230A/98 a Z část dalším mladobronzovým objektem 2230C/98
- Hloubka:** 29 cm

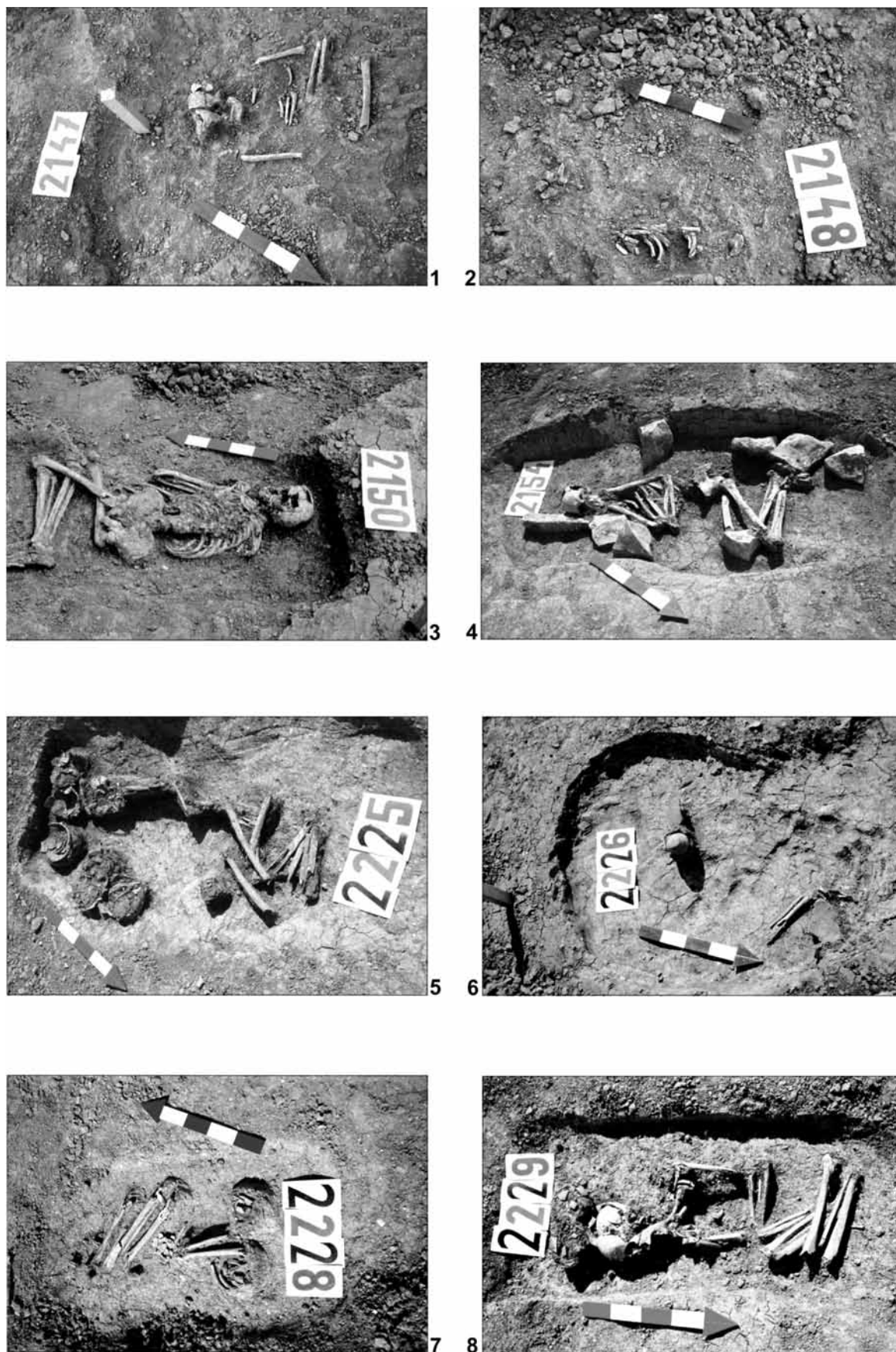
- Zásyp: šedohnědý, hlinitý, středně ulehlý (kontext 2230B01)
 Dno: konkávní s nepostřehnutelným přechodem do stěn hrobové jámy
 Podloží: hnědožlutá zahliněná spraš, středně ulehlá (kontext 2230B02)
 Poloha pohřbu: pozůstatky dolních končetin v pokrčené poloze a zeleně patinovaného krčního obratle dospělého jedince staršího 18 let + stolička dítěte (5–6 let); v J polovině hrobové jámy se nacházely 4 nádoby (1–4), z nichž jedna (4) byla druhotně upravena z většího exempláře; výplň sousedního stratigraficky mladšího objektu 2230A/98 obsahovala mj. 2 okrajové zlomky keramiky náležející k nádobě č. 2 a fragment bronzové vlasové ozdoby (nezakresleno)
- Nálezy:
1. hrnek s mírně odsazeným hrdlem, rozevřeným okrajem a horizontálním páskovým uchem na rozhraní hrdla a výdutě; b. šedohnědá; Ø okr. 14,7 cm, v. 11,0 cm, Ø dna 6,2 cm (slepeno; zachována téměř celá nádoba) – obr. 30:4
 2. nádoba s vyšším odsazeným válcovitým hrdlem, rozevřeným okrajem a výrazně zalomenou maximální výdutí (snad džbán s nedochovaným uchem); b. hnědošedá; Ø okr. 10,3 cm, v. 14,6 cm, Ø dna 5,5 cm (slepeno; zachovány cca ¾ nádoby) – obr. 30:5
 3. malá miska se 4 svislými žebírkovitými výčnělky pod mírně zataženým okrajem; b. šedohnědá; Ø okr. 8,0 cm, v. 5,0 cm, Ø dna 3,7 cm (slepeno; zachována prakticky celá nádoba) – obr. 30:3
 4. spodní část nádoby s druhotně vodorovně zabroušeným „okrajem“ a dochovanými konci 3 svazků čtyřnásobných rytých svislých linií (třásní) zdobících výduť původní větší nádoby; b. šedá, místy žlutohnědá; dochovaná v. 6,8 cm, Ø dna 7,6 cm (slepeno; zachována zhruba celá spodní část) – obr. 30:6
- z objektu 2230A/98: část kličkovité záušnice z dvojitého bronzového drátu; Ø záušnice ± 35 mm, Ø drátu ± 1,3 mm (patina odstraněna) – obr. 30:2
 - lidské kosti

Hrob 2230D/98 (obr. 23:6; 27:1)

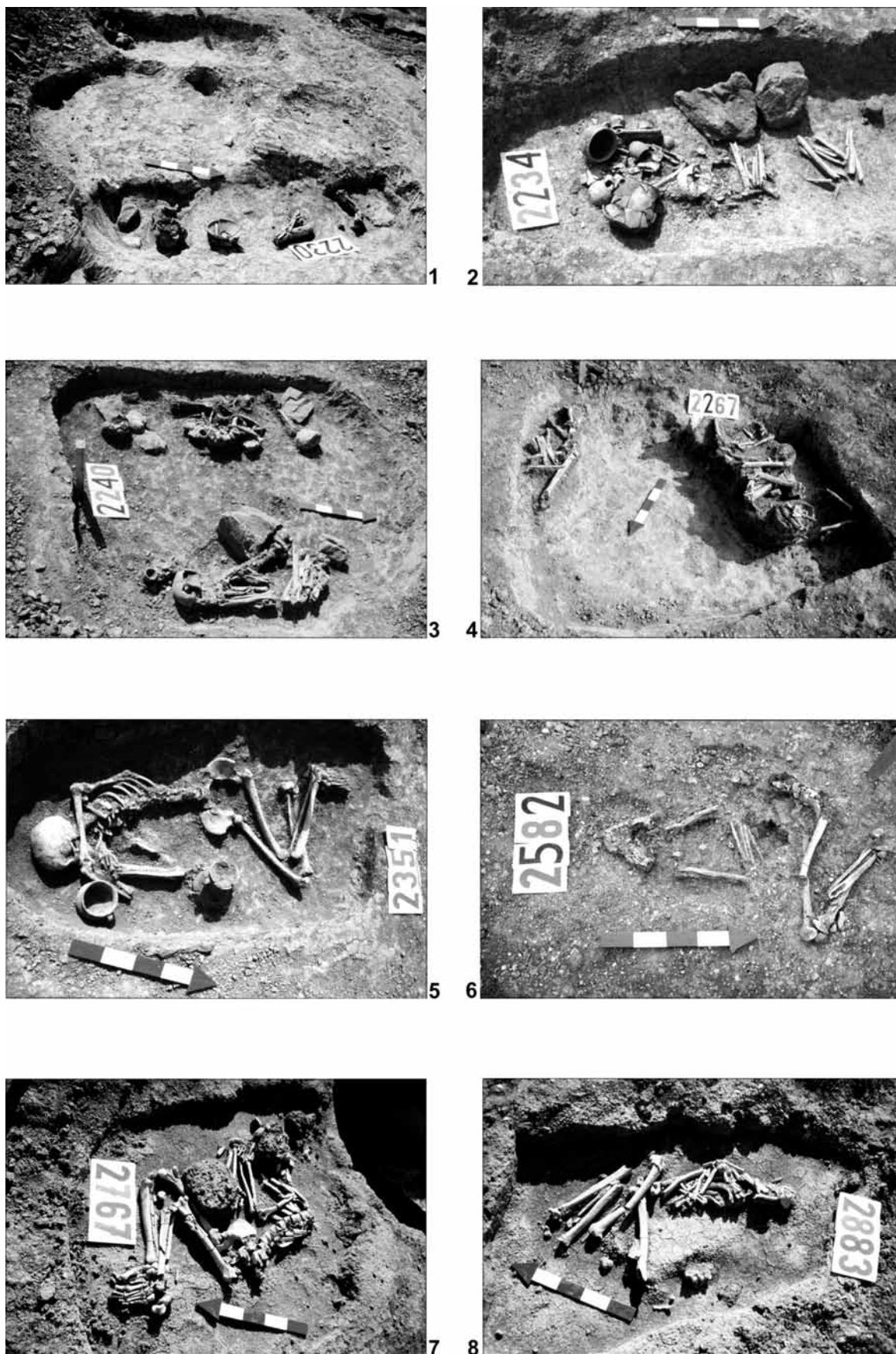
- Tvar půdorysu: nepravidelně oválný s prohnutím delších stěn
 Rozměry: 182 × 100 cm
 Orientace: S–J
 Hrobová jáma: stěny hladké, konkávní; V část hrobové jámy byla narušena mladobronzovým objektem 2230C/98
 Hloubka: 29 cm
 Zásyp: šedohnědý, hlinitý, středně ulehlý (kontext 2230D01)
 Dno: mírně konkávní s nepostřehnutelným přechodem do stěn hrobové jámy
 Podloží: hnědožlutá zahliněná spraš, středně ulehlá (kontext 2230D02)
 Poloha pohřbu: u pozůstatků lebky muže (asi 40–50 let) v J části hrobové jámy ležela nádoba (1); jako příměs se zde nacházely 2 zuby jedince ve stáří asi 40–60 let; ze zásypu pochází fragment bronzové vlasové ozdoby (nezakresleno); v mladším objektu 2230C/98 bylo nalezeno 6 zl. z nádoby 1 z narušeného hrobu 2230D/98 a z dalších fragmentů se podařilo slepit část nádoby, náležející původně patrně rovněž k inventáři hrobu 2230D/98; kromě toho zde byla zjištěna část skeletu jedince ve věku asi 40–50 let (nezakresleno)
- Nálezy:
1. hrnek s mírně rozevřeným okrajem, mělkým horizontálním žlábkem na podhrdlí a páskovým uchem; b. šedohnědá; Ø okr. 15,5 cm, v. 15,8 cm, Ø dna 9,0 cm (slepeno; zachovány cca ⅔ nádoby) – obr. 30:8
- nepatrný zlomek patrně vlasové ozdoby z velmi tence roztepaného bronzového drátu; síla plíšku 0,3 mm (pozůstatky hnědozelené patiny) – obr. 30:9
 - z objektu 2230C/98: nádoba s mírně prohnutým hrdlem bez odsazení, rozevřeným okrajem a poměrně výrazně zalomenou výdutí, podhrdlí je opatřeno páskovým uchem a 2 mělkými horizontálními žlábkami; b. šedá; Ø okr. 14,5 cm, v. 17,0 cm, Ø dna 8,0 cm (slepeno; zachovány cca ⅔ nádoby) – obr. 30:7
 - lidské kosti

Hrob 2234/98 (obr. 24:1; 27:2)

- Tvar půdorysu: obdélný s oblými rohy a zaoblenou jižní kratší stranou
 Rozměry: 240 × 100 cm
 Orientace: S–J
 Hrobová jáma: stěny hladké, přímé šikmé
 Hloubka: 35 cm
 Zásyp: hnědý s oranžovými melíry, místy šedohnědý, sprašovitohlinitý (30 % spraš, 70 % hlína), středně ulehlý až ulehlý (kontext 223401)
 Dno: ploché rovné s pozvolným, místy až ostrým, přechodem do stěn hrobové jámy
 Podloží: hnědožlutá zahliněná spraš, středně ulehlá (kontext 223402)
 Poloha pohřbu: pozůstatky 3 jedinců hlavou k J; pohřeb A: žena ve věku 40–50 let na pravém boku s pokrčenými dolními končetinami byla uložena v severnější části hrobové jámy; k její výbavě patrně náležel hrnek (1), umístěný u nohou v SZ rohu hrobu a snad i další hrnek, jehož zlomky (2a–e) byly rozptýleny JZ směrem za hlavou zemřelé; před obličejovou částí lebky se nacházela bronzová záušnice (Br); pohřeb B: mladší jedinec (20–30 let) na pravém boku s pokrčenými dolními

Obr. 26. Kněževes, okr. Praha-západ. Terénní fotodokumentace únětických hrobů. 1 – hrob 2147/98; 2 – hrob 2148/98; 3 – hrob 2150/98; 4 – hrob 2154/98; 5 – hrob 2225/98; 6 – hrob 2226/98; 7 – hrob 2228/98; 8 – hrob 2229/98

Obr. 27. Kněževs, okr. Praha-západ. Terénní fotodokumentace únětických hrobů. 1 – hroby 2230B/98 a 2230D/98; 2 – hrob 2234/98; 3 – hrob 2240/98; 4 – hrob 2267/2270/98; 5 – hrob 2351/98; 6 – hrob 2582/98; 7 – hrob 2767/98; 8 – hrob 2883/98. Obr. 26–27 foto L. Smejtek

končetinami, ležícími přes horní část trupu zemřelého A; pravá horní končetina byla ohnutá v lokti; v prostoru hlavy se nacházely 3 nádoby – hrnek s horizontálním uchem (3), dvouuchý pohárek (4) a džbán (5); pohřeb C: doložen pouze zlomky krania a zuby dospělého jedince (30–40 let) nad temenem lebky A; za zády pohřbených (podél Z stěny) ležely na dně hrobové jámy 2 velké kameny, které nebyly místního původu

- Nálezy:
1. hrnek s velmi slabě odsazeným hrdlem, rozevřeným okrajem a páskovým uchem, opatřený třásňovou výzdobou na výdutí (ze 4 horizontálních rýh na podhrdlí je po obvodu kolmo spuštěno 7 svazků „třásní“, skládajících se vždy ze 4 paralelních rýh); b. světle hnědá, místy s hnědošedými skvrnami; Ø okr. 7,7 cm, v. 9,5 cm, Ø dna 4,2 cm (slepeno; zachována prakticky celá nádoba) – obr. 30:11
 2. hrnek s rozevřeným okrajem, páskovým uchem a ostřeji zalomenou výdutí; b. světle hnědá, místy až hnědošedá; Ø okr. 7,3 cm, v. 7,3 cm, Ø dna 3,5 cm (slepeno; zachovány více než ¾ nádoby) – obr. 31:2
 3. hrnek s nepatrným náznakem odsazení hrdla, rozevřeným okrajem a horizontálním páskovým uchem na maximální výdutí; b. šedohnědá, místy až do oranžova či s šedavými skvrnami, povrch vyhlazen; Ø okr. 15,2 cm, v. 10,7 cm, Ø dna 8,4 cm (zachována celá nepoškozená nádoba) – obr. 31:1
 4. pohárek se 2 protilehlými tyčinkovitými oušky, hrubě zpracovaný s šikmým ústím; b. hnědá až hnědošedá; Ø okr. 6,5 cm, v. 7,6 cm, Ø dna 4,7 cm (zachována celá nádoba, s výjimkou části jednoho ouška) – obr. 30:10
 5. džbán s lehce odsazeným hrdlem a rozevřeným okrajem, rozhraní hrdla a výdutě je zvrázněně nepravidelnou rytou linií, hrdlo je opatřeno páskovým uchem; b. hnědošedá, místy s tmavšími či světlejšími skvrnami; Ø okr. 13,5 cm, v. 20,0 cm, Ø dna 8,4 cm (slepeno; zachována prakticky celá nádoba) – obr. 30:12
- část bronzové kličkovité záušnice z dvojitého drátu; Ø záušnice 20 mm, Ø drátu 1,3 mm (rozloženo na 3 kusy, poškozeno korozí, tmavozelená patina) – obr. 30:13
 - v zásypu se nacházelo několik atypických zlomků stěn nádob únětického(?) a eneolitického charakteru
 - lidské kosti

Hrob 2240/98 (obr. 24:2; 27:3)

Tvar půdorysu: obdélný se zaoblenými rohy

Rozměry: 215 × 175 cm

Orientace: SSZ–JJV

Hrobová jáma: stěny hladké, přímé šikmé až svislé

Hloubka: 20 cm

Zásyp: hnědý s oranžovými melíry, místy šedý, sprašovitohlinitý (30 % spraš, 70 % hlína), středně ulehlý až ulehlý (kontext 224001)

Dno: ploché rovné s ostrým přechodem do stěn hrobové jámy

Podloží: hnědožlutá zahliněná spraš, středně ulehlá (kontext 224002)

Poloha pohřbu: pozůstatky 5 jedinců v neobvykle široké (téměř čtvercové) hrobové jámě; pohřeb A: podél VSV delší stěny hrobové jámy ležela dospělá žena (40–50 let) na pravém boku hlavou k JJV; horní i dolní končetiny silně pokrčené a přitažené k trupu; na lebce spočívalo dno nádoby (3), za ní se nacházela miniaturní miska (1) a zlomky krania asi sedmiletého dítěte (pohřeb C); fragmenty lebky dalšího dítěte, starého asi 4 roky, ležely mezi kostmi dolních končetin (pohřeb E); za zády postkranialního skeletu A se na dně hrobové jámy nacházely 2 velké kameny; pohřeb B: pozůstatky juvenilního jedince (13–20 let) v neanatomické poloze u ZJZ stěny (v centrální části hrobové jámy nebyl uložen žádný pohřeb); zemřelý původně patrně spočíval ve skrčené poloze na pravém boku hlavou k JJV a byl obložen většími kameny; v místě přeházeného skeletu byl nalezen sílex (nezakresleno); mezi dvěma kameny JJZ od lebky ležely zlomky lebečních kostí blíže neurčitelného jedince (pohřeb D) a nádoba (2)

- Nálezy:
1. hrubě modelovaná malá miska s nepravidelnými kónickými až mírně zaoblenými stěnami; b. šedohnědá; Ø okr. 6,0 cm, v. 4,0 cm, Ø dna 4,4 cm (zachována celá nádobka) – obr. 31:4
 2. horní část nádoby s rozevřeným okrajem; b. šedohnědá; Ø okr. 12,3 cm – obr. 31:5
 3. spodní část nádoby s odsazeným dnem; b. šedohnědá; Ø dna 12,5 cm – obr. 31:6
- sílexový úštěp; d. 32 mm – obr. 31:3
 - ze zásypu pochází několik atypických zlomků keramiky únětického a eneolitického (?) charakteru; zjištěna byla také část knovízské misky – patrně z nerozpoznaného mělkého mladšího narušení hrobové jámy
 - lidské kosti

Hrob 2267/2270//98 (obr. 24:4; 27:4)

Tvar půdorysu: obdélný s oblými rohy (JZ roh zkosený)

Rozměry: 200 × 175 cm

Orientace: SSZ–JJV (kratší stěny hrobové jámy)

- Hrobová jáma: stěny hladké, konkávní
Hloubka: 28 cm
Zásyp: šedohnědý, hlinitý, středně ulehlý (kontext 226701, 227001)
Dno: nerovné, zvlněné s nepostřehnutelným přechodem do stěn hrobové jámy
Podloží: hnědožlutá zahliněná spraš, středně ulehlá (kontext 226702, 227002)
Poznámka: po skrývce byla tomuto objektu přidělena dvě samostatná čísla (2267/98 a 2270/98), avšak při vybírání nebyly doloženy oddělené hrobové jámy, opravňující toto rozdělení – zásyp obou polovin splýval; objekt poněkud nezvyklého téměř čtvercového tvaru je tedy dále posuzován jako jeden hrob s označením 2267/2270/98 (původní čísla jsou chápána jen jako pomocné rozlišení)
Poloha pohřbu: část 2267/98: v ZJZ části velké hrobové jámy se nacházely pozůstatky 4 osob; pohřeb A: postkranialní skelet dospělého jedince ležel horní částí trupu směrem k JJV, dolní končetiny měl pokrčené, horní patrně ohnuté do pravého úhlu s předloktím přes břicho; u nohou byla mísa (1) a někde v prostoru skeletu pazourková čepel (nezakresleno); pohřeb B: části kostí horních končetin a trupu mladého jedince ve stáří asi 13 let ležely zhruba před pávní skeletu A; mezi kostmi jedince A byly ještě dále identifikovány zuby asi šestiletého dítěte (pohřeb C); při ZJZ stěně hrobové jámy za nohama skeletu A se dochovaly gracilní pažní kosti blízce neurčitelného jedince (pohřeb D); část 2270/98: u VSV stěny velké hrobové jámy se nacházel značně zpřeházený robustní postkranialní skelet dospělého jedince (prostor mezi ním a shlukem kostí v ZJZ části hrobové jámy byl prázdný); pozn.: zásyp ZJZ části hrobové jámy (2267/98) obsahoval neobvyklé množství starších keramických příměsí, převážně eneolitického charakteru (k. řívnáčská); část nádoby nejasného kulturního zařazení bylo možné dokonce kresebně rekonstruovat
Nálezy: 1. rozevřená mísa s mírně zaoblenými stěnami a seříznutým, nepatrně ven rozšířeným okrajem, ze kterého jsou vytažena 4 ouška, umístěná proti sobě (dochována jsou 2 a spodní nasazení třetího); b. hnědošedá s oranžovými a béžovými skvrnami; Ø okr. 21,0 cm, v. 7,0 cm, Ø dna 8,2 cm (slepeno; zachovány cca ¾ nádoby) – obr. 31:9
– sílexová čepel oboustranně retušovaná; d. 70 mm, š. 23 mm – obr. 31:18
– převážně ze zásypu v části 2267/98 pochází řada drobnějších keramických zlomků (cca 60 ks – v části 2270/98 bylo nalezeno jen několik fragmentů), z nichž se podařilo slepit část dna a horní partie nádoby; jedná se o hrnec s lehce ovaleným okrajem a mírně prohnutým rozevřeným hrdlem, zdobeným nepravidelnými horizontálními hlubokými rýhami; kvalitně vypálený keramický materiál s příměsí oštriva má v horní části nádoby tmavohnědý jakoby „vytvrzený“ povrch (směrem ke dnu je však již barva o něco světlejší a úprava povrchu méně výrazná); přibližné rozměry hrnce na základě kresebné rekonstrukce: Ø okr. ± 16,0 cm, v. ± 22,0 cm, Ø dna 8,0 cm – obr. 31:10
– v zásypu části 2267/98 se dále nacházelo 24 zl. keramiky (v části 2270/98 se jednalo jen o jeden zl.); z výraznějších tvarů můžeme jmenovat: část ansa lunata (obr. 31:13), jazykovitý výčnělek (obr. 31:14), část ucha (obr. 31:16), zl. okraje mísy s kořenem ucha (obr. 31:11), zl. stěny se stopami slámování povrchu (obr. 31:12), zl. dna a stěny válcovité nádoby (obr. 31:17), zl. dna a stěny nádoby (obr. 31:15)
– lidské kosti

Hrob 2279/98 (obr. 24:5)

- Tvar půdorysu: nepravidelně oválný
Rozměry: 120 × 60 cm
Orientace: S–J
Hrobová jáma: stěny hladké, konkávní (superpozice se starším obj. 2281B/98, který narušovala S část hrobové jámy)
Hloubka: 6 cm
Zásyp: šedohnědý, hlinitý, středně ulehlý (kontext 227901)
Dno: ploché rovné s nepostřehnutelným přechodem do stěn hrobové jámy
Podloží: hnědožlutá zahliněná spraš, středně ulehlá (kontext 227902)
Poloha pohřbu: gracilní dospělý jedinec (30–40 let) s hlavou k J; horní část trupu ležela na zádech, přičemž obě předloktí byla maximálně ohnuta v lokti a přitažena k pažím; poloha kostí dolních končetin naznačuje jejich pokrčení (v této partii zasahovala hrobová jáma do atypického eneolitického objektu s mazanicovými krami a silně konvexním dnem, snad pece, která pak byla ještě navíc z jiné strany říznuta knovízskou zásobní jámou 2281A/98)
Nálezy: – v zásypu hrobové jámy byl 1 zl. okraje a 4 zl. stěn nádob eneolitického charakteru
– lidské kosti

Hrob 2351/98 (obr. 25:1; 27:5)

- Tvar půdorysu: nepravidelně obdélníkový s oblými rohy
Rozměry: 145 × 90 cm
Orientace: SZ–JV
Hrobová jáma: stěny hladké, přímé svislé
Hloubka: 29 cm
Zásyp: šedohnědý, hlinitý, středně ulehlý (kontext 235101)

- Dno: ploché, skloněné k J, přecházející ostře do stěn hrobové jámy
 Podloží: hnědožlutá zahliněná spraš, středně ulehlá (kontext 235102)
 Poloha pohřbu: mladá žena (20–30 let, výška asi 159 cm) na pravém boku hlavou k JV; předloktí pravé horní končetiny bylo maximálně ohnuto a přitaženo k paži; levá horní končetina překrývala spodní část lebky a byla slabě pokrčena; dolní končetiny byly rovněž skrčeny jen mírně; u pravého ramene zemřel se při SV stěně hrobové jámy nacházel hrnek (1) a v úrovni pasu stál džbán (2)
- Nálezy:
1. hrnek s velmi slabě odsazeným hrdlem, rozevřeným okrajem a páskovým uchem; b. šedohnědá, místy do béžova až oranžova; Ø okr. 12,5 cm, v. 10,0 cm, Ø dna 6,5 cm (zachována celá nádoba) – obr. 31:8
 2. vakovitý džbán s nízko položenou maximální výdutí, rozevřeným okrajem a páskovým uchem na hrdle, které je opatřeno horizontálním plastickým žebírkem (to bylo původně zdvojené, avšak větší část nalepeného spodního žebírka odpadla a zůstala po něm jen mělká rýha); b. šedá až béžová; Ø okr. 10,5 cm, v. 19,0 cm, Ø dna 5,3 cm (slepeno; zachována celá nádoba) – obr. 31:7
- v zásypu hrobové jámy byly 2 zl. okrajů a 3 zl. stěn nádob eneolitického charakteru (mj. se stopami slámování)
 - lidské kosti

Hrob 2582/98 (obr. 25:3; 27:6)

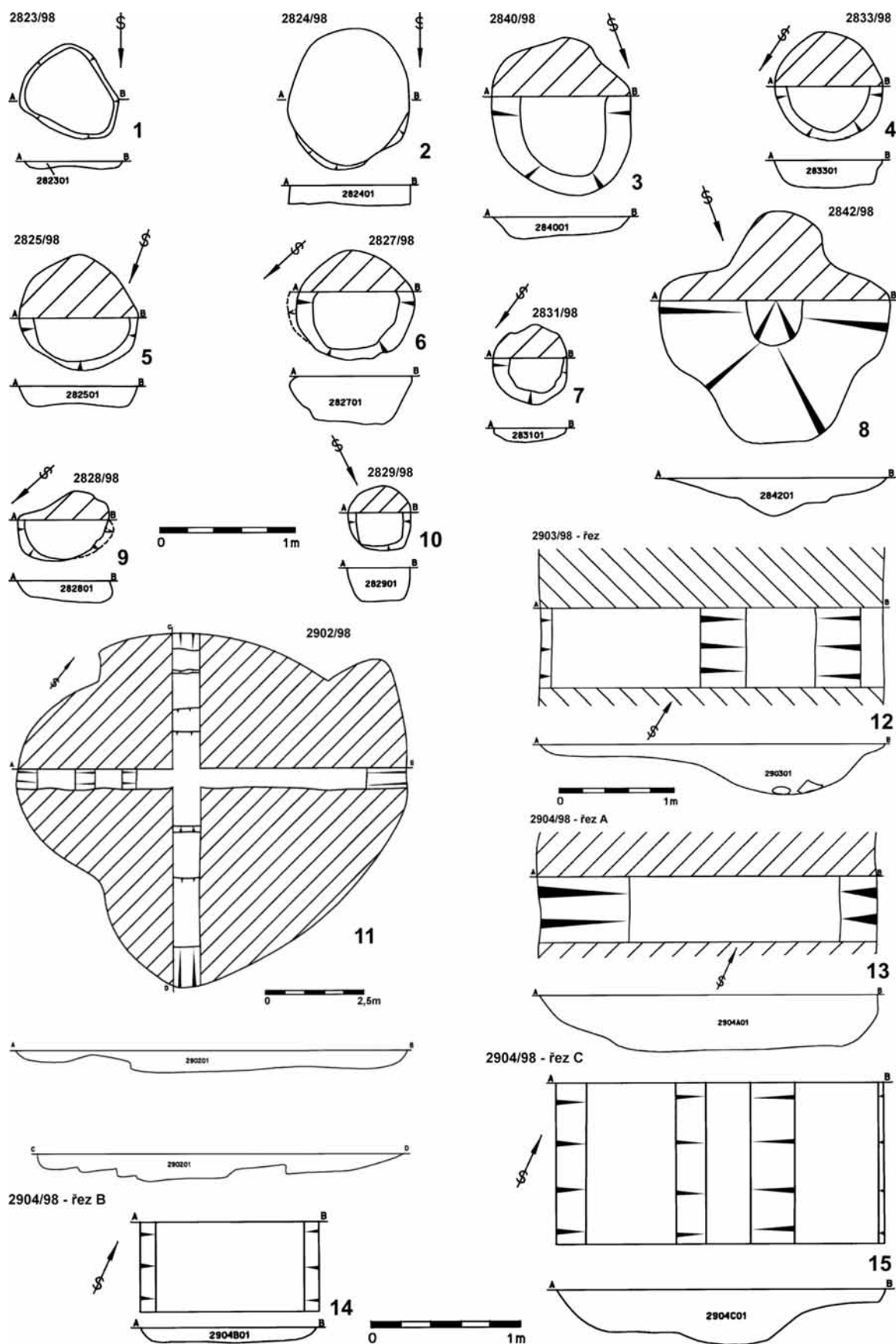
- Tvar půdorysu: kapkovitý, zužující se směrem k J
 Rozměry: 140 × 83 cm
 Orientace: S–J
 Hrobová jáma: stěny hladké, konkávní
 Hloubka: 6 cm
 Zásyp: šedohnědý, hlinitokamenitý (10 % hlína, 90 % kameny), středně ulehlý (kontext 258201)
 Dno: ploché rovné s nepostřehnutelným přechodem do stěn hrobové jámy
 Podloží: šedožlutá zahliněná opuka, ulehlá (kontext 258202)
 Poloha pohřbu: muž (30–40 let) na pravém boku hlavou k J; horní končetiny ohnuté v lokti a vodorovně položené přes trup; dolní končetiny pokrčené; v pánevní oblasti se nacházely pozůstatky nádoby (1)
- Nálezy:
1. spodní část větší nádoby; b. hnědá; Ø dna 9,3 cm (část stěny a dna slepena) – obr. 31:19
- lidské kosti

Hrob 2767/98 (obr. 26:2; 25:5-vlevo; 27:7)

- Tvar půdorysu: nepravidelný
 Rozměry: 155 × 126 cm
 Orientace: SSZ–JJV
 Hrobová jáma: stěny hladké, přímé kolmé
 Hloubka: 9 cm
 Zásyp: šedohnědý, hlinitý, středně ulehlý (kontext 276701)
 Dno: ploché rovné, ostře zalomené do stěn hrobové jámy
 Podloží: hnědožlutá zahliněná spraš, středně ulehlá (kontext 276702)
 Poloha pohřbu: mladá žena (20–30 let, výška asi 159 cm) na pravém boku hlavou k JJV; horní končetiny s ohnutými předloktími, dolní končetiny rovněž pokrčené; za hlavou zemřel stál malý pohárek (1), na úrovni špatně dochované lebky mísa s horizontálním uchem (2) a u pasu mísa na 4 nožkách (3)
- Nálezy:
1. pohárek s odsazeným hrdlem a široce rozevřeným okrajem (někde v horní části výdutě nebo na zlomu k podhrdlí byl původně umístěn páskovitý výčnělek s náznakem rozeklání – v současnosti je odlomen a nelze jej slepit s nádobou); b. hnědá; Ø okr. 9,0 cm, v. 7,5 cm, Ø dna 3,5 cm (slepeno; zachována cca ½ nádoby) – obr. 32:3
 2. mísa s odsazeným hrdlem a rozevřeným okrajem, opatřená na maximální výdutí horizontálním páskovým uchem (toto ucho je značně asymetrické a nepochybně bylo původně zamýšleno a tvarováno jako klasické vertikální); b. šedohnědá; Ø okr. 16,2 cm, v. 9,0 cm, Ø dna 6,0 cm (slepeno; zachovány cca ¾ nádoby) – obr. 32:2
 3. rozevřená mísa s lehce zaoblenými stěnami, mírně šikmo seříznutým okrajem a 4 masivními nožkami nepravidelně kruhového až oválného průřezu (dochovány jsou 3); b. hnědá; Ø okr. 19,0 cm, v. 9,5 cm (slepeno; zachovány cca ¾ nádoby) – obr. 32:1
- lidské kosti

Hrob 2883/98 (obr. 25:4; 25:5-vpravo; 27:8)

- Tvar půdorysu: nepravidelný
 Rozměry: 152 × 88 cm
 Orientace: SZ–JV
 Hrobová jáma: stěny hladké, přímé svislé
 Hloubka: 14 cm
 Zásyp: hnědý, hlinitý, ulehlý (kontext 288301)
 Dno: nerovné s ostrým přechodem do stěn hrobové jámy

Obr. 28. Kněževs, okr. Praha-západ. Plány únětických sídlištních objektů. 1 – obj. 2823/98; 2 – obj. 2824/98; 3 – 2840/98; 4 – obj. 2833/98; 5 – 2825/98; 6 – obj. 2827/98; 7 – obj. 2831/98; 8 – obj. 2842/98; 9 – obj. 2828/98; 10 – obj. 2829/98; 11 – obj. 2902/98; 12 – obj. 2903-řez; 13–15 – obj. 2904-řezy A–C. Digitalizace kreseb M. Daňa

Podloží: hnědožlutá zahliněná spraš, středně ulehlá (kontext 288302)
 Poloha pohřbu: jedinec na pravém boku hlavou k JV se skrčenými dolními končetinami
 Nálezy: – v zásypu hrobové jámy bylo 7 zl. pravěké keramiky (některé únětického charakteru)
 – lidské kosti

Hrob 2841/98 (*obr. 24:3*)

Tvar půdorysu: nepravidelně oválný
 Rozměry: 150 × 95 cm
 Orientace: SSV-JJZ
 Hrobová jáma: stěny hladké, přímé svislé až šikmé
 Hloubka: 8 cm
 Zásyp: žlutohnědý, sprašovitohlinitý (40 % spraš, 60 % hlína), středně ulehlý (kontext 284101)
 Dno: ploché rovné s ostrým přechodem do stěn hrobové jámy
 Podloží: hnědožlutá zahliněná spraš, středně ulehlá (kontext 284102)
 Poloha pohřbu: dítě (asi 7 let) patrně na levém boku hlavou k JJZ; z hrobu pochází broušená a štípaná kamenná industrie (poloha nezakreslena) – příslušnost tohoto pohřbu k únětické kultuře není zcela jasná (eneolit?)
 Nálezy: – úzká broušená kamenná sekerka obdélného až mírně konvexního příčného průřezu se symetrickým ostřím a zúženým zaobleným týlem; d. 70 mm, š. 19 mm, v. 11 mm – *obr. 32:4*
 – sílexový úštěp; d. 38 mm – *obr. 32:5*
 – lidské kosti

SÍDLIŠTĚ

Při kompletním zpracování nálezového fondu bylo identifikováno 16 sídlištních objektů, obsahujících buď jednoznačně únětickou keramiku, nebo alespoň takové zlomky, které se svým charakterem a celkovou fabrikací únětickým značně blíží. Tyto objekty jsou dále popsány v již graficky nečleněné struktuře, i když použité údaje rovněž pocházejí ze souhrnné databáze objektů. V počítačové evidenci se bohužel nepodařilo dohledat informace o třech objektech, přičemž ve dvou případech se podle seznamu environmentálních vzorků jednalo o sloupové jámy. Zda chyba vznikla opomenutím v terénu, či během pozdějšího přepisování do databáze, nelze již nyní rozhodnout.

Objekt 2808/98

sloupová jáma (bez bližších údajů); nálezy: zl. stěny nádoby

Objekt 2809/98

sloupová jáma (bez bližších údajů); nálezy: zl. stěny nádoby

Objekt 2823/98 (*obr. 28:1*)

nepravidelně oválná jáma s nerovným dnem, přecházejícím pozvolna do hladkých, přímých šikmých až konkávních stěn; rozměry 70 × 66 cm; hl. 4 cm; zásyp: šedohnědý, hlinitý, středně ulehlý; podloží: žlutohnědá zahliněná spraš; středně ulehlá; nálezy: kolečko šikmo zbroušené po obvodu, zhotovené ze dna nádoby; b. hnědošedá; Ø 7,7 cm (*obr. 32:6*)

Objekt 2824/98 (*obr. 28:2*)

oválná jáma s plochým rovným dnem, přecházejícím ostře do hladkých, přímých svislých až šikmých stěn; rozměry: 102 × 88 cm; hl. 14 cm; zásyp: šedohnědý, hlinitý, středně ulehlý; podloží: žlutohnědá zahliněná spraš; středně ulehlá; nálezy: 1 – hrnek s nízko položenou, výrazně odsazenou výdutí, vysokým mírně prohnutým kónickým hrdlem s uchem (částečně odlomeno) a rozevřeným okrajem; b. světle hnědá, místy hnědošedá; Ø okr. 7,5 cm, v. 6,4 cm, Ø dna 3,7 cm; slepeno; zachovány cca ¾ nádoby (*obr. 32:9*); 2 – horní část hrnce s odsazeným, mírně prohnutým hrdlem, rozevřeným okrajem a 4 hrotitými výčnělky na rozhraní hladkého hrdla a prstováním zdrsněné výdutě; b. šedohnědá; Ø okr. 15,5 cm; slepeno (*obr. 32:7*); 3 – horní část hrnce s mírně prohnutým hrdlem, rozevřeným okrajem a hrotitými výčnělky na mělké ryté linii oddělující hrdlo od výdutě; b. černošedá; Ø okr. 22,5 cm; slepeno (*obr. 32:10*); 4 – část hrnce s odsazeným hrdlem, rozevřeným okrajem a zdrsněnou výdutí; povrch stěpu je „puchýřovitý“ v důsledku přepálení; b. světle hnědá; slepeno (*obr. 32:8*); 5 – část dna velké nádoby s mělkým promačkáváním po vnějším obvodu; b. šedohnědá; Ø dna 14,5 cm; slepeno (*obr. 32:11*); 6 – 2 zl. den a 25 zl. stěn nádob (částečně slepeno)

Objekt 2825/98 (*obr. 28:5*)

téměř kruhová jáma s mírně konvexním dnem, přecházejícím pozvolna do hladkých, přímých šikmých až konkávních stěn; rozměry: Ø 82 cm; hl. 14 cm; zásyp: šedohnědý, hlinitý, středně ulehlý; podloží: žlutohnědá zahliněná spraš, středně ulehlá; nálezy: 1 zl. dna a 1 zl. stěny nádoby

Objekt 2827/98 (*obr. 28:6*)

nepravidelně kruhová jáma s nerovným dnem, pozvolna přecházejícím do nepravidelných, přímých šikmých stěn; rozměry: Ø 80 cm; hl. 35 cm; zásyp: žlutošedý, sprašovitohlinitý (10/90 %), středně ulehlý; podloží: žlutohnědá zahliněná spraš, středně ulehlá; nálezy: 3 zl. stěn nádob a 1 zl. zvířecí kosti

Objekt 2828/98 (*obr. 28:9*)

nepravidelně oválná jáma s nerovným dnem, nepostřehnutelně přecházejícím do hladkých, přímých šikmých až esovitých stěn; rozměry: 62 × 54 cm; hl. 16 cm; zásyp: žlutohnědý, sprašovitohlinitý (20/80 %), středně ulehlý; podloží: žlutohnědá zahliněná spraš, středně ulehlá; nálezy: 3 zl. stěn nádob

Objekt 2829/98 (*obr. 28:10*)

nepravidelně kruhová jáma s plochým rovným dnem, přecházejícím pozvolna do hladkých, přímých šikmých stěn; rozměry: Ø 46 cm; hl. 24 cm; zásyp: šedohnědý, hlinitý, ulehlý; podloží: žlutohnědá zahliněná spraš, středně ulehlá; nálezy: 1 zl. stěny nádoby

Objekt 2831/98 (*obr. 28:7*)

kruhová jáma s konkávním až nerovným dnem, nepostřehnutelně přecházejícím do hladkých, konkávních až přímých šikmých stěn; rozměry: Ø 54 cm; hl. 11 cm; zásyp: žlutohnědý, sprašovitohlinitý (20/80 %), středně ulehlý; podloží: žlutohnědá zahliněná spraš, středně ulehlá; nálezy: 2 zl. stěn nádob a 1 zl. mazanice

Objekt 2833/98 (*obr. 28:4*)

kruhová jáma s konkávním dnem, nepostřehnutelně přecházejícím do hladkých, konkávních stěn; rozměry: Ø 80 cm; hl. 20 cm; zásyp: šedohnědý, hlinitý, středně ulehlý; podloží: žlutohnědá zahliněná spraš, středně ulehlá; nálezy: 7 zl. stěn nádob a 4 zl. zvířecích kostí

Objekt 2840/98 (*obr. 28:3*)

oválná jáma s plochým dnem skloněným k J, přecházejícím pozvolna do hladkých, konkávních stěn; rozměry: 110 × 96 cm; hl. 16 cm; zásyp: žlutohnědý, sprašovitohlinitý (20/80 %), středně ulehlý; podloží: žlutohnědá zahliněná spraš, středně ulehlá; nálezy: 1 zl. ucha a 1 zl. stěny nádoby

Objekt 2842/98 (*obr. 28:8*)

nepravidelná jáma s mírně konkávním dnem, nepostřehnutelně přecházejícím do šikmých stupňovitých stěn; rozměry: 160 × 160 cm; hl. 27 cm; zásyp: hnědožlutý, sprašovitohlinitý (20/80 %), středně ulehlý; podloží: žlutohnědá zahliněná spraš, středně ulehlá; nálezy: 1 zl. stěny nádoby a část kamenné podložky na mletí obilí, vyrobené z hrubozrnného cizorodého materiálu

Objekt 2843/98

jáma (bez bližších údajů); nálezy: 1 – spodní část hrnku s výrazně zalomenou výdutí a odsazeným hrdlem; b. světle hnědá až hnědošedá; dochovaná v. 5,5 cm, Ø dna 3,5 cm; slepeno; dochována cca 1/3 nádoby (*obr. 32:12*); 2 – horní část nádoby s mírně prohnutým hrdlem a rozevřeným okrajem; b. světle hnědá; Ø okr. 15,5 cm; slepeno (*obr. 32:13*)

Objekt 2902/98 (*obr. 28:11*)

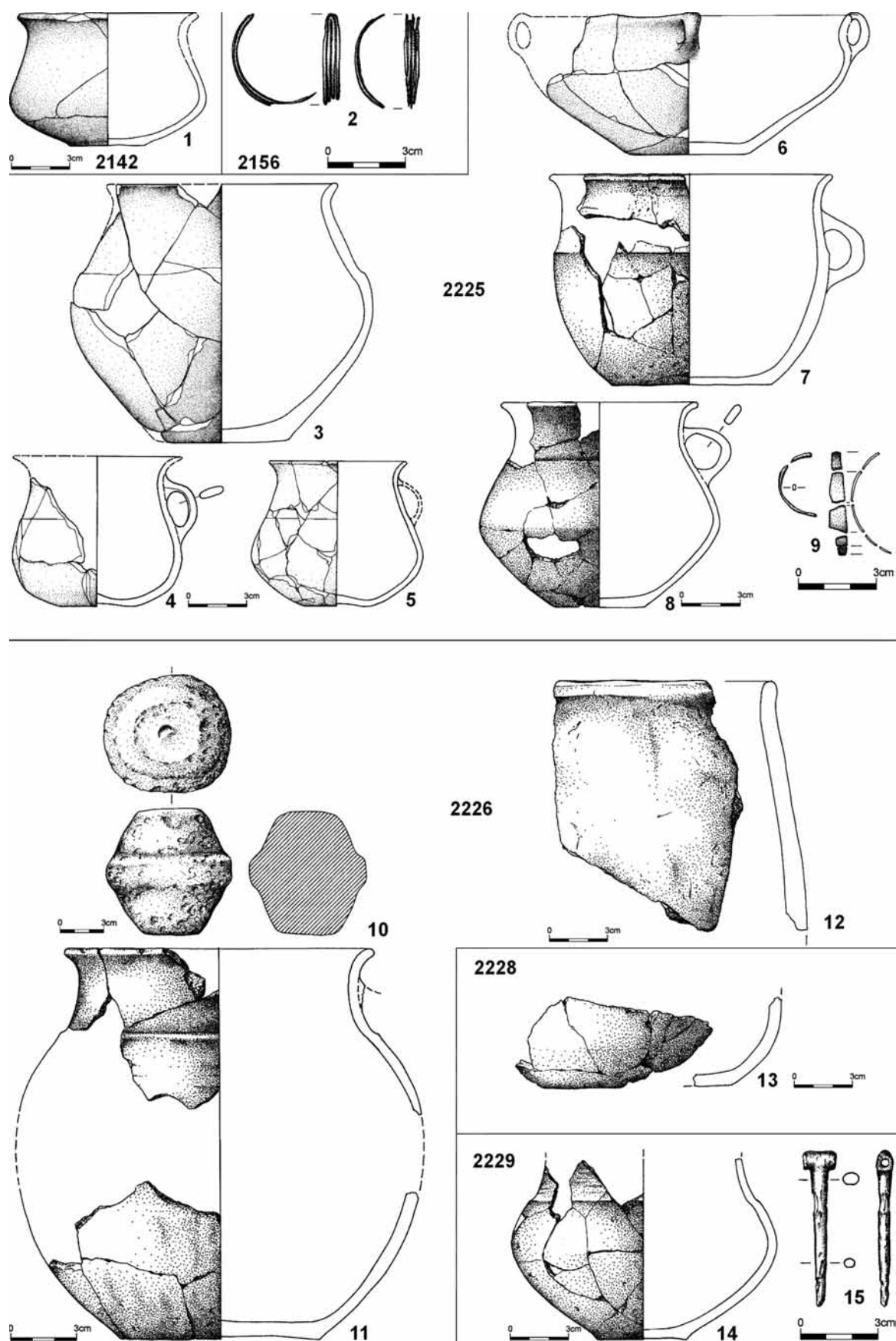
velký hliník nepravidelného půdorysu o max. průměru cca 10 m s plochým až nerovným dnem a konkávnými, místy stupňovitými stěnami byl zkoumán dvěma navzájem kolmými řezy o rozměrech 1000 × 50 cm a 920 × 50 cm; hl. 52 cm; zásyp: hnědý, hlinitý s příměsí kamenů (2 %), ulehlý; podloží: žlutohnědá zahliněná spraš, středně ulehlá; nálezy: 1 zl. okraje a 26 zl. stěn nádob

Objekt 2903/98 (*obr. 28:12*)

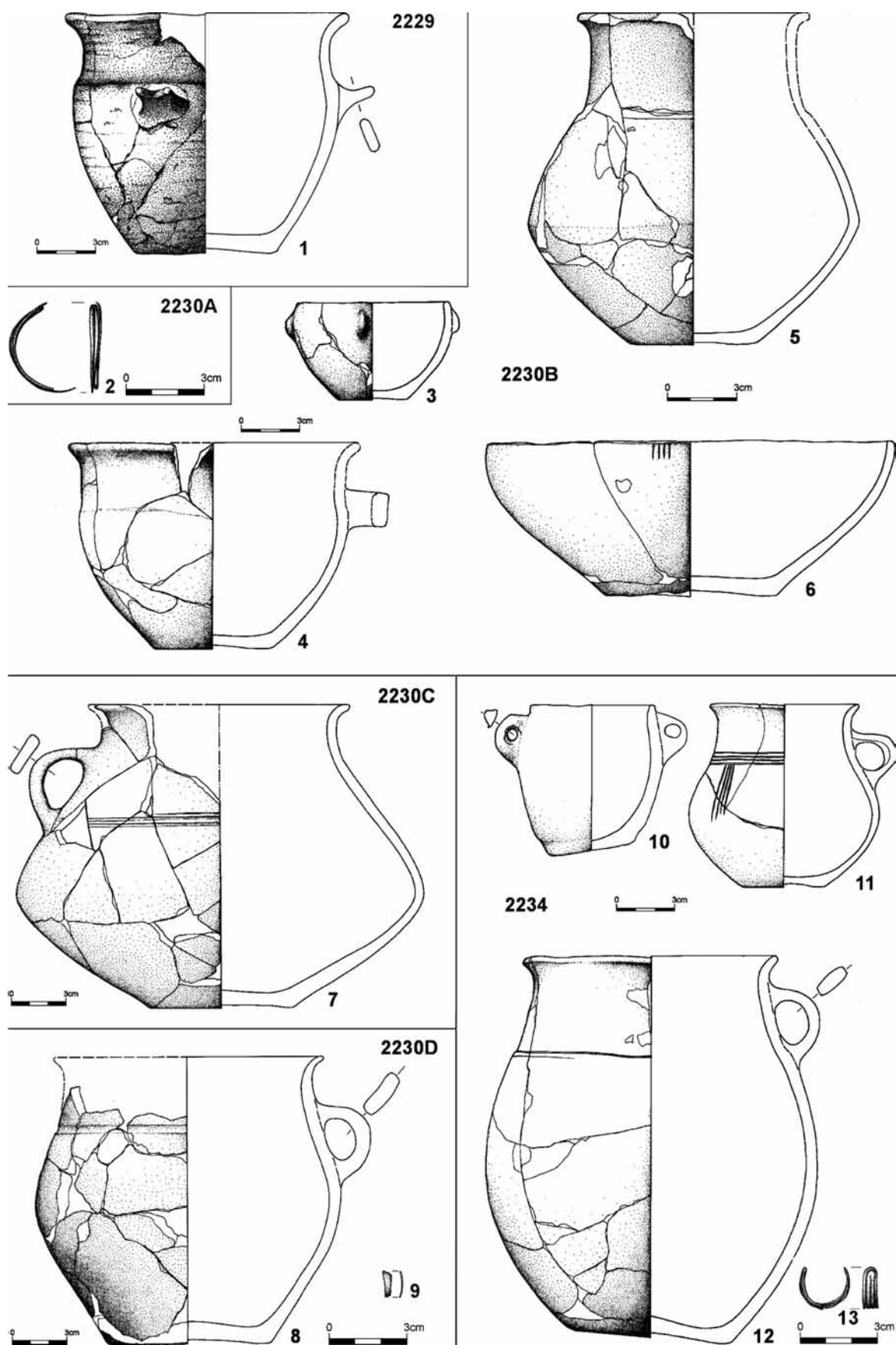
hliník oválného půdorysu s konkávním dnem, nepostřehnutelně přecházejícím do hladkých, stupňovitých stěn, byl zkoumán řezem o rozměrech 300 × 70 cm; hl. 77 cm; zásyp: šedohnědý, hlinitý s příměsí opuky (5 %), středně ulehlý; podloží: žlutohnědá zahliněná spraš, středně ulehlá; nálezy: 1 zl. přepáleného okraje a 1 zl. stěny nádoby

Objekt 2904/98 (*obr. 28:13–15*)

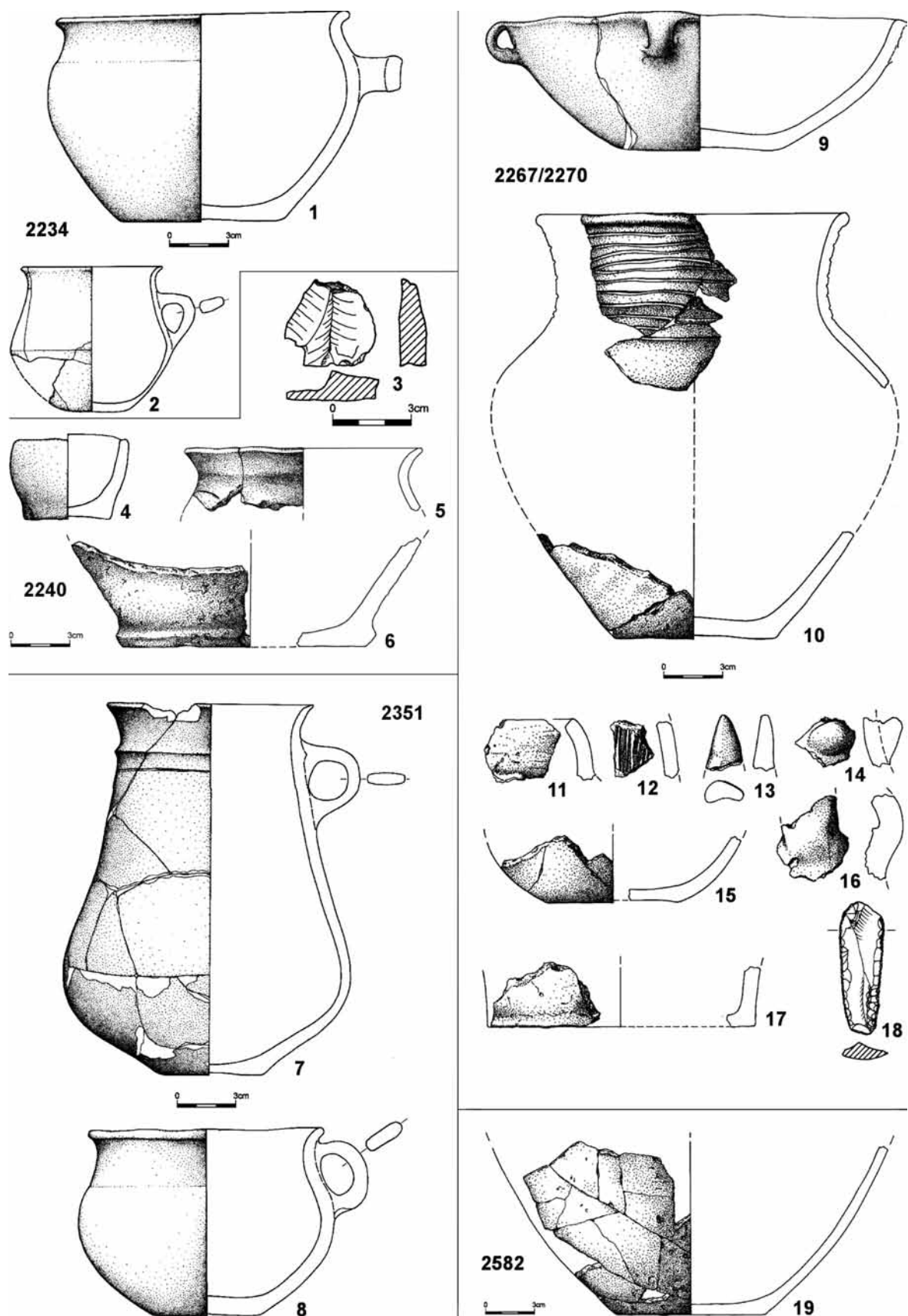
protáhlý příkopovitý útvar (orientovaný po spádnicí ve směru SSZ–JJV) mírně zakřiveného půdorysu (terénní deprese?) zachycený v délce cca 13 m s max. šířkou 3 m měl ploché rovné, místy konkávní dno, přecházející nepostřehnutelně do hladkých, konkávních stěn, a byl zkoumán třemi příčnými řezy o rozměrech A: 300 × 60 cm (hl. 50 cm), B: 120 × 60 cm (hl. 10 cm), C: 220 × 110 cm (hl. 38 cm); nálezy: A – 1 zl. stěny nádoby, B – 4 zl. stěn nádob

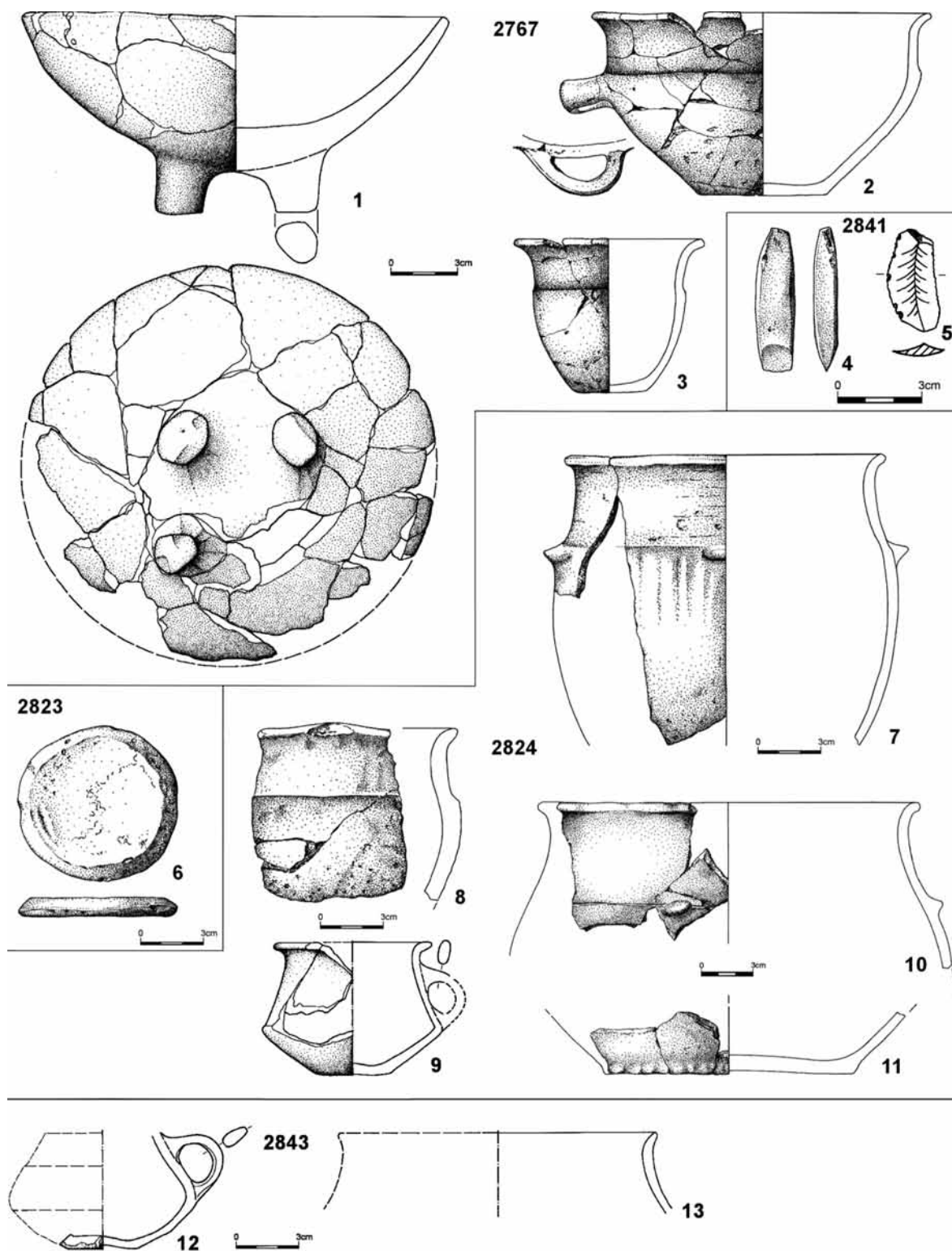
Obr. 29. Kněžves, okr. Praha-západ. Inventář únětických hrobů. 1 – hrob 2142/98; 2 – hrob 2156/98; 3–9 – hrob 2225/98; 10–12 – hrob 2226/98; 13 – hrob 2228/98; 14–15 – hrob 2229/98 (1,3–8,11–14: keramika; 2,9: měď/bronz; 10: kámen). 1–6,9 kresba K. Bulínová; 7–8,10–15 kresba I. Vajglová

Obr. 30. Kněžves, okr. Praha-západ. Inventář únětických hrobů. 1 – hrob 2229/98; 2 – obj. 2230A/98; 3–6 – hrob 2230B/98; 7 – obj. 2230C/98; 8–9 – hrob 2230D/98; 10–13 – hrob 2234 (1,3–8,10–12: keramika; 2,9,13: měď/bronz). 2–13 kresba K. Bulínová; 1 kresba I. Vajglová

Obr. 31. Kněžves, okr. Praha-západ. Inventář únětických hrobů. 1–2 – hrob 2234/98; 3–6 hrob 2240/98; 7–8 – hrob 2351/98; 9–18 – hrob 2267/2270/98; 19 – hrob 2582 (1–2, 4–17, 19: keramika; 3, 18: kámen). 1–2, 4, 7–9 kresba K. Bulínová; 3, 5–6, 10–19 kresba I. Vajglová

Obr. 32. Kněževs, okr. Praha-západ. Inventář únětických hrobů. 1-3 – hrob 2767/98; 4-5 – hrob 2841/98. Inventář únětických objektů. 6 – obj. 2823/98; 7-11 – obj. 2824/98; 12-13 – obj. 2843/98 (1-3,6-13: keramika; 4-5: kámen). 1,9,12-13 kresba K. Bulínová; 2-8,10-11 kresba I. Vajglová

OSÍDLENÍ VE STŘEDNÍ DOBĚ BRONZOVÉ (Br B–C)

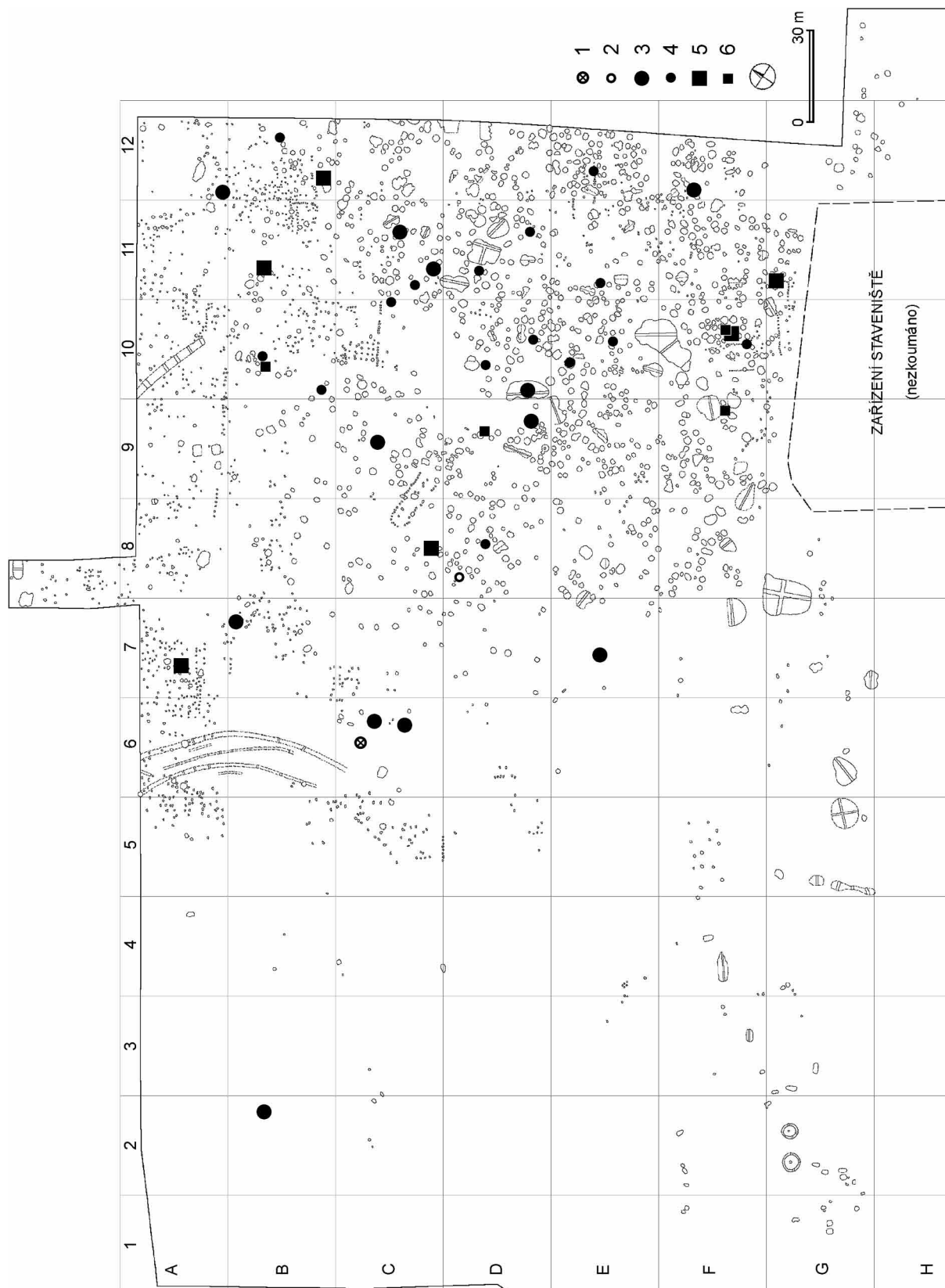
Po osídlení polohy v období starší únětické kultury, které je dobře doložitelné výše analyzovanými nálezy, zůstala podle našich dosavadních znalostí tato plocha delší dobu nevyužívána k výraznějším – resp. použitými archeologickými metodami zachytitelným – sídlištním, produkčním či pohřebním aktivitám. Mladoúnětickou, případně větřovskou, komponentu v získaném materiálu zcela postrádáme a prokazatelné doklady o dalším osídlení pocházejí až z průběhu střední doby bronzové. Není jich však mnoho, což značně kontrastuje zejména s prudkým nárůstem počtu nálezů v následujícím mladobronzovém období. Opírat se můžeme pouze o několik čistě mohylových objektů, obsahujících rámcově datovatelnou keramiku, a pak již jen o zřejmé intruze keramických zlomků mohylové kultury v mladších knovízských kontextech. Přesnější časové zařazení většiny keramických nálezů je velmi obtížné, neboť se jedná o značně fragmentární sídlištní materiál a řada tvarů i výzdobných prvků měla zřejmě dosti dlouhé trvání. Relativně chronologické postavení v rámci střední doby bronzové je navíc leckdy diskutabilní i v případech, kdy máme k dispozici hrobové „nálezné celky“ s kompletními nádobami a bronzovými předměty.

Na tomto místě se budeme zabývat pouze nálezy ze staršího, resp. středního až mladšího období mohylové kultury a nikoliv keramickým materiálem, zařaditelným (někdy s určitou rezervou) do její závěrečné vývojové etapy (Br C2/D). Ta je v Kněževsi představována pozdně mohylovým, resp. „přechodným“ mohylovo/knovízským horizontem (Mo/Kn 1), který nejspíše plynule navazoval na zdejší staroknovízské osídlení a bude dále specifikován společně s ostatními mladšími sídelními horizonty.

Do průběhu střední až mladší fáze mohylové kultury, tedy zhruba do stupně Br B2 (C1) a starší části Br C2, lze rámcově zařadit deset v Kněževsi prozkoumaných sídlištních objektů (58/98, 715/98, 1424/98, 1839/98, 1989/98, 1999/98, 2120/98, 2121/98, 2134/98 a 2529/98), přičemž u dalších dvou (74/98 a 796/98) je toto datování nejisté. V 15 případech tvořila keramika tohoto období intruzi v mladších knovízských objektech (114/98, 758/98, 1154/98, 1301/98, 1433/98, 1435/98, 1468/98, 1603/98, 1618/98, 1637/98, 1651A/98, 1967/98, 2021/98, 2392/98 a 2796/98). Starší mohylové příměsi se na takto hustě osídlené lokalitě nepochybně dostaly do většího počtu později vyhloubených objektů, avšak rozpoznat se je podařilo pouze v případech, kdy byly mezi nimi zastoupeny dostatečně morfologicky či výzdobně průkazné zlomky, což je ovšem problém obecný, a to nejen sídlišť polykulturních (k otázce intruzí cf. např. *Drda 1974; Rulf 1997; Kazdová 1998; Vencl 2001; Kruřová 2002; 2003; Kuna 2002; Květina 2002*; k významu intruzí pro datování středověkých stratigrafií cf. např. *Klápště – Kyncl – Kyncl 2000, 682–686*).

Vynesení čistě mohylových kontextů i objektů s prokazatelnými intruzemi středobronzové keramiky do celkového plánu výzkumu neumožňuje sledovat nějaké výraznější kumulace sídelních aktivit v rámci zkoumaného areálu (*obr. 33*). Prostorově trochu vybočuje snad jen objekt 74/98, který se nacházel v západním rohu skryté plochy, kde již byly doklady pravěkého osídlení zachyceny jen v mizivém množství. Vypovídací hodnotu tohoto nálezu bohužel snižuje skutečnost, že obsahoval pouze nepočtenou keramiku, datovatelnou do období mohylové kultury jen s rezervou.

Nejasný je také případný vztah středobronzového osídlení ke dvěma výrazným a minimálně třem dalším zhruba soustředně zakřiveným palisádovým žlabům kruhovitého či eliptického půdorysu, které v jižním směru vykličovaly, resp. byly již v hrubě skrytém opukovém podloží víceméně nerozpoznatelné, a na severozápadě zasahovaly mimo zkoumanou plochu. Jejich výplň, sledovaná řadou řezů, neposkytla žádnou pevnější datovací oporu a z horizontálně stratigrafického hlediska lze jen konstatovat, že leží prakticky na samém okraji areálu, intenzivně využívaného zejména v průběhu mladší doby bronzové.

Obr. 33. Kněžves, okr. Praha-západ. Osídlení ze střední doby bronzové (1 – objekt 2091/98 s intruzí keramiky jihovýchodního původu; 2 – objekt 2375/98 s intruzí staromohylové keramiky; 3 – objekty mohylové kultury; 4 – objekty s intruzemi mohylové keramiky) a z přechodného mohylovo/knovízského horizontu Mo/Kn 1 (5 – objekty horizontu Mo/Kn 1; 6 – objekty s intruzemi horizontu Mo/Kn 1)

Určité chronologické vodítko nám poskytuje pouze štítarský objekt 319/98, jednoznačně porušující vnější žlab zachycené rondeloidní (?) struktury, takže tato forma nejspíše sociokultovní architektury je starší, než pozdní doba bronzová. Mladoneolitické osídlení polohy je zcela minimální (navíc chybí pro rondely typické příkopy) a její příslušnost ke zdejšímu starobronzovému osídlení se nezdá být příliš pravděpodobná také proto, že zahrnuje pouze starší úsek únětické kultury. Pro knovízskou kulturu počítáme na lokalitě s jiným typem kultovního okrsku, a tak vylučovací metodou teoreticky zbývá již jen střední doba bronzová. Úvaha je to samozřejmě jen hypotetická a nepodložená průkaznou nálezovou situací, avšak přežívání „rondelové architektury“ až do doby bronzové i dále se má za prokázané (cf. např. *Podborský 1999, 266–268*).

Do plánu středobronzového osídlení byly zakresleny rovněž relativně mladší objekty přechodného mohylovo/knovízského horizontu (Mo/Kn 1), včetně knovízských objektů s intruzemi keramiky tohoto období, avšak ani zde se nějakou viditelnou koncentrací či prostorovou vazbu na starší osídlení nepodařilo prokázat. To má zřejmě souvislost také s poměrně malým počtem objektů, zařaditelných do obou sledovaných časových úseků doby bronzové, které se na takto rozsáhlé ploše prostě „opticky ztrácejí“ (*obr. 33*).

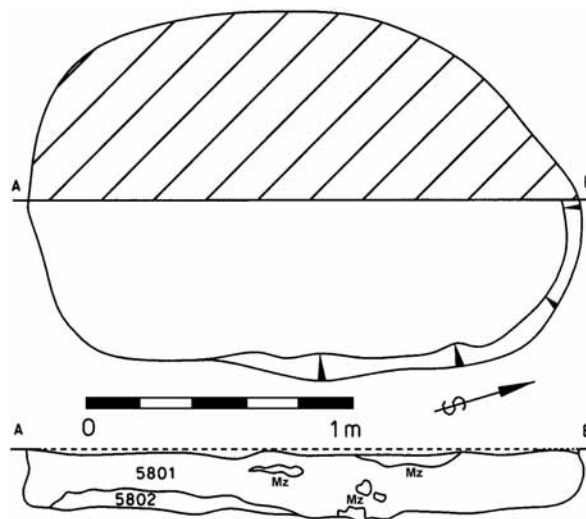
Celkovým charakterem se zjištěné mohylové objekty nijak zásadně neodlišují od mladších knovízských nebo štítarských a zřejmě stejné byly i jejich původní funkce. Jednalo se převážně o typické okrouhlé zásobní jámy (obilnice), resp. jejich spodní části či jen dna, za což „vděčíme“ předdimenzované skrývce nadložních vrstev před výzkumem (cf. např. obj. 1424/98 – *tab. 357*; obj. 2134/98 – *tab. 390*; obj. 2529/98 – *tab. 411*). Objevují se ovšem i zhruba oválné (obj. 58/98 – *obr. 34*; obj. 2121/98 – *tab. 389*) až nepravidelně oválné (obj. 2120/98 – *tab. 389*) či víceméně nepravidelné sídlištní jámy, jejichž funkční interpretace není zcela jasná (obj. 1839/98 – *tab. 378*) a doložen máme také jeden tzv. hliník (obj. 1989/98 – *tab. 386*).

Za patrně jeden z nejstarších „ojedinelých nálezů“, odkazující ještě k přechodnému (Br A2/B1) či nanejvýše staromohylovému stupni (Br B1), můžeme považovat zlomek, pocházející nejspíše z amfory se dvěma horizontálními lištami, zdobenými dvojicemi kolkovaných protilehlých půloblouček (*obr. 33:2; 35:43; tab. 203:16*). Tento fragment byl sice jedinou identifikovatelnou cizorodou intruzí v jinak jednoznačně knovízském objektu 2375/98, avšak natolik charakteristickou, že o jeho datování nemůže být sporu. Další archaickou intruzí, představovanou fragmentem nádoby jihovýchodního původu ze štítarského objektu 2091/98, se budeme zabývat později.

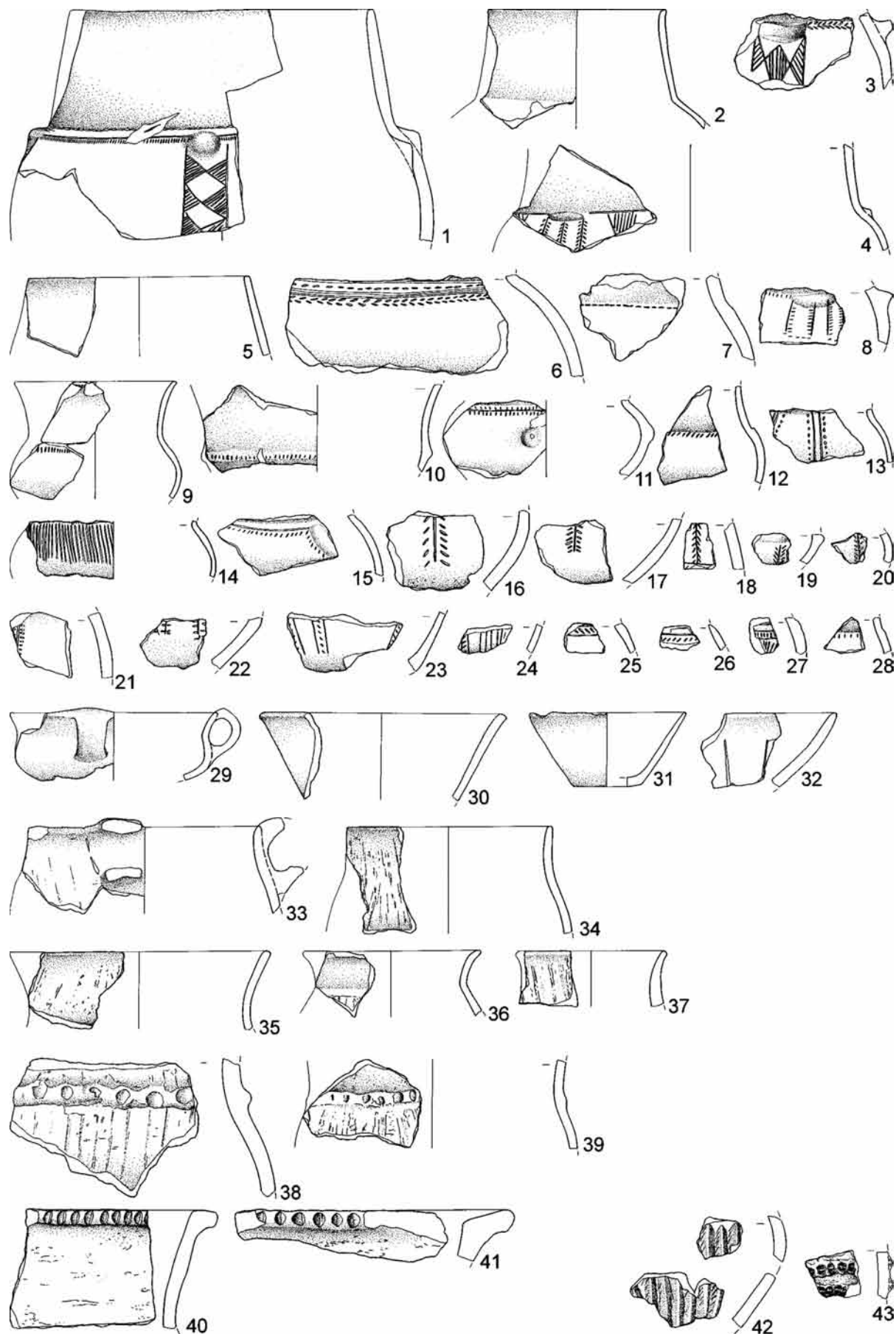
Zmíněný výzdobný prvek se sice objevuje již v závěru starobronzového vývoje, kde je považován kulturně za straubinský (*Pleinerová 1966, 401, obr. 38:5*), ale zvláště typickým se pak stává pro amfory předmohylového horizontu (Br A2/B1), jak je známe zejména ze západočeského prostředí (*Čtrnáct 1954, 348, obr. 8:8,10–11; Šaldová 1960, 533–534, obr. 2:1,5; 3:11; Čujanová-Jílková 1964, 10–13, obr. 3; 1970, Abb. 124*). Plastické pásky či okraje s výzdobou protilehlých dvojic kolkovaných půloblouček se ovšem objevují i mezi starším mohylovým sídlištním materiálem z jižních a středních Čech (*Pleiner – Rybová eds. 1978, obr. 96:8; Chvojka – Michálek 2003, 144, obr. 20:21; 29:14; Juřina – Smejtek – Stolz 2003, 120, obr. 11:26*), takže jejich výskyt mimo bavorsko-západočeskou oblast nelze v té době považovat za výjimečný.

Za relativně starý (Br B) výzdobný prvek bývají považovány řádky nebo dvojřádky „pšeničných vpichů“, vytvářejících někdy motiv tzv. pšeničného klasu (cf. *Beneš 1959, 26*). Můžeme jej nalézt v horní části výdutě nádoby (nejspíše amfory – *obr. 35:6; tab. 151:3*) z mohylového objektu 2120/98, či na podobném keramickém tvaru, zdobeném navíc pod plastickým výčnělkem šrafovaným obrazcem, odvozeným od motivu tzv. přesýpacích hodin (*obr. 35:3; tab. 206:13*). Tento fragment však představuje pouze středobronzovou intruzi v jinak knovízském objektu 2392/98.

Pěknou ukázkou motivu přesýpacích hodin v čisté podobě máme na výduti amfory s kónickým hrdlem (*obr. 35:1; tab. 3:5*) z objektu 58/98, který kromě mohylové keramiky obsahoval jako mladší intruzi i zlomek knovízského koflíku se střežovitě hráněným uchem (*tab. 3:4*). Tuto situaci nelze považovat za

Obr. 34. Kněžves, okr. Praha-západ. Sídlištní objekt 58/98 mohylové kultury

překvapivou a při vyhodnocování nálezů z Kněževsi jsme se s ní setkávali poměrně často. Vzhledem k velmi značné hustotě objektů na lokalitě zde nutně docházelo k různým superpozicím, přičemž případné zapuštění mladšího objektu do staršího, či jiné podobné větší nebo menší narušení, se v naprosté většině nedalo během výzkumu v terénu identifikovat.

Objekty 2120/98 i 58/98, stejně jako zlomek z objektu 2392/98, lze s velkou pravděpodobností zařadit do střední fáze mohylové kultury, tedy stupně Br B2(C1). Do téhož období, případně na počátek stupně Br C2, pak zřejmě náleží materiál z mohylových objektů 715/98 (*obr. 35:20,27; tab. 18:6–8*), 1424/98 (*tab. 48:1–8*), 1839/98 (*obr. 35:9,11,21,29,32,37; tab. 115:4–10; 116:1*), 1989/98 (*obr. 35:22; tab. 135:11*), 1999B/98 (*obr. 35:2,13–14; tab. 134:14–17*), 2121/98 (*obr. 35:25; tab. 151:8–11*), 2134/98 (*obr. 35:10,30,35,39; tab. 152:1–10*), 2529/98 (*obr. 35:5,12,15,17,23–24,26,28,31,33–34,36,38; tab. 221:10–17; 222:1–10*) a intruze z objektů 114/98, 758/98, 1433/98 (*tab. 53:3,7–8*), 1435/98, 1468/98 (*tab. 59:5*), 1603/98 (*obr. 35:8; tab. 84:7*), 1618/98, 1637/98 (*obr. 35:18; tab. 95:4*), 1651A/98 (*obr. 35:7; tab. 99:12*), 1967/98 (*obr. 35:19,42; tab. 131:4–5*), 2021/98 a 2706/98.

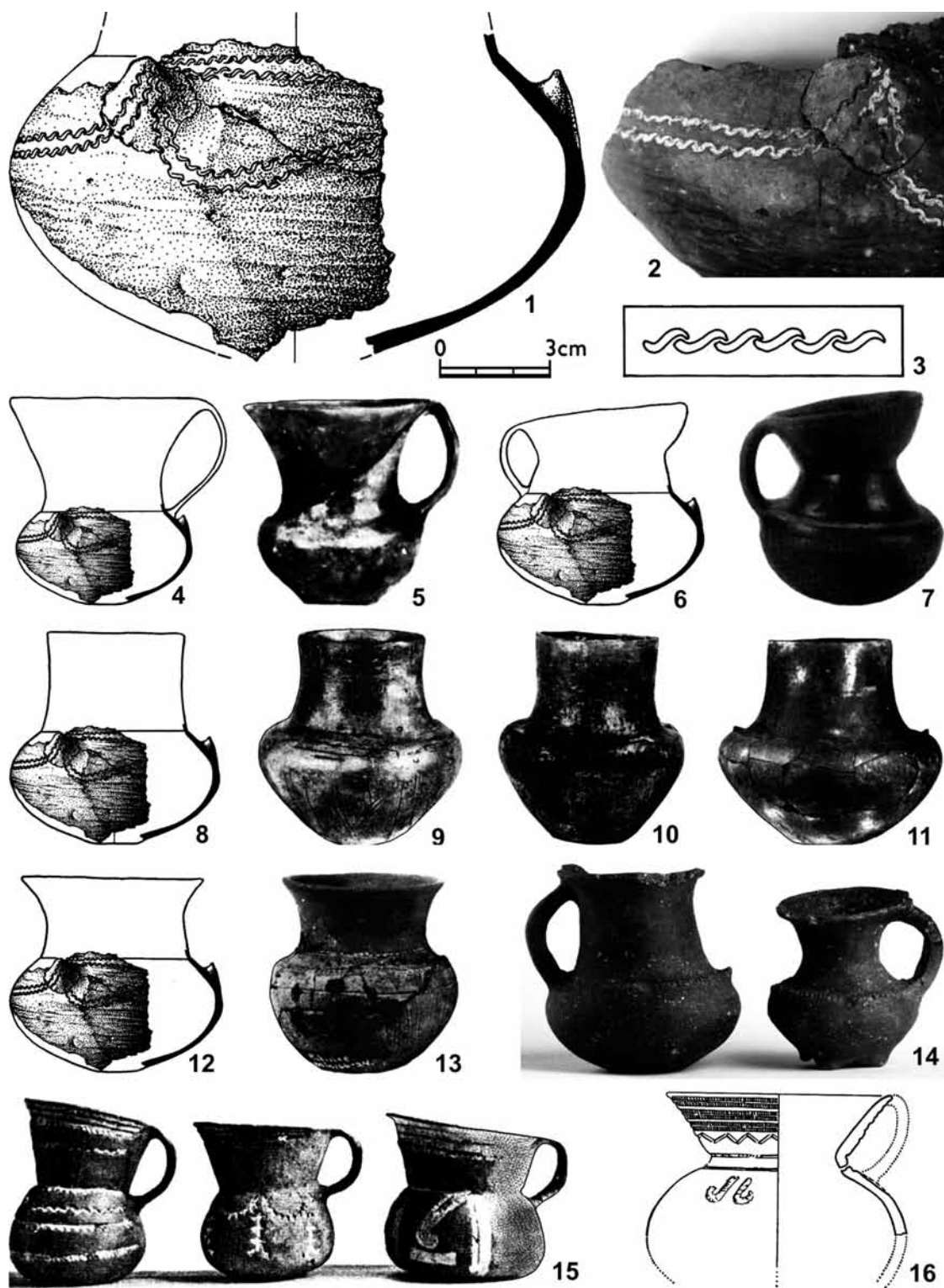
Mezi těmito nálezy jsou zastoupeny prakticky všechny základní tvarové složky mohylové sídlištní keramiky, tedy amfory (*obr. 35:1–2,4; tab. 3:5; 134:16; 221:10*), džbánky (*obr. 35:9,11; tab. 115:8–9*), koflíky (*obr. 35:7; tab. 115:7*), hrnce (*obr. 35:33–37; tab. 115:4; 152:1; 221:11; 222:1,7*), zásobnice (*obr. 35:38–41; tab. 151:1,7; 152:9; 221:16*) i mísy či misky (*obr. 35:30–32; tab. 48:3–4; 115:6; 151:10–11; 152:3,5–6,7; 221:17; 222:6*). Vcelku standardní je i rytá (vhloubená) výzdoba, ve které se uplatňují tehdy oblíbené motivy, jako například svislé rýhy lemované šikmými či vodorovnými vrypy/rýžkami – tzv. „myrtové větévky“ (*obr. 35:16–22; tab. 18:6; 84:7; 95:4; 115:5; 131:4; 135:11; 151:4; 221:10; 222:8*), šrafované trojúhelníky (*obr. 35:3–4; tab. 59:5; 206:13; 221:10; 222:9*) nebo svislé, vodorovné či šikmé rýžky/vrypy ohraničené vodorovnými rýhami (*obr. 35:25–27; tab. 18:7; 53:8; 151:3,8; 221:13*). Často se objevují také svislé, vodorovné či šikmé rýžky (vrypy, vpichy), a to většinou samostatně, když jakoby opticky zvýrazňují rozhraní hrdla a výdutě nádoby (*obr. 35:1,7–12; tab. 3:5; 48:6; 99:12; 115:9; 151:6; 152:6–7; 221:12,14; 222:10*).

Z běžné plastické výzdoby, přecházející pak plně do následující mladší doby bronzové, se především na hrubších tvarech (hrncích a zásobnicích) uplatňovala důlkovaná nebo promačkávaná lišta v podhrdlí, kombinovaná často s prstovanou úpravou povrchu nádoby (*obr. 35:38–39; tab. 151:5; 152:9–10; 221:16; 222:3*). Zásobnicové tvary mohou mít důlkované okraje (*obr. 35:40–41; tab. 151:1,7,9*), což je rovněž výzdobný prvek užívaný hojně i v knovízské kultuře, a tudíž pro bližší chronologické zařazení nepoužitelný. Určitou zajímavost představuje výduť nádoby z objektu 1967/98, pokrytá úzkými a poměrně hlubokými žlábkami, či spíše nepravidelnými „brázdami“, s otiskem tyčinky (*obr. 35:42; tab. 131:5*). Velmi blízkou analogii k této nepřilíš obvyklé úpravě povrchu poskytly novější nálezy ze záchranného výzkumu středobronzového sídliště u jihočeských Radčic (*Chvojka – Michálek 2003, 114, 117–118, obr. 23:21; 24:10*). Souvislé mělké vertikální žlábkování (výdutí amfor, džbánek) ani rýhování spodků nádob, považované za typické pro závěr mohylové kultury (*Böhm 1937, 24–26; Beneš 1959, 24–25, 28; Čujanová-Jílková 1964, 49, 68; Plesl 1965, 480–490, 494–496*), nebylo ve sledovaných souborech zastoupeno.

I na nepřilíš početném a reprezentativním mohylovém keramickém materiálu z Kněževsi můžeme sledovat prolínání tzv. „českofalcké“ kulturní složky s bohatou rytou výzdobou (*Plesl 1954, 237, obr. 9; Čujanová-Jílková 1964, 68; 1970, Abb. 118–119*) a „středodunajské“, pro kterou by měla být charakteristická výzdoba plastická, jako např. promačkávané lišty, vypnuliny, prstování, žlábkování apod. (*Beneš 1959, 23; Moucha – Trnka 1959, 636; Čujanová-Jílková 1964, 57, 64, 68*). Tento jev byl opakovaně pozorován na řadě středobronzových lokalit ve středních, severozápadních, západních i jižních Čechách (nově cf. *Chvojka – Michálek 2003, 145*), což je jistě také jedním z důvodů, proč na tomto území nadále terminologicky nerozlišovat středodunajskou a českofalckou mohylovou kulturu (nejnověji cf. *Jiráň ed. 2008, 77–78*).

Samostatnou zmínku ještě zaslouží ojedinělý nález části výdutě většího džbánu, případně menší vázovité amfory, ve štítarském objektu 2091/98, který se na první pohled vymyká nejen pozdně bronzovému, ale i staro až středobronzovému keramickému materiálu z území Čech. Dochovaná část poměrně tenkostěnné výdutě o maximálním průměru přibližně 15,5 cm je v horní části opatřena hrotitým výčnělkem, směřujícím vzhůru. Světle hnědý vyhlazený povrch fragmentu kvalitně vypálené nádoby je zdoben ornamentem, složeným z linií esovitých kolků, vyplněných původně kontrastní bílou inkrustací,

Obr. 35. Kněževes, okr. Praha-západ. Výběr keramiky mohylové kultury ze středobronzových a mladších sídlištních objektů. 1 – obj. 58/98; 2,13–14 – obj. 1999B/98; 3 – obj. 2392/98; 4–5,12,15,17,23–24,26,28,31,33–34,36,38 – obj. 2529/98; 6,16,40–41 – obj. 2120/98; 7 – 1651A/98; 8 – obj. 1603; 9,11,21,29,32,37 – obj. 1839/98; 10,30,35,39 – obj. 2134/98; 18 – obj. 1637/98; 19,42 – obj. 1967/98; 20,27 – obj. 715/98; 22 – obj. 1989/98; 25 – obj. 2121/98; 43 – obj. 2375/98. Různá měřítka. Kresba P. Týlešová

Obr. 36. Keramika jihovýchodního původu z Kněževsi (okr. Praha-západ), možné rekonstrukce a analogie. 1 – část nádoby z objektu 2091/98; 2 – foto detailu kolkované bíle inkrustované výzdoby; 3 – zvětšené schéma výzdobné linie, složené z esovitých kolků; 4,6 – možné rekonstrukce nádoby jako džbánku; 5 – Nitrianský Hrádok-Zámeček, JZ Slovensko, džbánek maďarovské kultury ze sídliště; 7 – Chľaba, J Slovensko, džbánek severopanonské kultury z žárového hrobu; 8,12 – možné rekonstrukce nádoby jako amfory; 9–11,13 – Patince, J Slovensko, amfory severopanonské kultury ze žárových hrobů; 14 – Praha-Ďáblice, dva maďarovské džbánky z kostrového hrobu; 15 – Dorog, S Maďarsko, džbánky skupiny Tokod, vlevo s esovitou kolkovanou výzdobou na výduti a hrdle, uprostřed s girlandovou výzdobou na výduti; 16 – Hosty u Týna nad Vltavou, J Čechy, rekonstrukce džbánku typu Tokod ze starobronzového sídliště. 2–16 různá měřítka. 1,3 kresba J. Bernat; 2,4,6,8,12 foto a rekonstrukce L. Smejtek; 5 podle Točík 1964; 7 podle Veliačik 1972; 9–11,13 podle Dušek 1960; 14 výzkum M. Kostky; 15 podle Bóna 1975; 16 podle Beneš 1989

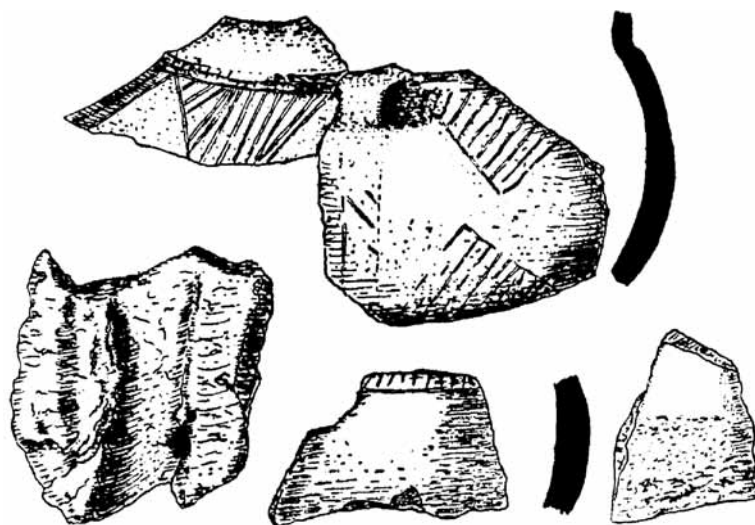
kteřá je stále velmi dobře patrná. Dvě vodorovné linie kolků obíhaly horní část výdutě těsně u zalomení k hrdlu a další dvojice kolkovaných linií pod nimi vytvářela nepravidelné zavěšené oblouky (girlandy), stýkající se na hrotitém výčnělku (*obr. 36:1–3; fototab. 13:1*).

Analogie k této keramice musíme hledat na sklonku starší doby bronzové v kulturním prostředí severní části Karpatské kotliny, kde se tvarově velmi podobné džbánky, často také s hrotitými výčnělky v horní části výdutě, objevují zejména v kultuře maďarovské a severopanonské (*obr. 36:5,7; cf. např. Točík 1964, obr. 12:12,14–15; Dušek 1960, Taf. IV:7; XIV:3; XVI:6; XVIII:7; XXIV:3; XXV:8; XXVI:1; XXXII:10; XLI:11; XLII:13; XLIV:1; XLVIII:10; Veličik 1972, obr. 5:3–4; 6:5,10; 7:4,6; 8:9; 10:6*). Kromě možných rekonstrukcí nalezeného fragmentu nádoby do podoby džbánek s různě profilovanou horní partií (*obr. 36:4,6*) se ještě nabízí varianta, že se jedná o část amforky, a to především kvůli poměrně velkému průměru dochované výdutě (*obr. 36:8,12*). Řadu podobných amforovitých tvarů najdeme právě v severopanonské kultuře (*obr. 36:9–11,13; Dušek 1960, Taf. I:7; V:9; VI:2; XI:1; XIII:8; XV:9; XVI:4; XXIII:1; XXVII:1; XXXIII:1,3; XXXV:1; XLVI:9; XLVII:3,9; Veličik 1972, obr. 5:6; 6:3; 7:2,9*), která je známá bohatou bíle inkrustovanou výzdobou, objevující se ovšem i v jiných soudobých starobronzových kulturách Karpatské kotliny (*cf. Bóna 1975*). Nicméně esovitý kolek nepatří ani zde k příliš rozšířenému výzdobnému prvku a lze jej nalézt, podobně jako girlandový motiv, spíše v poněkud starším kontextu, jako například na džbáncích skupiny Tokod (*obr. 36:15*), jejíž závěrečný úsek je paralelní s časnou fází severopanonské kultury (*Bóna 1975, 25, 220, Taf. 273:17–18*).

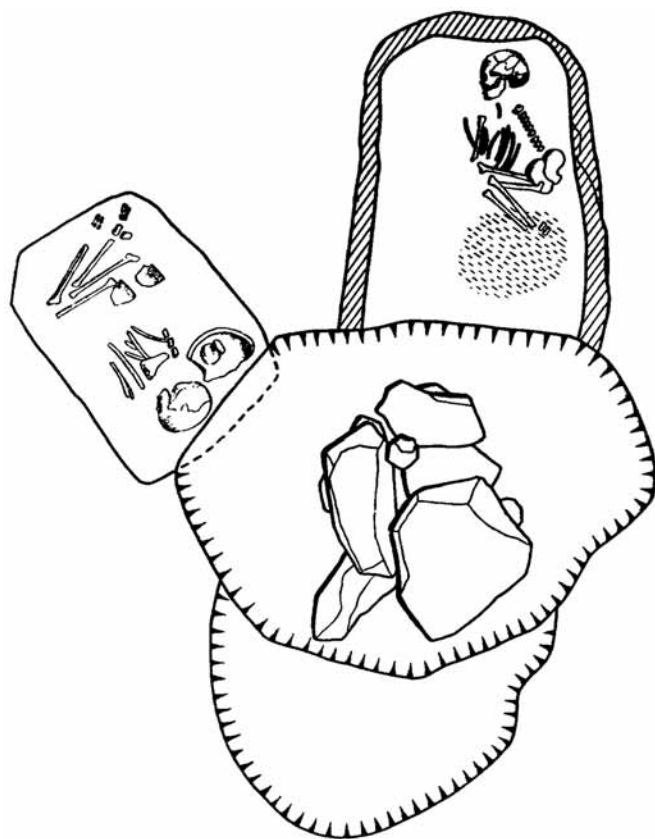
Nálezy keramiky mladší fáze hatvanské kultury, resp. severokarpatské skupiny Tokod (= Kisapostag II a Vatyá Ia), pocházejí u nás z jihočeských Hostů u Týna nad Vltavou (*obr. 36:16; Beneš 1988, 11, obr. 3:2–3; 1989, 230, Abb. 3*), což nám zároveň může naznačit i směr, odkud do centra Čech tyto jihovýchodní impulsy přicházely. V Hostech jsou zřejmě džbánky typu Tokod přímými importy z Karpatské kotliny, které se tam dostaly nejspíše Podunajím, a je otázkou, jak tomu bylo v případě nálezů z Kněževsi, u něhož dosud nebyly provedeny žádné přírodovědné analýzy, zaměřené na provenienci keramické hmoty. V mladší sídelní fázi jsou v Hostech doloženy také kontakty s maďarovskou kulturou, zprostředkované rovněž celkem jistě Podunajím (*Beneš 1989, 231*), a z poslední doby máme i hrobový nález typických maďarovských džbánek ze středních Čech, konkrétně z Prahy-Ďáblic (*obr. 36:14; Kostka – Smejtek 2002, 27, obr. 5:1–2*). Kalibrované radiokarbonové datování ďáblického hrobu ukazuje, že tyto styky, ať již byly jakéhokoliv charakteru, probíhaly někdy během 16. či nejdříve na sklonku 17. století př. Kr. (*obr. 21*), avšak nezodpovězenou otázkou zůstává, zda k nim docházelo jihočeskou a podunajskou cestou, nebo spíše přes východní Čechy a Moravu.

Vrátíme-li se k nálezům z Kněževsi, pak není zcela jasné, do jakého kulturního prostředí zde tento případný keramický import (?) směřoval, neboť chronologicky nejpříjemnější komponenta, tedy věteřovská kultura (případně klasická únětická kultura), není na lokalitě vůbec doložena. Určité možnosti by otevíraly pouze ojedinělé náznaky staromohylového osídlení, takže bychom tuto nádobu mohli hypoteticky časově spojit se stupněm Br B1. Jen pro upřesnění nálezových okolností je třeba dodat, že štítarský objekt 2091/98, v němž byla tato intruze zjištěna, ležel v sektoru C6, poněkud stranou největších koncentrací ostatních zahloubených reliktvů z doby bronzové, a to v poměrně těsné blízkosti dvou středobronzových objektů 2121/98 a 2120/98 (*obr. 33:1,3*).

Na katastru obce byly doklady osídlení ze střední doby bronzové v minulosti archeologicky dokumentovány pouze v jednom případě, a to při stavbě rodinného domku na ppč. 543 v roce 1954. Tehdy se pod 30 cm silnou orniční vrstvou podařilo zachytit pravěkou kulturní vrstvu o mocnosti 30–40 cm a odkryt mimo jiné dva sídlištní objekty mohylové kultury. Z publikovaného výběru nálezů z jámy č. 1 je nejzajímavější část amfory, zdobené na výdutí bíle inkrustovanými pro-

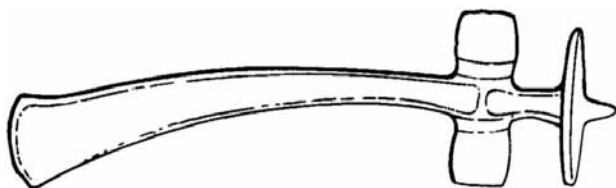
Obr. 37. Kněževs, okr. Praha-západ. Keramika a mazanice mohylové kultury z jámy č. 1, odkryté při záchranném výzkumu v roce 1954. Podle Kytlicová 1956b

Obr. 38. Kněževs, okr. Praha-západ. Mohylová jáma č. 3 (s kamenným závalem), prozkoumaná na ppč. 543 v roce 1954. Podle Kytlicová 1956b

Obr. 39. Kněževs, okr. Praha-západ. Keramické nádoby mohylové kultury, zjištěné v kulturní vrstvě u objektu č. 3 během výzkumu v roce 1954. Podle Kytlicová 1956b

Obr. 40. Kněževs, okr. Praha-západ. Ojedinelý nález bronzového sekeromlatu s kotoučovitým týlem. Podle Pleiner – Rybová eds. 1978

tilehlými šrafovanými trojúhelníky a šikmo šrafovaným svislým pásem pod malým ouškem (obr. 37). V horní části objektu bylo velké množství vypálené až přepálené mazanice s otisky prutů a uhlíky, což spolu s nálezy přepálených střepů vedlo autorku výzkumu k domněnce, že by se mohlo jednat o pozůstatky keramické pece (Kytlicová 1956b, 777, obr. 293).

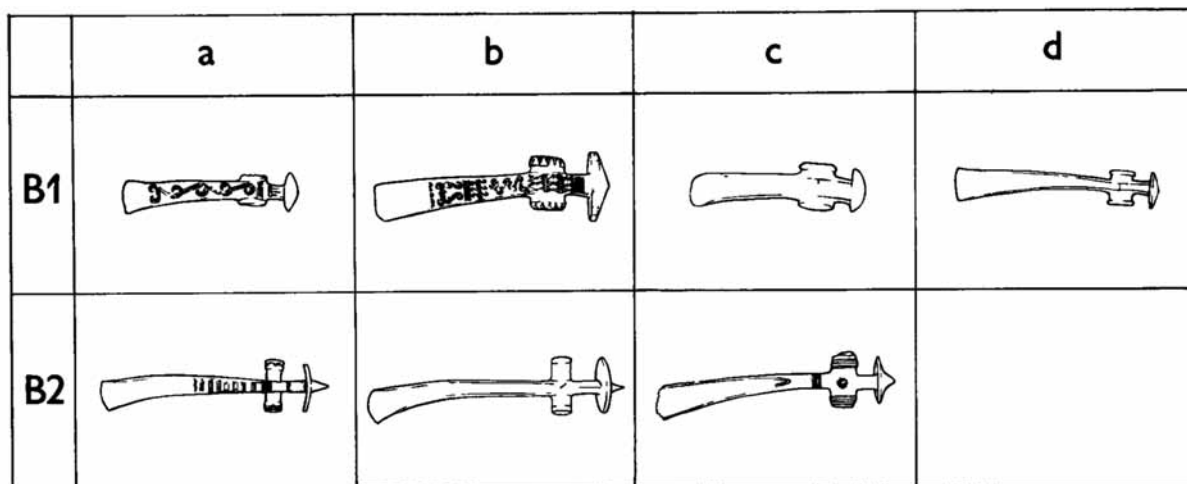
Mohylová jáma č. 3, porušující starší neolitický objekt a dva hroby kultury zvoncovitých pohárů, měla ve svém středu složených osm velkých kamenných bloků (obr. 38). Nejspodnější výplň jámy tvořila hutná černá hlína překrytá opukovou drtí, na kterou nasedala hnědožlutá sypká zemina. Stratigraficky nerozlišitelná kulturní vrstva obsahovala množství neolitických i mohylových keramických zlomků, zvířecích kostí a velkých kusů mazanice, vytvářejících místy celé shluky. Z kulturní vrstvy u objektu č. 3 pochází část typického mohylového džbánu s dlouhým páskovým uchem (obr. 39:2), nalezená společně s méně charakteristickým soudkovitým hrnkem – obr. 39:1 (Kytlicová 1956b). Informace o existenci zdejší materiálově velmi bohaté kulturní vrstvy je mimořádně cenná, a to zejména v kontextu nově zkoumané polohy, značně zdevastované mechanizovanou „skrývkou ornice“, kdy přišly vniveč prakticky všechny archeologické situace, nacházející se nad geologickým podložím.

Lokalita zkoumaná v roce 1954 leží na terase nad levým břehem Únětického potoka, a to zhruba 500 metrů západně od středobronzových objektů, odkrytých roku 1998 (obr. 4:2). Zřejmě se jednalo o dvě samostatné sídlištní polohy, jejichž vzájemný relativně chronologický vztah však není s našimi současnými znalostmi řešitelný.

Rovněž tak možná spojitost bronzového sekeromlatu s kotoučovitým týlem (obr. 3; 40), nalezeného zřejmě koncem 19. století v okolí Kněževsi (Stocký 1928, 16, tab. XXIX:13; Beneš 1959, 6, 39, obr. 4:6), se zdejšími doloženými sídlištními aktivitami mohylové kultury, zůstává nezodpovězenou otázkou.

Nezdobený štíhlý exemplář s mírně zakřivenou čepelí s postranními lištami, jehož vysoká tulej je na koncích zesílena a tyl opatřen výrazným trnem, lze přiřadit k typu B2, resp. variantě B2b (Tachlovice – obr. 41). Sekeromlaty s kotoučovitým týlem typu B2 (dříve též označované jako „uherské“ či „čepcovité“) se poněkud překvapivě nejčastěji objevují v Čechách (9 nálezů), přičemž druhé

rozptýlenější těžiště jejich rozšíření leží na území Slovenska, jižního Polska, Ukrajiny a Maďarska. Především na základě bohatých hrobových celků lze tento typ sekeromlatů celkem spolehlivě datovat do mladšího období mohylové kultury (Br C2), i když užívány jistě mohly být v o něco širším časovém rámci (*Nestor 1938, 183–184; Stuchlík 1988, 295–303, 305, obr. 13; 15*).

Obr. 41. Typologie bronzových sekeromlatů s kotoučovitým týlem. Varianta B2b – Tachlovice. Podle Stuchlík 1988

OSÍDLENÍ V MLADŠÍ A POZDNÍ DOBĚ BRONZOVÉ (Br C2/D – Ha B2-3)

Těžiště pravěkého osídlení zkoumané plochy u Kněževsi spadá do období popelnicových polí, zejména pak do jeho staršího úseku, reprezentovaného v této oblasti kulturou knovízskou. Z celkem 2939 číslovaných objektů můžeme na konec střední a především do mladší doby bronzové zařadit minimálně 1150 zahloubených relikvů, přičemž je zřejmé, že sem náleží i většina nedatovatelných kůlových či sloupových jam, představujících pozůstatky dřevěných nadzemních konstrukcí obytného, hospodářského a zřejmě také kultovního charakteru. Kůlových nebo sloupových jam bylo odkryto celkem 1470 (pouze ve 133 byla nalezena keramika mladší až pozdní doby bronzové), což představuje polovinu všech zjištěných objektů. Přes jejich značný počet bohužel netvořily, až na několik vzácných výjimek, zřetelnější půdorysy nadzemních staveb a jen nepříliš často bylo možné sledovat alespoň jejich uspořádání do jednotlivých řad (základů stěn?), kterým však již další odpovídající stěny chyběly. Při relativně velmi mělkém zahloubení mnoha kůlových a sloupových jam do podloží se zdá značně pravděpodobné, že mohly být zničeny při skrývce či mechanizovaném začišťování, případně nemusely roslého terénu vůbec dosáhnout, zvláště pokud objekt stál na svahu, byť jen mírně skloněném.

K výraznému poklesu intenzity osídlení došlo na lokalitě v průběhu pozdní doby bronzové, do níž lze s jistotou datovat pouze 72 zjištěných objektů. Nelze samozřejmě vyloučit, že stejného stáří je i minimálně část z celkového množství kulturně nezařaditelných sloupových či kůlových jamek, ale stejně je rozdíl oproti předchozímu období naprosto markantní. Důvodem takového zřetelného snížení sídelní aktivity na této lokalitě může být celková změna struktury sídelního areálu, což nám indikují i výsledky souběžného výzkumu na sousedním katastru obce Kněžívka (*obr. 6–10; fototab. 4*), kde byly u Únětického potoka, ve vzdálenosti pouhých 300 metrů, odkryty mimo jiné i početné objekty štítarské kultury (*Smejtek 2001b; Smejtek – Řídký 2007, 21*) či nejnověji dokumentované štítarské sídlištní nálezy na ppč. 24/1 v intravilánu Kněževsi (*Daněček – Klementová – Nový v tisku*). Zajímavé je, že s knovízskými nálezy se v těchto polohách již nesetkáváme, stejně jako nebyly zjištěny při sběrech na nedaleké nevýrazné ostrožně nad Únětickým potokem vedle silnice Praha–Slaný, kde byl štítarský materiál rovněž bohatě zastoupen (*Turek – Daněček 1997, 127–129, obr. 1–2; 7:1–23; 9:1–8*).

V souvislosti s počty objektů, uváděnými zde i v následujícím textu, je třeba podotknout, že součty jednotlivých dále probíraných kategorií a skupin ne vždy dávají celkovou sumu 2939, resp. 1150 pro knovízskou a 72 pro štítarskou kulturu. Tato situace je způsobena skutečností, že objekty sice byly v terénu číslovány průběžně po začišťení strojem UDS, tedy dokud neoschly a byly rámcově identifikovatelné, avšak během jejich pozdějšího zkoumání občas docházelo ke korekcím, při nichž byla některá čísla bez náhrady zrušena a jiná naopak ještě dále rozlišena písmeny. Vzhledem ke značnému množství objektů a enormnímu časovému tlaku bylo nutné udržovat průběžnou číselnou řadu, přičemž bylo technicky zcela nemožné opětovně přiřazovat čísla „objektů“, u nichž se dodatečně zjistilo, že jsou to například zřetelněji neohraničené pozůstatky nadloží (rozuměj nedokonale skryté kulturní vrstvy) či jen druhotné skvrny od rozježděné tmavé hlíny, odpadlé ze stavebních strojů či nákladních vozidel. Vedle toho se pak občas během odkryvu ukázalo, že původně jeden číslovaný objekt tvoří ve skutečnosti superpozice dvou či více jam, jejichž inventář bylo nezbytné evidovat odděleně, takže číslo bylo ještě podle potřeby doplněno písmeny. V prvním případě reálné objekty oproti průběžné číselné řadě nominálně ubývají, ve druhém přibývají. Kromě těchto celkem racionálních důvodů se bohužel někdy vyskytly i případy duplicit v číslování objektů, zejména kůlových nebo sloupových jam, zaviněné čistě lidským faktorem, což bylo rovněž následně řešeno s použitím písmen.

CHARAKTERISTIKA A FUNKCE SÍDLIŠTNÍCH OBJEKTŮ

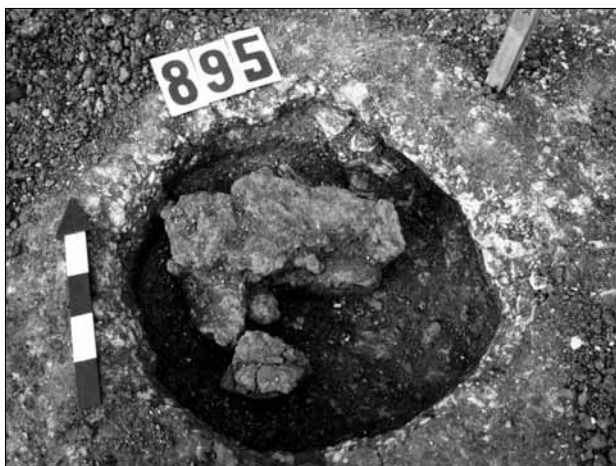
Během výzkumu bylo zjištěno 1222 objektů, zařaditelných především na základě keramického materiálu do časového úseku od mohylovo/knovízského období až po vyspělou kulturu štitarskou (sídelní horizonty Mo/Kn 1 – Št 2), o jejichž rámcovou klasifikaci se nyní pokusíme (výběr objektů s charakteristickými nálezy cf. příloha 1 a tab. 339–434). Následující údaje a naznačené interpretace je třeba brát se značnou rezervou, neboť stále musíme mít na paměti, že získaná data jsou, vzhledem ke špatným výchozím podmínkám terénního odkryvu, jen značně fragmentárním odrazem pravěké skutečnosti. Z těchto důvodů se také nepouštíme do hlubších numerických a statistických analýz metriky jednotlivých relikvů, ani do bližšího zkoumání půdorysné a tvarové variability pozůstatků objektů, zničených ve svrchních partiích masivní skrávkou. Takovéto rozborů mají smysl pouze tehdy, je-li odkryv prováděn ručně ihned od rozhraní mezi dlouhodobě proorávanou orniční vrstvou (většinou ne mocnější než maximálně 25–30 cm) a rovněž tmavým podorničím, resp. kulturní vrstvou, jako tomu bylo například při výzkumu knovízského sídliště v Praze-Hostivaři (Vařeka 2003).

Pozorování z jiných knovízských lokalit s doloženým kulturním souvrstvím (cf. např. Záběhlice: *Ernée* 2005, 305–306, obr. 4–7; 2008 či Miškovice: nepublikovaný výzkum téhož autora) navíc jednoznačně ukazují, že se jen velmi malé procento z celkového počtu identifikovaných objektů zahlubovalo až do barevně kontrastního světlého podloží, takže při mechanickém odstranění veškerého „nadloží“ bychom měli k dispozici pouhý nevýznamný zlomek původní nálezové situace. V této souvislosti je třeba připomenout, že při dlouhodobém systematickém výzkumu knovízského sídliště v Březně u Loun (1954–1977) bylo zjištěno zahlubování mladobronzových jam do vyvinutého černozemního horizontu, mocného místy kolem 50 cm a krytého zhruba 40 cm silným šedočerným nadložím („ornicí“), přičemž dokumentované stopy orby dosahovaly na lokalitě průměrně jen do hloubky 15–20 cm, výjimečně 25 cm, od současného povrchu a posledně jmenovanou hodnotu nikdy nepřekročily (Pleinerová – Hrala 1988, 33–38, obr. 4–5).

Z výše uvedeného celkem zřetelně vyplývá, že při výzkumu v Kněževsi, s totální strojovou skrávkou až na podloží, nemohla být řada objektů vůbec zachycena. U mnoha zásobních jam pak byly zkoumány v podstatě pouze jejich dna či spodní části, což dobře dokládá skutečnost, že přes polovinu (56,7 %) z celkem 1003 kruhových, oválných a nepravidelných objektů ze sledovaného období o průměru či délce větší než 80 cm mělo zahloubení do podloží menší než 50 cm, které by jistě k efektivnímu skladování obilí těžko postačovalo.

Podle velikosti, resp. průměru či maximální délky půdorysu, zachyceného na úrovni skrávky, lze zjištěné objekty rámcově rozdělit do tří skupin, a to na malé (< 80 cm), střední (80–200 cm) a velké (> 200 cm), což překvapivě dobře koresponduje i se situací, zjištěnou při detailním výzkumu knovízského sídliště v Praze-Hostivaři (Vařeka 2003, 228). Malé objekty můžeme funkčně interpretovat především jako kúlové jamky, případně sloupové jámy, i když je zřejmé, že se nemuselo vždy jednat o pozůstatky vertikálních nadzemních konstrukcí. Základní rozdíl mezi kúlovou a sloupovou jámou spočívá podle definice P. Vařeky (2003, 232–233, pozn. 13) ve tvaru dna, které je v prvním případě zahrocené, neboť kúly byly do země zaráženy, zatímco ve druhém případě bývá spíše ploché nebo mírně konkávní (nejdříve musela být vykopána jáma, obvykle značně větší než sloup, jenž byl do ní následně zapuštěný a někdy i utěsněný kameny).

Problémem je datování těchto objektů, neboť většinou neobsahují vůbec žádný archeologický materiál. Občas se v nich sice objeví kousky mazanice, případně uhlíků, ale jen výjimečně kul-

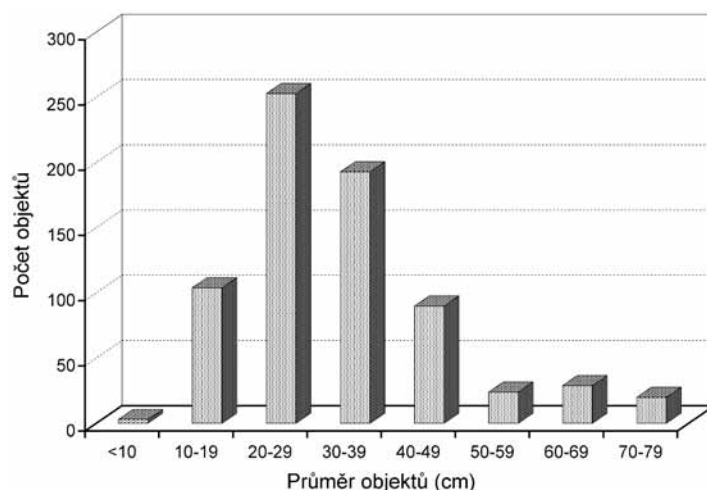

Obr. 42. Kněževes, okr. Praha-západ. Patrně sloupová jáma 895/98 se shlukem mazanice na dně

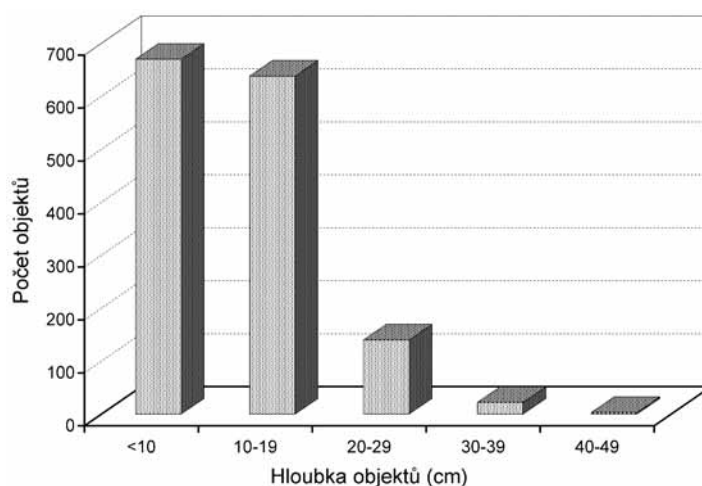
turně průkazné zlomky keramiky. Pouze ojediněle se ve větších objektech o průměrech, blízcích se horní hranici zvoleného intervalu, které snad lze považovat za sloupové jámy, vyskytly větší shluky mazanice, nejspíše z destrovaných nadzemních částí stavby (např. obj. 895/98 – obr. 42). Ze 1470 zkoumaných patrně kúlových/sloupových jam bylo díky keramickým nálezům možné do sledovaného období zařadit pouze 133. O rekonstrukci některých možných nadzemních dřevěných struktur se pokusíme v následující kapitole.

Kvůli větší statistické průkaznosti jsme orientačně analyzovali průměry všech malých objektů pravidelného kruhového půdorysu bez ohledu na kulturní zařazení, kterých bylo 716. Téměř 90 % těchto objektů má průměr od 10 do 50 cm, přičemž směrem k stanovené hranici intervalu (80 cm) jejich počet rapidně klesá (obr. 43). Sledujeme-li hloubky všech 1470 zjištěných kúlových a sloupových jam (kruhového, oválného i nepravidelného půdorysu), pak 45,6 % jich bylo mělčích než 10 cm a 43,4 % objektů mělo hloubku mezi 10 a 20 cm od úrovně skrývky (obr. 44). Ploché dno bylo zaznamenáno u 402 nejspíše sloupových jam, 690 objektů (snad částečně též sloupových jam) mělo konkávní či mírně konkávní dno a jen 69 patrně skutečných kúlových jamek mělo dno zužující se do hrotu. U zbývajících 309 malých objektů bylo dno nerovné, stupňovité apod.

Objektů střední velikosti (80–200 cm), datovatelných do sledovaného období, bylo zachyceno celkem 850, přičemž 361 z nich vykazovalo relativně pravidelný kruhový půdorys, což nám umožňuje interpretovat je s velkou pravděpodobností jako původně zásobní jámy (obilnice), využívané dále k odpadním účelům. Jejich hloubka ani profil (válcovitý, kónický, esovitý, mísovitý apod. – k typologii cf. Bouzek – Koutecký 1964, obr. 12–14; Pleinerová – Hrala 1988, 38–43, obr. 6–9; Vařeka 2003, 248–256; Erné 2008, 95, obr. 75) nepředstavují v tomto případě pro posouzení jejich primární funkce relevantní údaje, neboť jsou značně zkreslené odstraněním mohutné kulturní vrstvy. Otázkou však zůstává, jak si vysvětlit poměrně výrazné rozdíly v zachycené hloubce jednotlivých

Obr. 43. Kněžves, okr. Praha-západ. Četnost výskytu malých, pravidelně kruhových objektů (kúlových/sloupových jam) v závislosti na průměru (bez ohledu na kulturní příslušnost)

Obr. 44. Kněžves, okr. Praha-západ. Četnost výskytu všech zjištěných kúlových/sloupových jam (kruhového, oválného i nepravidelného půdorysu) v závislosti na zahloubení do podloží

Obr. 45. Kněžves, okr. Praha-západ. Hluboko do podloží zapuštěná zásobní jáma/obilnice 1433/98 (horizont Kn 4a) s torzem amfory v horní části záspy

Obr. 46. Kněžves, okr. Praha-západ. Velký objekt 830/98 (horizont Mo/Kn 1), zahlubující se výrazně do podloží

Obr. 47. Kněžves, okr. Praha-západ. Dno objektu 2190/98 (horizont Kn 4) s částí rozdrčené keramické zásobnice na úrovni podloží

Obr. 48. Kněžves, okr. Praha-západ. Objekt 1598/98 (horizont Kn 4a) velkého průměru s množstvím keramických zlomků u dna, zahlubující se jen poměrně málo do podloží

vých hypotetických zásobnic, když zde nebyla zjištěna žádná zřetelnější chronologická korelace ve smyslu čím mladší objekty, tím menší zahloubení do podloží v důsledku pravděpodobného nárůstu nadložního („kulturního“) souvrství.

Jelikož neznáme úrovně terénu, z nichž se objekty během poměrně dlouhé existence osady zahlubovaly (v úvahu musíme vzít i možné erozní a akumulaci procesy), tak nám nezbývá než konstatovat, že některé zásobnice zřejmě musely být velmi objemné, když i po provedení mocné skrývky zasahovaly poměrně hluboko do podloží (obr. 45–46; fototab. 7:7), zatímco u jiných byla evidentně dochována jen jejich dna, byť občas se značnou koncentrací především keramických nálezů (obr. 47–49). Pozůstatky celých velkých zásobnicových nádob byly zjištěny i v objektech více zapuštěných do podloží (obr. 50–51), kde byla pravděpodobnost jejich dochování pochopitelně mnohem větší. Kromě širokého spektra sídlištní keramiky (obr. 52) obsahovala většina původních obilnic také zvířecí kosti, mazanici a někdy i hliněná tkalcovská závaží (fototab. 12:2).

Ve spodních partiích obilnic se v některých případech nacházely kameny, které snad mohly původně sloužit k zatížení organického (dřevěného?) uzávěru ústí (obr. 53), avšak občas doložené značně početné kamenivo, obsažené v celé výplni objektu, mělo jistě původně jinou funkci, nám dnes bohužel neznámou (fototab. 7:2).

Tzv. „osmičkovitý“ půdorys některých objektů byl ve většině případů způsoben superpozicí dvou jam, přičemž jen ojediněle bylo možné podle rozdílného barevného odstínu nebo půdního složení výplně rozlišit, který objekt byl narušen a je tedy relativně starší. Zcela výjimečné jsou pak případy, kdy celková proporční dispozice a rozdílná hloubka ukazují na pravděpodobně záměrnou stupňovitou („schodovou“) úpravu jámy, mající snad usnadnit vstup do hlouběji zapuštěného objektu. V těchto případech by se zřejmě nemuselo jednat o klasické obilnice, u nichž se z konzervačních důvodů nepředpokládá otevírání v kratších časových intervalech, ale spíše pravidelněji navštěvované „sklípky“ ke krátkodobému uchovávaní potravin, či části obilí určeného nikoliv na výsev v příštím roce, ale k přímé konzumaci (obr. 54).

Ve skupině objektů střední velikosti (80–200 cm) tvoří významný podíl jámy

oválného či nepravidelného (případně „osmičkovitého“) půdorysu, kterých zde bylo zjištěno 489. Nepravidelný ani mírně oválný tvar zřejmě nebyl výsledkem vzájemného překrytí dvou či více objektů, jak je tomu často u vyložené „osmičkovitých“ jam, i když ani to nelze v některých případech vyloučit. Lze předpokládat, že většina těchto jam byla původně hloubena jako pravidelné, zřejmě víceméně kruhové objekty, zvláště pokud i tyto měly mít primárně zásobní funkci. Jejich různě nepravidelný půdorys, námi dokumentovaný na úrovni podloží (!), pak může být například důsledkem postupných deformací stěn, souvisejících s erozními procesy a přeměnou na odpadní jámy.

U objektů menších rozměrů (cca 80–140 cm) v rámci této střední skupiny je poměr počtu pravidelných kruhových půdorysů k oválným a nepravidelným zhruba vyrovnaný, avšak pak podíl kruhových půdorysů začíná postupně klesat a při horní hranici intervalu (180–200 cm) již objekty s oválným nebo nepravidelným půdorysem zcela převažují (obr. 55). Svoji roli zde zřejmě hraje i skutečnost, že pravidelný kruhový tvar se při hloubení relativně menších jam udržoval nepochybně snadněji i bez nějakého plánovitého vyměřování, pokud k němu ovšem vůbec docházelo.

Výše naznačený trend pochopitelně pokračuje i ve skupině tzv. velkých objektů (> 200 cm), kde se v rozmezí 200–300 cm objevuje již jen 18 jam kruhového půdorysu, přičemž za horní hranici tohoto intervalu se dostaly pouze dva objekty. Naproti tomu z objektů oválného a nepravidelného půdorysu jich spadá do intervalu 200–300 cm celkem 80, do následujícího (300–400 cm) ještě 38 a 11 dalších dokonce překračuje jeho horní hranici (obr. 55). Interpretace původní funkce těchto velkých objektů je velmi obtížná a v některých případech není zcela jasné, zda je neřadit spíše k rozsáhlým zahloubením, označovaným tradičně jako „hliníky“. Pokud ovšem mají relativně hladké pravidelné stěny a ploché nebo konkávní dno, pak je lze jen stěží považovat za exploatační jámy v pravém slova smyslu, i když třeba celkově dosahují větších rozměrů. Nelze samozřejmě také vyloučit, že alespoň některé z nich vznikly v důsledku superpozice více objektů, což nemusí být z terénní nálezové situace vždy zcela zřetelné.

Obr. 49. Kněžves, okr. Praha-západ. Do podloží mělce zahloubený objekt 230/98 (horizont Kn 2) se zlomky keramiky a kameny na dně

Obr. 50. Kněžves, okr. Praha-západ. Spodní část zásobní jámy/obilnice 2019/98 (horizont Kn 4) s torzy několika velkých keramických zásobnic

Obr. 51. Kněžves, okr. Praha-západ. Do podloží výrazně zahloubený objekt 1619/98 (horizont Kn 4) s fragmenty velkých keramických nádob u dna

Obr. 52. Kněžves, okr. Praha-západ. Zásobní jáma/obilnice 2586/98 (horizont Kn 4a) se zlomky různých druhů sídlištní keramiky, zvířecími kostmi a mazanicí ve výplni

Obr. 53. Kněžves, okr. Praha-západ. Objekt 1428/98 (horizont Kn 4) s většími kameny na dně

Obr. 54. Kněžves, okr. Praha-západ. Zásobní jáma 1369/98 (horizont Kn 3–4) s patrně úmyslně stupňovitě upraveným vstupem. Obr. 42, 45–54 foto L. Smejtek

Za tzv. hliníky pracovníě označujeme 14 objektů ze sledovaného období (44/98, 148/98, 1071/98, 1074/98, 1490/98, 1660/98, 1955/98, 1981/98, 2621/98, 2750/98, 2774/98, 2786/98, 2849/98, 2850/98), přičemž však jejich převážně značné rozměry nebyly jediným kriteriem pro zařazení do této kategorie. Zahluhovaly se výhradně do poměrně mocné sprašové návěje, kryjící opukové skalnaté podloží zejména v jižní, jihovýchodní a východní části skryté plochy (sektory D–G/8–12), takže skutečně mohly původně sloužit k získávání suroviny např. na omazávání vyplétaných dřevěných nadzemních staveb či k výrobě keramiky, i když pro tyto účely byla patrně vhodnější spíše hrncířská hlína od potoka, která měla vyšší podíl plastické jílovité složky. Exploatační činnost by snad mohla podpořit většinou značně nepravidelná dna, často pozorovaná v řezech těmito objekty spolu s různými zahloubeními do jejich členitých stěn, ačkoliv vzhledem k omezenému rozsahu těchto sondáží nelze samozřejmě vyloučit určitá zkreslení náleзовé situace. Tentýž důvod zřejmě přispěl i k tomu, že se nepodařilo prokázat žádné druhotné aktivity, především výrobního (hrncířského?) charakteru, na dnech vytěžených „hliníků“, jak to v některých případech známe z jiných knovízských lokalit (cf. např. Praha-Stodůlky: *Fridrichová* 1981; Hříměždice, okr. Příbram: *Smejtek* 1989 apod.).

Interpretačně jako zcela neuchopitelné se nám jeví víceméně lineární příkopovité zahloubení do zahliněného opukového podloží, probíhající zhruba ve směru ZSZ–VJV a odkryté při severozápadní hraně zkoumané plochy (sektor A10 – cf. *plán* 3). Na VJV konci tento mělký „příkop“ plynule vyklíňoval do ztracena a na opačném ZSZ konci zabíhal mimo skrytou plochu. Jeho výzkumem zachycená délka činila 28 m a šířka v půdorysu kolísala v rozmezí 230 až 260 cm. Zkoumán byl pěti příčnými řezy (499A–E/98) a bylo zjištěno, že má ploché, místy nerovné dna, nacházející se v hloubce 25–50 cm od úrovně skrývky. Jeho výplň tvořil hnědošedý, kamenitohlinitý zásyp, obsahující nepříliš výrazné zlomky keramiky vrcholného knovízského horizontu (Kn 4), nepočetnou mazanicí a zvířecí kosti.

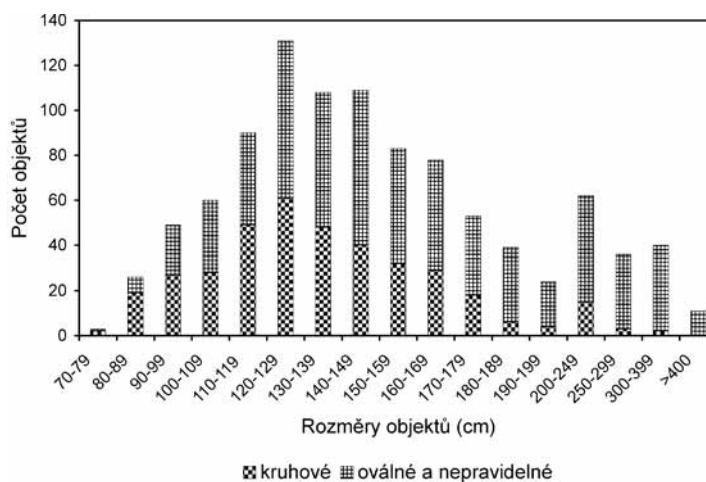
Na závěr těchto několika poznámek o celkové podobě a možné funkci zjištěných objektů si ještě všimneme míry zahloubení do podloží u těch jam, které nelze

povazovat za potenciálně kúlové, resp. sloupové (k jejich hloubce cf. obr. 44), ani za tzv. hliníky. Z celkem 1003 středních a velkých objektů se jich 42,3 % zahlubovalo 10–40 cm do sprašového/opukového podloží, přičemž se zvětšující se doloženou hloubkou počet objektů klesal, takže jam hlubších než jeden metr bylo zjištěno již jen 14 %. Do hloubkového intervalu 150–190 cm pak spadalo pouhých 19 objektů, 4 přesahovaly jeho horní hranici a nejhlubší z nich dosáhl až 220 cm pod úroveň skrývky (obr. 56). Tato pozorování mají velký význam zejména pro úvahy o tom, jaká část původní nálezové situace se nám vlastně po odstranění prakticky celého „nadloží“ na lokalitě zachovala. Stratigrafické poměry na celé lokalitě sice nebyly takové, jako např. na již zmiňovaném knovízském a štitarském sídlišti v Praze-Záběhlicích, ale minimálně v její východní a jihovýchodní části, kde se nacházela sprašová návěj krytá mohutně vyvinutým nadložím s kulturním souvrstvím, byla původní terénní situace v některých ohledech se Záběhlicemi jistě rámcově srovnatelná.

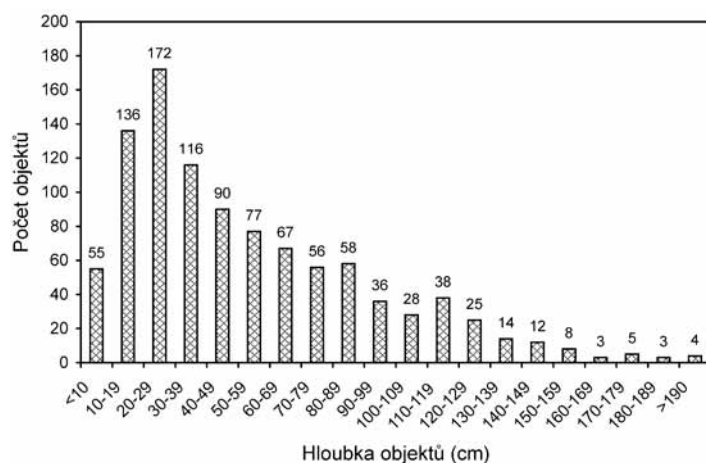
Jen pro ilustraci proto uvedeme, že v Záběhlicích bylo na velmi omezené ploše 65 m² prozkoumáno 59 zahloubených objektů, takže jejich hustota činila zhruba 0,9 objektu na m², resp. cca 9 000 objektů na hektar osídlené plochy. Z celkového počtu 59 objektů se však do podloží zahlubovaly jen nejspodnější části 5 (!) objektů (8,5 %), což z hlediska kubatury činilo pouze 14,3 % objemu všech zahloubených objektů. Při započtení objemu zkoumaných vrstev bylo do geologického podloží zapuštěno jen 0,13 % celkové kubatury pravěkých terénů, dochovaných na prokopané ploše a podobně je tomu i v případě keramických nálezů. Z částí objektů zahloubených do podloží pochází pouze 10,9 % střepů, přičemž když vezmeme v úvahu všechny pravěké zlomky ze zkoumané plochy, tak se jich v částech jam, které byly zapuštěné do podloží, našlo jen 1,5 % (!). Autor výzkumu z těchto jistě pro nás nepřijemných „tvrdých čísel“ zcela oprávněně vyvozuje, že by při skrývce tzv. „na podloží“ a zaměření se pouze na objekty do něho zahloubené, nenávratně na dané ploše zmizelo 98,5 % všech archeologických informací, existujících zde před zahájením výzkumu (Erniee 2008, 140–145, obr. 77).

Vrátíme-li se k situaci v Kněževsi, tak na základě uvedených poznatků můžeme i zde provést několik orientačních odhadů. Pro tyto potřeby použijeme 15 sektorů v jihovýchodní části zkoumané plochy (D–F/8–12), v nichž se koncentrovalo nejvíce do podloží zahloubených objektů středních až velkých rozměrů a kde také proběhla největší celková skrývka („hrubá“ + tzv. „začišťování UDS“) nadložních vrstev. Ta při východním okraji výzkumu dosahovala místy až 150 cm, avšak směrem k jihozápadu a severozápadu postupně slábala, takže její průměrnou hodnotu můžeme v daném prostoru stanovit na zhruba 100 cm. Plocha jednoho sektoru je 1140 m², ale pro naše výpočty musíme zohlednit menší rozsah okrajových sektorů D12, E12 a F12, zasahujících částečně mimo skrytou plochu, čímž celková uvažovaná modelová výměra dosahuje přibližně 16 000 m², tedy 1,6 hektaru (obr. 57).

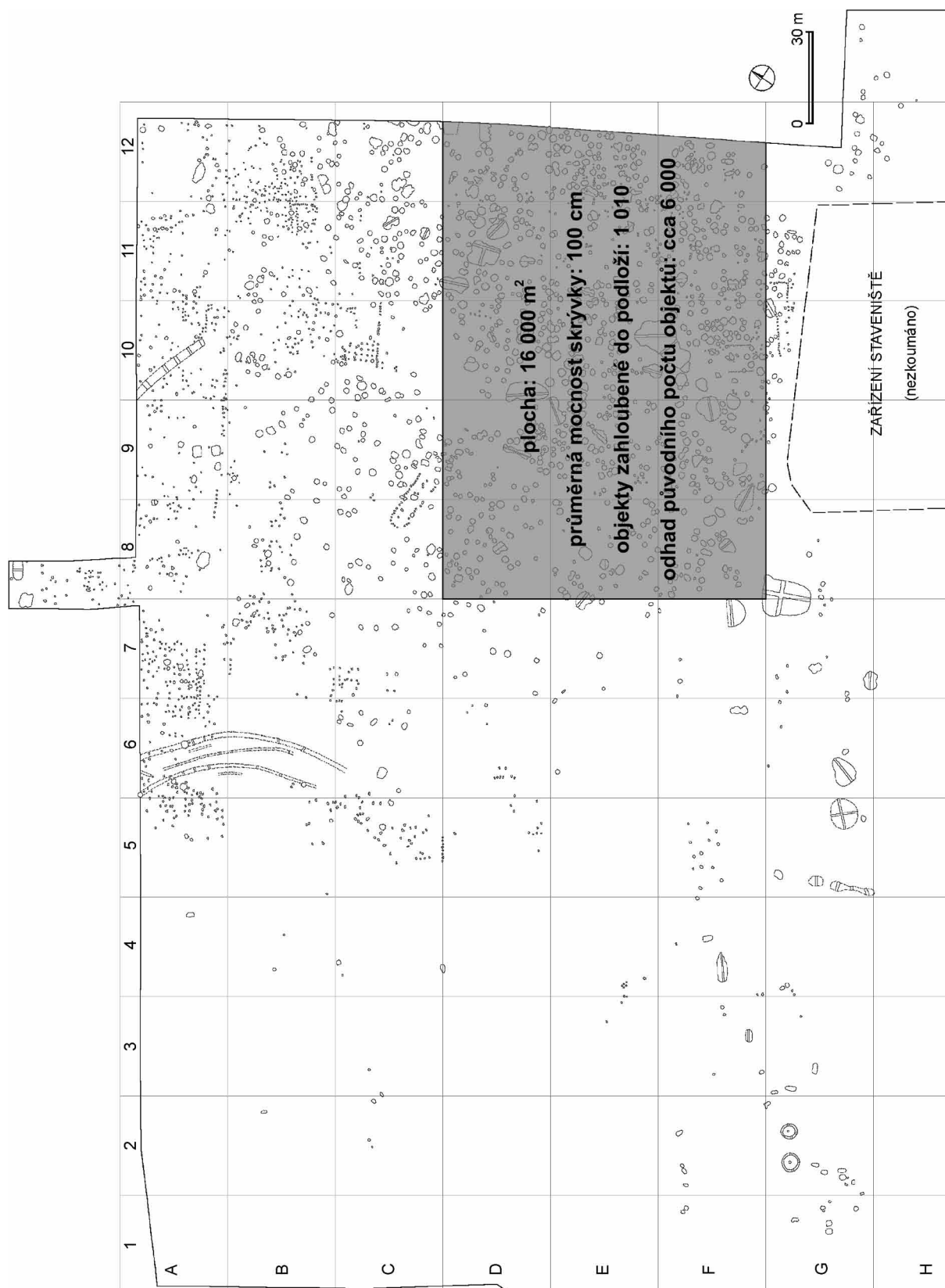
Na této ploše bylo zjištěno celkem 1010 objektů, zahlubujících se do čistého sprašového podloží, což představuje zhruba 0,063 objektu na m² či 630 objektů na hektar. Pokud bychom v případě Záběhlic

Obr. 55. Kněžves, okr. Praha-západ. Četnost výskytu středních a velkých kruhových a oválných/nepravidelných objektů v závislosti na průměru/délce půdorysu

Obr. 56. Kněžves, okr. Praha-západ. Četnost výskytu středních a velkých objektů v závislosti na zahloubení do podloží

Obr. 57. Kněževs, okr. Praha-západ. Vymezení plochy, na níž byl proveden odhad původního počtu objektů

pracovali také pouze s objekty zahloubenými do podloží, pak by ovšem i zde vycházelo úplně jiné číslo, a sice cca 0,077 objektu na m², tedy asi 770 objektů na hektar. To už je údaj řádově poměrně srovnatelný (na 1,6 ha by v Záběhlicích připadlo asi 1231 objektů) a nepřímo nám potvrzuje správnost našich úvah. Pokud bychom se pokusili na základě výsledků ze Záběhlic extrapolovat a vyčíslit celkové množství zahloubených objektů, které se původně na této ploše mohlo nacházet, musíme vzít do úvahy i přece jen rozdílnou mocnost nadloží na obou lokalitách.

Když terénní poměry sledovaného vzorku plochy v Kněževsi značně zjednodušíme, můžeme zde počítat v průměru maximálně s 25 cm mocnou vrstvou permanentně zemědělsky zpracovávané ornice, přičemž zbývajících 75 cm „nadloží“ tvořil původní hnědozemní půdní pokryv, který zde musel existovat již v průběhu doby bronzové, „zesílený“ o kulturní souvrství, vzniklé v průběhu dlouhodobého osídlení. Konkrétní mocnost ani vzájemný poměr obou posledně jmenovaných složek se během výzkumu na lokalitě bohužel nikde nepodařilo přesvědčivě zachytit a zdokumentovat.

V Záběhlicích se sprašové podloží, na něž nasedala mohutně vyvinutá hnědozem (50–80 cm) tmavě hnědé až šedohnědé barvy s přechodným iluviálním horizontem, nacházelo v hloubce zhruba 180 cm od současného povrchu. Nad touto hnědozemní vrstvou teprve leželo 100 až 120 cm mocné, středně až tmavě hnědé prachovito-jílovité pravěké kulturní souvrství (*Ernée 2008, 87, obr. 65, 70, 88–89*). Skryté nadloží v Kněževsi bylo tedy přibližně poloviční oproti situaci v Záběhlicích, kde se podařilo prozkoumat 91,5 % objektů, nezasahujících vůbec do podloží. Kdyby byla mocnost nadloží na obou nalezištích zhruba stejná, pak by při ideální podobnosti terénních podmínek a intenzity osídlení mohlo být srovnatelné i procento objektů, nezahlobených do podloží, takže na vzorku plochy v Kněževsi by se mohlo teoreticky původně nacházet téměř 12 000 objektů (cca 7 500 objektů na hektar osídlené plochy). Vzhledem k přibližně polovičnímu nadloží v Kněževsi však zřejmě budou realističtější odhady, pohybující se rovněž v polovině této hodnoty, tedy okolo 6 000 objektů, a to přitom vůbec neuvažujeme o jistě početném materiálu z vlastního kulturního souvrství.

Z hlediska funkce do podloží se nezahlobujících objektů je více než pravděpodobné, že k největšímu úniku informací došlo v kategorii malých objektů (< 80 cm), interpretovaných převážně jako kúlové nebo sloupové jámy, neboť tyto doklady dřevěných nadzemních staveb obytného i hospodářského charakteru na lokalitě citelně postrádáme, jak bude ukázáno v následující kapitole. Nezachyceny však jistě zůstaly také mělčí zásobní jámy a další méně zahloubené sídlištní objekty, z nichž se v řadě případů podařilo prozkoumat jen jejich dna, v lepším případě spodní části.

DOKLADY NADZEMNÍCH STAVEB

Převážná většina ze 1470 zjištěných kúlových/sloupových jam se nacházela v severozápadní části zkoumané plochy (zejména v sektorech A–C/5–12), tedy v místech, kde se již sprašová návěj postupně ztenčovala až zcela vymizela a podloží tvořila přímo různě zahliněná navětralá opuka. Kúlové jamky, resp. jejich spodní části či dna, zde občas vytvářely poměrně nápadné shluky, aniž by však z nich bylo na první pohled možné vyčíst nějaké pravidelnější, víceméně pravoúhlé půdorysy původních vertikálních dřevěných konstrukcí. Častěji se daly vysledovat pouze jednotlivé linie, sestávající z více kúlových jamek, kterým ale chyběly odpovídající souběžné a kolmé řady, představující základy zbývajících stěn hypotetických nadzemních staveb. I přes tuto nepříznivou náleзовou situaci jsme se pokusili na několika nejnadhěnějších místech, kde byla zjištěna vysoká koncentrace kúlových/sloupových jam v kombinaci s názny jejich zhruba lineárního řazení, o rekonstrukci možných půdorysů nadzemních dřevěných struktur (*obr. 58*).

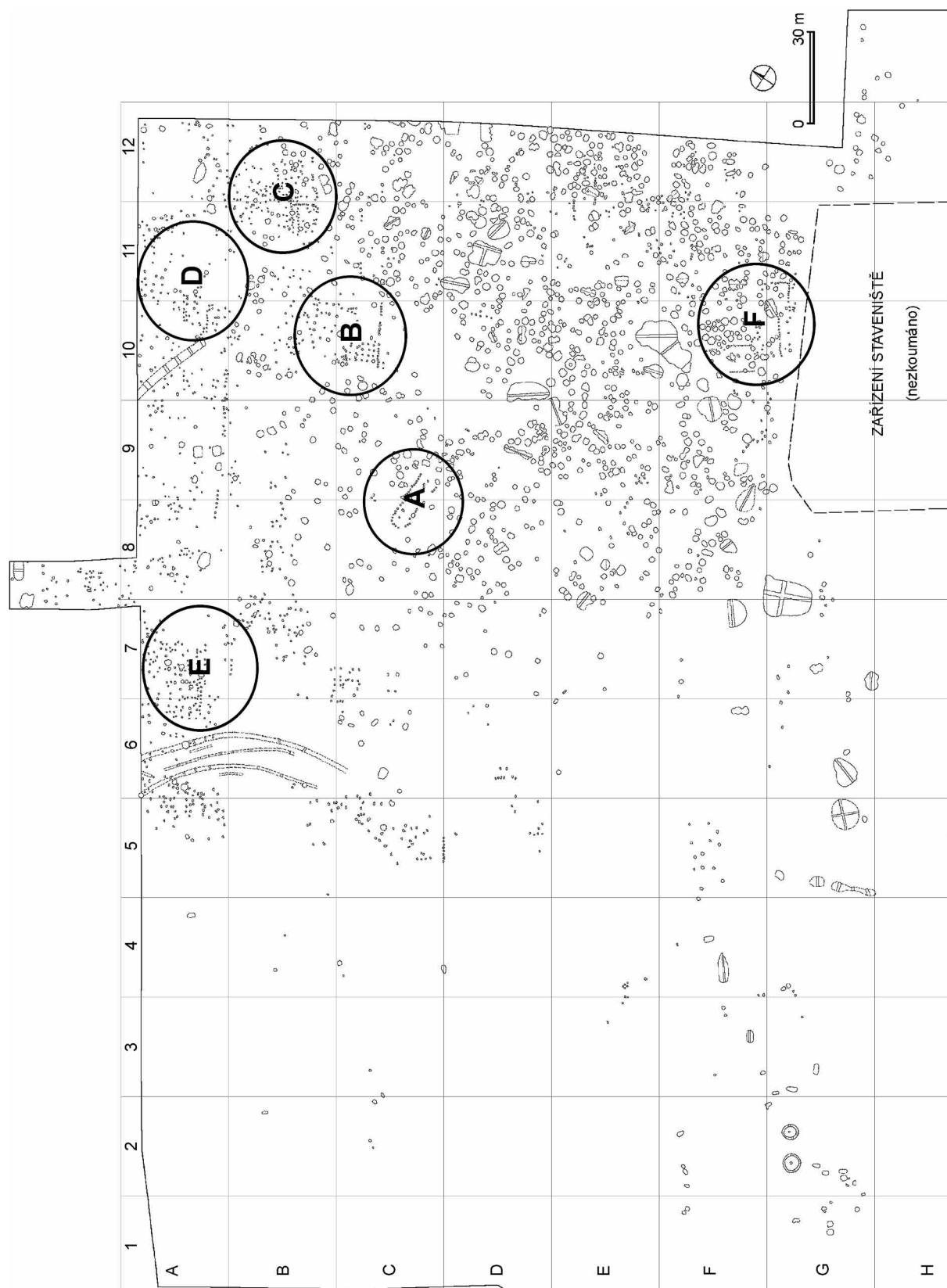
Značný problém při všech pokusech obdobného charakteru samozřejmě představuje neznalost stáří naprosté většiny kúlových či sloupových jam, takže nevíme, které z nich tvořily skutečně základy jednoho stavebního celku. To pak zákonitě vede k tomu, že jsou spojovány objekty, vytvářející z našeho pohledu co možná nejpravidelnější půdorysy, i když mohou reálně pocházet z různých časových úseků, přičemž se nemusí zdaleka jednat jen o různé vývojové fáze téže kultury. Na polykulturní lokalitě, jako je tato, nelze automaticky přisoudit všechny zjištěné kúlové/sloupové jámy období popelnicových polí, byť se jedná o nejpočetnější zastoupenou komponentu, neboť i v dalších zde doložených etapách pravěkého osídlení (neolit, eneolit, starší a střední doba bronzová, doba halštatská, časný latén) se nadzemní dřevěné konstrukce objevují.

Dalším problémem nalezišť s vícenásobným osídlením je datování rekonstruovaných půdorysů pomocí větších objektů (nespecifických sídlištních jam i zásobnic, resp. obilnic, s kulturně zařaditelným keramickým materiálem) v jejich bezprostředním sousedství, či dokonce uvnitř těchto hypotetických staveb. Jejich reálnou časovou a funkční souvztažnost totiž nelze pouze pomocí horizontální stratigrafie prakticky doložit. V konkrétním případě Kněževsi máme navíc takovýchto objektů v místech největších kumulací kúlových a sloupových jam relativně málo, což souvisí se slabým až chybějícím sprašovým horizontem a dominancí navětraleho opukového podloží.

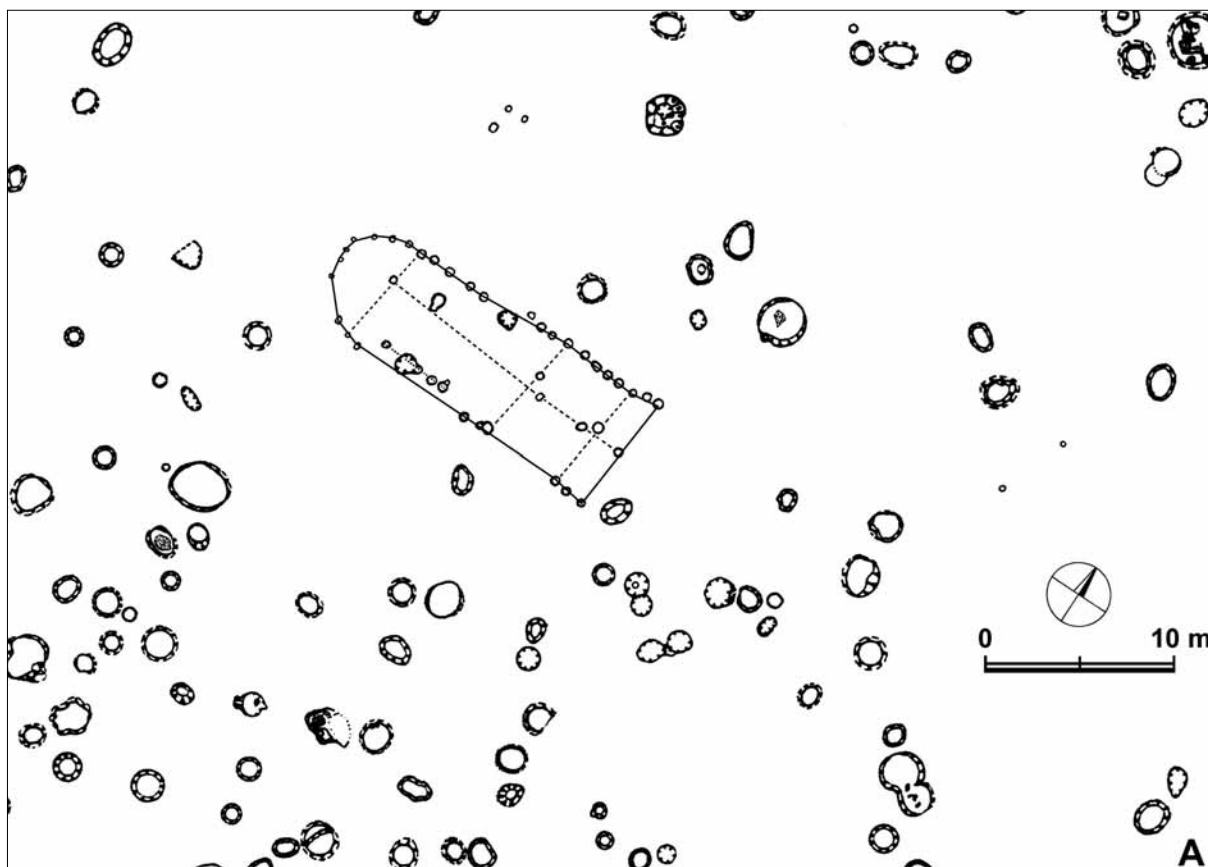
Minimálně v severozápadní třetině zkoumané plochy můžeme tedy počítat s existencí nějakých nadzemních obytných struktur, u nichž lze podle analogií s rezervou uvažovat o zařazení do období popelnicových polí, avšak naprostá převaha soudobých zásobních jam (obilnic) byla zjištěna jihovýchodně od nich. Uvažovat v této souvislosti o striktně odděleném obytném a skladovacím areálu se však nezdá příliš opodstatněné, neboť i v severozápadní („obytné“) části se knovízské zásobnice vyskytovaly, i když v omezeném počtu, což jistě vyplývalo z výše zmiňovaného charakteru zdejšího podloží.

Směrem k jihovýchodu, kde množství zásobních jam rapidně narůstalo, se naopak nacházela různě velká „prázdná místa“, na nichž mohly nadzemní dřevěné stavby stát. Absenci příslušných kúlových a sloupových jam zde pak lze poměrně jednoduše vysvětlit mocností provedené skrývky, která řadu těchto reliktních nepochybně zcela zlikvidovala. V úvahu je třeba vzít také délku mladobronzového osídlení lokality a pravděpodobné vnitřní prostorové posuny v rámci osady, trvající po celé období knovízské kultury, během něhož většina zjištěných objektů jistě neplnila svoji funkci současně. Diskutovat o v oboru oblíbeném tématu potenciální „trvanlivosti“ obilnic a možném počtu zároveň užívaných zásobních jam v rámci sídelní jednotky se však na tomto místě jeví již jako nadbytečné, a to především opět z důvodu značné fragmentárnosti dochovaných pramenů.

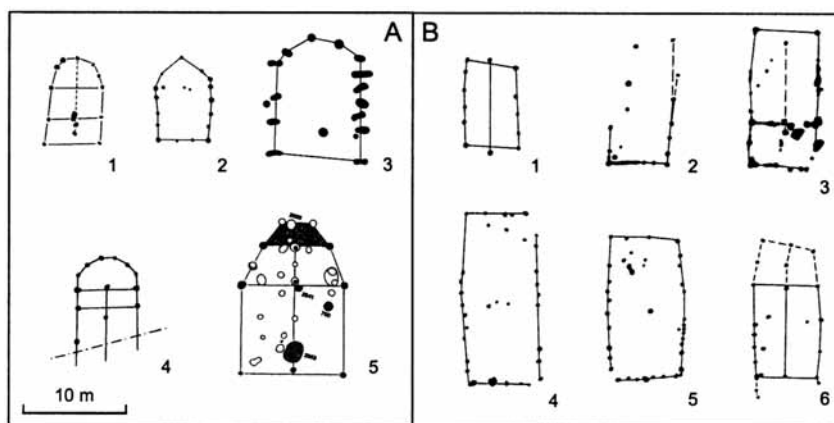
Pro mladší dobu bronzovou se obecně předpokládá výskyt zásobních jam jak těsně okolo domů a mezi nimi, tak i na relativně izolovaných místech bez zřetelnějších dokladů nadzemních staveb, kde mohly vytvářet jakési okrsky k uskladnění obilí, určeného k výsevu v příštím roce (cf. např. *Bouzek – Koutecký 1964, 38; Pleinerová – Hrala 1988, 154, 163; Jiráň ed. 2008, 176*). S původní existencí nadzemních obytných staveb proto můžeme velmi pravděpodobně počítat i na ploše s četným výskytem různě strukturovaných shluků zásobních jam, a to i při vědomí faktu, že výzkumem zachycený stav zdaleka neodpovídá pravěké skutečnosti. Přítomnost domů v bezprostřední blízkosti obilnic nepřímou podporuje také jejich následná transformace na jámy, obsahující v řadě případů početné zlomky rozbitých kera-

Obr. 58. Kněžves, okr. Praha-západ. Výrazné koncentrace kůlových/sloupových jam (A–F), indikující možnou existenci nadzemních dřevěných staveb

Obr. 59. Kněžves, okr. Praha-západ. Půdorys dlouhé nadzemní stavby s apsidovitým závěrem (A).
Bez zakreslení hrobů starší únětické kultury

Obr. 60. Starobronzové stavby z jižního Německa a východní Francie. A: s apsidovitým závěrem (1 – Dornach, Lkr. München; 2–3 – Izier-Le Joannot, Bourgogne; 4 – Greding, Lkr. Roth; 5 – Zuchering, Stadt Ingolstadt).
Podle Schefzik 2006

mických nádob, zvířecí kosti i další předměty vyřazené z funkčního kontextu (včetně tak typického „domácího vybavení“ jako jsou např. drtidla na obilí nebo hliněná tkalcovská závaží – jejich časoprostorové rozšíření cf. na obr. 168; 194), tedy vlastně klasický „komunální“ či kuchyňský odpad.

Dále probírané koncentrace kúlových a sloupových jam, které by hypoteticky mohly představovat pozůstatky vertikálních dřevěných konstrukcí z období popelnicových polí, se nacházely – s jednou výjimkou patrně kultovní stavby (svatyně?) – v severozápadní části zkoumané plochy, kde již bylo charakteristických obilních jam podstatně méně a opukové podloží vystupovalo blíže k povrchu. V terénu se nejzřetelněji rýsoval půdorys dlouhé kúlové stavby se zaobleným závěrem, který se nacházel na rozhraní sektorů C8 a C9 (obr. 58:A). Tato stavba o rozměrech 18 × 6–6,5 m měla téměř přesnou orientaci podélné osy ve směru západ-východ, přičemž zřetelné zaoblení bylo zjištěno pouze na jejím západním konci. Kúlové/sloupové jámy vymezovaly nejen celkem pravidelný obvod objektu, ale některé byly i v interiéru,

příčměž část ležela zhruba v delší ose stavby a snad představovala základy nosných prvků střechy (obr. 59).

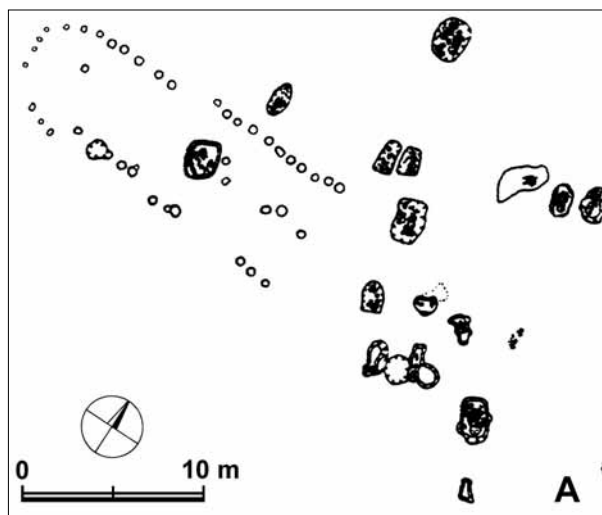
Datování této nadzemní dřevěné struktury je dosti problematické, neboť se nemůžeme opřít o žádné jednoznačně kulturně zařaditelné nálezy z výplní kůlových/sloupových jam a navíc se tato stavba svým půdorysem dosti vymyká běžné představě o mladobronzových domech, alespoň co se našeho území týče. Nejprve se tedy podíváme na možnosti alternativního chronologického zařazení tohoto objektu, které vyplývají ze spektra sídelních komponent, nepochybně doložených na lokalitě, v jejichž rámci by se dlouhé kůlové stavby mohly vyskytnout.

Neolit s jeho poměrně standardními typy obdélných dlouhých domů, se zpravidla pěti podélnými řadami sloupů, můžeme jistě vyloučit (cf. *Pavluš ed. 2007*, 56–58, obr. 24–25). Vhodnou analogii neposkytují ani zatím nepočtené nadzemní obytné objekty ze staršího eneolitického období, které sice již mají v interiéru pouze jednu středovou řadu nosných sloupů, ale postrádají oblý závěr, charakteristický pro stavbu z Kněževsi (*Pleinerová 1990*, obr. 2–3, 6–7). Uprostřed přerušené zaoblení na jednom konci vykazoval dlouhý objekt 86 z Března u Loun, avšak ten byl vymezen žlábkem, obsahoval časně eneolitické hroby a je interpretován jako dlouhá mohyla, resp. předmegalitický hrob (*Pleinerová 1980*, 22–37, obr. 10–13, 24; *Neustupný ed. 2008*, 45).

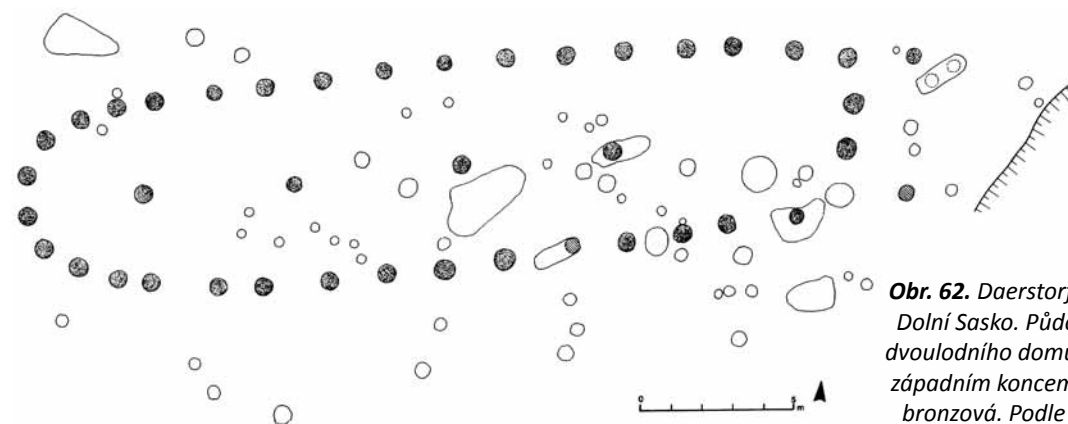
Zbývá tedy doba bronzová, v jejích počátcích můžeme narazit na dlouhé nadzemní stavby ne podobné těm časně či staroeneolitickým. Pro starší dobu bronzovou na širším středoevropském území jsou typické domy úzkého obdélného půdorysu s převážně jednou řadou středových kůlů, nezjistitelným uzavřením jedné kratší (východní až jižní) stěny stavby, vchody v dlouhých stěnách a objevuje se i určité zaoblení či zkosení rohů u západní/severní čelní stěny (*Pleinerová 1960b*, obr. 2; 2002; *Stuchlík – Stuchlíková 1999a*, Abb. 8; 1999b, 99–102, obr. 5; *Stuchlík 2000*, 229–234, obr. 8–10; *Stäuble 1997*, 133–137, Abb. 3, 7; *Krause 1997*, 157–160, Abb. 10–13).

Z některých starobronzových lokalit v jižním Německu či východní Francii sice máme doloženy kůlové/sloupové domy s apsidovitým závěrem (*Schefzik 2006*, 141, Abb. 2 – obr. 60), avšak zařazení stavby z Kněževsi do tohoto období se nezdá příliš pravděpodobné. Za hlavní argument proti uvedenému datování lze považovat vzájemnou horizontálně stratigrafickou pozici této stavby a kostrového pohřebiště starší únětické kultury, která je nejlépe patrná z redukovaného plánu (obr. 61), zachycujícího situaci v těchto místech bez zobrazení ostatních sídelních objektů jiných kultur.

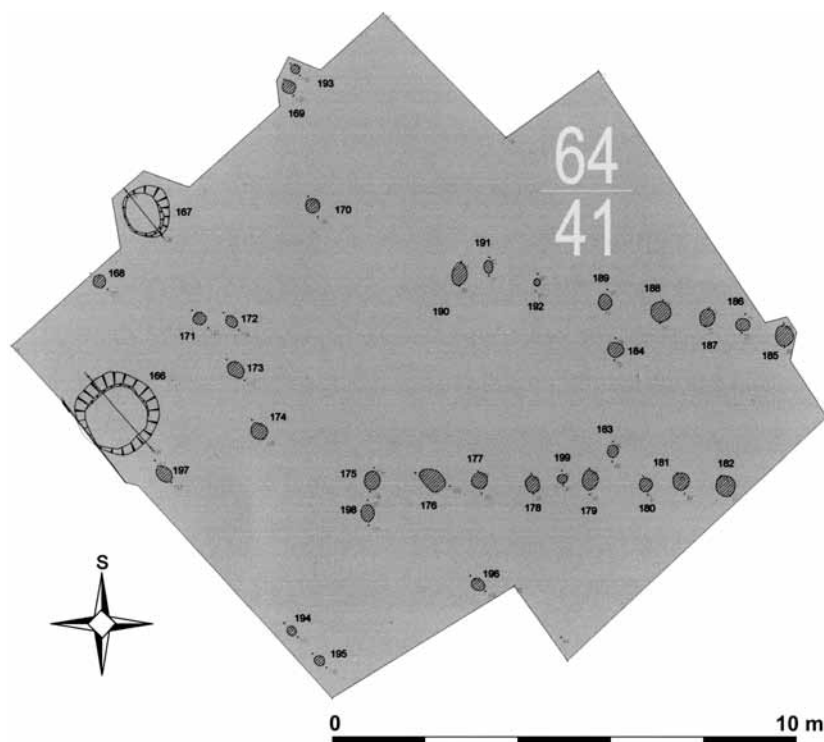
Skupinka starších únětických hrobů se koncentrovala před východním čelem stavby a severovýchodně od ní, přičemž jeden z nich (2267/2270/98) ležel téměř uprostřed nadzemního objektu v jeho podélné ose. Výskyt lidských pohřbů (tzv. stavebních či základových obětí?) v interiérech obytných staveb není sice během starší doby bronzové vyloučen (cf. např. *Stuchlík – Stuchlíková*

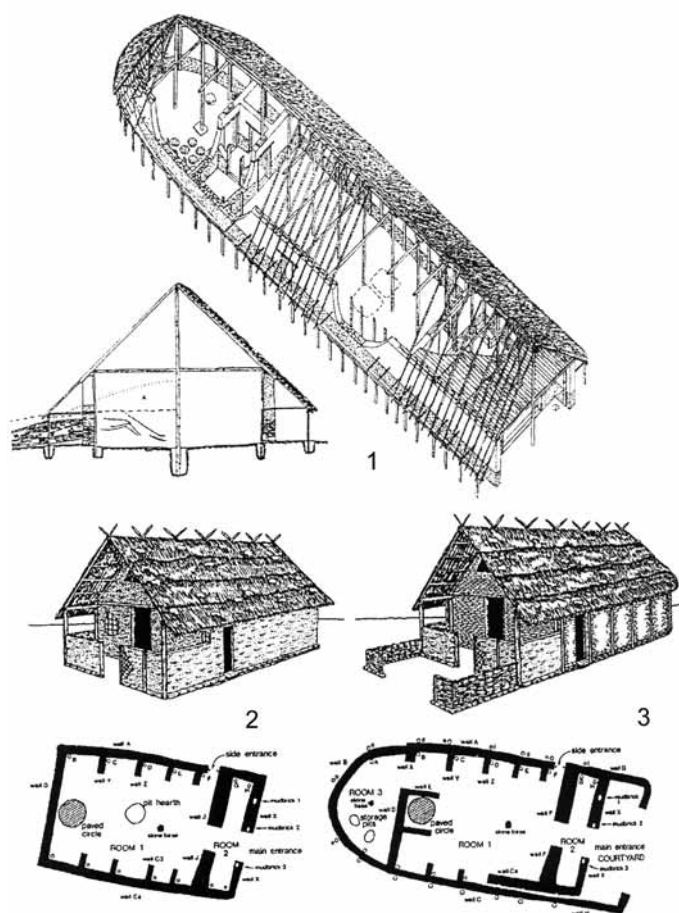
Obr. 61. Kněževs, okr. Praha-západ. Horizontálně stratigrafická pozice dlouhé nadzemní stavby s apsidovitým závěrem (A) a skupiny hrobů starší únětické kultury. Sídelní objekty z jiných období nejsou zakresleny

Obr. 62. Daerstorf, Lkr. Harburg, Dolní Sasko. Půdorys dlouhého dvoulodního domu se zaobleným západním koncem. Mladší doba bronzová. Podle Thieme 1997

Obr. 63. Velké Přílepy, poloha Skalka (ppč. 64/41), okr. Praha-západ. Část půdorysu nadzemní stavby s možným apsidovitým závěrem na západní straně. Střední doba bronzová. Nepublikovaný výzkum Středočeského muzea v Roztokách u Prahy z roku 2008. Podle D. Daněčka

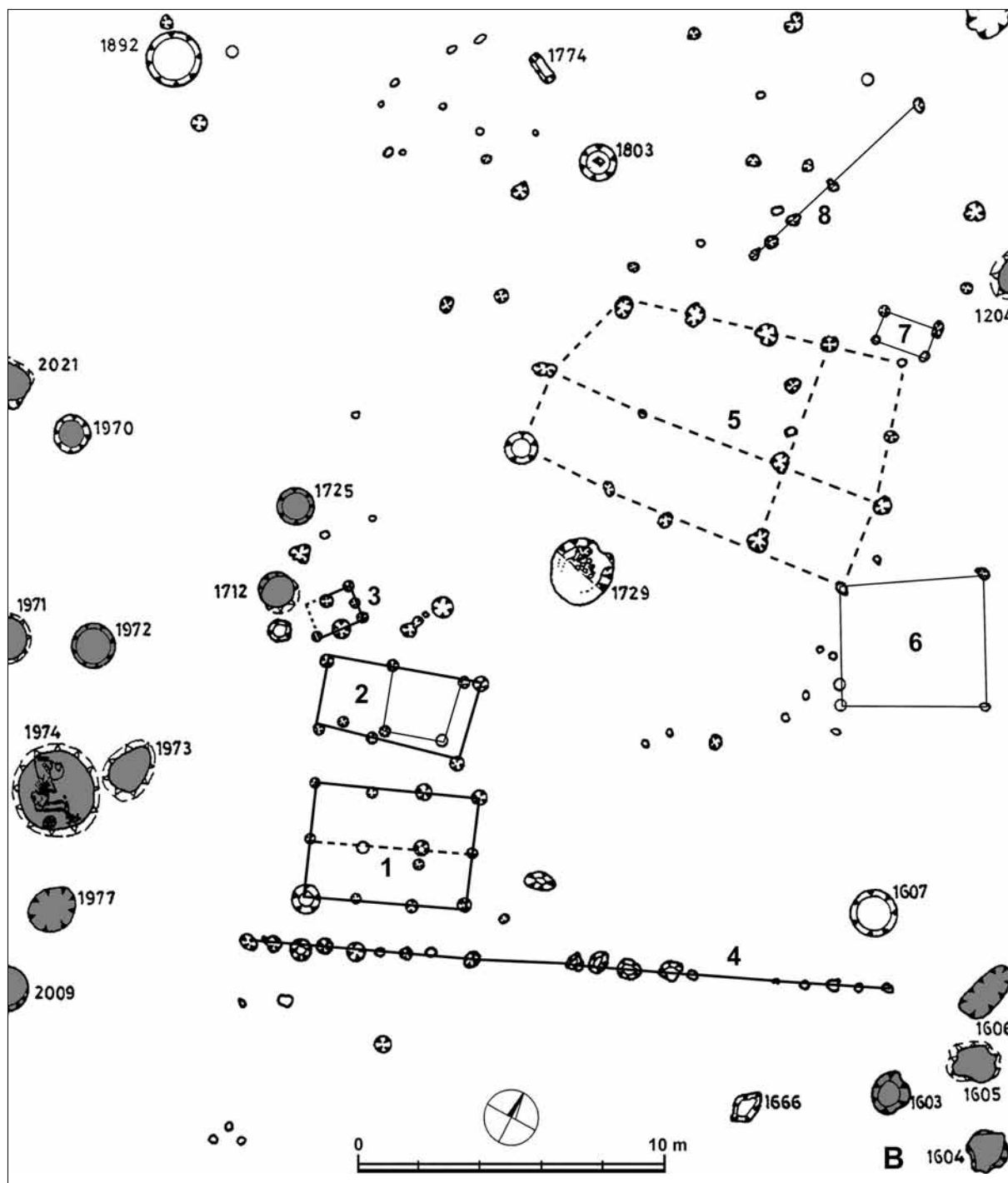

Obr. 64. Kulové stavby se zaoblenou jednou kratší stranou z Řecka. 1 – Lefkandi, ostrov Euboia (héroon), konec 9. stol. př. Kr.; 2–3 – Nichorie v Messénii (dvě nejstarší fáze chrámku), 12. stol. př. Kr. Podle Bouzek 2004

1999b, 105–106), ale zde evidentně nešlo o tento případ. Nejpravděpodobnější se tedy zdá superpozice únětických hrobů a nejspíše mladší nadzemní stavby, neboť jen těžko můžeme ve starobronzovém prostředí počítat s koexistencí pohřební i „obytné“ komponenty v jednom prostoru.

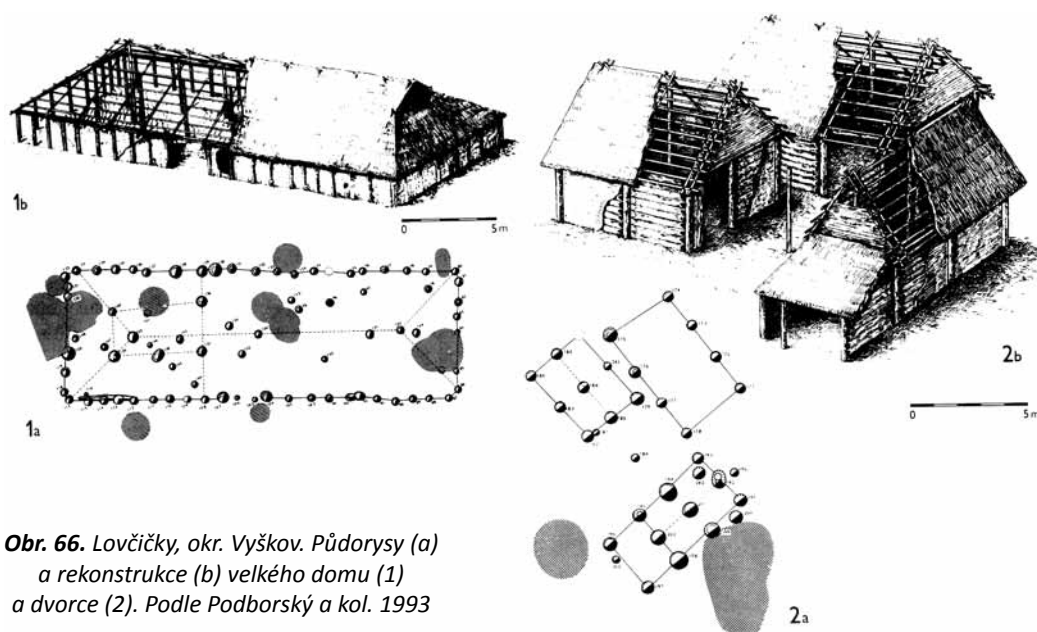
Dlouhé domy se zaoblenými kratšími stěnami byly prakticky po celou dobu bronzovou zvláště oblíbené zejména v severní části Evropy, kde často vycházejí ještě ze starších tradic (cf. *Assendorp ed. 1997*). Nicméně charakteristické pro tyto stavby je zaoblení obou kratších stěn (cf. např. *Thrane 1995*, 434–435, Abb. 3), i když apsidovitý závěr pouze na jednom konci domu se zde také může objevit (*Roymans – Fokkens 1995*, 97–101, Abb. 7–8). Některé takovéto půdorysy jsou řazeny do mladší doby bronzové (*Thieme 1997*, 34–36, Abb. 5–6) a představují ke stavbě z Kněževsi zajímavé, byť poněkud vzdálenější analogie (obr. 62). Geograficky bližší paralelu poskytují základy části nadzemní dřevěné konstrukce s patrně oblým závěrem a náznakem vnitřního příčného členění, nově objevené při záchraném výzkumu ve Velkých Přílepech (obr. 63). Autor výzkumu D. Daněček datuje tuto stavbu podle materiálu ze zásobní jámy, ležící v její těsné blízkosti, do střední doby bronzové (ústní sdělení).

Poněkud jinou než jednoduše obytnou funkci dlouhého domu se zaobleným koncem z Kněževsi by mohlo nabídnout srovnání s chrámovou architekturou v Egejské oblasti. Již od submykénského a zvláště pak protogeometrického období se v Řecku objevují uprostřed svatyní chrámky, často velkých rozměrů, které sice byly převážně obdélné, avšak v některých případech měly též apsidovitý závěr, sloužící ke zvýraznění orientace stavby a na první pohled odlišující vstupní část. Jako ukázkou takovéto architektury můžeme uvést například pozdně helladskou (LH IIIC; 12. stol. př. Kr.) kůlovou stavbu z Nichorie v Messénii (*obr. 64:2–3*). Objekt podobného půdorysu se zaoblenou jednou kratší stranou představuje také stavba v Lefkandi na ostrově Euboia (*obr. 64:1*), pocházející z konce 9. století př. Kr., která byla héroem, tedy svatyní na tomto místě pohřbeného hrdiny (*Bouzek 2004, 163–165, obr. 3*).

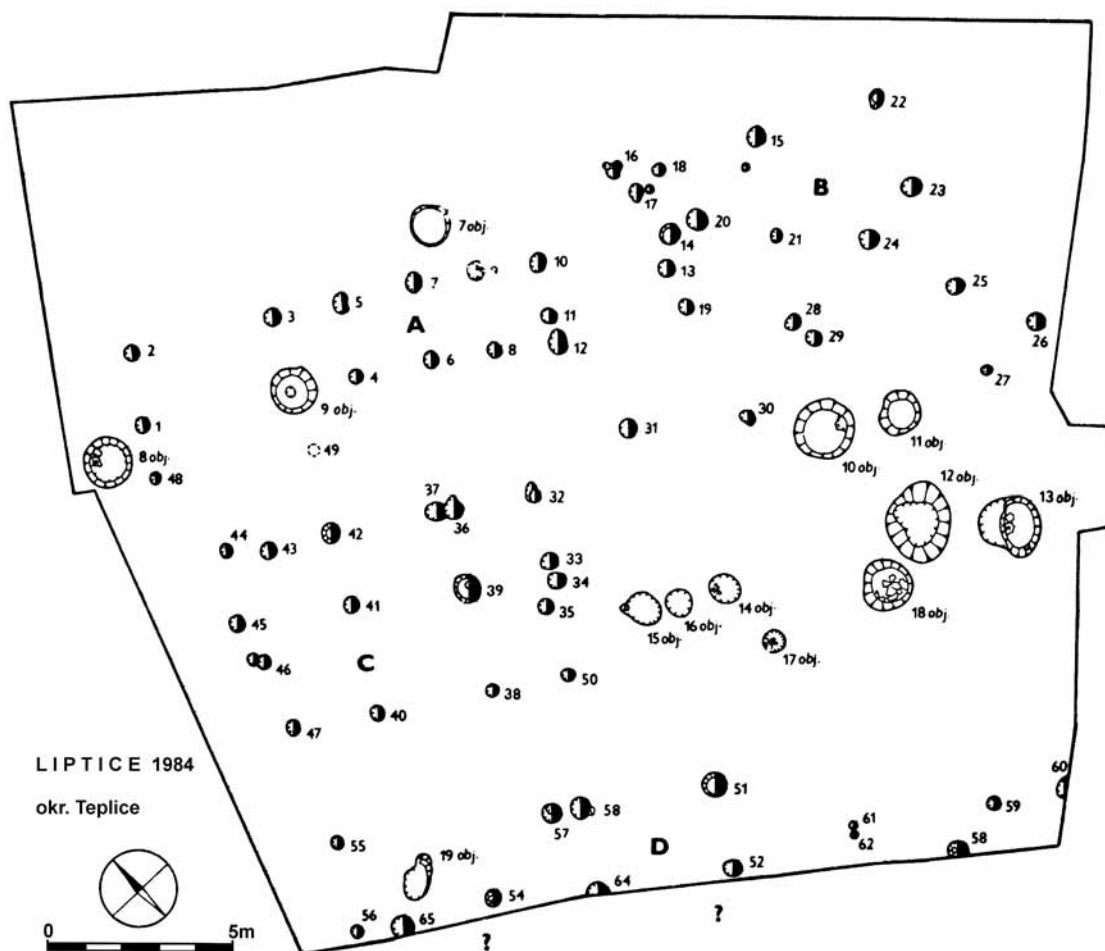

Obr. 65. Kněžvesí, okr. Praha-západ. Kumulace kůlových/sloupových jam (B) s hypotetickými půdorysy nadzemních staveb (1–3, 5–7) a lineárních útvarů, snad ohrazení či oplocení? (4, 8). Šedě vyznačené objekty náležejí knovízské kultuře, objekt 1607/98 je štítarský a 1729/98 patrně eneolitický

Půdorysy dalších potenciálních nadzemních kůlových a sloupových staveb z Kněževsi jsou mnohem méně zřetelné a jejich reálnost je značně nejistá. Přesto jsme se pokusili alespoň ty relativně nejnápadnější kresebně rekonstruovat, případně orientačně srovnat s vybranými případy, známými z literatury. Patrně nejvěrohodněji z hlediska pravděpodobných základů dřevěných nadzemních staveb působí kumulace kůlových/sloupových jam, zjištěná v sektoru C10 (obr. 58:B).

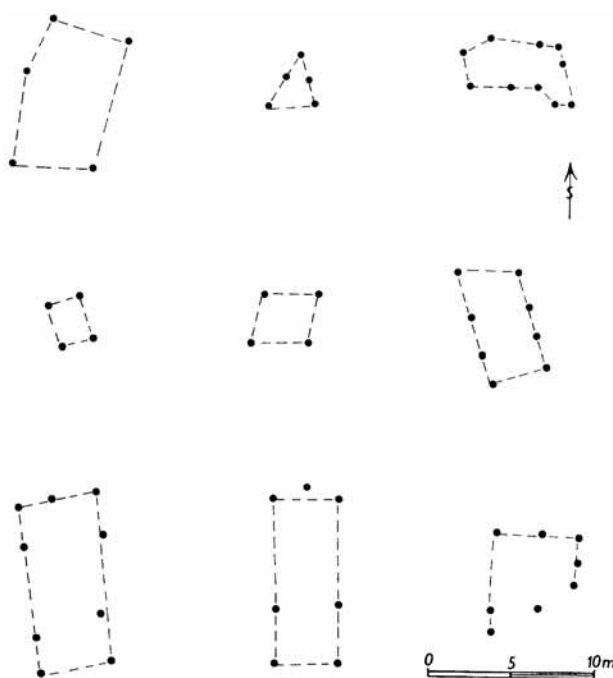
Obr. 66. Lovčičky, okr. Vyškov. Půdorysy (a) a rekonstrukce (b) velkého domu (1) a dvorce (2). Podle Podborský a kol. 1993

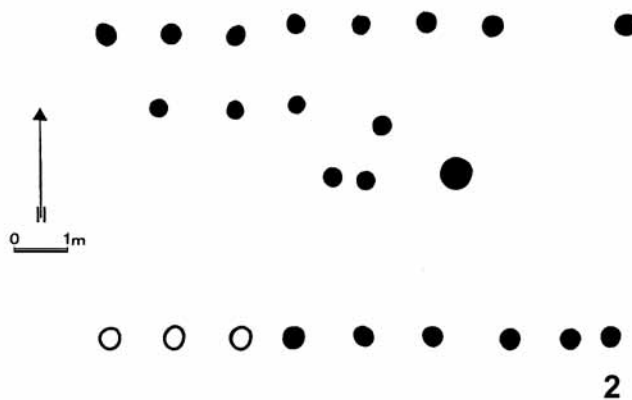
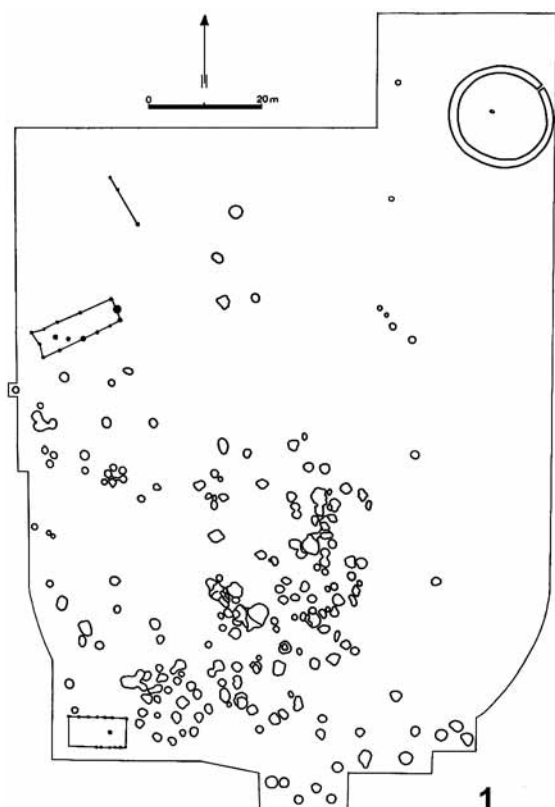
Obr. 67. Liptice, okr. Teplice. Půdorys kůlových staveb zemědělské usedlosti („dvorce“) z období knovízské kultury. Podle Beneš 1987

Vcelku pravoúhlý obdélný půdorys 1 o rozměrech zhruba $5 \times 3,5$ m vymezují na delších stranách čtyři kůly, přičemž vnitřní prostor člení další čtveřice kůlů, nesoucích patrně hřeben sedlové střechy, takže oba vnější kůly této podélné osy leží uprostřed kratších stěn (obr. 65:B1). Základy této nejspíše obytné stavby jsou orientovány delší stranou přibližně ve směru ZJZ–VSV a severně od nich můžeme pozorovat téměř paralelní užší obdélný půdorys 2 ($5 \times 2,5$ m), ovšem bez jednoznačné vnitřní podélné řady sloupů (obr. 65:B2). K jeho SZ rohu pak mohla přiléhat malá obdélná konstrukce 3 ($1,6 \times 1,2$ m), snad hospodářského charakteru (obr. 65:B3), který lze teoreticky předpokládat i u stavby předchozí. Zajímavá je existence linie kůlových resp. sloupových jam (4), doložená v délce 21 m a probíhající ve vzdálenosti 1,6 m souběžně s JV stěnou hypotetického obytného domu (obr. 65:B4), která činí dojem pozůstatků nějakého výraznějšího ohrazení či oplocení určité zemědělské sídelní jednotky (dvorce?). Mnohem méně pravděpodobná je rekonstrukce půdorysu větší ($9,5\text{--}11 \times 6\text{--}7,5$ m) nepravidelně obdélné sloupové stavby 5 (obr. 65:B5), ležící asi 7 m severně i dalších rámcově pravoúhlých staveb 6 ($4,6 \times 4\text{--}4,2$ m – obr. 65:B6) a 7 ($1,8 \times 1$ m – obr. 65:B7) či hypotetických lineárních útvarů (8 – délka cca 7,5 m?) v jejím sousedství (obr. 65:B8).

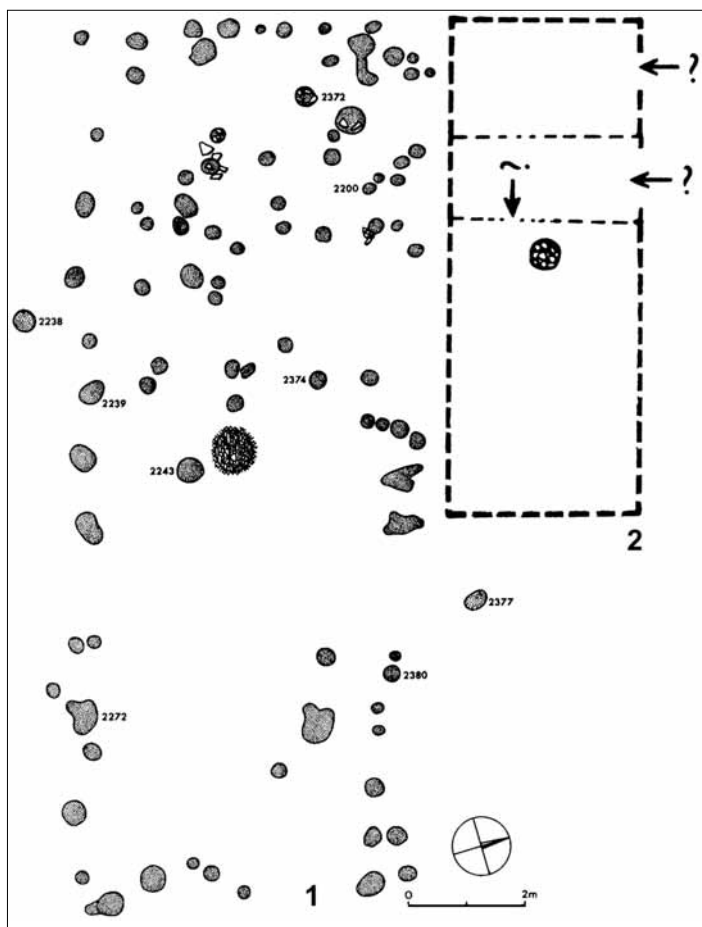
Spolehlivě datovatelné knovízské sídlištní objekty (převážně obilnice) se nacházely mimo vlastní prostor nadzemních staveb 1 a 2, resp. východně (obj. 1603–1606/98) a zejména SZ až JZ (obj. 1712/98, 1725/98, 1970–1977/98, 2009/98, 2021/98 ad.) od jejich kratších stěn a navozují dojem, že mohly částečně ležet mimo potenciální ohrazení. Uvnitř něho naopak zjišťujeme objekt štítarský (1607/98) a patrně eneolitický (1729/98), přičemž další zřejmě eneolitický objekt (1803/98) byl objeven v SZ sousedství velké stavby 5. Datování kůlových/sloupových staveb do těchto

Obr. 68. Nové Sedlo, okr. Chomutov. Půdorysy kůlových staveb na sídlišti z mladší doby bronzové. Podle Smrž 1998

Obr. 69. Praha-Čakovice. 1 – plán sídliště knovízské kultury s vyznačenými půdorysy dvou obdélných domů; 2 – detail menší kůlové stavby. Podle Pleiner – Rybová eds. 1978

Obr. 70. Březno, okr. Louny. 1 – půdorys velkého domu 57, náležejícího patrně knovízské kultuře (zcela vyloučeno není ani jeho datování do doby stěhování národů); 2 – ideální rekonstrukce půdorysu této trojprostorové(?) stavby s ohništěm v největší místnosti a možnými vstupy. Podle Pleinerová – Hrala 1988

ského charakteru. Stavby ze tří stran obklopovaly volné prostranství se zásobními jámami a vytvářely tak rovněž určité „dvorcové seskupení“ (Beneš 1987; 1995, 72–73, obr. 5). V Lipticích dokumentovaná nálezová situace však poskytuje k předpokládanému stavebnímu komplexu B v Kněževsi jen velmi volné analogie (obr. 67).

Další nepočetné publikované příklady nadzemních staveb z českého území, datované do mladší doby bronzové, ukazují jak jednodušší, někdy i poměrně nepravidelné půdorysy, sestávající nejčastěji ze dvou řad kúlů (např. Nové Sedlo, okr. Chomutov: Smrž 1998, 430–431, Abb. 2 – obr. 68), tak také větší obdélné stavby, které mají v interiéru zpravidla jednu, případně více dalších řad vertikálních nosných prvků, pomáhajících podpírat střechu (např. Praha-Čakovice: Pleiner – Rybová eds. 1978, 566, obr. 173–174 – obr. 69). Velký dům 57 z Března u Loun, jehož příslušnost ke knovízské fázi osídlení však není úplně jednoznačná, měl zřejmě vnitřní prostor rozdělen příčkami na tři nestejně velké části, přičemž v hlavní „obytné místnosti“ bylo ohniště (Pleinerová – Hrala 1988, 146–152, obr. 61–63 – obr. 70). Výzkum lužického sídliště v Turnově-„Maškových zahradách“ (okr. Semily) přinesl mnoho zajímavých dokladů, umožňujících různé varianty rekonstrukce půdorysů nadzemních staveb (obr. 71). Na zkoumané ploše A si tak lze představit menší stavby se šesti sloupy ve dvou řadách po třech i delší obdélné domy s jednou či dvěma řadami nosných sloupů uvnitř obvodových stěn (Sklenářová 2004, 491–495, obr. 8–9). Z novějších výzkumů na Moravě známe pozůstatky kúlových/sloupových staveb z Práslavic (trať „Díly pod dědinou“), okr. Olomouc (obr. 72), kde ovšem jejich zařazení do mladší doby bronzové není zcela jisté (Šabatová – Vitula 2002, 7, obr. 1, foto 25:2). Jedna zde zachycená struktura představuje stavbu s obvodovým základovým žlabem, která je konstrukčně velmi podobná středobronzovým domům z blízkého sídliště v Olomouci-Slavoníně (Bém 2005).

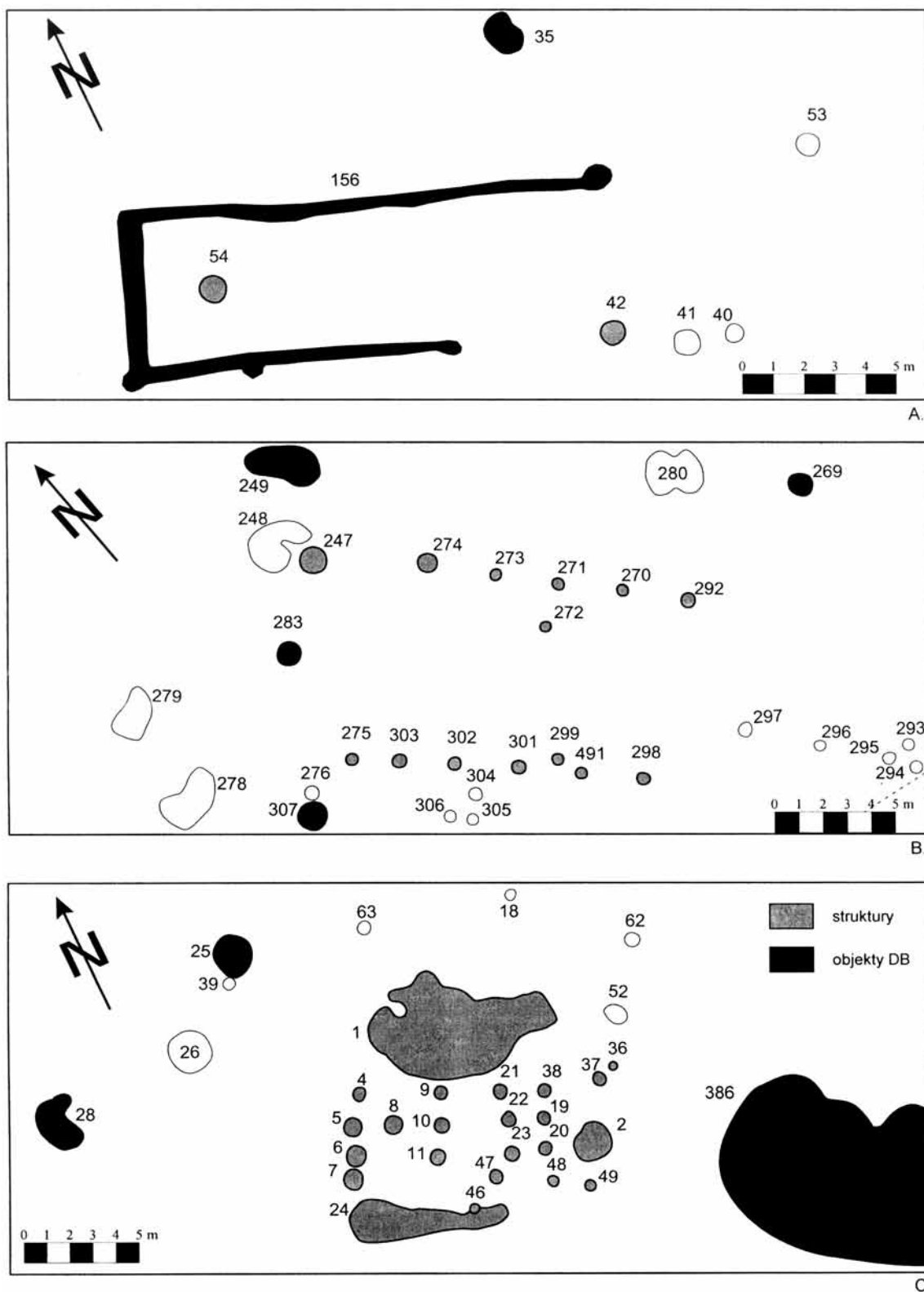
období se však v tomto případě zdá málo pravděpodobné, i když jistě ne zcela vyloučené. Velmi podobný koncept stavební konstrukce nadzemních objektů můžeme sledovat v nejznámější prozkoumané osadě velatické kultury v Lovčičkách (okr. Vyškov), kde se vyskytovaly domy čtvercového i obdélného půdorysu, tvořeného nejčastěji dvěma či třemi řadami po třech až čtyřech kúlech/sloupech. Výrazné seskupení tří staveb různého typu a zřejmě i funkce, mající v Kněževsi určité paralely, interpretoval autor výzkumu J. Říhovský jako dvorcové uspořádání (obr. 66:2a).

Zastavěná plocha menší obdélné stavby B2 z Kněževsi, s patrně třemi kúly ve dvou řadách, je 12,5 m², což odpovídá výměře obdobných malých domků z Lovčiček, která se pohybuje mezi 7,30 a 14,00 m². Větší kněževská obdélná stavba B1 se čtyřmi kúly ve třech řadách je ovšem se svojí zastavěnou plochou 17,5 m² v porovnání s Lovčičkami, kde výměry domů tohoto konstrukčního schématu kolísají od 24,95 m² po 35,65 m², poměrně malá (Říhovský 1966a, obr. 13; 1982a, 13–24, obr. 4–13; Podborský a kol. 1993, 290–291, obr. 181–182).

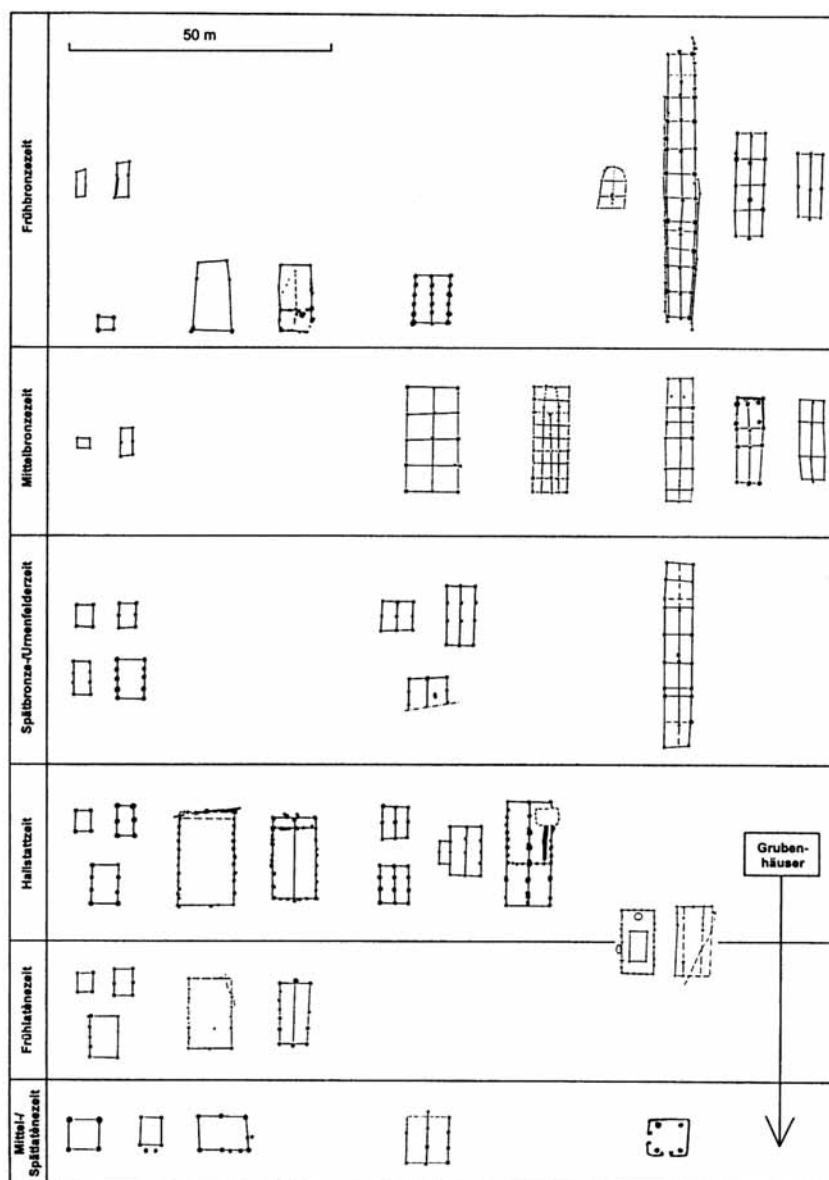
Dosud jediná kompletněji prozkoumaná větší zemědělská usedlost z období knovízské kultury v Čechách byla odkryta v Lipticích (okr. Teplice) na ploše 620 m². Skládala se z centrálního, nejspíše obytného domu, jehož půdorys byl tvořen třemi řadami kúlů, a několika dalších nadzemních objektů, patrně hospodář-

Obr. 71. Turnov-„Maškovy zahrady“, okr. Semily. Rekonstrukce možných půdorysů nadzemních staveb na sídlišti lužické kultury v první (1) a ve druhé variantě (2). Podle Sklenářová 2004

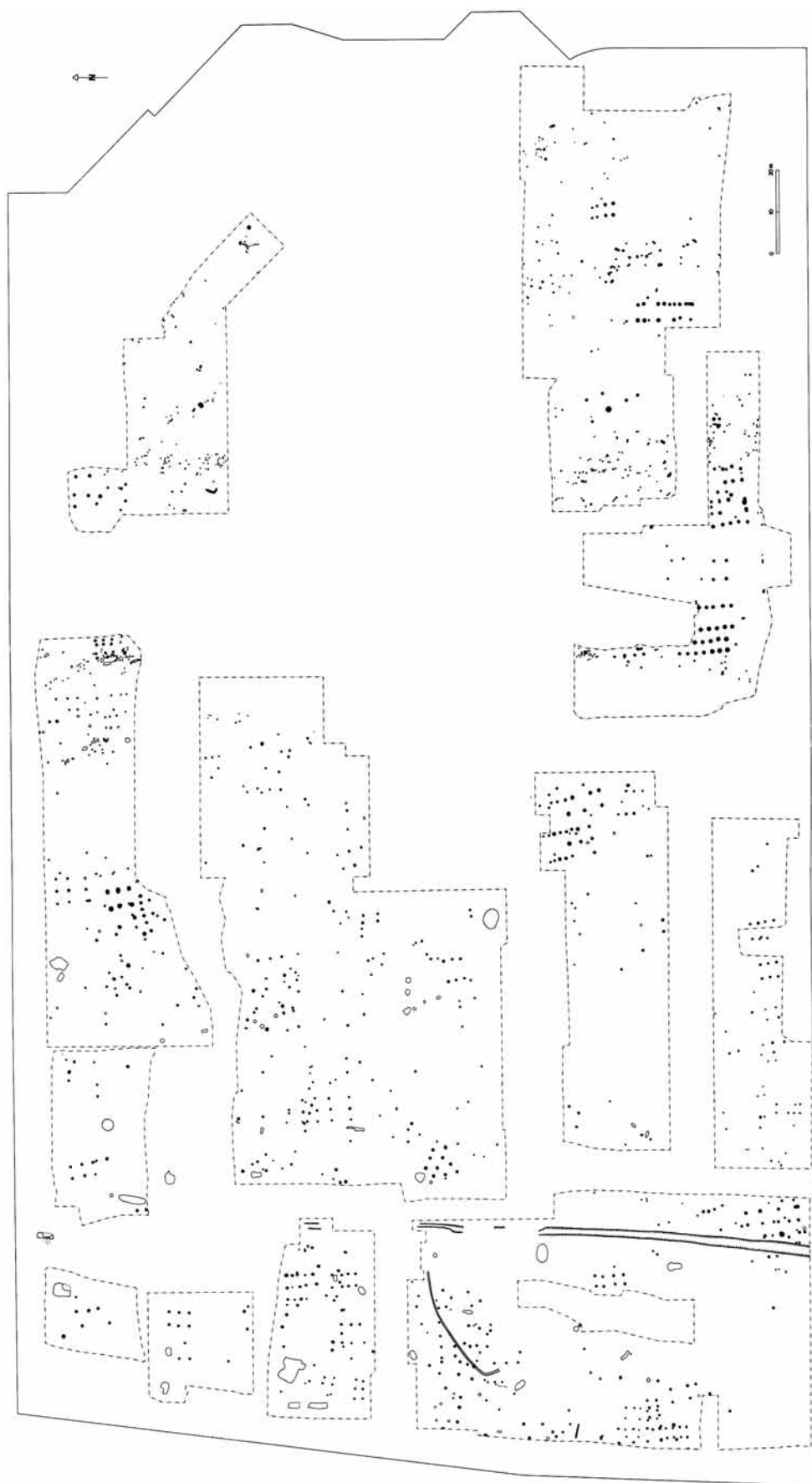
Obr. 72. Přáslavice-„Díly pod dědinou“, okr. Olomouc. Základy nadzemních staveb v sídelním areálu z doby bronzové. A – struktura 3 (půdorys domu s obvodovým žlabem, datovaný keramikou do doby bronzové); B – struktura 5 (doba bronzová); C – struktura 2 (bez nálezů, ale mezi objekty doby bronzové). Podle Šabatová – Vitula 2002

Obr. 73. Typy půdorysů nadzemních staveb z doby bronzové a železné v Bavorsku. Podle Scheffzik 2006

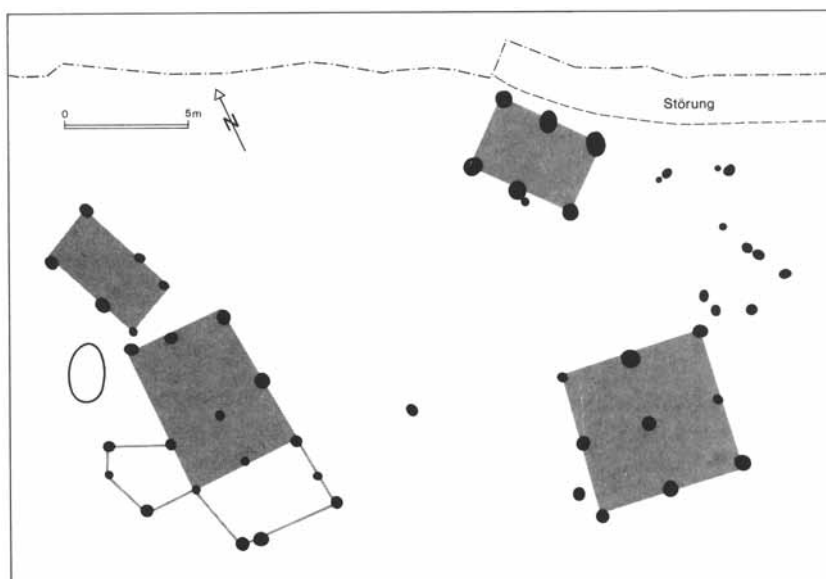
Podíváme-li se do okolních oblastí, získáme podobný obrázek o základních konstrukčních schématech nadzemních staveb z období popelnicových polí, jaký známe i z našich víceméně stále útržkovitých pramenů. V jižním Německu se v této době vedle dlouhých domů, majících zde tradici od střední, resp. starší doby bronzové (cf. Scheffzik 2006, 140–144, Abb. 1,3,12 – obr. 73), rovněž objevují jak stavby s pouhými dvěma řadami kůlů/sloupů, které tvořily obvodové stěny, tak i domy s třetí (vnitřní) podélnou řadou sloupů, nesoucích hřebenovou vaznici (cf. např. Unterhaching, Lkr. München, Horní Bavorsko; Gauting, Lkr. Starnberg, Horní Bavorsko; Straubing-Öberau, Dolní Bavorsko; Dietfurt a.d. Altmühl, Lkr. Neumarkt, Horní Falc; Plankstetten, Gde. Berching, Lkr. Neumarkt, Horní Falc; Thalmassing, Lkr. Regensburg, Horní Falc: Schauer 1995, 173–190, Abb. 1,48,52,62,63–64 – obr. 74–79).

Také ve středním Německu se můžeme setkat s obdobným konceptem obytné a hospodářské zástavby sídlišť z mladší až pozdní doby bronzové. I zde se objevují pravidelné obdélné domy se středovou řadou nosných sloupů/kůlů, někdy se zřetelnými vstupy v jedné z kratších stěn (cf. např. Perleberg, Lkr. Prignitz, Brandenbursko: Horst 1985, 17–18, Abb. 8 – obr. 80), ale také jednodušší a zčásti i o něco menší stavby („chaty“) se čtyřmi nebo šesti obvodovými sloupy, podpírajícími přímo střechu (Zedau, Lkr. Stendal, Sasko-Anhaltsko: Horst 1985, 45–65, Abb. 19–39 – obr. 81–82). Některé tvary mladobronzových staveb ze starších výzkumů na území mezi Labem, Havolou a Sprévou ovšem naznačují poněkud větší konstrukční variabilitu a zároveň posilují stále latentně přítomný prvek určité půdorysné nepravidelnosti (cf. zejména Berlin-Lichterfelde: Horst 1985, 20, Abb. 7g-i – obr. 83), který můžeme pozorovat

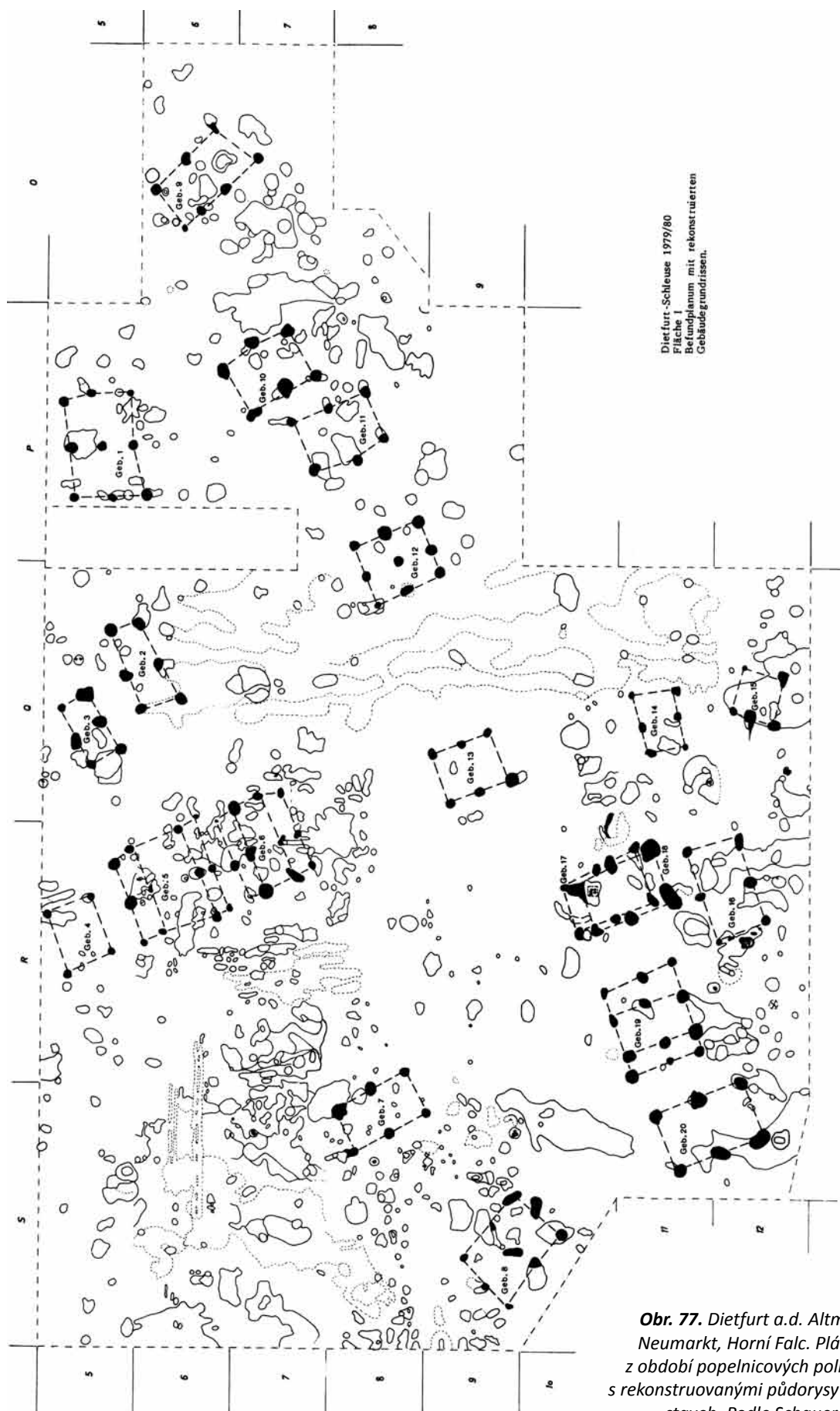
Obr. 74. Unterhaching, Lkr. München, Horní Bavorsko. Plán sídliště z období popelnicových polí se zachycenými půdorysy nadzemních staveb. Podle Schauer 1995

Obr. 75. Gauting, Lkr. Starnberg, Horní Bavorsko. Půdorysy několika domů, seskupených okolo samostatně stojícího kůlu. Podle Schauer 1995

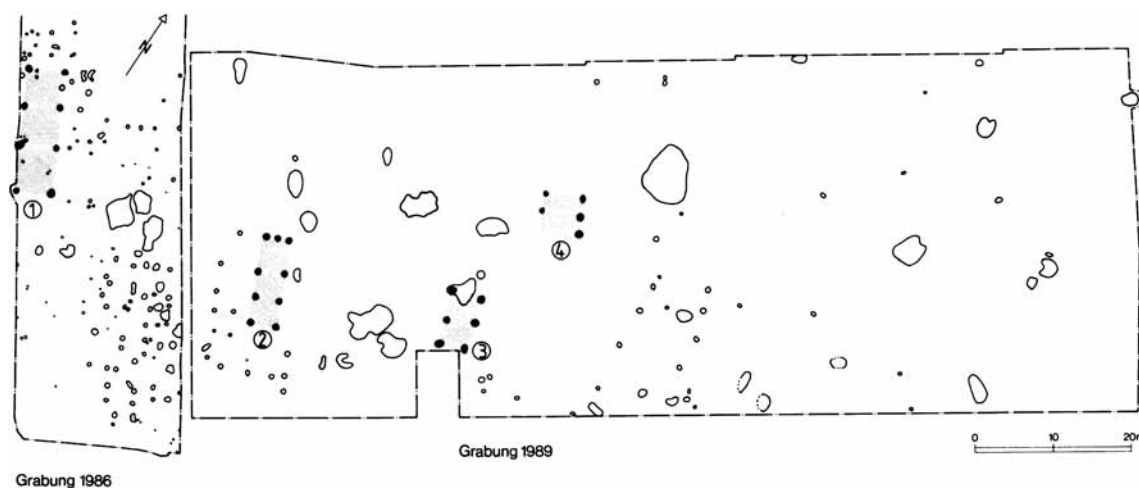
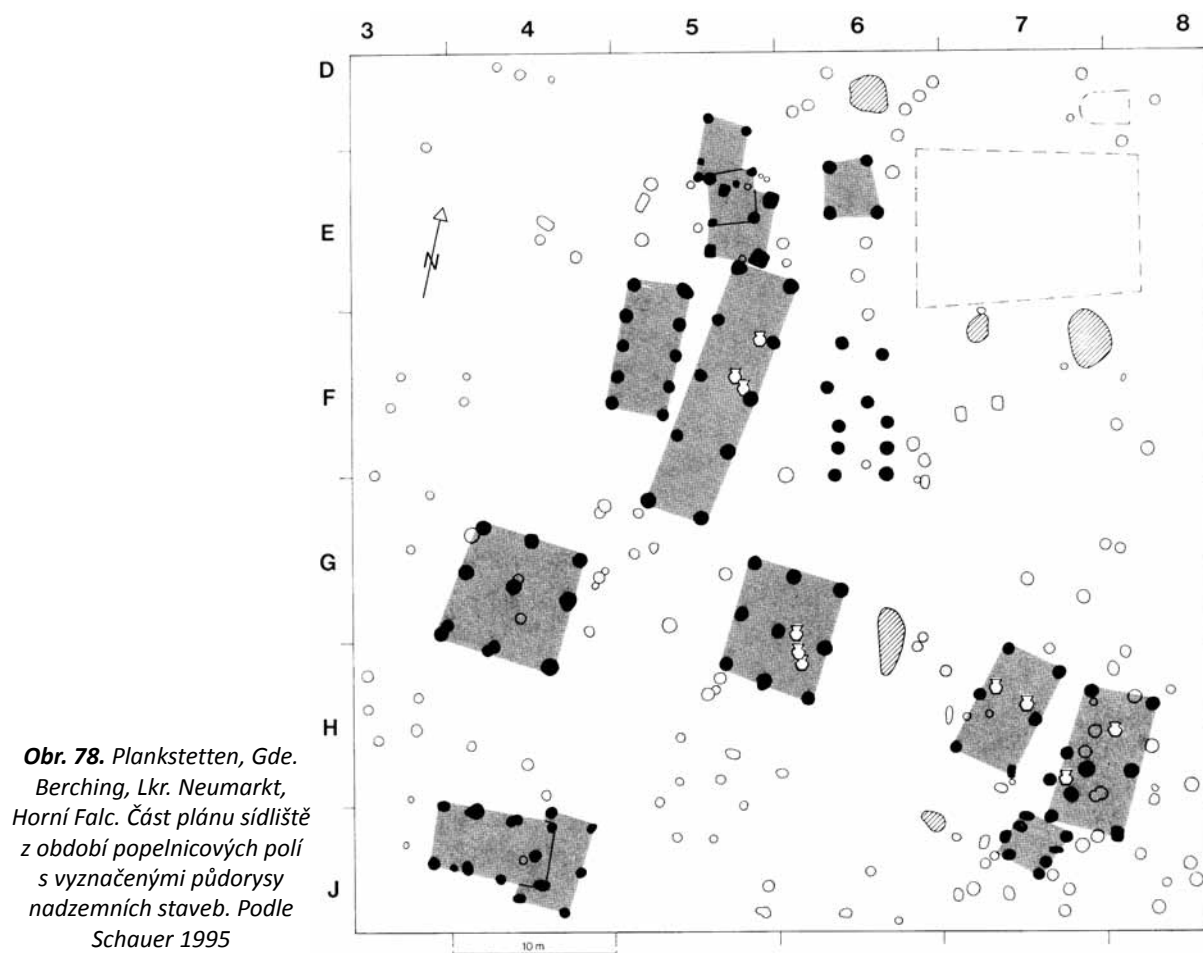

Obr. 76. Straubing-Öberau, Dolní Bavorsko. Výřez plánu sídliště z období popelnicových polí s půdorysy kůlových/sloupových domů. Podle Schauer 1995

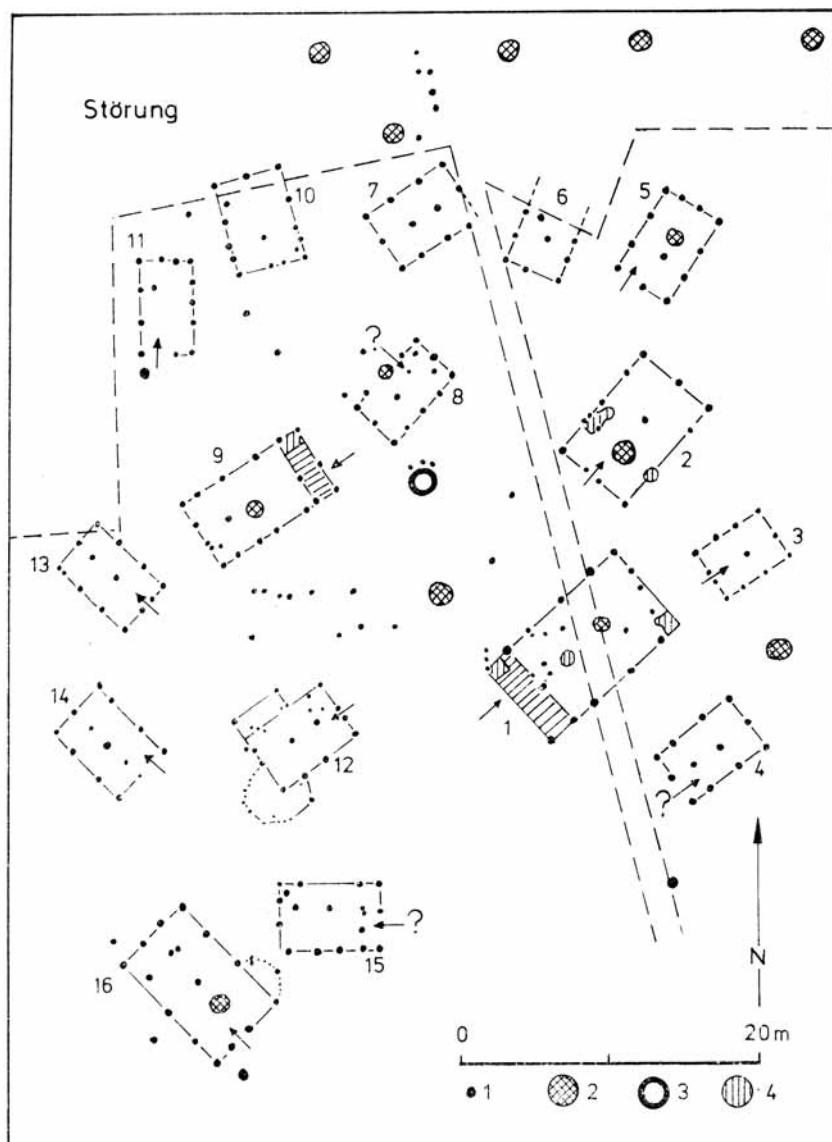

Obr. 77. Dietfurt a.d. Altmühl, Lkr. Neumarkt, Horní Falc. Plán sídliště z období popelnicových polí (plocha I) s rekonstruovanými půdorysy nadzemních staveb. Podle Schauer 1995

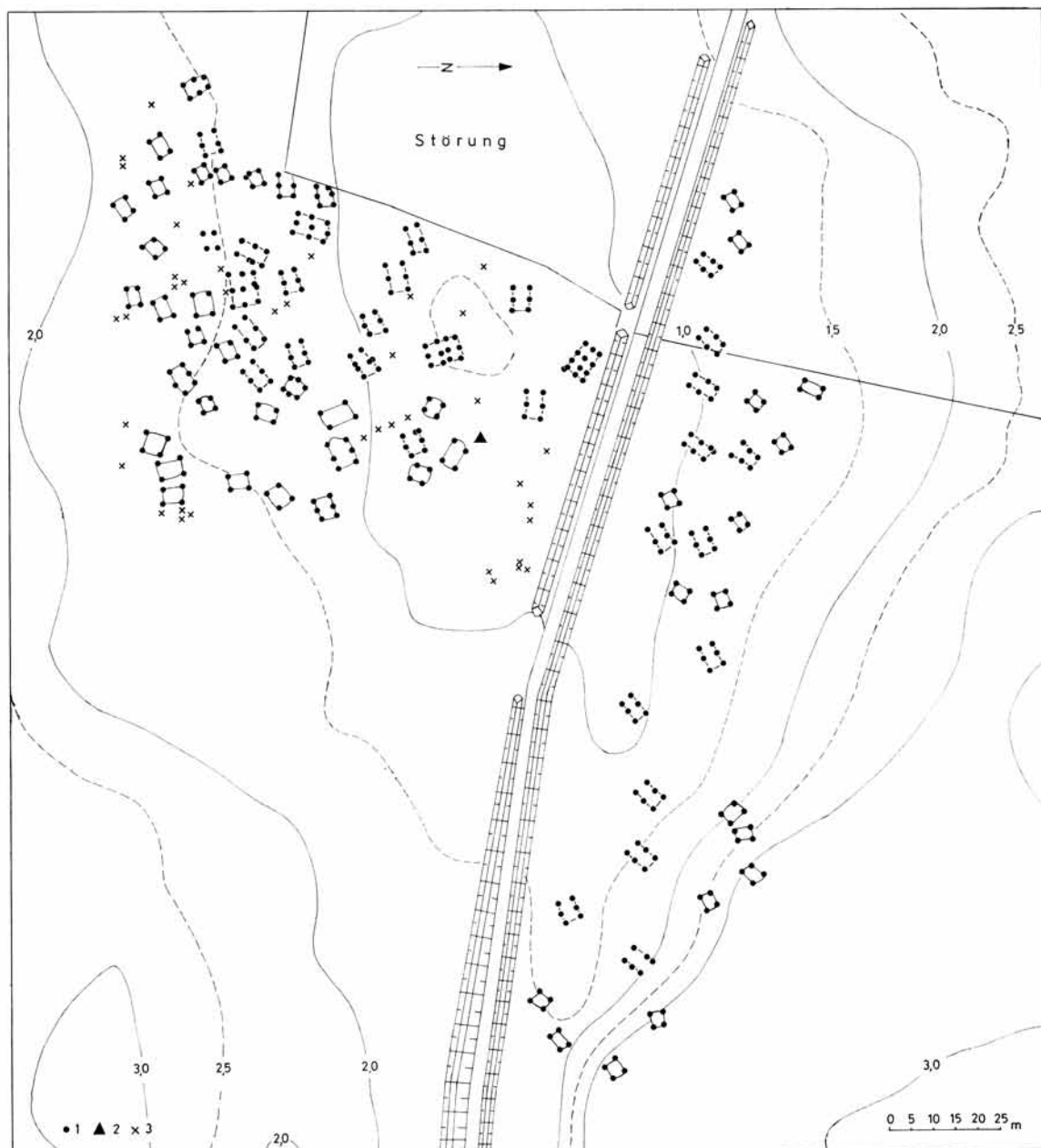
i na sídlištích z období popelnicových polí v jiných oblastech. Tak třeba z Polska jsou publikovány půdorysy v různé míře kosodélných, lichoběžníkovitých až „polygonálních“ nadzemních staveb, vzniklé pospojováním nejen relativně jednoznačných, ale i méně si „odpovídajících“ sloupových/kulových jam, přičemž se nelze zcela ubránit pocitu, že přání autorů výzkumu bylo otcem myšlenky (např. Kowalewice, pow. Zgierz, woj. łódzkie: *Tyszler – Marchelak 2006*, 95–101, Ryc. 7–8 – obr. 84 a zvláště potom poloha 3 na lokalitě Ciepielów, pow. Nowa Sól, woj. lubuskie: *Lewczuk 2006*, 117–124, Ryc. 3–6 – obr. 85).

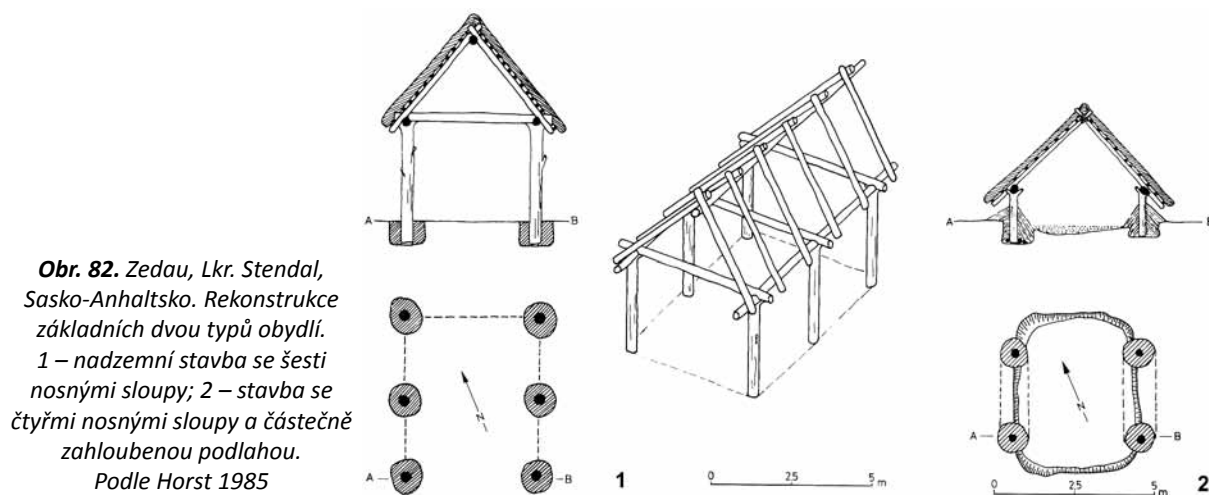
Obr. 80. Perleberg, Lkr. Prignitz, Brandenburg. Plán části mladobronzového sídliště s pravidelnými obdélnými půdorysy domů. Podle Horst 1985

Velmi odvážně rekonstruované půdorysy nadzemních objektů I–XV z posledně jmenovaného polského naleziště nás obloukem vrací z toho krátkého exkurzu zpět k našim potenciálním stavbám v Kněževsi, kde i hypotetická konstrukce 5 z polohy B (obr. 65) patří do stejné kategorie. Zda mohla takováto stavba skutečně existovat, si ovšem vůbec netroufáme tvrdit a totéž v zásadě platí i o rekonstrukcích půdorysů z dalších tří poloh s nejdochovanějšími koncentracemi sloupových/kulových jam (C–E) v rámci zkoumané plochy. Také u nich by jistě bylo lehce možné při posouzení nálezové situace jiným badatelem navrhnout odlišné půdorysy, či minimálně ty stávající upravit nebo doplnit, podobně jako k tomu dochází u některých výzkumů zahraničních (cf. např. Schöneck-Kilianstädten, Lkr. Main-Kinzig, Hesensko: Meyer 1997, 121–124, Abb. 10–11 – obr. 86).

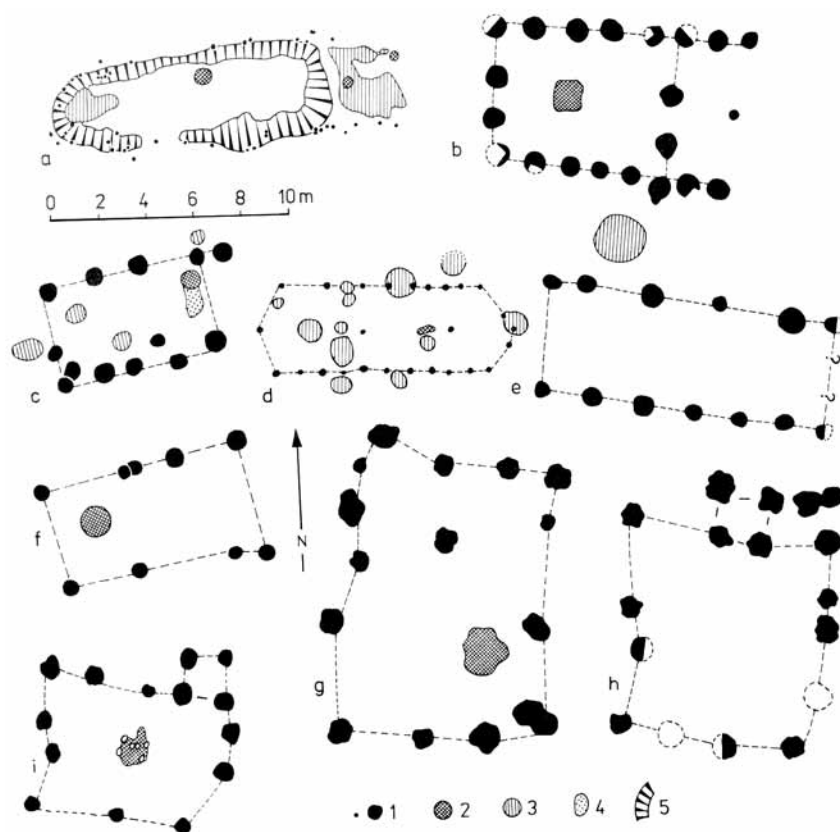
Výrazný shluk kulových/sloupových jam, označený pracovním písmenem C, leží na rozhraní sektorů B11 a B12 u severního rohu skryté plochy (obr. 58:C). Čistě hypoteticky zde bylo rekonstruováno několik půdorysů, převážně však rovněž spíše nepravoúhlých, což považujeme za dosti zásadní nedostatek, i když je to poměrně rozšířená praxe, jak jsme ostatně mohli vidět výše. Relativně pravoúhlá stavba 1 je vymezena dvěma řadami s pěti, resp. šesti kúly/sloupy, orientovanými zhruba ZJZ–VSV, a je dlouhá 4,6 m. Určitým problémem je její poměrně malá šířka (1,8–2 m), která ji z hlediska obytné funkce značně znevýhodňuje (obr. 87:C1). Těsně u jižní delší stěny se nacházel zahluubený objekt blíže neurčitelného pravěkého stáří (1367/98). Určitou alternativu, či snad jinou stavební fázi, představuje teoretický čtvercovitý půdorys 2 (3,6 × 3,4 m), svírající s předchozím ostrý úhel a mající s ním i „společný“ rohový sloup (obr. 87:C2). Malá pravoúhlá stavba 3 (1,8 × 1,8 m), rekonstruovaná jakoby v severovýchodním

Obr. 81. Zedau, Lkr. Stendal, Sasko-Anhaltsko. Plán zástavby mladobronzové osady. Podle Horst 1985

Obr. 82. Zedau, Lkr. Stendal, Sasko-Anhaltsko. Rekonstrukce základních dvou typů obydlí. 1 – nadzemní stavba se šesti nosnými sloupy; 2 – stavba se čtyřmi nosnými sloupy a částečně zahloubenou podlahou. Podle Horst 1985

Obr. 83. Půdorysy mladobronzových domů z území mezi Labem, Havelou a Sprévou. a,d – Hamburg-Boberg; b – Potsdam-Sacrow; c – Schmerzke, Stadtkr. Brandenburg; e – Wulfen, Lkr. Anhalt-Bitterfeld; f – Berlin-Tegel; g-i – Berlin-Lichterfelde. Podle Horst 1985

prodloužení „domu“ 1, je v SZ části v nejasné chronologické superpozici s nedatovaným zahloubeným objektem 1357/98 (obr. 87:C3).

Další rekonstruovaný půdorys 4 je nepravidelně obdélný (3,2 × 2,2–2,6 m), přičemž jeho delší, zcela přímá jihozápadní stěna, tvořená patrně osmi kůly/sloupy, je téměř kolmá ke stavbě 1. Problémem zde však je protilehlá strana půdorysu, kde i s největším úsilím najdeme jen tři zhruba odpovídající jámy po případné sloupové konstrukci, což činí celou rekonstrukci dosti nevěrohodnou (obr. 87:C4). Podobně nepravidelně obdélné, či spíše kosodélné až lichoběžníkovité, jsou i další zde rekonstruované hypotetické půdorysy 5 (2,6–2,8 × 2,4 m – obr. 87:C5), 6 (3,6–4 × 3,2 m – obr. 87:C6), 7 (4,6 × 3,6–4 m – obr. 87:C7), 8 (4,2 × 2,4–2,6 m – obr. 87:C8) a 9 (3–3,6 × 2,2 m – obr. 87:C9). Potíž je, že absenci „vhodných“ kůlových/sloupových jam, dotvářejících pravidelné potenciální půdorysy nadzemních staveb, nelze již v těchto případech lehce vysvětlit mocností skrývky, neboť se pohybujeme v místech s vystupujícím zahliněným opukovým podloží, kde byla před výzkumem v podstatě odstraněna jen povrchová orníční vrstva. Prakticky stejná situace se opakuje i v případě následujících sledovaných poloh D a E, ležících těsně u severozápadního okraje zkoumané plochy.

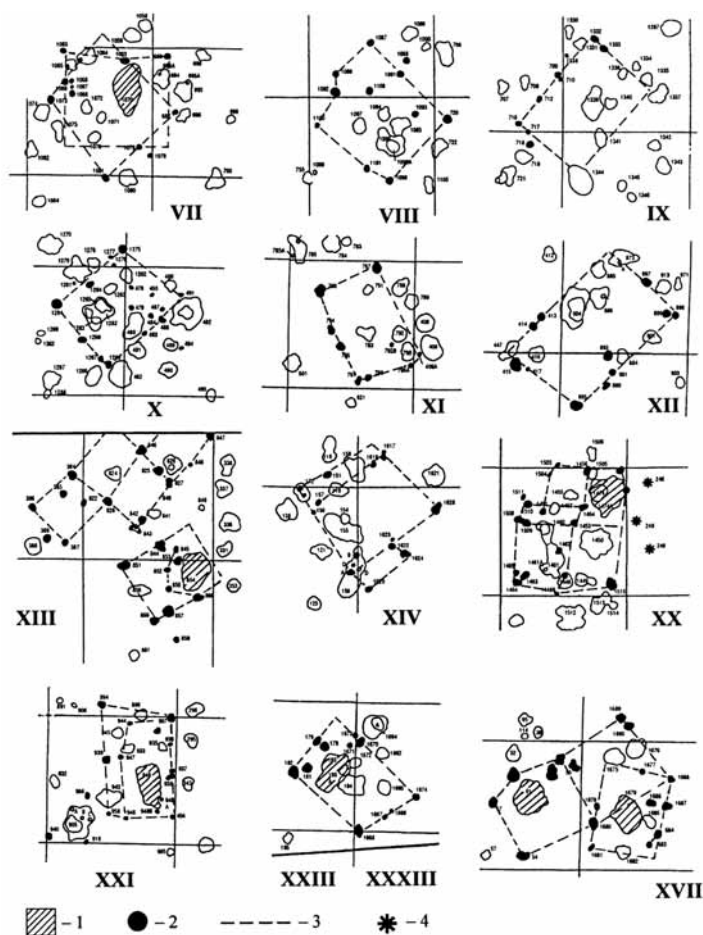
Výše řečený problém můžeme vztáhnout také na identifikované „lineární útvary“, které mohou být různě nespojitě a mimoběžné, resp. vést tzv. „odnikud nikam“. V poloze C taková linie (10) jakoby částečně ohraničuje v délce nejméně 19 m skupinku hypotetických staveb od severozápadu (obr. 87:C10) a jen o něco málo kratší úsek (11 – celková délka cca 18 m) nalezneme na jihozápadním okraji této sídelní kumulace (obr. 87:C11). Pracovně je označujeme jako jakési ploty či ohrazení (podobně cf. poloha B), jejichž smysl však rozhodně nebyl fortifikační, ale mnohem spíše „magicko-hospodářský“. Zřejmě symbolicky oddělovaly vnitřní, důvěrně známý „domácí“ prostor od vnějšího, „cizího“ a v zásadě často nepřátelského, přičemž jistě při tom mohly plnit i zcela praktické „profánní“ funkce, např. při ochraně domácího zvířectva či vymezení vlastnictví určitých společensko-hospodářských jednotek (obr. 88).

Hypotetické stavby v poloze C můžeme s největší pravděpodobností datovat do mladší doby bronzové, a to především díky horizontální stratigrafii. Na této ploše se prakticky nenalézaly zahloubené objekty z jiných období, přičemž sídlištní jámy (obilnice) knovízské kultury až na jednu výjimku (obj. 733/98) respektovaly vymezené půdorysy nadzemních konstrukcí. Soustředily se částečně na volném prostranství mezi stavbami 2 a 7 (obj. 1346/98, 1349/98), resp. západně od nich (obj. 1325/98, 1342–1343/98, 1347/98), a potom naopak v jejich východním sousedství uvnitř potenciálního ohrazení (517/98, 721–726/98, 757/98,

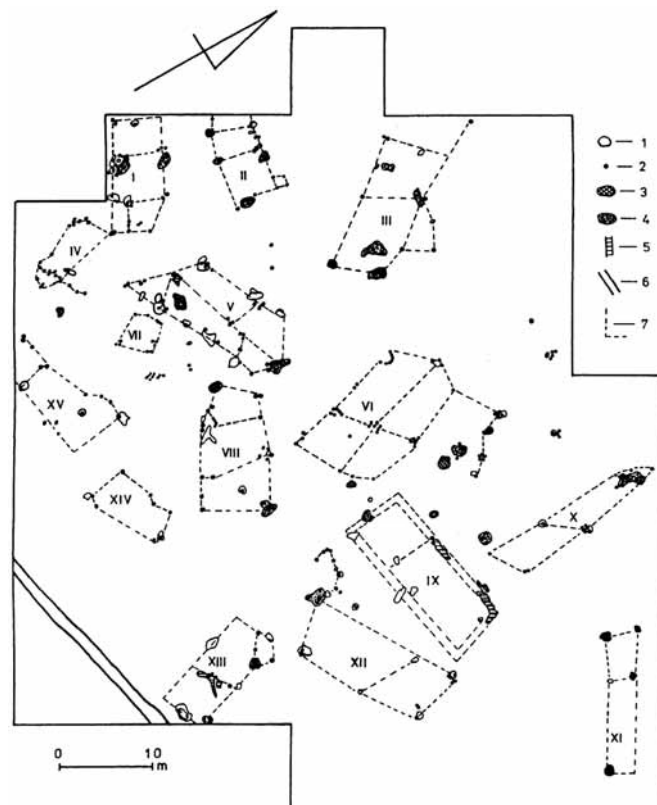
787–788/98, 1192/98). Pro úplnost je však třeba dodat, že se nacházely i za tímto „plotem“ (obj. 254/98, 665/98, 667/98, 781/98, 830/98, 991/98), podobně jako v případě plochy B. Zahloubený objekt 733/98, ležící uprostřed rekonstruovaného půdorysu 7, spadá na počátek zdejšího knovízského osídlení (horizont Kn 2), podobně jako další dva východně od něj zjištěné objekty 724/98 a 725/98. Ostatní zahloubené knovízské objekty jsou relativně mladší a je otázkou, zda objekt 733/98 s půdorysem 7 nějak funkčně souvisí, nebo nadzemní stavba vznikla až později, tedy po jeho zaplnění. Vně linie ohrazení pak byl nalezen výrazný objekt 830/98, náležející ještě do přechodného mohylovo-knovízského horizontu osídlení lokality (Mo/Kn 1).

V sektorech A10 a A11 nedaleko plochy C se nacházela další zřetelná kumulace kůlových/sloupových jam, označená písmenem D (obr. 58:D). Výrazněji zapuštěné pravěké zásobní jámy (obilnice) se již v této části plochy prakticky neobjevují, neboť kamenité opukové podloží bez sprašové návěje, kryté jen poměrně slabou povrchovou vrstvou ornice, bylo pro jejich hloubení dozajista značně nepohodlné. Tento fakt ještě více snižuje naše beztak malé možnosti bližšího datování potenciálních půdorysů nadzemních staveb. Nepravidelně obdélný půdorys 1 (3,6 × 2,5–3 m), orientovaný s drobnou odchylkou ve směru Z–V, má nepříliš zřetelnou delší severní stěnu a postrádá vnitřní řadu nosných sloupů (obr. 89:D1). Nejbližší knovízský zahloubený objekt (1219/98) se nachází asi 5 m jižně od něj.

Shluk sloupových jam 2 umožňuje minimálně tři způsoby rekonstrukce různě orientovaného a relativně pravidelného obdélného nadzemního objektu se sloupy v rozích o rozměrech 4 × 2 m, nebo 3,6 × 2,2 m, případně 3,2 × 2,8 m (obr. 89:D2). Zhruba 8 m východně od těchto hypotetických půdorysů ležel

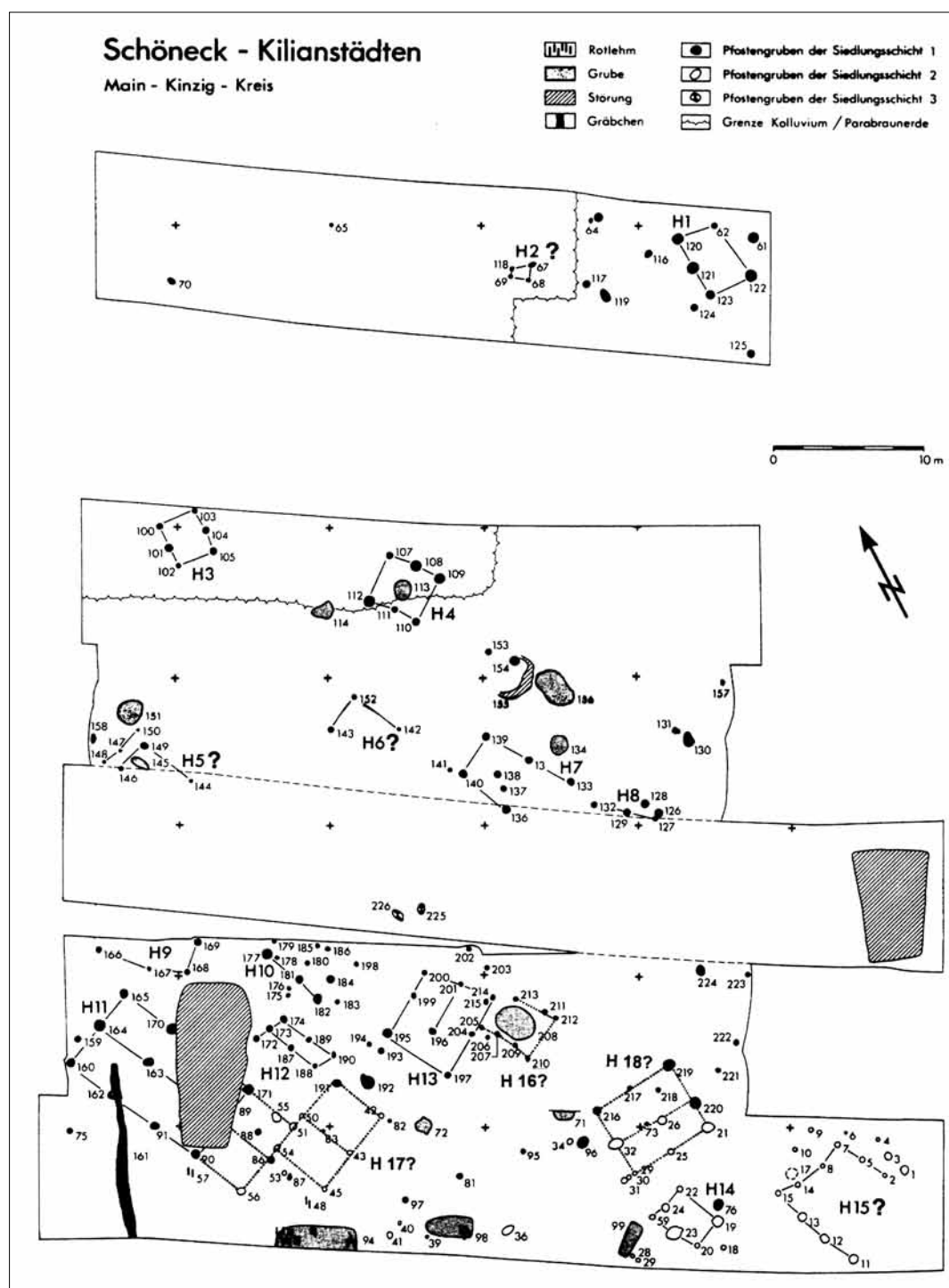

Obr. 84. Kowalewice, pow. Zgierz, woj. łódzkie. Půdorysy hypotetických nadzemních staveb lužické kultury. Podle Tyszler – Marchelak 2006

Obr. 85. Ciepielów, pow. Nowa Sól, woj. lubuskie. Plán části sídliště lužické kultury s rekonstruovanými půdorysy nadzemních objektů. Podle Lewczuk 2006

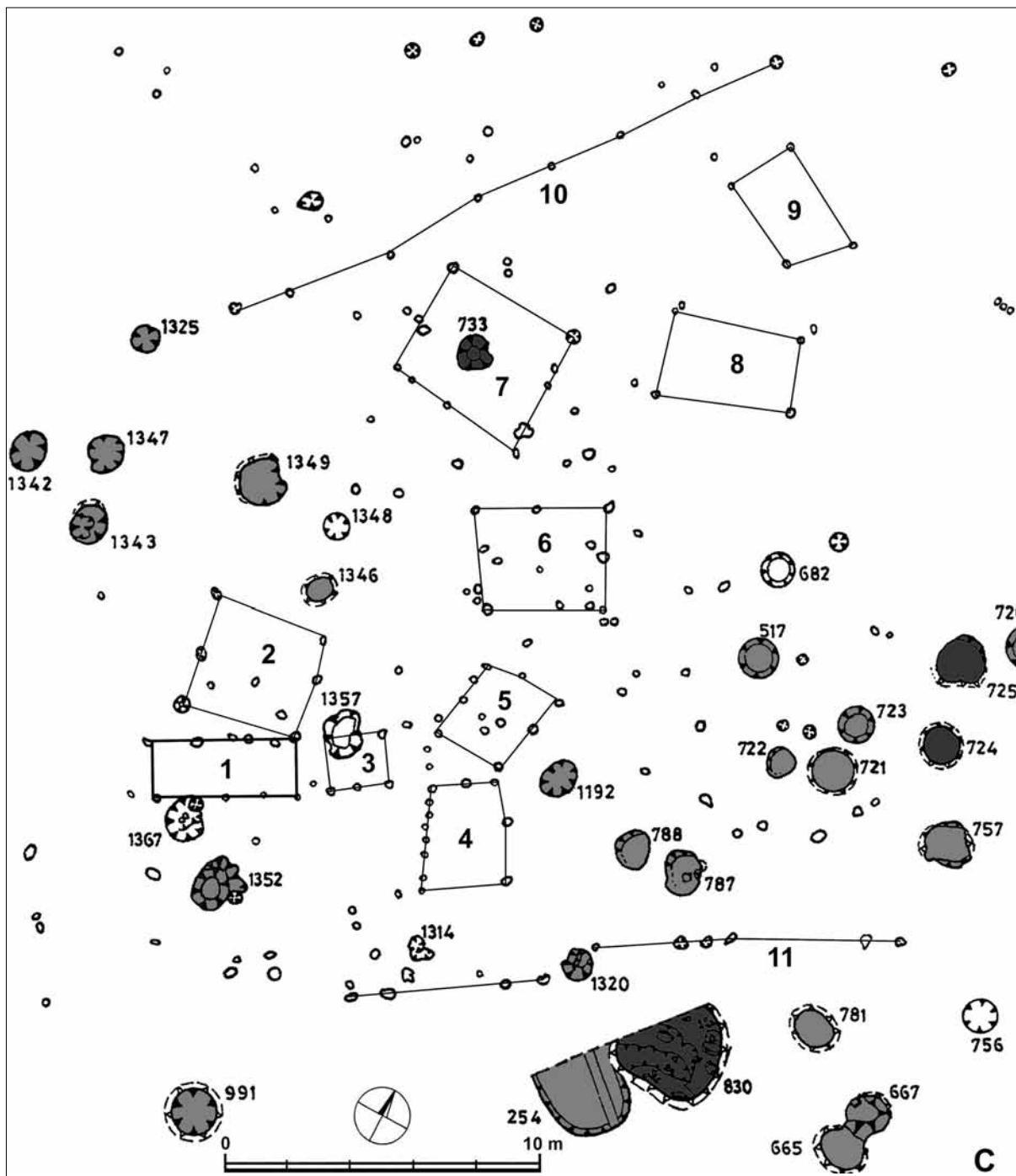
mělký knovízský objekt 585/98, ale je otázkou, zda by zmíněné nadzemní konstrukce nemohly souviset spíše s těsně sousedící raně středověkou obilnicí 569/98, vysekanou 162 cm do navětralé opuky, v jejímž zásypu se ovšem našla i intruze knovízské keramiky. Větší nepravidelný půdorys 3 (6,2 × 4,8–6 m) byl rekonstruován z kumulace sloupových jam u samého okraje skryté plochy (obr. 89:D3). V jeho sloupových jamách 578/98 a 583/98 byly sice zjištěny nepočetné knovízské střepy, ale to zdaleka nemusí svědčit o chronologickém zařazení této hypotetické nadzemní stavby do mladobronzového období, zvláště uvažíme-li osídlení této části plochy i během halštatu a časného latěnu, byť zřejmě bylo jen sporadické.

Obr. 86. Schöneck-Kilianstädten, Lkr. Main-Kinzig, Hesensko. Plán části sídliště z období popelnicových polí se změnami v rekonstrukci půdorysů nadzemních staveb (tečkovaná linie). Podle Meyer 1997

K časovému postavení hypotetické malé čtvercové stavby 4 ($2,2 \times 2-2,2$ m) pak již z těchto důvodů nelze říci vůbec nic (obr. 89:D4).

Další výrazná kumulace kůlových/sloupových jam E byla zjištěna u severozápadní hrany zkoumané plochy v sektorech A6 a A7, tedy rovněž v místech se zahliněným opukovým podložím (obr. 58:E). Teoreticky zde můžeme rekonstruovat několik půdorysů zhruba obdélných až mírně kosodélných nadzemních staveb zhruba shodné orientace (ZJZ–VSV), kterou respektují i poměrně dobře patrné lineární útvary – „ploty“. Celkem pravoúhlá stavba 1 ($6,9 \times 4,9$ m) má po třech sloupech v delších obvodových

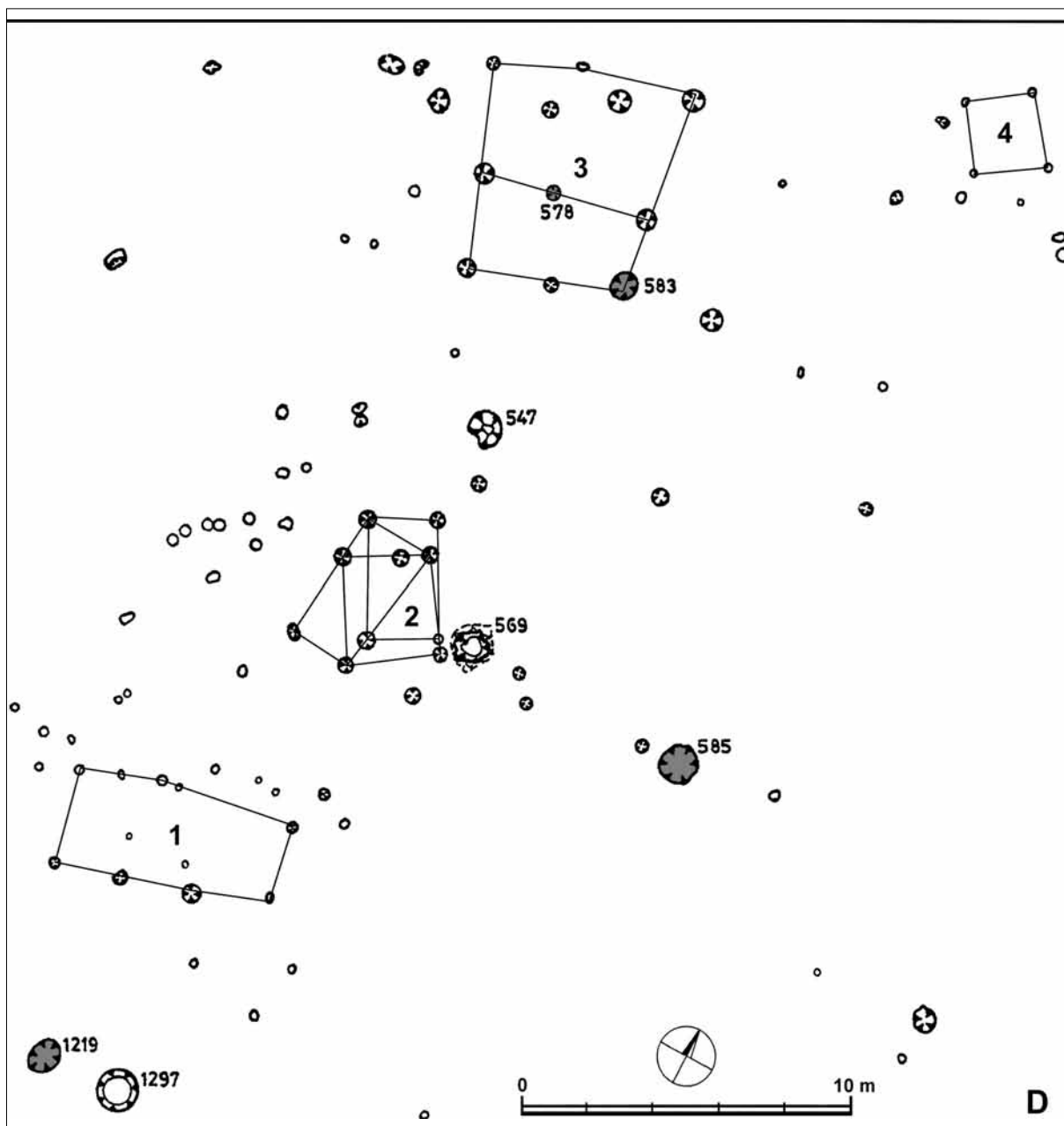

Obr. 87. Kněžves, okr. Praha–západ. Kumulace kůlových/sloupových jam (C) s rekonstruovanými půdorysy nadzemních staveb (1–9) a lineárních útvarů, snad nějakých ohrazení nebo oplocení (10–11). Tmavě šedé objekty pocházejí z přechodného mohylovo-knovízského horizontu Mo/Kn 1 (obj. 830/98) a staršího knovízského horizontu Kn 2 (obj. 724–725/98, 733/98), světle šedé z mladšího či blíže neurčitelného knovízského období. Objekt 756/98 e štitarský, 682/98 patrně halštatský, 1367/98 obecně pravěký a 1357/98 bez nálezů

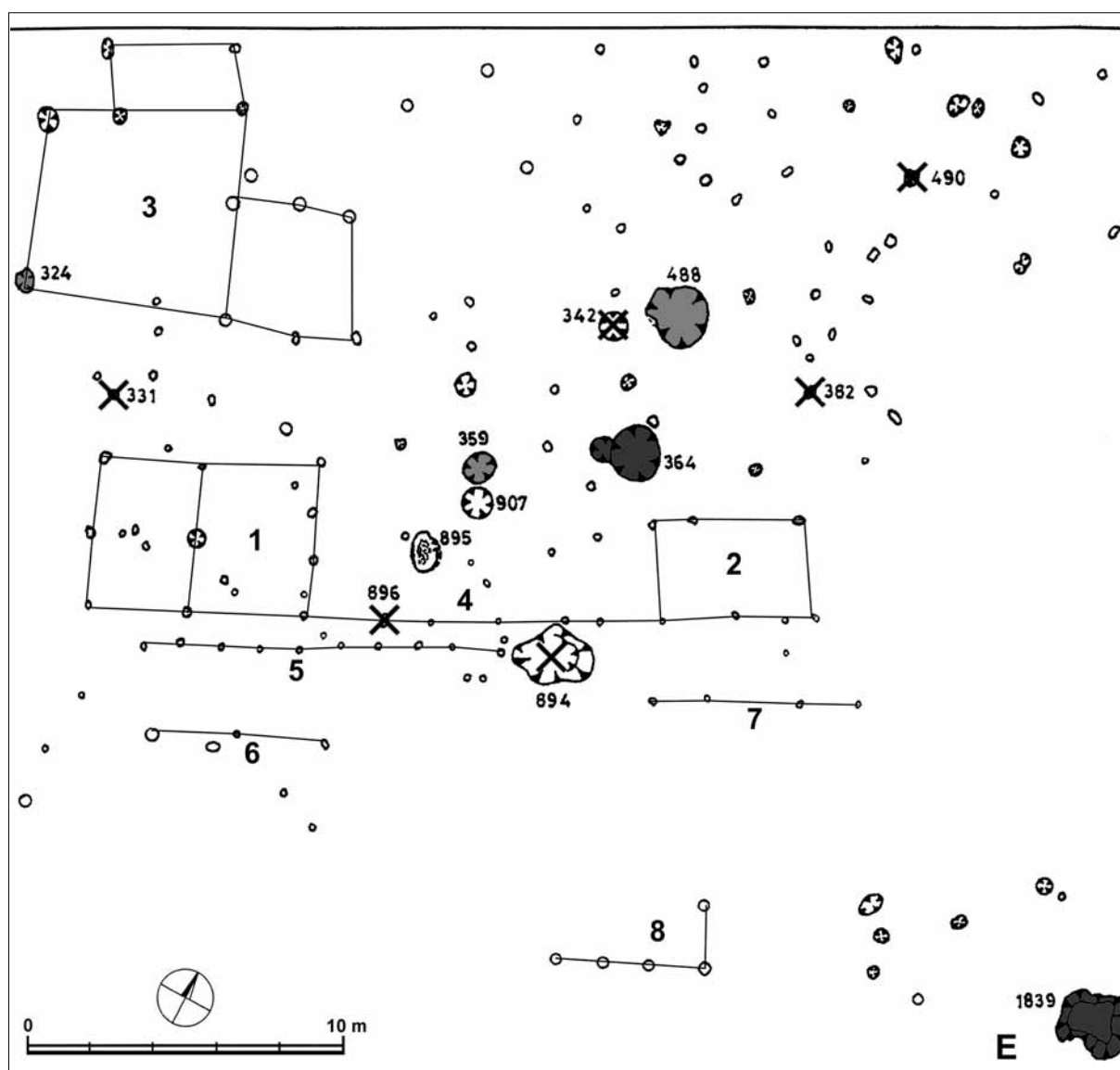
Obr. 88. Idealizovaná kresebná představa života v osadě z doby bronzové pochází z 30. let 20. století (Německo). Obytná a hospodářská zástavba, včetně oplocení, mohla mít na lokalitě v Kněževsi podobný charakter. Podle Probst 1999

Obr. 89. Kněžves, okr. Praha-západ. Kumulace kůlových/sloupových jam (D) s hypotetickými půdorysy nadzemních staveb (1-4). Šedé objekty náležejí knovízské kultuře, obj. 547/98 a 1297898 jsou bez nálezů a obj. 569/98 je raně středověký

stěnách, jeden uprostřed západní kratší stěny a dva ve stěně východní, kde mohl teoreticky být vchod. Uprostřed domu je výrazná jáma po nosném sloupu střechy. Jakoby v přímém prodloužení jižní stěny stavby 1 směrem k východu pokračuje linie kůlových/sloupových jam (plot?) v délce 11 m (4), aby pak opět tvořila jižní delší stěnu celkově menší obdélné stavby 2 (4,9 × 3 m), jejíž půdorys je ovšem méně jednoznačný (obr. 90:E1–2,4).

Problematická je také hypotetická nadzemní stavba 3, kterou lze rekonstruovat několika způsoby. Půdorys „hlavní“ stavby je mírně lichoběžníkovitý (6,4 × 5,8–6,7 m) a zachovává orientaci zhruba shodnou se stavbami 1 a 2. Otázkou je nepravidelně čtvercovitá východní (4 × 4 m) a kosodélná severní (4 × 2,2 m) „přístavba“, o nichž však lze uvažovat, že mohly fungovat i jako samostatné objekty (obr. 90:E3). Rovnoběžně s linií 4, spojující stavby 1 a 2, se ve vzdálenosti okolo jednoho metru táhla hustší pravidelná řada kůlových/sloupových jam (5), zachytitelná v délce minimálně 11 m. Již méně zřetelné jsou pak další potenciální rovnoběžné linie kůlových/sloupových jam (6–7). Zda jižně od nich zjištěná část půdorysu 8 patřila pravoúhlé nadzemní stavbě, či se opět jednalo o fragment nějaké liniové struktury, nelze rozhodnout (obr. 90:E5–8).

Obr. 90. Kněžves, okr. Praha-západ. Kumulace kůlových/sloupových jam (E) s potenciálními půdorysy nadzemních staveb (1–3) a lineárních útvarů, možná ohrazení či oplocení? (4–8). Tmavě šedé objekty náležejí mohylové kultuře (obj. 1839/98) a přechodnému mohylovo-knovízskému horizontu Mo/Kn 1 (obj. 364/98), světle šedé knovízské kultuře bez bližšího rozlišení (324/98, 359/98, 488/98). Objekty označené křížkem patří štítarské kultuře (obj. 331/98, 342/98, 382/98, 790/98, 894/98, 896/98), objekt 895/98 je staroneolitický a objekt 907/98 bez nálezu

Obr. 91. Kresebná rekonstrukce stavby mladobronzového domu s proutěnými vyplétanými stěnami omazanými hlinou a doškovou střechou. Podle Probst 1999

Obr. 92. Bad Buchau („Wasserburg“; skanzen), Bádensko-Württembersko. Rekonstrukce kůlových/sloupových staveb s vyplétanými omázanými stěnami a střechami, krytými došky nebo kůrou stromů. Mladší až pozdní doba bronzová. Foto L. Smejtek

Jako vodítko pro datování této „zástavby“ nám může posloužit pouze keramika z nepočtených větších zahloubených objektů a v tomto konkrétním případě i celkem překvapivě z několika sloupových jam. Pomineme-li ojedinělý staroeneolitický objekt 895/98, ležící mezi stavbami 1 a 2, i objekt středobronzové mohylové kultury 1839/98, nacházející se ve větší vzdálenosti východně od potenciálních nadzemních objektů a lineárních útvarů, pak nám v tomto prostoru zbývají objekty s nálezy mohylovo-knovízskými až štítarskými. Uvnitř areálu s hypotetickým ohrazením, avšak v místech mimo rekonstruované nadzemní stavby, byl zjištěn jeden objekt horizontu Mo/Kn 1 (364/98) a dva objekty (359/98, 488/98) obecně knovízské (Kn 2–4). Mladobronzová keramika pochází i z jedné sloupové jámy (324/98), která je součástí rekonstruovaného půdorysu 3, kam se mohla dostat buď v této době, nebo později.

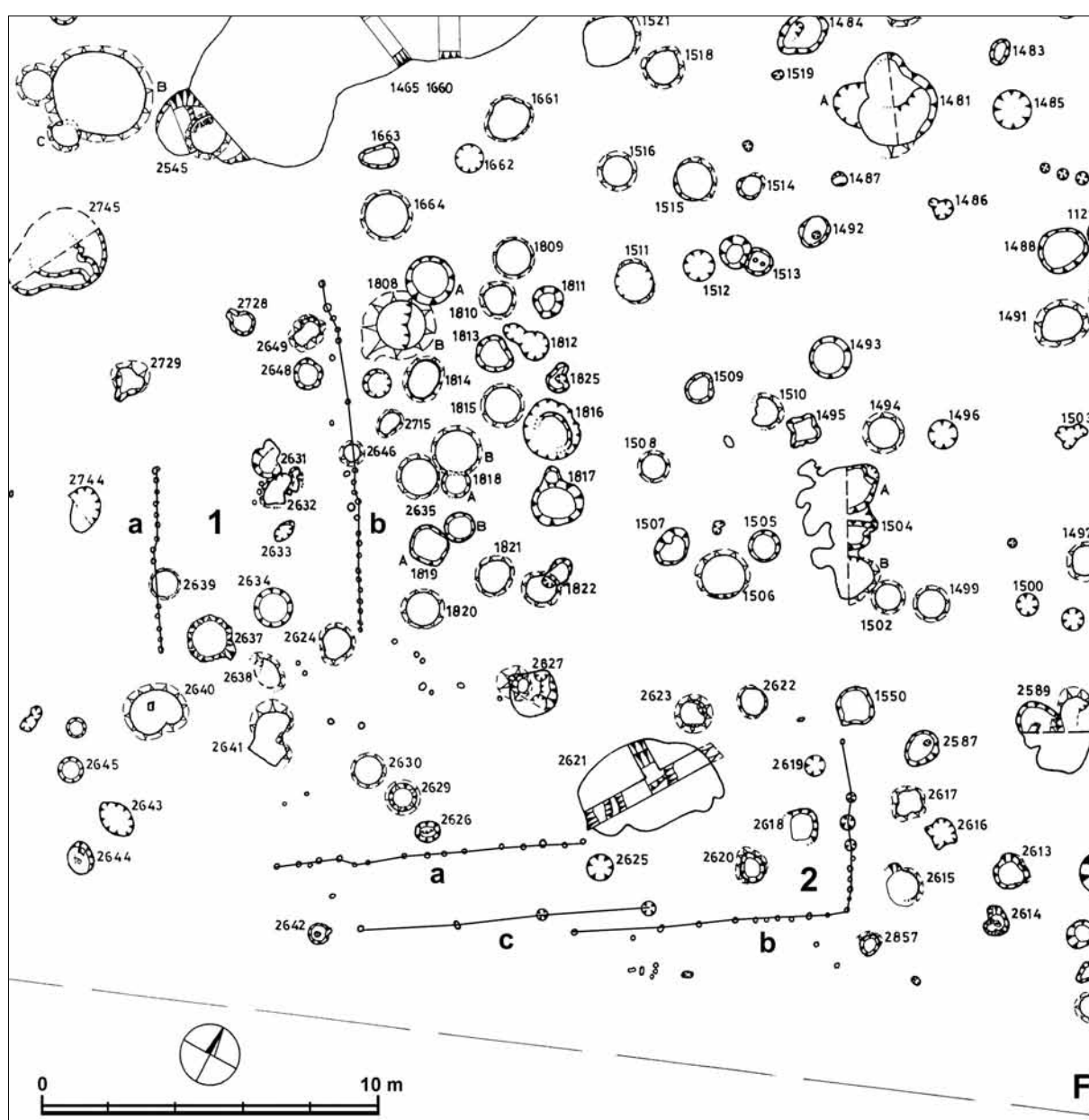
Spíše pro druhou variantu pak hovoří zlomky štítarské keramiky ze dvou zahloubených objektů (342/98, 894/98) a čtyř sloupových jam (331/98, 382/98, 490/98, 896/98). Všechny sloupové jámy jsou bohužel mimo naše navrhované rekonstrukce nadzemních staveb, avšak jedna (896/98) je integrální součástí „plotu“ (4) mezi stavbami 1 a 2. Jeden menší zahloubený objekt štítarské kultury (342/98) ležel uvnitř „ohrazeného“ areálu, druhý větší (894/98) pak těsně za linií 4 (obr. 90). Uvedené důvody nás vedou k hypotéze, že by tento potenciální stavební komplex E, pokračující evidentně i mimo zkoumanou plochu směrem k severozápadu, mohl náležet pozdně bronzové fázi zdejšího osídlení (k tomu cf. obr. 255).

Všechny výše probírané půdorysy možných nadzemních staveb byly rekonstruovány výhradně na základě kůlových, resp. sloupových jam, což nám neumožňuje vyjádřit se blíže k použitým stavebním technikám. V tomto ohledu nám nepomůže ani dochovaná mazanice ze zahloubených

Obr. 93. Bad Buchau („Wasserburg“; skanzen), Bádensko-Württembersko. Rekonstrukce dřevěné roubené stavby s travními drny na střechě. Mladší až pozdní doba bronzová. Foto L. Smejtek

objektů, mezi kterou by se jistě našly i fragmenty s otisky dřevěných konstrukčních prvků, neboť její odborné vyhodnocení nebylo bohužel dosud provedeno. Nezbyvá tedy než předpokládat, že obytné domy i hospodářské objekty byly na lokalitě Kněžves stavěny osvědčenými technikami, obvyklými nejen v mladší době bronzové, ale obecně také v jiných obdobích zemědělského pravěku. Jedná se zejména o stavby, jejichž obvodové stěny byly v polích mezi nosnými sloupy vyplétány tenčími dřevěnými pruty, načež byl celý výplet z obou stran omazán hlinou (obr. 91–92). Technicky náročnější alternativu pak představuje postup, kdy byly mezi sloupy opatřené drážkou vkládány vodorovné trámy se zploštělými konci, zapadajícími do podélného výřezu (obr. 66:2a). Také taková stavba jistě mohla být, samozřejmě po utěsnění četných skulin mezi kulatinami (např. mechem), ještě opatřena hliněným pláštěm, případně nabílena či barevně ozdobena.

Vyloučit nelze ani použití klasické srubové techniky s vodorovnými kládami překříženými v rozích a vzájemně spojenými zadlabáním, ale doložit pozůstatky takto pouze na povrchu usazených nadzemních staveb je v běžném suchém prostředí prakticky nemožné (obr. 93). Výjimkou by byla v Kněžvesi nezištěná situace, kdy by nejspodnější, tzv. prahový trám byl výrazně zapuštěn pod úroveň terénu (nejlépe

Obr. 94. Kněžves, okr. Praha-západ. Kumulace kůlových/sloupových jam (F) s hypotetickými lineárními útvary, vytvářejícími dvě struktury (1a–b; 2a–c)

do podloží), což by se projevilo formou nějakého víceméně pravidelného „obvodového žlábků“. Místo v pozdějších dobách užívané kamenné podezdívky pod spodními trámy, mající zabránit jejich uhnívání, mohly v pravěku sloužit i částečně zapuštěné dřevěné špalky, jejichž základové jámy však v terénu vůbec nemusíme odlišit od regulérních sloupových jam. Jako střešní krytinu všech těchto staveb si lze dobře představit slámu, rákos, travní drny i stromovou kůru.

Na závěr kapitoly o nadzemních stavbách z Kněževsi je třeba se ještě stručně zmínit o velmi zajímavé situaci (F), zachycené v jihovýchodní části zkoumané plochy v sektorech F10 a G10–11 (*obr. 58:F*). Na rozdíl od tří předchozích probíraných shluků kúlových/sloupových jam se tato kumulace nalézá v místech s výraznou skrývkou nadloží, takže musíme počítat se ztrátou celé řady informací, neboť mohly být zkoumány a dokumentovány již jen objekty zahroubené do zahliněné sprašové návěje. K největším škodám zřejmě v tomto ohledu došlo u kúlových jamek, zapuštěných občas méně než 10 cm do podloží, takže na některých místech v podstatě stačilo o pár „škrábnutí“ lžící UDS méně a celkový obrázek by asi hned vypadal jinak. Nicméně se i při vědomí těchto nepříjemných skutečností musíme věnovat výsledkům, které máme k dispozici, a ty nám již na první pohled naznačují, že se jedná o poněkud odlišnou situaci, než jsme řešili u ostatních kumulací.

Postrádáme tady totiž náznaky „typických“ mladobronzových půdorysů nadzemních obytných staveb („domů“ či „chat“) a setkáváme se jen s fragmenty nějakých „lineárních útvarů“ („oplocení“, stěn „lehčích“ stavebních konstrukcí?), vymezujících patrně určitý nám neznámý prostor, jehož možnou neprofánní funkcí se budeme ještě zabývat na jiném místě. Různé lineární útvary sice známe i z jiných zdejších poloh, avšak nikoliv v tak vyhraněné podobě, coby linie poměrně hustě řazených kúlových jamek, převážně o průměru kolem 20 cm, ale i menším (1a–b, 2a, částečně 2b). Relativně větší sloupové jámy s rovným dnem jsou zde ve výrazné menšině a objevují se zvláště v linii 2b (východní větev) a v linii 2c (*obr. 94:F1–2*).

Prostorově se nám v těchto místech vydělují dvě struktury, jejichž vzájemný vztah však není zcela jasný. K první struktuře můžeme přiřadit dvě paralelní linie kúlových jamek, táhnoucí se zhruba ve směru SZ–JV v délce minimálně 5,4 m (1a) a 10,4 m (1b), přičemž vzdálenost mezi nimi je zhruba 6 m (*obr. 94:F1a–b*). Druhou strukturu představují tři rovnoběžné linie (2a–c), nacházející se cca 7 m jihozápadněji a probíhající kolmo na předchozí strukturu, tedy přibližně JZ–SV. Linie 2a (délka cca 9 m) leží asi 2 m od linie 2c (délka cca 8,5 m) a 2,6 m od linie 2b. Ta se po 8 m zalamuje v pravém úhlu a běží ještě asi 5 m směrem k severozápadu (*obr. 94:F2a–c*). Jak již bylo naznačeno, není stavební podoba těchto struktur zdaleka jednoznačná, k čemuž jistě významně přispělo i mnohokrát zdůrazňované totální odstranění nadloží. Zachycené linie mohou představovat fragmenty ohrazení (i vícefázového) nějakého významného (posvátného?) prostoru, či být přímo součástí specifických nadzemních dřevěných konstrukcí (zastřešených), jejichž další pozůstatky se nám nedochovaly.

ANALÝZA HMOTNÝCH PRAMENŮ

Nyní se budeme zabývat rozbořem nálezů ze zahloubených objektů knovízské a štítarské kultury, zjištěných v roce 1998 při výzkumu v Kněževsi. Největší pozornost bude věnována keramice, jakožto nejpočetnější dochované součásti materiální kultury. Důraz budeme klást především na potenciální vypovídací schopnost klíčových keramických tvarů a výzdobných prvků z hlediska chronologického, což nám posléze umožní rámcové vymezení jednotlivých sídelních horizontů na lokalitě. Stranou nezůstanou ani nálezy keramických zlomků cizí kulturní proveniencie či další výrobky z vypálené hlíny (tkalcovská závaží, přesleny, vrтанá i nevrтанá kolečka, kruhy apod.). Rozbor 65 kusů bronzové industrie nám pak ukáže, jaké druhové spektrum kovových předmětů bylo v průběhu trvání osady vyřazeno z užívání, ať již v důsledku poškození, ztráty nebo jako osobní šperky osob, pohřbených v zásobních jamách. Samozřejmě si všimneme i indicií (kadlub, nálitky bronzoviny na střepech), ukazujících na možnost odlévání bronzových výrobků přímo v osadě. Z dalších pramenů si zaslouží pozornost poměrně početná kostěná industrie (šídla, hladítka, závěsky, „brusle“, parohové palice apod.), včetně jednostranně obroušených a někdy i rytím zdobených hleznových kostí skotu („hrací kameny“?). Z knovízských sídlišť obecně dosti málo známé jsou nálezy drtidel a dalších opracovaných kamenů různé proveniencie, používaných zřejmě k více účelům, např. jako palice, kladívka, retušéry, hladítka, brousky, ale i přesleny nebo bulavy.

Nežli však přistoupíme k vlastní analýze movitých nálezů z Kněževsi, pokusíme se o stručný nástin dosavadní periodizace hmotné kultury mladší až pozdní doby bronzové ve středních a severozápadních Čechách, ze které budeme dále vycházet při formulování náplně a relativně chronologického postavení sídelních horizontů, zastoupených na lokalitě.

SOUČASNÁ PERIODIZACE KNOVÍZSKÉ A ŠTÍTARSKÉ KULTURY

Vznik kultur popelnicových polí byl nepochybně velmi složitým a mnohostranným procesem, na kterém se podílela v různém poměru řada faktorů, závislých na konkrétních kulturně-geografických, společensko-náboženských i environmentálních podmínkách. V oblastech nám nejbližších, tedy v severoalpenském okruhu, vyrůstají kultury popelnicových polí poměrně plynule z předchozích kultur mohylových, i když částečnou výměnu obyvatelstva lze na tak rozsáhlých územích předpokládat. Důvody celkové změny ritu a všeobecného příklonu k žárovému způsobu pohřbívání nelze jednoduše vysvětlit a můžeme se pouze domnívat, že souvisely s hlubokými proměnami v náboženské oblasti.

Prosazení kultu Slunce, symbolizovaného v archeologických památkách popelnicových polí zpodobňováním slunečních kotoučů a slunečních bárek, tažených dvojicí vodních ptáků-labutí (ptačí protomy), zřejmě souviselo s chápáním ohně jako všeobjímající očištné síly, mající transformační a ve svém konečném důsledku i sociálně nivelizující dopad. Značné rozšíření žárového pohřbívání mohlo být také odrazem přísných rituálních předpisů, bránících užívání praktik černé magie při nakládání s mrtvým tělem. Spálením ostatků je rovněž symbolicky zvýrazněna hranice mezi světem živých a mrtvých.

Není asi úplnou náhodou, že se období počátku popelnicových polí ve středoevropském prostoru časově přibližuje reformním pokusům o zavedení kultu jediného boha Slunce-Atona v Egyptě za vlády faraona Amenhotepa IV., který dokonce změnil své jméno na Achnaton, tedy „Prospěšný Atonovi“ (cca 1353–1337 BC). Podobně bůh Apollón, považovaný v historické době v řeckém panteonu za cizince (ze severu?), ztělesňoval mimo jiné i Slunce, přičemž jeho vůz původně tahalo po obloze labutí spřežení (Bouzek 1977; 1995, 149; Paulík 1993, 108–111; Kitchen 1996, 12).

Kontinuitu mezi mohylovou kulturou a následným osídlením v období česko-východobavorských popelnicových polí lze velmi dobře sledovat i na území středních a severozápadních Čech, tedy v oblasti rozšíření knovízské kultury. Poněkud odlišná situace byla prakticky jen na Kolínsku a v části Pojizeří, kde po mohylové kultuře přichází nejprve v Br D–Ha A1 kultura lužická a teprve potom jsou tato území postupně obsazována lidem s kulturou knovízskou. Plynulý vývoj na přelomu střední a mladší doby bronzové (Br C2/D) a přímá návaznost nejstarší knovízské kultury na pozdně mohylovou, svědčící s vysokou pravděpodobností o stejném obyvatelstvu, jsou dnes archeologicky dobře prokazatelná fakta, přijímaná naprostou většinou badatelů. Tak tomu ale nebylo vždy, přičemž za dříve nejdiskutovanější

otázku můžeme považovat podíl lužické kultury na vzniku kultury knovízské, i když zpočátku se řešily ještě jiné problémy.

Ty spočívaly v prvotní nejistotě o postavení nálezů ze sídlištních jam, prokopaných v letech 1892 až 1893 v poloze „Na hrudném“ u obce Knovíz na Slánsku, v rodícím se systému českého pravěku. Spolupracovníci J. L. Píče, jmenovitě V. Schmidt a J. Felcman, zde tehdy prozkoumali část mladobronzového sídliště s 52 objekty, které byly vzápětí publikovány v odborném tisku (*Schmidt 1893–95b*; nověji cf. též *Hartl 1971–72*). Při tomto prvním zveřejnění nebyl získaný, převážně keramický materiál přesněji časově zařazen, avšak pro své výrazné rysy posloužil k charakterizování podobných památek z jiných lokalit. Stejně typické jako keramika se ukázaly být i vlastní zahloubené objekty, představované zejména zásobními jámami (obilnicemi), zaplněnými často šedavým „popelovitým“ zásypem. K víceméně náhodným objevům mladobronzových sídlištních objektů a hrobů samozřejmě docházelo i před výzkumem eponymního naleziště, avšak nárůst jejich počtu v 90. letech 19. století a počátkem století následujícího je zřetelný (lokality publikoval převážně J. L. Píč se svými druhy na stránkách tehdejších ročníků „Památek archaeologických a místopisných“ – cf. např. Radim, Kšely, Žižice, Český Brod, Velké Čičovice, Letná, Michle, Brozánky, Přemyšlení, Vepřek, Polní Voděrady, Záborná Lhota, Svrkyně, Libočany, Radotín, Stodůlky, Petrovice, Brozany nad Ohří ad. a většinu pak zahrnul i do svého několikasvazkového monumentálního díla „Starožitnosti země České“ – *Píč 1899; 1905*).

Pozicí knovízské kultury si v rámci své koncepce „pokolení skrčených koster“ nebyl zcela jist ani J. L. Píč (1899, 164), který si sice uvědomoval její chronologické postavení někde mezi únětickou a bylanskou kulturou, avšak vnitřní souvislosti mu unikaly. Píčovu myšlenku o kontinuitě obyvatelstva od únětické po bylanskou kulturu obohatil K. Buchtela názorem o lužických složkách, majících vliv na vznik knovízské kultury a problémem se později zabývali i A. Stocký (1928, 20; 1931, 15) a J. Schránil (1928, 116, 146). Určitou roli lužických popelnicových polí při vzniku knovízské kultury připouštěli také J. Filip (1936–37, 19) a J. Böhm (1937, 78–101) ve svých předválečných souběžně vydaných syntézách, týkajících se období popelnicových polí.

Když ještě předtím publikoval I. L. Červinka (1926) krátkou lexikonovou stať, v níž spojil knovízskou kulturu přímo s mohylovou, stal se prakticky prvním, kdo neuvažoval o podstatnějším lužickém podílu na genezi knovízské kultury. Od konce 50. let minulého století, kdy byl archeologicky prokázán současný počátek knovízské a lužické kultury ve stupni Br D, začíná převažovat názor, že lužická kultura neměla na vznik kultury knovízské podstatnější vliv. Určující roli dříve předpokládané tzv. „lužické expanze“ ostatně značně oslabuje i celkově perifernější a chudší ráz lužické kultury na našem území ve srovnání s kulturami severoalpských popelnicových polí (*Bouzek 1958a, 369–370; 1958b, 572; 1963, 74–76*).

Vnitřní relativně chronologické třídění knovízské kultury zveřejnil v závěru meziválečného období J. Böhm (1937, 101–149, 231), který vypracoval materiálovou náplň jednotlivých „typů“, podobně jak to učinil i v případě předchozí kultury mohylové. Svoje typy Modřany-Lažany a Třebíz-Velvary klade do stupně Br D, zatímco typu Žatec-Jenišovice odpovídá stupeň Ha A a typu Štítary-Hostomice pozdně bronzový stupeň Ha B. Toto třídění se dnes již v praxi nepoužívá a bylo nahrazeno dvěma relativně chronologickými systémy, definovanými během 60. a 70. let minulého století.

Autorem prvního je J. Bouzek, který především na základě detailního studia rozsáhlého keramického fondu vydělil šest vývojových fází knovízské kultury, přičemž rozlišuje přechodné (fáze K I–II) a střední období (starší část: fáze K III–IV; mladší část: fáze K V–VI). Pozdní období souvisí již se štítarským stupněm, členěným na fáze Št I–III. Fáze K I představuje pozdně mohylový stupeň, K II horizont osudí s válcovitým hrdlem (Br D), K III ranou fází a nástup stylu Ha A, K IV střední fází, K V klasickou fází s „barokními“ tvary a K VI poklasickou fází s počátky nového stylu Ha B. Jejich materiální náplň je charakterizována následovně.

Fáze K I je vlastně pozdní mohylový stupeň na přechodu ke knovízské kultuře, ležící na rozhraní Br C2/Br D (horizont Plzeň-Jíkalka), kde se ještě silně projevuje středobronzová tradice, jako svisle žlábkované amfory s uchy v podhrdlí či mísy na plášťové nožce. Objevují se okřínovité pohárky a vzácně i první skutečné okříny, polokulovité misky, koflíky vrhavečského typu, džbánky či zásobničky. Z hrobových či sídlištních nálezových celků tohoto stupně neznáme v Čechách příliš mnoho typických, chronologicky citlivých bronzových předmětů. Naprostá většina bronzů pochází z depotů horizontu Plzeň-Jíkalka.

Fáze K II je označována za „horizont amfor (osudí) s válcovitým hrdlem“ a odpovídá stupni Br D. Keramika již postrádá výrazné mohylové prvky, typické jsou amfory s rovným válcovitým hrdlem a okříny s převážně ostrým lomem a přímou horní částí. Vyskytují se koflíky se zaoblenou spodní částí, zásobničky s prohnutým rozevřeným hrdlem i dvojuché mísy. Z bronzových předmětů to jsou meče a nože typu Riegsee, koflíky typu Friedrichsruhe, žebrované náramky s rozšířenými konci a jehlice

s bohatě členěnou hlavicí (vřetenovitou, turbanovitou, vázovitou, makovicovitou apod.), s pečutítkovou hlavicí a vývalky na krčku, terčovitou hlavicí či jehlice pastýřské.

Raná fáze (K III) spadá na přelom stupňů Br D a Ha A1 a lze v ní již pozorovat počátky nového „halštatského“ stylu (Ha A), kdy již mají amfory esovitě profilované, mírně vyduťté hrdlo a okříny zaoblený lom a prohnutí pod okrajem. Hrdla amforovitých zásobnic jsou převážně válcovitá, dvojdílné koflíky mají odsazené dno a lehce rozevřené hrdlo nebo jsou nízké s esovitou profilací, nízké mísy mají silně vytažený okraj. Postupně mizí rytá výzdoba květináčů a obecně spodních částí nádob a končí také omfalos na koflících a miskách. Mezi bronzovými nálezy se můžeme setkat ještě s koflíky typu Friedrichsruhe (Žatec), noži s obloukovitým hřbetem a krátkým řapem, jehlicemi (např. s vřetenovitou, pečutítkovou, kulovitou, polokulovitou nebo kyjovitou hlavicí) či malými tordovanými kroužky.

Střední fáze (K IV) náleží stupni Ha A1 a částečně zřejmě i Ha A2, přičemž ji charakterizuje rozvinutí plynulé profilace při zachování vnitřní pevné stavby nádob. Amfory mají silně vyduťté hrdlo prohnuté pod okrajem, horní části okřínů jsou výrazně esovitě prohnuté, objevují se dvojdílné koflíky s více rozevřeným hrdlem a výše položenou výduťtí i vyšší esovitě profilované koflíky s ven vytaženým okrajem. Amforovité zásobnice mají válcovité hrdlo a prohnutý spodek nebo jsou nižší s hrdlem nálevkovitě rozevřeným. Začínají se objevovat bronzové koflíky typu Fuchsstadt, meče se třemi vývalky na lité rukojeti, starší nože s trnem, dvojbrité půlměsícovité britvy (lunuly), kličkovité a brýlovité spony či jednodílné spony s oválným zdobeným štítkem, rozšiřují se různé varianty jehlic s dvojkónickou hlavicí.

Klasická fáze (K V) odpovídá zhruba konci stupně Ha A2 a počátku Ha B1, avšak přesnější synchronizace se systémem H. Müllera-Karpeho je velmi obtížná, neboť J. Bouzek ve většině svých prací silně redukuje stupeň Ha A2 ve prospěch stupně Ha B1, který lze v tomto pojetí srovnat s jenišovickým horizontem depotů. Keramické nádoby získávají barokní tvary a jejich vnitřní stavba je již zcela rozložena, takže jednotlivé části vytvářejí vzájemný kontrast. Nejlépe je to patrné na etážovitých amforách, působících někdy až dojmem dvou samostatných nádob postavených na sebe. Stlačené okříny mají prohnutou horní část, spodek amforovitých zásobnic s nálevkovitým hrdlem je pod baňatým tělem výrazně prohnutý, různě vysoké koflíky jsou zdobeny tzv. „attinským ornamentem“, sestaveným z jemných rytých linií a obrvení. Z bronzového inventáře se v tomto horizontu objevují např. koflíky typu Jenišovice-Kirkendrup, nože s trnem, pasové zápony bez oušek, náramky se šrafovanými pásy, dvojdílné spony s rombickým zdobeným štítkem, jehlice s protáhlou cívkovitou hlavicí nebo s hřebíkovitou hlavicí a bohatě zdobeným krčkem.

Během poklasické fáze (K VI), zařaditelné nejspíše někde do první poloviny stupně Ha B1, se projevuje postupný rozpad keramického stylu Ha A a krystalizace nového (Ha B). Mírné prohnutí v podhrdlí etážovitých nádob přechází v kvadratickou profilaci výduťtí, která je patrná i u amforovitých zásobnic a některých attinských koflíků. Hrdla obou posledně jmenovaných typů jsou silně nálevkovitě rozevřena (Bouzek 1963, 62–66, obr. 2; 1970, 142–146; Kytlicová – Vokolek – Bouzek 1964; Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 88–90, Fig. 31–32; Kytlicová 1964).

Druhé dnes používané relativně chronologické třídění knovízské kultury pochází od J. Hraly (1973, 81–100, příloha 1), který použil základní třístupňové dělení. První stupeň knovízské kultury v tomto pojetí zaujímá stupeň Br D a částečně zřejmě přesahuje do Ha A1 podle H. Müllera-Karpeho (1959). Tento stupeň se skládá ze dvou různě dlouhých fází, zahrnujících samotný zrod kultury na začátku stupně Br D a počátky jejího dalšího vývoje. Keramickou náplň I. stupně představují nádoby ještě mohylového rázu (amfory na nožce s válcovitým hrdlem a uchy v horní části žlábkované výduťtí, mísy na nožce, džbánky s nízkým prohnutým hrdlem) i již typicky knovízské (např. amfory s válcovitým či mírně profilovaným hrdlem a uchy na rozhraní hrdla a výduťtí, okříny s ostrým lomem nebo pokleslým lomem a sníženým spodkem, amforovité zásobnice s válcovitým hrdlem, vejčité zásobnice s nízkým nálevkovitým hrdlem, široké koflíky s odsazeným hrdlem a další).

Z bronzových předmětů I. stupně můžeme zmínit zdobené plechové pásy, jehlice typu Weitendorf, různé varianty jehlic s vroubkovanou hlavicí, podélně žebrované náramky, srpy s řapem i bočním trnem, britvy s prolamovanou rukojetí a plnou nebo mírně vykrojenou čepelí, nože typu Riegsee či nože s rovným ostřím, obloukovitým hřbetem a jazykovitou rukojetí, meče s jazykovitou rukojetí, meče s plnou rukojetí (typ Riegsee) či plechové tepané koflíky typu Friedrichsruhe.

Druhý stupeň knovízské kultury plynule navazuje na předchozí a odpovídá zhruba období Ha A1, přičemž končí někde na přelomu Ha A1/A2. V keramice se objevují amfory s velmi vysokým i nižším etážovitým hrdlem a šikmou či širokou svislou kanelurou na výduťtí, okříny s častěji zaobleným lomem, přímějším hrdlem a silně zúženou spodní částí, hladké, prstované i žlábkované amforovité zásobnice s nízkým válcovitým nebo mírně rozevřeným hrdlem, širší esovitě koflíky, polokulovité a kónické koflíky či mísy a poprvé se vyskytnou i exempláře s tordovaným okrajem a bohatou vnitřní výzdobou.

Bronzový inventář II. stupně knovízské kultury zahrnuje například jehlice s vroubkovanou hlavicí, starší spony s protáhlým štítkem, plechové koflíky typu Osternienburg-Dresden, tordované nákrčníky, starší nože s trnem a nože s jazykovitou rukojetí, břitvy s prolamovanou rukojetí a méně vykrojenou čepelí, podélně žebrované náramky, bronzové kroužky či liptovské meče s plnou rukojetí.

Třetí stupeň knovízské kultury J. Hrala synchronizuje se stupněm Ha A2 podle H. Müllera-Karpeho a s jenišovickým horizontem depotů. Horizont Jenišovice, jehož charakteristickým tvarem jsou bronzové koflíky typu Jenišovice-Kirkendrup, je ovšem posledně jmenovaným autorem datován až do jeho stupně Ha B1. Tuto chronologii pak převzali i někteří naši badatelé, zejména J. Bouzek a O. Kytlicová, zabývající se detailně hromadnými nálezy bronzových předmětů z knovízsko-milavečské oblasti (k problematice nověji cf. *Kytlicová 2007*, 179–181, 196–200). Hlavní problém tohoto kolísajícího datování spočívá zjednodušeně v tom, že bronzы řazené H. Müllerem-Karpem do stupně Ha B1 provází u nás vyspělá knovízská keramika stylu Ha A2. Ukazují na to nejen řetězová srovnání bronzových předmětů z depotů a hrobů, vybavených také keramickými milodary, ale i poměrně vzácné situace, kdy je hromadný nález uložen v keramické nádobě (např. Záluží či Libkovice pod Řípem).

Keramické tvary III. stupně knovízské kultury se bez větších zlomů vyvíjely z předchozích, takže můžeme zaznamenat etážovité amfory s výrazně profilovaným hrdlem, stlačeným tělem a horizontálně žlábkovaným podhrdlím, plynule tvarované okřínky bez lomu, zdobené občas vodorovnými žlábkami na výduti, prstované amforovité zásobnice s převážně rozevřeným hrdlem a vodorovně vyhnutým okrajem, dvojchuché květináče, esovité a oble kónické koflíky a misky, někdy s tordovaným okrajem a vnitřní výzdobou. Chronologicky významným tvarem jsou hlubší mísy „attinského typu“ s odsazeným a široce rozevřeným hrdlem, které jsou zdobeny „attinským ornamentem“, složeným převážně z obrvených svazků jemných rýh a třásní či různě kombinovaných šrafovaných trojúhelníků.

Z bronzového inventáře III. stupně knovízské kultury můžeme jmenovat, kromě již uvedených tepaných koflíků, například jehlice s vřetenovitou hlavicí, štítkové a osmičkovité spony, otevřené ryté náramky se zúženými konci, spirálovité náramky, tordované nákrčníky s tordovanými či svinutými konci, zápony s hladkým terčem, terčovité falérky se středovým trnem a ouškem, kroužky, sekery se středovými nebo týlními laloky a sekery s tulejí, srpy s řapem, starší nože s trnem a prohnutou čepelí, břitvy s prolamovanou rukojetí a hluboce vykrojenou čepelí či meče s jazykovitou nebo plnou litou rukojetí.

Vývoj na území středních a severozápadních Čech v průběhu pozdní doby bronzové je spojován se štítarským „typem“ či „stupněm“, který byl rozpoznán J. Filipem (1936–1937, 23–25) a J. Böhmem (1937, 130–149) ve druhé polovině 30. let minulého století. K pojmenování posloužil bohatý soubor, údajně kostrový dvojhrob, vykopaný ve Štítarech u Kolína a publikovaný F. Dvořákem (1936, 60). Předtím byly štítarské nálezy označovány buď jako bylanské nebo mladé knovízské. Vnitřní třífázové dělení štítarského typu načrtl poprvé D. Koutecký (1963) a později je podrobněji rozpracoval spolu s J. Bouzkiem v rámci vyhodnocení pozdně bronzového pohřebiště ze Staňkovic u Žatce. Autoři zde definovali ranou (Št I), střední (Št II) a mladší (Št III) fázi štítarského období, přičemž poukázali na velmi pravděpodobnou existenci pozdní fáze, kdy štítarská („pozdně knovízská“) kultura již přechází v bylanskou (*Koutecký – Bouzek 1967*, 64–70). Tuto závěrečnou fázi „štítarského stupně“ pak následně vypracovala M. Fridrichová (1969). Později byl střední štítarský stupeň rozdělen ještě na dva horizonty (IIa, IIb), avšak ke zveřejnění podrobnější specifikace jejich materiálové náplně zatím nedošlo.

Raná štítarská fáze (Št I) navazovala plynule na poklasickou fázi knovízské kultury (K VI), od které se odlišuje zejména odklonem od volně plynulé profilace nádob, rozšířením štítarských amfor a koflíků či nástupem svislého hřebenování a dřívkování nádob, postupně zcela vytlačujícího prstování. Objevují se květináče s užším odsazeným hrdlem a baňatým spodkem, mísy s odsazeným okrajem a vyklenutým tělem, esovité profilované misky a asymetrické koflíky. Podle D. Kouteckého a J. Bouzka (1967) náleží tato raná štítarská fáze zhruba do druhé poloviny stupně Ha B1.

Pro střední fázi (Št II) by mělo být typické svislé hřebenování celého povrchu větších nádob, zejména amfor a květináčů. Charakteristická je kvadratická profilace, ačkoliv se vyskytnou i tvary celkově oblejší. Objevují se džbánkované koflíky a misky s výrazně odsazeným, vysokým rozevřeným hrdlem, dvojdílné mísy, kónické koflíky a misky bez esovité profilace či květináče s jedním nebo dvěma uchy. Tuto i následující III. štítarskou fázi můžeme zařadit přibližně do časového období, odpovídajícího relativně chronologickému horizontu Ha B2-3.

Mladá fáze (Št III), kam náleží také eponymní nález ze Štítar, který je dosud nejbohatším souborem tohoto horizontu, přináší postupný odklon od přísné kvadratické stavby nádob. Výdutě koflíků i amfor jsou více zaoblené a posazené výše, kvadratická profilace přechází do kónické a hrdla se mění na odsazená podhrdlí, vytvářející celek s těly nádob. Kromě toho však v této fázi zřejmě dožívají i typy amfor se samostatným hrdlem. Vyskytují se také květináče s nižším, mírně odsazeným hrdlem či dvoj-

dílné misky se svislou a kónicky se zužující výduť. Hřebenování celého povrchu mizí a jen občas se objevuje velmi jemné rýhování amforek, koflíků nebo květináčů.

Nálezy bronzových předmětů ze štítarských hrobů a sídlištních objektů nejsou příliš početné, podobně jako tomu bylo v období knovízské kultury, kdy také většinu znalostí čerpáme z depotů. Objevují se jehlice s dvojkónickou (vejčitou) hlavicí, jehlice s velkou i malou vázičkovitou hlavicí, jehlice pastýřské a jehlice ervěnického typu, charakteristické spíše pro mladší štítarské období, tedy Ha B2-3 (Bouzek 1962a, 252). Dále se můžeme setkat například se soupravami kruhů a falér, drátěnými i plochými spirálovitými náramky, brýlovitými sponami, sekerami s týlními laloky či tulejí, sekerami s příčným ostrím, dlátky, srpy s řapem, plechovými koflíky typu Hostomice-Stillfried, koňskými udidly, hroty kopí, mladšími noži s trnem (tzv. nákolními) či auvernierským mečem (typ Tachlovice).

Poněkud odlišnou chronologii pozdně bronzového štítarského období předložil J. Hrala (1973, 103–116), který jej dělí pouze na dvě fáze. Aby zdůraznil úzkou návaznost vývoje na předchozí období, označuje 1. fázi štítarského typu za IV. stupeň knovízské kultury a 2. fázi za její V. stupeň. Těsnou souvislost mezi oběma periodami předpokládají i D. Koutecký a J. Bouzek (1967, 76, pozn. 210), kteří používají názvy „štítarské období“ nebo „štítarská skupina“ a odmítají poněkud mnohoznačný termín „štítarský typ“. Ten by měl podle nich zůstat vyhrazen pro jednotlivé složky hmotné kultury. Nicméně připouštějí, že by bylo možné považovat štítarské („pozdě knovízské“) období za samostatnou kulturu, podobně jako slezskou kulturu ve východních Čechách či podolskou na jižní Moravě.

V tomto pojednání běžně operujeme s pojmem „štítarská kultura“, neboť má podle našeho názoru všechny charakteristické a vymezující „kulturní atributy“, stejně jako kultury předchozí i následující. Relativní plynulá návaznost jednotlivých prvků hmotné kultury ani celkem nikdy nezpochybnovaná kontinuita etnická není kromě toho důvod, abychom hovořili o stále stejné „archeologické kultuře“. V pozdní době bronzové se na území středních a severozápadních Čech prokazatelně mění charakter i prostorová struktura osídlení, včetně typu obydlí (dosud běžné nadzemní stavby většinou nahrazují zahloubené polozemnice), hojněji než dříve se opevňují výšinné polohy a výrazné rozdíly můžeme pozorovat i v případě nejlépe dochované složky materiální kultury, tedy keramiky (morfologická transformace amfor a amforovitých zásobnic, zánik okřínů, změna povrchové úpravy: hřebenování a dřívkování versus prstování atd.).

Podstatné je také porovnání se situací v západních Čechách, kde mladobronzovou „milavečskou“ keramickou náplň prakticky nelze morfologicky odlišit od středočeské knovízské, neboť se jedná v podstatě o tutéž kulturu, zatímco rozdíly mezi pozdně bronzovou nynickou a štítarskou keramikou jsou patrné na první pohled. Tzv. nynická skupina starší literatury byla proto v nejnovějším kompendiu českého pravěku po zásluze „povýšena“ na rovnoprávnou kulturu a i dříve běžně předpokládaná koexistence knovízské a svěbytné milavečské kultury je zde odvážně přehodnocena ve prospěch první z nich. O to více pak překvapí opětovná kodifikace „štítarského stupně knovízské kultury“, který si na svoji emancipaci evidentně bude muset počkat až do příští syntézy, což by ovšem při známé frekvenci vydávání těchto děl v Čechách nemusela být doba příliš vzdálená od poloviny tohoto století (Jiráň ed. 2008, 129–132, 147–148, obr. 83).

TYPOLOGICKO-CHRONOLOGICKÝ ROZBOR KERAMIKY

Zpracování rozsáhlých keramických souborů knovízské kultury je nesmírně náročné na čas i technické zázemí a občas takřka nekonečné množství beden s materiálem může výkopce, který se o dané období přímo nezajímá, celkem oprávněně předem odradit od jakýchkoliv pokusů o nějaké bližší vyhodnocení, takže si většinou vystačí s obecným kulturním zařazením pro potřeby investorské či nálezové zprávy. K tomu dnes u aktivních terénních archeologů přistupuje ještě další, nikoliv nepodstatný faktor takřka permanentního zahlcení dalšími záchrannými výzkumy, čímž objem nezpracovaného a zejména nepublikovaného materiálu stále narůstá. Efektivní cestou k alespoň částečnému řešení může být spojení se specialisty na příslušnou problematiku, pokud ovšem nejsou i oni sami ve stejné situaci, kdy pro množství vlastní terénní práce hledají jen velmi obtížně čas na zpracování „cizích“, byť pro ně osobně zajímavých nálezů. V případě mladší doby bronzové situaci navíc komplikuje právě výrazně nadprůměrná četnost keramického materiálu, související s velkým množstvím dochovaných zahloubených objektů, což může způsobit značnou prodlevu mezi terénní částí výzkumu a jeho závěrečnou publikací i v relativně optimálním případě jako je tento, kdy jsou zjištěné nálezy ve sféře odborného zájmu vedoucího výzkumu.

Uvedené skutečnosti zřejmě významně přispívají k tomu, že v odborném tisku podrobněji zveřejněných knovízských sídlišť stále zůstává minimum oproti jejich známému počtu, což je svým způsobem paradox, na který se občas upozorňuje i v literatuře (cf. např. *Slabina 1993a*, 7). Publikace výzkumu rozsáhlého knovízského a menšího štítarského sídliště v Kněževsi se pokouší tuto mezeru alespoň zčásti zaplnit, ačkoliv i zde jsme museli, opět z důvodu početnosti nálezů, postupovat výběrově, resp. metodou vzorku. Keramický materiál ze všech objektů byl kompletně prohlédnut a předběžně zadatován na základě vlastní empirie a poznatků z literatury, přičemž byly z vhodných souborů s dostatečně průkaznými nálezy vybrány charakteristické okrajové a zdobené zlomky, případně dochované větší části nádob. Takto byly selektovány chronologicky průkazné vzorky knovízské či štítarské keramiky z celkem 389 objektů, které pak byly nakresleny a posloužily jako hlavní náplň tabulek 2. dílu. Další filtrací tohoto výběru byly poté získány podklady pro všechny následující kresebné typologicko-chronologické přehledy.

Terénní popis 345 objektů, z nichž byly vybrány vzorky keramiky pro vlastní analýzu, je uveden v závěrečné příloze 1, která ovšem nezahrnuje objekty s lidskými či zvířecími skelety, nebo jejich částmi, obsažené v jiných kapitolách této práce. Další do této přílohy nezařazené objekty s vybranou keramikou jsou sloupové jámy a výjimečně i objekty, jejichž popisy či terénní kresebnou dokumentaci se při zpracování nepodařilo identifikovat.

Zvolený pracovní postup měl za primární cíl v mezích možností co nejrychleji zpracovat více než čtvrt milionu keramických zlomků tak, aby bylo možné stanovit vnitřní chronologický vývoj a prostorovou strukturu zdejšího osídlení od konce střední až po závěr pozdní doby bronzové, a to při všech známých interpretačních omezeních, vyplývajících ze značně fragmentárního stavu výchozí terénní situace. Právě pro absenci alespoň relativně kompletně dochovaných a prozkoumaných nálezových celků bylo nutné zcela rezignovat na statistické sledování četnosti výskytu jednotlivých typů výzdoby (plastické, vhloubené, ryté), úpravy povrchu (leštění, tuhování, drsnění, engloby, prstování, hřebenování, dřívkování, špachtlování), keramických tříd (hrubá, střední, jemná) i složení keramické hmoty z hlediska příměsí (cf. *Chvojka 2001*, 48–66; 2009, 56–75, graf 10–19, tab. 11–17). Evidováno nebylo ani početní zastoupení identifikovatelných základních keramických druhů či jejich dílčích typů a variant, stejně jako nebyl vypracován žádný deskripční kód a typář pro formalizovaný popis jednotlivých částí nádob a výzdobných prvků.

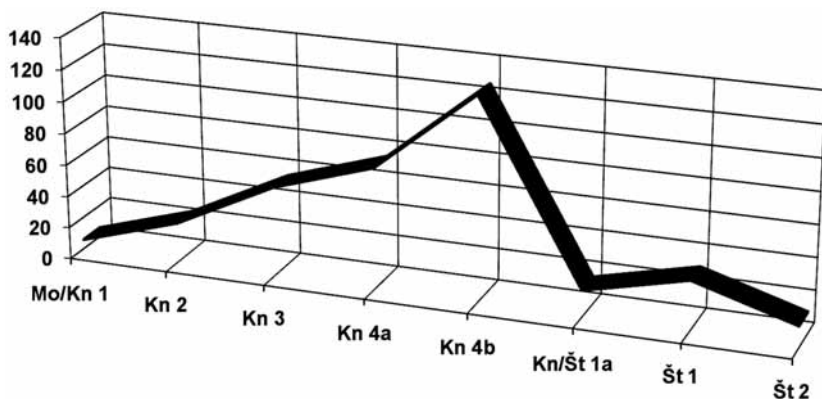
V následujících kapitolách probereme průřezově typovou variabilitu a časové rozšíření základních druhů nádob knovízské i štítarské kultury a pokusíme se tak předvést charakteristickou keramickou náplň vymezených relativně chronologických horizontů zdejšího osídlení. Tyto sídelní horizonty byly vypracovány čistě empiricky a „ručně“, i když je nutno přiznat, že zpočátku byl učiněn také pokus o exaktnější formulaci vývojových tendencí keramiky a chronologické seřazení vybraných objektů metodou počítačové seriace za pomoci známého bonnského softwaru WinBASP (verze 5.43). Tyto snahy však bohužel skončily neúspěšně, a to především kvůli charakteru vstupních dat. Vzhledem k neexistující kvantifikaci jednotlivých analytických prvků, tedy zejména keramických druhů, typů a variant, stejně jako výzdoby a úpravy povrchu, v rámci sledovaných objektů, bylo možné zvolit pouze takový algoritmus, kdy byla hodnocena výhradně jejich prezence či absence v souboru. Jen málokterý konkrétní keramický tvar, výzdobný element či motiv je však úzce chronologicky omezen a jeho výskyt v relativně starších i mladších zřetelně nekontaminovaných kontextech téměř vyloučen. Spíše opak je pravdou, a tak podstatnou roli hraje četnost výskytu daných prvků v jednotlivých objektech. Jejich „váha“ pak umožňuje eliminovat prvky se zastoupením pod hranicí významnosti v konkrétním souboru, a tím i o něco věrohodněji seřadit vybrané celky podél úhlopříčky, vyjadřující v optimálním případě časovou souslednost.

Námi použité „intuitivní třídění“ vycházelo ze známých a během času celkem ověřených základních vývojových sekvencí chronologicky citlivějších druhů nádob, zejména amfor, okřínů a částečně i určitých typů mís, resp. koflíků. Podobně byly využity i některé charakteristické výzdobné prvky či motivy (např. rýhování, široké kanelury, šikmé kanelury, horizontální žlábký, attinský ornament apod.) nebo úpravy povrchu velkých zásobnicovitých a hrncovitých nádob (prstování, hřebenování, dřívkování, špachtlování). Vzájemným kombinováním a řetězovým porovnáváním takto spolehlivěji datovaných objektů s ostatními pak bylo možné dojít k přibližnému relativně chronologickému zařazení i u části nepříliš reprezentativních kontextů, obsahujících převážně průběžnější keramické tvary (amforovité a vejčité zásobnice, hrnce, běžné mísy, koflíky apod.), resp. jejich zlomky, a nespécifické výzdobné prvky.

V průběhu zpracovávání keramiky z vybraných objektů se potvrdilo, že některé typy nádob (v konkrétním případě amfor – cf. *Bouzek 1958a,b*), obecně považované za poměrně spolehlivé časové vodítko, mohou mít dosti široký vzájemný přesah, takže pro ověření nejhodnějšího datování souboru bylo

Dendro a ¹⁴ C data (kalibrovaná)	P. Reinecke / H. Müller-Karpe	KNĚŽEVES sídelní horizonty	J. Bouzek - D. Koutecký	J. Hrala
1400/1300 BC	Br B2 (C1)	kultura mohylová	k. mohylová	k. mohylová
	Br C2	pozdně mohylová mohylovo/knovízský horizont Mo/Kn 1		
1250/1200 BC	Br D	starší knovízský horizont Kn 2	k. knovízská fáze K I	k. knovízská
			K II	I. stupeň
	Ha A1	střední knovízský horizont Kn 3	K III	II. stupeň
1050/1020 BC	Ha A2	Kn 4a vrcholný knovízský horizont	K IV	III. stupeň
		Kn 4b	K V	
	Ha B1	knovízsko/štitarský horizont Kn/Št 1a	K VI	IV. stupeň
			Štitary I	
	(Ha B2)	starší štitarský horizont Št 1	Štitary IIa	
800 BC	Ha B3	mladší štitarský horizont Št 2	Štitary IIb	V. stupeň
	 ?	Štitary III	2. fáze štitarského typu
	Ha C1 kultura bylanská		

Obr. 95. Sídelní horizonty v Kněževsi a jejich synchronizace s ostatními periodizačními systémy

Obr. 96. Kněžves, okr. Praha-západ. Vývoj intenzity osídlení podle počtu objektů, jednoznačně zařaditelných do jednotlivých horizontů

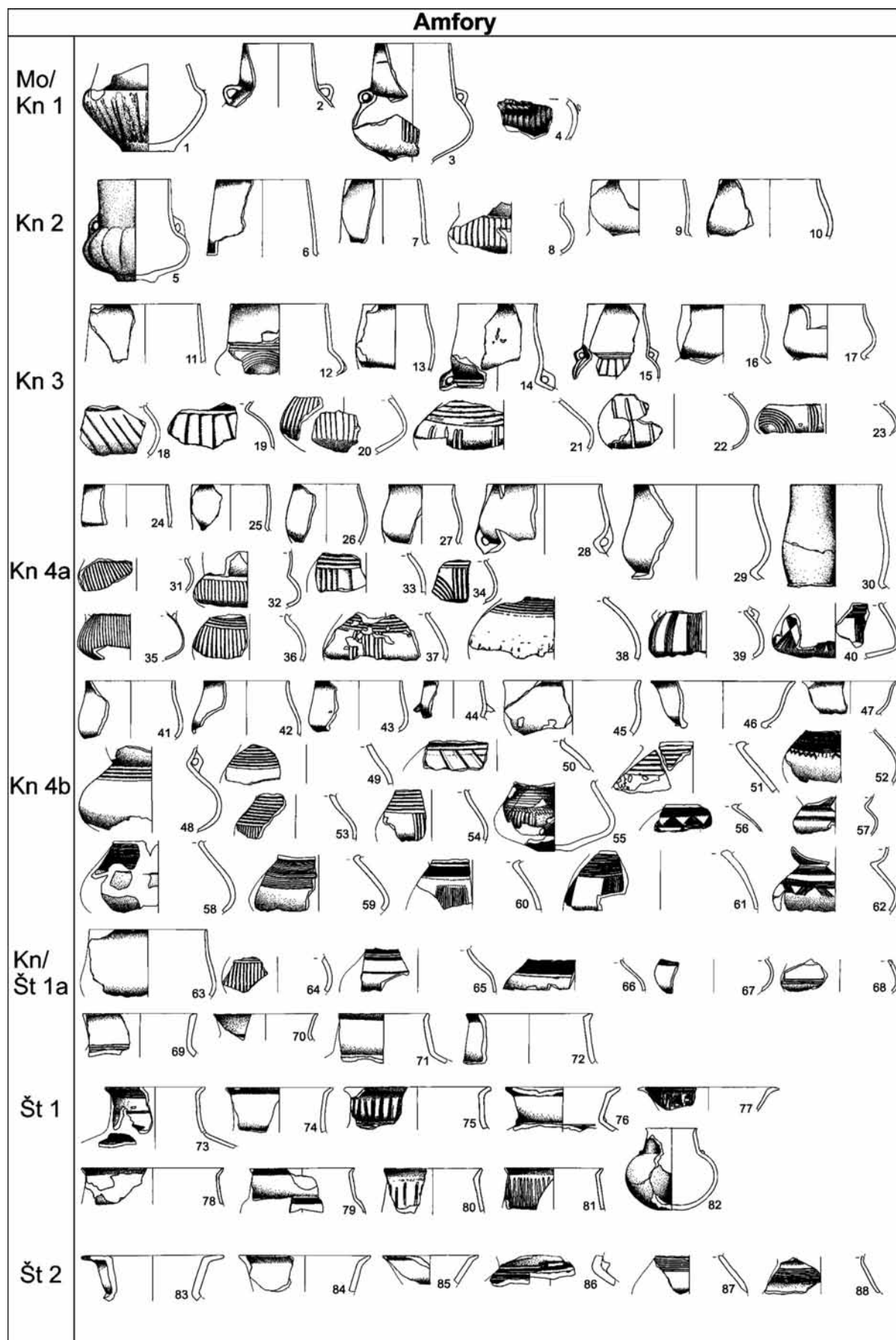
vždy nezbytné porovnat také veškerý průvodní materiál (cf. Hrala 1973, 59; Pleinerová – Hrala 1988, 71). V této souvislosti však samozřejmě nelze pominout ani značné reálné riziko, že se v některých případech může jednat o nerozpoznané intruze, které na lokalitě s tak vysokou hustotou objektů mohou být jak starší (z narušených starších jam či kulturní vrstvy), tak i mladší (v terénu nerozlišené pozdější zásahy do objektu).

Na základě širokých komparací vypracované horizonty by měly zhruba odrážet vývoj zdejšího osídlení od závěrečné fáze mohylové kultury, přes celou dobu trvání knovízské kultury až po kulturu štitarskou, avšak nikoliv do její pozdní fáze. Tento závěrečný horizont (cf. Fridrichová 1969) již sice nebyl na lokalitě prokázán, ale je zcela nesporné, že po určitém hiátu zde pak navázalo nepřilíš intenzivní osídlení bylanské a časně laténské, dokonce s doloženými pohřebními komponentami. Pro potřeby vyhodnocení početného keramického souboru z Kněževsi vymezené sídelní horizonty mají slovní a kvůli zjednodušení také kódové označení (obr. 95), přičemž jsou v této práci běžně používány i při rozboru dalších hmotných pramenů či posuzování prostorového vývoje zdejší osady. Hustota osídlení nebyla v jednotlivých horizontech zdaleka rovnoměrná a lze pozorovat prudký nárůst počtu datovatelných objektů od mohylovo/knovízského horizontu (Mo/Kn 1), přes starší (Kn 2) a střední (Kn 3) knovízský horizont k vrcholnému (Kn 4), který je nejvíce zastoupen a lze jej ještě v optimálních případech rozdělit na dva úseky (Kn 4a, Kn 4b). Výrazný pokles intenzity osídlení nastává na samém počátku štitarského období (přechodný knovízsko/štitarský horizont – Kn/Št 1a) a po mírném nárůstu ve starším horizontu (Št 1) pak v mladším štitarském horizontu (Št 2) dochází k dalšímu útlumu sídlištní aktivity na lokalitě (obr. 96).

Amfory

Studiu obecného morfologického vývoje amfor v knovízsko-milavečské kulturní oblasti a vymezení chronologického rámce jejich základních typů již byla v literatuře věnována poměrně značná pozornost (cf. zejména Bouzek 1958a,b; 1962, 182–183; Hrala 1973, 58–62; Pleinerová – Hrala 1988, 70–77; Chvojka 2009, 36–38), takže se zde zaměříme hlavně na konkrétní nálezy z Kněževsi a jejich význam pro datování jednotlivých sídlištních horizontů. Předem je však třeba znovu zdůraznit, že máme v naprosté většině případů k dispozici pouze zlomky a jen výjimečně větší části nádob, což je způsobeno nejen všeobecně známou značnou fragmentaritou sídlištního materiálu, ale bohužel i limitovaným rozsahem exkavace a následného laboratorního zpracování, resp. lepení a restaurování. Z těchto skutečností také plyne častá nejistota v úvahách o reálné podobě celých exemplářů, např. o tvaru či výzdobě výdutě při výlučném zachování hrdla s okrajem a naopak, existenci uch, nemáme-li k dispozici celý obvod nádoby apod.

Nejstarší amfory ze sledovaného souboru z Kněževsi mají přímé, mírně kónické až kónické hrdlo odsazené od výdutě, která může být mělce prstována (obj. 830/98 – obr. 97:1; 104:1), či opatřena svazky úzkých vertikálních žlábků (obj. 1386/98 – obr. 97:3; 104:5). Posledně jmenovaná amfora má ucha nasazená na rozhraní hrdla a výdutě, zatímco u dalšího exempláře z téhož objektu jsou ucha o něco níže, tedy ještě v horní části výdutě jako u mohylových nádob (obr. 97:2; 104:4). U nejspíše bezuché amfory z objektu 830/98 je na prstované výduti pouze malá část odlomeného výčnělku, ostatní se nedochovaly. Tato amfora zřetelně vychází ještě z mladomohylových tradic (např. Houšťka, Cvrčovice, Slavětín: Böhm 1937, obr. 13, 15:2; Beneš 1959, 38–39, 44, obr. 8:8, 23:4–5, 34:14; Plesl 1965, 484, obr. 12:6, 16:9) a podobně je tomu na Moravě, kde se tyto tvary vyskytují jak ve středodunajském okruhu v pozdně mohylovém stupni Velké Hostěradky-Strachotín (např. Velké Hostěradky: Chleborád 1936–38, 10, obr.

Obr. 97. Kněževes, okr. Praha-západ. Souhrnná chronologie keramiky (amfory)

12:5; Říhovský 1982b, 13, 90–91, tab. 25:A4), tak i v pozdější lužické sféře v mladším stupni mohylové kultury, tedy rovněž v Br C2 (Přáslavice: Šabatová 2004, 104, obr. 1:24; 2006, 128, Abb. 2). Jisté analogie k tomuto typu amfor ovšem najdeme i v mladším prostředí východočeské lužické kultury (např. Sadská: Filip 1936–38, 27, obr. 15:1; Vokolek 2003, 303, tab. 321:6).

Mohylový původ lze spatřovat i u obou exemplářů z objektu 1386/98, přestože amfora zdobená svazky svislých žlábků nemá „mohylové“, ale „lužické“ postavení uch. Nálezy tohoto typu amfor ve středních Čechách byly dříve považovány za jeden z nesporných důkazů lužické expanze (cf. Bouzek 1958a, 348, 365–366, obr. 147:7–8, 11, 15) a k tomuto kulturnímu okruhu původně řazené hroby z nejstarší části pohřebiště Praha-Pankrác (Böhm 1937, 86, obr. 32:3, 8, 10), datované do stupně Br D, obsahovaly velmi podobné tvary amfor (Hrala 1973, 59, tab. VIII:7, XI:3, 9). V této souvislosti je důležitá přítomnost „lužické“ amfory už v nálezovém celku horizontu Mo/Kn 1 v Kněževsi, neboť obecně jsou amfory s tímto postavením uch blíže formám fáze K II než K I periodizace J. Bouzka (1965b, 11; 1970, 156, obr. 4:2). Příbuzné exempláře známe také z jámy v Praze-Troji, která však evidentně nepředstavuje uzavřený celek, jak lze usuzovat podle výkopcem společně uváděného mnohem mladšího štítarského koflíku (Friedrich 1936–38, 127). Jeho přítomnost nicméně považuje J. Hrala (1973, 59, tab. XXXIV:8–10) za doklad dlouhého přežívání tohoto typu amfor, ale podle jiných názorů (Bouzek 1965b, 11, pozn. 68) jde o nález poměrně časně knovízský, což je také v souladu s našimi pozorováními.

Amfory z obou uvedených bohatých nálezových celků řadíme do mohylovo/knovízského horizontu (Mo/Kn 1), a to především pro jejich přímou spojitost s amforami s válcovitým až mírně kónickým hrdlem staršího knovízského horizontu (Kn 2), nejlépe patrnou u téměř totožného „lužického“ exempláře. Do horizontu Mo/Kn 1 ovšem spadají i dva ojedinělé zlomky svisle žlábkovaných amfor (intruze v objektech 1818B/98 – obr. 97:4; 104:2 a 2158A/98 – obr. 104:3), představující bohužel pouhé intruze v mladších knovízských objektech. Kromě typického žlábkování je u obou fragmentů dochován na výdutí horizontální, šikmo kanelovaný výčnělek, který je několikanásobně (4–5×) svisle propíchnut, což je charakteristický prvek zvláštního typu pozdně mohylových žlábkovaných amfor s uchy v horní části výdutě, někdy rovněž vertikálně perforovanými, vyskytujícími se v období Br C2/D (např. Praha-Bubeneč: Kytlicová 2007, 293–294, Taf. 38:D22; Praha-Michle: Stocký 1931, 10, obr. 2; Praha-Ďáblice, Cvrčovice, Bečov, Tvršice: Plesl 1965, 485–486, obr. 16:1, 3–4, 6).

Navazující typ amfor s přímým válcovitým nebo mírně kónickým hrdlem je od předchozích tvarů ve zlomkovitém sídlištním materiálu prakticky neodlišitelný, zvláště pracujeme-li hlavně s okrajovými partiemi nádob. Tento typ se v Kněževsi objevuje především v objektech staršího knovízského horizontu (Kn 2), pro který je charakteristický (např. obj. 1549/98 – obr. 97:6; 107:5; obj. 230/98 – obr. 97:7; 107:6), ovšem v malé míře se s ním můžeme setkat i ve středním horizontu Kn 3 (např. obj. 2775/98 – obr. 97:11; 110:1; obj. 2137/98 – obr. 110:2) a ojediněle dokonce ještě na počátku horizontu vrcholného (Kn 4a). Zde se ovšem jedná pouze o variantu s relativně nízkým hrdlem (např. obj. 1135/98 – obr. 97:24; 116:1), někdy navíc nepatrně vyklenutým (např. obj. 1135/98 – obr. 97:25; 116:2), která je známa již od staršího horizontu (např. obj. 2333/98 – obr. 107:3; obj. 2340/98 – obr. 97:9; 107:4). Výduť amfor s válcovitým hrdlem je hladká, nebo zdobená svislou kanelurou, a to širokou mělkou (např. obj. 724/98 – obr. 97:5; 107:1), případně úzkou hlubší (např. obj. 2340/98 – obr. 97:8; 107:3). Rozlišení tzv. „bezuché“ varianty od „amfor“ v pravém smyslu tohoto slova nebylo v silně fragmentarizovaném materiálu možné a lze pouze upozornit na ojedinělý pěkně zachovaný exemplář z objektu 724/98, jehož ucha leží na rozhraní hrdla a výdutě, tedy v místech, kde jsou obvyklá po celé další období knovízské kultury. Optimum výskytu amfor s válcovitým hrdlem spadá do fáze K II J. Bouzka (1958a, 347–368, obr. 146; 1958b, 549–550, obr. 214:339, 342, 345, 353B; 1962b, 196–197, obr. 62; 1963, 63; Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 88, Fig. 31), resp. do stupně Br D (Hrala 1973, 58; Chvojka 2009, 36–37), a bylo tomu tak i na sídlišti v Kněževsi.

Zvláštní variantu výše uvedených amfor představuje tvar s ostřeji zalomenou výdutí, zdobenou vypnulínami, které rámuji svazky podkovovitých žlábků. Ty byly od sebe po obvodu odděleny svislou kanelurou, jak ukazují její dochované pozůstatky na našem exempláři z obj. 174/98. Dolní část přímého mírně kónického hrdla byla na rozhraní s výdutí zvýrazněna oběžným žlábkováním a je pravděpodobné, že nádoba měla v těchto místech původně ucha (obr. 97:12; 110:3). S tímto zlomkem amfory nebyl bohužel nalezen žádný další průkazný keramický materiál, takže jsme odkázáni jen na vypovídací schopnost jeho samotného.

Na první pohled je patrný poněkud odlišný „lužický“ vzhled této nádoby, vymykající se běžným typům knovízských amfor. Podobné tvary, avšak spíše bez horizontálního žlábkování, se objevují ve východočeské lužické kultuře a jsou zde řazeny do středního stupně L IIb, tedy zhruba Ha A1–2 (např. Jaroměř, hrob VII: Filip 1936–38, 28, obr. 7:21; Vokolek 2003, 45, 115, tab. 87:21). Zmíněný hrob měl bohatý bronzový inventář a mimo jiné obsahoval i archaičtější variantu nože typu Riegsee s asymetrickým pro-

filem, odlévaného ve formě s jednostranně vypracovaným negativem, takže jeho datování rozhodně nepřekračuje stupeň Ha A1 (cf. *Kytlicová – Vokolek – Bouzek 1964*, 161; *Jiráň 2002a*, 21, 23, Taf. 2:17). Se srovnatelným časovým rámcem musíme u těchto lužických amfor počítat i v severozápadních Čechách (např. Libochovany, Ústí nad Labem-Střekov II: *Plesl 1961*, 126, 136, tab. XX:11; XXXI:8; *Bouzek – Koutecký 2000*, 52, Pl. 71:A3; Ústí nad Labem-Trmice: *Bouzek – Koutecký – Kruta 1991*, obr. 38:2; Neštětice: *Bouzek – Koutecký 2000*, 43, Pl. 29:28). Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem řadíme nález „lužické“ amfory z objektu 174/98 do zdejšího středního sídelního horizontu Kn 3, i když jsme si vědomi, že nelze zcela vyloučit ani její výskyt v období o něco mladším (Kn 4a).

Typologický vývoj od amfor s válcovitým či lehce kónickým hrdlem ke tvarům s mírně vydutým až vydutým a téměř esovitě profilovaným hrdlem Bouzkova stupně P a Q (1958a, 370–388, obr. 146; 148; 152) je vcelku nezpochybnitelný, přestože je jasné, že se různé typy a varianty jistě používaly po nějakou dobu souběžně, na což ostatně ukazuje i jejich občasný společný výskyt v objektech. Amfory s mírně (P) a více vydutým hrdlem (Q) řadí J. Bouzek do svých fází K III a IV (1963, 63–64, pozn. 22), tedy zhruba do období od závěru stupně Br D po Ha A1–2 (cf. též *Hrala 1973*, 58–60; *Chvojka 2009*, 37).

V Kněževsi se s nimi můžeme zcela ojediněle setkat již ve starším horizontu Kn 2 (obj. 724/98 – obr. 97:10; 107:7), ale především pak v souborech středního knovízského horizontu Kn 3, kde jsou zastoupeny jak tvary s mírně vydutým vyšším i nižším hrdlem (např. obj. 2352/98 – obr. 110:4; obj. 2192/98 – obr. 110:5; obj. 2210/98 – obr. 110:7,9; obj. 1566/98 – obr. 97:13; 110:8), tak přímo navazující pokročilejší exempláře s více vydutým esovitě profilovaným hrdlem, a to rovněž v nižší i vyšší variantě (např. obj. 2627B/98 – obr. 97:14; 110:10; obj. 2227A/98 – obr. 97:15; 110:11; obj. 1425/98 – obr. 97:16; 110:12). Oba vzájemně se prolínající typy amfor v nízké i vysoké variantě najdeme také ve starší fázi následujícího vrcholného horizontu Kn 4a (např. obj. 1135/98 – obr. 97:26; 116:4; obj. 1497/98 – obr. 97:27; 116:5; obj. 1578/98 – obr. 116:6; obj. 1433/98 – obr. 97:30; 116:7; obj. 2166B/98 – obr. 97:32; 116:3), avšak zde jejich výskyt slábne a v mladší fázi Kn 4b se pak již objeví spíše výjimečně, a to hlavně ve variantě s nízkým užším hrdlem (např. obj. 1626/98 – obr. 97:44; 129:3), neboť jsou postupně nahrazovány amforami se silně vydutým etážovitým hrdlem.

Posledně jmenované amfory Bouzkova stupně R a částečně i S, tedy knovízských fází K V–VI (1958a, 389–400, obr. 146; 156; 159; 1963, 64), mají těžiště svého výskytu zhruba v období Ha A2/B1 (*Hrala 1973*, 60–61; *Chvojka 2009*, 37). Ve středním horizontu Kn 3 v Kněževsi jsou amfory se silně vydutým etážovitým hrdlem zastoupeny jen minimálně (např. obj. 1562/98 – obr. 97:17; 110:13) a jejich výrazné rozšíření zde charakterizuje až vrcholný sídelní horizont Kn 4, přičemž se ojediněle vyskytnou ještě v následujícím přechodném knovízsko/štírtarském horizontu (Kn/Št 1a), kde tvoří starší, mizející keramickou složku (obj. 1601A/98 – obr. 97:63; 144:1). Zlomek mělce šikmo žlábkované výdutě s jasně etážovitým nasazením hrdla (obr. 104:7), nalezený v objektu 1386/98, který zřetelně patří do mohylovo/knovízského horizontu (Mo/Kn 1), je s největší pravděpodobností třeba považovat za případ mladší intruze (resp. nerozpoznaného pozdějšího zásahu do objektu). Silně etážovitě vydutá hrdla amfor vrcholného knovízského horizontu Kn 4 jsou převážně nižší, což platí jak pro starší fázi Kn 4a (např. obj. 1598/98 – obr. 116:8; obj. 258/98 – obr. 116:9; obj. 1079/98 – obr. 97:29; 116:10; obj. 1585A/98 – obr. 97:28; 116:11), tak pro mladší fázi Kn 4b (např. obj. 1430/98 – obr. 129:1; obj. 1481/98 – obr. 97:42; 129:2; obj. 2623/98 – obr. 97:41; 129:4; obj. 2038/98 – obr. 129:5; obj. 2625/98 – obr. 97:43; 129:6).

Do III. skupiny výše uvedených etážovitých amfor stupně S spadají tzv. dvojité nádoby, které jsou v horizontu Kn 4b v Kněževsi doloženy ve dvou variantách. Z objektu 802/98 pochází část jen mírně rozevřeného, esovitě profilovaného mísovitého hrdla masivnějšího exempláře (obr. 97:45; 129:7), o jehož celém tvaru si můžeme udělat představu např. podle nádoby z Turska (*Hrala 1973*, 61, tab. XXI:13) či Prachatic I (*Chvojka 2009*, 37, tab. 89:9). Druhou variantu reprezentují tenkostěnnější amfory s esovitě prohnutým a výrazně rozevřeným hrdlem (např. obj. 1518/98 – obr. 97:46; 129:8; obj. 1434/98 – obr. 97:47; 129:9), z nichž se bohužel rovněž dochovaly jen zlomky. Dobrou analogii k nim nám poskytuje etážovitá nádoba z Prahy-Holešovic (pohřebiště Na Maninách, hrob IV), kterou bohatá attinská výzdoba na podhrdlí datuje do stupně Ha A2 (*Hrala 1973*, 32, 35–36, tab. XII:17). Podobnou výzdobou mohly být opatřeny i výdutě exemplářů z Kněževsi, ale nelze vyloučit ani motiv do sebe zapadajících šikmo šrafovaných trojúhelníků (tzv. „vlčích zubů“) pod svazkem vodorovných rýh, jako je tomu např. u nádoby se stejně tvarovaným hrdlem ze žárového hrobu z Unterparkstetten u dolnobavorského Straubingu (*Eckes 1938*, Taf. 20:1). Tímto výzdobným motivem bychom se ovšem posunuli hlouběji do Ha B1 (cf. *Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, 97, Fig. 36), což by na druhou stranu korespondovalo s datováním další amfory s velmi podobným hrdlem a svazkem horizontálních obrvených rýh v podhrdlí z Bíliny (důl Rudíay I – Anna Berta) do rané fáze Št I (*Bouzek – Koutecký 2000*, 81, Pl. 119:A1).

Na tomto místě je třeba znovu zdůraznit, že popisované třídění na jednotlivé typy a varianty není nijak rigorózní, ale jen naznačuje základní vývojovou linii, kterou však nelze chápat ve smyslu jednoznačné chronologické posloupnosti, neboť v každém časovém úseku jistě existovala poměrně velká pestrost keramiky, kdy některé tvary již byly za zenitem, zatímco jiné na vrcholu oblíbenosti, či teprve přicházely do módy (cf. *Hrala 1973, 59*). Morfologická variabilita konkrétních nádob je navíc vysoká – ostatně dělali je lidé, nikoliv stroje – a jen velmi obtížně lze mezi nimi vést nějakou pevnou, jasně definovatelnou hranici. Řada posuzovaných exemplářů je proto nutně tzv. „přechodných“ a mohli bychom je počítat k jednomu i druhému typu či variantě. Situace je v tomto případě ještě komplikována značnou zlomkovitostí sídlíštního materiálu a nemožností srovnávat celé tvary, včetně odpovídajících výzdobných prvků a motivů v podhrdlí, případně níže na výdutí.

Nyní se budeme věnovat výzdobě knovízských amfor s vydutým hrdlem, soustředující se v naprosté většině právě na podhrdlí a výduť, tedy partie, které u výše probíraných hrdel a okrajů až na výjimky schází, neboť jejich rozhraní patří k nejvíce exponovaným místům, kde nejčastěji dochází k rozlomení nádoby. Z těchto důvodů také není prakticky možné na dostupném materiálu, až na několik výjimek, spojit výzdobu s konkrétním tvarem hrdla, a proto o ní bude pojednáno souhrnně. Uvádění konkrétních analogií k jednotlivým výzdobným prvkům a motivům považujeme v této souvislosti za nadbytečné a odkazujeme zde na některé práce, obsahující základní vzorníky, typáře či analytické popisy výzdoby knovízské (milavečské) a štítarské keramiky (cf. např. *Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 92–97, Fig. 35–36, Pl. XLIV–XLV; Jiráň 2001, Abb. 1–4; Chvojka 2001, 49–58; 2009, 56–65, 276–278, obr. 57–58; Hůrková – Tetour 2004, 111–116; Ernée 2008, 121–125, obr. 82–84*).

Souvislé vertikální žlábkování výdutě, objevující se jako nový prvek vhloubené výzdoby v závěrečné etapě vývoje mohylové kultury, pokračuje dále v kultuře knovízské, a to v podobě širších mělkých i užších hlubších kanelur. V samostatné podobě se s ním v Kněževsi setkáváme ve starším (např. obj. 2340/98 – obr. 97:8; 107:2), středním (např. obj. 2210/98 – obr. 97:19; 110:14; obj. 1566/98 – obr. 97:20; 110:15) i vrcholném sídelním horizontu, resp. jeho starší fázi Kn 4a (např. obj. 2166B/98 – obr. 97:32; 116:3; obj. 2199/98 – obr. 97:35; 117:2). Obecně se zde projevuje tendence k postupnému zužování a prohlubování souvislého žlábkování a širší mělčí kanelury se tak již v horizontu Kn 4a vyskytují prakticky jen v kombinaci s horizontálními žlábkami (např. obj. 1433/98 – obr. 117:3), případně ještě se svislými užšími žlábkami (např. obj. 89/98 – obr. 97:33; 117:8). Vodorovné žlábkování podhrdlí, doplněné různými variantami svislé kanelury, je ostatně velmi oblíbené a můžeme je sledovat až do přechodného knovízsko/štíarského horizontu Kn/Št 1a (např. obj. 2749/98 – obr. 144:3; obj. 2750/98 – obr. 97:64; 144:2).

Úzké oběžné žlábkování se zpočátku (Kn 3) objevují na spodní části vydutého hrdla amfor a v místech jeho přechodu (zalomení) do výdutě, a to v menším počtu, zpravidla nepřesahujícím dva až tři (např. obj. 2210/98 – obr. 110:9; obj. 2627B/98 – obr. 97:14; 110:10; obj. 2227A/98 – obr. 97:15; 110:11). Již v tomto sídelním horizontu však začíná jejich množování a postupný přesun na horní část výdutě, kde mohou být doprovázeny dvojími či jednotlivými svislými žlábkami (např. obj. 2766/98 – obr. 97:21; 110:16), které však v některých případech zdobí výduť i samostatně (např. obj. 2766/98 – obr. 97:22; 110:17). Ze starší fáze vrcholného horizontu Kn 4a známe vedle horizontálně žlábkovaných horních částí výdutí bez dalších výzdobných prvků (např. obj. 1940/98 – obr. 97:38; 117:11; obj. 1135/98 – obr. 117:12) také kombinace se souvislou úzkou (např. obj. 1578/98 – obr. 97:36; 117:4; obj. 1135/98 – obr. 117:5) až velmi úzkou kanelací (např. obj. 2367/98 – obr. 117:6) či svazky (např. obj. 1592/98 – obr. 97:37; 117:7), případně většími poli vertikálních žlábků (např. obj. 2646/98 – obr. 117:11).

Samostatné užší (např. obj. 46B/98 – obr. 97:48; 129:17; obj. 2625/98 – obr. 129:18) i relativně široké pásy horizontálních žlábků (např. obj. 1400/98 – obr. 97:49; 129:15; obj. 1430/98 – obr. 97:51; 129:16) jsou pak charakteristickou výzdobou horních částí výdutí a prohnutých podhrdlí etážovitých amfor mladší fáze vrcholného horizontu Kn 4b (Ha A2/B1), přičemž také zde se často kombinují se souvislou vertikální kanelací (např. obj. 2579/98 – obr. 129:11; obj. 2545/98 – obr. 97:53; 129:12) nebo pouhými svazky svislých žlábků (např. obj. 1430/98 – obr. 97:54; 129:13), které mohou být i obrvené (např. obj. 1984/98 – obr. 97:55; 129:14).

Specifickým typem vhloubené výzdoby jsou žlábkované půlobloučky, jejichž užívání je obvykle kladeno do knovízských fází K III–IV, resp. od konce stupně Br D po přelom Ha A1/2 (*Bouzek 1958a, 372, 384, obr. 150:65A; 151:6; 152:132; 153:84A; Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 95, Fig. 35; Hrala 1973, 60, 66, tab. XXI:1; XXXIV:1; Pleinerová – Hrala 1988, 7277, tab. XXV; Jiráň 2001, Abb. 4:53; Chvojka 2001, Taf. 65:8–11; 2009, 61, tab. 58:5*). Také v Kněževsi se objevují na výdutích amfor zhruba ve stejném období, tedy ve středním horizontu Kn 3, kdy jsou doprovázeny svazky svislých žlábků (např. obj. 2660/98 – obr. 97:23; 110:18), a ve starší fázi vrcholného horizontu (Kn 4a), z níž máme doloženo rozšíření předchozí kombinace ještě o horizontální žlábkování (např. obj. 1786/98 – obr. 97:34; 117:10).

Kromě probraného svislého a vodorovného žlábkování v nejrůznějších sestavách se můžeme na výdutích amfor setkat i se souvislou kanelací šikmou, a to jak poměrně širokou mělkou, tak užší hlubší. První varianta se objevuje ve středním horizontu Kn 3 (např. obj. 2418/98 – obr. 97:18; 110:6) a v poněkud modifikované podobě ji známe i z mladší fáze vrcholného horizontu Kn 4b (např. obj. 2620/98 – obr. 97:50; 129:10), druhou pak máme doloženu ve starší fázi Kn 4a (např. obj. 2605/98 – obr. 97:31; 117:1). Obecně je však třeba konstatovat, že souvislé šikmé žlábkování výdutě není u amfor z Kněževsi příliš časté, ale i zde se vyskytuje přibližně ve stejném časovém rozmezí, jako na ostatním území knovízské (milavečské) kultury (Bouzek 1958a, 372, 383, obr. 148:56; 152:116,133; 1962b, obr. 62; Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 95, Fig. 35; Hrala 1973, 59, tab. XXV:10; Pleinerová – Hrala 1988, 72–77, tab. XXV; Chvojka 2009, 61). Samostatné svazky šikmých žlábků nejsou v Kněževsi doloženy, což však může být i důsledkem značné fragmentarizace sídlištního materiálu, kdy většinou nemáme k dispozici větší části nádob.

Jemná rytá výzdoba prováděná hřebenem se na výdutích amfor v Kněževsi začíná ve větší míře uplatňovat až během vrcholného horizontu Kn 4 a častěji ji nalezneme na menších, tenkostěnnějších exemplářích s tuhovaným povrchem. Svým celkovým charakterem ani konkrétními složenými prvky a motivy nikterak nevybočuje z rámce ryté výzdoby, zjištěné na amforách Bouzkových stupňů Q, R a S, tedy fází K IV–VI, synchronizovatelných přibližně s obdobím Ha A1–2 až Ha B1 (Bouzek 1958a, 384, 394, 398–400, obr. 155; 158:240C–D, 248; 159; 161:285; 162:306M–N,P; Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 95–97, Fig. 36). Ve starší fázi vrcholného horizontu (Kn 4a) se můžeme setkat jak se svazky svislých rýh, kombinovanými ještě se svazky úzkých žlábků (např. obj. 2745/98 – obr. 97:39; 117:13), tak se samostatnými svazky svislých rýh, které odděluje od vodorovných rýh řada vpichů (např. obj. 2377/98 – obr. 117:14) a objevuje se i čistá kombinace vodorovného rýhování se svazky svislých rýh, tzv. třásňový ornament (např. obj. 1347/98 – obr. 117:15). Ten nalezneme také v mladší fázi (Kn 4b), kde se objevuje i ve variantě s poměrně širokými svazky svislých rýh, vybíhajících ze spodního okraje širokého pásu rýh oběžných (např. obj. 1434/98 – obr. 97:61; 130:17).

Ve starší fázi vrcholného horizontu (Kn 4a) máme v Kněževsi vedle třásňového ornamentu doložen i motiv tzv. přesýpacích hodin, tvořený dvojicemi většinou rovnoramenných šikmo šrafovaných trojúhelníků s protilehlými základnami, dotýkajících se hlavními vrcholy. Z objektu 2040/98 pochází amfora s tímto ornamentem na výduti, doplněným ještě o vodorovné rýhování podhrdlí (obr. 117:16), zatímco u exempláře z objektu 1592/98 jsou „přesýpací hodiny“ pod pásem horizontálních rýh kombinovány se svislým rýhováním (třásněmi) a patrně ještě s šikmými svazky rýh či krokve (obr. 97:40; 117:17).

Nyní se zaměříme na jemnou rytou výzdobu podhrdlí a výduti etážovitých amfor z mladší fáze vrcholného sídelního horizontu (Kn 4b) v Kněževsi (cf. Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 95–97, Fig. 36). Ta byla prováděna v naprosté většině případů hřebenem, který byl používán i na zhotovování krátkých šikmých rýžek v pravidelných rozestupech, tzv. obrvení. Jeho poměrně značné rozšíření je pro toto období charakteristické a netýká se pouze nejtýpějšího příkladu obrvených svazků horizontálních rýh, tedy tzv. attinského ornamentu (Eckes 1938; Hrala 1973, 35), ale i dalších aplikací, např. rámování svislých svazků rýh či žlábků. Kromě šikmých rýžek bývá rytí v tomto období celkem běžně kombinováno s dalšími prvky vhloubené výzdoby, jako jsou např. vpichy či menší důlky. Výzdoba amfor je častěji více horizontální a plošná, přičemž dochází i k opakování některých ornamentačních schémat a jejich různým kombinacím v pásech nad sebou (cf. Bouzek 1958a, 394). Jednoznačně lze říci, že knovízská keramická produkce dosahuje v těchto tvarech a ornamentice svého pomyslného vrcholu.

Pokračování výskytu třásňové výzdoby v této fázi bylo již zmíněno, ale připomenout je třeba i její variantu, kdy svazek vertikálních rýh rámovaných obrvením je odsazen od dolního okraje pásu oběžných rýh, který je rovněž obrven (např. obj. 2329/98 – obr. 97:40; 130:18). Typickou výzdobu podhrdlí amfor mladší fáze Kn 4b představují širší, jednostranně obrvené svazky horizontálních rýh, které se opakují těsně pod sebou od rozhraní s etážovitým hrdlem a vytvářejí tak souvislou plochu (např. obj. 1430/98 – obr. 97:58; 130:1; obj. 37/98 – obr. 97:59; 130:2), nebo jsou od sebe odděleny nezdobeným pásem (např. obj. 2789/98 – obr. 130:3). Pod souvislou plochou, složenou z obrvených svazků oběžných rýh, mohou být skupinky vodorovně řazených malých důlků (např. obj. 671/98 – obr. 130:4), které lemují i spodní okraj výzdoby, složené ze dvou úzkých, samostatných obrvených svazků horizontálních rýh (např. obj. 34/98 – obr. 130:5). Takovéto dva obrvené úzké svazky rýh, které počtem většinou nepřevyšují 3–4, najdeme i na etážovité amforce z objektu 1968/98 (obr. 97:57; 130:6).

Častěji se pod samostatnými obrvenými pásy rýh vyskytne motiv krokvicovitě uspořádaných svazků rýh (např. obj. 1964A/98 – obr. 97:62; 130:9; obj. 1851/98 – obr. 130:10; obj. 35/98 – obr. 130:11) a objeví se i dvojité řady šikmo šrafovaných trojúhelníků (např. obj. 814/98 – obr. 97:56; 130:12). U některých komplikovanějších motivů se kombinují obrvené svazky rýh s krokve, šrafovanými trojúhelníky a horizontálními řadami důlků (např. obj. 12/98 – obr. 130:13), případně obrvené pásy rýh s motivem

vodorovné „jedlové větévky“ (resp. „rybí kosti“), tedy skupinkami spojených dvojic šikmých rýh ve tvaru ležatého písmene V, protnutými středovou rýhou (např. obj. 12/98 – obr. 130:16). Posledně jmenovaný motiv větévky může být na koncích omezen svazky svislých rýh (např. obj. 1481/98 – obr. 130:15). Vyskytnou se také široké pásy horizontálních rýh, střídající se s úzkými obrvenými svazky rýh a oběžnými řadami důlků (např. obj. 1808A/98 – obr. 130:14).

Na závěr tohoto stručného přehledu výzdobných prvků a motivů, uplatňovaných na tělech knovízských amfor z Kněževsi, se zmíníme ještě o dvou výjimečných exemplářích, u nichž byly zjištěny pozůstatky po aplikaci výzdoby z bronzů. V první řadě se jedná se o část výdutě etážovité amfory z objektu 37/98, která je v podhrdlí zdobena třemi nestejně širokými obrvenými pásy vodorovných rýh, přičemž pod spodním obrvením se nachází trojnásobná klikatka, která má v místě přerušení dobře patrné stopy po třech bronzových aplikacích, umístěných horizontálně vedle sebe (obr. 97:52; 130:8). Ty měly nepochybně tvar plechových polokulovitých pukliček (cvočků) se dvěma protilehlými trny vybíhajícími z okrajů, které byly mírně zatlačeny do stěny nádoby před jejím vypálením, ale po definitivním provedení ornamentace a tuhování povrchu. Do současnosti se dochovaly pouze tři dvojice obloukovitých otisků okrajů pukliček a zčásti i vodorovně orientovaných trnů ve stěně výduti se zřetelnými stopami zelené patiny (fototab. 13:2).

Druhý případ obdobného způsobu užití bronzů při zdobení nádoby je doložen na výduti amfory z objektu 245/98, která je opatřena třemi zhruba stejně širokými vodorovnými pásy rytých linií a stejným počtem zdvojených řad šikmých rýžek (obrvení). Pod nejspodnější linií obrvení se nachází trojnásobná vysoká klikatka, mezi jejímiž vrcholy jsou ve stěně nádoby dochovány neúplné obloukovité otisky okrajů tří polokulovitých pukliček (cvočků) z tenkého bronzového plechu, patrně též opatřených dvěma protilehlými trny. Jejich uspořádání respektuje trojúhelníkový tvar volného prostoru mezi sousedními vrcholy klikatky, takže v horní řadě jsou otisky dvou pukliček a ve spodní jedné, i když je třeba mít na paměti odlomení výduti v těchto místech (obr. 130:7). Vzhledem k průběhu klikatky by však v horní řadě mohla být maximálně ještě jedna puklička navíc, tedy tři celkem. Bronzové pukličky byly i zde do stěny nádoby vtlačeny až po doděláním výzdoby a tuhování povrchu, ale bohužel nám po nich zůstaly jen charakteristické otisky bez jakýchkoliv pozůstatků kovu či alespoň zelené patiny (fototab. 13:3).

Doklady aplikace kovové výzdoby na keramice jsou velmi vzácné a na území širší střední Evropy se objevují od počátku mladší doby bronzové po halštat (Br D–Ha D). V zásadě můžeme rozlišit dvě základní techniky upevnění kovu na stěny nádoby, z nichž vyplývá i rozdílný charakter těchto aplikací. Při použití organického pojiva k přilepení aplikací se výzdobný motiv vytvářel pomocí příslušně tvarovaných kovových fólií a plíšků, nejčastěji cínových, jako třeba v případě pozdně bronzové amfory z Brhlovců na jihozápadním Slovensku (Ožďáni 1977, 463–466, obr. 3–4).

Druhá technika využívá k připevnění aplikací mírné zatlačení okrajů bronzových dutých pukliček (cvočků) či hlaviček nýtů do ještě měkkého povrchu nevypálené nádoby a jejich fixaci pomocí postranních hrotitých výčnělků, případně středových trnů. Původ posledně jmenované techniky, použité i u obou exemplářů z Kněževsi, se hledá v oblastech severně a severovýchodně od Alp a na severu Karpatské kotliny, odkud známe např. lužickou závěsnou nádobu z Beluše v Trenčinském kraji, datovanou do Br D–Ha A a zdobenou malými bronzovými pukličkami (Furmánek 1970, 445–446, obr. 3), nebo zlomky amfory s horizontální řadou bronzových pukliček ze známé velatické mohyly stupně Ha A1 v Očkově (Paulík 1962, 26, 54, Abb. 16; Taf. VI:8). Se slovenskými nálezy časově korespondují nádoby s bronzovými aplikacemi z Bavorska a Porýní-Falce, datované rovněž v rámci stupně Ha A, zatímco početnější výskyt keramiky s bronzovou výzdobou v adriatické oblasti, Rakousku či Slezsku souvisí až se závěrem pozdní doby bronzové, resp. stupni Ha C a Ha D (Ožďáni 1977, 467–468).

Z nám bližšího knovízského prostředí máme dva pěkné doklady podobných bronzových aplikací, použitých navíc na nádobách ze stupně Ha A2 či jeho konce, tedy zhruba ze stejného období jako nálezy z Kněževsi. Jedná se v první řadě o část výdutě etážovité amfory z geograficky blízkého (cca 7 km vzdušnou čarou) žárového hrobu z Úholiček (okr. Praha-západ), zdobenou horizontálně orientovanou trojicí pukliček z velmi tenkého bronzového plechu, opatřených dvěma protilehlými trny. Druhou nádobou je attinský koflík z Libčevsi (okr. Louny), který měl po obvodu výdutě původně zasazeno šest větších bronzových pukliček se dvěma protilehlými trny, jejichž stopy jsou v podobě nepatrných výčnělků patrné i na několika místech vnitřního povrchu. Pukličky byly rozmístěny v téměř pravidelných intervalech a překrývaly jemný attinský ornament i tuhování povrchu, takže byly na nádobu připevněny až na závěr celého výrobního procesu. Tímto pracovním postupem se obě uvedené nádoby i nálezy z Kněževsi částečně odlišují od mladšího dokladu bronzové výzdoby keramiky z Čech, který pochází z Buštěhradu (okr. Kladno). V jámě staršího stupně bylanské kultury (Ha C) zde byl zjištěn mimo jiné překlopený okraj talíře, jehož středem probíhá řada těsně vedle sebe zasazených bronzových pukliček

s protilehlými trny. Rozdíl v úpravě povrchu pod nimi (hladký černý) a v jejich okolí svědčí o tom, že tuhování a leštění povrchu nádoby proběhlo až po osazení bronzové aplikace (Slabina 1981).

Na konci vývoje knovízské kultury mizí etážovitě amfory a nahrazují je tvary s kónickým, válcovitým či nálevkovitě rozevřeným hrdlem a většinou horizontálně žlábkovaným nebo žlábkovaným i rýhovaným podhrdlím, případně doplněným o šikmé obrvení, u jejichž celých exemplářů můžeme pozorovat poměrně zřetelnou tendenci ke „kvadratickému“ profilu výdutě (cf. např. Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 91, Fig 33; Koutecký – Bouzek 1967, 48–52, obr. 17; Bouzek – Koutecký 1972, 480, obr. 4:A3; 8:C2; Hrala 1973, 106–107; tab. LVI; Chvojka 2009, 37–38). Mnoho těchto typů a z nich odvozených variant se zajisté opět v jednotlivých časových úsecích štítarské kultury vyskytovalo současně a v různých kombinacích, i když nejspíše nikoliv se stejnou četností, takže vytvořit jednoznačnou typologickou řadu je velmi obtížné i u celých tvarů, natož v případě nepříliš bohatých sídlištních nálezů.

Z obecného hlediska se však jeden trend v průběhu pozdní doby bronzové projevuje u amfor nesporně, a to dosti zásadní proměna celkové horizontální stavby nádoby. Hrdlo amfor se postupně snižuje a mění na pouhý rozevřený okraj, zatímco původní převážně žlábkovaná horní část výdutě, resp. podhrdlí, se protahuje a odděluje od těla (výdutě), takže vzniká klasické trojdílné schéma halštatské amfory s výdutí, výrazně odsazeným kónickým hrdlem a nízkým, nálevkovitě rozevřeným okrajem (cf. např. Koutecký 2003, Taf. 10:4).

Paralelně s touto transformací můžeme pozorovat vývoj velkých amfor s kónickým až válcovitým hrdlem, jejichž spodní část a posléze celý povrch pokrývá souvislé hřebenování, které jsou však ve zlomkovitém sídlištním materiálu téměř neodlišitelné od hrnců, resp. amforovitých hrnců, jak uvidíme dále. Jejich původ vyvozuje J. Hrala (1973, 106–107, tab. LVI) z pozdních tvarů prstovaných amforovitých zásobnic knovízské kultury, zcela zanikajících jako samostatný a velmi charakteristický keramický druh na počátku štítarské kultury.

Přechodný knovízsko/štíarský horizont na sídlišti v Kněževsi má smíšený charakter a byly do něj zařazeny objekty, obsahující keramické tvary, výzdobné prvky a způsoby úpravy povrchu jak dožívající knovízské kultury, tak i nově se rodící kultury štítarské. Prakticky ve všech objektech tohoto horizontu byly například zlomky prstovaných amforovitých zásobnic společně s keramikou, jejíž povrch již byl upravován dřívkováním či hřebenováním. Důvod jeho samostatného vyčlenění je v podstatě jen technický, neboť jsme si dobře vědomi úskalí detailnějšího typologicko-chronologického třídění značně fragmentarizované sídlištní keramiky i možného zkreslujícího vlivu nerozpoznatelných intruzí, který je na dlouhodobě osídlené lokalitě velmi pravděpodobný.

Časově se pohybujeme někde na konci Bouzkovy a Kouteckého knovízské fáze K VI a v průběhu rané štítarské fáze Št I, tedy ve stupni Ha B1 (obr. 95), přičemž je patrné, že progresivnější štítarská keramická složka zde již zřetelně převažuje, což je zdůrazněno i formálním alfanumerickým označením tohoto knězeveského sídelního horizontu (Kn/Št 1a), odkazujícím na jeho faktickou souvislost se vznikající štítarskou kulturou. Značných obtíží při datování sídlištních nálezů tohoto období si byli dobře vědomi i autoři výše uvedeného třídění, když ve své definici rané štítarské fáze (Št I), kam zhruba chronologicky spadá i většina keramiky knovízsko/štíarského horizontu z Kněževsi, píše doslova: „Ve zlomkovitém materiálu sídlištním je tato fáze snadno zaměnitelná za předchozí nebo následující ...“ (Koutecký – Bouzek 1967, 65).

Nyní si všimneme nálezů amfor štítarského období z Kněževsi trochu podrobněji a začneme hned horizontem Kn/Št 1a, z něhož jsme v souvislosti s končícími knovízskými tvary (etážovitě amfory – obr. 97:63; 144:1) a výzdobnými prvky (horizontální žlábký spolu se souvislou svislou kanelací – obr. 97:64; 144:2–3) již zmínili objekty 1601A/98, 2750/98 a 2749/98. Uvedenou kombinaci žlábkované výzdoby najdeme například i na amforce ze žárového hrobu staršího štítarského období ze Zdic (Štiková – Maličský – Vlček 1955, 308–309, obr. 160). Ještě na předchozí období zřetelně odkazuje také attinská výzdoba obrvených vodorovných pásů rýh, kombinovaných se svazky svislých rýh (např. obj. 1404/98 – obr. 144:4), a obecně i různě široké horizontální rýhování horní části výdutí (např. obj. 1587/98 – obr. 97:67; 144:7; obj. 2750/98 – obr. 144:9), resp. podhrdlí (např. obj. 866/98 – obr. 97:66; 144:5; obj. 2750/98 – obr. 97:67; 144:6,15). Širší i užší vodorovné žlábkování ve stejných partiích nádob (např. obj. 2754/98 – obr. 144:10,14; obj. 2749/98 – obr. 144:13) rovněž přechází z vrcholného knovízského horizontu Kn 4 a může též zasahovat až na rozhraní mírně rozevřených hrdel a podhrdlí amforovitých tvarů (např. obj. 1580/98 – obr. 97:69; 144:16 – cf. Hrala 1973, 106–107, obr. 11:1,4,9), stejně jako oběžné rýhování (např. obj. 1587/98 – obr. 97:70; 144:17).

Jasně štítarský charakter pak již mají amfory s lehce kónickým hrdlem a nepatrně rozevřeným okrajem (např. obj. 2749/98 – obr. 97:71; 144:18 – cf. Koutecký – Bouzek 1967, 48–52, obr. 5:D3; 9:A1), který může být i hráněný a zdobený po vnitřním obvodu jemným šikmým rýhováním (např. obj. 2754/98 –

obr. 97:72; 144:19). Stejně tak se do tohoto období jednoznačně hlásí i výzdoba střídajících se pásů vodorovných jemných rýh a žlábků na podhrdlí amfor (např. obj. 2621/98 – obr. 144:11; obj. 2750/98 – obr. 144:12 – cf. Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 97, Fig 36; Jiráň 2002, Abb. 3:41–42).

Starší štítarský horizont (Št 1) charakterizují na sídlišti v Kněževsi amfory s vyšším, téměř válcovitým až mírně kónickým hrdlem a rozevřeným okrajem, zdobené v některých případech horizontálním žlábkováním či rýhováním nejen v podhrdlí, ale i na hrdle nebo pod okrajem (např. obj. 894/98 – obr. 97:73; 147:1; obj. 2091/98 – obr. 97:74; 147:2). Tyto amfory nazývá J. Hrala (1973, 106, tab. LVI:G) typem Zdice a předpokládá jejich vývoj z typu Číčovice. Představují vůdčí tvar jeho 1. fáze štítarského typu, přičemž není rozhodující, zda mají exempláře hrdlo válcovité nebo kónické. V Kněževsi se ve starším štítarském horizontu Št 1 vyskytnou i varianty s nižším válcovitým hrdlem, které je svisle dřívkováno (obj. 2205A/98 – obr. 97:75; 147:3), či s širším kónickým hrdlem (např. obj. 1074/98 – obr. 97:78; 147:17; obj. 2143/98 – obr. 97:79; 147:18). Zrekonstruovat se podařilo celý profil menší amfory s baňatou výdutí, mírně kónickým hrdlem a lehce rozevřeným okrajem, opatřené na přechodu hrdla a těla patrně dvěma hrotitými výčnělky, snad rudimenty oušek (např. obj. 2143/98 – obr. 97:82; 147:22).

Vedle těchto amfor se zde ovšem v objektech staršího štítarského horizontu poměrně často objevují také tvary s více či méně nálevkovitým hrdlem a vyhnutým okrajem, který někdy může být, podobně jako u typu Zdice, zevnitř hráněný (např. obj. 2513/98 – obr. 147:5; obj. 2184B/98 – obr. 147:6,8; 2064/98 – obr. 147:7). I u tohoto typu jsou doloženy výčnělky na rozhraní hrdla a horizontálně žlábkovaného podhrdlí (např. obj. 2513/98 – obr. 97:76; 147:4) či nepravidelné svislé hřebenování silně rozevřeného hrdla nádoby, která by mohla patřit také k poslednímu morfologickému dědictví knovízských amforovitých zásobnic (např. obj. 319/98 – obr. 97:77; 147:9 – cf. Koutecký – Bouzek 1967, 50, obr. 7:A1,3).

Podhrdlí amfor jsou běžně horizontálně rýhována (např. obj. 2143/98 – obr. 97:79; 147:18–19), přičemž někdy svazky rýh odděluje nezdobený pruh (např. obj. 2064/98 – obr. 147:16). Totéž v zásadě platí i o stále oblíbených vodorovných žlábkách, které vytvářejí jak souvislou plochu (např. obj. 2513/98 – obr. 147:10; obj. 2143/98 – obr. 147:14), tak nespojitě oběžné pásy (např. obj. 2143/98 – obr. 147:12). Zvláště charakteristické pro toto období je pak střídání vodorovných žlábků v různém počtu a šíří se svazky jemných i hrubších rýh na podhrdlí amfor (např. obj. 2205/98 – obr. 147:11; obj. 2064/98 – obr. 147:13; obj. 1607/98 – obr. 147:15).

Ze staršího štítarského sídelního horizontu Št 1 máme v Kněževsi poprvé doložen výzdobný motiv tzv. „vlčích zubů“, což je typický pozdně bronzový ornament, složený z šikmo šrafovaných trojúhelníků, zapadajících vzájemně do sebe tak, aby tvořily oběžný pás, který obvykle zdobí výdutě nádob (např. obj. 2143/98 – obr. 147:20; obj. 1907/98 – obr. 147:21) a výjimečně se může opakovat i ve dvou úrovních nad sebou (Filip 1936–37, obr. 24:1,3,5; Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 97, Fig 36; Koutecký – Bouzek 1967, obr. 50–51, obr. 5:D6; 9:B1; Chvojka 2009, 63–64, tab. 42:11). Na štítarském území sice není tento výzdobný motiv tolik oblíben jako v lužické a slezské kultuře (Bouzek 1965a, 71; Plesl 1961, tab. XI:5; XII:8; XVIII:4; XXVI:3,7; XXVIII:9; Bouzek – Koutecký 2000, Pl. 22:22; 43:14; 164:E:5; 197:D3; 212:A3–5; Vokolek 2002, 116–117, Abb. 14; 2003, tab. 135:44; 263:13; 265:4; 382:13), ale přesto je zde celkem bezpečně datován do rané (Št I) až střední fáze Št II a známe jej i z relativně mladého celku z jámy v Ervěnicích, řazeného na počátek fáze Št III obou autorů (Koutecký – Bouzek 1967, 50, 65–66, obr. 15:A4,6; Koutecký 1963, tab. VIII:2).

Ve fragmentárním sídlištním materiálu zasluhují samostatnou pozornost poměrně často se objevující různě kónická hrdla nádob s rozevřeným a někdy zevnitř až hráněným okrajem, jejichž vnější povrch pokrývá víceméně souvislé hřebenování (např. obj. 2513/98 – obr. 147:25–26), případně svislé dřívkování či špachtlování v různých rozestupech (např. obj. 1074/98 – obr. 97:80–81; 147:23–24). Tyto okrajové zlomky samozřejmě mohou pocházet z amfor typu A8 či A9 podle klasického třídění (Koutecký – Bouzek 1967, 51–52, obr. 15:A8–9; Pleinerová 1956, obr. 9), avšak zároveň nelze vyloučit, že se v některých případech jednalo třeba o amfory se širokým hrdlem (B1–3), resp. amforovité hrnce (Koutecký – Bouzek 1967, 52–53, obr. 15:B1–3; Bouzek 1967–69, obr. 5:7; 13:7–8; 17:9).

V mladším štítarském horizontu Št 2 v Kněževsi pokračují amfory s nálevkovitým hrdlem a rozevřeným až vodorovně vytaženým okrajem, který může být zevnitř hráněný (např. obj. 2334/98 – obr. 97:83,85; 151:1–4; obj. 1385/98 – obr. 97:84; 151:5). Zlomky menších a tenkostěnnějších tvarů s většinou horizontálně zdobeným kónickým hrdlem pocházejí spíše z koflíků a o hrubších, svisle hřebenovaných či dřívkovaných kónických hrdlech platí v zásadě totéž, co bylo řečeno v předchozím odstavci. Na podhrdlí amfor se v tomto horizontu opět objevují svazky horizontálních rýh (např. obj. 2334/98 – obr. 97:88; 151:11) či žlábků (např. obj. 2035/98 – obr. 97:87; 151:8), někdy navíc doplněné o svislé hřebenování spodní části výdutě (např. obj. 2334/98 – obr. 151:9). Často se můžeme setkat také s typickým střídáním oběžných pásů jemných rýh a žlábků v různých počtech i kombinacích (např. obj. 2334/98 – obr. 151:6,10) a doložen je rovněž podélný výčnělek na rozhraní nálevkovitého hrdla a zdobeného podhrdlí (např. obj. 2334/98 – obr. 97:86; 151:7).

Dvojkónické nádoby (okříny)

Tento charakteristický keramický druh byl svého času velmi populární a sloužil archeologům zakladatelské generace bádání o době popelnicových polí u nás (J. Böhm, J. Filip) především k úvahám o určujícím lužickém vlivu na údajně později vznikající knovízskou i milavečskou kulturu, kde měl být okřín nově se objevujícím, a tedy v podstatě cizorodým keramickým prvkem. Následné prokázání výskytu dvojkónických nádob již během pozdně mohylového období však naopak dokládá spíše autonomní vývoj knovízské (milavečské) kultury z domácího základu bez zřetelnějšího působení lužického okruhu na materiální kulturu (Hrala 1973, 61–62; Pleinerová – Hrala 1988, 77–78; Bouzek 1963, 74–77).

Dalším důvodem, proč se okříny často dostávají do centra pozornosti badatelů, je jejich relativně vysoká chronologická citlivost, odvíjející se od celkem průkazné vývojové linie, počínající tvary s ostrým lomem a končící u exemplářů s oblými výdutěmi, které už přísně morfologicky vzato „dvojkónickými“ nádobami ani nejsou. Také zde však samozřejmě platí již několikrát akcentovaný předpoklad, hraničící téměř s jistotou, že běžně docházelo k určitému časovému souběhu jednotlivých typů a variant, přičemž zcela odhlížíme od dalšího zkrslujícího fenoménu, jakým jsou velmi pravděpodobné intruze.

V silně fragmentarizovaných keramických nálezech sídlištního původu je rozpoznání okřínů značně problematické, neboť jejich okrajové části můžeme snadno zaměnit za zlomky amfor s válcovitým, kónickým či mírně vydutým hrdlem, zvláště pokud si přibližně odpovídají i metricky (cf. *Chvojka* 2009, 38). Poměrně bezpečně lze identifikovat pouze hrdla velkých dvojkónických nádob, plnicích zřejmě funkci zásobnic, neboť okraje amfor takových průměrů zpravidla nedosahují. Určitý protipól pak vytvářejí drobnější tvary, u nichž je vyšší pravděpodobnost zachování podstatnější části profilu, případně téměř celé malé nádoby až miniatury. Kromě uvedených případů lze ve zlomkovitých nálezech docela dobře rozlišit také ostře zalomené partie okřínů, avšak pokud se jednalo o dvojkónické nádoby s víceméně oblým lomem, pak je od výdutí jiných keramických druhů (např. amfor, velkých mís apod.) nelze pochopitelně rozeznat. Ani u fragmentů zalomených partií nemůžeme ovšem často jednoznačně určit, zda šlo o variantu s relativně vyrovnanými oběma polovinami, či o variantu s lomem v dolní třetině a jakoby převislou širší horní částí (Hrala 1973, 62).

Z mohylovo/knovízského horizontu (Mo/Kn 1) v Kněževsi pocházejí dvě mírně kuželovitá hrdla, které by mohla náležet dvojkónickým nádobám (obj. 830/98 – obr. 98:3; 104:10; obj. 1386/98 – obr. 98:2; 104:9). Mimo ně byly v posledně uvedeném objektu prokazatelně zjištěny části okřínu s ostrým lomem, poměrně výrazně kónickým hrdlem a nepravidelně svíslé rýhovanou spodní částí (obr. 98:1; 104:8). I tato nepříliš velká dochovaná část ukazuje na téměř symetrický dvojkónický tvar, podobný mladším lužickým okřínům (cf. např. *Vokolek* 1962, 75–76, tab. III:1–2,4). V knovízsko-milavečském prostředí má většina starších okřínů s ostrým lomem, a to i s převislou horní částí, hrdlo spíše válcovité či jen mírně kónické (Böhm 1937, obr. 76:7; Hrala 1973, 62, tab. II:1,5).

Okříny s ostrým lomem se celkem pochopitelně objevují i ve starším knovízském horizontu Kn 2, kde nacházíme jak jednoduché tvary bez výzdoby (např. obj. 221/98 – obr. 98:5; 107:9), tak nádoby s nepravidelně svíslé rýhovaným spodkem a šikmo přesekávaným lištovitě zesíleným lomem (např. obj. 1610/98 – obr. 98:6; 107:10) nebo exempláře s horizontálními žlábkami na hrdle nad lomem a svíslým až šikmým prstováním spodní části (např. obj. 221/98 – obr. 98:4; 107:8). Prstování spodku okřínu s ostrým lomem se sice na první pohled zdá poněkud neobvyklé, ale máme je doloženo již na dvojkónické nádobě z relativně velmi starého hrobu VI v Praze-Modřanech. Příliš pak nepřekvapí ani jeho kombinace s vodorovným žlábkováním nad lomem, které se rovněž na knovízském území může objevit daleko dříve než ve sféře lužické kultury, jak nám dokládá např. fragment okřínu z jámy v Praze-Bubenči, datované na závěr stupně Br D, u něhož je žlábkování doprovázeno hustým svíslým rýhováním spodní části nádoby (Hrala 1973, 62, tab. II:1; XVI:4).

Více analogií v lužickém než knovízském prostředí pak najdeme pro přesekávané lištovitě zesílení lomu dvojkónických nádob (*Vokolek* 2003, tab. 104:3–4; 105:1; 152:1; 281:8; 286:1,4; 302:18; 308:4; 312:8; 364:5). V Kněževsi se kromě výše uvedeného případu objeví i na jinak hladkém malém okřínku (obj. 1581/98 – obr. 98:9; 111:3), pocházejícím ze středního horizontu Kn 3, a v poněkud transformované podobě jej máme doloženo z následujícího vrcholného horizontu, kde již v podstatě nezvýrazňuje lom, ale zdobí víceméně zaoblenou výduť okřínu. Pro dvojkónické nádoby se zaoblenou výdutí není tato výzdoba příliš typická a je zřejmé, že se jedná o přežívající prvek. Na okřínu ze starší fáze vrcholného horizontu (Kn 4a) má tvar oběžné lišty, opatřené ve stejných intervalech malými důlky, resp. vpichy (obj. 2523/98 – obr. 98:20; 118:13), zatímco plastická páska na dvojkónické nádobě z objektu 794/98, řazeného do mladší fáze Kn 4b, je poměrně hrubě nepravidelně promačkávána (obr. 98:29; 131:6).

Ve středním sídelním horizontu Kn 3 se setkávají okříny s ostrým lomem (např. obj. 2192/98 – obr. 98:7; 111:1 a patrně i obj. 2785/98 – obr. 98:8; 111:2) s nastupujícími tvary, jejichž výduť je již zaoblená

a hrdlo spíše prohnuté, signalizující vývoj k esovité profilaci nádoby. Základním problémem zde samozřejmě zůstává klasifikace celkového tvaru jen podle okrajů a menších zlomků hrdel, takže jistotu máme pouze při dochování zásadnějších fragmentů, umožňujících rekonstrukci větší části profilu a odhad původního vzhledu nádoby. Z těchto důvodů není zcela bezpečné, že zmíněná nádoba s relativně přímým kónickým hrdlem z objektu 2785/98 pochází skutečně z okřínu s ostrým lomem, i když tento typ má v naprosté většině případů hrdlo mírně kuželovité až válcovité, případně lehce vyduté (Hrala 1973, tab. II:1,5; VI:5–6; XVIII:3; Pleinerová – Hrala 1988, 78).

Podle zmíněných kritérií bychom mohli k tomuto typu se značnou rezervou přiřadit také okřín z objektu 2412/98 (obr. 98:22; 131:1), datovaného do mladší fáze vrcholného horizontu (Kn 4b). Velmi podobný zlomek hrdla (obr. 131:2) ze stejně starého objektu 1368/98 je ovšem již ve spodní části svíslé prstován, což jej řadí spíše k mladším okřínům s prstovanou zaoblenou výdutí, v té době hojně rozšířeným. Na zřejmě ojedinělé přežívání okřínů s ostrým lomem až do vrcholného horizontu, ukazují také nálezy z objektu 1592/98, kde máme doloženy lomové partie, v jednom případě s přímým kuželovitým hrdlem (obr. 118:14) a ve druhém se svíslým rýhováním spodní části (obr. 118:15).

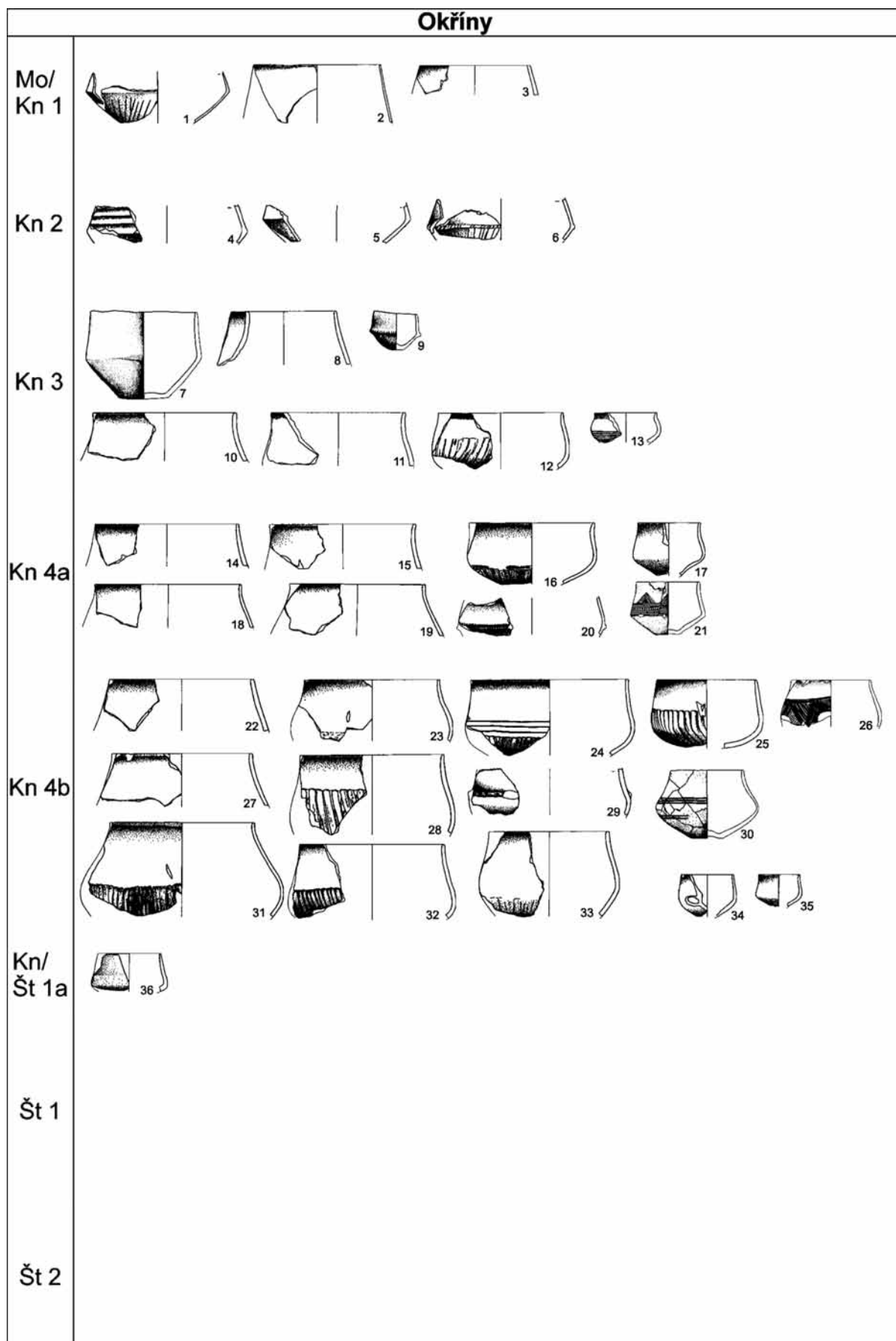
Na rozdíl od předchozích morfologických znaků, charakterizujících dvojkónické nádoby s ostrým lomem, tak i celkem mírné prohnutí hrdla okřínů indikuje víceméně esovitou profilaci, a tedy velmi pravděpodobně zaoblenou výduť. Tyto exempláře postupně přicházejí ve středním sídelním horizontu Kn 3 (např. obj. 1425/98 – obr. 98:11; 111:4; obj. 2196/98 – obr. 98:10; 111:5), ale zcela běžnými se stávají až ve starší fázi vrcholného horizontu Kn 4a (např. obj. 816/98 – obr. 98:15; 118:1; obj. 2586/98 – obr. 118:2; obj. 1962/98 – obr. 118:3; obj. 2177/98 – obr. 118:4; obj. 2377/98 – obr. 98:14; 118:5; obj. 2367/98 – obr. 118:6; obj. 1725/98 – obr. 118:7; obj. 1643/98 – obr. 98:18; 118:9; obj. 1656/98 – obr. 98:19; 118:10) a jejich oblība pokračuje i v mladší fázi Kn 4b (např. obj. 1368/98 – obr. 98:27; 131:3; obj. 1637/98 – obr. 98:23; 131:4; obj. 1634/98 – obr. 131:5). Vertikální až mírně šikmé prstování zaoblené výdutě a spodní části nádoby se objevuje od počátku výskytu tohoto typu (Kn 3: obj. 2210/98 – obr. 98:12; 111:6; Kn 4a: obj. 2787/98 – obr. 98:16; 118:8), zejména však na okříněch mladší fáze vrcholného horizontu Kn 4b (např. obj. 2186/98 – obr. 98:28; 131:7; obj. 805/98 – obr. 98:32; 131:8; obj. 63B/98 – obr. 98:25; 131:10; obj. 2185/98 – obr. 98:31; 131:11; 1626/98 – obr. 98:33; 131:12). Hrdla těchto nejmladších okřínů jsou hladká a většinou tuhovaná, přičemž lze pozorovat i částečné přetažení grafitové vrstvy přes svíslé prstování, počínající nad výdutí (cf. Pleinerová – Hrala 1988, 78).

Nad prstováním se mohou objevit i horizontální žláby (např. Kn 4b: obj. 2295/98 – obr. 98:24; 131:9), které nejsou u různých variant knovízských okřínů se zaoblenou výdutí v období Ha A2/B1 nikterak neobvyklé (Píč 1893–95c; Hrala 1973, 63, tab. XXVII:4; XXXVI:6). Užší oběžné žláby nalezneme také na zaoblené výdutí jinak hladkého malého okřínku z objektu 2660/98, datovaného do středního horizontu Kn 3 (obr. 98:13; 111:7). Dva svazky vodorovných rýh v počtu dvou a tří zdobí zaoblenou výduť menšího okřínu z mladší fáze vrcholného horizontu Kn 4b (obj. 1136/98 – obr. 98:30; 131:14). Rovněž u nepříliš velkého exempláře z téhož časového úseku máme na zaoblené výdutí doložen výzdobný motiv „vlčích zubů“ (obj. 1541B/98 – obr. 98:26; 131:13), jehož aplikace je mnohem běžnější v lužické oblasti (cf. výše). Téměř totožný exemplář byl ovšem nalezen například i v čistě knovízském prostředí ve středním Povltaví (Obory: Hrala 2000a, 624, obr. 2:2).

I přes fragmentární dochování naprosté většiny okřínů z Kněževsi můžeme u typu s oblou výdutí rozlišit dvě základní varianty, představující v podstatě krajní póly, mezi kterými leží víceméně spojitá řada dalších exemplářů a vedení konkrétní hranice mezi nimi je značně subjektivní, zvláště bez znalosti celých tvarů. Na jedné straně to jsou okříny, jejichž průměr okraje není o mnoho menší než průměr výdutě (cf. např. obr. 111:6; 118:8; 131:7–10,12), na druhé pak dvojkónické nádoby s výrazně širší výdutí, nežli okrajem (cf. např. obr. 118:6,10; 131:11). Okříny druhé varianty s tuhováním hladkým hrdlem a vertikálně prstovaným ostatním povrchem těla známe z kontextů stupně Ha A2/B1 ze sídliště v Mutějovicích či z Libkovic pod Řípem, kde tato nádoba tvořila obal bronzového depotu jenišovického horizontu (Hrala 1973, 63, tab. XXXVIII:11–12; Hralová 1981, 119, tab. XII:1).

Drobné dvojkónické nádobky nebývají považovány za spolehlivé chronologické vodítko, zejména pak tvary s ostrým lomem, vyskytující se po celou dobu trvání knovízské kultury (Hrala 1973, 63). V Kněževsi se okříněk s přesekávaným, lištovitě zesíleným lomem (obr. 98:9; 111:3) objevil ve středním horizontu Kn 3, stejně jako nádobka s oblou výdutí, opatřenou oběžnými žláby (obr. 98:13; 111:7). Malé okřínky s oblou výdutí známe také z obou fází vrcholného knovízského sídelního horizontu a dokonce i z přechodného knovízsko/štíterského horizontu (např. Kn 4a: obj. 1583/98 – obr. 98:17; 118:11; Kn 4b: obj. 1634/98 – obr. 98:34; 131:15; obj. 1368/98 – obr. 98:35; 131:16); Kn/Št 1a: obj. 1587/98 – obr. 98:36; 144:20).

Za poměrně výjimečný nález lze považovat dvojkónickou nádobku z objektu 2166B/98, zdobenou v lužickém stylu nad ostrým lomem pásem vodorovných rýh, rozděleným zhruba uprostřed linií vpichů,

Obr. 98. Kněževes, okr. Praha-západ. Souhrnná chronologie keramiky (okřiny)

nad nímž jsou po obvodu stromečkovitě šrafované ryté trojúhelníky (*obr. 98:21; 118:12*). Výzdobný motiv na okřínku z tohoto objektu, náležejícího do starší fáze vrcholného horizontu Kn 4a, je v knovízském prostředí velmi vzácný a někdy bývá také považován za doklad působení lužické kultury, což je třeba v případě nálezů ze středního Povltaví (Zvírotice, Obory) dosti problematické (*Hrala 1973, 63, tab. XXIX:2; Pleinerová – Hrala 1988, 78*). Nicméně z území lužické kultury ve východních i severozápadních Čechách, kde se takto zdobené okříny vyskytují ve fázích L IIa–IIIa, tedy zhruba v rozmezí stupňů Br D až Ha A2/B1, k němu můžeme uvést celou řadu analogií (cf. např. *Vokolek 2003, tab. 1:12; 2:5–6,27; 21:9,15; 22:8,11,19,28; 24:21; 25:13–14; 29:33; 32:13; 52:8; 57:6; 61:14; 74:9,12; 80:2,10; 82:8–9,13; 83:6; 85:15; 89:2,5; 93:16; 95:15; 96:18; 98:13; 108:20; 112:11; 129:10; 132:7,9,11; 138:3,5,14; 139:5–6; 141:12; 150:2,8,10,18; 151:2; 153:2–3; 160:8; 184:4; 224:13; 229:8; 231:1; 244:4,10; 258:17; 263:15; 264:33; 265:8,12; 268:16; 269:6,8; 275:3,9,16; 277:12; 283:8; 288:4; 291:9; 297:14; 300:22; 302:5; 3012:13; 316:12; 318:15; 319:3,9; 320:5,9; 326:10; 328:24; 334:7–8,22; 344:10; 346:2–3; 347:11; 349:21; 350:11,13; 353:15; 361:3; 379:18; 380:18; Bouzek – Koutecký 2000, Pl. 12:2; 33:71; 188:A5*).

Mísy a amforovitě mísy

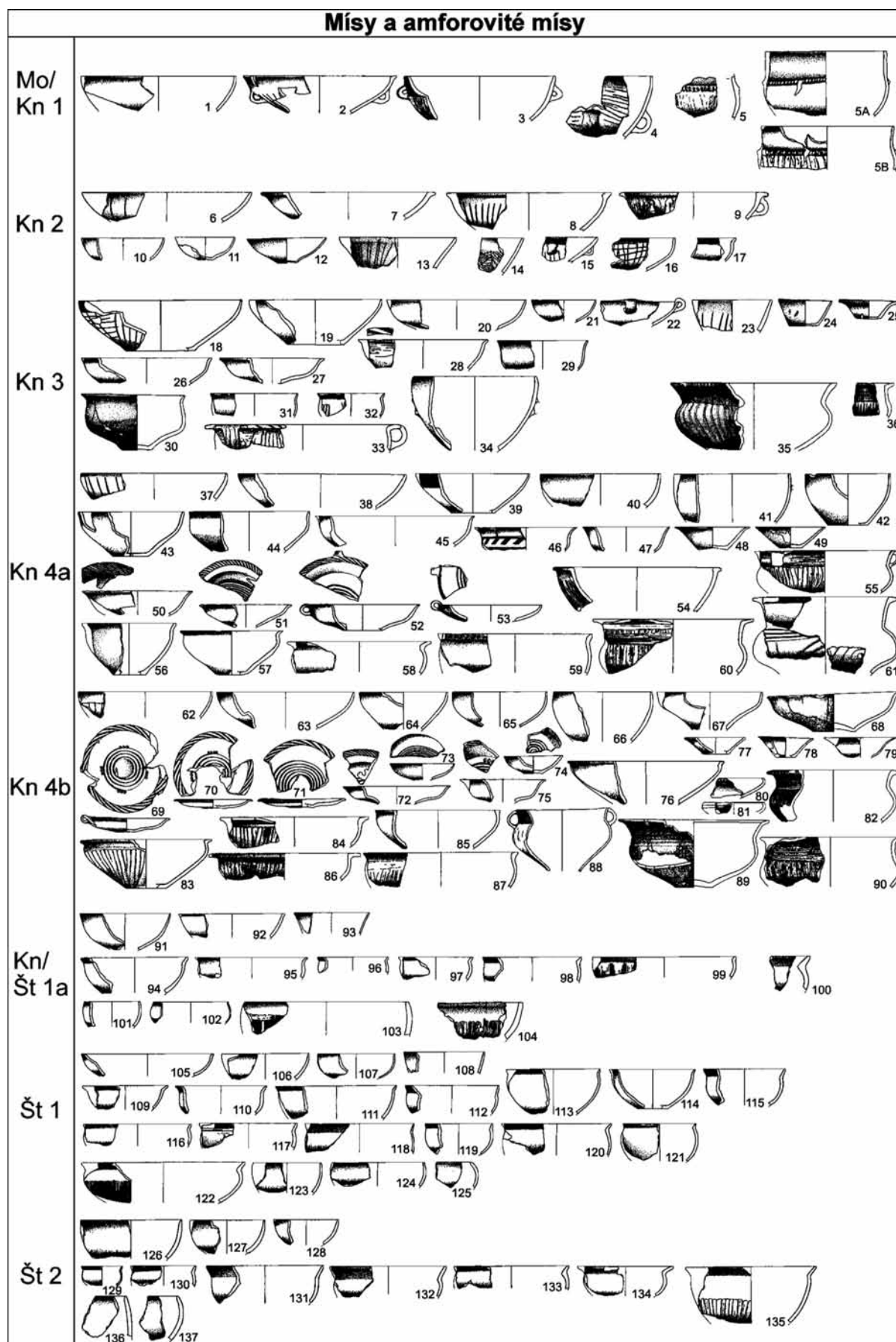
Mísy byly v Kněževsi zastoupeny velmi hojně, podobně jako na jiných knovízských sídlištech, avšak jejich chronologická průkaznost je bohužel značně omezená, což je přímý důsledek průběžného výskytu většiny rozlišitelných typů i variant. Přesto lze vysledovat určité charakteristické tvary či kombinace s výzdobnými prvky, které nám umožňují zpřesnit dobu jejich největšího rozšíření. Většinou se jedná o bezuché nádoby jemnější keramické třídy s nezřídka tuhovaným vnějším i vnitřním povrchem, ve zlomkovitém sídlištním materiálu obtížně odlišitelné od koflíků. Základním kritériem pro rozpoznání obou těchto keramických druhů je totiž nezbytná přítomnost ucha u koflíků, bez něhož se z morfologického hlediska nedá hovořit o tomto keramickém druhu. Opačně však uvedená premisa neplatí, neboť se setkáváme s nádobami, klasifikovanými jako mísy, a přesto jsou opatřeny uchy. Platí to zejména pro starší oblé mísy s uchem níže pod okrajem (*obr. 99:2–4,15*), masivnější mísovitě tvary (*obr. 99:9,33*), velmi mělké široké mísy (*obr. 99:22,53*), jen těžko označitelné za koflíky, či ploché tzv. talířovitě mísky s tordovaným okrajem (*obr. 99:52,69*). Převážně dvě ucha pak pochopitelně mají některé varianty větších mísovitých nádob, tzv. amforovitých mís, vyčleněných zde jako zvláštní keramický druh a pojednaných samostatně v závěru této kapitoly.

Značná tvarová variabilita mís i koflíků prakticky znemožňuje detailnější typologické třídění, které by při důsledném uplatňování nutně vedlo k vydělení velkého počtu typů a variant, často zastoupených jen několika exempláři, a následně se stalo spíše samoúčelným, bez zásadnějšího dopadu na postřehnutí základních linií vývoje. Z tohoto důvodu zde vymezíme především rámcově širší kategorie (typy), do nichž se vejde větší množství vzájemně i dosti odlišných variant s jedním zastřešujícím společným jmenovatelem, přičemž opět budeme sledovat zastoupení nejcharakterističtějších tvarů v průběhu jednotlivých vymezených sídelních horizontů na lokalitě.

Nejprve se budeme věnovat mísám s přímými, nálevkovitě rozevřenými stěnami, které jsou tradičně v literatuře morfologicky nesprávně označovány jako „kónické mísy“ (*Hrala 1973, 71; Pleinerová – Hrala 1988, 109; Chvojka 2009, 46*). Jejich původ v nálevkovitých/„kónických“ mísách a koflicích mohylové kultury je zřejmý (*Beneš 1959, obr. 26:7; 32:9; 35:3; Plesl 1965, obr. 12:5; Čujanová-Jílková 1970, Taf. 10:B9; 32:B14; 33:C11; 49:24; 54:A4–5; 55:C16; 57:15; 58:C8; 84:G12; 90:C13; 101:C18; 105:C12; Chvojka – Michálek 2003, 106, obr. 23:7; 28:7; Vencl – Zadák 2010, 216–226, obr. 4:4,6–9; 5:19,32; 6:43; 7:72,74*) a ve zlomkovitém sídlištním materiálu z přelomu střední a mladší doby bronzové je můžeme snadno zaměnit za koflíky zcela identického tvaru. Dva exempláře z objektu 1386/98 v Kněževsi, náležejícího do mohylovo/knovízského sídelního horizontu (Mo/Kn 1), řadíme ke koflíkům, ale kořen ucha se dochoval jen u jednoho (*obr. 105:11*). Druhý zlomek nádoby s rovněž přímými, nálevkovitě rozevřenými stěnami (*obr. 105:12*), tak klidně může pocházet i z bezuchého tvaru, tedy mísky, a formálně náležet ke zde probíranému typu.

Nálevkovité mísky známe z objektů staršího sídelního horizontu Kn 2, kde jsou často zdobeny hrubým svislým až vějířovitým, kosočtverečným, či různě nepravidelným rýhováním (např. obj. 230/98 – *obr. 99:13; 108:6*; obj. 725/98 – *obr. 99:14; 108:4–5*) a mohou mít i ucho níže pod okrajem (např. obj. 1600/98 – *obr. 99:15; 108:7*), což jsou všechno prvky, obecně považované za archaické, potvrzující ukotvení těchto nálezů v rámci stupně Br D (*Hrala 1973, 72*). Svisle hrubě rýhované (např. obj. 1562/98 – *obr. 99:23; 112:7*) i nezdobené exempláře (např. obj. 2210/98 – *obr. 99:24; 112:8*) se objeví také ve středním horizontu Kn 3.

V mladších knovízských kontextech se pak setkáváme již jen s bezuchými a převážně nezdobenými tvary (např. Kn 4a: obj. 2153/98 – *obr. 99:49; 120:6*; Kn 4b: obj. 1522/98 – *obr. 99:77; 133:7*; obj. 2186/98 – *obr. 133:8*; obj. 1808A/98 – *obr. 133:9*), i když se zcela ojediněle ještě mohou vyskytnout svisle rýhované

Obr. 99. Kněževs, okr. Praha-západ. Souhrnná chronologie keramiky (mísy a amforovité mísy)

zlomky (Kn 4b: obj. 1808A/98 – obr. 132:3). Nálevkovité přímé misky jsou v Kněževsi řídce zastoupeny také v přechodném knovízsko/štitarském horizontu Kn/Št 1a (např. obj. 2750/98 – obr. 99:93; 145:1) a ve starším štitarském horizontu Št 1 (např. obj. 2854/98 – obr. 99:108; 149:1).

Za zvláštní nepřilíš početnou variantu lze považovat nálevkovité misky s mírně konkávně prohnutými (dovnitř vydutými) stěnami, které se v Kněževsi vyskytly až ve středním a vrcholném horizontu (např. Kn 3: obj. 2210/98 – obr. 99:25; 112:9; obj. 2758/98 – obr. 112:10; Kn 4a: obj. 1152/98 – obr. 99:48; 120:5; Kn 4b: obj. 2640/98 – obr. 99:78; 133:4; obj. 1636/98 – obr. 133:5). Přes poměrně velký časový odstup je i u nich dobře patrná původní inspirace mohylovými předlohami (cf. výše). Podle dřívějších předpokladů, vycházejících z ověřených nálezových celků, by většina exemplářů této varianty i nálevkovitých mís s přímými stěnami měla spadat až do průběhu stupně Ha A2 (Hrala 1973, 71, tab. XIV:1; XXVIII:7–8; XXXIII:2; XXXV:12). Materiál z Kněževsi a dalších lokalit však ukazuje, že s jejich výskytem musíme počítat prakticky po celé období knovízské kultury a zřejmě v menší míře také během pozdní doby bronzové (Pleinerová – Hrala 1988, 109, obr. 45:10; tab. 15:12; Chvojka 2001, Taf. 67:4; Chvojka 2009, 46, tab. 40:6; 55:4,12; 59:1; 60:2; 81:4; Fröhlich – Chvojka – Jiřík 2004, obr. 10:15).

Velkou skupinu mís představují tvary s oblými stěnami, jejichž vyklenutí (konvexnost) má různou míru zakřivení i průběh od okraje ke dnu. K tomuto typu řadíme převážně menší až střední exempláře s jednoduchými, nijak zvláště neprofilovanými, většinou zaoblenými okraji. Pod tímto společným jmenovatelem můžeme rozlišit několik variant, které si nyní probereme. První tvoří poměrně mírně oblé mísy s uchem níže pod okrajem, objevující se v Kněževsi pouze v mohylovo/knovízském horizontu (Mo/Kn 1) a ve starším knovízském horizontu (Kn 2). Z prvně jmenovaného časového úseku pocházejí mísy se svisle prstovanou spodní částí (intruze v obj. 2158A/98 – obr. 99:3; 105:5) či nepravidelně vodorovně prstovaným tělem (obj. 2378/98 – obr. 99:4; 105:8), z druhého pak vertikálně rýhovaný exemplář (obj. 231/98 – obr. 108:8). Mohylová tradice se zde projevuje v umístění uch níže pod okrajem (cf. Hrala 1973, 72), avšak prstování povrchu je v této souvislosti poměrně progresivním prvkem a ukazuje již na techniky, používané později u masivnějších mís s vyhnutým okrajem. Mimo výše uvedené nálezy pak stojí nízká mísa velkého průměru s uchem, již vybíhající z okraje, u níž potenciálnímu přiřazení ke koflíkům brání právě její rozměry (Kn 3: obj. 2227A/98 – obr. 99:22; 112:5).

Zcela průběžnou variantou bez jakékoliv chronologické průkaznosti jsou nižší a širší i poměrně vysoké mísy s oblými, více či méně rozevřenými stěnami, vyskytující se v Kněževsi od mohylovo/knovízského horizontu (obj. 1386/98 – obr. 99:1; 105:7) přes celý vývoj knovízské kultury (např. Kn 2: obj. 1549/98 – obr. 99:10; 108:11; obj. 2333/98 – obr. 99:11–12; 108:12–13; Kn 3: obj. 2227A/98 – obr. 99:19; 112:2; obj. 1462/98 – obr. 99:20; 112:3; obj. 2627B/98 – obr. 99:21; 112:4; Kn 4a: obj. 1135/98 – obr. 99:39,42; 119:1,3,15; obj. 816/98 – obr. 119:2,6; obj. 2591/98 – obr. 99:38; 119:4; obj. 2788/98 – obr. 119:5; obj. 2544/98 – obr. 119:8; obj. 2040/98 – obr. 99:40; 119:9; obj. 2392/98 – obr. 119:10; obj. 1578/98 – obr. 119:11; obj. 1154/98 – obr. 119:12; obj. 1656/98 – obr. 119:13; obj. 2787/98 – obr. 99:41; 119:14; Kn 4b: obj. 2624/98 – obr. 132:1; obj. 1430/98 – obr. 132:2,6; obj. 2637/98 – obr. 132:4; obj. 256/98 – obr. 132:5; obj. 1810/98 – obr. 132:8; obj. 1820/98 – obr. 132:9; obj. 2746/98 – obr. 132:10; obj. 2771/98 – obr. 99:63; 132:11; obj. 2623/98 – obr. 99:64; 132:12; obj. 2046/98 – obr. 132:13; obj. 2623/98 – obr. 132:14; obj. 1968/98 – obr. 132:15; obj. 671/98 – obr. 132:16) až po kulturu štitarskou (Kn/Št 1a: obj. 1960/98 – obr. 99:91; 145:2; obj. 2750/98 – obr. 99:92; 145:3; Št 1: 2857/98 – obr. 99:105; 149:22; obj. 1863/98 – obr. 149:23; obj. 2233/98 – obr. 99:106; 149:24; obj. 1907/98 – obr. 99:107; 149:25; Št 2: obj. 2035/98 – obr. 99:126–127; 152:8–9; obj. 1936/98 – obr. 99:128; 152:10).

Některé z nich mají vnější povrch opatřený hrubší rytou výzdobou, charakteristickou pro starší období (zejména Mo/Kn 1 a Kn 2–3), která je postupně stále výjimečnější a v plně rozvinuté štitarské kultuře se s ní již nesetkáváme vůbec. Většinou se jedná o jednoduché svislé rýhování (např. Kn 2: obj. 220C/98 – obr. 99:6; 108:3; obj. 725/98 – obr. 108:10; Kn 4a: obj. 1585/98 – obr. 99:37; 119:7; Kn/Št 1a: obj. 2749/98 – obr. 145:15) či jeho kombinaci s vodorovnými rýhami (např. Kn 4b: obj. 671/98 – obr. 99:62; 132:7), někdy dosti nepravidelnými (např. Kn 3: obj. 1562/98 – obr. 99:18; 112:1). Poměrně vzácná je vnitřní výzdoba soustředných žlábků kolem dna (např. Kn 4a: obj. 1578/98 – obr. 99:53; 120:15; Kn 4b: obj. 1984/98 – obr. 99:73; 133:16), typická zejména pro nízké až talířovité misky, často opatřené ouškem, s šikmo žlábkovaným, resp. torovaným okrajem.

Masivnější mísa z mladší fáze vrcholného horizontu Kn 4b byla při okraji opatřena vodorovným prstováním a na zbývajícím povrchu těla svislým (obj. 1808A/98 – obr. 132:23), což lze považovat za jakýsi předobraz štitarského vertikálního hřebenování či dřívkování především větších mísovitých tvarů. Níže pod hladkým okrajem hustě svisle dřívkovanou mísu s oblými stěnami ostatně můžeme uvést z přechodného horizontu Kn/Št 1a (obj. 2749/98 – obr. 145:16; 99:104). Tenkostěnnější exemplář z objektu 319/98, datovaného do staršího štitarského horizontu Št 1, je pod okrajem zdobený svazkem vodorovných jemných rýh (obr. 149:26).

V rámci probírané varianty můžeme najít i exempláře s lehkým oblým zalomením v horní části nádoby, přičemž okrajová partie stále zůstává rozevřená (např. Kn 4a: obj. 1962/98 – obr. 119:16; obj. 1656/98 – obr. 119:17; obj. 2018/98 – obr. 99:43; 119:18; Kn 4b: obj. 2769/98 – obr. 132:18; obj. 1637/98 – obr. 132:19; obj. 1968/98 – obr. 132:20; obj. 1637/98 – obr. 132:21). Některé mísy pak mají horní část výrazněji oble zalomenou (např. Kn 4a: obj. 2616/98 – obr. 99:44; 119:19; Kn 4b: obj. 1541B/98 – obr. 99:67; 132:22) a ve starším období dokonce zdobenou nepravidelným svislým a vodorovným rýhováním (Kn 2: obj. 2618/98 – obr. 99:16; 108:9). Tyto mísy s oble zalomenou horní partií se v Kněževsi objevují především ve vrcholném horizontu (Kn 4) a jejich časnější výskyt, navíc ve zdobené verzi, je spíše výjimečný.

Další variantou jsou mísy s oblými stěnami a mírně zataženým okrajem, který tak má o něco menší průměr než maximální vyklenutí těla. Hlubší zástupce této varianty, dokonce s uchem níže pod okrajem, se v Kněževsi ojedinele objevil již ve středním knovízském horizontu Kn 3 (obj. 2352/98 – obr. 99:34; 112:6) a podobný bezuchý v mladší fázi vrcholného horizontu Kn 4b (obj. 1808A/98 – obr. 99:66; 132:17), avšak další exempláře mís se zataženým okrajem pak známe hlavně ze štítarského období (např. Št 1: obj. 2205A/98 – obr. 99:123; 149:27; obj. 2233/98 – obr. 149:28; obj. 2143/98 – obr. 99:124; 149:29; obj. 1863/98 – obr. 99:125; 149:30; Št 2: obj. 2035/98 – obr. 99:136–137; 152:11–12). Je to celkem pochopitelná tendence, neboť mísy se zataženým okrajem tvoří nezanedbatelnou složku keramické náplně prakticky všech následujících kultur doby železné. Z přechodného knovízsko/štíarského horizontu Kn/Št 1a pocházejí tyto mísy s hladkým povrchem (např. obj. 2754/98 – obr. 99:101; 145:13; obj. 1960/98 – obr. 145:14; obj. 2749/98 – obr. 99:102; 145:18), avšak u masivnějších exemplářů se může vyskytnout i svislé hřebenování (např. obj. 1580/98 – obr. 99:103; 145:17).

Mezi mísami s oblými a esovitými stěnami stojí značně variabilní typ převážně větších a hrubších mís s různě profilovaným, zesíleným a vyhnutým okrajem, někdy dosti širokým a vodorovně přeloženým, či zevnitř hráněným. Oblé stěny a jen mírně zesílený a ven vyhnutý okraj má mísa z objektu 1386/98 z mohylovo/knovízského horizontu Mo/Kn 1, která je zdobena svislým rýhováním a níže pod okrajem opatřena uchem (obr. 99:2; 105:4). Velmi podobný, avšak bezuchý exemplář s totožnou výzdobou pochází ze staršího horizontu Kn 2 (obj. 220C/98 – obr. 99:8; 108:1) i středního horizontu Kn 3 (obj. 2660/98 – obr. 112:16), přičemž ve starším objektu 220C/98 byla i stejně tvarovaná nezdobená mísa (obr. 99:7; 108:2). Určité analogie k těmto mísám lze hledat v jihočeských oblých i přímých „kónických“ mísách s přehnutým okrajem, někdy opatřených uchem, označovaných též jako mísy typu Drhovice, které jsou zde charakteristické pro stupeň Br D (Bouzek 1963, 86, obr. 7:2–3; 11:3; Chvojka 2009, 47, tab. 58:1; 59:3–5; 60:3).

Větší mísy této formy, rozšířené o další úzce příbuzné tvary, jejichž okraj může být až esovitě prohnutý, široce ven vytažený či zevnitř výrazněji hráněný, se v Kněževsi objevují i ve vrcholném horizontu, a to hladké (např. Kn 4a: obj. 1154/98 – obr. 121:5,10; obj. 1578/98 – obr. 121:11; 2377/98 – obr. 121:12; obj. 2607/98 – obr. 121:13; obj. 1592/98 – obr. 121:4; obj. 1433/98 – obr. 121:6; obj. 1725/98 – obr. 99:57; 121:1; obj. 816/98 – obr. 99:56; 121:2; obj. 2162/98 – obr. 99:58; 121:3; Kn 4b: obj. 2559/98 – obr. 135:10; obj. 794/98 – obr. 99:76; 135:11; obj. 1074B/98 – obr. 135:12; obj. 2760/98 – obr. 135:13; obj. 1434/98 – obr. 135:14; obj. 1518/98 – obr. 135:15; obj. 806/98 – obr. 99:85; 135:16,18), svisle prstované (např. Kn 4a: obj. 2646/98 – obr. 121:7; obj. 1585A/98 – obr. 99:54; 121:8; Kn 4b: obj. 2125/98 – obr. 99:86; 135:2; obj. 1964A/98 – obr. 135:3; obj. 2635/98 – obr. 135:5; obj. 2637/98 – obr. 135:6; obj. 1616/98 – obr. 135:7; obj. 1384/98 – obr. 135:8) i s kombinací vodorovného prstování pod okrajem a svislého na těle (např. Kn 4b: obj. 1074B/98 – obr. 99:83; 135:1; obj. 671/98 – obr. 99:84; 135:4; obj. 1481/98 – obr. 135:9; obj. 2746/98 – obr. 99:87; 135:17).

K tomuto typu bychom mohli přiřadit také svisle prstované mísy, vyskytující se ještě v přechodném knovízsko/štíarském horizontu Kn/Št 1a (např. obj. 2749/98 – obr. 145:9; obj. 2621/98 – obr. 145:12), přičemž na velmi podobných exemplářích se v tomto období začíná uplatňovat souvislé vertikální hřebenování povrchu, které předchází knovízskou prstovanou úpravu postupně vytlačilo (např. obj. 2749/98 – obr. 99:99; 145:8). Na mísách tohoto typu se pak ve starším štítarském horizontu Št 1 objevuje již výhradně hřebenovaná úprava povrchu (např. obj. 1863/98 – obr. 149:20; obj. 2143/98 – obr. 149:21) a je dosti pravděpodobné, že se právě tento končící tvar stal předobrazem velkých štítarských hřebenovaných mís s oblým tělem a ostře rozevřeným okrajem.

Některé exempláře mohou mít důlkovaný nebo šikmo přesekávaný okraj (Kn 4a: obj. 2018/98 – obr. 99:59; 121:14; obj. 2361/98 – obr. 121:9), doložený také u větší svisle prstované mísy s uchem, vybíhajícím přímo z široce vyhnutého okraje, datované do středního knovízského horizontu Kn 3 (obj. 417/98 – obr. 99:33; 112:20). Masivní svisle prstované mísy s uchem pod vodorovně vytaženým okrajem se v Kněževsi objevují ve starším sídelním horizontu Kn 2 (např. obj. 221/98 – obr. 99:9; 108:14). J. Hrala označil výše

probírané mísy, které považuje v knovízské kultuře za poměrně vzácné, jako typ Březno a na této lokalitě je shledával především v celcích mladších a pozdních, tedy z konce Ha A1 a průběhu Ha A2 (Pleinerová – Hrala 1988, 110, 117, obr. 17:1; 23:7; 43:23; 46:4; 57:23,25,35). Časové postavení těchto mís na lokalitě v Březně u Loun vcelku neodporuje situaci v Kněževsi, kde leží maximum jejich rozšíření rovněž v tomto období, snad jen s tím rozdílem, že zde zaznamenáváme podstatně hojnější výskyt i variabilitu uvedených tvarů. Zlomky tohoto typu mís byly poměrně často identifikovány také v knovízském sídlištním materiálu z jižních Čech (Chvojka 2009, 48, tab. 8:30; 10:12; 26:13–14,16; 28:1,4; 51:26).

Samostatný typ představují mísy esovité profilace s lehce rozevřeným okrajem, které mohou být spíše nižší a širší, nebo naopak vertikálnější stavby, přičemž opět platí, že ve střepevém sídlištním materiálu nelze ani jednu variantu prakticky rozpoznat od stejně tvarovaných koflíků, lišících se morfologicky pouze přítomností ucha. V Kněževsi se s nimi můžeme ojedinele setkat již ve starším knovízském horizontu Kn 2 (obj. 2400/98 – obr. 99:17; 108:15), avšak významněji se začínají uplatňovat teprve ve zdejším středním sídelním horizontu Kn 3, kdy se objevují širší rozevřenější tvary (např. obj. 2766/98 – obr. 99:26; 112:14; obj. 1591/98 – obr. 99:27; 112:15) i relativně vyšší a spíše koflíkovité (např. obj. 2192/98 – obr. 99:29; 112:11; obj. 2352/98 – obr. 99:31; 112:17), přičemž ještě doznívá nepravidelná hrubá rytá výzdoba vnějšího povrchu (např. obj. 2204/98 – obr. 112:12). Neobvyklá je aplikace svazku svislých kanelur na vyšším koflíkovitém tvaru s poměrně ostře rozevřeným okrajem, připomínajícím svou profilací spíše některé pozdně bronzové mísy (obj. 2210/98 – obr. 99:32; 112:18). Zajímavý je nález poměrně baňatého vyššího exempláře z objektu 1591/98, datovaného do téhož horizontu, který se podařilo slepit téměř celý, takže jde o jeden z mála kompletně rekonstruovatelných keramických tvarů z tohoto sídliště (obr. 99:30; 112:19). I přes zřetelně koflíkovitý charakter jej musíme zařadit mezi hlubší esovité profilované mísy, neboť zcela chybí ucho či jakékoliv náznaky jeho kořene pod částečně nedochovaným okrajem.

Mísy esovité profilace jsou značně rozšířeny také ve vrcholném sídelním horizontu v Kněževsi (např. Kn 4a: obj. 1135/98 – obr. 99:45; 120:1; obj. 1414/98 – obr. 120:3; obj. 1152/98 – obr. 99:47; 120:4; Kn 4b: obj. 1555/98 – obr. 99:68; 133:1; obj. 1636/98 – obr. 133:2; obj. 2637/98 – obr. 99:79; 133:3), kdy se mohou objevit i exempláře s jemnou rytou výzdobou na vnějším povrchu (cf. např. horizontální rýhování se zavěšenými svazky kratších šikmých rýh: obj. 1578/98 – obr. 99:46; 120:2), nebo třeba s vnitřními soustřednými žlábkami u dna (např. Kn 4a: obj. 1578/98 – obr. 120:7). K tomuto typu lze přiřadit také některé mísy z přechodného knovízsko/štíterského horizontu i dalšího vývoje štíterské kultury (např. Kn/Št 1a: obj. 1601A/98 – obr. 99:95; 145:5; obj. 2750/98 – obr. 99:96; 145:6; obj. 1587/98 – obr. 99:97; 145:7; Št 1: obj. 2205A/98 – obr. 99:110; 149:2; obj. 894/98 – obr. 99:117; 149:3; obj. 2143/98 – obr. 99:116; 149:4; Št 2: obj. 2035/98 – obr. 99:129; 152:6), jejichž esovitá profilace je ještě víceméně plynulá a rozevřený okraj není ostřeji odsazen jako u typických pozdně bronzových exemplářů.

Štíterské mísy s odsazeným a rozevřeným okrajem představují charakteristický typ, který se v Kněževsi objevuje v několika variantách. Z výše probíraných esovité profilovaných mís se nejspíše vyvinuly většinou hlubší až polokulovité nezdobené exempláře s různě rozevřeným a odsazeným, resp. zevnitř jednoduše hráněným okrajem (např. Kn/Št 1a: obj. 2750/98 – obr. 99:94; 145:4; obj. 2621/98 – obr. 99:98; 145:10; Št 1: obj. 1074/98 – obr. 99:114,121; 149:5,17; obj. 2513/98 – obr. 99:111,112,119; 149:6,9,13,16; obj. 2233/98 – obr. 99:109; 149:7,10,12; obj. 2205A/98 – obr. 99:113,115; 149:8,11,15; obj. 2143/98 – obr. 99:120; 149:14; Št 2: obj. 2035/98 – obr. 99:130,132,133; 152:1,3,5; obj. 2334/98 – obr. 99:132; 152:2). Tyto vcelku průběžně pozdně bronzové mísy jsou někdy označovány jako typ Kolín (Hrala 1973, 108, obr. 13:2,5; tab. XL:1; XLII:1) a předpokládá se jejich vývoj od tvarů s oblé vyklenutou a níže položenou výdutí k exemplářům, které již postrádají klenbu a mají spodní část zúženou směrem ke dnu (Koutecký – Bouzek 1967, 56, obr. 7:B2; 7:C:4–5; 8:A2,6; 12:2; 18:A3,5; 20:6). V Kněževsi se polokulovité tvary, stejně jako mísy podstatně méně klenuté, objevují v přechodném knovízsko/štíterském období (Kn/Št 1a) i obou následujících sídelních horizontech, avšak v mladším štíterském horizontu Št 2 lze pozorovat úbytek klenutějších exemplářů. V této souvislosti je třeba připomenout, že se zdejší pozdně bronzové osídlení nedožívá závěrečného období štíterské kultury jako celku, a zjištěný překryv obou variant je proto pochopitelný.

Velmi příbuzná varianta těchto štíterských mís je zastoupena převážně středními až většími tvary s ostře odsazeným a výrazně rozevřeným vysokým okrajem (např. Kn/Št 1a: obj. 2750/98 – obr. 145:11; 99:100; Št 2: obj. 1672/98 – obr. 99:134; 152:4), které mají často horní část tuhovanou, zatímco zbývající povrch nádoby pokrývá husté svislé hřebenování (např. Št 1: obj. 2143/98 – obr. 99:122; 149:18; obj. 2064/98 – obr. 149:19). To může celkem výjimečně nahradit i souvislá vertikální úprava, provedená širší špachtlí, jako tomu je u exempláře z objektu 2334/98, datovaného do mladšího štíterského sídelního horizontu Št 2 (obr. 99:135; 152:7). Mísy těchto tvarů s hřebenovaným tělem a tuhovaným vyleštěným hrdlem a podhrdlím se podle J. Hraly (1973, 108–109, tab. XLI:6) objevují poměrně brzy, i když nikoliv v nejstarších souborech, a procházejí pak celou štíterskou kulturou.

Nyní se vrátíme zpět na počátek zdejšího mladobronzového osídlení, resp. ještě do mohylovo/knovízského horizontu (Mo/Kn 1), z něhož pochází objekt 2667/98, obsahující zlomek stěny nádoby, kterou bychom mohli s určitou rezervou klasifikovat jako mísu typu Vacíkov. Jedná se bohužel jen o malou část lehce svisle zdrsněné (prstované) výdutě, oddělené od spodní partie hrdla přesekávaným lištovitým zesílením (*obr. 99:5; 105:10*). Dva větší fragmenty mís tohoto typu byly zjištěny také v objektu 2749/98, kde však představují zřetelnou starší intruzi, neboť ostatní keramický materiál náleží až do přechodného knovízsko/štitarského sídelního horizontu Kn/Št 1a. Dochovaná část jedné mísy má téměř válcovité hrdlo, jehož rozhraní s mírně klenutou výdutí zvýrazňuje úzce šikmo přesekávaná lišta (*obr. 99:5A; 105:8*). U druhého exempláře odděluje důlkovaná lišta spodek velmi mírně rozevřeného hrdla od nepřilís výrazné, svisle prstované výdutě (*obr. 99:5B; 105:9*).

Pro datování těchto mís je zásadní otázkou v jaké podobě se dožívají konce mohylové kultury a zda vůbec s nimi můžeme počítat ještě během mohylovo/knovízského horizontu v Kněževsi, jak by naznačoval zlomek mísy z bohužel poměrně málo keramicky výrazného objektu 2667/98. Eponymní soubor z Vacíkova u Březnice (*Stocký 1928, tab. XXXI:2,7*) je sice obecně pokládán za v širším smyslu mladomohylový (*Chvojka – Michálek 2003, 145; Jiráň ed. 2008, 106, obr. 64*) a ve tvarech zdejších mís jsou dokonce hledány předlohy dvojkónických nádob mladší doby bronzové (*Plesl 1965, 492*), avšak nález jako celek nelze rozhodně řadit až k úplnému závěru stupně Br C2.

Mísy z objektu 2749/98 jsou morfologicky mírně odlišné od exemplářů z Vacíkova, což ukazuje na určitou tvarovou variabilitu a možný delší časový vývoj. Dosti přesné analogie k mísám z Kněževsi pocházejí z výzkumu středobronzového sídliště v Radčicích I u Vodňan, datovaného do období Br B2 až Br C1 s předpokládaným částečným přesahem do stupně Br C2 (*Chvojka – Michálek 2003, 107, 145, obr. 24:19; 26:17*). Příbuzné exempláře jsou známé také z pozdně mohylové lokality Skalka u Velimi (*Hrala – Šumberová – Vávra 2000, Pl. 10*) a ve starším stupni východočeské lužické kultury (Lu Ia-b; Br C2–Br C2/D) můžeme obecně nalézt určité analogie v podobně formovaných širších terinách a okřínovitých nádobách s promačkávanými lištami a zdrsněným spodkem (*Vokolek 1988, obr. 1:A1; 2003, 33, tab. 45:15; 69:1; 92:1; 95:11; 287:1; 311:4; 344:4; 370:22; 371:17*). Podobné tvary se objevují také v mladém mohylovém prostředí na jižní Moravě (*Říhovský 1982b, 15, tab. 3:A1; 15:A; 16:B7; 17:22*) i v její severní části (*Nekvasil 1960, 750, obr. 280*). V Kněževsi spojujeme mísy z objektu 2749/98 s horizontem Mo/Kn 1 (Br C2/D) s jistou rezervou, neboť by mohly náležet i o něco staršímu úseku zdejšího mohylového osídlení. Zařazení do mohylovo/knovízského horizontu by na druhou stranu nahrávala horizontálně stratigrafická situace na lokalitě, kde objekt s mísami vytváří ve východní části zkoumané plochy určitou velmi malou skupinku s dalšími objekty a intruzemi tohoto období (*obr. 33; 244*).

Zvlášť je třeba zmínit jednu specifickou skupinu mís, jejichž společným jmenovatelem jsou „tordované“ okraje, které nemusí být vždy výrazně „zkroucené“, resp. zvlněné (cf. např. *obr. 120:9; fototab. 13:6*), ale mohou torzi pouze naznačovat šikmým žlábkováním (cf. např. *obr. 120:10*), někdy i poměrně hustým a mělkým (cf. např. *obr. 120:8*). Tato tvarově dosti nesourodá skupina zahrnuje mísy s nálevkovitě rozevřenými a téměř příkými stěnami i mísy víceméně oblé či různě esovitě profilované. Zvláště charakteristická je výzdoba jejich převážně tuhovaného a vyleštěného vnitřního povrchu, představovaná koncentrickými žlábkami u dna. Ty často po vnějším obvodu lemují trojice až pětice důlků, pravidelně rozmístěné v kvadrantech, přičemž se výjimečně může vyskytnout také jejich souvislá obvodová linie. Řada těchto exemplářů je opatřena ouškem a v objektech 2620/98 a 2623/98 z mladší fáze vrcholného knovízského horizontu Kn 4b jsou bohatě zastoupeny také velmi ploché „talířovité“ tvary (*obr. 134*). O možné funkci misek s tordovaným okrajem coby určité formy obětiny, analogických nálezů, symbolice i celkovém chronologickém kontextu jejich výskytu bude pojednáno na jiném místě.

V Kněževsi se mísy s tordovaným okrajem začínají objevovat během středního sídelního horizontu Kn 3 (např. obj. 1562/98 – *obr. 99:28; 112:13*), avšak svého největšího rozšíření dosahují až v období následujícím, kdy se plně rozvinula jejich tvarová variabilita (např. Kn 4a: obj. 1154/98 – *obr. 99:50; 120:8*; obj. 1725/98 – *obr. 120:9*; obj. 1656/98 – *obr. 99:51; 120:10*; obj. 1962/98 – *obr. 99:52; 120:11*; obj. 1981/98 – *obr. 120:13*; obj. 1578/98 – *obr. 120:14*; Kn 4b: obj. 1518/98 – *obr. 133:10*; obj. 794/98 – *obr. 133:11*; obj. 1637/98 – *obr. 99:72; 133:12,14*; obj. 1808A/98 – *obr. 99:75; 133:13*; obj. 1636/98 – *obr. 99:74; 133:15*; obj. 2620/98 – *obr. 134:1,9,11*; obj. 2623/98 – *obr. 99:69–71; 134:2–8,10,12*). Ze štitarských horizontů (Št 1–2) zde již nemáme tyto mísy doloženy a stejně je tomu i na ostatním území Čech (*Hrala 1973, 72–73; Chvojka 2009, 48–49*). Mísa s tordovaným okrajem a soustřednými žlábkami z jámy F 113 v Malé Černoci u Žatce, jejíž obsah by měl být údajně nálezovým celkem, je J. Bouzkem a D. Kouteckým řazena, spolu s dalšími dvěma nádobami z tohoto objektu, do fáze K VI (Ha B1) jejich třídění, přičemž zbývající evidentně mladší část keramického inventáře pomáhá charakterizovat mladou fází štitarského období (Št III) v severozápadních Čechách (*Koutecký – Bouzek 1967, 56, 66, pozn. 137, obr. 20*).

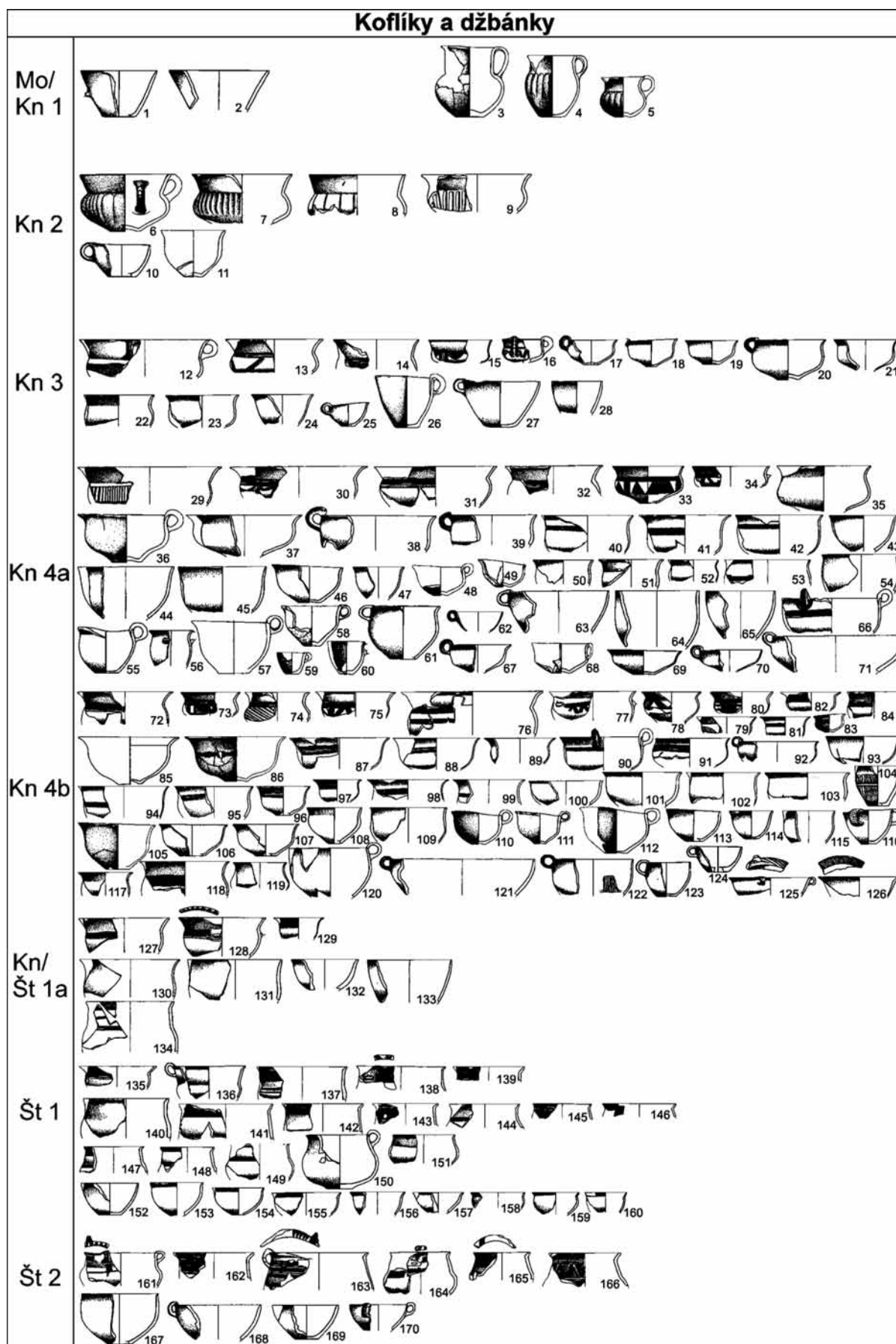
Na závěr si všimneme poměrně velkých a hrubých mísovitých tvarů, označovaných převážně jako amforovité mísy, objevujících se především ve II. až IV. fázi Bouzkova třídění knovízské a milavečské keramiky (např. *Bouzek 1962b*, 191, obr. 64; *Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, 26, Pl. XXIII:9; *Bouzek – Koutecký 1972*, 479, obr. 10:A11; 19:C2; 25:C1; nejnověji cf. tři exempláře z keramického depotu z Květnice, datovaného do fáze K III: *Špaček – Bouzek – Koutecký – Kyselý – Stloukal 2008*, 261–263, obr. 23:27–28; 24:30). Příbuzné exempláře hlubokých hrubých mís z jižních Čech, které mohou být opatřeny dvěma až čtyřmi uchy, nazývá O. Chvojka (2009, 49, tab. 48:1–2) „krajáče“, a to pro jejich podobnost s novodobou keramikou tohoto jména. V Kněževsi jsou amforovité mísy zastoupeny v několika variantách, rámcově vyčlenitelných na základě profilace a celkové stavby nádoby, přičemž s jejich největším výskytem musíme počítat ve středním (Kn 3) a zejména vrcholném knovízském sídelním horizontu (Kn 4). Povrch těchto hlubokých mís je v naprosté většině případů upravován podobně jako u amforovitých či vejčitých zásobnic, tedy vertikálním prstováním na výduti a horizontálním na hrdle, méně často pak svislým prstováním celé nádoby. Objevit se ovšem mohou i kombinace vodorovných žlábků se svazky svislých kanelur či obloukovitými žlábků. Některé exempláře měly přes hrdlo ucha vybíhající z okraje, a to s největší pravděpodobností dvě, což se však na zlomkovitém sídlištním materiálu nepodařilo ani v jednom případě bezpečně doložit (*obr. 122:1; 136:1*). Také okraje nebyly po vnějším obvodu vždy hladké a jako u zásobnic je někdy zdobilo šikmé přesekávání, případně důlkování. Za zcela ojedinělou lze u těchto masivních tvarů považovat dekorativní úpravu dna uvnitř nádoby, které je členěno na kvadranty, vyplněné mělkými širšími žlábků, vedenými střídavě kolmo na sousední čtvrtinu (*obr. 136:7*).

Amforovité mísy z Kněževsi můžeme rozdělit na plynule esovitě profilované (např. Kn 3: obj. 1591/98 – *obr. 99:35; 112:21*; Kn 4a: obj. 1433/98 – *obr. 122:2*; obj. 2745/98 – *obr. 122:3*; obj. 2209A/98 – *obr. 122:4*; obj. 1585/98 – *obr. 122:5*; Kn 4b: obj. 2637/98 – *obr. 136:3*) a s odsazeným, různě nálevkovitě rozevřeným přímým, či jen mírně prohnutým hrdlem. Jejich okraj není buď nijak výrazně vykloněný (např. Kn 4a: obj. 2579/98 – *obr. 99:55; 122:1*; Kn 4b: obj. 2623/98 – *obr. 99:88; 136:1*; obj. 1808A/98 – *obr. 136:2*; obj. 2558/98 – *obr. 136:4*), nebo je naopak víceméně vytažený a většinou zevnitř hráněný (např. Kn 4a: obj. 1578/98 – *obr. 122:6*; obj. 2166B/98 – *obr. 99:61; 122:7*; obj. 1826/98 – *obr. 99:60; 122:8*; Kn 4b: obj. 2769/98 – *obr. 99:82; 136:5*; obj. 2623/98 – *obr. 136:6*; obj. 2510/98 – *obr. 136:7*; obj. 2405/98 – *obr. 99:89; 136:8*). Zřetelně v menšině jsou pak amforovité mísy, mající spíše kónické přímé až mírně projmuté hrdlo a ven vyhnutý okraj (např. Kn 3: obj. 2660/98 – *obr. 99:36; 112:22*; Kn 4b: obj. 2620/98 – *obr. 99:90; 136:9*).

Koflíky a džbánky

O problémech s rozlišením koflíků od misek ve značně fragmentarizovaných sídlištních nálezech jsme se již širěji zmínili na počátku předchozí kapitoly, stejně jako o potížích s typologickým tříděním a přesnějším chronologickým zařazením mís, což se však týká obou těchto často zcela zaměnitelných druhů keramiky stejnou měrou. Ucho, coby určující rozlišovací prvek pro koflíky, u mnoha zde k nim řazených exemplářů pochopitelně chybí, neboť pracujeme převážně s pouhými keramickými zlomky. Na jednu část nádoby s uchem tedy připadá několik okrajových fragmentů bezuchých, takže pravděpodobnost dochování zlomku s uchem je výrazně menší. Absence ucha proto není důvodem k automatickému počítání všech bezuchých fragmentů k mísám, zvláště existuje-li vedle sebe většina těchto základních tvarů ve variantě bez ucha (tj. formálně jako mísa) i s uchem (tedy jako koflík).

Koflík s odlomeným uchem se striktně přímými nálevkovitě rozevřenými stěnami (tzv. „kónický“) a zlomek patrně druhého exempláře tohoto typu, ovšem s nedochovaným uchem či jeho pozůstatky, pochází z mohylovo/knovízského horizontu Mo/Kn 1 (obj. 1386/98 – *obr. 100:1–2; 105:11–12*). O jejich pevném tvarovém ukotvení ještě hluboko v mohylové kultuře svědčí řada analogií a v zásadě se lze odvolat na to, co bylo uvedeno v souvislosti s tímto tvarem v kapitole o mísách. Mnohem častější a v podstatě průběžnou modifikací jsou pak v Kněževsi koflíky s mírně zaoblenými rozevřenými stěnami, jejichž ucha vybíhají z okraje a mohou jej i lehce převyšovat (např. Kn 2: obj. 220C/98 – *obr. 100:10; 108:21*; Kn 3: obj. 2627/98 – *obr. 100:26; 113:17*; obj. 2627B/98 – *obr. 100:27; 113:18*; obj. 2210/98 – *obr. 100:28; 113:19*; Kn 4a: 2166B/98 – *obr. 100:63; 125:1*; obj. 816/98 – *obr. 100:59,62; 125:2,8*; obj. 2018/98 – *obr. 125:3*; obj. 1643/98 – *obr. 125:4*; obj. 1497/98 – *obr. 125:5*; obj. 2018/98 – *obr. 125:6*; obj. 2612/98 – *obr. 125:7*; obj. 2745/98 – *obr. 100:60; 125:9*; Kn 4b: obj. 2623/98 – *obr. 100:123; 139:15*; obj. 2545/98 – *obr. 139:16*; obj. 1570/98 – *obr. 100:124; 139:17*; obj. 2771/98 – *obr. 100:116; 139:18*; obj. 1808A/98 – *obr. 139:13,19*; obj. 1636/98 – *obr. 139:20*; obj. 2348/98 – *obr. 139:21*; obj. 1430/98 – *obr. 139:22*; obj. 2746/98 – *obr. 139:23*; obj. 1617/98 – *obr. 139:24*; obj. 2649/98 – *obr. 139:25*; obj. 256/98 – *obr. 139:27*; Kn/Št 1a: obj. 2621/98 – *obr. 100:133; 144:29*; Št 1: obj. 2143/98 – *obr. 100:152; 148:21*; Št 2: obj. 1936/98 – *obr. 100:168; 151:23*; obj. 2035/98 – *obr. 100:170; 151:24*; obj. 1672/98 – *obr. 100:169; 151:25*). Ucha těchto koflíků jsou převážně

Obr. 100. Kněžves, okr. Praha-západ. Souhrnná chronologie keramiky (koflíky a džbánky)

pásková, jen výjimečně zdobená (např. vpichy – obr. 139:18), mnohem méně se objeví ucha tyčinkovitá či s náznakem hránění.

Na tyto tvary bez výraznějšího morfologického předělu navazují hlubší a často také širší koflíky s oblými rozevřenými až lehce zalomenými stěnami, které někdy mohou být v horní části téměř svislé, jakoby válcovité. V Kněževsi se objevují především ve vrcholném knovízském horizontu (např. Kn 4a: obj. 1433/98 – obr. 125:10; obj. 2591/98 – obr. 125:11; obj. 2162/98 – obr. 125:12; obj. 1940/98 – obr. 125:13; obj. 1578/98 – obr. 100:66; 125:14; obj. 1651/98 – obr. 100:71; 125:15; obj. 2586/98 – obr. 125:16; obj. 1152/98 – obr. 125:17; obj. 1613/98 – obr. 100:70; 125:18; Kn 4b: obj. 2760/98 – obr. 100:120; 139:1; obj. 1636/98 – obr. 100:121; 139:2; obj. 2115/98 – obr. 139:3; obj. 991/98 – obr. 139:4,7; obj. 806/98 – obr. 139:5,11; obj. 802/98 – obr. 100:122; 139:6; obj. 2623/98 – obr. 139:8,28; obj. 2186/98 – obr. 139:9; obj. 2771/98 – obr. 139:10; obj. 2773/98 – obr. 139:12; obj. 2527/98 – obr. 139:14; obj. 2649/98 – obr. 139:29; obj. 1541B/98 – obr. 139:30), později jsou již spíše výjimečné (např. Št 2: obj. 2035/98 – obr. 100:167; 151:26). U těchto koflíků jsou běžná pásková ucha, v některých případech zdobená svislým žlábkováním (obr. 125:13; 139:2,6), která většinou mírně převyšují okraj, z něhož vybíhají. Vyskytnou se ovšem i ucha střechovitě hráněná (obr. 125:18) či s náznakem hránění a rytými půlobloučky u spodního kořene, kombinovanými například s oboustranně obrveným pásem vodorovných rýh (obr. 125:14).

Na přechodu k plynule esovitě profilovaným koflíkům stojí tvary, morfologicky úzce svázané s předchozí variantou, mající mírně oble zalomené rozevřené stěny s lehkým prohnutím pod okrajem. Ve sledovaném souboru se s nimi můžeme setkat od středního knovízského horizontu Kn 3 (např. obj. 2192/98 – obr. 100:17; 113:7; obj. 2627B/98 – obr. 100:18; 113:8; obj. 1566/98 – obr. 100:19; 113:9) po závěr horizontu vrcholného (např. Kn 4a: obj. 1135/98 – obr. 125:19; obj. 1940/98 – obr. 125:20; obj. 2367/98 – obr. 125:21; obj. 2586/98 – obr. 100:67,69; 125:22–23; obj. 1826/98 – obr. 100:68; 125:24,26; obj. 2162/98 – obr. 125:25; Kn 4b: obj. 1481/98 – obr. 139:31; obj. 1522/98 – obr. 139:32; obj. 1820/98 – obr. 139:33; obj. 1541B/98 – obr. 139:35; obj. 1430/98 – obr. 100:106; 138:12; obj. 1635/98 – obr. 100:107; 138:13; obj. 991/98 – obr. 138:14).

Koflíky tzv. esovité profilace nalézáme v Kněževsi rovněž v poměrně široké tvarové škále, sahající od velmi lehce esovitě prohnutých exemplářů až po výrazně profilované a zahrnující nejen nádoby spíše vertikální stavby, ale i dosti široce rozevřené, téměř mísovité. Ve starším knovízském horizontu Kn 2 se esovité koflíky objevují ještě poměrně výjimečně (obj. 231/98 – obr. 100:11; 108:22), avšak od středního horizontu začala jejich obliba stoupat (cf. výběr z pestrého spektra nezdobených exemplářů s nedochovanými uchy – Kn 3: obj. 2210/98 – obr. 100:21; 113:11,14; obj. 2227A/98 – obr. 100:22; 113:12; obj. 2227B/98 – obr. 100:23; 113:13; obj. 1462/98 – obr. 100:24; 113:15; Kn 4a: obj. 1578/98 – obr. 100:37,46; 123:13; 124:2–3,7; obj. 2209A/98 – obr. 100:35; 123:14; obj. 1433/98 – obr. 123:19; obj. 1656/98 – obr. 123:20; obj. 2586/98 – obr. 123:22; obj. 2787/98 – obr. 100:44; 123:23; obj. 2153/98 – obr. 100:45; 123:14; obj. 2646/98 – obr. 123:25; obj. 1940/98 – obr. 124:1; obj. 2027/98 – obr. 100:47; 124:4,13; obj. 1135/98 – obr. 124:5; obj. 1414/98 – obr. 124:10; obj. 1643/98 – obr. 100:51,54; 124:12,19; Kn 4b: obj. 2771/98 – obr. 137:19; obj. 1637/98 – obr. 137:20; obj. 1636/98 – obr. 137:28; obj. 1620/98 – obr. 137:32; obj. 256/98 – obr. 100:101; 137:39; obj. 1082/98 – obr. 100:102; 137:40; obj. 794/98 – obr. 137:41; obj. 1434/98 – obr. 100:103; 137:42; 138:19,32; 139:36,38; obj. 2623/98 – obr. 137:43; obj. 2769/98 – obr. 138:1; obj. 1968/98 – obr. 138:2; obj. 2782/98 – obr. 100:105; 138:3,6; obj. 1637/98 – obr. 138:4–5,17; obj. 2545/98 – obr. 138:7; obj. 2186/98 – obr. 138:8–9,20; obj. 2185/98 – obr. 138:10; obj. 1075/98 – obr. 138:11; obj. 1808A/98 – obr. 138:16; obj. 1541B/98 – obr. 100:108; 138:18; obj. 1400/98 – obr. 138:21; obj. 235/98 – obr. 100:109; 138:22–23; obj. 2331/98 – obr. 138:31; obj. 2567/98 – obr. 138:33; obj. 806/98 – obr. 100:119; 138:34,41; obj. 2649/98 – obr. 100:114; 138:35; obj. 2391/98 – obr. 138:36; obj. 1481/98 – obr. 100:115; 138:37; obj. 1430/98 – obr. 100:117; 138:40; obj. 2773/98 – obr. 139:37).

S esovitými koflíky se v omezenější míře setkáváme i v přechodném knovízsko/štitarském sídelním horizontu Kn/Št 1a (např. obj. 866/98 – obr. 100:130–131; 144:25–26; obj. 2750/98 – obr. 144:27; obj. 2621/98 – obr. 100:32; 144:27) a ve starším štitarském horizontu Št 1 (např. obj. 2064/98 – obr. 100:153; 148:22; obj. 2143/98 – obr. 100:154,156; 148:23,25; obj. 1907/98 – obr. 100:157; 148:26; obj. 894/98 – obr. 100:158; 148:27), kdy se již u nich prosazuje výraznější zalomení rozevřeného okraje, podobně jako u soudobých mís (např. obj. 2233/98 – obr. 100:155; 148:24; obj. 1074/98 – obr. 100:159; 148:28; obj. 2143/98 – obr. 100:160; 148:29).

Převážně mírně převýšená ucha koflíků jsou často střechovitě hráněná (např. Kn 3: obj. 2766/98 – obr. 100:20; 113:10; obj. 1562/98 – obr. 100:25; 113:16; Kn 4a: obj. 2586/98 – obr. 100:36; 123:12; obj. 1826/98 – obr. 100:38; 123:15; obj. 2788/98 – obr. 100:39; 123:16; obj. 1433/98 – obr. 100:48; 124:8; obj. 2367/98 – obr. 100:55; 124:14; obj. 1651/98 – obr. 100:58; 124:17; Kn 4b: obj. 1637/98 – obr. 100:90; 137:23; obj. 2567/98 – obr. 100:92; 137:25; obj. 2623/98 – obr. 138:24) či užší pásková (např. Kn 4b: obj. 2545/98 – obr. 100:110;

138:25; obj. 2623/98 – obr. 100:111; 138:26; obj. 1637/98 – obr. 138:27; obj. 1434/98 – obr. 138:29), ale vyskytnou se i širší (např. Kn 4a: obj. 1585/98 – obr. 100:56; 124:15; obj. 1433/98 – obr. 100:61; 124:18; Kn 4b: obj. 1430/98 – obr. 138:28), někdy zdobená podélnými žlábkami (např. Kn 4a: obj. 1598/98 – obr. 100:57; 124:16; Kn 4b: obj. 1434/98 – obr. 100:112; 138:30). V místě jejich nasazení se nezdá objevovat mírná deformace okraje směrem dovnitř nádoby, avšak v naprosté většině případů nikoliv tak výrazná, aby došlo ke vzniku tzv. „srdčitého“ tvaru ústí. Dno některých koflíků může být uvnitř konvexní (obr. 124:17; 138:26–27) či být prohnuté i z vnější strany a tvořit omfalos (obr. 113:10; 123:12; 124:8–9; 137:14).

Esovitě profilované koflíky jsou oproti předchozím tvarům s oblými rozevřenými stěnami mnohem častěji zdobené (cf. *Chvojka 2009*, 45), a to především v období svého největšího rozšíření, tedy během vrcholného sídelního horizontu Kn 4, kdy se nejvíce uplatňují různé varianty „attinského ornamentu“ (*Hrala 1973*, 73), jehož základem je vodorovný pás, složený z proměnlivého počtu oběžných rýh, opatřený oboustranně hustým šikmým obrvením (např. Kn 4a: obj. 1954/98 – obr. 100:40; 123:17; obj. 1578/98 – obr. 100:41; 123:18; obj. 1962/98 – obr. 100:42; 123:21; Kn 4b: obj. 2623/98 – obr. 100:81; 137:18; obj. 1637/98 – obr. 100:90; 137:23; obj. 256/98 – obr. 100:94; 137:27; obj. 2186/98 – obr. 100:96; 137:30; obj. 2527/98 – obr. 137:33; obj. 1430/98 – obr. 100:99; 137:36–37). Tento základní motiv se vyskytne ještě na esovitých koflících z přechodného knovízsko/štitarského horizontu Kn/Št 1a, jak ukazuje exemplář z objektu 2621/98 (obr. 100:129; 144:23). Alternativně se na esovitě profilovaných koflících vrcholného knovízského horizontu, zejména pak jeho mladší fáze Kn 4b, objevuje horizontální svazek rýh bez obrvením (např. Kn 4b: obj. 256/98 – obr. 100:95; 137:29; obj. 1968/98 – obr. 100:118; 138:39), s obrvením a klikátkou (např. Kn 4b: obj. 1434/98 – obr. 100:83; 137:22), s vícenásobným obrvením (např. Kn 4b: obj. 2755/98 – obr. 100:91; 137:24; obj. 1626/98 – obr. 137:26; obj. 1518/98 – obr. 138:15), se skupinkami důlků (např. Kn 4a: obj. 1497/98 – obr. 100:53; 124:20), šipek (např. Kn 4a: obj. 1578/98 – obr. 124:6) či šikmých rýžek (např. Kn 4b: obj. 16/98 – obr. 100:86; 137:14).

Výjimečné nejsou ani dva pásy oběžných rýh různě kombinované s obrvením (Kn 4b: obj. 2755/98 – obr. 100:87; 137:15; obj. 1634/98 – obr. 100:88; 137:21) a vyskytne se i doplňkové zdobení vnitřní strany vyhnutého okraje šikmými rýžkami, případně šrafovanými trojúhelníčky (Kn 4b: obj. 2623/98 – obr. 100:97; 137:34; obj. 2186/98 – obr. 137:31; obj. 1634/98 – obr. 100:98; 137:35), což je ornamentační prvek zvláště oblíbený v nastupujícím štitarském období. Některé hlubší mírně esovitě koflíky mladší fáze vrcholného knovízského horizontu Kn 4b v Kněževsi mají hustě šikmo žlábkovaný, resp. až „tordovaný“ okraj (např. obj. 1636/98 – obr. 100:125; 139:26; obj. 1637/98 – obr. 100:126; 139:34; obj. 2391/98 – obr. 137:38), který se v této době neuplatňuje pouze na plochých „talířovitých“ exemplářích, řazených k mísovitému tvarům, ale má širší uplatnění. Jiný charakter výzdoby nalezneme na esovitých koflících jen velmi vzácně (cf. svazek svislých rýh na exempláři z objektu 1433/98, datovaného do Kn 4a – obr. 124:11), přičemž poměrně atypickou nádobku z objektu 2782/98, zdobenou mírně šikmou mělkou souvislou kanelací, protnutou vodorovným žlábkem (obr. 100:104; 138:38), náležející podle nálezového kontextu do mladší fáze vrcholného knovízského horizontu Kn 4b, bychom mohli považovat spíše za „pohárek“, pokud ovšem původně neměl ucho (nezdobené morfologické analogie z jižních Čech cf. *Chvojka 2001*, Taf. 23:2; 2009, 43, tab. 56:3).

Další samostatně vyčlenitelný typ představují koflíky s odsazeným, nálevkovitě rozevřeným hrdlem, které může být přímé nebo mírně prohnuté, a uchem vyběhávajícím z okraje na výduť, výjimečně na spodní část hrdla. Objevují se po celé období knovízské kultury a jsou poměrně často na výduti zdobené v souladu s ornamentikou, používanou na ostatních soudobých druzích keramiky, zejména amforách (*Hrala 1973*, 69–70; *Bouzek 1962b*, 188–191; 1963, 85–86; *Chvojka 2009*, 45–46). V Kněževsi se našly již v objektech staršího knovízského horizontu Kn 2 (Br D) a měly na výduti souvislou mělkou kanelaci pozdně mohylového charakteru (např. obj. 725/98 – obr. 100:8; 108:16; obj. 724/98 – obr. 100:7; 108:17; obj. 2616/98 – obr. 108:20), případně jednotlivé svislé žlábků (např. obj. 2086/98 – obr. 100:9; 108:19) či hlubší rýhy (např. obj. 1610/98 – obr. 100:8; 108:18). Některé tvary s vakovitou výduti (obr. 108:20) připomínají tzv. vrhovečské koflíky J. Bouzka (1962b, 188, obr. 63:4b; 1963, 85) a morfologicky blízké exempláře bychom v Kněževsi našli ještě v následujícím středním horizontu Kn 3 (např. obj. 2660/98 – obr. 113:6). Tordované ucho u plošně vertikálně žlábkovaného koflíku z objektu 725/98 (obr. 108:16) potvrzuje jeho datování do staršího sídelního horizontu Kn 2, neboť jejich výskyt je v knovízských i lužických nálezech z českého území časově vázán prakticky výhradně na prostředí stupně Br D, resp. knovízské fáze K I–II Bouzkova třídění (*Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, Fig. 32:1; *Bouzek 1992*, Abb. 1; 2010, 260).

Ve středním knovízském horizontu Kn 3 se v Kněževsi můžeme setkat s koflíky s odsazeným hrdlem, jejichž výduť pokrývá plošná úzká kanelace (např. obj. 554/98 – obr. 100:12; 113:1) či rytý ornament, složený z pásu vodorovných linií a krokvicovitě uspořádaných svazků rýh pod ním (např. obj. 2137/98 – obr. 100:13; 113:2; obj. 644/98 – obr. 100:14; 113:3; obj. 1602/98 – obr. 100:16; 113:5). Objeví se

také kombinace trásňové výzdoby s šikmo šrafovanými trojúhelníky pod oběžným pásem rýh a tento dekor lemují malé důlky (např. obj. 2758/98 – obr. 100:15; 113:4). Pokud jsou dochována ucha, tak jsou většinou různě hráněná (střežovitě, fasetovaně) a vybíhají z okraje, který v některých případech mírně převyšují. Úzké svislé žlábkování výdutě mají i koflíky starší fáze vrcholného knovízského horizontu Kn 4a (např. obj. 2209A/98 – obr. 100:29; 123:1), kdy se dále široce uplatňují také horizontální rýhy pod hrdlem spolu s rytým ornamentem v podobě krokvic (např. obj. 2027/98 – obr. 100:32; 123:2; obj. 2426/98 – obr. 100:34; 123:3; obj. 257/98 – obr. 123:8), třásní (např. obj. 2604/98 – obr. 123:10), půlobloučků (např. obj. 2027/98 – obr. 100:30; 123:4), šrafovaných trojúhelníků (např. obj. 2367/98 – obr. 100:33; 123:6; obj. 2026/98 – obr. 123:7) či vodorovných „rybích kostí“, resp. „jedlových větviček“ (např. obj. 2026/98 – obr. 123:9), a to často doplněným o různé velké důlky nebo vpichy. Tato bodová výzdoba někdy lemuje ve skupinkách (např. obj. 2544/98 – obr. 123:11) či průběžně samostatný pás oběžných linií a vytváří motiv, podobný hustě šikmo obrvenému svazku vodorovných rýh (tzv. attinský ornament), který se v tomto období postupně začíná uplatňovat (např. obj. 2177/98 – obr. 100:31; 123:5).

Ze starší fáze známé výzdobné motivy koflíků s odsazeným hrdlem se objevují i v mladším úseku vrcholného knovízského horizontu Kn 4b (např. obj. 1522/98 – obr. 100:77; 137:6; obj. 806/98 – obr. 100:78; 137:7; obj. 1984/98 – obr. 100:80; 137:9) a navíc bývají obohaceny o linie šikmých rýžek (obrvení), zakomponované do ornamentu (např. obj. 2620/98 – obr. 100:73; 137:2; obj. 1810/98 – obr. 100:75; 137:4). Některé exempláře pak jsou v tomto období zdobené výhradně „attinským ornamentem“, tedy svazky vodorovných rýh v různém počtu a kombinacích s oběžnými liniemi hustého šikmého obrvení (např. obj. 2771/98 – obr. 100:72; 137:1; obj. 1616/98 – obr. 137:5; obj. 1637/98 – obr. 100:82; 137:10; obj. 2746/98 – obr. 100:84; 137:16; obj. 2759/98 – obr. 100:76; 137:8). Koflík z posledně jmenovaného objektu má navíc, kromě dvojitého obrveného pásu horizontálních rýh na výduti, na vnitřní straně lehce vyhnutého okraje výzdobu šikmo šrafovaných trojúhelníčků, což nám již signalizuje blízkost štítarského kulturního prostředí. K celkem výjimečné výzdobě koflíků s odsazeným hrdlem náleží horizontální rýhy spolu s mělkým šikmým žlábkováním výdutě (obj. 235/98 – obr. 100:74; 137:3) či dokonce vícenásobné podkovovité žlábkování na výduti (obj. 1617/98 – obr. 100:79; 137:17). Kromě uvedených zdobených exemplářů se můžeme setkat i s koflíky bez jakékoliv výzdoby (např. obj. 1434/98 – obr. 100:85; 137:11–13).

Svazky rýh s obrvením se sice obecně vzato objevují již ve střední a na počátku mladší doby bronzové (Br D), avšak šikmé rýžky byly v tomto období spíše delší a méně pravidelné, čímž se odlišují od pozdějších „attinských“ (Bouzek 1963, 83, obr. 8:1; 9:1; 11:A1; Chvojka 2001, Taf. 12:4–7; 37:20–28; 40:14–15; 2009, 64). Obrvené pásy vodorovných rýh, skládající typický „attinský dekor“, pak mají šikmé rýžky kratší a mnohem pravidelnější, což je považováno za důsledek použití hřebenu při vytváření ornamentu (fototab. 13:2–3; Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 95). Otázkou ovšem je, zda nebylo použito spíše „ozubeného kolečka“, podobně jako se o tom uvažuje v případě shodného ornamentu na nynické keramice ze západních Čech (cf. níže).

Tzv. attinská výzdoba se uplatňuje na amforách (Bouzek 1958a, 399–400), mísách i koflicích v období Ha A2/B1, které je také někdy podle eponymního nálezu v dolnobavorském Attingu označováno jako attinský horizont (Hrala 1973, 35, 73). Obliba tohoto výzdobného motivu na počátku štítarského období výrazně klesá a později se s ním již prakticky nesetkáváme, což poněkud kontrastuje s jeho početným výskytem na soudobé západočeské nynické keramice, kde však nebylo obrvení vytlačováno hřebem, ale podle V. Šaldové ozubeným kolečkem, resp. kolečkem se šikmými zářezy (tedy jakýmsi „radélkem“). V této souvislosti je zajímavé, že se obrvení v západních Čechách omezuje pouze na pozdně bronzovou nynickou kulturu a téměř se neobjevuje v předchozím milavečském prostředí, zatímco ve středočeském i jihoněmeckém prostoru je během stupně Ha A2 celkem běžné (Šaldová 1965a, 31–32; 1981a, 108–111, obr. 19:r; 1981b, 118, Abb. 37:r).

Koflíky s odsazeným hrdlem, zdobené obrveným pásem vodorovných rýh, nalezneme v Kněževsi ještě v přechodném knovízsko/štítarském horizontu Kn/Št 1a (např. obj. 1580/98 – obr. 100:127; 144:21), přičemž se vyskytne také kombinace s šikmo šrafovanými trojúhelníčky na vnitřní straně okraje (např. obj. 1960/98 – obr. 100:128; 144:22). Výzdobu zevnitř okraje, avšak v podobě krokvicovitě uspořádaných svazků jemného rýhování, měl koflík s oběžnými rýhami pod nálevkovitě rozevřeným hrdlem z objektu 1601A/98 (obr. 144:24). Ze staršího štítarského horizontu Št 1 pak pochází koflík s odsazeným hrdlem, zdobený na výduti pásem horizontálních rýh, lemovaným zespodu nejen nepravidelnou linií šikmých rýžek, ale i malých důlků (obj. 894/98 – obr. 100:135; 148:1). Patrně podobný exemplář (většina hrdla a okraj bohužel chybí), avšak s jednoduchým svazkem vodorovných rýh na výduti, byl nalezen také v objektu 2035/98 z mladšího štítarského horizontu Št 2 (obr. 151:22). Celkově je tedy zřejmé, že na počátku pozdně bronzového období dlouhý vývoj koflíků s odsazeným hrdlem postupně končí a jejich funkci přebírají již plně rozvinuté štítarské tvary, které by ve své vyšší variantě mohly být teoreticky

označeny za džbánky, resp. džbánkovitě koflíky, a v bezuché širší formě pak spíše jako amforky (cf. *Koutecký – Bouzek 1967*, 52, 54, obr. 8:A3,5; 20:4).

Typické štítarské koflíky mají již poměrně ustálenou, víceméně trojdílnou profilaci, která však může být v některých případech redukována na dvojdílnou, a to v neprospěch okraje nebo výdutě, jejichž odsazení od hrdla nemusí být vždy dostatečně výrazné. Jak je z uvedeného patrné, stává se morfologicky dominantní částí těchto džbánkovitých koflíků/amforek hrdlo, na něž je také ve většině případů vázána výzdoba, často dosti bohatá. Hrdla těchto koflíků jsou ve starším štítarském horizontu Št 1 v Kněževsi válcovitá až kónická s lehce i výrazně ven vyhnutým okrajem a zastoupen je rovněž nezdobený exemplář s nálevkovitě rozevřeným hrdlem a převýšeným uchem, coby vzdálený ohlas předchozího typu knovízských koflíků (obj. 2233/98 – obr. 100:136; 148:2). Koflík s válcovitým hrdlem mírně odsazeným od výdutě a lehce vyhnutým okrajem, zdobený na hrdle svazky vodorovných rýh, pochází z přechodného knovízsko/štítarského horizontu Kn/Št 1a (obj. 1580/98 – obr. 100:134; 144:30) a podobné tvary zaznamenáváme i ve starším horizontu Št 1, kdy je horizontální rýhování na hrdle často rozšířeno o oběžné žlábků a vyskytne se také jemná rytá výzdoba na vnitřní straně vykloněných okrajů (např. obj. 319/98 – obr. 100:137; 148:3; obj. 1074/98 – obr. 100:138; 148:4; obj. 2143/98 – obr. 100:139; 148:5; obj. 2513/98 – obr. 148:7). Pásky horizontálních rýh (např. obj. 2513/98 – obr. 100:141; 148:8; obj. 1074/98 – obr. 100:142–143,145; 148:9–10,14; obj. 319/98 – obr. 100:144; 148:13; obj. 2854/98 – obr. 100:147; 148:16; obj. 2513/98 – obr. 100:148–149; 148:17–18), vodorovné žlábků (např. obj. 2515/98 – obr. 148:11) a jejich různé kombinace (např. obj. 2515/98 – obr. 148:12; obj. 1074/98 – obr. 100:146; 148:15) jsou rovněž na kónických hrdlech koflíků tohoto období. Méně časté jsou nezdobené tvary koflíků s válcovitým (např. obj. 319/98 – obr. 100:140; 148:6) či kónickým hrdlem (např. obj. 2143/98 – obr. 100:150–151; 148:19–20). Pokud se nám dochovala ucha, tak převyšují okraj, z něhož vybíhají a mají nepravidelně oválný (obr. 148:19) nebo trojúhelníkovitý průřez (obr. 148:7).

V mladším štítarském horizontu Št 2 v Kněževsi mají tyto koflíky již v naprosté většině hrdla kónická s vyhnutým okrajem, často zdobeným na vnitřní straně šrafovanými trojúhelníčky či šikmými svazky rýžek a rytý dekor někdy zasahuje i na hráněná ucha, vybíhající z okraje. Hlavní díl výzdoby se však soustřeďuje na hrdlo, případně horní část výdutě, kde jsou opět bohatě aplikovány pásky jemných vodorovných rýh (např. obj. 2334/98 – obr. 151:16; obj. 1672/98 – obr. 100:165; 151:19), často prokládané horizontálními žlábků v různém počtu (např. obj. 2237/98 – obr. 151:13–14; obj. 2035/98 – obr. 100:162; 151:15; obj. 2334/98 – obr. 100:163; 151:17,20). Vodorovná výzdoba může být doplněna svazky krátkých svislých rýh, jako je tomu u exemplářů z objektů 1936/98 (obr. 100:161; 151:12) a 1385/98 (obr. 100:164; 151:18), na nichž se dochovaly pod dolním kořenem ucha. Skupinky svislých rýh či úzkých žlábků lze považovat za relativně mladší chronologický prvek, objevující se na džbánkovitých koflicích a amforkách během střední (Št II) a především pak mladé štítarské fáze (Št III) podle třídění J. Bouzka a D. Kouteckého, což vcelku odpovídá předpokládanému časovému postavení mladšího štítarského sídelního horizontu Št 2 v Kněževsi (obr. 95; pro analogie k výzdobě cf. např. Staňkovice, hr. 11; Liběšovice; Malá Černoc: *Koutecký – Bouzek 1967*, 52, 54, obr. 8:A3; 18:A2; 420:4; Bílina, jáma 6: *Pleinerová 1956*, 248, obr. 7:5; Ervěnice: *Koutecký 1963*, 122, 124, tab. V:6; Radonice, jáma 99: *Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, 42, Pl. XXXII:23; Strupčice: *Koutecký 1967*, 33–34, obr. 18:1–2; Cerhýnky: *Bouzek 1967–69*, 35, obr. 17:6).

Nyní si ještě všimneme nezvykle zdobeného koflíku z bohatého objektu 2334/98, datovaného do mladšího horizontu Št 2, který má na kónickém hrdle pás vzájemně se prostupujících a širšími rýhami šikmo šrafovaných trojúhelníků, lemovaný pod nálevkovitě rozevřeným okrajem i na rozhraní hrdla a výdutě třemi oběžnými žlábků. Většina výdutě je bohužel odlomena, ale na dochované malé části je dobře patrné širší svislé rýhování, přičemž nelze rozhodnout, zda bylo plošné, či jen v pruzích (obr. 100:166; 151:21). Tento charakteristický motiv tzv. vlčích zubů již byl probírán v souvislosti s výzdobou na výdutích některých amfor a okřínů, avšak jeho použití na hrdle koflíku/amforky je značně neobvyklé. Také z hlediska chronologického se jedná o poměrně pozdní doklad aplikace tohoto dekoru, neboť v rámci štítarské kultury je spojován spíše s její ranou fází Št I (Staňkovice, hr. 6 a 18: *Koutecký – Bouzek 1967*, 50, obr. 5:D6; 9:B1). Na možné delší užívání však kromě nálezu z Kněževsi ukazuje také zlomek keramiky s tímto ornamentem z jámy v Ervěnicích, řazené až na počátek mladší fáze Št III (*Koutecký 1963*, 122, tab. VIII:2; *Koutecký – Bouzek 1967*, 50, 65–66, pozn. 29).

Na závěr budeme věnovat pozornost keramickému druhu, který byl běžný v předchozím mohylovém období, avšak během mladší a pozdní doby bronzové se s ním ve vyhraněné podobě setkáváme již jen výjimečně, a to džbánkům (*Hrala 1973*, 68; *Pleinerová – Hrala 1988*, 123). Pravdou je, že některé vertikálnější stavěné knovízské a štítarské koflíky z Kněževsi bychom mohli, pokud by to dovolila vysoká fragmentarizace materiálu, s jistou rezervou jako džbánky klasifikovat, ale stejně by nevytvořily početnější charakteristickou skupinu. Přežívání džbánkovitých tvarů ze střední doby bronzové do stupně Br D doku-

mentuje v jižních Čechách O. Chvojka (2009, 43–44), který za jejich specifickou variantu považuje i poněkud širší tzv. vrhavecské koflíky s nižším hrdlem a převážně vakovitým tělem (Bouzek 1962b, 188; 1963, 85), stojící morfologicky na přechodu mezi mohylovými džbánky a knovízskými koflíky.

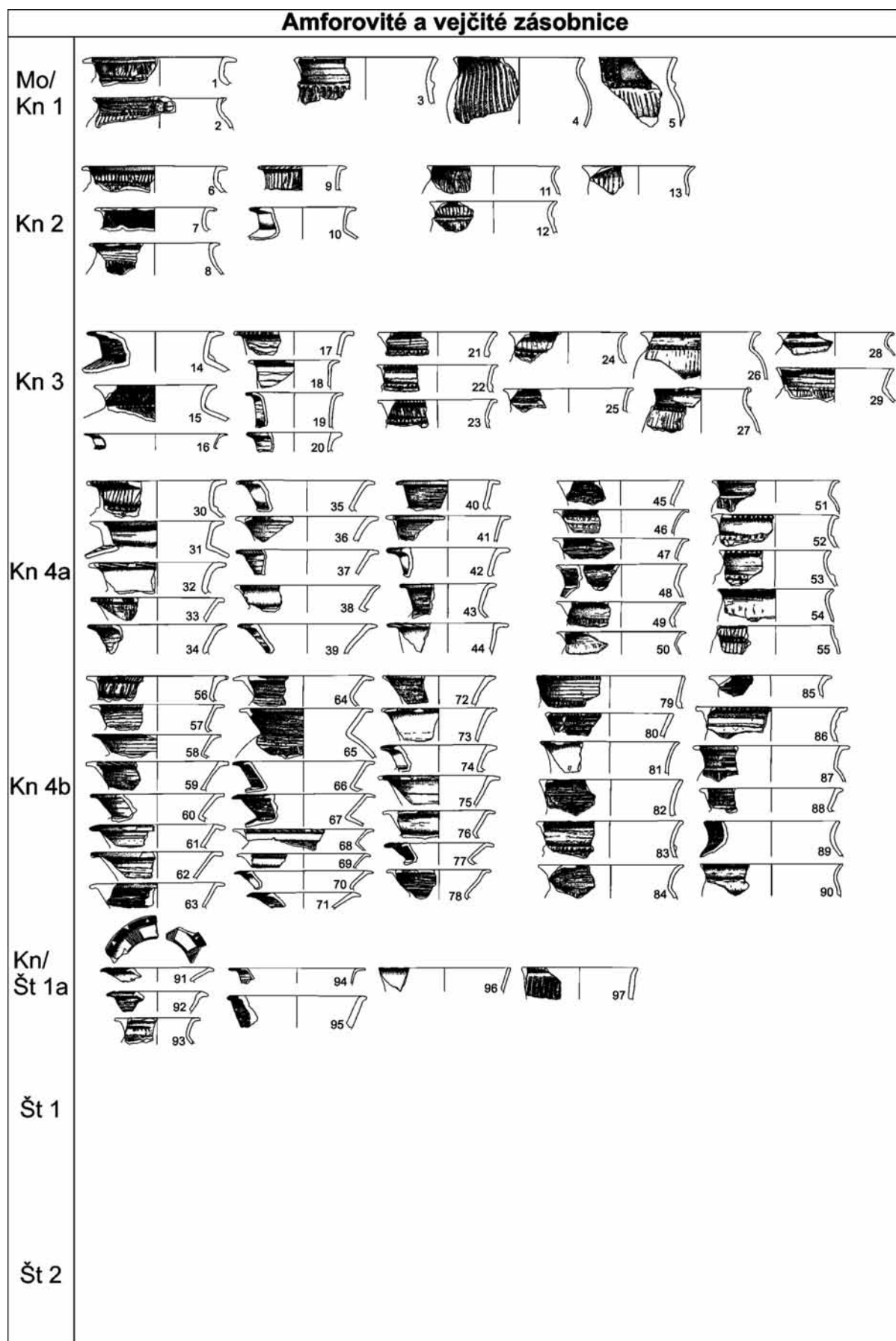
Z Kněževsi známe tři výrazné exempláře džbánek, avšak pouze jeden byl nalezen v kontextu s další typickou soudobou keramikou. Jedná se o nízký džbánek s odsazeným prohnutým hrdlem a rozevřeným okrajem, široce svisle žlábkovaným celým tělem, páskovým uchem mírně převyšujícím okraj a omfalem na dně (obr. 100:5; 105:3), který pochází z objektu 830/98, datovaného do mohylovo/knovízského horizontu (Mo/Kn 1). Naprostá většina keramické náplně tohoto sídelního horizontu v Kněževsi má ještě pozdně mohylový charakter a ani zmíněný džbánek se od ní nijak zásadně neodchyluje. Přímé analogie k němu nalezneme na známém mohylovo-knovízském pohřebišti v Praze-Modřanech, zejména pak v inventáři hrobu VI, kde stejný džbánek doprovází amfora s „mohylovými“ uchy pod hrdlem na žlábkované výdutí, spolu se dvěma okřínky s ostrým lomem a téměř válcovitou horní částí (Böhlm 1937, obr. 34:2, zde omylem uvedeno číslo hrobu IV; Hrala 1973, 12, tab. II:2). Obdobné nižší tvary s kanelovaným, případně hladkým tělem se objevují také na jižní Moravě v mladomohylovém stupni Maisbirbaum-Zohor (Říhovský 1982b, 16, tab. 13:3; 17:2,19) i pozdně mohylovém stupni Strachotín-Velké Hostěradky (Říhovský 1982b, 16, tab. 19:A5,B3). Morfologicky příbuzný svisle žlábkovaný džbánek esovité profilace byl nově nalezen ve výbavě plochého žárového hrobu stupně Br D v Březnici na Bechyňsku (Chvojka – Šálková – Beneš – Kovačiková – Novák 2009, 79, obr. 9:2).

Druhý džbánek pochází z objektu 364/98 a byl nalezen jen s menším počtem nevýrazných keramických zlomků, takže časové postavení tohoto exempláře odvozujeme pouze z jeho tvarových charakteristik. Ty nás celkem jednoznačně vedou opět do mohylového prostředí, resp. k závěru této kulturní epochy. Tento džbánek má zřetelnou vertikální stavbu, horní polovinu těla pokrytou mělkými a poměrně širokými svislými kanelurami, lehce prohnuté nižší hrdlo a páskové ucho, vyběhající z okraje na horní část výdutě (obr. 100:4; 105:2). Analogie k němu nalézáme v mohylové kultuře ve středních Čechách (Beneš 1959, 43, obr. 10:9; Plesl 1965, obr. 5:8) i na Moravě, kde se v mladém a pozdním mohylovém stupni poměrně hojně objevují vyšší svisle kanelované džbánky s výrazněji prohnutým hrdlem a širší výdutí, stojící morfologicky na spojenci mezi oběma probíranými exempláři (Říhovský 1982b, 16, tab. 1:B; 2:1,4–7,12; 18:12; 31:4–5). Džbánek z objektu 364/98 proto řadíme do mohylovo/knovízského sídelního horizontu (Mo/Kn 1) v Kněževsi s určitou opatrností a při vědomí toho, že by mohl teoreticky souviset již s osídlením lokality ve starší části stupně Br C2.

Největší potíže však způsobuje třetí džbánek, představující zřetelnou starší intruzi v objektu 1851/98 z mladší fáze vrcholného knovízského horizontu Kn 4b. Je totiž tvarově poměrně atypický a postrádá i jakékoliv výzdobné prvky, umožňující potenciálně zpřesnit jeho časové postavení. Má výrazně klenuté tělo, na které nasedá vyšší válcovité hrdlo zakončené nízkým vyhnutým okrajem, z něhož vychází páskové ucho, připojující se těsně pod hrdlem na výduť (obr. 100:3; 105:1). Příbuzné tvary k tomuto džbánku se v mohylové kultuře hledají velmi obtížně a jen jako vzdálené variace lze snad jmenovat exemplář ze Skalky u Velimi, který však má zřetelné zalomení na výdutí a rozevření okraje u něj téměř chybí (Hrala – Šumberová – Vávra 2000, Pl. 13:11), či např. džbánek s baňatým tělem a velmi mírně prohnutým vyšším hrdlem z mladomohylové jámy ve Starých Hvězdlicích na Vyškovsku (Říhovský 1982b, tab. 13:2). Džbánek s poněkud širší oblou výdutí, avšak válcovitým hrdlem a stejným tvarem ucha, pocházející ze žárového hrobu v Kořenících (okr. Kolín), datuje V. Vokolek (2003, 131–132, tab. 102:7) s otazníkem do starého stupně lužické kultury (Lu Ia–b; Br C2–Br C2/D). V nedávné době se podařilo získat ze sídlištního objektu stupně Br D v Černýšovicích na Bechyňsku větší část širšího džbánku s rytou výzdobou na výdutí, který se exempláři z Kněževsi tvarově dosti podobá (Chvojka 2009, 43, 233–234, 316–317, tab. 52:13). Na základě uvedených indicií datujeme džbánek z objektu 1851/98 s velkou rezervou rovněž do mohylovo/knovízského horizontu (Br C2/D), stejně jako předchozí dva probírané exempláře.

Amforovité a vejčité zásobnice

Fragmenty tohoto keramického druhu náleží, spolu se zlomky hrnců, k nejpočetnějším nálezům hrubé keramiky na knovízských sídlištech a bylo tomu tak i v Kněževsi. Jistě to souvisí nejen s praktickou funkcí zásobnic a jejich jistě velmi rozšířeným užíváním na sídlištech, ale také s velikostí těchto nádob, které po rozbití vytvořily značné množství střeptů a tím i velký objem odpadu v sídlištních jamách. Častá charakteristická úprava povrchu prstováním rovněž způsobuje, že se tyto zlomky v řadě případů stávají jediným vodítkem k alespoň rámcovému kulturnímu určení objektů, resp. jejich částí zahluobených do podloží, či kúlových/sloupových jam, obsahujících jen malé nebo morfologicky nevýrazné keramické soubory. Se značnou fragmentarizací těchto relativně velkých nádob zásobnicovitěho charakteru po

Obr. 101. Kněževes, okr. Praha-západ. Souhrnná chronologie keramiky (amforovitě a vejčité zásobnice)

jejich vyřazení z funkčního kontextu souvisí skutečnost, že ze sídlišť knovízské kultury máme obecně k dispozici jen poměrně málo rekonstruovatelných celých tvarů, i když tuto nepříznivou nálezovou situaci do jisté míry zachraňují nálezy ze žárových hrobů, kde je pravděpodobnost dochování mnohem větší. V Kněževsi pak ještě vypovídací schopnost získaného vzorku keramického materiálu negativně ovlivnily další faktory jako mocnost skrývky, rozsah odkryvu zahloubených objektů či rezignace na laboratorní rekonstrukci (lepení) hrubé keramiky.

Z těchto důvodů jsme při analýze odkázáni pouze na ty zlomky, výjimečně větší fragmenty nádob, nesoucí alespoň základní morfologické informace, tedy okraje s hrdlem a v lepším případě i horní částí výdutě. To ovšem poměrně zásadně omezuje možnosti typologického rozlišení vejčitých zásobnic vertikální stavby s maximální výdutí v polovině až horní třetině těla a nižším rozevřeným hrdlem od amforovitých zásobnic s válcovitým až v různé míře nálevkovitým hrdlem, výrazně odsazeným od často velmi široké výdutě (Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, Fig. 31:18–25; Hrala 1973, 63–66; Pleinerová – Hrala 1988, 91–96; Chvojka 2009, 39–41). Za jeden z rozhodujících znaků pro přiřazení nádoby k amforovitým nebo vejčitým zásobnicím proto v této práci slouží sklon nasazení těla na hrdlo, pokud je ovšem tato část dochována, z něhož lze hypoteticky odhadovat, zda mohla být výduť široká, nebo spíše vejčitá. Dalším orientačním ukazatelem je průměr hrdla, neboť zásobnice s užším hrdlem mají podle dochovaných celých tvarů většinou klenutou výduť, a lze je tak počítat mezi amforovité. Z uvedeného jasně vyplývá značná subjektivita v rozřazování těchto dvou keramických typů v knovízských sídlištních nálezech, zvláště máme-li k dispozici jen střeptový materiál jako v Kněževsi.

Typickou úpravou povrchu knovízských zásobnic je vertikální prstování, které se objevuje jak na těle, tak i na hrdle, kde jej však často nahrazuje prstování horizontální. Žádnou typologickou ani chronologickou korelaci těchto dvou základních stylů (svisle prstované tělo i hrdlo nebo svisle prstované tělo a horizontálně prstované hrdlo) se nepodařilo vysledovat a stejně je tomu s doplňkovými výzdobnými prvky, a to plastickými i vhloubenými. K prvním náleží vodorovná různě upravovaná plastická páskališta (promačkávaná, příčně přesekávaná, šikmo přesekávaná, nehtovaná, se spojenými důlky, se samostatnými důlky apod.), nacházející se na rozhraní hrdla a odsazeného těla u amforovitých, případně vejčitých zásobnic, nebo zvýrazňující plynulou esovitou linii přechodu hrdla do těla u vejčitých zásobnic. Druhým široce uplatňovaným ornamentačním prvkem (vhloubeným) je u obou typů zásobnic výzdoba okraje, která může mít opět několik variant, z nichž k nejběžnějším patří důlkování, resp. promačkávání konci prstů, někdy s otisky nehtů, šikmé přesekávání, kolmé přesekávání a poměrně výjimečně i tordování. Jednotlivé druhy a varianty výzdoby i úpravy povrchu knovízské a štitarské keramiky autor podrobně definoval v rámci zpracování keramiky z Prahy-Hostivaře (cf. Smejtek – Vařeka, <http://www.kar.zcu.cz/vyzkum/Hostivar2/index.htm>, jinak dosud nepublikováno) a Prahy-Záběhlic (publikace typáře: cf. Ernée 2008, 121–125, obr. 82–84).

Přesekávání okrajů zásobnic by se sice mělo častěji objevovat ve starších fázích knovízské kultury, avšak prochází celým jejím vývojem a nefunguje tedy jako nějaké bližší chronologické kritérium, což dokládá J. Hrala (1973, 65) i O. Chvojka (2008, 59) a plně se to potvrzuje také na materiálu z Kněževsi. Již zmíněné tordování okraje se na jiném keramickém druhu než mísách či koflicích vyskytuje jen vzácně, a proto je jeho zjištění u amforovitých zásobnic v Kněževsi dosti překvapivé. Objevuje se zde během vrcholného knovízského horizontu v širší (např. Kn 4a: obj. 1413/98 – obr. 101:32; 126:7; obj. 2018/98 – obr. 101:44; 126:16; Kn 4b: obj. 1634/98 – obr. 101:59; 140:7; obj. 2567/98 – obr. 101:74; 140:8; obj. 2623/98 – obr. 101:68; 140:24) i relativně úzké variantě (obj. Kn 4a: obj. 258/98 – obr. 101:37; 126:17; Kn 4b: obj. 2623/98 – obr. 101:69; 140:20) a můžeme se s ním setkat ještě v přechodném knovízsko/štitarském horizontu Kn/Št 1a (obj. 2749/98 – obr. 146:3).

Kromě zcela převažující povrchové úpravy knovízských zásobnic prstováním, které může být provedeno i do nanesené povrchové vrstvičky jemné hlíny (engloby) či v mladším období upravováno nebo přímo tvořeno dřívkem, resp. špachtlí (cf. Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 92–93, Fig. 34; Smrž – Mladý 1979, 36, obr. 5:30; Ernée 2008, 121, 124, obr. 82–83), se poměrně vzácně objeví také žlábkování. Tyto exempláře, řazené v Kněževsi do vrcholného knovízského horizontu, mají na podhrdlí horizontální žlábků (Kn 4a: obj. 2209A/98 – obr. 101:31; 126:5), případně doplněné svislými kanelurami (Kn 4b: obj. 2623/98 – obr. 101:68; 140:24). Žlábkovaná výzdoba s půlobloučky nad výdutí, jejíž aplikace na amforovitých zásobnicích je datována na přelom stupňů Ha A1–2 (Praha-Holešovice, Praha-Troja: Hrala 1973, 66, tab. XV:4; XXIV:1; Radotín: Moucha 1971, tab. I:5), nebyla u těchto tvarů na sledovaném materiálu identifikována, avšak to je s největší pravděpodobností zapříčiněno jeho fragmentárností a absencí rekonstruovaných nádob či alespoň jejich větších částí.

Nálezy amforovitých i vejčitých zásobnic s hladkým, nijak neupravovaným ani nezdobeným povrchem pocházejí z celého období knovízské kultury na lokalitě (např. Kn 2: obj. 2618/98 – obr. 101:10;

109:4; Kn 3: obj. 2266/98 – obr. 101:16; 114:3; Kn 4a: 2583/98 – obr. 126:2; obj. 1945/98 – obr. 101:42; 126:8; obj. 1079/98 – obr. 101:35; 126:13; obj. 2166B/98 – obr. 126:14; obj. 2604/98 – obr. 101:38; 126:19; Kn 4b: obj. 2639/98 – obr. 140:2; obj. 1386/98 – obr. 101:73; 140:6; obj. 2559/98 – obr. 101:70; 140:21; obj. 1434/98 – obr. 101:81; 141:3; obj. 2641/98 – obr. 101:90; 141:14; Kn/Št 1a: obj. 2754/98 – obr. 101:96; 146:7), avšak jsou ve výrazné menšině. Představy o možné časové následnosti hladkého, žlábkovaného a prstovaného povrchu u zásobnic celkem věrohodně zpochybnil již J. Hrala (1973, 65) a také v Kněževsi nic nenasvědčuje tomu, že by prstování mělo být dominantní až v pokročilejším období vývoje knovízské kultury. Pozorované odchylky ve frekvenci jeho výskytu na různých lokalitách ukazují spíše na rozdíly místního charakteru, nežli na nějaký průkaznější fenomén chronologický.

Podobně problematická je vypovídací schopnost tvaru hrdla u amforovitých zásobnic, které může být válcovité, jen mírně rozevřené či výrazně nálevkovité, přičemž tato morfologická posloupnost odráží především celkový vývojový trend. Bez dalšího ověření na ostatním materiálu z nálezových souborů tak v konkrétních případech rozhodně nelze považovat samotné postavení hrdla za spolehlivé datovací kritérium. V řadě případů se totiž amforovité zásobnice s válcovitým i nálevkovitým hrdlem objevují společně a typologicky relativně starší cylindrická hrdla, charakteristická pro stupeň Br D, se mohou vyskytnout ještě ve výrazně mladších kontextech (Hrala 1973, 65–66, tab. XXVII:8; XXXII:7; Chvojka 2009, 39, tab. 25:6–7; 32:7–12; 34:2; 45:1–3). Amforovité zásobnice s nálevkovitým hrdlem by se měly v knovízské kultuře objevovat od konce stupně Ha A1, avšak s jejich největším rozšířením se všeobecně počítá až ve stupni Ha A2, resp. Ha A2/B1 (Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 90, Fig. 31:19,21; Hrala 1973, 65–66, tab. XIX:6; XXVI:1,10,12–13; XXVII:7; XXVIII:1,5). Existuje ovšem i celé spektrum tvarů „přechodných“, jejichž téměř válcovité hrdlo je v různé míře prohnuto či již fakticky lehce rozevřeno, na což správně upozorňuje O. Chvojka (2009, 40).

Amforovité zásobnice s válcovitým hrdlem vycházejí ze středobronzových předloh (nověji cf. např. Praha-Miškovice: *Ernée – Smejtek 2004*, 278–279, obr. 7:1) a dobře to ilustruje také situace v Kněževsi, kde z mohylovo/knovízského horizontu Mo/Kn 1, reprezentovaného ještě převážně pozdně mohylovou keramikou, pocházejí prstované exempláře s nízkým, mírně prohnutým hrdlem a lehce nebo výrazně ven vytaženým okrajem (obj. 830/98 – obr. 101:1; 106:1). Časové zařazení těchto zásobnic do závěrečného období mohylové kultury dokládá v mladších sídelních horizontech již neuplatňovaný výzdobný prvek, a sice krátké svislé lišty od okraje přes hrdlo k horizontální plastické pásce v podhrdlí, které známe např. ze Skalky u Velimi (Hrala – Šumberová – Vávra 2000, 210, Fig. VI.1:2) či Radčic (Chvojka – Michálek 2003, 115, obr. 21:3; 28:10). Tyto lišty jsou nepravidelně důlkované stejně jako lišta oběžná a mohou tvořit dvojice (obj. 1386/98 – obr. 101:2; 106:2) nebo i trojice, jak vidíme na nádobě plynulého esovitého profilu, klasifikované jako vejčitá zásobnice (obj. 830/98 – obr. 101:5; 106:4). V posledně jmenovaném objektu byly i další podobně profilované vejčité zásobnice, a to s oběžnou promačkávanou lištou, vodorovným prstováním na hrdle a svislým na těle (obr. 101:3; 106:3) či jen s vertikálním prstováním celého povrchu nádoby (obr. 101:4; 106:5).

Ve starším knovízském horizontu Kn 2 se v Kněževsi objevují amforovité zásobnice se spíše nižším válcovitým hrdlem, které může být lehce prohnuté či velmi mírně rozevřené, a převážně ven vyhnutým oblým nebo zevnitř hráněným okrajem (např. obj. 230/98 – obr. 101:6; 109:1; obj. 1549/98 – obr. 101:7,9; 109:2–3; obj. 2618/98 – obr. 101:10; 109:4). Není vyloučeno, že některé dochované horní části nádob pocházejí ze zásobnic vejčitého tvaru (např. obj. 1549/98 – obr. 101:8; 109:5), podobně jako plynule esovité profilovaný zlomek z téhož objektu (obr. 101:12; 109:6) či fragmenty z dalších kontextů (např. obj. 1600/98 – obr. 101:11; 109:7; obj. 220C/98 – obr. 101:13; 109:8). Se stejnými tvary hrdel, občas i poměrně vysokými, se v zásadě setkáváme také během středního knovízského horizontu Kn 3, kdy se rovněž často objevují silně vyhnuté okraje (např. obj. 2210/98 – obr. 101:17; 114:4; obj. 2196/98 – obr. 114:5; obj. 2227B/98 – obr. 101:18; 114:6; obj. 2627B/98 – obr. 101:19; 114:7), někdy zevnitř jednoduše i vícenásobně hráněné (např. obj. 2766/98 – obr. 101:14; 114:1; obj. 1562/98 – obr. 101:20; 114:8; obj. 2660/98 – obr. 114:9). V tomto sídelním horizontu se již v Kněževsi začínají vyskytovat amforovité zásobnice s výrazněji rozevřeným nižším hrdlem, předznamenávající směr dalšího morfologického vývoje těchto nádob (např. obj. 2766/98 – obr. 101:15; 114:2; obj. 2266/98 – obr. 101:16; 114:3).

Masivnější okrajové fragmenty, naznačující možnost relativně plynulé esovité profilace s jen minimálním odsazením hrdla (např. obj. 2196/98 – obr. 101:21; 114:10; obj. 2227B/98 – obr. 101:22; 114:11; obj. 2372/98 – obr. 101:23; 114:12; obj. 2785/98 – obr. 101:24; 114:13; obj. 2418/98 – obr. 101:25; 114:14; obj. 2766/98 – obr. 101:27; 114:16), byly přisouzeny vejčitým zásobnicím s vědomím, že tato klasifikace nemusí platit zdaleka ve všech případech, což se ovšem v plné míře týká i nálezů z následujících období. K vejčitým zásobnicím řadíme také exempláře s poměrně zřetelně odsazeným nálevkovitě rozevřeným hrdlem, u nichž náběh horní části těla ukazuje na celkově vertikální tektoniku nádoby (např. obj. 2627B/98

– obr. 101:26; 114:15; obj. 2766/98 – obr. 101:28; 114:17; obj. 1591/98 – obr. 101:29; 114:18). Okraje těchto zásobnic jsou většinou jednoduše oblé, v menší míře pak vodorovně vytažené či zevnitř hráněné jako u širších amforovitých tvarů. Vejčité zásobnice podobných profilací byly v poslední době nalezeny v bohatém knovízském keramickém souboru z Květnice (okr. Praha-východ), datovaném do fáze K III (Špaček – Bouzek – Koutecký – Kyselý – Stloukal 2008, 262, obr. 16:2-3; 17:5; 18:7).

Amforovité zásobnice starší fáze vrcholného knovízského horizontu Kn 4a v Kněževsi mají téměř válcovité hrdlo s vyhnutým okrajem již pouze výjimečně (obj. 2300/98 – obr. 101:30; 126:1) a méně častá jsou také poměrně mírně nálevkovitá hrdla (např. obj. 1347/98 – obr. 126:3; obj. 1578/98 – obr. 101:40; 126:4; obj. 1940/98 – obr. 101:41; 126:6; obj. 2426/98 – obr. 126:10; obj. 1643/98 – obr. 101:43; 126:12), která jsou postupně stále rozevřenější (např. obj. 1433/98 – obr. 101:33; 126:9; obj. 2162/98 – obr. 101:34; 126:11; obj. 89/98 – obr. 101:36; 126:15; obj. 2300/98 – obr. 101:39; 126:18). Tento trend pak pokračuje v mladší fázi vrcholného knovízského horizontu Kn 4b, kdy již nálevkovitá hrdla u amforovitých zásobnic zcela dominují (např. obj. 2185/98 – obr. 101:57; 140:3; obj. 1136/98 – obr. 101:72; 140:4; obj. 46B/98 – obr. 101:58; 140:5; obj. 256/98 – obr. 101:60; 140:9; obj. 671/98 – obr. 101:75; 140:10; obj. 2623/98 – obr. 101:66; 140:12,19; obj. 1808A/98 – obr. 101:62; 140:13; obj. 1636/98 – obr. 101:63; 140:16; obj. 2046/98 – obr. 101:65; 140:17; obj. 1626/98 – obr. 101:78; 140:18) a mírněji rozevřená nalezneme spíše výjimečně (např. obj. 2760/98 – obr. 101:56; 140:1).

Okraje nálevkovitých hrdel amforovitých zásobnic jsou ve vrcholném knovízském horizontu Kn 4 převážně výrazně ven vyhnuté a často zevnitř hráněné. Kromě většinou vodorovného vytažení okrajů se zvláště v mladší fázi Kn 4b objevuje i jejich přehnutí šikmo dolů (např. obj. 806/98 – obr. 101:61; 140:11; obj. 2412/98 – obr. 101:76; 140:14; obj. 2043/98 – obr. 101:64; 140:15; obj. 2638/98 – obr. 101:67; 140:22; obj. 2623/98 – obr. 101:77; 140:23; obj. 2185/98 – obr. 101:71; 140:25) a stejný jev můžeme v Kněževsi pozorovat i na exemplářích z přechodného knovízsko/štitarského horizontu Kn/Št 1a, kdy se zde s tímto keramickým druhem setkáváme naposled (např. obj. 1960/98 – obr. 101:92; 146:5; obj. 2749/98 – obr. 101:91; 146:1). Zásobnice s hladkým vnějším povrchem z posledně uvedeného objektu měla přehnutý okraj opatřený krokvicovitě uspořádanými širokými pásy šikmých rýžek a její silně nálevkovitě rozevřené hrdlo bylo navíc zevnitř zdobeno svazky svislých rýh a oběžným rýhováním u hrany okraje i na zlomu k podhrdlí. Pro knovízské amforovité zásobnice zcela výjimečné umístění rytého ornamentu na vnitřní stěnu okraje a hrdla již připomíná výzdobu pozdně bronzových miskovitých koflíků s vysokým nálevkovitým hrdlem, které bohužel nemáme na lokalitě doloženy. Tyto koflíky dosahují formální dokonalosti ve štitarské střední fázi (Št II) a přestože je zatím neznáme z nejmladších souborů, lze předpokládat jejich ideovou souvislost s bylanskými mísami s přehnutým okrajem (Koutecký – Bouzek 1967, 54, obr. 22:B1; 19:A1-2,C4).

V přechodném knovízsko/štitarském horizontu Kn/Št 1a v Kněževsi amforovité zásobnice ve své klasické knovízské podobě končí a v dalším vývoji morfologicky splývají se štitarskými amforami, což je v plném souladu se staršími pozorováními (Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 90-91, Fig. 33; Koutecký – Bouzek 1967, 50, obr. 15:A3; Hrala 1973, 107-108, tab. LVI). Rozevřená hrdla amforovitých zásobnic z tohoto období jsou hladká nebo vodorovně prstovaná (např. obj. 2749/98 – obr. 101:94; 146:5), případně v témže směru upravovaná dřívkem (např. obj. 1580/98 – obr. 101:93; 146:2). Horizontální prstování s úpravou dřevěnou tyčinkou či špachtlí (např. obj. 2749/98 – obr. 101:95; 146:6) a vertikální dřívkování (např. obj. 1580/98 – obr. 101:97; 146:8) lze pozorovat na více i méně rozevřených hrdlech objemnějších nádob, které bychom snad mohli rovněž počítat mezi zásobnice (vejčité?), neboť jejich velikost znemožňuje přiřazení k morfologicky podobným, avšak relativně menším hrncovitým tvarům.

Z vrcholného knovízského horizontu Kn 4 v Kněževsi pochází celá řada okrajových částí větších hrubých nádob, klasifikovatelných s určitou rezervou jako vejčité zásobnice. Jelikož u naprosté většiny exemplářů neznáme tvar podstatnější části těla, můžeme na tento typ usuzovat pouze podle většího úhlu jeho nasazení na hrdlo, který signalizuje spíše menší průměr výdutě, a tedy pravděpodobně celkově vertikálnější stavbu nádoby (např. Kn 4a: obj. 2586/98 – obr. 101:48; 127:5; obj. 2199/98 – obr. 101:49; 127:6; obj. 1592/98 – obr. 101:51; 127:7; obj. 1643/98 – obr. 101:52; 127:8; obj. 1598/98 – obr. 101:50; 127:9; Kn 4b: obj. 46B/98 – obr. 101:79; 141:1; obj. 1637/98 – obr. 101:84; 141:6; obj. 2038/98 – obr. 101:85; 141:8; obj. 148/98 – obr. 101:87; 141:10; obj. 256/98 – obr. 101:88; 141:11; obj. 2545/98 – obr. 141:12).

V řadě případů máme ovšem k dispozici jen přímá či mírně prohnutá nálevkovitě rozevřená hrdla silnostěnných nádob bez dochovaného odsazení od těla, nebo naopak plynulého přechodu do něho, takže pro jejich hypotetické přiřazení k vejčítým zásobnicím svědčí pouze relativně velký průměr okrajových partií (např. Kn 4a: obj. 1578/98 – obr. 101:45; 127:1; obj. 2398/98 – obr. 127:2; obj. 2367/98 – obr. 101:46; 127:3; obj. 1962/98 – obr. 101:47; 127:4; Kn 4b: obj. 1430/98 – obr. 101:80; 141:2; obj. 1434/98 – obr. 81; 141:3; obj. 2623/98 – obr. 101:82; 141:4). Některé exempláře nejspíše vejčitých zásobnic mají esovitou

profilaci, takže prohnuté hrdlo plynule přechází do těla, přičemž rozhraní těchto dvou formálních částí nádoby může být zdůrazněno různě promačkávanou lištou (např. Kn 4a: obj. 1643/98 – obr. 101:53; 127:10; obj. 2544/98 – obr. 101:55; 127:12; Kn 4b: obj. 2789/98 – obr. 101:83; 141:5; obj. 2038/98 – obr. 141:7), symbolicky naznačeno pouhým vodorovným prstováním hrdla a svislým těla (např. Kn 4b: obj. 1522/98 – obr. 101:86; 141:9; obj. 2773/98 – obr. 101:89; 141:13), případně neakcentováno vůbec (např. Kn 4a: obj. 2367/98 – obr. 101:54; 127:11; Kn 4b: obj. 2641/98 – obr. 101:90; 141:14).

Na vejčitých zásobnicích vrcholného knovízského horizontu Kn 4 se uplatňuje stejná úprava povrchu (horizontální a vertikální prstování), plastická výzdoba (různě důlkované a promačkávané lišty) a výzdoba okrajů (důlkování, šikmé přesekávání apod.) jako na nádobách tohoto typu ze staršího období knovízské kultury i jako se používala u soudobých amforovitých zásobnic. Oproti nim je u nich méně časté výraznější vytažení (vodorovné až přehnuté) okraje a jeho vnitřní hránění. V mladší fázi vrcholného horizontu (Kn 4b) se pak častěji objevuje prstování upravené dřívkem či hrubší dřevěnou špachtlí, podobně jako v případě amforovitých zásobnic.

Přestože jsou vejčité tvary zásobnic ve zlomkovitém sídlištním materiálu velmi obtížně rozlišitelné a řada našich konkrétních klasifikací nemusí odpovídat realitě, můžeme jejich výskyt po celou dobu trvání knovízského osídlení v Kněževsi považovat za prokazatelný. Tato pozorování poněkud korigují závěry J. Hraly (1973, 64), který ve středočeských nálezech nenacházel bezpečné doklady o přežití vejčitých zásobnic až na počátek štítarského období a předpokládal jejich postupné splnutí s amforovitými zásobnicemi během stupně Ha A2. Nálezy z Kněževsi ukazují na užívání těchto tvarů do konce vrcholného horizontu (Kn 4b), resp. ještě v přechodném knovízsko/štítarském horizontu Kn/Št 1a (cf. obr. 146:6–8), i když možná v poněkud modifikované podobě, jak naznačuje např. celá dochovaná amforovitá nádoba, jejíž povrch je souvisle vertikálně „prstovaný“ dřívkem, z žárového hrobu v Třebušicích (okr. Most), který je datován na přelom fází K VI a Št I (Bouzek – Koutecký 1972, 444, 479, obr. 6:B7).

Hrnce a amforovité hrnce

Hrncovité nádoby představují morfologicky poměrně nesourodou skupinu hrubé keramiky, zahrnující převážně menší exempláře, které nelze řadit mezi zásobnice a ve štítarském období k amforám. Velikost byla často také jedním z hlavních kritérií, proč některé podobně profilované okrajové zlomky nepočítat k vejčitým zásobnicím, ale k hrncům. Při velké zlomkovitosti sídlištních nálezů není třeba značné potíže s rozlišením zásobnic a hrnců i jejich jednotlivých typů zvláště zdůrazňovat, neboť jde o problém všeobecně známý (cf. např. Pleinerová – Hrala 1988, 96; Chvojka 2009, 41–43) a také v této práci několikrát připomínaný. Podle formálního typologického schématu bychom mohli hrnce esovitě profilované nebo s odsazeným válcovitým až mírně nálevkovitým hrdlem, opatřené u okraje dvěma uchy, klasifikovat poněkud nepřilehavě jako tzv. květináče (Hrala 1973, 66; Pleinerová – Hrala 1988, 103). Na základě znalosti celých tvarů z jiných knovízských lokalit měla zřejmě většina hrnců tohoto typu dvě ucha a stejně tomu jistě bylo i v Kněževsi, i když odtud máme k dispozici jen tak malé okrajové části nádob, že se na nich mohlo v optimálním případě dochovat pouze jedno ucho.

Jednouché hrnce, opatřené někdy na protilehlé straně místo ucha různě tvarovanými plastickými výčnělky, pocházejí z prostředí mladomohylového (cf. např. Ernée – Smejtek 2004, 273, obr. 5:3) a můžeme se s nimi setkat i v mohylovo/knovízském horizontu Mo/Kn 1 v Kněževsi. Hrnec z objektu 830/98 měl proti páskovému uchu protáhlý lištovitý výčnělek na podhrdlí a nad ním lalokovitě vytažený okraj (obr. 102:1; 106:6), zatímco u jiného exempláře z téhož celku byla pod zesíleným okrajem dvojice pupků (obr. 102:3; 106:8). Celý povrch těchto nádob je většinou svisle prstovaný (např. obj. 1386/98 – obr. 102:2; 106:7) a jiná úprava se objeví jen výjimečně, jako například šikmé rýhování u fragmentu hrnce z objektu 2667/98 (obr. 102:4; 106:9).

Hrnce s jedním, či původně spíše dvěma páskovými a často svisle prstovanými uchy, vybíhajícími z okraje nebo nasazenými těsně pod ním, se v Kněževsi objevují v různých morfologických variantách. Ty sahají od nádob víceméně plynule esovitě profilovaných (např. Kn 3: obj. 1562/98 – obr. 102:8; 115:2; Kn 4a: obj. 258/98 – obr. 102:14; 128:1; obj. 2300/98 – obr. 102:18; 128:3; obj. 1578/98 – obr. 102:16; 128:5; Kn/Št 1a: obj. 2749/98 – obr. 102:62; 146:9) přes tvary s mírně odsazeným hrdlem, které je někdy jen naznačeno či zvýrazněno odlišným (horizontálním) směrem prstování povrchu (např. Kn 3: obj. 2627B/98 – obr. 102:7; 115:1; obj. 1562/98 – obr. 102:10; 115:3; Kn 4a: obj. 1440/98 – obr. 102:17; 128:2; Kn 4b: obj. 2558/98 – obr. 102:31; 142:1; obj. 2623/98 – obr. 102:32; 142:2; obj. 2620/98 – obr. 102:33; 142:3; obj. 1522/98 – obr. 102:36; 142:6; obj. 1468/98 – obr. 102:38; 142:8; obj. 2038/98 – obr. 102:47; 142:19) až k exemplářům s poměrně výrazně rozevřeným přímým nebo lehce prohnutým hrdlem (např. Kn 4a: obj. 2604/98 – obr. 102:15; 128:4; Kn 4b: obj. 2782/98 – obr. 102:34; 142:4; obj. 1616/98 – obr. 102:35; 142:5; obj. 1964A/98 – obr. 102:37; 142:7).

Podobné tvarové spektrum nalezneme také u hrnců, jejichž ucha se nám nedochovala, i u skupiny nádob původně zřejmě bezuchých. Rovněž povrch jednotlivých variant těchto hrnců je převážně upraven prstováním či alespoň jeho náznaky, které může ve svislém směru pokrývat celou nádobu (např. Kn 4a: obj. 1981/98 – obr. 102:20; 128:7; obj. 816/98 – obr. 102:23; 128:10; obj. 2366/98 – obr. 102:24,28; 128:11,16; obj. 1725/98 – obr. 102:30; 128:15; Kn 4b: obj. 1434/98 – obr. 102:43; 142:16; obj. 1808A/98 – obr. 102:46; 142:20; obj. 2755/98 – obr. 102:48; 142:21; obj. 1481/98 – obr. 102:49; 142:22; obj. 2623/98 – obr. 102:54; 143:10; Kn/Št 1a: obj. 2754/98 – obr. 102:63; 146:10), případně pouze její tělo (např. Kn 2: obj. 724/98 – obr. 102:5; 109:9; Kn 4a: obj. 1152/98 – obr. 102:21; 128:8).

Dosti častá je také kombinace svislého prstování na těle s vodorovným na mírně i výrazněji odsazeném hrdle (např. Kn 2: obj. 2333/98 – obr. 102:6; 109:10; Kn 3: obj. 1562/98 – obr. 102:10; 115:4; obj. 2192/98 – obr. 102:12; 115:6; obj. 2227B/98 – obr. 102:13; 115:7; Kn 4a: obj. 2199/98 – obr. 102:19; 128:6; obj. 1135/98 – obr. 102:22; 128:9; obj. 2040/98 – obr. 102:26; 128:13; Kn 4b: obj. 1430/98 – obr. 142:9–10; obj. 1522/98 – obr. 102:40–41; 142:11,13; obj. 2415/98 – obr. 102:39; 142:12; obj. 2568/98 – obr. 142:14; obj. 1964A/98 – obr. 102:44; 142:17; obj. 46B/98 – obr. 102:56; 143:1; obj. 2527/98 – obr. 102:55; 143:11; Kn/Št 1a: obj. 2749/98 – obr. 102:65; 146:12).

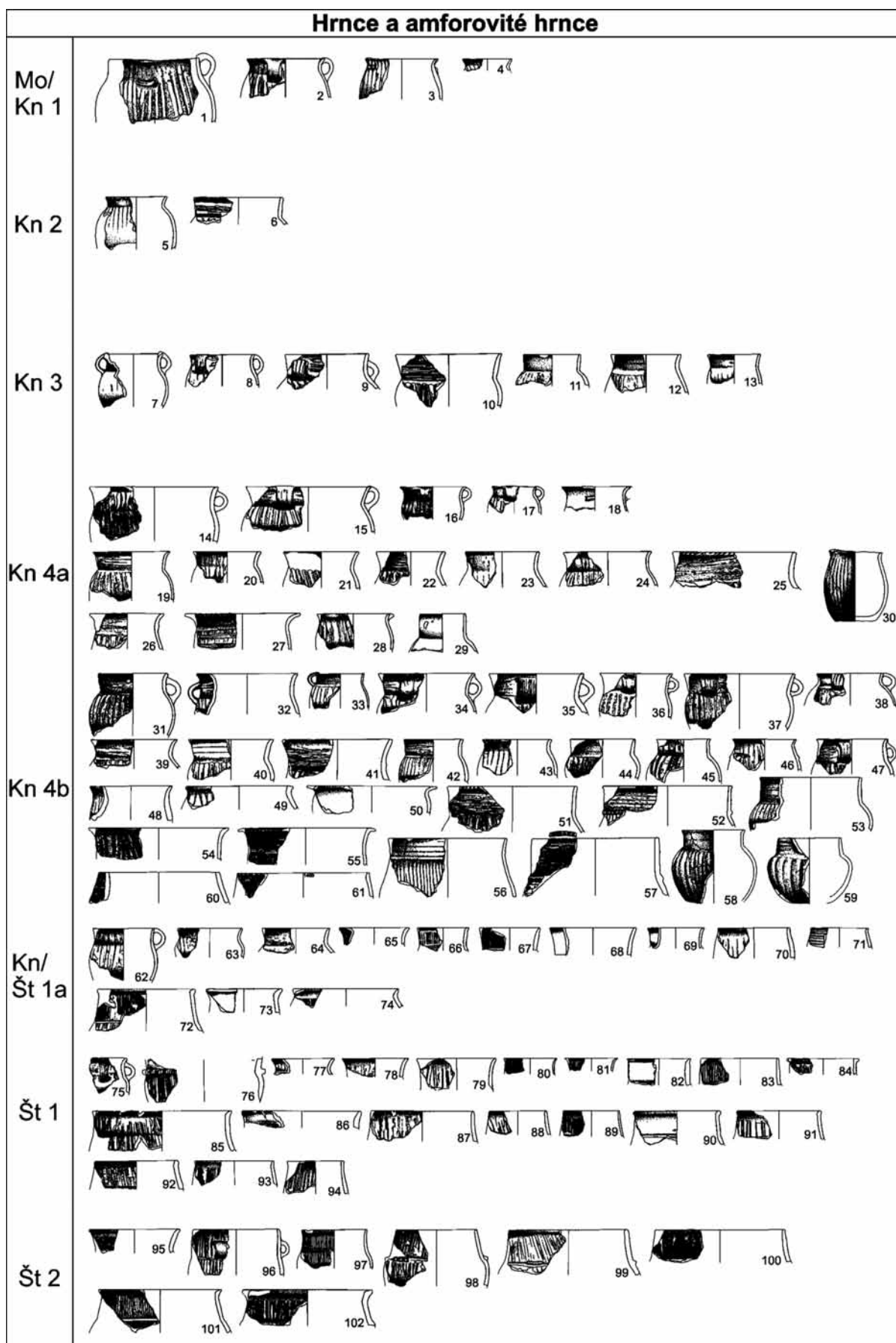
Okraje některých exemplářů jsou navíc zdobeny důlkováním (např. Kn 4a: obj. 2605/98 – obr. 102:27; 128:14; Kn 4b: obj. 2782/98 – obr. 143:2) či šikmým přesekáváním (např. Kn 4a: obj. 1154/98 – obr. 102:25; 128:12; Kn 4b: obj. 1434/98 – obr. 143:3; obj. 1808A/98 – obr. 102:51; 143:4). V mladším úseku vrcholného knovízského horizontu (Kn 4b) se pak v Kněževsi u hrubších hrncovitých tvarů vyskytla společně s důlkovanými okraji i stejně zdobená plastická páska, zvyrazňující přechod mezi válcovitým hrdlem a tělem nádoby (obj. 2038/98 – obr. 102:52; 143:5; obj. 1430/98 – obr. 102:57; 143:7). Pro hrnce z tohoto období je také charakteristická poměrně častá úprava prstovaného povrchu ještě pomocí dřívka.

Obecně však nelze hrnce použít pro podrobnější chronologické třídění, a to nejen z hlediska tvaru, ale ani způsobu úpravy povrchu. Svislé prstování celé nádoby, považované za starobylý prvek vycházející z mohylových tradic, se v Kněževsi objevuje v průběhu celého vývoje knovízské kultury a jeho zastoupení v mladším období nijak výrazně neklesá. Podobně je tomu s hrnci s hladkým nezdrsněným povrchem, jejichž předpokládaný vyšší výskyt ve starších horizontech se v Kněževsi rovněž nepotvrzuje a stejnou situaci lze sledovat i na jiných knovízských lokalitách (cf. Pleinerová – Hrala 1988, 96, 103–104). Hrnce s hladkým povrchem jsou ostatně v Kněževsi celkově ve značné menšině (např. Kn 4a: obj. 2300/98 – obr. 102:18; 128:3; Kn 4b: obj. 137A/98 – obr. 102:50; 142:23). Určité chronologické vodítko tak může poskytnout, podobně jako v případě amforovitých a vejčitých zásobnic, především způsob „prstování“ povrchu nádob, které není v nejmladším období (Kn 4b) prováděno pouze prsty, ale často ještě v různé míře upravováno nějakým dřevěným nástrojem (širším plochým dřívkem, špachtlí?).

Charakteristický typ vejčitých hrnců vertikální stavby s válcovitým až mírně kónickým hrdlem, opatřených v některých případech malým kruhovým otvorem nade dnem, je v nálezech z Kněževsi poměrně vzácný. Přiřadit k němu lze například horní část exempláře s hladkým nezdrsněným povrchem z objektu 2300/98, náležejícího do staršího úseku vrcholného knovízského horizontu (Kn 4a) na lokalitě (obr. 102:29; 128:17). Vzhledem k fragmentárnímu zachování nebyl u něho, stejně jako v jiných případech, žádný otvor zjištěn. Tyto perforace jsou v literatuře obvykle označovány jako „otvory pro duši“ a byly zvláště u nálezů z našeho území dělány do stěn hrnců zpravidla ještě před výpalem. Kromě rituální funkce se uvažuje také o jejich čistě profánním využití, jako třeba při některých činnostech souvisejících s přípravou potravy (Hrala 1973, 67–68; 2000b, 94–95).

Jiné exempláře hrnců s víceméně válcovitým hrdlem (resp. velmi mírně kónickým či nálevkovitým) z Kněževsi souvisejí s výše zmíněným typem jen velmi volně, neboť mají spíše širší tělo i hrdlo a v některých případech také lehce vyhnutý okraj (např. Kn 4b: obj. 2771/98 – obr. 102:42; 142:15; obj. 1481/98 – obr. 102:45; 142:18; obj. 2115/98 – obr. 102:53; 143:6; obj. 235/98 – obr. 102:58; 143:8; obj. 2769/98 – obr. 102:59; 143:9). Masivnější hrnce s výrazněji kónickým, vodorovně prstovaným (resp. hustě dřívkovým) hrdlem ze závěrečné etapy knovízského vývoje na lokalitě (Kn 4b) ukazují svojí profilací na podobné hrncovité tvary štítarského období, kde však již jednoznačně převažuje úprava povrchu vedená ve vertikálním směru (např. obj. 2773/98 – obr. 102:60; 143:12; obj. 1400/98 – obr. 102:61; 143:13).

Klasické knovízské hrncovité nádoby se v Kněževsi objeví ještě ve smíšeném knovízsko/štítarském horizontu Kn/Št 1a (např. obj. 2749/98 – obr. 102:62,65,69; 146:9,12,16; obj. 2754/98 – obr. 102:63; 146:10; obj. 1587/98 – obr. 102:64; 146:11; obj. 1404/98 – obr. 102:68; 146:15), ale během staršího štítarského horizontu Št 1 už se s nimi můžeme setkat jen ojediněle (např. obj. 2064/98 – obr. 102:78; 150:1,4,6; obj. 2143/98 – obr. 102:77; 150:5). Štítarské hrncovité tvary s mírně rozevřeným přímým až lehce prohnutým hrdlem vycházejí z knovízských předloh a jejich povrch je převážně svisle rýhován dřívkem, špachtlí nebo hřebenem (např. Kn/Št 1a: obj. 1580/98 – obr. 102:66–67; 146:13–14; obj. 2621/98 – obr. 146:17; Št 1:

Obr. 102. Kněžves, okr. Praha-západ. Souhrnná chronologie keramiky (hrnce a amforovitě hrnce)

obj. 2233/98 – obr. 150:7; obj. 319/98 – obr. 102:79; 150:8; obj. 2143/98 – obr. 102:80–81; 150:9–10; Št 2: obj. 2334/98 – obr. 102:95; 152:13). Hrubší exempláře s nálevkovitým hrdlem, vyskytující se v Kněževsi ve starším a v menší míře i mladším štítarském horizontu, mohou mít různé ven vyhnutý či zevnitř hráněný okraj a lze je klasifikovat spíše jako specifickou variantu větších amforovitých hrnců (např. Št 1: obj. 2143/98 – obr. 150:11; obj. 1074/98 – obr. 150:12–13; obj. 1907/98 – obr. 150:14; Št 2: obj. 1903/98 – obr. 152:14), u nichž jinak není výrazněji rozveřené hrdlo příliš běžné (Koutecký 1963, tab. VI:5,10; Bouzek 1967–69, obr. 7:7).

Také štítarské hrnce mohou být opatřeny uchem, táhnoucím se přes prohnuté hrdlo na výduť (např. Št 1: obj. 2513/98 – obr. 102:75; 150:3), nebo umístěným na víceméně válcovitém a převážně svisele rýhovaném hrdle (např. Št 2: obj. 2334/98 – obr. 102:96; 152:15–16). To bývá jen lehce odsazené od stejně povrchově upraveného těla a k optickému zvýraznění tohoto rozhraní slouží většinou mělký žlábek či vodorovná promáčkávaná lišta (cf. Pleinerová 1956, 248, obr. 7:2,7; Bouzek 1967–69, obr. 3:6; 12:6; 14:5–6; 20:1–2; Bouzek – Koutecký 1972, 479, obr. 2:C1; Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 42, Pl. XXXI:2,9; XXXII:19,21; Hrala 1973, 108, obr. 13:3,6–8). Stejně je tomu i v Kněževsi u řady svisele hřebenovaných, dřívkových i špachtlovaných exemplářů (např. Št/Kn 1a: obj. 1960/98 – obr. 102:72; 146:21; Št 1: obj. 319/98 – obr. 102:76; 150:2; obj. 895/98 – obr. 102:92; 150:28; Št 2: obj. 2334/98 – obr. 152:18; obj. 2035/98 – obr. 102:101; 152:19–20,26), přičemž se může objevit nejen výše zmíněná kombinace žlábků s uchem, ale také s podélnými plastickými výčnělky (hladkými nebo důlkovanými), ležícími v jeho linii (např. Št 2: obj. 1903/98 – obr. 102:99; 152:22; obj. 2035/98 – obr. 102:98; 152:21; obj. 2334/98 – obr. 102:102; 152:27).

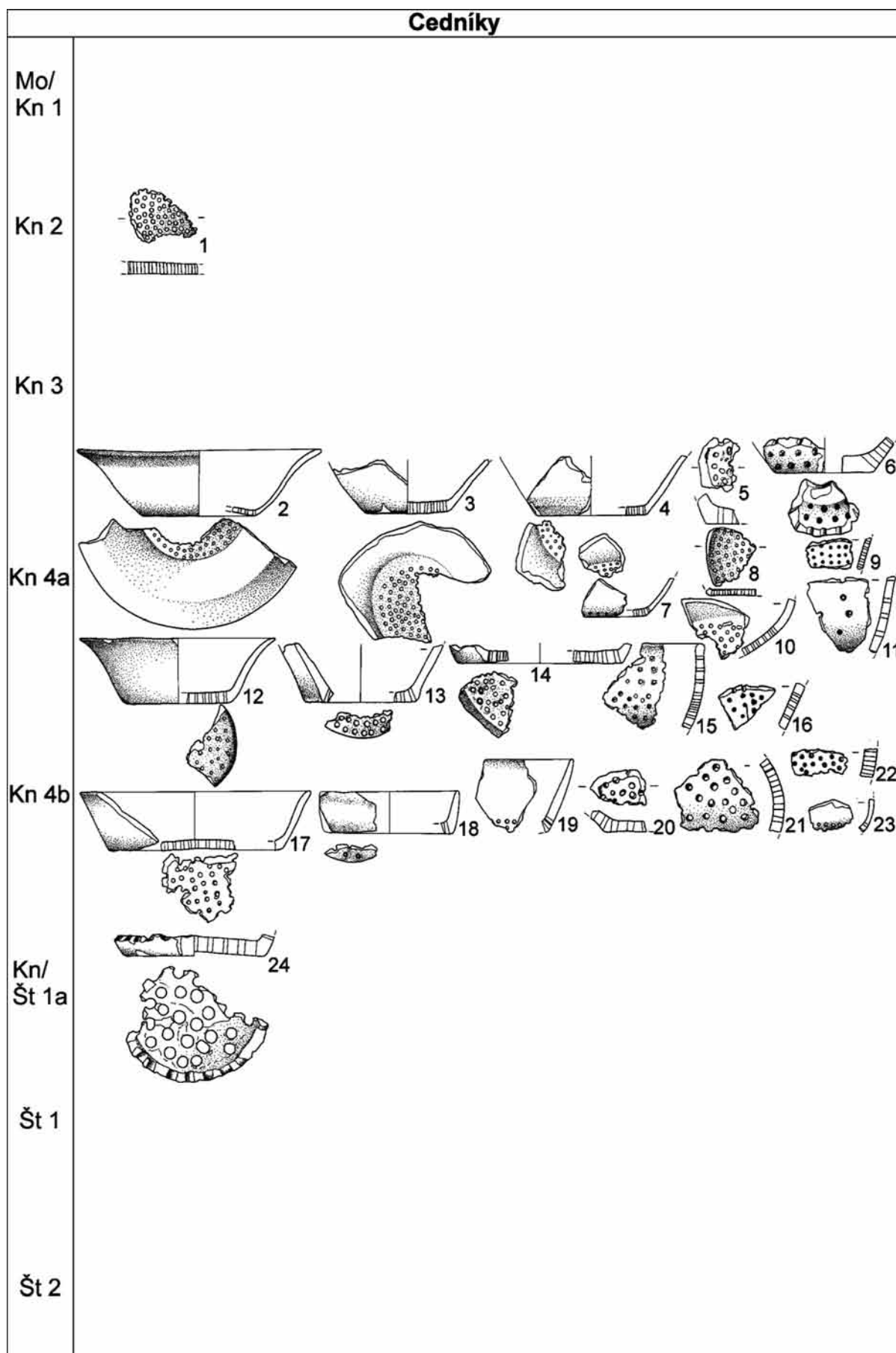
Vedle zhruba válcovitého hrdla (např. Št 1: obj. 1907/98 – obr. 102:82; 150:15; obj. 319/98 – obr. 102:83,86; 150:16,19; obj. 2513/98 – obr. 102:84; 150:17; obj. 2233/98 – obr. 102:85; 150:18; Št 2: obj. 2334/98 – obr. 102:96–97; 152:16–18) se u štítarských hrnců z Kněževsi vyskytuje především hrdlo kónicky se zužující, jehož okraj může být jednoduše zaoblený či různě vyhnutý (např. Kn/Št 1a: obj. 2523A/98 – obr. 102:70; 146:18; obj. 1404/98 – obr. 102:71; 146:19; obj. 2621/98 – obr. 146:20; Št 1: obj. 2124/98 – obr. 102:87; 150:20; obj. 2513/98 – obr. 102:88–89; 150:21–22; obj. 2143/98 – obr. 150:23; obj. 2205A/98 – obr. 102:90–91,94; 150:24,26,29; obj. 2064/98 – obr. 150:25; obj. 319/98 – obr. 102:93; 150:27; obj. 1907/98 – obr. 150:30; Št 2: obj. 2035/98 – obr. 102:98; 152:21; obj. 1903/98 – obr. 102:99; 152:22; obj. 2334/98 – obr. 102:100; 152:23).

Zejména u fragmentů masivnějších, plošně svisele rýhovaných nádob (hřebenem, dřívkem, špachtlí) s výrazně kónickým hrdlem a ven vytaženým, převážně ještě z vnitřní strany hráněným okrajem, lze uvažovat o jejich přiřazení k amforovitým hrncům (např. Kn/Št 1a: obj. 2750/98 – obr. 146:22; obj. 1580/98 – obr. 102:74; 146:23,28; obj. 1578/98 – obr. 102:73; 146:24–25; obj. 1601A/98 – obr. 146:26–27; Št 1: obj. 1863/98 – obr. 150:31; obj. 2143/98 – obr. 150:32; Št 2: obj. 2035/98 – obr. 102:101; 152:26; obj. 2334/98 – obr. 102:102; 152:27; obj. 1936/98 – obr. 152:24–25). Při značné zlomkovitosti sídlištního materiálu z Kněževsi však nelze vyloučit ani to, že pocházejí z amfor se širokým hrdlem či amfor typu A8–9, jak již bylo naznačeno na jiném místě. Tyto tvary, označované někdy obecně jako amforovité nádoby, známe také z jiných lokalit štítarské kultury, přičemž těžiště jejich výskytu se předpokládá spíše ve střední až mladší fázi Bouzkova a Kouteckého třídění (cf. např. Píč 1896–97b, 187, tab. XXV:21; Spurný 1939–46, 159, obr. 2:4; Koutecký 1963, 121, obr. 2:2; Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 42, Fig. 33:9; Pl. XXXI:1; XXXII:21; Bouzek 1967–69, 35, obr. 17:9; Koutecký – Bouzek 1967, 52–53, obr. 15:B2; B3B; Hrala 1973, 108, tab. LVI:K).

Cedníky

Tyto předměty se vyskytují prakticky ve všech kulturách zemědělského pravěku a období popelnicových polí není v tomto směru žádnou výjimkou. Nepatří však mezi příliš časté nálezy a také jejich využití pro podrobnější vnitřní chronologii je zcela mizivé. To způsobuje především skutečnost, že se nejedná o nějaký specifický keramický typ, ale je využito běžných tvarů misek či koflíků (výjimečně dózovitých nádobek), od nichž se liší pouze perforací dna a někdy i stěn (cf. např. Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, Fig. 32:26; Hartl 1971–72, Abb. 19:1; 20:1; Hrala 1973, 74, tab. XXXII:3; Pleinerová – Hrala 1988, 123–

Obr. 103. Kněževs, okr. Praha-západ. Souhrnná chronologie keramiky (cedníky). 1 – obj. 1549/98; 2 – obj. 2605/98; 3 – obj. 2199/98; 4 – obj. 2292/98; 5 – obj. 2018/98; 6 – obj. 2586/98; 7 – obj. 2752/98; 8 – obj. 2365/98; 9 – obj. 2787/98; 10 – obj. 1643/98; 11 – obj. 2604/98; 12 – obj. 1073/98; 13 – obj. 1941/98; 14 – obj. 1387/98; 15 – obj. 1621/98; 16 – obj. 2285/98; 17 – obj. 2391/98; 18 – obj. 1468/98; 19 – obj. 1434/98; 20 – obj. 2640/98; 21 – obj. 1968/98; 22 – 2760/98; 23 – obj. 1942/98; 24 – obj. 1580/98. Keramika na obr. 97–103 je v různých měřících. Číslo objektů k nádobám na obr. 97–102 lze najít na zdrojových obrázcích 104–152

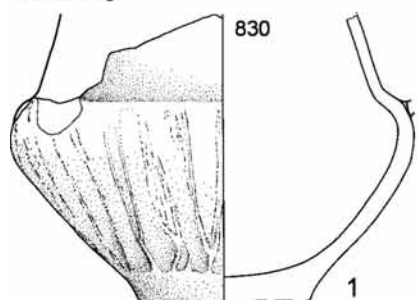
124, obr. 29:29; 47:26; 59:18; tab. XIII:4; XX:7; *Chvojka 2009*, 50, tab. 8:6; 14:10; 27:16). Rozpoznání cedníků v keramickém materiálu je sice velmi snadné, avšak vysvětlení jejich skutečné funkce nemusí být zcela jednoznačné. Celkem samozřejmě se uvažuje o využití souvisejícím s úpravou potravin, konkrétně například při zpracování mléka na tvaroh, ačkoliv to lze učinit i jednodušší cestou. Takový „cedník“ mohl proto sloužit třeba také jako schránka na žhavé dřevěné uhlí, k němuž se přidávaly různé vonné byliny a pryskyřice, tedy coby nějaké „obřadní vykuřovadlo“ (cf. *Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002*, 55).

V Kněževsi nalezené cedníky, resp. jejich poměrně malé fragmenty, se nijak zásadně morfologicky neodlišují od exemplářů z jiných knovízských lokalit. Ani u jednoho cedníku zde sice nemáme zachováno ucho, avšak to může být pouze důsledek značné zlomkovitosti sledovaného materiálu, kdy byl celý profil až k okraji zachován jen vzácně. Pokud to lze vůbec spolehlivě určit, tak zdejší cedníky často tvarově odpovídají mísám s rozevřenými přímými stěnami (např. obj. 2199/98 – obr. 103:3; obj. 2292/98 – obr. 103:4; obj. 2752/98 – obr. 103:7; obj. 1941/98 – obr. 103:13), které mohou být i poměrně nízké (obj. 2391/98 – obr. 103:17; obj. 1434/98 – obr. 103:19). Oba posledně jmenované exempláře jsou pak morfologicky dosti blízko velmi nízké dózovité nádobce s téměř válcovitými stěnami a perforovaným dnem z objektu 1468/98 (obr. 103:18), která má poměrně přesné analogie v Březně u Loun. Zlomek „dózy“ z této lokality sice nemá dno, takže nevíme nic o způsobu jeho úpravy, ale dochovaná část stěny nádoby je řídce děrována, což je jediný rozdíl oproti exempláři z Kněževsi (*Pleinerová – Hrala 1988*, 123, obr. 47:26). Některé další cedníky měly rozevřené stěny mírně prohnuté (obj. 2605/98 – obr. 103:2; obj. 1073/98 – obr. 103:12), nebo naopak oblé (obj. 1643/98 – obr. 103:10; obj. 1621/98 – obr. 103:15; obj. 1968/98 – obr. 103:21; obj. 1942/98 – obr. 103:23).

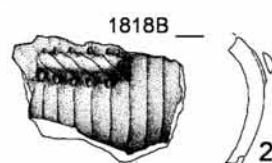
Nádoby byly děrovány vždy před výpalem, a to většinou dosti hustě, ale značně nepravidelně. Výjimečně řídce perforovaný zlomek pochází z objektu 2604/98 (obr. 103:11) a v tomto případě se jedná o stěnu, nikoliv dno cedníku. Z hlediska umístění perforace můžeme cedníky rozdělit na dvě základní skupiny, z nichž první zahrnuje nádoby, které mají proděravěné pouze dno, a druhá exempláře s otvory nejen ve dně, ale i ve stěně. Kromě perforace celé stěny až k okraji (obr. 103:15) se objeví i děrování, omezené pouze na spodní partie nádoby přiléhající ke dnu (obr. 103:10,23). Jednoznačný případ, kdy jsou perforovány jen stěny a dno je bez jakýchkoliv otvorů, doložen nemáme, ačkoliv malý zlomek z objektu 2586/98 (obr. 103:6) by teoreticky mohl naznačovat i tuto variantu. Výše uvedené rozlišení podle rozsahu děrování však není u cedníků z Kněževsi v řadě případů možné, a to především právě z důvodu jejich značné fragmentarizace.

Jak již bylo uvedeno, nemají cedníky samy o sobě prakticky žádnou chronologickou vypovídací schopnost, takže jsme při jejich časovém zařazení odkázáni na datování příslušných nálezových kontextů. Podle něho pochází naprostá většina cedníků, nalezených při výzkumu v Kněževsi, z vrcholného horizontu zdejšího knovízského osídlení (Kn 4). Některé lze zařadit již do jeho staršího úseku Kn 4a (např. obj. 2605/98 – obr. 103:2; obj. 2199/98 – obr. 103:3; obj. 2292/98 – obr. 103:4; obj. 2018/98 – obr. 103:5; obj. 2586/98 – obr. 103:6; obj. 2752/98 – obr. 103:7; obj. 2366/98 – obr. 103:8; obj. 2787/98 – obr. 103:9; 1643/98 – obr. 103:10; obj. 2604/98 – obr. 103:11), další část pak do mladšího úseku Kn 4b (např. obj. 2391/98 – obr. 103:17; obj. 1468/98 – obr. 103:18; obj. 1434/98 – obr. 103:19; obj. 2640/98 – obr. 103:20; obj. 1968/98 – obr. 103:21; obj. 2760/98 – obr. 103:22; obj. 1942/98 – obr. 103:23) a několik jen obecně do Kn 4 (např. obj. 1073/98 – obr. 103:12; obj. 1941/98 – obr. 103:13; obj. 1387/98 – obr. 103:14; obj. 1621/98 – obr. 103:15; obj. 2285/98 – obr. 103:16). Pouze jeden exemplář je datován do staršího knovízského horizontu Kn 2 (obj. 1549/98 – obr. 103:1) a stejně ojedinělý výskyt máme doložen i v přechodném knovízsko/štitarském sídelním horizontu Kn/Št 1a (obj. 1580/98 – obr. 103:24).

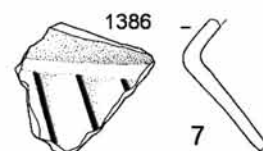
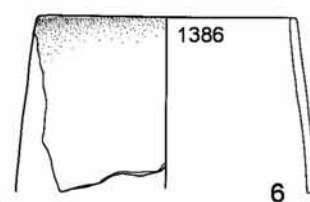
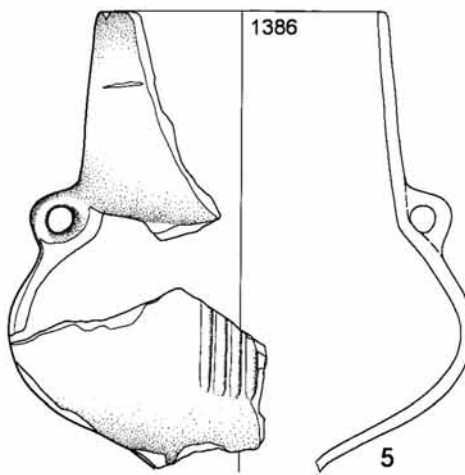
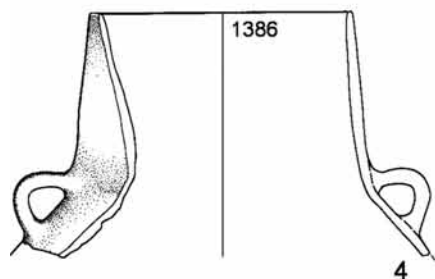
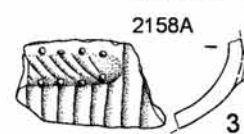
Amfory

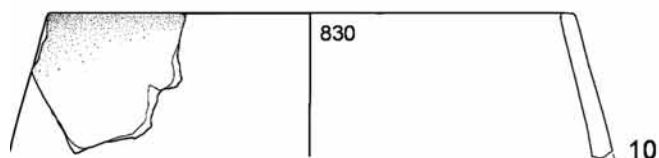
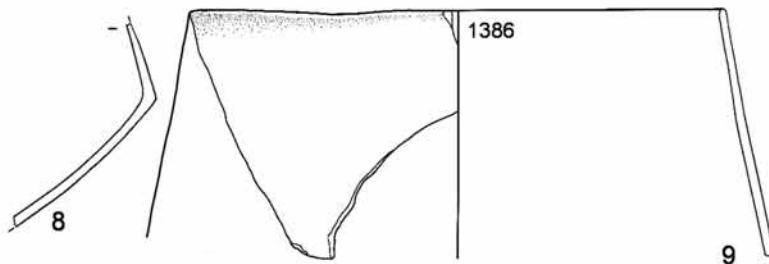
K1

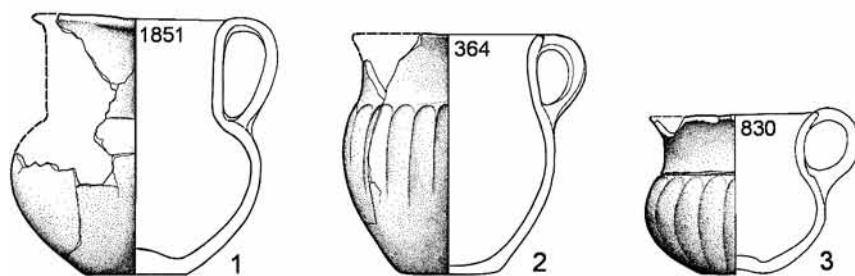
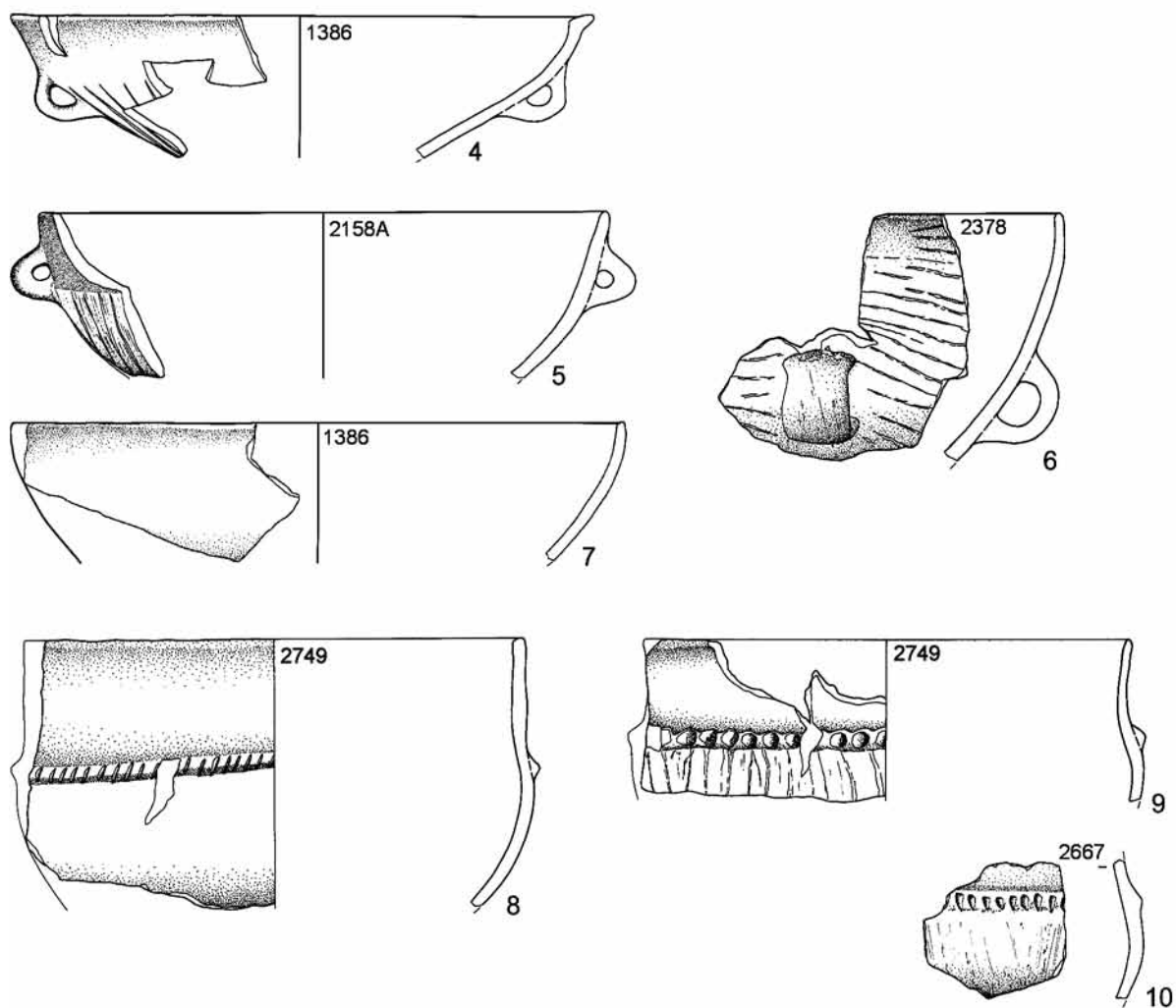
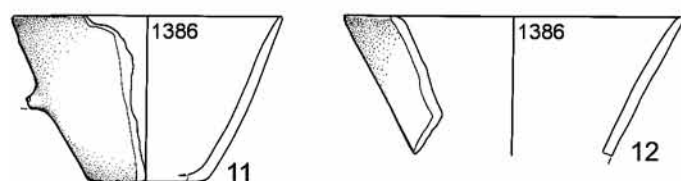
Mo/Kn 1

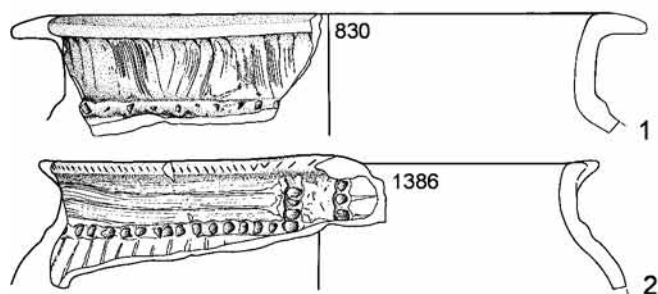
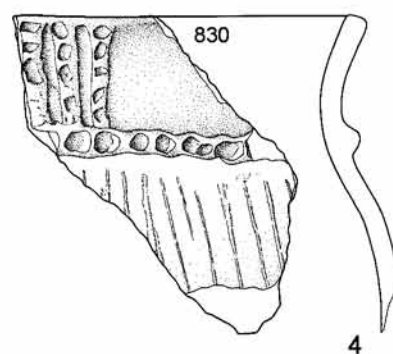
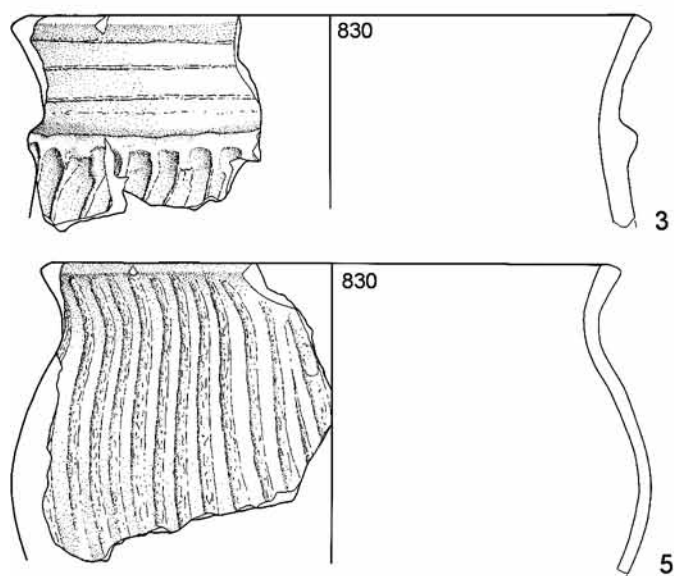
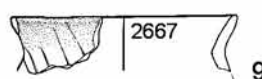
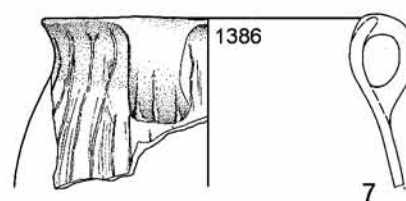
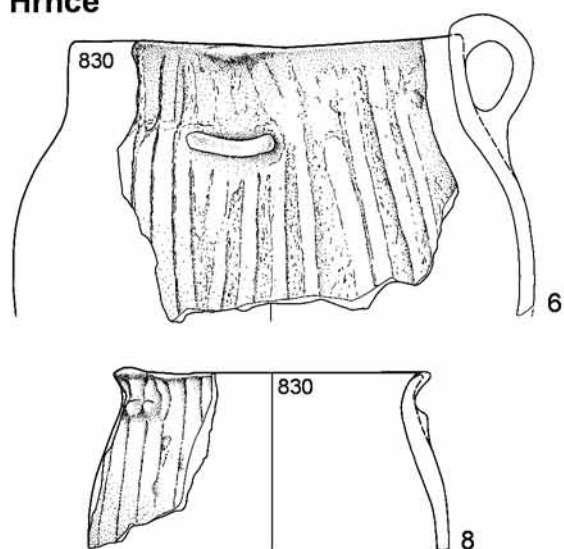
Okřiny

Obr. 104. Kněževes, okr. Praha-západ. Amfory a okřiny. Mohylovo/knovízský sídelní horizont (Mo/Kn 1)

Džbánky**K2****Mo/Kn 1****Mísy****Koflíky**

Obr. 105. Kněževs, okr. Praha-západ. Džbánky, mísy a koflíky. Mohylovo/knovízský sídelní horizont (Mo/Kn 1)

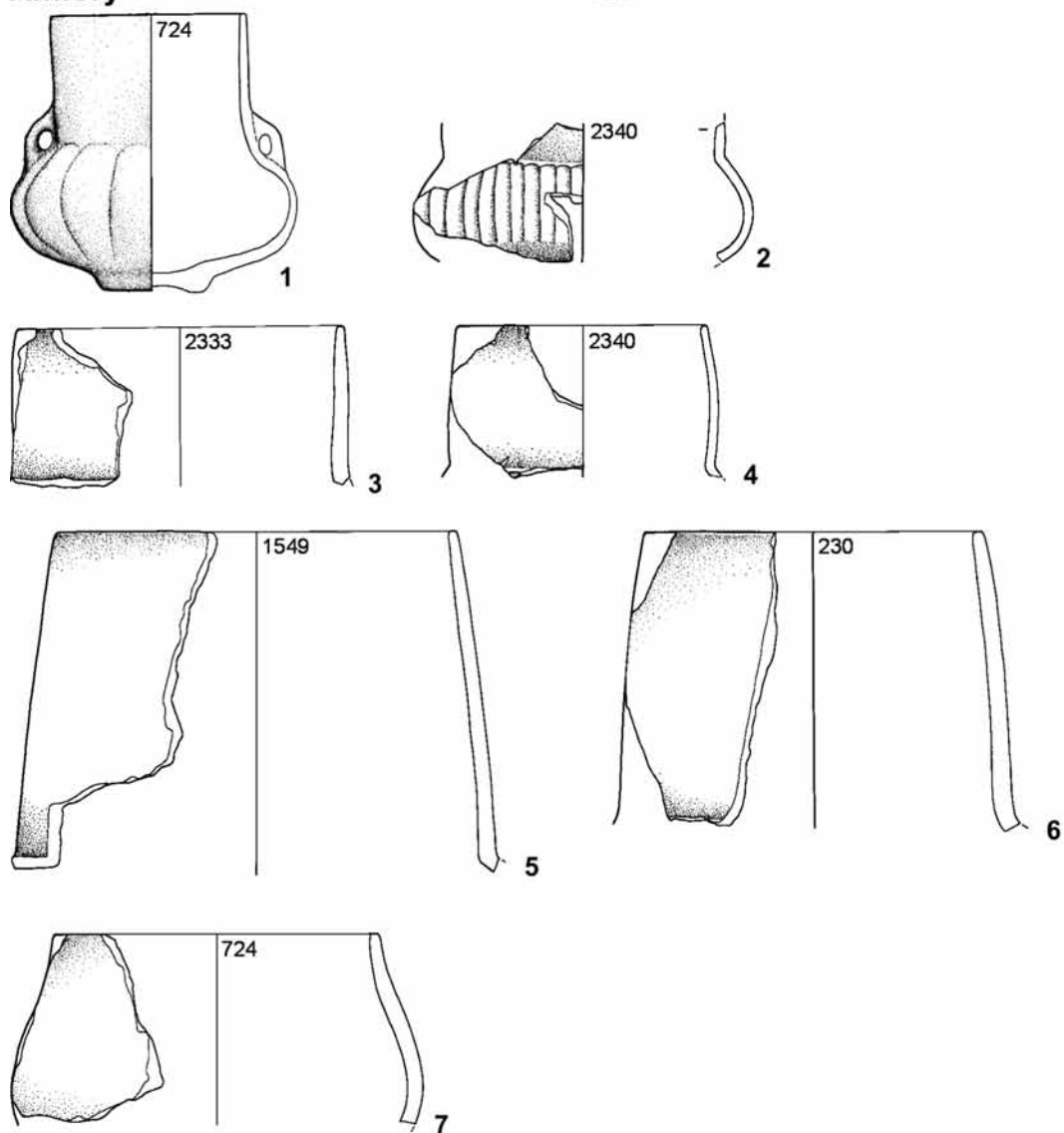
Amforovité zásobnice**K3****Mo/Kn 1****Vejčité zásobnice****Hrnce**

Obr. 106. Kněžves, okr. Praha-západ. Amforovité zásobnice, vejčité zásobnice a hrnce.
Mohylovo/knovízský sídelní horizont (Mo/Kn 1)

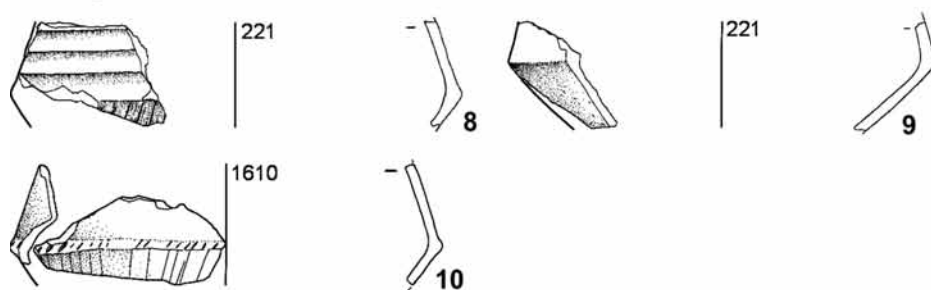
Amfory

K4

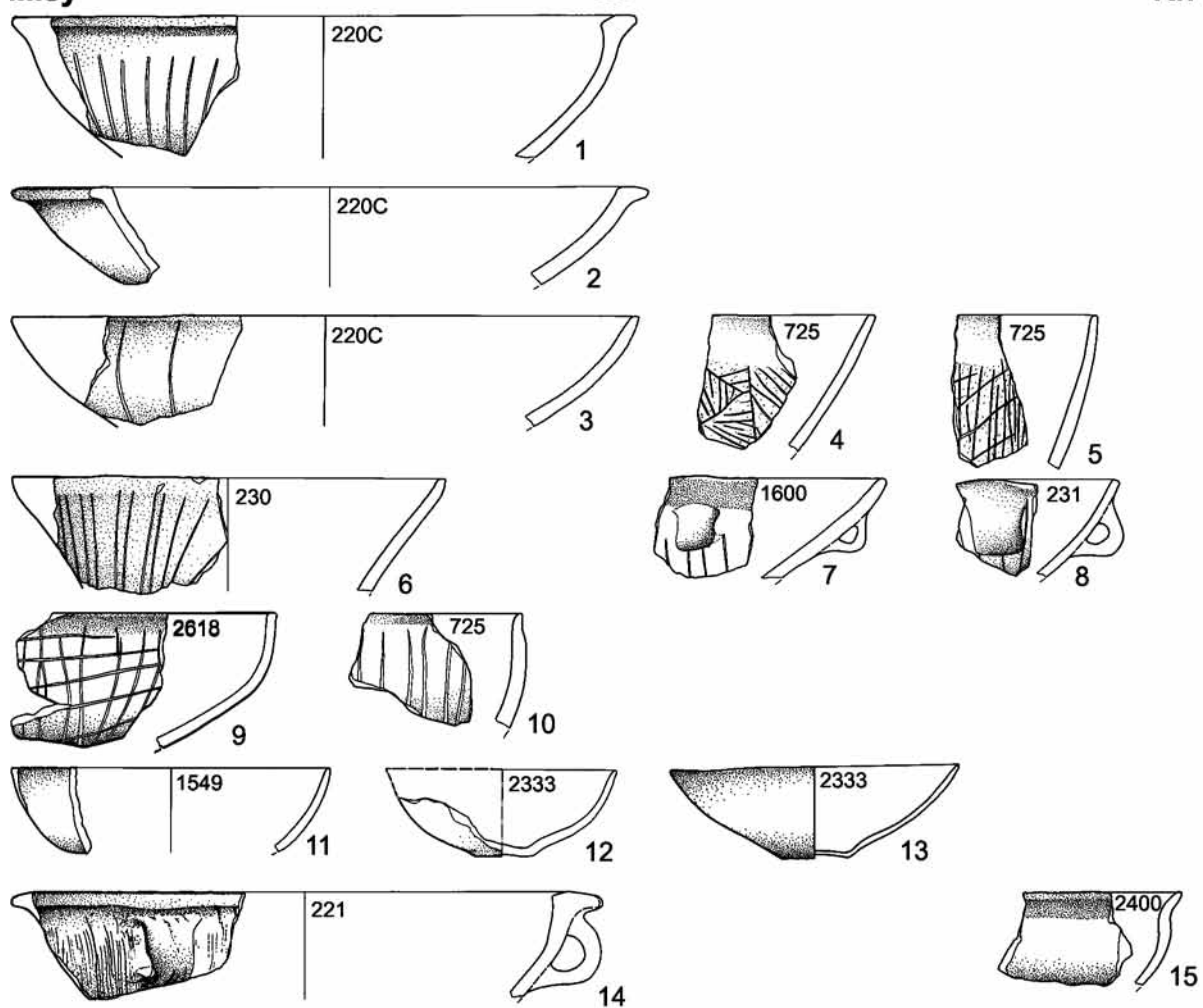
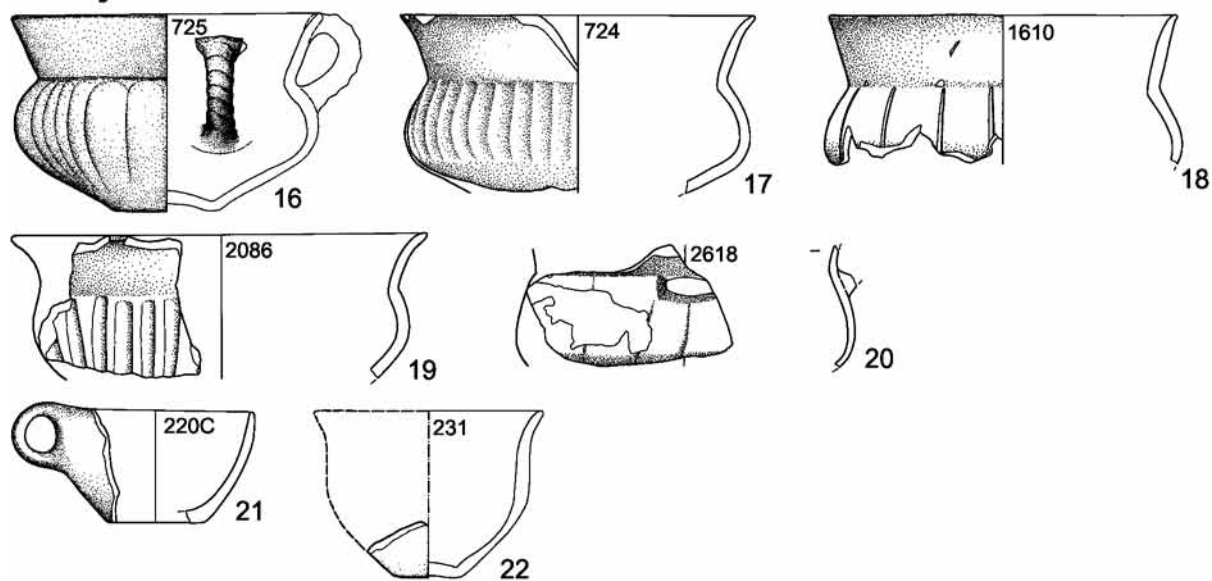
Kn 2

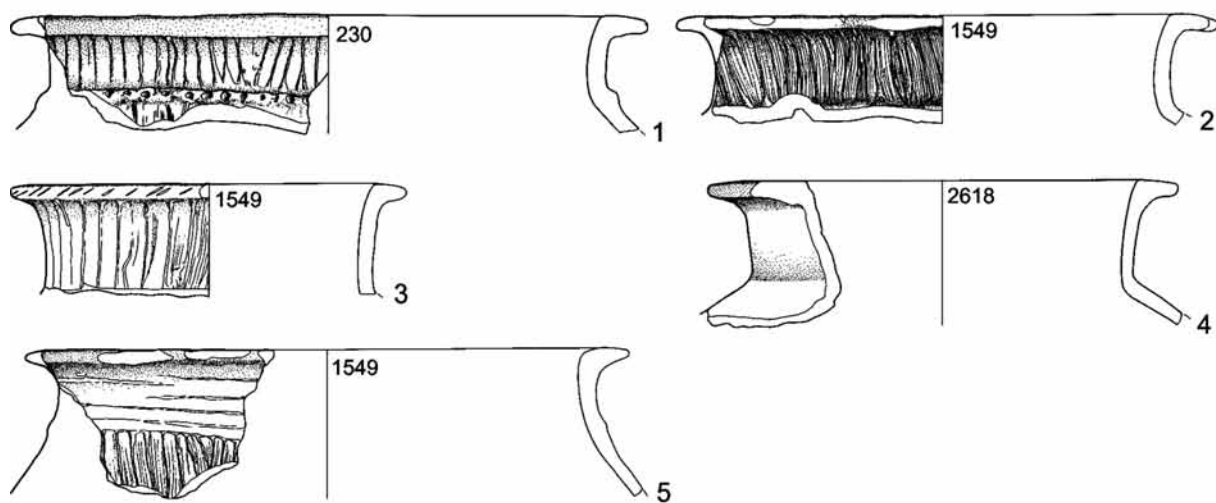
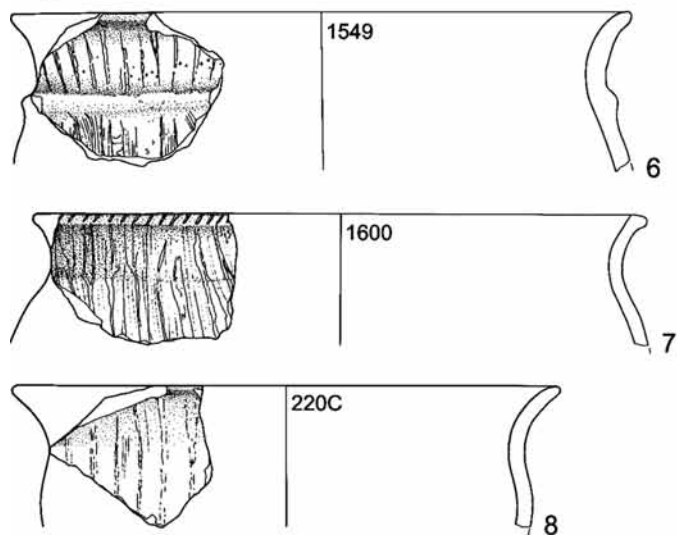
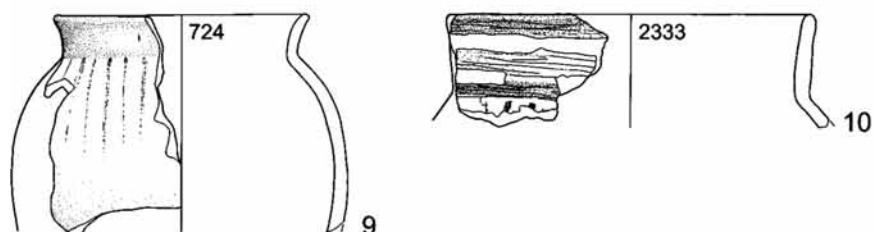
Okřiny

Obr. 107. Kněževs, okr. Praha-západ. Amfory a okřiny. Starší knovízský sídelní horizont (Kn 2)

Mísy**K5****Kn 2****Koflíky**

Obr. 108. Kněžves, okr. Praha-západ. Mísy a koflíky. Starší knovízský sídelní horizont (Kn 2)

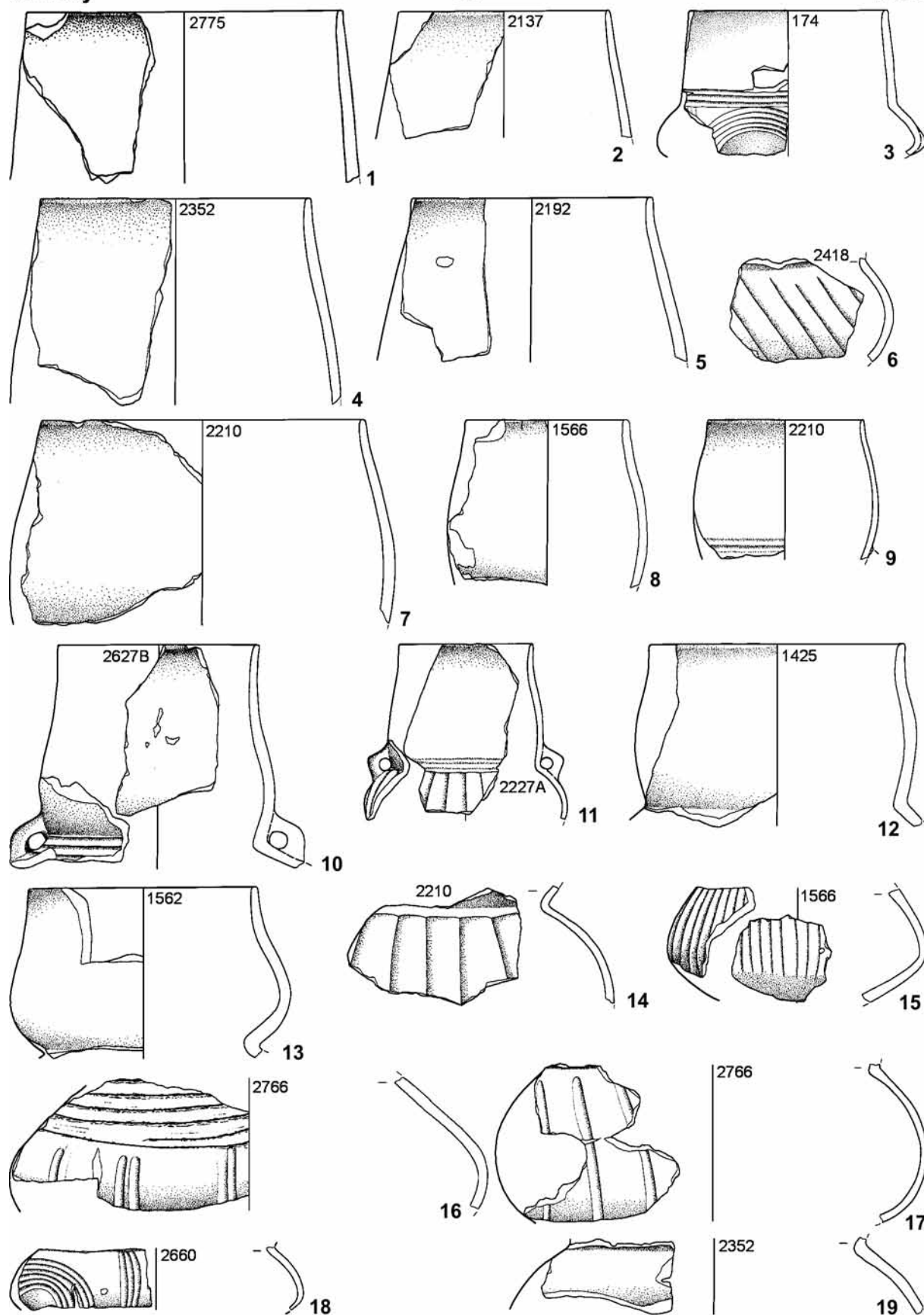
Amforovitě zásobnice**K6****Kn 2****Vejčité zásobnice****Hrnce**

Obr. 109. Kněževs, okr. Praha-západ. Amforovitě zásobnice, vejčité zásobnice a hrnce. Starší knovízský sídelní horizont (Kn 2)

Amfory

K7

Kn 3

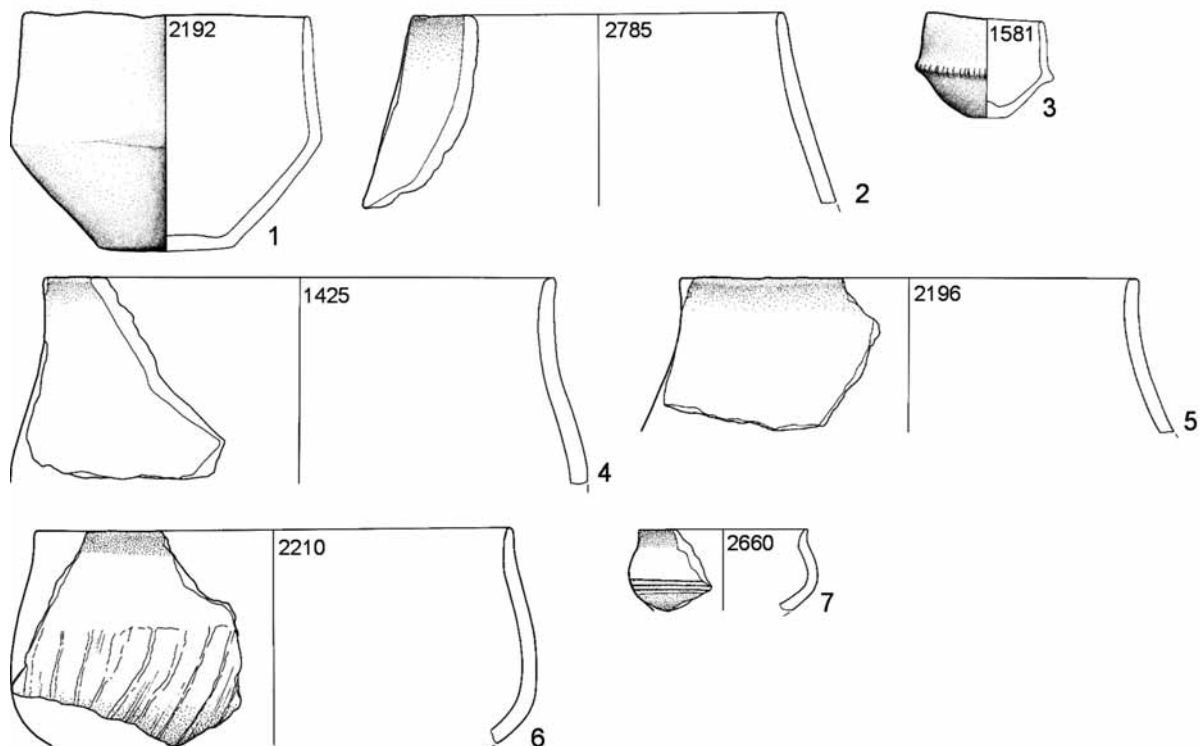

Obr. 110. Kněževes, okr. Praha-západ. Amfory. Střední knovízský sídelní horizont (Kn 3)

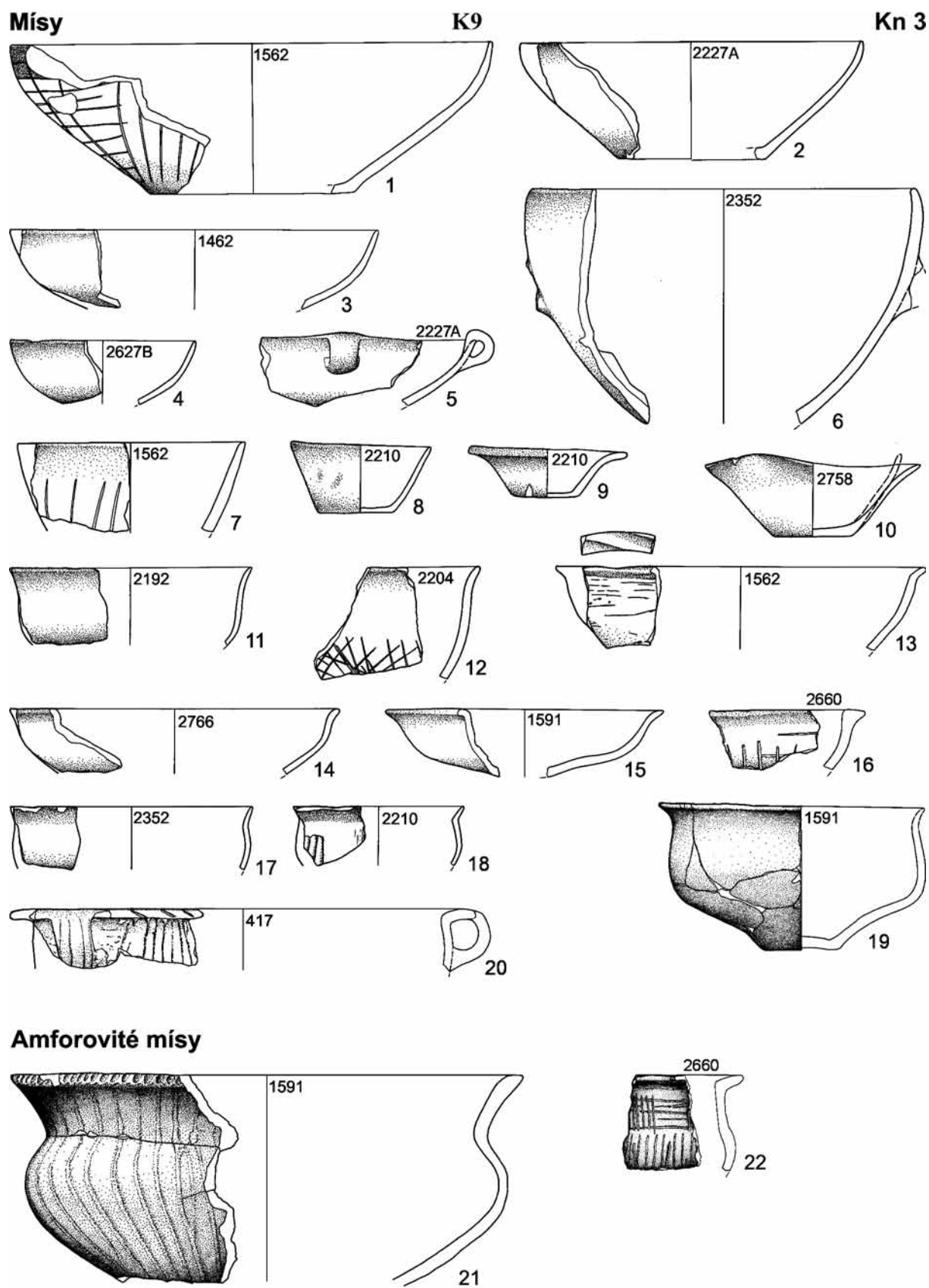
Okřiny

K8

Kn 3

Obr. 111. Knězeves, okr. Praha-západ. Okřiny. Střední knovízský sídelní horizont (Kn 3)

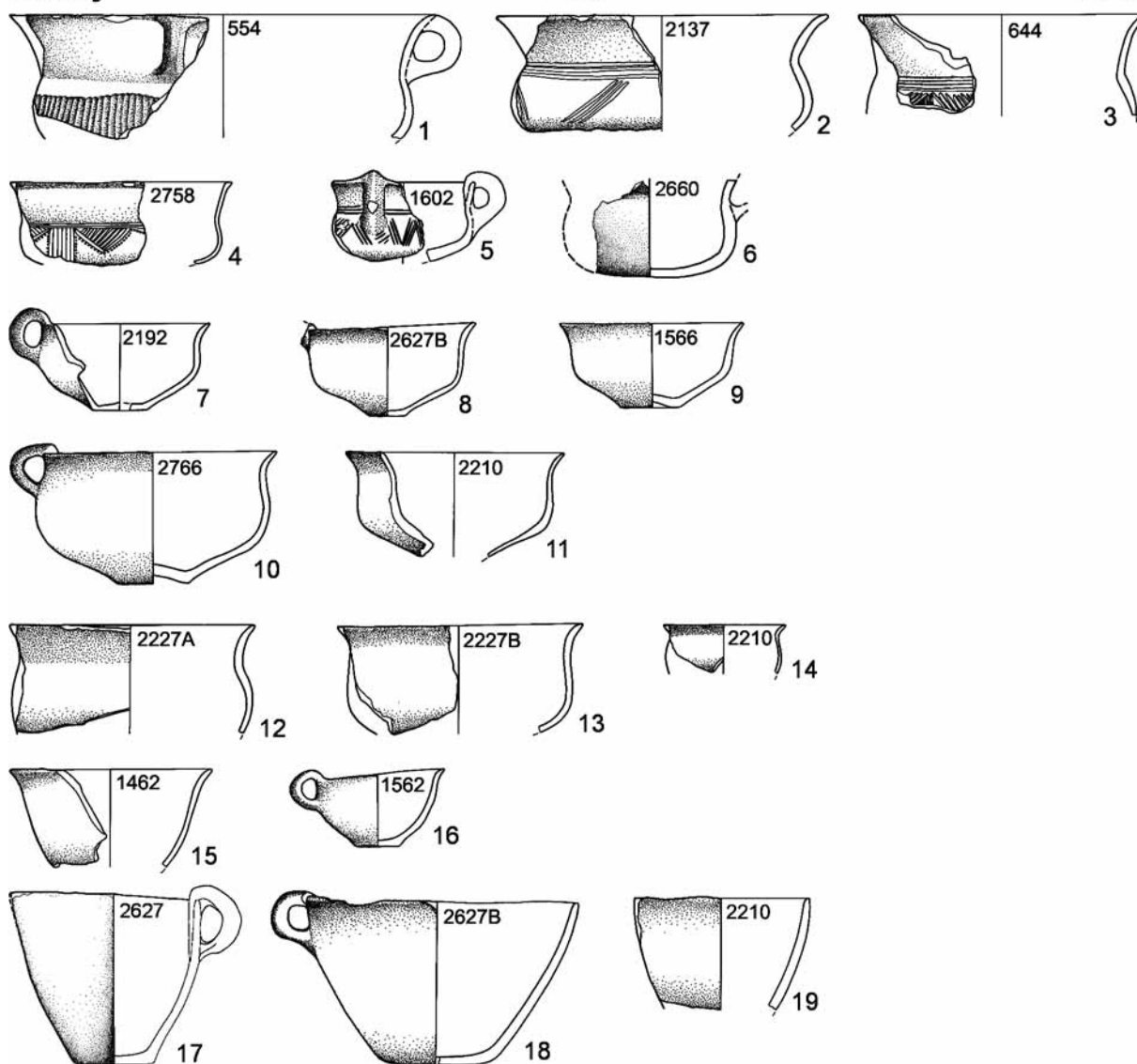

Obr. 112. Kněžves, okr. Praha-západ. Misy a amforovité misky. Střední knovízský sídelní horizont (Kn 3)

Koflíky

K10

Kn 3

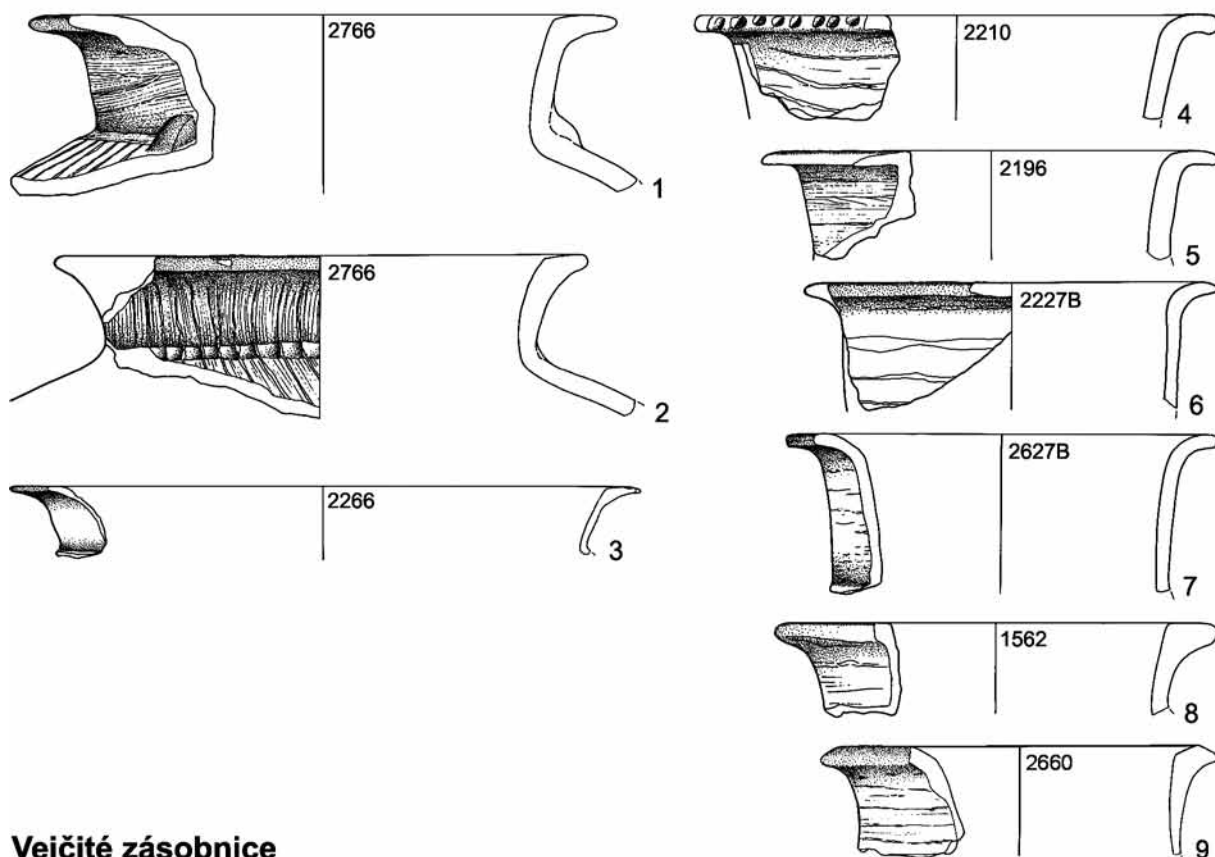

Obr. 113. Kněžves, okr. Praha-západ. Koflíky. Střední knovízský sídelní horizont (Kn 3)

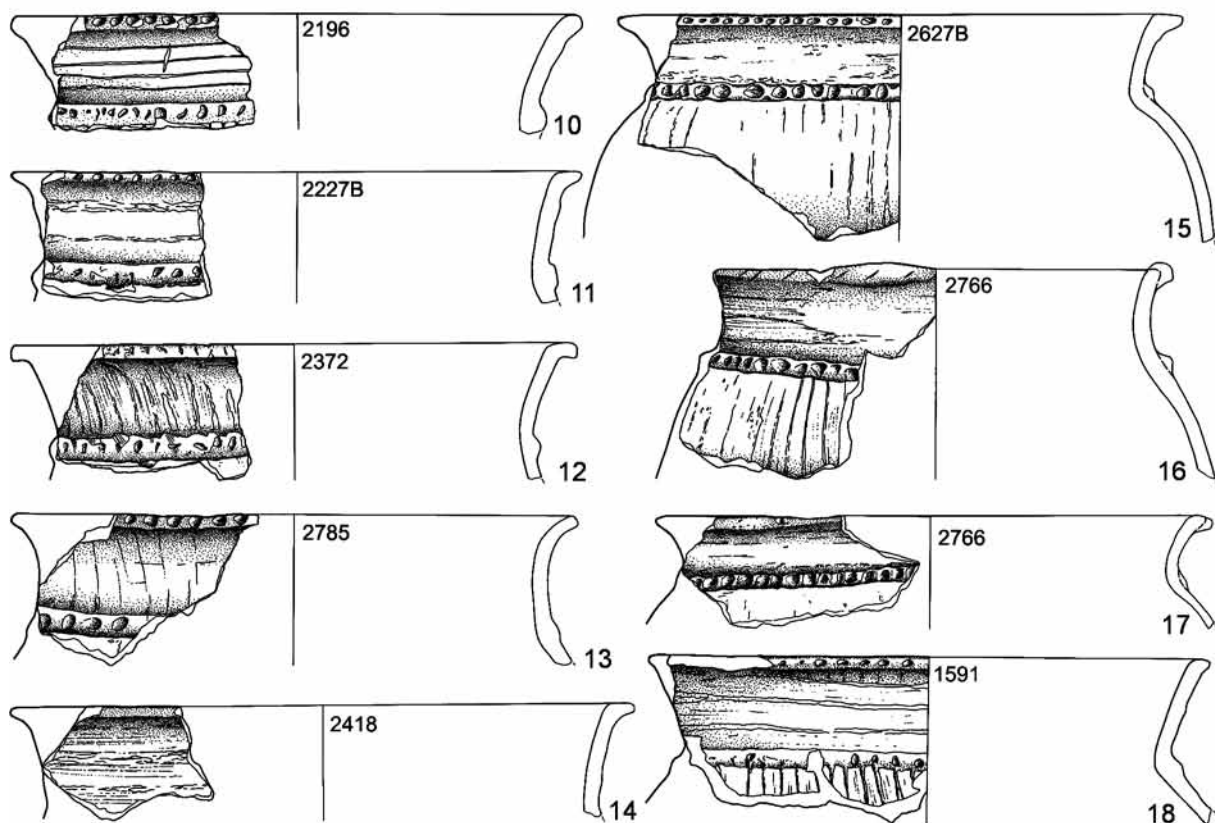
Amforovité zásobnice

K11

Kn 3

Vejčité zásobnice

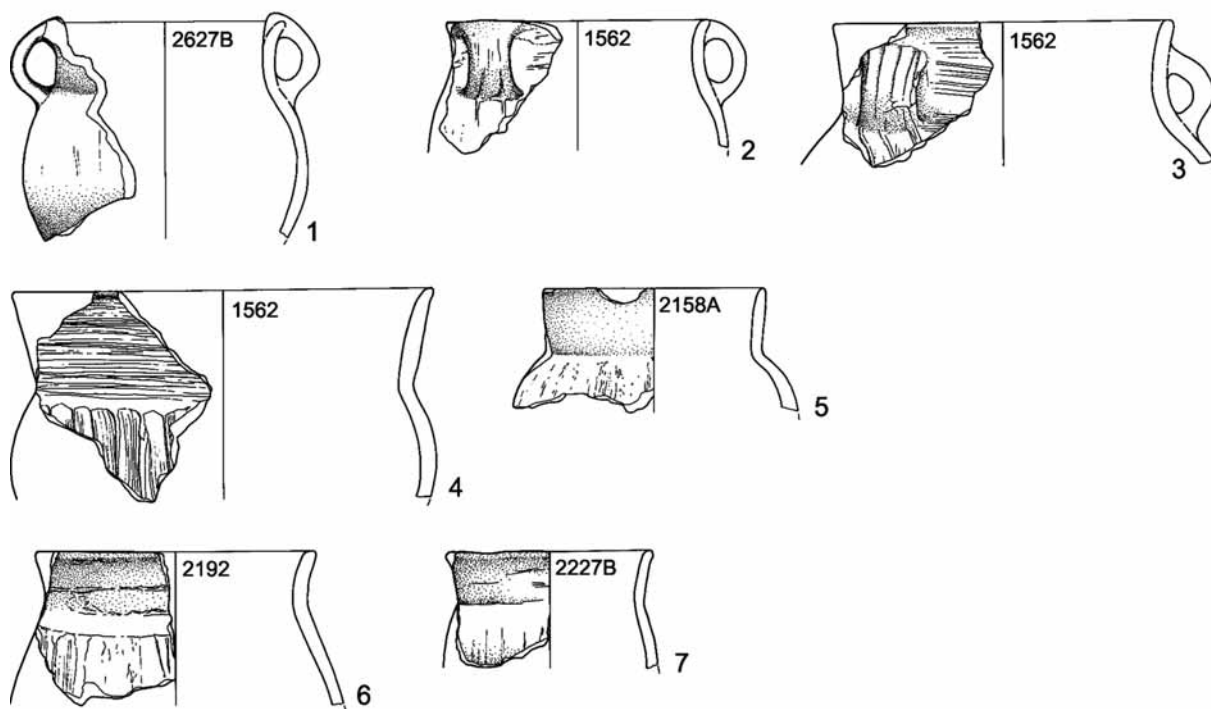

Obr. 114. Kněžves, okr. Praha-západ. Amforovité zásobnice a vejčité zásobnice. Střední knovízský sídelní horizont (Kn 3)

Hrnce

K12

Kn 3

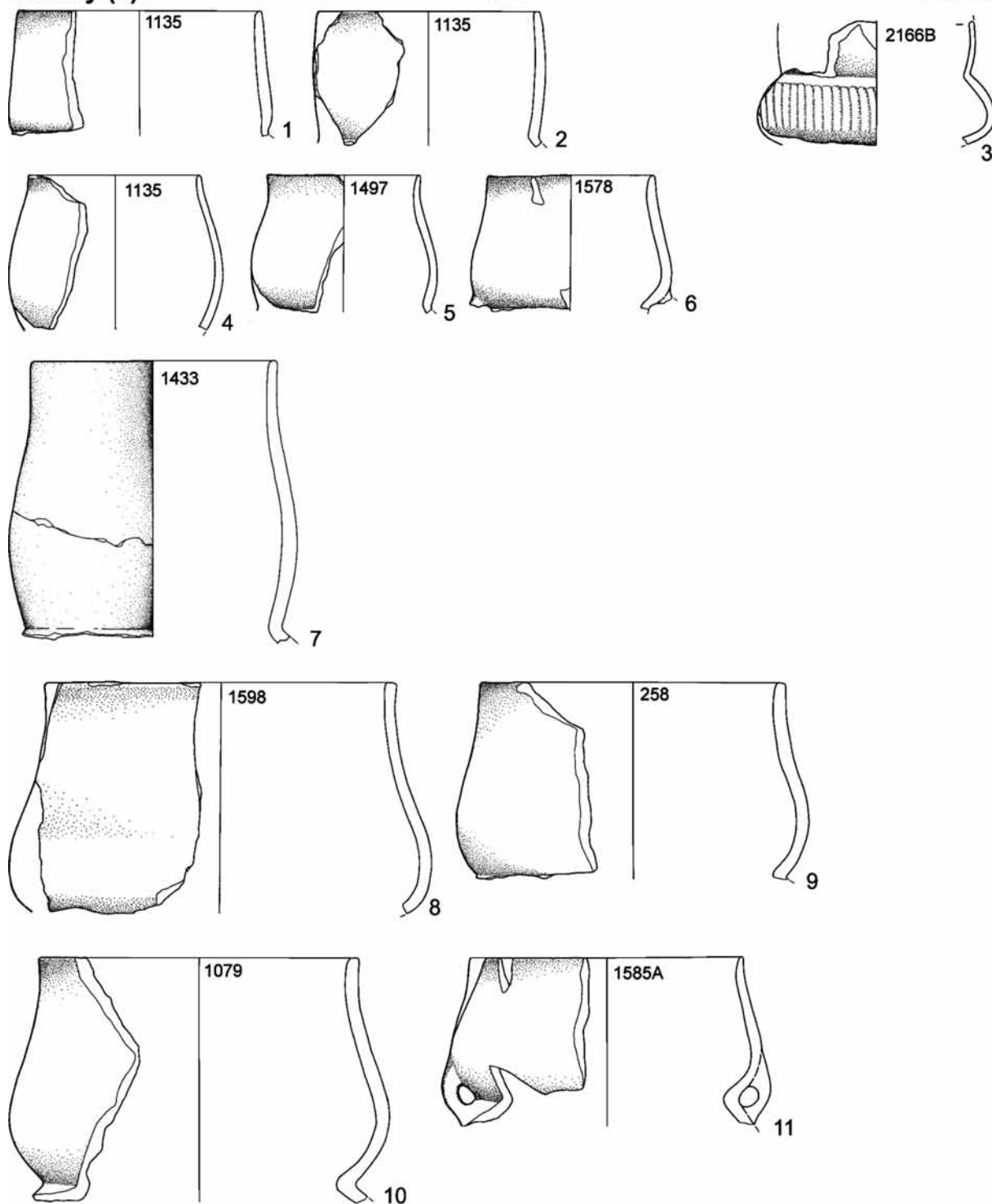

Obr. 115. Kněževs, okr. Praha-západ. Hrnce. Střední knovízský sídelní horizont (Kn 3)

Amfory (1)

K13

Kn 4a

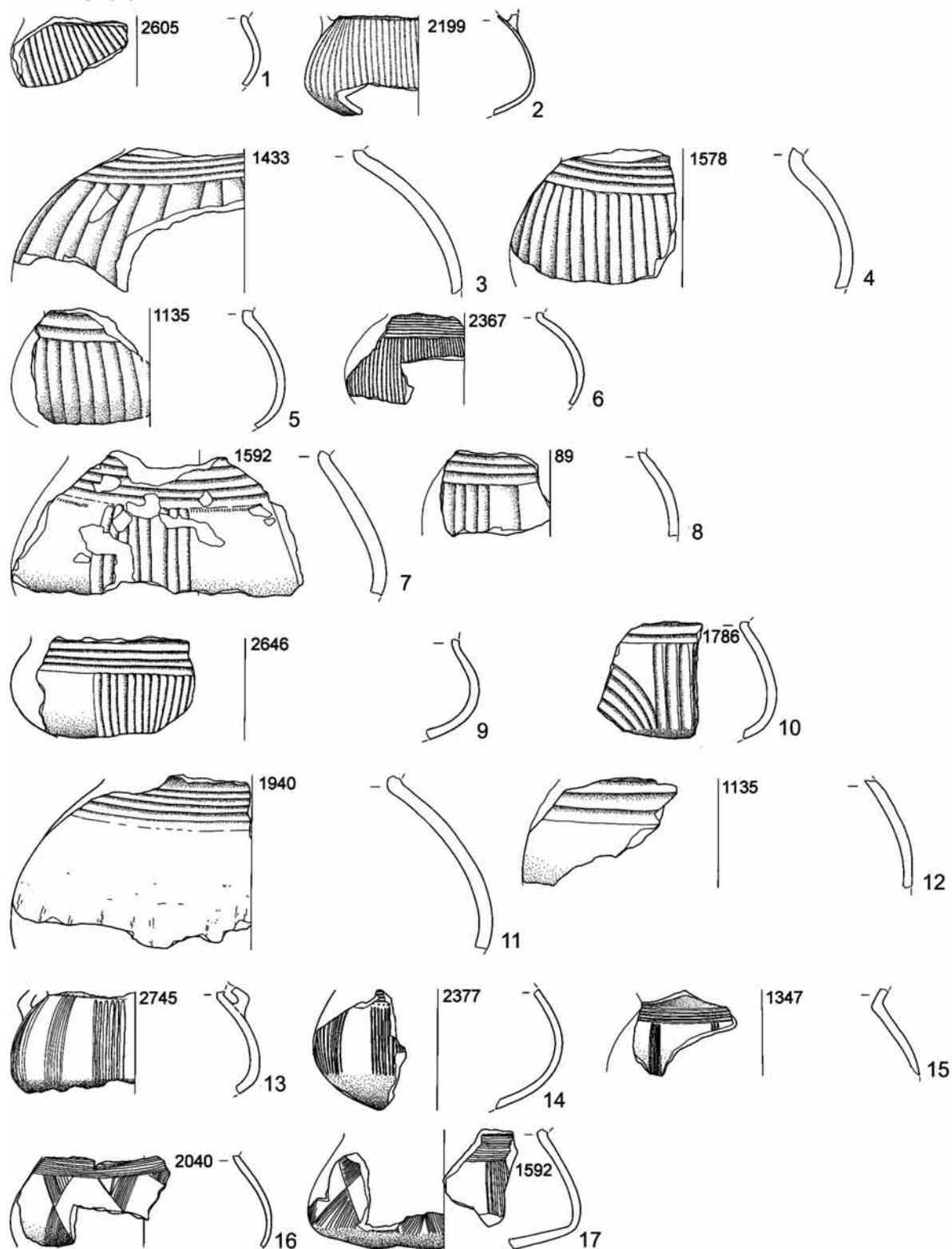

Obr. 116. Kněžves, okr. Praha-západ. Amfory (1). Starší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4a)

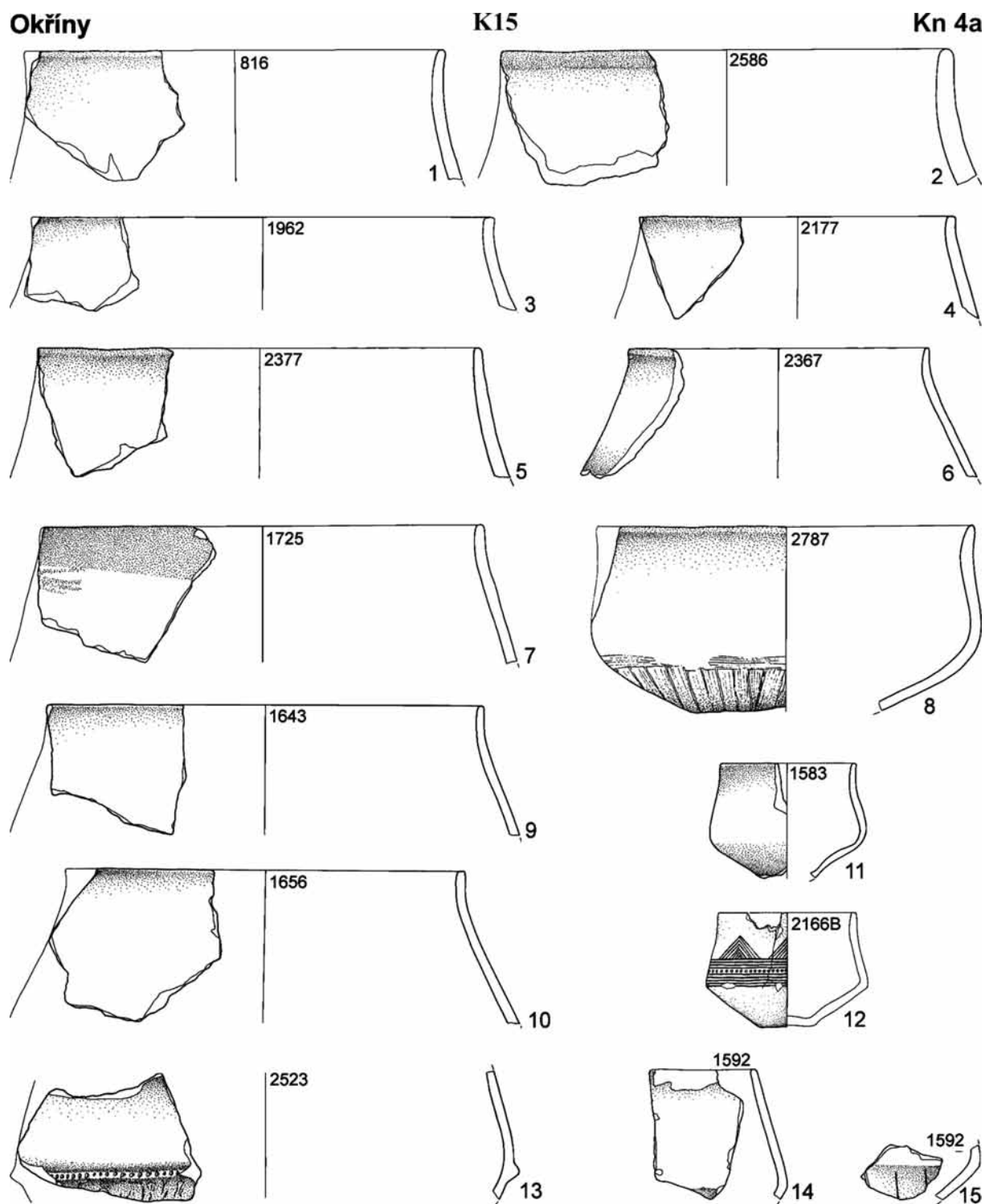
Amfory (2)

K14

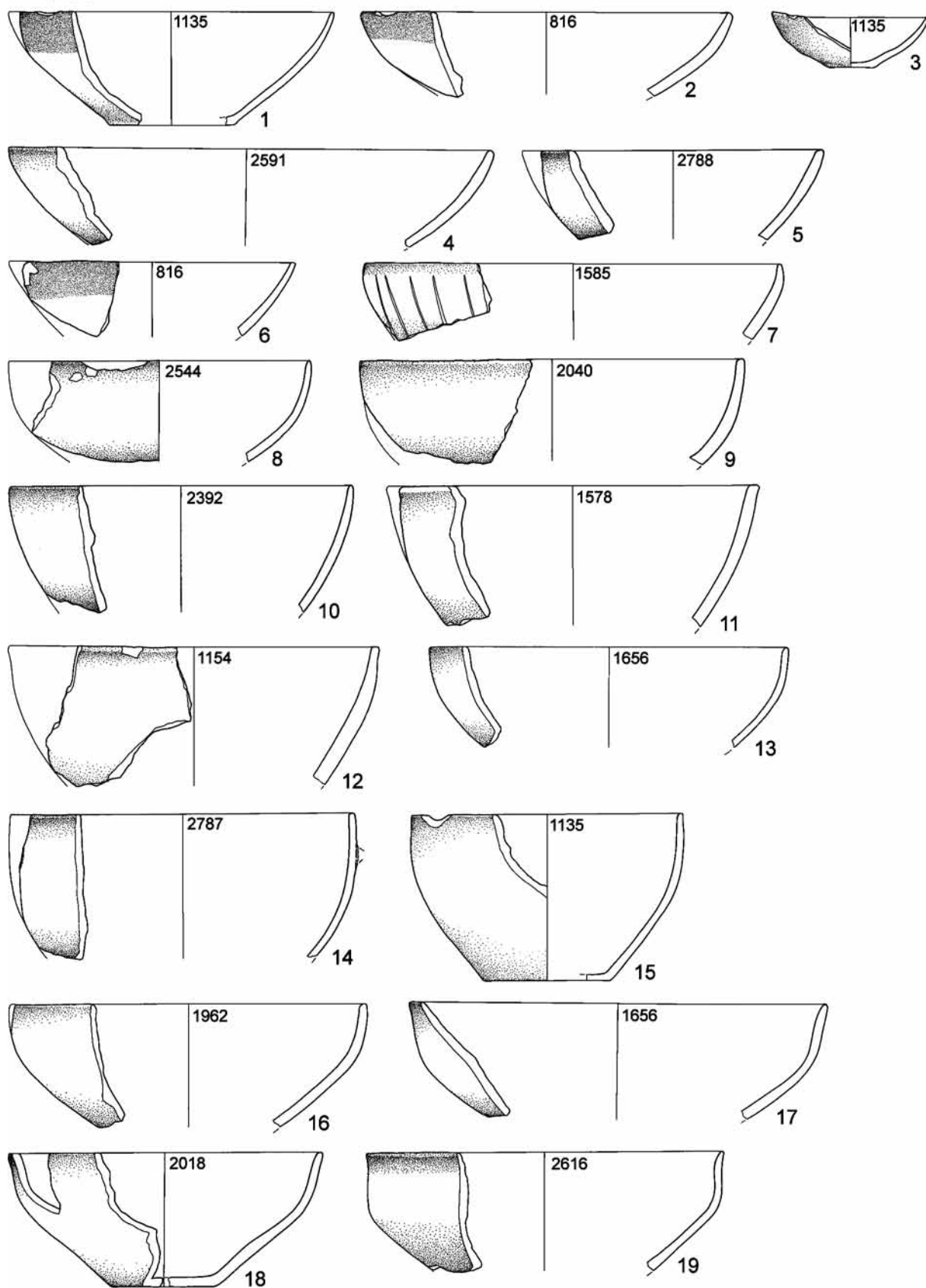
Kn 4a

Obr. 117. Kněževes, okr. Praha-západ. Amfory (2). Starší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4a)

Obr. 118. Kněžves, okr. Praha-západ. Okřiny. Starší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4a)

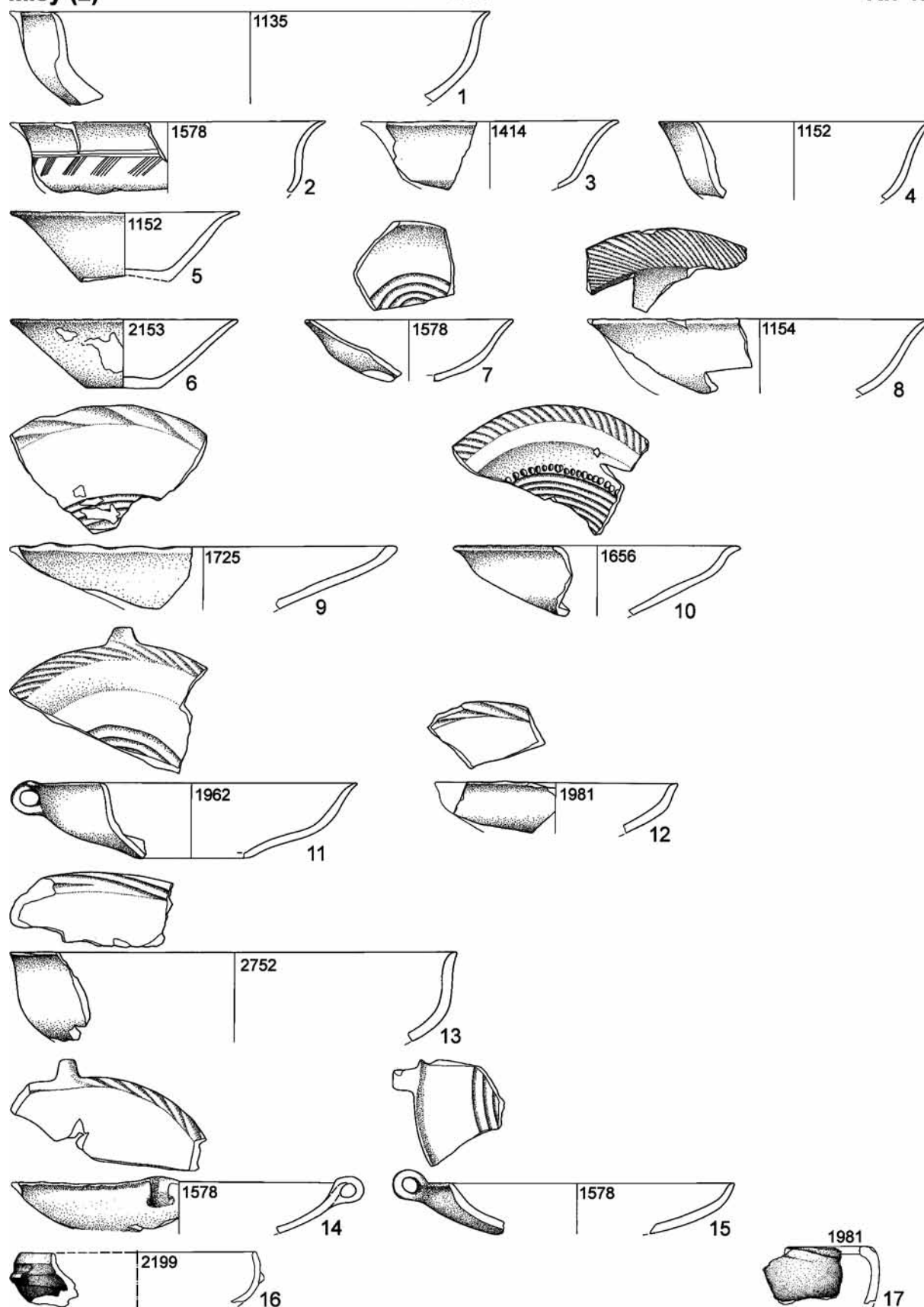
Mísy (1)**K16****Kn 4a**

Obr. 119. Kněževs, okr. Praha-západ. Mísy (1). Starší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4a)

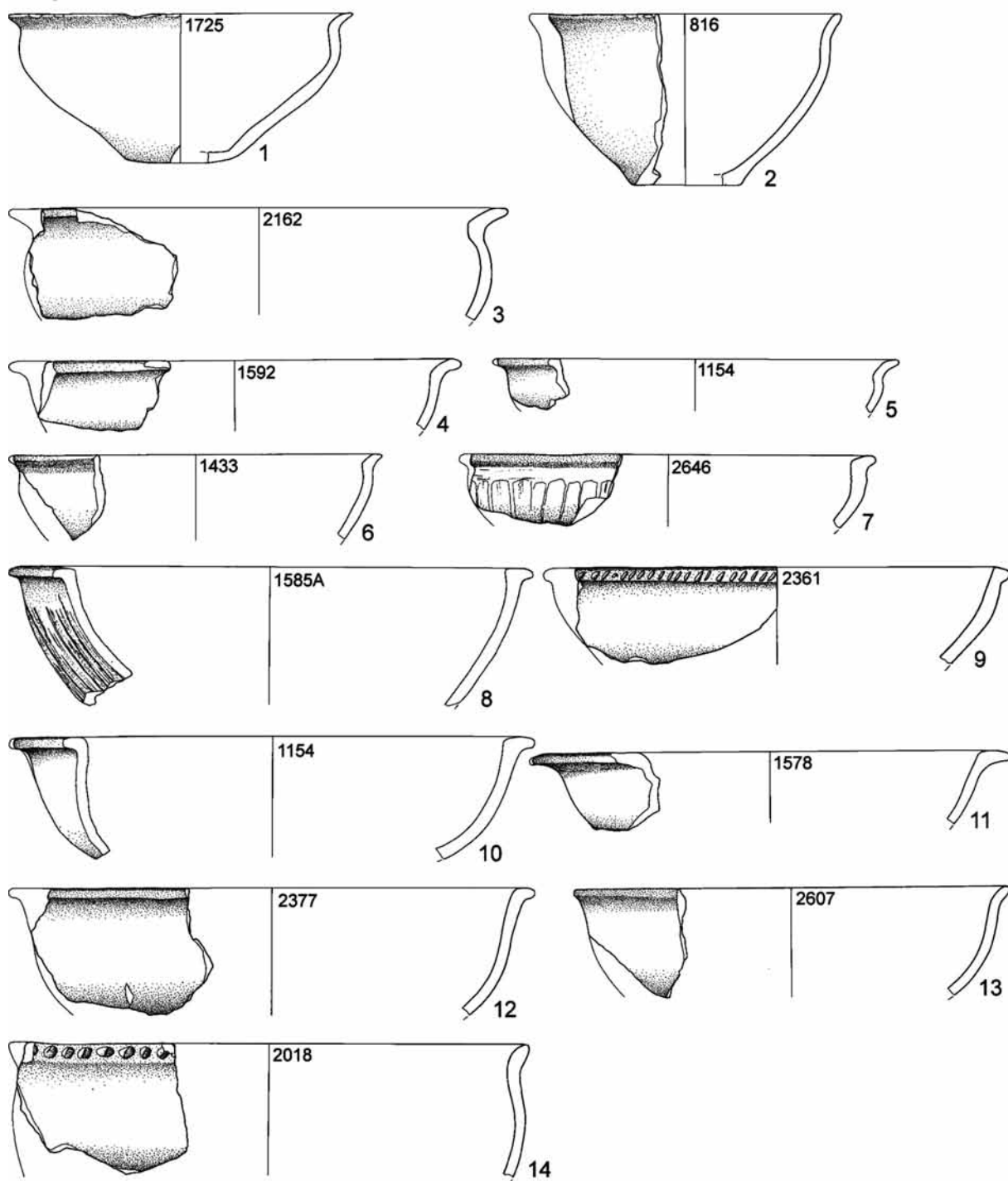
Mísy (2)

K17

Kn 4a

Obr. 120. Kněžves, okr. Praha-západ. Mísy (2). Starší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4a)

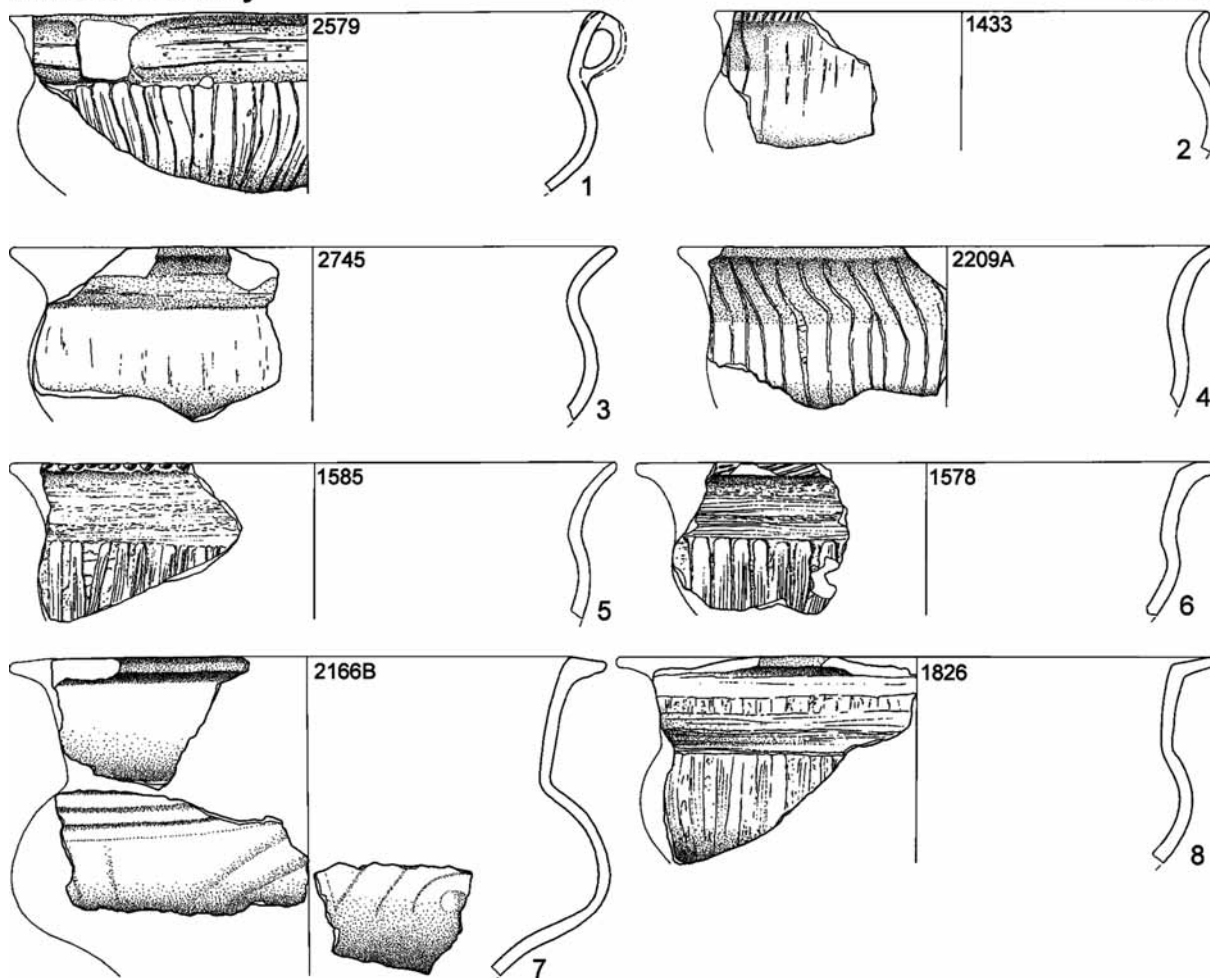
Mísy (3)**K18****Kn 4a**

Obr. 121. Kněževs, okr. Praha-západ. Mísy (3). Starší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4a)

Amforovité mísy

K19

Kn 4a

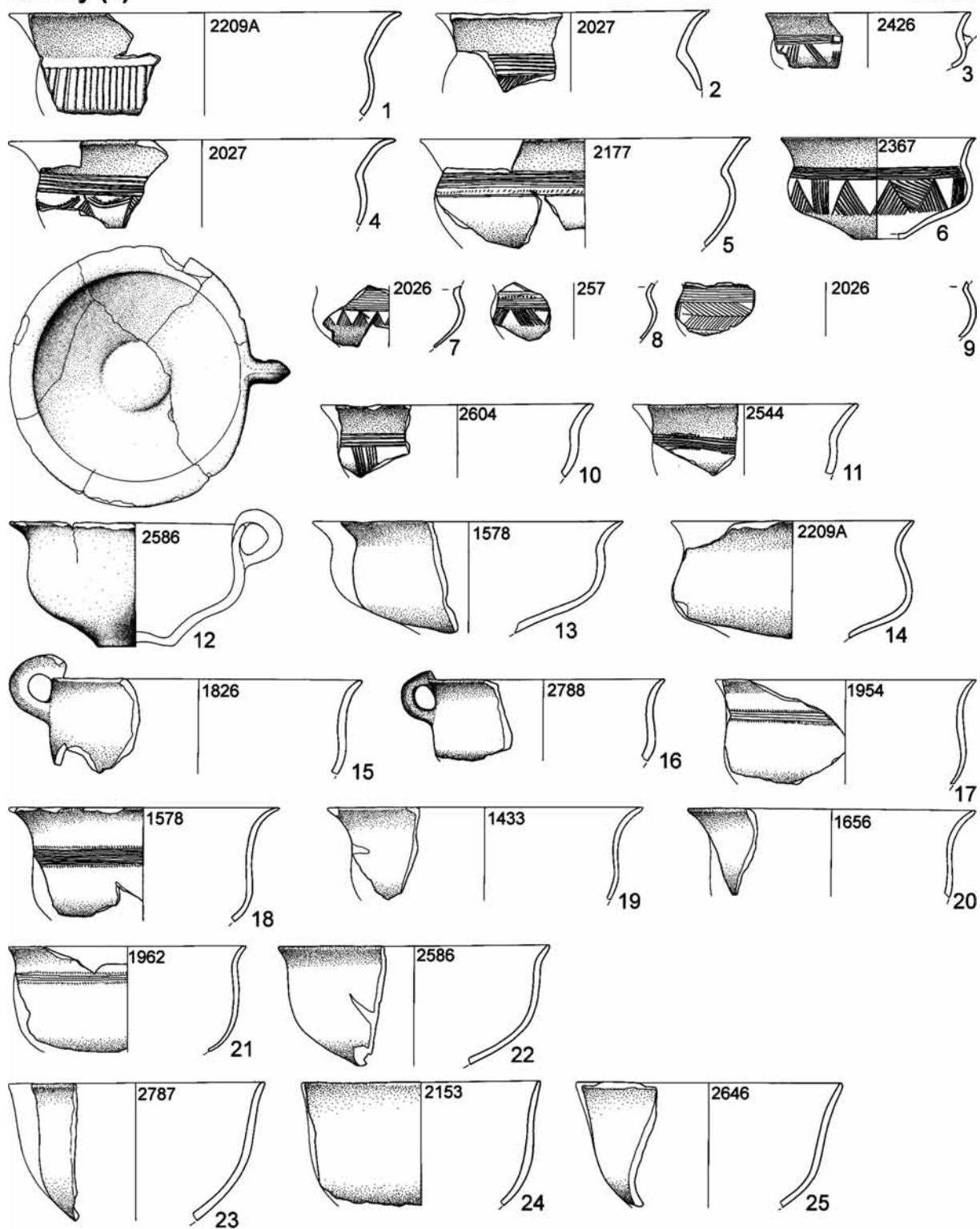

Obr. 122. Kněževes, okr. Praha-západ. Amforovité mísy. Starší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4a)

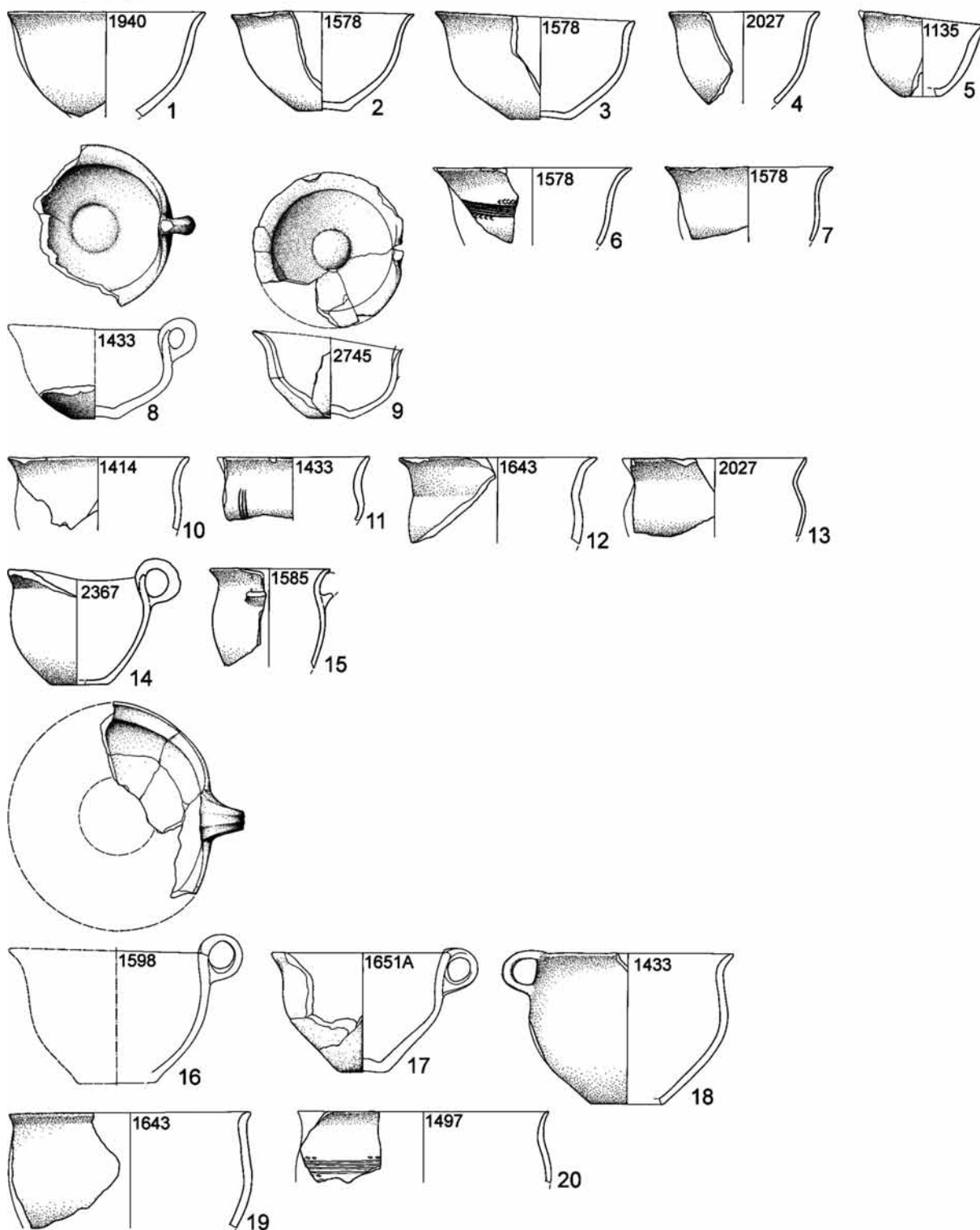
Koflíky (1)

K20

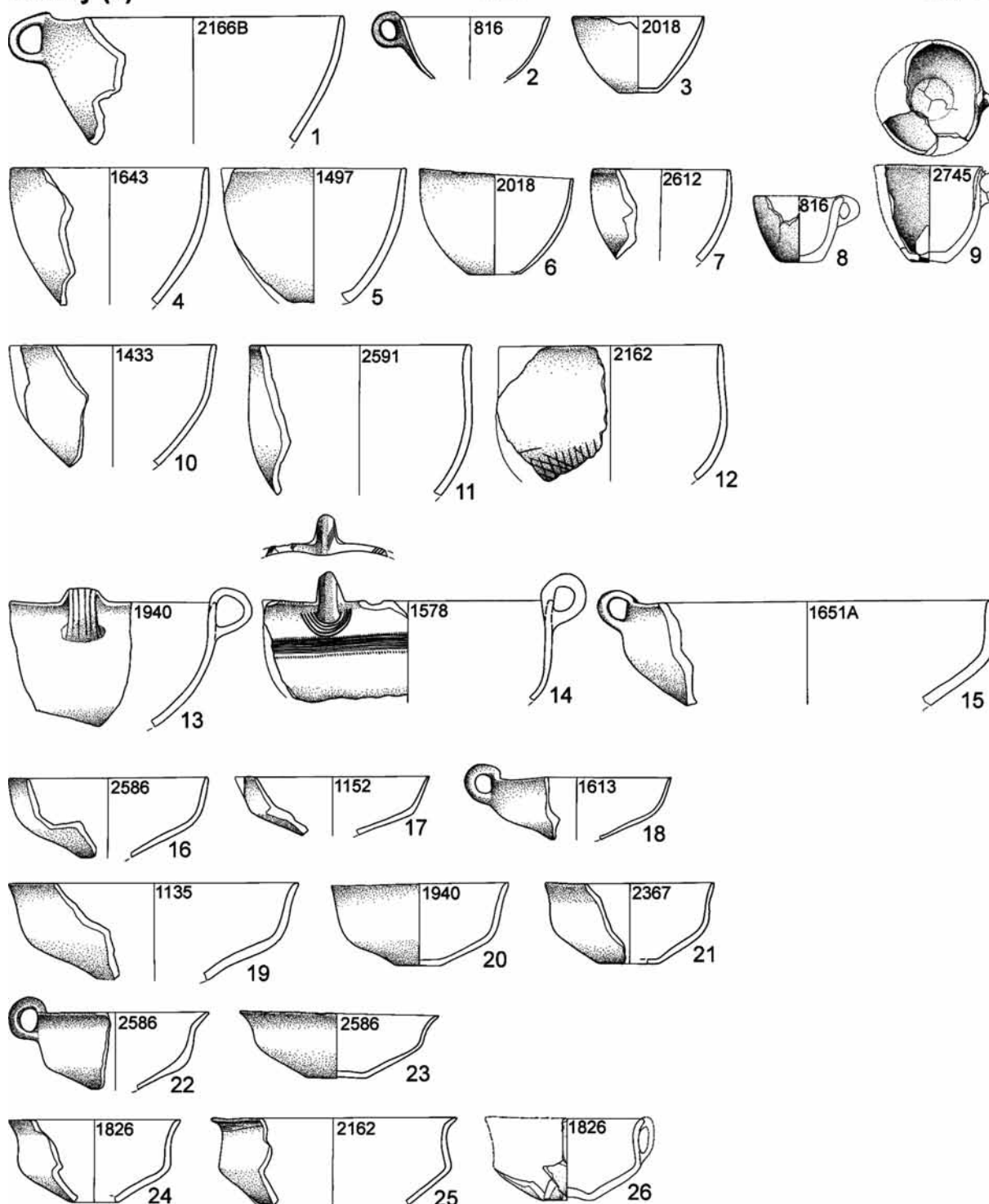
Kn 4a

Obr. 123. Kněževs, okr. Praha-západ. Koflíky (1). Starší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4a)

Koflíky (2)**K21****Kn 4a**

Obr. 124. Kněževes, okr. Praha-západ. Koflíky (2). Starší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4a)

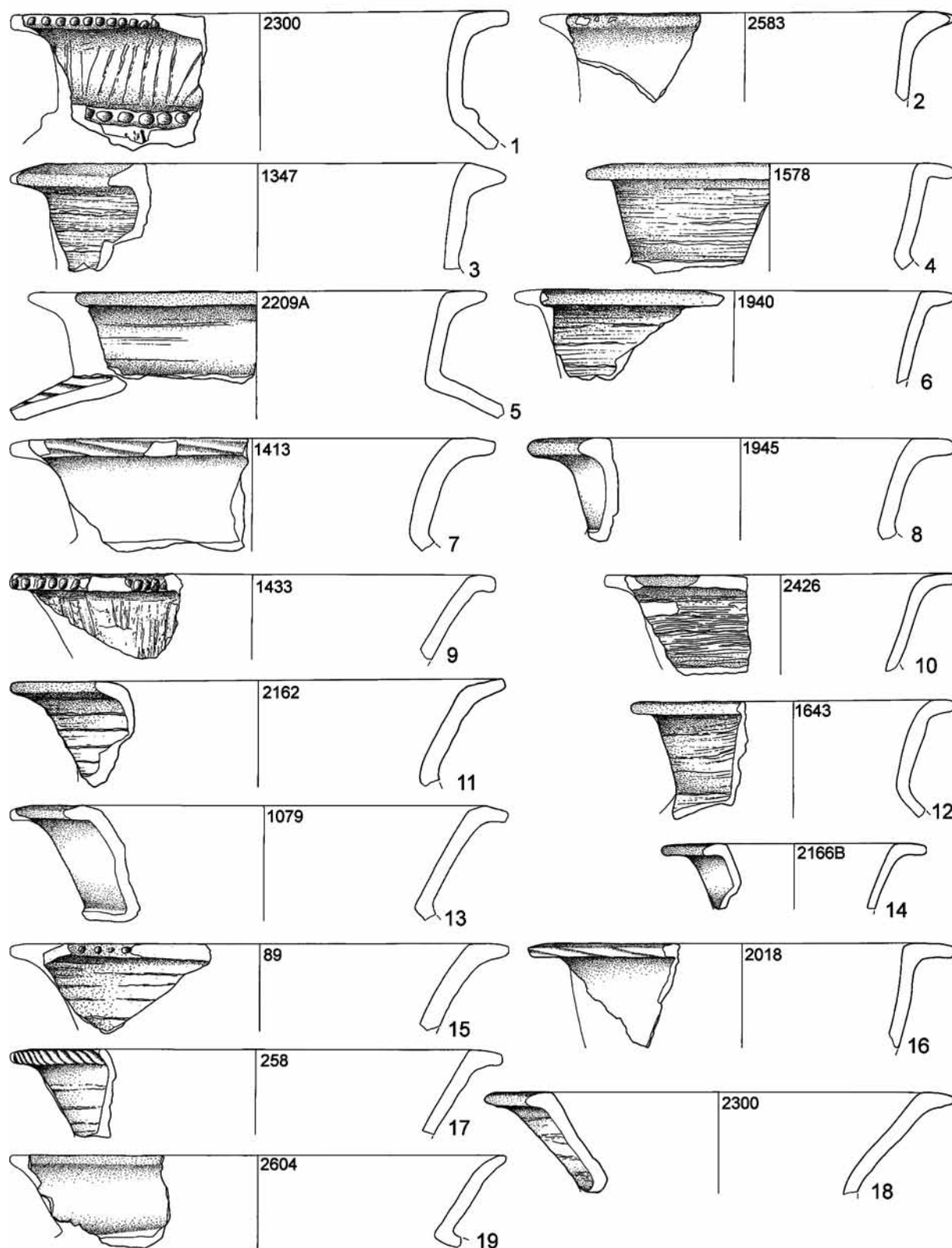
Koflíky (3)**K22****Kn 4a**

Obr. 125. Kněžves, okr. Praha-západ. Koflíky (3). Starší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4a)

Amforovité zásobnice

K23

Kn 4a

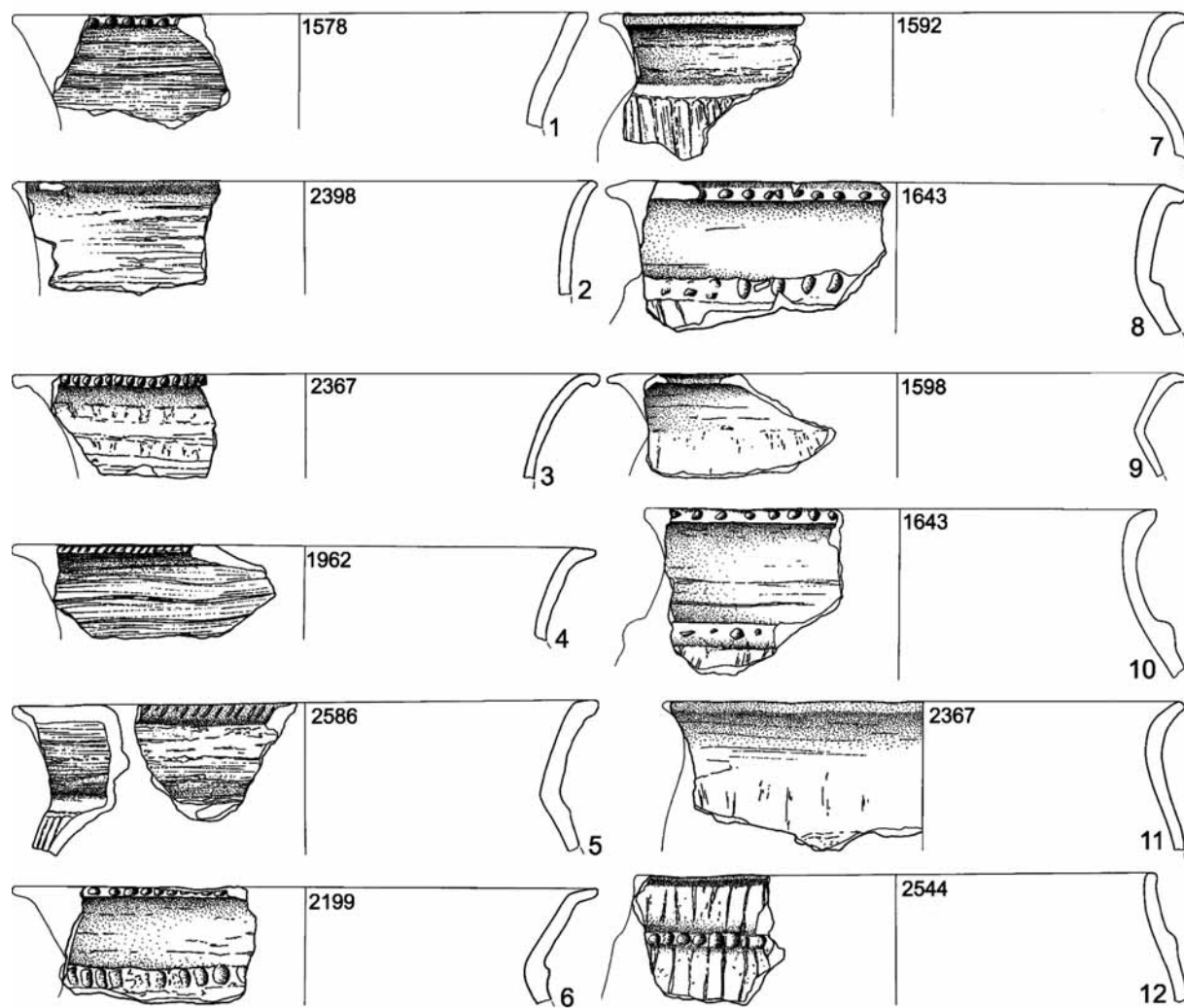

Obr. 126. Kněževes, okr. Praha-západ. Amforovité zásobnice. Starší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4a)

Vejčité zásobnice

K24

Kn 4a

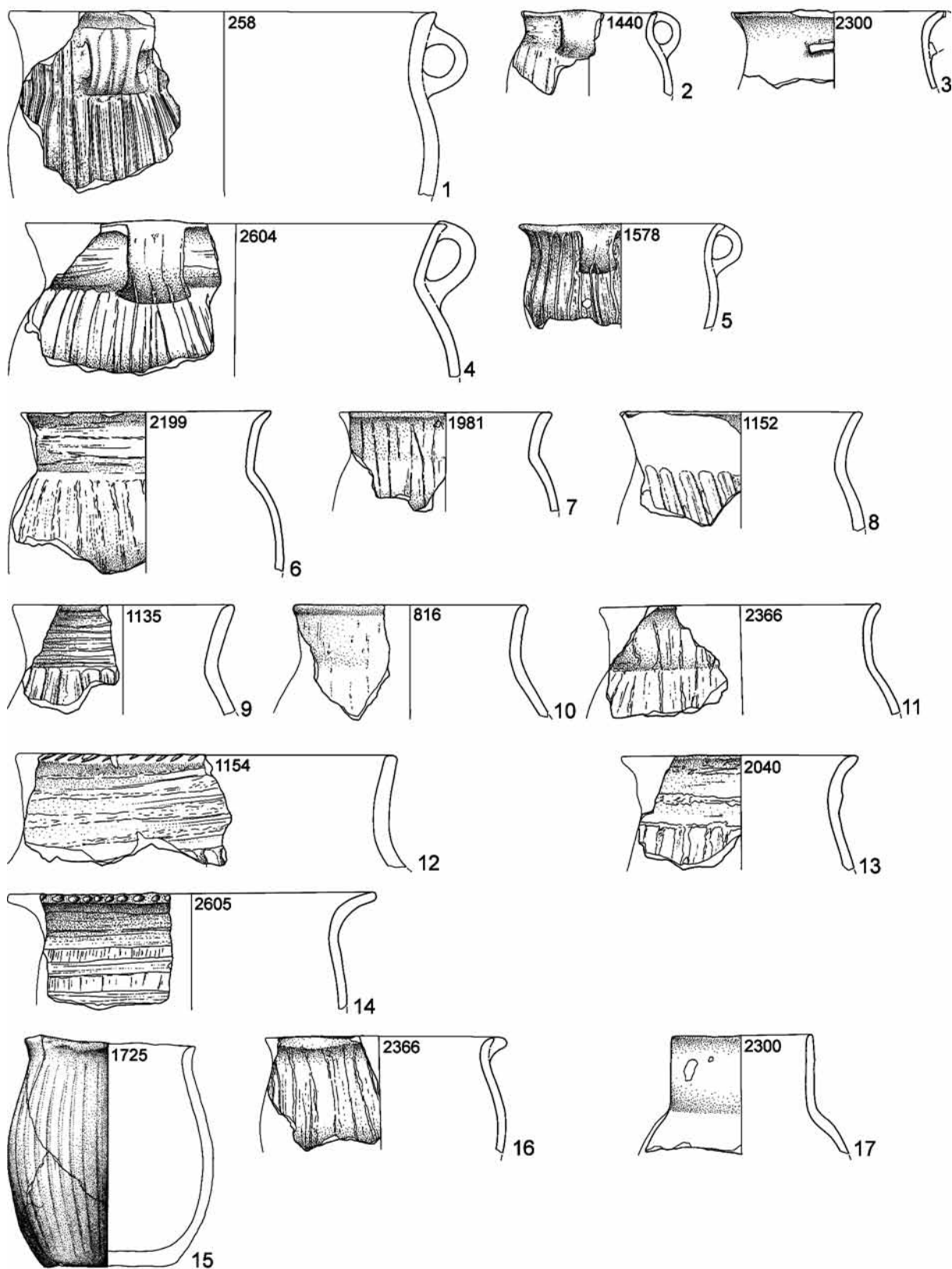

Obr. 127. Kněževs, okr. Praha-západ. Vejčité zásobnice. Starší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4a)

Hrnce

K25

Kn 4a

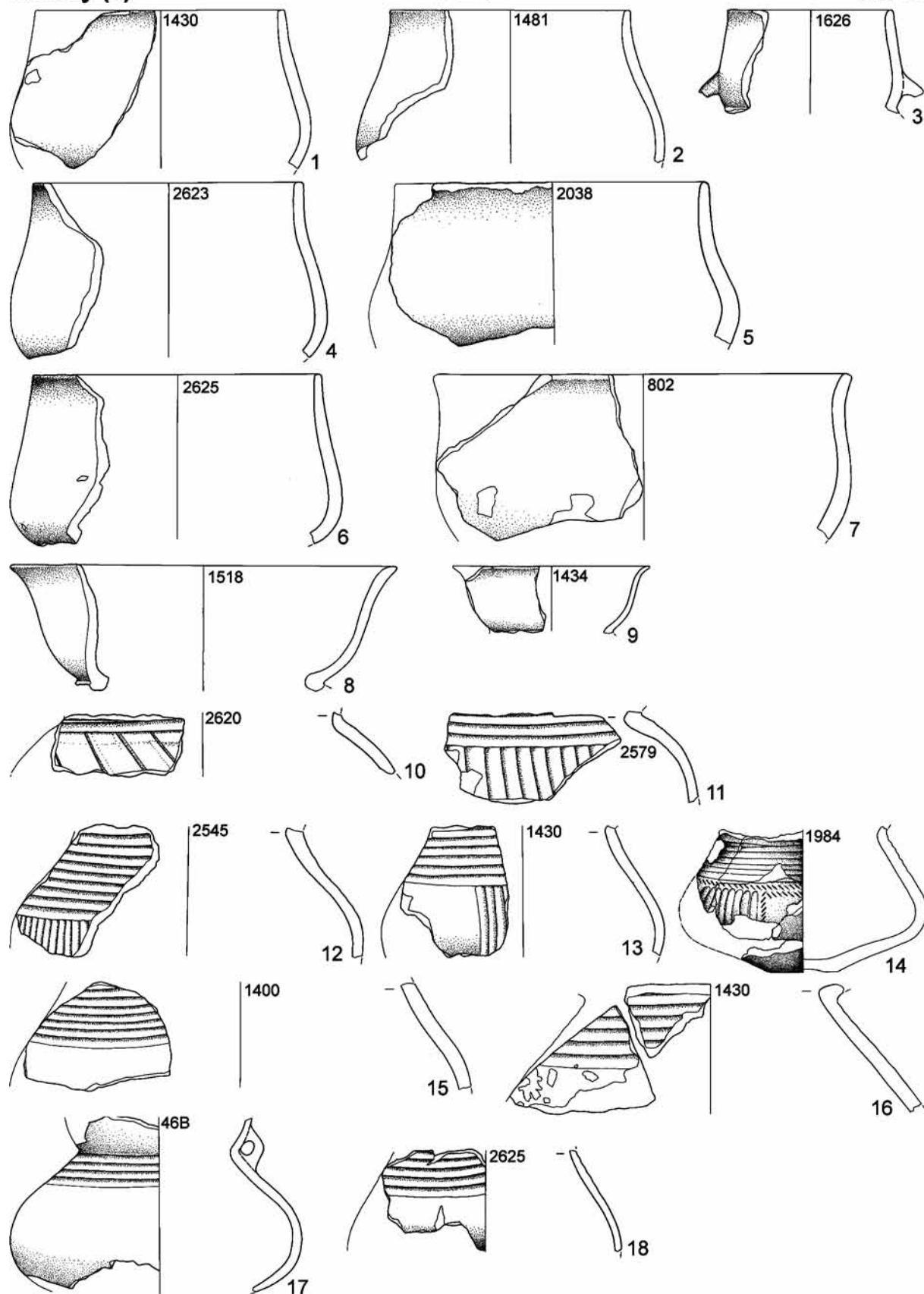

Obr. 128. Kněžves, okr. Praha-západ. Hrnce. Starší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4a)

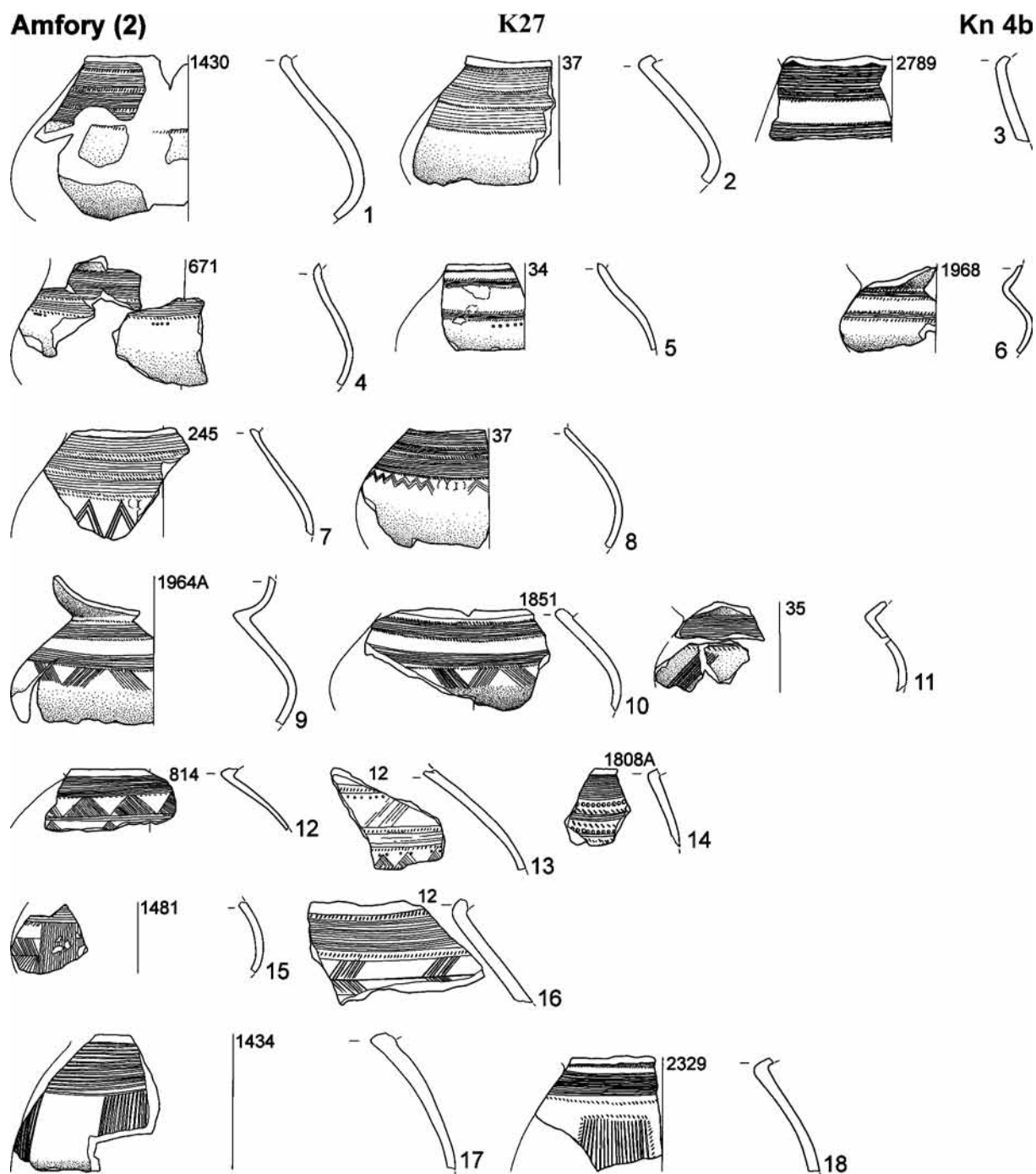
Amfory (1)

K26

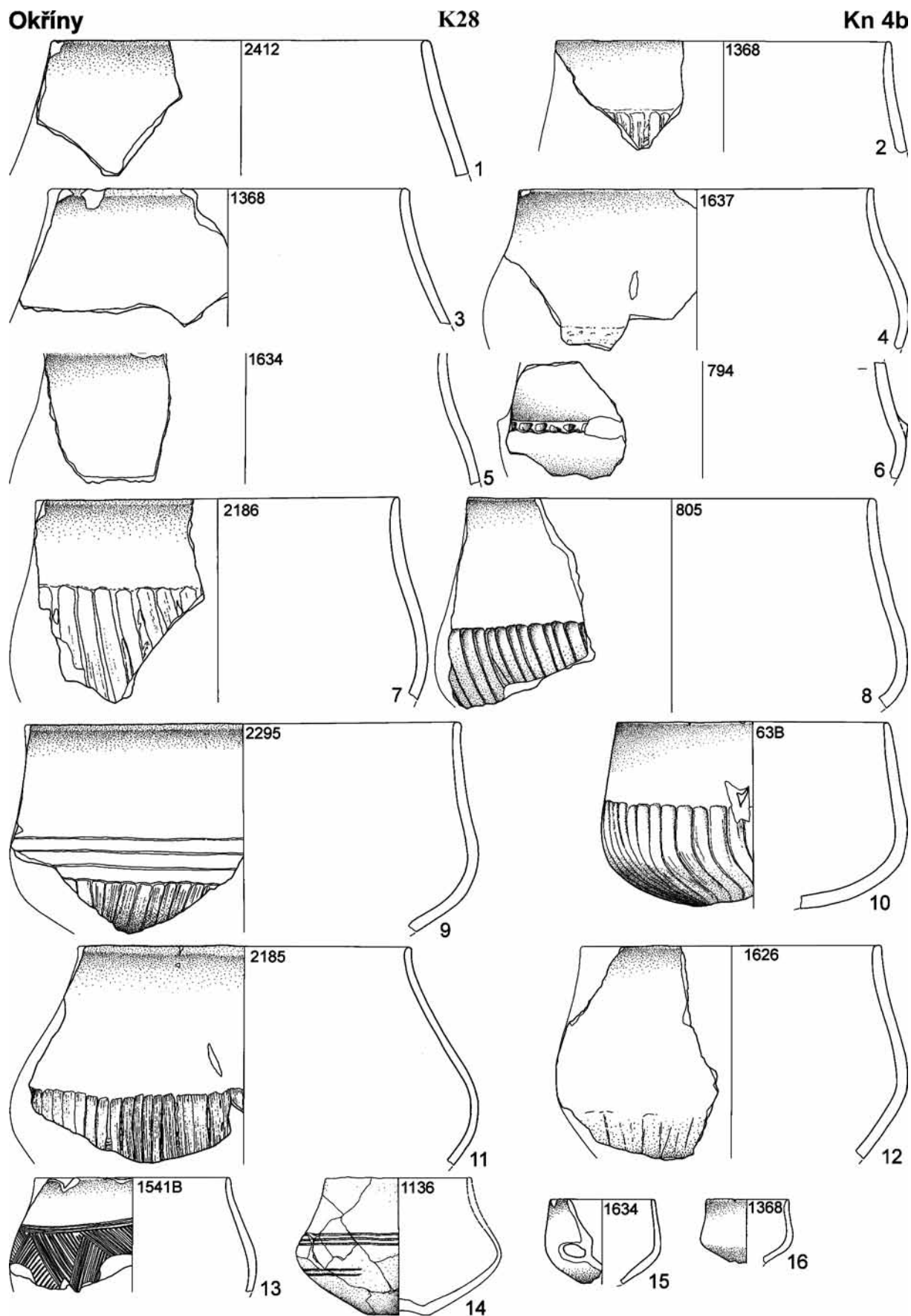
Kn 4b

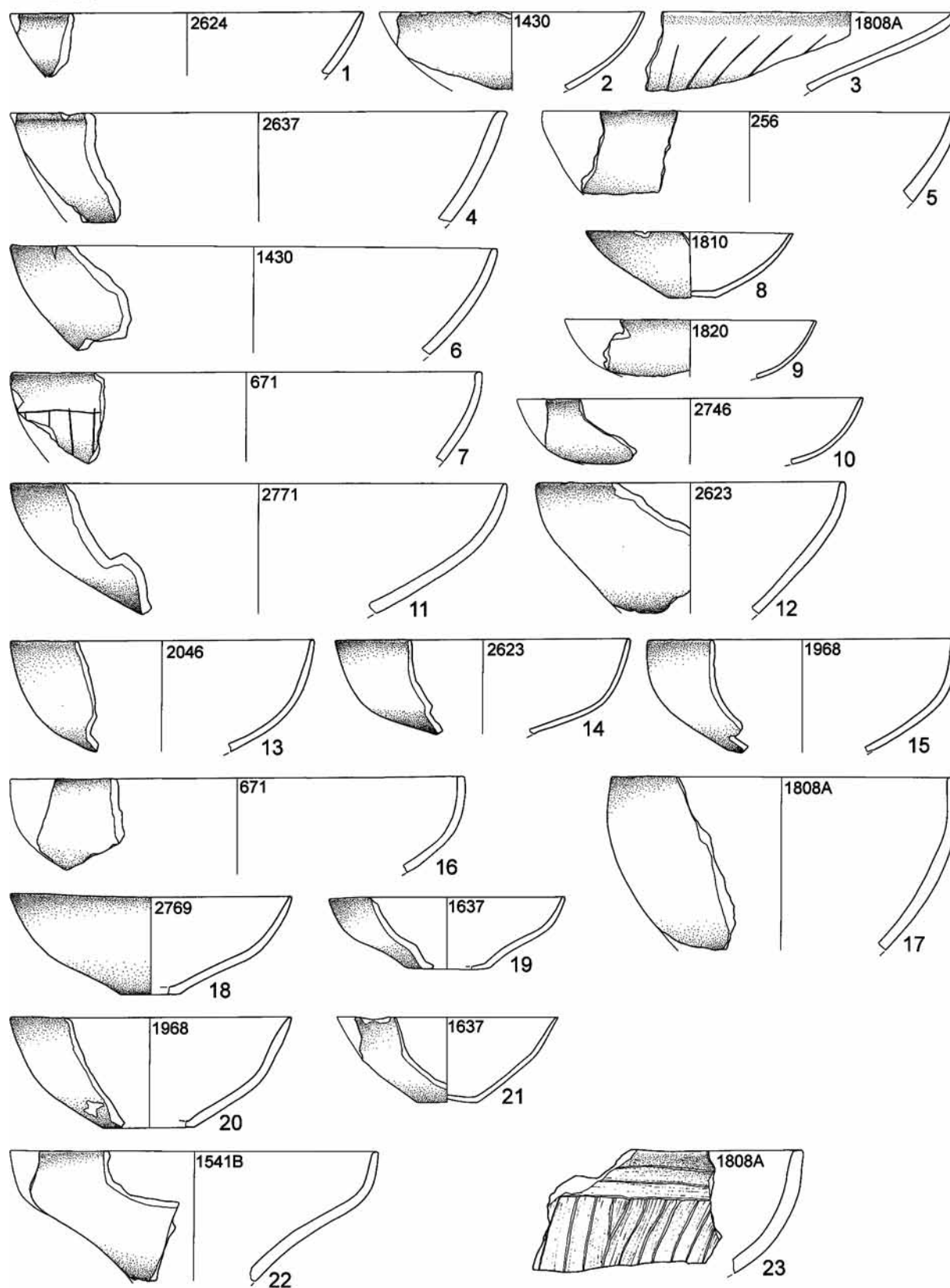
Obr. 129. Kněževs, okr. Praha-západ. Amfory (1). Mladší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4b)

Obr. 130. Kněžves, okr. Praha-západ. Amfory (2). Mladší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4b)

Obr. 131. Kněževs, okr. Praha-západ. Okřiny. Mladší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4b)

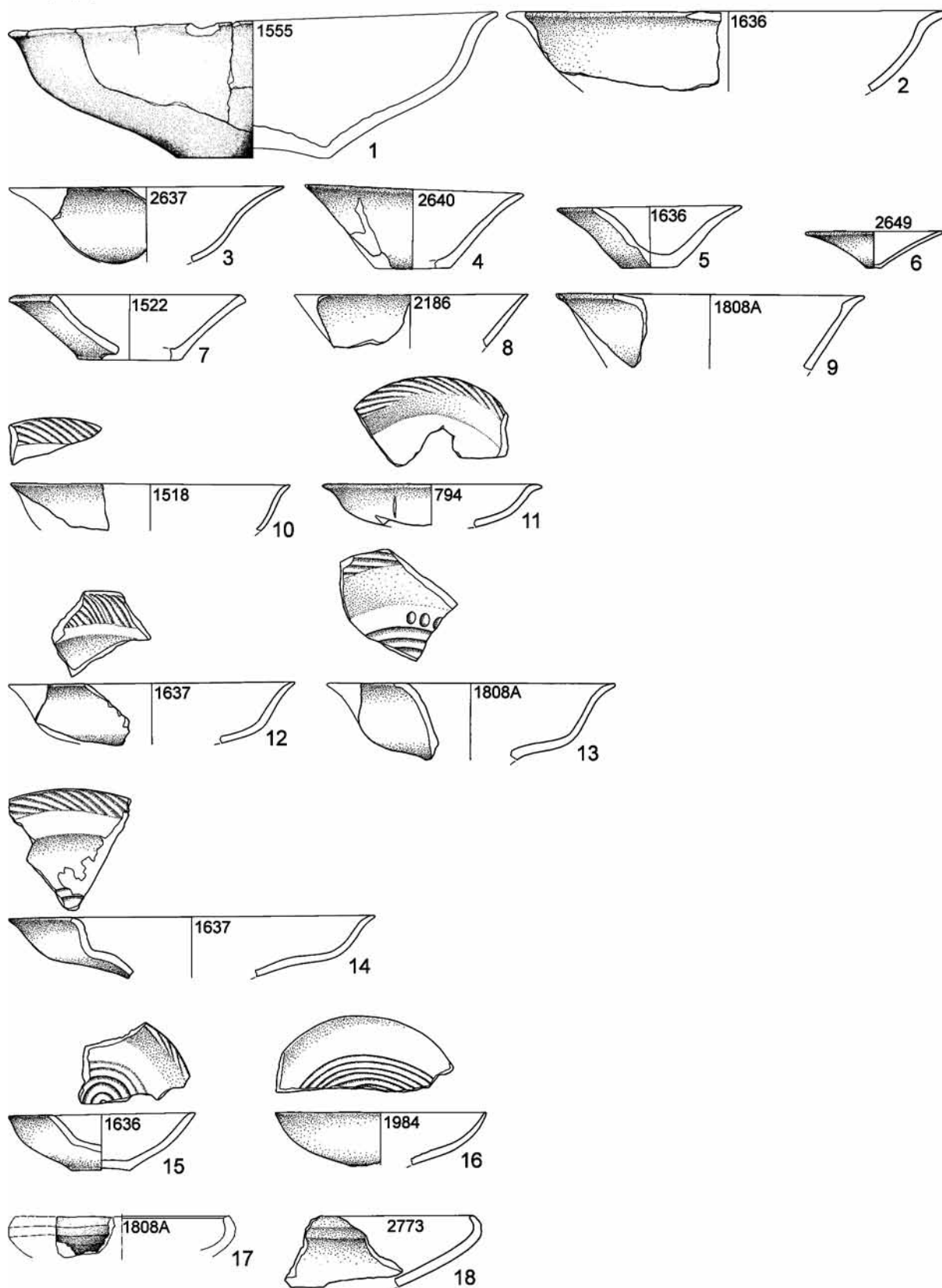
Mísy (1)**K29****Kn 4b**

Obr. 132. Kněževes, okr. Praha-západ. Mísy (1). Mladší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4b)

Mísy (2)

K30

Kn 4b

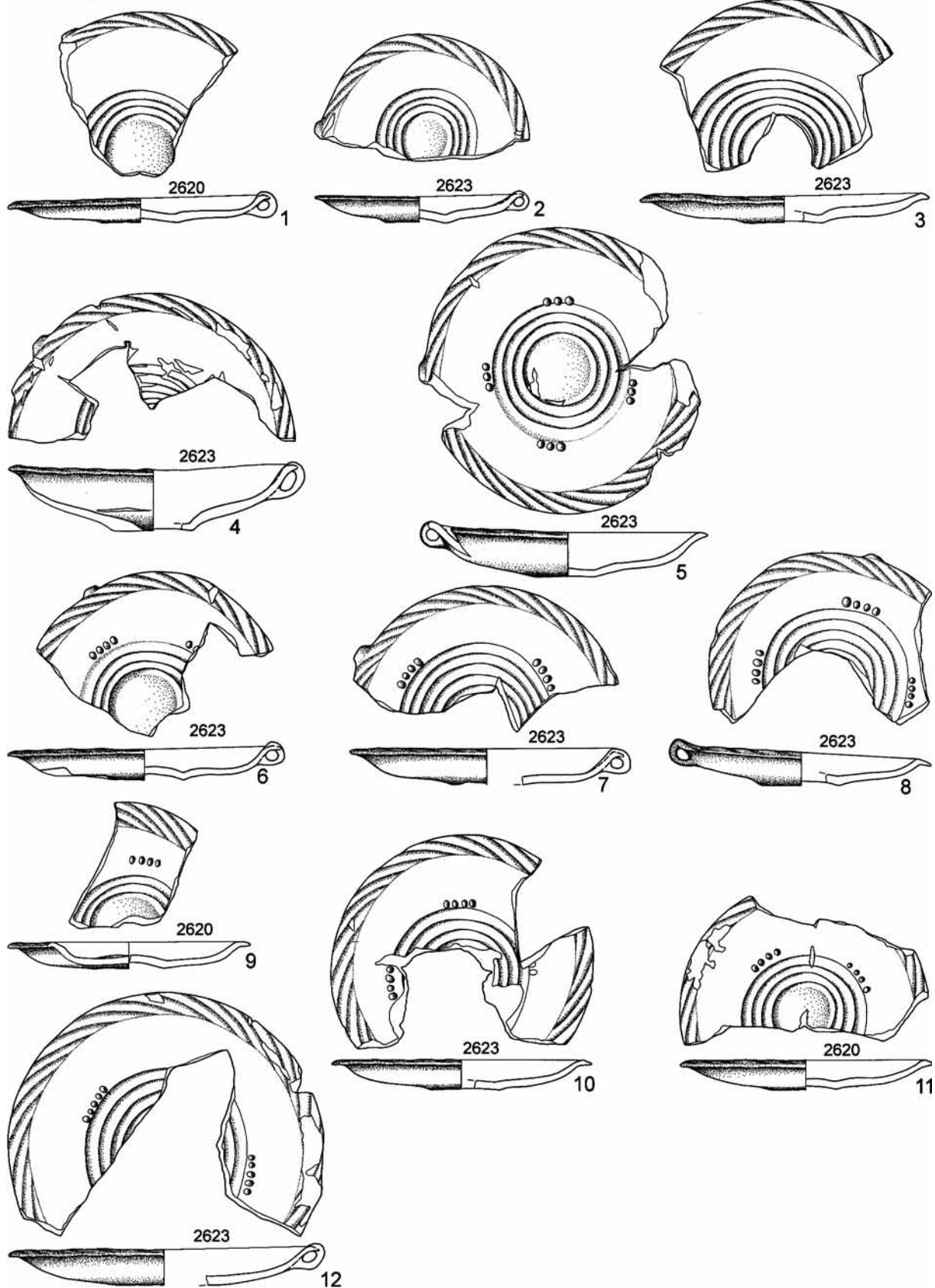

Obr. 133. Kněževs, okr. Praha-západ. Mísy (2). Mladší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4b)

Mísy (3)

K31

Kn 4b

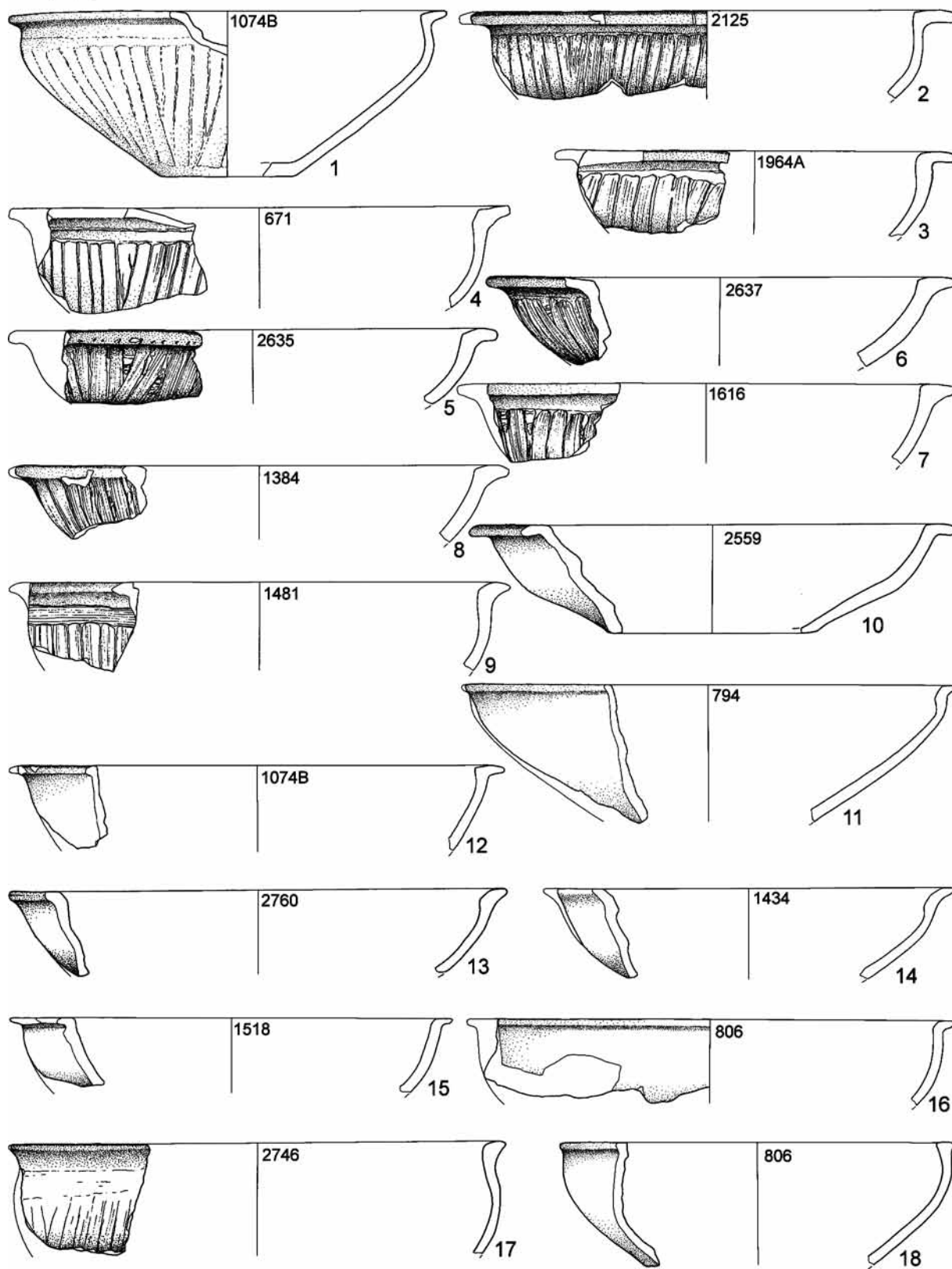

Obr. 134. Kněževes, okr. Praha-západ. Mísy (3). Mladší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4b)

Mísy (4)

K32

Kn 4b

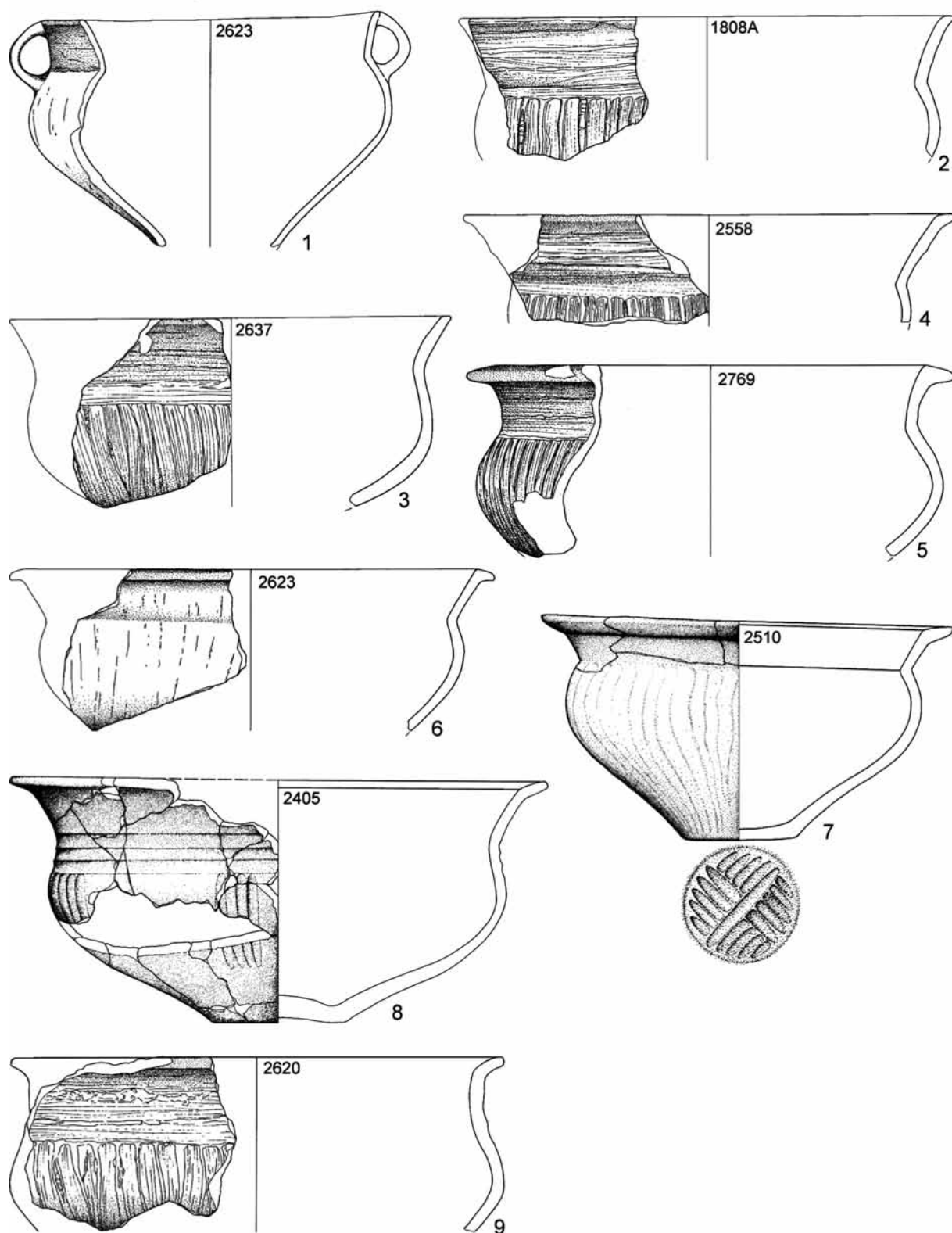

Obr. 135. Knězeves, okr. Praha-západ. Mísy (4). Mladší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4b)

Amforovité mísy

K33

Kn 4b

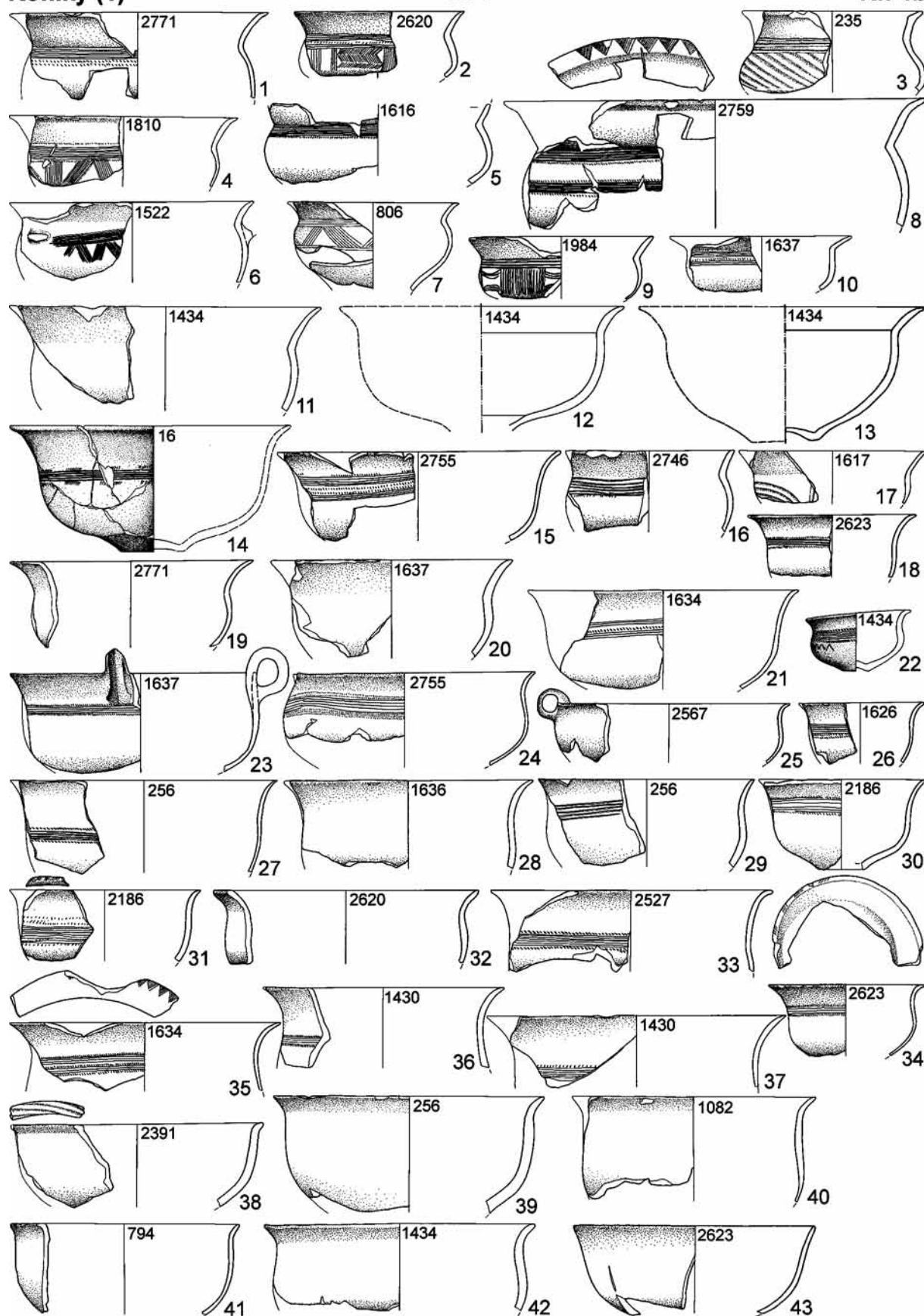

Obr. 136. Kněževes, okr. Praha-západ. Amforovité mísy. Mladší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4b)

Koflíky (1)

K34

Kn 4b

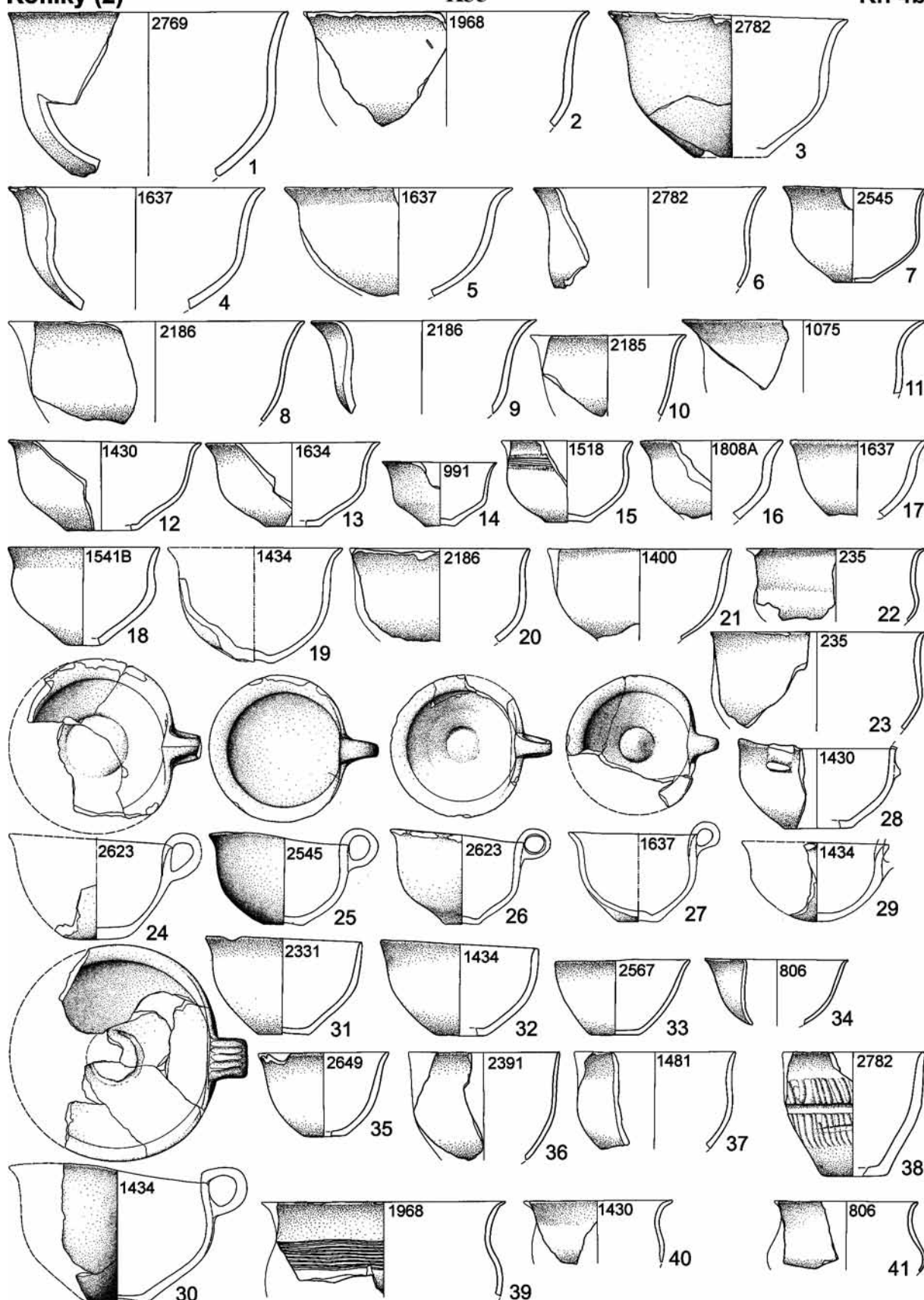

Obr. 137. Kněževs, okr. Praha-západ. Koflíky (1). Mladší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4b)

Koflíky (2)

K35

Kn 4b

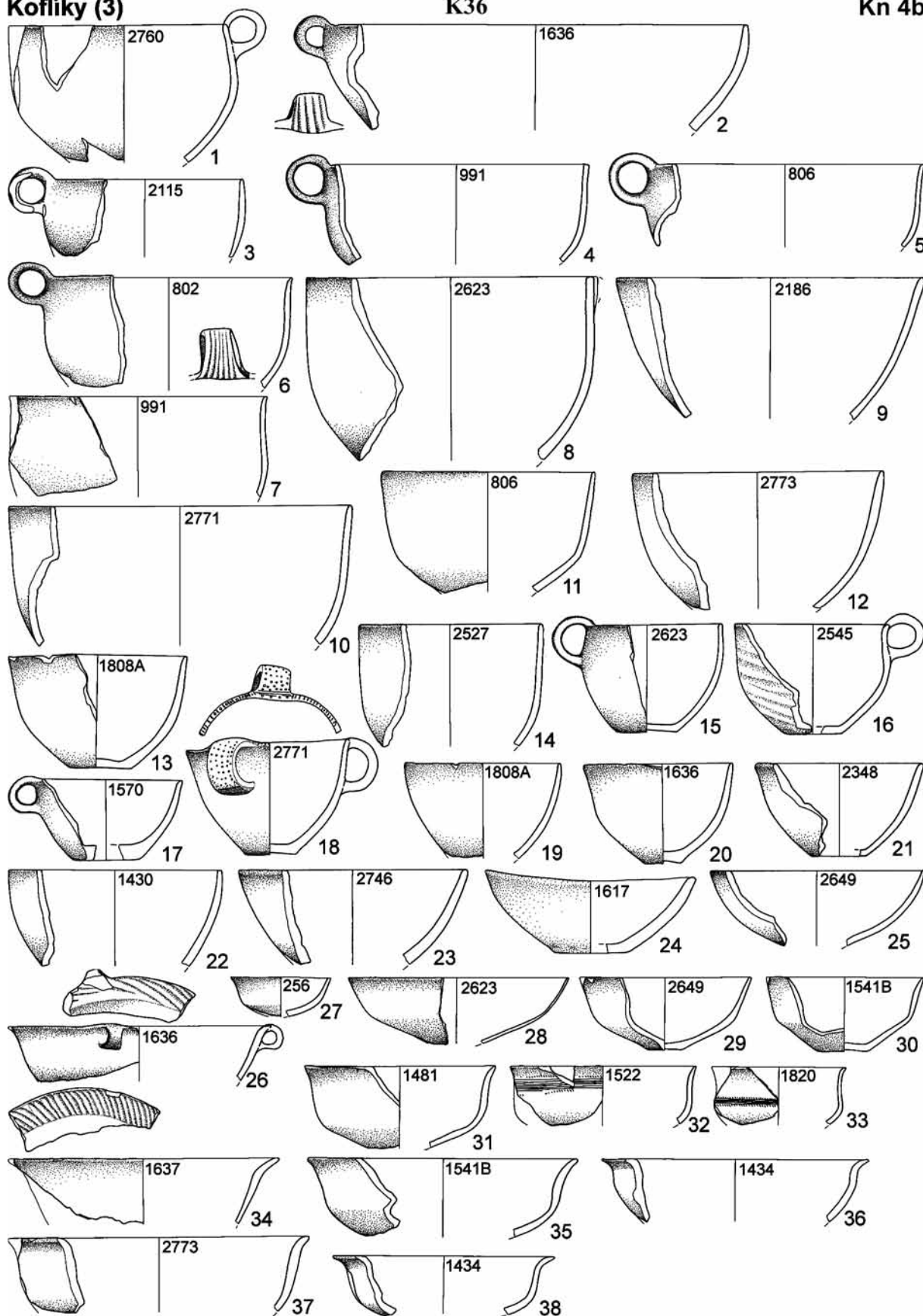

Obr. 138. Kněževes, okr. Praha-západ. Koflíky (2). Mladší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4b)

Koflíky (3)

K36

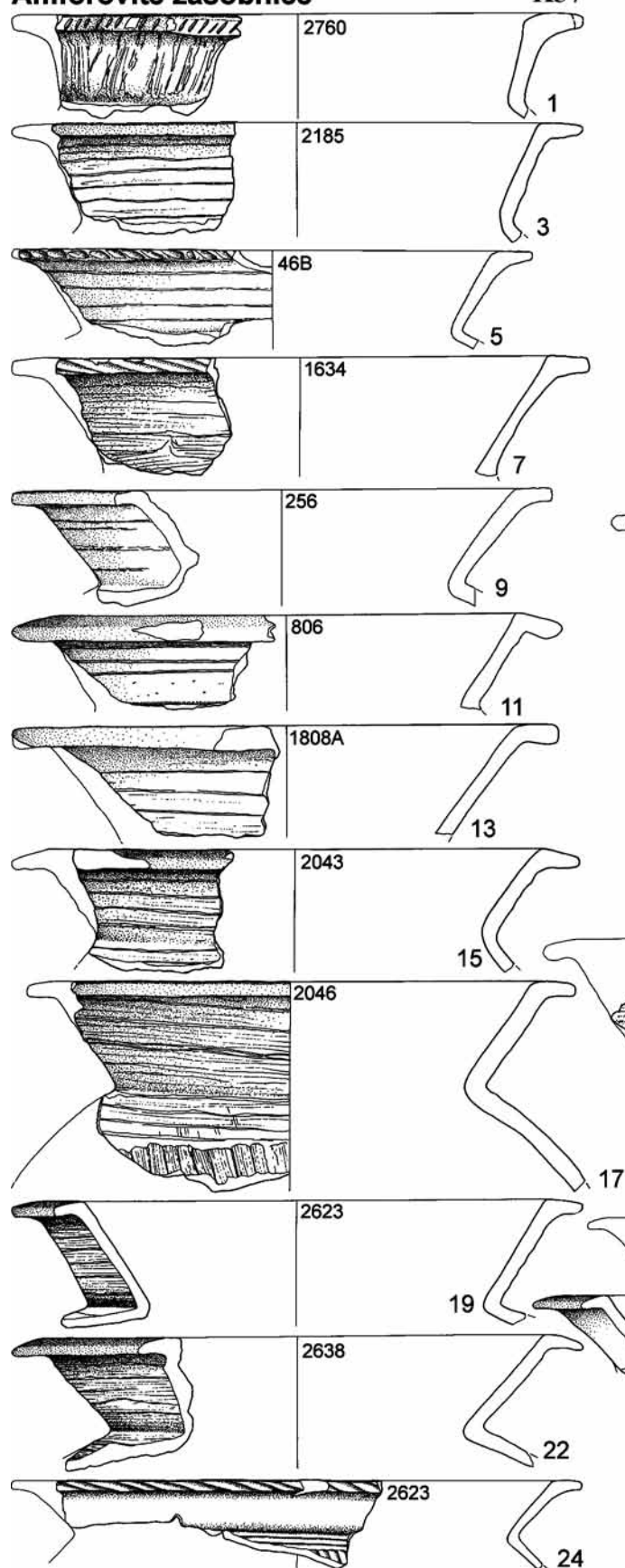
Kn 4b

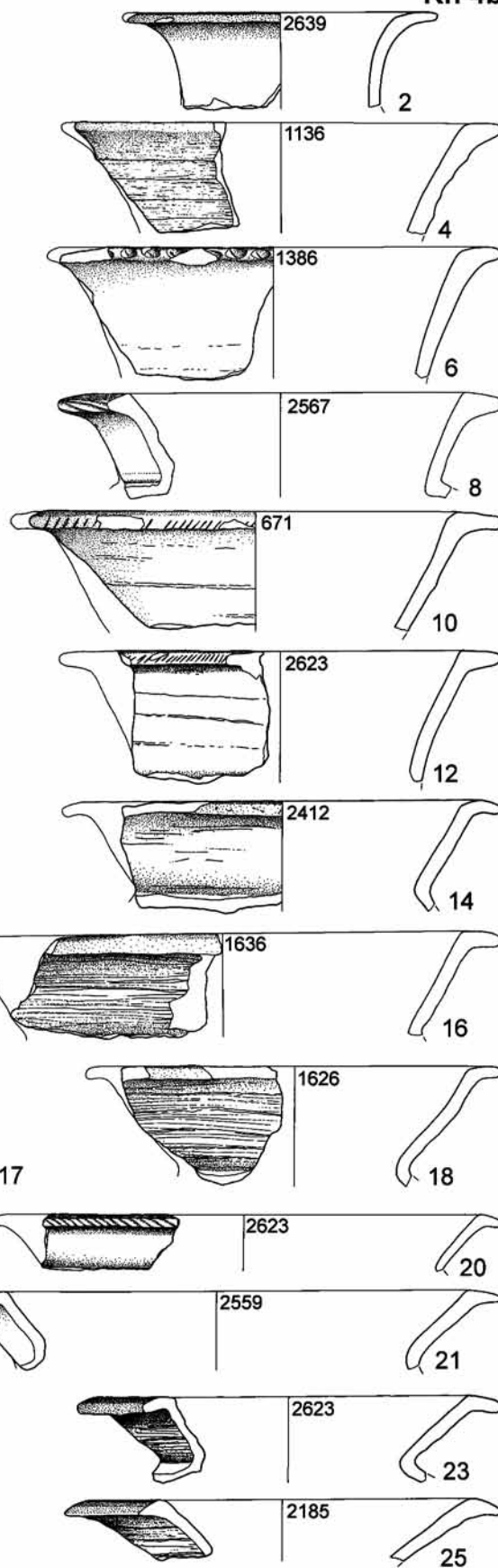
Obr. 139. Kněževs, okr. Praha-západ. Koflíky (3). Mladší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4b)

Amforovité zásobnice

K37

Kn 4b

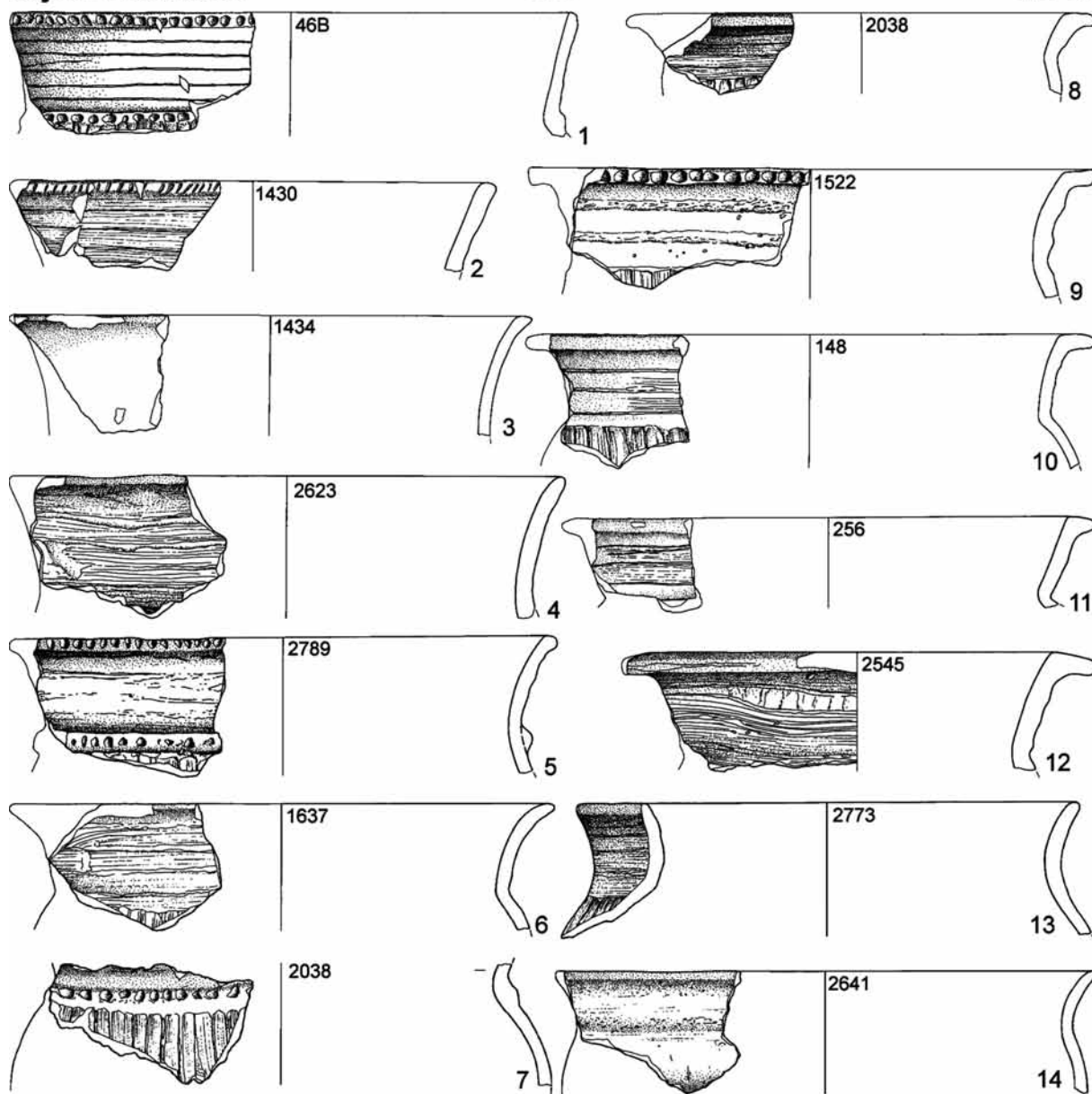

Obr. 140. Kněževes, okr. Praha-západ. Amforovité zásobnice.
Mladší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4b)

Vejčité zásobnice

K38

Kn 4b

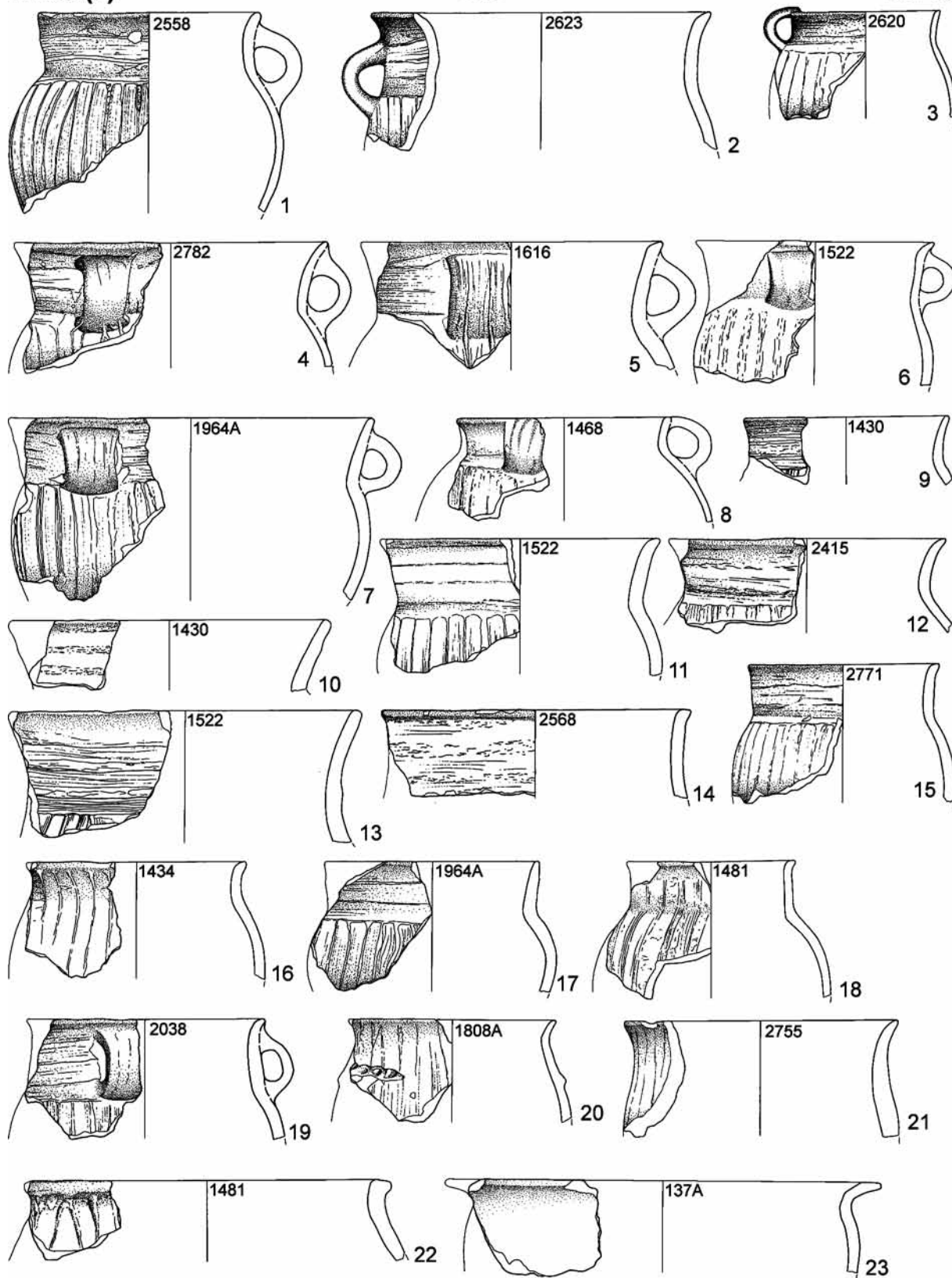

Obr. 141. Kněževs, okr. Praha-západ. Vejčité zásobnice. Mladší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4b)

Hrnce (1)

K39

Kn 4b

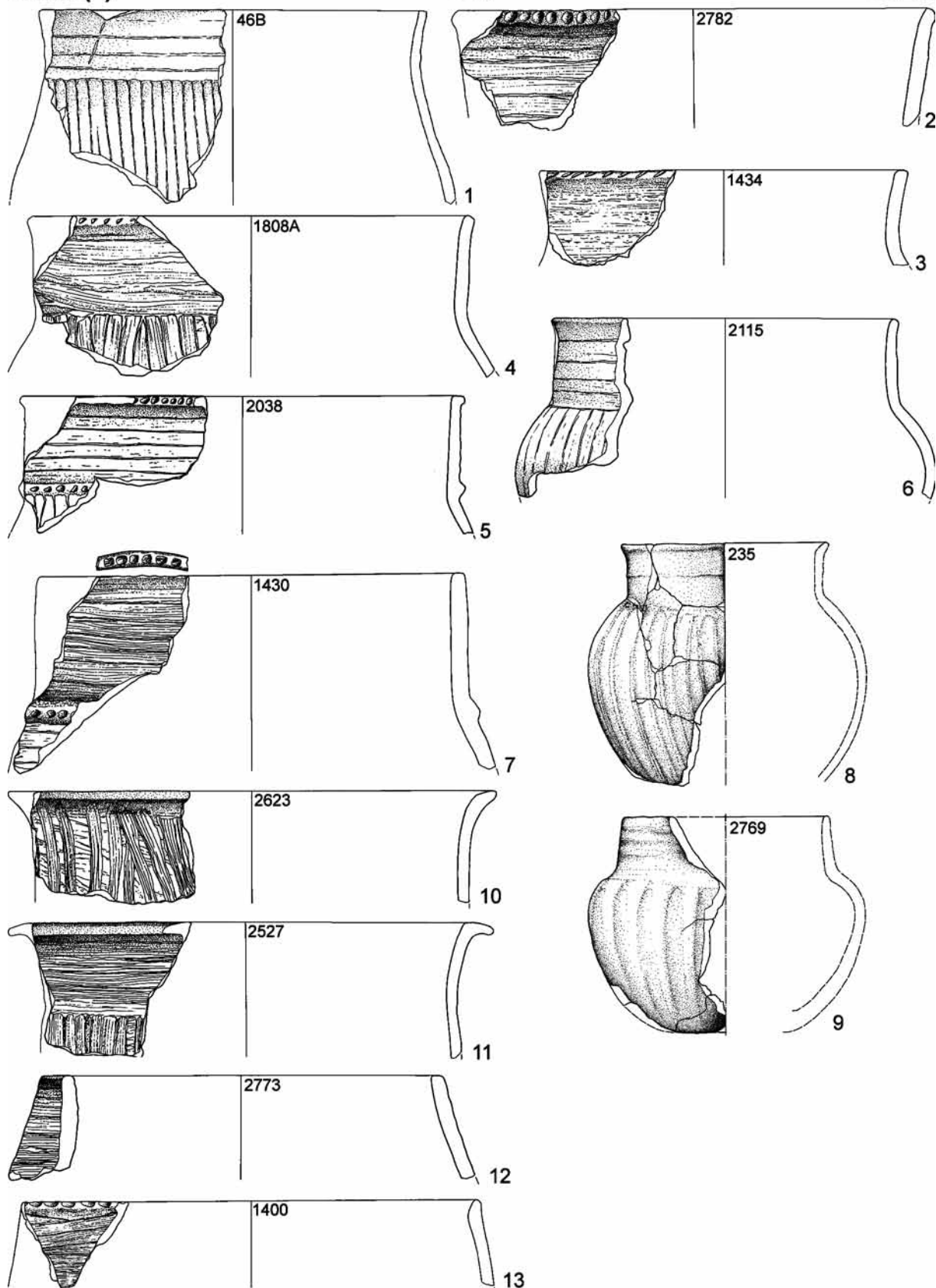

Obr. 142. Kněževes, okr. Praha-západ. Hrnce (1). Mladší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4b)

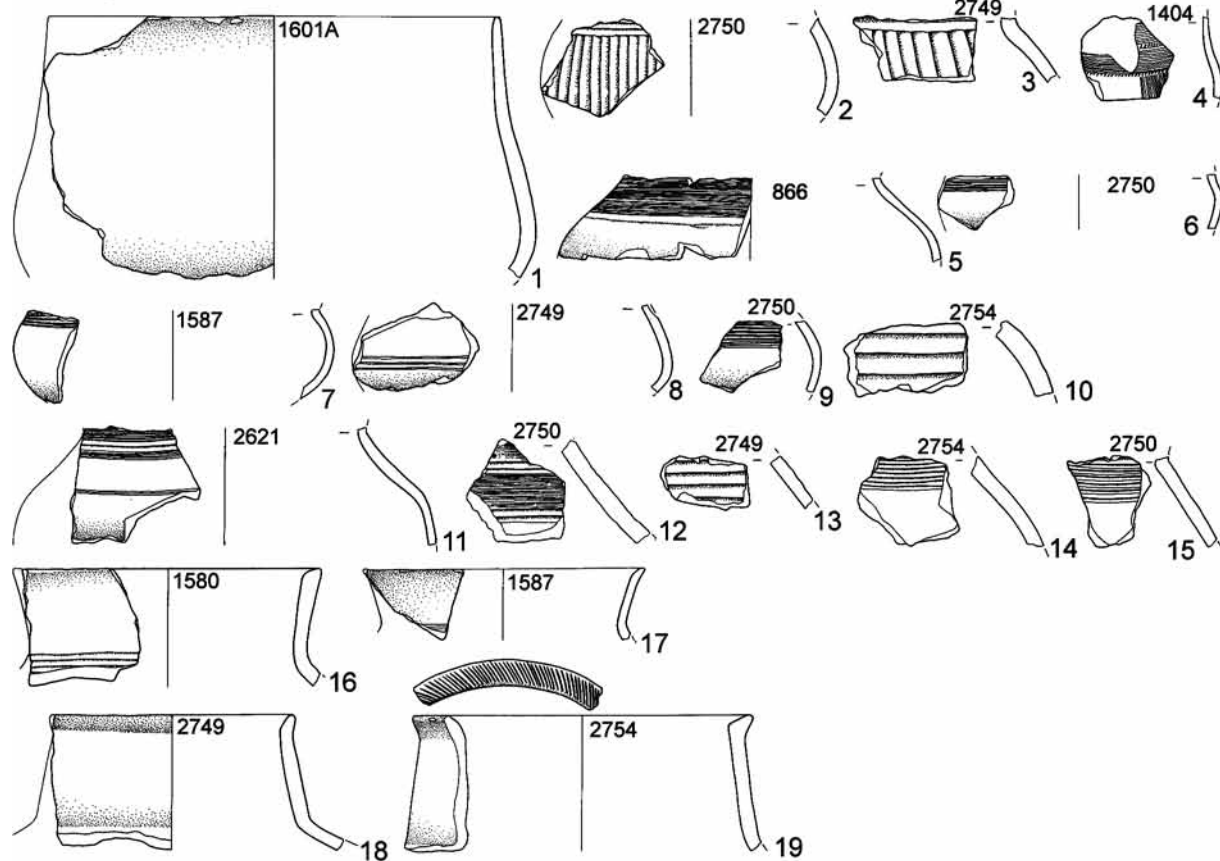
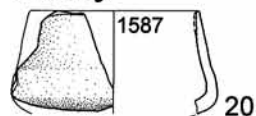
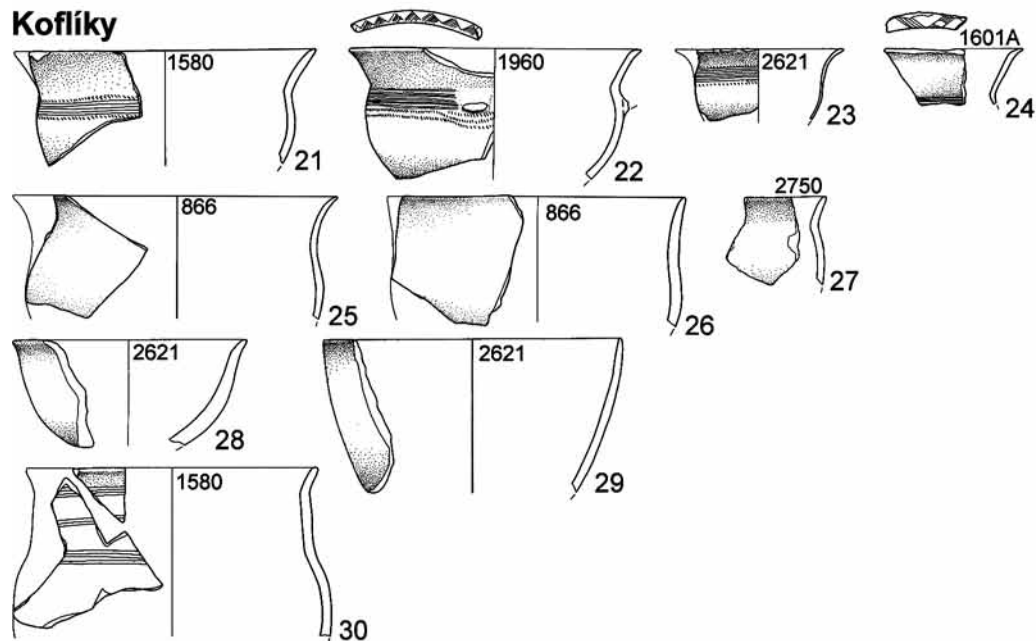
Hrnce (2)

K40

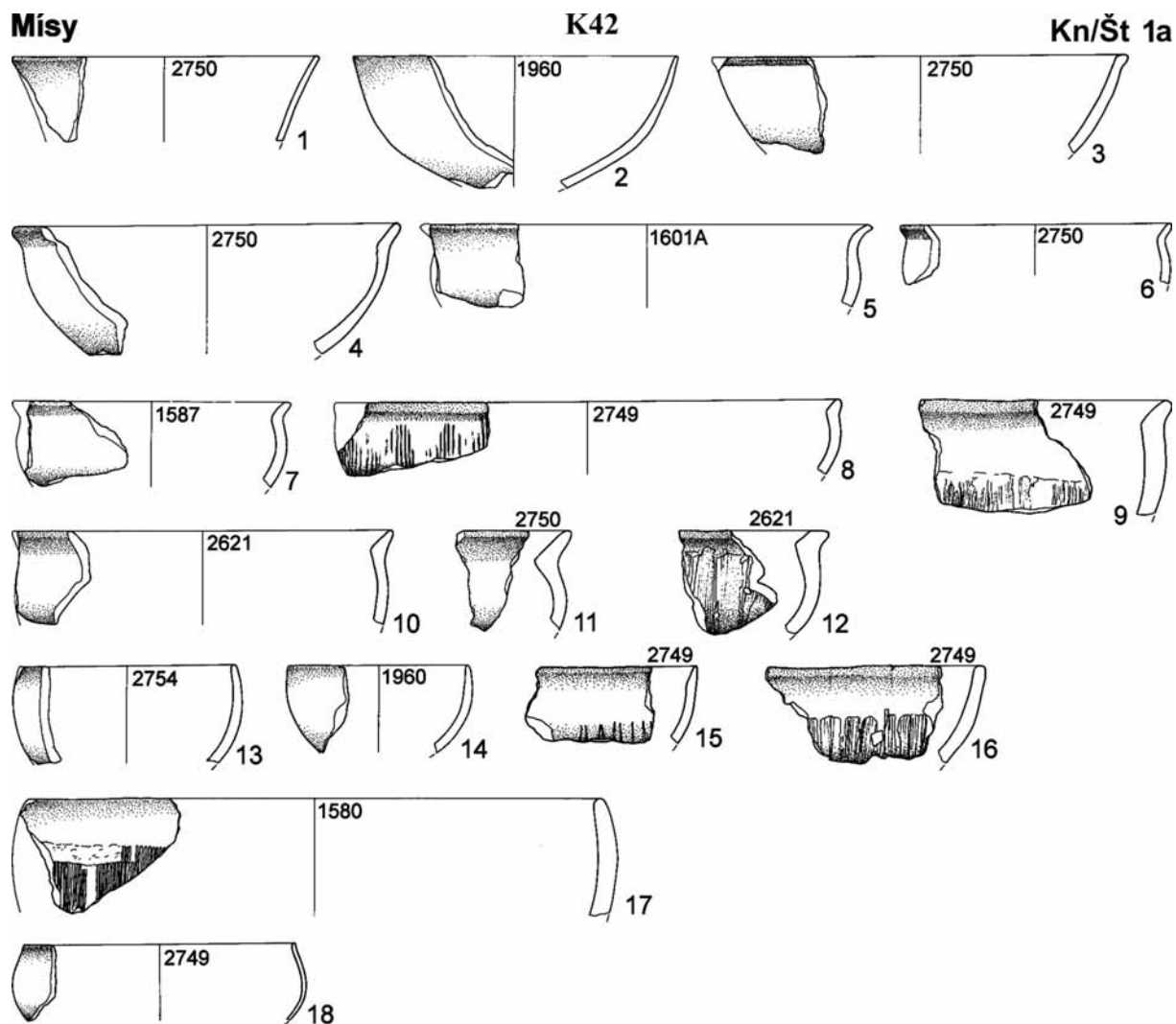
Kn 4b

Obr. 143. Kněževs, okr. Praha-západ. Hrnce (2). Mladší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu (Kn 4b)

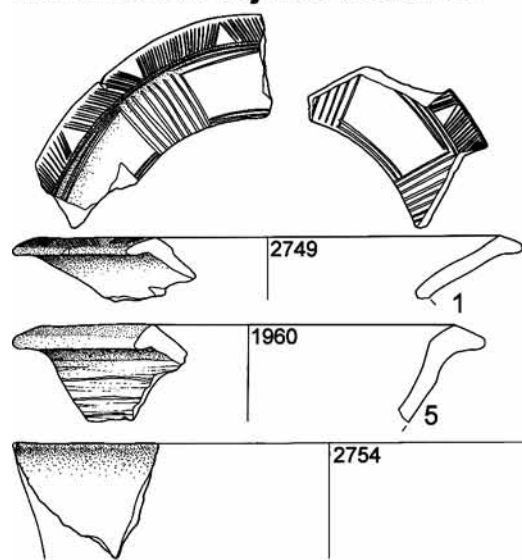
Amfory**Okřiny****Koflíky**

Obř. 144. Kněžves, okr. Praha-západ. Amfory, okřiny a koflíky. Knovízsko/štitarský sídelní horizont (Kn/Št 1a)

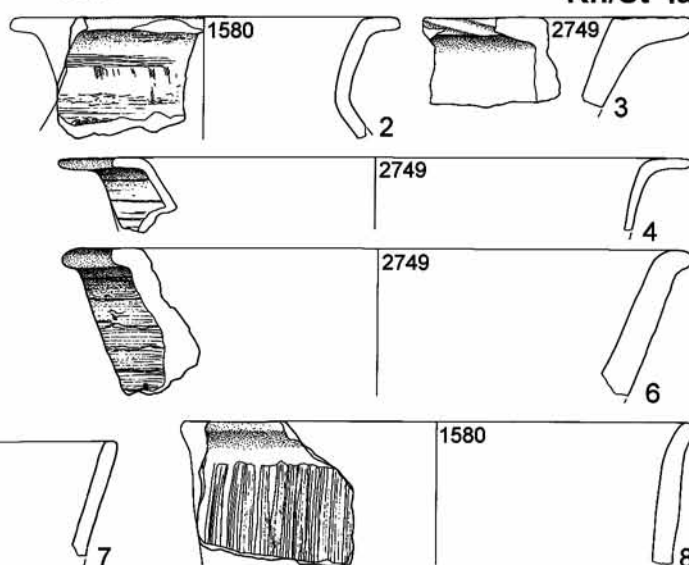

Obr. 145. Kněževes, okr. Praha-západ. Mísy. Knovízsko/štitarský sídelní horizont (Kn/Št 1a)

Amforovitě a vejčité zásobnice

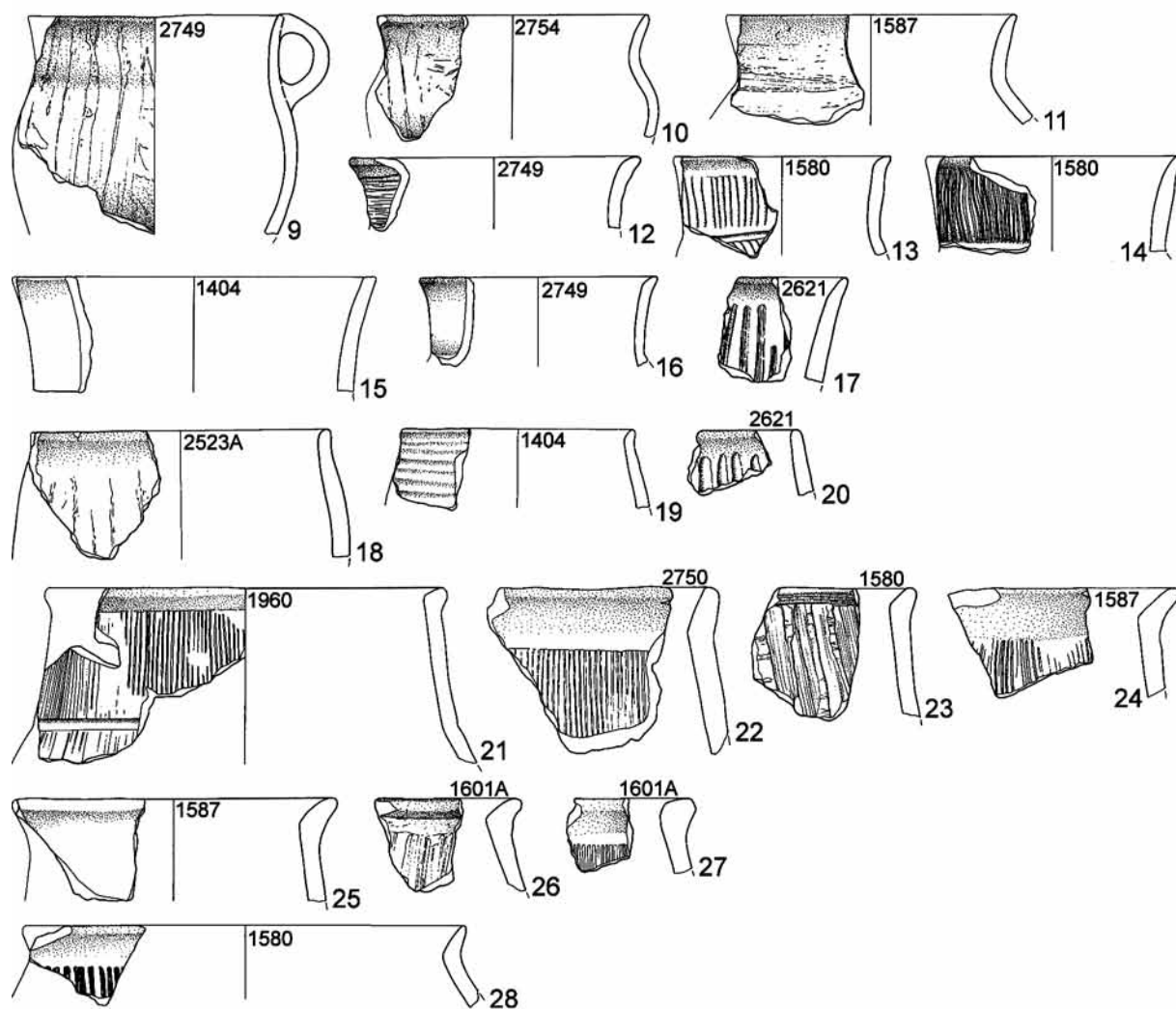

K43

Kn/Št 1a

Hrnce a amforovitě hrnce

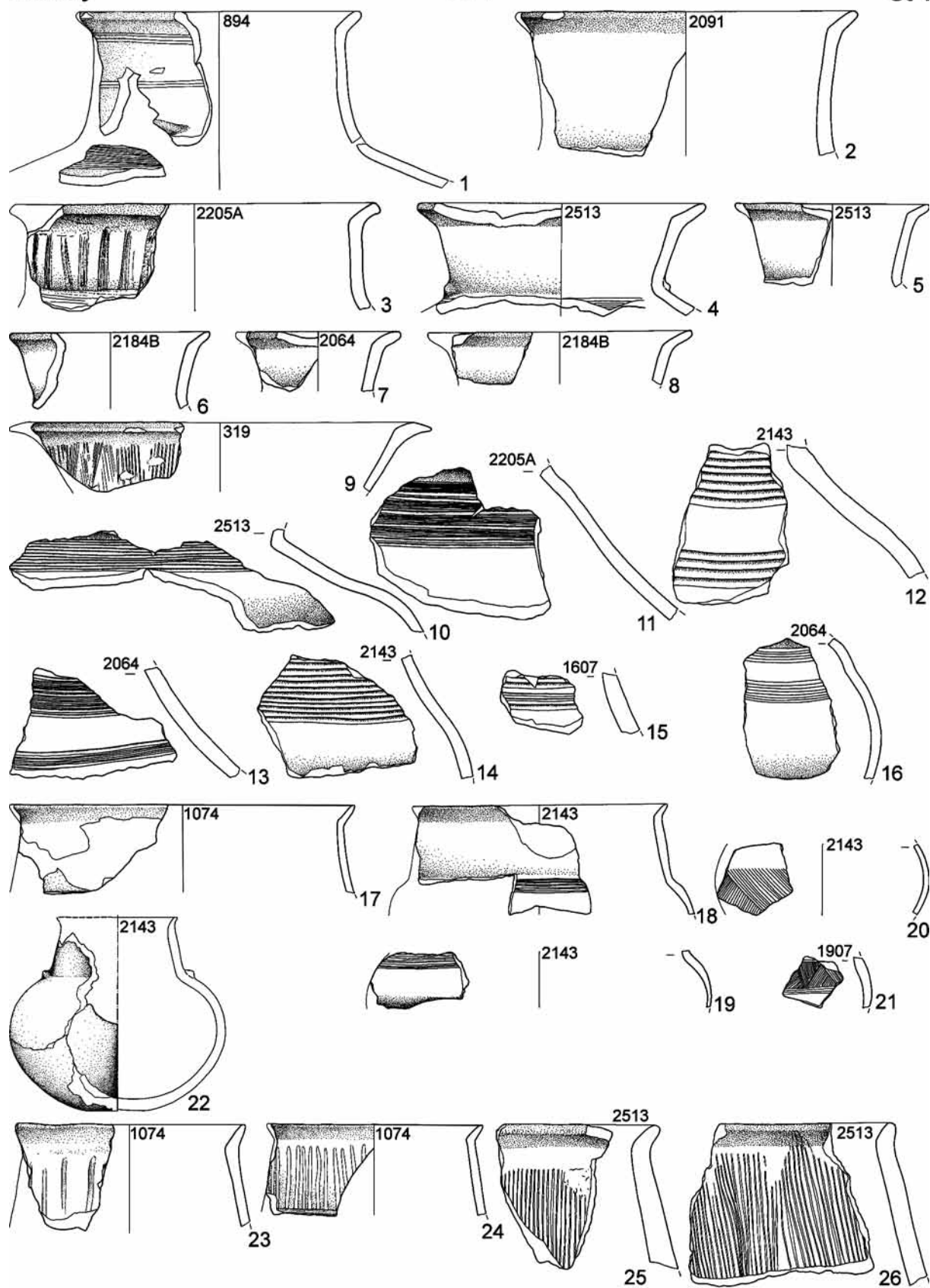

Obr. 146. Kněževes, okr. Praha-západ. Amforovitě a vejčité zásobnice, hrnce a amforovitě hrnce. Knovízsko/štitarský sídelní horizont (Kn/Št 1a)

Amfory

K44

Št 1

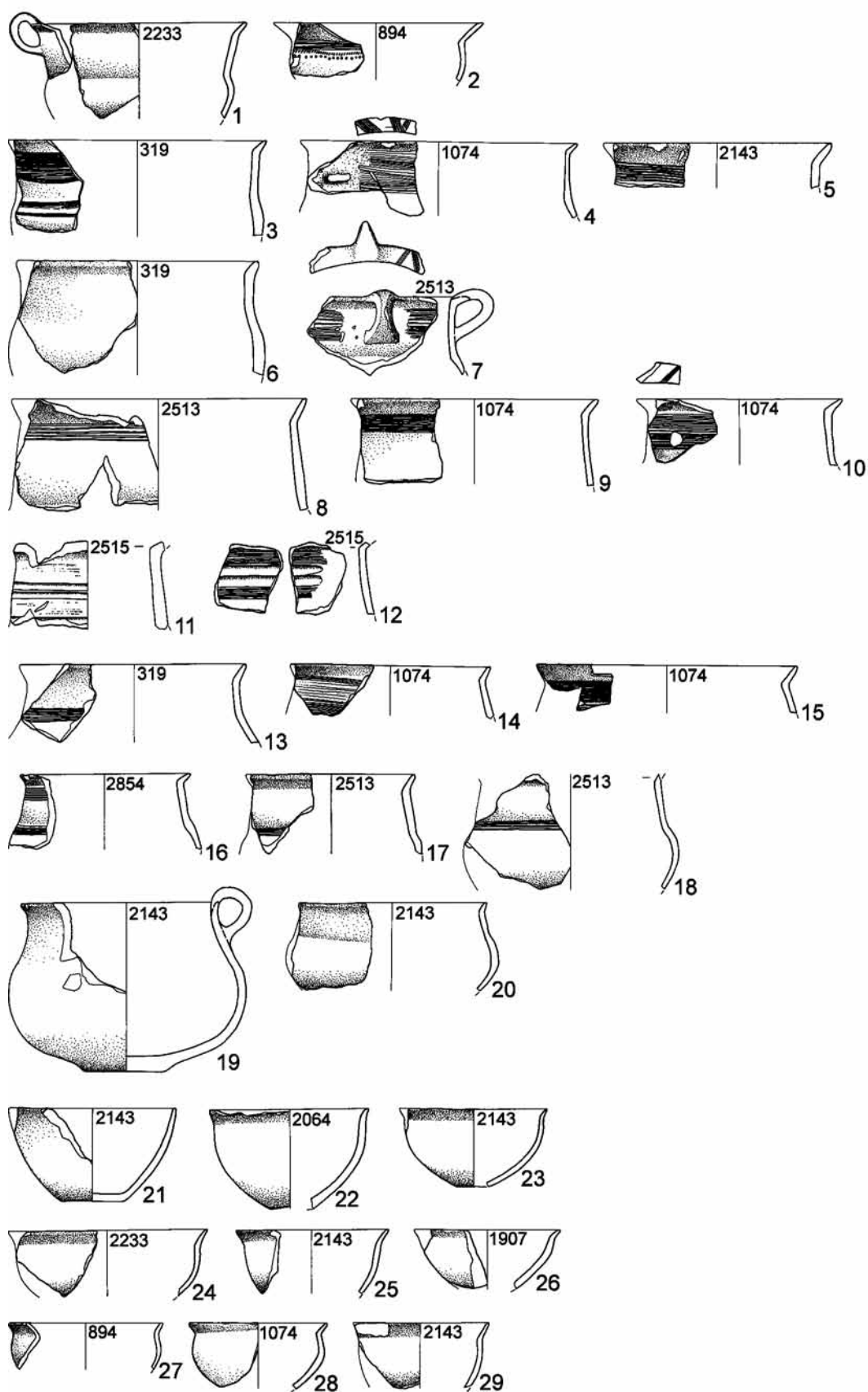

Obř. 147. Kněževs, okr. Praha-západ. Amfory. Starší řtitarský sídelní horizont (řt 1)

Koflíky

K45

Št 1

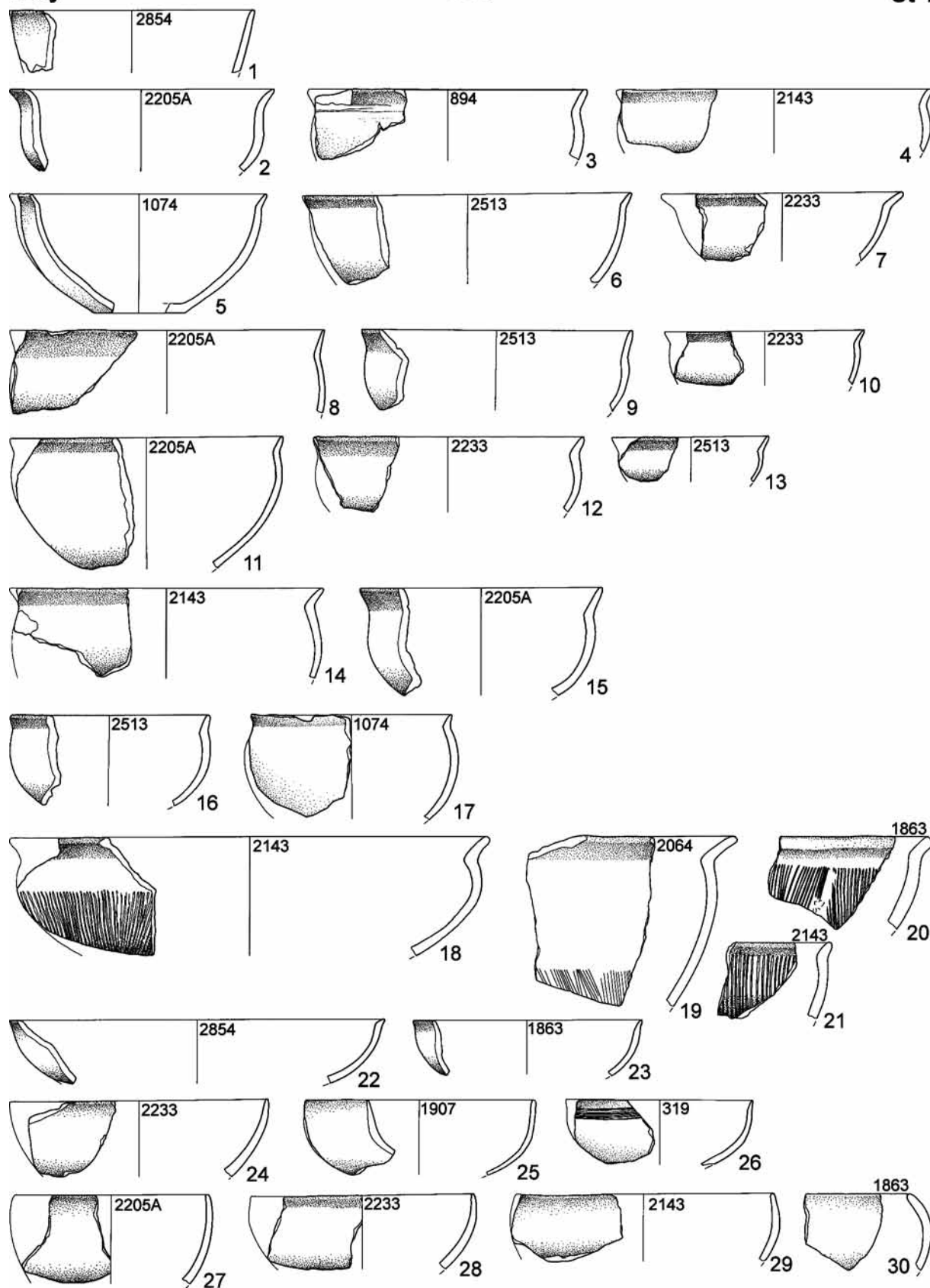

Obr. 148. Kněžves, okr. Praha-západ. Koflíky. Starší štítarský sídelní horizont (Št 1)

Mísy

K46

Št 1

Obr. 149. Kněževs, okr. Praha-západ. Mísy. Starší štítarský sídelní horizont (Št 1)

Hrnce a amforovitě hrnce

K47

Št 1

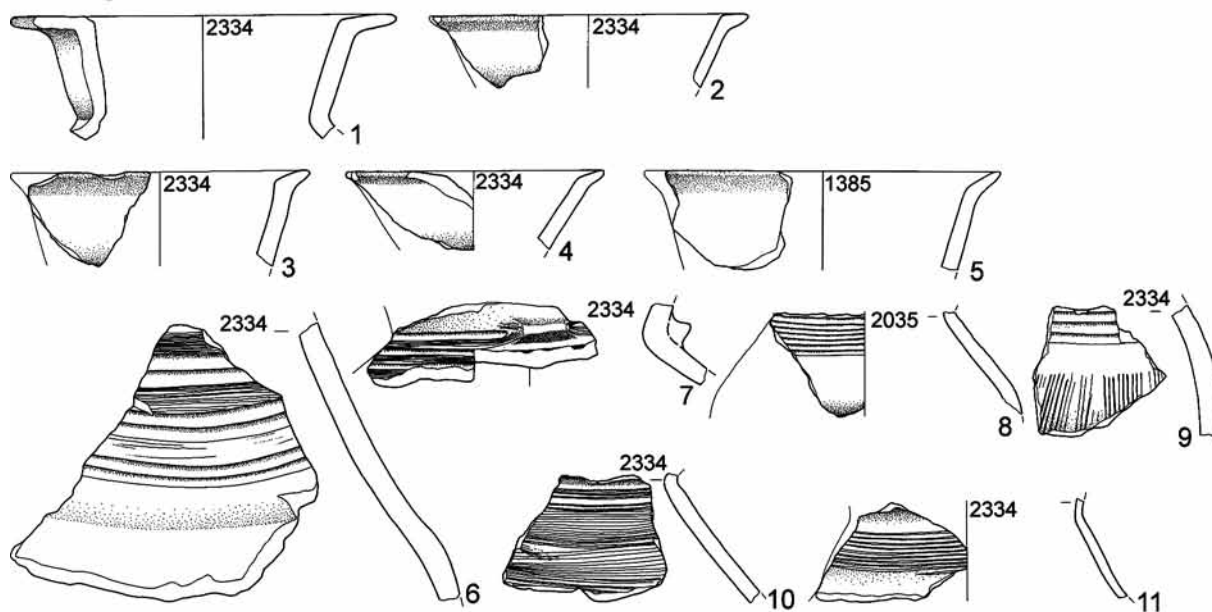

Obr. 150. Kněžves, okr. Praha-západ. Hrnce a amforovitě hrnce. Mladší štitarský sídelní horizont (Št 2)

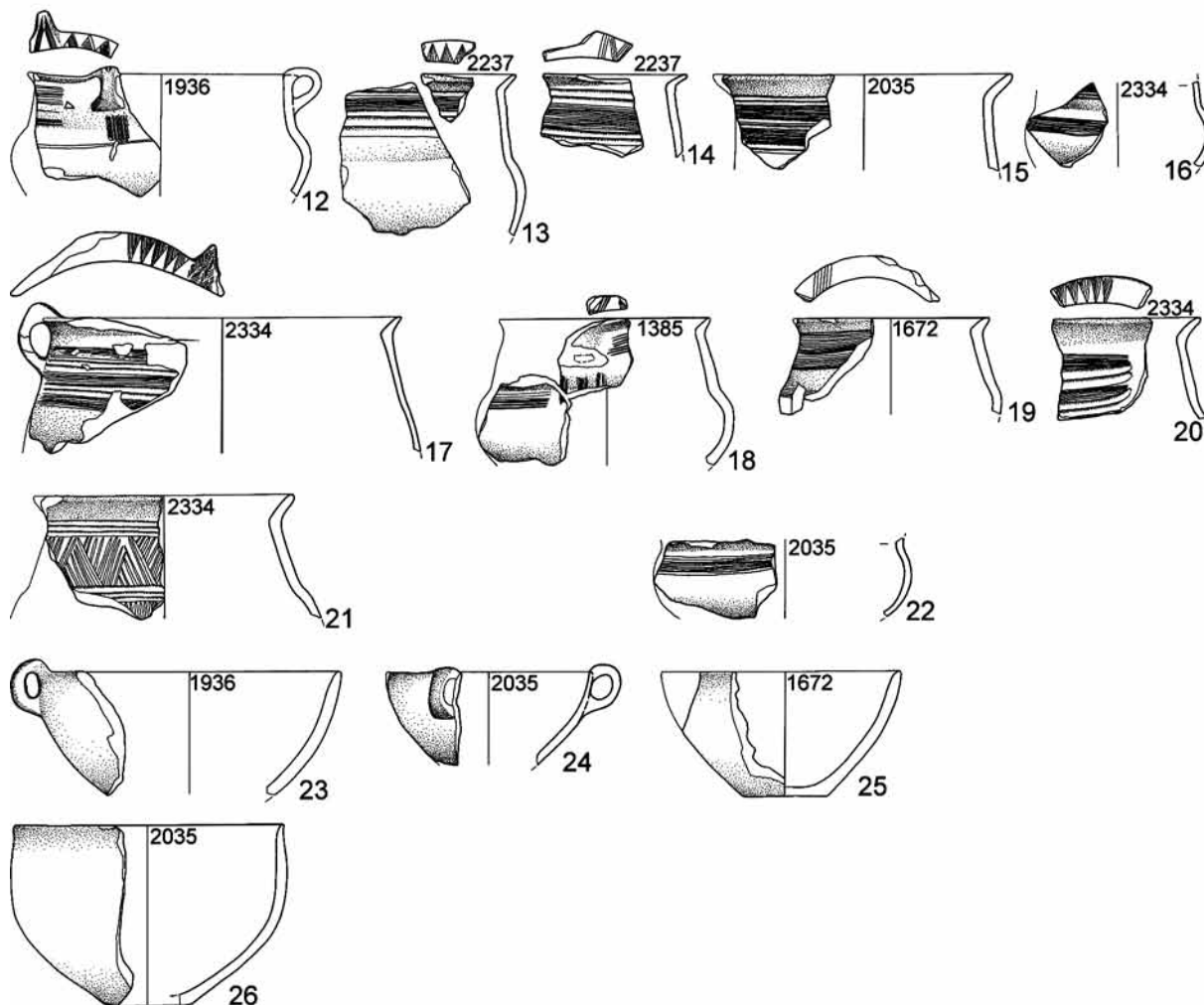
Amfory

K48

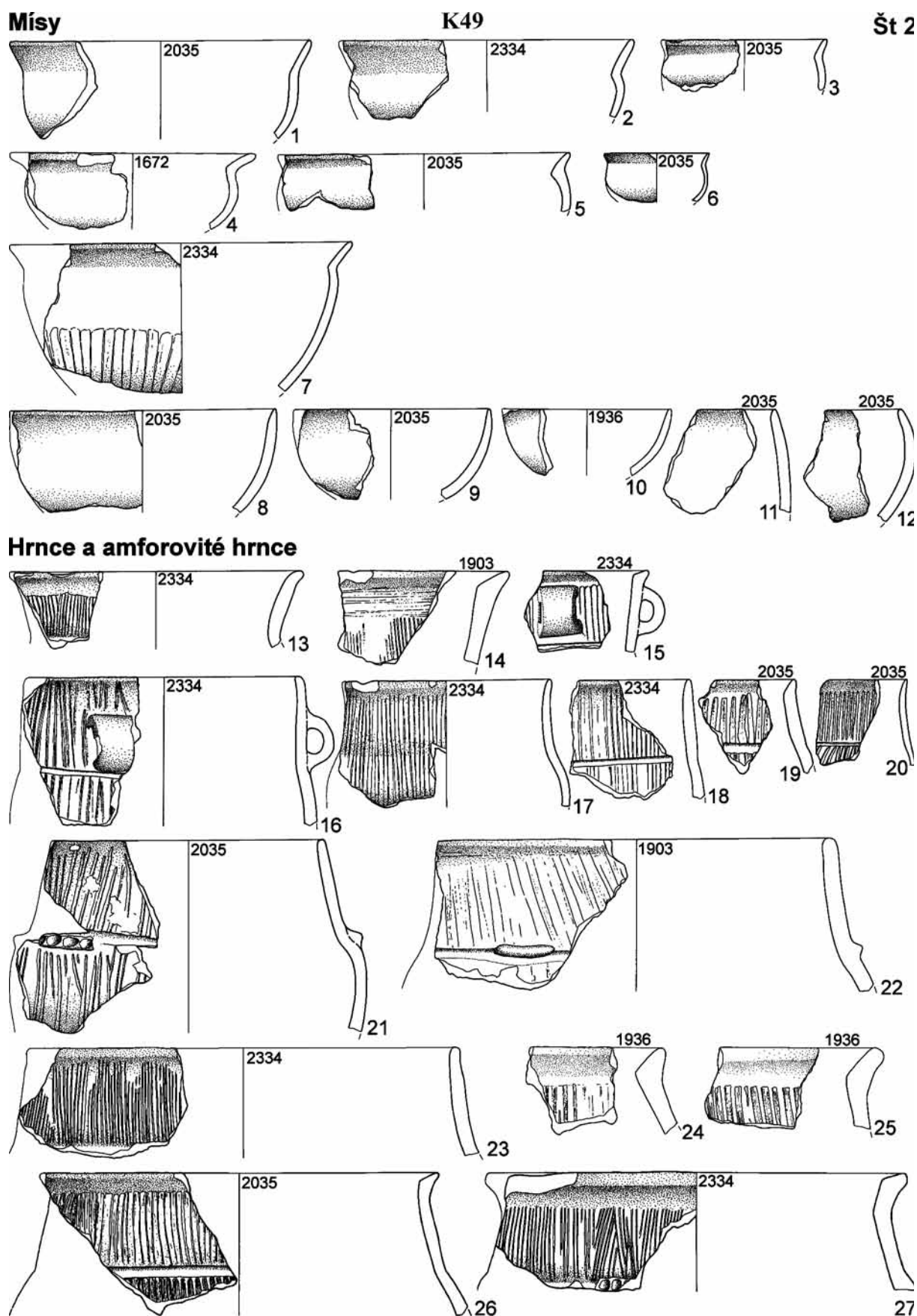
Št 2

Koflíky

Obr. 151. Kněževs, okr. Praha-západ. Amfory a koflíky. Mladší štitarský sídelní horizont (Št 2)

Obr. 152. Kněžves, okr. Praha–západ. Mísy, hrnce a amforovité hrnce. Mladší štítarský sídelní horizont (Št 2).
Keramika na obr. 104–152 je v různých měřítcích a čísla v horních částech kreseb nádob odpovídají číslům objektů

Keramika cizí kulturní provenience

V několika sídlištních objektech z mladší až pozdní doby bronzové byly zjištěny ojedinělé zlomky nádob, které se již na první pohled vymykají běžné keramické produkci knovízské i štitarské kultury. Vzhledem k jejich charakteru je však nelze považovat za jinak v Kněževsi celkem běžné intruze keramiky starších kultur z neolitu až střední doby bronzové, či naopak mladších kultur bylanské a časně laténské, zastoupených na této opakovaně osídlované lokalitě. Jedná se sice jen o zcela nepatrné promile nálezů, s největší pravděpodobností časově náležejících do zhruba stejného časového úseku jako průvodní materiál, avšak ukazujících na odlišné kulturní prostředí. Oblast jejich původu, či spíše inspirace tehdejších hrncířů a hrncířek, není většinou jednoznačně určitelná, neboť se mohou nezávisle objevovat v různých regionech i kulturách. Předlohy nalzáme v několika geografických a kulturních okruzích, zejména v oblasti severočeské a saské (lužická kultura), severoněmecké (labsko-havolská skupina), bavorské a dolnorakouské (jihoněmecká a česko-východobavorská popelnicová pole) a středodunajské (středodunajská popelnicová pole).

Na tomto místě se nebudeme zabývat již výše několikrát zmiňovaným a v podstatě nepřilíš překvapivým tvarovým (amfory) i výzdobným (např. „vlčí zuby“ či rytá ornamentace okřínů) „lužickým ovlivněním“ knovízské hrncířské produkce, ale dalšími relativně „cizorodými“ zlomky nádob, kterým jsme dosud nevěnovali bližší pozornost. Tyto keramické nálezy můžeme rozdělit zhruba do pěti skupin, z nichž ve čtyřech tvoří hlavní společný jmenovatel výzdoba a v jedné kombinace neobvyklého tvaru se specifickými výzdobnými prvky. Probereme je postupně a pokusíme se jmenovat i některé nejbližší oblasti, odkud by teoreticky mohly pocházet jejich inspirační zdroje. Uváděné analogie jsou však víceméně náhodné a mají sloužit především jako ilustrační příklady.

Nejprve si všimneme keramiky, zdobené jednotlivými či spojenými důlky s výraznými otisky nehtů. Tato technika, pro knovízskou kulturu značně neobvyklá, byla aplikována na dvou hrncovitých tvarech z objektů 3/98 (Kn 4 – obr. 153:A1) a 2300/98 (Kn 4a – obr. 153:A2), míse s oblými stěnami z objektu 2660/98 (Kn 3 – obr. 153:A3) a třech dalších blíže neurčitelných zlomcích stěn nádob z objektů 2038/98, 2329/98 (Kn 4b – obr. 153:A2,4) a 2513/98 (Št 1 – obr. 153:A3). V datování objektů tedy se čtyřmi exempláři převažuje vrcholný knovízský sídelní horizont Kn 4, ale po jednom je zastoupen také časový úsek předchozí (Kn 3) i mladší (Št 1). Zlomky zdobené důlky s otiskem nehtu nacházíme již mezi staršími střepy, rozptýlenými v náspech středobronzových mohyl v západních Čechách (Čtrnáct 1954, 342, obr. 5:6,12,16; 6:12,15) a z přelomu starší a střední doby bronzové je známe také např. z jižního Württemberska (Biel 1980, 27, Abb. 2:2–4). Chronologicky lépe odpovídající kontext pak představuje mladobronzová (k. milavečská, III. fáze – Bouzek 1962, obr. 68:13/11) mohyla 13 ze Štáhlav-Hájku na Plzeňsku, obsahující koflík, jehož prakticky celý povrch je důlkovaný (obr. 153:B7). Geograficky o něco bližší analogií by mohly být tři zlomky výdutě se svazkem horizontálních rýh a nehtovými vrypy z Berouna-Závodí (obr. 153:C8), pokud se ovšem skutečně jedná o nádobu knovízské kultury (Sklenář 1978, 29, tab. IX:932).

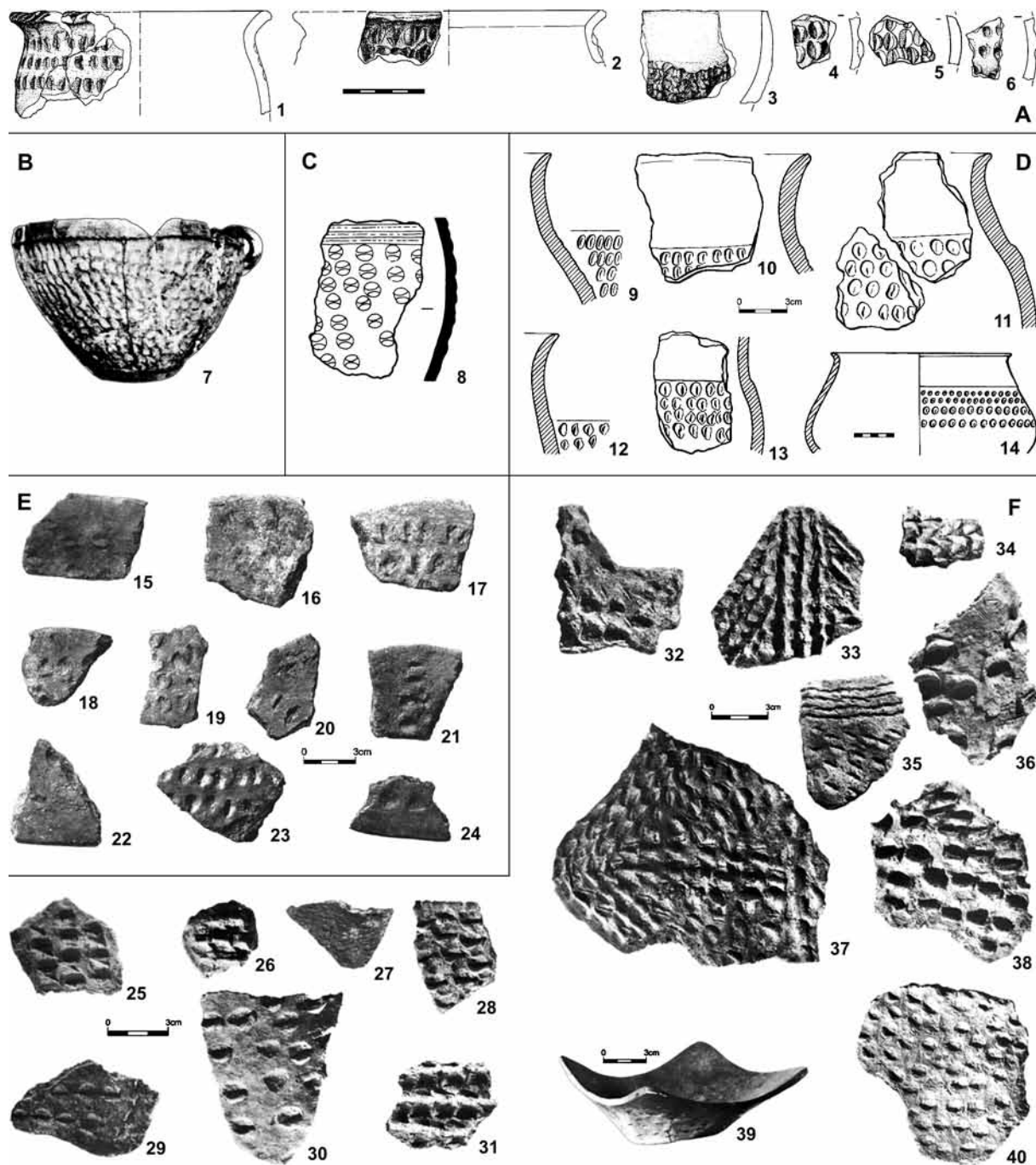
Z prostředí pozdně bronzové nynické kultury v západních Čechách známe podobně zdobenou keramiku pouze z Náklova, okr. Plzeň-sever (obr. 153:D9–14), avšak častěji se s ní můžeme setkat během stupně Ha B např. v Dolním Sasku, nebo také Hesensku či Bavorsku v tamních skupinách jihoněmeckých a česko-východobavorských popelnicových polí (Šaldová 1983, 322–325, obr. 7:3; 8:26; 9:40–41; 10:39; 12:33; 14:3,6–7). Zajímavé je, že poměrně přesné paralely nalzáme i v oblasti saské lužické kultury, jako např. na hradišti Oybin u našich severních hranic (Coblentz 1961, 369, Abb. 8–9 – obr. 153:E15–24), či ve vzdálenějším Sasku-Anhaltsku ve skupině labsko-havolské, kde se různě uspořádané důlky, vytvořené otisky konečků prstů do povrchu nádob („Fingerkuppeneindrücken“, „Fingernageleindrücken“) uplatňují coby výzdobný prvek dosti často (např. Zedau, Altmark: Horst 1985, 72–75, Abb. 40:z; 42:k; 44:h,k; 46:r; 47:t; 51:y; 52:s; 53:v; 55:y; 57:b,e; Taf. 14:a–g,i; 15:a–c,e–i – obr. 153:F25–26,28–38,40).

S předchozí skupinou úzce souvisí výzdoba, složená v podstatě pouze z otisků nehtů bez výraznějšího zatlačení konečků prstů do keramické hmoty, které jsou většinou uspořádány do víceméně pravidelných vodorovných či svislých řad. V Kněževsi máme tento způsob výzdoby doložen na šesti zlomcích, z nichž pouze jeden pocházel z okraje nejspíše hrncovité nádoby, zařaditelné podle nálezového kontextu obecně do vrcholného knovízského horizontu Kn 4 (obj. 2556/98 – obr. 154:A1). Dno a zdobená spodní část nádoby neurčitelného tvaru z objektu 2162/98 (obr. 154:A3) je stejným způsobem datována do starší části vrcholného knovízského horizontu Kn 4a, kam nejspíše spadá i zlomek stěny z objektu 2583/98 (obr. 154:A6). Další nehty zdobený zlomek nádoby (obr. 154:A5) pochází z o něco mladšího objektu 991/98 (Kn 4b), avšak zbývající dva nehtované exempláře lze časově zařadit jen v rámci širšího intervalu (Kn 3–4: obj. 1604/98 – obr. 154:A4; Kn 2–4: obj. 19/98 – obr. 154:A2).

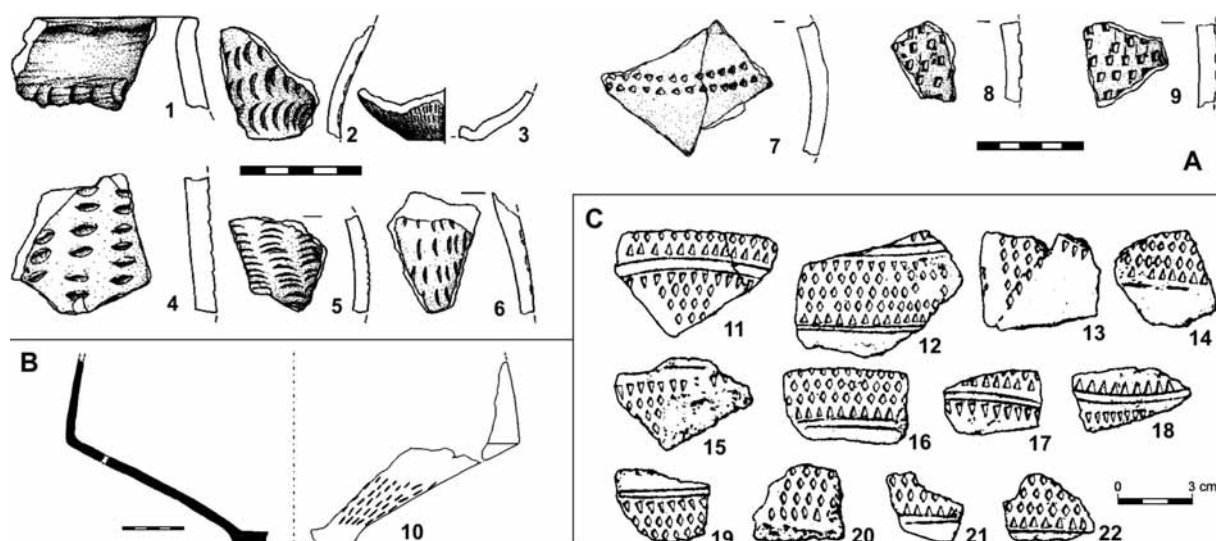
Analogii k této neobvyklé výzdobě nalezneme na našem území např. ve Straškově (okr. Litoměřice), ležícím v hraniční zóně knovízského a lužického kulturního okruhu, kde byla uplatněna na spodní části

okřínou s ostrým lomem z hrobu (?) č. 9 (obr. 154:B10), datovaného do rozmezí stupňů Br D–Ha A1 (Trefný – Dobeš 2008, 213, 227, 234, obr. 21:1). Výzdobu provedenou otisky nehtu najdeme také na již zmiňované keramice labsko-havolské skupiny ze sídliště v Zedau (Horst 1985, 72–75, Abb. 43:r; 57:ab; Taf. 11:b; 15:d), a to nejen u běžných zlomků stěn nádob, ale i na specifických mísách s lalokovitě vytaženými okraji – „Lappenschalen“ (obr. 153:F27,39).

Další skupinku „cizích prvků“ představují v knovízském materiálu z Kněževesi pouhé tři zlomky keramiky, z nichž jeden má silně tuhovaný vyleštěný povrch, který je zdoben plochými trojúhelníkov-

Obr. 153. Keramika zdobená jednotlivými či spojenými důlky s výraznými otisky nehtů. A – Kněževes, okr. Praha-západ (1 – obj. 6/98; 2 – obj. 2300/98; 3 – obj. 2660/98; 4 – obj. 2038/98; 5 – obj. 2513/98; 6 – obj. 2329/98); B7 – Hájek-Štáhlavy, okr. Plzeň-jih (mohyla 13, mladší doba bronzová), podle Bouzek 1962; C8 – Beroun-Závodí (knovízská kultura?), podle Sklenář 1978; D9–14 – Náklov, okr. Plzeň-sever (rovinné sídliště nynické kultury), podle Šaldová 1983; E15–24 – Oybin, Lkr. Görlitz (lužické hradiště), podle Coblenz 1961; F25–40 – Zedau, Lkr. Stendal (sídliště labsko-havolské skupiny), podle Horst 1985

Obr. 154. Keramika zdobená otisky nehtů (1–6), trojúhelníkovitými kolký (A7) a čtyřúhelníkovitými vpichy (A8–9). A – Kněžves, okr. Praha-západ (1 – obj. 2556/98; 2 – obj. 19/98; 3 – obj. 2162/98; 4 – obj. 1604/98; 5 – obj. 991/98; 6 – obj. 2583/98; 7 – obj. 2776/98; 8 – obj. 187B/98; 9 – obj. 136/98); B10 – Straškov, okr. Litoměřice (hrob 9, mladší doba bronzová), podle Trefný – Dobeš 2008; C11–22 – Ratishof am Weilhartforst, Gde. Braunau a. Inn (mohyla VII, stupeň Br C2), podle Schauer 1971

tými kolký ve dvou souběžných řadách (obj. 2776/98 – obr. 154:A7). Zbývající dva drobné fragmenty mají povrch pokrytý neuspořádaně vpichy, provedenými nějakou tyčinkou (dřevěnou, kostěnou?) čtyřúhelníkovitého průřezu s koncem seříznutým do břitu (obj. 187B/98 – obr. 154:A8; obj. 136/98 – obr. 154:A9). Zlomek z objektu 187B/98 datují průvodní nálezy do středního až vrcholného knovízského horizontu (Kn 3–4), ostatní dva objekty pak můžeme jen obecně přiřadit ke knovízské kultuře.

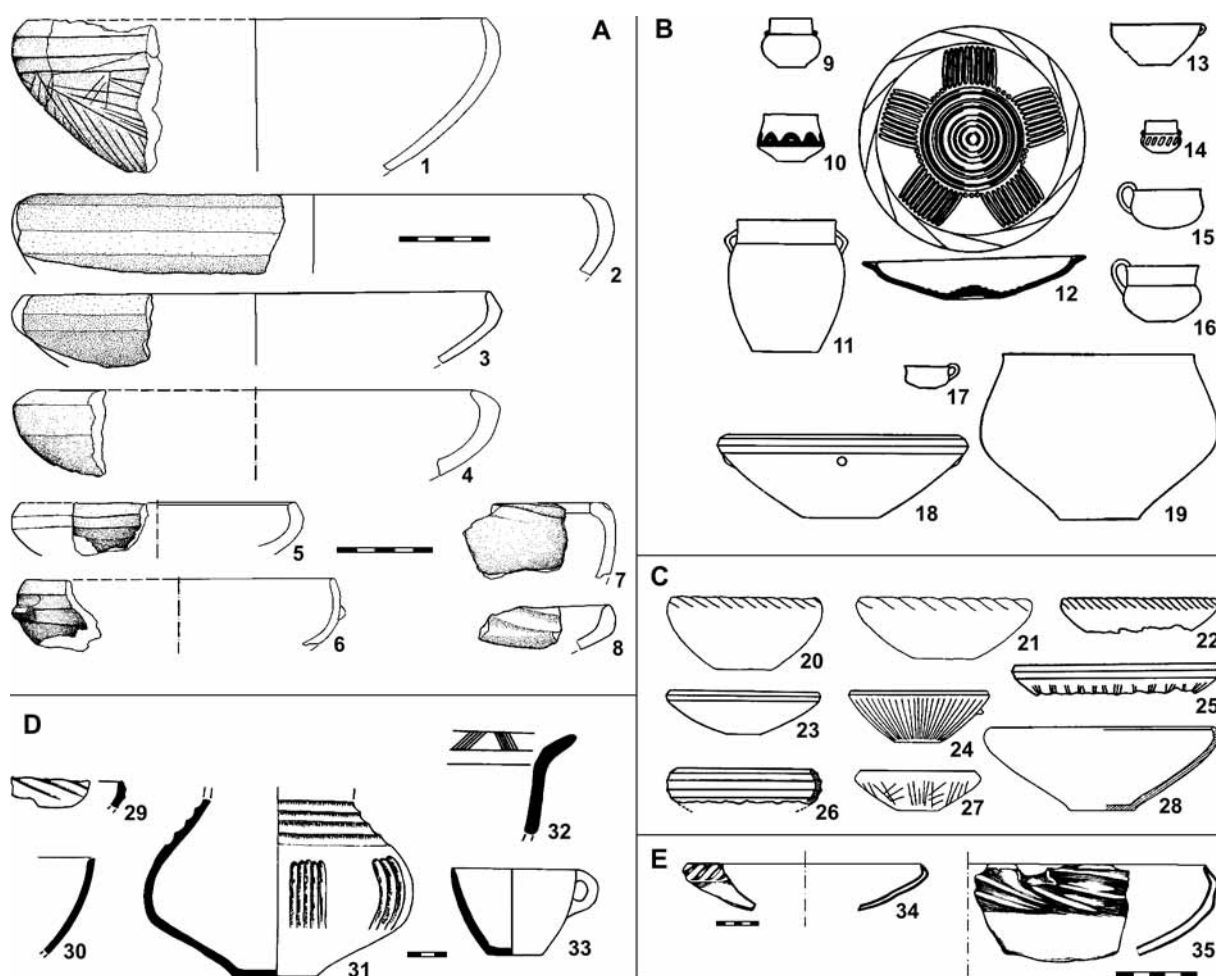
Dvě řady kolkovaných trojúhelníků by mohly evokovat inspiraci v technice tzv. vrubořezu, rozšířené především v oblastech jihozápadně od našeho území (Porýní, Württembersko, Bavorsko) během střední i mladší doby bronzové, ale známé v několika případech také ze západních a jižních Čech (Čujanová-Jílková 1970, 114, Abb. 43:3,6; 1977, 108–109; Chvojka 2001, Taf. 8:8; 2009, 65, tab. 3:1; 54:18–19). Určitou předlohu k tomuto typu výzdoby lze najít také např. v pozdně mohylové keramice stupně Br C2 z Horního Rakouska (cf. Ratishof am Weilhartforst, Gde. Braunau a. Inn, mohyla VII: Schauer 1971, 121, 123–125, Taf. 136:B10,13–18,20–23,25,28 – obr. 154:C11–22). Klasickému vrubořezu je však zlomek s trojúhelníkovitými kolký z objektu 2776/98 v Kněževsi hodně vzdálený, neboť jeho trojúhelníky nejsou orientovány pravidelně a vtlačeny střídavě hroty proti sobě tak, aby mezi nimi vznikla negativní klikatka.

Do čtvrté skupiny poměrně netypických výzdobných prvků zahrnujeme horizontální žlábkování či jeho prokazatelné náznaky (tj. relativně mělké oběžné žlábky) na okrajích hrubších keramických tvarů, zejména amforovitých zásobnic. Pro oblast knovízské (milavečské) kultury je charakteristické především vícenásobné hránění okrajů nádob a jejich výzdoba horizontálním žlábkováním se v tomto prostředí objevuje spíše jen výjimečně. V dolnobavorsko-jihohornofalcké skupině popelnicových polí jsou během stupňů Ha A2–Ha B2/3 horizontální žlábky na okrajích naopak poměrně běžné, ale používaly se hlavně při výzdobě misek (Neudert 2004, 366–368, Abb. 3; Chvojka 2009, 53). Několik případů žlábkovaných okrajů známe také z geograficky bližších jihočeských mladobronzových lokalit, ale i zde se jedná o dosti vzácný jev (Chvojka 2001, Taf. 31:4; 41:3). V Kněževsi jsou zlomky amforovitých zásobnic s oběžnými žlábký na horní ploše ven vyhnutých okrajů spojeny především s nálezovými soubory vrcholného knovízského sídelního horizontu (např. Kn 4a: obj. 1585/98 – tab. 76:3; obj. 1585B/98 – tab. 77:7; obj. 2162/98 – tab. 157:14; Kn 4b: obj. 1808A/98 – tab. 109:1–2,10–11; obj. 2760/98 – tab. 284:8; Kn 4: obj. 1811/98 – tab. 110:13; obj. 1946/98 – tab. 123:11).

Nepočetnou a tvarově neobvykou skupinu keramiky představují v kontextu knovízské i štítarské kultury mísy se zataženým okrajem, jejichž doménou je v Čechách až následující doba halštatská a laténská (cf. Chvojka 2009, 53). Také v Kněževsi se zlomky těchto mís vyskytly jen velmi vzácně, a to navíc ve spojitosti s dvojnásobným až trojnásobným vodorovným hráněním vnější strany zataženého okraje či jeho šikmým žlábkováním („tordováním“). Nezdobené mísy se zataženým okrajem i tvary s okrajem

vně fasetovaným nebo tordovaným se poměrně běžně objevují v oblasti středodunajských popelnicových polí (jižní Morava, Dolní Rakousko, Burgenland, jihozápadní Slovensko, severozápadní Maďarsko), kde se s nimi setkáváme v kultuře velatické i podolské (Říhovský 1956, 274; 1958, 90–92; 1963, obr. 11:C7; 14:13; 17:A9; 18:C5; 19:B11,C18–19 – obr. 155:C20–28). Všechny tři typy zde patrně existovaly delší dobu vedle sebe, přičemž nezdobené mísy a tvary s šikmo žlábkovaným okrajem byly rozšířeny po celé období středodunajských popelnicových polí s maximem výskytu ve vrcholném stupni podolské kultury. S mísami s vodorovně hráněným zataženým okrajem pak na tomto území musíme počítat od počátku kultury velatické až po starší stupeň kultury podolské (Říhovský 1966, 486–487).

Nálezy vně fasetovaných mís se zataženým okrajem z Kněževsi pocházejí výhradně z objektů vrcholného knovízského sídelního horizontu Kn 4 (Kn 4a: obj. 2199/98 – obr. 155:A6; Kn 4b: obj. 1808A/98 – obr. 155:A5; Kn 4: obj. 6/98 – obr. 155:A1; obj. 1982/98 – obr. 155:A2; obj. 2396/98 – obr. 155:A3; obj. 2218/98 – obr. 155:A4). Z tohoto malého souboru vybočuje zlomek mísy z objektu 2199/98, který je pod vně hráněným zataženým okrajem opatřen vodorovným výčnělkem, což je prvek u těchto tvarů ve středodunajské oblasti poměrně rozšířený (cf. Říhovský 1966, 487, obr. 8:J4; 9:G3), avšak na jiných exemplářích z Kněževsi nedoložený. Především se však zmíněný fragment vyznačuje zcela výjimečným oboustranným tvrdým a hladkým povrchem, jakoby vytvořeným pomocí nějaké hnědočerné, vysoce

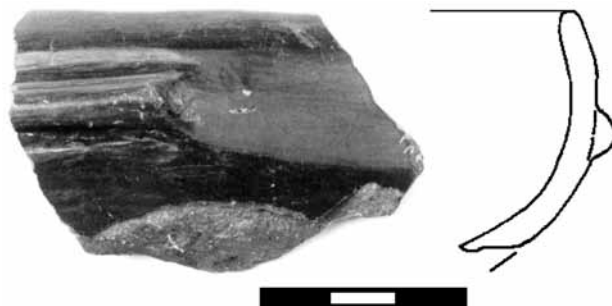
Obr. 155. Mísy s vodorovně hráněným či šikmo žlábkovaným zataženým okrajem. A – Kněžves, okr. Praha-západ (1 – obj. 6/98; 2 – obj. 1982/98; 3 – obj. 2396/98; 4 – obj. 2218/98; 5 – obj. 1808A/98; 6 – obj. 2199/98; 7 – obj. 1981/98; 8 – obj. 2551/98); B – Střekov, okr. Ústí nad Labem (9–14, 17, 19 – žárový hrob 46; 15–16, 18 – žárový hrob 60, lužická kultura), podle Böhm 1937; C – jižní Morava, velatická kultura (20 – Němčice u Ivančic, žárový hrob; 21 – Velatice, žárový hrob I; 22, 26 – Holubice, sídliště; 23 – Lovčičky, sídliště; 24 – Marefy, žárový hrob 3; 25 – Kyjov, sídliště; 27 – Hodonice, sídliště; 28 – Lednice, žárový hrob), podle Říhovský 1963; D – Třebušice, okr. Most (29–33 – žárový hrob 38, knovízská kultura), podle Bouzek – Koutecký 1972; E – Praha 8-Dolní Chabry (obj. 76/06, knovízská kultura), nepublikovaný záchranný výzkum společnosti Archaia Praha, o. p. s.

lesklé „polevy“ (obr. 156). V Čechách lze k vodorovně hráněným mísám se zataženým okrajem nalézt poněkud překvapivě analogii v prostředí severočeské lužické kultury na pohřebišti ve Střekově u Ústí nad Labem (Böhm 1937, 72, obr. 22:5 – obr. 155:B18).

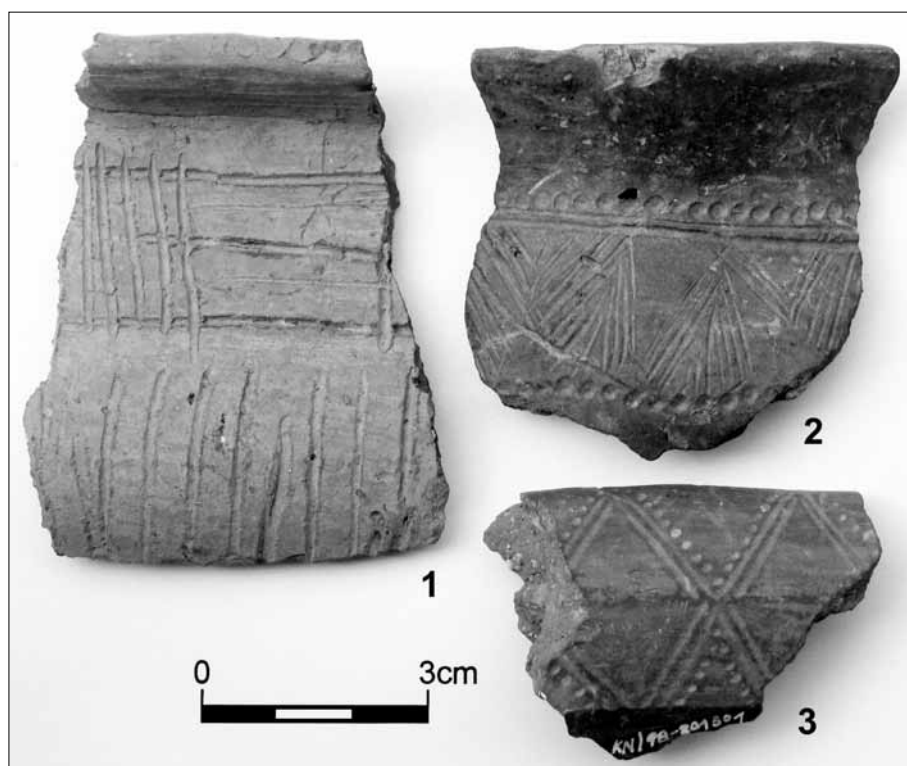
Mísy se zataženým a šikmo žlábkovaným okrajem jsou v Kněževsi zastoupeny pouhými dvěma zlomky, z nichž jeden byl nalezen v objektu 1981/98 ze staršího úseku vrcholného knovízského horizontu Kn 4a (obr. 155:A7) a druhý pochází z objektu 2551/98, datovatelného jen rámcově do horizontů Kn 3–4 (obr. 155:A8). V severozápadních Čechách byla část šikmo žlábkované misky se zataženým okrajem zjištěna v knovízském žárovém hrobě v Třebušicích (okr. Most), řazeném do fáze K VI (Bouzek – Koutecký 1972, 482, obr. 15:A2 – obr. 155:D29). Z novějších výzkumů můžeme uvést např. dvě takto zdobené mísy z knovízského sídliště v Praze-Dolních Chabrech (výzkum Archaia Praha, o. p. s., nepublikováno), nalezené v exploatační jámě („hliníku“) mezi keramickým materiálem, odpovídajícím kněževskému horizontu Kn 4 (obr. 155:E34–35).

Mimo výše probírané skupiny pak stojí některé další keramické zlomky z knovízských objektů v Kněževsi, které sice nemají „cizorodý“ charakter, ale přesto svým provedením výzdoby poněkud vybočují z obvyklého schématu. Jako příklad jmenujme hrubé vodorovné a svislé rýhování na hrdle a výduti amforovitě mísy z objektu 2660/98 (Kn 3 – obr. 157:1), nepravidelné stromečkovitě šrafované trojúhelníky, lemované vodorovnými rýhami a důlky, na těle esovitěho koflíku z objektu 2026/98 (Kn 4a – obr. 157:2) či hráněný okraj zásobnice, zdobený kosočtverci z rytých linií a vpichů, nalezený v objektu 2019/98 (Kn 4 – obr. 157:3).

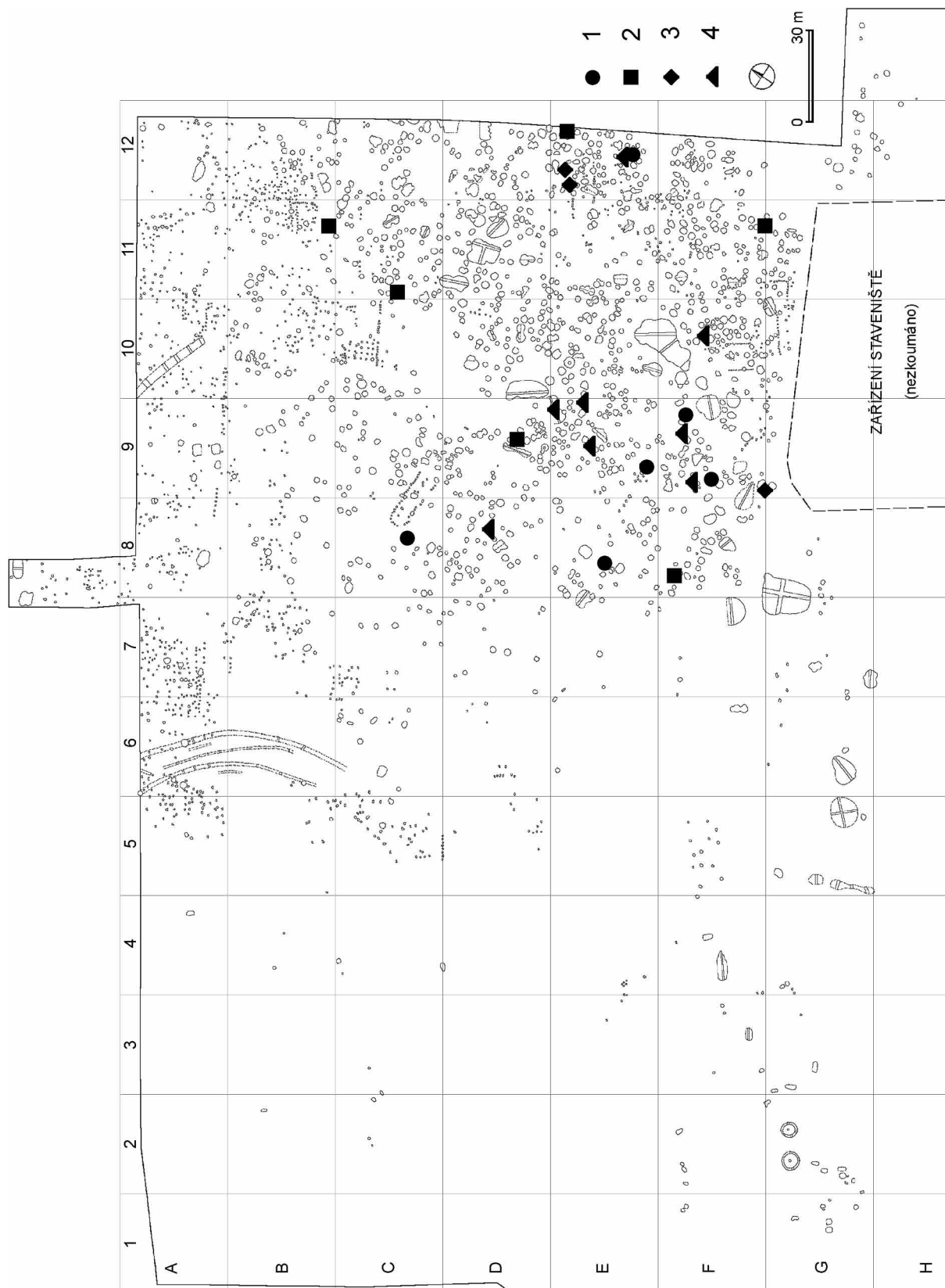
Objekty s nejvýraznějšími cizorodými příměsemi v keramickém materiálu byly vyneseny do celkového plánu výzkumu v Kněževsi, a to bez chronologického rozlišení, neboť naprostá většina z nich odpovídá vrcholnému knovízskému horizontu Kn 4. Nějaké signifikantnější kumulace či prostorové preference jednotlivých skupin se však neukázaly, což nepochybně souvisí i s nízkou četností sledovaných kontextů (obr. 158).

Obr. 156. Kněžves, okr. Praha-západ. Mísa se zataženým, vně vodorovně hráněným okrajem, podlouhlým výčnělkem a velmi lesklým hnědočerným povrchem z objektu 2199/98 (Kn 4a). Foto L. Smejtek

Obr. 157. Kněžves, okr. Praha-západ. Zlomky knovízské keramiky s méně běžnými výzdobnými motivy (1 – obj. 2660/98; 2 – obj. 2026/98; 3 – obj. 2019/98). Foto L. Smejtek

Obr. 158. Kněžves, okr. Praha-západ. Rozložení vybraných knovízských objektů s nálezy keramiky cizorodého charakteru (1 – jednotlivé či spojitě důlky s výraznými otisky nehtů; 2 – otisky nehtů; 3 – trojúhelníkovité kolky či čtyřúhelníkovité vpichy; 4 – fasetování či šikmé žlábkování zatažených okrajů misek)

Na závěr této kapitoly nám zůstává stále nezodpovězená klíčová otázka: o jakém kulturně historickém jevu tyto relativně ojedinělé nálezy „cizí“ keramiky, v kontextu z našeho dnešního pohledu značně homogenní knovízské lokality, vlastně svědčí? Přímý import keramických nádob, které jsou v místě původu zcela běžné, se zdá být značně nepravděpodobný, a to i v hypotetické funkci „obalového materiálu“. Snad jedinou výjimku by mohla představovat poměrně luxusní miska s „glazovaným“ povrchem z objektu 2199/98 (obr. 156). Také tzv. „import ideí“ je v tomto případě dosti problematický, podobně jako občas uvažované sňatky s „cizími hrnčířkami“, ačkoliv nějaká forma inspirace zde jistě existovat musela. I kdysi velmi oblíbené „kulturní vlivy“, šířící se abstraktně krajinou, lze jen obtížně konkretizovat (dálkový obchod, kolonizace, kmenové posuny, válečné výpravy, zajatci, sňatky apod.). Přesto nemůžeme prokazatelně doložený ojedinělý výskyt „neknovízských“ keramických prvků považovat za pouhou náhodu či zcela nezávisle vymyšlenou inovaci místních hrnčířů, která se však šířeji neujala.

OSTATNÍ HLINĚNÉ PŘEDMĚTY

Z hrnčířské hlíny byla kromě nádob, jejichž rozborem jsme se zabývali v předchozích kapitolách, vyráběna ještě celá řada dalších předmětů denní potřeby, doplněná jistě i o artefakty méně praktické či rázu spíše magického, u nichž je identifikace původní funkce často značně obtížná až spekulativní. V následujících odstavcích se pokusíme postupně probrat jednotlivé skupiny těchto výrobků, náležejících podle nálezového kontextu do období knovízské a štítarské kultury.

Začneme předměty, u kterých se tradičně po celý zemědělský pravěk předpokládá využití při sprádkání příze, tedy přesleny. Tato jejich funkce v textilní výrobě byla jistě primární, i když se objevují také úvahy, že mohly sloužit např. jako setrvačníky při rozdělování ohně (Mareš – Waldhauser 2003; Chvojka 2009, 81). Na experimentech založená pozorování jsou však značně ošidná, neboť skutečnost, že něco lze určitým způsobem udělat ještě zdaleka nedokládá, že tak bylo v minulosti opravdu činěno!

Vzhledem k dlouhodobému souběžnému výskytu přeslenů různých typů je jejich význam pro chronologická pozorování v podstatě nulový, což platí bez výjimky také pro sledované období (cf. Hrala 1973, 76). Co však v průběhu mladší i pozdní doby bronzové poněkud kontrastuje s předpokládanou vyšší intenzitou osídlení, je obecně poměrně slabé zastoupení těchto artefaktů v sídlištních nálezech. Textilní výroba byla v pravěku doménou žen a lze předpokládat její provozování v každé domácnosti (Bouzek – Koutecký – Kruta 1991, 146–147), takže relativně nízký výskyt hliněných přeslenů na jinak nadprůměrně keramicky vybavených knovízských sídlištních dosti překvapuje. Pouhých devět přeslenů z období popelnicových polí v jižních Čechách vysvětluje O. Chvojka (2009, 81) použitím organického materiálu k jejich výrobě, který se v tamním kyselém půdním prostředí rozpadl. Ve středočeské či severozápadočeské oblasti s častým osídlením na sprašových návěších však toto vysvětlení neobstojí, neboť se zde sice nedochová dřevina, ale nějaký významnější počet knovízských přeslenů z kosti nebo parohoviny bychom jistě zaznamenali.

Obr. 159. Kněžves, okr. Praha-západ. Neobroušený zlomek silně přepálené stěny nádoby s nedokončeným průvrtem (polotovar?) z objektu 1613/98 (Kn 4a).
Foto L. Smejtek

Při výzkumu v Kněževsi bylo v objektech knovízské kultury nalezeno celkem dvacet hliněných přeslenů se středovým průvrtem, které můžeme podle svislého průřezu přiřadit k několika základním typům (cf. Sklenář 1998, 40–41). Nejčastěji jsou zastoupeny více či méně kuželovité přesleny, a to ve variantě s podstavou zhruba rovnou (obj. 48/98 – tab. 302:5; obj. 140/98 – tab. 303:5; obj. 256/98 – tab. 303:10; obj. 1481/98 – tab. 305:6) nebo v různé míře vkleslou (obj. 21/98 – tab. 302:3,6; obj. 75/98 – tab. 302:9; obj. 992/98 – tab. 304:6; obj. 1541B/98 – tab. 306:2; obj. 2552/98 – tab. 309:3). Neobvykle vysoký masivnější exemplář z objektu 1074/98 má podstavu odlomenou, takže se k jejímu původnímu tvaru nelze vyjádřit (tab. 304:7). Oble dvojkónické přesleny byly zjištěny ve dvou případech (obj. 63/98 – tab. 302:10; obj. 1588/98 – tab. 306:3) a další dva přesleny již měly spíše čokovitý (obj. 1481/98 – tab. 305:4) či oválný průřez (obj. 1621/98 – tab. 307:5). Prstenovitě přesleny pak pocházejí z pěti kontextů (obj. 1076/98 – tab. 304:3; obj. 1138/98 – tab. 305:5; obj. 1988/98 – tab. 307:3; obj. 2209/98 – tab. 307:4; obj. 2506/98 – tab. 308:6). Tvarově by k nim bylo možné připojit ještě přeslen z objektu 2753/98

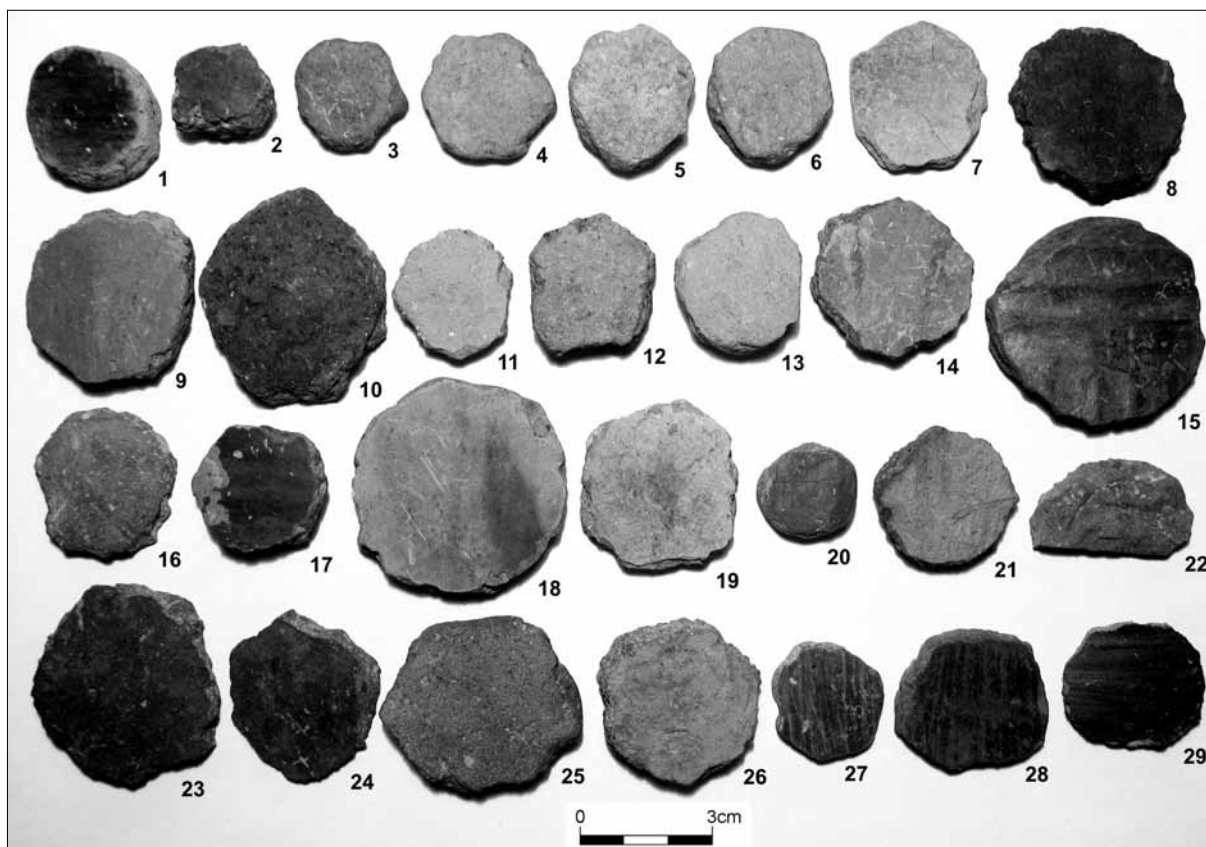
(tab. 309:4), jehož příslušnost do zájmového období je ale bohužel nejistá, neboť nevýrazná keramika jej datuje pouze rámcově do období eneolitu až doby bronzové. Většina z dvaceti výše uvedených přeslenů byla objevena v objektech vrcholného knovízského horizontu Kn 4; výjimky představují pouze exempláře z objektů 992/98 a 1988/98 (Kn 3–4), 1138/98 (Kn 3) a 1588/98 (Kn 2–4).

Za setrvačník vřetena nejsou považovány výhradně hliněné přesleny přímo k tomuto účelu vyrobené, ale i s rozličnou pečlivostí do kruhového tvaru opracované střepy nádob, opatřené středovým otvorem. Není jisté bez zajímavosti, že jediný nález „přeslenu“ z poměrně rozsáhlého knovízského sídliště v Březně u Loun náleží právě do této kategorie (Pleinerová – Hrala 1988, 131, tab. XXIII:8). V Kněževsi byla takováto provrtaná kolečka zjištěna v osmi případech (obj. 12/98 – tab. 302:1; obj. 20/98 – tab. 302:2; obj. 29/98 – tab. 302:4; obj. 1138/98 – tab. 305:1; obj. 1368/98 – tab. 305:2; obj. 1643/98 – tab. 307:1; obj. 2513/98 – tab. 308:7; obj. 2771/98 – tab. 309:6).

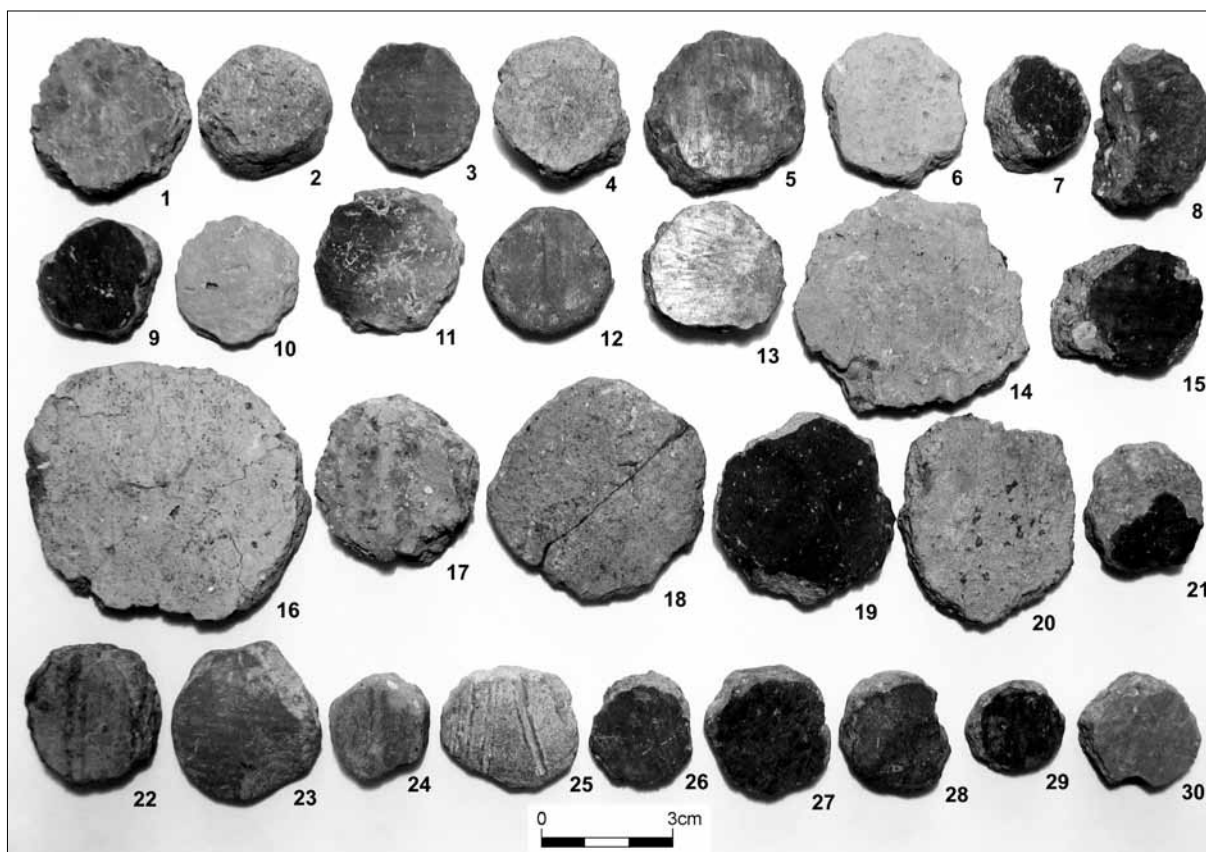
Velký nepravidelný fragment stěny nádoby s pozůstatky průvrtu z objektu 1386/98 (Mo/Kn 1) bychom asi za polotovar nějakého kolečka mohli považovat jen stěží (tab. 306:10), i když se s nedodělanými

Objekt	Datování	Maximální Ø (mm)	Síla (mm)	Hmotnost (g)	Opracování	Obr.	Objekt	Datování	Maximální Ø (mm)	Síla (mm)	Hmotnost (g)	Opracování	Obr.
16	Kn 4b	33	11	15	3	161:1	1623	Kn 4	42	12	25	1	162:19
37	Kn 4b	25	13	8	1	161:2			46	9	23	1	162:20
57	Kn 2-3	26	9	7	2	161:3	1628	Kn 4	28	9	9	2	162:21
62	Kn 4	30	7	9	2	161:4	1634	Kn 4b	34	12	14	2	162:22
85	Kn 3	32	11	12	2	161:5	1637	Kn 4b	36	9	13	2	162:23
134	Kn 4	31	9	10	2	161:6			24	11	7	3	162:24
137 A	Kn 4b	35	7	9	2	161:7	1808 A	Kn 4b	31	9	9	2	162:25
137 C	Kn 4	40	10	18	1	161:8	1818 B	Kn 4	26	8	6	1	162:26
169	Kn 4	41	12	24	2	161:9			28	9	10	3	162:27
238	Kn 2	49	12	25	1	161:10			27	10	8	3	162:28
253	Kn 4	29	8	8	1	161:11			22	8	4	2	162:29
255	Kn 4	32	12	13	1	161:12			27	8	7	1	162:30
552	Kn 2-4	31	13	13	2	161:13	1941	Kn 4	29	6	6	1	163:1
780	Kn 4	36	9	14	1	161:14	1948	Kn 4	27	11	9	2	162:2
794	Kn 4b	51	11	32	2	161:15	1954	Kn 4a	26	6	5	3	163:3
816	Kn 4a	34	8	12	1	161:16	1964 B	Kn 4	42	6	13	2	163:4
1074 B	Kn 4b	31	12	12	2	161:17	1985	Kn 2-4	33	10	6	2	163:5
1075	Kn 4b	49	11	34	2	161:18			29	12	12	2	163:6
1112	Kn 4	37	9	15	1	161:19	1991	Kn 4	37	10	14	1	163:7
1135	Kn 4a	22	10	6	3	161:20			40	9	15	1	163:8
1136	Kn 4b	32	10	11	1	161:21	2027	Kn 4a	47	9	25	1	163:9
1192	Kn 2-4	38	8	8	1	161:22	2044	Kn 4	37	6	10	2	163:10
1414	Kn 4a	46	9	20	1	161:23	2375	Kn 4b	27	11	9	1	163:11
		39	5	9	1	161:24	2408	Kn 4	49	8	24	2	163:12
1422	Kn 4	44	13	28	2	161:25	2418	Kn 3	54	8	29	2	163:13
1423	Kn 4	37	13	20	2	161:26	2572	Kn 4	46	8	18	1	163:14
1430	Kn 4b	28	6	5	2	161:27			42	10	20	1	163:15
1434	Kn 4b	35	8	12	2	161:28	2580	Kn 2-4	43	7	14	1	163:16
1440	Kn 4a	35	6	8	1	161:29	2604	Kn 4a	33	6	9	1	163:17
1468	Kn 4b	36	10	17	1	162:1			28	8	8	2	163:18
1497	Kn 4a	31	13	9	3	162:2	2609	Kn 4b	26	7	6	2	163:19
1516	Kn 4	30	7	7	2	162:3	2620	Kn 4b	36	13	20	2	163:20
1522	Kn 4b	34	14	17	1	162:4	2639	Kn 4b	58	10	30	1	163:21
		36	10	15	1	162:5			25	12	8	2	163:22
1542	Kn 4	35	8	11	1	162:6	2640	Kn 4b	31	13	14	2	163:23
1567	Kn 4	24	11	8	2	162:7			35	11	16	2	163:24
1581	Kn 3	39	9	11	1	162:8	2646	Kn 4a	41	10	20	1	163:25
1585	Kn 4a	39	9	9	2	162:9	2745	Kn 4a	41	10	17	1	163:26
1592	Kn 4a	30	6	6	1	162:10	2758	Kn 3	35	7	10	1	163:27
1596	Kn/Št 1a	35	8	12	1	162:11	2771	Kn 4b	30	12	12	3	164:1
1598	Kn 4a	28	10	10	3	162:12			30	10	11	3	164:2
		31	12	12	1	162:13			28	12	9	1	164:3
1607	Št 1	54	9	26	1	162:14			23	8	5	2	164:4
		34	11	11	1	162:15	2788	Kn 4a	39	12	19	1	164:8
1613	Kn 4a	68	10	52	1	162:16	2796	Kn 4b	32	10	11	1	164:5
		38	13	19	1	162:17	2849	Kn/Št 1a	35	7	9	2	164:6
1621	Kn 4	48	8	26	2	162:18	2850	Kn 2-4	29	9	9	2	164:7

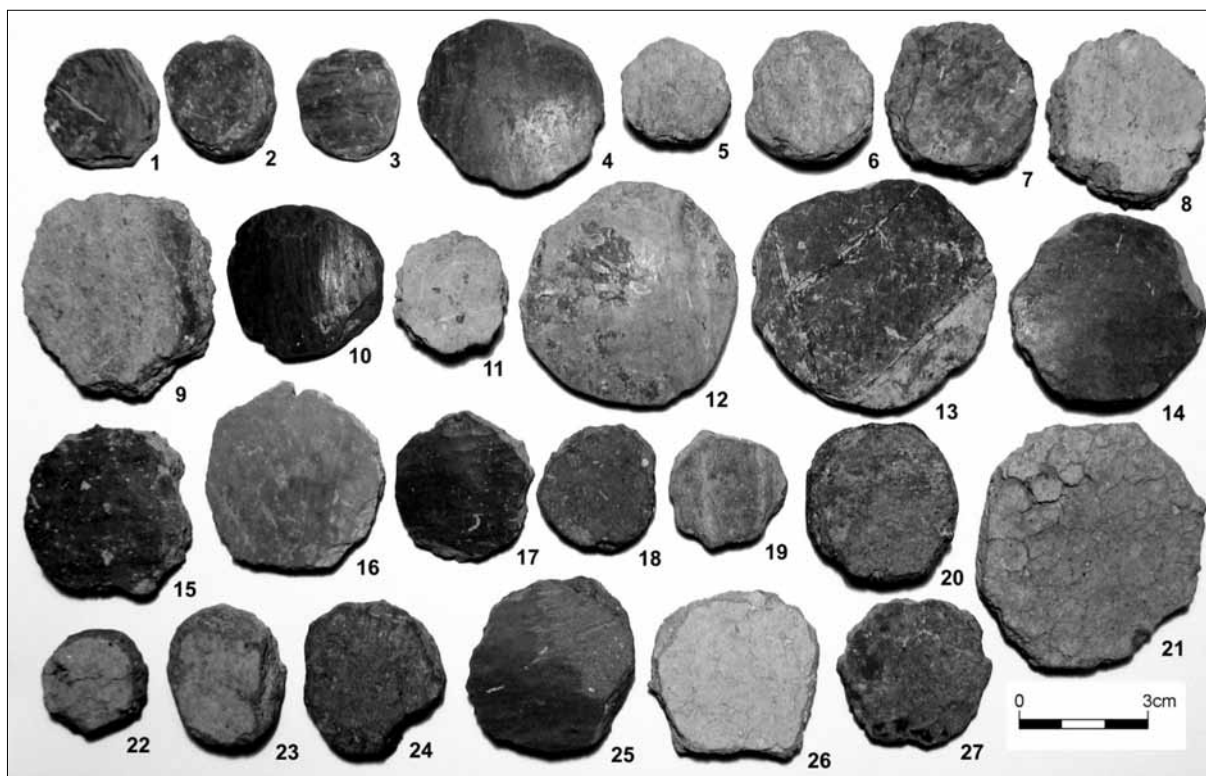
Obr. 160. Kněžves, okr. Praha-západ. Souhrnný přehled datování a metrik keramických koleček ze stěn nádob (stupeň opracování: 1 – olámané ostré okraje, 2 – lehce obroušené okraje, 3 – výrazně obroušené okraje)

Obr. 161. Kněževs, okr. Praha-západ. Opracovaná keramická kolečka ze stěn nádob

Obr. 162. Kněževs, okr. Praha-západ. Opracovaná keramická kolečka ze stěn nádob

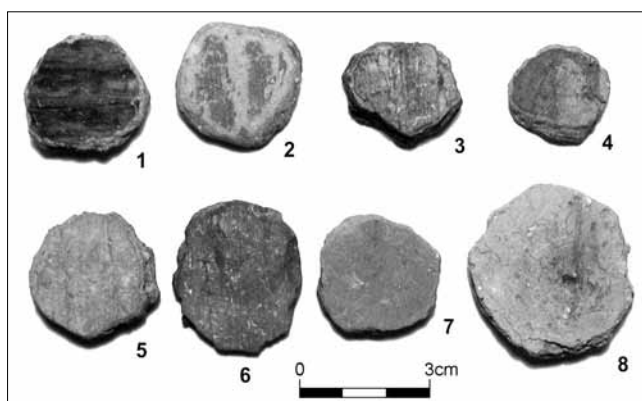

Obr. 163. Kněževes, okr. Praha-západ. Opracovaná keramická kolečka ze stěn nádob

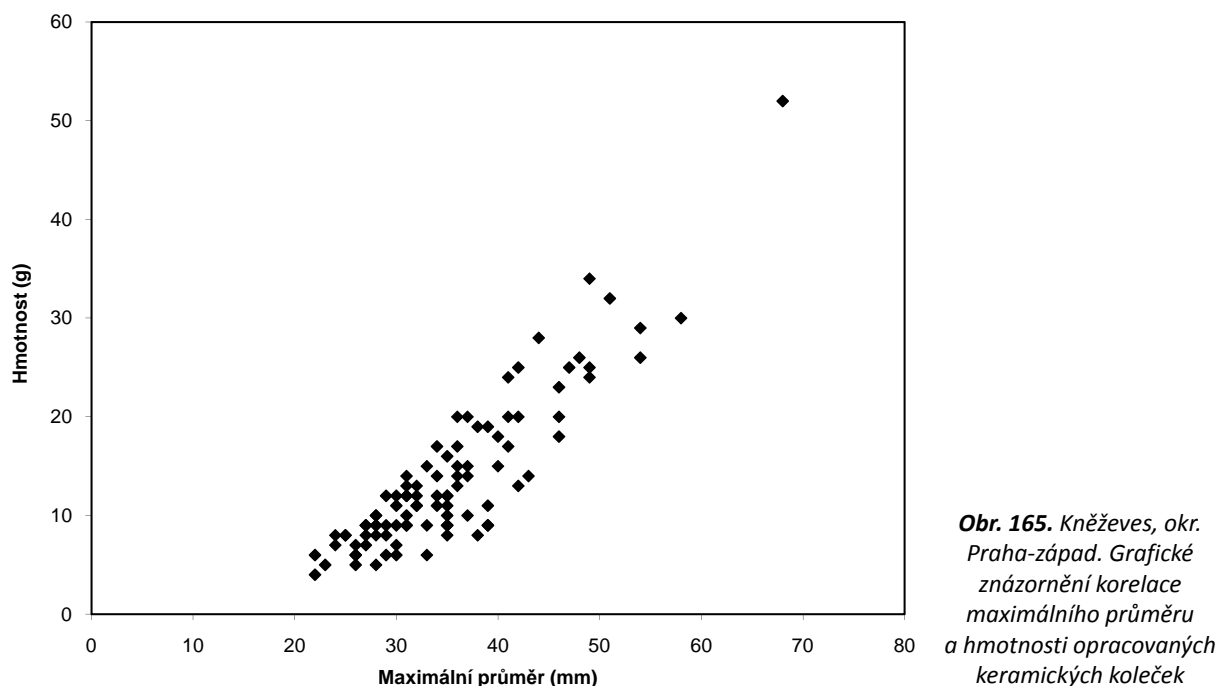
exempláři patrně budoucích „přeslenů“ také setkáváme. Jsou to především střepy v různém stadiu opracování do kruhového tvaru, které však nemají dodělaný středový průvrt (obj. 138/98 – tab. 303:1; obj. 1562/98 – tab. 305:8; obj. 1988/98 – tab. 307:2). Není zřejmé, z jakého důvodu zůstala práce nedokončena, ale podle stupně dochování některých koleček nebylo zjevně příčinou jen jejich rozlomení během vrtání. Kvůli vyloučení rizik spojených s vrtáním se s ním zřejmě v řadě případů začínalo, jak můžeme vidět na jinak zcela neopracovaném silně přepáleném zlomku z objektu 1613/98, jehož průvrt ovšem rovněž nebyl doveden ke zdárnému závěru (obr. 159).

Podobně jako přesleny byla v Kněževsi z hrnčírské hlíny přímo formována také menší plochá kolečka (obj. 1522/98 – tab. 305:7; obj. 1580/98 – tab. 306:1), která však někdy mohla dosahovat i větších průměrů (obj. 140/98 – tab. 303:2). Vzhledem k fragmentárnosti těchto exemplářů nelze ovšem zcela vyloučit, že původně neměla žádný středový, případně asymetricky umístěný otvor.

Bohatě zastoupenou skupinu pak na lokalitě představují neprovrtaná kolečka, druhotně vytvořená ze střepů keramických nádob jednoduchým olámáním (45 ks) nebo lehkým (39 ks) či výrazným obroušením (10 ks), která si pro svoji četnost zaslouží o něco více naší pozornosti. Objevují se v mnoha pravěkých kulturách, včetně řady sídlištních lokalit z období popelnicových polí (cf. např. Bouzek – Koutecký 1980, 375, 377, 385, obr. 13:B7; 15:29; 24:B15; Šaldová 1981b, 77; Chvojka 2001, Taf. 30:4; 2009, 81, tab. 8:27; 27:4; 66:5), a v odborné literatuře se vedou nejrůznější úvahy o jejich možné interpretaci, sahající od hrnčírských čepelí k úpravě stěn nádob, přes polotovary přeslenů či střelivo do praku až po „kamery“ nějakých období našich dětských nebo stolních her (cf. Vencl 1980, 528–529; Horst 1985, 105–106, Abb. 61:e; Taf. 9:a–b; Pleinerová – Hrala 1988, 131–132, obr. 36:14; tab. 23:5–6; Hrala – Šumberová – Vávra 2000, 210–211; Harding et al. 2007, 75, Tab. 4.4; Pl. 16:1–9,11–12).

Obr. 164. Kněževes, okr. Praha-západ. Opracovaná keramická kolečka ze stěn nádob. Příslušnost koleček na obr. 161–164 k jednotlivým objektům lze identifikovat na obr. 160.
Obr. 161–164 foto L. Smejtek

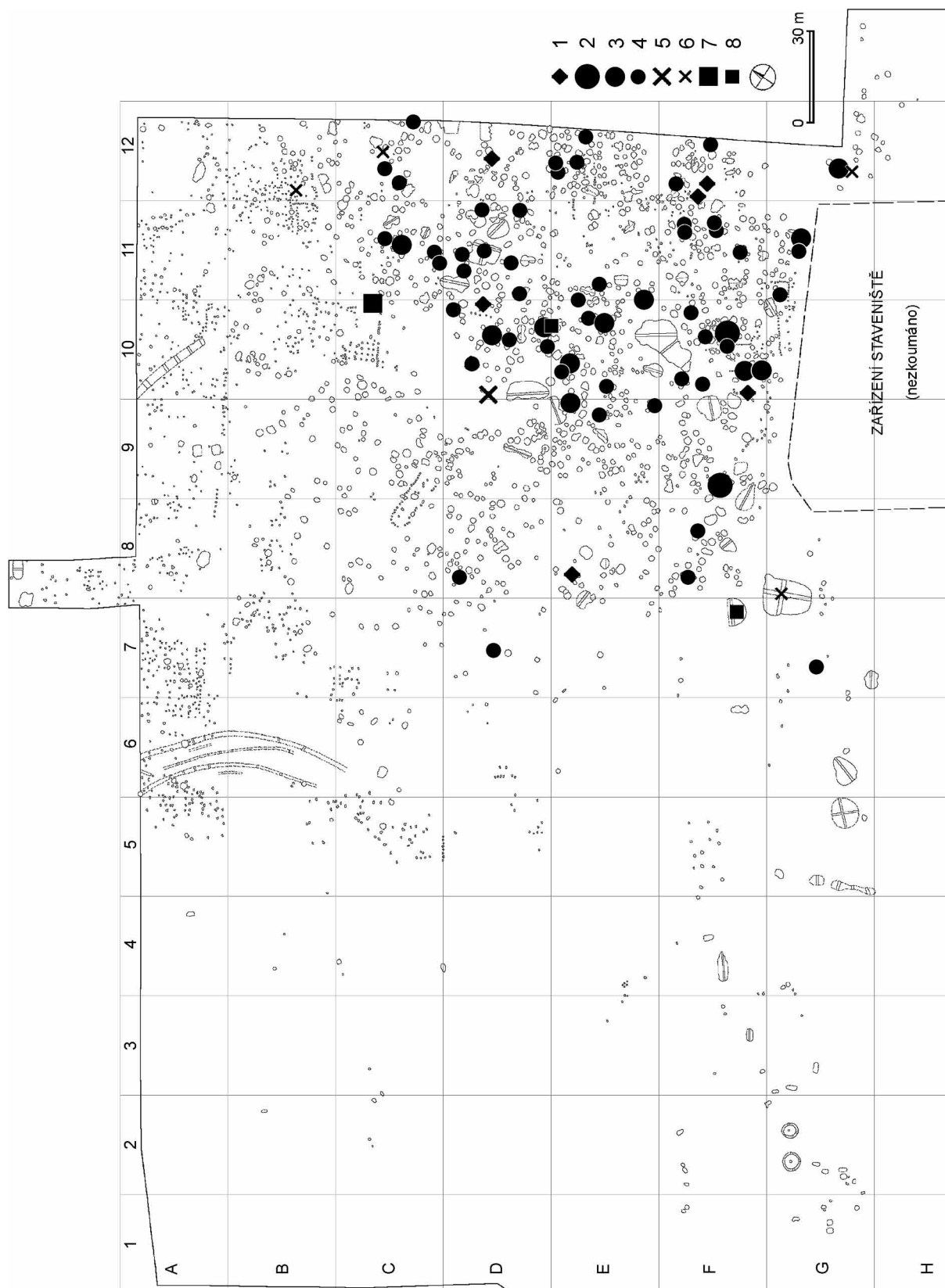

Celkem se ze zkoumaných objektů v Kněževsi podařilo získat 94 opracovaných koleček ze stěn nádob, z nichž naprostá většina (78 kusů) náleží vrcholnému knovízskému horizontu Kn 4. Do časového úseku Kn 2–3 spadá šest zjištěných exemplářů, do období Kn 2–4 dalších šest kusů a pouze čtyři kolečka můžeme datovat do přechodného knovízsko/štitarského až staršího štitarského období (Kn/Št 1a–Št 1). Převážně se v objektech našlo jen jedno kolečko, pouze ve 13 objektech bylo po dvou, v jednom po čtyřech (obj. 2771/98) a v jednom (obj. 1818B/98) dokonce po pěti exemplářích (obr. 160). Kolečka jsou často prohnutá podle zakřivení původní nádoby, z níž pocházejí, a mají různou sílu střepe (5–14 mm) i úpravu povrchu, přičemž se vyskytne nejen tuhování, ale výjimečně také prstování, rýhování nebo žlábkování (obr. 161–164). Jejich maximální průměr se pohybuje nejčastěji v intervalu 23 až 54 mm a hmotnost kolísá převážně mezi 5 a 32 gramy, takže exemplář o průměru 68 mm a hmotnosti 52 g z objektu 1613/98 představuje v tomto souboru výjimku, dobře patrnou již na první pohled (obr. 165).

S nálezy z Kněževsi přibližně srovnatelné větší rozměrové rozpětí koleček z Velimi (cca 3–6 cm) i Března (cca 4–6 cm), které by tak mohly odpovídat různým hodnotám, vedlo J. Hralu ve výše citovaných pracích k tomu, že se s určitou opatrností přiklonil k hypotéze o „hracích figurách“. Tato interpretace se, opět s jistou rezervou, zdá přijatelná i v případě relativně dosti početného souboru koleček z Kněževsi, jejichž časoprostorová distribuce na lokalitě nám bohužel k možné funkci těchto artefaktů nic víc nenapovídá (obr. 166).

Nyní obrátíme naši pozornost k další poměrně výrazné a často diskutované skupince nálezů, kterými jsou tzv. hliněné kruhy. V Kněževsi nebyly sice příliš početné, ale zato zde máme reprezentativně zastoupenou většinu jejich známých variant. Objeveny byly zlomky dvou masivnějších exemplářů nepravidelně kruhovitěho průřezu, pocházející z objektů vrcholného knovízského horizontu (Kn 4: obj. 1696/98 – tab. 306:9; Kn 4a: obj. 2216/98 – tab. 308:5), zlomek kruhu zploštělého zaobleného průřezu z objektu staršího štitarského horizontu Št 1 (obj. 2233/98 – tab. 307:10) i další celý plochý kruh s menším středovým otvorem z téhož objektu (tab. 308:1). Velmi malý otvor měl pak kruh téměř čtvercového průřezu se zaoblenými vnějšími hranami, jehož fragment byl zjištěn v objektu 1110/98, náležejícím do horizontu Kn 4 (tab. 304:8). Kromě uvedených případů s evidentně středovými otvory různých průměrů jsou v Kněževsi ze štitarského období doloženy také dva ploché kruhy s excentricky umístěnými otvory (Št 1: obj. 1074/98 – tab. 304:5; Št 2: obj. 799/98 – tab. 304:1).

Ke všem těmto variantám hliněných kruhů existuje množství analogií ze sídlišť mladší i pozdní doby bronzové v celé knovízsko-milavečské oblasti (cf. např. Hartl 1971–72, Abb. 20:2; Taf. XI:5,12,15; Štiková 1955, 164, obr. 85:8; Friedrich 1956, 34, obr. 3:4–5; Bouzek 1967–69, 33, obr. 10:6–7; Hrala 1973, 75–76, tab. XXXVIII:7–8; Pleinerová – Hrala 1988, 124, 131, obr. 36:7, 45:9; Šaldová 1977, 123, obr. 9:25; 1981a, 135,141, obr. 4:26; 1981b, 78, Abb. 5:6–7; 8:25; 27:11–12,19; Chvojka 2001, Taf. 32:6–8; 2009, 82, tab. 12:4; 42:12). Třídění těchto kruhů z hlediska chronologického je značně problematické, neboť exempláře se

Obr. 166. Kněžves, okr. Praha-západ. Časoprostorové rozložení objektů s nálezy opracovaných keramických koleček.
 1 – Kn 2–3 (1 ks); 2 – Kn 4 (4–5 ks); 3 – Kn 4 (2 ks); 4 – Kn 4 (1 ks); 5 – Kn 2–4 (2 ks); 6 – Kn 2–4 (1 ks);
 7 – Kn/Št 1a–Št 1 (2 ks); 8 – Kn/Št 1a–Št 1 (1 ks)

středovým otvorem, bez ohledu na jeho velikost i profil mezikruží (kruhovitý, oble kvadratický, zploštělý apod.), procházejí celým obdobím popelnicových polí. Jediným znakem, který by snad mohl mít nějakou časovou relevanci, je excentrické umístění otvoru, ukazující spíše na pozdně bronzové období. Kruhy s otvorem blíže ke kraji nalezneme v západočeské kultuře nynické (Šaldová 1981b, Abb. 5:6) a v časově odpovídajícím štítarském kontextu byly zjištěny i oba exempláře této varianty z Kněževsi. Další doklad hliněného kruhu s excentrickým otvorem ze středních Čech máme např. z Brozánků u Mělníka (Hrala 1973, tab. XXXVIII:8), jehož datování do pozdní doby bronzové sice není zcela jisté, ale podle vyobrazeného materiálu bylo na lokalitě kromě kultury knovízské výrazně zastoupeno také štítarské období (Matiegka 1896–97, 370, tab. LXXIV–LXXVI). Ze vzdálenějších oblastí jmenujme např. novější nález dvou hliněných kotoučů s různě velkými otvory posunutými blíže ke krajům z podolské neopevňené osady v Rybníku (okr. Levice), ležící v těsném zázemí pozdně bronzového hradiště nad levým břehem Hronu (Bátora – Rassmann 2007, 39, obr. 11:4–5).

Již od doby objevu eponymní lokality u obce Knovíz se vedou diskuse o funkci těchto kruhů, které V. Schmidt (1893–95b, 269, tab. XIII:16) dle tehdy převládajícího mínění označil za „podstavce nádob“, a to zejména těch s vypouklými dny, u nichž měly zabraňovat, aby se nepřevrátily. Od této hypotézy ho neodradila ani skutečnost, že se žádné takové nádoby na sídlišti nenašly; ostatně bylo tam mnoho jiných exemplářů s dosti malým průměrem dna v poměru k široce rozevřeným stěnám, které by se, dle jeho mínění, bez usazení v kruhových podstavcích určitě mohly snadno převrhávat. E. Štorch (1913, 37, obr. 19:2) a F. C. Friedrich (1956, 34) rozšířili tuto interpretaci o jejich možné využití jako závaží k rybářským sítím a objevily se i názory, že se jedná o závaží ke tkalcovskému stavu (např. Adámek 1961, 127), či naopak předměty rázu spíše kultovního (Šaldová 1965b, 89, obr. 12:1–3,7). Tyto hypotézy jsou z různých úhlů opakovány i v další literatuře, avšak jednoznačná shoda na některé z nich neexistuje (cf. např. Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 100; Hrala 1973, 75–76; Pleinerová – Hrala 1988, 124, 131; Chvojka 2009, 82).

Zcela výjimečný nález představuje keramický kruhovitý předmět s plochou podstavou, z níž vybíhá nálevkovitě rozevřená objímka, která je uvnitř konkávně projmutá (tab. 308:2). Pochází z objektu 2117/98, datovaného bohužel jen rámcově do období knovízské kultury (Kn 2–4) a jeho interpretace zůstává otevřená. Vnější ryze formální shodu s různými novodobými „svícínky“ je třeba jednoznačně odmítnout jako naprostý anachronismus. Spíše se nabízí srovnání s jiným velmi podobným unikátním artefaktem, objeveným na knovízském sídlišti v Březně u Loun a považovaným za hliněný model kola (Pleinerová – Hrala 1988, 131, obr. 60:31; tab. XXIII:7).

Průměr obou předmětů je naprosto totožný (4 cm) a také tvarová podobnost je až na jeden malý rozdíl zarážející. Tímto odlišujícím „technickým detailem“ je otvor uprostřed březenského kolečka, umožňující jeho předpokládané nasazení na dřevěnou osičku. Absence takového otvoru je ovšem z hlediska interpretace a především reálné sestavitelnosti „vozíku“ dosti podstatný nedostatek. Podle autorů šlo v Březně nejspíše o hračku, jejíž další součásti byly ze dřeva. Podobný, ale o něco větší model kola uvádějí i z nepublikovaného výzkumu knovízského sídliště v Mochově u Čelákovíc. Otázkou zůstává, zda můžeme i pro téměř shodné „kolečko“ z Kněževsi přijmout tuto poměrně lákavou interpretaci, když vlastně nikdy nešlo k žádnému „modelu“ skutečně nasadit.

Specifickou skupinou drobných hliněných předmětů jsou podélně provrtaná kuželovitá „závažíčka“, o jejichž původní funkci se rovněž můžeme jen dohadovat. V Kněževsi byly nalezeny tři takové mlado-bronzové exempláře, z toho dva v objektech vrcholného knovízského horizontu (Kn 4: obj. 243/98 – tab. 303:7; Kn 4a: obj. 816/98 – tab. 304:2) a jeden v objektu, přiřazeném jen obecně knovízské kultuře (Kn 2–4: obj. 2230A/98 – tab. 307:8). K nim můžeme ještě připočítat podobný provrtaný kužílek z objektu 2546/98 (tab. 308:3), který však neobsahoval žádné další keramické nálezy a nelze jej tedy fakticky datovat. Podobné svisle provrtané kuželovité předměty najdeme ojedinele např. v lužických žárových hrobech ve východních Čechách (Vokolek 2003, 38, tab. 104:1; 166:2). Dosti přesné analogie k těmto malým hliněným „kuželkám“ nám poskytují také nálezy z pozdně mohylového prostředí na Velimi, kde je o předmětech shodného tvaru uvažováno jako o možných zakončeních nějakých šňůrek či trásní, zdobících oděv. Mohlo by se jednat i o hliněnou napodobeninu drobných kornoutků z bronzového plechu, objevujících se rovněž na této lokalitě, u nichž lze předpokládat podobnou funkci (Hrala – Šumberová – Vávra 2000, 211, Pl. 6:53; 99:35; Fig. VI.2; VII.12:74–77; Harding et al. 2007, 75, Pl. 14:32–33).

Další skupina drobných hliněných artefaktů nejasného účelu je značně nesourodá a sahá od poměrně pravidelně opracovaných kuliček až po dosti hrubě modelované předměty, resp. jejich fragmenty, různých tvarů. Hliněné kuličky pocházejí v Kněževsi z celkem pěti objektů knovízské kultury (Kn 4a: obj. 257/98 – tab. 303:8; Kn 4: obj. 241/98 – tab. 303:4; obj. 1818B/98 – tab. 307:9; Kn 2–4: obj. 790/98 – tab. 303:9; obj. 2206/98 – tab. 307:7) a jen kulička z objektu 1818B/98 je výrazně větší než ostatní. K čemu ve skutečnosti sloužily (vyskytují se i v kamenném provedení), není pochopitelně známo, ale těžko to asi

bylo „cvrnkání do důlku“. Známe je také z jiných lokalit popelnicových polí, i když ne vždy tak pěkně pravidelně tvarované (cf. např. *Koutecký – Bouzek 1967*, 58, 18:A10; *Motyková 1973*, obr. 13:4; 19:10; *Chvojka 2001*, Taf. 51:4; 2009, 83, tab. 27:2).

Zda lze v případě hliněného válečku s jedním koncem zaobleným a druhým odlomeným (*tab. 303:3*) z objektu 136/98, který je datován do staršího knovízského horizontu Kn 2, hovořit o části nějaké plastiky, je značně nejisté. Stejně je tomu s hliněnou „nožičkou“ obdélného průřezu v místě plochého zakončení a kruhového profilu na opačném odlomeném konci (*tab. 303:6*) z objektu 143/98, náležejícího do středního knovízského horizontu Kn 3. U podobně tvarovaného artefaktu z jižních Čech O. Chvojka (2009, 83, tab. 36:5) připouští, že by se snad o zlomek nějaké plastiky mohlo jednat. Tyčinkovitý předmět přibližně oválného profilu s nepravidelnými zářezy (Kn 4: obj. 822/98 – *tab. 304:4*) nelze vůbec interpretovat a totéž lze říci i o dvou hrubě prsty promáčkávaných kouscích vypálené hlíny (Kn 2: obj. 1600/98 – *tab. 306:7–8*). Do této skupiny problematických předmětů spadá ještě silně zploštělá, oboustranně před výpalem promáčknutá hliněná kulička (Kn 4a: obj. 1643/98 – *tab. 306:6*), či nepravidelný fragment většího artefaktu, zdobený na povrchu několika řadami šikmých vrypů (Kn 4: obj. 2634/98 – *tab. 309:2*).

Od předchozích zcela odlišnou skupinu tvoří tzv. miniatury, zahrnující zmenšené napodobeniny keramických nádob. Funkce miniaturních nádobek je ovšem podobně nejasná jako u řady předchozích artefaktů, neboť nám unikají reálné důvody jejich zhotovování. Můžeme samozřejmě široce spekulovat např. o hračkách pro děti, leckdy značně neobratných dětských pokusech napodobit práci dospělých (rodičů-hrnčírů?) či vždy oblíbených rituálních pomůckách, případně symbolických obětinách, ale to je asi tak všechno. Bez dalšího komentáře proto jen uvádíme, že v Kněževsi bylo v knovízských objektech nalezeno sedm miniaturních nádobek (Kn 3–4: obj. 171/98 – *tab. 302:8*; obj. 1130/98 – *tab. 305:3*; Kn 4a: obj. 1954/98 – *tab. 306:4–5*; obj. 2366/98 – *tab. 308:4*; Kn 4: obj. 22/98 – *tab. 302:7*; obj. 1965A/98 – *tab. 307:6*; obj. 2857/98 – *tab. 309:5*), jedna pochází z objektu mohylové kultury (obj. 2529/98 – *tab. 309:1*), jedna z objektu mohylovo/knovízského horizontu Mo/Kn 1 (obj. 830/98 – *tab. 303:12*) a jedna je již halštatská (Ha C), což je překvapivě dobře zřetelné i přes její neumělé tvarování (obj. 688/98 – *tab. 303:11*).

Na závěr této kapitoly si všimneme poslední velké skupiny výrobků, zhotovených z vypálené hrnčírské hlíny, a to závaží. Ve sledovaném souboru se s nimi můžeme setkat prakticky jen ve dvou základních typových formách, které však mají různé tvarové varianty a také poměrně širokou škálu velikosti i kvality výpalu. Nejrozšířenějším typem jsou v Kněževsi jehlancovitá závaží se čtyřhrannou podstavou a zaobleným vrcholem (např. obj. 725/98 – *tab. 311:1*; obj. 1386/98 – *tab. 313:5–6*; 314:2,4; 315:4; 316:4; obj. 1651/98 – *tab. 317:3*; obj. 2749/98 – *tab. 319:1*). Podélné hrany jehlanu jsou však často značně oblé a mají různé nepravidelnosti, což se projevuje i na průřezu, který může být dosti deformovaný a vzdálený ideálnímu čtyřhrannému schématu (např. obj. 230/98 – *tab. 310:2*; obj. 1386/98 – *tab. 313:7*; 314:3; 315:3; 316:3; obj. 1651/98 – *tab. 317:2*; obj. 2372/98 – *tab. 318:2*). Příčný otvor se nachází většinou pod vrcholem v horní třetině závaží a jen výjimečně je posunut níže k jeho polovině (např. obj. 230/98 – *tab. 310:4*). Zcela mimořádně se pak vyskytnou dva otvory na jednom závaží, vedené v nevelké vzdálenosti kolmo na sebe (obj. 1386/98 – *tab. 314:1*).

Některá jehlancovitá závaží jsou na horním zaobleném konci opatřena důlčkem (např. obj. 230/98 – *tab. 310:4*; obj. 1301/98 – *tab. 312:1–2*; obj. 1386/98 – *tab. 313:3*), který se může objevit i na komolejších exemplářích se zarovnaným vrcholem (např. obj. 1368/98 – *tab. 312:3*; obj. 1386/98 – *tab. 316:2*; obj. 2218/98 – *tab. 318:1*; obj. 2356/98 – *tab. 318:3*). Relativně rovná horní plocha závaží byla v Kněževsi pouze výjimečně zdobena jiným způsobem, jako např. kolmo se křížícími žlábků či rýhami (obj. 1301/98 – *tab. 311:2*; obj. 1723/98 – *tab. 317:4*). Smysl této výzdoby, objevující se na knovízských závažích z jiných lokalit rovněž v podobě křížů, souběžných rýh/žlábků, větších skupin důlků či mimořádně také otisků bronzových předmětů, zůstává i přes nejrůznější náznaky výkladu (např. prostá ornamentace nebo úprava povrchu, značka výrobce, symbolika, radostná hravost žen apod.) stále zahalen tajemstvím (cf. *Bouzek 1963*, tab. III:8–11; *Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, 98; *Hrala 1973*, 75; *Pleinerová – Hrala 1988*, 124; *Chvojka 2001*, Taf. 26–28; 2009, 83–84; *Moucha 2002*, 135, obr. 1–2).

Druhým základním typem, ovšem výrazně menšinovým, jsou v Kněževsi závaží kuželovitá, která mají zhruba okrouhlou podstavu a oblý nebo zploštělý nezdobený tyl (např. obj. 144/98 – *tab. 310:1*; obj. 1368/98 – *tab. 311:3*; obj. 1386/98 – *tab. 313:2,4*; 315:1–2; obj. 1419/98 – *tab. 317:1*). Vzácně se mohou objevit i tvary lehce hruškovité, mající zaoblený nejen vrchol, ale také podstavu (např. obj. 230/98 – *tab. 310:3*; obj. 1386/98 – *tab. 316:1*). Ze společného výskytu obou základních typů v některých objektech je patrné, že tvar těchto závaží nemá žádný chronologický význam, stejně jako jejich velikost či kvalita výpalu. Některé exempláře jsou vypálené jen velmi nedokonale, takže se snadno rozpadají, avšak u většiny je úroveň výpalu dostatečná. Výjimečně se najdou i závaží velmi kvalitně vypálená, připomínající svoji tvrdostí i barvou cihlu.

Poměrně značné rozdíly ve velikosti jednotlivých sad závaží jsou dobře patrné u velkého souboru z objektu 1386/98, čítajícího 44 kusů a datovaného do mohylovo/knovízského horizontu Mo/Kn 1 (*foto- tab. 14:2*). V tomto konkrétním případě se dá zřejmě oprávněně předpokládat, že se jedná o sérii závaží k několika stavům na tkaní různých druhů látek, druhotně uložené v odpadní jámě (*foto- tab. 12:2*). Myšlenku o podstavcích k rožňům zde nebereme vůbec v úvahu, leda bychom připustili, že jsme vykopali „popelnici“ nějakého tehdejšího „fast foodu“ a i pak by vznikl interpretační problém, zda lze malé lehké „podstavečky“ považovat za opěrky na špizy.

Podobně jako drobnější přesleny sloužily nejspíše k spřádání jemné příze a hmotnější k předení hrubšího vlákna pro výrobu pytlaviny či tkaní látek na svrchní oděv (*Bouzek – Koutecký – Kruta 1991, 146*), tak i tkalcovské stavy jistě využívaly různá závaží, jejichž velikost (resp. váha) závisela na síle příze, a tedy i tkaniny.

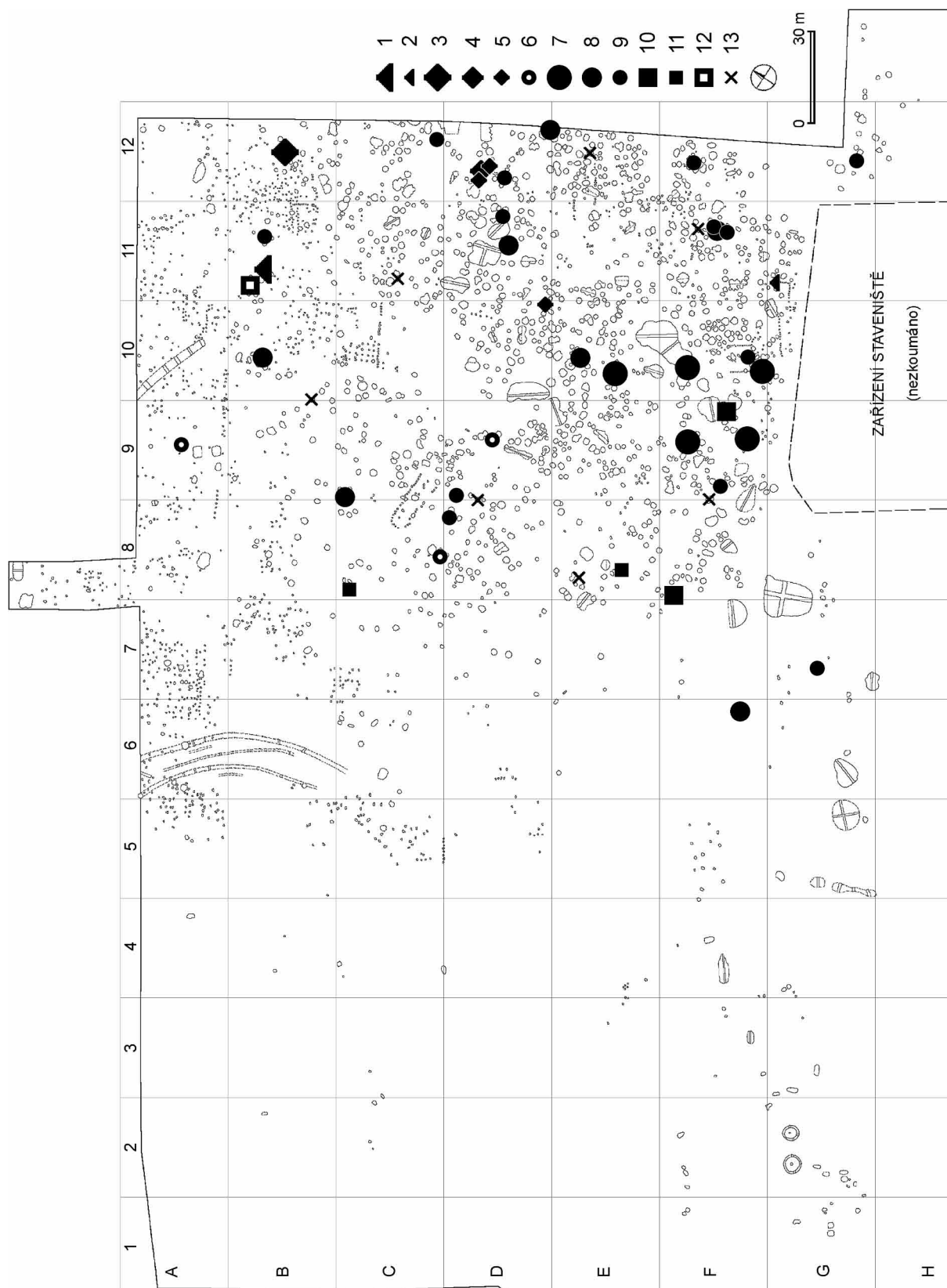
Předchozí úvahou jsme se dotkli tématu funkce těchto závaží, označovaných někdy také jako jeh- lancovité podstavce. S názorem o podstavcích k rožňům, přišel již V. Schmidt (1893–95b, 258–263, tab. B) a dokládal jej vydřením příčných otvorů směrem dolů, přičemž při úvazu na přízi by měly být probroušeny nahore. K tomu V. Moucha (2002, 132) namítá, že otvory bývají rozšířeny všemi směry, což zřejmě souvisí s jejich proražením nějakým klacíkem ještě před výpalem. Nejpádnější argument však spatřuje v současné existenci malých exemplářů, které se k popsání účelu nehodí. Absenci výrazných stop prodření horní části otvoru u většiny mladobronzových závaží vysvětluje tím, že nebyly uvazovány přímo na vlákno, ale navlékány na dřevěnou tyčku, představující neznámou součást tkalcovského stavu. Některé práce připouštějí využití těchto závaží-podstavců oběma způsoby podle individuálního po- souzení (např. *Hrala 1973, 75; Pleinerová – Hrala 1988, 124*), ale většina badatelů se kloní spíše k názoru, že se jedná o závaží k vertikálnímu tkalcovskému stavu (cf. *Horst 1985, 105; Moucha 2002, 132; Chvojka 2009, 84*) a s touto interpretací se ztotožňujeme i v této publikaci.

Při výzkumu v Kněževsi bylo ve 49 objektech nalezeno celkem 172 větších částí závaží, včetně řady téměř kompletních exemplářů (cf. *tab. 310–319*), přičemž jeden objekt (1723/98) obsahoval dalších 75 menších zlomků. Závaží pocházejí z objektů celého sledovaného období od mohylovo/knovízského horizontu Mo/Kn 1 až po mladší štítarský horizont Št 2, přičemž více než polovina kontextů (26) logicky spadá do nejpočetněji na lokalitě zastoupeného vrcholného knovízského horizontu Kn 4. Přehled datování objektů s nálezy závaží a jejich četnost uvádí souhrnná tabulka (*obr. 167*).

Vynesení těchto objektů do celkového plánu výzkumu, zohledňující jak počet exemplářů v jednotlivých kontextech, tak hledisko chronologické, umožnilo získat celkovou představu o časoprostorovém výskytu závaží na lokalitě. Ta by mohla teoreticky indikovat existenci obytných jednotek, neboť tkaní látek, stejně jako mletí obilí, prováděly ženy zřejmě v každé domácnosti (*Říhovský 1982a, 32; Bouzek – Koutecký – Kruta 1991, 147–148*). Soustředíme-li se na nejpočetněji zastoupený vrcholný knovízský horizont Kn 4, pak nepřehlédneme koncentraci objektů s větším počtem závaží v sektorech E10 a F9–10. Nápadné je také jakési „obkroužení“ prostoru s poměrně nízkou hustotou objektů a bez nálezů závaží, který leží zhruba v sektoru E11 a jeho blízkém okolí. Podobný obrázek poskytuje v těchto místech i plán objektů s drtidly (cf. *obr. 194*), což by mohlo ukazovat na nějaký relativně volný prostor uvnitř osady, snad jakousi náves, pokud ovšem celou situaci nezpůsobila až nadměrná skrývka nadloží před výzkumem. Pro starší horizont zdejšího knovízského osídlení (Kn 2) bychom možná mohli uvažovat o nějaké usedlosti v místě sektoru D12, kde se kumulují hned tři objekty s nálezy tkalcovských závaží (*obr. 168*).

Č. objektu	Datování	Počet	Č. objektu	Datování	Počet	Č. objektu	Datování	Počet
14	Kn 3-4	1	1303	Kn 3-4	1	2356	Kn 4a	1
22	Kn 4	3	1347	Kn 4a	1	2357	Kn 3-4	1
42	Kn 4	1	1368	Kn 4b	2	2372	Kn 3-4	1
54	Kn 4	1	1385	Št 2	4	2504	Kn 3-4	1
140	Kn 4	1	1386	Mo/Kn 1	44	2515	Št 1	1
144	Kn 4	1	1419	Kn 2-4	1	2539B	Kn 4b	2
220C	Kn 2	1	1549	Kn 2	1	2545	Kn 4b	25
221C	Kn 2	1	1592	Kn 4a	1	2579	Kn 4a	1
230	Kn 2	4	1651	Kn 4	2	2634	Kn 4	1
417	Kn 3	1	1723	Kn 4	75 (zl.)	2640	Kn 4b	16
725	Kn 2	8	1990	Kn 4	2	2667	Mo/Kn 1	1
826	Kn 4	1	2022	Kn 2-4	1	2749	Kn/Št 1a	4
1117	Kn 2-4	1	2064	Št 1	1	2760	Kn 4b	7
1125	Kn 4b	1	2159	Kn 3	1	2771	Kn 4b	1
1135	Kn 4a	2	2164	Kn/Št 1a	2	2772	Kn 2-4	1
1136	Kn 4b	1	2216	Kn 4a	11	Σ (celé+větší části)		172
1301	Kn 4	3	2342	Kn 4a	1	zlomky		75

Obr. 167. Kněževs, okr. Praha-západ. Souhrnný přehled datování a počtu hliněných závaží

Obr. 168. Kněžves, okr. Praha-západ. Časoprostorové rozložení objektů s nálezy hliněných závaží. 1 – Mo/Kn 1 (> 4 ks); 2 – Mo/Kn 1 (1 ks); 3 – Kn 2 (> 4 ks); 4 – Kn 2 (2–4 ks); 5 – Kn 2 (1 ks); 6 – Kn 3 (1 ks); 7 – Kn 4 (> 4 ks); 8 – Kn 4 (2–4 ks); 9 – Kn 4 (1 ks); 10 – Kn/Št 1a – Št 1 (2–4 ks); 11 – Kn/Št 1a – Št 1 (1 ks); 12 – Št 2 (2–4 ks); 13 – Kn 2–4 (1 ks)

BRONZOVÁ INDUSTRIE

Během záchranného výzkumu v Kněževsi bylo v knovízských a štítarských objektech nalezeno celkem 65 bronzových předmětů a jejich zlomků. Vzhledem k rozsahu zkoumané plochy a počtu objektů je to sice relativně málo, ale je třeba si uvědomit, že obecně ze sídlištních kontextů z období popelnicových polí pochází u nás jen zlomek známé bronzové industrie, jehož druhové složení je navíc deformováno charakterem tohoto nalezového prostředí (cf. podobnou situaci např. v Březně u Loun: *Pleinerová – Hrala 1988*, 132, nebo Lovčičkách: *Říhovský 1982a*, 33). Relativně stále vzácným kovem se totiž zbytečně neplytvalo ani v pokročilých etapách doby bronzové, přičemž nás nesmí mást poměrně značné „bohatství“ řady tehdejších depotů či výbav hrobů jedinců s významnějším postavením ve společnosti, neboť to byla zcela jiná sféra, související s prastarými rituály, oběťmi a zásvětim, kde nějaké „šetření“ rozhodně nebylo namístě.

V běžném denním životě v osadách té doby však byla situace zcela jistě odlišná a s používanými bronzovými předměty se pečlivě hospodařilo, ať již to byly nástroje, zbraně nebo ozdoby. Poškozené či jinak nefunkční artefakty se ve většině případů přetavovaly, resp. používaly k opětovné výrobě nových, ale určitě záměrně neodhazovaly do sídlištních jam s ostatním odpadem. Proto také na sídlištních nalézáme převážně předměty ztracené (vytroušené, zapadlé apod.), nikoliv úmyslně pohozené či z nějakého důvodu uložené (deponované). Samozřejmě existují výjimky, jako je např. tzv. chata kovolite z Tetína, obsahující pozdně bronzový depot pod podlahou (*Axamit 1924*, 19), nebo přímo v Kněževsi doložené kostrové „pohřby“ v jamách s ponechanými osobními bronzovými šperky (drátěnými prsteny a záušnicemi). Na druhou stranu nelze jistě stoprocentně vyloučit ani to, že některé malé zlomky bronzových předmětů byly skutečně vyhozeny schválně.

V Kněževsi nalezené bronzové předměty patřily, v souladu s výše uvedeným, spíše mezi drobnější artefakty, o čemž nejlépe svědčí jejich celková hmotnost, která činí sotva čtvrt kilogramu (244 g), jak nám ukazuje přehledná tabulka (*obr. 169*). Ilustrativní je rovněž skutečnost, že 54 předmětů (83 %) mělo hmotnost menší než 6 gramů a deset nalezených fragmentů (15 %) nevážilo ani jeden gram (*obr. 170*). Mezi zjištěnými bronzami převažují ozdoby (jehlice, tordované náramky, prsteny, vlasové ozdoby) a jejich zlomky, následované drobnými nástroji pro domácí práce (jehly, sídla, dlátka), fragmentem řapu srpů

Objekt	Datování	Č. předmětu	Hmotnost (g)	Objekt	Datování	Č. předmětu	Hmotnost (g)	Objekt	Datování	Č. předmětu	Hmotnost (g)
8/98	Kn 4	1	0,9	1634/98	Kn 4b	23	11,3	2372/98	Kn 3	45	1,0
50/98	Kn 4	2	0,4	1655/98	Kn 4	24	3,1	2375/98	Kn 4b	46	0,3
59/98	Kn 2-3	3	3,0	1811/98	Kn 4	25	1,7	2399/98	Kn 4b	47	2,2
109/98	Kn 2-4	4	3,8	1942/98	Kn 4b	26	5,4			48	0,6
135/98	Kn 3-4	5	2,5	1954/98	Kn 4a	27	8,3	2415/98	Kn 4b	49	10,6
143/98	Kn 3	6	2,9	1974/98	Kn 4	28	1,1	2426/98	Kn 4a	50	9,1
148/98	Kn 4b	7	3,0	2038/98	Kn 4b	29	1,2	2502/98	Kn 3-4	51	3,5
164/98	Kn 4	8	0,8			30	1,4	2539B/98	Kn 4b	52	0,5
217/98	Kn 4	9	1,8			31	1,5	2556/98	Kn 4	53	1,4
319/98	Št 1	10	3,2	2143/98	Št 1	32	4,9	2564/98	Kn 3-4	54	1,0
644/98	Kn 3	11	5,1	2162/98	Kn 4a	33	11,9	2571/98	Kn 4	55	0,4
		12	11,8	2169C/98	Kn 4	34	5,2	2611/98	Kn 2-4	56	2,8
669/98	Kn 3-4	13	9,3			35	3,0	2624/98	Kn 4b	57	2,1
816/98	Kn 4a	14	0,7	2177/98	Kn 4a	36	3,5	2637/98	Kn 4b	58	2,2
1071/98	Kn 4	15	4,0	2199/98	Kn 4a	37	2,7	2745/98	Kn 4a	59	4,0
		16	1,1	2210/98	Kn 3	38	10,7	2755/98	Kn 4b	60	2,1
1122/98	Kn 4b	17	7,8	2227B/98	Kn 3	39	5,8	2766/98	Kn 3	61	0,1
1481/98	Kn 4b	18	10,7	2292/98	Kn 4a	40	4,8	2773/98	Kn 4b	62	4,1
		19	3,9	2329/98	Kn 4b	41	6,1	2782/98	Kn 4b	63	1,5
1521/98	Kn 4b	20	5,0	2363/98	Kn 4b	42	1,7	2796/98	Kn 4b	64	3,3
1587/98	Kn/Št 1a	21	4,3			43	0,5			65	2,6
1613/98	Kn 4a	22	3,4	2365/98	Kn 4a	44	3,4	Hmotnost celkem		244,0	

Obr. 169. Kněževs, okr. Praha-západ. Souhrnný přehled datování a hmotnosti bronzových předmětů

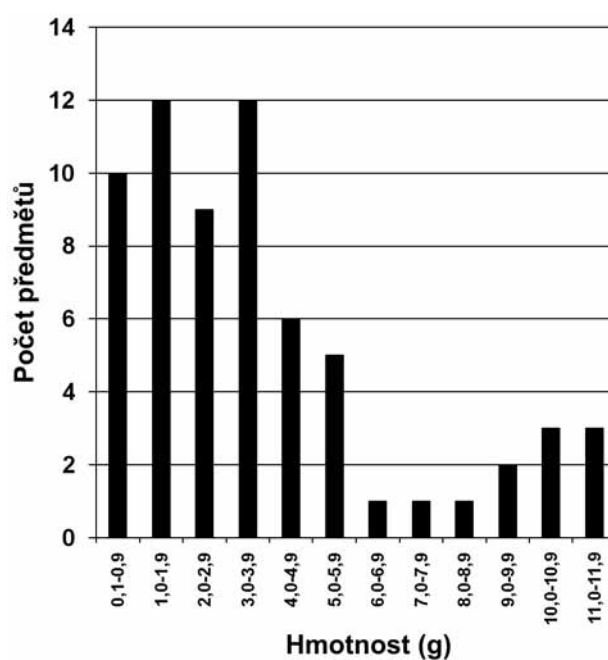
a hroty šípů, sloužícími asi nejen k příležitostnému lovu, ale i boji. V souboru jsou zastoupeny také malé kousky deformovaného bronzového plechu, kroužek, „svorka“, drátek a další předměty neznámé funkce. Řada jehlic je dochována celých, avšak vyskytly se i exempláře druhotně zprohýbané (některé bohužel při výzkumu). Jehlice lze sice považovat za poměrně velké (resp. dlouhé) ozdoby, ale jejich náhodnou ztrátu v prostředí osady (např. vypadnutím z oděvu) si můžeme představit dosti snadno. Podobně je tomu i v případě drobných nástrojů, jako jsou šídla, jehly, dlátka a jiné, které rovněž mohou lehce zapadnout a ztratit se v „životních nečistotách“, jakých jistě na pravěkém sídlišti nebylo málo. O pečlivém sbírání šípů po lovu i boji není pochyb, ale na druhou stranu je jasné, že při aktivně provozované lukostřelbě se vždy někde nějaký ztratí.

Jedním ze zásadních argumentů pro kopání i druhých polovin zahloubených objektů je možnost učinění zajímavého nálezu právě v nezkoumané části a objev bronzového artefaktu, při tomto způsobu uvažování, do této kategorie nepochybně patří. Při kompletním prokopání všech objektů by byl celkový počet získaných bronzových předmětů jistě vyšší, avšak druhová skladba by se pravděpodobně příliš nezměnila. Co se týče zastoupení jednotlivých druhů artefaktů, tak by zřejmě již nedošlo k žádnému podstatnějším zvýšení počtu vinutých drátěných šperků (prstenů a vlasových ozdob), vyskytujících se na lokalitě převážně s kostrovými pohřby v jamách, které ovšem byly zkoumány v úplnosti. Celistvý obrázek o původním počtu a skladbě bronzových předmětů bychom si však ani při „ideální“ stoprocentní prokopanosti objektů neudělali, a to ze dvou podstatných důvodů. Za prvé by nám stále chyběly artefakty z odstraněných horních částí objektů, včetně mocné kulturní vrstvy, kde je pravděpodobnost výskytu během existence osady poztračených bronzových předmětů velmi vysoká (cf. např. množství bronzové industrie ze silné kulturní vrstvy na sídlišti z období popelnicových polí v Pobedimi, okr. Nové Mesto nad Váhom: *Studeníková – Paulík 1983, 71–81, tab. XXXV–XLVII*). Za druhé se tehdy ještě při výzkumu nepoužíval detektor kovů, který by pomohl identifikovat všechny drobné bronzy, skrývající se potenciálně ve zcela nerozmělněných hručkách výplně.

Z výše uvedené skladby bronzových nálezů z Kněževsi je patrné, že jejich přínos pro bližší datování knovízských a štitarských objektů, z nichž pocházejí, je značně omezený. Jediným druhem zdejších bronzových předmětů s určitou chronologickou vypovídací schopností, byť rovněž velmi omezenou, jsou jehlice, kterým také budeme věnovat větší pozornost. V zásadě však i o nich platí, že doprovodný keramický materiál, pokud je dostatečně reprezentativní, datuje spíše tyto jehlice než naopak, což je obecně způsobeno dlouhou dobou výskytu prakticky všech zastoupených typů. Datování podle keramiky je uvedeno u všech objektů s nálezem bronzů v souhrnné tabulce (*obr. 169*) i v následném katalogu.

Z Kněževsi pochází 15 celých exemplářů jehlic a 8 těl s odlomenou hlavicí, někdy i hrotem. Typologicky rámcově zařadit a analyzovat lze pochopitelně pouze jehlice, které mají dochovanou hlavicí. Nepřehlédnutelně charakteristickou, hráněnou smyčkovitou hlavicí s roztepaným a ven svinutým koncem má typ, označovaný jako pastýřská jehlice, zastoupený v Kněževsi dvěma exempláři. Jehlice s menší, spíše trojúhelníkovitou hlavicí (*obr. 171:1; tab. 335:1*) pochází z objektu 644/98, datovaného podle keramiky do středního knovízského horizontu Kn 3. Pokročilejší by podle průvodních keramických nálezů, spadajících do mladšího úseku vrcholného knovízského horizontu Kn 4b, měla být pastýřská jehlice s větší okrouhle smyčkovitou hlavicí (*obr. 171:9; tab. 335:3*) z objektu 1481/98.

Tento výrazný typ jehlic se v Čechách objevuje od mladomohylového stupně Br C2 (Obrnice, kostrový hrob: *Felcman 1902, 25, obr. 3:4; Böhm 1937, 21*), přes počátek mladší doby bronzové (stupeň Br D – Lovosice, žárový hrob: *Böhm 1937, obr. 40:5–6; Plesl 1965, 490, obr. 13:1–2*) až do stupně Ha B1 (Staňkovice, žárový hrob 6: *Koutecký – Bouzek 1967, 60, obr. 5:D2; Kytlicová – Vokolek – Bouzek 1964, 151, Abb. 4:18*) a vyskytnout se může ještě na samém konci doby bronzové ve stupni Ha B3 (Lžovice 6,

Obr. 170. Kněževsi, okr. Praha-západ. Četnost bronzových předmětů podle hmotnosti

depot: *Kytlicová 2007*, 282, Taf. 192:B4). Ve východočeské lužické kultuře se s ním setkáváme spíše v mladším období, resp. stupni Ha A (Krnsko, Kunětice, Poříčany, žárové hroby: *Vokolek 2003*, 40, 135, 153, 156, 268, tab. 106:14; 137:2,6; 276:14) a v jižních Čechách se ojediněle vyskytne v období Ha A2/B1 (Radčice I, sídliště: *Chvojka 2009*, 87, tab. 27:5). Na Moravě se pastýřské jehlice výjimečně objeví v časném až starším stupni popelnicových polí (Říhovský 1979, 71–72, Taf. 17:306–307), v Polsku je známe z II., ale hlavně III. periody doby bronzové (*Essen 1985*, 31–38, Taf. 8:152–155; 9:160–163), v Hesensku z pozdně mohylového stupně až časného období popelnicových polí (*Kubach 1977*, 389–395, Taf. 64:957–959; 131) a v Sasku přežívají do stupňů Ha A2 až Ha B1 (*Brunn 1968*, 119, 199, Taf. 39:5).

V objektu 2227B/98 byla nalezena jehlice s oble zakončenou kyjovitou hlavicí, zdobenou dvěma liemi protichůdně šikmých rýžek (*obr. 171:3; tab. 337:1*), kterou keramika datuje do středního knovízského horizontu Kn 3. Náběh na ploše zakončenou kyjovitou hlavicí mají i exempláře ze dvou vrcholného knovízského horizontu (Kn 4a: obj. 2177/98 – *obr. 171:8; tab. 336:10*; Kn 4b: obj. 1521/98 – *obr. 171:15; tab. 335:6*).

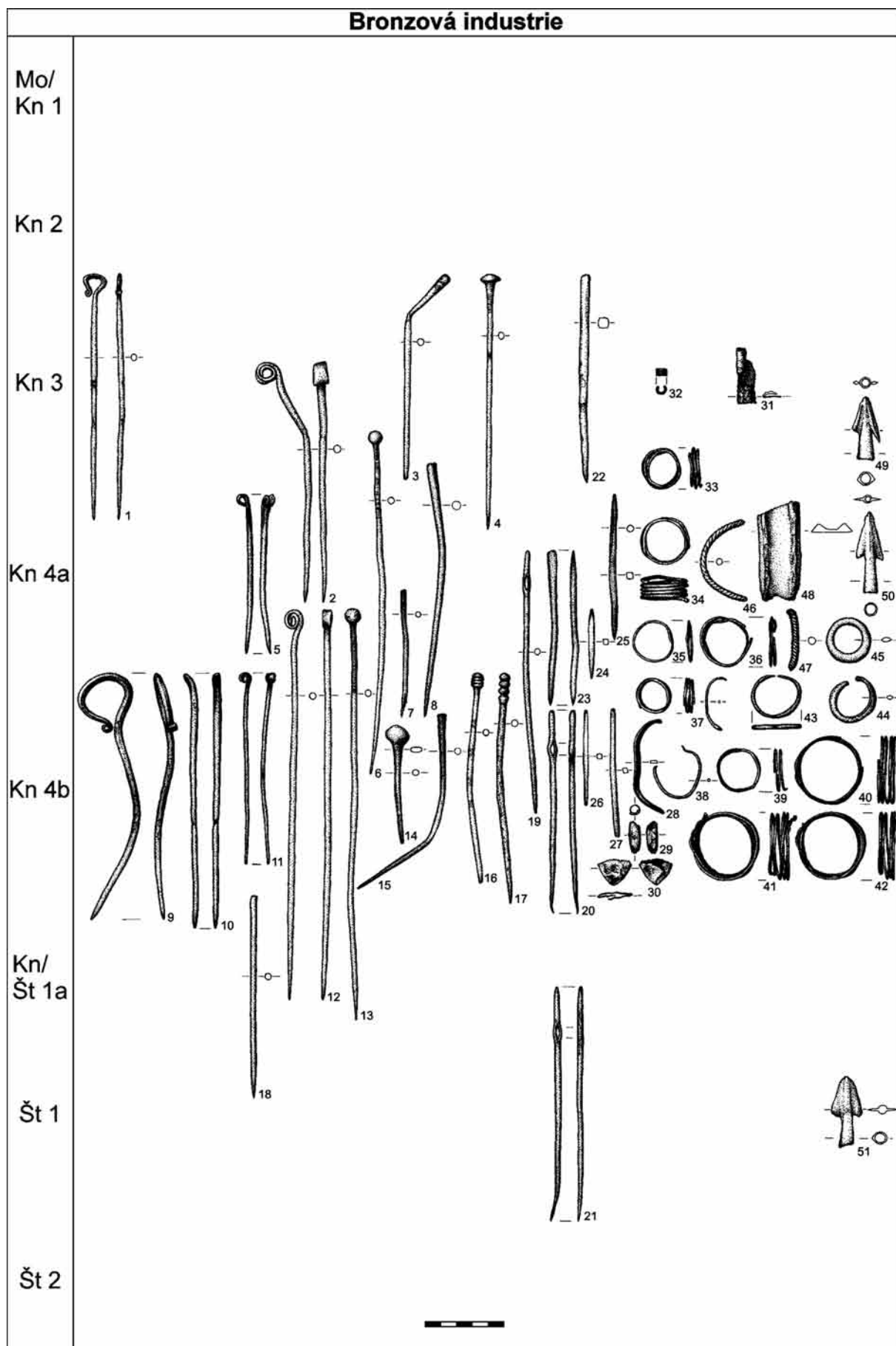
V Čechách se tyto jehlice v knovízské i lužické kulturní sféře objevují během stupňů Br D až Ha A2, přičemž těžiště jejich výskytu leží zřejmě ve stupni Ha A1, kam v podstatě spadá také zdobený exemplář z Kněževsi (*Böhm 1937*, 104, *obr. 43:4; 44:4*; *Kytlicová – Bokolek – Bouzek 1964*, 151, *Abb. 3:19; 4:19*; *Pleinerová – Hrala 1988*, 132, 135, 166, *obr. 34:9, tab. XXIV:1*; *Vokolek 2003*, 40, 142, 246–247, 263, 336, *tab. 116:9; 248:6; 249:12; 270:8; 367:4*; *Kytlicová 2007*, 31–32, Taf. 118:A1; 180:A2; *Ernée – Smejtek 2010*, 115, *obr. 4:2*). Jehlice s kyjovitou hlavicí jsou rozšířeny především ve středním Podunají, kde mohou přežívat až do stupně Ha B1 a setkáme se s nimi i dále na jihovýchod (Říhovský 1978, 484–485, *obr. 1:3; 1979*, 148–153, Taf. 46:1092–1112; 47:1113–1135, 1137–1152; 87; 1983, 32–36, Taf. 13–14; 15:339–345; *Novotná 1980*, 139–142, Taf. 41; 42:932–939; 66; *Salaš 2005*, 109, *tab. 216:199; 291:13*). Směrem k západu je kromě Čech, Horního Rakouska a Bavorska známe také z Hesenska, kde jsou řazeny do staršího období popelnicových polí (*Kubach 1977*, 311–312, Taf. 54:733–734; 131).

Jehlice s jednoduchou kulovitou hlavicí a krčkem i dřikem zdobeným rytou šroubovicí, kombinovanou s šikmými rýžkami, se v Kněževsi vyskytla ve dvou objektech vrcholného knovízského horizontu (Kn 4a: obj. 1954/98 – *obr. 171:6; tab. 336:6*; Kn 4b: obj. 1634/98 – *obr. 171:13; tab. 335:4*). V Čechách se tyto jehlice objevují poměrně vzácně, a to většinou ve variantách s horizontálně rýhovanou hlavicí či zcela nezdobené a jsou datovány do rozmezí stupňů Br D až Ha A2 (*Kytlicová – Bokolek – Bouzek 1964*, 153–154, *Abb. 4:24*; *Vokolek 2003*, 40, 78, 113, 187, *tab. 37:3; 82:15; 176:7*). V depotech zlomků (Br D–Ha A1: Lažany 3; Rýdeč) ojediněle se objevující jehlice s rýhovanou až žebrovanou kulovitou nebo vejčitou hlavicí řadí O. Kytlicová (2007, 28–29, Taf. 77:B2–3; 85:B4,6) k typu Urberach a jejich původ hledá na západě (Střední a Horní Franky), přičemž variantu se symetrickou a nezdobenou kulovitou hlavicí považuje za nevýraznou lokální formu. Jehlice s kulovitou hlavicí najdeme v oblasti jihoněmeckých popelnicových polích od stupně Br D až po Ha A2 (*Müller-Karpe 1959*, *Abb. 25:8,15; 37:1–2*), na Moravě se tyto jehlice objevují prakticky po celé období popelnicových polí (Říhovský 1979, 124–130, Taf. 37:760,782; 38:840) a známe je i ze západního Slovenska z mladolužického a slezského období (*Studeníková – Paulík 1983*, 131–132, *tab. XLII:1–9*).

Z objektu mladší fáze vrcholného knovízského horizontu Kn 4b pochází krátká jehlice s velkou, nepravidelně kulovitou až kuželovitou hlavicí a oválně zploštělým krčkem (obj. 1942/98 – *obr. 171:14; tab. 336:7*). Podobně formovanou velkou hlavicí, avšak relativně tenký žebrovaný krček, měla jehlice v depotu z Rýdče (Ha A1), která by měla náležet k jihozápadnímu typu Wollmesheim (*Kytlicová 2007*, 29, Taf. 85:B3). Keramika z nálezového kontextu jehlice z Kněževsi je ovšem o něco mladší.

V objektu 148/98, datovaném do téhož období, byla zjištěna jehlice s válcovitou, konvexně zakončenou hlavicí, členěnou třemi úzkými horizontálními žebírky, jejíž dřík byl vícenásobně zdobený protilehlými šikmými rýžkami, tedy tzv. motivem jedlové větvičky (*obr. 171:16; tab. 334:5*). Takto profilované

- Obr. 171.** Kněževs, okr. Praha-západ. Souhrnná chronologie bronzových předmětů. 1 – obj. 644/98; 2 – obj. 669/98; 3 – obj. 2227B/98; 4 – obj. 2210/98; 5 – obj. 2365/98; 6 – obj. 1954/98; 7 – obj. 1811/98; 8 – obj. 2177/98; 9 – obj. 1481/98; 10 – obj. 2329/98; 11 – obj. 2624/98; 12 – obj. 2415/98; 13 – obj. 1634/98; 14 – obj. 1942/98; 15 – obj. 1521/98; 16 – obj. 148/98; 17 – obj. 1122/98; 18 – obj. 1587/98; 19 – obj. 2169C/98; 20 – obj. 2773/98; 21 – obj. 2143/98; 22 – obj. 644/98; 23 – obj. 1071/98; 24 – obj. 2556/98; 25 – obj. 2745/98; 26 – obj. 2782/98; 27 – obj. 2637/98; 28 – obj. 2363/98; 29 – obj. 2375/98; 30 – obj. 2539B/98; 31 – obj. 2372/98; 32 – obj. 2766/98; 33 – obj. 2564/98; 34 – obj. 2292/98; 35 – obj. 2571/98; 36 – obj. 1071/98; 37,43–44 – obj. 2038/98; 38 – obj. 2363/98; 39 – obj. 39–40 – obj. 2399/98; 41–42 – obj. 2796/98; 45 – obj. 1655/98; 46 – obj. 2199/98; 47 – obj. 217/98; 48 – obj. 2162/98; 49 – obj. 2502/98; 50 – obj. 1613/98; 51 – obj. 319/98

jehlice s vroubkovanou válcovitou hlavicí jsou označovány jako typ Fels am Wagram a na Moravě, v Dolním Rakousku a západním Maďarsku se objevují od stupně Ha A, přičemž přecházejí dále do Ha B1 (Říhovský 1979, 170–173, Taf. 52:1310,1319,1326; 1983, 38–40, Taf. 16:374). Jejich poměrně dlouhý vývoj dobře dokumentují nálezy z moravských lokalit podolské a dokonce i horákovské kultury (Podborský 1970, 49, obr. 14:1; 1972, 11, obr. 41:2–3). V Čechách jsou méně časté a patří k mladším typům jehlic, objevujícím se v období Ha A2/B1 (Kytlicová – Vokolek – Bouzek 1964, 154–155, Abb. 4:27). Také téměř přesné analogie ke kněževeskému nálezu z prostředí východočeské lužické kultury náleží do tohoto časového úseku, resp. stupně III (Podolí-Kruhy, žárový hrob 9/58: Hralová – Kaván 1970, 181, 203–204, obr. 5:6; Dneboh, žárový hrob 10: Vokolek 2003, 40, 79, tab. 39:7).

Dalším relativně mladým a dlouho se udržujícím typem jsou jehlice s vroubkovanou hlavicí, tvořenou drobnými vývalky, které jsou v Kněževsi zastoupeny exemplářem s hlavicí, členěnou třemi hlubokými oběžnými žlábkami na čtyři kulovité segmenty (obr. 171:17; tab. 334:15). Pochází z objektu 1122/98, datovaného keramikou do mladší části vrcholného knovízského horizontu Kn 4b, takže stejně jako předchozí typ nikterak nevybočuje ze základního chronologického rámce jejich výskytu. Rozšířeny jsou od Ha A2/B1 a ve východních Čechách se objevují poměrně hojně až do II. stupně slezskoplatěnické kultury v závěru Ha B3 (Filip 1936–37, 83–84, obr. 26:31–33; Kytlicová – Vokolek – Bouzek 1964, 154–155). Také v jihočeském regionu máme z pozdní doby bronzové doklady tohoto typu jehlic, i když s esovitým prohnutím krčku (Chvojka 2009, 88, tab. 28:10; 90:7). Tím však jejich obliba nekončí, takže se s nimi můžeme setkat ještě v bylanské a dalších současných kulturách doby halštatské (Koutecký 2003, Taf. 32:3,9; Bouzek – Koutecký 2000, 85–86, Pl. 122:A2–3). Stejná situace je i na Moravě, kde se tyto mladší jehlice s vývalkovitě členěnou hlavicí vyskytují od stupně Ha B1 až po III. stupeň slezskoplatěnické kultury (Filip 1936–37, 95, obr. 51:9; Podborský 1970, 49, obr. 14:13; Říhovský 1979, 218–221, Taf. 66:1804,1807,1811).

Jehlice s hřebíkovitou mírně konvexní hlavicí a zduřelým krčkem, zdobeným rytou šroubovicí (obr. 171:4; tab. 336:11), byla zjištěna v objektu 2210/98, který je datován do středního knovízského horizontu Kn 3. Tyto jehlice patří obecně k starším typům a objevují se od mladomohylového stupně (Br C2) po starší období popelnicových polí (Ha A1), takže exemplář z Kněževsi zřejmě spadá do závěrečné etapy jejich užívání (Říhovský 1979, 42–46, Taf. 8:121–135).

Tři jehlice z Kněževsi měly úzce roztepanou, do spirály zavínutou hlavicí (Kn 3–4: obj. 669/98 – obr. 171:2; tab. 335:2; Kn 4b: obj. 2415/98 – obr. 171:12; tab. 337:4; obj. 2624/98 – obr. 171:11; tab. 338:6) a jeden exemplář měl hlavicí roztepanou a stočenou do jednoduchého očka (Kn 4a: obj. 2365/98 – obr. 171:5; tab. 337:10). Jehlice s odlomenou hlavicí z objektu 2329/98 (Kn 4b) mohla také náležet k uvedenému typu, protože měla zahnutý a zejména zploštělý konec těla, ukazující na případný náběh k roztepané a svinuté hlavicí (obr. 171:10; tab. 337:8). Tento typ jehlic je chronologicky zcela neprůkazný, neboť se s ním setkáváme prakticky po celou dobu bronzovou, a to téměř v celé Evropě (Filip 1936–37, 60; Böhm 1937, 21; Beneš 1959, 13; Čujanová-Jílková 1964, 33; Podborský 1970, 49; Furmánek 1973, 111–112; Říhovský 1979, 135–145; 1982a, obr. 20:10,12; 1982b, 74; Studeníková – Paulík 1983, 129; Vokolek 2003, 40; Kytlicová 2007, 32; Chvojka 2009, 87).

Morfologicky zcela nezařaditelná zůstávají těla jehlic z objektů 143/98 (Kn 3: tab. 334:10), 1587/98 (Kn/Št 1a: obr. 171:18; tab. 335:8), 1811/98 (Kn 4: obr. 171:7; tab. 336:1) a 2426/98 (Kn 4a: tab. 337:9). Ve třech dalších případech se snad jedná o poněkud deformovaná těla jehlic (Kn 4b: obj. 1481/98 – tab. 335:5; Kn 2–4: obj. 2611/98 – tab. 338:5), případně tělo tenké jehlice či šicí jehly (Kn 4b: obj. 2755/98 – tab. 338:7).

Části šicích jehel mohou představovat i gracilnější fragmenty z objektů 50/98 (Kn 4: tab. 334:2), 164/98 (Kn 4: tab. 334:9), 816/98 (Kn 4a: tab. 334:12) a 1974/98 (Kn 4: tab. 336:2) nebo smyčkovitě stočená tyčinka z objektu 135/98 (Kn 3–4: tab. 334:4), zatímco kompletní exempláře pocházejí ze dvou objektů vrcholného knovízského horizontu (Kn 4: obj. 2169C/98 – obr. 171:19; tab. 336:9; Kn 4b: obj. 2773/98 – obr. 171:20; tab. 338:8) a jednoho objektu, zařaditelného podle průvodních keramických nálezů do staršího štítarského horizontu Št 1 (obj. 2143/98 – obr. 171:21; tab. 336:8). Šicí jehly jako doklad běžné textilní výroby, probíhající jistě v naprosté většině domácností, známe prakticky výhradně ze sídlištního prostředí (cf. např. Brožánky: Matiegka 1896–97, 568, tab. LXXIV:5 – J. Hrala /1973, 79/ omylem uvádí tento exemplář jako kostěný; Cimburk: Bouzek 1967–69, 31, obr. 8:13; Chabařovice: Bouzek – Koutecký – Kruta 1991, 146, obr. 22:17; 36:8; Lovčičky: Říhovský 1982a, obr. 20:15; Pobedim: Studeníková – Paulík 1983, 127, tab. XXI:12; XXXVIII:6–9,12–14; Velim: Hrala – Šumberová – Vávra 2000, 231, Fig. VII.8:29–31). Neobjevují se v soudobých depotech (cf. Salaš 2005; Kytlicová 2007) a jen vzácně je nalezneme v pozdně bronzových žárových hrobech ve východních Čechách (např. Skalička: Filip 1936–37, 64, obr. 26:13; Třebešov: Vokolek 1966, 61,88, tab. XL:17). Vzhledem ke svému ryze užitkovému univerzálnímu tvaru postrádají jakýkoliv význam pro chronologii či kulturní zařazení.

Podobně je tomu s další skupinou drobných nástrojů, zahrnující tyčinkovité předměty, označované z hlediska předpokládané funkce jako šídla, dlátka či rydla. Při rozlišování těchto druhů artefaktů podle tvaru panuje v literatuře značná nejednotnost, neboť jsou uplatňována různá měřítká, na což naposledy upozornil M. Salaš (2005, 48). Ten také v této souvislosti zdůrazňuje, že jediným spolehlivým a určujícím kritériem by mělo být jednoznačné stanovení pracovní části posuzovaného nástroje. To je však v praxi značně problematické až téměř nemožné, a na nejednoznačně klasifikovatelné artefakty tak narazíme i v našem malém souboru.

Za nesporná šídla považujeme tyčinkovité předměty zhruba čtvercového průřezu se zahrocenými oběma konci, které se v Kněževsi našly v objektech 2556/98 (Kn 4: obr. 171:24; tab. 338:1), 2745/98 (Kn 4a: obr. 171:25; tab. 338:9) a 2782/98 (Kn 4b: obr. 171:26; tab. 338:10). Poněkud delší a masivnější tyčinky čtyřúhelníkovitého průřezu s převážně odlomenými konci z objektů 109/98 (Kn 2–4: tab. 334:8), 644/98 (Kn 3: obr. 171:22; tab. 334:11) a 2637/98 (Kn 4b: obr. 171:27; tab. 338:4) by teoreticky mohly také sloužit jako šídla. Ta byla obecně používána k prorážení otvorů do pevnějších organických materiálů, zejména kůže (kůry? apod.), přičemž lze předpokládat jejich zasazení do rukojeti z organické hmoty (dřeva, kosti, parohu), což bylo jistě praktické především u kratších oboustranně zahrocených nástrojů (cf. např. kostěná rukojeť z depotu Velké Žernoseky 2: Böhm 1937, obr. 44:1; Kytlicová 1961, 238, obr. 1:7). Označení některých uvedených předmětů za potenciální rydla je dosti sporné, i když nikoliv stoprocentně vyloučené, neboť ta byla především nástroji ke zdobení kovových výrobků a v běžné zemědělské osadě se asi nepoužívala tak často.

Tvarově poněkud odlišný nástroj z objektu 1071/98 má na jedné straně kruhový průřez a hrot, zatímco opačná zploštělá část končí ostrým obloukovitým břitem (Kn 4: obr. 171:23; tab. 334:14). V tomto případě se jedná o typickou ukázkou předmětu, který lze interpretovat jako dlátko, jehož špičatý konec mohl být zasazen do organické rukojeti, nebo naopak šídlo (rydlo?), pokud by se držadlo upevnilo z druhé strany. Zcela vyloučit samozřejmě nemůžeme ani střídavé užívání obou konců, a tedy plnění několika rozdílných funkcí dle aktuální potřeby.

Datování těchto artefaktů je značně široké a sahá prakticky od starší doby bronzové až po závěr celé epochy (Říhovský 1979, 276–282). Kromě sídlišť a ojedinělých nálezů se s šídlami a dlátky, někdy druhotně upravenými z jiných poškozených předmětů, setkáváme také v bronzových depotech, ale pro jejich průběžnost jsou k datování zcela nepoužitelné (cf. např. Píč 1896–97a, 185, tab. XXII:24; Bouzek 1967–69, 31–32, obr. 8:6,8,11; 9:10,17; Podborský 1970, 51, obr. 14:15–18; Šaldová 1981a, 136, obr. 12:1; Říhovský 1982a, obr. 20:7–8,14; Studeníková – Paulík 1983, 126–127, tab. XXI:7–9,11; XXV:11; XXXVIII:1–4; Hrala – Šumberová – Vávra 2000, 230–231, Fig. VII.8:6–28; Kytlicová 1961; 2007, 141–143; Salaš 2005, 48).

Zlomek řapu bronzového srpů (obr. 171:48; tab. 336:13) z objektu 2162/98, obsahujícího keramiku starší fáze vrcholného knovízského horizontu Kn 4a, je jediným dokladem tohoto druhu bronzové industrie z kategorie nástrojů, nalezeným na lokalitě. Přestože bronzové srpy musely být v průběhu dlouhého trvání této osady běžně užívány při sklizni obilí, nedocházelo zřejmě v intravilánu příliš často k jejich ztrátám ani odhazování do odpadu při případném poškození, čemuž jistě účinně bránila hodnota recyklovatelného kovu. Kněževs ovšem není v tomto směru žádnou výjimkou, neboť srpy se na sídlišťích z mladší a pozdní doby bronzové prakticky nevyskytují (cf. nález pouhého jednoho malého zlomku srpů v Lovčičkách: Říhovský 1982a, obr. 20:6), stejně jako nebyly součástí hrobových milodarů, a tak jsme při jejich studiu odkázáni především na soudobé depoty, v nichž naopak patří k nejpočetnějším nálezům.

Z kategorie zbraní máme v Kněževsi zastoupeny pouze bronzové hroty šípů, které však mohly být využívány nejen k boji, ale i pro „mírové účely“, tedy při lovu divoké zvěře v okolí osady (v tomto případě nejspíše zajíců, jak vyplývá z osteologického posouzení dochovaných kostí – cf. přírodovědná část publikace). Ve dvou knovízských objektech byly zjištěny trojúhelníkovité hroty s křídélky a tulejkou (Kn 3–4: obj. 2502/98 – obr. 171:49; tab. 337:11; Kn 4a: obj. 1613/98 – obr. 171:50; tab. 337:7), které lze typologicky přiřadit k základnímu tvaru E podle třídění J. Říhovského (1996, 114–127, Taf. 23:301–315; 24–26; 27:422–432). Trojúhelníkovitá šipka základního tvaru D (Říhovský 1996, 110–114, Taf. 23:284–300) pak pochází z objektu staršího štítarského horizontu Št 1 (obj. 319/98 – obr. 171:51; tab. 334:7) a spolu s jehlou z objektu 2143/98 představuje jediné dva bronzové předměty štítarské kultury, nalezené na lokalitě.

I přes pokusy o detailní typologické třídění šipek, s nimiž se setkáváme v podstatě od začátku střední až do pozdní doby bronzové, nelze bohužel prokázat souvislost mezi jejich určitou morfologickou proměnlivostí a chronologickým postavením. Bronzové hroty šípů se objevují spíše v hrobech než v depotech (Říhovský 1996, 2), avšak lze se s nimi setkat také na soudobých rovinných sídlišťích, jak dokládají právě exempláře z Kněževsi či např. z knovízského sídliště v Praze-Hostivaři (výzkum z r. 1999, nepu-

blikováno), lužického sídliště v Chabařovicích (*Bouzek – Koutecký – Kruta 1991*, 146, obr. 6:36) nebo velatické osady v Lovčičkách (*Říhovský 1982a*, obr. 20:3–4). Ze starších nálezů sem můžeme nepochybně zařadit bronzovou šipku z Radimi, odkud pochází celá řada sídlištních jam štítarského období (*Píč 1896–97a*, 183, tab. XXI:1). Výjimečně vysoký počet bronzových hrotů šípů z pozdně mohylového opevněného sídliště na Skalce u Velimi může souviset s jeho mimořádným postavením a funkcí v rámci celého regionu (*Hrala – Šumberová – Vávra 2000*, 236–237, Fig. VII.13:98–123). V Čechách se bronzové hroty šípů našly jen ve čtyřech depotech, obsahujících celkem devět exemplářů, přičemž další čtyři šipky pocházejí z Hostomic, což byl ovšem spíše než depot bohatý hrob (*Kytlicová 2007*, 110, Taf. 39:9–11; 89:126; 113:B1–3; 128:A6–7; 148:9–12). Tuto statistiku nově rozšířily dva bronzové hroty z hypotetického depotu z Pyšel (*Ernée – Smejtek 2010*, 112–114, obr. 3:2; 4:3). Podobná situace je i na Moravě, kde bylo v šesti depotech zjištěno celkem sedm bronzových šipek (*Salaš 2005*, 72).

Nyní se vrátíme zpět ke šperkům a ozdobám, od nichž nás šící jehly, v některých atypických zlomcích zaměnitelné s těly tenkých jehlic, odvedly ke kategorii nástrojů. Ve dvou celcích vrcholného knovízského horizontu se našla část tordovaného kruhového šperku, která by v případě objektu 217/98 mohla pocházet z náramku nebo nákrčníku (Kn 4: obr. 171:47; tab. 334:6). Polokruhovitý fragment gracilnějšího exempláře menšího průměru z objektu 2199/98 (Kn 4a: obr. 171:46; tab. 336:14) byl zřejmě náramek. Tordované kruhové šperky (nákrčníky, náramky, nánožníky) se objevují prakticky po celou mladší a pozdní dobu bronzovou, jak nás o tom informují exempláře z řady depotů knovízsko-milavečské i lužické kulturní oblasti (*Kytlicová 2007*, Taf. 23:11–12; 28:B1–4; 33:14–15; 58:23–29; 66:B7–13; 71:81–84; 86:41–44; 101:16–22; 106:1–3; 109:B1–6; 110:29–34,38–40,43–46; 131:1–5; 165:B1; 174:B1–2; 180:B1–4; 188:20; 189:B5; 191:B1–6; 194:8–10; 200:B6–7) a širší chronologický rozptyl mají tyto nálezy i v našem severovýchodním (cf. např. *Gedl 2002*, 43–52, Taf. 45–55) či západním sousedství (cf. např. *Richter 1970*, 127–129, Taf. 43:778–795).

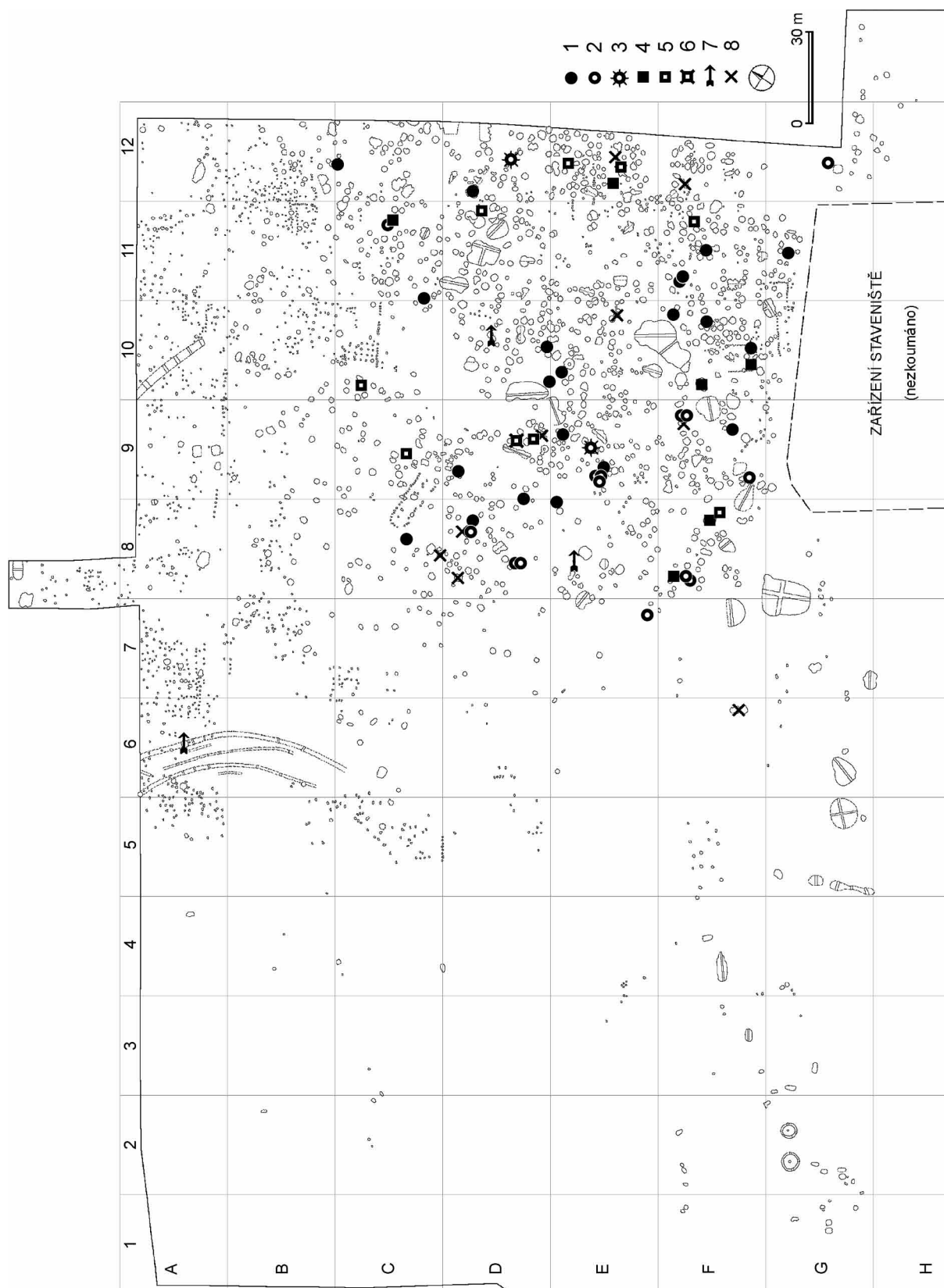
Zvláštním druhem osobních šperků jsou vinuté drátěné ozdoby, interpretované v závislosti na průměru obvykle jako prsteny nebo vlasové ozdoby-záušnice (cf. *Salaš 2005*, 102). V depotech se objevují jen poměrně výjimečně a podobně je tomu s jejich výskytem v žárových hrobech (*Kytlicová – Vokolek – Bouzek 1964*, 159), o sídlištních nálezech ani nemluvě. Drátěné šperky z vrcholného knovízského horizontu v Kněževsi tak představují dosud největší známý soubor bronzových vinutých ozdob ze sídlištního prostředí a bez zajímavosti nejsou ani konkrétní nálezové kontexty, přinášející důkazy o způsobu jejich nošení. V některých případech totiž byly ponechány jako osobní šperky jedincům, vhozeným do sídlištních jam (což už je samo o sobě dosti zajímavé), kde pak byly při výzkumu odkryty u koster in situ.

Z hlediska průměru vinuté spirály můžeme drátěné šperky z Kněževsi rozdělit do dvou skupin, které již na první pohled indikují nejpravděpodobnější použití. První skupina zahrnuje šest ozdob o průměru 17–25 mm, druhá tři větší spirály s poměrně jednotným průměrem 32–33 mm. K menším spirálkám bychom teoreticky mohli připočítat ještě další dvě, odcizené během výzkumu z prstu ženské kostry v objektu 2292/98, jejichž tvar i průměr byl zhruba shodný s dochovaným exemplářem (cca 23 mm). Jak už tento případ napovídá, plnily menší spirálky zřejmě převážně funkci prstenů a platí to i pro jednoduchý drátěný kroužek, který však byl odlomeným pozůstatkem patrně vícenásobného vinutí, nalezený na prstě mužské kostry z objektu 2571/98.

Nic ovšem neplatí absolutně, a tak se malá spirálka (Ø 20,8 mm) z objektu 2399/98 nenacházela na prstě, jak bychom očekávali, ale pod lebkou ženské kostry. Zde byla vložena do spirály většího průměru (Ø 32,2 mm) a sloužila spolu s ní coby vlasová ozdoba-záušnice. Zbývající dvě větší drátěné spirály z objektu 2796/98 byly zjištěny u lebky částečně ohořelé ženské kostry a jejich funkce vlasových ozdob je v tomto případě celkem nesporná. Z těchto pozorování i logiky věci vyplývá, že větší drátěné ozdoby byly nějakým způsobem používány při tvorbě účesu (z prstů by padaly), zatímco funkce menších spirálek mohla být variabilnější (ve vlasech dobře držely i drobnější tvary), byť jejich nošení na ruce nejspíše převládalo.

S rozdělením na menší a větší tvary přesně koresponduje způsob výroby i užití výzdobných prvků. Menší spirály vznikly vinutím jednoduchého nezdobeného drátu, přičemž maximální počet dochovaných závitů je pět, a to na prstenu z objektu 2292/98 (Kn 4a: obr. 171:34; tab. 336:15). Exempláře z dalších objektů jich mají méně (Kn 3–4: obj. 2564/98 – obr. 171:33; tab. 338:2; Kn 4: obj. 1071/98 – obr. 171:36; tab. 334:13; obj. 2571/98 – obr. 171:35; tab. 338:3; Kn 4b: obj. 2038/98 – obr. 171:37; tab. 336:3; obj. 2399/98 – obr. 171:39; tab. 337:12), což ve většině případů zřejmě souvisí s druhotnou deformací, rozlámáním a rozpadem či ztrátou některých částí těchto poměrně křehkých drátěných výrobků.

Větší ozdoby byly oproti předchozím vinuty z dvojitého tenkého drátu, který byl v úseku okolo kličkovitého přelození tordován a na opačném konci spirály pak byly oba drátky spojeny vzájemným zkroucením. Dva kompletně dochované exempláře pocházejí z objektu 2796/98 (obr. 171:41–42; tab.

Obr. 172. Kněžves, okr. Praha-západ. Rozložení objektů s nálezy bronzové industrie podle zastoupených základních druhů. Ozdoby: 1 – jehlice; 2 – drátěné ozdoby (záušnice, prsteny); 3 – náramky. Nástroje: 4 – šídla, dlátka, rydla; 5 – jehly; 6 – srp. Zbraně: 7 – hroty šípů. 8 – ostatní a neurčené

338:11–12), datovaného do mladšího úseku vrcholného knovízského horizontu Kn 4b, a stejné časové postavení má podle keramiky i objekt 2399/98, obsahující však pouze polovinu takové velké záušnice, jejíž jeden konec je v místech před odlomenou klíčkou tordován (*obr. 171:40; tab. 337:2*).

Různě velké spirálky z jednoduchého i dvojitého drátu se objevují od starší doby bronzové a bez znalosti nálezového kontextu jsou jen velmi těžko blíže časově zařaditelné. V období popelnicových polí se u nás bronzové spirálky z jednoduchého (prsteny?) a výjimečně i dvojitého drátu (záušnice?) mohou objevit v depotech horizontu Lažany (Br D), avšak poněkud větší zastoupení spirál z dvojitého drátu se zkrouceným koncem můžeme pozorovat až v horizontu Trtěno/Hostomice, tedy ve stupni Ha B2-3 (*Kytlicová 2007, 86, Taf. 25:8; 42:A2-3, B5-6; 141:A45; 153:A23-25*).

Další nepočtené nálezy těchto spirál z dvojitého bronzového drátu pocházejí ze žárových hrobů, zkoumaných sice již v 19. století, ale podle kontextu datovatelných na závěr knovízské a do průběhu štitarské kultury (Brozánky: *Smolík 1878-81, 72, tab. IV:3; Velké Čičovice: Píč 1893-95b, 418, tab. XXIV:8*) a ze stejného období by měly být i spirálky, získané J. Maličkým z kostrového hrobu ve Zdicích (*Hrala 1973, 113, tab. XXXIX:10-11*). Pozoruhodný je v této souvislosti nález sídlištní jámy na Mužském-Hradech na knovízsko-lužickém pomezí, která obsahovala pohozenou kostru nejspíše dekapitovaného mladého dospělého muže, jehož lebka dislokovaná k pravé straně hrudníku měla po obou stranách bronzové drátěné spirály s nepravidelně tordovanými konci. U kostry byla kromě parohové palice i poměrně bohatá keramická výbava, zahrnující rovněž pozdní etážovitou amforu stupně S, datující celý objekt spolehlivě do Ha A2/B1 (*Štiková 1956, 164, obr. 76:1-3,8; Bouzek 1958a, 396*). Celkově tedy můžeme shrnout, že největší rozšíření těchto spirál z dvojitého drátu spadá do rozmezí stupňů Ha A2/B1 až Ha B2-3 (cf. *Kytlicová - Vokolek - Bouzek 1964, 159; Brunn 1968, 189, 309, 335, Taf. 10:2-3; 132:12; Kytlicová 2007, 86*), přičemž nálezy z Kněževsi leží na počátku tohoto intervalu.

Součástí nějakého vinutého šperku mohl být i částečně stočený tenký drátek z objektu 2363/98 (Kn 4b: *obr. 171:38; tab. 337:5*). Zda však jako prstýnek či vlasová ozdoba sloužil také kroužek ze zploštělého drátu s téměř se dotýkajícími zahrocenými konci z objektu 2038/98 (Kn 4b: *obr. 171:43; tab. 336:4*) není vůbec jasné a totéž platí i o roztrženém a již v minulosti částečně sekundárně rozevřeném kroužku z téhož nálezového kontextu (*obr. 171:44; tab. 336:5*). Několik závitů bronzového drátku, tvořícího zřejmě původně úzkou trubičku (*obr. 171:32; tab. 338:13*), bylo nalezeno u lebky dítěte v objektu 2766/98 ze středního knovízského horizontu Kn 3 a ozdobnou funkci tohoto artefaktu nelze zcela vyloučit. Úzké trubičky z mnoha závitů tenkého drátku se objevují v depotech horizontů Středokluky a Jenišovice (Ha A2-Ha A2/B1), což je časový úsek o něco mladší než tento objekt (*Kytlicová - Vokolek - Bouzek 1964, 159, Abb. 5:30; Kytlicová 2007, 86, Taf. 98:A26-28; 104:47-48; 117:A1*). V lužických žárových hrobech se však s bronzovými vinutými trubičkami můžeme setkat již ve starší fázi středního stupně (IIa), tedy zhruba na rozhraní stupňů Br D a Ha A1 (*Vokolek 2003, 331, tab. 362:10*).

Litý plochý kroužek čokovitého průřezu (*obr. 171:45; tab. 335:9*) pochází z objektu 1655/98, datovaného do vrcholného knovízského horizontu Kn 4. Z depotů zlomků (Br D-Ha A1) tyto kroužky neznáme a jejich první výskyt můžeme zaznamenat v horizontu Středokluky (Ha A2). Pro depoty následujících stupňů Ha A2/B1 a Ha B2-3 jsou pak již typické a nezřídka jsou v nich zastoupeny v poměrně značném počtu. Právě tato výjimečná četnost vedla k řadě úvah a polemik o jejich funkci, přičemž se dnes zdá jako nejpravděpodobnější vysvětlení, že byly používány ve formě jakýchsi aplikací při zdobení oděvu a možná i koňských postrojů (*Salaš 2005, 103-104; Kytlicová 2007, 89*).

K typologicky zcela nezařaditelným drobným bronzovým předmětům, nalezeným ještě při výzkumu v Kněževsi, patří tři malé zlomky tenkých plíšků neznámého původu (Kn 3: obj. 2372/98 - *obr. 171:31; tab. 337:6*; Kn 4b: obj. 2375/98 - *obr. 171:29; tab. 337:7*; obj. 2539B/98 - *obr. 171:30; tab. 337:13*), pravoúhlá „svorka“ (Kn 4: obj. 8/98 - *tab. 334:1*), prohnutá tyčinka s proseknutým otvorem uprostřed (Kn 2-3: obj. 59/98 - *tab. 334:3*), pokroucená tyčinka nepravidelného průřezu (Kn 4: obj. 2169C/98 - *tab. 336:12*) a nepravidelně zprohýbaná plochá tyčinka, snad rovněž „svorka“ (Kn 4b: obj. 2363/98 - *tab. 337:3*).

Pro lepší představu o prostorovém rozložení bronzové industrie na ploše sídliště byly všechny objekty s bronzovými předměty, rozlišené podle základních zastoupených druhů, vyneseny do celkového plánu výzkumu (*obr. 172*). Náznaky určitých koncentrací a naopak „bíých míst“ nelze ovšem věrohodněji interpretovat.

Katalog bronzové industrie z knovízských a štítarských objektů

Objekt 8/98 (Kn 4)

1. Dvakrát pravouhle zahnutá roztepaná tyčinka obdélného průřezu s jedním koncem kratším, hrotitějším a druhým delším, více zaobleným. Střední část je velmi mírně prohnutá dovnitř mezi oba rovnoběžné konce. Předmět tvarem připomíná „svorku“ a původně snad mohl mít nějakou reparační funkci. Tmavozelená, místy hrubší patina. Rozměry: 16,6 × 15,3 mm. Hmotnost: 0,9 g. *Tab. 334:1.*

Objekt 50/98 (Kn 4)

2. Velmi tenká a jen lehce prohnutá tyčinka, či spíše drátek, kruhového průřezu s jedním koncem zahroceným a na druhém se stopami odlomení. Patrně by se mohlo jednat o část značně gracilní šicí jehly či polotovar drátěného šperku (?). Tmavozelená patina. Rozměry: d. 43,2 mm; Ø 1,2 mm. Hmotnost: 0,4 g. *Tab. 334:2.*

Objekt 59/98 (Kn 2–3)

3. Symetricky obloukovitě prohnutá tyčinka kruhového průřezu se zaoblenými konci a kosodélníkovitým prosekutým otvorem zhruba uprostřed. Předmět neznámé funkce. Tmavozelená patina. Rozměry: d. 49,4 mm; Ø 3,2 mm. Hmotnost: 3,0 g. *Tab. 334:3.*

Objekt 109/98 (Kn 2–4)

4. Tyčinka čtvercového průřezu, zužující se velmi mírně na jednom konci, kde již je na profilu kosodélná. Oba konce nesou staré stopy po odlomení. Mohlo by jít o poškozené delší šídlo nebo rydlo, případně i o fragment polotovaru k výrobě nějakých větších vlnutých ozdob, např. spon. Tmavohnědá patina. Rozměry: d. 70,6 mm; max. průřez 3,1 × 3,0 mm. Hmotnost: 3,8 g. *Tab. 334:8.*

Objekt 135/98 (Kn 3–4)

5. Na jednom konci zahrocená tyčinka čokovitěho průřezu, druhotně smyčkovitě stočená. Na druhém konci jsou stopy ohnutí až do pravého úhlu a následného odlomení, a to zřejmě v místě, kde byl v tyčince vytvořen otvor, nejspíše podlouhlé ouško. Tato skutečnost napovídá, že by mohlo jít o část zničené šicí jehly, byť ne zcela pravidelného kruhového průřezu. Hnědozelená patina. Rozměry: smyčka 28,1 × 23,2 mm; průřez jehly 2,5 × 1,9 mm. Hmotnost: 2,5 g. *Tab. 334:4.*

Objekt 143/98 (Kn 3)

6. Dřík jehlice kruhového průřezu s odlomeným hrotem i krčkem, resp. hlavicí. Hnědý povrch s částečně dochovanou zelenou patinou. Rozměry: d. 81,9 mm; Ø dříku 3,2 mm. Hmotnost: 2,9 g. *Tab. 334:10.*

Objekt 148/98 (Kn 4b)

7. Jehlice s mírně prohnutým kratším tělem kruhového průřezu a s válcovitou, konvexně zakončenou hlavicí, profilovanou třemi úzkými oběžnými žlábkami. Dřík je zdoben čtyřmi proužky, složenými vždy ze dvou oběžných linií protichůdně šikmých rýžek, sbíhajících se vlevo. Velmi nepatrné stopy v patině naznačují, že krček jehlice, včetně pole mezi horními dvěma pásy rýžek, byl původně ještě zdoben velmi jemným oběžným rýhováním, resp. spíše rytou šroubovicí (na kresbě nezachyceno). Úplná špička hrotu je odlomena. Tmavozelená patina. Rozměry: d. 100,2 mm; Ø dříku 3,0 mm. Hmotnost: 6,5 g. *Tab. 334:5; obr. 171:16.*

Objekt 164/98 (Kn 4)

8. Zprohýbaný tenký „drát“ kruhového průřezu má na jednom konci pozůstatek ouška, v němž byl přelomen, takže se s největší pravděpodobností jedná o šicí jehlu s chybějící tylní částí i hrotem. Tmavozelená patina. Rozměry: d. 71,0 mm; Ø 1,5 mm. Hmotnost: 0,8 g. *Tab. 334:9.*

Objekt 217/98 (Kn 4)

9. Mírně prohnutá tordovaná tyčinka kruhového průřezu, patrně zlomek náramku, případně nákrčníku. Tmavozelená hrubší patina. Rozměry: d. 29,1 mm; Ø 3,7 mm. Hmotnost: 1,8 g. *Tab. 334:6; obr. 171:47.*

Objekt 319/98 (Št 1)

10. Trojúhelníkovitý hrot šípu s mírně vykrojenou bází (náznak křídélek, z nichž jedno je na konci částečně odlomeno), zaoblenou špičkou a tulejkou. U ústí tulejky je patrný pozůstatek nálitku z výplně vtokového kanálku, která někdy bývala u hrotu záměrně ponechávána a plnila tak vlastně funkci zpětného háčku, znesnadňujícího vyjmutí šípu. Tmavozelená uslechlá patina. Rozměry: d. 33,7 mm; š. 14,6 mm; Ø tulejky 7,0 × 6,2 mm. Hmotnost: 3,2 g. *Tab. 334:7; obr. 171:51.*

Objekt 644/98 (Kn 3)

11. Tzv. pastýřská jehlice s kratším tělem kruhového průřezu a menší hlavicí ve tvaru zakončení pastýřské hole. Hlavice je hraněná a tvoří oble trojúhelníkovitou nedovřenou smyčku, jejíž zpětný konec je naplocho roztepan a zavinut směrem ven. Tmavozelená uslechlá patina, místy recentně porušená. Rozměry: d. 117,6 mm; Ø dříku 3,0 mm. Hmotnost: 5,1 g. *Tab. 335:1; obr. 171:1.*

12. Tyčinka zhruba oble čtvercového průřezu s kruhovým profilem u hrotu a mírně obdélným u odlomeného konce. Na jedné hraně blíže k tylové části jsou patrné stopy příčného rýhování či přesekávání (na kresbě nezachyceno). Může se jednat o větší šídlo či rydlo, přičemž zdrsnění hran mohlo sloužit k lepšímu upevnění do organické rukojeti.

Povrch je bez patiny a značně do hloubky poškozený korozí. Rozměry: d. 98,4 mm; průřez 4,8 × 4,6 mm. Hmotnost: 11,8 g. *Tab. 334:11; obr. 171:22.*

Objekt 669/98 (Kn 3–4)

13. Jehlice s kratším tělem kruhového průřezu a úzce roztepanou hlavicí, svinutou do spirály. Tělo jehlice je recentně ohnuté. Pozůstatky zelené a hnědé patiny. Rozměry: d. 116,8 mm; Ø dřívku 3,5 mm. Hmotnost: 9,3 g. *Tab. 335:2; obr. 171:2.*

Objekt 816/98 (Kn 4a)

14. Částečně hráněná tyčinka, patrně recentně rozlámaná (dochovány dva fragmenty, které však spolu přímo nesouvisí). Menší zlomek se na jednom konci mírně zužuje jakoby k hrotu, zatímco větší je na konci dlouze podélně rozdvojen. Nelze tedy zcela vyloučit, že je to pozůstatek ouška a tyčinka tím pádem mohla sloužit jako šicí jehla. Hnědozelená patina. Rozměry: d. 21,8 mm a 16,7 mm; Ø 2,0 mm a 1,8 mm. Hmotnost: 0,5 g a 0,2 g. *Tab. 334:12.*

Objekt 1071/98 (Kn 4)

15. Tyčinka, jejíž jedna polovina má kruhový průřez a je na konci zahrocená, zatímco druhá část je zploštělá s obdélným profilem a na konci vytváří ostrý obloukovitý břit. Jedná se o dlátko či rydlo, přičemž není zcela jasné, zda zahrocený konec sloužil pouze k zasazení do rukojeti z organické hmoty, nebo byl také používán. Tmavozelená, částečně odstraněná patina. Rozměry: d. 74,2 mm; Ø 3,0 mm. Hmotnost: 4,0 g. *Tab. 334:14; obr. 171:23.*

16. Svinutý tenký drátek, vytvářející téměř dva mírně nepravidelné závitky. Jeden konec drátku je provléknutý tak, aby směřoval proti druhému konci. Lomy na obou koncích jsou starého data. Zřejmě je to drátěný šperk, resp. jeho část, nejspíše vlasová ozdoba (záušnice?), případně prstýnek. Tmavozelená patina. Rozměry: Ø závitku 24,6 mm; Ø drátku ±1,4 mm. Hmotnost: 1,1 g. *Tab. 334:13; obr. 171:36.*

Objekt 1122/98 (Kn 4b)

17. Jehlice s velmi mírně prohnutým kratším tělem kruhového průřezu a hlavicí, členěnou třemi hlubokými oběžnými žlábkami na čtyři kulovité segmenty. Patina je odstraněna a povrch silně do hloubky zkorodovaný. Rozměry: d. 109,8 mm; Ø dřívku 3,5 mm. Hmotnost: 7,8 g. *Tab. 334:15; obr. 171:17.*

Objekt 1481/98 (Kn 4b)

18. Tzv. pastýřská jehlice s druhotně zdeformovaným kratším tělem kruhového průřezu a velkou hlavicí ve tvaru zakončení pastýřské hole. Hlavice je hráněná a tvoří nepravidelně okrouhlou, téměř dovřenou smyčku, jejíž zpětný konec je roztepán a svinut směrem ven. Zelená patina je téměř odstraněna, povrch je místy porušen hlubší korozí. Rozměry: d. 117,3 mm; Ø dřívku 3,6 mm. Hmotnost: 10,7 g. *Tab. 335:3; obr. 171:9.*

19. Recentně zprohýbaná a dvakrát naprasklá zahrocená tyčinka kruhového průřezu s koncem odlomeným po násilném ohnutí. Nejspíše se jedná o část těla jehlice. Hrubá, místy odprýskaná hnědozelená patina. Rozměry: d. 77,3 mm; Ø dřívku 3,8 mm. Hmotnost: 3,9 g. *Tab. 335:5.*

Objekt 1521/98 (Kn 4b)

20. Druhotně zprohýbané tělo kratší jehlice kruhového průřezu s jen velmi mírně kyjovitě zesílenou a ploše zakončenou nezdobenou hlavicí. Hnědozelená patina. Rozměry: d. 93,3 mm; Ø dřívku 3,2 mm. Hmotnost: 5,0 g. *Tab. 335:6; obr. 171:15.*

Objekt 1587/98 (Kn/Št 1a)

21. Tělo jehlice kruhového průřezu s odlomenou hlavicí. Tmavozelená, částečně odprýskaná patina. Rozměry: d. 97,9 mm; Ø dřívku 2,9 mm. Hmotnost: 4,3 g. *Tab. 335:8; obr. 171:18.*

Objekt 1613/98 (Kn 4a)

22. Trojúhelníkovitý hrot šípu s křídélky a tulejkou. Jedno křídélko je nepatrně delší a druhotně mírně ohnuté. Tmavozelená patina. Rozměry: d. 38,5 mm; š. 13,0 mm; Ø tulejky 7,3 mm. Hmotnost: 3,4 g. *Tab. 335:7; obr. 171:50.*

Objekt 1634/98 (Kn 4b)

23. Jehlice s delším tělem kruhového průřezu a menší kulovitou hlavicí se čtyřmi mělkými, nepravidelnými prohlubněmi po obvodu. Dřík je zdoben třemi proužky, složenými vždy ze dvou oběžných linií protichůdně šikmých rýžek, které se v horních dvou pásech sbíhají vlevo a ve spodním vpravo. Krček jehlice je opatřen jemnou rytou šroubovicí, vyplňující i obě pole mezi pruhy šikmých rýžek. Hnědozelená, místy odřená patina. Rozměry: d. 195,6 mm; Ø dřívku 3,1 mm. Hmotnost: 11,3 g. *Tab. 335:4; obr. 171:13.*

Objekt 1655/98 (Kn 4)

24. Kroužek nepravidelného čokkovitého průřezu. Patina je odstraněna, povrch místy narušen korozí. Rozměry: Ø 22,0 mm. Hmotnost: 3,1 g. *Tab. 335:9; obr. 171:45.*

Objekt 1811/98 (Kn 4)

25. Dolní část těla tenké jehlice kruhového průřezu s odlomeným hrotem. V horní části dřívku je patrná jemná rytá šroubovice, ohraničená dvěma oběžnými liniemi protichůdně šikmých rýžek, sbíhajících se vlevo. Tmavozelená patina. Rozměry: d. 60,6 mm; Ø dřívku 2,5 mm. Hmotnost: 1,7 g. *Tab. 336:1; obr. 171:7.*

Objekt 1942/98 (Kn 4b)

26. Jehlice s velkou, nepravidelně kulovitou až kuželovitou hlavicí a oválně zploštělým krčkem. Velmi krátký dřík má kruhovitý průřez a odlomený hrot. Tmavozelená patina. Rozměry: d. 56,4 mm; Ø dříku 2,8 mm. Hmotnost: 5,4 g. *Tab. 336:7; obr. 171:14.*

Objekt 1954/98 (Kn 4a)

27. Jehlice s delším tělem kruhového průřezu a menší kulovitou hlavicí. Na krčku i dříku jsou velmi špatně zřetelné pozůstatky jemné ryté šroubovice a zřejmě i vícenásobných oběžných linií šikmých rýžek (na kresbě nezachyceno). Tmavozelená patina. Rozměry: d. 162,9 mm; Ø dříku 3,2 mm. Hmotnost: 8,3 g. *Tab. 336:6; obr. 171:6.*

Objekt 1974/98 (Kn 4)

28. Tenká zahrocená tyčinka druhotně ohnutá tak, že se oba její konce vzájemně dotýkají. U odlomeného konce je hráněná (čtvercový až kosodélný profil), zatímco směrem k hrotu má již průřez téměř kruhový. Nejspíše se jedná o tělo šicí jehly, jejíž ouško bylo v minulosti odlomeno, případně tenké jehlice. Tmavozelená patina. Rozměry: d. přehnutého těla 30,9 mm; Ø dříku 1,7 mm. Hmotnost: 1,1 g. *Tab. 336:2.*

Objekt 2038/98 (Kn 4b)

29. Svinutý tenký drátek vytvářející tři závity, jehož jeden konec byl natažený a odstával od kruhové, mírně nepravidelné spirálky (recentně se odlomil a na tabulce je nakreslen zvlášť). Patrně je to drátěná vlasová ozdoba (záušnice?) či její část. Zelená a hnědá patina, místy odprýskaná. Rozměry: Ø svitku 17,2 mm; Ø drátu ±1,3 mm. Hmotnost: 1,2 g. *Tab. 336:3; obr. 171:37.*

30. Otevřený, mírně nepravidelný kroužek ze zploštělého drátu oválného průřezu a s téměř se dotýkajícími zahrocenými konci, nyní rozlomený na dvě části. Snad by se mohlo jednat o vlasovou ozdabu či prstýnek. Patina je odstraněna, povrch místy do hloubky poškozen korozí. Rozměry: max. Ø kroužku 23,3 mm; průřez drátu 2,5 × 1,6 mm. Hmotnost: 1,4 g. *Tab. 336:4; obr. 171:43.*

31. Plochý nepravidelný kroužek čokovitého průřezu, v minulosti druhotně deformovaný, roztržený a nyní částečně rozevřený. Tmavozelená patina. Rozměry: 23,4 × 20,3 mm. Hmotnost: 1,5 g. *Tab. 336:5; obr. 171:44.*

Objekt 2143/98 (Št 1)

32. Šicí jehla s mírně zahnutým hrotem, podlouhlým ouškem a zaobleným delším tělem. Tělo jehly je na průřezu nepravidelně oble čtvercové, ale v místě týlu a nad hrotem již téměř kruhové. Tento občas se objevující profil těla jehly může nějak souviset s technologickým postupem při tvarování ouška, které je zevnitř na příčném řezu oboustranně mírně konkávní, takže zřetelně nemohlo vzniknout pouhým „prosekutím“ dříku, v tomto případě víceméně kvadratického průřezu. Tmavozelená patina. Rozměry: d. 111,8 mm; průřez dříku 2,9 × 2,8 mm. Hmotnost: 4,9 g. *Tab. 336:8; obr. 171:21.*

Objekt 2162/98 (Kn 4a)

33. Zlomek jazykovitého řapu srpu s vykrojenou bází, tepáním mírně promačkávanými postranními žebry a plochou spodní stranou. Velmi hrubá tmavozelená patina. Rozměry: d. 47,3 mm; š. 20,2 mm. Hmotnost: 11,9 g. *Tab. 336:13; obr. 171:48.*

Objekt 2169C/98 (Kn 4)

34. Šicí jehla s mírně prohnutým tělem zhruba kruhového průřezu, zaobleným tělem a podlouhlým ouškem. To je na profilu zevnitř oboustranně mírně konkávní a jsou u něho makroskopicky patrné podélné jemné praskliny a nehomogenity, zasahující do těla i týlu jehly. Zřejmě se jedná o doklady způsobu formování ouška. Pozůstatky zelené a hnědé patiny. Rozměry: d. 125,3 mm; Ø dříku 2,9 mm. Hmotnost: 5,2 g. *Tab. 336:9; obr. 171:19.*

35. Na obou koncích již v minulosti odlomená, částečně podélně zkroucená tyčinka zploštělého až nepravidelného průřezu. Tmavozelená patina. Rozměry: d. 49,8 mm; průřez 3,9 × 2,7 mm. Hmotnost: 3,0 g. *Tab. 336:12.*

Objekt 2177/98 (Kn 4a)

36. Jehlice s mírně prohnutým kratším tělem kruhového průřezu a jen nepatrným, pozvolným zesílením ploše zakončeného dříku (nevýrazný náběh na „kyjovitou“ hlavicí). Tmavozelená patina. Rozměry: d. 120,8 mm; Ø dříku 3,5 mm. Hmotnost: 8,8 g. *Tab. 336:10; obr. 171:8.*

Objekt 2199/98 (Kn 4a)

37. Obloukovitě zahnutá tordovaná tyčinka kruhového průřezu, nejspíše část malého náramku. Patina odstraněna, povrch místy jen velmi slabě zasažen korozí. Rozměry: Ø zlomku 39,0 mm; Ø tyčinky 2,7 mm. Hmotnost: 2,7 g. *Tab. 336:14; obr. 171:45.*

Objekt 2210/98 (Kn 3)

38. Jehlice s hřebíkovitou, shora mírně zaoblenou hlavicí, zduřelým krčkem, zdobeným jemnou rytou šroubovicí, a kratším tělem kruhového průřezu. Dnes již prakticky zcela nezřetelná výzdoba patrně pokračovala i na dříku. Hrubší hnědá a zelená patina, místy odprýskaná. Rozměry: d. 122,0 mm; Ø dříku 3,3 mm. Hmotnost: 10,7 g. *Tab. 336:11; obr. 171:4.*

Objekt 2227B/98 (Kn 3)

39. Jehlice s oble zakončenou kyjovitou hlavicí, recentně ohnutým tělem kruhového průřezu a odlomeným hrotem. Konec hlavice je oběžně zdoben dvěma liniemi protichůdně šikmých rýžek, sbíhajících se vlevo. Hnědá a zelená patina, v místě ohybu odprýsknutá. Rozměry: d. 100,0 mm; Ø dřívku 3,4 mm. Hmotnost: 5,8 g. *Tab. 337:1; obr. 171:3.*

Objekt 2292/98 (Kn 4a)

40. Prsten z tenkého vinutého drátu (dochováno pět závitů), nalezený společně s dalšími dvěma téměř identickými exempláři, bohužel odcizenými během výzkumu, na prstech pravé ruky. Hrubá zelená patina na části povrchu. Rozměry: Ø 23,3 mm; Ø drátu ±2 mm. Hmotnost: 4,8 g. *Tab. 336:15; obr. 171:34.*

Objekt 2329/98 (Kn 4b)

41. Jehlice s kratším tělem kruhového průřezu a odlomenou hlavicí. Vzhledem k zakřivení a zejména zploštění konce dřívku by se mohlo jednat o jehlici s úzce roztepanou hlavicí, svinutou do očka nebo spirály. Hnědá a zelená patina, místy odprýskaná. Rozměry: d. 121,9 mm; Ø dřívku 3,6 mm. Hmotnost: 6,1 g. *Tab. 337:8; obr. 171:10.*

Objekt 2363/98 (Kn 4b)

42. Nepravidelně zprohýbaná plochá tyčinka obdélného průřezu, na jednom konci s oblým hrotem a na druhém odlomená. Funkce toho předmětu je nejasná, snad by mohlo jít o poškozenou „svorku“, případně nějaký polotovar. Patina odstraněna. Rozměry: d. 45,6 mm; průřez 2,8 × 1,7 mm. Hmotnost: 1,7 g. *Tab. 337:3; obr. 171:28.*

43. Velmi tenký drátek (recentně rozlomený na dva kusy), částečně nepravidelně stočený, s jedním zahroceným koncem lehce ven vyhnutým a druhým ulomeným. Nelze vyloučit, že se jedná o fragment drátěné vlasové ozdoby (záušnice?), případně prstýnku. Tmavozelená patina. Rozměry: Ø 23,8 mm; Ø drátu 1,3 mm. Hmotnost: 0,5 g. *Tab. 337:5; obr. 171:38.*

Objekt 2365/98 (Kn 4a)

44. Jehlice s krátkým, velmi mírně prohnutým tělem kruhového průřezu a úzce roztepanou prožlabenou hlavicí, svinutou do jednoduchého očka. Tmavozelená patina. Rozměry: d. 76,2 mm; Ø dřívku 2,8 mm. Hmotnost: 3,4 g. *Tab. 337:10; obr. 171:5.*

Objekt 2372/68 (Kn 3)

45. Podélně jednoduše přehnutý zlomek tenkého plíšku nepravidelně obdélného tvaru. Velmi hrubá hnědozelená patina, částečně odstraněná. Rozměry: 27,2 × 9,6 mm. Hmotnost: 1,0 g. *Tab. 337:6; obr. 171:31.*

Objekt 2375/98 (Kn 4b)

46. Nepravidelně kosodélný velmi tenký plíšek, svinutý do ruličky. Tmavozelená patina. Rozměry: 15,4 × 5,3 mm. Hmotnost: 0,3 g. *Tab. 337:7; obr. 171:29.*

Objekt 2399/98 (Kn 4b)

47. Větší, mírně nepravidelná spirála (dochovány necelé čtyři závity) z tenkého drátu, který je na jednom konci torodován (půl závitu v místě „kličky“). Jedná se o recentně rozlámanou vlasovou ozdobu původně z dvojitého drátu (záušnici), resp. její část, nalezenou u lebky. Tmavozelená a hnědá patina, místy odprýsknutá. Rozměry: Ø spirály 32,2 mm; Ø drátu ±1,2 mm. Hmotnost: 2,2 g. *Tab. 337:2; obr. 171:40.*

48. Menší, mírně nepravidelná spirála (dochovány téměř dva závity) z velmi tenkého drátu. Je to vlasová ozdoba (záušnice) či spíše její část, nalezená u stejné lebky jako předchozí rozlámaná. Tmavozelená patina, místy odprýsknutá. Rozměry: Ø spirály 20,8 mm; Ø drátu ±1,0 mm. Hmotnost: 0,6 g. *Tab. 337:12; obr. 171:39.*

Objekt 2415/98 (Kn 4b)

49. Jehlice s delším tělem kruhového průřezu a úzce roztepanou hlavicí, svinutou do spirály. Tmavozelená patina, Rozměry: d. 185,3 mm; Ø dřívku 3,3 mm. Hmotnost: 10,6 g. *Tab. 337:4; obr. 171:12.*

Objekt 2426/98 (Kn 4a)

50. Lehce zprohýbané silnější tělo jehlice kruhového průřezu se stopami zdobení jemnou rytou šroubovicí pod odlomeným koncem. Tmavozelená patina. Rozměry: d. 123,8 mm; Ø dřívku 4,3 mm. Hmotnost: 9,1 g. *Tab. 337:9.*

Objekt 2502/98 (Kn 3–4)

51. Trojúhelníkovitý hrot šípů s křídélky a tulejkou. Křídélka, z nichž jedno se již v minulosti odlomilo, mají kosodélný profil a jsou po obvodu ostrá, zřejmě záměrně nabroušená. Vlastní špička hrotu je však otupená. Tulejka má po obou stranách výrazné nezahlažené švy po odlévání a u jejího ústí je zřetelný pozůstatek nálitku kovu, který při výrobě zaplnil vtokový kanálek. Patina odstraněna, povrch je místy poškozen korozí. Rozměry: d. 29,7 mm; š. 13,9 mm; Ø tulejky 6,8 mm. Hmotnost: 3,5 g. *Tab. 337:11; obr. 171:49.*

Objekt 2539B/98 (Kn 4b)

52. Velmi tenký plíšek, dvakrát přehnutý do oble trojúhelníkovitého tvaru. Zelená patina. Rozměry: 16,3 × 12,8 mm. Hmotnost: 0,5 g. *Tab. 337:13; obr. 171:30.*

Objekt 2556/98 (Kn 4)

53. Malé, na jednom konci zesílené a oboustranně zahrocené šídlo čtvercového průřezu. Tmavozelená patina. Rozměry: d. 33,2 mm; průřez 2,7 mm. Hmotnost: 1,4 g. *Tab. 338:1; obr. 171:24.*

Objekt 2564/98 (Kn 3–4)

54. Menší, mírně nepravidelná spirála (dochováno dva a půl závitů) z tenkého drátu. Nejspíše se jedná o vlasovou ozdobu. Tmavozelená patina. Rozměry: \varnothing spirály 19,3 mm; \varnothing drátu $\pm 1,0$ mm. Hmotnost: 1,0 g. *Tab. 338:2; obr. 171:33.*

Objekt 2571/98 (Kn 4)

55. Menší a jen lehce nepravidelný kroužek z tenkého drátu s částečně se překrývajícími konci, z nichž jeden je mírně zahrocený a druhý již v minulosti odlomený v místě slabého vyhnutí směrem ven. Sloužil jako prsten, neboť byl nalezen „in situ“ na prstě levé ruky. Tmavozelená patina. Rozměry: \varnothing kroužku 20,0 mm; \varnothing drátu 1,1 mm. Hmotnost 0,4 g. *Tab. 338:3; obr. 171:35.*

Objekt 2611/98 (Kn 2–4)

56. Zprohýbaný silnější „drát“ či tyčinka (většinou zřejmě nikoliv recentně) kruhového až oválného průřezu, se starými lomy na obou koncích. Může se původně jednat o část těla jehlice, případně nějaký polotovar. Hrubá tmavozelená až hnědá patina je místy odprýskaná. Rozměry: d. 69,7 mm; $\varnothing \pm 3,2 \times 2,4$ mm. Hmotnost: 2,8 g. *Tab. 338:5.*

Objekt 2624/98 (Kn 4b)

57. Jehlice s krátkým, velmi mírně prohnutým tenkým tělem kruhového průřezu a úzce roztepanou hlavicí, svinutou do spirály. Převážně tmavozelená ušlechtilá patina. Rozměry: d. 91,2 mm; \varnothing dřívku 2,0 mm. Hmotnost: 2,1 g. *Tab. 338:6; obr. 171:11.*

Objekt 2637/98 (Kn 4b)

58. Tyčinka zhruba čtvercového až mírně kosodélného průřezu se starými lomy na obou koncích. Mohla by to být středová část většího šídla či nějaký polotovar. Na části povrchu tmavohnědá patina. Rozměry: d. 62,7 mm; průřez 2,7 mm. Hmotnost: 2,2 g. *Tab. 338:4; obr. 171:27.*

Objekt 2745/98 (Kn 4a)

59. Šídlo ve tvaru oboustranně zahrocené tyčinky, která je z jedné poloviny zhruba čtvercového a z druhé kruhového průřezu. Tmavozelená patina. Rozměry: d. 69,7 mm; \varnothing 3,6 mm; průřez $3,2 \times 3,1$ mm. Hmotnost: 4,0 g. *Tab. 338:9; obr. 171:25.*

Objekt 2755/98 (Kn 4b)

60. Velmi mírně prohnuté tělo tenké jehlice nebo jehly kruhového průřezu s odlomenou hlavicí, případně ouškem. Tmavozelená, částečně chybějící patina. Rozměry: d. 85,1 mm; \varnothing dřívku 2,5 mm. Hmotnost: 2,1 g. *Tab. 338:7.*

Objekt 2766/98 (Kn 3)

61. Malá drátěná spirálka, z níž se dochovaly jen necelé tři závity, které se při exkavaci rozpadly na dva „kroužky“ a později destrukovaly ještě více. Snad vlasová ozdoba (nalezeno u lebky dítěte). Hrubá zelená patina, kovové jádro prakticky chybí. Rozměry: \varnothing spirálky $\pm 5,5$ mm. Hmotnost: $\pm 0,1$ g. *Tab. 338:13; obr. 171:32.*

Objekt 2773/98 (Kn 4b)

62. Šicí jehla s mírně (intencionálně?) zahnutým hrotem, zaobleným delším tělem a tělem kruhového průřezu, které je z horní i spodní strany lehce zploštělé pouze v místech podlouhlého ouška. To je zevnitř na příčném řezu oboustranně víceméně rovinné, alespoň pokud lze usuzovat přes nános patiny a dalších korozních produktů či nečistot. Zelená a tmavozelená patina, místy odprýsknutá. Rozměry: d. 96,9 mm; \varnothing dřívku 3,1 mm. Hmotnost: 4,1 g. *Tab. 338:8; obr. 171:20.*

Objekt 2782/98 (Kn 4b)

63. Tyčinka čtvercového až lehce kosodélného průřezu s otupenými (?) či odlomenými konci starého data, která je ve středové části mírně zesílená. Nejpravděpodobněji se jedná o šídlo. Tmavozelená patina. Rozměry: d. 45,8 mm; průřez $2,6 \times 2,4$ mm. Hmotnost: 1,5 g. *Tab. 338:10; obr. 171:26.*

Objekt 2796/98 (Kn 4b)

64. Větší, mírně nepravidelná spirála z dvojitého tenkého drátu, stočeného přibližně do dvou a jedné čtvrtiny závitů. Od bodu zpětného „kličkovitého“ přelození byly obě části drátku zhruba v délce osminy závitů tordovány a na druhém konci spirály pak spojeny vzájemným zkroucením. Jde o kompletně zachovanou vlasovou ozdobu (záušnici), nalezenou u lebky. Místy hrubší tmavozelená až nahnědlá patina. Rozměry: \varnothing spirály 33,0 mm; \varnothing drátu $\pm 1,5$ mm. Hmotnost: 3,3 g. *Tab. 338:11; obr. 171:41.*

65. Větší, mírně nepravidelná spirála z dvojitého velmi tenkého drátu, stočeného přibližně do dvou a jedné čtvrtiny závitů. Od bodu zpětného „kličkovitého“ přelození byly obě části drátku zhruba v délce čtvrtiny až třetiny závitů tordovány a na druhém konci spirály pak spojeny vzájemným zkroucením. Jedná se o kompletně zachovanou vlasovou ozdobu (záušnici), nalezenou u lebky jako předchozí, která se však při vyzvedávání rozpadla. Tmavozelená patina. Rozměry: \varnothing spirály $\pm 33,0$ mm; \varnothing drátu $\pm 1,0$ mm. Hmotnost: 2,6 g. *Tab. 338:12; obr. 171:42.*

DOKLADY SLÉVÁNÍ BRONZU NA LOKALITĚ

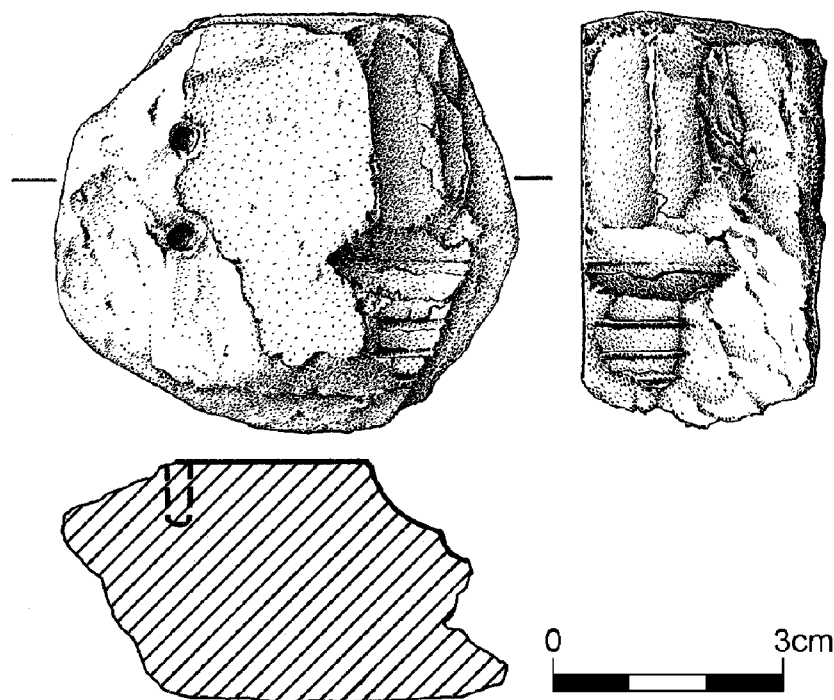
Jediný fragment kamenného kadlubu, pocházející z výzkumu na lokalitě, byl objeven v objektu 1626/98 (popis cf. příloha 1 – tab. 371). Kromě licí formy bylo ve výplni nalezeno 689 zlomků keramiky, 18 kusů mazanice, 45 fragmentů zvířecích kostí, kus drobnozrně bazické vyvřeliny a zlomek broušeného kamenného nástroje (sekery, sekeromlatu?).

Popis odlévací formy

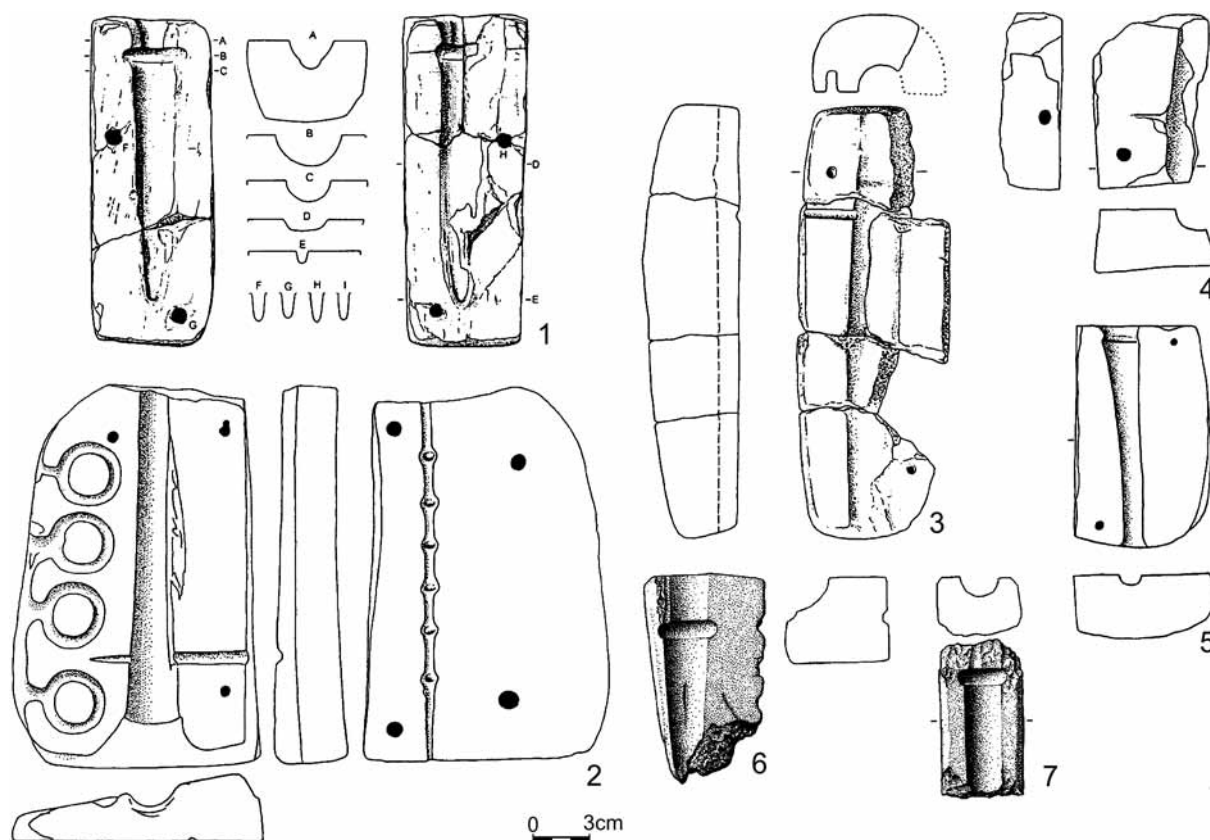
Část poloviny dvoudílné licí formy o dochovaných maximálních rozměrech 60 × 55 × 32 mm, vyrobené z jemnozrného, silně muskovitického glaukonitického pískovce šedozelené barvy. Do zbroušené rovné plochy byl vypracován negativ dláta s tulejí, do níž ústí vtokový otvor. Zachována je však pouze část negativu prstencovitě zesíleného konce tulejky, která byla opatřena nejspíše třemi oběžnými žebírky. V úrovni zesilujícího prstence a poloviny vtokového žlábků byly vedle negativu do kamenné plotny vyhloubeny dva pod sebou umístěné otvory pro sesazovací kolíčky (hloubka 9 a 14 mm). Okolí nálevního otvoru je dočerna ožehnuto a stopy tmavšího přepálení jsou i na negativu a přilehlé stěně formy. Negativ tuleje byl vymazán grafitem, jehož pozůstatky jsou dobře patrné také ve vtokovém, hlouběji prožlabeném kanálku, který se však nedochoval v celé šířce. Sousední mělký žlábek, vytvořený mezi ním a rovnou plochou formy, nemá žádné stopy tuhového povlaku, neboť sloužil k upevnění jádra a nedostal se do styku s rozžhaveným kovem (obr. 173; tab. 321:8).

Odlévací forma z Kněževsi, přestože se dochovala jen ve velmi fragmentárním stavu, sloužila téměř jistě k výrobě dlát s tulejí. Identifikace forem na tento typ nástroje není vždy snadná, zejména máme-li k dispozici jen malou část negativu. Není-li na konci tulejky zesilující prsteneček a pokud chybí zbytek negativu, může se například jednat i o formu na hrot kopí či oštěpu. Jestliže je negativ příliš úzký, pak nejspíše nebyl používán k výrobě předmětů s tulejkou, ale plných tyčovitých polotovarů nebo dokonce bronzových jader. Odlití duté tuleje vyžadovalo použití hliněného, kamenného nebo kovového jádra, které mohlo být v dvoudílné formě uchyceno a stabilizováno několika způsoby, jak vidíme na příkladech známých forem na dláta z Čech.

V případě odlévací formy z objektu 1626/98 bylo nejspíše hliněné kónické jádro mírně oválného průřezu fixováno přímo v poměrně dlouhém vtokovém otvoru, který měl menší průměr než negativ vlastní tulejky. Dva hlouběji prožlabené a grafitem natřené kanálky v protilehlých dílech formy umožňovaly rovnoměrné nalití bronzoviny mezi negativ tuleje a menší jádro, čímž vznikl dutý konec dláta. Užívání tuhy k vyhlazování či izolaci negativů licích forem, přicházejících do styku s roztavenou bronzovinou, mělo zřejmě za cíl nejen vyrovnání nerovností a ochranu formy před vysokým žářem, ale i snadnější vyklápění odlitků. Toto technologické vylepšení se značně rozšířilo zejména v průběhu pozdní doby bronzové (Ernée – Smejtek 1997, 197), i když s jeho použitím musíme zřejmě počítat již

Obr. 173. Kněževs, okr. Praha-západ. Část poloviny dvoudílné pískovcové licí formy na dláta s tulejí z objektu 1626/98 (Kn 4b). Kresba J. Bernat

Obr. 174. Kamenné licí formy na dláta s tulejí z Čech a Moravy. 1 – Zvoleňves, okr. Kladno; 2 – Bečov, okr. Most; 3 – Svržno, okr. Domažlice; 4 – okolí Duchcova, okr. Teplice; 5 – Třískolupy, okr. Louny; 6 – Příkazy, okr. Olomouc; 7 – Domamyslice, okr. Prostějov. 1–2, 4–5 podle Blažek – Ernée Smejtek 1998; 3 podle Chytráček 1992; 6–7 podle Řihovský 1992

v mladobronzovém období, kdy máme doloženo dokonce zcela unikátní střídavé vymazávání negativu grafitem a kaolinem u licí formy na srpy z Praskoles (Čtverák – Smejtek – Stolz 2000, 108, 116, obr. 4:2; Šrein – Šreinová – Šťastný 2000, 119). Nový nález z Kněževsi jen potvrzuje, že se tuhování negativů odlévacích forem může objevit již v mladší době bronzové, ačkoliv tyto případy jsou stále spíše výjimečné.

Naprostě shodným způsobem bylo upevňováno jádro a odlévána tulej ve formě na dláta ze Zvoleňvesi, okr. Kladno (obr. 174:1), jejíž negativ byl rovněž potažen vrstvičkou grafitu. Tato forma, ze které se výjimečně zachovaly obě poloviny, pochází z velkého pozdně bronzového souboru licích forem, nalezeného již v roce 1885 (Smolík 1885–86, 205, tab. VIII:1a,b; Ernée – Smejtek 1997, 186–188, obr. 4:4–5; Blažek – Ernée – Smejtek 1998, 181–182, Taf. 32:145–146).

Tulejka dlát ovšem mohla být vytvořena i jinou technikou, jak napovídá příklad kadlubu ze souboru licích forem z Třískolup, okr. Louny (obr. 174:5). Ten má na svém povrchu vypracovaný mírně kónický negativ polokruhovitěho průřezu, který je na širším konci opatřen nevýrazným zesilujícím prstencem. Za ním negativ ústí do rovné hrany formy, zatímco na opačném konci vyúsťuje do hrany zaoblené. Navíc se zde jeho ústí výrazně rozšiřuje, takže jakékoliv sesazení s případným dalším kamenným dílem formy bylo na této straně nemožné. Nejpravděpodobnější je, že po spojení s protilehlou částí formy pomocí dvou diagonálně umístěných kuliček a po omazání hlinou, byl v těchto místech vytvarován nálevkovitý vtokový otvor. K rovné opačné straně, kde měla být vytvořena tulej, pak byla nejspíše přisazena jakási podložka s jádrem, která tento otvor utěšňovala a zároveň umožňovala vycentrování roubíku. Tato třetí část kadlubu nebyla zřejmě kamenná, ale patrně hliněná. Dláto by tedy bylo odléváno podobnou technikou jako některé jehlice s velkou terčovitou hlavicí (cf. Drescher 1962, 818, Bild 3), pouze s tím rozdílem, že třetí díl nesloužil coby forma na hlavicí, ale k upevnění jádra. Kuželovitý náletek, vzniklý v místě nálevního otvoru, musel být následně vykovaný do břítu požadovaného tvaru (Blažek – Ernée – Smejtek 1998, 154–156, Taf. 14; 15:69–70).

Kadlub z Bečova, okr. Most (*obr. 174:2*) je typem formy na dláta s tulejí, ve které byly k fixaci jádra používány kolíčky, zasunuté do dochovaného příčného žlábků. Konec negativu dláta je sice odlomen, avšak v tomto případě byla bronzovina nalévána nejpravděpodobněji ze strany tuleje okolo vloženého jádra, kde je i dobře patrné trychtýřovité rozšíření. O tom, že se nemůže jednat o negativ tuleje kopí, svědčí především její značná délka (*Blažek – Ernée – Smejtek 1998, 134–135, Taf. 1:1*).

Totéž ovšem nelze jednoznačně říci o kadlubu, nalezeném v okolí Duchcova, okr. Teplice (*obr. 174:4*), který je bohužel značně poškozen. Zachována je u něho pouze menší část tuleje s pozůstatky příčného žlábků pro kolíček k upevnění jádra. Vzhledem ke krátké dochované partii tuleje se teoreticky může jednat nejen o kadlub na odlévání dlát, ale i o formu na kopí s delší tulejí (*Blažek – Ernée – Smejtek 1998, 160, Taf. 16:85*).

Stejný postup při odlévání tuleje jako u předchozích dvou kadlubů byl uplatňován také v případě formy, získané v nedávné době během záchranného archeologického výzkumu hradiště na Černém vrchu u Svržna, okr. Domažlice (*obr. 174:3*). Úzký žlábek, kolmý na negativ tuleje, sloužil rovněž k vložení nespíše bronzových kolíčků, stabilizujících a centrujících jádro. Vzhledem k nálezovým souvislostem lze tuto formu na dláta s tulejí datovat s velkou pravděpodobností do pozdní doby bronzové (*Chytráček 1992, 65–66, obr. 4:3; Blažek – Ernée – Smejtek 1998, 188, Taf. 36:167*).

Datování dlát s tulejí je samo o sobě problém, neboť tyto nástroje nepatří k chronologicky citlivým předmětům. V českých nálezech se vyskytují prakticky od konce střední až na sklonek pozdní doby bronzové a typologicky je lze třídit jen velmi hrubě. Obecně můžeme snad jen říci, že v období Br C až Br D se vyskytují spíše dláta větších rozměrů s výrazněji odsazeným ostřím, zatímco pro stupeň Ha B3 jsou charakterističtější menší exempláře plynulejší profilace s prstencovitě zesíleným okrajem tuleje (*Kytlicová 1963, I, 305–307; 2007, 141–142*). Co se týče časového rozšíření dlát s tulejí, tak podobná situace je i v sousedních oblastech, jako je Morava (Příkazy, okr. Olomouc – *obr. 174:6*; Domamyslice, okr. Prostějov – *obr. 174:7*) či jižní Německo, odkud jsou rovněž známy kadluby na jejich odlévání (*Říhovský 1992, 266–274, Taf. 76:1215–1216; 94; Kibbert 1984, Taf. 73:966; 102*).

Z kadlubů na dláta pocházejících z Čech můžeme nejlépe časově zařadit formu ze souboru z Třískolup a podle obecnějšího pozdně bronzového nálezového kontextu pak i formy ze Zvoleněvsí a Svržna. Významný soubor licích forem z Třískolup se svým celkovým charakterem hlásí k horizontu depotů Plzeň–Jílkalka (Br C2). Z tohoto období známe v Čechách dláto s tulejí jen z malého depotu z Českých Zlatníků, okr. Most, kde bylo společně se sekerou s lalokovým schůdkem (*Kytlicová 1964, 547, obr. 162:B; Kytlicová 2007, 257, Taf. 2:B2*).

Tvarově příbuzná dláta, jejichž tulej byla na konci zesílena jedním či dvěma prstenci, pocházejí z Moravy, kde se vyskytují v depotech ze sklonku střední doby bronzové (horizont Hradisko–Hulín) a z časného stupně (Blučina–Kopčany) středodunajských popelnicových polí (*Furmánek 1973, 102, obr. 11:14–15; 20:3,6,9; 21:8; Říhovský 1982b, 58, tab. 58:C9*), přičemž dále se zde s nimi můžeme průběžně setkávat až do závěru pozdní doby bronzové (*Salaš 2005, 47–48*). Pro úplnost je v této souvislosti třeba připomenout, že i negativ dláta na kadlubu z Třískolup má u ústí tuleje náznak prstencovitého zesílení (*Blažek – Ernée – Smejtek 1998, 44–45*).

Jelikož nelze licí formu z Kněževsi blíže datovat na základě typologického rozboru v ní vyráběných dlát, a to vzhledem k jejich chronologické neprůkaznosti, podpořené navíc značně fragmentárním dochováním kadlubu, musíme se opírat pouze o průvodní keramické nálezy. Ty řadí objekt 1626/98 do mladší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu Kn 4b, což nám dokládá patrně lokální odlévání bronzových předmětů v období Ha A2/B1. Zda tato výroba skutečně probíhala v rámci tehdejší osady, nebo sem forma byla z nějakých důvodů druhotně přenesena z výrobního areálu vně sídliště, nelze na základě dostupných pramenů rozhodnout.

Bronzová dláta nacházela široké každodenní použití při obrábění dřeva, a proto zřejmě byla odlévána, vedle dalších běžně rozšířených bronzových předmětů (např. srpů), také přímo v prostředí řadových rovinných sídlišť zemědělského charakteru. Při výzkumu v roce 1998 nebylo v Kněževsi žádné bronzové dláto s tulejí objeveno, i když z lokality pochází celkem 65 různých bronzových předmětů z období knovízské a štitarské kultury. Jedná se však především o drobnější, resp. méně hmotné artefakty, přičemž není jasné, kde bylo celé toto spektrum bronzová industrie vyráběno, případně jakými obchodními či směnnými mechanismy se jednotlivé předměty dostávaly ke svým konečným uživatelům. Nález kadlubu je proto významnou indicií, že alespoň část používaných kovových výrobků, včetně těch v bronzové podobě nenalezených, mohla být zhotovována na místě.

Pro lokální kovoliteckou výrobu se v tomto případě zdá svědčit také fakt, že uvedená forma byla zhotovena ze slídnatého pískovce, jehož mírně nazelenalé zbarvení způsobuje nerost glaukonit. Byla tedy zřejmě použita surovina místního původu, jejíž výchozy můžeme najít hned na sousedním katastru

obce Kněžívka (informace V. Daněčka), i když to bez detailnější petrograficko-mineralogické analýzy nelze pochopitelně říci s jistotou.

Otázkou je, zda by nebylo možné dát do souvislosti s odléváním také hadcový, mírně kónický váleček s ohlazeným, uměle tmavě zbarveným povrchem a protilehlými, podélně lehce zbroušenými plochami (obr. 175; tab. 320:9). Byl nalezen v objektu 220/98 ze staršího knovízského horizontu Kn 2 a snad by mohl sloužit jako jádro při zhotovování bronzových předmětů s kratší tulejí (dlát, případně kladiv). Oboustranné podélné zbroušení by pak bylo v odlévací formě orientováno tak, aby odpovídalo hlubším prožlabením ve vtokovém otvoru a usnadňovalo nalévání roztavené bronzoviny podél jádra. Některé podobné kamenné, hliněné i bronzové předměty z různých evropských lokalit takto bývají interpretovány (Wanzek 1989, 285, Taf. 14–15) a můžeme mezi nimi nalézt i vzdálenější analogie k potenciálnímu jádru z Kněževsi (obr. 176). Na druhou stranu nelze samozřejmě vyloučit ani mnohem jednodušší (?) interpretaci, a sice že se jedná o masivní vývrtek (délka 6 cm) z kamenné neolitické/eneolitické sekery či sekeromlatu, druhotně mírně zbroušený a vyleštěný při dlouhodobém používání jako např. hladítka. Běžné vývrtky broušené industrie z mladší a pozdní doby kamenné ovšem většinou bývají mnohem menší (cf. např. Šída 2007, tab. 22:1–18; 53:4; 70:1–20,23–24).

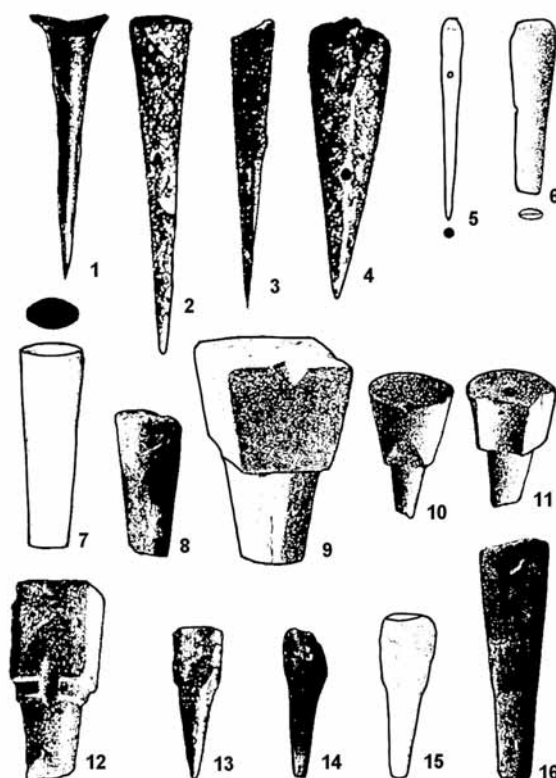
K výše uvedeným indiciím, svědčícím o existenci místní kovolitecké dílny, je třeba ještě připojit keramický zlomek svisle prstované zásobnice z objektu 2548/98 (Kn 2–4; fototab. 13:5.3), na jehož vnějším povrchu jsou dobře patrné bublinkaté nálitky bronzoviny. Podobné, i když značně menší, pozůstatky roztaveného kovu se dochovaly i v objektech 1400/98 (Kn 4b; fototab. 13:5.1) a 2579/98 (Kn 4a; fototab. 13:5.2). Porézní bronzovina struskovitého charakteru byla v prvním případě spojena s vypálenou hlinou, snad rovněž fragmentem keramické nádoby. Miniaturní druhý zlomek pak ze všeho nejvíce připomíná bronzovou strusku. Tuto malou kolekci ještě můžeme doplnit o keramickou hmotu s otiskem nějakého (bronzového?) předmětu, částečně zesklavatelou vysokým žárem, která byla nalezena v objektu 2408/98, datovaném do vrcholného knovízského horizontu Kn 4 (fototab. 13:6).

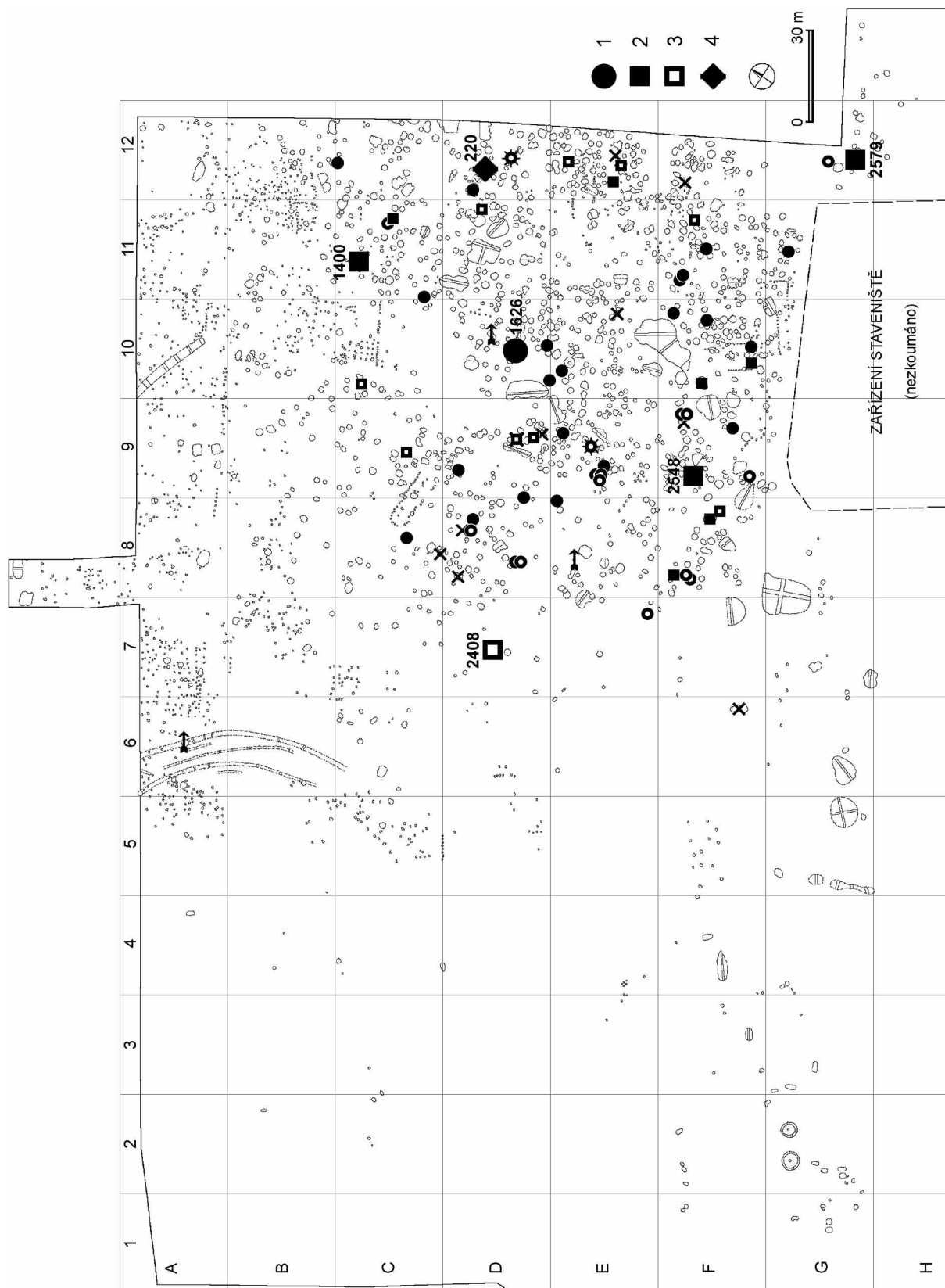
Mezi kadlubem, možným jádrem a zlomky bronzových nálitků či strusek není bohužel žádná prokazatelná užší prostorová souvislost a lze jen konstatovat, že všechny nálezy pocházejí ze severovýchodní poloviny zkoumané plochy, kde se ostatně koncentrovala naprostá většina zjištěných knovízských objektů (obr. 177).

Obr. 176. Bronzová, kamenná a hliněná jádra licích forem z Evropy. 1 – Sághegy; 2,4 – Schiltern; 3 – Blučina; 5 – Cantagliano; 6 – Trössing; 7 – Veliko Nabrdje; 8, 14, 16 – Velem; 9 – Ripač; 10–13 – Gradina Čungar; 15 – Tetín. Podle Wanzek 1989

Obr. 175. Kněževs, okr. Praha-západ. Mírně kónický hadcový váleček s ohlazeným povrchem z objektu 220/98 (Kn 2). Jádro licí formy nebo masivní vývrtek (?), druhotně použitý jako hladítka. Foto L. Smejtek

Obr. 177. Kněžves, okr. Praha-západ. Rozložení objektů s nálezy bronzové industrie podle zastoupených základních druhů (vysvětlivky cf. obr. 172), doplněné o objekty s hypotetickými doklady kovolitecké činnosti. 1 – pískovcová lící forma; 2 – zlomky keramiky s nálitky bronzoviny; 3 – zesklavatělá keramická hmota s otiskem neznámého (bronzového?) předmětu; 4 – kamenné jádro lící formy (?)

KOSTĚNÁ INDUSTRIE

Dochování zvířecích kostí je závislé na půdních podmínkách, neboť v kyselém prostředí snáze podléhají rozpadu, což můžeme dobře pozorovat především na jihočeských knovízských lokalitách, odkud neznáme žádné kostěné či parohové výrobky a i nálezů neopracovaných kostí je zde jen velmi omezeně (Chvojka 2009, 112). Pozoruhodné ovšem je, že také v jiných oblastech Čech, kde se díky vápnitému sprašovému podloží kosti obecně mnohem lépe uchovávají, máme z knovízských sídlišť většinou pouze nevelké soubory kostěné industrie nebo zde chybí téměř úplně (cf. např. Radonice: Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 111; Březno u Loun: Pleinerová – Hrala 1988, 136). Sídliště v Kněževsi sice náleží v tomto ohledu k těm výjimečným, ale vzhledem k počtu zkoumaných objektů není počet nalezených kostěných artefaktů zase až tak omračující.

Většina druhů kostěné industrie má stejné tvary po celý pravěk i raný středověk a nijak se nehodí pro bližší typologickou, a už vůbec ne chronologickou, analýzu. Vyplývá to z charakteru a uniformity výchozí suroviny, která do značné míry determinuje výsledné užité tvary, takže např. neolitické šídlo se nijak výrazně neliší od kostěného předmětu stejné funkce z doby hradištní. Nálezy z Kněževsi ukazují, že i v prostředí vyspělé doby bronzové mohlo být používání zvířecích kostí k výrobě předmětů denní potřeby, zejména nástrojů (šidel, „dlátka“ apod.), stále oblíbené a vždy dostupná kost, která se navíc snadno opracovává, jistě často v praxi nahradila mnohem vzácnější bronz.

Vedle těchto předmětů se však v získaném souboru objevují i další artefakty, pro něž je užití kosti či parohu zcela specifické, resp. nezastupitelné, a bronzové paralely k nim nenajdeme (např. různá hladítka, podložky, tzv. brusle, vrтанé i nevrтанé závěsky, parohové palice apod.). Patří sem také specifické „hrací kameny“, kterými se budeme zbývat samostatně v následující kapitole. Osteologické určení druhu zvířete, eventuálně kosti, z níž byl daný předmět vyroben, je u materiálu z Kněževsi známé jen u některých exemplářů a v těchto případech je uvedeno v lomené závorce za odkazem na vyobrazení. U řady předmětů však pro jejich zlomkovitost, opracování povrchu či atypičnost nebyla bližší determinace možná, případně k ní nedošlo.

Nejprve si všimneme kostěných šidel, tedy poměrně jednoduchých nástrojů, v řadě případů jistě snadno funkčně suplujících své bronzové protějšky. Šídla z Kněževsi jsou zahrocena jen na jednom konci a byla převážně vyrobena z málo povrchově opracovaných a většinou dosti nepravidelných třísek, vzniklých podélným rozštípnutím dlouhých zvířecích kostí (např. Kn 2-3: obj. 57/98 – tab. 328:4 /pes/; Kn 4a: obj. 1625/98 – tab. 331:3; obj. 1413/98 – obr. 178:2; obj. 816/98 – obr. 178:3-4; Kn 4b: obj. 1522/98 – tab. 330:8; Kn 4: obj. 1948/98 – tab. 332:7; obj. 3/98 – obr. 178:6). Vyskytnou se však také masivnější nástroje trojúhelníkovitého tvaru s širším týlem, tvořeným zbytkem kloubu (např. Št 1: obj. 2184/98 – tab. 331:4 /skot, ulna/; obj. 1522/98 – tab. 332:2 /kůň, metapodium/), který je někdy odlomen (např. Kn 2: obj. 1549/98 – tab. 331:2). Počítat by se k nim dal i omylem zařazený exemplář z objektu 2013/98, náležejícího kultuře nálevkovitých pohárů (tab. 332:6) a za šídlo bychom snad mohli považovat také předmět z nedatovaného objektu 1609/98 (tab. 330:1). Výjimečně se objeví pečlivěji opracované šídlo čtvercového průřezu (Kn 2-4: obj. 254/98 – tab. 329:3) a je otázkou, zda mezi tyto nástroje lze zahrnout i pravidelnou parohovou tyčinku čtyřhranného profilu s kuželovitě přibroušeným hrotem, jehož špička je odlomena (Kn 2-4: obj. 855/98 – obr. 178:1).

Šídla jako nejběžnější kostěné artefakty známe i z jiných knovízských a štítarských sídlišť v Čechách, byť nikoliv v takovém počtu jako z Kněževsi (cf. např. Brozánky: Matiegka 1896-97, 568; Radonice: Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 100, Fig. 30:3; Březno u Loun: Pleinerová – Hrala 1988, 136, tab. XXIII:2; Praha-Bubeneč, Praha-Ďáblice: Hrala 1973, 79; Močovice, Cerhýnky: Bouzek 1967-69, 31,35, obr. 2:14; 19:12,15-16; Praha-Veleslavín: Fridrichová – Fridrich – Havel – Kovářik 1995, obr. 106; Praha-Dolní Chabry: nepublikováno). V okolních oblastech se však na sídlišťích z období popelnicových polí mohou vyskytovat poměrně často, a to rovněž v nejrůznějších modifikacích (cf. např. Lovčičky: Říhovský 1982a, 32, obr. 20:16-18,23; Pobedim: Studeníková – Paulík 1983, 145, tab. VI:11; XXI:6; L:1-6,8-18,20).

Se šídly úzce souvisí další okruh kostěných artefaktů, nazývaných souhrnně dlátka či dláta, pro která by mělo být typické širší rovné až obloukovité zakončení, tedy jakýsi ekvivalent britu bronzových exemplářů. Kostěná dlátka jistě nesloužila k děrování pevnějších organických látek (např. kůží) jako šídla s hrotem, avšak používat je stejně jako jejich bronzové protějšky, tedy převážně k práci se dřevem (štípání, dlabání apod.), nebylo rovněž možné, neboť mají většinou příliš tupé „břity“ a především kost je na to příliš měkký materiál. Nabízí se tedy jejich využití v jiných oblastech, a to zřejmě alternativně podle šířky a tvaru pracovní plochy („britu“). Širší a masivnější „dlátka“, známá z Kněževsi např. z objektů 828/98 (Kn 4: tab. 330:6), 2750/98 (Kn/Št 1a: tab. 332:4 /lopatka?/) či 2746/98 (Kn 4b: tab. 332:5 /skot, metatarsus/) mohla sloužit jako nějaká hladítka, nebo naopak škrabadla při zpracování kůží

apod. Užší a více hrotité exempláře (např. Kn 2: obj. 221C/98 – obr. 179:1 /ovce-koza, tibia/; Kn 3: obj. 61/98 – tab. 328:5 /ovce-koza, metacarpus/; obj. 106/98 – tab. 328:6; Kn 4a: obj. 1414/98 – obr. 179:2 /ovce-koza, tibia/; Kn 4: obj. 31/98 – obr. 179:3 /ovce-koza, tibia/) mohly být používány i při úpravě povrchu a zdobení keramiky (např. různě široké a hluboké kanelování, rýhování apod.).

Podobné využití asi měly také kostěné předměty, pro něž se vžil označení „hladítka“, zahrnující především v různé míře obroušená a ohlazená žebra hovězího dobytka, někdy s nepravidelnými zářezy na boku (např. Kn 3: obj. 1581/98 – obr. 180:1; Kn 4: obj. 22/98 – tab. 327:4; Kn 2–4: obj. 1080/98 – obr. 180:3; Št 1–2: obj. 2089/98 – obr. 180:4). Žebro skotu z objektu 1918/98 (Št 1: tab. 332:1) mělo kromě

Obr. 178. Kněžves, okr. Praha-západ. Kostěná šídla. 1 – obj. 855/98 (jelení paroh); 2 – obj. 1413/98; 3–4 – obj. 816/98; 5 – obj. 933/98; 6 – obj. 3/98

Obr. 179. Kněžves, okr. Praha-západ. Kostěná dlátka. 1 – obj. 221C/98 (ovce/koza, tibia); 2 – obj. 1414/98 (ovce/koza, tibia); 3 – obj. 31/98 (ovce/koza, tibia)

Obr. 180. Kněžves, okr. Praha-západ. Kostěná hladítka. 1 – obj. 1581/98 (žebro); 2 – obj. 806/98 (skot, mandibula); 3 – obj. 1080/98 (skot, žebro); 4 – obj. 2089/98 (žebro)

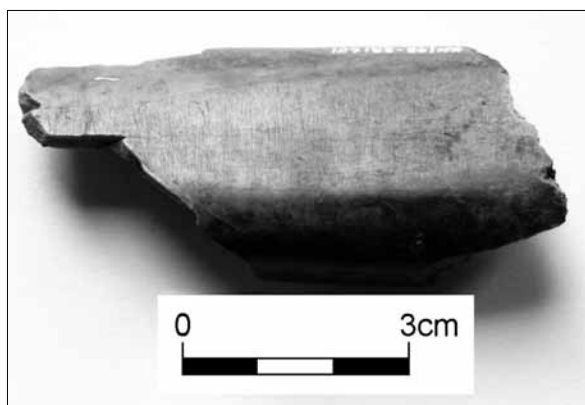

Obr. 181. Kněžves, okr. Praha-západ. Kostěné závěsky. 1 – obj. 2163/98; 2 – obj. 781/98 (zajíc, metapodium); 3 – obj. 87/98 (článek prstu)

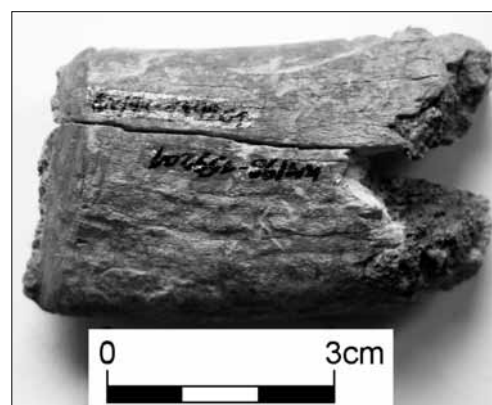
bočních zářezů a ohlazení také pozůstatky po intenzivním řezání na širší ploché straně, takže zřejmě sloužilo i jako nějaká podložka na krájení. Tou jistě byl i zcela jiný druh kosti, a sice záprstní kost (metacarpus) skotu z objektu 134/98 (Kn 4: *tab.* 330:3), která má na povrchu velké množství různých řezných stop a záseků. Výjimečně byl v Kněževsi použit ve funkci „hladítka“ fragment dolní čelisti hovězího dobytka s obroušenou a vyhlazenou okrajovou partií, nalezený v objektu 806/98 (Kn 4b: *obr.* 180:2).

Různé kostěné předměty, interpretované jako hladítka, se objevují i na dalších knovízských lokalitách (cf. např. *Matiegka 1896–97*, 568, *tab.* LXXIV:4; *Pleinerová – Hrala 1988*, 136, *tab.* XXIII:4) a při bedlivé prohlídce osteologického materiálu z větších sídlištních výzkumů by se jistě podařilo identifikovat řadu dalších, neboť stopy nějakého funkčního opotřebení či lehkého ohlazení nemusí být vždy na první pohled patrné. Podle S. Vencla (1980, 527) mohla žebra velkých savců s otřelou hranou sloužit ke zpracování kůží a kožešin, tedy jako jakési škrabky k odstraňování srsti a zbytků uvolněného podkožního vaziva v rámci koželužského procesu.

Za kostěné ozdoby (závěsky?) bychom patrně mohli považovat provrtané tenké kůstky se značně ohlazeným povrchem, nalezené v objektech 1541B/98 (Kn 4b: *tab.* 330:7 /pes, metacarpus/), 2163/98 (Kn 4: *obr.* 181:1) a snad i 781/98 (Kn 2–3: *obr.* 181:2 /zajíc, metapodium/), kde průvrt nahrazovaly zářezy u kloubní hlavice. Otázkou však zůstává, zda neplnily spíše funkci nějakých amuletů, ochraňujících svého nositele před mocí zlých sil či mu propůjčujících mimořádné vlastnosti a podobně, na což by mohlo ukazovat jejich vyleštění (od častého svírání v prstech nebo dlani?) a nezanedbatelný význam asi měl i druh zvířete, z něhož pocházejí (pes, zajíc). Z tohoto pohledu sem jistě oprávněně náleží také provrtaný psí špičák z objektu 30/98 (Kn 4: *tab.* 328:2), který jeho majitel dlouhodobě nosil na nějaké

Obr. 182. Kněževs, okr. Praha-západ. Část kostěného hladítka (?) s příčnými pracovními stopami z objektu 221C/98

Obr. 184. Kněževs, okr. Praha-západ. Část jeleního parohu s řeznými stopami po příčném členění z objektu 1592/98

Obr. 183. Kněževs, okr. Praha-západ. Jelení parohy se stopami ořezávání. 1 – obj. 821/98; 2 – obj. 136/98; 3 – obj. 55B/98

šňůrce, jak ukazuje silné ohlazení uvnitř průvrtu. Podobný závěsek z provrtaného špičáku známe např. z Března u Loun (Pleinerová – Hrala 1988, 136, tab. XXIII:3) a provrtané psí zuby (špičáky, ale i řezák a stoličku) máme doloženy také z pozdně mohylového období na Skalce u Velimi (Hrala – Šumberová – Vávra 2000, 237, 318, Fig. VII.16:2–3; 13).

Zda provrtané silnější články prstů z objektů 245/98 (Kn 4b: tab. 329:5) a 87/98 (Kn 2–4: obr. 181:3) lze rovněž přiřadit do výše popsané kategorie, není vůbec jasné, ale zcela vyloučit to samozřejmě nemůžeme. Článek prstu z objektu 21/98 (Kn 4: tab. 327:1) provrtán není, zato má na povrchu pozůstatky opakovaného příčného řezání. Sporná je také funkce dvou drobných zahrocených předmětů s oboustranným vykrojením u týlu, které byly nalezeny v objektech 28/98 (Kn 4: tab. 327:5) a 1430/98 (Kn 4b: tab. 330:5). Zářezy nesou stopy nějakého ostrého nástroje, nejspíše nože, a nepochybně sloužily k usnadnění úvazu. Mohlo se jednat o závěsnou šňůrku a předmět by pak byl ozdobou (závěskem), případně amuletem, ale také by to mohla být určitá varianta tkalcovského člunku (?), k němuž byla uvazována jemná příze.

Samostatnou charakteristickou skupinu kostěných předmětů tvoří tzv. brusle, vyráběné převážně ze zápěstních, nártních a vřetených kostí koně, případně krávy. Tyto „dopravní pomůcky“ se v archeologických nálezech objevují již od eneolitu a v téměř nezměněné podobě se s nimi můžeme setkat až do raného středověku. V. Hrubý (1957, 173–177, obr. 12–16), zabývající se zevrubně výrobou slovanských kostěných předmětů na Moravě, zmiňuje názor L. Niederla, že Slované i jiné severoevropské kmeny používali tyto kostěné brusle k snazšímu běhu po ztvrdlém sněhu či po ledě. Podle tvaru je V. Hrubý dělí na dvě základní skupiny, přičemž všechny dochované exempláře z Kněževsi můžeme zařadit do II. skupiny bruslí bez tzv. nosce, tedy přední části oboustranně se zužující do zdviženého hrotu. V rámci této skupiny pak zřejmě náležejí ke 2. typu (s otvory), který má ve druhé variantě (b) přední část opatřenou příčným otvorem a zadní dvěma kolmými až mírně šikmými otvory. Některé exempláře ovšem nejsou dochovány v úplnosti, takže nelze zcela vyloučit drobné odchylky, ani případnou absenci otvorů, avšak celkové konstrukční schéma se zdá být u těchto knovízských bruslí poměrně jednotné a stabilní.

V Kněževsi pochází skvěle dochovaná celá brusle z objektu 42/98 (Kn 4: tab. 327:3) a byla zhotovena ze zápěstní kosti (metacarpu) koně. Na spodní třetí straně je značně ohlazená dlouhým používáním, a to v zadní části, kde byla nejvíce zatěžována vahou „bruslaře“, až na spongiosu. Opačná strana je pak vytvarována dlouhodobým kontaktem s lidským chodidlem, takže nejvíce „anatomicky“ prohloubena a ohlazená je v místech paty a nártu, zatímco úsek pod nožní klenbou zůstal prakticky neotřelý. Umístění otvorů zřetelně ukazuje na jednoduchý, ale velmi efektivní způsob upevnění brusle k noze pomocí dvou úvazů koženými řemínky nebo provázky. Jeden byl veden příčným otvorem přes nárt, druhý pak samostatně z otvorů za patou kolem kotníků a zánártí.

V objektu 65/98 se dochovala brusle z vřetení kosti koně s příčným otvorem a odlomenou zadní částí (Kn 3–4: tab. 329:1), přičemž tento objekt obsahoval i zadní polovinu brusle se dvěma otvory, náležející sice jinému exempláři, avšak vyrobenou z téhož druhu koňské kosti, takže hypoteticky mohly původně tvořit pár. Zadní část brusle se dvěma otvory byla nalezena také v objektu 130/98 (Kn 3–4: tab. 329:2) a fragmenty výrazně jednostranně zbroušených středových částí vřetených kostí koně a krávy pocházejí z objektů 171/98 (Kn 3–4: fototab. 15:1.2) a 1076/98 (Kn 4: fototab 15:1.1).

Téměř kompletní kostěná brusle z nártní kosti (metatarsu) koně (fototab. 15:1.3) pak byla získána z objektu 686/98, který byl 220 cm hlubokou obilnicí, zasekanou do opukového podloží. Celkový charakter objektu a tři zlomky raně středověké keramiky ze spodních partií jej celkem spolehlivě datují do tohoto období, ačkoliv zbývajících 169 střepů z výplně lze rámcově zařadit do vrcholného knovízského až štítarského období. Brusle by tedy teoreticky mohla být i raně středověká (nějaký akční Slovan se ke své sýpce na mírném návrší za vsí v zimě doklouzával), což její uniformita nevylučuje, avšak vzhledem k nálezovému kontextu lze spíše předpokládat, že se do zásypu dostala druhotně s ostatním pravěkým materiálem z okolí a chronologicky mu zhruba odpovídá.

Z jiných současných lokalit lze kostěné brusle uvést např. z Knovízu (Schmidt 1893–95b, 264, tab. XIV:17), Brožánek (Matiegka 1896–97, 568) nebo Března u Loun, odkud je znám dobře zachovalý exemplář s otvory v přední i zadní části, analogický kněževským, a zlomky bruslí zde byly ještě v dalších dvou objektech (Pleinerová – Hrala 1988, 136, XVIII:9). Doklady kostěných bruslí z pozdně mohylového období byly nalezeny při výzkumu na Skalce u Velimi (Hrala – Šumberová – Vávra 2000, 238, 318, Fig. 12–13).

Zlomek brusle připomíná na první pohled také jednostranně ohlazená střední část dlouhé kosti neurčitelného zvířete z objektu 221C/98 (Kn 2). Při bližším prozkoumání si však můžeme všimnout množství makroskopicky zřetelných, jemných rovnoběžných rýžek, vedoucích nikoliv podélně, jak by se dalo očekávat, pokud by se na kosti skutečně „bruslilo“, ale výhradně příčným směrem (obr. 182). Tato dlouhá kost velkého savce tedy sloužila jako nějaké „hladítko“, avšak patrně ne v procesu zpracovávání

relativně měkkých kůží, při němž by asi zmíněné rýžky nevznikly. Nabízí se proto její použití spíše k úpravě a vyhlazování povrchu keramických nádob, neboť drobné kamínky, obsažené v hrnčířské hlíně, mohly snadno tento kostěný nástroj poškrábat. Proti této interpretaci pak zase hovoří absence jakýchkoliv stop konkávního probroušení, které se u dlouhých kostí v hrnčířské výrobě předpokládá (Vencl 1980, 530, obr. 5). To ale asi vznikalo až jako důsledek dlouhodobějšího užívání, což nutně nemusel být případ hypotetického hladítka z Kněževsi.

Nyní si všimneme zpracování parohů a předmětů, které z nich byly v Kněževsi zhotovovány. V naprosté většině byly používány parohy jelení, minimálně pak srnčí, a to zřejmě převážně ze shozů, nikoliv z ulovených kusů, jejichž zastoupení bylo v analyzovaném osteologickém materiálu minimální (jelen:1 %, srnec: 0,5 %). V některých objektech se však přece jen dochovaly větší části jeleních parohů se stopami odřezávání na konci, ukazujícími asi na snahu oddělit je od lebky zabitého zvířete (např. Kn 2–3: obj. 55B/98 – obr. 182:3; Kn 2: obj. 136/98 – obr. 183:2). Jiné exempláře pak mají rovněž různé řezné stopy, svědčící nejspíše o jejich záměrném dělení na menší části (např. Kn 4a: obj. 1592/98 – obr. 184; obj. 1643/98 – tab. 330:4; obj. 1613A/98 – obr. 185:3; Kn/Št 1a: obj. 1074/98 – obr. 185:1) či jakési větší polotovary (např. Kn 4: obj. 821/98 – obr. 183:1). Tím je asi

i plochá zahrocená tyčka z jeleního parohu, zužující se do hrotu, nalezená v objektu obj. 1627/98 (Kn 3–4: – tab. 331:1), zatímco v případě ohlazené špičky výsady parohu srnce z objektu 28/98 (Kn 4: tab. 327:6) jde zřejmě o pseudoartefakt, podobně jako u odlomené části výsady z objektu 1330/98 (Kn 2–4: obr. 185:2). Neobvykle je upravena výsada parohu z objektu 1583/98 (Kn 4a: obr. 185:4), která má celý povrch ořezaný a následně ohlazený až vyleštěný, což z dnešního pohledu příliš smyslu nedává.

Parohy jelenovité zvěře byly po celý pravěk i raný středověk důležitou surovinou a sloužily k výrobě nejrůznějších předmětů užitných i ozdobných. Technologickým otázkám jejich zpracování byla proto věnována značná pozornost (cf. např. Hrubý 1957; Kaván 1980, oboje s další literaturou), přičemž je velmi pravděpodobné, že se raně a vrcholně středověké pracovní postupy výrazně nelišily od těch pravěkých. To lze dobře demonstrovat na objevu štitarské košářské dílny v Pečkách (okr. Nymburk), kde bylo zjištěno nebývalé množství (téměř 300 kusů) různě opracovaných jeleních parohů (polotovary), výrobního odpadu a suroviny. To umožnilo zrekonstruovat téměř celý výrobní postup od přípravy suroviny, přes polotovary a odpad, až k předmětům ve stádiu těsně před dokončením (Jelínková 1965, 792–794, obr. 213–221; Hrala 1973, 79, tab. XLIV–XLV). V Kněževsi pozorované zásahy na parozích ukazují, že i zde byly pokusy je rozřezat a pak zřejmě dále opracovat do podoby finálního výrobku. Hotových parohových předmětů však odtud máme málo a tak prakticky jediný zastoupený charakteristický druh představují parohové palice.

Při výzkumu v Kněževsi byly nalezeny celkem čtyři, jsou vyrobeny z jeleních parohů a zvláštní na nich je, že byly všechny opatřeny kruhovým, a ne čtyřhranným otvorem. To je celkem výjimečné, neboť

Obr. 185. Kněževs, okr. Praha-západ. Různě ořezané či odlomené části výsad parohů a hrotitý fragment parohu se stopami řezání. 1 – obj. 1074/98; 2 – obj. 1330/98; 3 – obj. 1613A/98; 4 – obj. 1583/98

Obr. 186. Kněževs, okr. Praha-západ. Opálený fragment palice z jeleního parozí z objektu 802/98

většina známých knovízských a štítarských palic (či kladiv) z Čech má právě hranatý otvor, který vlastně nebylo možné jednoduše vyvrtat, ale paroh musel být po změkčení pravoúhle proříznut nějakým ostrým nástrojem (nožem?), případně prodlabán bronzovým dlátem. Všechny čtyři parohové palice z Kněževsi náležejí knovízské kultuře a z mladší (štítarské) etapy osídlení lokality je zde již nemáme doloženy.

Téměř přímý, silně ohlazený exemplář se zaoblenými konci a kruhovým otvorem, posunutým blíže k silnější straně (*tab.* 330:2), pochází z objektu 1508/98, který lze bohužel jen rámcově zařadit do období knovízské kultury. Podobně mírně excentricky k silnější straně umístěný otvor má masivní, lehce prohnutá palice s mírně zaoblenými konci z objektu 1818B/98 (Kn 4: *tab.* 331:5). Celkově mnohem menší „palička“ nebo „kladívko“ bylo zjištěno v objektu 2522/98 (Kn 4a) a jeho výrazně rozšířený konec tvoří růžice shozeného paroží. Přiměřeně užší kruhový otvor je situován o něco blíže k širší části a povrch celého předmětu, včetně báze i opačného konce, je pouze slabě ohlazen (*tab.* 332:3). Poslední parohová palice je jen torzem, navíc rozlomeným a částečně do černa opáleným, které bylo nalezeno v objektu 802/98 (Kn 4b). Její tělo je mírně prohnuté, silnější část hrubě ořezaná a neohlazená, stejně jako celý dochovaný povrch, mající hrubou strukturu původního parohu. Pozůstatky kruhového průvrtu opět ukazují na jeho lehce excentrické vychýlení k silnějšímu konci palice (*obr.* 186).

Parohové palice (kladiva) s převážně čtyřhranným otvorem se v Čechách objevují od přelomu stupňů Br D/Ha A1 (Drevníky: *Filip* 1936–37, *obr.* 5:1) přes celou periodu Ha A (Praha-Hloubětín, Karlík u Dobřichovic: *Hrala* 1973, 78–79; Březno u Loun: *Pleinerová – Hrala* 1988, 136, XXVII:1) a Ha A2/B1 (Mužský-Hrada: *Štiková* 1956, 165, *obr.* 76:12) až do pozdně bronzového období Ha B2-3 (Radim: *Píř* 1896–97a, *tab.* XXI:25; XXII:17; Cerhýnky: *Bouzek* 1967–69, 35, *obr.* 19:13; Praha-Veleslavín: *Fridrichová – Fridrich – Havel – Kovařík* 1995, *obr.* 106). Nalézáme je nejen v běžných objektech na sídlišťích (např. Praha-Hloubětín, Karlík u Dobřichovic, Březno u Loun, Radim, Cerhýnky, Praha-Veleslavín, Kněževs), ale mohou být i součástí inventáře žárového hrobu (Drevníky) či v sídlištní jámě u pohozené kostry patrně dekapitovaného jedince, vybaveného ještě vlasovými ozdobami z bronzového drátu (záušnicemi) a početnými keramickými milodary (Mužský-Hrada). Přítomnost těchto artefaktů v relativně bohatém žárovém hrobě, resp. u kostrově pohřbeného mladého muže s výbavou, považuje J. Hrala za doklad jejich významu pro tehdejší společenské komunity a spojuje je s obřady zasvěcenými kultu (*Pleinerová – Hrala* 1988, 136).

Hlezna skotu jako „hrací kameny“

V souboru početného osteologického materiálu z Kněževsi se podařilo identifikovat celkem 16 zvířecích kostí se shodným charakterem antropogenního působení. Ve všech případech se jedná o hleznové kosti (kotníky) tura domácího (*Bos primigenius f. taurus*), nesoucí většinou makroskopicky snadno pozorovatelné stopy intencionální úpravy či dlouhodobější manipulace. Hlezna byla na plantární (ploskové) straně často opatřena jemným šrafovaným ornamentem, nepravidelnými vlasovými řezy či různě vedenými hlubšími zářezy, přičemž se výjimečně objevil i mělký důlek. Některé exempláře jsou však zcela bez „výzdoby“ a s ostatními je spojuje jen ohlazení až obroušení dorsální (hřbetní) strany, které ale nemusí být u všech kostí na první pohled dobře patrné. Zastoupení některého z uvedených dokladů lidské aktivity bylo nutnou podmínkou pro zařazení do tohoto souboru.

Objasnění funkce uvedených předmětů je velmi obtížné, neboť se značně vymykají z dosud známé materiální náplně období popelnicových polí a ani v literatuře jim zatím nebyla věnována pozornost. Přesto se pokusíme o naznačení určitých možností výkladu, byť značně limitovaných nejen stavem bádání, ale především jiným („postmoderním“) způsobem našeho uvažování, který již bohužel neumožňuje dostatečné vcítění do složitého myšlenkového světa pravěkých populací.

Upravená hlezna skotu byla nalezena ve 13 sídlištních objektech (jen jeden obsahoval čtyři exempláře, v ostatních bylo po jednom), náležejících knovízské kultuře. Následující deskripce se věnuje pouze hleznovým kostem, neboť popis objektů je uveden v *příloze 1* (katalog). V této publikaci nezařazené popisy a kresby cf. *Smejtek* 2006a.

Objekt 7B/98 (Kn 4)

levé hlezno (*talus sin.*), místy olámané; na plantární straně pět jemných podélných rýh (řezů), tři kolmé linie a trojúhelníková klikatka; dorsální strana bez stop obrusu či ohlazení; d. 56 mm (*tab.* 328:3 – zde omylem uvedeno pod číslem objektu 74)

Objekt 14/98 (Kn 3–4)

levé hlezno (*talus sin.*), značně poškozené, povrch silně korodovaný; na plantární straně dvě jemné podélné rýhy (řezy); dorsální strana bez stop obrusu či ohlazení; d. 50 mm (*obr.* 187:1)

Objekt 26/98 (Kn 4)

levé hlezno (*talus sin.*), dobře zachovalé; do plantární strany je vyhlouben mělký důlek, dále jsou zde patrné šikmé zářezy; z dorsální strany je přímo proti důlku hluboký otvor (snaha o provrtání?); dorsální strana bez stop obrusu či ohlazení; d. 56 mm (*tab. 328:1*)

Objekt 86/98 Kn 3)

pravé hlezno (*talus dex.*), místy lehce olámané, většina povrchu ohlazená; plantární strana bez patrných zásahů; na dorsální straně zbroúšené plošky; d. 64 mm (*tab. 328:7; fototab. 15:2.1*)

Objekt 140/98 (Kn 4)

levé hlezno (*talus sin.*), místy lehce olámané; na plantární straně tři jemné podélné rýhy (řezy); na dorsální straně zbroúšené plošky; d. 54 mm (*obr. 187:2*)

Objekt 166/98 (Kn 3–4)

pravé hlezno (*talus dex.*), částečně odlomené; plantární strana bez patrných zásahů; na dorsální straně ohlazené a jen velmi slabě obroušené plošky; d. 57 mm (*obr. 187:3*)

Objekt 169/98 (Kn 4)

1. levé hlezno (*talus sin.*), místy olámané; na plantární straně čtyři jemné podélné rýhy (řezy) vymežující tři pásy vyplněné šikmým klikatkovitým šrafováním, několik jemných řezů je neuspořádaných; na dorsální straně ohlazené plošky; d. 58 mm (*obr. 188:1*) – 2. levé hlezno (*talus sin.*), částečně olámané; na plantární straně tři jemné podélné rýhy (řezy) a neuspořádané šikmé řezy; na dorsální straně ohlazené plošky; d. 62 mm (*obr. 188:2*) – 3. levé hlezno (*talus sin.*), značně poškozené; na plantární straně čtyři jemné podélné rýhy (řezy) doplněné křížujícím se šikmým šrafováním; na dorsální straně ohlazené plošky se stopami předchozího částečného seřezávání; d. 56 mm (*obr. 188:3*) – 4. levé hlezno (*talus sin.*), částečně olámané; plantární strana bez patrných zásahů; na dorsální straně ohlazené plošky; d. 60 mm (*obr. 188:4*)

Objekt 231/98 (Kn 2)

levé hlezno (*talus sin.*), částečně olámané; na plantární straně řezaný ornament „rybí kost“; dorsální strana záměrně velmi silně zbroúšena, takže vznikla velká zarovnaná plocha, nesoucí stopy lehkého ohlazení; d. 58 mm (*tab. 329:2; fototab. 15:2.2*)

Objekt 1136/98 (Kn 4b)

levé hlezno (*talus sin.*), částečně olámané; plantární strana bez patrných zásahů; na dorsální straně zbroúšené plošky; d. 57 mm (*obr. 187:4*)

Objekt 2018/98 (Kn 4a)

levé hlezno (*talus sin.*), dobře zachovalé; na plantární straně ohraničený řezaný ornament složený ze tří podélných pásů, vyplněných šikmým klikatkovitým šrafováním; na dorsální straně zbroúšené plošky; d. 71 mm (*tab. 331:6*)

Objekt 2208/98 (Kn 4)

levé hlezno (*talus sin.*), dobře zachovalé; na plantární straně neuspořádané rýhy (řezy); na dorsální straně zbroúšené plošky a jemné nepravidelné zářezy; d. 65 mm (*tab. 332:8*)

Objekt 2551/98 (Kn 3–4)

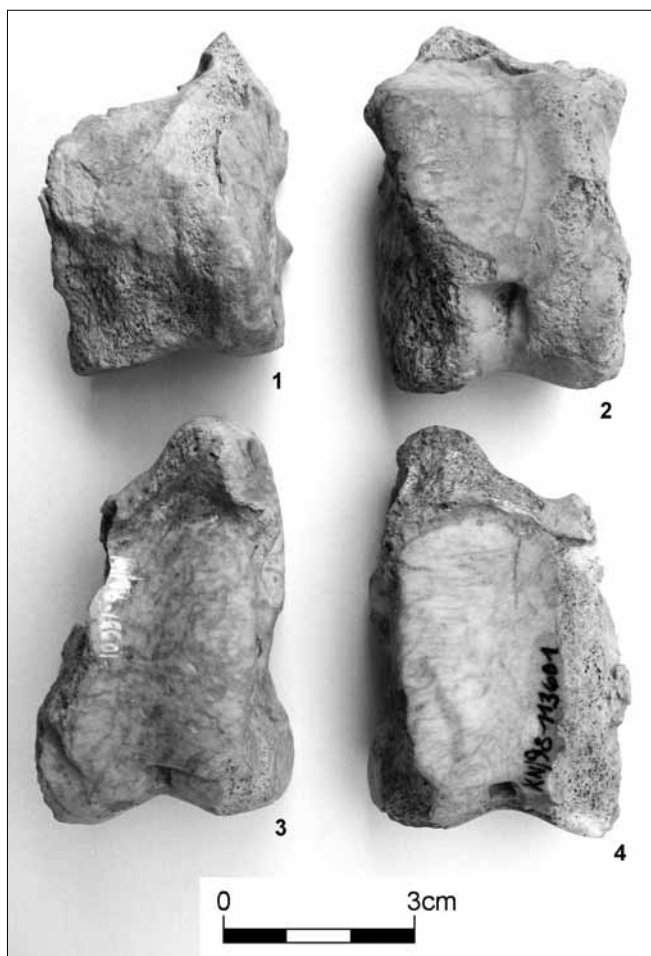
levé hlezno (*talus sin.*), dobře zachovalé; na plantární straně neuspořádané rýhy (řezy); na dorsální straně zbroúšené plošky; d. 59 mm (*tab. 333:1*)

Objekt 2782/98 (Kn 4b)

levé hlezno (*talus sin.*), mírně odlomené; na plantární straně ohraničený řezaný ornament složený ze tří nerovnoměrně širokých podélných pásů, vyplněných hustým, šikmým klikatkovitým šrafováním; na dorsální straně zbroúšené plošky a jemné nepravidelné zářezy; d. 63 mm (*tab. 333:2*)

Upravené hlezňové kosti pocházejí z běžných knovízských sídlištních objektů, sloužících ve většině případů původně jako zásobní jámy (obilnice), které byly sekundárně využity k odpadním účelům. V některých případech se tyto jámy jeví jako velmi mělké, což však způsobila skutečnost, že byly zkoumány jen jejich spodní části, zahlubující se do podloží. Z běžného průměru poněkud vybočuje pouze objekt 1136/98, na jehož dně se našly nepietně uložené pozůstatky několika lidských jedinců (žena, 20–30 let; 2 děti, 8 a 6 let; kojeneček, do 6 měsíců).

Z prostorového hlediska vytvářely objekty s upravenými hlezňami na desetihektarové zkoumané ploše dvě nestejně početné skupiny. Větší tvořilo 9 objektů s 12 exempláři, které se nacházely v jihovýchodní polovině pásu podél severovýchodního okraje skryté plochy (sektory D12, E12, F11–12). Menší skupinka čtyř objektů se stejným počtem exemplářů se rozprostírala ve vzdálenosti asi 60–90 metrů jihozápadněji v sektorech E9–10 a F8–9. Vezmeme-li v úvahu i chronologické hledisko, pak můžeme v rámci větší skupiny pozorovat koncentrace objektů s hlezňovými kostmi z vrcholného, resp. středního

Obr. 187. Kněžves, okr. Praha-západ. Upravené hleznové kosti skotu (plantární strana). 1 – obj. 14/98; 2 – obj. 140/98; 3 – obj. 166/98; 4 – obj. 1136/98

čepelkou?) a nikoliv rydlem nebo jiným ostrým hrotem (např. šídlem). Některé hlubší a širší nepravidelné zářezy na plantární straně mohou ovšem také souviset s oddělováním vazů od patní kosti (*calcaneus*).

Analýzovaný soubor 16 hleznových kostí obsahuje 14 exemplářů, pocházejících z levých zadních končetin tura domácího a jen dva z pravých, což sice zřejmě nemá podstatnější význam pro funkční interpretaci, avšak z hlediska prostého počtu pravděpodobnosti je tento očividný nepoměr přece jen trochu zářející. Smysl této případné preference nám uniká a bylo by ji třeba ověřit na větším souboru, neboť se statisticky stále pohybujeme v malých číslech a může to být jen náhoda. V této souvislosti je třeba upozornit ještě na jednu patrně hleznovou kost menšího neurčeného zvířete z objektu 21/98 (Kn 4), mající nepravidelné zářezy na boční straně (*tab. 327:1*), která nebyla do sledovaného souboru zahrnuta.

Důvod zdobení některých hleznových kostí není jasný a zajímavé je i to, že použitý ornament má velmi podobný motiv. Jeho základem jsou podélné řezy, dělicí plantární stranu hleznové kosti na několik pruhů, které pak vyplňuje šikmé šrafování se střídajícím se směrem úklonu, čímž vzniká kompozičně sevřený klikatkový obrazec. Nejlépe je to patrné u hlezen z objektů 2018/98 a 2782/98 (*tab. 331:6; 333:2*) a shodný, i když dnes již méně zřetelný motiv najdeme také u exemplářů č. 1 a 3 z objektu 169/98 (*obr. 188:1,3*). Tato výzdoba může být i rozvolněnější (obj. 169/98, č. 2 – *obr. 188:2*; obj. 140/98 – *obr. 187:2*) či dochovaná jen v náznacích (obj. 14/98 – *obr. 187:1*).

Krajní variantou uvedeného motivu je jedna podélná středová linie, opatřená po obou stranách šikmým šrafováním, což vytváří ornament zvaný „rybí kost“ (obj. 231/98 – *tab. 329:2*). Určitou obměnou jsou velké trojúhelníky protínající podélné řezy, jako je tomu u hlezna z obj. 7B/98 (*tab. 328:3*). Některé kosti mají plantární stranu pokrytou neuspořádanými, různě hluboko vedenými řezy (obj. 2208/98 – *tab. 332:8*; obj. 2551/98 – *tab. 333:1*) a objeví se i exempláře bez patrných zásahů (obj. 86/98 – *tab. 328:7*;

až vrcholného knovízského horizontu (Kn 3–4) v sektorech E12 a F11–12. Převážně do vrcholného knovízského horizontu Kn 4 jsou pak datovány také objekty obsahující hlezna v menší, jihozápadní skupince (*obr. 189*). V obou případech byly objekty v místech s relativně vysokou koncentrací typických knovízských zásobních jam, zahlubujících se v této části sídliště do sprašové návěje. Směrem k severozápadu pak obilnic ubývalo, neboť podloží z navětralé opuky zde vystupovalo až k ornici a byly do něj zapuštěny převážně kulové nebo sloupové jámy s minimem archeologického materiálu, a tedy samozřejmě i kostí.

Pouze v objektu 2782/98 byl kromě keramiky nalezen i bronzový předmět, a sice nejspíše šídlo, vyrobené z oboustranně se zužující tyčinky čtvercového až mírně kosodélného průřezu. Oba jeho konce však byly již v pravěku odlomeny, takže původní funkční hrot dnes chybí (*tab. 338:10; obr. 171:27*). Vzhledem k subtilnosti tohoto nástroje lze důvodně předpokládat, že byl jedním koncem částečně zapuštěn do nějaké organické rukojeti, zhotovené nejspíše ze dřeva či kosti, případně parohu. Přestože byl tento hrot nalezen ve stejném objektu jako hleznová kost s jemně šrafovaným ornamentem, nelze mezi oběma předměty zdaleka hledat přímočarou souvislost. Důvodem je především skutečnost, že ornamenty na plantárních stranách hlezen byly dle makroskopického posouzení vytvářeny nejspíše pomocí řezů velmi ostrým předmětem (nabroušeným bronzovým nožem, břitvou či druhotně použitou pazourkovou

obj. 166/98 – obr. 1187:3; obj. 169/98, č. 4 – obr. 188:4; obj. 1136/98 – obr. 187:4). Zcela neobvyklá úprava byla zjištěna u hlezňové kosti z obj. 26/98, která měla uprostřed plantární strany mělkou jamku a přímo proti ní hluboký otvor, jakoby se někdo snažil kost provrtat (tab. 328:1).

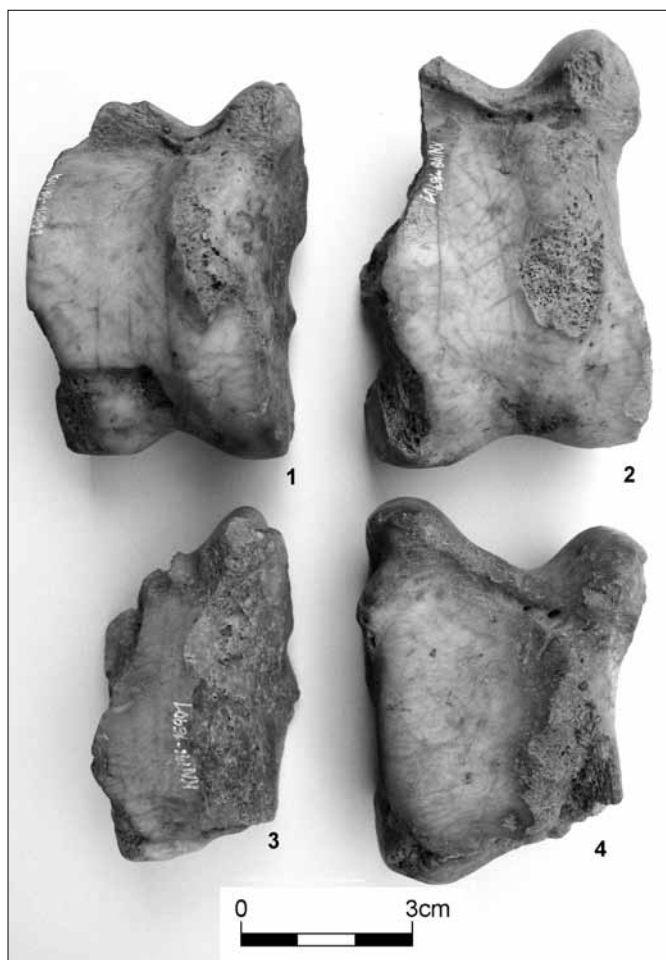
Dorsální strany hlezen nesou nejčastěji stopy zbroušení a ohlazení (obj. 86/98 – fototab. 15:2.1; obj. 140/98; 166/98; 1136/98; 2018/98 – tab. 331:6; obj. 2208/98 – tab. 332:8; obj. 2551/98 – tab. 333:1; obj. 2782/98 – tab. 333:2), avšak některé exempláře byly jen ohlazeny (obj. 169/98, č. 1,2,4) a jiné ani to (obj. 7B/98 – tab. 328:3; obj. 14/98; 26/98 – tab. 328:1). Neobvyklé jsou stopy seřezávání u hlezna č. 3 z objektu 169/98 a zcela výjimečné je také masivní plošné zbroušení a lehké ohlazení dorsální strany exempláře, nalezeného v objektu 231/98 (fototab. 15:2.2).

S výjimkou posledních dvou uvedených případů je velmi pravděpodobné, že k ohlazení (vyleštění) či přímo různě intenzivnímu obroušení dorsálních stran hlezňových kostí došlo v důsledku jejich záměrného pohybu (posouvání) po nějakém pevném podkladu. V této souvislosti je třeba upřesnit chápání horní a spodní strany těchto předmětů, neboť byly užívány obráceně, než je jejich anatomická poloha v kostře nohy, podle které jsou hlezna popisována. Při druhotném využití však byla zdobená plantární (plosková) strana kosti nahoře a dorsální (hřbetní, zadní) dole, jak jednoznačně vyplývá nejen z přirozené stability této pozice, ale především z jednoznačně doložených abrazivních stop.

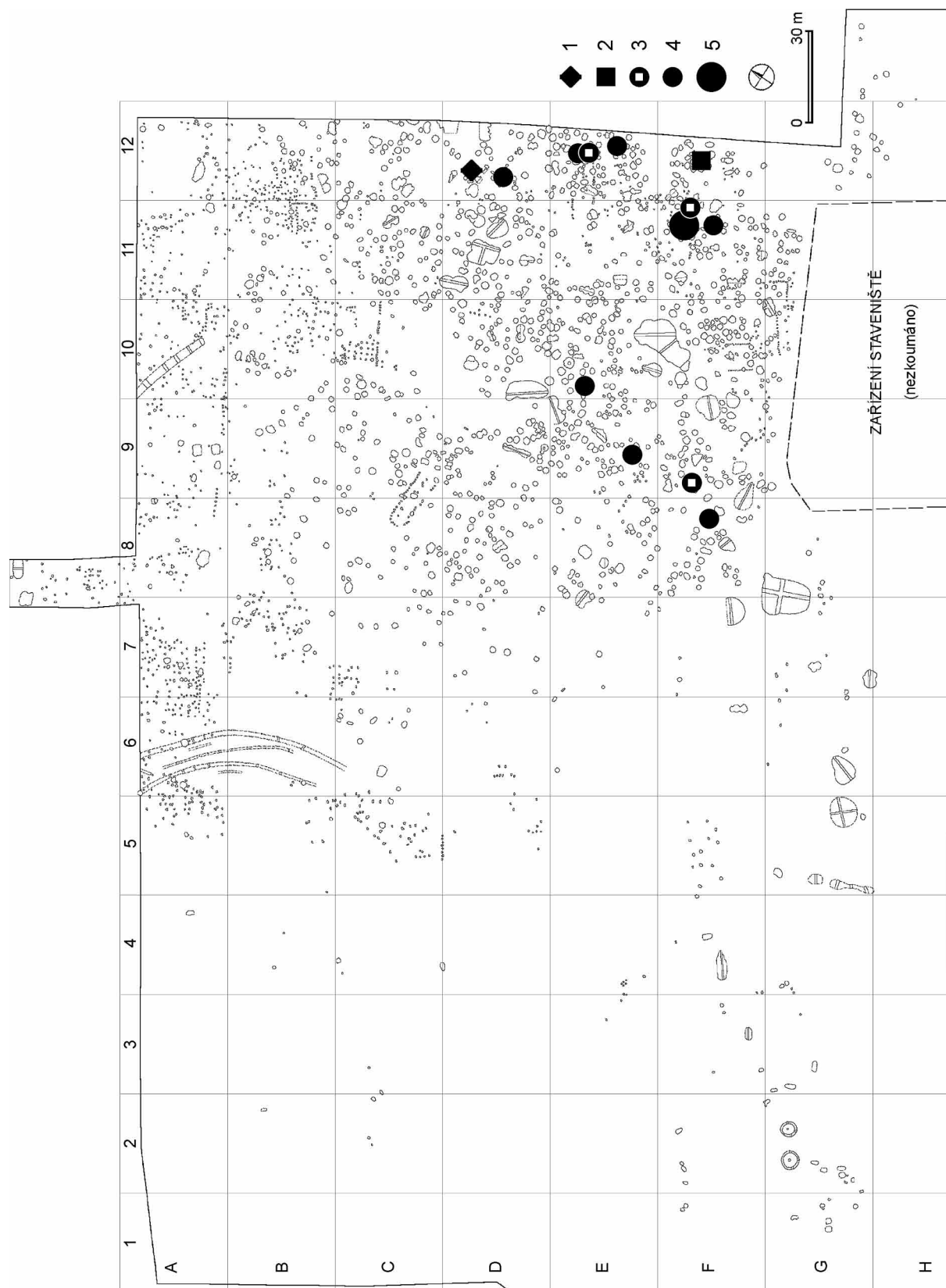
Kostmi mohlo být pohybováno po nějaké dřevěné desce nebo kamenné plotně a v případě oleštění by snad bylo možné uvažovat i o překrytí tvrdé podložky textilem či kůží. Otázkou však stále zůstává smysl takového konání. Jedním z vysvětlení by mohlo být, že se jedná o hrací „kameny“ nám neznámé mladobronzové deskové hry, přičemž výzdoba na horní straně (úhledné ornamenty i různé nepravidelné zářezy) by symbolizovala třeba „hodnotu či postavení“ dané figury. Mohlo ovšem jít také o značky hráčů-majitelů, aby si „své kameny“ nebo „kostky“ poznali.

Tuto poněkud odvážnou hypotézu bohužel částečně zpochybňuje funkční opotřebení spodních částí, které nebývají jen ohlazené (vyleštěné), ale v řadě případů až obroušené. Jak by k tomuto efektu došlo, nelze jednoznačně dovodit, neboť z dnešního pohledu by se s takovými „kameny“ při hře patrně spíše „skákalo“, jako to známe u soudobých stolních her. Nicméně v pravěku mohlo být vše jinak a figurami se třeba běžně tvrdě smýkalo po hrací desce. Vzhledem k relativně nepravidelnému tvaru a velikosti těchto kostí můžeme zřejmě vyloučit, že by se s nimi házelo, podobně jako s hlezňovými kostmi koz či ovcí (astragaly) v období antiky i později (cf. Hrubý 1957, 170, obr. 8:19–21). Stěží je také asi budeme moci považovat za pouhé dětské hračky a opotřebení spodních stran vysvětlovat „ježděním jako s autíčky“.

Na tomto místě je nutné připomenout početné pravěké nálezy neprovrtaných koleček různých průměrů, zhotovených více či méně pečlivě ze střeptů nádob, které by svým způsobem také mohly sloužit k nějaké hře. Pravidelně kruhové exempláře s otvorem jistě mohly nahrazovat skutečné přesleny, avšak ty neprovrtané a leckdy nedbale upravené měly zcela jistě jinou funkci. V literatuře se uvažuje např. o nábojích do praku, hrnčířských čepelích či právě hracích potřebách (cf. např. Vencl 1980, 528–530; Horst 1985, 105; Pleinerová – Hrala 1988, 131–132) a tento nesourodý výčet interpretací můžeme rozšířit

Obr. 188. Kněžves, okr. Praha-západ. Upravené hlezňové kosti skotu (plantární strana). 1–4 – obj. 169/98.
Obr. 178–188 foto L. Smejtek

Obr. 189. Kněževs, okr. Praha-západ. Časoprostorové rozložení objektů s nálezy upravených hlezňových kostí skotu.
 1 – Kn 2 (1 ks); 2 – Kn 3 (1 ks); 3 – Kn 3–4 (1 ks); 4 – Kn 4 (1 ks); 5 – Kn 4 (4 ks)

i o nějakou formu „početních žetonů“. Početné nálezy těchto keramických koleček z výzkumu v Kněževsi již byly probrány výše.

Budeme-li se držet tradičního výkladu pravěkých předmětů, jejichž funkci a smysl již nechápeme, můžeme výskyt upravených hleznových kostí spojit také s oblíbenou oblastí kultu, kde jsou naše poznatky stále tak minimální, že si lze vymyslet prakticky cokoliv. Mohlo se jednat třeba o „posvátné předměty“ se symbolickými obrazci či zářezy, kterými bylo při nějakém blíže nespecifikovaném rituálním úkonu (vzývání, zařikávání, modlitbě?) nutno opakovaně přejíždět po daném pevném podkladu (oltáři, libačním stole?). Připomeňme si ostatně mechanické odpočítávání kuliček křesťanského či budhistického růžence nebo točení tibetskými modlitebními mlýnky. Pozornost, věnovaná tomuto neobvyklému způsobu úpravy kostí, přinese jistě v budoucnu rozpoznání podobných nálezů i na jiných lokalitách či v dosud nezpracovaném materiálu ze starších výzkumů.

Na základě zkušeností s těmito předměty z Kněževsi se podařilo identifikovat obdobně upravené hleznové kosti i v knovízském materiálu z výzkumu, který proběhl v roce 2002 v Jinočanech (okr. Praha-západ). Jeden ze zdejších sídlištních objektů (195/02) obsahoval levou i pravou hleznovou kost skotu se stopami zářezů a ohlazení až obroušení dorsální strany. Překvapením byl pak objekt 56/02, z něhož pochází levá hleznová kůstka (*talus sin.*) prasete domácího (*Sus scrofa f. domestica*), zdobená na plantární straně hrubě rytou nepravidelnou mřížkou, přičemž její dorsální strana je velmi silně zbroušená. Je to zatím jediný doložený případ, kdy bylo takto použito hlezno jiného zvířete, než tura domácího (Smejtek 2006a, obr. 21–23).

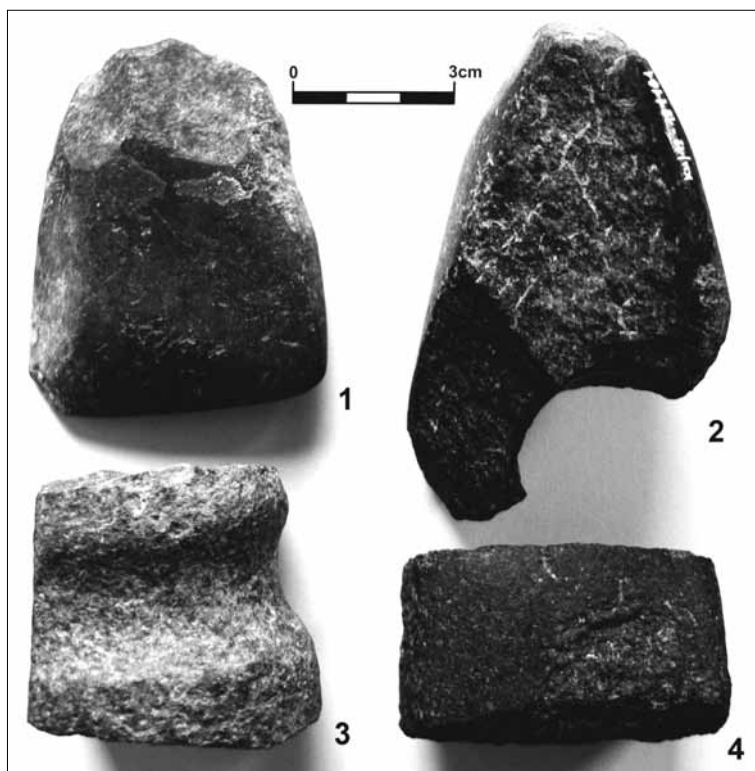
V této souvislosti je třeba se zmínit ještě o jednom nálezu, který představuje téměř přesnou analogii ke středočeským knovízským exemplářům, ačkoliv byl získán při výzkumu v Radčicích na Plzeňsku. Jedná se o pravé hlezno (*talus dex.*) skotu, jehož kresbu z plantární strany poskytla autorovi v minulosti J. Petříčková, avšak bohužel bez bližších údajů. Z původní rukopisné popisky u obrázku vyplývá pouze to, že kost byla nalezena v objektu 4a, a to patrně v roce 1982, neboť jako číslo sáčku je zde uvedeno 36/82. Plantární strana hlezna je zdobena dvěma pruhy, vyplněnými šikmým šrafováním s opačným sklonem, mezi nimiž je pás bez výzdoby (Smejtek 2006a, obr. 24). Nákres dorsální strany není k dispozici, takže se nelze vyjádřit k míře jejího případného opotřebení. Podle BZO bylo v Radčicích (okr. Plzeň-sever) v roce 1982 narušeno výkopem pro kanalizaci pozdně bronzové sídliště, z něhož se podařilo prozkoumat 11 objektů (Baštová 1985). Příklad z Plzeňska jasně ukazuje, že s těmito předměty musíme počítat i v jiném kulturním a geografickém prostředí, přičemž zřejmě není vyloučeno ani jejich přežívání až na samotný sklonek bronzové epochy.

Na podporu tohoto tvrzení pro doplnění uveďme, že z výzkumu známé velatické osady v Lovčičkách na Vyškovsku pocházejí mimo jiné také na jedné straně ploše vyhlazené hlezenní kosti, byť bez ryté výzdoby, a dokonce i první prstní články (*phalanx proximalis*) tura domácího (Říhovský 1982a, 32, obr. 20:22).

KAMENNÁ INDUSTRIE

Během výzkumu v Kněževsi byly ze zkoumaných objektů či jejich částí, vyzvedávány také všechny kameny se stopami lidské činnosti a odebrána byla rovněž celá řada vzorků hornin bez viditelných pozůstatků po opracování, případně záměrném používání pravěkým člověkem, které se však do výplní jam dostaly s největší pravděpodobností v důsledku jeho působení. Petrografickým určením získaných nálezů se zabýval J. Zavřel (2004) v nepublikované analýze, přiložené k závěrečné grantové zprávě z projektu GAČR reg. č. 404/02/0024. Materiálový rozbor prokazatelných artefaktů a kamenů s pracovními stopami z mladší a pozdní doby bronzové, včetně zkoumání původu těchto hornin a minerálů, obsahuje příspěvek J. Zavřela v přírodovědné části této publikace. S odkazem na něj již není tato problematika v následujícím textu blíže sledována a hlavní pozornost zaměřujeme na možnou funkční interpretaci zjištěných opracovaných kamenných předmětů. Pomineme při tom artefakty, probírané v rámci jiných kapitol, tedy kadlub (*tab. 321:8*), možné jádro lící formy (nebo sekundárně používaný vývrtek? – *tab. 320:9*) a kulovitý předmět s oběžným žlábkem (nejspíše závaží, případně mlát? – *tab. 326:5*).

Kamenným předmětům nebyla v minulosti při výzkumech lokalit mladších metalických období věnována příliš velká pozornost, neboť se obecně předpokládalo, že s postupným rozšiřováním kovových artefaktů role kamene, coby dříve dominantní a nenahraditelné suroviny, postupně klesala, až byla zcela marginalizována. Tato teze nepochybně v hlavních obrysech platí, avšak k absolutnímu vytlačení kamene z každodenního života pravěké i raně středověké společnosti nedošlo v podstatě nikdy. Zvláště během staršího metalika nebylo jeho využívání ještě nijak výjimečné, zejména pak v těch oblastech lidské činnosti, kde substituce bronzem byla prakticky zbytečná nebo dokonce nemožná.

Obr. 190. Kněževs, okr. Praha-západ. Neolitická, eneolitická a starobronzová broušená kamenná industrie z objektů vrcholného knovízského horizontu Kn 4. 1 – obj. 1630/98; 2 – obj. 1811/98; 3 – obj. 757/98; 4 – obj. 2629/98. Foto L. Smejtek

Říční křemencové a křemenné valouny se tehdy běžně používaly ve funkci kladiv a palic k zatloukání, roztloukání či drcení, ale také jako nejruznější pracovní podložky a kovadlinky. Často jistě sloužily i jako drtiče k mletí obilí na kamenných podložkách. Užívány mohly být také jako hladítka (vydělávání kůží, leštění keramiky?), jak o tom svědčí do skelného lesku oleštěné a uměle obarvené plochy některých exemplářů, nebo mít kombinovanou funkci s otloukači. Jemnozrné pískovce ideálně sloužily, pomineme-li zhotovování odlévacích forem, k broušení a ostření předmětů nejen bronzových, ale i vyrobených z organických látek (kosti, parohu, dřeva). Měkká křídová opuka, stejně jako vápenec a křemitý pískovec, se snadno opracovávaly do kulovitých, válcovitých či plochých kotoučovitých forem a případně i vrtaly, čímž vznikaly předměty ve tvaru bulav, závaží nebo přeslenů. Z hrubozrnných arkóz a arkózových slepenců se vyráběly podložky na drcení obilí a zajisté i jiných materiálů (střepů na ostřívo, grafitu, barviva apod.).

Při probírání kamenných nálezů z Kněževsi začneme u reutilizovaných fragmentů starších broušených nástrojů, souvisejících zřejmě s neolitickým a eneolitickým osídlením lokality či blízkého okolí, které byly obyvateli knovízské osady nejspíše náhodně nalezeny. Většinou se uvažuje o jejich záměrném uchování tehdejšími nálezci, pro něž mohly hrát roli určité kuriozity, ale i osobního ochranného amuletu, „hromového klínu“ apod. (cf. Chvojka 2009, 110). Nelze však vyloučit ani to, že byly druhotně používány třeba jako kladívka, případně „hladítka“, o čemž svědčí otlučení ostří přelomeného sekeromlatu z objektu 1811/98 (Kn 4: obr. 190:2) a obroušené až ohlazené lomy částí kamenných sekerok z objektů 1630/98 (Kn 4: obr. 190:1) a 2629/98 (Kn 4: obr. 190:4), pokud k tomu ovšem nedošlo již v době blízké jejich primárnímu funkčnímu kontextu a nejedná se o prosté starší intruze v knovízských objektech.

Středová část sekeromlatu se sedlovitým žlábkem z objektu 757/98 (Kn 4: obr. 190:3) měla rovněž neostře lomové hrany a o jejím sekundárním využití v mladobronzovém období se též lze jen dohadovat. Tento typ kamenných sekeromlatů je v česko-moravském prostředí nejčastěji spojován s únětickou kulturou a některé interpretace hovoří o reliktech eneolitického mocenského symbolismu či jejich užívání k ritualizovaným nebo dokonce rituálním úkonům, přičemž důležitou roli mohl hrát také celkový fačický tvar nepoškozených exemplářů (cf. Turek – Daněček 2000, 255).

Nepočtené nálezy štípané kamenné industrie (křemenec, porcelanit/rohovec) v objektech knovízské kultury lze s největší pravděpodobností považovat za starší intruze z období neolitu a eneolitu, kdy byla tato poloha rovněž osídlena, byť nepřiliš intenzivně. Podobně je tomu také na jiných mladobronzových lokalitách (cf. např. Pleinerová – Hrala 1988, 135; Chvojka 2009, 110), i když se zcela nevylučuje ani používání silicítů přímo v knovízském období, a to třeba jako křesadel (Hrala 1973, 79–80, tab. XXI:2). V této souvislosti je rovněž možné připomenout velmi jemné zářezy a šrafury na plantárních stranách hlezňových kostí, k jejichž provedení by byly mimořádně ostré pazourkové čepelky jistě ideální.

Velkou skupinu opracovaných kamenných předmětů tvoří v Kněževsi otloukače (drtiče?) a hladítka, zhotovená převážně z říčních křemencových valounů, přičemž některé exempláře nesou stopy po jejich využívání k oběma účelům. Křemencové otloukače či drtiče, resp. jejich v různé míře dochované frag-

menty, pocházejí např. z objektů 25/98 (Kn 4: *tab.* 320:3), 59/98 (Kn 2–3: *tab.* 320:10), 1636/98 (Kn 4b: *tab.* 322:3), 1654/98 (Kn 4: *tab.* 322:5), 2026/98 (Kn 4a: *tab.* 322:4), 2035/98 (Št 2: *tab.* 323:3), 2134/98 (k. mohylová: *tab.* 323:6), 2170/98 (Kn 4: *tab.* 324:2), 2196/98 (Kn 3: *tab.* 324:4), 2233/98 (Št 1: *tab.* 324:5), 2334/98 (Št 2: *tab.* 324:9; 324:7 – zde omylem uvedeno číslo objektu 2244), 2545/98 (Kn 4b: *tab.* 326:3), 2746/98 (Kn 4b: *tab.* 325:8), 2785/98 (Kn 3: *tab.* 326:2,7) a 2850/98 (Kn 2–4: *tab.* 326:8). Jako otloukače sloužily v některých případech i bulžnickové kameny či valouny (např. Kn 4a: obj. 1613/98 – *tab.* 322:2; obj. 2026/98 – *tab.* 322:6). Velké křemencové valouny mohly plnit funkci otloukačů (drtičů), ale třeba i pracovních podložek (např. Kn 4a: obj. 2026/98 – *tab.* 323:1).

Uměle obroušený a vyhlazený povrch, který někdy může mít až skelný lesk, indikuje interpretaci těchto kamenů jako hladítek. Občas se objevující šedočerné zabarvení způsobuje podle mikroskopických pozorování J. Zavřela tenký povlak patrně organických sloučenin, vzniklý nejspíše v souvislosti s činností, k níž byly tyto předměty dlouhodobě používány. Za hladítka můžeme považovat např. křemence z objektů 18/98 (Kn 3–4: *tab.* 320:1), 1643/98 (Kn 4a: *tab.* 322:1) či 2164/98 (Kn/Št 1a: *tab.* 323:4), přičemž u řady valounů lze identifikovat povrch rozrušený v důsledku úderů (funkce otloukače) i hladké až vyleštěné a někdy uměle obarvené plochy – funkce hladítka (např. Kn 4: obj. 28/98 – *tab.* 320:2; Kn 3–4: obj. 2161/98 – *tab.* 323:7; Kn 4a: obj. 2522/98 – *tab.* 325:1,3; Kn 4b: obj. 2760/98 – *tab.* 325:9). Zda lze mezi hladítka zařadit i zlomek šedé horniny (neovulkanitu?) s uměle prožlabeným a ohlazeným povrchem z objektu 2591/98 (Kn 4a: *tab.* 326:1), není jasné.

Významnější množství těchto kamenů s pracovními stopami (otloukačů, drtičů apod.) pochází až z novějších výzkumů mladobronzových sídlišť (cf. např. jižní Čechy: *Chvojka* 2009, 109, *tab.* 64:5–9; 66:14,16), ačkoliv byly registrovány i dříve (např. Radonice: *Bouzek – Koutecký – Neustupný* 1966, 110, Pl. X:18; Březno u Loun: *Pleinerová – Hrala* 1988, 135) a všimli si jich dokonce již výkopci eponymního naleziště v Knovízi (*Hartl* 1971–72, 40, Taf. XI:8). Kamenné otloukače se objevují také na sídlišťích ve východních Čechách a známe je i ze všech tamních nově zkoumaných lužických a slezskoplatěnických žárových pohřebišť, kde se nacházejí přímo v hrobech nebo osamoceně pohozené v rámci pohřebního areálu (*Vokolek* 1999, 33, *tab.* 40:8; 2002, 133, Taf. 7:9; 45:9–12; 61:1; 71:10–11; 76:5; 103:4,10,12; 104:12; 106:11; 119:3; 129:16–17; 136:7,13; 154:7; 165:3; 171:3; 185:10; 186:15; 2003, 44, *tab.* 5:1; 7:10; 10:2; 14:9; 15:8; 322:10; 367:3). Citovaný autor se domnívá, že tyto kamenné nástroje byly používány k drcení nedopálených dlouhých kostí po kremaci a pak odhozeny, případně vloženy do hrobu spolu s ostatními milodary.

Pískovcové brousky se zřetelnými rýhami či žlábků po ostření nebo broušení byly v Kněževsi zjištěny např. v objektech 43/98 (Kn 2–4: *tab.* 320:6), 791/98 (Kn 4: *tab.* 321:2), 2378/98 (Mo/Kn 1: *tab.* 325:4) a 2428/98 (Kn 4: *tab.* 325:5), přičemž na posledně jmenovaném exempláři jsou kromě dvou rýh patrné ještě stopy (důlky) po opracování do kulovitěho tvaru. Jako brousek či hladítka (?) snad mohl sloužit i uměle ohlazený plochý oblázek z téhož objektu (*tab.* 325:6), opracovaný vápencový kámen z objektu 1634/98 (Kn 4b: *tab.* 322:7) či zlomek tufitického prachovce s obroušeným povrchem, nalezený v objektu 2334/98 (Št 2: *tab.* 324:6). Je otázkou, zda k brouskům přiřadit také jemnozrný pískovec až křemenc s jednou nepravidelně ohlazenou plochou z objektu 2373/98 (Kn 4b: *tab.* 324:8), který by ovšem potenciálně mohl pocházet i z kadlubu, neboť je petrograficky podobný materiálu licí formy z objektu 1626/98.

Množství v různé míře opracovaných předmětů bylo v Kněževsi vyrobeno z písčítých a prachovitých slínovců, zvaných opuky. Můžeme je rozdělit do několika základních kategorií, k nimž připojíme i ojedinělé artefakty, zhotovené z odlišných materiálů. Nejprve si všimneme plochých, více či méně kruhovitých nebo i nepravidelných opukových kotoučků/destiček, které jsou nevrtnané (např. Kn 3–4: obj. 145/98 – *tab.* 320:8; Kn 4: obj. 192/98 – *tab.* 320:11), s nedokončeným průvrtem (např. obj. 1571/98 – *tab.* 321:9; Kn 4b: obj. 2773/98 – *tab.* 326:6) i zcela provrtnané (např. Kn 2: obj. 1600/98 – *tab.* 321:10; Kn 3–4: obj. 187/98 – *tab.* 320:13; Kn 4: obj. 134/98 – *tab.* 320:7; obj. 239/98 – *tab.* 320:14; Kn 4a: obj. 2027/98 – *tab.* 323:5; Kn 4b: obj. 1634/98 – *tab.* 322:9; Kn 2–4: obj. 1446/98 – *tab.* 321:5), přičemž máme doložen také provrtnaný exemplář z chloritické břidlice (Kn 2–4: obj. 2060/98 – *tab.* 324:1). Z objektu 86/98 (Kn 3) pochází tenká oválná placička z šedého prachovce až břidlice, která má na povrchu nepravidelné jemné rýhy (*tab.* 320:12).

Neprovrtaná kamenná kolečka bychom snad mohli považovat za období těch keramických i s celou jejich problematikou (cf. *Chvojka* 2009, 110, *tab.* 67:5), zatímco v případě provrtnaných, včetně těch ve stadiu pokusu, se patrně jednalo o přesleny, resp. jejich polotovary, eventuálně nepovedené kusy. Tvarově však klasické hliněné setravníky vřeten připomínají spíše silnější „bochánkovité“ exempláře, jak je známe v provrtnané formě např. z objektu 1633A/98 (Kn 4: *tab.* 321:12) či 1625/48 (Kn 4a: *tab.* 322:8) a v podobě oboustranně navrtnaného polotovaru z objektu 1074/98 (Kn 4b – Št 1: *tab.* 321:6). Poměrně přesné analogie k nim nalézáme i na dalších mladobronzových sídlišťích v Čechách (např. Knovíz: *Hartl* 1977–72, 40, Taf. XI:7; Březno u Loun: *Pleinerová – Hrala* 1988, 135, obr. 42:17, *tab.* XXIII:13–14).

Č. objektu	Datování	Počet	Č. objektu	Datování	Počet	Č. objektu	Datování	Počet
29	Kn 4	1	830	Mo/Kn 1	2	2399	Kn 4b	1
63	Kn 4b	1+1 zl.	1548	Št 1-2	1	2515	Št 1	1
88	Kn 2-4	1 zl.	1617	Kn 4b	1 zl.	2522	Kn 4a	1
99	Kn 2-4	1	1643	Kn 4a	1	2589	Kn 4	1
122	Kn 3-4	1 zl. ?	1660	Kn 4	1	2606	Kn 3-4	1 zl.
136	Kn 2	1 zl.	2038	Kn 4b	1+1 zl.	2607	Kn 4a	1 zl.
164	Kn 4	1	2064	Št 1	1	2625	Kn 4b	1
178	Kn 4	1 zl.	2138B	Kn 4	2	2632	Kn 4	1 zl.
499D	Kn 4	1 zl. ?	2233	Št 1	1	2644	Kn 4	1 zl.
552	Kn 2-4	1 zl.	2281A	Kn 4	1	Celkem		33

Obr. 191. Kněžves, okr. Praha-západ. Souhrnný přehled objektů s nálezy kamenných podložek na drčení obilí a jejich datování

Zvláštní kategorii představují různě velké kulovité, mírně zploštělé až diskovité, či téměř válcovité tvary, které opět nacházíme v neprovrtané podobě i s otvorem a výjimkou nejsou ani nedovrtané exempláře, mající pouze mělký důlek. Jejich povrch může být hrubý, se stopami piketáže (drobných důlků) po úpravě do kulovitého tvaru, ale i relativně ohlazený. Střední až větší víceméně pravidelné opukové koule bez vrtání pocházejí např. z objektů 31/98 (Kn 4: *tab.* 320:4), 2037/98 (Kn 4: *tab.* 323:2), 2045/98 (Kn 4: *tab.* 322:12) či 245/98 (Kn 4b: *tab.* 321:1), spíše menší pak byly nalezeny v objektech 2227B/98 (Kn 3: *tab.* 321:13) a 758/98 (Kn 3: *tab.* 321:3).

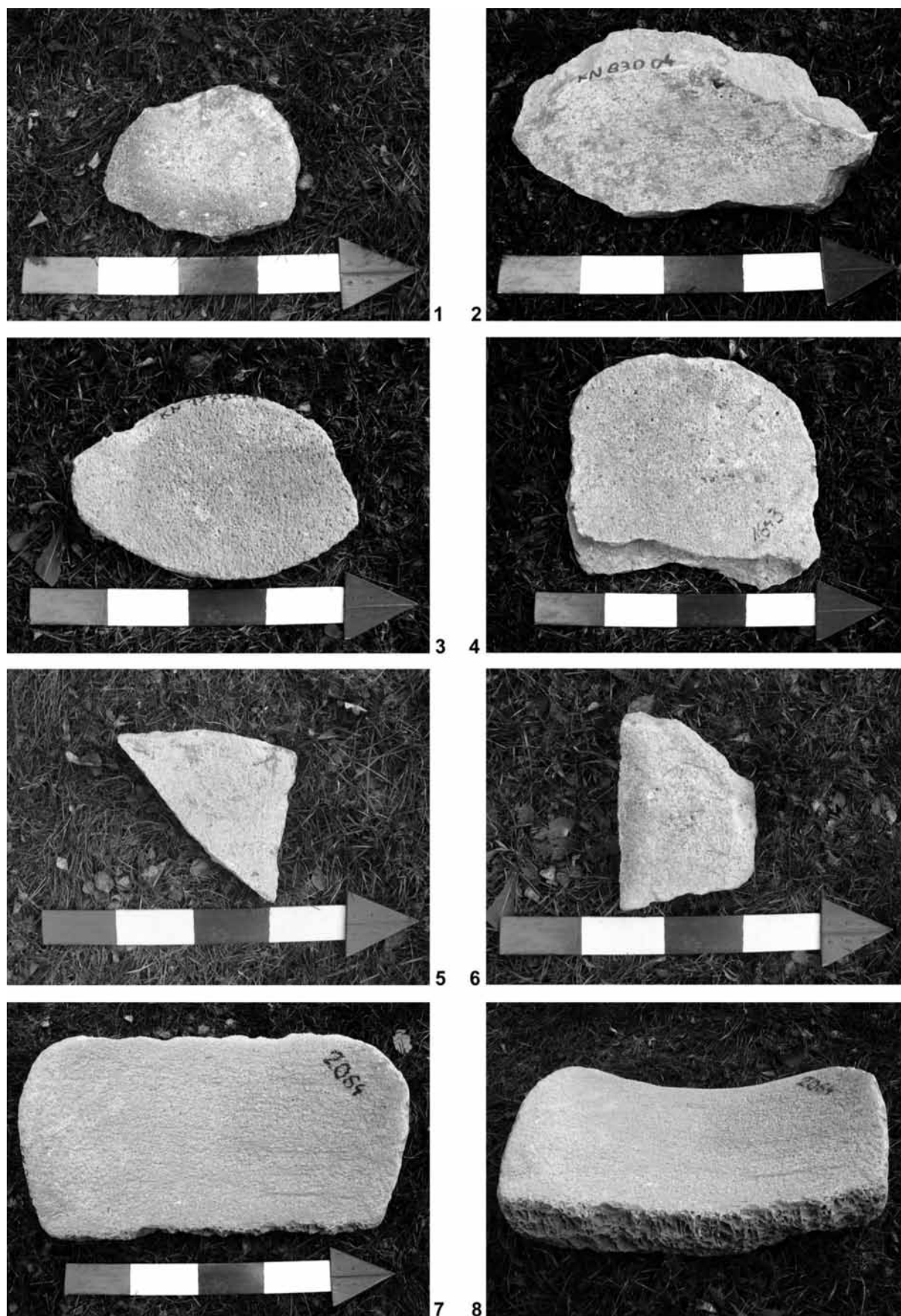
S nedokončeným vrtáním se rovněž můžeme setkat ve všech velikostních skupinách od velkých až středních „koulí“ (např. Kn 3–4: obj. 1482/98 – *foto*tab. 15:3; Kn 4: obj. 2045/98 – *tab.* 322:11; Kn 4b – Št 1: obj. 1074/98 – *tab.* 321:4; Kn/Št 1a: obj. 2749/98 – *tab.* 326:4) po malé (např. Kn 4: obj. 2181/98 – *tab.* 324:3; Kn 4b: obj. 2539/98 – *tab.* 325:2). Materiál posledních dvou jmenovaných exemplářů nebyl petrograficky určen. Koule z objektu 1482/98 byla zhotovena z jemnozrnného křemitého pískovce a podle dochovaných stop po odlomeném jádru byla vrtána dutým vrtákem. Artefakt z objektu 2045/98 je vyroben z vápence a z objektu 2749/98 ze slinitého vápence, ostatní jsou klasicky opukové. Zcela provrtané exempláře mají poměrně pravidelný kulovitý tvar, jako např. vápencová koule z objektu 2746/98 (Kn 4b: *tab.* 325:7), nebo jsou válcovité se silně zaoblenou horní i dolní podstavou (např. Kn 4: obj. 1567/98 – *tab.* 321:7; obj. 2045/98 – *tab.* 322:10; obj. 2138B/98 – *tab.* 321:11).

Provrtané i nedovrtané kamenné předměty kulovitého, zploštělého nebo válcovitého tvaru pocházejí také z jiných soudobých sídlišť (cf. např. Knovíz: *Schmidt 1893–95b*, 264, *tab.* XIV:5,13; *Hartl 1971–72*, 40–41, *Abb.* 19:5; *Taf.* X:5–6; *Brozánky: Matiegka 1896–97*, 568, XXIV:2,25; Březno u Loun: *Pleinerová – Hrala 1988*, 135, *obr.* 42:18, *tab.* XXIII:9,12; Hořany: *Jiráň – Rulf – Valentová 1987*, 85, *obr.* 8:12) a vyskytnou se rovněž v lužických žárových hrobech (např. Hrušov, Kunětice: *Vokolek 2003*, 44, *tab.* 63:5; 140:10). Otevřenou otázkou ovšem zůstává interpretace těchto bulav, neboť se zcela určitě nejedná o přesleny a také jejich používání na způsob závaží či setrvačnicků při nějakých specifických výrobních činnostech nebo jiných aktivitách se nezdá příliš pravděpodobné. V žádném z probíraných případů nejde ani o bolas (?) s podélnými žlábkami k úvazu na šňůru, užívaný k lovu zvěře, jak jej známe z výšinného knovízského sídliště na Špičáku u Mikulovic, okr. Chomutov (*Smrž – Mladý 1977*, 41, *obr.* 4:3).

V souvislosti s nálezy nevrtných kamenných koulí v Březně u Loun nabízí J. Hrala jako jeden z možných výkladů, že se jednalo o náboje do praku, přičemž kulovité exempláře s otvory, na lokalitě rovněž zastoupené, byly navlékány na šňůru coby výzbroj bojovníka (*Pleinerová – Hrala 1988*, 135). O tomto vysvětlení lze značně pochybovat, stejně jako o užívání bulav ve funkci pracovních nebo bojových mlatů, proti němuž hovoří měkkost nejběžněji užívané suroviny (opuka, vápenec, pískovec) i relativně úzké průvrty, umožňující navlečení jen na dosti tenkou násadu.

Kamenné bulavy sice již působí v mladší a pozdní době bronzové velmi anachronicky, neboť jsou ve středoevropském prostoru obecně spojovány především s eneolitickým kulturním prostředím (cf. *Berounská 1987*), avšak jejich opakující se výskyt (včetně nejruznějších polotovarů) v mladších kontextech nelze považovat za náhodný. Jistě nelze zcela vyloučit, že občas nedocházelo i k nálezům starších eneolitických bulav a jejich uchovávání či užívání lidmi doby bronzové, podobně jako se to někdy dělo s jinými druhy broušené kamenné industrie, ale těžko tomu tak bylo ve všech případech. Tímto způsobem bychom snad mohli vysvětlit např. nález basaltové bulavy, patřící zřejmě kultuře se šňůrovou keramikou, ve štítarské jámě z Prahy-Hostivaře (*Hrala 1983*, 170, *obr.* 1).

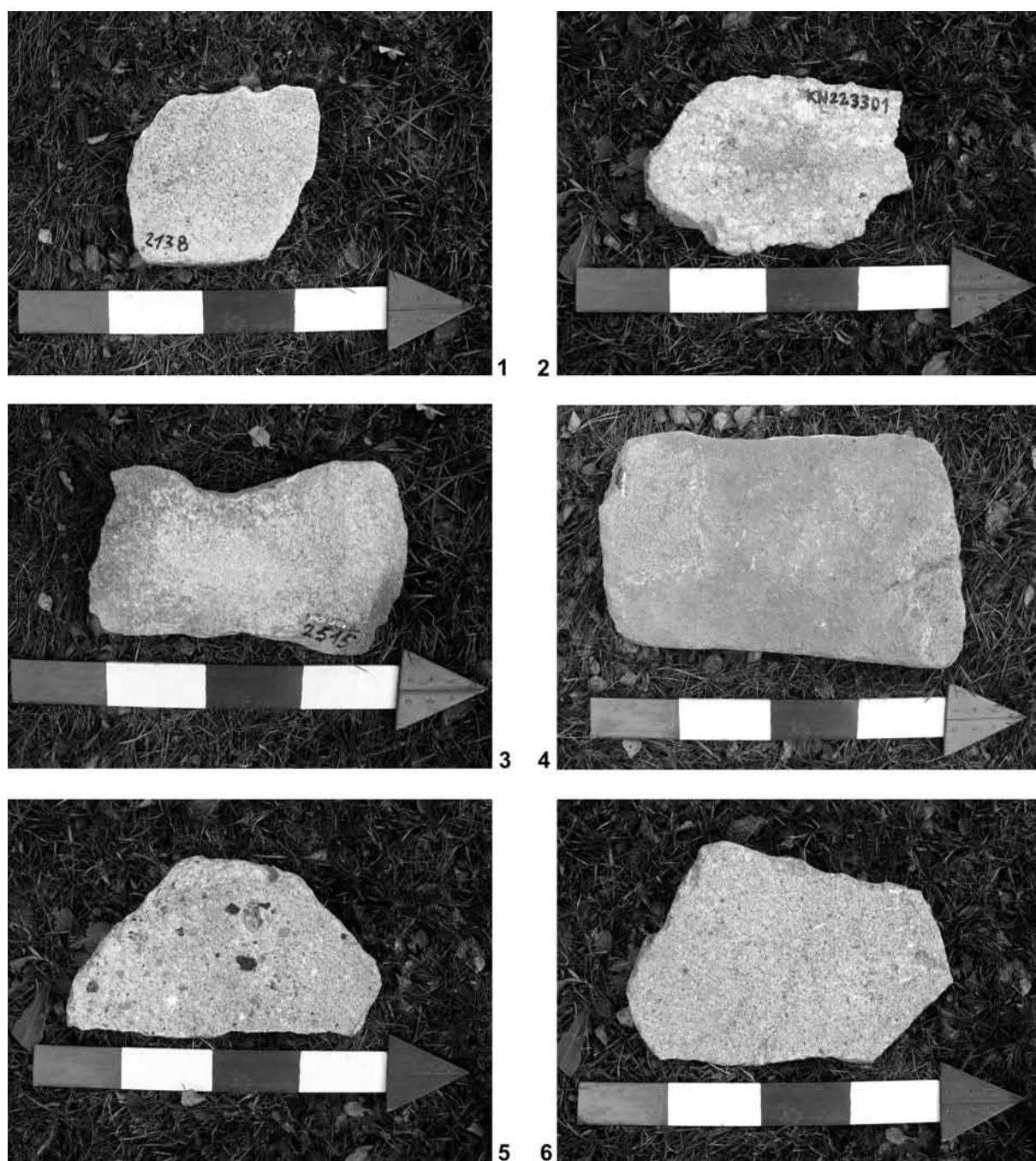
Nálezová situace v Kněževsi však zřetelně ukazuje, že zde během intenzivního mladobronzového osídlení probíhala také výroba nejruznějších kamenných předmětů z měkkých místních surovin, mezi nimiž nalezneme i artefakty velmi podobné typickým eneolitickým bulavám. Ty zde stojí na konci

Obr. 192. Kněževes, okr. Praha-západ. Kamenné podložky na drcení obilí. 1–2 – obj. 830/98; 3 – obj. 1548/98; 4 – obj. 1643/98; 5–6 – obj. 2038/98; 7–8 – obj. 2064/98. Foto L. Smejtek

jakési pomyslné morfologické řady, začínající plochými provrtanými kotoučky a plynule pokračující přes silnější exempláře až k válcovitým či kulovitým tvarům. Všechny tyto kamenné předměty nemohou logicky náležet staršímu období a není proto důvod, proč by bulavy měly být výjimkou jen pro svoji vnější tvarovou shodu.

U eneolitických kamenných bulav se nejčastěji předpokládá, že se ve střední Evropě používaly jako úderná zbraň, resp. hlavice válečných kyjů, přičemž asi již od této doby nabývaly i symbolického významu ve smyslu odznaku bojovníka (Berounská 1987, 52–54). Jak se situace v tomto směru vyvíjela dále těžko odhadovat, ačkoliv určitou symbolickou funkci si tyto artefakty jistě mohly udržet i v mladších obdobích, kdy je ve střední Evropě stále ještě nacházíme. Na druhou stranu představa provrtané opukové koule jako nějakého mimořádného bojovnického symbolu působí ve vrcholící době bronzové přece jen poněkud anachronicky.

Obr. 193. Kněževs, okr. Praha-západ. Kamenné podložky na drcení obilí. 1 – obj. 2138B/98; 2 – obj. 2233/98; 3 – obj. 2515/98; 4 – obj. 2589/98; 5 – obj. 2625/98; 6 – obj. 2644/98. Foto L. Smejtek

Samostatnou skupinu kamenných předmětů tvoří podložky na drcení obilí (a samozřejmě také jiných organických i anorganických materiálů), označované rovněž jako zrnotěrky či drtidla, kterých bylo v Kněževsi nalezeno celkem 33, a to včetně menších fragmentů (*obr. 191–193; tab. 320:5*). Počet to není nijak vysoký, zejména pokud si uvědomíme rozsah a délku osídlení v kombinaci se zjevně oprávněným předpokladem, že si v každé rodině mleli obilí pro svoji potřebu na vlastní zrnotěrce (*Říhovský 1982a, 30; Bouzek – Koutecký – Kruta 1991, 148*). Kamenné drticí podložky jsou však poměrně trvanlivé, a pokud nedošlo k jejich násilnému přeražení či jinému závažnému poškození, jistě v domácnostech vydržely velmi dlouhou dobu, zvláště když byly zhotoveny z určité hodné ceněného „dovozového materiálu“.

K výrobě kamenných podložek na drcení obilí byly podle petrografického rozboru používány zejména arkózy a arkóзовé pískovce až slepence karbonského stáří, které se do Kněževsi musely dovážet z území mezi Kamennými Žehrovicemi a Doksy. Jako drtiče pak zřejmě sloužily různé křemencové valouny, a to jistě i některé z těch, co jsme probírali v souvislosti s otloukači a hladítky, neboť kombinace různých funkcí byla u nich asi poměrně běžná.

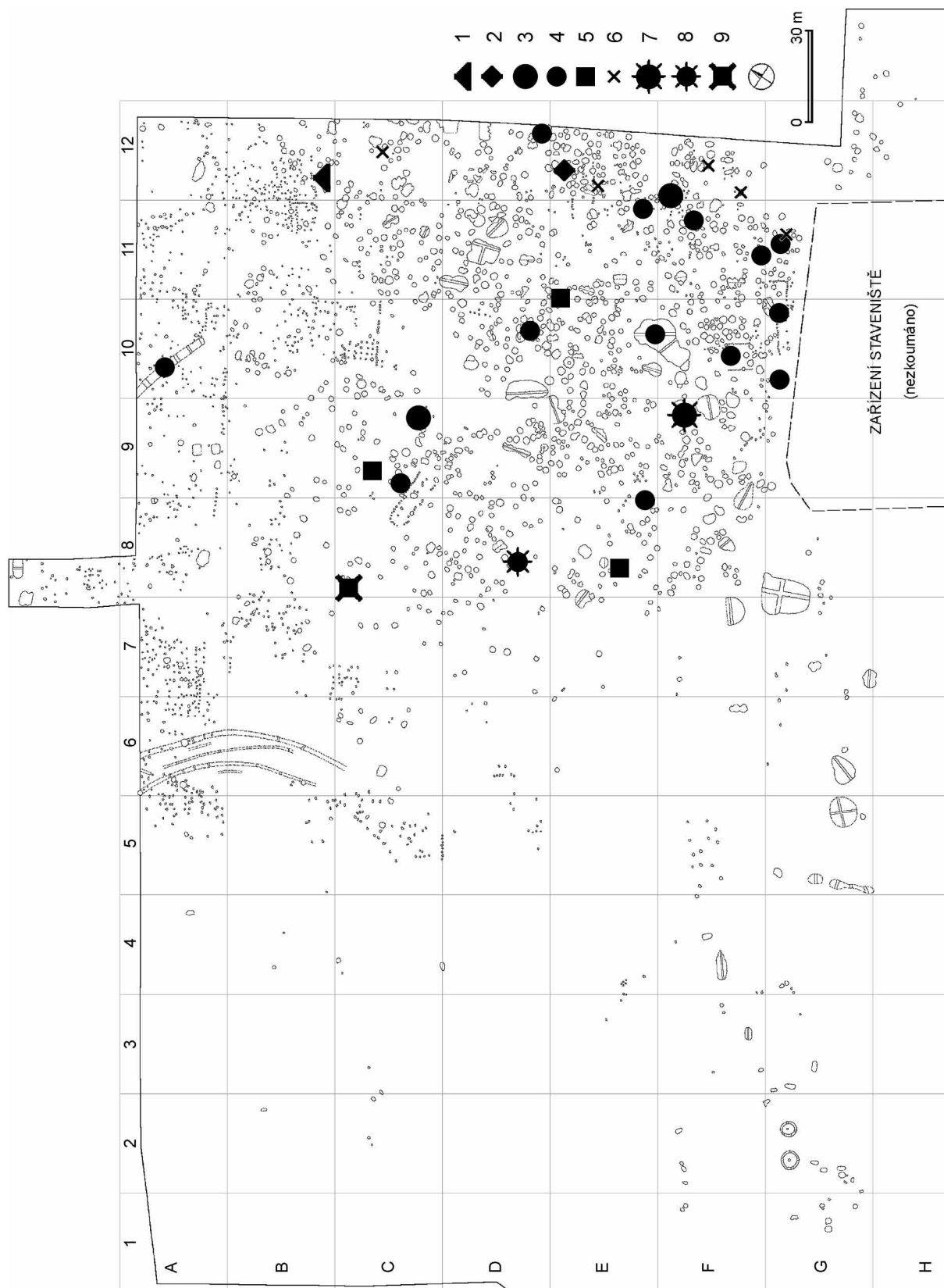
Z celých jižních Čech uvádí O. Chvojka (2009, 108–109, tab. 50:1; 64:10) z období mladší a pozdní doby bronzové jako minimální počet pouhých 39 drticích podložek, což kromě jejich nepochybně větší životnosti oproti keramice mohlo částečně způsobit i opomíjení těchto nálezů při starších výzkumech. Také při celkem rozsáhlém systematickém odkryvu knovízské osady v Březně u Loun docházelo k nálezům drtidel na obilí jen vzácně, a to jistě nebyl žádný potenciální kamenný artefakt ponechán bez povšimnutí (*Pleinerová – Hrala 1988, 135, tab. IV:2*). Při plošném výzkumu velatického sídliště s dochovanými půdorysy nadzemních staveb v Lovčičkách na Vyškovsku bylo zjištěno 13 kamenných podložek a 44 drtičů, rozmístěných dosti rovnoměrně na celé prokopené ploše, bez zřetelné koncentrace v určitém prostoru (*Říhovský 1982a, 30*).

Ty nejsou pozorovatelné ani při vynesení objektů s nálezy drticích podložek do celkového plánu výzkumu v Kněževsi, a to i při zohlednění jednotlivých chronologických horizontů (*obr. 194*). Ve dvou případech byla drtidla v objektech vrcholného knovízského horizontu Kn 4b spolu s pohozenými lidskými kostrami (obj. 2038/98: 2 ks – *obr. 192:5–6*; obj. 2399/98: 1 ks) a v objektu staršího štítarského horizontu Št 1 ležela nedaleko kompletně zachované velké zrnotěrky (*obr. 192:7–8*) samostatná ženská lebka (*obr. 223–224*). Zde se samozřejmě přímo nabízí určitá spojitost se zemědělskými rituály, při nichž byly přinášeny oběti především bohyni plodnosti a vegetace. Z hlediska prostorového rozložení lze pouze konstatovat, že objekty s drtidly a lidskými pozůstatky se nacházely spíše při západním (sektor C8 a D8) a jihozápadním okraji (sektor F9) všech mapovaných objektů s kamennými zrnotěrkami (*obr. 194:7–9*).

Zcela specifické kamenné nálezy představují hrušky grafitu, které byly v Kněževsi zjištěny ve čtyřech objektech, datovatelných do období knovízské kultury: 808/98 (Kn 2–4), 1213/98 (Kn 4), 1615/98 (Kn 4) a 1645/98 (Kn 3–4). Všechny byly na povrchu uměle obroušeny až ohlazeny, posledně jmenovaný exemplář byl navíc rýhovaný, což jsou všechno patrně funkční stopy, ukazující na způsob použití této ve středních Čechách vzácné suroviny. Ta musela být na lokalitu importována nejspíše z některého jihočeského ložiska, avšak určit přesně místo původu je v případě grafitu prakticky nemožné. Kromě starších širěji založených úvah o exploataci a využívání této významné jihočeské suroviny (*Beneš 1978*) se speciálně nálezům grafitu v knovízské kultuře věnovaly i některé pozdější práce (cf. *Smejtek 1998; Chvojka 1999; 2009, 110–111*), takže celou problematiku není nutno na tomto místě znovu podrobně rozebírat.

Jen na okraj poznamenejme, že rozsáhlý výzkum v Kněževsi opět potvrdil obecně známý optický kontrast mezi objemem produkce knovízské a štítarské tuhované keramiky na straně jedné a nalézaným množstvím surového grafitu v soudobých objektech na straně druhé. Tento rozpor je však pouze zdánlivý, neboť právě cennost suroviny na územích mimo jižní Čechy způsobovala její téměř kompletní spotřebování v procesu hrncířské výroby, kdy jistě nedocházelo k výraznějšímu plýtvání a záměrně odhazování zřejmě nebyly ani poměrně malé „zbytky“. Ty se archeologizovaly zřejmě jen zcela náhodně, protože i drobnější kousky grafitu se po obroušení a zmenšení v důsledku tření o povrch vysušených či částečně vypálených nádob daly ještě rozdrtit (na kamenné podložce?) a po smíchání s nějakým polotekutým médiem (nejspíše tukem?) bylo možné grafit nanášet na keramiku (cf. *Adámek 1961, 123*).

Tato druhá technika mohla být variantní, případně užívaná jen u určitého druhu nádob či dekoru (např. přetírání jemné ryté výzdoby kusem „pevného“ grafitu by jistě vedlo k jejímu poškození), každopádně ji však nelze archeologicky doložit. Naproti tomu obrus a ohlazení náhodně dochovaných kousků primární suroviny se zdá svědčit pro přímé „kontaktní tuhování“ hliněného povrchu hruškami grafitu. Vedle tuhování keramiky byl grafit v mladší a pozdní době bronzové prokazatelně používán také k tu-

Obr. 194. Kněžves, okr. Praha-západ. Časoprostorové rozložení objektů s nálezy kamenných podložek na drcení obilí. 1 – Mo/Kn 1 (2 ks); 2 – Kn 2 (1 ks); 3 – Kn 4 (2 ks); 4 – Kn 4 (1 ks); 5 – Št 1-2 (1 ks); 6 – Kn 2-4 (1 ks); 7 – Kn 4b: objekt s lidskými pohřby a 2 drtidly; 8 – Kn 4b: objekt s lidskými pohřby a 1 drtidlem; 9 – Št 1: objekt s lidskou lebkou a drtidlem

hování některých negativů licích forem, což je i případ kadlubu na odlévání dlát s tulejí, nalezeného v Kněževsi. Otírání surové tuhy o přece jenom tvrdší a hrubší pískovcový povrch nějaké licí formy mohlo teoreticky způsobit i „rýhování“ hrudky z objektu 1645/98. Je však třeba si uvědomit, že spotřeba grafitu v kovolitectví byla nesporně mnohonásobně menší, než při výrobě početné tuhované keramiky, a tomu odpovídá i pravděpodobnost zmíněné interpretace.

Na závěr kapitoly o kamenné industrii si ještě všimneme značně neobvyklého nálezu krystalu křemene z objektu 2166B/98, datovaného do starší fáze vrcholného knovízského horizontu Kn 4a. Tento krystal obecného křemene je tvořen spojkou klenců a hexagonálního hranolu, přičemž ve vrcholu přechází obecný křemen do křišťálu s četnými závoji (*phototab. 15:4*). Plochy hranolu, v němž je vyvinut obecný poloprůhledný křemen, jsou zdrúzovatělé četnými srůsty, obsahujícími hnědočerné limonitové povlaky a šedožlutohnědou hmotu neznámého původu. Detailní chemická analýza, provedená na elektronovém analyzátoru v laboratoři Geologického ústavu AV ČR v Praze (Z. Korbelová a V. Šrein), prokázala ve vzorku odebraném ze spodní části krystalu vysoký obsah vápníku s příměsí mědi a barya. Vzhledem k nepřítomnosti fosforu lze původ této organické hmoty těžko přičítat kostní tkáni, ale podle názoru přírodovědců může náležet třeba koženému obalu (váčku na amulet?), případně nějakému tmelu.

V této souvislosti se zdá být zásadní mikroskopické pozorování, které odhalilo jemné ohlazení nejdelší hrany spojky klenců, zatímco ostatní jsou dobře zachovalé, ostré. Toto ohlazení lze přičítat dlouhodobému kontaktu (tření) s nějakým měkkým materiálem, např. kůží, a to jistě i lidskou. Krystal tedy mohl být zasazen, resp. zatmelen (viz organická hmota na jeho bázi) do nějakého přívěsku-amuletu (?) a dlouhou dobu nošen na těle (krku, hrudi?) tak, že došlo k ohlazení jeho nejdelší hrany. Zcela mimořádný charakter nálezu prakticky vylučuje ohlazení jedné hrany křemene v důsledku užívání tohoto krystalu jako nějakého běžného „hladítka“.

Neméně zajímavá je i pravděpodobná provenience analyzovaného krystalu, k jejímuž stanovení bylo odborníky využito srovnání s krystaly křemene z českých lokalit, uloženými ve sbírkách Národního muzea v Praze, které zúžilo rudní výskyty na pět významných lokalit (Oloví, Stříbro, Stará Vožice, Kutná Hora a Jihlava). Detailním porovnáním drúzových ploch a výskytu limonitu se podařilo eliminovat Kutnou Horu, Jihlavu a Oloví. Podobná stavba vnitřního zakalení a charakter leptových stop pak nejvíce preferují Starou Vožici, na níž ukazuje i asociace minoritních prvků.

Krystal tedy s vysokou pravděpodobností pochází ze širšího okolí Staré Vožice a Ratibořských Hor, neboť pouze zde můžeme na vyvětralých žilních výchozech nalézt obdobný materiál. Pravděpodobnost uvedené lokalizace zvyšuje také skutečnost, že krystal neprodělal žádný vodní transport, který v tomto plochem terénu prakticky nepřicházel v úvahu. Krystal křemene byl nejspíše sebrán jako určitá kuriozita během nějaké nám neznámé prospekční aktivity (snad hledání výchozů rud barevných kovů, resp. chalkopyritu?) v linii Blanické brázdy. Za jak dlouho a v jakém kontextu se pak dostal až do Kněževsi, vzdálené vzdušnou čarou zhruba 80 km, se patrně nikdy nedovíme (Šrein – Šťastný – Smejtek – Šreinová 1999).

KULTOVNÍ PROSTOR A DEPONOVÁNÍ OBĚTIN

Při analýze keramiky vzbudily pozornost dva sídlištní objekty, které byly zaplněny keramickými zlomky, mezi nimiž jednoznačně převládaly části plochých talířovitých misek s tordovanými okraji. Jámy byly odkryty u jihovýchodního okraje skryté plochy v sektorech F10 a G11, přičemž vzdálenost mezi nimi činila zhruba 5 metrů. Datování obou těchto objektů – z našeho dnešního pohledu současných, ale ve skutečnosti nejspíše nikoliv – do mladší fáze vrcholného knovízského sídelního horizontu Kn 4b nečiní na základě dochovaného keramického materiálu žádných větších obtíží.

Objekt 2620/98 měl nepravidelně kruhový půdorys o maximálním průměru 140 cm a jeho dochované zahloubení do podloží bylo pouze 25 cm. Vzhledem k mohutné skrývce ornice i podorniční kulturní vrstvy, dosahující v těchto místech mocnosti okolo jednoho metru, můžeme důvodně předpokládat, že byla zachycena jen spodní partie (resp. dno) původně mnohem hlubšího objektu (*tab. 423*). Přesto tato jáma s poměrně homogenní šedočernou hlinitou výplní poskytla 1029 zlomků knovízské keramiky a dva amorfní kousky mazanice. Převaha fragmentů náleží talířovitým miskám, jejichž počet není snadné určit i přes slepení celé řady zlomků. V objektu jich bylo minimálně 48, avšak ve skutečnosti zřejmě nalezené střepy pocházejí z daleko více jedinců (*tab. 242:4–12; 243:1–8; 244:1–8; 245:1–14; 246:1–9*).

Sousední objekt 2623/98 byl výrazně hlubší (116 cm), zvláště představíme-li si pravděpodobnou původní úroveň terénu. Měl běžný nepravidelně kruhový půdorys (průměr 122 cm) s „hruškovitým“ rozšířením u dna, charakteristickým pro knovízské zásobní jámy na obilí (cf. *Bouzek – Koutecký 1964, 28, obr. 12*). Stejně jako předchozí objekt se zahluboval do hnědožluté zahliněné spraše, avšak lišil se zvrstvením zásypu v dolní části, kde se střídaly různobarevné kypré hlinité vrstvy s proměnlivou příměsí popela a rozpadlé mazanice (*tab. 423*). Z jámy pochází 1742 zlomků knovízské keramiky, mimo jiné také nejméně 33 plochých talířovitých misek, přičemž lze opět důvodně předpokládat, že skutečné zastoupení tohoto charakteristického keramického typu bylo mnohem větší (*tab. 250:4–6,8; 251:2–6; 252:3,5; 253:1; 254:6–9; 255:1–5,7; 256:1–5; 257:1; 258:4–6,8–9*).

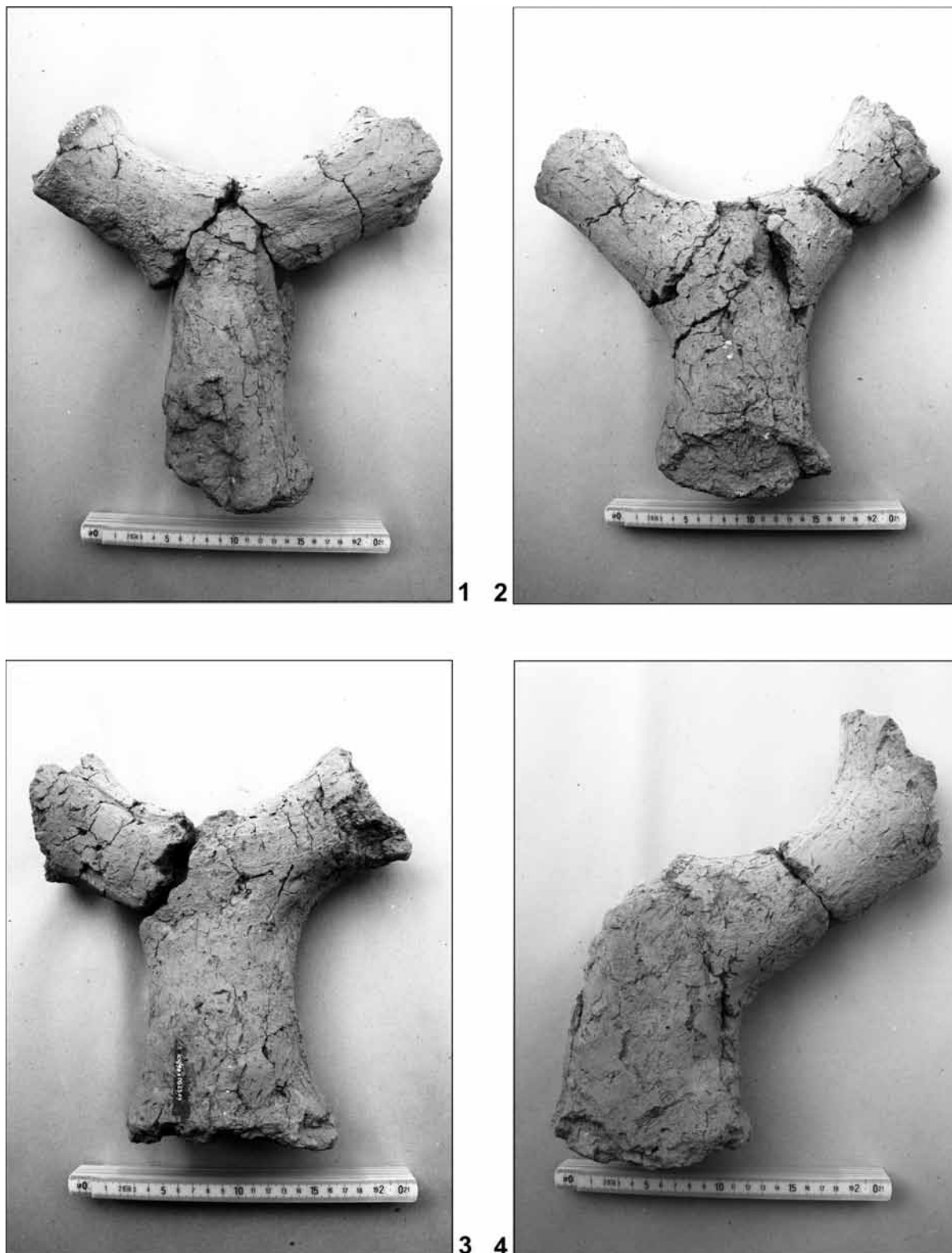
Tyto ploché talířovité misky s tordovaným vykloněným okrajem a malým uchem jsou z vnitřní strany kolem dna zdobené 2–5 soustřednými žlábkami, nad nimiž jsou v některých případech skupiny po třech až pěti důlcích, rozložené většinou do čtyř kvadrantů. Vlastní nezdobené dno je ploché, ale může zevnitř být i mírně konvexní. Nápadný je způsob úpravy povrchu, neboť důsledně tuhována a vyleštěna je jen vnitřní stěna misek, kde kovový lesk grafitu zvýrazňuje zahloubenou výzdobu i okrajové tordování. Vnější povrch je naopak záměrně ponecháván neupravený až vyloženě hrubý, což jasně ukazuje, že tyto misky byly jednoznačně řešeny jako pohledové jen z jedné, tedy vnitřní strany. Malé ouško, kterým nelze prakticky prostrčit ani malíček, naznačuje, že spíše než pokládána vodorovně (na zem, stůl, polici, oltář?) byla tato keramika zavěšována svisle na stěny (domu, svatyně?).

Výjimečný keramický inventář objektu 2623/98 doplňují ještě méně obvyklé, do hnědooranžova špatně vypálené hlinité předměty, které se podařilo vyzvednout a částečně i slepit z mohutné mazanice destruktce, prostupující s různou intenzitou všemi zachycenými vrstvami (vyzvednuto bylo 707 ks mazanice). Jedná se o jakési vidlicovitě se větvící „podstavce“, zhotovené z hlíny s vysokou příměsí organických látek, zejména nadrcené slámy, různých obilek, plev apod.

Částečně zrekonstruovat se podařilo šest exemplářů, avšak ani v jednom případě se bohužel nedochovala horní část, takže si nelze udělat představu o jejich původním vzhledu, natož funkci (*obr. 195; fototab. 14:1*). Kromě toho byly nalezeny spodní části dalších pěti zřejmě totožných předmětů, což rozšiřuje celkový počet na minimálně 11 kusů. Všechny „podstavce“ se směrem k základně rozšiřují, takže s největší pravděpodobností skutečně původně stály na zemi či kolmo vybíhaly z nějaké hlinité (mazanice) plotny. Druhá varianta se zdá pravděpodobnější vzhledem k odlámání všech dochovaných bází a absenci jakýchkoliv rovných podstavních ploch. Lehké vyhlazení předních stran a mírné zploštění zezadu navozuje konkrétní představu o opření těchto předmětů o stěnu nebo o jejich přísazení k nějaké kolmé desce.

Nejlépe dochované části mají tvar široce rozevřeného Y a nepravidelně kruhový až oválný profil podstav i jednotlivých ramen. Maximální průměr podstav se pohybuje zhruba od 10 do 13 cm, průměr „větví“ je přibližně 7–10 cm a některé exempláře dosahují až 30 cm výšky. Je však třeba brát v úvahu nekompletnost všech předmětů a jejich značnou rozpadavost a drobnost v důsledku špatného výpalu,

která značně relativizuje snahu o získání přesnějších metrických údajů. Zcela nejasné je pak pokračování obou horních ramen, evidentně se dále nějakým způsobem rovněž větvících (cf. kresebnou rekonstrukci na obálce). Nasvědčuje tomu rozšíření některých dostatečně zachovaných konců, k nimž se však bohužel nedalo již nic dalšího připojit. Přestože se ve výplni objektu dalo rozlišit pět výrazných vrstev, materiál z nich, a tedy i fragmenty podstavců, bylo možné vzájemně posleovat napříč souvrstvím, což svědčí o prakticky jednorázovém zásypu.

Obr. 195. Kněžves, okr. Praha-západ. 1–4 – hliněné větvící se „podstavce“ z objektu 2623/98. Foto L. Smejtek

Velká fragmentarizace nicméně umožnila nahlédnout do pracovního postupu tvůrců těchto předmětů. Nejprve byly vytvarovány kuželovité homole o výšce odpovídající téměř celé spodní části a teprve na nich byly domodelovány konečné vnější pláště podstav a rozvětvená ramena. Časový rozdíl mezi těmito dvěma fázemi výroby způsobil, že se hlína již nikdy zcela nespojila a i po vypálení se od homolovitých jader poměrně snadno oddělují jejich pláště, případně jsou na lomech obě části ještě dnes velmi dobře rozlišitelné.

V této souvislosti se naskytá důležitá otázka, týkající se záměrnosti výpalu těchto hliněných útvarů. Ty jsou dnes velmi křehké, snadno se drobí, rozpadají a prakticky je nelze ani pevněji slepit, což však zřejmě souvisí také s kvalitou výchozí suroviny, resp. značným podílem organických látek. Nevíme sice, jak vypadala horní část „vidlic“, ani neznáme jejich celkovou výšku, avšak zdá se méně pravděpodobné, že by byly celé jen z nepálené hlíny, i když pochopitelně ani to nelze vyloučit. Pokud ovšem byly vypáleny úmyslně, pak již tehdy musely mít podobnou kvalitu a soudržnost jako dnes, což zvláště kontrastuje s uměním tehdejších hrnčírů. Například některá knovízská keramická závaží z této lokality mají kvalitu výpalu a tvrdost téměř srovnatelnou s novověkými cihlami.

Určité řešení by mohlo být v předem proponované krátkodobosti či přímo jednorázovosti užití těchto předmětů, kdy nebyla vyžadována jejich dlouhodobější stabilita, ale rozhodující roli hrálo třeba právě složení hlíny s vysokým obsahem obilných zrn z poslední úrody. Zlehka vypáleny mohly být záměrně předem a po nějakém obřadu rituálně zničeny, avšak také k tomu mohlo dojít při neúmyslném požáru nějaké nadzemní konstrukce (svatyně?), ve které se zřejmě nacházely. Jednotlivé fragmenty „rozvětvených podstavců“ či „stromů života (?)“ pak byly spolu s obětinami (plochými talířovitými miskami atd.) vhozeny do již nefunkční, ale dosud nezaplňené obilnice, přičemž část votivní keramiky skončila i v další jámě, ležící nedaleko. Tato interpretace objektu bez mazanice však nemusí být jednoznačná, neboť se může jednat také o doklad rituálního uložení („pohřbení“) obětí nebo jejich části do zvláštní jámy ještě v době fungování svatyně.

Kromě zmíněných „podstavců“ bylo v objektu 2623/98 také 12 větších deskovitých kusů mazanice s poněkud nedbale uhlazenou rovnou až mírně zvlněnou horní plochou. U pěti fragmentů je patrný zaoblený okraj „desky“ a v jednom případě lze dokonce pozorovat vyklenutí horní plochy tak, že by se mohlo jednat o náběh na nasazení jednoho z vidlicovitých podstavců. Barva, vypálení i složení hlíny s vysokým podílem obilných zrn a slámy jsou zcela totožné s podstavci, s nimiž měla tato plata zřejmě funkční souvislost.

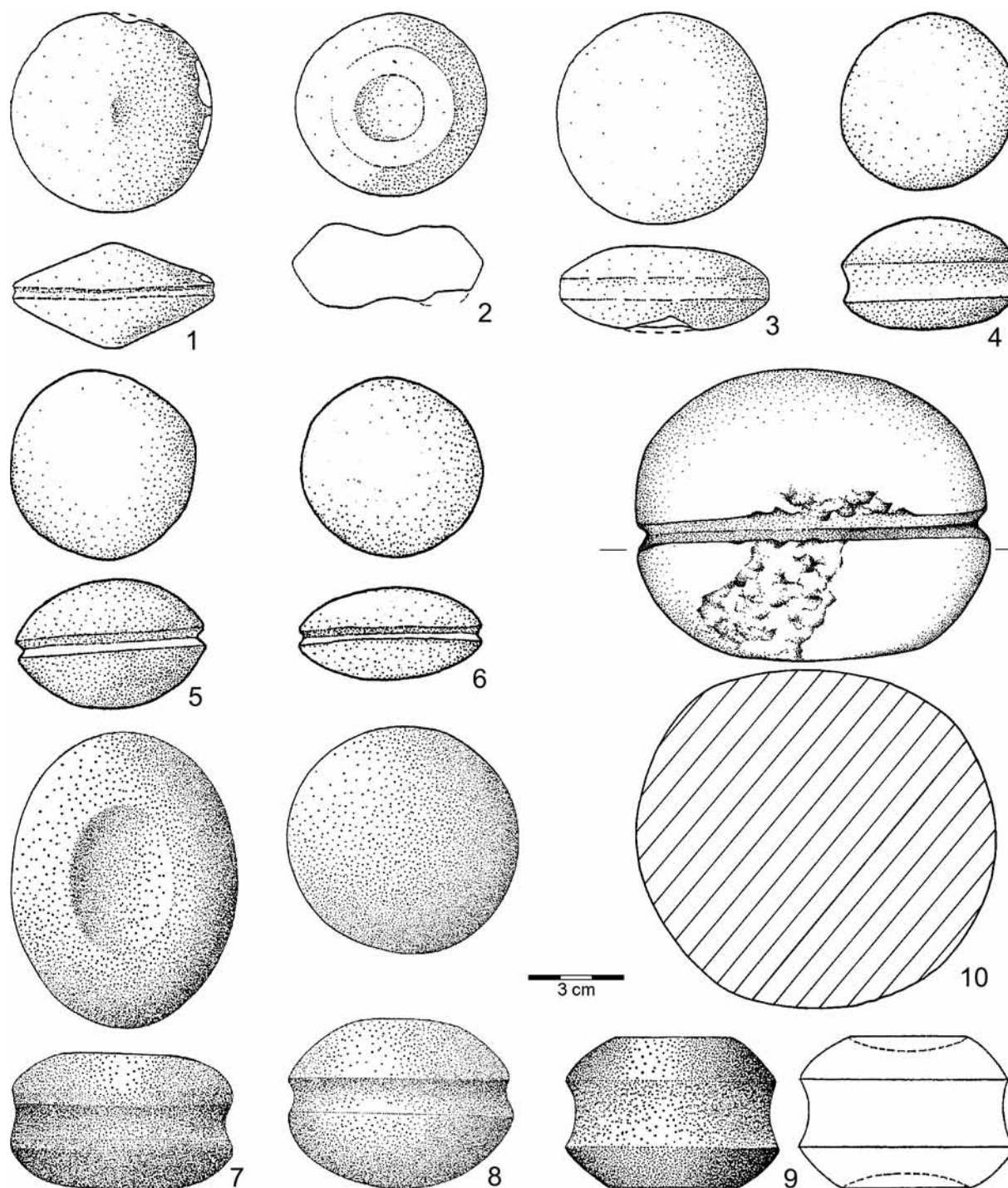
Další tři dochované rozměrnější části nějakého hliněného výmazu se od ostatních odlišují svojí světle hnědou až místy šedavou barvou a zejména výraznými otisky štípaného dřeva. Materiál není tolik drolivý a působí celkově kompaktněji, i když rovněž obsahuje poměrně dosti organických příměsí. Zřejmě se jedná o pozůstatky omazání shořelé nadzemní dřevěné konstrukce, snad přímo dotyčné svatyně.

Objekt 2623/98 obsahoval vedle soupravy plochých talířovitých misek a pozoruhodných hliněných útvarů ještě jeden mimořádný artefakt, kterým je velký kulovitý kamenný předmět s pravidelným žlábkem, probroušeným po obvodu (*obr. 196:10; tab. 326:5*). Jeho povrch byl pečlivě uměle obroušen do hladka, avšak jsou na něm patrné stopy druhotného otlučení, částečně poškozujícího i vlastní žlábek. Rozměry tohoto šedočerného, slabě nazelenalého předmětu mírně zploštělého tvaru o váze 1670 gramů jsou 112 × 91 mm. Podle petrografického určení se jedná o znělec, tedy jednoznačně importovaný terciérní neovulkanit českého masivu, pocházející možná z lokality Mariánská skála v Ústí nad Labem. Pro upřesnění provenience horniny by však bylo nutno zhotovit petrografický výbrus.

Interpretace tohoto kamenného předmětu není zcela jednoduchou záležitostí a jeho význam podtrhuje i skutečnost, že byl zhotoven ze suroviny, jejíž ložiska se nacházejí v poměrně značné vzdálenosti od knovízské osady u Kněževsi. V zásadě se mohlo jednat o kulovitý mlat nebo závaží. Nasvědčuje tomu především pečlivě vypracovaný oběžný žlábek, který je však poměrně úzký a svědčil by spíše ve prospěch druhé varianty, neboť si lze jen s obtížemi představit způsob upevnění na dřevěnou násadu. Kamenný mlat by musel být vložen do vidlice či rozštěpu a ovázan, ale stejně by se toto spojení nevznačovalo přílišnou stabilitou. Otlučení části povrchu rovněž může souviset až s nějakou sekundární aktivitou, neboť narušuje i žlábek. Používání různých kamenných otloukačů bylo ostatně na lokalitě běžné, jak vidíme z četných nálezů různých valounů se zřetelnými úderovými plochami. Žádný však nebyl opatřen žlábkem ani uměle obroušován do pravidelného tvaru.

Podobné kamenné předměty s oběžnými žlábkami ze sídlišť z období popelnicových polí v jižním Německu jsou považovány za doklady zpracování kovů, resp. kovotepecké nástroje (*Jockenhövel 1986, 219, 230–232, Abb. 5:A–B; 11:B1*). Jsou však menší než exemplář z Kněževsi a jejich žlábků bývají naopak spíše širší (*obr. 196:7–9*).

Druhou možností je interpretovat tento předmět jako závaží, čemuž by lépe vyhovoval úzký žlábek k úvazu. Otázkou ale zůstává, k čemu takovéto závaží sloužilo a proč bylo tak náročně zpracováno, navíc z tvrdé horniny ze vzdálených zdrojů. Vzhledem k jeho velikosti a z ní plynoucí hmotnosti můžeme zřejmě vyloučit závaží k rybářským sítím, přestože je pravděpodobné, že některé menší kamenné či hliněné exempláře asi byly k těmto účelům využívány (cf. Štorch 1913). K napínání osnovy tkalcovských stavů pak sloužila jehlancovitá a kuželovitá závaží různých velikostí, vyráběná v Kněževsi ve velkém počtu z běžné hrncířské hlíny.

Obr. 196. Kamenná závaží z doby bronzové z Itálie. 1–3 – Frattesina; 4 – Scandiano; 5 – Gazzado; 6 – Montale. Kamenné kovotepecké (?) nástroje z období popelnicových polí z jižního Německa. 7 – Burkheim; 8 – Bad Buchau-„Wasserburg“; 9 – Säckinggen. Kamenné závaží (?) z objektu 2623/98 v Kněževsi u Prahy (10).
1–6 podle Bouzek 2004a; 7–9 podle Jockenhövel 1986

Tvarově velmi příbuzná jsou kamenná závaží z doby bronzové z Itálie (*obr. 196:1–6*), spojovaná se středomořskými váhovými systémy, která však jako analogie mají jeden zásadní nedostatek, a to mnohem menší velikost (*Bouzek 2004a*, 299–302, *obr. 2*; *2004b*, 43–44, *obr. 2*). I v pestrém souboru 149 egejských závaží z lodního vraku, objeveného v Uluburun na jihu Turecka můžeme najít jen dvě závaží o hmotnosti přesahující jeden kilogram. Tato loď vezla kromě dalšího bohatého nákladu také např. deset tun (!) ingotů kyperské mědi či tunu (!) cínu a podle dendrochronologických dat se potopila v roce 1305 BC nebo krátce poté. Vyzvednutá závaží byla vyrobena z různých druhů kamene (vápence, hematitu, limonitu, dioritu, steatitu, hadce apod.), bronzu i olova a měla značně variabilní tvary (soudkovité, bochníkovité, lichoběžníkové, krychlové, hranolové, diskovité, klenuté, nepravidelné apod.), včetně zoomorfních či antropomorfních, nikdy však podobu mírně zploštělé koule s obvodovým žlábkem.

Detailní výpočty ukázaly, že nejčastěji se vyskytovala závaží o hmotnosti zlomků, resp. násobků základní měrné jednotky cca 9,3 g (tzv. syrský standard). Druhá nejužívanější váhová jednotka mezi závažími z Uluburun byla zhruba 8,3 g (tzv. mezopotámský standard). Na lodi zcela chyběla závaží, odpovídající egejskému talentu (cca 28–29 kg) či jeho zlomkům, která by mohla být užívána při vážení těžších materiálů, jako např. měděných nebo cínových ingotů. Některé novější středomořské sídlištní nálezy ovšem naznačují, že větší váhové jednotky mohly mít prostou podobu velkých přírodních kamenů. Mezi těmi, které tvořily lodní zátěž, však i ty nejtěžší vážily jen několik kilogramů (*Pulak 2000*, 247, 257–264, Table 17.1, Fig. 17.2; 17.3). Po zániku mykénské civilizace se jako váhový standard rozšiřuje fénický šekel (7,9 g) a jeho násobky. Ten nebyl užíván jen v oblasti přímého fénického vlivu, ale zřejmě i hlouběji uvnitř evropského kontinentu (*Ruiz-Gálvez 2000*, 275–276). Zde byla propočty na základě depotů stanovena větší váhová jednotka (talent) v hodnotě přibližně 31,4 kg, což je údaj, blízký se značně talentu egejskému (*Bouzek 2004a*, 300).

Podíváme-li se na závaží z Kněževsi z pohledu výše uvedených váhových systémů, pak nezbyvá než konstatovat, že představuje dvěstěnásosek základní jednotky 8,35 g či necelou dvacetinu předpokládaného „středoevropského talentu“. Ve světle těchto faktů nelze hypotézu, že by se skutečně mohlo jednat o závaží ve smyslu větší váhové míry, zcela odmítnout. Důvod jeho uložení v předpokládané svatyni není sice jasně prokazatelný, ale ani až tak nepochopitelný. Místo kultu mohlo dost dobře být i centrem redistribuce pro celou komunitu a ať již by bylo s jeho pomocí váženo cokoliv, jistě si zasloužilo uchovávaní na důstojném místě pod vyšší ochranou. Tento výklad ovšem neřeší, v které fázi užívání před konečnou archeologizací došlo k částečnému otlučení povrchu.

Vlastní podobu kultovního místa lze jen velmi obtížně rekonstruovat, i když je pravděpodobné, že se jednalo o nějakou dřevěnou nadzemní stavbu či snad stavební okrasek, sestávající ze zastřešených i otevřených konstrukcí. Výzkum sice zachytil v těsném sousedství obou zahloubených objektů mimo jiné také řady kulových a sloupových jam, avšak bohužel bez zřetelnějšího půdorysného uspořádání. Některé linie menších kulových jamek mohly být také součástí oplocení „posvátného areálu“. Rovněž nejasný je vztah pravděpodobných nadzemních konstrukcí k zásobním jamám (obilnicím), kterých se v těchto místech nacházelo poměrně velké množství. Zastoupeny jsou objekty prakticky ze všech vývojových etap (vyjma Št 2), i když vrcholný knovízský horizont Kn 4 celkem pochopitelně převažuje.

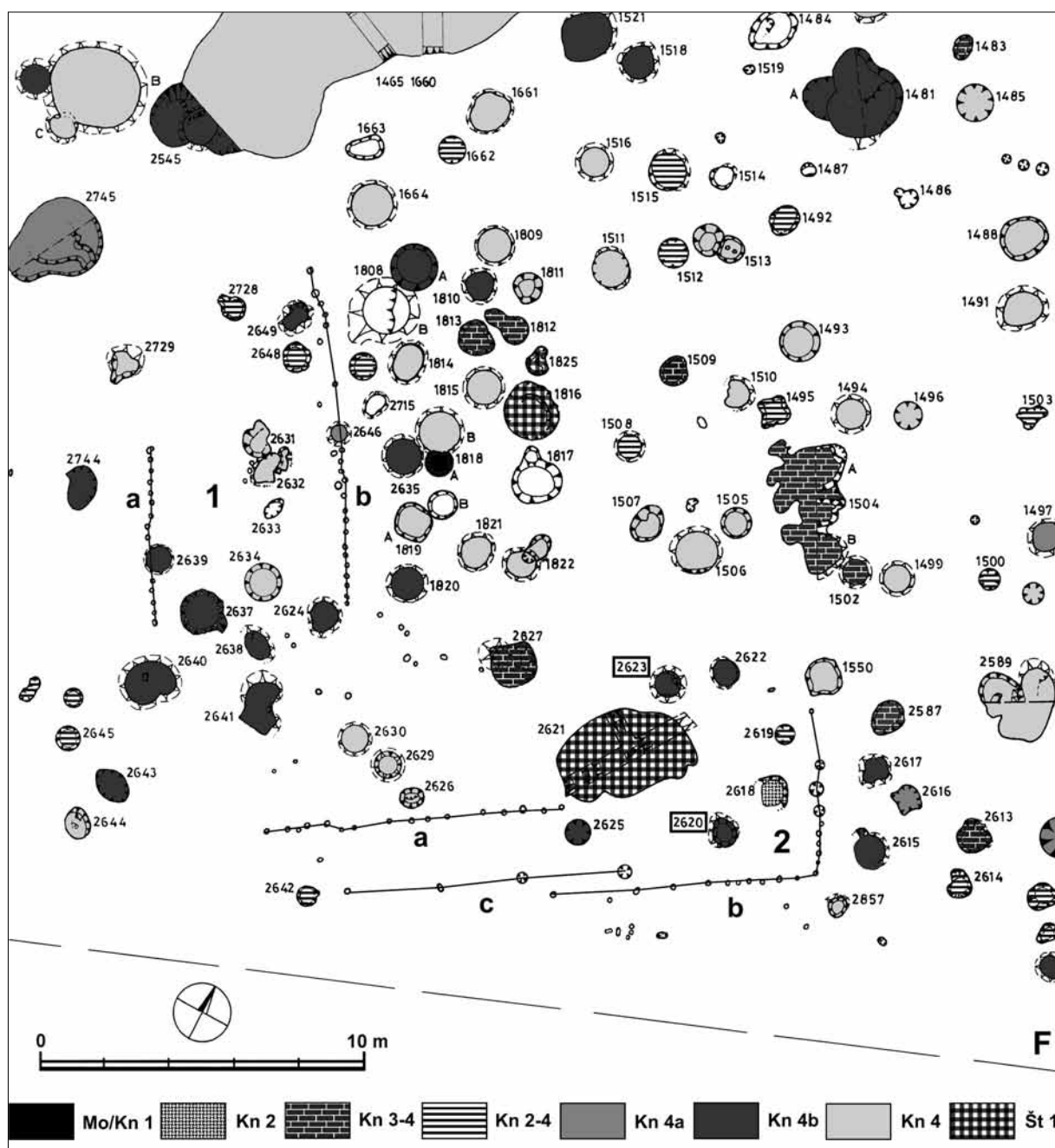
Dvě rozeznatelné konstrukční struktury (F1, F2) spolu zřejmě nějak souvisely, přičemž se zdá, jakoby jámy do určité míry respektovaly severovýchodní stěnu (1b) „stavby“ 1 a do jejího interiéru částečně vstupovaly až během vrcholného knovízského horizontu Kn 4. Tehdy také zřejmě došlo minimálně ve dvou případech k superpozicím, resp. narušení obou linií kulových jamek většími objekty (2639/98, 2646/98). Oba objekty s plochými talířovitými miskami se nacházely v „areálu“ sousední struktury 2, kde však byl kromě dalších jam mladší fáze vrcholného horizontu Kn 4b (obj. 2622/98, 2625/98) i objekt staršího knovízského horizontu Kn 2 (2618/98) a „hliník“ (?) z přechodného knovízsko/štitarského horizontu Kn/Št 1a (obj. 2621/98). Přesto by snad celková horizontálně stratigrafická situace mohla naznačovat, že okrasek 2 je relativně mladší (*obr. 197*).

Během výzkumu v Kněževsi se tedy podařilo odhalit nejspíše knovízský kultovní prostor, mající zřejmě podobu nějaké nadzemní svatyně. Ukazují na to především dva objekty s množstvím plochých talířovitých misek, které mohly být jako obětiny zavěšovány na stěny, případně na ně ve vodorovné poloze šlo klást další votivní dary (jidelní obětiny?). V jedné z těchto jam (2623/98) se navíc našly hliněné rozvětvené podstavce, které se do ní zřejmě dostaly spolu s dalšími početnými fragmenty mazanice po destrukci nadzemních částí stavby, či minimálně jejího vnitřního vybavení. Tomu by odpovídaly i popelovité a silně přepálené vrstvy ve spodní části zásypu objektu.

Sousední jáma 2620/98 však stopy požáru nenesla a navíc prakticky obsahovala jen keramiku s výraznou převahou talířovitých misek. V tomto případě by se dalo uvažovat také o záměrném keramickém depozitu socio-kultovního významu, který nicméně s největší pravděpodobností souvisel s funkcí před-

pokládáné svatyně. Přestože keramické depoty známe i z jiných lokalit knovízské kultury (např. Droužkovice: Smrž 1977; Čachovice: Smrž 1981; Praha 4-Modřany: Kovářík 1979; Žatec-Macerka: Bouzek – Sklenář 1987, 34; Květnice: Špaček – Bouzek – Koutecký – Kyselý – Stloukal 2008; pro lužickou kulturu cf. např. Chabařovice: Bouzek – Koutecký – Kruta 1991, 152–155), nemůžeme charakter rituálů, provozovaných ve zdejším sakrálním prostoru, spolehlivěji identifikovat. Spíše než o přísežné picí obřady spojené s libacemi se snad jednalo o přinášení různých forem především jídelních obětí božstvům vegetace, úrody a plodivých sil (podrobněji k problematice i s přehledem literatury cf. Palátová – Salaš 2001; 2002).

Ploché a převážně značně mělké talířovité misky mohly jen obtížně sloužit k nabírání tekutin z větších nádob během přísežných rituálů a rovněž pití přes vyhnutý a navíc důsledně tordovaný okraj by jistě bylo mimořádně nepohodlné, ačkoliv J. Bouzek k tomu poznamenává, že i v jiných oblastech jsou nízké fiály také nádobami k libacím (Špaček – Bouzek – Koutecký – Kyselý – Stloukal 2008, 262–263).

Obr. 197. Kněžvese, okr. Praha-západ. Rozlišení objektů podle časových horizontů v prostoru předpokládaného kultovního místa. F – kumulace kůlových/sloupových jam s hypotetickými lineárními útvary, vytvářejícími dvě struktury: 1a–b; 2a–c

Vzhledem k tvaru, výzdobě a vysoce kovově lesklému tuhování vnitřní (čelní) pohledové stěny talířovitých misek nelze vyloučit, že symbolizovaly např. sluneční kotouč a byly tedy obětinami sami o sobě, jak si ukážeme dále.

MÍSY S TORDOVANÝM OKRAJEM A SLUNEČNÍ SYMBOLIKA

Mísy s tordovaným okrajem se v knovízské kultuře vyskytují po celou dobu jejího trvání (Br D-Ha A2/B1), a to v různých tvarových variantách i rozměrech. Některé jsou hluboké a dosahují poměrně značných velikostí, jiné jsou naopak velmi ploché až talířovité. Mohou být také opatřeny ouškem, což zvláště u menších nízkých tvarů vede k určité terminologické nejednotnosti a tyto exempláře bývají označovány i jako talířovité šálky (cf. např. *Smrž 1977*, 138). Zde se však budeme přidržovat názvu talířovité misky, neboť mísy obecně zajisté mohou mít ucho, avšak bezuchý šálek, resp. koflík lze z morfolo-gicko-terminologického hlediska akceptovat jen těžko. Navíc se nezřídka jedná o široce rozevřené a značně ploché tvary, z nichž část ouško prokazatelně nikdy neměla.

Mísy s tordovaným okrajem bývají často na vnitřní straně tuhovány a zdobeny koncentrickými, ob-loukovitými či přímými žlábkami, rytými liniemi, šrafovanými trojúhelníky, mělkými důlky nebo vpichy. Vnitřní chronologii tohoto keramického fenoménu se zatím nepodařilo detailněji propracovat a lze pouze předpokládat, že se vývoj ubíral zhruba po linii od hlubších mís s přímými rozevřenými stěnami (nepřesně nazývanými „kónické“), přes mísy oblé či esovité, až ke zcela plochým talířovitým tvarům (*Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, Fig. 32:19,21; *Hrala 1973*, 72–73; *Smrž 1977*, 140; *Kovářík 1979*, 486–487; *Pleinerová – Hrala 1988*, 117–118). Musíme ovšem počítat s mnoha souběžnostmi, lokálními odchylkami a časoprostorovým prolínáním jednotlivých tvarů i motivů ornamentu.

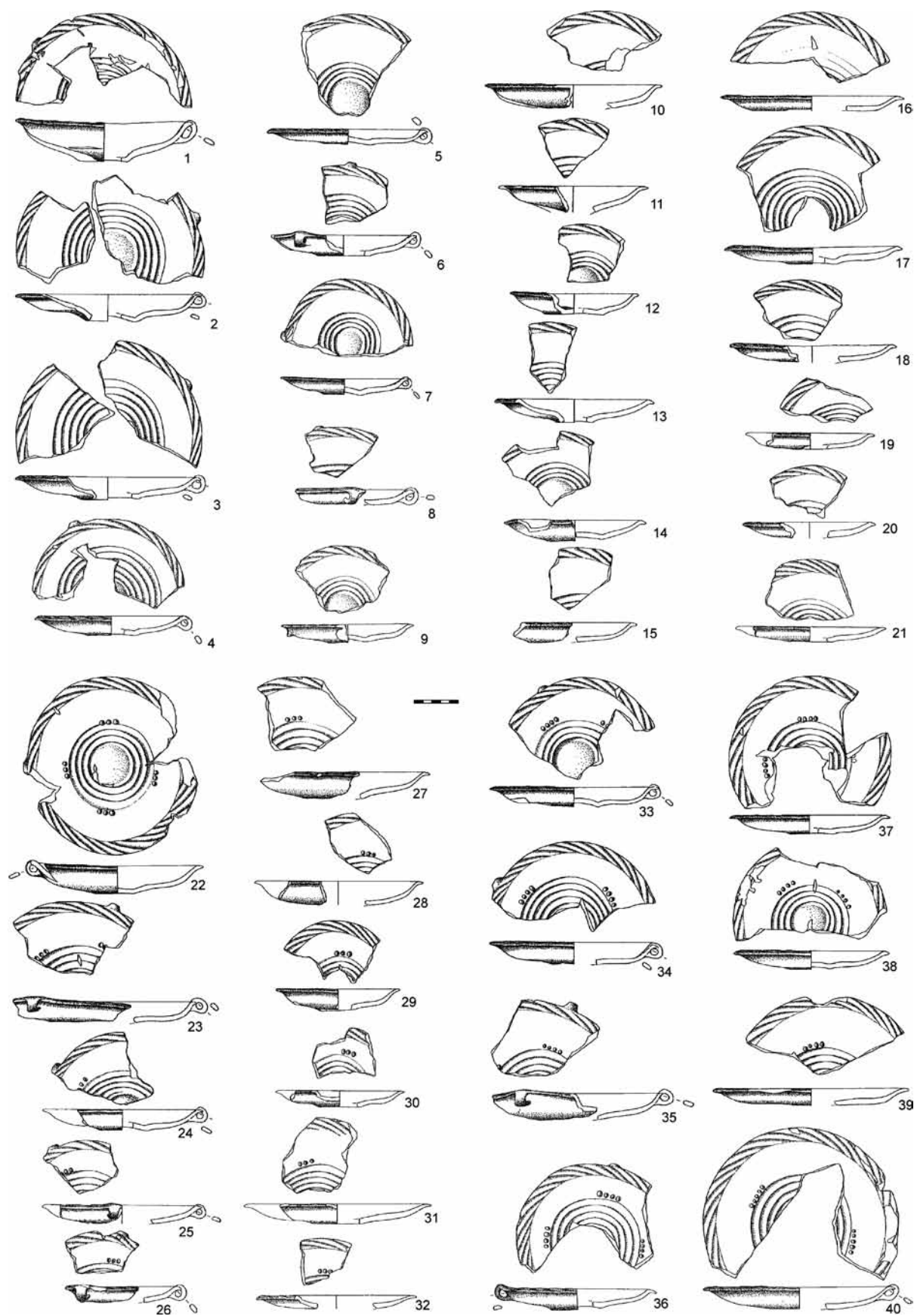
Vnitřní strana misek s tordovaným okrajem z Kněževsi byla tuhována a vyleštěna do kovového lesku (*phototab. 13:4*). Jejich vnější strana však záměrně zůstala hrubá a neupravená. Okolo dna, často konvexního, je výzdoba tří až pěti koncentrických žlábků, nad nimiž mohou být protilehle (křížem) umístěné skupiny tří, čtyř a výjimečně i pěti mělkých důlků. Většina misek zřejmě měla při okraji malá („nefunkční“) ouška (*obr. 198*). Celkový vzhled a povrchová úprava naznačují, že tyto talířovité misky zřejmě sloužily jako „podložky“ pro obětiny (méně pravděpodobné je v tomto případě jejich užívání při libacích spojených s přísežnými rituály), či to byla votiva sama o sobě a svým způsobem by nám rozšiřovala již tak dost pestrý kultovní/sakrální mobiliář období popelnicových polí (cf. *Podborský 2006*, 272; *Švecová 2004*, 387–388). Misky mohly být také zavěšovány s pomocí nějakého organického materiálu, na což ukazuje jednostranné tuhování i výzdoba a jen velmi malá ouška. Z čelního pohledu by pak tyto „závěsné talíře“ mohly dobře symbolizovat sluneční kotouč.

Typologicky velmi podobné jsou tordované misky ze známého keramického depotu z Droužkovic u Chomutova, který obsahoval 53–55 nádob, naskládaných v jámě dny vzhůru do pěti přibližně stejně vysokých sloupců (*Smrž 1977*, 137). Interpretace tohoto mimořádného nálezu coby obchodního skladu keramiky se z dnešního pohledu nezdá příliš pravděpodobná a otázkou je také jeho případné spojení s přísežnými picími obřady, po jejichž skončení byly nádoby rituálně uloženy do země (ke keramickým depotům podrobněji cf. *Bouzek – Sklenář 1987*; *Palátová – Salaš 2001*; *2002*).

Alternativním vysvětlením depotu z Droužkovic, datovaného do stupně Ha A2, by mohlo být uložení votiv z nějaké nedaleké svatyně, přičemž ploché misky s bohatou vnitřní výzdobou, blýskavým tuhováním a „vlnícími se“ okraji představovaly Slunce. Podobně jako misky z Kněževsi měly i tyto exempláře nerovné a jen rukou upravované vnější stěny, což jasně ukazuje na to, že byly „konstruovány“ jen pro jednostranný pohled. Malá ouška vyběhající z okrajů indikují možnost jejich zavěšování ve svislé poloze, snad na stěnu, oltář či něco podobného. V jednom případě byly v okraji pouze dva radiálně umístěné otvory (*obr. 199:11*), které mohly sloužit k zavěšení, ale i k začepování později odpadlého ouška.

Mnohem menší keramický depot pochází z knovízského sídliště ve Vepřku na Kralupsku (okr. Mělník). Při záchranném výzkumu na stavbě dálnice D 8 zde bylo nalezeno šest mís s tordovaným okrajem a vnitřní výzdobou, které byly položeny opět dnem vzhůru na sebe, a to podle velikosti, takže nejmenší nádoba byla vespuďu. I u těchto exemplářů se objevuje ouško, avšak umístěné na stěně poněkud níže pod okrajem (*Slabina 1993b*, 42, *obr. 22–23*).

Méně obvyklý je výskyt dvou otvorů, umístěných po obvodu pod tordovaným okrajem mís, které ukazují celkem jednoznačně na zavěšování této keramiky. Zde totiž neobstojí ani čepové nasazení ouška (muselo by být horizontální), ani reparační otvory (většinová absence dobových lomů mezi nimi). Z detailního pozorování je navíc zřejmé, že otvory nebyly vrtány druhotně, ale byly proraženy hned při výrobě, tedy s jasnou představou o jejich funkci. Vzácně se tyto otvory objevují až v nižších partiích

Obr. 198. Kněžves, okr. Praha-západ. Ploché taliřovité misky s torčovaným okrajem z obj. 2623/98 (7, 10, 27, 34, 39 – vrstva 1; 1, 33, 40 – vrstva 2; 2–4, 14, 16–17, 22, 35–37 – vrstva 3; 12, 15, 23 – vrstva 5) a obj. 2620/98 (5–6, 8–9, 11, 13, 18–21, 24–26, 28–32, 38)

blízko dna, přičemž takové umístění mísu jednoznačně diskvalifikuje jako nádobu, kterou by bylo možné používat k pití tekutin. Takový exemplář byl nalezen např. v Radonicích na Lounsku (*obr. 199:5*) v sídlištním objektu, datovaném do starší části středního období (K III–IV), tedy zhruba do stupně Ha A1 (*Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 22, Pl. XVII:4*). Několik knovízských mís s tordovanými okraji a závěsnými otvory uvádí Z. Smrž (1977, 141, pozn. 4) z Křemýže v severozápadních Čechách a zmiňuje zároveň jejich poměrně častý výskyt na území západopomořské skupiny lužické kultury v průběhu stupně Ha B.

Nověji byly mísy s tordovaným okrajem a dvěma otvory objeveny i při záchranných výzkumech na území Prahy. V roce 1999 byl během odkryvu knovízského kulturního souvrství v Praze 10-Hostivaři (výzkum společnosti Archaia – P. Kováčik, P. Vařeka; informativně cf. *Smejtek 2005, 553–554*) zjištěn exemplář se závěsnými otvory, který byl navíc z vnitřní strany opatřen celkem neobvyklou výzdobou, evokující ovšem opět sluneční symboliku. Kolem dna, rozděleného do kvadrantů vyplněných žlábků, orientovanými střídavě kolmo na sousední kvadrant, je důlkovaná kružnice, z níž paprscitě vyběhají jednoduché či dvojité linie důlků, zakončené shluky důlků, které se ve větší koncentraci nacházely i mezi některými paprsky (*obr. 199:6*). Zpracování knovízského keramického materiálu z výzkumu v Hostivaři není zatím dokončeno, takže tuto mísu lze datovat zatím spíše jen rámcově v souladu se zařazením většiny zdejší keramiky, tedy do stupně Ha A.

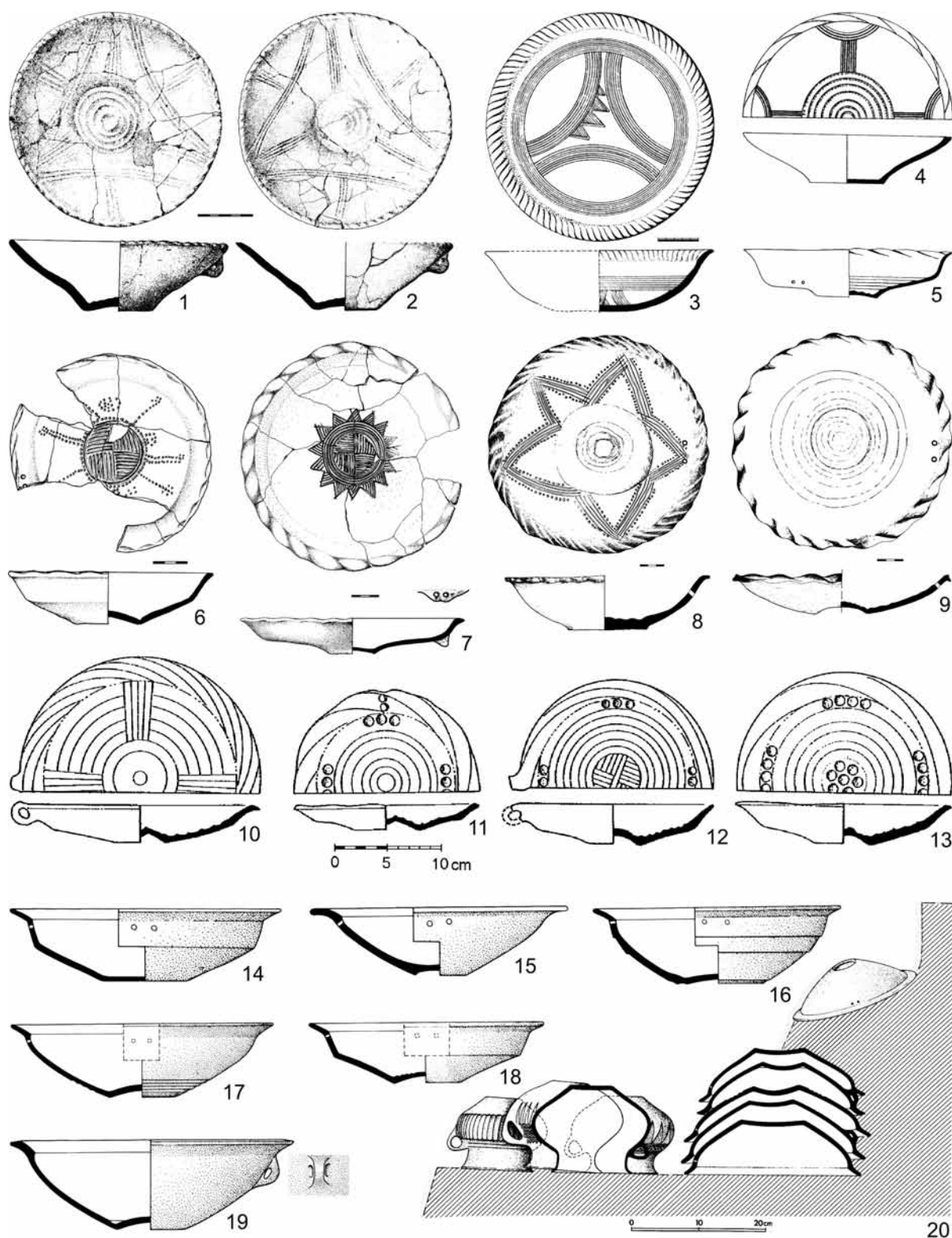
Při záchranném výzkumu společnosti Archaia v areálu bývalé továrny Františka Křížíka v Praze na Smíchově bylo na přelomu let 2004 a 2005 zjištěno souvislé pokračování pravěkého osídlení, doloženého v předchozích letech na sousedních parcelách (*Juřina – Smejtek – Stolz 2003*). Přes řadu předpokládaných recentních narušení se zde podařilo odhalit pozůstatky časně eneolitického a také mladobronzového sídliště, přičemž z hlediska sledované problematiky se jako nejzajímavější ukázal objekt, obsahující velké množství fragmentů mís s tordovanými okraji. Některé exempláře bylo možné slepit či alespoň kresebně rekonstruovat, přičemž všechny nesly základní charakteristiky tohoto keramického druhu, byť jejich variační šíře je poměrně značná. To se týká zejména profilace a vnitřní výzdoby, avšak rozdíly jsou i ve velikosti jednotlivých kusů. Objevila se zde i mísa s tordovaným okrajem, jejíž průměr dosahoval 45 cm.

U části těchto misek jsou opět bezpečně doloženy dvojice otvorů pod okraji, kterými byly nádoby záměrně opatřeny ještě před vypálením (*obr. 199:8–9*). Určení těchto keramických výrobků k zavěšení je nepochybné a i výzdoba jejich vnitřních tuhovaných stěn je dostatečně výmluvná. Koncentrace většího množství zlomků těchto mís v jednom objektu připomíná nálezovou situaci z Kněževsi a může ukazovat na skutečnost, že v jeho blízkosti nelze vyloučit původní existenci nějakého kultovního prostoru, v němž byly tyto symbolické obětiny zavěšovány. V objektu se nacházely i fragmenty nádob jiných keramických typů, avšak ty byly ve výrazné menšině. Výskyt části poměrně starobylého okřínu s dosti ostrým lomem nedovoluje příliš mladé datování (nejde-li ovšem o intruzi), takže musíme počítat nejspíše ještě se stupněm Ha A1.

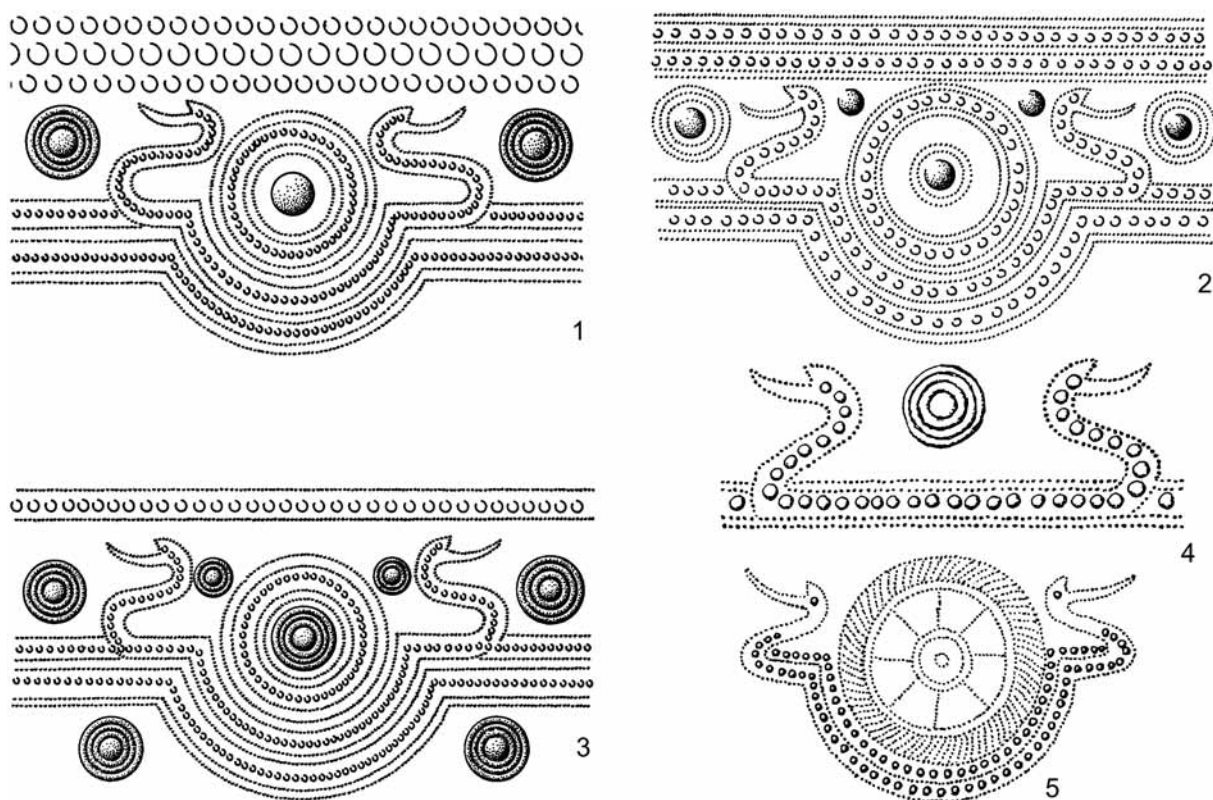
Zcela mimořádná modifikace „závěsného zařízení“ u mísy s tordovaným okrajem byla nalezena v roce 2001 během záchranného výzkumu v Praze 4-Krčí. Na zdejší známé lokalitě „Společenská zahrada“ byla, kromě osídlení z jiných období pravěku (včetně dvou neolitických rondelů), odkryta i část mladobronzové osady (informativně cf. *Smejtek 2002; 2005, 557–558*). Jeden z knovízských objektů obsahoval téměř celou, dobře rekonstruovatelnou mísu s tordovaným okrajem a zlomky několika dalších exemplářů. Část doprovodné keramiky byla velmi silně přepálena a také některé fragmenty splepené mísy jsou druhotně oxidačně vypáleny do světle hnědých odstínů, zatímco jiné zůstaly tmavé, s tuhovaným vnitřním povrchem. To jednoznačně ukazuje na rozbití mísy před nějakým požárem, či nejpozději v jeho průběhu, přičemž tento zasáhl jen její části a způsobil, v důsledku volného přístupu vzduchu, světlejší zabarvení stěpů spolu s faktickým vymizením původního tuhového povlaku.

Tato mísa s tordovaným okrajem a tuhovanou vnitřní stěnou má dno rozdělené na čtvrtiny, které vyplňují mělké žlábků, vedené střídavě kolmo na vedlejší kvadrant. Dno obepínají úzké koncentrické žlábků a šrafované trojúhelníky, což vytváří téměř dokonalý obraz slunečního kotouče i se stylizovanými „paprsky“ po obvodu (*obr. 199:7*). K vertikálnímu upevnění (zavěšení) tohoto keramického slunečního symbolu sloužil výčnělek („poutko“), vybíhající z neupravené vnější (zadní) stěny mísy pod okrajem, který byl před vypálením nádoby dvojmo svisle proděravěn tyčinkou o průměru zhruba 5 mm.

V tomtéž objektu byly ovšem nalezeny i značně omluté fragmenty exempláře s vnitřní geometrickou výzdobou a závěsným otvorem v okraji. Značná otřelost zlomků může svědčit o relativně větším stáří této mísy, ale také jen o nějaké blíže neznámé formě transportních procesů před konečnou archeologizací. Zjištěné mísy s tordovaným okrajem i ostatní keramiku z tohoto objektu lze jen obecně zařadit do průběhu stupně Ha A. Zajímavé však je, že zde byl doložen „souběžný“ výskyt dvou variant závěsů v jednom „náleзовém celku“.

Obr. 199. Mísy s tordovaným okrajem. 1–2 – Praha 4-Modřany; 3 – Březno u Loun; 4–5 – Radonice; 6 – Praha 10-Hostivař; 7 – Praha 4-Krč; 8–9 – Praha 5-Smíchov; 10–13 – Droužkovice. Keramický depot z Kahl am Main v Dolních Francích. 14–19 – mísy s dvojicí otvorů pod okrajem; 20 – způsob uložení nádob do země. 1–2 podle Kovářík 1979; 3 podle Pleinerová – Hrala 1988; 4–5 podle Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966; 10–13 podle Smrž 1977; 17–20 podle Schauer 1995

Obr. 200. Sluneční bárky jako součást vybíjené výzdoby bronzových nádob. 1 – Gevelinghausen, Severní Porýní-Vestfálsko; 2 – Unterglauheim, Švábsko; 3 – Veje, Etrurie; 4 – Rossin, Meklenbursko-Přední Pomořansko; 5 – Siem, Dánsko. 1–3 podle Schauer 1985; 4–5 podle Bouzek 1977

Obecně bychom tedy mohli předpokládat určitou vývojovou řadu od nálevkovitě rozevřených („kónických“) mís s drobným tunelovitým („závěsným“) ouškem pod okrajem (Br D), přes exempláře s jedním, resp. dvěma otvory ve stěně (Ha A), až k malým ouškům vytaženým z okraje, jak je známe u plochých talířovitých misek (Ha A2/B1). Dvojmo svisle provrtané „poutko“ se zatím objevilo jen vzácně, ale nelze vyloučit, že se jej v budoucnu podaří identifikovat i u dalších nádob tohoto typu.

Dvojicemi otvorů ve stěně, sloužícími nepochybně k zavěšení nádoby na nějakém organickém úvazu, však v období popelnicových polí nemusí být opatřeny jen mísy s tordovaným okrajem, ale máme je doloženy i u exemplářů s hladkým okrajem. Například keramický depot z Kahl am Main v Dolních Francích, datovaný do stupně Br D, obsahoval 24 nádob otočených ústím k zemi, z toho 17 mís (obr. 199:20). Ve dvou případech se jednalo o mísy s uchem (obr. 199:19), avšak 14 mís mělo pod okrajem vodorovně orientované dvojice otvorů (Schauer 1995, 193, Abb. 69–71 – obr. 199:14–18). Zdá se velmi pravděpodobné, že zde máme doloženu závěrečnou etapu picího rituálního aktu, jehož součástí se staly i nádoby (mísy) jinak zřejmě zavěšené na nějakém čestném místě (v domě náčelníka, kněze, či ve svatyni?), mající nejspíše specifickou obřadní funkci, kterou mohly v jiných kontextech zastávat mísy s tordovaným okrajem.

Nejstarší rozevřené mísy s tordovaným okrajem jsou doloženy z objektu prozkoumaného v roce 1977 v Praze 4-Modřanech. Dva velmi dobře zachované exempláře byly opatřeny na vnitřní vyhlazené straně výzdobou i tuhováním, přičemž jeden z nich má vnější povrch drsný (obr. 199:2), zatímco druhý je hladký (obr. 199:1). Na základě početného doprovodného keramického materiálu klade autor výzkumu objekt do druhé poloviny stupně Br D. Vzhledem k dalším méně obvyklým nálezům (mazanícová konstrukce, připomínající velkou mísu, resp. pražnici) však nepovažuje jámu za běžný sídlištní objekt, ale spíše za nějakou formu jídelní obětiny (Kovářík 1979).

Zajímavý je také vývoj vnitřní výzdoby mís s tordovaným okrajem, která v sobě nese různé stupně abstrakce a má nepochybně hlubokou symboliku, jejíž rozkrývání je však z dnešního pohledu značně obtížné. Velmi oblíbené koncentrické žlábkování buď přímo dna, nebo okolo dna, spolu s jeho častou konvexností, prochází celým vývojem tohoto keramického typu. U nejstarších exemplářů (Modřany) se

Obr. 201. Vibo Valentia, Kalábrie, Itálie (ant. Hypponion, chrámový okrsek Scrimbia). Misy s otvorem v okraji jako obětiny určené k zavěšení ve svatyni (konec VII. až VI. stol. př. Kr.). Expozice v Museo Archeologico Statale „Vito Capialbi“, Vibo Valentia. Foto P. Juřina

objevují geometricky uspořádané obloukovité a lineární svazky žlábků (obr. 199:1–2), které pak můžeme v různých modifikacích nalézt i na relativně mladších mísách (cf. např. Radonice: Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 9, Pl. II:2 – obr. 199:4; Březno u Loun: Pleinierová – Hrala 1988, 118, obr. 32 – obr. 199:3). Některé výzdobné motivy jsou však mnohem méně abstraktní a připomínají sluneční kotouč prakticky na první pohled (cf. např. Praha 4-Krč – obr. 199:7; Praha 5-Smíchov – obr. 199:8; Praha 10-Hostivař – obr. 199:6).

Poměrně často bylo užíváno také členění dna na střídavě kolmo žlábkované kvadranty, se kterým se můžeme setkat i u mladších talířovitých misek s tordovaným okrajem, kdy se již celkový charakter vnitřní výzdoby poněkud mění (cf. např. Droužkovice: Smrž 1977, obr. 2:10 – obr. 199:12). Koncentrické žlábků okolo dna se stávají dominantními a navíc se stále více uplatňují mělké důlky, umístěné v kvadrantech (protilehle) nad nimi ve skupinkách po třech až pěti (Droužkovice: Smrž 1977, obr. 2:6–13 – obr. 199:11–13; Kněževes – obr. 198:22–40).

Poučné je i srovnání vzhledu vnitřních zdobených stran mís s tordovaným okrajem s vyobrazováním Slunce, převáženého tzv. slunečními bárkami s ptačími protomami. Na detailu vybité výzdoby bronzového kotle z Rossinu v Meklenbursku-Předním Pomořansku vidíme sluneční kotouč znázorněný pomocí několika soustředných kruhů (obr. 200:4). Obdobný motiv je znám také z dánského Siemu (obr. 200:5), kde má symbol ve sluneční bárce podobu kola s loukotěmi, přičemž šikmé „paprsky“ po jeho obvodu nápadně připomínají schematizovanou kresbu tordovaného okraje (cf. Bouzek 1977, obr. 2; Kossack 1954, 114, Taf. 9:3). V podstatě totožný ideový koncept představují plastické ornamenty na bronzových nádobách z Unterglauheimu ve Švábsku (obr. 200:2) či Gevelinghausenu v Severním Porýní-Vestfálsku (Schauer 1985, Abb. 17:1–2 – obr. 200:1). Další příklady bářek s podobně stylizovaným slunečním kotoučem můžeme najít ve vybité ornamentice bronzových nádob jak na severu Evropy (např. Lavindsgaard, ostrov Fünen, Dánsko: Kossack 1954, 113, Taf. 8:15), tak i v Karpatské kotlině (např. Hajdúböszörmény v Maďarsku nebo Lúčky na Slovensku: Kossack 1954, 113, Taf. 8:16–17) či na Apeninském poloostrově (např. Veje v Etrurii, pohřebiště Quattro Fontanili: Schauer 1985, Abb. 17:3 – obr. 200:3).

Obr. 202. Vibo Valentia, Kalábrie, Itálie (ant. Hypponion, chrámový okrsek Scrimbia). Jáma k ukládání votiv z chrámu (konec VII. až VI. stol. př. Kr.). Rekonstrukce nálezové situace v expozici Museo Archeologico Statale „Vito Capialbi“, Vibo Valentia. Foto P. Juřina

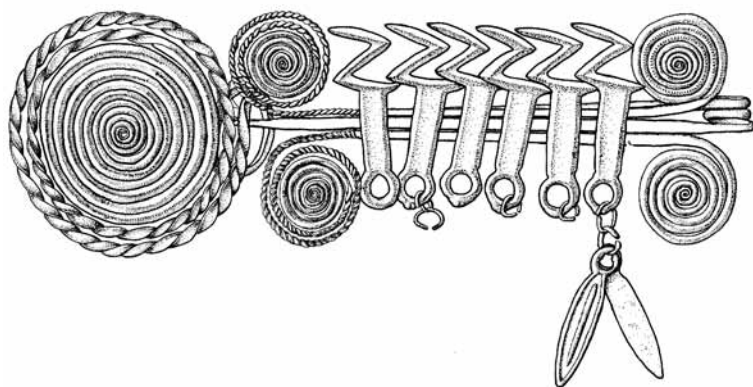

Obr. 203. Anuradhapura, Srí Lanka. Odložené olejové lampy v chrámu u posvátného Budhova stromu. Podle Kuna 1987

V předchozím textu jsme se pokusili shromáždit základní argumenty na podporu hypotézy, že mísy s tordovaným okrajem mohly alespoň v některých případech sloužit jako obětina symbolizující Slunce, která byla zavěšována v nějakých kultovních okrscích (svatyních). Zjištění většího množství těchto exemplářů v zahloubených objektech by pak mohlo ukazovat i na záměrné rituální ukládání („pohřbívání“) použitých votiv, které jistě nebylo z pochopitelných důvodů možné jen tak pohodit do „běžných“ odpadních jam.

Velmi pozoruhodnou, byť poněkud mladší, analogii nám poskytuje chrámový okrsek Scrimbia z konce VII. až VI. stol. př. Kr., zkoumaný v letech 1979–1981 na lokalitě Hipponion (dnešní Vibo Valentia) v jihoitalské Kalábrii. Mezi nalezenými obětinami jsou totiž také mísy s otvorem v okraji, určené původně k zavěšení ve svatyni (*obr. 201*). Kromě toho zde byla objevena jáma, sloužící speciálně k pozdějšímu uložení početných votiv, přinášejících sem poutníky i z velmi vzdálených oblastí Velkého Řecka (*obr. 202*). Již jen pro ilustraci uvádíme také zcela recentní příklad nakládání s „votivním odpadem“, v tomto případě olejovými lampami z chrámu u posvátného Budhova stromu v Anuradhapuře na Srí Lance (*Kuna 1987, Fig. 30 – obr. 203*).

Jako poslední poznámku k tomuto tématu zmiňme velmi zajímavou hypotézu P. Kováčka (cf. *Salaš – Šabatová eds. 2007, 9*), týkající se interpretace mladobronzových růžicových („slunečních“) spon coby symbolických vozů (čtyři menší růžice představují kola), vozoucích Slunce (tedy pátou a největší růžici, nezřídka po obvodu tordovanou). I jen letný souběžný pohled na koncentricky žlábkované mísy s tordovaným okrajem a potenciální symbol Slunce, převážený těmito „slunečními sponami“ (*obr. 204*), je dostatečně výmluvný a nepotřebuje dalšího komentáře.

Obr. 204. Porta Bohemica na Labi v severozápadních Čechách. Bronzová růžicová spona z říčního nálezu, jejíž největší spirála (symbol Slunce?) pohledově připomíná talířovité misky se soustřednými žlábkky a tordovaným okrajem. Podle Kytlicová 2007

„POHŘBY“ V SÍDLIŠTNÍCH JAMÁCH

Knovízská kultura se od ostatních kultur a skupin česko-východobavorských i lužických popelnicových polí značně liší birituálním pohřbíváním zemřelých, které má ještě řadu dalších specifik. Žárový ritus je samozřejmě dominantní a můžeme se s ním setkat od přechodného mohylovo-knovízského období (Br C2/D) až do závěru štítarské kultury (Ha B3). Dosud známá plochá žárová pohřebiště jsou však většinou poměrně malá (přibližně 5 až 15 hrobů) a lokalit s několika desítkami hrobů není příliš mnoho. Zde je dobře vidět rozdíl mezi knovízskou oblastí a lužickou kulturní sférou, kde se vyskytují pohřebiště i s několika sty až tisíci hrobů (např. největší lužické pohřebiště Kietrz ve Slezsku jich mělo okolo 4000), vybavenými navíc početnějšími keramickými milodary. Také v okruhu jihovýchodních popelnicových polí byla žárová pohřebiště velmi rozsáhlá a obsahovala zřejmě tisíce hrobů (např. pro pohřebiště piliňské a kyjatické kultury v Tornaře /1948–1992 Šafárikovo/ se odhaduje, že zde mohlo být původně okolo 10 000 hrobů; v Radzovicích bylo prozkoumáno 1334 hrobů – *Furmánek 1977, 334; Furmánek – Mitáš 2010, 39, 45*).

Většina knovízských žárových pohřbů, uložených v nádobě (amfoře, zásobnici či okřínu) v prosté zemi, je relativně chudých na další doprovodnou keramiku i bronzové předměty osobního charakteru (může se spíše výjimečně objevit např. náramek, závěsek, pasová zápona, kroužek, vlasová ozdoba, jehlice, nůž, břitva apod.). Urna je někdy podložena či překryta kamenem nebo přiklopena další nádobou, často mísou, ale jsou zaznamenány i prosté jamkové pohřby přímo do země. Na pohřebištích se ovšem občas vyskytnou také bohatší žárové hroby s početnější výbavou, naznačující určitou sociální diferenciaci.

Hroby pod mohylami se ve středních a severozápadních Čechách dochovaly jen výjimečně a je otázkou, jaké množství mohylových násypů, kryjících žárové pohřby nezapuštěné pod úroveň terénu, mohlo být zničeno pozdější intenzivní zemědělskou činností, podobně jako to předpokládáme u mohyl středobronzových. Nepočtené mladobronzové mohyly v knovízské oblasti tvoří buď skutečné mohylníky (např. Zbečno-Podřeží, Višňová-Placy, Zalužany), někdy s kontinuitou ze středobronzového období (např. Velká Dobrá či Háj u Hořovic), nebo se jedná o předpokládané mohyly nad bohatými pohřby význačných jedinců (Žatec-Macerka, Žatec-vodárna „Am Keil“). Mohou se ovšem objevit i mohyly, zdůrazňující nějaký mimořádný hrob v rámci plochého žárového pohřebiště (např. Křepence) či lokality (např. Levousy), kde vedle sebe existovaly současně hroby mohylové i ploché (*Bouzek 1963, 69–72; Smrž 1975; Kytlicová 1988, 350–358*).

Množství známých knovízských žárových hrobů ani zdaleka nekoreluje s předpokládaným velmi hustým soudobým osídlením. Na tom nic nemění ani skutečnost, že počet katastrů s doloženou pohřební komponentou dnes dosahuje zhruba dvou set na rozdíl od asi šesti set katastrů s pozůstatky sídlištních aktivit, což by na první pohled nemuselo působit až tak dramaticky, pokud by ovšem knovízská pohřebiště dosahovala rozměrů třeba lužických, v pravém slova smyslu „popelnicových polí“ (*Jiráň 2002b, 54, graf 1, mapa 1*). Vysvětlovat nedostatek knovízských žárových hrobů jejich likvidací v důsledku provádění hluboké orby nelze, neboť srovnatelným podmínkám byla v průběhu času vystavena i pohřebiště lužické kultury. Nezbytnost existence ještě jiných forem pohřbívání (mohyly, sekundární pohřby, nadzemní ukládání těl?) je v tomto případě evidentní, jelikož značný deficit knovízských hrobů zcela neřeší ani známé pohřby kostrové.

Ty představují samostatnou problematiku, která průběžně přitahuje pozornost badatelů, přestože řadu nálezů staršího data lze dnes interpretovat jen s obtížemi. Kostrové pohřby můžeme obecně rozdělit na dvě hlavní nestejně velké skupiny, každou s několika dalšími podskupinami. První skupina je nepříliš početná a zahrnuje skutečné kostrové hroby, ležící mimo soudobé obytné i skladovací areály.

Obsahují většinou dosti bohatou hrobovou výbavu (keramiku i bronzové předměty) a v některých případech mají také poměrně náročnou kamennou úpravu (např. Žatec, Most-Kopisty, Lovosice, Holubice), upomínající na skříňkové hroby unstrutské skupiny v Durynsku či podobné případy ve frankofalcké, švábské a dolnomohanské skupině popelnicových polí. Jsou nejspíše dokladem o kontaktech s těmito oblastmi, kde je pohřbívání v kamenných skříňkách poměrně častým jevem. Původní překrytí mohutných kamenných konstrukcí hrobových jam mohylovým pláštěm se zdá velmi pravděpodobné (Žatec). Další zvláštní podskupinou řádných hrobů jsou bohaté kostrové dvojhroby, jaké známe např. z Máslovic či Štítar (*Spurný 1947–48, 16; Bouzek 1963, 67–69; 1981; Hrala 1973, 122–123*).

Druhá skupina kostrových pohřbů je mnohem větší a komplikovanější. Jedná se v zásadě vždy o pohřby v rámci knovízských sídlišť, a to do objektů jednoznačně sídlištních, které pak druhotně posloužily jako hrobové jámy. Ty tedy nebyly vyhloubeny výhradně za účelem uložení zemřelých, ale došlo k využití některých stávajících sídlištních objektů. Zásypy jam s kostrovými pohřby mají typický sídlištní charakter a obsahují zlomky keramiky, mazanice, zvířecích kostí, uhlíků a další sídlištní materiál. Tyto nálezy se samozřejmě mohly dostat i do blízkosti skeletu a v případech třeba větších částí nádob či kompletněji zachovaných keramických exemplářů pak není jasný jejich vztah k zemřelému, respektive zda šlo skutečně o záměrné milodary. U většiny nálezů staršího data bez dostatečně kvalitní terénní dokumentace to nelze prakticky rozhodnout. Podobně je tomu s důležitými údaji o poloze kostry a její úplnosti, bez nichž nemůžeme tyto pohřby dále podrobněji klasifikovat.

Z pohřbů na sídlištních se vydělují dvě výrazné podskupiny, které však mezi sebou nemají zcela ostré hranice a zařazení do jedné z nich závisí i na znalosti konkrétní nálezové situace. První důležitou podskupinu tvoří tzv. „rituální pohřby“, tedy relativně celé skelety, nacházející se v sídlištních jamách v různě skrčených polohách, případně v natažené poloze na zádech. Jejich orientace ke světovým stranám není nikterak závazná a žádný směr jednoznačně nepřevažuje, stejně jako není příliš rozhodující, na kterém boku byl zemřelý uložen, jakou má polohu rukou a jak moc bylo tělo pokrčeno.

Jsou známy také rituální dvojité pohřby ve skrčené či natažené poloze. Těla v těchto případech ležela buď vedle sebe nebo proti sobě v antipodické poloze. Rituálně pohřbívány byly dospělé osoby obou pohlaví i děti a mladiství. Milodary nalézané u zemřelých jsou většinou poměrně chudé, může se objevit keramika (např. koflík, miska, cedník, amfora, květináč) i drobnější osobní bronzové ozdoby (náramek, jehlice, kroužek apod.). Časté jsou rovněž případy kostrových pohřbů zcela bez výbavy, kdy eventuálně dochovaný archeologický materiál z objektů jasně souvisel s jejich zánikovou sídlištní (odpadní) funkcí.

Kompletní kostrové pohřby v sídlištních jamách – s milodary i bez – jsou vysvětlovány jako „nouzové“, týkající se těch jedinců, kteří z nějakých přísných rituálních důvodů neměli nárok na řádný žárový pohřeb. Jako příklad se uvádějí ženy zemřelé při porodu či v šestinedělí nebo malé děti, nepřijaté dosud do kmene, ale skutečných důvodů muselo být jistě více, zvláště jsou-li takto pochováváni i dospělí muži.

Druhou velkou podskupinou jsou tzv. „nerituální pohřby“ na sídlištních, které představují těla pohozená do sídlištních objektů, v nichž spočívají v nejrůznějších polohách, mnohdy značně nepřírodných. Mohou ležet na břiše, na zádech s obličejem otočeným k zemi, mít vyvrácené horní i dolní končetiny nebo dokonce sedět. Často se v takové jámě naleznou pozůstatky dvou či více jedinců, které mohou být na sobě i se různě vzájemně křížit. Zvláštní variantou jsou pak pohřby neúplných těl, kdy prokazatelně chybí nějaká část postkranálního skeletu (nejčastěji odseknuté údy), případně vlastní lebka.

Části těl i jednotlivé lebky mohou být pohřbeny společně s jedinci, uloženými v rituální poloze. Existují také pohřby samostatných lebek, přičemž se jich může nalézat více v jedné sídlištní jámě. Jsou známy rovněž případy hromadných pohřbů do sídlištních objektů, kam byla vhozena rozčtvrcená těla více osob. V některých jamách se společně našly pozůstatky dospělých i dětí, což ukazuje na možnost hromadných pohřbů celých rodin.

Zajímavé je, že některým takto z našeho pohledu bez piety pohřbeným jedincům byly ponechány jejich osobní šperky, zejména bronzové vlasové ozdoby a drátěné vinuté prsteny, jak se s tím můžeme setkat právě na sídlišti v Kněževsi, ale třeba i hradišti na Mužském-Hradech (Štiková 1956, 164, obr. 76:1–3).

Vlastní pojem „nerituální“ chápeme jen jako pracovní označení pro výše uvedené „zvláštní pohřby“, neboť pro pravěkého člověka byly svým způsobem ritualizované všechny jeho aktivity a také hranice mezi profánním a rituálním chováním nebyla nikdy pevně dána. Interpretace celé široké podskupiny sídlištních nerituálních pohřbů je značně problematická a bylo k ní v minulosti přistupováno z různých hledisek, jako např. etnicko-sociálního, rituálně religiózního, ekonomicko-sociálního či morálně právního (Spurný 1947–48, 14–16; Bouzek – Koutecký 1980, 395–420).

Dnes převažující výklad se opírá o antropologické studie J. Chochola (1971; 1979) ze 70. let minulého století, podle nichž se jedná převážně o pohřby násilně usmrcených jedinců. Na skeletech jsou údajně časté stopy utlučení či kamenování, což ovšem neplatí pro knovízské kosterní pozůstatky ze všech známých lokalit. Většina nerituálních pohřbů je v současnosti chápána jako doklady lidských obětí, přinášovaných převážně bohyni plodnosti a vegetace, případně božstvům války a osudu. Bohu války byli zřejmě obětováni hlavně zajatci. Samozřejmě může jít také o rituální popravy provinilců či o osoby zabité v průběhu nějakého nepřátelského konfliktu. Některé poškozené skelety by se snad daly vysvětlit i jako důsledek užívání praktik černé magie, která neměla danému společenství prospět, jako tzv. magie bílá, ale naopak někomu magickým způsobem uškodit.

Podobně je tomu i u pohřbů částí lidských těl, kdy můžeme na násilnou smrt usuzovat s ještě větší pravděpodobností, přičemž nemuselo jít jen o obětované zločince a zajatce, ale také třeba přední příslušníky vlastního rodu, vybrané ke „službě“ bohyni plodnosti a vegetace. V této souvislosti je třeba připomenout, že některé oběti – převážně ženy, ale i muži – mohly být, jako později u Germánů, uskrceny a bez stop násilných zásahů na skeletu rituálně pohřbeny do sídlištních jam, někdy i s milodary. Akt obětování byl totiž v minulosti často chápán jako svým způsobem čestná funkce a vyznamenání, takže o oběti bylo mimořádně pečováno. Obecně lze předpokládat, že lidské oběti existovaly souběžně s obětmi zvířat, jak ukazují četné pohřby novorozenců jehňat či kůzlat i dospělých jedinců nebo jejich částí v knovízských obilnicích. Ještě častěji se pak asi přistupovalo k obětem nekrvavým.

Rozbité mužské lebky zřejmě svědčí o snaze odvrátit případnou magickou pomstu obětí, zatímco celé lebky žen asi sloužily k nějakým nám neznámým magickým rituálům. Pohřby bezhlavých ženských trupů mohou dokládat například úsilí živých zamezit škodlivému magickému vlivu či návratu mrtvých čarodějnic (vampýrů). Samostatně pohřbené lebky zřejmě ukazují na zvláštní formu obětí, které měly magicky ochraňovat místa svého zakopání, jako např. lidské příbytky, ohrady s dobyt看em, síla s obilím a podobně (k celé problematice cf. podrobněji *Bouzek – Koutecký 1980*, 418–420).

Kromě probraných rozličných druhů nerituálních uložení těl zemřelých jsou z většiny knovízských sídlišť známy také nálezy jednotlivých lidských kostí, které však za „pohřby“ označit nelze. Objevují se v zásepech jam společně s kostmi zvířecími a dalším charakteristickým sídlištním odpadem (rozbitými nádobami, mazanicí, uhlíky atd.), přičemž jsou nezdědky identifikovány až při archeozoologickém rozboru. Lidských kostí v sídlištních objektech si povšiml již J. Matiegka (1893–95, 287–288) v souvislosti s výzkumem na eponymní lokalitě v Knovízi a shledal na nich doklady štípání, které vysvětlil jako doklad antropofagie. Uvažoval přímo o pravém „lidožroutství z mlsavosti“, neboť se údajně jedly všechny části těla, byla dávana přednost mladým jedincům a pojídali se i příbuzní, nejen nepřátelé.

Problematice kanibalismu u pravěkých společenství byla v odborné literatuře věnována poměrně značná pozornost a do diskusí archeologů a antropologů se s cennými postřehy zapojili i etnologové. Nálezy lidských kostí se stopami štípání, ořezávání, opalování či vaření v knovízských sídlištních jamách jsou interpretovány jako pozůstatky po snědení oběti nebo její části účastníky rituálního obřadu, který měl pomoci přenést na ně sílu zabitého, zabránit pomstě jeho duše a zároveň upevnit svazek s božstvem, se kterým společně hodovali (*Kandert 1982; Bouzek 1982*).

V této souvislosti je třeba připomenout, že z etnologie nejsou známy prakticky žádné doklady o tříštění kostí či jiných násilných zásazích na skeletech obětí kanibalismu. V prostředí knovízské kultury nemáme údajné stopy rituálního kanibalismu, stejně jako předpokládaného ubíjení obětí, zdaleka ze všech sídlišť, což ukazuje na skutečnost, že se tyto praktiky mohly odehrávat jen na některých vybraných místech. Také antropologické posuzování stop invazivních zásahů a dokladů kanibalismu by si zasloužilo vypracování objektivnější a exaktnější metodiky. J. Chochol například ve svých pozdějších pracích uváděl pozorování o násilných zásazích i na kostrách, které dříve při analýze těch samých skeletů nezmiňoval.

Ponecháme-li nyní stranou občas poněkud problematičké důkazy o antropofagii v prostředí knovízské kultury, pak nám zde stejně zůstává velmi početná skupina sídlištních objektů, obsahujících prokazatelně jednotlivé lidské kosti, byť bez jasných stop záměrného poškození pravěkým člověkem. Etnologické paralely ukazují, že by se mohlo jednat o pozůstatky tzv. sekundárních pohřbů, kdy bylo tělo zemřelého původně uloženo jinde, a to pod zemským povrchem i nad ním, kde primárně alespoň částečně skeletizovalo. O tom, že se s mrtvým tělem mohlo manipulovat v delším časovém horizontu i v kulturním prostředí středoevropské doby bronzové, svědčí exaktní fosfátové analýzy některých únětických hrobů (Miškovice). Ty jednoznačně prokázaly rozklad měkkých částí těla na jiném místě, než kde byla nakonec pohřbena kostra (resp. její části), i když ta nakonec spočinula z našeho pohledu v regulérní hrobové jámě (*Ernée 2000; Erneé – Majer 2009*).

Část knovízské populace tedy také mohla být pohřbívána způsobem, který se nám v archeologických pramenech odrazí jen jako víceméně izolované nálezy jednotlivých lidských kostí v sídlištních objektech, převážně obilnicích. Byl by to, vedle dnes zničených žárových pohřbů na povrchu, krytých nejspíše původně mohylovým náspem, další z možných způsobů nakládání s nebožtíky, který by pomohl zdůvodnit již vícekrát zmiňovaný nesoulad mezi relativně malým počtem známých hrobů a vysokou intenzitou knovízského osídlení. Mohlo by to být celkově schůdnější vysvětlení daného stavu, než například předpoklad J. Hraly (1971, 360; 1973, 123), že část obyvatelstva nebyla z různých důvodů pohřbívána vůbec.

LIDSKÉ SKELETY A JEJICH ČÁSTI

Při archeologickém výzkumu knovízského a štítarského sídliště v Kněževsi byly v 78 objektech zjištěny kosterní pozůstatky, náležející celkem 107 jedincům (celkové antropologické a paleopatologické zpracování tohoto souboru obsahuje příspěvek P. Kubálka v přírodovědné části, z jehož výsledků dále čerpáme). Pro rychlou představu o časovém postavení objektů s lidskými pozůstatky bylo jejich datování shrnuto do přehledné tabulky (obr. 205). V řadě případů se však jednalo pouze o nálezy jednotlivých kostí či jejich fragmentů, které byly dodatečně identifikovány antropologem během revize početného osteozoologického materiálu. Tato skutečnost si zaslouží pozornost, neboť zejména u větších výzkumů staršího data mohly snadno méně výrazné lidské kosti uniknout pozornosti a zkruslit tak statistiku celkového počtu jedinců. Při antropologickém zpracování nálezů z Kněževsi docházelo poměrně často také k situaci, kdy byly rozlišeny pozůstatky více jedinců v daném objektu, než kolik jich bylo rozpoznáno a dokumentováno v terénu, což je přímý důsledek nepřítomnosti antropologa při odkryvu. Zvláště v počátečních fázích výzkumu – před jeho převzetím společností Archaia – se pak stávaly i případy, že brigádníci vůbec lidské skelety nebo jejich části nepoznali a ty skončily v sáčcích, aniž byly nakresleny či vyfotografovány „in situ“ (cf. např. objekty 3/98, 5/98, 22/98 ad.).

Jednotlivé lidské kosti nebo jejich zlomky (bez ohledu na stáří zemřelých), byly nalezeny ve 32 sídlištních objektech, přičemž v 17 z nich byla jen jedna kost postkraniálního skeletu (případně její zlomky), ve 13 dvě a více kostí, někdy i s fragmenty krania (výjimečně malá část jednoho skeletu) a ve dvou objektech byly jednotlivé kosti dvou až tří jedinců. V 16 sídlištních objektech byly zjištěny pouze ojedinelé kosti dětí (infans I-III), případně plodů (fetus), či dospívajících jedinců (juvenis), a to v počtu od jedné do čtyř kostí (zubů), resp. jejich částí.

Zajímavý je poměrně vysoký podíl objektů, obsahujících výhradně ojedinelé zlomky lebečních kostí a někdy také zubů dětí i dospělých. Jsou doloženy ve 26 z celkového počtu 58 objektů s nálezy samostatných lidských kostí a ukazují na značný význam lidské hlavy/lebky v magických představách pravěkých i starověkých společenství (cf. Čadík 1920; Bouzek – Koutecký 1980, 414–416). Větší části osamocených lebek byly pak zjištěny v objektech 1556/98 (obr. 217) a 1941/98 (obr. 219), přičemž z prvně jmenovaného pocházejí lebky muže (20–30 let) a dítěte (9 let). Ve druhém objektu byla část lebky jedince mužského pohlaví ve věku 13–20 let. Téměř kompletní lebky se našly dvakrát, a to v sídlištních objektech 2064/98 a 1974/98. V prvním případě (obr. 223–225) chyběl celý postkraniální skelet dospělé ženy, s výjimkou prvního krčního obratle (atlasu), i pozůstatky jakýchkoliv dalších osob, ve druhém pak samostatnou lebku osmnáctileté dívky doplňovala pohozená kompletní kostra třináctiletého mladíka (obr. 220; fototab. 9:2). Přítomnost pouze prvního krčního obratle-nosiče u lebky z objektu 2064/98 by mohla svědčit proti

Objekt	Datování	Objekt	Datování	Objekt	Datování	Objekt	Datování
3	Kn 4	1481	Kn 4b	2018	Kn 4a	2554	Kn 2-4
5	Kn 4	1545	Kn 3-4	2038	Kn 4b	2558	Kn 4b
14	Kn 3-4	1556	Kn 3-4	2039	Kn 3-4	2568	Kn 4b
16	Kn 4b	1564	Kn 4b	2064	Št 1	2571	Kn 4
22	Kn 4	1570	Kn 4b	2128	Kn 2-4	2576	Kn 4b
60	Kn 4	1592	Kn 4a	2178	Kn 2-4	2649	Kn 4b
114	Kn 3	1616	Kn 4b	2216	Kn 4a	2745	Kn 4a
142	Kn 3-4	1625	Kn 4a	2227	Kn 3	2749	Kn/Št 1a
165	Kn 2-4	1634	Kn 4b	2238	Kn 4	2766	Kn 3
217	Kn 4	1639	Kn 4	2292	Kn 4a	2768	Kn 2-4
642	Kn 4	1655	Kn 4	2334	Št 2	2769	Kn 4b
668	Kn 2-4	1818	Kn 4	2363	Kn 4b	2775	Kn 3
823	Kn 4	1903	Št 2	2368	Kn 2-4	2785	Kn 3
824	Kn 4	1940	Kn 4a	2371	Kn 2-4	2790	Kn 4b
983	Kn 4	1941	Kn 4	2375	Kn 4b	2795	Kn 4b
1075	Kn 4b	1942	Kn 4b	2386	Kn 4a	2796	Kn 4b
1135	Kn 4a	1958	Kn 2-4	2399	Kn 4b	2845	Kn 4
1136	Kn 4b	1974	Kn 4	2409	Kn 4b	2848	Kn 2-4
1152	Kn 4a	1977	Kn 4	2422	Kn 4b	Celkem objektů: 78	
1384	Kn 4b	1980	Kn 4	2545	Kn 4b	Celkem jedinců: 107	

Obr. 205. Kněževs, okr. Praha-západ. Souhrnný přehled objektů s nálezy lidských pozůstatků a jejich datování

bezprostřednímu pohřbu násilně oddělené hlavy, neboť při stětí je rána vedena zpravidla mezi třetím a čtvrtým obratlem, takže zhruba tři krční obratle zůstanou u lebky. K uložení hlavy do objektu však zřejmě došlo ještě před její úplnou skeletizací, spojenou s uvolněním všech kostí, a tedy i atlasu.

Ve 13 objektech byly výlučně pozůstatky 9 jedinců věkové skupiny infans (0–13 let), dvou plodů (obj. 217/98 a 1942/98), nedospělého jedince (obj. 1818/98) a dalšího nedospělého jedince (obj. 2790/98), jehož kosti nesly stopy spalování za teploty 300–500 °C. Pouze jeden objekt (2766/98) pak obsahoval pozůstatky dvou dětí, přičemž jeden skelet byl relativně úplný a části dalšího se nacházely v zásobní jámy.

Jen ve dvou sídlištních objektech (60/98 a 1974/98) byly zjištěny pozůstatky jedinců věkové skupiny infans společně s věkovou skupinou juvenis (13–20 let). V 9 objektech byl nalezen vždy jen jeden skelet, náležející výhradně do věkové skupiny juvenis. Celkem 7 sídlištních objektů obsahovalo pozůstatky dětí společně s dospělými jedinci. K mimořádným nálezům patří objekt 823/98 (obr. 215; fototab. 8:1) s kosterními pozůstatky minimálně čtyř dětí ve věku 6 až 11 let a tří dospělých, nejspíše dvou žen a jednoho muže, spadajících do věkové skupiny maturus I, tj. 40–50 let (pravděpodobně zde však byly uloženy části skeletů až 11 osob: 5 dětí a 6 dospělých).

Základní modelové příklady ukládání zemřelých v Kněževsi názorně představuje 17 sídlištních objektů s lidskými ostatky (kostrami i samostatnými lebkami), které jsou podrobně popsány v následujícím katalogu. Za sídlištní objekty s tzv. „rituálními pohřby“ můžeme zřejmě považovat např. jámu 2775/98 s kostrou ženy (20–30 let) v natažené poloze na zádech hlavou k jihu bez viditelných postmortálních zásahů (obr. 236–237) či zásobnici 60/98 s kostrami dívky (16 let) a dítěte (5 let) v antipodické poloze na zádech, přičemž menší poškození obou skeletů není patrně antropogenního původu (obr. 213–214). Do této kategorie by spadaly i relativně kompletní pohřby nedospělých jedinců ve skrčené poloze, jaké známe např. z objektů 2766/98, kde bylo na pravém boku uloženo dítě ve věku tří let (obr. 234–235), nebo 2545/98 s pozůstatky osmiletého dítěte, pohřbeného rovněž na pravém boku (obr. 232).

Hranice mezi pohřby, které dnes pracovně nazýváme „rituální“ a „nerituální“, není pochopitelně příliš ostrá, což souvisí především s naší poznatelností těchto jevů a současnými možnostmi interpretace konkrétních pohřebních zvyklostí dané společnosti či určité komunity. Na pomyslném pomezí může být např. relativně neporušený pohřeb ženy (50–60 let) v mírně pokrčené poloze na levém boku v objektu 2363/98 (obr. 228–229). Rozhodnout, zda byla v této poloze do jámy „pietně“ uložena, nebo spíše vhozena, není snadné, zvláště neznáme-li dobře mechanismus postdepozicních procesů, které mohly způsobit posuny těla, resp. skeletu. Rovněž stupeň dochování a „úplnost“ kostry je velmi relativní veličina, neboť musíme počítat nejen s rozpadem kostí (v průběhu času i při výzkumu, kdy některé mohou být také přehlédnuty), ale také s působením drobných živočichů. A to vůbec nejsme schopni řešit, že i z našeho pohledu „nerituální pohození“ do bývalé obilnice mohlo vlastně být v tehdejší chápání „rituální“, tedy „pietní“ a určitý druh úcty prokazující.

K „nerituálním“ relativně neporušeným pohřbům bychom snad mohli počítat skelety dvou žen ve věku 40–50 a nad 60 let, nalezené v pokrčené poloze nad sebou v objektu 2038/98 (obr. 221–222; fototab. 10:1–2). Rovněž kompletní kostru mladíka (13–20 let), „vhozeného“ do objektu 2571/98 (obr. 233; fototab. 11:1), můžeme zřejmě přiřadit k této skupině, stejně jako skelet dívky (18–19 let) z jámy 2292/98 (obr. 226–227). Úplnou kostru chlapce (13 let), který byl ve značně nepřirozené poloze přímo „vtlačen“ do zásobní jámy 1974/98 (obr. 220; fototab. 9:2), o čemž svědčí zvednutý pravý loket opřený o stěnu obilnice, doprovázela samostatná lebka dívky (18 let). Kostry některých „nerituálních“ uložených jedinců jsou značně deformované, jako např. skelet ženy (40–50 let) v neanatomické poloze, doslova „namačkaný“ mezi početné keramické zlomky v objektu 1655/98 (obr. 218; fototab. 9:1).

Zvláštní podskupinu „nerituálních“ pohřbů představují v různé míře kompletní kostry dvou a více jedinců, „vhozené“ do sídlištního objektu. Spadá sem např. objekt 2399/98 (obr. 230–231), obsahující podle antropologického určení skelet ženy (40–50 let) ležící na břiše, pod níž byla kolmo orientovaná neúplná kostra další ženy ve věku 20–30 let. Absence některých kostí (zejména dlouhých – levý humerus, levý a pravý radius a ulna, levá fibula, levá a pravá tibia) spodního skeletu svědčí zřejmě o násilné manipulaci s tělem (jeho posmrtném rozčlenění?) nebo částečné skeletizaci na jiném místě před vhozením do sídlištní jámy, při níž však nedošlo k úplnému rozvolnění kostí.

V objektu 1136/98 (obr. 216; fototab. 8:2) byl nalezen skelet ženy (20–30 let) společně s kosterními pozůstatky tří dětí. Dvě starší zemřely ve věku osm a šest let, nejmladší se dožilo nejvýše šesti měsíců. Části skeletů jsou vzájemně promíchány a některé kosti chybí, což by snad ukazovalo na nějakou formu přepohřbívání. Podobně by tomu mohlo být i v případě již zmiňovaného objektu 823/98 s částmi koster prokazatelně nejméně sedmi (zřejmě však až 11) jedinců, přičemž k mechanickému rozdělení těl, resp. částečné skeletizaci, muselo dojít před jejich konečným pohřbením.

Poodhalit případné příbuzenské vztahy mezi osobami, uloženými společně v jednotlivých sídlištních objektech, měla analýza starodávné DNA (ancient DNA, resp. aDNA), prováděná na vzorcích, odebraných z kosterního materiálu. Dosud provedené analýzy DNA sice přinesly určité dílčí výsledky, týkající se pohlaví některých jedinců a nakonec naznačily i možné příbuzenské vztahy mezi nimi, avšak hlavně řadu dalších problémů otevřely. Přestože se o analýzu poskytnutého materiálu nezávisle pokoušelo v delším časovém úseku hned několik molekulárních genetiků, renomovaných vědců (I. Mazura, D. Vaněk) i začínajících adeptek tohoto oboru (M. Urbanová, E. Svobodová, I. Eliášová), tak se opakovaně ukázalo, že extrahovat z pravěkých kostí dostatečné množství co nejméně degradované a fragmentované DNA pro spolehlivé řešení výše uvedených otázek, je značně komplikované a zdaleka ne všechny pokusy vedly k nějakým použitelným výsledkům. Na tomto místě budeme pracovat hlavně se závěry I. Eliášové, která jako jediná dovedla svoje analýzy do publikované, a tedy alespoň nějakým způsobem diskutovatelné podoby (cf. její příspěvek v přírodovědné části publikace).*

Jedním z jejích úkolů byla genetická determinace pohlaví analyzovaných jedinců a porovnání s výsledky antropologického určení P. Kubálka. Tato komparace má mnohem větší význam pro fyzické antropology, než pro vlastní archeologii, neboť nám toho k vysvětlení důvodů pohřbívání některých jedinců do sídlištních jam příliš nenapoví. Molekulárně genetické stanovení pohlaví je jistě přínosné v případech, kdy se jedná např. o dětské skelety, u nichž nelze klasickými antropologickými metodami pohlaví prakticky vůbec zjistit (cf. kostra 823A/98: infans III, 11 let – gen. chlapec nebo kostra 2545A/98: infans III, 8 let – gen. chlapec), či fragmenty kostí dospělých se spornými pohlavně specifickými znaky (cf. kostra 823I/98: matusus, 45–55 let – antrop. žena, gen. muž). Ovšem i zde se může nečekaně vyskytnout celkem zásadní rozpor, a to pokud si je antropolog svým určením naprosto jistý, jako v případě kostry 2399A/98 (žena, matusus I – jednoznačné mohutné poporodní změny na pánevních kostech) a podle genetiky vyjde muž (!). Pro ženské pohlaví tohoto jedince by mohl svědčit také nález dvou spirálovitých vlasových ozdob z bronzového drátu pod lebkou (obr. 230; tab. 337:2,12), i když nošení záušnic nelze jistě vyloučit ani u mužů (cf. drátěné šperky u lebky mladíka z jámy na Mužském-Hradech). Těžko však mohlo jít o nějakého transsexuála, protože ani ten by asi tehdy nedokázal rodit.

Někde se nám tedy vloudila chybička a je zásadní otázkou, kde ji hledat. Z laického hlediska nás jistě jako první napadne možná recentní kontaminace, neboť kosterní materiál prošel od okamžiku svého odkrytí v terénu až do chvíle, kdy se jeho vzorek dostal na stůl genetické laboratoře, rukama nesčetného množství lidí, jejichž DNA nelze pochopitelně porovnat. Pro vědeckou obec mnohem méně lichotivou příčinou by pak byla nějaká forma záměny vzorků (při odběru, při manipulacích s nimi v delším časovém úseku, při rozdělování mezi různé badatele, při vlastní analýze apod.), jak by mohl naznačovat údajný vzorek kostry 823D/98, který ale zřejmě nebyl k analýze DNA vůbec předán (cf. diskusi P. Kubálka v jeho příspěvku). Ke spolehlivosti metod obou disciplín lze ovšem také poněkud odlehčeněji dodat, že ani ve zdánlivě exaktních přírodních vědách nemůžeme věřit všemu, co se nám prezentuje jako zcela jistý výsledek.

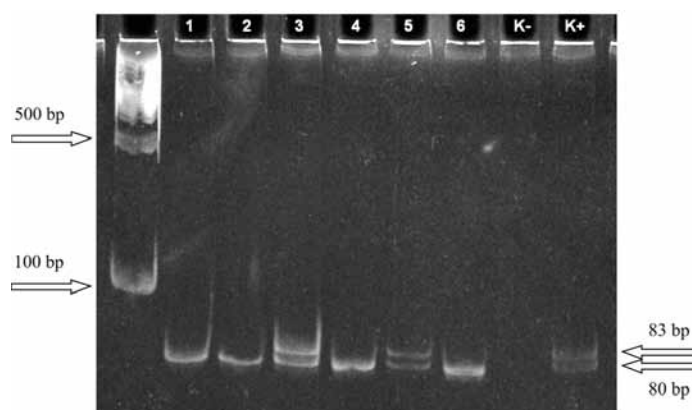
Doložit to lze i na práci E. Svobodové, která se kosterními vzorky z Kněževsi, předanými původně k analýze I. Mazurovi v rámci řešení grantového projektu, zabývala jako jeho diplomantka ještě před I. Eliášovou. Závěry své diplomové práce sice původně zamýšlela publikovat, spolu s ostatními zainteresovanými odborníky, ve specializovaném zahraničním impaktovaném periodiku, avšak z toho nakonec sešlo, a to nejspíše hlavně kvůli rozporným výsledkům v určení pohlaví některých jedinců, na což ji upozornil autor (a potenciální „spoluautor“ příspěvku). Několik analýz DNA na tomtéž materiálu totiž tehdy bezúplatně provedl i D. Vaněk z firmy Forenzní DNA servis, s. r. o., v rámci přípravy projektu Archeosteon, který však dospěl k poněkud odlišným závěrům, za jejichž poskytnutí mu náleží poděkování.

* Po odevzdání tohoto textu do tisku a zalomení sazby se autor dověděl, že v impaktovaném časopise *Folia Biologica* vyšel článek, v němž I. Eliášová rovněž publikuje výše zmíněné výsledky analýzy DNA (Eliášová – Mazura – Smejtek 2010). Její závěry však následně v dopisu redakci zpochybnil D. Vaněk, který mimo jiné odborné nedostatky (nejasný původ vzorků, nevěrohodné výsledky kvantifikace apod.) upozornil, že nebyly správně zhodnoceny výsledky zkoumání příbuzenských vztahů, které podle jím prováděných statistických analýz nejsou příliš věrohodné.

Tolik molekulární genetiky, jejichž čistě odborný spor nelze laicky posoudit. Z archeologického hlediska si však dovolíme jednu poznámku. Jestliže je pravděpodobnost vzájemného příbuzenského vztahu např. otec↔syn 98 %, jak v konkrétním případě jedinců K2 a K4 (cf. obr. 208) autorovi osobně sdělil D. Vaněk s tím, že je ovšem třeba ještě udělat statistickou analýzu, aby výsledek byl zcela spolehlivý, pak není pro archeologa vůbec co řešit, neboť si o takové jistotě může nechat ve svém oboru jenom zdát a často by byl vděčný i za mnohem menší „pravděpodobnost“. Obecně lze samozřejmě tento vědecký postup zcela pochopit, protože být třeba u soudu „usvědčen“ na základě „spolehlivého“ výsledku analýzy DNA, a přitom patřit zrovna mezi ta dvě procenta, by jistě nebylo milé nikomu.

O statistické pravděpodobnosti možného příbuzenství u jiných dvojic uváděných I. Eliášovou není ovšem autorovi nic známo a jistě může být i nižší.

Obr. 206. Kněžves, okr. Praha-západ. Analýza pohlaví. U šesti jedinců se podařilo určit pohlaví pomocí primerů 80/83 bp na 15 % polyakrylamidovém gelu. Dva fragmenty nad sebou odpovídají velikosti fragmentů 80 a 83 bp, jsou to úseky amplifikované na X i Y chromosomu, náleží tedy mužskému pohlaví. Jeden fragment o velikosti 80 bp odpovídá amplifikovanému úseku na obou X chromosomech, jedná se o ženské pohlaví. Jamka 1 – vzorek 823A, 2 – 823D, 3 – 823H, 4 – 823I, 5 – 823C, 6 – 1136A, K- – negativní kontrola, K+ – pozitivní kontrola. Podle E. Svobodové (nepublikováno)

Obr. 207. Kněžves, okr. Praha-západ. Srovnání určení pohlaví pomocí morfoskopických a molekulárně genetických metod. Podle E. Svobodové (nepublikováno)

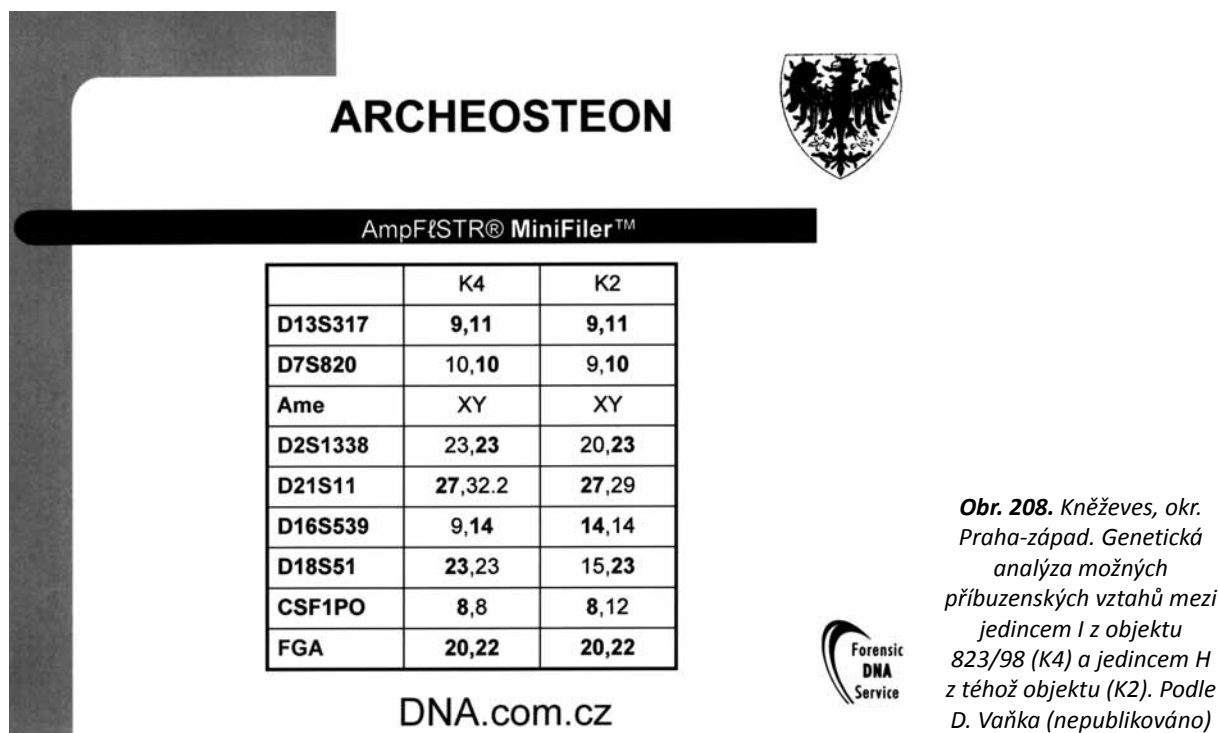
Číslo jamky	Objekt	Kostra	Pohlaví určené morfoskopicky	Pohlaví určené pomocí primerů 80/83
1	823	A	neurčeno	žena
2	823	D	žena	žena
3	823	H	pravděpodobně muž	muž
4	823	I	žena	žena
5	823	C	neurčeno	muž
6	1136	A	žena	žena

Připravovaný článek E. Svobodové a kol. se nezaměřoval na možné příbuzenské vztahy, ale řešil pouze určení pohlaví šesti vybraných jedinců (823A,C,D,I,H/98 a 1136A/98) pomocí primerů 80/83 (obr. 206) a porovnával je s antropologickou determinací (obr. 207). Nicméně jak je vidět z tabulky, u morfoskopicky neurčeného vzorku 823A/98 (=K1 a K7) vyšlo Svobodové pohlaví ženské (Eliášová: mužské p.; Vaněk: mužské p.), u vzorku 823I/98 (=K4) ženské p. (Eliášová: mužské p.; Vaněk: mužské p.) a u dalšího antropologicky nedeterminovaného vzorku 823C/98 (=K5 a K6) mužské p. (Eliášová: ženské p.). Kromě toho I. Eliášová ztotožňuje oba vzorky 823C/98 (=K5 a K6) s problematickým vzorkem 823D/98 (=K3), přičemž všechny by měly náležet jedinci ženského pohlaví (Svobodová určuje u 823C/98 p. mužské a u 823D/98 p. ženské).

Z hlediska naší problematiky jsou ovšem mnohem zajímavější vlastní náznamy možných příbuzenských poměrů mezi pohřbenými v sídlištních jamách, které se údajně podařilo zjistit I. Eliášové. Abychom mohli říci, že analyzovaní jedinci byli ve vztahu rodič–potomek, musí mít ve svém genetickém profilu shodnou alespoň jednu alelu v každém STR markeru, pokud ovšem při amplifikaci nedošlo k tzv. dropoutu (podrobněji cf. příspěvek I. Eliášové, tab. 2–3). Při této příležitosti je vhodné rovněž připomenout, že molekulární genetika nemůže rozhodnout, kdo z potenciální příbuzenské dvojice představuje rodiče a kdo potomka. To zůstává ve výhradní kompetenci fyzické antropologie, což může při archeologické interpretaci výsledků obou disciplín vést k velmi zajímavým závěrům, zejména co se týče pravděpodobných časových prodlev mezi úmrtím a konečným uložením kosterních pozůstatků do některých sídlištních objektů.

Možný příbuzenský vztah otec↔syn byl I. Eliášovou konstatován mezi jedincem 823H=K2 (maturus I, 40–50 let) a 823I=K4 (maturus, 45–55 let), přičemž k podobným výsledkům dospěl i D. Vaněk (obr. 208). Pokud je antropologické určení věku přibližně správné, tak v objektu 823/98 byly pohřbeny částečné pozůstatky dvou dospělých mužů, jejichž věkový rozdíl byl při zohlednění mezních hodnot obou intervalů zhruba 15 let, a to za předpokladu, že otcem byl jedinec „I“ a synem jedinec „H“. To je jistě biologicky možné, ale značná torzovitost v objektu uložených skeletů, resp. pouze částí lebek (z jedince „H“ jen pravá polovina dolní čelisti a z jedince „I“ pravá polovina dolní i horní čelisti) nasvědčuje spíše myšlence „přepohřbívání“ částí ostatků v delším časovém intervalu.

Jedinec „H“ z objektu 823/98 mohl ovšem být ve vztahu otec↔syn i s jedincem „A“ z objektu 2545/98=K8 (infans III, 8 let) a věkově blíže neurčitelným dospělým jedincem „B“=K9 z téhož objektu. Ve stejném příbuzenském vztahu k oběma zemřelým z objektu 2545/98 pak mohl být i jedinec „I“ z objektu 823/98 a také oba jedinci z objektu 2545/98 mohli být ve vzájemném vztahu otec↔syn („B“ – otec, „A“ – syn?).

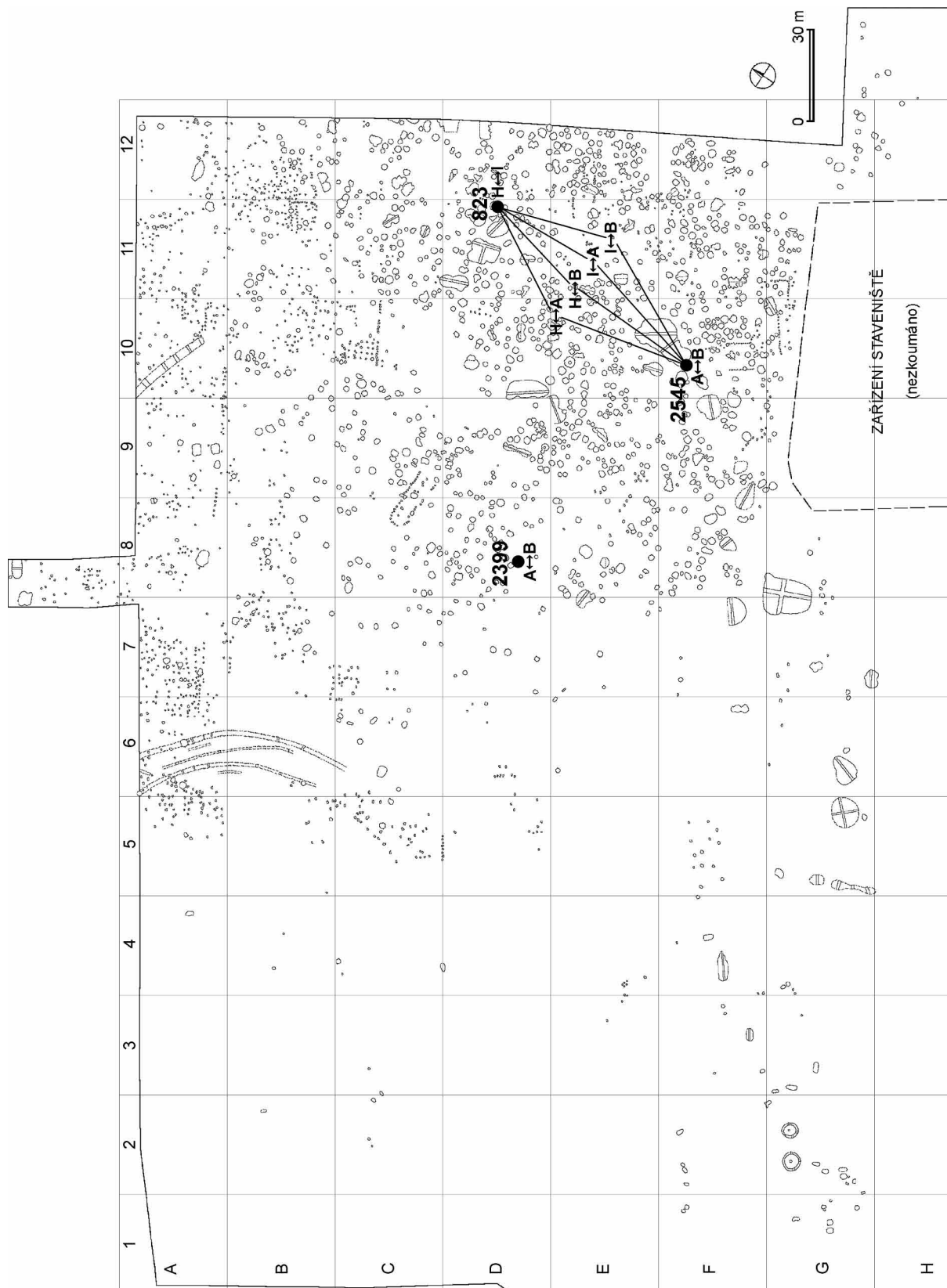

Objekt 2399/98, na rozdíl od výše uvedených, obsahoval kosterní pozůstatky, u nichž byl geneticky determinován možný příbuzenský vztah mezi dvěma osobami různého pohlaví, tedy otec–dcera nebo syn–matka, a to za předpokladu, že jedinec „A“=K10 skutečně náleží muži a nikoliv rodivší ženě (!), jak se na základě morfoskopického posouzení pánevních kostí domnívá P. Kubálek a čemuž nezávisle nasvědčuje i archeologie (cf. nález bronzových záušnic u lebky). Pokud by tedy byl jedinec „A“ skutečně muž (maturus I, 40–50 let), mohlo by se jednat o otce jedince (dcery) „B“=K11 (adultus I, 20–30 let), v opačném případě by to ovšem byla její matka. Předpokladem by zde bylo řádově zhruba současné úmrtí obou jedinců, resp. jejich vhození do objektu s relativně krátkým odstupem, čemuž by nasvědčovalo i dochování většiny svrchního (A) a části spodního (B) skeletu v anatomické poloze, které je při eventuálním „přepohřbívání“ v delším časovém horizontu méně pravděpodobné.

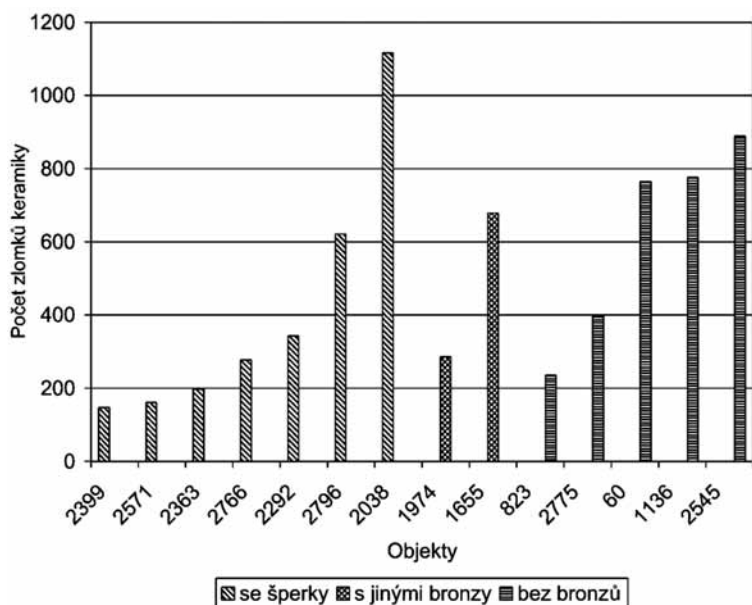
A teď nám už nezbývá než volně ocitovat našeho klasika Járu Cimrmana: „V tom případě bratr Rudolf nepřijel...“

Vysvětlení hypotetické existence příbuzenských vztahů nejen mezi jedinci, uloženými ve stejném sídlištním objektu, ale i mezi pohřbenými z různých objektů, hledá I. Eliášová v možnosti, že pocházeli z jedné rodiny. Další alternativou by podle ní byla velmi homogenní populace, žijící v té době na lokalitě v příbuzenských svazcích. Tato druhá varianta se však nezdá být příliš pravděpodobná, neboť by z dlouhodobějšího hlediska rozhodně nezabezpečovala relativně zdravý vývoj celkové populace a svědčí proti ní i paralely etnologické (cf. striktní požadavky na hledání žen/manželek mimo komunitu apod.). Větší světlo do této problematiky by zřejmě mohla vnést jen analýza Y-chromozomu nebo rozbor mitochondriální DNA. Zatím se tedy zdá, že v rámci daného mladobronzového společenství mohla v Kněževsi žít určitá rodina, či spíše rodiny, z jejichž středu byli přednostně vybíráni jedinci, s nimiž pak bylo z našeho současného pohledu nestandardně nakládáno, a to zřejmě jak za života, tak i po smrti. Čím si tuto pozornost zasloužili, zda svým případným fyzickým handicapem (cf. výrazné patologické změny na řadě koster) či nějakou jinou odlišností (např. duševní poruchou, „nadpřirozenými“ / magickými schopnostmi apod.), nebo stačila jen „špatná rodinná příslušnost“, zůstane patně navždy zahaleno tajemstvím (obr. 209).

Nyní si blíže všimneme výbavy kostrových pohřbů v sídlištních jamách z Kněževsi. Nepochybně záměrné přiložení keramických milodarů, jak o tom můžeme uvažovat v případě nálezů z některých jiných knovízských lokalit, se zde neprokávalo. Keramika z výplně objektů s pohřbenými jedinci měla běžný sídlištní charakter, byla značně fragmentarizována a v žádném případě nesloužila jako funerální, a to ani sekundárně. Co se týče četnosti keramických zlomků, tak se nepodařilo doložit žádnou korelaci mezi jednotlivými typy pohřbů ani ve vztahu k přítomnosti bronzových předmětů v objektech (obr. 210).

Obr. 209. Kněžves, okr. Praha-západ. Poloha objektů s genetiky analyzovanými vzorky a schéma možných příbuzenských vztahů mezi zkoumanými jedinci

Obr. 210. Kněževs, okr. Praha-západ. Grafické znázornění korelace mezi dvěma kategoriemi bronzových předmětů či jejich absencí v objektech s lidskými skelety a množstvím keramických zlomků v zásypu

Právě nálezy drobných bronzů v zásobních jamách s lidskými pozůstatky jsou na lokalitě poměrně specifické a vyžadují podrobnější zmínku. Ze 14 charakteristických dokumentovaných sídlištních objektů s kostrovými pohřby byly bronzové předměty zjištěny v devíti (obr. 211). Ve všech těchto případech však není jejich vztah k zemřelým jednoznačně doložitelný, neboť někdy nebyly nalezeny přímo u koster, ale v zásypech objektů. Bronzy, související nepochybně s pohřbenými jedinci, měly výhradně charakter osobních drátěných šperků – vlasových ozdob (záušnice apod.) a prstenů.

Bronzové ozdoby tohoto charakteru se objevily i ve výplních dvou zásobních jam, přičemž jejich prostorová relace k pohřbeným jedincům není bohužel zdokumentována. Nelze tedy doložit, zda se mohlo jednat o jejich osobní výbavu, posunutou případně vlivem postdepozicičních procesů, ačkoliv se to zdá dosti pravděpodobné. V zásypech dalších dvou objektů pak byly zjištěny drobné bronzky, které však nejspíše s výbavou kostrových pohřbů nijak nesouvisí. Celkovou nálezovou situaci ukazuje následující přehled:

Objekty s dokumentovanými pohřby bez bronzových nálezů:

60/98:	F/juv. (16) + ?/inf. II (5)
823/98:	?/inf. III (11) + ?/inf. II (6) + ?/inf. III (7) + ?/inf. II (6) + F/dosp. + F/mat. I + M/mat. I
1136/98:	F/adult. I + ?/inf. II (6) + ?/inf. III (8) + ?/inf. I (-0,5)
2545/98:	?/inf. III (8) + M?/dosp.
2775/98:	F/adult. I

Objekty s nedokumentovanými pohřby bez bronzových nálezů:

3/98:	?/adult. II + ?/inf. III (13 let)
5/98:	F/adult. I + ?/inf. II (asi 1,5 roku)
22/98:	M/mat. II

Objekty s pohřby s osobními bronzovými šperky:

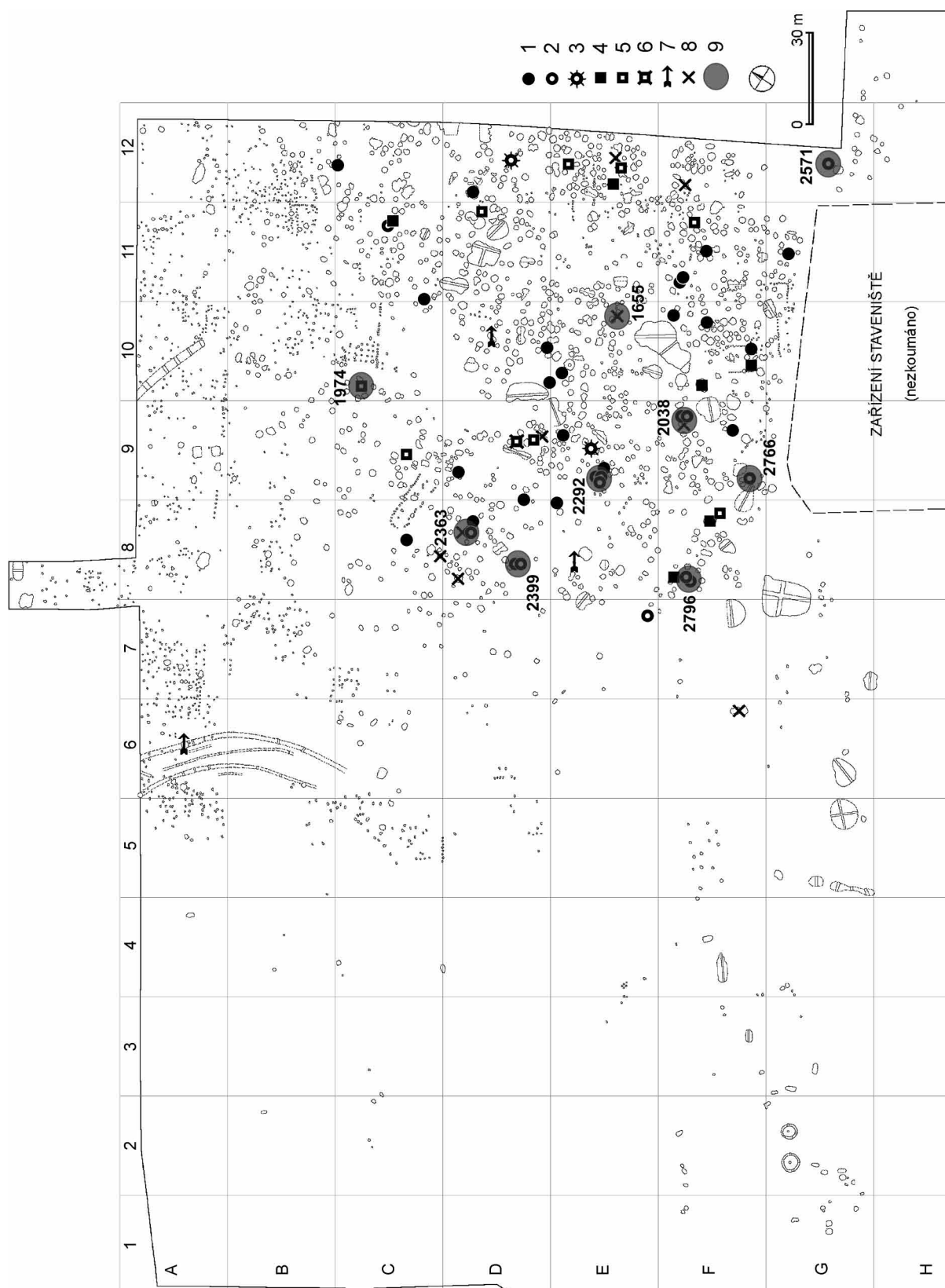
2292/98:	F/juv. (18–19) – 3 vinuté drátěné prsteny na pravé ruce (tab. 336:15), patina na sternu
2399/98:	F/mat. I + F/adult. I. – 2 drátěné spirálovité záušnice pod lebkou (tab. 337:2,12)
2571/98:	M/juv. – drátěný prstýnek na levé ruce (tab. 338:3)
2766/98:	?/inf. II (3) + ?/inf. II (0,5–6) – malá spirálka u lebky, rozlomená na dvě části (tab. 338:13)
2796/98:	F/mat. I + ?/inf. III (7) – 2 drátěné spirálovité záušnice na lebce (tab. 338:11–12)

Objekty s pohřby a bronzovými šperky v zásypu:

2038/98:	F/mat. I + F/sen. – drátěná spirálka a otevřený kroužek (vlasové ozdoby, prstýnek? – tab. 336:3–4) a přetržený plochý kroužek (tab. 336:5)
2363/98:	F/mat. II – drátěná ozdoba (záušnice či prstýnek? – tab. 337:5) a plochá zprohýbaná tyčinka nejasné funkce (tab. 337:3)

Objekty s pohřby a jinými bronzovými nálezy v zásypu:

1655/98:	F/mat. I – plochý kroužek (tab. 335:9)
1974/98:	M/inf. III (13) + F/juv. (18), kranium – část přehnuté jehly (?) či tenké jehlice (tab. 336:2)

Obr. 211. Kněžves, okr. Praha-západ. Objekty s lidskými pohřby a bronzovými předměty na pozadí plánu se všemi vnesenými nálezy bronzové industrie. 1 – jehlice; 2 – drátěné ozdoby (záušnice, prsteny); 3 – náramky; 4 – šídla, dlátka, rydla; 5 – jehly; 6 – srp; 7 – hroty šípů; 8 – ostatní a neurčené; 9 – objekty s lidskými pohřby

Ponechání osobních šperků jedincům pohřbeným v sídlištních jamách, a to v některých případech značně „nerituálně“, je v kontextu knovízské kultury poměrně neobvyklý jev. Například ve shromážděném materiálu, týkajícím se knovízských kostrových pohřbů ze severozápadních Čech, není taková situace zachycena ani jednou (Bouzek – Koutecký 1980). Vlastnictví bronzových šperků, byť jen velmi jednoduchých, poněkud oslabuje hypotézu o možném podřadném společenském postavení takto pohřbívaných osob, nemajících nárok na řádný žárový pohřeb. Případný sociální status zajatců či „otroků/otrokyn“ také příliš nevyhovuje, takže reálně by se dalo uvažovat spíše o obětovaných jedincích, u nichž mohlo být odebrání osobních šperků z nějakého důvodu v komunitě tabuizováno (strach z pomsty, magické znehodnocení předmětů spojených s obětí apod.).

V této souvislosti je velmi důležitá skutečnost, že se během rozboru antropologického materiálu z Kněževsi nepodařilo prokázat žádné násilné zásahy na kostech ani doklady antropofagie. Buď tedy tyto aktivity nezanechaly na kostech viditelné stopy, nebo k nim nutně nedocházelo ve všech knovízských osadách, případně nebyly praktikovány v takovém rozsahu, jak by se na první pohled zdálo. Faktem je, že existuje řada knovízských sídlišť, odkud nemáme žádné lidské pohřby v zásobních objektech či doklady násilných zásahů a antropofagie, i když to může jistě být způsobeno také velikostí prozkoumaných částí osad.

Budeme-li alespoň některé nálezy z Kněževsi pokládat za lidské oběti, pak lze uvažovat o jejich usmrčení způsobem, který se nemusí na kostře vůbec projevit (probodnutí mečem, dýkou, kopím, oštěpem, šípy apod.). Oběť také mohla být podříznuta nožem či břitvou nebo otrávena nějakým přírodním jedem (jednu z možných variant ukazuje rekonstrukce na obálce 2. dílu). Samozřejmě nelze vyloučit ani udušení oprátkou, jak tomu mnohdy bylo u druhotně mumifikovaných obětí s dochovanou organikou, nalezených v severských bažinách, byť tyto analogie pocházejí z období o něco mladšího, především z tamní předřímské a římské doby železné (vědeckopopulární cf. např. Glob 1972). Rovněž rituální antropofagie nemusí zanechat na kostech rozsáhlé invazivní stopy, jak ukazují některé poznatky etnologického bádání (Kandert 1982, 195–196).

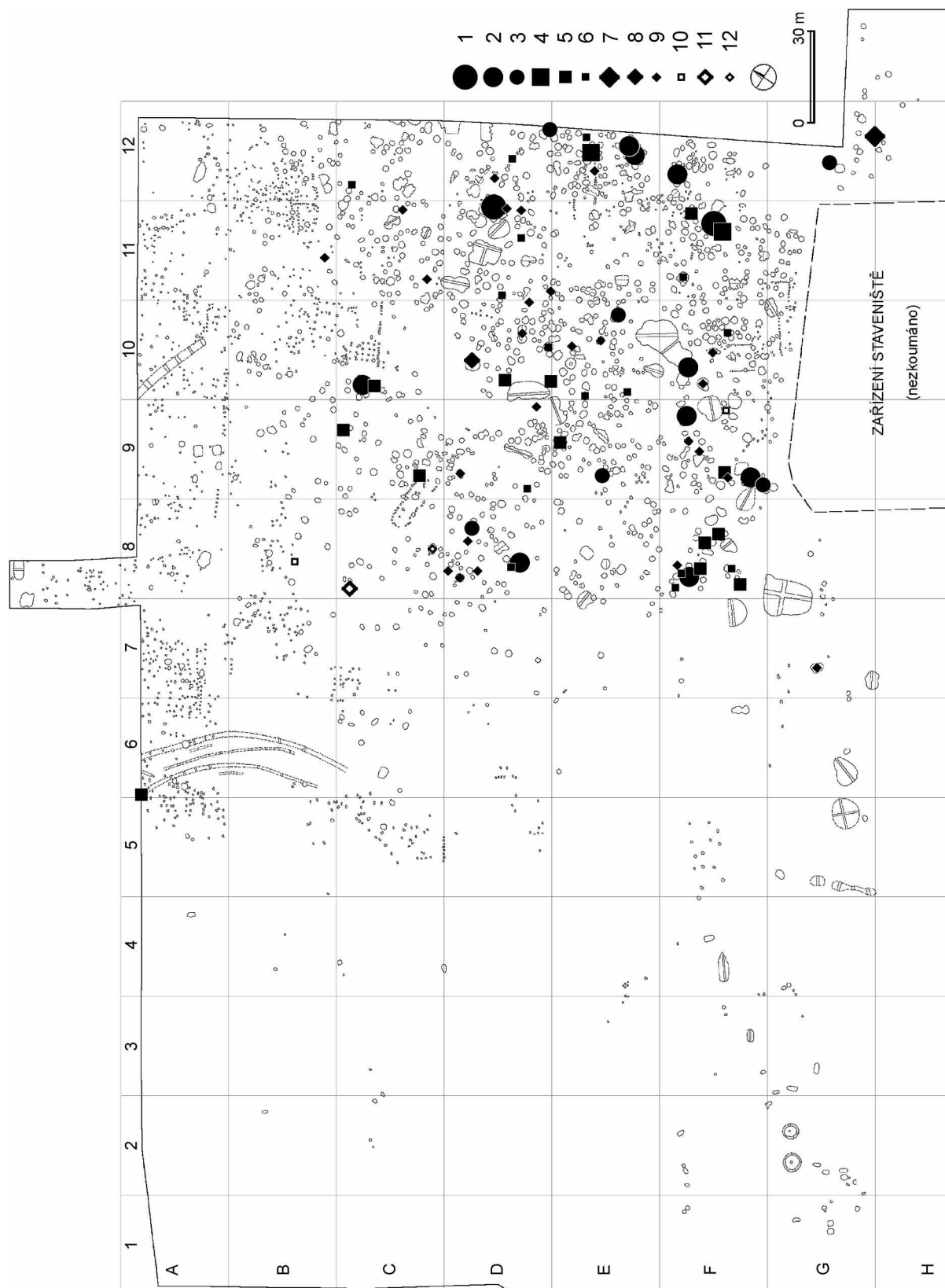
Celkem ve třech sídlištních objektech byly podle určení P. Kubálka zjištěny lidské kosti se stopami působení ohně. V objektu 2554/98 byly zlomky levé temenní kosti jedince neznámého pohlaví i věku, které byly vystaveny působení ohně o teplotě okolo 500 °C (III. stupeň spálení). Objekt 2790/98 obsahoval opálené zlomky lebky a žeber dítěte neurčeného pohlaví, přičemž kosti vykazují stupeň spálení II. a III., což signalizuje spalování těla zhruba za teploty 300–500 °C.

Nejzávažnější nález však poskytla zásobní jáma 2796/98, v níž byly nalezeny nedokonale spálené pozůstatky ženy ve věku 40–50 let a sedmiletého dítěte, v terénu nerozpoznaného, jehož pohlaví se nepodařilo stanovit. Podle nálezové situace a gradientu ohoření kostí ležela dospělá žena původně na pravém boku s pokrčenými horními a dolními končetinami. Jedná se o mimořádně vzácný „nerituální“ kostrový pohřeb v anatomické poloze s jasnými doklady postmortálního tepelného poškození těla (obr. 238; fototab. 11:2). Kostí jsou nedokonale spálené a mají černou barvu se zřetelným přechodem, což podle výše uvedeného antropologického posouzení ukazuje na jejich ohoření ohněm o teplotě až 600 °C.

Na základě poznatků soudního lékařství nebyla žena upálena, neboť u horních končetin není pozorovatelné jinak obvyklé silné skrčení – tzv. „boxerský postoj“. Podle zjištěných dokladů šlo nejspíše o důsledek pozdějšího, zřejmě relativně krátkodobého, tepelného působení ohně. Důležité je, že byl založen na těle ve vysokém stupni rozkladu, tedy až ve fázi pokročilé skeletizace. Zároveň muselo být zabráněno volnému přístupu větších organismů, neboť jinak by zcela jistě došlo k narušení anatomického uspořádání kostry ženy během dekompozičního procesu, tedy před jejím neúplným spálením a „pohřbením“.

K částečné skeletizaci došlo nepochybně na dně sídlištní jámy (obilnice?), hluboké minimálně 1,5 metru (po započtení nadloží), u níž musíme z výše uvedených důvodů počítat s nějakou formou provizorního uzavření (zastřešení?). Těžko však pochopit, jak k tomu mohlo dojít v rámci skladovacího/bytného (?) areálu (hnilobný zápach, hygienická a epidemiologická rizika apod.).

Transport rozloženého těla z větší vzdálenosti a jeho opětovné „sestavení“ do anatomické polohy si ovšem rovněž lze představit jen s největšími obtížemi. K neúplnému spálení a následnému zasypání ostatků zeminou došlo podle antropologa P. Kubálka zřejmě řádově po měsících, možná i letech! Na provizorní „kremaci“ bylo patrně užito borovicových větví, jak ukazují uhlíky nalezené v místech kostry. U lebky ženy ležely dvě vinuté spirálovité záušnice z bronzového drátu, které však nebyly žárem nikterak poškozeny. Fragmentární ostatky dítěte byly zjištěny až při antropologické analýze ženského skeletu a nesly stopy obdobného tepelného poškození. Jejich vzájemný vztah není jasný, i když oba jedince provázal s největší pravděpodobností stejný osud, přičemž čistě teoreticky mohla žena (matka, či spíše babička nebo jiná příbuzná) držet dítě v náručí.

Obr. 212. Kněžves, okr. Praha-západ. Objekty s lidskými pozůstatky. Knovízská kultura: 1 – tři a více skeletů; 2 – dva skelety; 3 – jeden skelet; 4 – jednotlivé kosti dvou až tří jedinců; 5 – dvě a více kostí či menší část skeletu (včetně zlomků lebky); 6 – ojedinelá kost; 7 – dvě lebky (relativně celé); 8 – jedna lebka (relativně celá); 9 – zlomek lebeční kosti. Štítarská kultura: 10 – ojedinelá kost; 11 – jedna lebka; 12 – zlomek lebeční kosti

Antropologický a paleopatologický rozbor kosterního materiálu z Kněževsi rozlišil minimálně 107 jedinců, pocházejících ze 78 objektů. Z tohoto souboru je 43 jedinců (40 %) nedospělých, což odpovídá očekávané vysoké dětské úmrtnosti, 47 dospělých (44 %) a u 17 jedinců (16 %) se nepodařilo určit stáří ani pohlaví. V 18 případech se jednalo o ženy (17 %), v 8 o muže (7 %) a u 81 jedinců (76 %) se použitými metodami nepodařilo pohlaví stanovit. V případě 24 jedinců bylo určeno jejich stáří jen velmi přibližně (2× „nedospělý“ a 22× „dospělý“). Výšku postavy se podařilo vypočítat u 15 osob, z nichž 12 bylo ženského pohlaví, dvě neurčeného a jedna mužského pohlaví. Tehdejší ženy dorůstaly výšky 157 až 171 cm (v průměru 163 cm), neurčení jedinci měli výšku 159 a 164 cm a muž byl vysoký 184 cm. Využití tohoto relativně opticky vysokého počtu celkově na lokalitě zjištěných jedinců pro podrobnější biostatistický rozbor bohužel výrazně snižuje značná torzovitost nálezů, takže možnosti jejich samostatného vyhodnocení jsou dosti limitované, ale v budoucnosti je snad bude možné dále analyzovat v širším kontextu.

Celkem 18 jedinců vykazovalo různé patologické nálezy, jako např. chronické abscesy v ústní dutině, přídatné plošky na distálních koncích holenních kostí (důsledek navyklé pozice v dřepu), spondylolýza, houbovitě struktury na stropech očí (důsledek některé z anémií či nedostatečné výživy) apod. U dvou jedinců byly nalezeny hypoplasie skloviny, což je antropology tradičně bráno jako možný důsledek nespecifického stresu ve dvou až třech letech, případně ukončení kojení, tedy pravidelného přísunu protilátek od matky (podrobněji cf. příspěvek P. Kubálka v přírodovědné části publikace).

Z hlediska chronologického náleží naprostá většina objektů (74) s lidskými pozůstatky knovízské kultury, a to především jejímu vrcholnému období, kam jich lze datovat celkem 54 (Kn 4a: 10; Kn 4b: 25; Kn 4: 19). Pět objektů spadá do středního knovízského horizontu (Kn 3) a dalších pět do širšího časového úseku Kn 3–4. Pouze do rámcového chronologického intervalu Kn 2–4 je možné zařadit deset objektů. Z pozdní doby bronzové jsou známy jen čtyři objekty s nálezy lidských pozůstatků, což ovšem také odpovídá výraznému poklesu intenzity osídlení lokality během štítarského období (obr. 205). Z objektu 2064/98 staršího štítarského horizontu (Št 1) sice pochází lebka dospělé ženy (maturus I), avšak v dalších třech pozdně bronzových objektech byly již jen jednotlivé kosti. V objektu 2749/98 z knovízsko/štítar-ského horizontu (Kn/Št 1a) se našla IV. pravá nártní kost (infans III), v objektu 1903/98 zlomky levé kyčelní kosti (juvenis) a v objektu 2334/98 blíže neurčitelný zlomek lebeční kosti, přičemž oba poslední soubory náleží mladšímu štítarskému horizontu na lokalitě (Št 2).

Prostorová analýza objektů s lidskými pozůstatky neukazuje na jejich výraznější koncentraci v nějaké určité části osady, ale naopak spíše rozptýl po celé tehdy osídlené ploše (obr. 212). To platí jak pro 17 objektů s víceméně celými kostrami či jejich významnými částmi, tak i pro sídlištní jámy s nálezy jednotlivých lidských kostí a zlomků lebek. Přesto můžeme několik náznaků kumulací pozorovat, a to zejména v jihovýchodní a severovýchodní části zkoumané plochy (sektory F8–12; E12; D11–12). Někdy se v těsném sousedství objektů s pohřby objevily jámy, obsahující jen jednotlivé lidské kosti či zlomky lebek, ale vzájemnou souvislost se nepodařilo prokázat (sektory F8; D8,11; C10). Tři štítarské objekty s nálezy lidských pozůstatků se nacházely na severozápadním okraji plochy (sektory C8; B8), intenzivně využívané v průběhu mladší doby bronzové, kam se tehdejší řídnoucí osídlení z větší části přesunulo. Pouze jeden objekt s lidskou kostí z přechodného knovízsko-štítar-ského horizontu leží ještě v areálu s předchozím hustým vrcholně knovízským osídlením (sektor F9).

Katalog objektů s lidskými skelety

Objekt 60/98 (obr. 213–214)

druh obj.: jáma (patrně obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité u dna i povrchu rozšířené; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 42 cm; průměr obj.: 175 cm

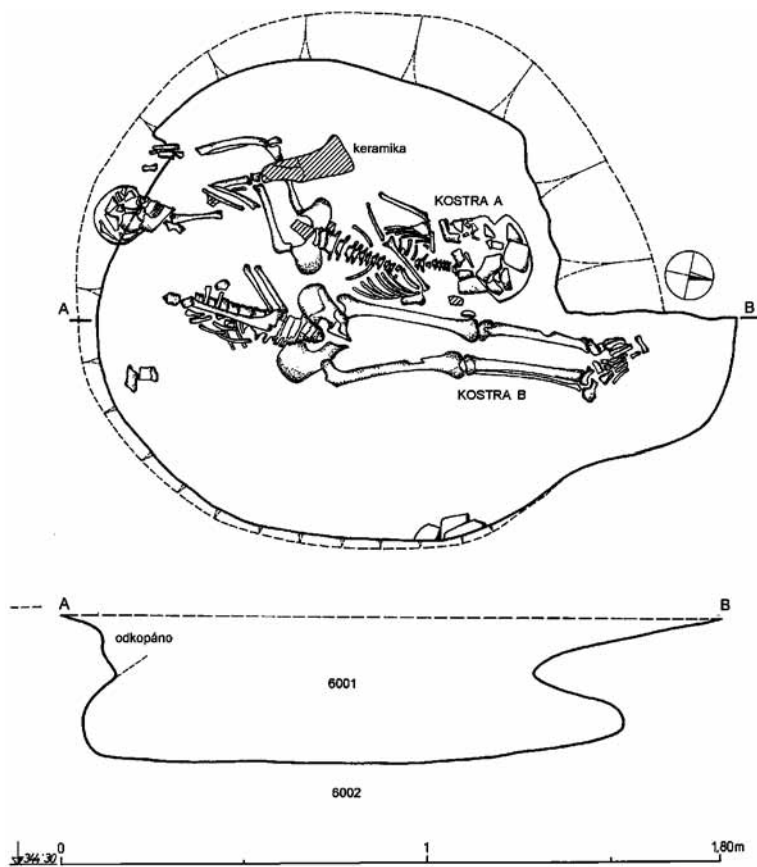
Popis terénní situace: Na dně objektu se nacházely dvě lidské kostry v antipodické poloze. Kostra A patřila jedinci věkové skupiny infans II (5 let; pohlaví neurčeno), který byl orientován hlavou k severu a měl slabě pokrčené dolní končetiny. Kostra B náležela jedinci ženského pohlaví věkové skupiny juvenis (16 let). Ležela v natažené poloze na zádech hlavou k jihu; lebka byla mírně dislokována směrem k jihozápadu.

poznámka: objekt byl v severní části při výzkumu překopán do spraše

vrstvy – 6001: hnědošedá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 6002: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 823/98 (obr. 215; fototab. 8:1)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 15 cm; průměr obj.: 130 cm; narušení: na SZ narušuje relativně starší a mnohem hlubší objekt 822/98

Obr. 213. Kněževés, okr. Praha-západ.
Kresebná dokumentace objektu 60/98

Obr. 214. Kněževés, okr. Praha-západ.
Fotografická dokumentace objektu 60/98

Popis terénní situace: Na dně objektu byly zjištěny kosterní pozůstatky nejméně 7 jedinců (4 dětí a 3 dospělých) v neanatomické poloze, které na severozápadě částečně proklesly do výplně starší jámy 822. Nelze ovšem vyloučit, že nalezené kosti patří až 11 osobám, přičemž v terénu se podařilo rozlišit pouze 6 jedinců (A-F).

vrstvy – 82301: tmavě hnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 82302: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4

Objekt 1136/98 (obr. 216; fototab. 8:2)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: nepravidelné, stupňovité; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: nerovné; max. hloubka: 26 cm; rozměry obj.: 178 × 163 cm; narušení: na JZ superpozice s objektem 1135/98

Popis terénní situace: Na dně objektu se nacházely pozůstatky jedince ženského pohlaví věkové skupiny adultus I (20–30 let) na pravém boku s pokrčenými dolními končetinami (A). Horní část trupu, směřující k východu, byla značně

rozrušena; kosti horních končetin byly v neanatomické poloze. Další rozptýlené lidské kosti neumožnily v terénu rozlišit celkový počet pohřbených jedinců. Antropologickou analýzou byly identifikovány ještě pozůstatky tří dětí: infans II, 6 let (B); infans III, 8 let (C); infans I, do 6 měsíců (D).

vrstvy - 113601: hnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží - 113602: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 1556/98 (obr. 217)

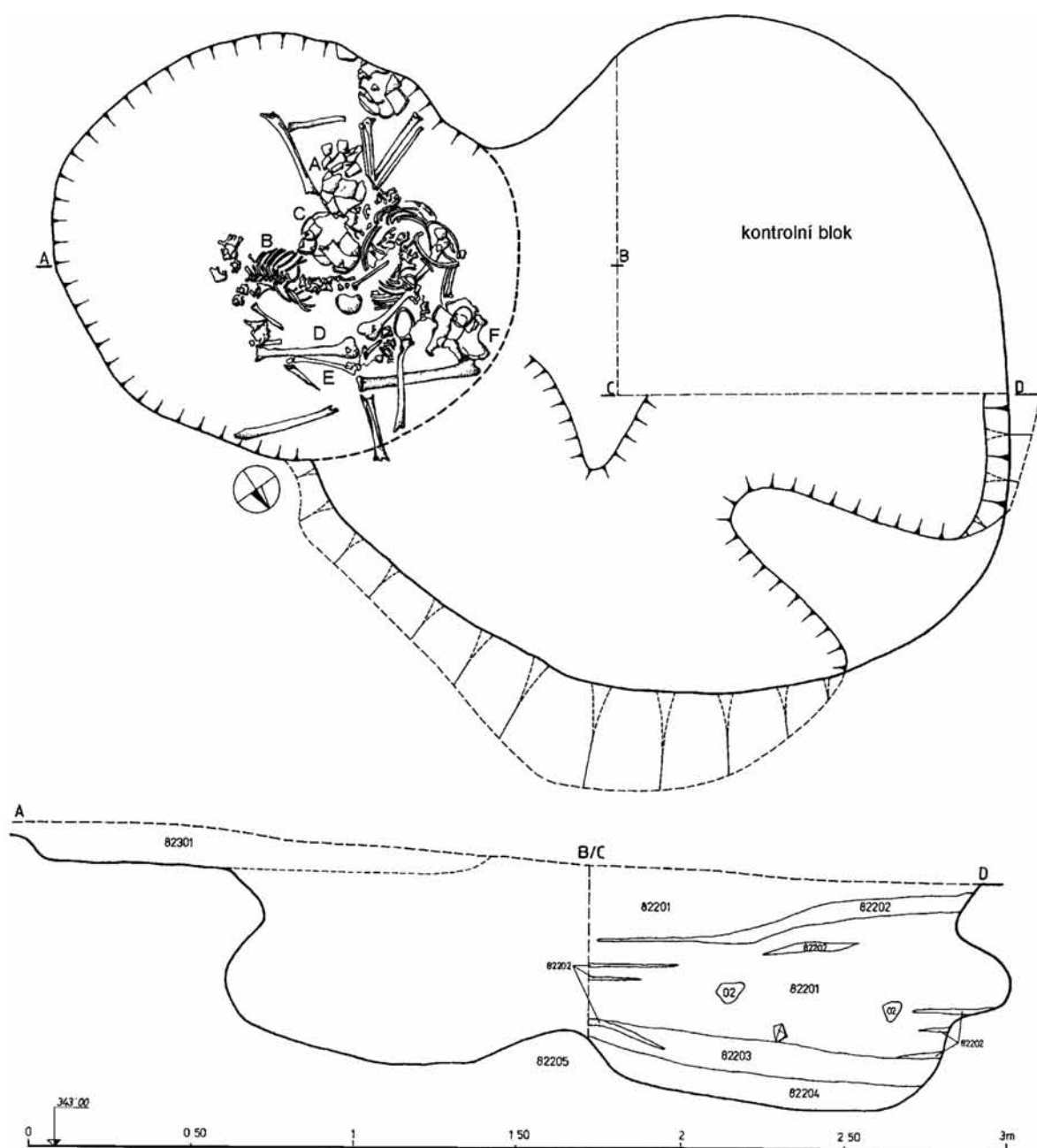
druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé, částečně mírně konkávní; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 42 cm; rozměry obj.: 194 × 152 cm

Popis terénní situace: Na dně u severozápadní stěny objektu ležela samostatná lebka jedince mužského pohlaví, zařaditelného do věkové skupiny adultus I (20–30 let). V zásepu byla zjištěna část lebky dítěte věkové skupiny infans III (9 let) neurčeného pohlaví.

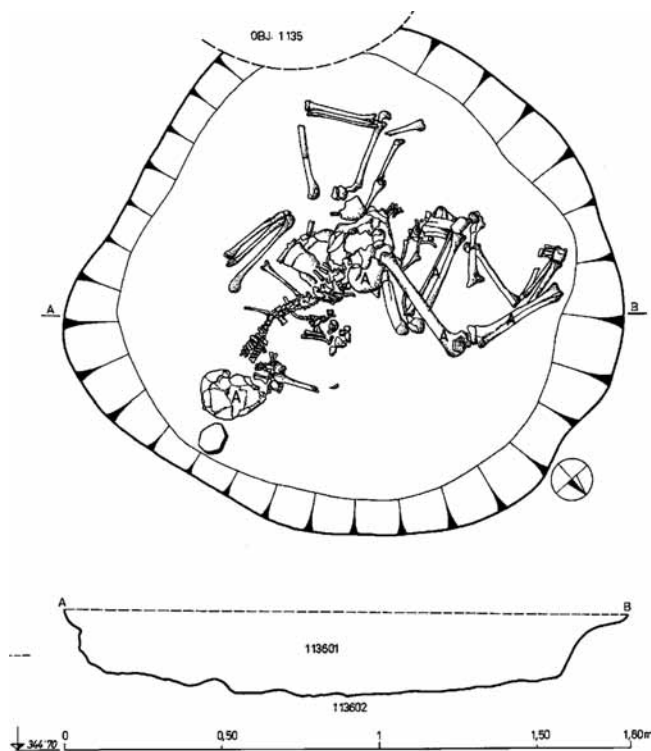
vrstvy - 155601: hnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží - 155602: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

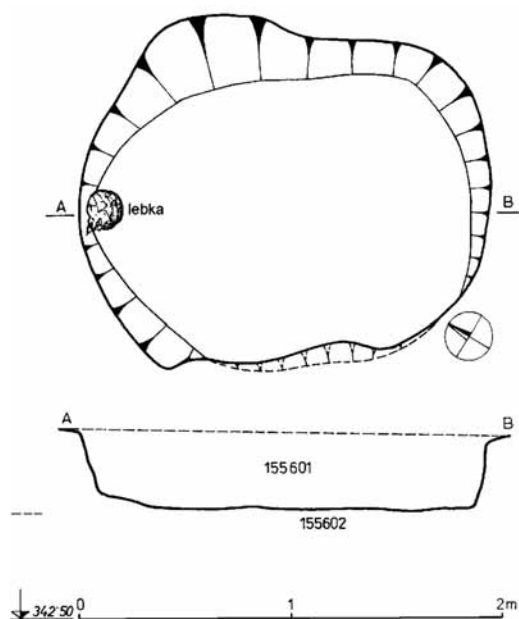
datování: Kn 3–4

Obr. 215. Kněževs, okr. Praha-západ. Kresbná dokumentace objektu 823/98

Obr. 216. Kněžves, okr. Praha-západ. Kresebná dokumentace objektu 1136/98

Obr. 217. Kněžves, okr. Praha-západ. Kresebná dokumentace objektu 1556/98

Objekt 1655/98 (obr. 218; fototab. 9:1)

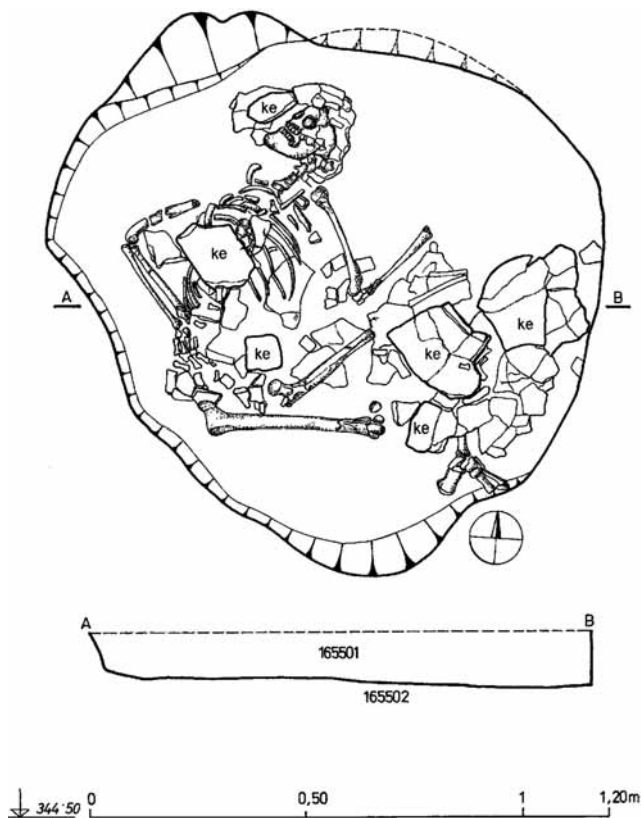
druh obj.: jáma sídlištní (patrně hliník a obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový až oválný; stěny/sklon: hladké, přímé svislé až šikmé, místy kónické; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: ploché, mírně skloněné směrem k východu; max. hloubka: 26 cm; rozměry obj.: 245 × 236 cm
Popis terénní situace: V objektu se nacházel částečně rozptýlený skelet ženy věkové skupiny maturus I (40–50 let), který byl promíšen s množstvím keramických zlomků. Pravé rameno dolní čelisti bylo zeleně zbarveno, což indikuje kontakt s bronzovým předmětem. V zásypu objektu byl zjištěn plochý bronzový kroužek čokovitého průřezu (tab. 335:9).

vrstvy - 165501: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
 podloží - 165502: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %) datování: Kn 4

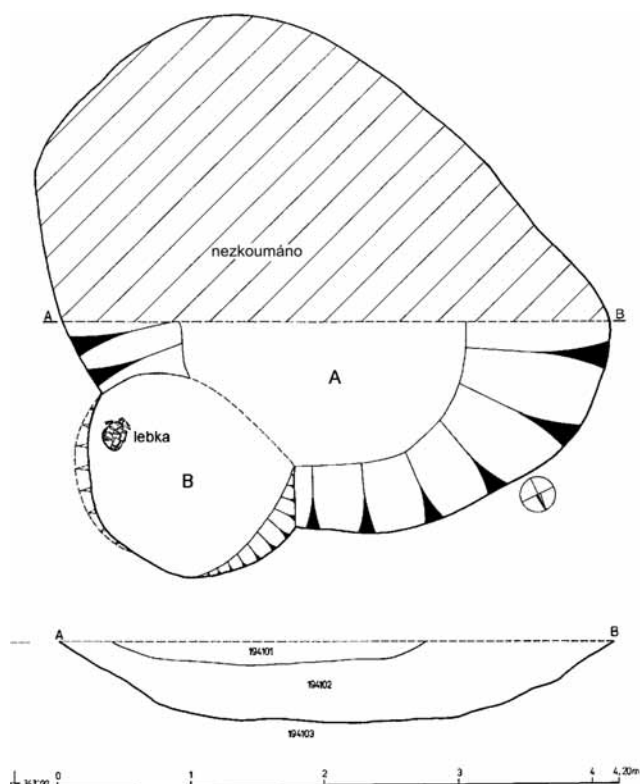
Objekt 1941/98 (obr. 219)

druh obj.: jáma sídlištní (zřejmě hliník a obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: hladké, konkávní, místy esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný až pozvolný; dno: konkávní; max. hloubka: 62 cm; rozměry obj.: 450 × 384 cm; narušení: patrně superpozice dvou objektů, hliníku (A) a zásobní jámy (B) - číslováno jako jeden objekt

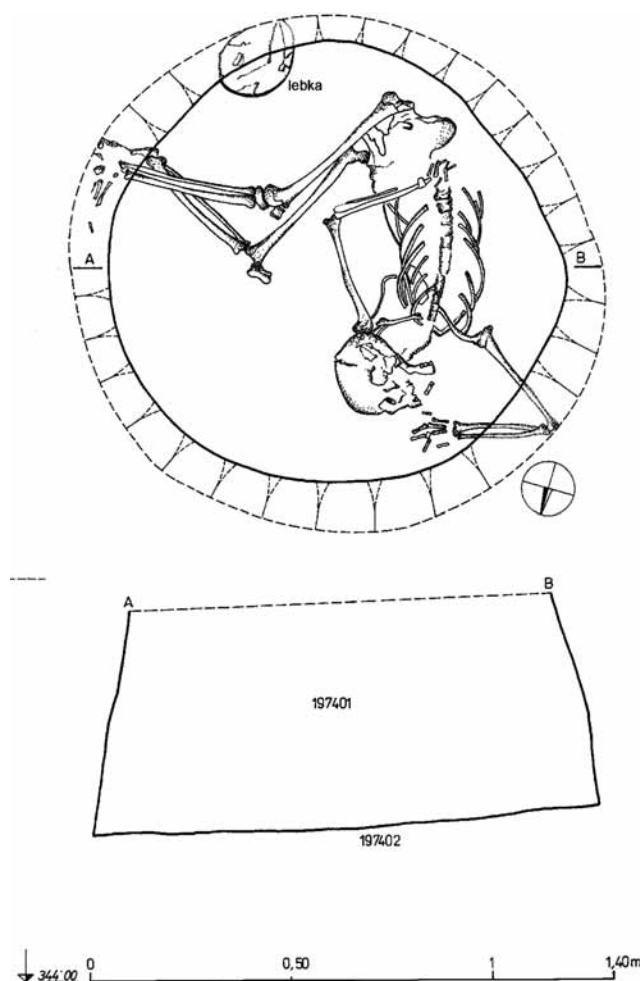
Popis terénní situace: Na dně u jihovýchodní stěny zásobní jámy ležela značně poškozená samostatná lebka jedince mužského pohlaví, náležejícího do věkové skupiny juvenis (13–20 let).

Obr. 218. Kněžves, okr. Praha-západ. Kresebná dokumentace objektu 1655/98

Obr. 219. Kněžves, okr. Praha-západ. Kresebná dokumentace objektu 1941/98

vrstvy - 194101: černohnědá, hlinitá, kamínky do průměru 1 cm (5 %), mazanice (1 %), uhlíky (1 %), ulehlá; 194102: šedohnědá, hlinitá, mazanice (2 %), uhlíky (1 %), středně ulehlá
podloží - 194103: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 1974/98 (obr. 220; fototab. 9:2)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé kónické; zlom ode dna: ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 113 cm; průměr obj.: 115 cm
Popis terénní situace: Na dně objektu se nacházela v nepřírozně skrčené poloze kostra jedince mužského pohlaví věkové skupiny infans III (13 let), který byl vhozen do prázdné jámy (cf. zvednutá pravá ruka, opírající se loktem o stěnu obilnice). U jihovýchodní stěny objektu ležela na dně samostatná lebka jedince ženského pohlaví, náležejícího do věkové skupiny juvenis (13–20 let). V zásypu objektu byl zjištěn přehnutý zlomek bronzové jehly či tenké jehlice (tab. 336:2).

vrstvy - 197401: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (40/60 %), středně ulehlá
podloží - 197402: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

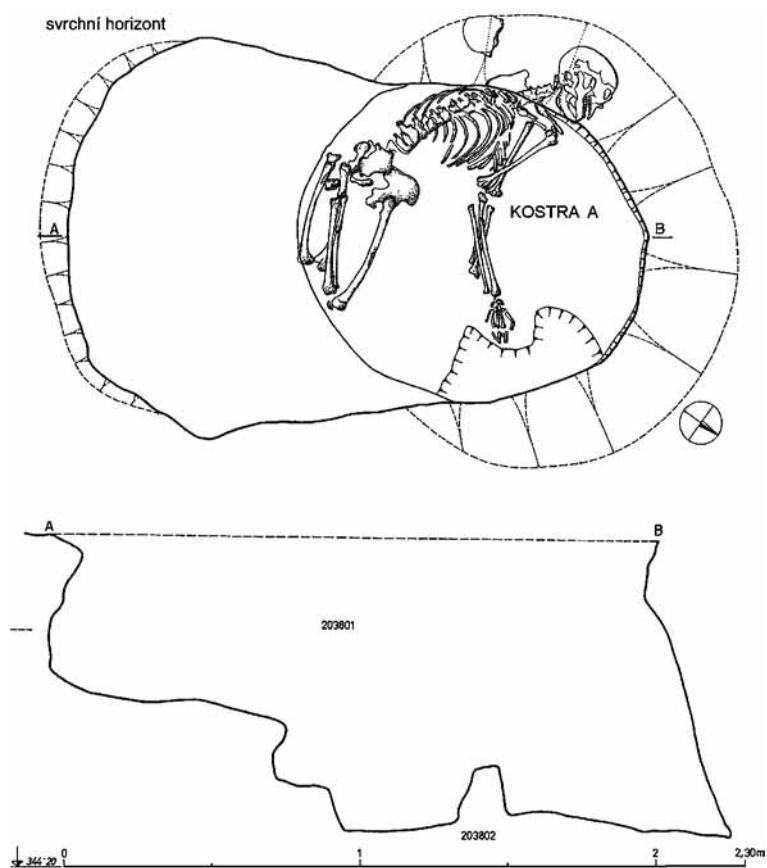
Objekt 2038/98 (obr. 221–222; fototab. 10:1–2)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: osmičkovitý; stěny/sklon: hladké, přímé kónické až esovitě, u dna rozšířené, místy stupňovitě; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 120 cm; rozměry obj.: 210 × 136 cm; narušení: možná superpozice dvou objektů nebo se jedná o stupňovitou úpravu vstupu do zásobnice

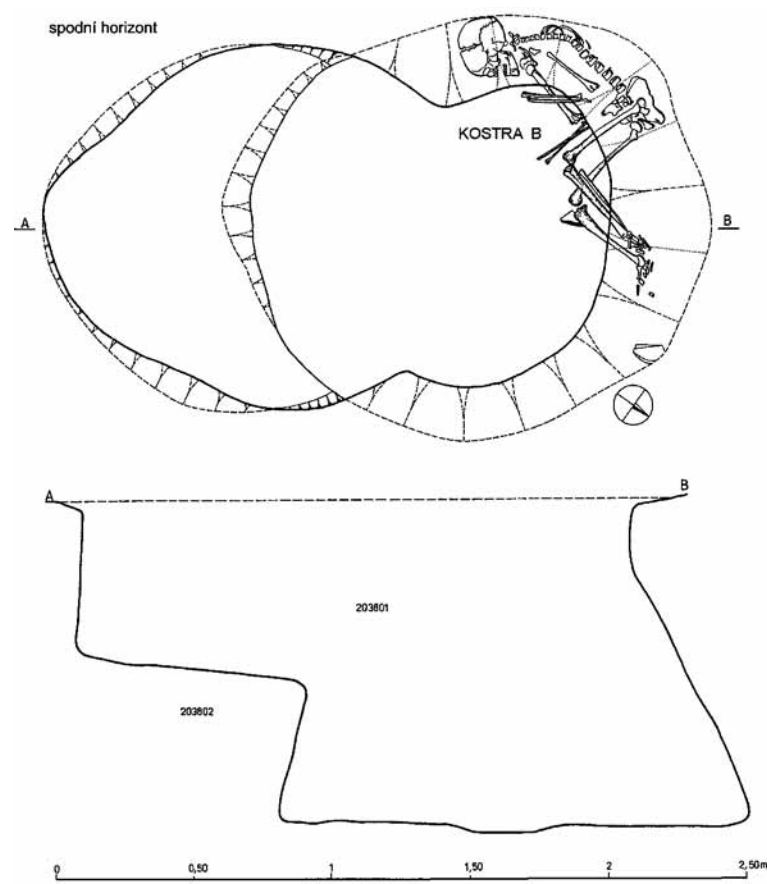
Popis terénní situace: U jihozápadní stěny hlubší části objektu ležela zhruba 90 cm pod úrovní skrývky na levém boku kostra s dolními končetinami silně ohnutými v kolenou a horními končetinami nataženými před trup. Jednalo se o jedince ženského pohlaví věkové skupiny maturus I (40–50 let) s doklady četných patologických změn na kostech a pravděpodobnou výškou 171 cm (kostra A). Zrcadlově obráceně se pod tímto skeletem nacházela na dně objektu kostra na pravém boku s mírně pokrčenými dolními i horními končetinami. Náležela jedinci ženského pohlaví věkové skupiny senilis (nad 60 let), výšky asi 160 cm. Na kostře byly zjištěny výrazné patologické změny, odpovídající dožitému věku (kostra B). V zásypu objektu byla zjištěna bronzová drátěná spirálka a otevřený kroužek (vlasové ozdoby, prstýnek? - tab. 336:3–4) spolu s přetrženým plochým kroužkem (tab. 336:5).

vrstvy - 203801: černohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 203802: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Obr. 220. Kněžves, okr. Praha-západ. Kresebná dokumentace objektu 1974/98

Obr. 221. Kněžves, okr. Praha-západ.
Kresebná dokumentace objektu
2038/98. Svrchní horizont (kostra A)

Obr. 222. Kněžves, okr. Praha-západ.
Kresebná dokumentace objektu 2038/98.
Spodní horizont (kostra B)

Objekt 2064/98 (obr. 223–225)

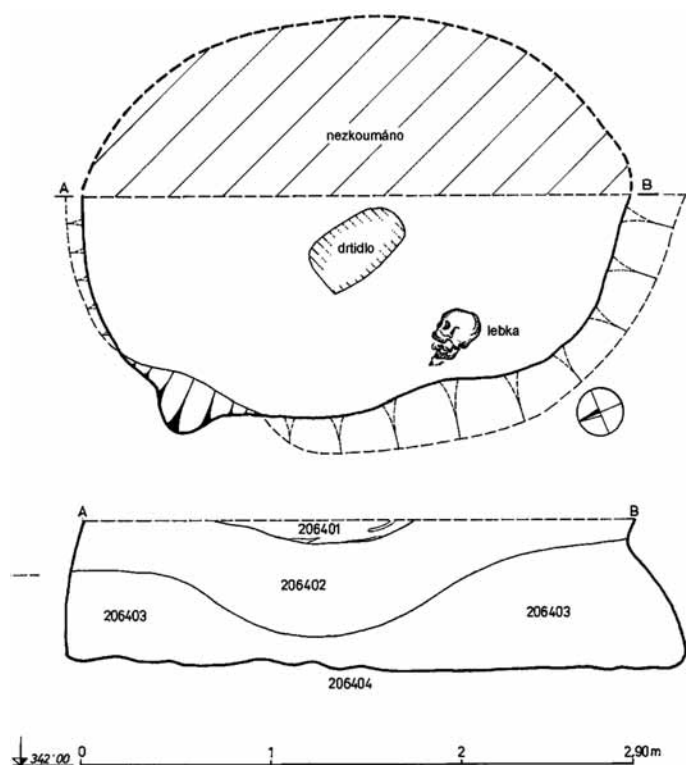
druh obj.: jáma sídlištní; rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené, místy konkávní; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 80 cm; rozměry obj.: 290 × 210 cm

Popis terénní situace: U jihozápadní stěny objektu byla přibližně 50 cm nad dnem zjištěna samostatná lebka jedince ženského pohlaví věkové skupiny maturus I (40–50 let). V severovýchodním sousedství lebky se nacházela kamenná podložka na drčení obilí.

vrstvy - 206401: žlutooranžová, popelovitohlinitá, (30/70 %), středně ulehlá; 206402: hnědočerná, hlinitá, uhlíky (10 %), středně ulehlá; 206403: hnědošedá, hlinitá, středně ulehlá

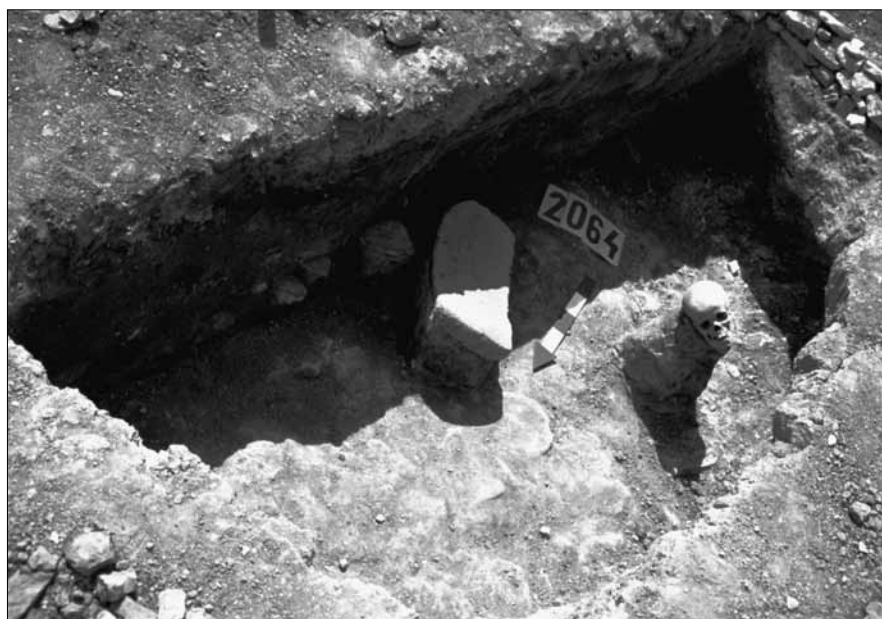
podložka - 206404: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Št 1

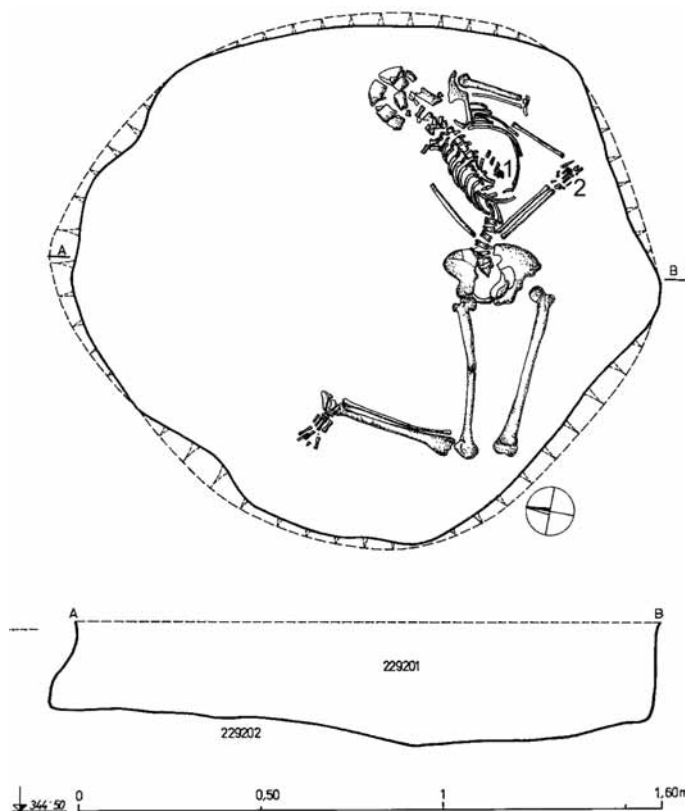

Obr. 225. Kněževs, okr. Praha-západ. Detail ženské lebky z objektu 2064/98

Obr. 223. Kněževs, okr. Praha-západ. Kresebná dokumentace objektu 2064/98

Obr. 224. Kněževs, okr. Praha-západ. Fotografická dokumentace objektu 2064/98

Obr. 226. Kněžves, okr. Praha-západ. Kresebná dokumentace objektu 2292/98

Obr. 227. Kněžves, okr. Praha-západ. Fotografická dokumentace objektu 2292/98

Objekt 2292/98 (obr. 226–227)

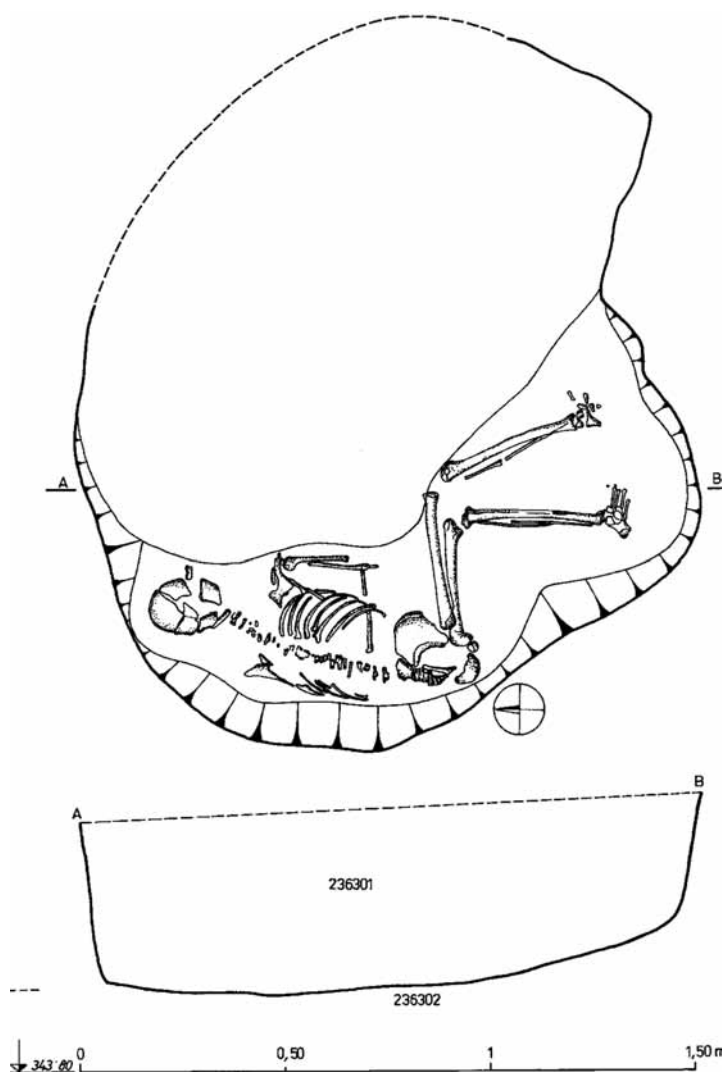
druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené, místy přímé svislé; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 35 cm; rozměry obj.: 160 × 140 cm

Popis terénní situace: Na dně v jižní polovině objektu se nacházel skelet v nerituální poloze, orientovaný hlavou k severovýchodu. Trup byl prohnutý a končetiny různě pokrčené. Jednalo se o jedince ženského pohlaví věkové skupiny juvenis (18–19 let), výšky asi 170 cm. Na prstech pravé ruky byly nalezeny tři spirálovité prstěny z bronzového drátu (obr. 226:2; tab. 336:15 – dva prstěny byly bohužel během výzkumu odcizeny) a tělo hrudní kosti bylo zbarveno zeleně (měděnka) v důsledku přítomnosti bronzového předmětu, který zcela podlehl korozi (obr. 226:1).

vrstvy – 229201: hnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 229202: šedožlutá, zahliněná opuka (10/90 %)

datování: Kn 4a

Objekt 2363/98 (obr. 228–229)

druh obj.: jáma sídlištní (obilnice?); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé až svislé; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 88 cm; rozměry obj.: 190 × 140 cm

Popis terénní situace: V západní části objektu byl v hloubce 20 cm od úrovně skrývky nalezen úplný lidský skelet na levém boku s mírně pokrčenými dolními končetinami a hlavou orientovanou k severu. Náležel jedinci ženského pohlaví věkové skupiny maturus II (50–60 let) a výšky asi 164 cm. V zásepu objektu byla zjištěna bronzová drátěná ozdoba, snad fragment záušnice či prstýnku (tab. 337:5) a plochá zprohýbaná tyčinka nejasné funkce (tab. 337:3).

vrstvy – 236301: černohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 236302: šedožlutá, zahliněná opuka (10/90 %)

datování: Kn 4b

Obr. 228. Kněževs, okr. Praha-západ. Kresebná dokumentace objektu 2363/98

Obr. 229. Kněževs, okr. Praha-západ. Fotografická dokumentace objektu 2363/98

Objekt 2399/98 (obr. 230–231)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé, mírně kónické; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 110 cm; průměr obj.: 116 cm

Popis terénní situace: Zhruba 30 cm nad dnem objektu byly nalezeny dva nerituálně uložené skelety s různě pokrčenými a dislokovanými končetinami, přehozené kolmo přes sebe. Svrchní jedinec (kostra A) ležel na břiše a byl orientován hlavou k východu, spodní méně úplný skelet (B) hlavou k severu. Kostra A náležela ženě věkové skupiny maturus I (40–50 let), vysoké přibližně 165 cm, která měla pod lebkou dvě spirálovité vlasové ozdoby (záušnice) z bronzového drátu, vložené do sebe (tab. 337:2,12). Kostra B patřila jedinci ženského pohlaví věkové skupiny adultus I (20–30 let), výšky zhruba 163 cm.

vrstvy – 239901: hnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 239902: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2545/98 (obr. 232)

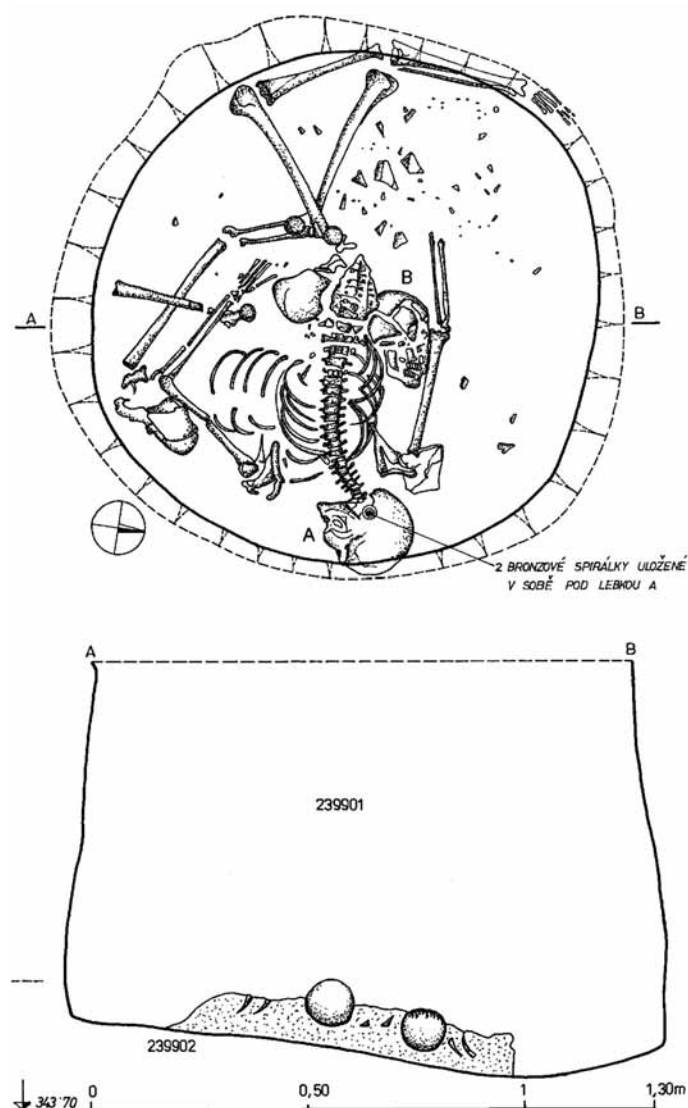
druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, stupňovité; zlom ode dna: ostrý, místy pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 143 cm; rozměry obj.: 326 × 260 cm; narušení: narušuje velký objekt („hliník“) 1465/98

Popis terénní situace: Na dně objektu byla zjištěna kostra ve skrčené poloze, ležící na pravém boku s hlavou orientovanou k severovýchodu (A). Patřila dítěti věkové skupiny infans III (8 let) neurčeného pohlaví. Ze zásypu pocházejí také kosterní pozůstatky dospělého jedince patrně mužského pohlaví a výšky asi 184 cm, které nebyly při výzkumu rozlišeny a dokumentovány „in situ“ (B).

vrstvy – 254501: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

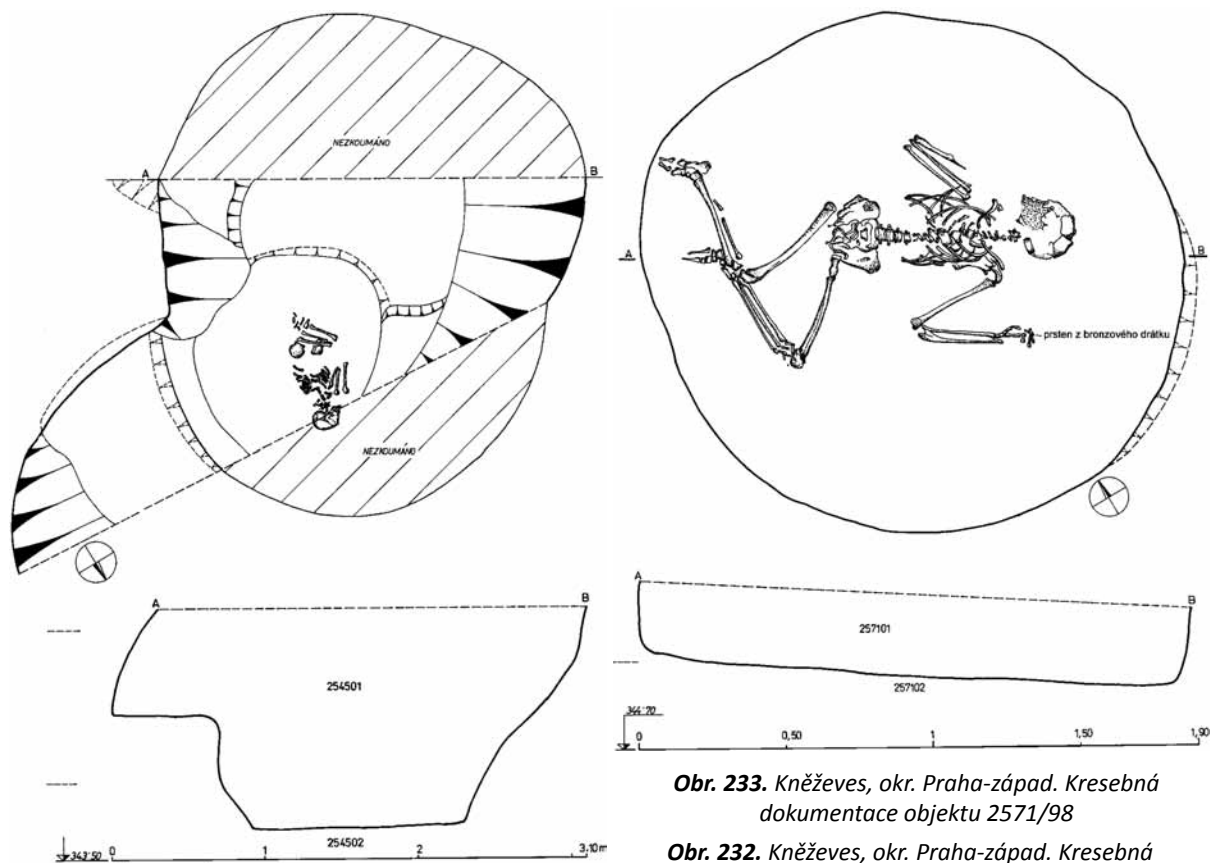
podloží – 254502: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

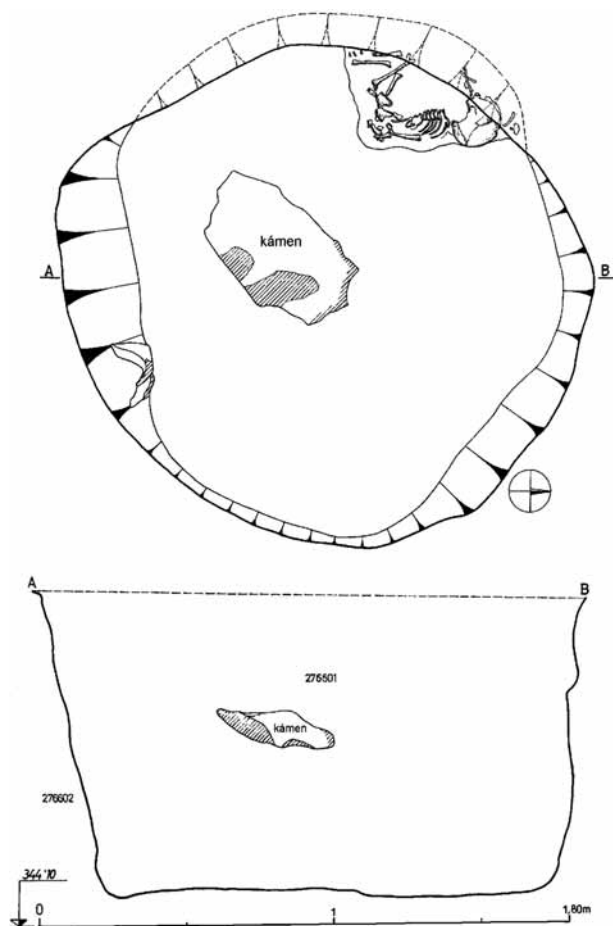
Obr. 231. Kněžves, okr. Praha-západ. Fotografická dokumentace objektu 2399/98

Obr. 230. Kněžves, okr. Praha-západ. Kresebná dokumentace objektu 2399/98

Obr. 233. Kněževes, okr. Praha-západ. Kresebná dokumentace objektu 2571/98

Obr. 232. Kněževes, okr. Praha-západ. Kresebná dokumentace objektu 2545/98

Obr. 235. Kněževes, okr. Praha-západ. Fotografická dokumentace objektu 2766/98

Obr. 234. Kněževes, okr. Praha-západ. Kresebná dokumentace objektu 2766/98

Objekt 2571/98 (obr. 233; fototab. 11:1)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé svislé; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, mírně skloněné k jihovýchodu; max. hloubka: 43 cm; průměr obj.: 184 cm

Popis terénní situace: Na dně objektu se nacházela kostra, ležící na zádech hlavou směrem k jihovýchodu. Dolní končetiny byly pokrčené vlevo, horní rozpažené a pokrčené. Na prstě levé ruky byl navlečen prstýnek z tenkého bronzového drátu (tab. 338:3). Skelet náležel jedinci mužského pohlaví věkové skupiny juvenis (13–20 let).

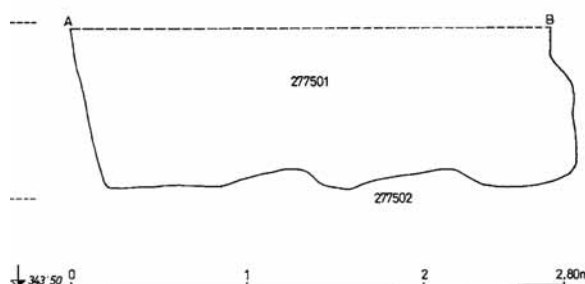
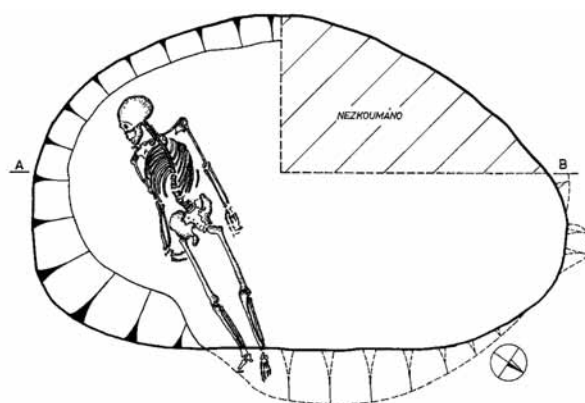
vrstvy – 257101: hnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 257101: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 2766/98 (obr. 234–235)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: nepravidelné, přímé šikmé, místy kónické; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 104 cm; průměr obj.: 178 cm

Popis terénní situace: Asi 50 cm nad dnem se u západní stěny objektu nacházela kostra dítěte ve skrčené poloze na pravém boku hlavou k severu (A). U lebky byly zjištěny dva malé bronzové kroužky, tvořící původně součást drátěné spirálky (zřejmě vlasové ozdoby – tab. 338:13). Uprostřed jámy ležel zhruba na úrovni tohoto skeletu velký plochý kámen o maximálním průměru 57 cm. Kostra A náležela jedinci věkové skupiny infans II (3 roky) neurčeného pohlaví. Kromě toho se podařilo mezi kosterním materiálem identifikovat několik pozůstatků dalšího jedince (B) věkové skupiny infans II (0,5–6 let), který však nebyl při výzkumu rozpoznán a dokumentován.

vrstvy – 276601: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 276602: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 3

Obr. 236. Kněževes, okr. Praha–západ. Kresebná dokumentace objektu 2775/98

Obr. 237. Kněževes, okr. Praha–západ. Fotografická dokumentace objektu 2775/98. Obr. 214, 224–225, 227, 229, 231, 235, 237 foto L. Smejtek

Objekt 2775/98 (obr. 236–237)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: $\frac{3}{4}$ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/ sklon: nepravidelné, místy hladké, přímé šikmé až esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 96 cm; rozměry obj.: 315 × 222 cm

Popis terénní situace: V jihovýchodní polovině objektu, zhruba 20 cm nad jeho dnem, se nacházela kostra, uložená v natažené poloze na zádech hlavou směrem k JJZ. Kostra náleží jedinci ženského pohlaví věkové skupiny adultus I (20–30 let), výšky asi 154 cm.

vrstvy – 277501: hnědá, hlinitá, kameny (2 %), středně ulehlá

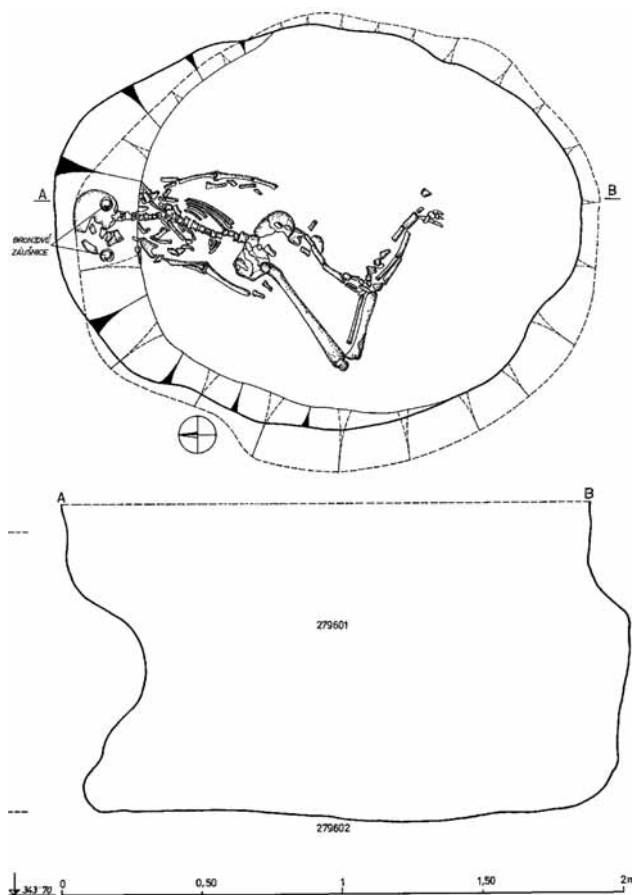
podloží – 277502: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %) datování: Kn 3

Objekt 2796/98 (obr. 238; fototab. 11:2)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: nepravidelné až hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 115 cm; rozměry obj.: 188 × 145 cm

Popis terénní situace: Na dně objektu se nacházela kostra (A), ležící na zádech hlavou k severu, s horními končetinami podél trupu a dolními končetinami pokrčenými směrem vpravo. U lebky byly zjištěny dvě spirálovité vlasové ozdoby (záušnice) z bronzového drátu (tab. 338:11–12). Kostra A náleží jedinci ženského pohlaví věkové skupiny maturus I (40–50 let), přičemž kosti nesou stopy spalování těla asi při teplotě 400–500 °C. Během antropologické analýzy byly v kosterním materiálu rozpoznány ještě pozůstatky dítěte věkové skupiny infans III (7 let) nezjištěného pohlaví (kostra B), které rovněž ukazují na spalování těla, a to zhruba za teploty 400–600 °C.

vrstvy – 279601: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 279602: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %) datování: Kn 4b

Obr. 238. Kněževs, okr. Praha-západ. Kresebná dokumentace objektu 2796/98

CELÉ ZVÍŘECÍ SKELETY

Kromě celkem běžně se vyskytujících jednotlivých zvířecích kostí ve výplních knovízských i štítarských sídlištních objektů, které lze považovat za standardní součást pravěkého „kuchyňského odpadu“, se mohou objevit také celé zvířecí kostry, či jejich podstatné části, uložené v jamách. Oproti lidským kostrovým „pohřbům“ na sídlištích je interpretace nálezů skeletů domestikovaných užitkových zvířat poněkud jednodušší, neboť ji můžeme zredukovat zhruba na dva základní směry. Rozhodování o tom, který z nich je pravděpodobnější, nám to ovšem stejně příliš neusnadňuje, a tak záleží především na váze, přikládané v konkrétních podmínkách buď „votivnímu“, nebo naopak „profánnímu“ pojetí tohoto jevu.

Jelikož je zřejmé, že hospodářská zvířata, zakopaná v sídlištních jamách, nesloužila ke konzumaci, pak pro takovéto „plýtvání“ musel existovat nějaký závažný důvod. Mohlo se jednat o zvířata rituálně usmrčená (podříznutá) a obětovaná nějakým nadpřirozeným silám, podobně jako jsme o tom uvažovali již v souvislosti s nálezem relativně kompletních lidských kosterních pozůstatků v sídlištních objektech. Ke krvavé oběti se zřejmě nejlépe hodily mladé ovce či kozy, resp. novorozená jehňata a kůzlata, jejichž skelety nacházíme na řadě knovízských sídlišť (cf. např. Hrala 1973, 118–119; Bouzek – Koutecký 1980, 413; Pleinerová – Hrala 1988, 52).

Jako další příhodné obětní zvíře si vedle nich lze dobře představit ještě tak dobytče, avšak s prasetem či koněm je to již horší, i když do myšlenkového světa pravěkého člověka se asi těžko kdy vcítíme. Dru-

hým důvodem pro „pohřbení“ víceméně celého zvířete do „odpadní“ jámy by tak mohlo být jeho uhynutí v důsledku nějaké choroby, která tabuizovala následnou konzumaci takto postiženého jedince. Na tomto místě odhlížíme od teoretické varianty pietního uložení „domácího mazlíčka“, což by mohlo s výhradami platit snad jen v případě kostry psa.

Sídliště v Kněževsi bohužel neposkytlo pro širší studium tohoto fenoménu dostatek vhodného materiálu. Na rozdíl od dosti významného počtu jam s lidskými ostatky se relativně celé kostry, resp. větší části zvířecích skeletů, vyskytly pouze ve dvou knovízských objektech.

V objektu 188/98 (obr. 239) se podle určení osteologického materiálu, provedeného J. Petříčkovou, nacházely kostry dvou mladých domácích prasat (*Sus scrofa f. domestica*), které se lišily svou velikostí. Další část skeletu, zjištěná při zpracování, náležela rovněž juvenilnímu jedinci, avšak ještě většímu než oba předchozí. V zásypu objektu byly kromě kostí mladé ovce/kozy (*Ovis/Capra*) rozlišeny i nepočtené pozůstatky tura domácího (*Bos primigenius f. taurus*).

Jako druhý případ s významnějšími doklady zvířecích skeletů lze uvést objekt 1122/98 (obr. 240; fototab. 12:1), v němž byly zjištěny kostry dvou ovcí nebo koz (*Ovis/Capra*), přičemž v jednom případě se jednalo o poměrně subtilního (mladého?) jedince. Kostí jiných zvířat tento objekt neobsahoval.

V ostatních knovízských ani štitarských objektech z Kněževsi nebyly podobně dochované zvířecí skelety zaznamenány. Za stručnou zmínku by snad stála už jen menší část skeletu zvířete neurčeného druhu z knovízského objektu 2365/98 (obr. 241) či kumulace kostí krávy ze štitarského objektu 2143/98 (tab. 390), z nichž část byla použita pro radiokarbonové datování.

Objekty se zvířecími skelety nebo jejich částmi

Objekt 188/98 (obr. 239)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna a místy i povrchu rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: rovné, ploché; max. hloubka: 48 cm; průměr obj.: 125 cm

Popis terénní situace: Na dně objektu ležely dva relativně dobře zachovalé zvířecí skelety prasete domácího. Kostí dalšího jedince téhož druhu byly identifikovány při osteologickém zpracování.

vrstvy – 18801: černohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 18802: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 1122/98 (obr. 240; fototab. 12:1)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené až konkávní; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 36 cm; rozměry obj.: 152 × 139 cm

Popis terénní situace: V jihovýchodní části objektu ležely na dně větší části dvou zvířecích skeletů ovce/kozy.

vrstvy – 112201: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 112202: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2143/98 (tab. 390)

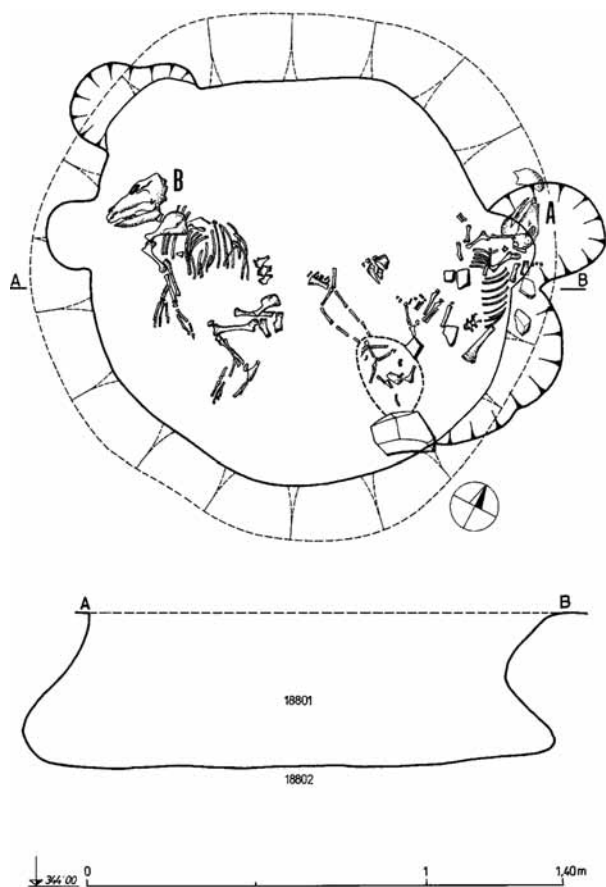
popis cf. příloha 1

Objekt 2365/98 (obr. 241)

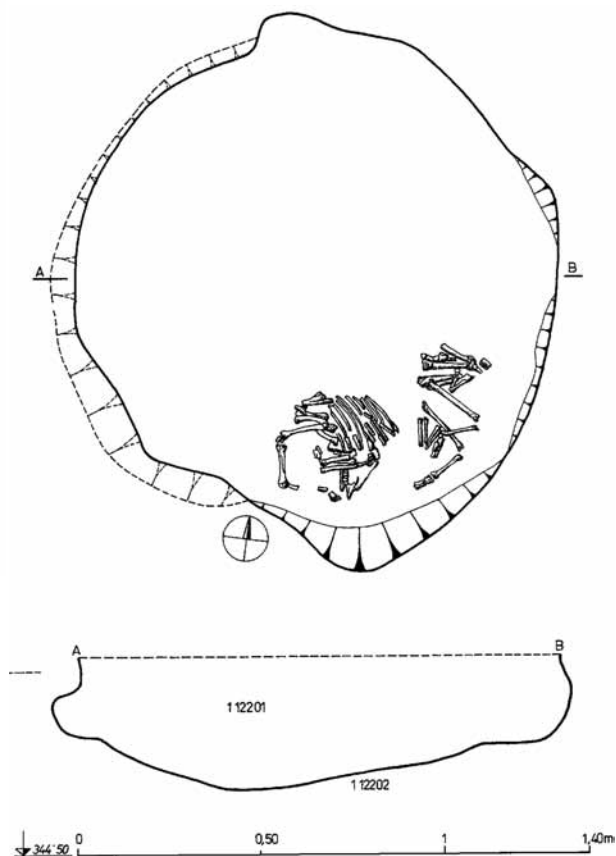
druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé kónické až mírně konkávní; zlom ode dna: ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 104 cm; průměr obj.: 130 cm

Popis terénní situace: Při severozápadní stěně objektu ležela na dně část zvířecího skeletu.

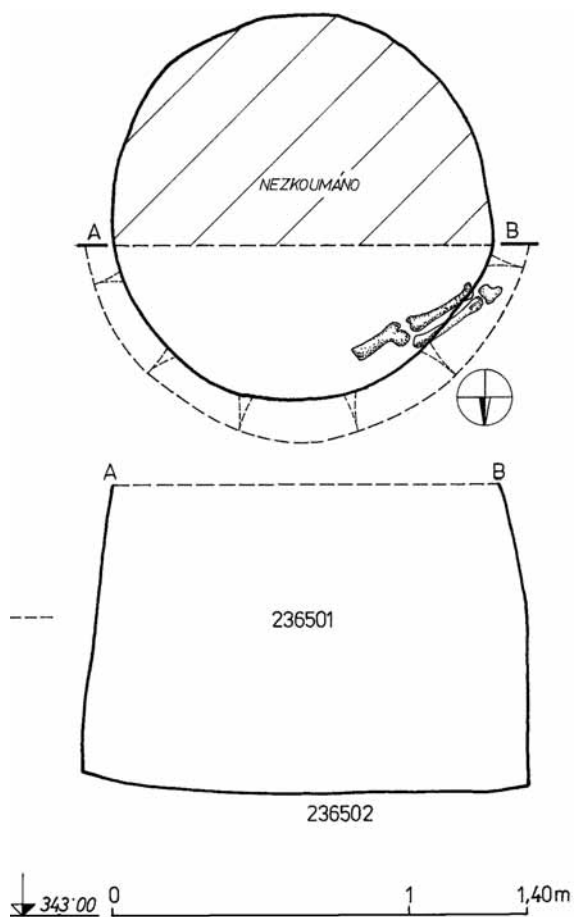
vrstvy – 236501: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 236502: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

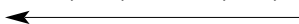
Obr. 239. Kněževs, okr. Praha-západ. Kresebná dokumentace objektu 188/98

Obr. 240. Kněževs, okr. Praha-západ. Kresebná dokumentace objektu 1122/98

Obr. 241. Kněževs, okr. Praha-západ. Kresebná dokumentace objektu 2365/98. Obr. 213, 215–223, 226, 228, 230, 232–234, 236, 238–241 kresba J. Minarčíková

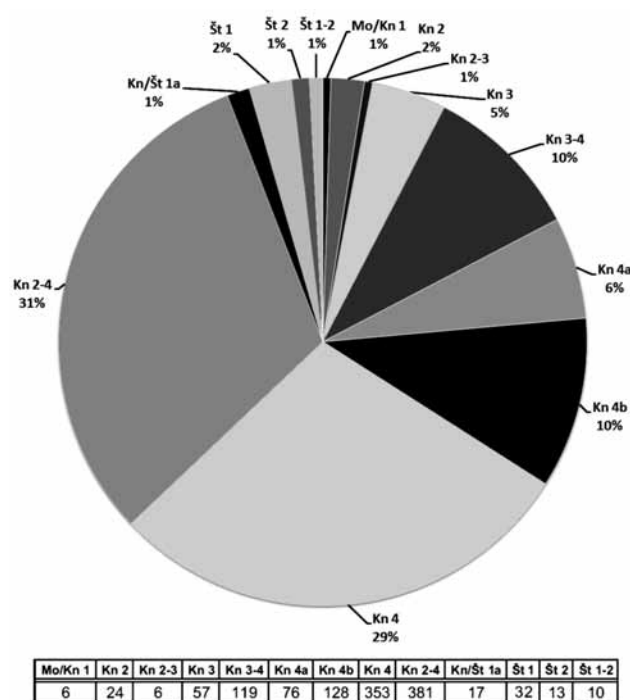
SÍDELNÍ HORIZONTY A ČASOPROSTOROVÝ VÝVOJ OSADY

V následujícím textu se pokusíme stručně formulovat hlavní materiálovou náplň jednotlivých sídelních horizontů, vypracovaných pro tuto lokalitu především na základě podrobné analýzy mimořádně rozsáhlého korpusu keramických nálezů z celkem 1222 objektů (Mo/Kn 1–Kn 4b: 1150 obj.; Kn/Št 1a–Št 2: 72 obj.). Ten byl podrobně rozebrán v předchozích kapitolách, takže zde již nebudeme odkazovat na konkrétní nálezy ani literaturu, ale pokusíme se spíše postihnout celkové trendy vývoje a souhrnně charakterizovat vyčleněné chronologické etapy.

Zařazení některých objektů do časových horizontů nemusí být jen na základě výběru keramiky, prezentované ve 2. dílu této publikace, vždy zcela zřejmé, neboť tyto ukázky nejnepřehlednějších zastoupených tvarů a výzdobných prvků neodrážejí další důležité chronologické faktory, jako jsou např. četnosti výskytu jednotlivých keramických typů a variant, způsobů výzdoby, úprav povrchu apod. v konkrétních nálezových celcích. Všechna tato podstatná kritéria však byla při celkovém vyhodnocování keramického materiálu a datování příslušných souborů brána v úvahu.

I přes veškeré vynaložené úsilí se v rámci knovízské kultury nepodařilo přesněji časově zařadit třetinu objektů (Kn 2–4: 381 obj.) z celkem 1150, obsahujících převážně neprůkazné keramické zlomky, dovolující pouze obecné datování. Část dalších objektů je pak řazena do dvou po sobě jdoucích horizontů (Kn 2–3: 6 obj.; Kn 3–4: 119 obj.; Št 1–2: 10 obj.) a u vrcholného knovízského horizontu Kn 4 je situace specifická tím, že se sám dělí na starší a mladší fázi (Kn 4a, Kn 4b), které však nešlo spolehlivě rozlišit u 353 objektů, což je poměrně vysoké číslo (obr. 242). To byl ale právě jeden z důvodů pro jeho širší vymezení, neboť jinak by všechny tyto objekty bylo nutné datovat do rozmezí dvou horizontů.

Přibližnou synchronizaci vymezených sídelních horizontů s obecně užívanou relativně chronologickou stupnicí (Reinecke/Müller-Karpe) ukazuje srovnávací tabulka (obr. 243). Součástí časoprostorové analýzy bylo i vynešení všech datovatelných objektů podle jednotlivých horizontů, případně i s navazujícími horizonty, do celkového plánu výzkumu, aby bylo možné sledovat celkové proměny sídelní mikrostruktury a dlouhodobější vývojové tendence.

Obr. 242. Kněžves, okr. Praha-západ. Rozložení objektů podle sídelních horizontů

Obr. 243. Sídelní horizonty vypracované pro lokalitu Kněžves a jejich rámcová synchronizace s relativně chronologickým systémem P. Reinecke (1900; 1924) v modifikaci H. Müller-Karpeho (1959)

KNĚŽEVES – sídelní horizonty		P. Reinecke / H. Müller-Karpe
mohylovo/knovízský horizont	Mo/Kn 1	část Br C2 – počátek Br D
starší knovízský horizont	Kn 2	Br D
střední knovízský horizont	Kn 3	závěr Br D – část Ha A1
vrcholný knovízský horizont	Kn 4a	část Ha A1 – Ha A2/B1
	Kn 4b	
knovízsko/štitarský horizont	Kn/Št 1a	Ha B1-(B2)
starší štitarský horizont	Št 1	
mladší štitarský horizont	Št 2	

MOHYLOVO/KNOVÍZSKÝ HORIZONT (Mo/Kn 1)

Verbální označení tohoto sídelního horizontu má za úkol především zdůraznit vývojovou kontinuitu mezi mohylovou a knovízskou kulturou, neboť fakticky by jej bylo možné přiřadit ještě k pozdně mohylovému stupni. První knovízský stupeň (K I) je u nás ovšem tradičně považován za v podstatě kulturně pozdně mohylový (cf. *Bouzek 1963*, 63; později byl definován jako přechodný mezi kulturou mohylovou a knovízskou – cf. *Jiráň ed. 2008*, 146) a podobně je tomu ve východních Čechách, kde starší fázi starého stupně lužické kultury (Ia) představuje ještě okrajová sféra kultury mohylové (cf. *Vokolek 2003*, 44).

Také v Kněževsi se v horizontu Mo/Kn 1 pohybujeme někde na sklonku stupně Br C2, resp. počátku Br D, tedy zhruba v období užívání pohřebiště v Praze-Modřanech (*Böhm 1937*, 86–87, obr. 34–37) či ukládání depotů horizontu Plzeň-Jíkalka (*Kytlicová 2007*, 171–174, Tabelle 2).

Této chronologické pozici odpovídají zde zjištěné amfory s mírně kónickým hrdlem, jejichž ucha leží těsně v podhrdlí či na rozhraní hrdla a těla (tzv. „lužické“) i amfory se svisle žlábkovanou výdutí a několikanásobně provrtanými podélnými tordovanými výčnělky.

Okříný mají ostrý lom a vyvážený poměr kuželovitěho hrdla a dolní části, která může být hrubě svisle rýhována.

Mezi mísovitými tvary se objevují pozdní modifikace mís typu Vacíkov s vodorovnými promačkávanými lištami a rozevřené mísy s uchy níže pod okrajem, které rovněž mohou být zdobeny svislým nebo i nepravidelným rýhováním.

Ještě celkově mohylový charakter keramické náplně podtrhují přímé, nálevkovitě rozevřené („kónické“) mísky či koflíky s uchem pod okrajem a zejména svisle kanelované džbánky.

Na hrubší keramice se uplatňuje převážně svislé prstování, amforovitě zásobnice mají válcovité hrdlo, oddělené někdy od těla promačkávanou páskou a u vejčitých zásobnic se mohou objevit i svazky svislých důlkovaných lišt přes hrdlo.

Menší hrncovité tvary jsou s uchy i bezuché a vyskytnou se u nich také různé plastické výčnělky na hrdle či lalokovitě vytažení okraje.

Z jiných hliněných výrobků je třeba upozornit na pestrou kolekci jehlancovitých a kuželovitých tkalcovských závaží různých velikostí i výpalu z bohatého objektu 1386/98 (*fototab. 12:2; 14:2*).

V objektech tohoto horizontu nebyly nalezeny žádné bronzové předměty.

Na zřejmě poměrně krátké trvání horizontu Mo/Kn 1 na lokalitě ukazuje skutečnost, že do něj lze bezpečně zařadit pouze 6 objektů, přičemž v několika dalších mladších souborech (3–4) se keramika tohoto období objevila jen jako intruze, ukazující však na existenci nějakých nedochovaných pozůstatků starších sídelních aktivit v bezprostředním sousedství. Na celkovém plánu výzkumu jsou tyto objekty roztroušeny v jeho severovýchodní části, tedy prakticky přes celou hustěji osídlenou plochu, a podobně to bylo i s nálezy, souvisejícími se starším mohylovým osídlením (cf. *obr. 33*). Při tomto počtu objektů sice nelze mluvit o „shlucích“, avšak určité soustředění tehdejších sídelních aktivit můžeme pozorovat ve východní části plochy (sektory F10, G11), o něco západněji (sektory C8, D9) a konečně v sektorech B10–12 (*obr. 244*).

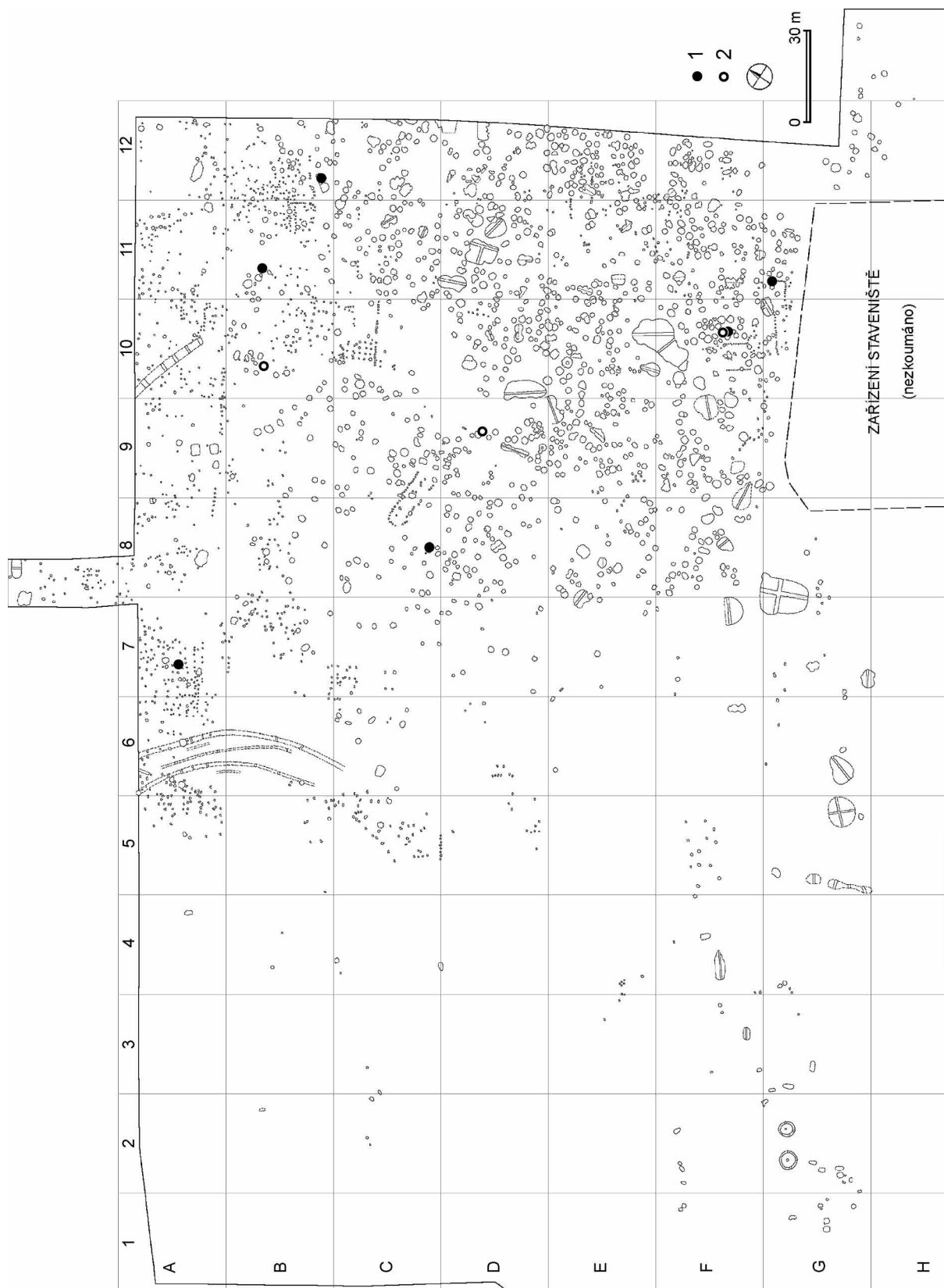
STARŠÍ KNOVÍZSKÝ HORIZONT (Kn 2)

Tento sídelní horizont je v Kněževsi již kulturně plně knovízský a ohlasy mohylového prostředí jsou zde pozorovatelné jen velmi vzdáleně, resp. zprostředkovaně. Časově náleží do průběhu stupně Br D, avšak zřejmě netrvá až na jeho závěr (cf. *obr. 95*). V Kněževsi do něho bylo možné celkem bezpečně zařadit 24 objektů, což představuje pouhou 2 % z celkového počtu 1150 zjištěných objektů knovízské kultury.

Amfory mají válcovité až mírně kónické hrdlo a jen zcela výjimečně se už mohou objevit náznaky jeho vydutí či prohnutí. Dvojice protilehlých uch, pokud jsou dochována, jdou výhradně přes rozhraní hrdla a horní části výdutě, kterou může zdobit širší mělké svislé žlábkování a vyskytne se i užší kanelace.

Okříný si udržují ostrý lom a kónické přímé hrdlo, výjimečně opatřené v dolní části vodorovnými žlábkami. Ostrý lom je někdy zvýrazněn plastickou přesekávanou lištou, na spodní části se udržuje výzdoba svislých hrubých rýh.

Ta se objevuje i na převážně rozevřených mísách, kde bývá i nepravidelná či tvoří různé vzory (mřížky, kosodélníky apod.). Vyskytnout se mohou ještě ucha níže pod okrajem a bývají jimi opatřeny také větší mísovité tvary s hráněným, ven vyhnutým okrajem. Mís s výrazněji oblými stěnami je poměrně málo a esovitá profilace se vyskytne jen velmi vzácně.

Obr. 244. Kněžves, okr. Praha-západ. Osídlení v mohylovo/knáziském horizontu Mo/Kn 1.
1 – objekty horizontu Mo/Kn 1; 2 – mladší objekty s intruzemi keramiky horizontu Mo/Kn 1

Charakteristické jsou koflíky s odsazeným rozevřeným hrdlem, zdobené na těle širším i užším svislým žlábkováním, přičemž ucha některých exemplářů mohou být tordována, což je prvek, který se v pozdějším období již neobjevuje. Koflíky s oblými či esovitými stěnami jsou spíše výjimečné.

Amforovité zásobnice jsou podobné pozdně mohylovým, mají válcovité až mírně prohnuté hrdlo, vytažený okraj může být přesekávaný a objevuje se promačkávaná páska v podhrdlí. Povrch je většinou svisle prstován, ale na hrdle se vyskytne i prstování vodorovné a některé exempláře mají celý povrch hladký.

U esovitějších vejčitých zásobnic vertikální prstování převažuje. Oba směry prstování se uplatňují i na menších hrncovitých tvarech.

Ani v objektech tohoto horizontu nebyly nalezeny žádné bronzové předměty.

Na ploše výzkumu se až na jednu výjimku všechny objekty staršího knovízského horizontu nalézaly v jeho nejhustěji osídlené severovýchodní polovině a přes značný rozptyl nemusí být jejich poloha náhodná. Poměrně výrazná je koncentrace pěti objektů v sektoru D12 při severovýchodní hraně skrývky i čtyř jam o něco dále k severozápadu v sektoru B12. Něco by mohly naznačovat i dvojice objektů v sektorech E12, E10, D10, D10/C11 či C8, přičemž poslední jmenovaná dvojice je od ostatních jakoby vysunuta více k západu za dlouhou kúlovou/sloupovou stavbu s oblým závěrem (cf. *obr. 58:A*) a snad by k ní šlo přiřadit i dvě nedaleké jámy ze sektorů C9 a D8 (*obr. 245*).

Nelze zcela vyloučit, že nám tyto malé shluky, případně jen dvojice, sídlištních jam (obilnic?) indikují přítomnost nadzemních obytných staveb v jejich blízkosti. Tato potenciální zástavba by byla v tomto horizontu ještě velmi řídká a usedlosti víceméně rozptýlené na dosti velké ploše. Při těchto hypotetických úvahách je však třeba mít stále na paměti, a to i v případě všech ostatních horizontů, nejen nesčetněkrát opakovanou značnou mocnost skrývky, v jejímž důsledku nepochybně celá řada archeologických situací bez evidence a dokumentace zanikla, ale také onu třetinu blíže nedatovaných (a tedy v rámci žádného horizontu prostorově nevynesených) knovízských objektů.

STŘEDNÍ KNOVÍZSKÝ HORIZONT (Kn 3)

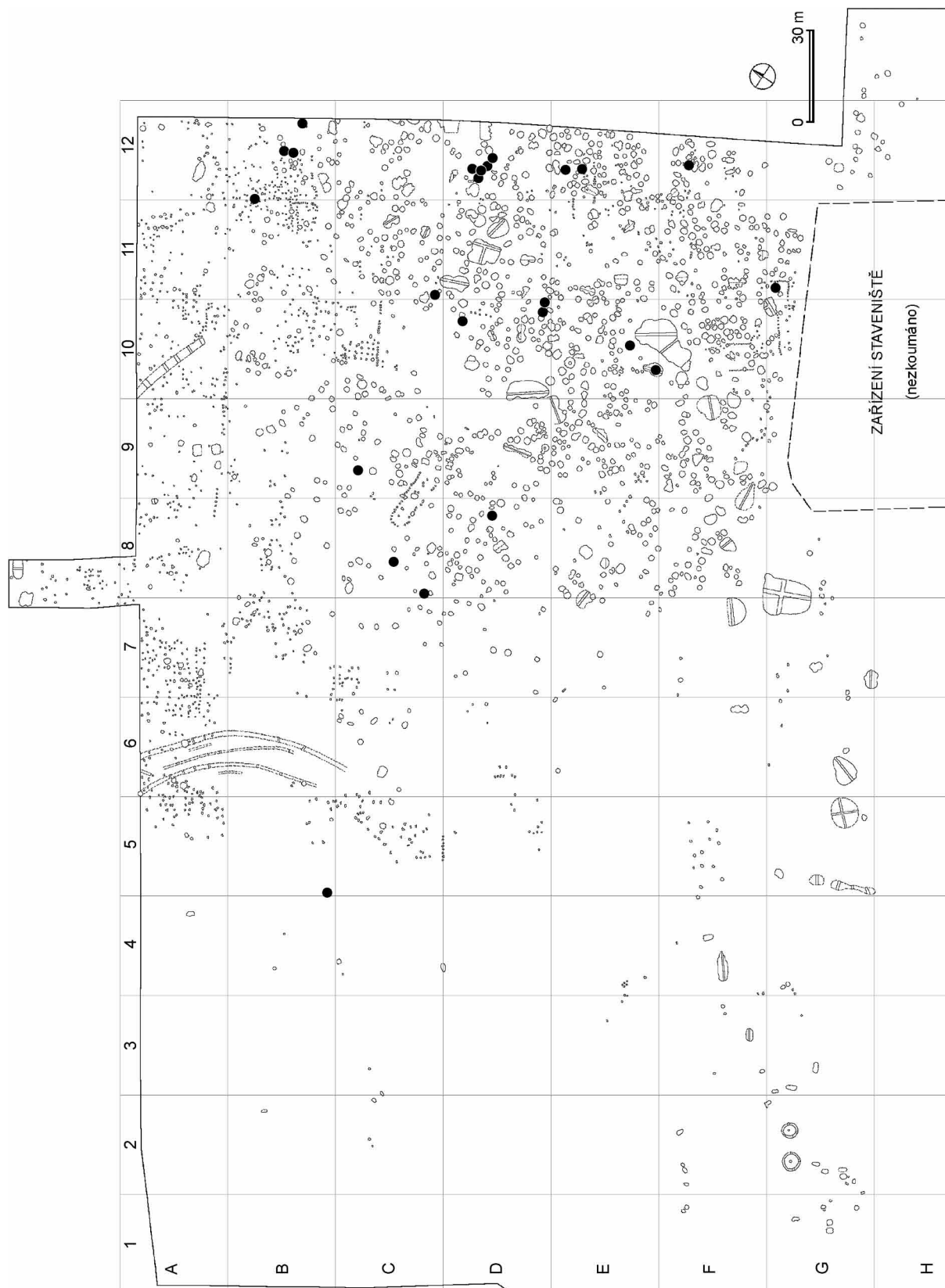
V tomto horizontu došlo k více než zdvojnásobení počtu objektů na lokalitě, což nám signalizuje pozvolné zvyšování intenzity zdejšího osídlení. Poměrně spolehlivě sem spadá 57 celků, tedy zhruba 5 % knovízských objektů objevených při výzkumu v Kněževsi. Ve skutečnosti je však toto číslo jistě mnohem vyšší, a to i když odhlédneme od jen obecně zařazené třetiny knovízských objektů, neboť tu máme ještě 119 objektů datovaných šířeji, v rozmezí horizontů Kn 3 až Kn 4. Střední knovízský horizont začíná v závěru stupně Br D a zabírá větší část stupně Ha A1.

U některých amfor ještě přežívá mírně kónické přímé hrdlo coby znak stupně Br D, avšak stále více se prosazují lehce vydutá esovitě profilovaná hrdla, která mohou být i vyšší a již jednoznačně předznamenávají nástup stylu Ha A. V podhrdlí těchto amfor se objeví horizontální žlábkky, zatím spíše v menším počtu a ne tak často, doplněné na výduti svislými širšími i úzkými kanelurami či jejich svazky, případně jednotlivými žlábkky. Vyskytne se i šikmé žlábkování vydutě nebo výzdoba složená z podkovovitých půlobloučků. Stejně vzácná jako přímá hrdla amfor jsou i profilace výrazněji vydutě, jejichž optimum leží až v následujícím horizontu.

Některé okřiny si ještě zachovávají relativně ostrý lom a přímé nebo jen mírně prohnuté kónické hrdlo, ale objeví se i tvary s lehce prohnutým válcovitějším hrdlem. Větší pronutí hrdla pak mají exempláře s již víceméně zaobleným lomem, jejich počet v tomto horizontu narůstá. Poprvé se může ojedinele objevit svislé prstování spodní části, vedoucí až na oblou výduť. Kromě velkých exemplářů se vyskytnou i okřínky, které mohou mít lištu na lomu či vodorovné žlábkky na zaobleném těle.

Přímé nálevkovitě rozevřené mísy již jsou v menšině a může se na nich ještě objevit rýhovaná výzdoba, stejně jako na exemplářích s oblými stěnami. Některé malé mísky mají rozevřené přímé až konkávně projmuté stěny. Začíná se více uplatňovat esovitá profilace u širších i vyšších tvarů, které v řadě případů náležejí spíše ke koflíkům. Výjimečně se již vyskytne tordování okraje. Objevují se také široké mísy s prstovaným tělem a uchy vybíhajícími z vytaženého okraje i poměrně velké prstované amforovité mísy s rozevřeným hrdlem.

Tzv. dvoudílné koflíky s odsazeným rozevřeným hrdlem pokračují z předchozího horizontu, avšak při výzdobě vydutě se kromě svislé kanelace začíná používat jemnější rytá výzdoba, kombinující horizontální rýhy se svazky rýh vertikálních, šrafovanými trojúhelníky, krokvemi, důlky apod. Rozšiřují se nízké i vyšší esovité koflíky a setkat se můžeme také s koflíky s oblými stěnami.

Obr. 245. Kněžves, okr. Praha-západ. Osídlení ve starším knovízském horizontu Kn 2

Hrdla amforovitých zásobnic jsou převážně válcovitá až mírně rozevřená s vyhnutým, někdy zevnitř hráněným či vně přesekávaným (důlkovaným) okrajem. Vyskytne se i promačkávaná lišta na rozhraní hrdla a těla, povrch hrdla je většinou horizontálně prstovaný. Svislé prstování výdutě je běžné, exempláře s hladkým povrchem se objeví spíše výjimečně, stejně jako nádoby s výrazněji nálevkovitě rozevřeným hrdlem.

Vejcité zásobnice esovitějšího profilu používají často k zvýraznění přechodu mezi hrdlem a tělem promačkávanou pásku a rovněž úprava povrchu horizontálním a vertikálním prstováním je u nich používána stejným způsobem jako u amforovitých zásobnic.

Menší hrncovité tvary jsou bezuché i s uchy, vyběhajícími z okraje či umístěnými na hrdle. Hrnce mají válcovitě až rozevřené hrdlo, případně plynulou esovitou profilaci. Hladké exempláře jsou v menšině, více se používá prstovaná úprava povrchu.

Z významnějších nalezených bronzových předmětů lze jmenovat tzv. pastýřskou jehlici s menší smyčkovitou hlavicí s plochým ven zavinutým koncem, jehlici s kyjovitou hlavicí zdobenou šikmými rýžkami a jehlici s hřebíkovitou, mírně shora zaoblenou hlavicí. Mohla by sem patřit i bronzová šipka s křídélky či ozdoba z vinutého bronzového drátu z objektů, řazených podle keramiky do širšího intervalu Kn 3–4.

Všechny datovatelné objekty tohoto horizontu se nacházely v severovýchodní polovině plochy výzkumu a po vynesení do celkového plánu u nich můžeme pozorovat některé prostorové preference. Zde je třeba poznamenat, a platí to samozřejmě i pro ostatní horizonty, že všechny popisované „shluky“ a „koncentrace“ odrážejí pouze subjektivní dojem z čistě vizuálního posuzování plánů se zobrazenými objekty jednotlivých období. Pochopitelně by bylo možné provést exaktnější analýzu těchto dat třeba pomocí GIS (cf. např. Kuna 1997; Šmejda 2004, 61–62, Fig. 5), avšak na to autor postrádal čas, softwarové vybavení i znalosti. Určitou obhajobou snad může být, že základní informace jsou na plánech vidět na první pohled a dělat exaktní výpočty se soubory dat, jejichž torzovitost je zcela nesporná, by sice asi vypadalo moderně a efektně, ale bohužel jen navenek.

Vrátíme-li se k subjektivnímu pozorování, pak zvýšenou koncentraci objektů můžeme sledovat u severovýchodního okraje zkoumané plochy v sektorech E11–12, F12 a v prostoru kumulace kúlových/sloupových jam C musíme zřejmě počítat s pokračováním existence hypotetické usedlosti (sektor B12 a okolí). Další shluky sídlištních objektů lze zaznamenat v místech sektorů D10, D9, E9 či F9 (obr. 246). Celková struktura rozložení sídlištních objektů se ještě poněkud zvýrazní, když vyneseme do celkového plánu společně objekty staršího (Kn 2) a středního (Kn 3) knovízského horizontu (obr. 247).

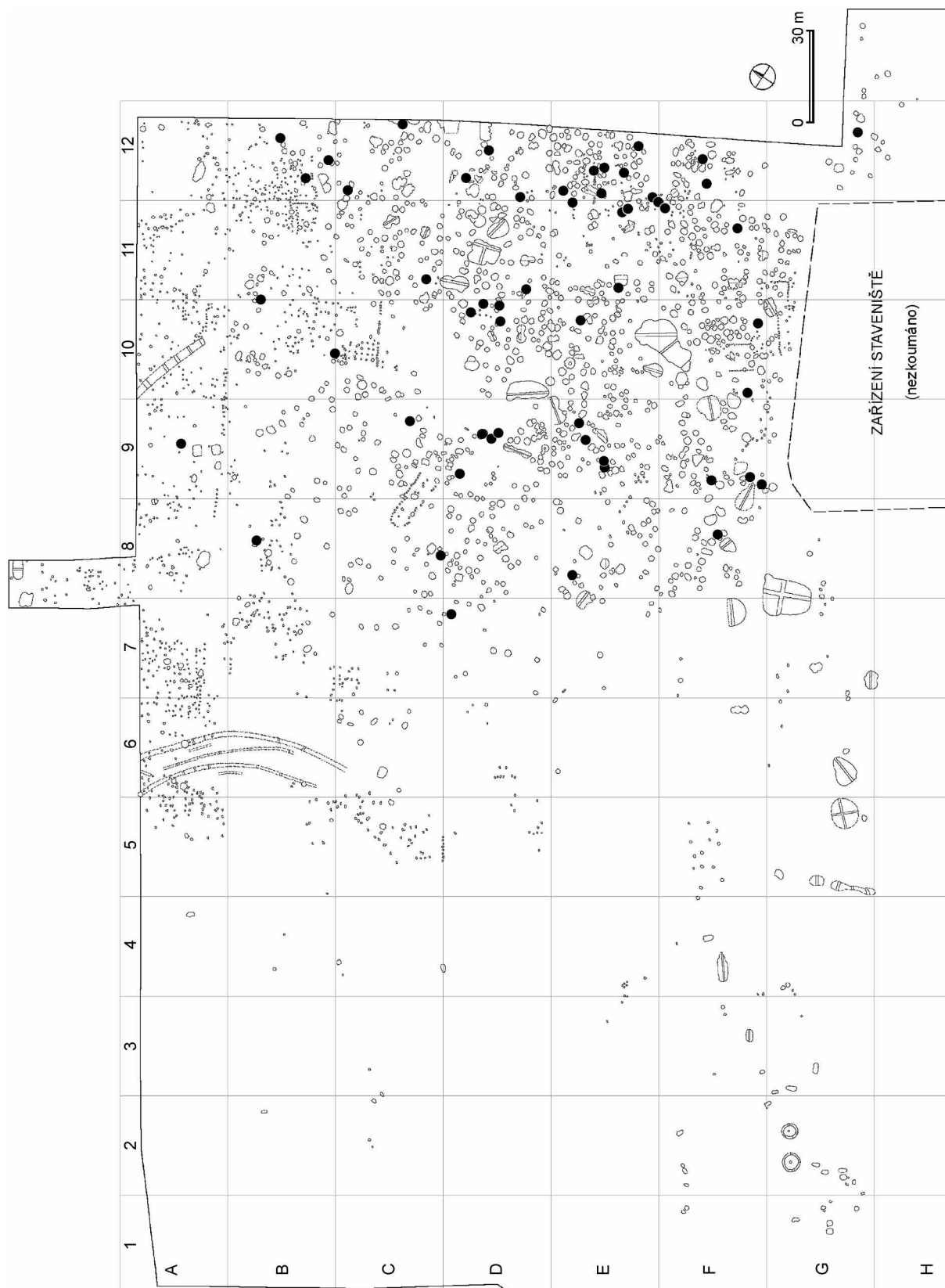
VRCHOLNÝ KNOVÍZSKÝ HORIZONT (Kn 4a–b)

Představuje nejdělnější období s největším počtem objektů v Kněževsi, kdy intenzita zdejšího knovízského osídlení dosáhla maxima. Jeho podrobnější dělení na dvě fáze je sice možné, avšak kvalita a průkaznost analyzovaného keramického materiálu to dovoluje pouze zčásti. Pokud nebyly nálezy dostatečně typické a měly jen základní společné morfologické a výzdobné rysy tohoto horizontu, jsou datovány obecně do Kn 4. Tato situace nastala u 353 objektů, což je téměř třetina (30,7 %) všech knovízských objektů zjištěných na lokalitě. Do starší fáze vrcholného knovízského horizontu (Kn 4a) bylo možné poměrně bezpečně zařadit 76 objektů (6,6 %) a do mladší fáze Kn 4b pak 128 objektů (11,1 %). Obě fáze probereme samostatně a zdůrazníme klíčové prvky, které je i ve zlomkovitém sídlištním materiálu pomáhají rozlišit. Z chronologického hlediska zaujímá vrcholný knovízský horizont ještě část stupně Ha A1 a trvá až do Ha A2/B1.

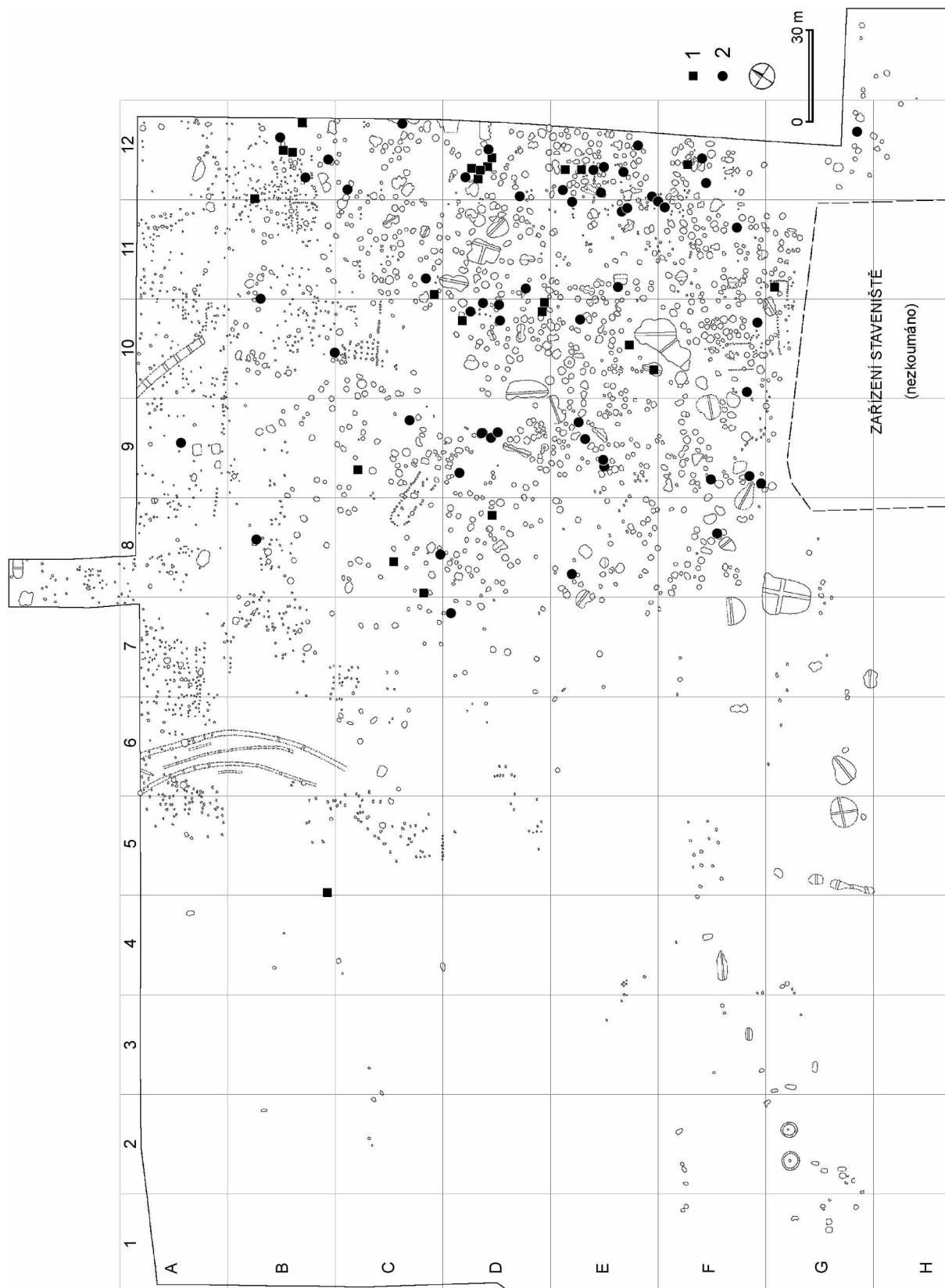
Starší fáze vrcholného knovízského horizontu (Kn 4a)

Amfory s nízkým přímým či lehce vydutým hrdlem jsou již zcela výjimečné, běžně se objevují esovitá hrdla, někdy i dosti vysoká, a lze pozorovat nástup hrdel výrazně klenutých s prohnutím pod okrajem. Na výdutích těchto amfor ještě nalezneme samostatně souvislé svislé, výjimečně šikmé žlábkování, častěji však v kombinaci s horizontálními žlábků v podhrdlí, jejichž počet narůstá. Časté je spojení vodorovných žlábků se svazky svislých kanelur či různě širokých prožlabení a vyskytují se i svazky podkovovitých žlábků. Začíná se také rozšiřovat užívání jemnější ryté výzdoby na výdutích amfor (svazky vodorovných rýh, trásňový ornament, motiv přesýpacích hodin apod.).

Okříny mají esovitě prohnutou horní část a oblou střední partii, kterou už těžko nazvat lomem, na níž v řadě případů začíná svislé prstování dolní části. V místech zaoblené výdutě se výjimečně může objevit přesekávaná plastická páska. Pouze v případě okřínek se vedle plynule esovitě profilovaných

Obr. 246. Kněžves, okr. Praha-západ. Osídlení ve středním knovízském horizontu Kn 3

Obr. 247. Kněževs, okr. Praha-západ. Osídlení ve starším (Kn 2) a středním (Kn 3) knovízském horizontu.
1 – objekty horizontu Kn 2; 2 – objekty horizontu Kn 3

tvarů mohou vyskytnout exempláře s ostřejším lomem, nad kterým je někdy rytý ornament složený z horizontálních rýh, vpichů a trojúhelníčků.

Svislé rýhování na rozevřených mísách je již zcela výjimečné a končí, objevují se různé široké a vysoké mísy s oblými stěnami i tvary esovitě profilované. Pokračují malé mísky s rozevřenými přímými či dovnitř konkávně prohnutými stěnami. Rozšiřují se větší hrubší mísy s různě vyhnutým okrajem, někdy hráněným či přesekávaným/důlkovaným, které mohou být svisle prstované. Více zastoupeny jsou již mísky s tordovaným okrajem, případně soustřednými žlábků kolem dna. Hlubší amforovitě mísy mají většinou rozevřené hrdlo a mohou mít i ucha. Jejich povrch bývá prstovaný (vodorovně hrdlo, svisle výduť), ale může být také hladký s různými kombinacemi žlábkované výzdoby, podobně jako u amfor.

Na výduťi koflíků s odsazeným, nálevkovitě rozevřeným hrdlem se ještě výjimečně objeví souvislé úzké svislé žlábkování, avšak mnohem běžnější již je jemná rytá výzdoba (svazky horizontálních rýh, třásně, krokve, šrafované trojúhelníky, girlandy, motiv rybí kosti, důlky apod.). Šířeji uplatňovat se začínají také obrvené svazky vodorovných rýh, tvořící základ tzv. attinského ornamentu. Běžně se vyskytují různě vysoké a široké esovitě profilované koflíky s páskovými, tyčinkovitými i střešovitě hráněnými uchy vybíhajícími z okraje. Objevují se také vyšší exempláře s oblými stěnami.

Amforovitě zásobnice s válcovitým až mírně rozevřeným lehce prohnutým hrdlem jsou již v menšině a dále se prosazuje více nálevkovitě rozevřené hrdlo s vodorovně vytaženým hráněným okrajem, který může zdobit nejen různé šikmé přesekávání, promačkávání či důlkování, ale výjimečně i tordování. Hrdla amforovitých zásobnic jsou převážně vodorovně prstována, hladký povrch je v menšině. Vyskytne se promačkávaná lišta na rozhraní hrdla a těla, svislé prstování výduťe je téměř pravidlem, i když se můžeme setkat také s hladkými exempláři s horizontálními žlábků v podhrdlí.

Vejitě zásobnice se úpravou povrchu a výzdobou neliší od amforovitých, takže u nich nalezneme jak plastické lišty v dolní části hrdla, tak přesekávané či důlkované okraje.

Hrncovitě tvary nevykazují výraznější změny, některé mají ucha vytažená z okraje či nasazená kousek pod ním, jiné mohly být i bezuché. Hrnce jsou esovitě profilované i s odsazeným hrdlem, většinou rozevřeným, válcovitě hrdlo se vyskytne spíše výjimečně, podobně jako exempláře s hladkým povrchem, který bývá ve většině případů upravován prstováním.

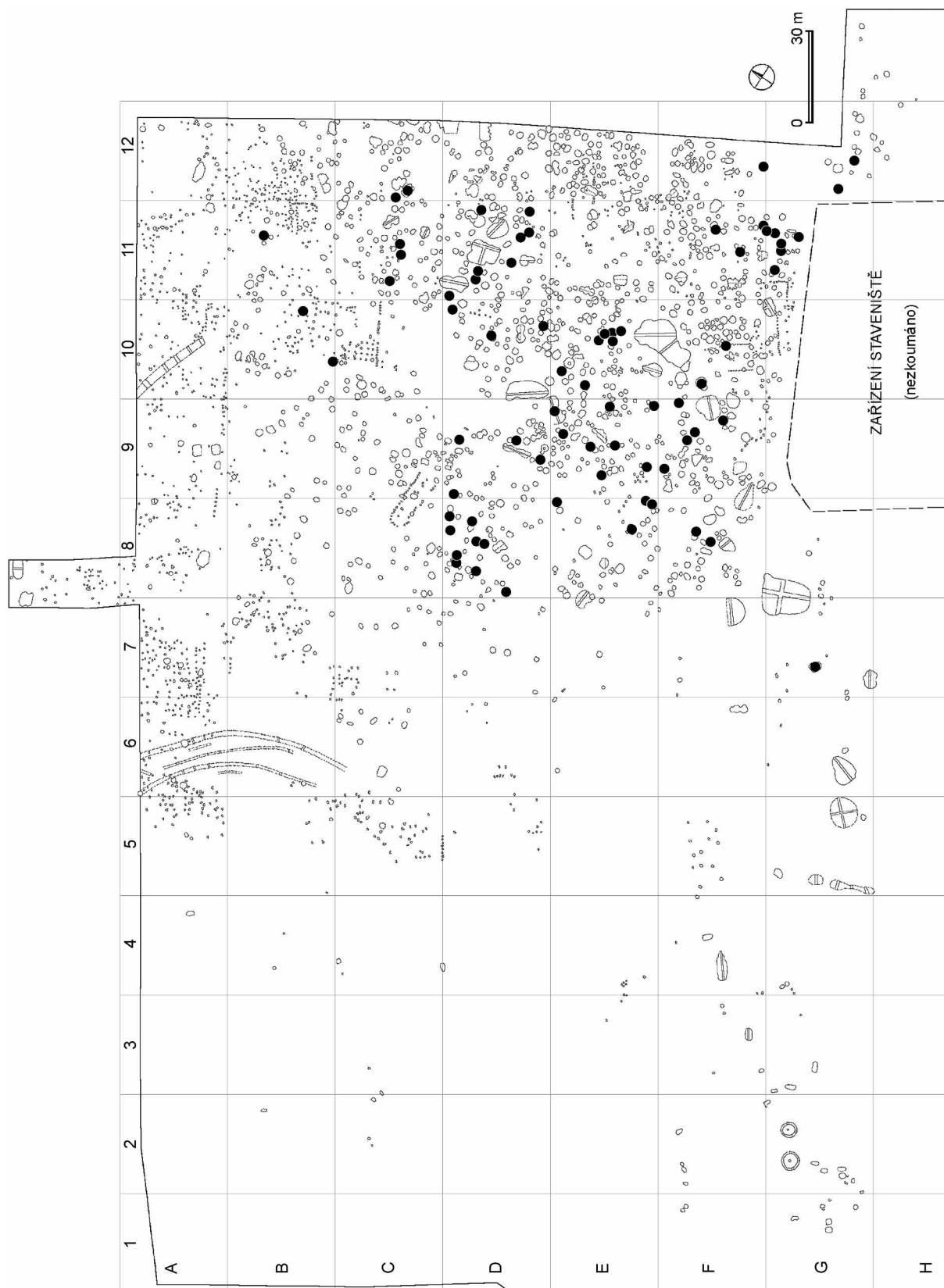
K zajímavějším bronzovým exemplářům z objektů tohoto časového úseku patří jehlice s kyjovitou hlavicí, jehlice s kulovitou hlavicí a jemnou rytou výzdobou na krčku či jehlice s roztepanou hlavicí svinutou v očko. Z dalších nálezů můžeme jmenovat např. bronzové šídlo, šicí jehlu, zlomek řapu srpu, část tordovaného náramku, vinuté drátěné prsteny nebo trojúhelníkovitý hrot šípů s křídélky.

Objekty řazené do starší fáze vrcholného knovízského horizontu ležely opět v severovýchodní polovině skryté plochy, ale oproti předchozím etapám až na tři výjimky nezaujímaly severozápadní sektory A8-12, B8-12. Nápadné je pak především faktické vyklizení prostoru v pásu, táhnoucím se podél severovýchodní hrany skrývky (sektory A-F12). Určité shluky objektů lze naopak pozorovat v jihozápadnějších sektorech D11, C11 s okolím, F11, G11 a zvláště jižně od dlouhé stavby s apsidovitým závěrem (A) v sektorech D8-9. Nápadná je také koncentrace objektů v sektoru E10 a poměrně hustě se vyskytují i v jeho jihozápadním a jižním sousedství v sektorech E8-9, F8-10 (*obr. 248*).

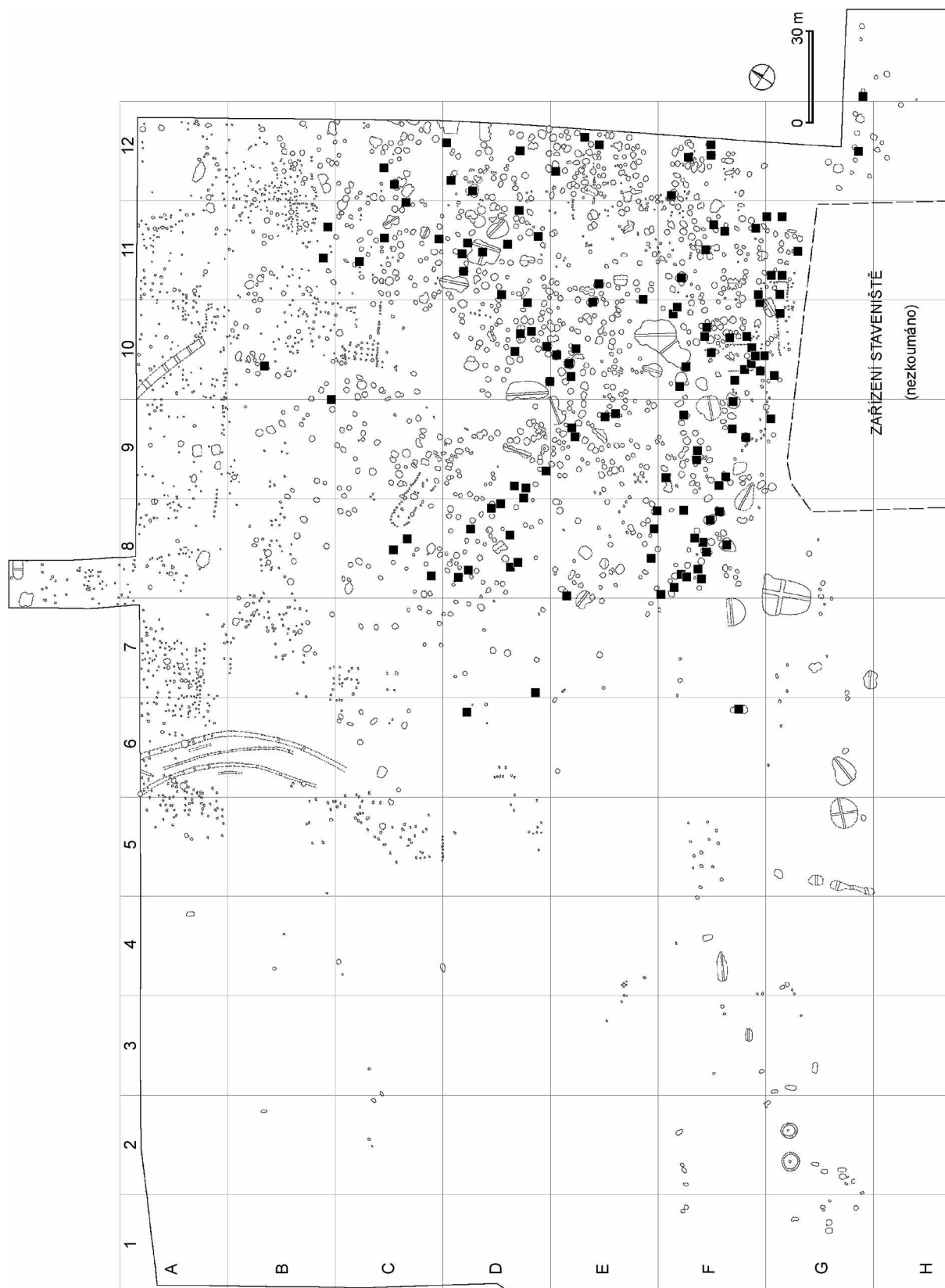
Mladší fáze vrcholného knovízského horizontu (Kn 4b)

Kromě mírnějšího vyduťi esovitě profilovaných hrdel amfor se běžně objevují hrdla maximálně vyklenutá, klasicky etážovitá. Některé amfory mají nižší esovitá hrdla značně rozevřená, až budí dojem, jakoby na podhrdlí stála samostatná mísovitá nádoba. Charakteristické je mnohonásobné horizontální žlábkování na kuželovitěm podhrdlí, které může být relativně přímé či lehce prohnuté. Nižší na výduťi, někdy více stlačené, se mohou objevit svazky užších svislých žlábků (i obrvených), souvislá kanelura je již na ústupu. Jemná rytá výzdoba na podhrdlí a výduťi amfor je velmi rozmanitá a většinou různě kombinuje několik základních prvků (svazky vodorovných rýh, třásně, klikatky, šrafované trojúhelníky, motiv rybí kosti, důlky, vpichy apod.). Typická je častá aplikace šikmých rýžek (obrvení), lemujících předchozí prvky a zejména svazky horizontálních rýh. Tyto různě široké obrvené pásy rýh se na podhrdlí amfor běžně opakují několikrát nad sebou (tzv. attinský ornament).

Okřínky v této fázi prakticky končí svůj vývoj, mají výhradně zaoblenou výduť a jejich hrdlo je převážně prohnuté. Jsou buď nižší a širší (mísovitě) stavby, nebo vyšší a více esovitě profilované, jejich spodní část je k maximální výduťi (nebo až nad ní) často svisle prstována, hrdlo tuhováno. Na oblé výduťi se mohou výjimečně objevit vodorovné žlábků, rýhy či promačkávaná plastická lišta. Vzácně se vyskytne výzdoba do sebe zapadajících šikmo šrafovaných trojúhelníků (motiv tzv. vlčích zubů). Miniatury (okřínky) se tvarově neliší od velkých exemplářů.

Obr. 248. Kněževs, okr. Praha-západ. Osídlení ve starší fázi vrcholného knovízského horizontu Kn 4a

Obr. 249. Kněžves, okr. Praha-západ. Osídlení v mladší fázi vrcholného knovízského horizontu Kn 4b

Oblé i esovitě profilované mísy jsou různých velikostí a neliší se od exemplářů starší fáze. Stejně jsou i malé mísky s rozevřenými přímými nebo lehce prohnutými stěnami. Větší hrubé mísy mají okraj esovitě prohnutý i výrazně ven vytažený, někdy zevnitř hráněný, jejich tělo je hladké nebo svisle prstované. Charakteristické jsou nižší i zcela ploché talířovité mísky s tordovaným okrajem a koncentrickými žlábkami kolem dna, které mohou být opatřené malým ouškem. Ojedinele se vyskytnou i exempláře bez tordovaného okraje, pouze se soustřednými žlábkami u dna. Zcela výjimečné jsou mísy se zataženým, případně vně hráněným či tordovaným okrajem. Hrubé amforovité mísy mohou mít odsazené, nálevkovitě rozevřené hrdlo a vyhnutý, někdy hráněný okraj. Objevují se i tvary esovitěji profilované či exempláře s uchy. Tělo bývá svisle prstováno, hrdlo vodorovně, na hladkých nádobách může být použita žlábkovaná výzdoba (horizontální i vertikální).

Koflíky s nálevkovitě rozevřeným hrdlem, které může být odsazeno ostře i plynuleji, mívají na těle jemnou rytou výzdobu, různě složenou ze svazků vodorovných rýh, třásní, krokví, klikatek, girland apod., často ohraničenou šikmými rýžkami (obrvením). Běžné jsou také samostatné obrvené pásy vodorovných rýh, vyskytující se někdy nad sebou, přičemž linie šikmých rýžek mohou být vícenásobné, případně přerušované a tvořit menší skupinky. Tato „attinská výzdoba“ se rovněž široce uplatňuje na plynule esovitě profilovaných koflících, širších i vyšších a štíhlejších. Koflíky s oblými stěnami se objevují také v různých velikostních kategoriích (široké i vysoké). Některé exempláře koflíků mohou mít tordovaný či šikmo žlábkovaný okraj, z něhož vybíhá ouško. Ucha jsou stejných typů jako ve starší fázi.

U amforovitých zásobnic jsou již mírně rozevřená hrdla spíše vzácností, nad nimiž jednoznačně převažují hrdla výrazněji nálevkovitě rozevřená, často se silně vodorovně vytaženými až překlopenými okraji. Ty mohou být z vnitřní strany hráněné, po vnějším obvodu různě šikmo přesekávané či důlkované (bez zřetelnějších preferencí) a celkem překvapivě i tordované. Hrdla jsou převážně vodorovně prstována (těla svisle), ale objevují se i exempláře s hladkým povrchem, případně zdobeným žlábkováním.

U vejčitých zásobnic víceméně esovitě profilace se udržuje plastická důlkovaná lišta k zvýraznění přechodu mezi hrdlem a tělem. Některé exempláře mají tělo výrazněji odsazené a ven vyhnutý okraj jako zásobnice amforovité. Běžné je vodorovné prstování na hrdle a svislé na těle, vyskytuje se i důlkování či šikmé přesekávání okrajů.

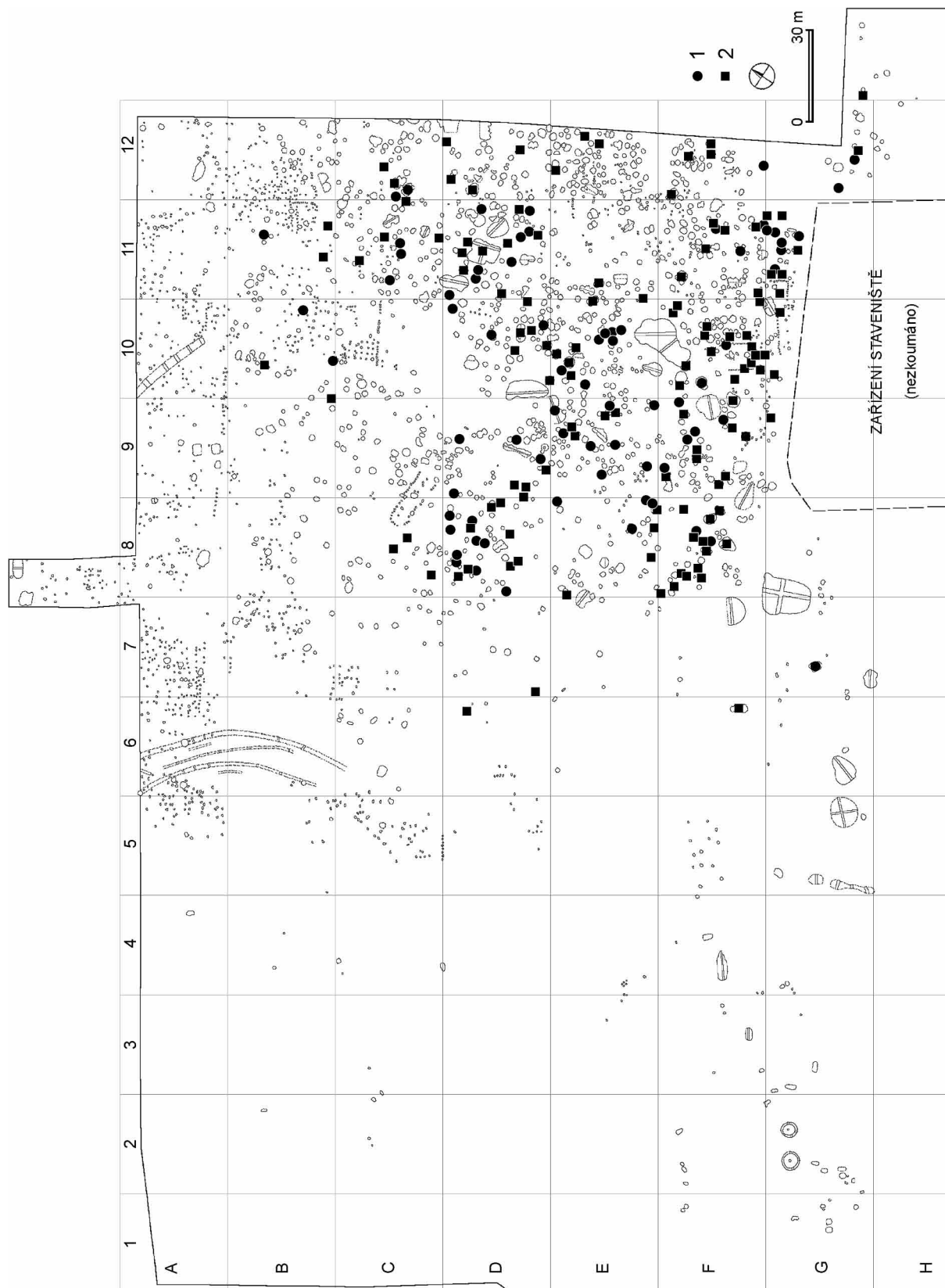
Tvary relativně menších hrncovitých nádob jsou podobné jako ve starší fázi (esovitě, s odsazeným rozevřeným hrdlem, s válcovitým hrdlem), přičemž se také objevují exempláře s uchy i bezuché. Některé hrnce jsou celé svisle prstované, jiné mají hrdlo na rozdíl od těla prstováno vodorovně. Stejně jako u větších vejčitých zásobnic se občas uplatní důlkovaná lišta a vhloubená výzdoba na okrajích. Blízkost štítarského stylu signalizují hrncovité exempláře s kónickým hrdlem.

Pro mladší fázi vrcholného horizontu Kn 4b je obecně charakteristické, že při úpravě povrchu prstováním se většinou k jeho dotváření používal ještě nějaký dřevěný nástroj (ploché dřívko, dřevěná špachtle s hrubým koncem apod.), zanechávající typické stopy, takže hovoříme o prstování upravovaném dřívkem.

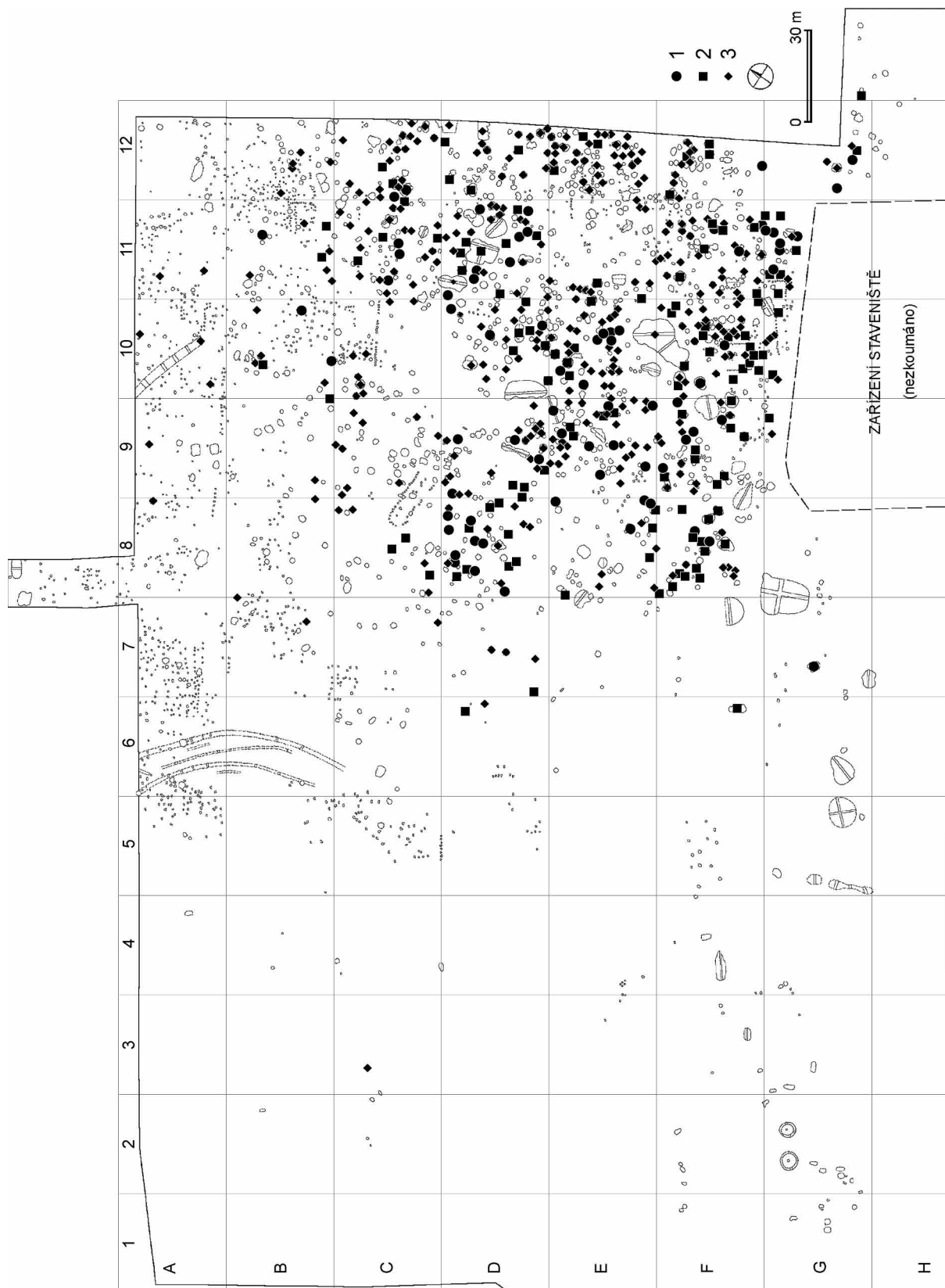
Z bronzových předmětů, nalezených v objektech tohoto období, jsou nejdůležitější jehlice (tzv. pastýřská jehlice s velkou smyčkovitou hlavicí a ven zavnutým plochým koncem, jehlice s kulovitou hlavicí a jemnou rytou výzdobou na krčku, jehlice s velkou nepravidelně kulovitou hlavicí, jehlice s náběhem na kyjovitou hlavicí, jehlice s válcovitou hlavicí profilovanou třemi žlábkami, jehlice s hlavicí členěnou na čtyři kulovité segmenty, jehlice s roztepanou spirálovitě zavnutou hlavicí) a spirálovité šperky z tenkého bronzového drátu (vlasové ozdoby-záušnice, prstýnky). Dále lze uvést např. bronzová šídla či šicí jehlu.

Objekty mladší fáze vrcholného knovízského horizontu se stejně jako předchozí nacházely v severovýchodní polovině zkoumané plochy. Osídlení se v té době jakoby částečně vrací k severovýchodnímu okraji, ale mnohem zřetelněji se zdá jeho posun směrem k jihovýchodu, kde můžeme sledovat poměrně výrazné zahuštění objektů zejména v sektorech F8-11, tedy mimo jiné v prostoru hypotetického kultovního místa (svatyně?). V jihozápadním a jižním sousedství dlouhé stavby s oblým závěrem (A) zřejmě sídlištní aktivity pokračovaly dále (sektory C8, D8-9), podobně jako na dalších místech (např. v sektorech D10, E9-10 či D11).

Kromě koncentrací objektů se však na plánu rýsují i určitá „volná místa“, která se pochopitelně částečně kryjí s prostory, kde je všech objektů obecně méně či dokonce zcela chybí. Nalezneme je třeba v sektoru E8, částech sektorů E9-12, na rozhraní sektorů F10 a F11 či mezi sektory C10 a D9 (obr. 249). Vynesením objektů obou fází do jednoho plánu (obr. 250) se některá z těchto volných míst ještě zvýrazní a pozorovat je lze i na plánu, mapujícím všechny objekty vrcholného knovízského horizontu (obr. 251).

Obr. 250. Kněžves, okr. Praha-západ. Osídlení ve starší (Kn 4a) a mladší (Kn 4b) fázi vrcholného knovízského horizontu

Obr. 251. Kněževs, okr. Praha-západ. Osídlení ve vrcholném knovízském horizontu. 1 – objekty horizontu Kn 4a; 2 – objekty horizontu Kn 4b; 3 – objekty horizontu Kn 4 (bez rozlišení fázi)

KNOVÍZSKO/ŠTÍTARSKÝ HORIZONT (Kn/Št 1a)

Jeho vymezení je nejvíce problematické ze všech definovaných vývojových etap v Kněževsi, neboť zahrnuje objekty se smíšenými knovízskými i štítarskými keramickými prvky, přičemž nelze zcela vyloučit, že by se v některých situacích mohlo jednat o intruze, a to jak vrcholně knovízské ve štítarských objektech staršího horizontu, tak i naopak. I v těchto případech jsou však pravděpodobnější intruze starší keramiky do štítarských objektů, což je také podporováno skutečností, že jednoznačně ještě knovízské keramiky je v objektech většinou výrazně méně, než štítarské. Z tohoto důvodu počítáme tento horizont již ke štítarské kultuře, jak ostatně ukazuje i jeho označení (Kn/Št 1a), a pouze formálně jej předřazujeme vlastnímu staršímu štítarskému horizontu Št 1 (z větší části v podstatě chronologicky odpovídá rané štítarské fázi Št I obecného třídění: *Koutecký – Bouzek 1967, 64–65 – cf. obr. 95*).

Na druhou stranu je velmi pravděpodobné, že osídlení v Kněževsi bylo víceméně kontinuální, i když s proměnlivou intenzitou, a tedy s nějakými objekty, obsahujícími „smíšenou“ či „přechodnou“ keramickou náplň musíme počítat, neboť každá změna materiální kultury vyžaduje určitý čas a rozhodně k ní nedojde stříhem z roku na rok. Přesto toto období asi skutečně netrvalo příliš dlouho, na což se zdá ukazovat také pouhých 17 objektů, které sem můžeme zařadit. I to je však značně relativní. Ze všech sledovaných 1222 objektů na lokalitě je to sice jen 1,4 %, avšak z celkem 72 zjištěných objektů štítarských se jedná o pěkných 23,6 %. Tento asi poměrně krátký horizont řadíme časově do průběhu stupně Ha B1.

V tomto horizontu se ještě objeví knovízské amfory s etážovitým vydutým hrdlem, některé mohou mít i svislé žlábků na výduti nebo svazky rýh, vyskytuje se horizontální žlábkování na rovném i mírně prohnutém podhrdlí či vodorovné obrvené rýhování v pásech. Jako nový výzdobný prvek se začíná uplatňovat kombinování svazků širších a užších vodorovných žlábků, resp. rýh na podhrdlí amfor a také se již začínáme setkávat se štítarskými amforami s mírně kónickým přímým hrdlem a lehce ven vyhnutým okrajem.

Okřínky v tomto horizontu již prakticky nenalezneme, snad jen výjimečně bychom k nim mohli přiřadit některé ojedinělé fragmenty, pokud to vůbec klasifikace zlomkovitého sídlištního materiálu dovolí.

Mísy jsou zastoupeny průběžnými oblými tvary či exempláři s rozevřenými stěnami, ale vyskytnou se i esovité mísy a některé další již mají zřetelně štítarskou profilaci, představovanou klenutějším tělem a ostřeji odsazeným rozevřeným okrajem. Objevují se oblé mísy se zataženějším okrajem, u hrubších tvarů (oblých i esovitých) může být povrch svisle prstovaný s následnou úpravou dřívkem nebo ve stejném směru hřebenovaný.

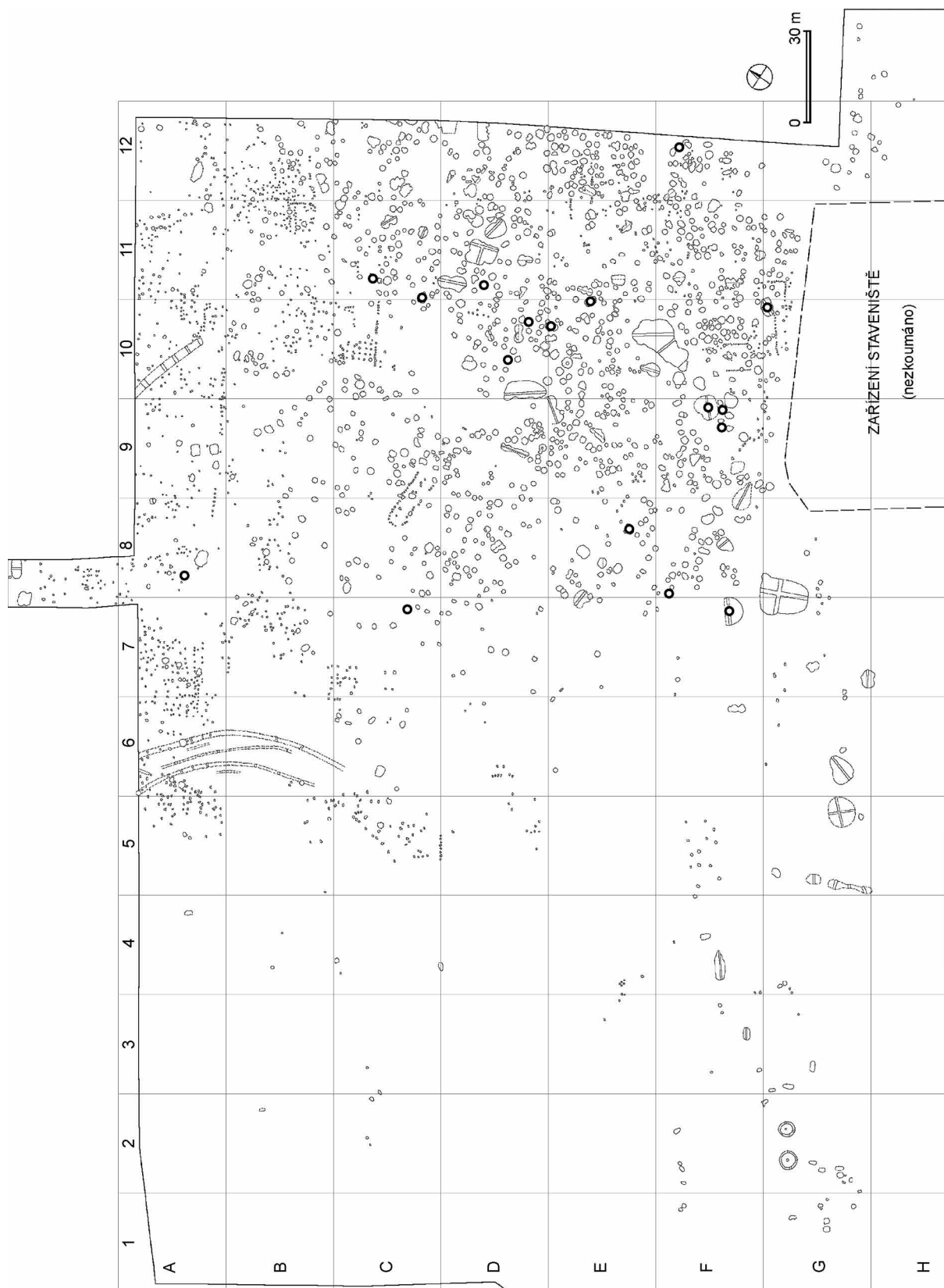
Koflíky mají odsazené rozevřené hrdlo nebo jsou esovité profilované a oba typy mohou být ještě zdobené obrveným svazkem horizontálních rýh, tedy „attinským ornamentem“, jehož užívání tímto horizontem prakticky končí. Vyskytnou se i průběžné koflíky s rozevřenými oblými stěnami. Novým tvarem je pak štítarský koflík s válcovitým až mírně kónickým hrdlem, zdobeným svazky vodorovných rýh, a mírně vyhnutým okrajem.

Dalším keramickým druhem, který v tomto horizontu ve své původní podobě končí a prochází zásadní transformací, jsou amforovité a vejčité zásobnice. Můžeme se zde s nimi setkat již jen ojediněle, amforovité zásobnice mají rozevřené hrdlo, stejně jako tvary vejčité, přičemž jejich povrch je většinou prstovaný a upravovaný dřívkem. Tento způsob úpravy povrchu především hrubé keramiky do následujícího horizontu nepřechází a nahrazují ho jiné, již typicky štítarské techniky (hřebenování, dřívkování, špachtlování).

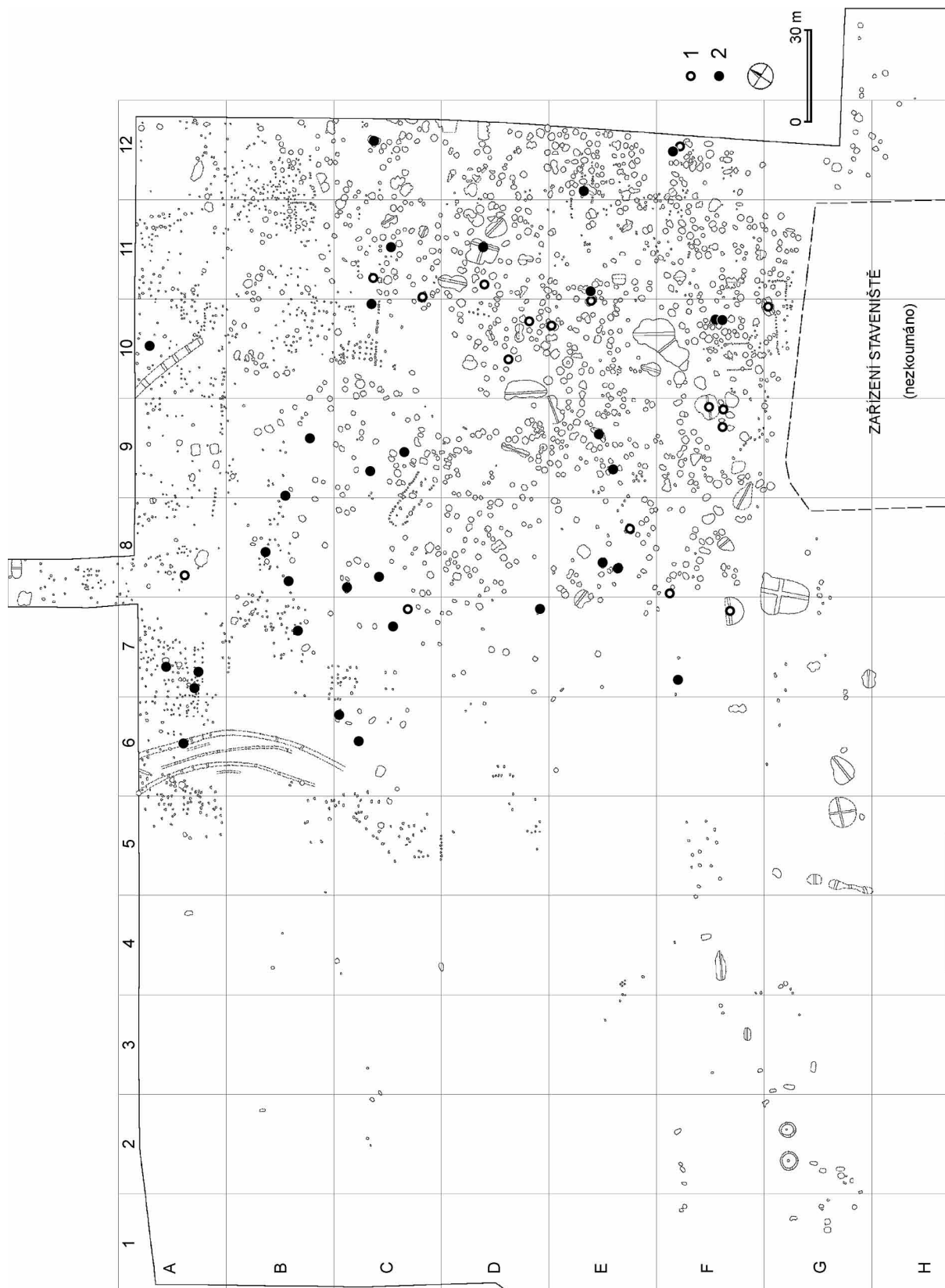
Hrncovité tvary v těch podobách, jak je známe z předchozích horizontů, také postupně mizí a ke zdrsnění jejich povrchu se vedle tradičního prstování stále více používá dřívko, špachtle či hřeben. Jednoznačně pak převažuje svislý směr úpravy celého povrchu. Nově se v tomto období objevují hrnce amforovitých tvarů s různě kónickými hrdly a vykloněnými okraji, někdy zevnitř hráněnými, jejichž povrch je většinou svisle upravován stále více se rozšiřujícími štítarskými technikami.

Bronzové předměty z objektů tohoto horizontu postrádáme, s výjimkou části jehlice s odlomenou hlavicí neidentifikovatelného typu.

Prostorově jsou objekty přechodného knovízsko/štítarského horizontu rozloženy po severovýchodní polovině zkoumané plochy a zatím ještě příliš nenaznačují následný posun štítarského osídlení směrem k západu až severozápadu. Potenciální shluky tří až čtyř objektů v sektorech F9 či E8, F7–8 a D10, E10, případně C11, D11 jsou prostorově poměrně rozptýlené a zřejmě ukazují na rapidní pokles počtu obyvatel, a tedy i hustoty osídlení v tomto období. Ojedinělé objekty v relativně „vysunutých“ sektorech A8 a C7 by snad mohly indikovat počátek zvyšujícího se zájmu o obsazení a využití ploch mimo nejužší areál s předchozím intenzivním knovízským osídlením (*obr. 252*).

Obr. 252. Kněževs, okr. Praha-západ. Osídlení v knovízsko/štitarském horizontu Kn/Št 1a

Obr. 253. Kněžves, okr. Praha-západ. Osídlení v knovízsko/štitarském (Kn/Št 1a) a starším štitarském (Št 1) horizontu.
1 – objekty horizontu Kn/Št 1a; 2 – objekty horizontu Št 1

STARŠÍ ŠTÍTARSKÝ HORIZONT (Št 1)

Během trvání tohoto horizontu se osídlení na lokalitě zřejmě opět částečně stabilizovalo, i když bylo nepochybně mnohem řidší a také zaujalo poněkud jiný prostor dále od jádra staršího hustého osídlení, což mohlo mít nejen „ideové“, ale i zcela praktické „ekologické“ důvody. Do staršího štítarského horizontu v Kněževsi náleží 32 objektů, tedy 44,4 % ze 72 objektů této kultury zachycených na lokalitě. Z celkového počtu 1222 sledovaných objektů to však činí pouze 2,6 %. Chronologický náleží tento horizont ještě do stupně Ha B1–(B2).

Objevují se amfory s téměř válcovitým až mírně kónickým hrdlem a vyhnutým okrajem (typ Zdice), tvary s více kónickým hrdlem i exempláře, jejichž hrdlo je naopak nálevkovitě rozevřeno. Hrdla amfor jsou někdy zdobena svazky horizontálních rýh či svisle dřívkována, špachtlována a hřebenována, případně zůstávají hladká. Na podhrdlí se objevují svazky horizontálních žlábků, které mohou být prokládány vodorovnými rýhami nebo hladkými nezdobenými pásy. Setkáme se i s výzdobou do sebe vložených šrafovaných trojúhelníků (tzv. vlčí zuby) na výduti. Hrubší převážně svisle hřebenované exempláře s kónickým hrdlem lze ve zlomkovém sídlištním materiálu jen obtížně odlišit od morfologicky příbuzných amforovitých hrnců.

Mísy se vyskytnou oblé, s mírně zataženým okrajem i esovité profilované. Nejvýraznější jsou však štítarské hlubší až polokulovité mísy s různě rozevřeným odsazeným okrajem či větší exempláře s ostře odsazeným výrazně rozevřeným okrajem, jejich tělo může být pokryto souvislým vertikálním hřebenováním.

Vedle nevýrazných průběžných koflíků oblé či esovité profilace se ještě občas objeví koflíky s lehce odsazeným, mírně nálevkovitě rozevřeným hrdlem. Charakteristické jsou však koflíky s válcovitým a zejména pak mírně kónickým hrdlem, které bývá zdobeno různě uspořádanými a širokými svazky horizontálních rýh, někdy kombinovanými se žlábků. Vyhnuté okraje těchto koflíků mohou být zevnitř opatřeny jemnou rytou výzdobou. Zcela nezdobené baňatější tvary koflíků jsou v menšině.

Hrnce mají hrdla různých sklonů, většinou svisle dřívkována, špachtlována či hřebenována, někdy se na rozhraní hrdla a těla může vyskytnout plastická promačkávaná lišta a celkem výjimečně se na hrdle objeví ucho. Větší amforovité hrnce s převážně kónickými hrdly mají úpravu povrchu stejnou.

Pouze ve dvou objektech staršího štítarského horizontu byly nalezeny bronzové předměty. V jednom případě to byla šicí jehla a ve druhém trojúhelníkovitý hrot šípů s mírně vykrojenouází a náznakem křídélek.

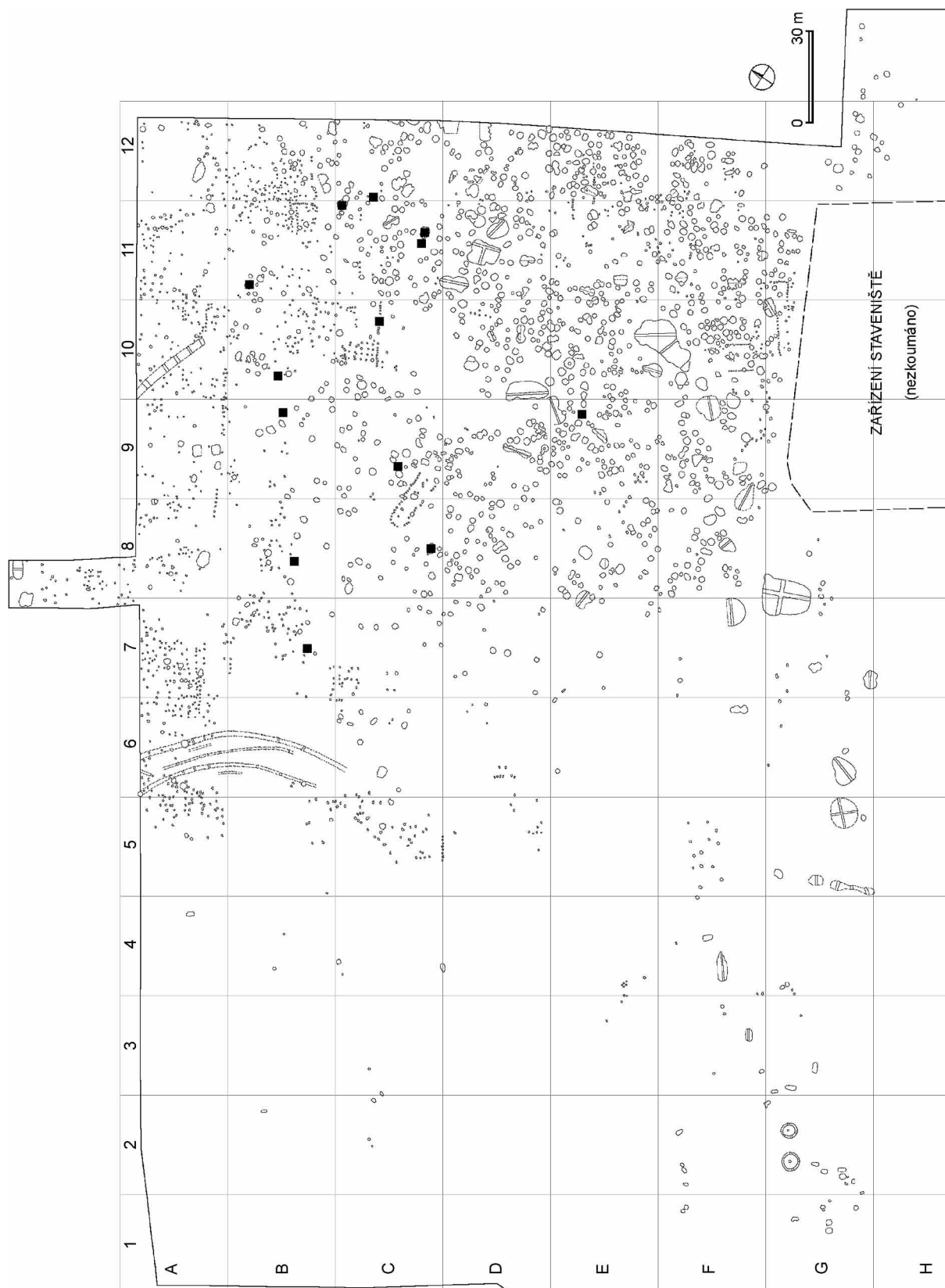
Rozmístění nálezů staršího štítarského horizontu již jednoznačně ukazuje prostorový posun osídlení směrem k západu až severozápadu, kdy v sektorech A6–7, A10, B7–9 a C6–12 leží téměř dvě třetiny objektů z tohoto období. Na plánu se společně vnesenými objekty horizontu Št 1 a přechodného horizontu Kn/Št 1a je tento časoprostorový vývoj velmi dobře patrný (obr. 253). Štítarské osídlení tak částečně opouští areál s výraznou sprašovou návějí a posouvá se do míst, kde zahliněná opuka vystupuje až do podorničí. Nápadnější shluky objektů v těchto místech nelze pozorovat, snad jen s výjimkou čtyř objektů v prostoru dobře zřetelné kumulace kúlových/sloupových jam (E) v sektorech A6–7, které by patrně mohly časově souviset s těmito potenciálními nadzemními konstrukcemi.

MLADŠÍ ŠTÍTARSKÝ HORIZONT (Št 2)

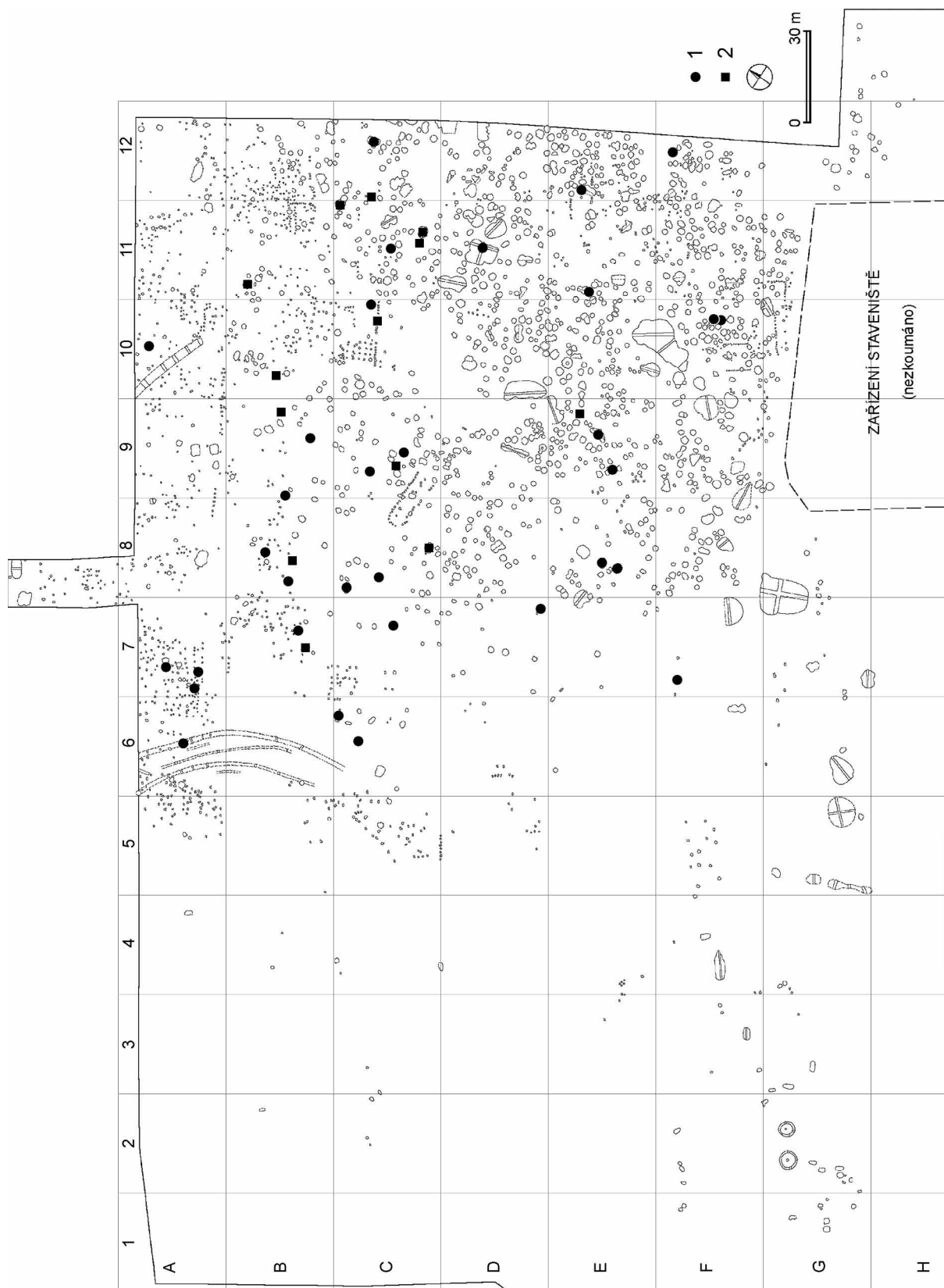
V tomto horizontu již evidentně dochází k útlumu sídelní aktivity na lokalitě, což zřejmě vyústilo v její definitivní opuštění, a to ještě před úplným koncem pozdně bronzové epochy. Co k tomuto vývoji vedlo, není jasné, ale řada poloh v blízkém okolí, osídlených v průběhu pozdní doby bronzové naznačuje, že v závěru knovízské kultury došlo k nějaké změně sídelní struktury, doprovázené vznikem nových menších osad či usedlostí. Osídlení se pak na lokalitu opět vrátilo v době halštatské, ze které tu máme doloženo několik sídlištních objektů i hrobových celků. Celková délka tohoto hiátu v osídlení však není zcela zřejmá.

Do mladšího štítarského horizontu v Kněževsi můžeme zařadit jen 13 objektů, což představuje 18 % všech zjištěných štítarských objektů a 1 % z celkového počtu. Časově tento horizont náleží do stupně Ha B2–3.

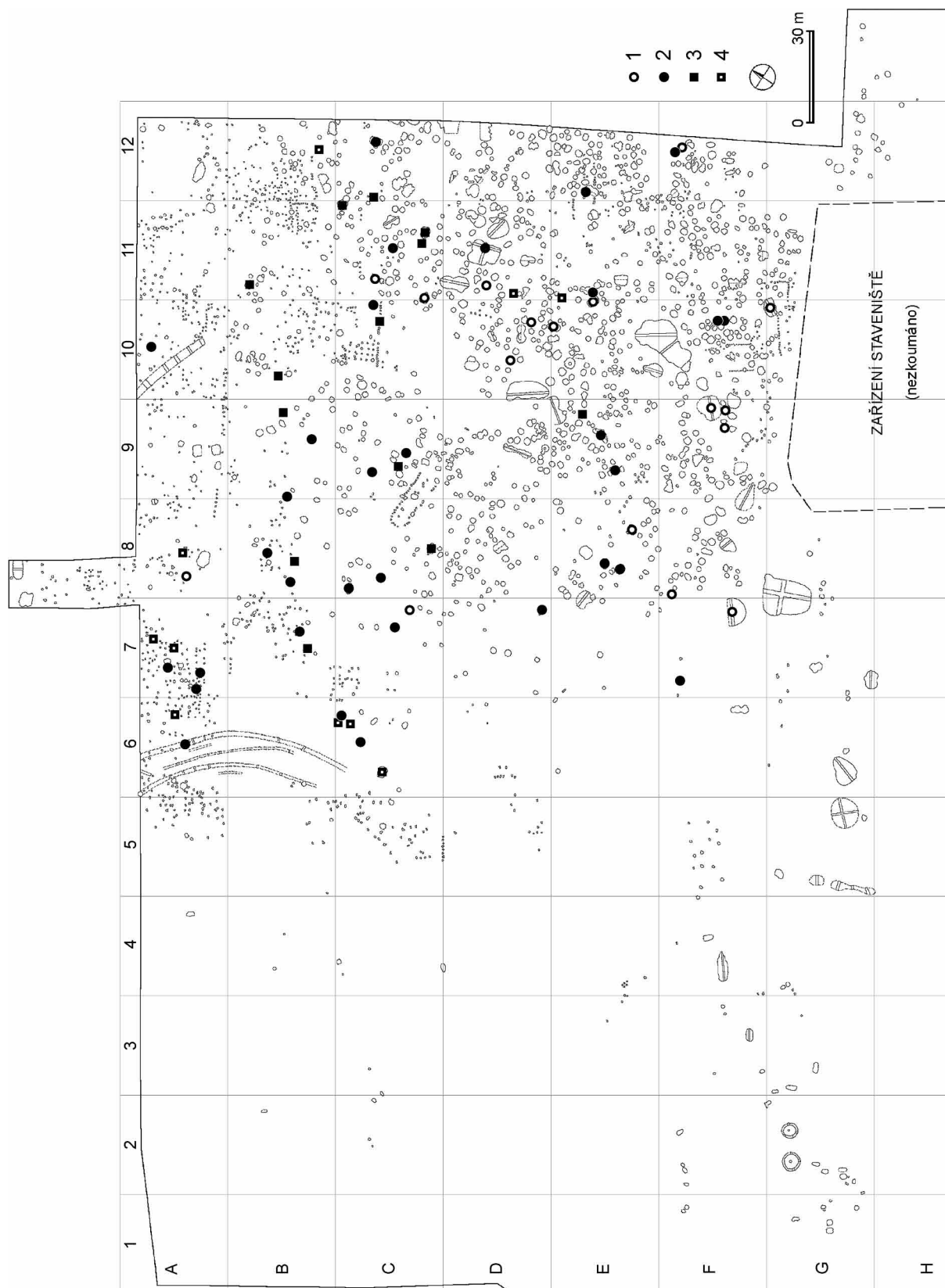
Setkat se můžeme s amforami s nálevkovitě rozevřeným hrdlem a ven vyhnutým okrajem, které jsou na podhrdlí zdobeny horizontálními žlábků a zvláště bohatými kombinacemi žlábků s různě širokými pásy vodorovného rýhování.

Obr. 254. Kněžves, okr. Praha-západ. Osídlení v mladším štítarském horizontu Št 2

Obr. 255. Kněževs, okr. Praha-západ. Osídlení ve starším (Št 1) a mladším (Št 2) štítarském horizontu.
1 – objekty horizontu Št 1; 2 – objekty horizontu Št 2

Obr. 256. Kněžves, okr. Praha-západ. Osídlení v knovízsko/štitarském (Kn/Št 1a), starším (Št 1) a mladším (Št 2) štitarském horizontu. 1 – objekty horizontu Kn/Št 1a; 2 – objekty horizontu Št 1; 3 – objekty horizontu Št 2; 4 – objekty horizontu Št 1–2 (bez rozlišení)

RADIOKARBONOVÁ DATA A ABSOLUTNÍ CHRONOLOGIE

Radiokarbonové analýzy se původně věnovaly zejména starším předmetalickým obdobím (cf. Bucha – Neustupný 1967; Neustupný 1968; 1969), přičemž určitá skepse k jejich využitelnosti pro dobu bronzovou, či epochy ještě mladší, do značné míry pramenila z nesouladu kalibrovaných dat ^{14}C a tzv. historické chronologie, opřené o synchronismy s Předním východem a hlavně pak Egyptem (cf. např. Neustupný 1976; Schwabedissen 1978; Harding 1984; Kitchen 1996; Manning 1996). Nyní je v širším středoevropském prostoru aktuální otázka časnějšího konce kultury popelnicových polí, neboť nástup vlastní doby železné začal zřejmě mnohem dříve, než se původně předpokládalo. Kalibrovaná radiokarbonová data jsou dnes výborně doplňována dendrochronologickými pozorováními, která umožňují klást přelom stupňů Ha B3/Ha C1 zhruba k roku 800 a počátek periody Ha B1 pak zpětně již do období krátce po polovině 11. století př. Kr. (Pare 1996, 100–103, Tab. II; 1999, 299; Rychner – Böhringer – Gassmann 1996; Bouzek 2002, 38).

V našich podmínkách dosud brání širšímu využití radiokarbonového datování především poměrně vysoká cena za analýzy v zahraničních laboratořích, přičemž obdobné pracoviště s dlouhodobě srovnatelnými mezinárodně uznávanými výsledky zde zatím neexistuje, byť se na jeho vybudování pracuje. Do běžného rozpočtu záchranného výzkumu se pak tyto „nadstandardní náklady“ většinou nevejdou, a tak je nutné využívat různých grantových podpor nebo osobních kontaktů se zahraničními badateli, kteří v optimálním případě mohou mít na získání konkrétních dat i vlastní odborný zájem.

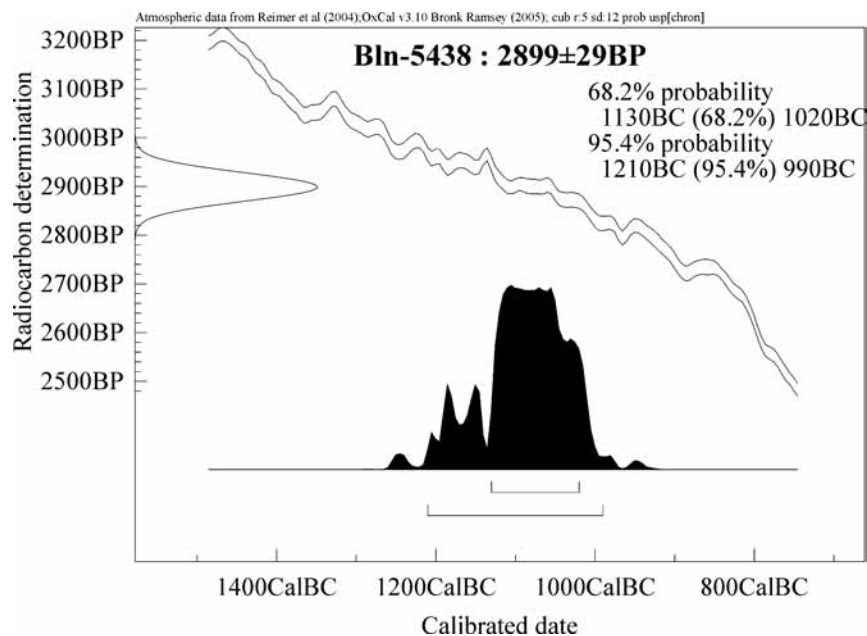
Také zde předkládaná radiokarbonová data z Kněževsi máme k dispozici díky grantovému projektu, věnujícímu pozornost i otázkám absolutně chronologické fixace knovízské sídlištní keramiky. Původně bylo sice plánováno analyzování většího množství vzorků, avšak tento počet musel být nakonec z finančních důvodů omezen jen na šest kusů.

Přestože náš zájem o radiokarbonová data směřoval především k nejvíce zastoupenému období popelnicových polí, zařadili jsme pro srovnání do výběru i jeden vzorek starobronzový (byl již diskutován v příslušné kapitole) a jeden časně laténský. Ze čtyř zbývajících vzorků pak tři odpovídaly vlastní knovízské kultuře a jeden štitarské kultuře. Jelikož nebyly k dispozici dostatečně velké uhlíky, byl k analýzám použit antropologický a osteologický materiál, což mělo své výhody i nevýhody. Nepochybným kladem je, že lidské i zvířecí skelety nebo jejich podstatné části v hrobech a sídlištních jamách nemohou v žádném případě představovat nějakou odlišně starou intruzi či kontaminaci, jak to teoreticky přichází v úvahu u mnohem menších uhlíků z výplní a vrstev. Stáří uložených jedinců by tedy mělo odpovídat hrobovému inventáři a nálezům ze zásypů sídlištních objektů, odhlédneme-li od dosud ne zcela objasněných a leckdy problematických zásypových mechanismů. Nevýhodou je potřebná větší hmotnost vzorku (cca 500 g), což v praxi představuje např. dlouhé kosti jedné končetiny. Také cena je vzhledem k nutné přípravě a extrakci vzorku vyšší, než u zuhelnatělých rostlinných zbytků.

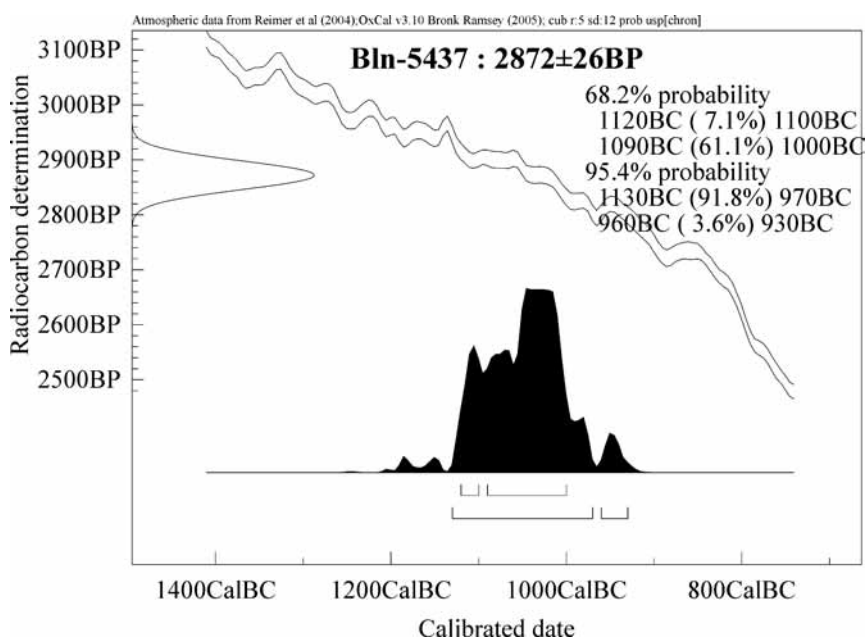
Jako velký problém při výběru vzorků k rozboru se překvapivě ukázalo velmi malé početní překrytí mezi objekty s bohatým, relativně dobře archeologicky datovatelným materiálem a objekty s vhodnými skelety. To se projevilo zejména u souborů knovízských a štitarských, které pokud byly dostatečně reprezentativní, tak většinou neobsahovaly kostry, či alespoň jejich větší části, a naopak řada skeletů ležela v jamách s velmi chronologicky nevýrazným inventářem. Nebylo také pochopitelně možné složit požadovaný poměrně objemný vzorek z jednotlivých kostí nalezených ve výplni, u nichž nebylo jisté, že náleží stejnému jedinci. V důsledku těchto potíží se například nepodařilo zajistit vzorek ze starších chronologických úseků zdejšího knovízského sídliště a štitarské období je zastoupeno jen díky objektu, ve kterém se kromě výrazné keramiky našla i část kostry krávy (*Bos primigenius f. taurus*).

Vzorky z Kněževsi zpracoval J. Görsdorf (DAI Berlin, ^{14}C -Labor) a jeho stručná původní zpráva je součástí přírodovědné části publikace. Pro potřeby srovnání s dalšími známými radiokarbonovými daty z Čech jsme je zároveň s nimi znovu zkalibrovali pomocí volně dostupného oxfordského programu OxCal (v3.10).

Nejstarší knovízský vzorek z Kněževsi pochází z lidského skeletu, nalezeného v objektu 2775/98, který je podle keramiky datován do středního knovízského horizontu Kn 3. Radiokarbonové datum tohoto vzorku (Bln-5438) je 2899 ± 29 BP (obr. 257), což po kalibraci ukazuje 1130–1020 BC (pravděpodobnost 68,2 %, tedy 1 σ), resp. 1210–990 (pravděpodobnost 95,4 %, tedy 2 σ). Vzhledem k tomu, že zdejší sídelní

Obr. 257. Kněževs, okr. Praha-západ. Radiokarbonové datování objektu 2775/98

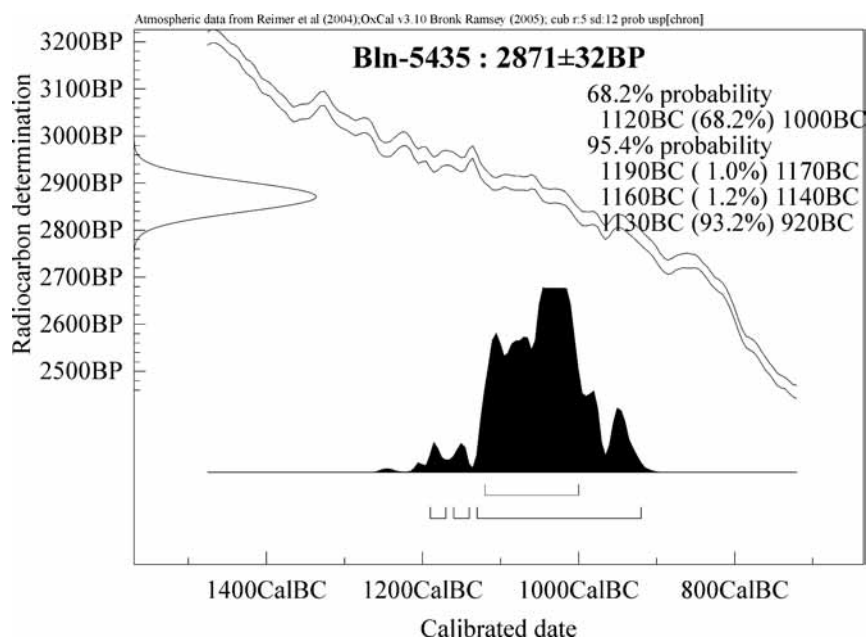

Obr. 258. Kněževs, okr. Praha-západ. Radiokarbonové datování objektu 2038/98

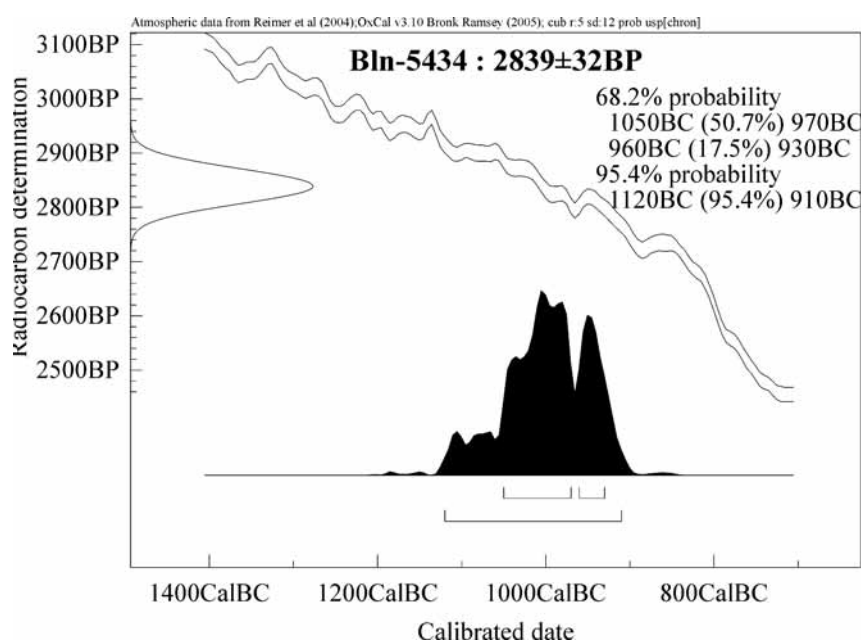
horizont Kn 3 odpovídá zhruba závěru stupně Br D a většině Ha A1, vyhovovaly by pro něho absolutní hodnoty spíše při horní hranici naměřeného intervalu.

Další dvě data jsou v konvenčním tvaru téměř totožná a byla rovněž získána z kostí lidských jedinců, uložených v sídlištních jamách, řazených v těchto případech na základě keramiky do mladší fáze vrcholného knovízského horizontu Kn 4b. Ze vzorku z objektu 2038/98 (Bln-5437) bylo získáno datum 2872 ± 26 BP (obr. 258), dávající po kalibraci hodnoty 1120–1000 BC (1σ), resp. 1130–930 BC (2σ). Radiokarbonové datum ze vzorku z objektu 2399/98 (Bln-5435) je 2871 ± 32 BP (obr. 259), tedy 1120–1000 BC (1σ), resp. 1190–920 BC (2σ). Jelikož by mladší fáze vrcholného knovízského horizontu Kn 4b na sídlišti v Kněževsi měla být rámcově srovnatelná s Ha A2/B1, lze tato kalibrovaná data celkem bez problémů akceptovat.

Intervaly získané kalibrací se u všech tří vzorků navzájem jen minimálně odlišují a relativně vyšší stáří objektu 2775/98, předpokládané na základě klasického typologického rozboru keramiky, se v datech projevuje jen velmi nevýrazně. Vzhledem k tomu, že pracujeme s poměrně širokým rozmezím a jen ur-

Obr. 259. Kněžves, okr. Praha-západ. Radiokarbonové datování objektu 2399/98

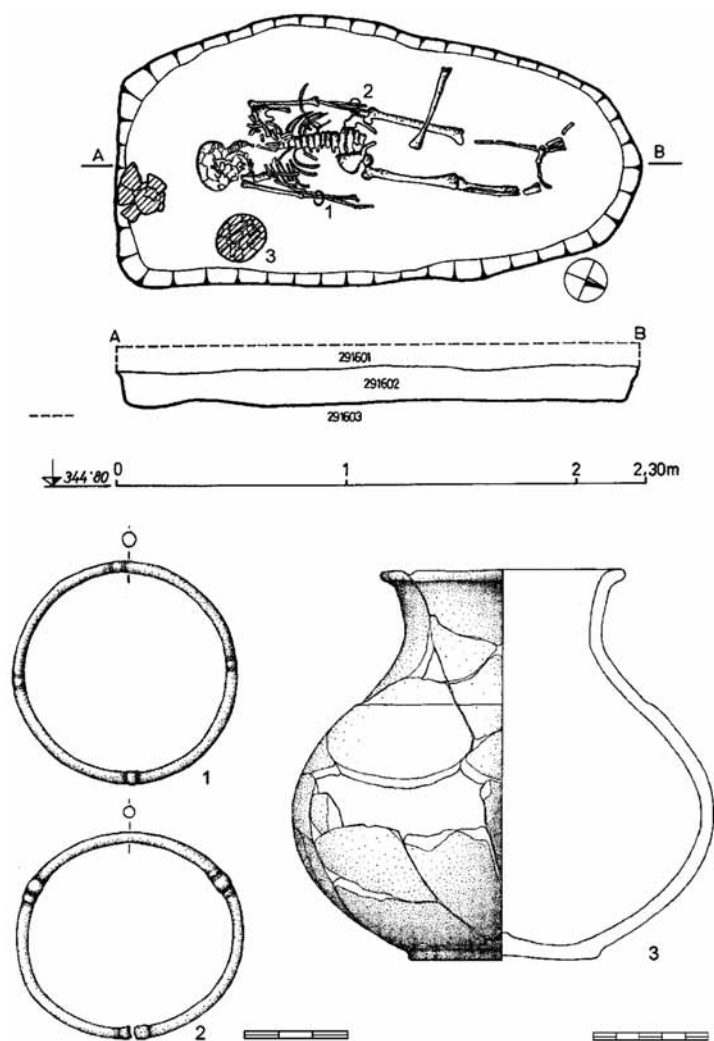

Obr. 260. Kněžves, okr. Praha-západ. Radiokarbonové datování objektu 2143/98

čitými procenty pravděpodobnosti, je však tento výsledek vcelku přijatelný. Z obecnějšího pohledu je důležité potvrzení celkového trendu posunout počátek stupně Ha B1 již před rok 1000 př. Kr. (cf. např. *Harding 2000*, 17, Fig. 1.5, Tab. 1.1; *Bouzek 2002*, 38), který od vydání zásadní práce H. Müller-Karpeho (1959) dlouhou dobu symbolizoval přelom relativně chronologických period Ha A2 a Ha B1.

V logické souvislosti s těmito výsledky je pak i radiokarbonové datování objektu 2143/98, náležejícího podle poměrně bohatého keramického inventáře do staršího štítarského horizontu Št 1. Tento časový úsek na lokalitě můžeme přibližně synchronizovat s obdobím Ha B1–(2). Analyzovaný vzorek (Bln-5434) byl získán z kostí zvířecího skeletu a poskytl datum 2839±32 BP (*obr. 260*), což po kalibraci činí 1050–930 BC (1σ), resp. 1120–910 BC (2σ). Objekt obsahoval z typologického hlediska již poměrně vyvinutou štítarskou keramiku, takže bychom se měli pohybovat spíše u dolní hranice uvedených intervalů (polovina 10. století př. Kr.?).

Celkově nejproblematictější je však poslední datum, které se již netýká doby bronzové, ale následného osídlení lokality v době železné. Halštatským stupňům Ha C–D a časnému latěnu (LT A) bylo možné

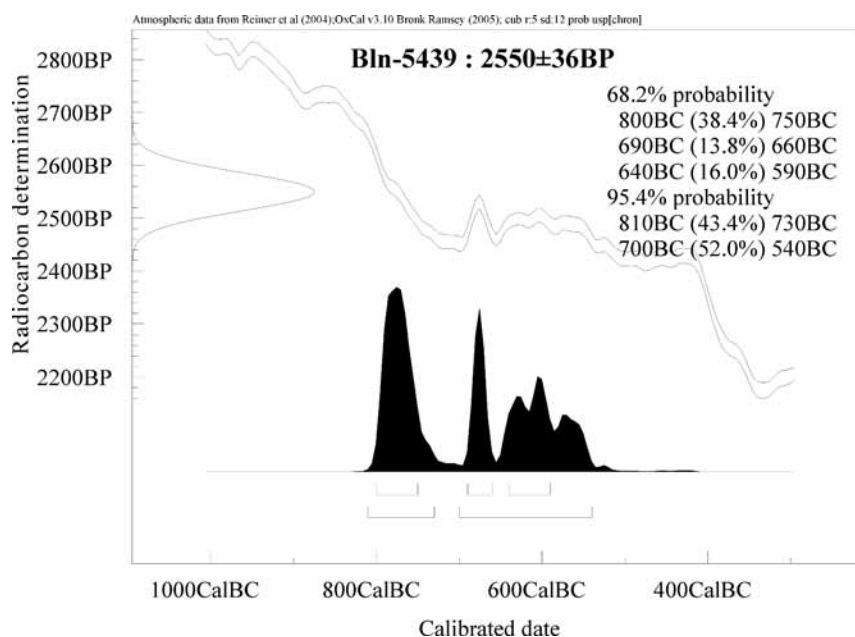

Obr. 261. Kněžves, okr. Praha-západ. Kresbná dokumentace časně laténského kostrového hrobu 2916/98 a jeho výbavy. 1–2 – bronzové náramky; 3 – lahovitá nádoba vytáčená na hrnčířském kruhu. Kresba J. Minarčíková (hrob) a P. Týlešová

přiřadit jen velmi málo sídlištních objektů či hrobů. Přesto přinesl výzkum uvedených komponent mimořádně zajímavé výsledky a všechny tyto nálezy budou ještě předmětem dalšího samostatného zpracování. Zde jen pro základní představu stručně zmíníme nálezový kontext, z něhož pochází analyzovaný vzorek.

Na okraji skryté plochy bylo v závěru terénních prací prozkoumáno nevelké pohřebiště, které se skládalo z nejméně čtyř zásadně odlišných typů hrobů. V nejstarší západní části se nacházelo několik špatně zachovaných malých bylanských hrobů, doplněných ještě porušenějšími pozůstatky žárových pohřbů, které se prakticky nedaly blíže datovat. Severně od nich ležely dva žárové hroby, každý obehnaný kruhovým hrotitým žlabem o průměru 5–6 metrů. Podle inventáře jednoho z nich (amforovitá nádoba, velký železný nůž, hrot oštěpu) je můžeme zařadit do pozdně halštatského období. Nejméně obvyklý pohřební ritus pak představují ve středních Čechách kostrové hroby s kamenným závalem, tvořící v rámci pohřebiště dvě malé skupinky. Zemřelí byli pohřbeni v natažené poloze na zádech s hlavou k jihu až jihovýchodu a jako milodary dostávali vedle keramiky především bronzové šperky a výjimečně i předměty ze železa.

Pro radiokarbonové datování byl zvolen ženský hrob 2916/98 (obr. 261), jehož základní pohřební inventář se

Obr. 262. Kněžves, okr. Praha-západ. Radiokarbonové datování hrobu 2916/98

skládal ze dvou bronzových náramků (se třemi a čtyřmi vývalky), navlečených na obou horních končetinách a dvou nádob. Keramika za hlavou byla velmi nekvalitní, rozpadala se a nebylo ji možné rekonstruovat, zato však lahvovitá nádoba, umístěná po pravém boku zesnulé, byla vytočena na hrncířském kruhu a dobře vypálena. V kamenném závalu nad kostrou se nacházelo několik fragmentů blíže neurčitelných tyčinkovitých předmětů ze silně zkorodovaného železa.

Hrobová výbava v tomto případě celkem jasně ukazuje na časně laténské období (LT A), kam se jednoznačně hlásí nejen na kruhu točená lahvovitá nádoba, ale i bronzový náramek se třemi vývalky (cf. např. *Waldhauser 1987*, Abb. 4; *Soudská 1994*, 61, Abb. A9–10). Radiokarbonové datum pro tento hrob je 2550 ± 36 BP (obr. 262), tedy 800–590 BC (1 σ) či 810–540 BC (2 σ), což je jistě velmi překvapivé. Pokud by totiž další data ze srovnatelných celků tento výsledek potvrdila, posouvalo by to genezi časně laténského stylu v Čechách výrazně před rok 500 př. Kr., a to je zatím pro většinu specialistů jen obtížně představitelné.

Na závěr této kapitoly uvedeme pro srovnání, a proto bez podrobnějšího komentáře, další známá radiokarbonová data z Čech, vztahující se k časovému úseku od počátku střední doby bronzové po dobu halštatskou, a to zhruba v pořadí, jak byla získávána (srovnávací data pro starší dobu bronzovou cf. obr. 21). Většinou pocházejí z novějších analýz, ale najdeme mezi nimi i data, získaná mnohem dříve. Jednotně jsme je pro tyto potřeby zkalibrovali a rámcově chronologicky seřadili (obr. 263), přičemž v následujícím stručném přehledu zmíníme již jen obvyklý užší interval s pravděpodobností 68,2 % (1 σ). V této souvislosti je poněkud překvapivé, že v poslední syntéze českého pravěku není radiokarbonovým datům z období popelnicových polí věnována pozornost a odstavec zabývající se absolutní chronologií pouze upozorňuje na existenci dendrochronologických sérií v zahraničí (výsledky prezentuje v tabulce) a jejich možný částečný nesoulad s datováním, vycházejícím z analýz ^{14}C (*Jiráň ed. 2008*, 144).

První srovnatelná radiokarbonová data pro mladší a pozdní dobu bronzovou v Čechách byla získána již v polovině 70. let 20. století na Pensylvánské univerzitě v USA z iniciativy E. Neustupného. Tehdy byly analyzovány uhlíky z lužického hrobu v Chodounech, okr. Litoměřice (3080 ± 60 BP, tj. 1420–1260 BC), objektu knovízské kultury v Radonicích, okr. Louny (3050 ± 50 BP, tj. 1400–1260 BC), lužických objektů na hradišti Dneboh-Hrada, okr. Mladá Boleslav (3030 ± 60 BP, tj. 1390–1210 BC; 3000 ± 50 BP, tj. 1370–1130 BC), či štítarské chaty ve Vikleticích, okr. Chomutov – 2730 ± 60 BP, tj. 930–810 BC (*Lawn 1975*, 196–197).

Koncem 80. let 20. století se podařilo zajistit radiokarbonové datování dvou vzorků ze Žíkovce u Voltýřova (okr. Příbram) v Berlíně u J. Görsdorfa. Jednalo se o kusy ze zuhelnatělé dubové kulatiny velkého průměru, tvořící součást vnitřní konstrukce hradby štítarského hradiště. Vzorky byly odebrány v roce 1985 během zjišťovacího řezu fortifikací (*Smejtek 1987*) a poskytly data 2795 ± 50 BP, tj. 1010–890 BC a 2785 ± 60 BP, tj. 1010–840 BC (cf. *Hrubý – Chvojka 2002*, 606).

Z výzkumu hradiště v intravilánu Nymburka byly v roce 1995 analyzovány dva vzorky spáleného dřeva, z nichž jeden pochází z hradby nejstarší fáze opevnění (3415 ± 40 BP, tj. 1770–1640 BC), druhý pak z jedné z mladších hradebních fází – 2873 ± 44 BP, tj. 1130–970 BC (*Motýková 2003*, 39; 2005, 230).

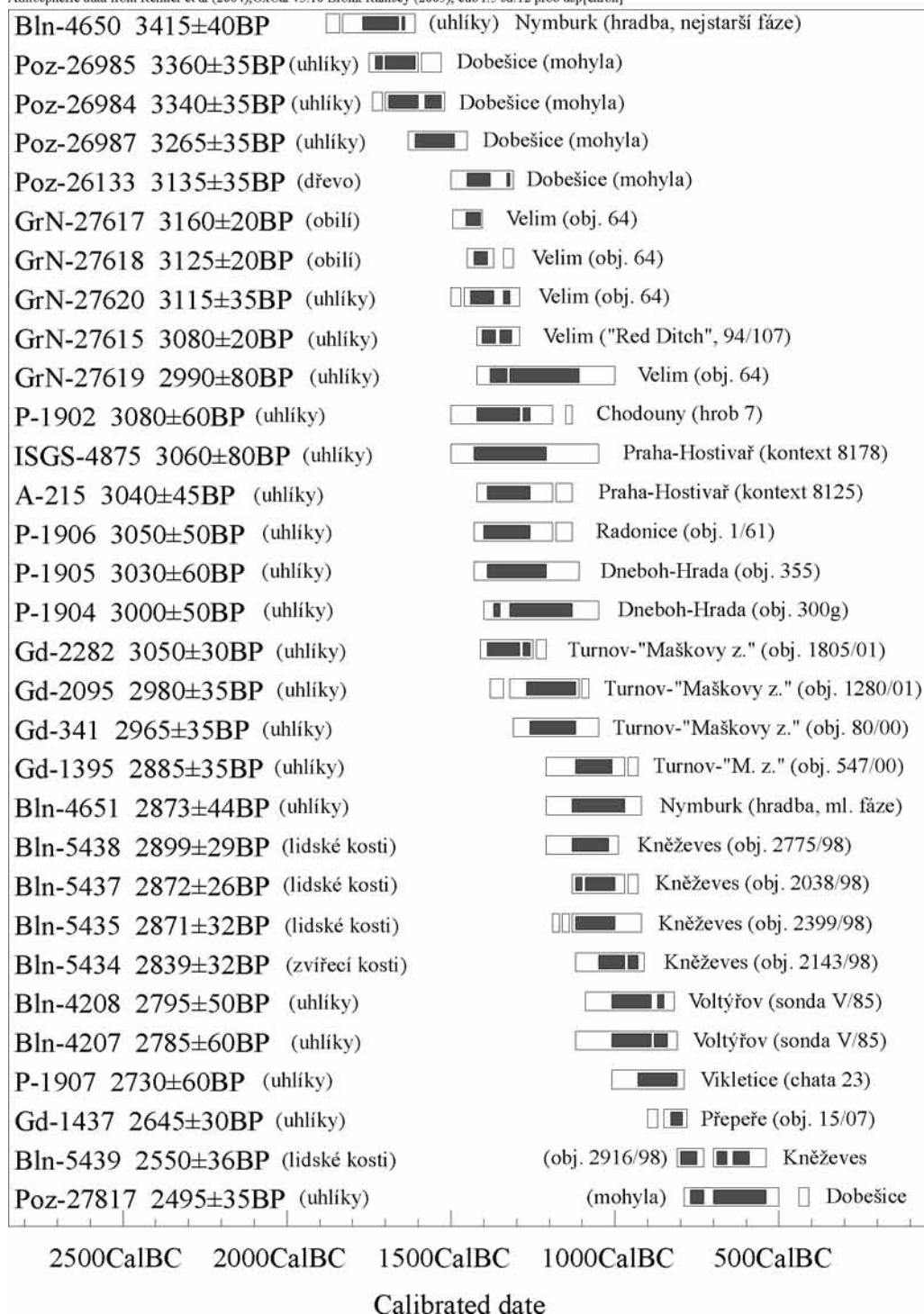
Důležitá jsou také novější data ze Skalky u Velimi (okr. Kolín), neboť jediný předtím známý vzorek, analyzovaný v Praze, má dosti široké rozpětí a do celkového grafického přehledu nebyl zahrnut (3319 ± 138 BP, tj. 1760–1430 BC – cf. *Hrala – Šumberová – Vávra 2000*, 265). Později analyzované vzorky poskytly hodnoty 3160 ± 20 BP, tj. 1455–1410 BC; 3125 ± 20 BP, tj. 1430–1390 BC; 3115 ± 35 BP, tj. 1440–1320 BC; 3080 ± 20 BP, tj. 1405–1315 BC a 2990 ± 80 BP, tj. 1380–1110 BC (*Harding – Šumberová – Knüsel – Outram 2007*, 83, Fig. 5.1).

Radiokarbonová data máme i pro knovízskou lokalitu v Praze-Hostivaři, zkoumanou v roce 1999, kde dva z odebraných vzorků z kulturního souvrství odpovídají počátkům zdejšího intenzivního osídlení z mladší doby bronzové (3060 ± 80 BP, tj. 1430–1210 BC; 3040 ± 45 BP, tj. 1390–1260 BC – informace P. Vařečky).

Menší soubor dat pochází z výzkumu sídliště lužické kultury v Turnově-„Maškových zahradách“, okr. Semily, který probíhal v letech 1998 a 2000–2001. Z analyzovaných uhlíků jsou k dispozici hodnoty 3050 ± 30 BP, tj. 1390–1260 BC; 2980 ± 35 BP, tj. 1270–1120 BC; 2965 ± 35 BP, tj. 1260–1120 BC a 2885 ± 35 BP, tj. 1120–1010 BC (*Bláhová-Sklenářová – Prostředník 2007*, obr. 5, 8, 10, 12). Z halštatského sídliště v Přeperečích, okr. Semily, které bylo zkoumáno v roce 2007, je známo jedno radiokarbonové datum – 2645 ± 30 BP, tj. 830–795 BC (*Prostředník 2009*, 834, tab. 1).

Při výzkumu mohly v Dobešicích (okr. Písek) v letech 2007–2008 bylo získáno pět vzorků, z nichž čtyři spadají na přelom starší a střední doby bronzové či do jejího průběhu (3360 ± 35 BP, tj. 1730–1610 BC; 3340 ± 35 BP, tj. 1690–1530 BC; 3265 ± 35 BP, tj. 1610–1490 BC; 3135 ± 35 BP, tj. 1450–1320 BC) a jeden do doby halštatské – 2495 ± 35 BP, tj. 770–540 BC (*Křišťuf – Rytíř 2009*, 50–51, tab. 1; obr. 8).

Atmospheric data from Reimer et al (2004); OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005); cub r:5 sd:12 prob usp[chron]

Obr. 263. Kalibrovaná radiokarbonová data pro střední až pozdní dobu bronzovou a dobu halštatskou v Čechách (šedá výplň – pravděpodobnost 68,2 %; rámečky bez výplně – pravděpodobnost 95,4 %). Konvenční data podle Lawn 1975; Motyková 2005; Harding – Šumberová – Knüsel – Outram 2007; Bláhová-Sklenářová – Prostředník 2007; Prostředník 2009; Křišťuf – Rytíř 2009

ZÁVĚREM

Co dodat na závěr, když snad vše, co byl autor schopen během dlouhých třinácti let o tomto svém „životním výzkumu“ vymyslet, již napsal výše. Myšlenka, že výzkum v Kněževsi nemá „lidské rozměry“, napadla autora hned v okamžiku, kdy přišel v předjaří 1998 poprvé na skrytou plochu a přes hustý les kolíků, vyznačujících knovízské objekty, nedohlédl jejího konce, ztrácejícího se v mrazivém ranním oparu. Utrzovaly ho v ní další drobné příhody „z natáčení“, jako třeba když při pravidelné obchůzce zkoumané plochy zahlédl v jedné jámě právě odkrytého „pohozence“, rychle se vrátil na základnu pro fotoaparát, a pak předlouze bloudil mezi stovkami děr a nesčetnými hromadami hlíny, než konečně našel tu pravou. Tehdy již dobře věděl, sleduje nepřetržitý proud beden od banánů, plnicích se každodenně knovízskými střepy, že stejný nekonečný rozměr bude mít i jejich vyhodnocení. V té době se také zrodila idea obrátit tuto zřejmou nevýhodu v „komparativní výhodu“, využít unikátní příležitost zkoumat a zpracovávat tak velkou osídlenou plochu s tak rozsáhlým keramickým souborem a dotáhnout za každou cenu získané výsledky až do odborného publikačního výstupu, což zvláště u knovízských lokalit nebývá tak běžné. S konečnou realizací tohoto nápadu se mohl laskavý čtenář seznámit na předchozích stránkách a je jen na jeho shovívavém posouzení, nakolik se daný záměr vydařil. Že to ale všechno potrvá tak zatraceně dlouho, si autor nepředstavoval ani v nejčernějších snech.

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA 1: KATALOG OBJEKTŮ S ANALYZOVANOU KERAMIKOU

Objekty jsou popisovány podle jednotného systému, který umožňuje – v kombinaci s kresbou – standardizované podchycení všech podstatných terénních údajů. Význam jednotlivých popisných pojmů odpovídá běžnému chápání v archeologické praxi, resp. deskriptorům v terénním manuálu společnosti Archaia, které byly autorem upraveny tak, aby vyhovovaly konkrétním potřebám výzkumu pravěkých sídlišť.

Zvláště upozornit je třeba pouze na zde používaný význam termínů „konkávní“ a „konvexní“, které jsou někdy v archeologické obci chápány z jiného (matematického) úhlu pohledu. Pojem „konkávní“ užíváme v původním smyslu, a to jako „vydutý“, „vyhloubený“, „zakřivený dovnitř“ (podobně „konkavita“ /lat./ = „vyhloubenina“, „vydutost“, „zakřivení plochy dovnitř“). Z tohoto hlediska např. „konkávní dno“ objektu je takové, které je zakřivené (vyhloubené) dovnitř do podloží, tedy má na profilu „mísovitý“ tvar. Pro pojem „konvexní“ pak pochopitelně platí opak.

Údaje zapsané v terénu do formulářů byly po důkladné revizi převedeny do databáze, vytvořené v programu Microsoft Office Access 7.0. Z ní pak vychází následující výběrová tisková sestava se všemi potřebnými informacemi o 345 objektech, obsahujících natolik průkaznou keramiku střední až pozdní doby bronzové, že s ní bylo možné pracovat při typologicko-chronologických analýzách. Její výběr a kresebnou dokumentaci většiny popisovaných objektů obsahuje druhý díl této publikace (2. Tabulky). Sestava zahrnuje jak formalizovaný popis objektů, tak i všech v nich zjištěných vrstev a podloží. Připomenuto je i datování a údaje o identifikovaných intruzích.

Objekt 3/98 (tab. 339)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké až nepravidelné, esovité, u dna mírně rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 30 cm; rozměry obj.: 174 × 170 cm
vrstvy – 301: hnědočerná, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 302: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 6/98 (tab. 339)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé až konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné, zvlňené; max. hloubka: 14 cm; rozměry obj.: 132 × 125 cm
vrstvy – 601: hnědočerná, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 602: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 11/98 (tab. 339)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké až nepravidelné, stupňovité až konkávní; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 20 cm; rozměry obj.: 115 × 84 cm
vrstvy – 1101: černohnědá, kamenitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá
podloží – 1102: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 2–4

Objekt 12/98 (tab. 339)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké až nepravidelné, konkávní až stupňovité; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 54 cm; rozměry obj.: 150 × 145 cm
vrstvy – 1201: černohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 1202: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 16/98 (tab. 340)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, přímé svislé až esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: ploché, rovné až mírně konvexní; max. hloubka: 96 cm; rozměry obj.: 197 × 174 cm
vrstvy – 1601: černohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 1602: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 19/98 (tab. 340)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní, místy esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné, místy stupňovité; max. hloubka: 25 cm; rozměry obj.: 170 × 154 cm
vrstvy – 1901: hnědočerná, hlinitá, kyprá
podloží – 1902: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 2–4

Objekt 25/98 (tab. 341)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelný (osmičkovitý); stěny/sklon: hladké, přímé svislé až mírně konkávní; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 50 cm; rozměry obj.: 274 × 198 cm; další terénní pozorování: zřejmě superpozice dvou objektů
vrstvy – 2501: černohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 2502: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 26/98 (tab. 341)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé svislé, místy esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 80 cm; rozměry obj.: 200 × 192 cm
vrstvy – 2601: černohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 2602: žlutohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 2603: černá, promíšená uhlíky (10 %), středně ulehlá
podloží – 2604: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 28/98 (tab. 341)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké až nepravidelné, esovitě, u dna rozšířené až nepravidelně stupňovité; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: nerovné (stupňovité); max. hloubka: 100 cm; rozměry obj.: 209 × 180 cm
vrstvy – 2801: černohnědá, hlinitá, mazanice (1 %), středně ulehlá
podloží – 2802: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 34/98 (tab. 340)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé svislé až esovitě; zlom ode dna: pozvolný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 40 cm; rozměry obj.: 146 × 126 cm
vrstvy – 3401: hnědočerná, hlinitá, středně ulehlá; 3402: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá; 3403: hnědočerná, hlinitá, kyprá
podloží – 3404: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 35/98 (tab. 341)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé až esovitě, u dna mírně rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, mírně zvlněné; max. hloubka: 58 cm; rozměry obj.: 230 × 192 cm
vrstvy – 3501: hnědožlutá, hlinitá, středně ulehlá; 3502: tmavě černohnědá, mazanice (5 %), uhlíky (5%), středně ulehlá; 3503: hnědá, hlinitá, středně ulehlá; 3504: černohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 3505: žlutá, sprašovitá, středně ulehlá
podloží – 2506: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 3/798 (tab. 342)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna i povrchu rozšířené; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: ploché, skloněné k SZ, se zahloubením v JV části; max. hloubka: 126 cm; rozměry obj.: 236 × 144 cm

vrstvy – 3701: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 3702: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá; 3703: hnědošedá, popelovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá; 3704: hnědočervená, mazanice propálená, středně ulehlá; 3705: černá, popelovitá, kyprá; 3706: hnědá, hlinitá, lehce promíšená spraš (5 %), středně ulehlá; 3707: hnědožlutá, sprašovitohlinitá (30/70 %), středně ulehlá

podloží – 3708: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 46B/98 (tab. 342)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, převážně přímé kónické; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: ploché, mírně skloněné k JV; max. hloubka: 68 cm; rozměry obj.: 140? × 130 cm; narušení: v SV části superpozice s objektem 46A

vrstvy – 46B01: hnědošedá, hlinitá, středně ulehlá; 46B02: žlutošedá, hlinitá, četné zlomky mazanice (10 %), středně ulehlá; 46B03: hnědočerná, hlinitopopelovitá (40/60 %), kyprá; 46B04: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 46B05: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 58/98 (obr. 34)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, přímé svislé až konkávní; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: ploché, místy až mírně konkávní; max. hloubka: 28 cm; rozměry obj.: 210 × 137 cm

vrstvy – 5801: hnědá, hlinitá, mazanice (5 %), středně ulehlá; 5802: tmavě hnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 5803: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: k. mohylová

Objekt 63A,B/98 (tab. 342)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně osmičkovitý; stěny/sklon: nepravidelné, stupňovité; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné až stupňovité; max. hloubka: 107 cm; rozměry obj.: 370 × 219 cm; další terénní pozorování: zřejmě superpozice dvou objektů (A, B)

vrstvy – 6301: černohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 6302: hnědá, hlinitá, středně ulehlá; 6303: žlutohnědá, hlinitá, uhlíky (5 %), mazanice (5 %), středně ulehlá; 6304: hnědá, hlinitá, uhlíky (5 %), ulehlá; 6305: světle hnědá, hlinitá, středně ulehlá; 6306: černošedá, jílovitá, kyprá; 6307: světle hnědá, hlinitá, mazanice (10 %), středně ulehlá; 6308: šedohnědá, hlinitá, mazanice (5 %), středně ulehlá; 6309: světle žlutohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 6310: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

intruze: k. s lineární keramikou

Objekt 89/98 (tab. 343)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, přímé svislé až konkávní; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 50 cm; rozměry obj.: 140 × 132 cm; narušení: v SV části superpozice s jiným objektem

vrstvy – 8901: černohnědá, hlinitá, mazanice (3 %), středně ulehlá

podloží – 8902: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4a

Objekt 115/98 (tab. 343)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: ploché, mírně zvlněné; max. hloubka: 5 cm; rozměry obj.: 132 × 102 cm

vrstvy – 11501: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 11502: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4

Objekt 136/98 (tab. 343)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé svislé až esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 120 cm; rozměry obj.: 150 × 142 cm

vrstvy – 13601: hnědá, hlinitá, středně ulehlá; 13602: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá; 13603: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (30/70 %), středně ulehlá; 13604: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 13605: šedohnědá, hlinitopísčítá (40/60 %), středně ulehlá

podloží – 13606: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 2–4

Objekt 137A/98 (tab. 344)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, mírně konkávní až stupňovité; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 60 cm; rozměry obj.: 180 × ? cm; narušení: superpozice s objektem 137C

vrstvy - 137A01: šedohnědá, písčitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá; 137A02: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá; 137A03: šedohnědá, písčitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá

podloží - 137A04: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 148/98 (tab. 345)

druh obj.: tzv. hliník; rozsah odkryvu: řez/vzorek; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: hladké, přímé svislé až šikmé; zlom ode dna: ostrý; dno: nerovné, zvlněné; max. hloubka: 126 cm; rozměry obj.: 456 × 417 cm; rozměry řezu: 450 × 80 cm

vrstvy - 14801: světle šedá, hlinitá, uhlíky (5 %), středně ulehlá; 14802: světle okrová, sprašovitá, středně ulehlá; 14803: tmavě šedá, hlinitá, středně ulehlá; 14804: šedookrová, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá

podloží - 14805: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 174/98 (tab. 343)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 20 cm; rozměry obj.: 122 × 88 cm

vrstvy - 17401: hnědošedá, kamenitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá

podloží - 17602: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 3

Objekt 187B/98 (tab. 344)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 44 cm; průměr obj.: 132 cm

vrstvy - 187B01: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (40/60 %), mazanice (5 %), středně ulehlá

podloží - 187B02: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 3-4

Objekt 217/98 (tab. 344)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé; zlom ode dna: ostrý; dno: nerovné; max. hloubka: 28 cm; rozměry obj.: 160 × 146 cm

vrstvy - 21701: tmavě hnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží - 21702: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4

Objekt 220C/98 (tab. 345)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, kónické; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 80 cm; rozměry obj.: 113 × 91 cm

vrstvy - 220C01: světle šedá, hlinitá, středně ulehlá; 220C02: světle žlutohnědá, sprašovitohlinitá (30/70 %), středně ulehlá; 220C03: hnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží - 220C04: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 2

Objekt 221/98

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: nepravidelné, stupňovité; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 52 cm; rozměry obj.: 185 × 154 cm

vrstvy - 22101: žlutohnědá, hlinitopísčítá (50/50 %), středně ulehlá; 22102: tmavě hnědá, hlinitá, mazanice (5 %), středně ulehlá; 22103: tmavě hnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží - 22104: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 2

Objekt 230/98 (tab. 345)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: nepravidelné, částečně esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 50 cm; rozměry obj.: 122 × 104 cm

vrstvy - 23001: hnědošedá, hlinitá, kameny (10 %), mazanice (5 %), středně ulehlá

podloží - 23002: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 2

Objekt 231/98 (tab. 346)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: nepravidelné, esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: ostrý; dno: ploché, skloněné k SZ; max. hloubka: 79 cm; rozměry obj.: 174 × 165 cm

vrstvy - 23101: žlutohnědá, hlinitosprašovitá (40/60 %), středně ulehlá; 23102: šedohnědá, hlinitá, kyprá; 23103: tmavě hnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží - 23104: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 2

Objekt 235/98 (tab. 346)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: nepravidelné, stupňovité; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: nerovné až stupňovité; max. hloubka: 90 cm; rozměry obj.: 348 × 265 cm

vrstvy - 23501: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (40/60 %), středně ulehlá; 23502: světle žlutohnědá, hlinitá, mazanice (5 %), kyprá; 23503: světle šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 23504: černohnědá, hlinitá, kyprá

podloží - 23505: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 245/98 (tab. 346)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: nepravidelné, stupňovité; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, skloněné směrem V; max. hloubka: 72 cm; průměr obj.: 152 cm

vrstvy - 24501: hnědá, hlinitá, kameny (10 %), mazanice (5 %), popel (5 %), středně ulehlá; 24502: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá; 24503: žlutošedá, hlinitá, kyprá

podloží - 24504: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 256/98 (tab. 347)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké až nepravidelné, esovitě, u dna i povrchu rozšířené, místy stupňovité; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: nerovné; max. hloubka: 72 cm; rozměry obj.: 305 × 230 cm; narušení: superpozice s objekty 255 (183)

vrstvy - 25601: hnědošedá, hlinitá, kameny (10 %), mazanice (5 %), popel (5 %), středně ulehlá; 25602: hnědožlutá, sprašovitá, středně ulehlá

podloží - 25603: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 257/98 (tab. 349)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené, u povrchu svislé; zlom ode dna: ostrý; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 64 cm; průměr obj.: 134 cm

vrstvy - 25701: šedohnědá, hlinitá, uhlíky (5 %), středně ulehlá

podloží - 25702: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4a

Objekt 258/98 (tab. 347)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené, u povrchu místy svislé; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 82 cm; rozměry obj.: 342 × 290 cm

vrstvy - 25801: tmavě hnědošedá, hlinitá, kameny (5 %), mazanice (5 %), středně ulehlá; 25802: hnědošedá, popelovito-hlinitá (10/90 %), kameny (5 %), mazanice (5 %), středně ulehlá; 25803: žlutohnědá, hlinitosprašovitá (20/80 %), středně ulehlá

podloží - 25804: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4a

Objekt 319/98 (tab. 348)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: nepravidelné, stupňovité, místy konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 32 cm; průměr obj.: 258 cm

vrstvy - 31901: hnědošedá, kamenitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá

podloží - 31902: šedohnědá, zahliněná opuka (10/90 %)

datování: Št 1

Objekt 364/98 (tab. 348)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: osmičkovitý; stěny/sklon: nepravidelné, konvexní až stupňovité, místy esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné, skloněné směrem k JZ; max. hloubka: 66 cm; rozměry obj.: 180 × 160 cm

vrstvy – 36401: hnědošedá, kamenitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá
podloží – 36402: šedohnědá, zahliněná opuka (10/90 %)
datování: Mo/Kn 1

Objekt 417/98 (tab. 348)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: nepravidelné, mírně konkávní až stupňovité; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 60 cm; rozměry obj.: 195 × 180 cm
vrstvy – 41701: světle šedá, hlinitá, mazanice (5 %), středně ulehlá; 41702: tmavě hnědá, hlinitá, opuka (5 %), mazanice (5 %), středně ulehlá
podloží – 41703: šedožlutá, zahliněná opuka (10/90 %)
datování: Kn 3

Objekt 499C/98

druh obj.: příkop; rozsah odkryvu: řez/vzorek; tvar půdorysu: lineární; stěny/sklon: stupňovité; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 50 cm; rozměry řezu: 230 × 90 cm
vrstvy – 499C01: hnědošedá, kamenitohlinitá (30/70 %), středně ulehlá
podloží – 499C02: šedožlutá, zahliněná opuka (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 554/98 (tab. 349)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: nepravidelné, esovité, u dna rozšířené, z části u povrchu svislé; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 80 cm; rozměry obj.: 124 × 118 cm
vrstvy – 55401: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 55402: světle hnědá, sprašovitá, středně ulehlá
podloží – 55403: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 3

Objekt 671/98 (tab. 348)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené až konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: konkávní; max. hloubka: 38 cm; rozměry obj.: 196 × 192 cm
vrstvy – 67101: hnědošedá, hlinitá, uhlíky (5 %), středně ulehlá; 67102: šedočerná, uhlíkatohlinitá (20/80 %), kyprá; 67103: šedožlutá, hlinitá s čockami spraše (10 %), mazanice (5 %), středně ulehlá
podloží – 67104: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 715/98

druh obj.: kůlová/sloupová jáma; rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé; zlom ode dna: ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 17 cm; průměr obj.: 77 cm
vrstvy – 71501: šedohnědá, kamenitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá
podloží – 71502: šedožlutá, zahliněná opuka (10/90 %)
datování: k. mohylová

Objekt 724/98 (tab. 349)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: lehce konkávní; max. hloubka: 36 cm; průměr obj.: 126 cm
vrstvy – 72401: hnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 72402: šedožlutá, zahliněná opuka (10/90 %)
datování: Kn 2

Objekt 725/98 (tab. 349)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, konkávní, místy esovité, u dna rozšířené, u povrchu svislé; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 30 cm; rozměry obj.: 158 × 140 cm
vrstvy – 72501: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 72502: červenooranžová, propálená hlinitomazanice (50/50 %), kyprá; 72503: černá, popelovitá, kyprá
podloží – 72504: šedožlutá, zahliněná opuka (10/90 %)
datování: Kn 2

Objekt 781/98 (tab. 350)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna i povrchu rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 106 cm; rozm. obj.: 138 × 112 cm
vrstvy – 78101: hnědošedá, hlinitá, mazanice (5 %), kameny (5 %), středně ulehlá
podloží – 78102: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 2–4

Objekt 794/98 (tab. 350)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 80 cm; průměr obj.: 160 cm

vrstvy – 79401: hnědožlutá, sprašovitohlinitá (40/60 %), středně ulehlá; 79402: černohnědá, hlinitá, kyprá; 79403: hnědá, kamenitohlinitá (20/80 %), mazanice (10 %), středně ulehlá; 79404: hnědošedá, hlinitá, středně ulehlá; 79405: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá
podloží – 79406: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 802/98 (tab. 350)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé, lehce kónické; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 100 cm; průměr obj.: 145 cm

vrstvy – 80201: šedohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), uhlíky (5 %), středně ulehlá; 80202: hnědožlutá, hlinitosprašovitá (20/80 %), středně ulehlá; 80203: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (40/60 %), mazanice (5 %), uhlíky (5 %), středně ulehlá
podloží – 80204: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 805/98 (tab. 350)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 64 cm; rozměry obj.: 124 × 110 cm

vrstvy – 80501: šedohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá
podloží – 80502: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 806/98 (tab. 350)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: konkávní; max. hloubka: 68 cm; rozměry obj.: 110 × 100 cm

vrstvy – 80601: šedohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), mazanice (5 %), středně ulehlá; 80602: hnědožlutá, sprašovitá, středně ulehlá; 80603: šedohnědá, sprašovitohlinitá (40/60 %), uhlíky (5 %), mazanice (5 %), středně ulehlá; 80604: žlutohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 80605: šedá, hlinitá, uhlíky (5 %), středně ulehlá; 80606: žlutošedá, hlinitá, středně ulehlá; 80607: hnědošedá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 80608: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 816/98 (tab. 351)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 70 cm; průměr obj.: 231 cm

vrstvy – 81601: světle hnědošedá, popelovitohlinitá (30/70 %), středně ulehlá; 81602: světle šedá, hlinitopopelovitá (40/60 %), kyprá; 81603: tmavě žlutohnědá, sprašovitohlinitá (40/60 %), středně ulehlá
podloží – 81604: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 830/98 (tab. 351)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, přímé svislé, místy esovité, u dna i povrchu rozšířené; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 208 cm; rozměry obj.: 380 × 250 cm; narušení: objekt je na SZ straně narušen recentním výkopem

vrstvy – 83001: černohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 83002: černohnědá, hlinitá, mazanice (10 %), středně ulehlá; 83003: černočervená, mazaniceová destrukce, ulehlá; 83004: černošedá, popelovitohlinitá, mazanice (10 %), kyprá; 83005: hnědočerná, hlinitopopelovitá, kyprá
podloží – 83006: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %), promíšená opukou (10 %)
datování: Mo/Kn 1

Objekt 894/98 (tab. 351)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: nepravidelné, stupňovité; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 24 cm; rozměry obj.: 230 × 178 cm

vrstvy – 89401: šedohnědá, hlinitá, ulehlá
podloží – 89402: šedožlutá, zahliněná opuka (10/90 %)
datování: Št 1

Objekt 991/98 (tab. 353)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: nepravidelné, esovitě, u dna i povrchu rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné až mírně konkávní; max. hloubka: 100 cm; rozměry obj.: 150 × 146 cm
 vrstvy – 99101: šedohnědá, hlinitá s čockami spraše, mazanice (5 %), drobné kameny (5 %), středně ulehlá
 podloží – 99102: šedožluté, zahliněná opuka (10/90 %)
 datování: Kn 4b

Objekt 1073/98 (tab. 352)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné, ve V části mírně zahlobené; max. hloubka: 40 cm; rozměry obj.: 230 × 170 cm
 vrstvy – 107301: šedohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá
 podloží – 107302: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 4

Objekt 1074A,B/98 (tab. 352)

druh obj.: tzv. hliník; rozsah odkryvu: řez/vzorek; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: hladké, stupňovité; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné, místy stupňovité; max. hloubka: 110 cm; rozměry obj.: 1110 × 720 cm; rozměry řezu 1: 940 × 60 cm; rozměry řezu 2: 534 × 60 cm; další terénní pozorování: zřejmě superpozice minimálně 2 objektů
 vrstvy – 107401: šedohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), nepravidelně se střídající žlutošedé splachy zahliněné spraše (50/50 %), středně ulehlá
 podloží – 107402: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: řez 1 – Št 1; řez 2 – Kn 4b

Objekt 1075/98 (tab. 353)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna i povrchu rozšířené, částečně nepravidelné, stupňovité; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 102 cm; rozměry obj.: 150 × 110 cm
 vrstvy – 107501: šedohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), mazanice (5 %), uhlíky (5 %), středně ulehlá; 107502: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá; 107503: hnědožlutá, hlinitosprašovitá (40/60 %), kyprá; 107504: tmavě hnědá, hlinitá, kyprá; 107505: světle hnědá, hlinitosprašovitá (20/80 %), kyprá
 podloží – 107506: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 4b

Objekt 1079/98 (tab. 353)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: nepravidelné, esovitě, u dna i povrchu rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, v Z části zahlobené; max. hloubka: 64 cm; rozměry obj.: 140 × 110 cm
 vrstvy – 107901: hnědošedá, kamenitohlinitá (10/90 %), mazanice (5 %), popel (5 %), středně ulehlá
 podloží – 107902: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 4a

Objekt 1082/98 (tab. 352)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový, zčásti nepravidelný; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 20 cm; průměr obj.: 130 cm
 vrstvy – 108201: černošedá, hlinitopopelovitá (40/60 %), středně ulehlá; 108202: šedohnědá, hlinitokamenitá (20/80 %), středně ulehlá; 108203: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá
 podloží – 108204: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 4b

Objekt 1109/98 (tab. 353)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, přímé kónické; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, mírně skloněné k Z; max. hloubka: 72 cm; rozměry obj.: 140 × 120 cm
 vrstvy – 110901: hnědošedá, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá
 podloží – 110902: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 4

Objekt 1125/98 (tab. 354)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé kónické, místy konkávní; zlom ode dna: ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 56 cm; rozměry obj.: 140 × 144 cm
 vrstvy – 112501: šedohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), mazanice (5 %), středně ulehlá
 podloží – 112502: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 4b

Objekt 1132/98 (tab. 354)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, mírně kónické; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 96 cm; rozměry obj.: 130 × 120 cm
vrstvy - 113201: šedohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá
podloží - 113202: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 1135/98 (tab. 354)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké až nepravidelné, přímé svislé; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 120 cm; průměr obj.: 130 cm
vrstvy - 113501: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 113502: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 1152/98 (tab. 354)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé kónické; zlom ode dna: ostrý; dno: nerovné; max. hloubka: 79 cm; průměr obj.: 127 cm
vrstvy - 115201: šedohnědá, hlinitá, uhlíky (5 %), středně ulehlá
podloží - 115202: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 1154/98 (tab. 355)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, skloněné k V; max. hloubka: 110 cm; průměr obj.: 150 cm
vrstvy - 115401: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 115402: žlutohnědá, hlinitá, mazanice (5 %), ulehlá; 115403: žlutošedá, mazanicovohlinitá (20/80 %), středně ulehlá; 115404: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá; 115405: šedočerná, uhlíkatohlinitá (40/60 %), kyprá; 115406: žlutohnědá, mazanicovohlinitá (20/80 %), středně ulehlá; 115407: hnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 115408: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 1347/98 (tab. 355)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé; zlom ode dna: pozvolný; dno: konkávní; max. hloubka: 32 cm; průměr obj.: 135 cm
vrstvy - 134701: červenohnědá, mazanicovohlinitá (50/50 %), kameny (10 %), středně ulehlá; 134702: žlutohnědá, hlinitá, opuka (5 %), středně ulehlá
podloží - 134703: šedožlutá, zahliněná opuka (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 1384/98 (tab. 355)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké až nepravidelné, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 72 cm; rozměry obj.: 136 × 132 cm
vrstvy - 138401: hnědošedá, hlinitá, opuka (10 %), středně ulehlá
podloží - 138402: šedožlutá, zahliněná opuka (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 1385/98 (tab. 355)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: nepravidelné, konkávní až přímé šikmé; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 30 cm; rozměry obj.: 273 × 220 cm
vrstvy - 138501: šedohnědá, hlinitá, opuka (10 %), středně ulehlá
podloží - 138502: šedožlutá, zahliněná opuka (10/90 %)
datování: Št 2

Objekt 1386/98 (tab. 356)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: nepravidelné, stupňovité; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 46 cm; rozměry obj.: 140 × 130 cm; další terénní pozorování: větší množství hliněných závaží v zásypu
vrstvy - 138601: šedohnědá, hlinitá, kameny (5 %), středně ulehlá
podloží - 138602: šedožlutá, zahliněná opuka (10/90 %)
datování: Mo/Kn 1

Objekt 1387/98 (tab. 356)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 66 cm; průměr obj.: 125 cm

vrstvy - 138701: šedohnědá, hlinitá, opuka (5 %), středně ulehlá; 138702: žlutohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 138703: hnědošedá, sprašovitohlinitá (30/70 %), mazanice (5 %), uhlíky (5 %), středně ulehlá; 138704: světle hnědošedá, hlinitá, mazanice (5 %), menší kameny do průměru 5 cm (5 %), středně ulehlá
 podloží - 138705: šedožlutá, zahliněná opuka (10/90 %)
 datování: Kn 4

Objekt 1404/98 (tab. 356)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní až přímé svislé, místy esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 38 cm; rozměry obj.: 184 × 166 cm
 vrstvy - 140401: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
 podloží - 140402: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn/Št 1a

Objekt 1413/98 (tab. 356)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný až ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 84 cm; průměr obj.: 125 cm
 vrstvy - 141301: šedohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), mazanice (10 %), středně ulehlá; 141302: hnědošedá, sprašovitohlinitá (40/60 %), mazanice (5 %), uhlíky (5 %), středně ulehlá; 141303: žlutohnědá, sprašovitá, středně ulehlá; 141304: žlutohnědá, hlinitosprašovitá (40/60 %), středně ulehlá; 141305: hnědožlutá, sprašovitá, středně ulehlá; 141306: hnědá, hlinitá, středně ulehlá
 podloží - 141307: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 4a

Objekt 1414/98 (tab. 358)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 110 cm; rozměry obj.: 164 × 150 cm
 vrstvy - 141401: šedohnědá, sprašovitohlinitá (40/60 %), středně ulehlá; 141402: žlutohnědá, splach spraše, středně ulehlá; 141403: šedohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), mazanice (5 %), středně ulehlá; 141404: žlutohnědá, splach spraše, středně ulehlá; 141405: tmavě hnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), mazanice (5 %), uhlíky (5 %), kyprá; 141406: hnědá, sprašovitohlinitá (30/70 %), kameny (10 %), středně ulehlá
 podloží - 141407: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 4a
 intruze: k. s vypíchanou keramikou

Objekt 1424/98 (tab. 357)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé svislé až mírně šikmé; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: ploché, skloněné k V; max. hloubka: 72 cm; průměr obj.: 131 cm
 vrstvy - 142401: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
 podloží - 142402: žlutošedá, zahliněná opuka (10/90 %)
 datování: k. mohylová

Objekt 1425/98 (tab. 357)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené, místy i u povrchu; zlom ode dna: ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 98 cm; rozměry obj.: 170 × 160 cm
 vrstvy - 142501: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 142502: žlutohnědá, sprašovitá, středně ulehlá; 142503: hnědošedá, sprašovitohlinitá (40/60 %), středně ulehlá; 142504: hnědá, hlinitá, středně ulehlá
 podloží - 142505: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 3
 intruze: k. s lineární keramikou, k. mohylová

Objekt 1429/98 (tab. 357)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé až konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: konkávní; max. hloubka: 65 cm; rozměry obj.: 168 × 160 cm
 vrstvy - 142901: žlutooranžová, hlinitomazanícová (10/90 %), středně ulehlá; 142902: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 142903: žlutošedá, sprašovitohlinitá (20/80 %), mazanice (10 %), středně ulehlá; 142904: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
 podloží - 142905: žlutošedá, zahliněná opuka (10/90 %)
 datování: Kn 4

Objekt 1430/98 (tab. 358)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna značně rozšířené; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 126 cm; průměr obj.: 144 cm

vrstvy - 143001: žlutohnědá, hlinitá, ulehlá; 143002: černohnědá, hlinitá, propálená, středně ulehlá; 143003: černá, jílovitá, propálená, středně ulehlá; 143004: žlutá, hlinitopíscitá (10/90 %), ulehlá; 143005: šedá, hlinitá, středně ulehlá; 143006: šedohnědá, hlinitá, uhlíky (2 %), kyprá; 143007: žlutohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 143008: žlutá, hlinitá, středně ulehlá

podloží - 143009: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

intruze: k. nálevkovitých pohárů

Objekt 1433/98 (tab. 358)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené, u povrchu svislé; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: konkávní; max. hloubka: 102 cm; rozměry obj.: 152 × 114 cm

vrstvy - 143301: šedohnědá, popelovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá

podloží - 143302: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4a

intruze: k. mohylová

Objekt 1434/98 (tab. 359)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 96 cm; rozměry obj.: 260 × 182 cm; další terénní pozorování: možná superpozice dvou objektů

vrstvy - 143401: šedohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá

podloží - 143402: žlutošedá, zahliněná opuka (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 1440/98 (tab. 357)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: konkávní; max. hloubka: 78 cm; průměr obj.: 140 cm

vrstvy - 144001: hnědošedá, hlinitá, středně ulehlá

podloží - 144002: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4a

Objekt 1462/98 (tab. 359)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní až stupňovité; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 52 cm; průměr obj.: 120 cm

vrstvy - 146201: hnědošedá, kamenitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá

podloží - 146202: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 3

Objekt 1468/98 (tab. 358)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé až esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný až ostrý; dno: stupňovité; max. hloubka: 54 cm; rozměry obj.: 260 × 220 cm; další terénní pozorování: zřejmě superpozice dvou objektů

vrstvy - 146801: hnědošedá, hlinitá, mazanice (5 %), kameny (5 %), středně ulehlá

podloží - 146802: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

intruze: k. mohylová

Objekt 1474/98 (tab. 359)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 52 cm; rozměry obj.: 132 × 120 cm

vrstvy - 147401: šedá, popelovitohlinitá (20/80 %), kyprá

podloží - 147402: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4

Objekt 1481/98 (tab. 361)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: hladké, esovitě, místy konkávní; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: nerovné až stupňovité; max. hloubka: 220 cm; rozměry obj.: 320 × 250 cm

vrstvy - 148101: šedohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá

podloží - 148102: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 1497/98 (tab. 360)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovitě, místy u dna i povrchu rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, mírně skloněné k SZ; max. hloubka: 73 cm; průměr obj.: 127 cm

vrstvy – 1497: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
 podloží – 149702: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 4a

Objekt 1507/98 (tab. 360)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní až přímé svislé; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 47 cm; rozměry obj.: 154 × 136 cm
 vrstvy – 150701: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
 podloží – 150702: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 4

Objekt 1518/98 (tab. 360)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: konkávní; max. hloubka: 56 cm; průměr obj.: 125 cm
 vrstvy – 151801: šedohnědá, kamenitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá
 podloží – 151802: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 4b

Objekt 1520/98 (tab. 360)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: konkávní; max. hloubka: 46 cm; průměr obj.: 130 cm
 vrstvy – 152001: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
 podloží – 152002: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 4

Objekt 1521/98 (tab. 362)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 82 cm; rozměry obj.: 224 × 216 cm
 vrstvy – 152101: šedohnědá, kamenitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá
 podloží – 152102: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 4b

Objekt 1522/98 (tab. 362)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 78 cm; průměr obj.: 155 cm
 vrstvy – 152201: šedožlutá, hlinitá, ulehlá; 152202: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 152203: žlutohnědá, hlinito-sprašovitá (10/90 %), středně ulehlá; 152204: šedohnědá, hlinitá, kyprá; 152205: žlutohnědá, popelovitohlinitá (10/90 %), kyprá; 152206: šedočerná, popelovitohlinitá (40/60 %), kyprá; 152207: žlutohnědá, hlinitá, kyprá
 podloží – 152208: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 4b

Objekt 1538/98 (tab. 362)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé svislé až šikmé; zlom ode dna: pozvolný; dno: rovné, ploché; max. hloubka: 27 cm; průměr obj.: 119 cm
 vrstvy – 153801: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
 podloží – 153802: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 4

Objekt 1541A,B/98 (tab. 361)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: osmičkovitý; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené, místy nepravidelné, stupňovité; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: nerovné až stupňovité; max. hloubka: 134 cm; rozměry obj.: 342 × 210 cm; další terénní pozorování: zřejmě superpozice 2–3 objektů
 vrstvy – 154101: hnědošedá, kamenitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá
 podloží – 154102: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: A – Kn/Št 1a; B – Kn 4b

Objekt 1549/98 (tab. 361)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, kónické až stupňovité; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 76 cm; rozměry obj.: 170 × 154 cm
 vrstvy – 154901: hnědá, hlinitá, mazanice (10 %), středně ulehlá; 154902: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá; 154903: hnědočerná, hlinitá, středně ulehlá; 154904: černá, popelovitohlinitá (30/70 %), kyprá
 podloží – 154905: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 2

Objekt 1552/98 (tab. 362)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní, místy esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný, místy ostrý; dno: ploché, skloněné k Z; max. hloubka: 20 cm; průměr obj.: 152 cm
vrstvy - 155201: hnědošedá, hlinitá, mazanice (5 %), kameny do průměru 1 cm (5 %), uhlíky (1 %), středně ulehlá
podloží - 155202: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 3

Objekt 1562/98 (tab. 363)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: nepravidelné, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné, místy stupňovité; max. hloubka: 140 cm; rozměry obj.: 205 × ? cm; narušení: superpozice s neolitickým objektem 1563
vrstvy - 156201: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 156202: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 3

Objekt 1564/98 (tab. 363)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 114 cm; průměr obj.: 152 cm
vrstvy - 156401: šedohnědá, hlinitá, mazanice (1 %), uhlíky (1 %), středně ulehlá; 156402: šedá, popelovitohlinitá (20/80 %), uhlíky (1 %), kyprá; 156403: světle hnědá, hlinitá, středně ulehlá; 156404: hnědošedá, hlinitopopelovitá (40/60 %), kyprá; 156405: žlutohnědá, hlinitá, kyprá; 156406: žlutohnědá, hlinitá, kyprá; 156407: šedá, popelovitá, kyprá; 156408: hnědá, hlinitá, kyprá; 156409: hnědá, hlinitá, mazanice (1 %), uhlíky (1 %), kyprá; 156410: tmavohnědá, hlinitá, mazanice (1 %), uhlíky (1 %), kyprá; 156411: černohnědá, hlinitá, kyprá
podloží - 156412: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 1566/98 (tab. 363)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 40 cm; průměr obj.: 120 cm
vrstvy - 156601: šedočerná, hlinitá se zuhelnatělým obilím (cca 80 % výplně!), popel s uhlíky (5 %), středně ulehlá
podloží - 156602: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 3

Objekt 1570/98 (tab. 364)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, kónické, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: konvexní; max. hloubka: 140 cm; rozměry obj.: 172 × 130 cm
vrstvy - 157001: šedohnědá, hlinitá, uhlíky (2 %), mazanice (1 %), středně ulehlá
podloží - 157002: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 1578/98 (tab. 364)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: osmičkovitý; stěny/sklon: nepravidelné, mírně stupňovité až konkávní; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: nerovné, místy stupňovité; max. hloubka: 110 cm; rozměry obj.: 246 × 186 cm; další terénní pozorování: možná superpozice dvou objektů
vrstvy - 157801: hnědožlutá, hlinitosprašovitá (10/90 %), středně ulehlá; 157802: černá, popelovitohlinitá (20/80 %), kyprá; 157803: hnědošedá, hlinitá, mazanice (5 %), uhlíky (5 %), středně ulehlá; 157804: šedá, kamenitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá; 157805: hnědočerná, popelovitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá
podloží - 157806: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 1580/98 (tab. 364)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, esovité, uprostřed rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, mírně skloněné k V; max. hloubka: 74 cm; rozměry obj.: 190 × 166 cm
vrstvy - 158001: šedohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), mazanice (5 %), středně ulehlá; 158002: žlutá, hlinitosprašovitá (20/80 %), středně ulehlá; 158003: tmavohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 158004: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn/Št 1a

Objekt 1581/98 (tab. 366)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ¾ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé až konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 10 cm; rozměry obj.: 120 × 100 cm
vrstvy - 158101: hnědošedá, hlinitá, mazanice (5 %), kamínky a uhlíky do průměru 0,5 cm (5 %), středně ulehlá
podloží - 158102: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 3

Objekt 1583/98 (tab. 364)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: osmičkovitý; stěny/sklon: hladké, přímé svislé až konkávní; zlom ode dna: ostrý; dno: konkávní a ploché rovné; max. hloubka: 62 cm; rozměry obj.: 240 × 150 cm; další terénní pozorování: patrně superpozice dvou objektů
vrstvy – 158301: šedá, hlinitopopelovitá (20/80 %), středně ulehlá; 158302: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 158303: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá
podloží – 158304: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 1587/98 (tab. 365)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: nepravidelné, esovité, u dna i povrchu rozšířené, místy stupňovité; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, skloněné směrem k V; max. hloubka: 110 cm; rozměry obj.: 300 × 250 cm
vrstvy – 158701: šedá, písčitohlinitá (20/80 %), popel (1 %), mazanice (1 %), ulehlá; 158702: tmavošedá, písčitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá; 158703: hnědošedá, písčitohlinitá (10/90 %), kyprá; 158704: hnědá, hlinitopísčítá (10/90 %), středně ulehlá; 158705: hnědožlutá, hlinitopísčítá (70/30 %), kamínky do průměru 0,5 cm (5 %), středně ulehlá
podloží – 158706: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn/Št 1a

Objekt 1589/98 (tab. 365)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 87 cm; rozměry: 134 × 123 cm
vrstvy – 158901: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 158902: šedá, popelovitá, kyprá; 158903: hnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 158904: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 1590/98 (tab. 365)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: osmičkovitý; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: konkávní; max. hloubka: 85 cm; rozměry obj.: 186 × 110 cm; další terénní pozorování: možná superpozice dvou objektů
vrstvy – 159001: hnědošedá, kamenitohlinitá (10/90 %), mazanice (2 %), uhlíky (1 %), ulehlá; 159002: žlutohnědá, mazanícová, uhlíky (5 %), ulehlá; 159003: hnědošedá, hlinitá, uhlíky (5 %), ulehlá; 159004: světle šedohnědá, kamenitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá; 159005: černohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 159006: hnědošedá, kamenitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá
podloží – 159007: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 2

Objekt 1591/98 (tab. 365)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé svislé, místy esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 68 cm; průměr obj.: 125 cm
vrstvy – 159101: šedočerná, hlinitá, mazanice (1 %), uhlíky (1 %), středně ulehlá; 159102: žlutohnědá, zahliněná spraš (20/80 %), ulehlá; 159103: šedohnědá, hlinitá, kyprá; 159104: žlutohnědá, zahliněná spraš (20/80 %) s čočkami hlíny, ulehlá
podloží – 159105: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 3

Objekt 1592/98 (tab. 366)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: osmičkovitý; stěny/sklon: nepravidelné, stupňovité; zlom ode dna: nepostřehnutelný až ostrý; dno: nerovné, místy stupňovité; max. hloubka: 188 cm; rozměry obj.: 370 × 274 cm
vrstvy – 159201: šedá, hlinitá, mazanice (10 %), středně ulehlá; 159202: černošedá, hlinitá, mazanice (10 %), středně ulehlá; 159203: hnědošedá, kamenitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá
podloží – 159204: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 1600/98 (tab. 367)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé svislé až konkávní; zlom ode dna: ostrý; dno: ploché, skloněné k V; max. hloubka: 56 cm; průměr obj.: 130 cm
vrstvy – 160001: šedá, hlinitá, uhlíky (2 %), kameny do průměru 15 cm (3%), středně ulehlá
podloží – 160002: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 2
intruze: raný středověk

Objekt 1601A/98 (tab. 367)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: nepravidelné, svislé až stupňovité; zlom ode dna: ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 83 cm; průměr obj.: 177 cm
vrstvy - 1601A01: šedohnědá, hlinitá, uhlíky (3 %), mazanice (3 %), středně ulehlá
podloží - 1601A02: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn/Št 1a

Objekt 1602/98 (tab. 367)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé kónické až mírně konkávní; zlom ode dna: pozvolný; dno: rovné, skloněné k V; max. hloubka: 28 cm; průměr obj.: 120 cm
vrstvy - 160201: šedohnědá, hlinitá, mazanice (5 %), středně ulehlá
podloží - 160202: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 3

Objekt 1603/98 (tab. 367)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, mírně konkávní; zlom ode dna: pozvolný; dno: nepravidelné až stupňovité; max. hloubka: 56 cm; rozměry obj.: 134 × 118 cm
vrstvy - 160301: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 160302: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4
intruze: k. mohylová

Objekt 1604/98 (tab. 368)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, přímé svislé až šikmé; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 32 cm; rozměry obj.: 134 × 144 cm
vrstvy - 160401: šedohnědá, kamenitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá
podloží - 160402: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 3 -4

Objekt 1607/98 (tab. 368)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé svislé až šikmé; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, mírně zvlněné; max. hloubka: 14 cm; rozměry obj.: 144 × 142 cm
vrstvy - 160701: šedohnědá, kamenitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá
podloží - 160702: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Št 1

Objekt 1610/98 (tab. 368)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé až konkávní; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 26 cm; průměr obj.: 160 cm
vrstvy - 161001: šedá, hlinitá s velkými kusy mazanice (20 %), uhlíky (10 %), středně ulehlá; 161002: hnědočervená, mazanicovohlinitá (20/80 %), uhlíky (10 %), středně ulehlá; 161003: šedohnědá, hlinitosprašovitá (40/60 %), kamínky do průměru 1 cm (5 %), ulehlá
podloží - 161004: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 2

Objekt 1611/98 (tab. 368)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé svislé až šikmé; zlom ode dna: ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 42 cm; průměr obj.: 116 cm
vrstvy - 161101: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 161102: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 1613/98 (tab. 369)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: osmičkovitý; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé až mírně konkávní, místy přímé svislé; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 36 cm; rozměry obj.: 370 × 174 cm; další terénní pozorování: možná superpozice dvou objektů
vrstvy - 161301: šedohnědá, hlinitá, mazanice (5 %), středně ulehlá; 161302: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (40/60 %), středně ulehlá
podloží - 161303: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 1616/98 (tab. 369)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: osmičkovitý, nepravidelný; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: nerovné, v Z části stupňovitě zahloubené; max. hloubka: 87 cm; rozměry obj.: 610 × 270 cm; další terénní pozorování: možná superpozice dvou objektů
vrstvy - 161601: hnědošedá, hlinitá, středně ulehlá; 161602: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (30/70 %), středně ulehlá
podloží - 161603: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 1617/98 (tab. 370)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: konkávní; max. hloubka: 116 cm; rozměry: 139 × 136 cm
vrstvy - 161701: černohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 161702: hnědošedá, hlinitosprašovitá (30/70 %), středně ulehlá
podloží - 161703: do 100 cm: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %); u dna: šedožlutá, zahliněná opuka (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 1621/98 (tab. 371)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: nepravidelné, esovité, u dna rozšířené, místy u povrchu svislé; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné, skloněné k Z; max. hloubka: 150 cm; rozměry obj.: 300 × 280 cm
vrstvy - 162101: hnědožlutá, zahliněná spraš (30/70 %), ulehlá; 162102: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (30/70 %), mazanice (5 %), uhlíky do 2 cm (2 %), ulehlá; 162103: černošedá, hlinitá s ččkami spraše (20 %), uhlíky (2 %), středně ulehlá; 162104: hnědožlutá, zahliněná spraš (30/70 %), ulehlá; 162105: černošedá, popelovitohlinitá (30/70 %), mazanice (2 %), uhlíky (2 %), středně ulehlá; 162106: šedočerná, hlinitá, ččky spraše (5 %), středně ulehlá; 162107: hnědožlutá, zahliněná spraš (20/80 %), ulehlá; 162108: hnědožlutá, zahliněná spraš (20/80 %), ulehlá; 162109: černohnědá, hlinitá, promíšená spraší (10 %), středně ulehlá; 162110: černohnědá, hlinitá s ččkami spraše (5 %), středně ulehlá; 162111: hnědožlutá, zahliněná spraš (20/80 %), ulehlá; 162112: hnědožlutá, zahliněná spraš (30/70 %), ulehlá; 162113: černohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 162114: hnědožlutá, zahliněná spraš (30/70 %), ulehlá; 162115: černošedá, hlinitá, středně ulehlá; 162116: žlutohnědá, zahliněná spraš (30/70 %), středně ulehlá
podloží - 162117: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 1623/98 (tab. 371)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, přímé kónické; zlom ode dna: ostrý; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 36 cm; rozměry obj.: 130 × 122 cm
vrstvy - 162301: šedošedá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 162302: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 1625/98 (tab. 372)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: nepravidelné, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, místy stupňovitě; max. hloubka: 180 cm; průměr: 240 cm
vrstvy - 162501: šedošedá, hlinitokamenitá (50/50 %), kameny do průměru 15 cm (5 %), středně ulehlá
podloží - 162502: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 1626/98 (tab. 371)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 60 cm; průměr obj.: 160 cm
vrstvy - 162601: šedočerná, hlinitokamenitá (50/50 %), středně ulehlá
podloží - 162602: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b
intruze: raný středověk

Objekt 1633A,B/98 (tab. 370)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: osmičkovitý, nepravidelný; stěny/sklon: nepravidelné; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 140 cm; rozměry obj.: 311 × 170 cm; narušení: superpozice dvou objektů, kdy objekt A narušuje objekt B
vrstvy - 163301: hnědožlutá, hlinitosprašovitá (20/80 %), středně ulehlá; 163302: hnědá, hlinitá, středně ulehlá; 163303: tmavě hnědá, hlinitá, středně ulehlá; 163304: hnědošedá, popelovitohlinitá (20/80 %), kyprá; 163305: hnědá, sprašovitohlinitá (30/70 %), kameny do průměru 10 cm (5 %), středně ulehlá; 163306: hnědošedá, popelovitohlinitá (10/90 %), kyprá; 163307: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá; 163308: černohnědá, popelovitohlinitá (50/50 %), uhlíky (5 %), kyprá; 163309: šedošedá, sprašovitohlinitá (20/80 %), drobné kamínky (5 %), středně ulehlá; 163310: šedá, popelovitá, uhlíky (2 %), kyprá; 163311: hnědá, hlinitá, středně ulehlá; 163312: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), uhlíky (2 %), středně ulehlá; 163313: hnědožlutá, hlinitosprašovitá (10/90 %), středně ulehlá
podloží - 163314: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 1634/98 (tab. 372)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: nepravidelné, esovitě, u dna i povrchu rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, skloněné k JV; max. hloubka: 120 cm; rozměry obj.: 220 × 200 cm
vrstvy - 163401: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 163402: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 1636/98 (tab. 372)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 117 cm; rozměry obj.: 238 × 201 cm
vrstvy - 163601: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 163602: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 1637/98 (tab. 372)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé kónické až esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné, uprostřed vybíhající v obly hrot; max. hloubka: 180 cm; průměr obj.: 290 cm
vrstvy - 163701: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 163702: hnědočerná, hlinitá, uhlíky (1 %), mazanice (1 %), středně ulehlá; 163703: šedožlutá, kamenitosprašovitá (20/80 %), středně ulehlá
podloží - 163704: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b
intruze: k. mohylová

Objekt 1651A/98 (tab. 373)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, přímé kónické až esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 53 cm; rozměry obj.: 142 × 125 cm; další terénní pozorování: superpozice s objektem 1651B
vrstvy - 1651A01: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 1651A02: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a
intruze: k. s lineární keramikou; k. mohylová

Objekt 1651B/98 (tab. 373)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 11 cm; průměr obj.: 130 cm; další terénní pozorování: superpozice s objektem 1651A
vrstvy - 1651B01: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 1651B02: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 1653/98 (tab. 373)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 32 cm; průměr obj.: 90 cm
vrstvy - 165301: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 165302: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 1654/98 (tab. 373)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé kónické až esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 64 cm; průměr obj.: 134 cm
vrstvy - 165401: šedohnědá, písčitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá
podloží - 165402: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 1656/98 (tab. 371)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: pozvolný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 100 cm; průměr obj.: 90 cm
vrstvy - 165601: šedohnědá, hlinitá, mazanice (10 %), středně ulehlá
podloží - 165602: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 1658/98 (tab. 373)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 26 cm; průměr obj.: 80 cm

vrstvy – 165801: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 165802: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 2

Objekt 1660/98 (tab. 374)

druh obj.: tzv. hliník; rozsah odkryvu: řez/vzorek; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: nepravidelné, stupňovité až esovitě, u dna, místy i u povrchu rozšířené; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 145 cm; celkové rozměry obj.: 2125 × 1000 cm; rozměry řezu objektem 1660: 1320 × 80 cm; rozměry řezu objektem 1465: 660 × 60; další terénní pozorování: objekt 1660 přechází do objektu 1465, který je v superpozici s objektem 2545, obsahujícím lidský skelet
vrstvy – 166001: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 166002: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4
intruze: k. s lineární keramikou

Objekt 1725/98 (tab. 375)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: nepravidelné, esovitě až stupňovité; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 62 cm; průměr obj.: 117 cm
vrstvy – 172501: šedá, sprašovitohlinitá (20/80 %), ulehlá; 172502: hnědožlutá, sprašovitohlinitá (30/70 %), ulehlá; 172503: hnědá, hlinitá, mazanice (5 %), středně ulehlá
podloží – 172504: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 1786/98

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené, u povrchu svislé až přímé šikmé; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, skloněné směrem k SV/SZ; max. hloubka: 38 cm; rozměry obj.: 142 × 140 cm
vrstvy – 178601: hnědošedá, kamenitohlinitá (10/90 %)
podloží – 178602: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 1801/98 (tab. 375)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: konkávní; max. hloubka: 110 cm; průměr obj.: 155 cm
vrstvy – 180101: šedohnědá, hlinitokamenitá (50/50 %), mazanice (1 %), středně ulehlá
podloží – 180102: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 1808A/98 (tab. 375)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: konkávní; max. hloubka: 80 cm; průměr obj.: 190 cm
vrstvy – 1808A01: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 1808A02: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 1809/98 (tab. 375)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé kónické; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 55 cm; rozměry obj.: 146 × 140 cm
vrstvy – 180901: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 180902: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 1810/98 (tab. 376)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní až esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 84 cm; průměr obj.: 139 cm
vrstvy – 181102: šedohnědá, hlinitokamenitá (50/50 %), středně ulehlá
podloží – 181002: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 1811/98 (tab. 376)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: konkávní; max. hloubka: 62 cm; průměr obj.: 140 cm; vrstvy – 181102: šedohnědá, hlinitokamenitá (50/50 %), středně ulehlá
podloží – 181103: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 1815/98 (tab. 376)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 42 cm; průměr obj.: 154 cm
vrstvy - 181501: šedohnědá, hlinitokamenitá (40/60 %), středně ulehlá
podloží - 181502: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 1816/98 (tab. 376)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna i povrchu rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 140 cm; rozměry obj.: 104 × 97 cm
vrstvy - 181601: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 181602: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Št 1

Objekt 1818B/98 (tab. 377)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, přímé kónické až mírně konkávní; zlom ode dna: ostrý; dno: konkávní; max. hloubka: 124 cm; rozměry obj.: 160 × 150 cm; narušení: částečně narušuje starší objekt 1818A
vrstvy - 1818B01: šedožlutá, sprašovitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá
podloží - 1818B02: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4
intruze: Mo/Kn 1

Objekt 1820/98 (tab. 378)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: nepravidelné, stupňovité; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 48 cm; průměr obj.: 130 cm
vrstvy - 182001: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 182002: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b
intruze: Mo/Kn 1

Objekt 1821/98 (tab. 378)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé kónické; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 54 cm; průměr obj.: 134 cm
vrstvy - 182101: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 182102: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 1822/98 (tab. 377)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: osmičkovitý; stěny/sklon: hladké, konkávní až esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný, místy pozvolný; dno: nerovné, ve střední části zahloubené; max. hloubka: 85 cm; rozměry obj.: 210 × 130 cm; další terénní pozorování: možná superpozice dvou objektů
vrstvy - 182201: šedohnědá se žlutohnědým melírem, sprašovitohlinitá (30/70 %), středně ulehlá
podloží - 182202: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 1825/98 (tab. 378)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, v SV části zahloubené; max. hloubka: 30 cm; rozměry obj.: 110 × 93 cm
vrstvy - 182501: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 182502: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Št 1

Objekt 1839/98 (tab. 378)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: nepravidelné, konkávní až stupňovité; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 50 cm; rozměry obj.: 212 × 180 cm
vrstvy - 183901: šedohnědá, kamenitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá
podloží - 183902: šedožlutá, zahliněná opuka (10/90 %)
datování: k. mohylová

Objekt 1851/98

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: osmičkovitý; stěny/sklon: hladké, konkávní až esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: konkávní; max. hloubka: 86 cm; rozměry obj.: 190 × 106 cm
 vrstvy - 185101: hnědošedá, kamenitohlinitá (20/80 %), mazanice (5 %), středně ulehlá
 podloží - 185102: šedožlutá, zahliněná opuka (10/90 %)
 datování: Kn 4b
 intruze: k. mohylová

Objekt 1863/98 (tab. 379)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: nepravidelné, stupňovité; zlom ode dna: nepostřehnutelný až pozvolný; dno: nerovné, se zahloubením uprostřed objektu; max. hloubka: 42 cm; rozměry obj.: 224 × 200 cm
 vrstvy - 186301: šedohnědá, hlinitá, uhlíky (5 %), středně ulehlá
 podloží - 186302: šedožlutá, zahliněná opuka (10/90 %)
 datování: Št 1

Objekt 1903/98 (tab. 379)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný až nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 8 cm; rozměry obj.: 170 × 162 cm
 vrstvy - 190301: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
 podloží - 190302: šedožlutá, zahliněná opuka (10/90 %)
 datování: Št 2

Objekt 1907/98 (tab. 379)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé svislé; zlom ode dna: ostrý; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 28 cm; průměr obj.: 193 cm
 vrstvy - 190701: šedá, hlinitá, uhlíky (1 %), mazanice (1 %), středně ulehlá
 podloží - 190702: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Št 1

Objekt 1936/98 (tab. 379)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 12 cm; rozměry: 208 × 200 cm
 vrstvy - 193601: šedohnědá, kamenitohlinitá (40/60 %), ulehlá
 podloží - 193602: žlutošedá, zahliněná opuka, (10/90 %)
 datování: Št 2

Objekt 1940/98 (tab. 380)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: osmičkovitý; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, ve V části zahloubené; max. hloubka: 110 cm; rozměry obj.: 250 × 206 cm
 vrstvy - 194001: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
 podloží - 194002: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 4a

Objekt 1942/98 (tab. 380)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní až esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 124 cm; průměr obj.: 200 cm
 vrstvy - 194201: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 194202: žlutošedá, sprašovitohlinitá (40/60 %), středně ulehlá
 podloží - 194203: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 4b
 intruze: k. s lineární keramikou

Objekt 1944/98 (tab. 381)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé kónické až esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 90 cm; průměr obj.: 100 cm
 vrstvy - 194401: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
 podloží - 194402: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 4

Objekt 1946/98 (tab. 380)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, stupňovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 150 cm; průměr obj.: 120 cm

vrstvy - 194601: šedohnědá, hlinitá, kameny do průměru 25 cm (30 %), středně ulehlá
podloží - 194602: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 1948/98 (tab. 380)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný až pozvolný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 96 cm; průměr obj.: 120 cm
vrstvy - 194801: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 194802: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 1954/98 (tab. 381)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný až pozvolný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 90 cm; rozměry obj.: 190 × 180 cm
vrstvy - 195401: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 195402: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 1955/98 (tab. 381)

druh obj.: tzv. hliník; rozsah odkryvu: řez/vzorek; tvar půdorysu: nepravidelný až osmičkovitý; stěny/sklon: hladké, mírně konkávní až stupňovité; zlom ode dna: nepostřehnutelný až pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 143 cm; rozměry obj.: 590 × 380 cm; rozměry řezu: 590 × 80 cm; další terénní pozorování: možná superpozice 2-3 objektů
vrstvy - 195501: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 195502: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 2

Objekt 1956/98 (tab. 384)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 92 cm; rozměry: 130 × 120 cm
vrstvy - 195601: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 195602: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 1960/98 (tab. 382)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 200 cm; rozměry obj.: 310 × 190 cm
vrstvy - 196001: šedá, hlinitá, kameny do průměru 35 cm (5 %), středně ulehlá
podloží - 196002: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn/Št 1a

Objekt 1962/98 (tab. 382)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 74 cm; rozměry obj.: 128 × 124 cm
vrstvy - 196201: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 196202: červenooranžová, mazanicová, středně ulehlá; 196203: šedá, hlinitá, uhlíky (5 %), kyprá; 196204: černohnědá, mazanicovouhlíkatá (40/60 %), kyprá; 196205: hnědošedá, hlinitá, kyprá
podloží - 196206: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 1964A/98 (tab. 383)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, přímé kónické; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 104 cm; rozměry obj.: 130 × 120 cm; narušení: v dolní partii částečně narušen objektem 1964B
vrstvy - 1964A01: šedožlutá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 1964A02: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 1964B/98 (tab. 383)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, přímé kónické; zlom ode dna: ostrý; dno: nerovné; max. hloubka: 170 cm; rozměry obj.: 340 × 320 cm; narušení: částečně narušuje objekt 1964A
vrstvy - 1964B01: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 1964B02: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 1965/98 (tab. 384)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, mírně konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné až mírně konkávní; max. hloubka: 44 cm; průměr obj.: 124 cm
 vrstvy - 196501: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
 podloží - 196502: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 4

Objekt 1968/98 (tab. 384)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené až stupňovité; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 100 cm; průměr obj.: 128 cm
 vrstvy - 196801: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
 podloží - 196802: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 4b

Objekt 1975/98 (tab. 384)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé kónické až svislé; zlom ode dna: ostrý; dno: ploché, rovné až mírně konkávní; max. hloubka: 60 cm; rozměry obj.: 180 × 170 cm
 vrstvy - 197501: černohnědá, hlinitá, středně ulehlá
 podloží - 197502: do 40 cm: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %); u dna: šedožlutá, zahliněná opuka (10/90 %)
 datování: Kn 3 -4

Objekt 1976/98 (tab. 385)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna i povrchu rozšířené; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: nerovné až mírně konkávní; max. hloubka: 96 cm; rozměry obj.: 180 × 166 cm
 vrstvy - 197601: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
 podloží - 197602: šedožlutá, zahliněná opuka (10/90 %)
 datování: Kn 4

Objekt 1981/98 (tab. 382)

druh obj.: tzv. hliník; rozsah odkryvu: řez/vzorek; tvar půdorysu: nepravidelný až osmičkovitý; stěny/sklon: nepravidelně až stupňovité; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 144 cm; rozměry obj.: 896 × 425 cm; rozměry řezu: 896 × 50 cm
 vrstvy - 198101: hnědošedá, kamenitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá; 198102: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá
 podloží - 198103: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 4a

Objekt 1982/98

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé až esovité, u dna i povrchu rozšířené; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: nerovné, skloněné k SV; max. hloubka: 126 cm; rozměry obj.: 130 × 113 cm
 vrstvy - 198201: hnědošedá, kamenitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá; 198202: žlutooranžová, hlinitosprašovitá (20/80 %), mazanice (10 %), středně ulehlá; 198203: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá
 podloží - 198204: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 4

Objekt 1984/98 (tab. 385)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, mírně konkávní až přímé, svislé; zlom ode dna: pozvolný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 38 cm; rozměry obj.: 140 × 138 cm
 vrstvy - 198401: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
 podloží - 198402: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: Kn 4b

Objekt 1989/98 (tab. 386)

druh obj.: tzv. hliník; rozsah odkryvu: řez/vzorek; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné, místy nerovné až stupňovité; max. hloubka: 60 cm; rozměry obj.: 1370 × 640 cm; rozměry řezu: 1370 × 65 cm
 vrstvy - 198901: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
 podloží - 198902: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
 datování: k. mohylová

Objekt 1991/98 (tab. 385)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, mírně konkávní, místy esovité, u dna i povrchu rozšířené; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 52 cm; průměr obj.: 160 cm
vrstvy - 199101: hnědošedá, kamenitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá
podloží - 199102: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 2006/98 (tab. 385)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, konkávní až esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 35 cm; rozměry obj.: 140 × 120 cm
vrstvy - 200601: hnědožlutá, hlinitosprašovitá (30/70 %), středně ulehlá; 200602: šedá, hlinitá, uhlíky (10 %), středně ulehlá
podloží - 200603: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 2018/98 (tab. 386)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené, u povrchu místy svíslé; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné, místy konkávní; max. hloubka: 150 cm; rozměry obj.: 176 × 168 cm
vrstvy - 201801: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 201802: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 2019/98 (tab. 387)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: konkávní; max. hloubka: 44 cm; průměr obj.: 150 cm; narušení: v JV části porušen recentním výkopem pro potrubí; další terénní pozorování: objekt obsahoval velké keramické zásobnice
vrstvy - 201901: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 201902: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 2026/98 (tab. 387)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, esovité, u povrchu svíslé, u dna rozšířené, místy stupňovité; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné, skloněné k JV; max. hloubka: 130 cm; rozměry obj.: 200 × 140 cm
vrstvy - 202601: hnědá, hlinitá, středně ulehlá; 202602: tmavě hnědá, hlinitá, uhlíky (1 %), středně ulehlá; 202603: hnědá, hlinitá, mazanice (1 %), uhlíky (1 %), středně ulehlá; 202604: žlutohnědá, hlinitá, kyprá; 202605: tmavě hnědá, hlinitá, uhlíky (2 %), od vrstvy 202603 oddělena tvrdou krustou, středně ulehlá; 202606: hnědá, hlinitá, kyprá; 202607: žlutohnědá, hlinitosprašovitá (50/50 %), středně ulehlá; 202608: hnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 202609: hnědožlutá, zahliněná spraš (90/10 %)
datování: Kn 4a

Objekt 2027/98 (tab. 386)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 128 cm; průměr obj.: 170 cm
vrstvy - 202701: šedohnědá se žlutohnědými melíry, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá
podloží - 202702: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 2035/98 (tab. 387)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: nepravidelné, stupňovité až esovité, u dna i povrchu rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 130 cm; rozměry obj.: 180 × 170 cm
vrstvy - 203501: hnědošedá, hlinitá, středně ulehlá; 203502: šedočerná až černá, hlinitouhlíkatá (50/50 %), kyprá; 203503: šedočerná až černá, hlinitouhlíkatá (50/50 %), kyprá; 203504: šedočerná až černá, hlinitouhlíkatá (50/50 %), kyprá; 203505: šedočerná až černá, hlinitouhlíkatá (50/50 %), kyprá
podloží - 203506: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Št 2

Objekt 2040/98 (tab. 387)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: nepravidelné, kónické; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 71 cm; průměr obj.: 98 cm

vrstvy – 204001: hnědočerná, hlinitá, středně ulehlá; 204002: hnědá, sprašovitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá; 204003: hnědošedá, sprašovitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá; 204004: světle hnědá, sprašovitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá

podloží – 204005: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4a

Objekt 2043/98 (tab. 388)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: nepravidelné, esovité, u dna rozšířené, místy přímé kónické; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: nerovné, v SV části zahloubené; max. hloubka: 112 cm; rozměry obj.: 150 × 129 cm

vrstvy – 204301: hnědá, sprašovitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá; 204302: světle hnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá

podloží – 204303: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2046/98 (tab. 388)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné až konkávní; max. hloubka: 148 cm; průměr obj.: 140 cm

vrstvy – 204601: hnědá, hlinitá, mazanice (1 %), středně ulehlá; 204602: žlutohnědá, hlinitá, mazanice (2 %), středně ulehlá; 204603: tmavě hnědá, hlinitá, středně ulehlá; 204604: světle hnědá, hlinitá, mazanice (1 %), uhlíky (1 %), středně ulehlá; 204605: šedohnědá, hlinitá, kyprá; 204606: žlutohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 204607: hnědošedá, hlinitá, uhlíky (10 %), kyprá; 204608: světle hnědá, hlinitá, kyprá; 204609: šedočerná, hlinitopopelovitá (30/70 %), uhlíky (5 %), kyprá; 204610: šedohnědá, hlinitá, kyprá; 204611: žlutohnědá, hlinitá, kyprá; 204612: černá, popelovitohlinitá (40/60 %), kyprá; 204613: hnědošedá, hlinitá, středně ulehlá; 204614: žlutohnědá, hlinitosprašovitá (10/90 %), středně ulehlá

podloží – 204615: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

intruze: neolit?

Objekt 2078/98 (tab. 388)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: mírně oválný; stěny/sklon: hladké, mírně stupňovité; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 30 cm; rozměry obj.: 150 × 140 cm

vrstvy – 207801: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 207802: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4

Objekt 2086/98 (tab. 388)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní až přímé, šikmé; zlom ode dna: pozvolný; dno: mírně nerovné; max. hloubka: 40 cm; rozměry obj.: 130 × 114 cm

vrstvy – 208601: černoohnědá, hlinitá, mazanice (5 %), středně ulehlá

podloží – 208602: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 2

Objekt 2091/98 (tab. 389)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené, místy konkávní; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 56 cm; průměr obj.: 124 cm

vrstvy – 209101: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 209102: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Št 1

Objekt 2120/98 (tab. 389)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené až esovité, u dna i povrchu rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 57 cm; rozměry obj.: 212 × 122 cm

vrstvy – 212001: hnědošedá, kamenitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá

podloží – 212002: šedožlutá, zahliněná opuka (10/90 %)

datování: k. mohylová

Objekt 2121/98 (tab. 389)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené až přímé kónické; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 42 cm; rozměry obj.: 232 × 104 cm

vrstvy – 212101: šedohnědá, hlinitá, kameny (5 %), středně ulehlá

podloží – 212102: šedožlutá, zahliněná opuka (10/90 %)

datování: k. mohylová

Objekt 2125/98 (tab. 389)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: hladké, konvexní až mírně stupňovité; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: ploché, skloněné k SZ; max. hloubka: 78 cm; rozměry obj.: 159 × 122 cm

vrstvy - 212501: černohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 212502: hnědožlutá, hlinitosprašovitá (40/60 %), středně ulehlá
podloží - 212503: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2134/98 (tab. 390)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 20 cm; rozměry: 188 × 180 cm

vrstvy - 213401: hnědošedá, hlinitá, středně ulehlá

podloží - 213402: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: k. mohylová

Objekt 2137/98 (tab. 390)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, konkávní až nepravidelné, šikmé; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 24 cm; rozměry obj.: 162 × 146 cm

vrstvy - 213701: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží - 213702: šedožlutá, zahliněná opuka (10/90 %)

datování: Kn 3

Objekt 2143/98 (tab. 390)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé až konkávní; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: nerovné, místy konkávní; max. hloubka: 70 cm; rozměry: 258 × 228 cm; další terénní pozorování: zhruba uprostřed objektu (cca 40 cm nad dnem) ležela část skeletu tura domácího

vrstvy - 214301: hnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží - 214302: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Št 1

Objekt 2151/98 (tab. 390)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé až esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 40 cm; rozměry obj.: 142 × 138 cm

vrstvy - 215101: šedohnědá, kamenitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá

podloží - 215102: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4

Objekt 2153/98 (tab. 391)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé kónické až mírně konkávní; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: konkávní; max. hloubka: 36 cm; průměr obj.: 120 cm

vrstvy - 215301: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží - 215302: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4a

Objekt 2162/98 (tab. 391)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 76 cm; rozměry obj.: 160 × 140 cm

vrstvy - 216201: hnědošedá, kamenitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá

podloží - 216202: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4a

Objekt 2163/98 (tab. 391)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené až esovité, u povrchu svislé; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné, místy stupňovité; max. hloubka: 62 cm; průměr obj.: 150 cm

vrstvy - 216301: hnědošedá, kamenitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá

podloží - 216302: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4

Objekt 2166A,B/98 (tab. 392)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: osmičkový; stěny/sklon: hladké, konkávní až esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: konkávní, místy nerovné; max. hloubka: 78 cm; rozměry obj.: 288 × 162 cm; další terénní pozorování: zřejmě superpozice dvou objektů (A, B)

vrstvy – 216601: hnědošedá, kamenitohlinitá (20/80 %), kameny (10 %), středně ulehlá; 216602: hnědooranžová, popelovitohlinitá (30/70 %), mazanice (10 %), středně ulehlá; 216603: černošedá, popelovitohlinitá (30/70 %), kyprá podloží – 266004: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 2167A,B/98 (tab. 392)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: osmičkový; stěny/sklon: hladké, přímé svislé až esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 84 cm; rozměry obj.: 268 × 160 cm; další terénní pozorování: zřejmě superpozice dvou objektů (A, B)
vrstvy – 216701: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá; 216702: hnědočerná, hlinitá, mazanice (5 %), popel (5 %), středně ulehlá; 216703: hnědošedá, popelovitohlinitá (10/90 %), mazanice (5 %), středně ulehlá; 216704: šedohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), mazanice (5 %), středně ulehlá; 216705: hnědá, hlinitá, středně ulehlá podloží – 216706: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 2169A/98 (tab. 393)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, skloněné k SZ; max. hloubka: 97 cm; průměr obj.: 150 cm; další terénní pozorování: superpozice (?) či těsný kontakt na SZ s objektem 2169B (3 objekty v řadě)
vrstvy – 216901: šedohnědá, hlinitá, mazanice (5 %), středně ulehlá
podloží – 216902: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 2169C/98 (tab. 393)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé kónické až esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 54 cm; průměr obj.: 174 cm; další terénní pozorování: na JV těsný kontakt s objektem 2169B (3 objekty v řadě)
vrstvy – 217401: šedohnědá, hlinitá, mazanice (5 %), středně ulehlá
podloží – 216902: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 2174/98 (tab. 391)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: konkávní; max. hloubka: 90 cm; rozměry obj.: 148 × 140 cm
vrstvy – 217401: šedohnědá, hlinitá, mazanice (5 %), středně ulehlá
podloží – 217402: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 2177/98 (tab. 394)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené, místy konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné až stupňovité; max. hloubka: 124 cm; průměr obj.: 160 cm
vrstvy – 217701: šedohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá
podloží – 217702: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 2179/98

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené, u povrchu svislé; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 42 cm; průměr obj.: 86 cm
vrstvy – 217901: hnědošedá, kamenitohlinitá (10/90 %), mazanice (5 %), středně ulehlá
podloží – 217902: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 3–4

Objekt 2184A,B,C/98 (tab. 393)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: řez/vzorek; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé až esovité, u dna rozšířené, místy stupňovité; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 130 cm; rozměry obj.: 500 × 270 cm; rozměry řezu: 500 × 100 cm; další terénní pozorování: zřejmě superpozice 2–3 objektů (A–C)
vrstvy – 218401: šedá, hlinitá, středně ulehlá; 218402: světle hnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá; 218403: červenohnědá, propálená, popelovitohlinitá (50/50 %), kyprá; 218404: šedočerná, uhlikaohlinitá (30/70 %), středně ulehlá
podloží – 218405: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Št 1

Objekt 2185/98 (tab. 394)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, místy nepravidelné, esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: stupňovitě, v Z části výrazně zahluobené; max. hloubka: 110 cm; rozměry obj.: 150 × 130 cm; další terénní pozorování: v SZ zahluobené části objektu byla keramická zásobnice

vrstvy – 218501: šedá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 218502: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

intruze: k. s lineární keramikou

Objekt 2186/98 (tab. 394)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelný, osmičkovitý; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný, místy nepostřehnutelný; dno: nerovné, částečně skloněné k JV; max. hloubka: 142 cm; rozměry obj.: 290 × 180 cm; další terénní pozorování: v JVV části zřejmě superpozice s menším objektem (cf. kontext 218603)

vrstvy – 218601: šedohnědá, hlinitá, ulehlá; 218602: šedočerná, hlinitouhlíkatá (40/60 %), kyprá; 218603: hnědošedá, hlinitá, mazanice (10 %), ulehlá

podloží – 218604: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2187/98 (tab. 394)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: pozvolný, místy nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 64 cm; průměr obj.: 126 cm

vrstvy – 218701: šedohnědá se žlutohnědými melíry, sprašovitohlinitá (10/90 %), mazanice (5 %), středně ulehlá

podloží – 218702: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4

Objekt 2189/98 (tab. 395)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 6 cm; průměr obj.: 120 cm

vrstvy – 218901: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 218902: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4

Objekt 2191/98 (tab. 395)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, mírně konkávní až přímé šikmé; zlom ode dna: nepostřehnutelný až pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 32 cm; průměr obj.: 106 cm

vrstvy – 219101: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 219102: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4

Objekt 2192/98 (tab. 396)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: nepravidelné, stupňovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 156 cm; rozměry obj.: 174 × 132 cm; další terénní pozorování: při V stěně na dně v kontextu 219214 ležel velký kámen

vrstvy – 219201: šedohnědá, jílovitohlinitá (20/80 %), mazanice (1 %), uhlíky do průměru 0,5 cm (1 %), středně ulehlá;

219202: šedohnědá, hlinitá s čočkami spraše, mazanice (5 %), středně ulehlá; 219203: hnědožlutá, zahliněná spraš

(30/70 %), ulehlá; 219204: hnědožlutá, zahliněná spraš (30/70 %), ulehlá; 219205: hnědošedá, hlinitá, mazanice do

průměru 2 cm (5 %), středně ulehlá; 219206: hnědošedá, hlinitá s mazanicí (60 % mazanice ve větších blocích), kyprá;

219207: šedohnědá, hlinitá, mazanice (1 %), uhlíky do průměru 1 cm (1 %), kyprá; 219208: žlutohnědá, místy propálená

hlinitosprašovitá (50/50 %), kyprá; 219209: šedočerná, hlinitá, uhlíky (1 %), středně ulehlá; 219210: šedohnědá, hlinitá,

mazanice (5 %), uhlíky do průměru 2 cm (1 %), kyprá; 219211: šedá, popelovitohlinitá (20/80 %), kyprá; 219212: žlutohnědá,

hlinitosprašovitá (30/70 %), středně ulehlá; 219213: žlutohnědá, hlinitosprašovitá (30/70 %), středně ulehlá;

219214: šedohnědá, hlinitá, uhlíky (5 %), mazanice do průměru 1 cm (5 %), středně ulehlá

podloží – 219215: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 3

Objekt 2196/98 (tab. 396)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé až mírně konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný až pozvolný; dno: mírně nerovné; max. hloubka: 48 cm; rozměry obj.: 200 × 196 cm

vrstvy – 219601: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 219602: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 3

Objekt 2199/98 (tab. 395)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, přímé kónické až esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 130 cm; rozměry obj.: 146 × 124 cm; narušení: v těsném JZ sousedství se nacházel objekt 2198, avšak ke vzájemnému porušení nedošlo; další terénní pozorování: na úrovni skrývky ležel velký kámen

vrstvy - 219901: šedohnědá se žlutohnědými melíry, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá

podloží - 219902: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4a

Objekt 2201/98 (tab. 396)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé, místy konkávní; zlom ode dna: pozvolný, místy nepostřehnutelný; dno: ploché, skloněné k SZ; max. hloubka: 18 cm; průměr obj.: 100 cm

vrstvy - 220101: hnědošedá, hlinitá, ulehlá

podloží - 220102: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4

Objekt 2205A,B,C/98 (tab. 397)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: A: kruhový; B: nepravidelně kruhový; C: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: A: hladké, esovitě, u dna rozšířené; B: hladké, přímé svislé; C: hladké, esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: A: pozvolný; B: pozvolný; C: pozvolný; dno: A: ploché, rovné; B: konkávní; C: ploché, rovné; max. hloubka: A: 52 cm; B: 44 cm; C: 31 cm; rozměry obj.: A: 215 × 202 cm; B: 109 × ? cm; C: 129 × 111 cm; další terénní pozorování: 3 vzájemně propojené objekty

vrstvy - 220501: šedohnědá, hlinitá, uhlíky (1 %), středně ulehlá; 220502: tmavě hnědá, hlinitá, uhlíky (1 %), středně ulehlá; 220503: šedohnědá, hlinitopopelovitá (30/70 %), kyprá; 220504: žlutohnědá, hlinitosprašovitá (40/60 %), středně ulehlá; 220505: hnědá, hlinitá, mazanice (5 %), středně ulehlá

podloží - 220506: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Št 1

Objekt 2209A/98 (tab. 396)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: mírně oválný; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 112 cm; rozměry obj.: 110 × 100 cm

vrstvy - 2209A01: šedohnědá se žlutohnědými melíry, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá

podloží - 2209A02: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4a

Objekt 2210/98 (tab. 398)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 108 cm; průměr obj.: 128 cm

vrstvy - 221001: šedohnědá s červenými melíry, hlinitá, mazanice (10 %), středně ulehlá; 221002: šedohnědá se žlutohnědými melíry, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá

podloží - 221003: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 3

Objekt 2216/98 (tab. 398)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: nepravidelné, esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: mírně nerovné; max. hloubka: 126 cm; rozměry obj.: 230 × 180 cm

vrstvy - 221601: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 221602: hnědožlutá, sprašovitohlinitá (20/80 %), ulehlá; 221603: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 221604: žlutohnědá, hlinitosprašovitá (40/60 %), ulehlá; 221605: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží - 221606: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4a

Objekt 2218/98 (tab. 398)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 121 cm; průměr obj.: 132 cm

vrstvy - 221801: černošedá, hlinitá, mazanice (5 %), uhlíky (5 %), středně ulehlá

podloží - 221802: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4

Objekt 2227A,B/98 (tab. 397)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: osmičkovitý; stěny/sklon: hladké, přímé svislé; zlom ode dna: ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 104 cm; rozměry obj.: 330 × 160 cm; narušení: objekt B částečně narušuje A; superpozice dvou objektů

vrstvy – 222701: šedohnědá, sprašovitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá; 222702: šedooranžová, hlinitomazanícová (30/70 %), středně ulehlá; 222703: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 222704: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 3

Objekt 2233/98 (tab. 398)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé až mírně konvexní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 30 cm; rozměry obj.: 230 × 228 cm; další terénní pozorování: uprostřed zkoumané poloviny objektu bylo větší zahloubení a okolo něho několik malých jamek
vrstvy – 223301: hnědošedá, popelovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá
podloží – 223302: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Št 1

Objekt 2237/98 (tab. 399)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 22 cm; rozměry obj.: 150 × 130 cm; další terénní pozorování: přibližně ve středu objektu bylo kruhové zahloubení
vrstvy – 223701: šedohnědá, kamenitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá
podloží – 223702: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Št 2

Objekt 2281A/98 (tab. 399)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, mírně konkávní až přímé kónické; zlom ode dna: ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 85 cm; průměr obj.: 120 cm; narušení: narušuje starší objekt 2281B
vrstvy – 2281A01: černohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 2281A02: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 2285/98

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé svislé; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 30 cm; průměr obj.: 130 cm
vrstvy – 228501: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 228502: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 2295/98 (tab. 399)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené až přímé kónické; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 70 cm; průměr obj.: 78 cm
vrstvy – 229501: hnědošedá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 229502: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2296/98 (tab. 400)

druh obj.: tzv. hliník; rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé, místy mírně konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 122 cm; rozměry: 384 × 250 cm
vrstvy – 229601: šedohnědá se žlutohnědými melíry, sprašovitohlinitá (20/80 %), kameny (5 %), mazanice (5 %), středně ulehlá
podloží – 229602: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 2297/98 (tab. 399)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, stupňovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 100 cm; průměr obj.: 135 cm
vrstvy – 229701: hnědošedá, hlinitá, středně ulehlá; 229702: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (10/90 %), ulehlá; 229703: šedohnědá, hlinitopopelovitá (50/50 %), kyprá; 229704: černošedá, popelovitohlinitá (30/70 %), kyprá; 229705: světle hnědošedá, hlinitá, středně ulehlá; 229706: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá
podloží – 229707: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 2299/98 (tab. 400)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené, u povrchu svislé; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 84 cm; průměr: 134 cm

vrstvy – 229901: hnědá, hlinitá, středně ulehlá; 229902: hnědočervená, hlinitomazanická (20/80 %), středně ulehlá; 229903: hnědošedá, hlinitá, středně ulehlá; 229904: černošedá, hlinitá, uhlíky (10 %), středně ulehlá
podloží – 229905: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 2300/98 (tab. 401)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: nepravidelné až hladké, přímé kónické, místy esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: ostrý; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 43 cm; průměr obj.: 125 cm
vrstvy – 230001: hnědošedá, hlinitá, ulehlá
podloží – 230002: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 2329/98 (tab. 401)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené, u povrchu svislé; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 88 cm; rozměry obj.: 122 × 108 cm
vrstvy – 232901: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 232902: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2331/98 (tab. 401)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé svislé až esovitě, u dna rozšířené, u povrchu svislé; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 110 cm; rozměry obj.: 180 × 176 cm
vrstvy – 233101: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 233102: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2333/98 (tab. 401)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 30 cm; průměr: 150 cm
vrstvy – 233301: hnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 233302: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 2

Objekt 2334/98 (tab. 402)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, přímé svislé, místy mírně konkávní; zlom ode dna: ostrý, místy nepostřehnutelný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 70 cm; rozměry obj.: 310 × 262 cm
vrstvy – 233401: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 233402: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Št 2

Objekt 2340/98 (tab. 402)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 29 cm; rozměry obj.: 120 × 110 cm
vrstvy – 234001: šedohnědá, kamenitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá
podloží – 234002: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 2

Objekt 2342/98 (tab. 402)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 50 cm; rozměry obj.: 155 × 130 cm
vrstvy – 234201: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 234202: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 2347/98 (tab. 403)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 54 cm; rozměry obj.: 154 × 118 cm
vrstvy – 234701: hnědošedá, kamenitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá
podloží – 234702: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 2348/98 (tab. 402)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: nepravidelné, stupňovité, místy hladké, esovité, u dna rozšířené až přímé kónické; zlom ode dna: pozvolný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 104 cm; průměr obj.: 140 cm

vrstvy - 234801: hnědošedá, hlinitá, mazanice (5 %), kameny do průměru 5 cm (5 %), středně ulehlá; 234802: hnědožlutá, sprašovitohlinitá (30/70 %), středně ulehlá; 234803: hnědooranžová, sprašovitohlinitá (20/80 %), mazanice (5 %), středně ulehlá

podloží - 234804: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2352/98 (tab. 403)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 86 cm; průměr obj.: 120 cm

vrstvy - 235201: šedohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), kameny do průměru 10 cm (5 %), středně ulehlá

podloží - 235202: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 3

Objekt 2359/98 (tab. 403)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé kónické až mírně konkávní; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 80 cm; průměr obj.: 90 cm

vrstvy - 235901: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží - 235902: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2361/98 (tab. 403)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé svislé; zlom ode dna: ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 60 cm; průměr obj.: 130 cm

vrstvy - 236101: šedá, hlinitá, kameny do průměru 30 cm (5 %), mazanice (3 %), uhlíky (2 %), středně ulehlá

podloží - 236102: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %), promíšená opukou (10 %)

datování: Kn 4a

Objekt 2366/98 (tab. 404)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé, mírně kónické; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 134 cm; průměr obj.: 150 cm

vrstvy - 236601: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží - 236602: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4a

Objekt 2367/98 (tab. 404)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé kónické až mírně esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný až pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 80 cm; rozměry obj.: 106 × 92 cm

vrstvy - 236701: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží - 236702: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4a

Objekt 2370/98 (tab. 404)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 60 cm; rozměry obj.: 100 × 84 cm

vrstvy - 237001: šedohnědá, hlinitá, kameny (5 %), středně ulehlá

podloží - 237002: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4a

Objekt 2372/98 (tab. 404)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, konkávní až přímé kónické; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 60 cm; rozměry obj.: 146 × 116 cm

vrstvy - 237201: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 237202: červenooranžová, hlinitomazanícová (20/80 %), středně ulehlá; 237203: hnědočerná, hlinitopopelovitá (40/60 %), uhlíky (10 %), kyprá

podloží - 237204: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 3

Objekt 2373/98 (tab. 406)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé až mírně stupňovité; zlom ode dna: ostrý; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 65 cm; rozměry obj.: 167 × 147 cm

vrstvy – 237301: černohnědá, hlinitá, mazanice (2 %), středně ulehlá; 237302: šedá, písčitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá

podloží – 237303: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2374/98 (tab. 405)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, mírně konvexní; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 77 cm; rozměry obj.: 121 × 118 cm

vrstvy – 237401: hnědá, hlinitá, mazanice (5 %), středně ulehlá; 237402: hnědočerná, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 237403: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4

Objekt 2375/98 (tab. 406)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené až mírně stupňovité; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 137 cm; rozměry obj.: 220 × 210 cm

vrstvy – 237501: šedohnědá, písčitohlinitá (10/90 %), mazanice (5 %), středně ulehlá; 237502: hnědá, hlinitá, středně ulehlá; 237503: hnědožlutá, písčitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá

podloží – 237504: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

intruze: k. mohylová

Objekt 2377/98 (tab. 405)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: nepravidelné, stupňovité; zlom ode dna: ostrý až nepostřehnutelný; dno: ploché, skloněné k JV; max. hloubka: 76 cm; rozměry obj.: 112 × 100 cm

vrstvy – 237701: hnědá, písčitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá; 237702: šedohnědá, písčitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá; 237703: šedá, písčitohlinitá (30/70 %), středně ulehlá

podloží – 237704: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4a

Objekt 2378/98 (tab. 405)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné, místy mírně stupňovité; max. hloubka: 10 cm; rozměry obj.: 160 × 127 cm

vrstvy – 237801: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 237802: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Mo/Kn 1

Objekt 2382/98 (tab. 406)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené až přímé, mírně kónické; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 88 cm; průměr obj.: 160 cm

vrstvy – 238201: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 238202: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

intruze: k. s vypíchanou keramikou

Objekt 2386/98 (tab. 407)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: nepravidelné, konkávní až přímé svislé; zlom ode dna: pozvolný; dno: rovné, ploché; max. hloubka: 10 cm; průměr obj.: 110 cm; další terénní pozorování: v JZ části objektu ležel fragment lidské lebky; v JV části byly zlomky keramické nádoby

vrstvy – 238601: šedá, hlinitá, uhlíky (3%), mazanice (1 %), středně ulehlá

podloží – 238602: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4a

Objekt 2388/98 (tab. 405)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé až stupňovité; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 82 cm; průměr obj.: 140 cm

vrstvy – 238801: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 238802: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 3

Objekt 2391/98 (tab. 406)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, mírně esovitě, u dna rozšířené až přímé kónické; zlom ode dna: pozvolný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 100 cm; průměr obj.: 180 cm
vrstvy – 239101: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 239102: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2392/98 (tab. 408)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé svislé; zlom ode dna: ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 24 cm; průměr obj.: 95 cm
vrstvy – 239201: hnědošedá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 239202: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a
intruze: k. mohylová

Objekt 2396/98 (tab. 407)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé kónické až mírně konkávní; zlom ode dna: ostrý; dno: konkávní; max. hloubka: 96 cm; průměr obj.: 150 cm
vrstvy – 239601: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 239602: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 2398/98 (tab. 408)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé kónické až mírně konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 30 cm; průměr obj.: 80 cm
vrstvy – 239801: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 239802: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 2400/98 (tab. 407)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené až mírně konkávní; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: konkávní; max. hloubka: 108 cm; rozměry obj.: 110 × 100 cm
vrstvy – 240001: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 240002: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 2

Objekt 2401/98 (tab. 408)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé až stupňovitě, místy esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné, v JV části zahloubené; max. hloubka: 54 cm; rozměry obj.: 396 × 340 cm
vrstvy – 240101: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 240102: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 2408/98 (tab. 409)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé až esovitě, u dna rozšířené, u povrchu svislé; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, mírně skloněné k V; max. hloubka: 80 cm; průměr obj.: 174 cm
vrstvy – 240801: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 240802: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 2409/98 (tab. 409)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, přímé kónické až mírně konkávní; zlom ode dna: ostrý; dno: ploché, rovné až mírně konkávní; max. hloubka: 80 cm; rozměry obj.: 144 × 130 cm
vrstvy – 240901: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 240902: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2412/98 (tab. 409)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, mírně konkávní až esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 64 cm; rozměry obj.: 208 × 186 cm; narušení: narušuje starší objekt 2417

vrstvy - 241201: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 241202: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2414/98 (tab. 410)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé až svislé, u povrchu rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný až pozvolný; dno: ploché, skloněné se k Z; max. hloubka: 56 cm; průměr obj.: 146 cm
vrstvy - 241401: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 241402: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Št 1

Objekt 2415/98 (tab. 411)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, mírně konkávní; zlom ode dna: pozvolný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 90 cm; rozměry obj.: 191 × 162 cm
vrstvy - 241501: hnědošedá, popelovitohlinitá (10/90 %), mazanice (5 %), kameny (5 %), středně ulehlá; 241502: hnědožlutá, hlinitosprašovitá (10/90 %), středně ulehlá; 241503: hnědooranžová, sprašovitohlinitá (40/60 %), středně ulehlá
podloží - 241504: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2418/98 (tab. 410)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: osmičkovitý; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené až konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 66 cm; rozměry obj.: 290 × 188 cm
vrstvy - 241801: šedohnědá, hlinitá, kameny do průměru 18 cm (5 %), středně ulehlá
podloží - 241802: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 3

Objekt 2422/98 (tab. 410)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 26 cm; průměr obj.: 138 cm
vrstvy - 242201: hnědošedá, kamenitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá
podloží - 242202: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2426/98 (tab. 410)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: osmičkový; stěny/sklon: hladké, konkávní až esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 70 cm; rozměry obj.: 230 × 140 cm; další terénní pozorování: patrně superpozice dvou objektů
vrstvy - 242601: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 242602: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 2434/98 (tab. 411)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: nepravidelné, kónické; zlom ode dna: ostrý; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 87 cm; průměr obj.: 165 cm; narušení: na V straně narušen recentním stavebním výkopem
vrstvy - 243401: hnědošedá, hlinitá, středně ulehlá; 243402: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (40/60 %), středně ulehlá; 243403: hnědošedá, hlinitopopelovitá (40/60 %), středně ulehlá; 243404: hnědožlutá, hlinitosprašovitá (20/80 %), středně ulehlá; 243405: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá
podloží - 243406: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 2499/98 (tab. 411)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, mírně konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, skloněné k V; max. hloubka: 6 cm; rozměry obj.: 90 × 80 cm; další terénní pozorování: Z část objektu byla odstraněna skrývkou
vrstvy - 249901: hnědožlutá, kamenitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá
podloží - 249902: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 2502/98 (tab. 411)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 10 cm; rozměry obj.: 80 × 56 cm
vrstvy - 250201: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 250202: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 3–4

Objekt 2513/98 (tab. 412)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, konvexní až mírně stupňovité; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 80 cm; rozměry obj.: 286 × 240 cm; další terénní pozorování: různé zahloubeniny do dna

vrstvy – 251301: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 251302: 0–50 cm: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %); 50–80 cm: šedožlutá, zahliněná opuka

datování: Št 1

Objekt 2515/98 (tab. 413)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé až stupňovité; zlom ode dna: pozvolný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 50 cm; rozměry: 305 × 240 cm

vrstvy – 251501: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 251502: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Št 1

Objekt 2518A,B/98 (tab. 414)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: osmičkovitý; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé až mírně konkávní; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné, v SZ části konkávní; max. hloubka: 74 cm; rozměry obj.: 270 × 150 cm; narušení: obj. 2518B částečně porušil obj. 2518A

vrstvy – 251801: šedohnědá se žlutohnědými melíry, sprašovitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá

podloží – 251802: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: A – Kn 3–4; B – Kn 4b

Objekt 2521/98 (tab. 416)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: nerovné, esovité, u dna rozšířené až stupňovité; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 130 cm; rozměry obj.: 140 × 116 cm

vrstvy – 252101: hnědá, hlinitá, mazanice (1 %), středně ulehlá; 252102: žlutohnědá, hlinitosprašovitá (50/50 %), středně ulehlá; 252103: šedohnědá, hlinitojílovitá (40 %/60 %), ulehlá; 252104: světle hnědá se žlutými proplásky, hlinitá, kyprá

podloží – 252105: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4a

Objekt 2522/98 (tab. 412)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, stupňovité; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 130 cm; rozměry obj.: 100 × 96 cm

vrstvy – 252201: šedohnědá, hlinitá, kameny (5 %), středně ulehlá; 252202: šedohnědá se žlutohnědými melíry, hlinitosprašovitá (50/50 %), kameny (5 %), středně ulehlá

podloží – 252203: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4a

Objekt 2523/98 (tab. 412)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: nepravidelné, stupňovité; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 90 cm; rozměry obj.: 276 × 200 cm; další terénní pozorování: možná superpozice více (2–3?) objektů (A,B,C)

vrstvy – 252301: šedohnědá, sprašovitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá

podloží – 252302: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: A – Kn/Št 1a; B – Kn 4; C – Kn 4a

Objekt 2527/98 (tab. 412)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé kónické; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, skloněné k V; max. hloubka: 46 cm; průměr obj.: 111 cm

vrstvy – 252701: šedohnědá se žlutohnědými melíry, hlinitosprašovitá (50/50 %), středně ulehlá

podloží – 252702: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2529/98 (tab. 411)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé až mírně konkávní; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 40 cm; průměr obj.: 140 cm

vrstvy – 252901: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 252902: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: k. mohylová

Objekt 2539A,B/98 (tab. 413)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: osmičkovitý; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna i povrchu rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 130 cm; rozměry obj.: 506 × 226 cm; narušení: obj. 2539B na Z straně částečně porušil obj. 2539A; další terénní pozorování: superpozice nejméně 2 objektů; u Z stěny obj. 2539B byly velké kameny
vrstvy – 253901: hnědá, hlinitá, mazanice (1 %), středně ulehlá; 253902: hnědá, hlinitá se žlutými proplásky a červeno-
nočernými propálenými místy, středně ulehlá; 253903: světle hnědá se žlutými proplásky, hlinitá, středně ulehlá;
253904: hnědá, hlinitá, kameny (5 %), středně ulehlá; 253905: světle hnědá se žlutými proplásky, hlinitá, středně
ulehlá; 253906: hnědá, hlinitá, mazanice (5 %), středně ulehlá; 253907: tmavě hnědá, hlinitá, středně ulehlá; 253908:
žlutohnědá, sprašovitohlinitá (60/40 %), kameny (5 %), středně ulehlá; 253909: hnědá, hlinitá, kyprá
podloží – 253910: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b
intruze: A – k. s lineární keramikou

Objekt 2540/98 (tab. 414)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 10 cm; průměr obj.: 80 cm
vrstvy – 254001: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 254002: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 2–4

Objekt 2541/98 (tab. 414)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, mírně konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: konkávní; max. hloubka: 24 cm; rozměry obj.: 126 × 120 cm
vrstvy – 254101: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 254102: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2544/98 (tab. 414)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé kónické až esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 119 cm; průměr obj.: 120 cm
vrstvy – 254401: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 254402: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 2551/98 (tab. 415)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé kónické; zlom ode dna: ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 96 cm; rozměry obj.: 130 × 125 cm
vrstvy – 2551: hnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 255102: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 3–4

Objekt 2553/98

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna nepravidelně rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: rovné, ploché; max. hloubka: 96 cm; průměr obj.: 164 cm
vrstvy – 255301: hnědá, hlinitá, mazanice (1 %), středně ulehlá; 255302: žlutá, hlinitosprašovitá (20/80 %), středně ulehlá; 255303: hnědá, hlinitá, středně ulehlá; 255304: světle hnědá se žlutými proplásky, hlinitá, kyprá
podloží – 255305: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2556/98 (tab. 415)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé až nepravidelně, stupňovité; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 108 cm; průměr obj.: 175 cm
vrstvy – 255601: hnědá, hlinitá, středně ulehlá; 255602: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (40/60 %), středně ulehlá; 255603: tmavě hnědá, hlinitá, středně ulehlá; 255604: hnědožlutá, zahliněná spraš (20/80 %), středně ulehlá; 255605: hnědá, hlinitá, sprašové melíry (5 %), středně ulehlá; 255606: žlutá, sprašovitá, středně ulehlá
podloží – 255607: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 2558/98 (tab. 415)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 93 cm; rozměry obj.: 131 × 120 cm

vrstvy - 255801: žlutohnědá, hlinitá se sprašovými melíry (10 %), středně ulehlá; 255802: hnědožlutá, zahliněná spraš (20/80 %), středně ulehlá; 255803: černohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 255804: hnědožlutá, zahliněná spraš (30/70 %), středně ulehlá; 255805: hnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 255806: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2559/98 (tab. 415)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 80 cm; rozměry obj.: 127 × 100 cm
vrstvy - 255901: hnědá, hlinitá, středně ulehlá; 255902: světle hnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá; 255903: hnědá, hlinitá, středně ulehlá; 255904: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (50/50 %), středně ulehlá
podloží - 255905: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2567/98 (tab. 416)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: nepravidelné, stupňovité; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 170 cm; rozměry obj.: 370 × ? cm
vrstvy - 256701: hnědošedá, hlinitá, uhlíky (1 %), mazanice (1 %), středně ulehlá; 256702: hnědožlutá, hlinitosprašovitá (40/60 %), středně ulehlá; 256703: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (30/70 %), středně ulehlá; 256704: hnědá, hlinitá, kyprá
podloží - 256705: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b
intruze: k. s lineární keramikou; k. řivnáčská

Objekt 2568/98 (tab. 417)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, konkávní až přímé svislé; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, skloněné k SZ; max. hloubka: 14 cm; rozměry obj.: 136 × 120 cm
vrstvy - 256801: šedohnědá, sprašovitohlinitá (50/50 %), kameny (5 %), středně ulehlá
podloží - 256802: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2574/98 (tab. 417)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé kónické až mírně konkávní; zlom ode dna: ostrý; dno: konkávní; max. hloubka: 48 cm; průměr obj.: 96 cm
vrstvy - 257401: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 257402: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2576/98 (tab. 417)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: konkávní; max. hloubka: 80 cm; rozměry: 74 × 64 cm
vrstvy - 257601: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 257602: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2578/98 (tab. 417)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, konvexní až mírně konkávní, místy esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: ploché, skloněné k JZ; max. hloubka: 60 cm; rozměry obj.: 160 × 140 cm
vrstvy - 257801: hnědošedá, hlinitá, mazanice (3%), uhlíky (3%), středně ulehlá
podloží - 257802: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2579/98 (tab. 418)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: hladké, konvexní až konkávní; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: nerovné; max. hloubka: 61 cm; rozměry obj.: 160 × 142 cm
vrstvy - 257901: černohnědá, hlinitá, mazanice (5 %), středně ulehlá; 257902: hnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), mazanice (5 %), středně ulehlá; 257903: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 257904: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 2583/98 (tab. 418)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, konvexní až konkávní; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: konkávní; max. hloubka: 25 cm; průměr obj.: 140 cm

vrstvy – 258301: šedočerná, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 258302: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 2586/98 (tab. 418)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 100 cm; průměr obj.: 115 cm; další terénní pozorování: 60–90 cm nad dnem byl větší počet zvířecích kostí, do 20–30 cm nad dnem v SZ části objektu leželo množství velkých fragmentů keramických nádob
vrstvy – 258601: hnědá, hlinitá, mazanice do průměru 1 cm (5 %), středně ulehlá
podloží – 258602: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 2591/98 (tab. 418)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, konkávní až esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný, místy nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 50 cm; rozměry obj.: 140 × 110 cm
vrstvy – 259101: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 259102: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 2601/98 (tab. 419)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: ploché, mírně skloněné k JV; max. hloubka: 40 cm; rozměry obj.: 194 × 182 cm
vrstvy – 260101: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 260102: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2602/98 (tab. 419)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 60 cm; rozměry obj.: 168 × 134 cm
vrstvy – 260201: hnědošedá, kamenitohlinitá (20/80 %), mazanice (10 %), středně ulehlá
podloží – 260202: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2604/98 (tab. 419)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené, u povrchu svislé; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: rovné, ploché; max. hloubka: 100 cm; průměr obj.: 120 cm
vrstvy – 260401: hnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 260402: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 2605/98 (tab. 419)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené, u povrchu svislé; zlom ode dna: pozvolný; dno: rovné, ploché; max. hloubka: 35 cm; průměr obj.: 115 cm
vrstvy – 260501: hnědá, hlinitá, kameny do průměru 12 cm (5 %), středně ulehlá
podloží – 260502: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 2607/98 (tab. 420)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: nepravidelné, esovité, u dna rozšířené až stupňovité; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 155 cm; rozměry obj.: 180 × 140 cm
vrstvy – 260701: hnědošedá, hlinitá, mazanice (1 %), ulehlá; 260702: hnědožlutá, hlinitosprašovitá (20/80 %), středně ulehlá; 260703: šedohnědá, hlinitá, kyprá; 260704: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá; 260705: šedohnědá, popelovitohlinitá (30/70 %), kyprá; 260706: hnědožlutá, hlinitosprašovitá (10/90 %), středně ulehlá
podloží – 260707: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 2609/98 (tab. 420)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 53 cm; průměr obj.: 120 cm
vrstvy – 260901: hnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 260902: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2611/98 (tab. 420)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: konkávní; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 20 cm; průměr: 110 cm
vrstvy – 261101: hnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 261102: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 2–4

Objekt 2612/98 (tab. 420)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, přímé svislé; zlom ode dna: ostrý; dno: konkávní; max. hloubka: 25 cm; rozměry obj.: 190 × 170 cm
vrstvy – 261202: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá; 261201: šedočerná, hlinitá, mazanice (3 %), středně ulehlá
podloží – 261202: hnědožlutá, zahliněná spraš (20/80 %)
datování: Kn 4a

Objekt 2615/98 (tab. 421)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: nepravidelné, šikmé, místy esovité, u dna i povrchu rozšířené; zlom ode dna: ostrý, místy pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 56 cm; rozměry obj.: 198 × 137 cm
vrstvy – 261501: šedá, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá; 261502: hnědočerná, hlinitá, mazanice (5 %), středně ulehlá; 261503: hnědožlutá, sprašovitohlinitá (50/50 %), středně ulehlá
podloží – 261504: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2616/98 (tab. 421)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: nerovné; max. hloubka: 12 cm; rozměry obj.: 134 × 96 cm
vrstvy – 261601: šedohnědá, sprašovitohlinitá (10/90 %), kameny do průměru 2 cm (1 %), středně ulehlá
podloží – 261602: hnědožlutá, zahliněná spraš (20/80 %)
datování: Kn 4a

Objekt 2617/98 (tab. 421)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: nepravidelné, stupňovité, místy kónické; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: ploché, skloněné k JZ; max. hloubka: 42 cm; rozměry obj.: 135 × 122 cm
vrstvy – 261701: světle hnědá, sprašovitohlinitá (40/60 %), kameny do průměru 15 cm (7 %), mazanice (2 %), středně ulehlá
podloží – 261702: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2618/98 (tab. 421)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé kónické; zlom ode dna: pozvolný; dno: konkávní; max. hloubka: 90 cm; průměr obj.: 130 cm
vrstvy – 261801: šedočerná, hlinitá, středně ulehlá; 261802: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (50/50 %), středně ulehlá; 261803: šedočerná, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 261804: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 2

Objekt 2620/98 (tab. 423)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, stupňovité, místy esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 25 cm; průměr obj.: 140 cm; další terénní pozorování: větší množství plochých talířovitých misek s tordovaným okrajem v zásypu (totožných s miskami z obj. 2623)
vrstvy – 262001: šedočerná, hlinitá, středně ulehlá
podloží – 262002: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2621/98 (tab. 422)

druh obj.: tzv. hliník; rozsah odkryvu: řez/vzorek; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: hladké, konkávní, místy stupňovité; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: konkávní až nerovné; max. hloubka: 130 cm; rozměry obj.: 550 × 380 cm; rozměry řezu 1: 550 × 60 cm; rozměry řezu 2: 230 × 60 cm
vrstvy – 262101: šedočerná, hlinitá, uhlíky (1 %), mazanice (1 %), středně ulehlá; 262102: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (40/60 %), středně ulehlá; 262103: hnědožlutá, zahliněná spraš (20/80 %), středně ulehlá

podloží – 262104: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn/Št 1a

Objekt 2623/98 (tab. 423)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 116 cm; průměr obj.: 122 cm; další terénní pozorování: větší množství keramiky (ploché talířovité misky s tordovaným okrajem) a hliněných předmětů („mazanice“ v kontextech 262303–262305)

vrstvy – 262301: hnědošedá, popelovitohlinitá (50/50 %), kyprá; 262302: hnědočerná, propálená, popelovitohlinitá s mazanicí (50 %), kyprá; 262303: hnědošedá, popelovitohlinitá (40/60 %), kyprá; 262304: červenohnědá, propálená, hlinítotopelovitá (30/70 %) s mazanicí (40 %), kyprá; 262305: černošedá, hlinítotopelovitá (50/50 %), kyprá

podloží – 262306: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

intruze: k. s lineární keramikou

Objekt 2624/98 (tab. 423)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna i povrchu rozšířené; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 39 cm; průměr obj.: 134 cm

vrstvy – 262401: šedá, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá; 262402: hnědožlutá, hlinítosprašovitá (50/50 %), ulehlá; 262403: hnědočerná, hlinitá, kameny do průměru 3 cm (1 %), středně ulehlá

podloží – 262404: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2627B/98 (tab. 424)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní až mírně stupňovité; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 195 cm; průměr obj.: 200 cm; další terénní pozorování: v Z části objektu byla zahlobená jáma kruhového půdorysu o průměru 80 cm a hloubce 140 cm, s převážně kónickými stěnami a plochým rovným dnem

vrstvy – 262701: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 262702: hnědožlutá, zahliněná spraš (20/80 %), promíšená opukou (10 %)

datování: Kn 3

Objekt 2635/98 (tab. 423)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené, u povrchu svislé; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 52 cm; průměr: 150 cm

vrstvy – 263501: šedohnědá, hlinitá, uhlíky (5 %), středně ulehlá

podloží – 263502: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2636/98 (tab. 424)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, mírně konkávní až přímé svislé; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 20 cm; rozměry obj.: 140 × 130 cm

vrstvy – 263601: šedohnědá, hlinitá, uhlíky (1 %), středně ulehlá

podloží – 263602: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2637/98 (tab. 424)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: nepravidelné, stupňovité; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: konkávní; max. hloubka: 118 cm; rozměry obj.: 214 × 174 cm

vrstvy – 263701: hnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá

podloží – 263702: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2638/98 (tab. 425)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: nepravidelné, stupňovité, místy u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné, v Z části zahlobené; max. hloubka: 114 cm; rozměry obj.: 150 × 117 cm

vrstvy – 263801: světle hnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), ulehlá; 263802: tmavě hnědá, hlinitá, středně ulehlá; 263803: hnědočerná, hlinitá, kyprá, středně ulehlá

podloží – 263804: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2639/98 (tab. 425)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé kónické až konkávní; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 20 cm; průměr: 140 cm
vrstvy - 263901: šedočerná, hlinitá, kamínky (5 %), mazanice (2 %), středně ulehlá
podloží - 263902: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2640/98 (tab. 425)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené, u povrchu svislé; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 70 cm; rozměry obj.: 215 × 162 cm
vrstvy - 264001: šedohnědá, hlinitá, uhlíky (2 %), mazanice (1 %), kameny do průměru 10 cm (5 %), středně ulehlá
podloží - 264002: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2641/98 (tab. 425)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené až přímé svislé; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: ploché, rovné až mírně skloněné k Z; max. hloubka: 60 cm; rozměry obj.: 200 × 160 cm; další terénní pozorování: zřejmě se jedná o superpozici 2 objektů
vrstvy - 264101: šedohnědá, hlinitá, uhlíky (2 %), mazanice (2 %), středně ulehlá; 264102: hnědožlutá, hlinitosprašovitá (20/80 %), středně ulehlá; 264103: šedočerná, hlinitokamenitá (20/80 %), uhlíky (5 %), středně ulehlá
podloží - 264104: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b
intruze: k. s lineární keramikou

Objekt 2643/98 (tab. 426)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 16 cm; rozměry obj.: 170 × 140 cm
vrstvy - 264301: šedohnědá, hlinitá, mazanice (1 %), středně ulehlá
podloží - 264302: hnědožlutá, zahliněná spraš (20/80 %), promíšená opukou (10 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2644/98 (tab. 426)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé svislé; zlom ode dna: ostrý; dno: nerovné; max. hloubka: 38 cm; průměr obj.: 80 cm
vrstvy - 264401: hnědá, sprašovitohlinitá (10/90 %), kameny (5 %), mazanice (5 %), středně ulehlá
podloží - 264402: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4

Objekt 2646/98

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovitě, u dna rozšířené; zlom ode dna: ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 160 cm; průměr obj.: 120 cm
vrstvy - 264601: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 264602: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4a

Objekt 2649/98 (tab. 426)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, esovitě u dna rozšířené až stupňovitě; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 140 cm; rozměry obj.: 186 × 174 cm
vrstvy - 264901: hnědá, hlinitá, středně ulehlá
podloží - 264902: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 4b

Objekt 2660/98 (tab. 426)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, esovitě u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 122 cm; rozměry obj.: 152 × 132 cm
vrstvy - 266001: hnědá, hlinitá, mazanice (1 %), kameny (2 %), středně ulehlá; 266002: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá; 266003: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (40/60 %), středně ulehlá; 266004: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (50/50 %), středně ulehlá; 266005: tmavě hnědá, hlinitá, mazanice (1 %), kyprá; 266006: hnědá, hlinitá, mazanice (2 %), kyprá; 266007: hnědá, hlinitá, kyprá
podloží - 266008: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)
datování: Kn 3

Objekt 2746/98 (tab. 427)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: osmičkovitý; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna a místy i u povrchu rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 160 cm; rozměry obj.: 380 × 320 cm

vrstvy – 274601: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 274602: žlutošedá, hlinitosprašovitá (30/70 %), středně ulehlá; 274603: černošedá, uhlíkatohlinitá (40/60 %), kyprá; 274604: šedožlutá, hlinitosprašovitá (40/60 %), středně ulehlá

podloží – 274605: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2747/98 (tab. 427)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna i povrchu rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 43 cm; rozměry obj.: 110 × 160 cm

vrstvy – 274701: hnědošedá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 274702: hnědožlutá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4

Objekt 2749/98 (tab. 428)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené až nepravidelné; zlom ode dna: pozvolný; dno: konkávní; max. hloubka: 160 cm; rozměry obj.: 140 × 130 cm; další terénní pozorování: v hloubce kolem 40 cm od úrovně skrývky se nacházely větší kameny

vrstvy – 274901: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 274902: žlutohnědá, zahliněná spraš (20/80 %)

datování: Kn/Št 1a

intruze: Mo/Kn 1, případně mladší mohylová k.

Objekt 2750/98 (tab. 428)

druh obj.: tzv. hliník; rozsah odkryvu: řez/vzorek; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: hladké, přímé šikmé místy stupňovité; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: nerovné, v SV části zahloubené; max. hloubka: 170 cm; rozměry obj.: 800 × 740 cm; rozměry řezu: 740 × 60 cm

vrstvy – 275001: šedohnědá, sprašovitohlinitá (30/70 %), středně ulehlá

podloží – 275002: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn/Št 1a

Objekt 2752/98 (tab. 427)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, přímé svislé až kónické; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 57 cm; rozměry obj.: 123 × 113 cm; další terénní pozorování: v SZ části objektu byla 20–30 cm silná mazanícová destrukce

vrstvy – 275201: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 275202: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4a

Objekt 2754/98 (tab. 428)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: nepravidelné, stupňovité, místy u dna rozšířené; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 83 cm; průměr obj.: 200 cm

vrstvy – 275401: černošedá, hlinitá, středně ulehlá; 275402: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (30/70 %), středně ulehlá

podloží – 275403: hnědožlutá, hlinitosprašovitá (10/90 %)

datování: Kn/Št 1a

Objekt 2755/98 (tab. 428)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: nepravidelné, stupňovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 138 cm; rozměry obj.: 232 × 198 cm

vrstvy – 275501: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 275502: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2758/98 (tab. 429)

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: 1/2 objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, konvexní; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 26 cm; průměr obj.: 125 cm

vrstvy – 275801: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 275802: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 3

Objekt 2759/98 (tab. 429)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: hladké, konkávní; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 10 cm; rozměry obj.: 110 × 76 cm

vrstvy - 275901: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží - 275902: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2760/98 (tab. 430)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: nepravidelné, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 120 cm; rozměry obj.: 290 × 220 cm

vrstvy - 276001: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 276002: světle červenohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 276003: hnědá, hlinitá, středně ulehlá; 276004: světle hnědá, hlinitá, středně ulehlá; 276005: černohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží - 276006: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2769/98 (tab. 429)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna i povrchu rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 158 cm; průměr obj.: 70 cm

vrstvy - 276901: šedohnědá se žlutohnědými melíry, sprašovitohlinitá (20/80 %), středně ulehlá

podloží - 276902: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2771/98 (tab. 429)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené, u povrchu svislé; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné, v SV části zahloubené; max. hloubka: 150 cm; průměr obj.: 200 cm

vrstvy - 277101: šedohnědá, hlinitá, uhlíky (1 %), mazanice (3 %), středně ulehlá

podloží - 277102: žlutohnědá, zahliněná spraš (20/80 %), promíšená opukou (10 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2773/98 (tab. 430)

druh obj.: jáma sídlištní (blíže neurčitelná); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna i povrchu rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné, v JV části zahloubené; max. hloubka: 120 cm; rozměry obj.: 344 × 226 cm; další terénní pozorování: v objektu bylo velké množství keramiky (střepey zásobnice až do velikosti 50 cm), kamenů a kusů mazanice

vrstvy - 277301: hnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží - 277302: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2776/98 (tab. 431)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: oválný; stěny/sklon: nepravidelné až hladké, přímé kónické; zlom ode dna: ostrý, místy pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hl.: 117 cm; rozměry: 144 × 120 cm

vrstvy - 277601: šedohnědá, hlinitá, opuka do průměru 6 cm (5 %), ulehlá; 277602: černohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží - 277603: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 2-4

Objekt 2782/98 (tab. 431)

druh obj.: tzv. hliník; rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně osmičkovitý; stěny/sklon: hladké až nepravidelné, kónické, místy esovité, u dna i povrchu rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: nerovné; max. hloubka: 142 cm; rozměry obj.: 419 × 290 cm

vrstvy - 278201: hnědá, hlinitá, středně ulehlá; 278202: šedohnědá, sprašovitohlinitá (10/90 %), středně ulehlá;

278203: hnědočerná, hlinitá, středně ulehlá; 278204: žlutohnědá, sprašovitohlinitá (40/60 %), středně ulehlá

podloží - 278205: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2784/98 (tab. 431)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené, u povrchu svislé; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 95 cm; průměr obj.: 140 cm

vrstvy - 278401: šedohnědá, hlinitá, mazanice (2 %), uhlíky (2 %), středně ulehlá

podloží - 278402: žlutohnědá, zahliněná spraš (20/80 %), promíšená opukou (10 %)

datování: Kn 4

Objekt 2785/98 (tab. 433)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: celý objekt; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: nepravidelné až hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: konkávní; max. hloubka: 56 cm; průměr obj.: 104 cm; další terénní pozorování: na dně objektu bylo větší množství mazanice (kusy až do velikosti 40 cm) a fragmentů keramiky

vrstvy – 278501: šedoohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – žlutoohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 3

Objekt 2786/98 (tab. 432)

druh obj.: tzv. hliník; rozsah odkryvu: řez/vzorek; tvar půdorysu: nepravidelný; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna i povrchu rozšířené; zlom ode dna: pozvolný až nepostřehnutelný; dno: nerovné, u stěn zahloubené; max. hloubka: 138 cm; rozměry obj.: 540 × 460 cm; rozměry řezu: 440 × 50 cm

vrstvy – 278601: šedoohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 278602: šedá, sprašovitohlinitá (30/70 %), opuka do průměru 0,5 cm (2 %), ulehlá; 278603: černoohnědá, hlinitá, středně ulehlá; 278604: žlutá, sprašovitá, středně ulehlá; 278605: šedožlutá, sprašovitohlinitá (40/60 %), středně ulehlá

podloží – 278606: žlutoohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2787/98 (tab. 433)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: nepravidelně oválný; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené až stupňovité; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: nerovné; max. hloubka: 125 cm; rozměry obj.: 160 × 140 cm

vrstvy – 278701: šedočerná, hlinitá, uhlíky (5 %), mazanice (5 %), středně ulehlá

podloží – 278703: žlutoohnědá, zahliněná spraš (20/80 %)

datování: Kn 4a

Objekt 2788/98 (tab. 433)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, konkávní až esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 96 cm; průměr obj.: 70 cm

vrstvy – 278801: hnědá, hlinitá, mazanice (2 %), středně ulehlá

podloží – 278802: žlutoohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4a

Objekt 2789/98 (tab. 433)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna mírně rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: mírně konkávní; max. hloubka: 110 cm; průměr obj.: 170 cm

vrstvy – 278901: šedoohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží – 278902: žlutoohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2790/98 (tab. 434)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna i povrchu rozšířené; zlom ode dna: ostrý až pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 72 cm; průměr obj.: 158 cm

vrstvy – 279001: hnědá, hlinitá, mazanice (2 %), kameny (1 %), středně ulehlá

podloží – 279002: žlutoohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2793/98 (tab. 434)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: nepravidelné až hladké, přímé šikmé; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, rovné; max. hloubka: 140 cm; průměr obj.: 190 cm

vrstvy – 279301: hnědá, hlinitá, kameny (2 %), středně ulehlá

podloží – 279302: žlutoohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 3–4

Objekt 2798/98 (tab. 434)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna a místy i u povrchu rozšířené; zlom ode dna: pozvolný; dno: ploché, mírně skloněné k Z; max. hloubka: 112 cm; průměr obj.: 128 cm

vrstvy – 279801: hnědá, hlinitá, středně ulehlá; 279802: šedoohnědá, sprašovitohlinitá (30/70 %), středně ulehlá; 279803: žlutoohnědá, hlinitosprašovitá (20/80 %), středně ulehlá

podloží – 279804: žlutoohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Kn 4b

Objekt 2799/98 (tab. 434)

druh obj.: jáma zásobní (obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené, u povrchu místy svislé; zlom ode dna: pozvolný až ostrý; dno: konkávní; max. hloubka: 95 cm; průměr obj.: 160 cm

vrstvy - 279901: šedohnědá, hlinitá, uhlíky (2 %), mazanice (2 %), středně ulehlá

podloží - 279902: žlutohnědá, zahliněná spraš (20/80 %)

datování: Kn 4

Objekt 2854/98

druh obj.: jáma sídlištní (patrně obilnice); rozsah odkryvu: ½ objektu; tvar půdorysu: kruhový; stěny/sklon: hladké, esovité, u dna rozšířené; zlom ode dna: nepostřehnutelný; dno: konkávní; max. hloubka: 28 cm; průměr obj.: 100 cm

vrstvy - 285401: šedohnědá, hlinitá, středně ulehlá

podloží - 285402: žlutohnědá, zahliněná spraš (10/90 %)

datování: Št 1

PŘÍLOHA 2: DATOVÁNÍ OBJEKTŮ ZE STŘEDNÍ, MLADŠÍ A POZDNÍ DOBY BRONZOVÉ

Objekt	Datování	Intruze	Objekt	Datování	Intruze	Objekt	Datování	Intruze
1	Kn 4		55	Kn 2-3		137 B-C	Kn 4	
2	Kn 4		56	Kn 2-4		138	Kn 2-4	
3	Kn 4		57	Kn 2-3	VK	139	Kn 3	
4	Kn 3		58	Moh	Kn 3-4	140	Kn 4	
5	Kn 4		59 A-B	Kn 2-3		141	Kn 2-4	
6	Kn 4		60	Kn 4		142	Kn 3-4	
7 A-C	Kn 4		61	Kn 3		143	Kn 3	LnK, ÚK?
8	Kn 4		62	Kn 4		144	Kn 4	
9 A-B	Kn 4		63 A-B	Kn 4b	LnK	145 A-B	Kn 3-4	LnK
10 A-C	Kn 4	LnK	64	Kn 4		147	Kn 4	
11	Kn 2-4		65	Kn 3-4	LnK	148	Kn 4b	
12	Kn 4b		66	Kn 2-4		150	Kn 3-4	
13	Kn 4		67	Kn 3		152	Kn 2-4	
14	Kn 3-4		68	Kn 3		155	Kn 4	
15	Kn 4		69 C	Kn 2-4		157	Kn 3-4	
16	Kn 4b		70	Kn 4		158	Kn 4	
17	Kn 4		71	Kn 4	LnK	159	Kn 2-4	
18	Kn 3-4		72 A	Kn 3-4	LnK	161	Kn 2-4	
19	Kn 2-4		73	Kn 4		162	Kn 2-4	
20	Kn 3-4		75	Kn 4		163	Kn 4	
21	Kn 4		82	Kn 2		164	Kn 4	
22	Kn 4		84	Kn 2-4		165	Kn 2-4	
23	Št 1		85	Kn 3		166	Kn 3-4	
24	Kn/Št 1a		86	Kn 3		169	Kn 4	
25	Kn 4		87	Kn 2-4		171	Kn 3-4	
26	Kn 4		88	Kn 2-4		174	Kn 3	
27	Kn 4		89	Kn 4a		178	Kn 4	
28	Kn 4		99	Kn 2-4	LnK	178 A-B	Kn 4	
29	Kn 4	LnK	102	Kn 2-4		180 A-B	Kn 4	
30	Kn 4		105	Kn 3-4	LnK	182	Kn 3-4	
31	Kn 4		106 A	Kn 3		183	Kn 4	
33	Kn 3-4		106 B	Kn 2-4		184	Kn 4	
34	Kn 4b		107	Kn 2-4		185	Kn 4	
35	Kn 4b		108	Kn 3-4		186	Kn 4	LnK
36	Kn 2-4	LnK	109	Kn 2-4		187 A-C	Kn 3-4	
37	Kn 4b		112 A-B	Kn 2-4		188	Kn 4	LnK
38	Kn 2-4		113	Kn 3		189	Kn 3-4	
39	Kn 3-4		114	Kn 3	Moh	190	Kn 2-4	
40	Kn 4		115	Kn 4		192	Kn 4	
41	Kn 4		122	Kn 3-4		193	Kn 3-4	
42	Kn 4		123	Kn 2-4		195	Kn 2-4	
43	Kn 2-4	LnK	124	Kn 3-4		198	Kn 3	
44	Kn 4	LnK	125	Kn 2-4		205	Kn 4	
45	Kn 4		126	Kn 3		208	Kn 2-4	
46 B	Kn 4b		129	Kn 3-4		210	Kn 2-4	
47	Kn 2-4		130	Kn 3-4		213	Kn 3	
48	Kn 4		131	Kn 3		214	Kn 3-4	
49	Kn 2-4		132	Kn 2		216	Kn 3-4	ÚK?
50	Kn 4		133	Kn 4		217	Kn 4	
51	Kn 2		134	Kn 4	LnK, ÚK?	218	Kn 2-4	
52	Kn 3-4		135	Kn 3-4		219	Kn 2-4	
53	Št 1		136	Kn 2		220 C	Kn 2	
54	Kn 4		137 A	Kn 4b		221	Kn 2	

Objekt	Datování	Intruze	Objekt	Datování	Intruze	Objekt	Datování	Intruze
223	Kn 2-4		460	Kn 4		624	Kn 2-4	
228	Kn 3		462	Kn 2-4		626	Kn 2-4	
229	Kn 2-4		467	Kn 2-4		627,1	Kn 2-4	
230	Kn 2		468	Kn 2-4		628	Kn 2-4	
230 A	Kn 2-4		470	Kn 2-4		634	Kn 2-4	
231	Kn 2		480	Kn 2-4		641	Kn 2-4	
233	Kn 2-4		483	Kn 2-4		642	Kn 4	
235	Kn 4b		487	Kn 2-4		643	Kn 3	
236	Kn 4		488	Kn 2-4	KNP?	644	Kn 3	
238	Kn 2		490	Št 1-2		655	Kn 2-4	
239	Kn 4		494	Kn 2-4		657	Kn 4	
241 A	Kn 4		496	Kn 2-4		659	Št 2	LnK, Kn
242	Kn 4		499 A-E	Kn 4		660	Kn 4	
242 A	Kn 4		504	Kn 2-4		661	Kn 4	
243	Kn 4		505	Kn 2-4		662	Kn 2-4	
245	Kn 4b		506	Št 1		663	Kn 4	
246	Kn 2-4		508	Kn 2-4		664	Kn 2-4	
246 A	Kn 4		509	Kn 2-4		665	Kn 4	
247	Kn 4	LnK	511	Kn 2-4		666	Kn 2-4	
248	Kn 2-4		515	Kn 4		667	Kn 3	
249	Kn 4		517	Kn 2-4		668	Kn 2-4	
249 A	Kn 4	LnK	522	Kn 2-4		669	Kn 3-4	
250	Kn 4	LnK	524	Kn 2-4		671	Kn 4b	
252	Kn 2-4	LnK	525	Kn 2-4		672	Št 1	Kn 4
253	Kn 4		529	Kn 2-4		673	Kn 2-4	
254	Kn 2-4	KNP	531	Kn 2-4		684	Kn 2-4	
255	Kn 4		537	Kn 2-4		687	Kn 2-4	
256	Kn 4b		542	Kn 2-4		705	Kn 2-4	
257	Kn 4a		543	Kn 2-4		707	Kn 2-4	
258	Kn 4a		545	Kn 2-4		715	Moh	
259	Kn 2-4		549	Kn 2-4		720	Kn 2-4	
260	Kn 4		551	Kn 2-4		721	Kn 4	
261	Kn 4		552	Kn 2-4		722	Kn 4	
300	Kn 2-4		553	Kn 2-4		723	Kn 2-4	
309	Kn 2-4		554	Kn 3		724	Kn 2	
319	Št 1		555	Kn 2-4		725	Kn 2	
323	Kn 2-4		556	Kn 2-4		726	Kn 2-4	
324	Kn 2-4		557	Kn 4		728	Kn 2	
331	Št 1-2		558	Kn 2-4		729	Kn 3-4	
333	Kn 2-4		559	Kn 2-4		733	Kn 2	
340	Kn 2-4		561	Kn 2-4		756	Št 1-2	
342	Št 1		563	Kn 2-4		757	Kn 4	
345	Kn 2-4		564	Kn 2-4		758	Kn 3	Moh
359	Kn 2-4		566	Kn 2-4		767	Kn 2-4	
364	Mo/Kn 1		578	Kn 2-4		770	Kn 2-4	
382	Št 1-2		580	Kn 2-4		776	Kn 2-4	
410	Kn 3-4		583	Kn 4		780	Kn 4	
414	Kn 2-4		585	Kn 4		781	Kn 2-4	
417	Kn 3		586	Kn 2-4		783	Kn 2-4	
420	Kn 2-4		600	Kn 2-4		786	Kn 2-4	
440	Kn 2-4		602	Kn 2-4		787	Kn 3	
452	Kn 2-4		608	Kn 2-4		788	Kn 2-4	
455	Kn 4		615	Kn 2-4		789	Kn 3-4	
456	Kn 2-4		616	Kn 2-4		790	Kn 2-4	
457	Kn 2-4		618	Kn 2-4		791	Kn 4	

Objekt	Datování	Intruze	Objekt	Datování	Intruze	Objekt	Datování	Intruze
792	Kn 2-4		991	Kn 4b		1192	Kn 2-4	
793	Kn 4		992	Kn 3-4		1204	Kn 3-4	
794	Kn 4b		1000	Kn 2-4		1213	Kn 4	
795	Kn 2-4		1007	Kn 2-4		1218	Kn 3-4	
797	Kn 4		1017	Kn 2-4	ÚK	1219	Kn 2-4	
798	Kn 4		1071	Kn 4		1221	Kn 2-4	
799	Št 2		1072	Kn 3-4		1231	Kn 3-4	
800	Kn 4		1073	Kn 4		1238	Kn 3-4	
801	Št 2		1074 A	Št 1		1269	Kn 2-4	
802	Kn 4b		1074 B	Kn 4b		1285	Kn 2-4	
803	Kn 4		1075	Kn 4b		1286	Kn 2-4	
804	Kn 4		1076	Kn 4		1289	Kn 2-4	
805	Kn 4b		1077	Kn 4		1294	Kn 2-4	
806	Kn 4b		1079	Kn 4a		1295	Kn 2-4	
807	Kn 2-4		1080	Kn 2-4		1296	Kn 4	
808	Kn 2-4		1081	Kn 2-4		1298	Kn 2-4	
809	Kn 2-4		1082	Kn 4b		1301	Kn 4	
812	Kn 2-4	neolit	1083	Kn 4		1302	Kn 4	
813	Kn 4	neolit	1084	Kn 2-4		1303	Kn 3-4	
814	Kn 4b	neolit	1085	Kn 3-4		1307	Kn 2-4	
815	Kn 2-4	LnK	1086	Kn 3-4		1309	Kn 2-4	
816	Kn 4a		1097	Kn 2-4		1320	Kn 2-4	
817	Kn 2-4	LnK	1098	Kn 2-4		1322	Kn 3-4	
819	Kn 4		1099	Kn 2-4		1325	Kn 2-4	
820	Kn 2-4		1105	Kn 2-4		1330	Kn 2-4	
821	Kn 4		1109	Kn 4		1337	Kn 2-4	
822	Kn 4	LnK	1110	Kn 4		1338	Kn 2-4	
823	Kn 4		1112	Kn 4		1342	Kn 2-4	
824	Kn 4	LnK	1113	Kn 2-4		1343	Kn 2-4	
826	Kn 4		1116	Kn 4		1346	Kn 3-4	
827	Kn 3-4		1117	Kn 2-4		1347	Kn 4a	
828	Kn 4	LnK	1120	Kn 2-4		1349	Kn 3-4	
829	Št 2		1121	Kn 2-4		1352	Kn 4	
830	Mo/Kn 1		1122	Kn 4b	LnK	1368	Kn 4b	
834	Kn 4		1123	Kn 2-4		1369	Kn 3-4	
835	Kn 2-4		1124	Kn 3-4		1373	Kn 2-3	
836	Kn 2-4		1125	Kn 4b		1375	Kn 2-3	
837	Kn 2-4		1126	Kn 3		1376	Kn 2-4	
839	Kn 2-4		1127	Kn 4		1381	Kn 2-4	
847	Kn 2-4	RS	1128	Kn 2-4		1382	Kn 4	
849	Kn 2-4		1129	Kn 3-4		1384	Kn 4b	
853	Kn 2-4		1130	Kn 3-4		1385	Št 2	
855	Kn 2-4		1132	Kn 4b		1386	Mo/Kn 1	
857	Št 1-2		1133	Kn 2-4		1387	Kn 4	
864	Kn 2-4		1134	Kn 4		1388	Kn 3	
866	Kn/Št 1a		1135	Kn 4a		1389	Kn 3-4	
894	Št 1		1136	Kn 4b		1390	Kn 2-4	
896	Št 1		1137	Kn 3		1391	Kn 3-4	
898 A	Kn 2-4		1138	Kn 3		1397	Kn 4	
912	Kn 4		1152	Kn 4a		1400	Kn 4b	
919	Kn 2-4		1154	Kn 4a		1402	Kn 2-4	
933	Kn 2-4		1161	Kn 2-4		1404	Kn/Št 1a	
963	Kn 2-4		1164	Kn 2-4		1405	Kn 2-4	
983	Kn 4		1171	Kn 4		1407	Kn 3-4	
984	Kn 4		1179	Kn 2-4		1408	Kn 2-4	

Objekt	Datování	Intruze	Objekt	Datování	Intruze	Objekt	Datování	Intruze
1409	Kn 4		1493	Kn 4		1560	Kn 2-4	
1410	Kn 2-4		1494	Kn 4		1562	Kn 3	
1412	Št 1		1495	Kn 2-4		1564	Kn 4b	
1413	Kn 4a		1496	Kn 4		1565	Kn 2-4	
1414	Kn 4a	VK	1497	Kn 4a		1566	Kn 3	
1415	Kn 2-4		1498	Kn 4		1567	Kn 4	
1418	Kn 4		1499	Kn 4		1568	Št 1-2	
1419	Kn 2-4		1500	Kn 2-4		1569	Kn 4	
1420	Kn 2-4		1502	Kn 3-4		1570	Kn 4b	
1421	Kn 2-4		1503	Kn 2-4		1573	Kn 2-4	
1422	Kn 4		1504	Kn 3-4		1574	Kn 2-4	
1423	Kn 4		1505	Kn 4		1575	Kn 2-4	
1424	Moh		1506	Kn 4		1576	Kn 2-4	
1425	Kn 3	LnK, Moh	1507	Kn 4		1577	Kn 2-4	
1426	Kn 4		1508	Kn 2-4		1578	Kn 4a	
1427	Kn 2-4		1509	Kn 3-4		1579	Kn 2-4	
1428	Kn 4		1510	Kn 4		1580	Kn/Št 1a	
1429	Kn 4		1511	Kn 4		1581	Kn 3	
1430	Kn 4b	KNP	1512	Kn 2-4		1582	Kn 4	
1431	Kn 2-4		1513	Kn 4		1583	Kn 4a	
1432	Kn 4		1515	Kn 2-4		1584	Kn 3-4	
1433	Kn 4a	Moh	1516	Kn 4		1585	Kn 4a	
1434	Kn 4b		1518	Kn 4b		1587	Kn/Št 1a	
1435	Kn 4	Moh	1520	Kn 4		1588	Kn 2-4	
1436	Kn 3-4		1521	Kn 4b		1589	Kn 4	
1437	Kn 2-4		1522	Kn 4b		1590	Kn 2	
1438	Kn 2-4		1525	Kn 2-4		1591	Kn 3	
1439	Kn 2-4		1528	Kn 4		1592	Kn 4a	
1440	Kn 4a		1529	Kn 2-3		1593	Kn 3-4	
1441	Kn 4		1530	Kn 3-4		1594	Kn 4	
1442	Kn 4		1531	Kn 2-4		1595	Kn 3-4	
1443	Kn 2-4		1532	Kn 2-4		1596	Kn/Št 1a	
1445	Kn 2-4	VK	1535 A	Št 1		1597	Kn 2-4	
1446	Kn 2-4		1535 B-C	Kn 4		1598	Kn 4a	
1451	Kn 4		1538	Kn 4		1599	Kn 3-4	
1461	Kn 2-4		1541 A	Kn/Št 1a		1600	Kn 2	RS
1462	Kn 3		1541 B	Kn 4b		1601 A	Kn/Št 1a	
1465	Kn 2-4	LnK	1542	Kn 4		1602	Kn 3	
1466	Kn 2-4		1543	Kn 2-4		1603	Kn 4	Moh
1468	Kn 4b	Moh	1544	Kn 4		1604	Kn 3-4	
1469 A	Kn 4		1545	Kn 3-4		1605	Kn 4	
1473	Kn 4		1546	Kn 4		1606	Kn 2-4	
1474	Kn 4		1547	Kn 2-4		1607	Št 1	
1475	Kn 4	LnK	1548	Št 1-2		1608	Kn 2-4	
1476	Kn 2-4		1549	Kn 2		1610	Kn 2	
1477	Kn 4	LnK	1550	Kn 4		1611	Kn 4	
1481	Kn 4b		1551	Kn 4		1613	Kn 4a	
1482	Kn 3-4		1552	Kn 3		1614	Kn 2-4	
1483	Kn 3-4		1553	Kn 3-4		1615	Kn 4	ÚK
1485	Kn 4		1554	Kn 3-4		1616	Kn 4b	
1487 A	Kn 2-4		1555	Kn 4b		1617	Kn 4b	
1488	Kn 4		1556	Kn 3-4		1618	Kn 2-4	Moh
1490	Kn 4		1557	Kn 2-4		1619	Kn 4	LnK, Moh
1491	Kn 4		1558	Kn 2-4		1620	Kn 4	LnK
1492	Kn 2-4		1559	Kn 2-4		1621	Kn 4	

Objekt	Datování	Intruze	Objekt	Datování	Intruze	Objekt	Datování	Intruze
1622	Kn 3-4	LnK	1814	Kn 4		1972	Kn 2-4	
1623	Kn 4		1815	Kn 4		1973	Kn 4	
1624	Kn 3-4		1816	Št 1		1974	Kn 4	
1625	Kn 4a		1818 A	Mo/Kn 1		1975	Kn 3-4	
1626	Kn 4b	RS	1818 B	Kn 4	Mo/Kn 1	1976	Kn 4	
1627	Kn 3-4		1819	Kn 4		1977	Kn 4	
1628	Kn 4		1820	Kn 4b		1978	Kn 2-4	
1630	Kn 4		1821	Kn 4		1979	Kn 2-4	
1631	Kn 4		1822	Kn 4		1980	Kn 4	
1632	Kn 4		1823	Kn 2-4		1981	Kn 4a	
1633 A-B	Kn 4		1825	Št 1		1982	Kn 4	
1634	Kn 4b		1826	Kn 4a		1983	Kn 4	
1635	Kn 2-4		1838	Kn 2-4		1984	Kn 4b	
1636	Kn 4b		1839	Moh		1985	Kn 2-4	
1637	Kn 4b	Moh	1841	Kn 2-4		1986	Kn 2-4	
1638	Kn 4	LnK	1851	Kn 4b	Mo/Kn 1	1987	Kn 4	
1639	Kn 4		1857	Kn 2-4		1988	Kn 3-4	
1640	Kn 4b		1861	Kn 2-4		1989	Moh	
1641	Kn 2-4		1863	Št 1		1990	Kn 4	
1642	Kn 2-4		1870	Kn 4		1991	Kn 4	
1643	Kn 4a		1891	Št 2		1992	Kn 4	
1644	Kn 2-4		1894	Št 2		1993	Kn 2-4	
1645	Kn 3-4		1901	Št 1	KNP	1994	Kn 2-4	
1646	Kn 3		1903	Št 2		1997	Št 1	
1651 A	Kn 4a	LnK, Moh	1907	Št 1		1998	Kn 2-4	
1651 B	Kn 4		1916	Kn 4		1999 B	Moh	
1653	Kn 4		1918	Št 1		2001	Kn 4	
1654	Kn 4		1936	Št 2		2002	Kn 2-4	
1655	Kn 4		1940	Kn 4a		2005	Kn 4	
1656	Kn 4a		1941	Kn 4	LnK	2006	Kn 4	
1657	Kn 4		1942	Kn 4b	LnK	2007	Kn 2-4	
1658	Kn 2		1944	Kn 4		2008	Kn 2-4	
1659	Kn 2-4		1945	Kn 4a		2009	Kn 3-4	
1660	Kn 4	LnK	1946	Kn 4		2014	Kn 2-4	
1661	Kn 4		1948	Kn 4		2016	Kn 2-4	
1662	Kn 2-4		1950	Kn 4		2017	Kn 2-4	
1664	Kn 4		1951	Kn 4		2018	Kn 4a	
1665	Kn 4		1952	Kn 2-4		2019	Kn 4	
1672	Št 2		1953	Kn 4		2020	Kn 2-4	
1687	Kn 4		1954	Kn 4a		2021	Kn 2-4	Moh
1696	Kn 4		1955	Kn 2		2022	Kn 2-4	
1705	Kn 2-4		1956	Kn 4		2023	Kn 2-4	
1712	Kn 2-4		1957	Kn 2-4		2024	Kn 4	
1723	Kn 4		1958	Kn 2-4		2025	Kn 4	
1725	Kn 4a		1959	Kn 4		2026	Kn 4a	
1726	Kn 3		1960	Kn/Št 1a		2027	Kn 4a	
1786	Kn 4a		1961	Kn 4		2028	Kn 4	
1801	Kn 4		1962	Kn 4a		2029	Kn 4	
1807	Kn 4		1964 A	Kn 4b		2033	Kn 2-4	
1808 A	Kn 4b		1964 B-C	Kn 4		2034	Kn 4	
1809	Kn 4		1965	Kn 4		2035	Št 2	
1810	Kn 4b		1966	Kn 2-4		2036	Kn 2-4	
1811	Kn 4		1967	Kn 4	Moh	2037	Kn 4	
1812	Kn 3-4		1968	Kn 4b		2038	Kn 4b	KNP
1813	Kn 3-4		1970	Kn 4		2039	Kn 3-4	

Objekt	Datování	Intruze	Objekt	Datování	Intruze	Objekt	Datování	Intruze
2040	Kn 4a		2159	Kn 3		2230 A,C	Kn 2-4	
2042	Kn 4		2160	Kn 3		2232	Kn 2-4	
2043	Kn 4b		2161	Kn 3-4		2233	Št 1	
2044	Kn 4		2162	Kn 4a		2236	Kn 2-4	
2045	Kn 4		2163	Kn 4		2237	Št 2	
2046	Kn 4b	neolit?	2164 B	Kn/Št 1a		2238	Kn 4	
2047	Kn 4		2165	Kn 4		2250	Kn 2-4	
2048	Kn 3-4		2166 B	Kn 4a		2277	Kn 4	
2049	Kn 3-4		2167 B	Kn 4		2281 A	Kn 4	
2053	Kn 3-4		2168	Kn 3-4		2282	Kn 4	
2055	Kn 3-4		2169 A,C	Kn 4		2283	Kn 2-4	
2060	Kn 2-4		2170	Kn 4	KNP	2284	Kn 2-4	
2061	Št 1	KNP	2171	Kn 4		2285	Kn 4	
2062	Kn 4		2172	Kn 4		2286	Kn 2-4	
2063	Kn 4		2173	Kn 2-4		2291	Kn 4	
2064	Št 1	KNP	2174	Kn 4		2292	Kn 4a	
2066	Kn 4		2175	Kn 2-4		2294	Kn 3-4	
2068	Št 1		2177	Kn 4a		2295	Kn 4b	
2069	Kn 2-4		2178	Kn 2-4		2296	Kn 4	
2076	Kn 2-4		2179	Kn 3-4		2297	Kn 4	
2077	Kn 4		2181	Kn 4		2298	Kn 4	
2078	Kn 4		2182	Kn 4		2299	Kn 4a	
2084	Kn 2-4		2184 B	Št 1		2300	Kn 4a	
2085	Kn 4		2185	Kn 4b	LnK	2329	Kn 4b	
2086	Kn 2		2186	Kn 4b		2330	Kn 4	
2087	Št 1		2187	Kn 4		2331	Kn 4b	
2088	Kn/Št 1a		2188	Kn 2-4		2332	Kn 4	
2089	Št 1-2		2189	Kn 4		2333	Kn 2	
2090	Št 1-2		2190	Kn 4		2334	Št 2	
2091	Št 1		2191	Kn 4		2340	Kn 2	
2092	Št 1-2		2192	Kn 3		2341	Kn 4	
2115	Kn 4b		2194	Kn 2-4		2342	Kn 4a	
2117	Kn 2-4		2195	Kn 4		2343	Kn 4	
2118	Kn 2-4		2196	Kn 3		2345	Kn 2-4	
2119	Kn 2-4		2199	Kn 4a		2346	Kn 2-4	
2120	Moh		2200	Kn 2-4	neolit	2347	Kn 4	
2121	Moh		2201	Kn 4		2348	Kn 4b	
2125	Kn 4b		2202	Kn 2-4		2349	Kn 2-4	
2126	Kn 4		2203	Kn 3-4		2352	Kn 3	
2127	Kn 4		2204	Kn 3		2354	Kn 3-4	
2128	Kn 2-4		2205 A	Št 1		2355	Kn 4	
2129	Kn 3-4		2207	Kn 4		2356	Kn 4a	
2132	Kn 2-4		2208	Kn 4		2357	Kn 3-4	
2134	Moh		2209 A	Kn 4a		2358	Kn 2-4	
2135	Kn 4		2210	Kn 3		2359	Kn 4b	
2137	Kn 3		2212	Kn 3-4		2360	Kn 2-4	
2138 B	Kn 4		2214	Kn 4		2361	Kn 4a	
2143	Št 1		2215	Kn 4		2362	Kn 2-4	
2146	Kn 2-4		2216	Kn 4a		2363	Kn 4b	
2149	Kn 2-4		2217	Kn 4		2365	Kn 4a	
2151	Kn 4		2218	Kn 4		2366	Kn 4a	
2152	Kn 4		2219	Kn 4		2367	Kn 4a	
2153	Kn 4a		2220	Kn 4		2368	Kn 2-4	
2155	Kn 2-4		2224	Kn 4		2369	Kn 2-4	
2158 A	Kn 3	Mo/Kn 1	2227 A-B	Kn 3		2370	Kn 4a	

Objekt	Datování	Intruze	Objekt	Datování	Intruze	Objekt	Datování	Intruze
2371	Kn 2-4		2504	Kn 3-4		2567	Kn 4b	LnK, ŘK
2372	Kn 3		2506	Kn 4		2568	Kn 4b	
2373	Kn 4b		2507	Kn 4		2570	Kn 3-4	LnK
2374	Kn 4		2508	Kn 2-4		2571	Kn 4	
2375	Kn 4b	Moh	2509	Kn 4		2572	Kn 4	
2376	Kn 3-4		2510	Kn 4b	KNP	2573	Kn 2-4	
2377	Kn 4a		2511	Kn 2-4		2574	Kn 4b	
2378	Mo/Kn 1		2512	Kn 2-4		2575	Kn 2-4	
2379	Kn 2-4		2513	Št 1		2576	Kn 4b	
2380	Kn 2-4		2514	Kn 2-4		2577	Kn 2-4	
2382	Kn 4b	VK	2515	Št 1		2578	Kn 4b	
2384	Kn 2-4		2518 A	Kn 3-4		2579	Kn 4a	
2386	Kn 4a		2518 B	Kn 4b		2580	Kn 2-4	
2387	Kn 3-4		2519	Kn 3-4		2583	Kn 4a	
2388	Kn 3		2521	Kn 4a		2586	Kn 4a	
2389	Kn 2-4		2522	Kn 4a		2587	Kn 3-4	
2391	Kn 4b		2523 A	Kn/Št 1a		2589 B	Kn 4	
2392	Kn 4a	Moh	2523 B	Kn 4		2591	Kn 4a	
2393	Kn 4		2523 C	Kn 4a		2601	Kn 4b	
2394	Kn 2-4		2524	Kn 2-4		2602	Kn 4b	
2396	Kn 4		2525	Kn 4		2603 B	Kn 3-4	
2397	Kn 2-4		2527	Kn 4b		2604	Kn 4a	
2398	Kn 4a		2528	Kn 3-4		2605	Kn 4a	
2399	Kn 4b		2529	Moh		2606	Kn 3-4	
2400	Kn 2		2530	Kn 2-4		2607	Kn 4a	
2401	Kn 4		2532	Kn 2-4		2608	Kn 4	
2402	Kn 2-4		2536	Kn 2-4		2609	Kn 4b	
2404	Kn 2-4		2537	Kn 4		2610	Kn 2-4	
2405	Kn 4b		2538 A	Kn 4	LnK	2611	Kn 2-4	
2406	Kn 4		2539 A	Kn 4b	LnK	2612	Kn 4a	
2407	Kn 4		2539 B	Kn 4b		2613	Kn 3-4	
2408	Kn 4		2540	Kn 2-4		2614	Kn 2-4	
2409	Kn 4b		2541	Kn 4b		2615	Kn 4b	
2411	Kn 2-4		2542	Kn 2-4		2616	Kn 4a	
2412	Kn 4b		2543	Kn 2-4		2617	Kn 4b	
2413	Kn 2-4		2544	Kn 4a		2618	Kn 2	
2414	Št 1		2545	Kn 4b	VK	2619	Kn 2-4	
2415	Kn 4b		2547	Kn 2-4		2620	Kn 4b	
2418	Kn 3		2548	Kn 2-4		2621	Kn/Št 1a	
2420	Kn 3-4		2549	Kn 4		2622	Kn 4b	
2421	Kn 3-4		2551	Kn 3-4		2623	Kn 4b	LnK
2422	Kn 4b		2552	Kn 4		2624	Kn 4b	
2423	Kn 2-4		2553	Kn 4b		2625	Kn 4b	
2424	Kn 4		2554	Kn 2-4		2626	Kn 4	
2425	Kn 4		2555	Kn 3-4		2627 B	Kn 3	
2426	Kn 4a		2556	Kn 4		2629	Kn 4	
2427	Kn 2-4		2557	Kn 2-4		2630	Kn 4	
2428	Kn 4		2558	Kn 4b		2631	Kn 4	
2429	Kn 2-4		2559	Kn 4b		2632 A-B	Kn 4	
2430	Kn 2-4		2561	Kn 3-4		2634	Kn 4	
2434	Kn 4		2562	Kn 4		2635	Kn 4b	
2499	Kn 4		2563	Kn 3-4		2636	Kn 4b	
2500	Kn 3-4		2564	Kn 3-4		2637	Kn 4b	
2502	Kn 3-4		2565	Kn 3-4		2638	Kn 4b	
2503	Kn 3-4		2566	Kn 3-4		2639	Kn 4b	

Objekt	Datování	Intruze	Objekt	Datování	Intruze
2640	Kn 4b		2790	Kn 4b	
2641	Kn 4b	LnK	2791	Kn 4b	
2642	Kn 2-4		2793	Kn 3-4	
2643	Kn 4b		2794	Kn 4	
2644	Kn 4		2795	Kn 4b	
2645	Kn 2-4		2796	Kn 4b	ÚK?
2646	Kn 4a		2798	Kn 4b	
2647	Kn 2-4		2799	Kn 4	
2648	Kn 2-4		2800	Kn 2-4	
2649	Kn 4b		2806	Kn 2-4	
2660	Kn 3		2845	Kn 4	
2667	Mo/Kn 1		2846	Kn 4	
2672	Kn 4		2847	Kn 4	
2677	Kn 2-4		2848	Kn 2-4	
2706	Kn 2-4	Moh	2849	Kn/Št 1a	
2728	Kn 2-4		2850	Kn 2-4	neolit
2729	Kn 4		2851	Kn 2-4	
2744	Kn 4b		2852	Kn 2-4	
2745	Kn 4a		2853	Kn 2-4	
2746	Kn 4b		2854	Št 1	
2747	Kn 4		2857	Kn 4	
2748	Kn 2-4		2863	Kn 3-4	
2749	Kn/Št 1a	Mo/Kn 1	2865	Kn 2-4	
2750	Kn/Št 1a		2884	Kn 3-4	
2751	Kn 4		2885	Kn 3-4	
2752	Kn 4a		2886	Kn 2-4	
2754	Kn/Št 1a		2889	Kn 2-4	
2755	Kn 4b		2900	Kn 2-4	
2756	Kn 2-4				
2757	Kn 2-4				
2758	Kn 3				
2759	Kn 4b				
2760	Kn 4b				
2763	Kn 4				
2766	Kn 3				
2768	Kn 2-4	ÚK			
2769	Kn 4b				
2770	Kn 2-4				
2771	Kn 4b				
2772	Kn 2-4				
2773	Kn 4b				
2774	Kn 2-4				
2775	Kn 3				
2776	Kn 2-4				
2777	Kn 3-4				
2780	Kn 2-4				
2781	Kn 2-4				
2782 A-B	Kn 4b				
2783 A-B	Kn 3-4				
2784	Kn 4				
2785	Kn 3				
2786	Kn 4b				
2787	Kn 4a				
2788	Kn 4a				
2789	Kn 4b				

Vysvětlivky (intruze):

LnK - kultura s lineární keramikou
VK - kultura s vypíchanou keramikou
KNP - kultura nálevkovitých pohárů
ŘK - řívnáčská kultura
ÚK - únětická kultura
Moh - mohylová kultura
Kn - knovízská kultura
RS - raný středověk

PŘÍLOHA 3: PROSTOROVÁ IDENTIFIKACE OBJEKTŮ NA PLÁNECH

Objekt	List/sektor
1	6/E12
2	6/E12
3	6/E12
4	6/E12
5	6/E12
6	6/E12
7	6/E12
8	6/E12
9 A-B	6/E12
10 A-C	3/D12
11	6/E12
12	6/E12
13	6/E12
14	6/E12
15	6/E12
16	6/E12
17	6/E12
18	6/E12
19	6/E12
20	6/E12
21	6/E12
22	6/E12
23	6/F12
24	6/F12
25	6/F12
26	6/E12
27	6/E12
28	6/E12
29	3/D12
30	3/D12
31	3/D12
32	3/D12
33	3/D12
34	6/F12
35	6/F12
36	6/F12
37	6/F12
38	6/F12
39	6/F12
40	3/D12
41	3/C12
42	3/C12
43	6/F12
44	3/D12
45	6/E12
46 A-B	3/D12
47	6/E12
48	6/E12
49	6/E12
50	6/E12
51	6/F12
52	6/E12
53	6/E12

Objekt	List/sektor
54	6/F12
55	6/F12
56	6/F12
57	6/F12
59 A-B	6/F12
60	6/F12
61	6/E12
62	6/F12
63 A-B	6/F12
64	6/E11
65	6/E12
66	6/E12; F12
67	6/E11; F11
69 A-C	6/E12
70	6/E12
71	6/E12
72 B	6/E12
72	1/C2
73	6/E12
74	1/B2
75	1/C3
76	1/C3
77	1/C2
78	1/B4
79	1/C2
80	1/C4
81	1/B4
82	2/B5
83	1/B4
84	1/A4
85	6/F12
86	6/F12
87	6/F12
88	6/F12
89	6/F12
90	6/F11
91	6/F12
92	6/F12
93	6/F12
94	6/F12
95	6/F12
96	6/F12
97	6/F12
98	6/F12
99	6/F12
100	6/F11
101	6/E12
102	6/F12
103	6/E11
104	6/E12
105	6/E12
106	6/E12
107	6/E12

Objekt	List/sektor
109	6/E12
110	6/E12
111	6/E12
112 A-B	6/E12
113	6/E12
114	6/E12
115	6/E12
116	6/E12
117	6/E12
118	6/E12
119	6/E12
120	6/E12
121	6/E12
122	6/E12
123	6/E12
124	6/E11
125	6/E12
126	6/E12
127	6/E11
128	6/E12
129	6/E12
130	6/E12
131	6/E12
132	6/E12
133	6/E12
134	6/E12
135	6/E12
136	6/E12
137 A	6/E12
137 B	6/E12
137 C	6/E12
138	6/E12
139	3/D12
140	3/D12
141	3/D12
142	3/D12
145 A-B	3/D12
145	6/E11
146	6/E11
147 A	6/E11
147	6/F11; F12
148	6/E11
149	6/E11
150	6/E12
151	6/F12
152	6/F12
153	6/F12
154	6/F12
155	6/F12
156	6/F12
157	6/F11
158	6/F11
159	6/F11

Objekt	List/sektor
160	6/F11
161	6/F11
162	6/F11
163	6/F11
164	6/F11
165	6/F11
166	6/F11
167	6/F11
168	6/F11
169	6/F11
170	6/F11
171	6/F11
172	6/F11
173	6/F11
174	6/F11
175	6/F11
176	6/E11
177	6/E11
178 A	6/E11
178 B	6/E11
179	6/E11
181	6/F11
182	3/C12
183	3/C12
184	6/F12
185	6/E12
186	6/E12
187 A,C	6/E12
187 B	6/E12
188	6/E12
189	6/F11
190	6/E12
192	6/F12
193	6/F12
194	6/E12
195	6/E12
196	6/E12
197	6/E11; E12
198	6/E11
199	6/E12
200	6/E12
201	6/E12
202	6/E12
205	6/E12
206	6/E11
207	6/E12
208	3/D12
209	3/D12
210	3/D12
211	3/D11
212	3/D12
213	3/D12
214	3/D12
215	3/D12
216	6/E12

Objekt	List/sektor
217	3/D12
218	3/D12
219	3/D12
220 A	3/D12
220 B	3/D12
220 C	3/D12
221 C	3/D12
222	3/D11
223	3/D12
224	3/D11
225	3/D12
228	3/D12
229	3/D12
230	3/D12
231	3/D12
232	6/E11
233	3/D12
234	3/D12
235	3/D12
236	6/E12
237	3/D12
238	3/D12
239	3/D12
240	6/E11
241	3/D12
242	3/D12
243	6/F11
244	3/D12
245	3/D12
246	3/C12
247	3/C12
248	3/C12
249	3/C12
250	3/C12
251	3/C12
252	3/C12
253	3/C12
254	3/B12
255	3/C12
256	3/C12
257	3/C12
258	3/C12
259	3/C11; C12
260	3/C12
261	3/C12
262	2/A5
263	2/A5
264	2/A5
265	2/A5
266	2/A5
267	2/A5
268	2/A7
269	2/A5
270	2/A5
271	2/A5

Objekt	List/sektor
272	2/A5
273	2/A5
274	2/A5
275	2/A5
276	2/A5
277	2/A5
278	2/A6
279	2/A5
280	2/A5
281	2/A5
282	2/A5
283	2/A6
284	2/A5
285	2/A5
286	2/A6
287 A	2/A6
287 B	2/A6
288	2/A6
289	2/A6
290	2/A6
291	2/A6
292	2/A6
293	2/A6
294	2/A6
295	2/A6
296	2/A6
297	2/A6
298	2/A6
299	2/A6
300	2/A6
301	2/A6
302	2/A6
303	2/A6
304	2/A6
305	2/A6
306 A	2/A6
306 B	2/A6
307	2/A6
308	2/A6
309	2/A6
310	2/A6
311	2/A6
312	2/A6
313	2/A6
314	2/A6
315	2/A6
316	2/A6
317	2/A6
318	2/A6
319	2/A6
320	2/A6
321	2/A6
322	2/A6
323	2/A6
324	2/A6

Objekt	List/sektor
325	2/A6
326	2/A6
327	2/A6
328	2/A6
329	2/A6
330	2/A6
331	2/A6
332	2/A6
333	2/A6
334	2/A6
335	2/A6
336	2/A6
337	2/A6
338	2/A6
339	2/A6
340	2/A7
341	2/A7
342	2/A7
343	2/A7
344	2/A7
345	2/A7
346	2/A7
347	2/A7
348	2/A6
349	2/A7
350	2/A7
351	2/A7
352	2/A7
353	2/A7
354	2/A7
355	2/A7
356	2/A7
357	2/A7
358	2/A7
359	2/A7
360	2/A7
361	2/A7
362	2/A7
363	2/A7
364	2/A7
365	2/A7
366	2/A7
367	2/A7
368	2/A7
369	2/A7
370	2/A7
371	2/A7
372	2/A7
373	2/A7
374	2/A7
375	2/A7
376	2/A7
377	2/A7
378	2/A7
379	2/A7

Objekt	List/sektor
380	2/A7
381	2/A7
382	2/A7
383	2/A7
384	2/A7
385	2/A7
386	2/A7
387	2/A7
388	2/A7
389	2/A7
390	2/A7
391	2/A7
392	2/A7
393 A	2/A7
393	2/A7
394	2/A7
395	2/A7
396	2/A7
397	2/A7
398	2/A7
399	2/A7
400	2/A7
401	2/A7
402	2/A7
404	2/A5
405	3/A9
406 A	2/A6
406 B	2/A6
407	2/A7
408	2/A7
409	2/A8
410	2/A8
411	2/A8
412	3/A9
413	3/A9
414	2/A8
415	2/A8
416	2/A8
417	3/A9
418	2/A8
419	2/A8
420	2/A8
421	2/A8
422	2/A8
423	3/A9
424	2/A8
425	2/A8
426	2/A8
427	2/A8
428	2/A8
429	2/A8
430	2/A8
431	2/A8
432	2/A8
433	2/A8

Objekt	List/sektor
434	2/A8
435	2/A8
436	2/A8
437	2/A8
438	2/A8
439	2/A8
440	2/A8
441	2/A8
442	2/A8
443	2/A8
444	2/A8
445	2/A8
446	2/A8
447	2/A8
448	3/A9
449	2/A8
450	2/A8
451	3/A9
452	3/A9
453	3/A9
454	3/A9
455	2/A8
456	2/A8
457	3/A9
458	3/A9
459	3/A9
460	3/A9
461	3/A10
462	3/A9
463	3/A9
464	3/B11
465	3/A9
466	3/A9
467	3/A9
468	3/A9
469	3/A9
470	3/A9
471	2/A8
474	3/A9
481	2/A6
482	2/A6
483	2/A6
484	2/A7
485	2/A7
486	2/A7
487	2/A7
488	2/A7
489	2/A7
490	2/A7
491	2/A8
492	3/A10
493	3/A9
494	3/A10
496	3/A10
497	3/A10

Objekt	List/sektor
498	3/A10
499 A-E	3/A10
500	3/A10
501	3/A10
502	3/A9
503	3/A10
504	3/A10
505	3/A10
506	3/A10
507	3/A10
508	3/A10
509	3/A10
510	3/A10
511	3/A10
512	3/A10
513	3/A10
514	3/A10
515	3/A10
516	3/A10
517	3/B12
518	3/A10
519	3/A10
520	3/A10
521	3/A10
522	3/A10
523	3/A10
525	3/A10
526	3/A10
527	3/A10
528	3/A10
529	3/A10
530	3/A10
531	3/A10
532	3/A10
533	3/A10
534	3/A11
535	3/A11
536	3/A10
537	3/A10
538	3/A11
539	3/A11
540	3/A11
541	3/A11
542	3/A11
543	3/A11
544	3/A11
545	3/A10
546	3/A10
547	3/A11
548	3/A11
549	3/A10
550	3/A11
551	3/C12
552	3/C12
553	3/C12

Objekt	List/sektor
554	3/C12
555	3/C12
556	3/C12
557	3/C12
558	3/B12
559	3/A10
560	3/A10
561	3/A11
562	3/A11
563	3/A11
564	3/A11
565	3/A10
566	3/A11
567	3/A11
568	3/A11
569	3/A11
570	3/A11
571	3/A11
572	3/A11
573	3/A11
574	3/A11
575	3/A11
576	3/A11
577	3/A11
578	3/A11
579	3/A11
580	3/A11
581	3/A11
582	3/A11
583	3/A11
584	3/A11
585	3/A11
586	3/A11
587	3/A11
588	3/A11
589	3/A11
590	3/A11
591	3/A11
592	3/A11
593	3/A11
594	3/A11
595	3/A11
596	3/A11
597	3/A11
598	3/A11
599	3/A11
600	3/A11
601	3/A11
602	3/A11
603	3/A11
604	3/A11
605	3/A11
606	3/A11
607	3/A11
608	3/A11

Objekt	List/sektor
609	3/A11
610	3/A11
611	3/A11
612	3/A11
614	3/A11
615	3/A11
616	3/A11
617	3/A11
618	3/A11
619	3/A11
621	3/A10
622	3/A10
624	3/A10
625	3/A10
626	3/A10
627	3/A10
628	3/A10
629	3/A10
630	3/A10
631	3/A10
632	3/A10
633	3/A10
634	3/A10
635	3/A10
636	3/A10
637	3/A10
638	3/A10
639	3/A10
640	3/A10
641	3/A11
642	3/C12
643	3/C12
645	3/B11
646	3/B11
647	3/B11
648	3/B11
649	3/B11
655	3/C12
657	3/C12
658	3/C12
659	3/C12
660	3/C12
661	3/C12
662	3/C12
663	3/C11
664	3/C12
665	3/B12
666	3/C12
667	3/B12
668	2/A6
669	3/B12; C12
670	3/A10
671	3/C12
672	3/C12
673	3/A11

Objekt	List/sektor
674	3/A11
675	3/A12
676	3/A11
677	3/A12
678	3/A12
679	3/A12
679	3/A12
680	3/A12
681	3/A12
682	3/B12
684	3/A11
685	3/A12
686	3/A12
687	3/A12
688	3/A12
689	3/A12
690	3/A12
691	3/A12
692	3/A11
693	3/A12
694	3/A11
695	3/A10
696	3/A10
697	3/B12
698	3/A12
699	3/A11
700	3/A12
701	3/A12
702	3/B11
703	3/B11
704	3/A12
705	3/A12
706	3/A12
707	3/B12
708	3/A12
709	3/B12
710	3/A12
711	3/A12
712	3/B12
713	3/A12
714	3/A12
715	3/A12
716	3/A12
717	3/A11
718	3/B12
719	3/A12
721	3/B12
722	3/B12
723	3/B12
724	3/B12
725	3/B12
726	3/B12
727	3/B12
728	3/B12
729	3/B12

Objekt	List/sektor
730	3/C12
731	3/C12
732	3/C12
733	3/B12
734	3/B12
735	3/B11
736	3/B12
737	3/B12
738	3/B12
739	3/B12
740	3/B11
741	3/B12
742	3/B12
743	3/B12
744	3/B12
745	3/B11
746	3/B12
747	3/B12
748	3/A12
749	3/B12
750	3/B12
751	3/B12
752	3/B12
753	3/B12
754	3/B12
755	3/B12
756	3/B12
757	3/B12
758	3/B12
759	3/C11
760	3/A12
761	3/B12
762	3/B12
763	3/B12
764	3/B12
765	3/B12
766	3/A12
767	3/A12
768	3/A12
769	3/B12
770	3/A12
771	3/B12
772	3/B12
773	3/B12
774	3/A12
775	3/B12
776	3/B12
777	3/B12
778	3/B12
779	3/B12
780	3/C12
781	3/B12
782	3/B12
783	3/B12
784	3/A12

Objekt	List/sektor
785	3/A12
786	3/A12
787	3/B12
788	3/B12
789	3/C11
790	3/C11
791	3/C11
792	3/C11
793	3/C11
794	3/C11
795	3/C11
796	3/C11
797	3/C11
798	3/C11
799	3/C11
800	3/C11
801	3/C11
802	3/C11
803	3/D11
804	3/D11
805	3/D11
806	3/C11
807	3/C11
808	3/C11
809	3/C11
810	3/D11
811	3/D11
812	3/D11
813	3/D11
814	3/D12
815	3/D11
816	3/D11
817	3/D11
819	3/B10
821	3/D11
822	3/D11
823	3/D11
824	3/D11
826	3/D11
827	3/D11
828	3/C11
829	3/C11
830	3/B12
832	3/A10
833	3/A10
834	3/A10
835	3/A10
836	3/A9
837	3/A10
839	3/A9
840	3/A10
841	3/A9
842	3/A9
843	2/A7
844	3/A9

Objekt	List/sektor
846	3/A9
847	3/A9
848	3/A9
849	3/A9
850	3/A9
851	3/A9
853	2/A8
855	3/A9
856	2/A8
857	2/A8
858	2/A8
859	2/A8
860	2/A8
861	2/A8
862	2/A8
863	2/A8
864	3/A10
865	2/A7
866	2/A8
867	2/A6
868	2/A6
869	2/A6
870	3/B12
871	2/A7
872	2/A6
873	3/B12
874	2/A6
875	2/A7
876	2/A6
877	2/A7
878	2/A6
879	3/B12
880	2/A6
881	2/A7
882	2/A6
883	2/A6
884	2/A6
885	2/A6
886	2/A7
887	2/A6
888	2/A7
889	3/B12
890	2/A6
891	3/B11
892	3/B12
893	3/B12
894	2/A7
895	2/A7
896	2/A7
897	2/A7
898	3/C11
899 A-F	2/A6; B6
900	2/A7
901	2/A6
902	2/A7

Objekt	List/sektor
903	3/B12
904	2/A7
905	2/A7
906	2/A7
907	2/A7
908	2/A7
909	2/A7
910	2/A7
911	2/A7
913	2/A6
914	2/A7
915	2/A7
916	2/A6
917	2/A7
918	2/A7
919	2/A7
920	2/A6
921	2/A7
922	2/A7
923	2/A7
924	2/A7
925	2/A7
926	2/A6
927	2/A7
928	2/A7
929	2/A6
930	2/A7
931	2/A5
932	2/A6
933	3/B11
934	2/A6
935	2/A7
936	2/A5
937	2/A6
938	2/A5
939	2/A5
940	2/A5
941	2/A5
942	2/A5
943	2/A5
944	2/A5
945	2/A5
946	2/A6
947	2/A5
948	2/A8
949	2/A5
950	2/A6
951	2/A6
952	3/A11
953	2/A5
954	2/A5
955	3/A10
956	3/A10
957	2/A5
958	3/A11

Objekt	List/sektor
959	2/A5
960	2/A5
961	3/A10
962	3/A10
963	3/A10
964	3/A10
965	3/A10
966	3/A10
967	2/A8
968	3/A10
969	3/A10
970	3/A10
971	3/A11
972	3/A10
974	3/B12
979	3/A10
980	3/A11
981	3/A11
983	3/C11
984	3/C11
985	3/B11
986	3/B11
987	3/B11
988	3/B11
989	3/B11
990	3/B11
991	3/B11
992	3/B12
993	3/B12
994	3/B12
995	3/B12
996	3/B12
997	3/B12
998	3/B12
999	3/B12
1000	3/B12
1001	3/B12
1002	3/B12
1003	3/B12
1004	3/B12
1005	3/B12
1006	3/B12
1007	3/B12
1008	3/B12
1009	3/B12
1010	3/B12
1011	3/B12
1012	3/B12
1013	3/B12
1014	3/B12
1015	2/A8
1016	2/A8
1017	2/A8
1018	2/A8
1019	2/A8

Objekt	List/sekter
1020 A	2a
1020	2/A8
1021	2/A8
1022	2/A8
1023	2/A7
1024	2/A7
1025	2a
1026	2a
1027	2a
1028	2a
1029 A	2a
1029	6/E10
1030	2a
1031	2a
1032	2a
1033	2a
1034	2a
1035	2a
1036	3/B12
1037	2a
1038	2a
1039	2a
1040	2a
1041	2a
1042	2a
1043	2a
1044	2a
1045	2a
1046	3/D11
1047	2a
1048	2a
1049	2a
1050	2a
1051	2a
1052	2a
1053	2a
1054	2a
1055	2a
1056	2a
1057	2a
1058 A	2a
1058	3/C12
1059 A	2a
1059	2a
1060 A	2a
1060	2a
1061 A	2a
1061	2a
1062 A	2a
1062	2a
1063	2a
1064 A	2a
1064	2a
1065	2a
1066	2a

Objekt	List/sekter
1067	3/D11
1068 A-D	2/A6; B6
1069 A-B	2/A6
1070	3/D11
1071	3/C11
1072	3/D11
1073	3/D11
1074	3/D11
1075	3/D11
1076	3/D11
1077	3/D11
1078	3/D11
1079	3/D11
1080	3/D11
1081	3/D11
1082	3/D11
1083	3/D11
1084	6/E11
1085	6/E11
1086	6/E11
1087	6/E11
1088	6/E11
1089	6/E11
1090	6/E11
1091	6/E11
1092	6/E11
1093	6/E11
1094	6/E11
1095	6/E11
1096	6/E11
1097	6/E11
1098	6/E11
1100 A	6/E11
1100 B	6/E11
1101	6/E11
1102	6/E11
1103 A	6/E11
1103	6/E11
1104	6/E11; F11
1105	6/E11
1106	6/F11
1107	6/F11
1108	6/F11
1109	6/F11
1110	6/F11
1111	6/F11
1112	6/F11
1113	6/F11
1114	6/F11
1115	6/F11
1116	6/F11
1117	6/F11
1118	6/F11
1119	6/F11
1120	6/F11

Objekt	List/sekter
1121	6/F11
1122	6/F11
1124	6/F11
1125	6/F11
1126	6/F11
1127	6/F11
1128	6/F11
1129	6/F11
1130	6/F11
1131	6/F11
1132	6/E11
1133	6/F11
1134	6/F11
1135	6/F11
1136	6/F11
1137	6/E11
1138	6/E11
1139	6/E11
1140	6/E11
1141	6/E11
1142	6/E11
1143	6/E11
1144	6/E11
1150	6/E11
1151	3/D11
1152	3/D11
1153	3/C11
1154	3/D11
1155	3/B11
1156	3/B11
1157	3/B11
1158	3/B11
1159	3/B11
1160	3/B11
1161	3/B11
1162	3/B11
1163	3/B11
1164	3/B11
1165	3/B12
1166	3/B12
1168	3/B12
1169	3/B12
1170	3/B12
1171	3/B12
1172	3/B12
1173	3/B12
1174	3/B12
1175	3/B12
1176	3/B12
1177	3/B12
1178	3/B12
1179	3/B12
1186	3/B12
1191	3/A11
1192	3/B12

Objekt	List/sekto
1193	3/B12
1194	3/B12
1195	3/B12
1196	3/B11
1197	3/B11
1198	3/B11
1199	3/B11
1200	3/B11
1201	3/B11
1203	3/B11
1204	3/B11
1206	3/B11
1207	3/B11
1210	3/B9
1211	3/B11
1212	3/B11
1214	3/B10
1216	3/A10
1217	3/A10
1219	3/B10
1220	3/B10
1221	3/B10
1222	3/B10
1223	3/A10
1225	3/B10
1226	3/B10
1227	3/A10
1228	3/A10
1230	3/A10
1231	3/B10
1234	3/A9; B9
1235	3/B9
1236	3/B9
1237	3/A10
1238	3/B9
1239	3/B9
1240	3/B9
1241	3/A9
1242	3/A10
1243	3/A9
1244	3/A10
1245	3/A10
1247	3/A10
1248	3/B10
1249	3/A10
1250	3/A10
1251	3/A10
1252	3/B10
1253	3/A10
1254	3/A10
1255	3/A10
1256	3/A10
1258	3/A10
1259	3/A9
1260	3/A9

Objekt	List/sekto
1261	3/A9
1262	3/A9
1263	3/B9
1264	3/A9
1265	3/A9
1266	3/A9
1267	3/A9
1268	3/A9
1269	3/A9
1270	3/A9
1271	3/A9
1272	3/A9; B9
1273	3/A9
1274	3/A9
1275	3/A9
1276	2/A8
1277	2/A8
1278	2/A8
1279	2/A8
1280	2/A8
1281	2/A8
1282	2/A7
1285	2/A7
1286	2/A7
1287	2/A7
1288	2/A7
1289	2/B7
1291 A-C	2/A6; B6
1292	2/A6
1293 A-C	2/A6; B6
1294	3/B10
1295	3/B10
1296	3/B10
1297	3/B10
1298	3/B10
1300	3/B12
1301	3/B10
1302	3/B11
1304	3/B12
1306	3/A12
1307	3/B12
1308	3/B12
1309	3/B12
1310	3/B12
1311	3/B11
1312	3/B12
1313	3/B12
1314	3/B11
1315	3/B12
1316	3/B12
1317	3/B12
1318	3/B12
1319	3/B12
1320	3/B12
1321	3/B11

Objekt	List/sekto
1322	3/B11
1323	3/B11
1324	3/B11
1325	3/B11
1326	3/B11
1327	3/B11
1328	3/B11
1329	3/B11
1330	3/B11
1331	3/B11
1332	3/B11
1333	3/B11
1334	3/B11
1335	3/B11
1336	3/B11
1337	3/B11
1338	3/B11
1339	3/B11
1340	3/B11
1341	3/B11
1342	3/B11
1343	3/B11
1344	3/B11
1345	3/B11
1346	3/B11
1347	3/B11
1348 A	2/B7
1348	3/B11
1349	3/B11
1350	3/B11
1351	3/B11
1352	3/B11
1353	3/B11
1354	3/B11
1355	3/B11
1356	3/B11
1357	3/B11
1358	3/B11
1359	3/B11
1360	3/B11
1361	3/B11
1362	3/B11
1363	3/B11
1364	3/B11
1365	3/B11
1366	3/B11
1367	3/B11
1368	3/D11
1369	3/B10
1370	3/B11
1371	3/B11
1372	3/B11
1373	2/B7
1374	2/B7
1375	3/B10

Objekt	List/sekter
1377	2/B7
1378	6/E11
1379	2/B7
1380	2/B8
1381	3/B11
1382	3/C11
1383	3/B11
1384	3/B11
1385	3/B11
1386	3/B11
1387	3/B11
1388	3/B11
1389	3/B11; C11
1390	3/B11; B10
1391	3/C11
1392	3/B11
1393	3/B11
1394	3/B11
1395	3/B11
1396	3/B11
1397	3/C11
1398	3/B9
1399	3/C11
1400	3/C11
1401	3/C11
1402	3/C11
1403	3/C11
1404	3/C11
1405	3/C11
1406	3/C11
1407	3/C11
1408	3/C11
1409	3/C11
1410	3/C11
1411	3/C11
1412	3/C11
1413	3/C11
1414	3/C11
1415	3/C11
1416	3/C11
1417	3/C11
1418	3/C11
1419	3/C11
1420	3/C11
1421	3/C11
1422	3/C11
1423	3/C11
1424	3/C11
1425	3/C11
1426	3/C11
1427	3/C11
1428	3/B11
1429 A	6/F9; G9
1429	3/D11
1430	3/D11

Objekt	List/sekter
1431	3/D11
1432	3/D11
1433	3/D11
1434	3/D11
1435	3/C11
1436	3/D11
1437	3/D11
1438	3/D11
1439	3/D11
1440	3/D11
1441	3/D11
1442	6/E11
1443	6/E11
1444	6/E11
1445	3/C11
1446	3/D11
1447	3/B11
1448	3/B11
1449	3/B11
1450	3/B11
1451	3/B11
1452	3/B11
1453	3/B11
1454 A	3/B12
1454	3/B11
1455	3/B12
1456	3/B11
1457	3/B11
1458	3/B11
1459	2/B8
1460	3/B10
1461	6/E11
1462	6/E11
1463	3/B11
1464	3/B11
1465	6/F10
1466	6/E11
1467	3/B11
1468	6/E11
1469	6/E11
1470	6/E11
1471	3/B11
1472	6/E11
1473	6/E11; F11
1474	6/F11
1475	6/E11
1476	6/E11
1477	6/F11
1478	6/F11
1479	6/E11
1480	6/E11
1481	6/F11
1482	3/C11
1483	6/F11
1484	6/F11

Objekt	List/sekter
1485	6/F11
1486	6/F11
1487	6/F11
1488	6/F11
1489	3/C11
1490	3/D11
1491	6/F11
1492	6/F11
1493	6/F11
1494	6/F11
1495	6/F11
1496	6/F11
1497	6/F11
1498	6/F11
1499	6/F11
1500	6/F11
1501	6/F11
1502	6/F11
1503	6/F11
1504 A-B	6/F11
1505	6/F11
1506	6/F10; F11
1507	6/F10
1508	6/F10
1509	6/F10
1510	6/F11
1511	6/F10
1512	6/F10
1513	6/F11
1514	6/F11
1515	6/F10
1516	6/F10
1517	6/F11
1518	6/F10
1519	6/F11
1520	6/F10
1521	6/F10
1522	6/E10; E11
1523	6/E10
1524	6/E11
1525	6/E10
1526	6/E10
1527	6/E10
1528	6/E10
1529	6/E10
1530	6/E10; E11
1531	6/E11
1532	3/C11
1533	6/F11
1534	6/F10
1535 A-C	6/E11
1536	3/B10
1537	3/D11
1538	6/E11
1539	6/E11

Objekt	List/sektor
1540	6/E10
1541	6/E10; E11
1542	6/E10; E11
1543	6/E11
1544	3/D10
1545	6/E11
1546	3/D11
1547	6/E11
1548	6/E11
1549	3/D10
1550	6/F11
1551	6/G12
1552	6/G12
1553	6/G12
1554	6/G12
1555	6a
1556	6/G12; H12
1557	6/H12
1558	6/H12
1559	6a
1560	6/H12
1561	6/E11
1562	3/D11
1563	3/D11
1564	3/D11
1565	3/D10; D11
1566	3/D10
1567	3/D11
1568	3/D11
1569	3/D10
1570	3/D10
1571	6/H12
1572	6a
1573	6a
1574	6a
1575	6a
1576	3/D11
1577	3/D11
1578	3/D11
1579	3/C10
1580	3/D11
1581	3/D10
1582	3/D10
1583	3/D11
1584	3/C10
1585	3/D10
1586	3/D10
1587	3/C10; C11
1588	3/D10
1589	3/C10
1590	3/C11
1591	6/E10
1592	5/G7
1593	3/D10
1594	3/D10

Objekt	List/sektor
1595	6/E10
1596	6/E10
1597	6/E10
1598	3/D10
1599	3/D10
1600	3/D10
1601 A	3/D10
1601 B	3/D10
1602	3/D10
1603	3/C10
1604	3/C11
1605	3/C11
1606	3/C11
1607	3/C10
1608	3/D10
1610	3/D10
1611	3/D10
1613	3/D10
1614	3/D10
1616	3/D10
1617	3/D10
1618	3/D10
1619	6/E10
1620	6/E10
1621	6/E10
1622	6/E10
1623	6/E10
1624	3/D10
1625	3/C11
1626	3/D10
1627	3/D10
1628	3/D10
1629	3/D10
1630	3/D10
1631	3/D10
1632	3/D10
1633	6/E10
1634	6/E10
1635	6/E10
1636	6/E10
1637	6/E10
1638	6/E10
1639	6/E10
1640	6/E10
1641	6/E10
1642	3/D10
1645	6/E10
1646	3/D10
1647	3/D10
1648	3/D10
1649	3/D10
1650	3/D10
1651 A	6/E10
1651 B	6/E10
1651	6/E10

Objekt	List/sektor
1652	6/E10
1653	6/E10
1654	6/E10
1655	6/E10
1656	6/E10
1657	6/E10
1658	6/E10
1659	6/E10
1660	6/E10; F10
1661	6/F10
1662	6/F10
1663	6/F10
1664	6/F10
1665	3/C10
1666	3/C10
1667	3/C10
1668	3/C10
1669	3/C10
1670	3/C10
1671	3/C10
1672	3/C10
1673	3/C10
1674	3/C10
1675	3/C10
1676	3/C10
1677	3/C10
1678	3/C10
1679	3/C10
1680	3/C10
1681	3/C10
1682	3/C10
1683	3/C10
1684	3/C10
1685	3/C10
1686	3/C10
1688	3/C10
1689	3/C10
1690	3/C10
1691	3/C10
1692	3/C10
1693	3/C10
1694	3/C10
1695	3/C10
1696	3/C10
1697	3/C10
1698	3/C10
1699	3/C10
1700	3/C10
1701	3/C10
1702	3/C10
1703	3/C10
1704	3/C10
1705	3/C10
1706	3/C10
1707	3/C10

Objekt	List/sektor
1708	3/C10
1709	3/C10
1710	3/C10
1711	3/C10
1712	3/C10
1713	3/C10
1714	3/C10
1715	3/C10
1716	3/C10
1717	3/C10
1718	3/C10
1719	3/C10
1720	3/C10
1721	3/C10
1722	3/C10
1723	6/E10
1724	3/B10
1725	3/B10
1726	3/B10
1727	6/E10
1728	6/E10
1729	3/C10
1730	3/B10
1731	3/C10
1732	3/B10
1733	3/C10
1734	3/C10
1735	3/C10
1736	3/C10
1737	3/C10
1738	3/B10
1739	3/C10
1740	3/B10; C10
1741	3/C10
1742	3/C10
1743	3/C10
1744	3/C10
1745	3/C10
1746	3/B10
1747	3/C11
1748	3/C11
1750	3/B10
1751 A	3/B10
1751	3/B10
1752	3/B10
1753	3/B10
1756	3/B10
1757	3/B10
1758	3/B10
1759	3/B10
1760	3/B10
1761	3/B10
1762	3/B10
1763	3/B10
1764	3/B10

Objekt	List/sektor
1765	3/B10
1767	3/B10
1768	3/B10
1769	3/B10
1770	3/B10
1771	3/B10
1772	3/B10
1773	3/B10
1774	3/B10
1775	3/B10
1776	3/B10
1777	3/B10
1778	3/B10
1779	3/B10
1780	3/B10
1781	3/B10
1782	3/B10
1783	3/B10
1784	3/B10
1785	3/B10
1786	3/B10
1787	3/B10
1788	3/B10
1789	3/B10
1790	3/B10
1791	3/B10
1792	3/B10
1793	3/B10
1794	3/B10
1795	3/B11
1796	3/B11
1797	3/B10
1798	3/B10
1801	3/D10
1803	3/B10
1804	3/B10
1805	3/D10
1806	6/E10
1807	6/E10
1808 A	6/F10
1808 B	6/F10
1809	6/F10
1810	6/F10
1811	6/F10
1812	6/F10
1813	6/F10
1814	6/F10
1815	6/F10
1816	6/F10
1817	6/F10
1818 A	6/F10
1818 B	6/F10
1819 A	6/F10
1819 B	6/F10
1820	6/F10

Objekt	List/sektor
1821	6/F10
1822	6/F10
1823	6/F10
1824	6/F10
1825	6/F10
1826	6/E10
1827	3/B11
1832	3/B11
1833	3/B11
1836	2/B7
1837	3/B11
1838	3/D10
1839	2/B7
1840	2/B7
1841	2/A7; B7
1842	2/A7
1843	2/A7
1844	2/A7
1845	2/A7
1846	2/B7
1847	2/B7
1848	6/F9
1849	3/B10
1850	3/B10
1851	3/B10
1852	3/B9
1853	3/B10
1854	3/B9
1855	3/B9
1856	3/B9
1857	3/B10
1858	3/B9
1859	3/B10
1860	3/D10
1861	3/D10
1862	2/B8
1863	2/B8
1864	2/B8
1865	2/B8
1866	2/B8
1867	2/B8
1868	2/B8
1869	2/B8
1870	2/B8
1871	2/B8
1872	2/B8
1873	2/B8
1874	2/B8
1875	2/B8
1876	2/B8
1877	2/B8
1878	2/B8
1879	2/B8
1880 A	2/B7
1880	2/B8

Objekt	List/sekter
1881	2/B8
1882	2/B8
1883	2/B7
1884	2/B7
1885	2/B8
1886	2/B8
1887	2/B7
1888	2/B8
1889	2/B8
1890 A	2/B7
1890	2/B7
1891	3/B10
1892	3/B10
1893	3/B10
1894	3/B9
1895	3/B9
1896	3/B9
1897	3/B9
1898	3/B9
1899	3/B9
1900	3/B9
1901	3/B9
1902	2/B8
1903	2/B8
1904	2/B8
1905	2/B8
1906	2/B8
1907	2/B8
1908	2/B8
1909	2/B7
1910	2/B7
1911	2/B7
1912	2/B7
1913	2/B7
1914	2/B7
1915	2/B7
1916	2/B7
1917	2/B7
1918	2/B7
1919	2/B7
1920	2/B7
1921	2/B7
1922	2/B7
1923	2/B7
1924	2/B8
1925	2/B7
1926	2/B7
1927	2/B7
1928	2/B7
1930	2/B7
1931	2/B6
1932	2/B7
1933	2/B6
1934	2/B7
1935	2/B6

Objekt	List/sekter
1936	2/B7
1937	2/B7
1938	2/B5
1939	6/E10
1940	6/E10
1941	3/D10
1942	6/E10
1943	3/D10
1944	6/E10
1946	3/D10
1947	6/F10
1948	6/E10
1949	6/E10
1950	6/E10
1951	6/E10
1952	6/E10
1953	6/E10
1954	6/E10
1955	6/E10; F10
1956	6/E10
1957	6/E10
1958	3/D10
1959	6/F10
1960	3/D10
1961	6/E10
1962	6/E10
1963	6/E10
1964 A	6/F10
1964 B	6/F10
1964 C	6/F10
1965	3/D10
1966	6/E10
1967	3/D10
1968	6/E10
1969	3/C10
1970	3/B10
1971	3/C10
1972	3/C10
1973	3/C10
1974	3/C10
1975	3/C10
1976	3/C10
1977	3/C10
1978	6/E10
1979	3/D10
1980	3/D9
1981	6/E9
1982	6/E9
1983	6/E10
1984	3/B9; B10
1985	3/D10
1986	3/C10
1987	2/C8
1988	6/E9
1989	3/D10

Objekt	List/sekter
1990	3/C9
1991	6/E9
1992	3/B9
1993	3/B9
1994	6/E10
1995	3/C9
1996	3/B9
1997	3/B9
1998	5/F8
1999	3/D9
2000	3/C10
2001	3/D10
2002	3/B9
2003	3/B9
2004	3/B9
2005	2/C8
2006	2/B8
2007	2/B8
2008	2/B8
2009	3/C10
2010	3/D9
2011	3/C10
2012	3/C10
2013	3/C10
2014	6/E9
2015	3/C10
2016	2/C8
2017	3/C10
2018	6/E10
2019	3/C9
2020	2/B8
2021	3/B10
2022	3/B10
2023	3/B9
2024	6/F9
2025	6/E9
2026	6/F9
2027	6/E9
2028	6/E9
2029	6/E9
2030	6/E10
2031	6/E10
2032	6/E9
2033	6/E9
2034	6/E9
2035	6/E9
2036	6/E9; E10
2037	6/E9
2038	6/F9
2039	6/E10
2040	6/E9
2041	6/E9
2042	6/E9
2043	6/E9
2044	6/E9

Objekt	List/sektor
2045	6/E9; E10
2046	6/E9
2047	3/C9
2048	2/C7
2049	2/C7
2050	2/B7
2051	2/C7
2052	2/C7
2053	2/C7
2054	2/C7
2055	2/C7
2056	2/C7
2057	2/C7
2058	2/B7
2059	2/C7
2060	2/C8
2061	2/C6
2062	2/C8
2063	2/C8
2064	2/C8
2065	2/C7
2066	2/C8
2067	2/C6
2068	2/C8
2069	2/C6
2070	2/C7
2071	2/B7
2072	2/C6
2073	2/B7
2074	2/B7
2075	2/C7
2076	2/C8
2077	2/B7
2078	2/C7
2079	2/C7
2080	2/C7
2081	2/C7
2082	2/B7
2083	2/C7
2084	2/C8
2085	2/C7
2086	2/C8
2087	2/C7
2088	2/C7
2089	2/B6; C6
2090	2/C6
2091	2/C6
2092	2/C6
2093	2/C6
2094	2/C5
2095	2/C5
2096	2/B5
2097	2/B5
2098	2/B5
2099	2/B5

Objekt	List/sektor
2100	2/B5
2101	2/B5
2102	2/B5
2103	2/C5
2104	2/C5
2105 A	2/C5
2105	2/C5
2106	2/D6
2107	2/D6
2108	2/D6
2109	2/D6
2110	2/D6
2111	2/D6
2112	2/D6
2113	2/D6
2114	2/D6
2115	2/D6
2116	2/D6
2117	2/D7
2118	2/D7
2119	2/C6
2120	2/C6
2121	2/C6
2122	2/C6
2123	2/C7
2124	2/C7
2125	2/C8
2126	3/B9; C9
2127	3/C9
2128	3/C9
2129	3/C9
2131	3/C9
2132	3/C9
2133	3/C9
2134	3/C9
2135	3/C9
2136	3/C9
2137	3/C9
2138	3/C9
2139	3/C9
2140	3/C9
2141	3/D9
2142	3/C9
2143 A	3/C9
2143	3/C9
2144	3/D9
2145	3/C9
2146	3/C9
2147	3/C9
2148	3/D9
2149	3/D9
2150	3/C9
2151	3/C9
2152	3/D9
2153	3/D9

Objekt	List/sektor
2154	3/D9
2155	3/D9
2156	3/D9
2157	3/D9
2158 A-B	3/D9
2159	3/D9
2160	3/D9
2161	3/D9
2162	3/D9
2163	3/D9
2164	5/F8
2165	3/D9
2166	3/D9
2167	3/D9
2168	3/D9
2169 A-C	3/D9
2170	3/D9
2171	3/D9
2172	3/D9
2173	3/D9
2174	6/E9
2175	6/E9
2176	6/E9
2177	6/E9
2178	6/E9
2179	6/E9
2180	6/E9
2181	6/E9
2182	6/E9
2183	3/D9
2184	6/E9
2185	6/E9
2186	6/E9
2187	6/E9
2188	6/E9
2189	6/E9
2190	6/E9
2191	6/E9
2192	6/E9
2193	6/E9
2194	6/E9
2195	6/E9
2196	6/E9
2197	3/C10
2198	6/E9
2199	6/E9
2200	6/E9
2201	6/E9
2202	6/E9
2203	6/E9
2204	6/E9
2205 A	6/E9
2205 B	6/E9
2205 C	6/E9
2206	6/E9

Objekt	List/sekto
2207	6/E9
2208	6/E9
2209	6/E9
2210	6/E9
2211	6/E9
2212	6/E9
2213	6/F9
2214	6/E9
2215	6/E9
2216	6/F9
2217	6/E9; F9
2218	6/F9
2219	6/F9
2220	6/E9
2221	6/F9
2222	6/F9
2223	6/F9
2224	3/D9
2225	3/C9
2226	3/C9
2227 A	3/D9
2227 B	3/D9
2228	3/C9
2229	3/C9
2230 A-D	3/D9
2231	3/C9
2232	3/C9
2233	3/C9
2234	3/C9
2235	3/C9
2236	3/C9
2237	3/C9
2238	3/C9
2239	3/C9
2240	3/C9
2241	3/C9
2242	3/C9
2243	3/C9
2244	3/C9
2245	3/C9
2246	3/C9
2247	3/C9
2248	3/C9
2249	3/C9
2250	2/C8
2251	2/C8
2252	2/C8
2253	2/C8
2254	2/C8
2255	2/C8
2256	2/C8
2257	2/C8
2258	2/C8
2259	2/C8
2260	2/C8

Objekt	List/sekto
2261	2/C8
2262	2/C8
2263	3/C9
2264	3/C9
2265	3/C9
2266	3/C9
2267	3/C9
2268 A	2/C8
2268	3/C9
2269	2/C8
2270	3/C9
2271	2/C8
2272	2/C8
2273	3/C9
2274	2/C8
2275	2/C8
2276	3/C9
2277	3/C9
2278	3/C9
2279	3/C9
2280	3/C9
2281 A	3/C9
2281 B	3/C9
2282 A	3/D9
2282 B	3/D9
2283	3/C9
2284	2/C8
2285	3/D9
2286	6/E9
2287	2/D8
2288	6/F9
2289	6/E9
2290	6/F9
2291	6/E9
2292	6/E9
2293	6/F9
2294	6/E9
2295	6/F9
2296	6/F9
2297	6/F9
2298	6/F9
2299	6/F9
2300	6/E9
2301	2/B8
2302	2/B8
2303	2/B8
2304	2/B8
2305	2/B7
2306	2/B7
2307	2/B7
2308	2/B7
2309	2/B7
2310	2/B7
2311	2/B7
2312	2/B7

Objekt	List/sekto
2313	2/B7
2314	2/B7
2315	2/B7
2316	2/B7
2317	2/B7
2318	2/B7
2319	2/B6
2320	2/B6
2321	2/C6
2323	2/C7
2324	2/C7
2325	2/B7
2326	2/C7
2327	2/C8
2328	2/C8
2329	2/C8
2330	2/C8
2331	2/C8
2332	2/C8
2333	2/C8
2334	2/C8
2335	2/C8
2336	3/C9
2337	3/C9
2338	3/C9
2339	3/C9
2340	3/C9
2341	3/D9
2342	3/D9
2343	3/D9
2344	3/D9
2345	3/D9
2346	3/D9
2347	3/D9
2348	3/D9
2349	6/E9
2350	6/E9
2351	2/B8
2352	2/B8
2353	3/B9
2354	2/D8
2355	2/D8
2356	2/D8
2357	3/D9
2358	2/D8
2359	2/D8
2360	3/D9
2361	2/D8
2362	2/D8
2363	2/D8
2364	2/D8
2365	2/D8
2366	2/D8
2367	2/D8
2368	2/D8

Objekt	List/sektor
2369	2/D8
2370	2/D8
2371	2/D8
2372	2/C8
2373	2/D8
2374 A	2/D8
2374	2/D8
2375	2/D8
2376	2/D8
2378	2/C8
2379	2/D7
2380	2/D8
2381	2/D7
2382	2/D8
2383	2/D7
2384	2/D8
2385	2/D8
2386	2/D8
2387	2/D7
2388	2/D7
2389	2/D8
2390	2/D8
2391	2/D8
2392	2/D8
2393	2/D7
2394	2/D8
2395	2/D8
2396	2/D8
2397	2/D8
2398	2/D8
2399	2/D8
2400	2/D8
2401	2/D8
2402	2/C8
2403	2/D8
2404	2/D8
2405	2/D8
2406	2/D7
2407	2/D8
2408	2/D7
2409	2/D8
2410	2/D7
2411	5/E8
2412	5/E8
2413	5/E7; E8
2414	2/D7
2415	3/D9
2416	2/D7
2417	5/E8
2418	5/E8
2419	5/E7; E8
2420	2/D8
2421	5/E8
2422	3/D9
2423	2/D8

Objekt	List/sektor
2424	2/D8
2425	2/D8
2426	5/E8
2427	5/E8
2428	2/D8
2429	5/E8
2430	2/D8
2432	2/C8
2433	2/C8
2434	3/D9
2435	2/B7
2436	2/B7
2438	2/B7
2439	2/B7
2440	2/C6
2441	2/C5
2442	2/C5
2443	2/C5
2444	2/C5
2445	2/C5
2446	2/C5
2447	2/C5
2448	2/C5
2449	2/C5
2450	2/C6
2451	2/B5
2452	2/B5
2453	2/C5
2454	2/B5
2455	2/B5
2456 A	2/C6
2456 B	2/C5
2456 D	2/C5
2457 A	2/C5
2457 B	2/C5
2457 C	2/C5
2458	2/C5
2459	2/C5
2460	2/C5
2461	2/C5
2462	2/C5
2463	2/C5
2464	2/C5
2465	2/C5
2466	2/C5
2467	2/C5
2468	2/C5
2469	2/C5
2470	2/C5
2471	2/C5
2472	2/C5
2473	2/C5
2474	2/C5
2475	2/C5
2476	2/C5

Objekt	List/sektor
2477	2/C5
2478	2/C5
2479	2/D5
2480	3/C11
2481	3/C11
2482	2/C7
2483	2/C6
2484	2/C5
2485	2/C5
2486	2/C5
2487	2/C5
2488	2/C5
2489	2/C5
2490 A	2/D5
2490 B	2/D5
2490 C	2/D5
2491	2/D5
2492	2/D5
2493	2/D5
2494	2/D5
2495	2/D5; D6
2496	2/D5
2497	2/D5
2498	2/D5
2499	2/D6
2500	5/E8
2501	5/E8
2502	5/E8
2503	5/E8
2504	5/E8
2505	5/E8
2506	5/E8
2507	5/E8
2508	5/E7
2509	5/E8
2510	5/E8
2511	5/E8
2512	5/E8
2513	5/E8
2514	5/E8
2515	5/E8
2516	5/E8
2517	5/F8
2518 A	5/E8
2518 B	5/E8
2519	5/E8
2520	6/E9
2521	5/E8
2522	5/E8
2523	5/E8
2524	5/E8
2525	5/E8
2526	5/E8
2527	5/E8
2528	5/E8

Objekt	List/sektor
2529	5/E7
2530	5/E8
2531	5/E8
2532	5/E8
2533	5/E8
2534	5/E8
2535	5/E8
2536	2/C7
2537	2/C7
2538 A	2/C5
2538 B	2/C5
2539	5/F6
2540	5/E7
2541	2/D7
2542	5/E6
2543	5/E6
2544	6/F9
2545	6/F10
2546	5/E7
2547	6/F9
2548	6/F9
2549	6/F9
2550	6/F9
2551	6/F9
2552	6/F9
2553	5/F8
2554	5/F8
2555	5/F8
2556	5/F8
2557	5/F8
2558	5/F8
2559	5/F8
2560	6/G10
2561	5/E7
2562	5/E8
2563	5/E7
2564	5/E7
2565	6/F9
2566	6/F9
2567	6/F9
2568	6/F9
2569	6/F9
2570	6/F9
2571	6/G12
2572	6/G12
2573	2/C8
2574	3/D9
2575	6/G12
2576	5/F8
2577	6/H12
2578	6/G12
2579	6/G12
2580	6/G12
2581	4/E4
2582	1/C4

Objekt	List/sektor
2583	6/F11
2585	6/F11
2586	6/G11
2587	6/F11
2588	6/F11
2589	6/F11
2590	6/F11
2591	6/G12
2592	4/E3
2593	4/E4
2594	4/E4
2595	4/E4
2596	4/E4
2597	4/E3
2598	4/E3
2599	4/E4
2600	4/E3
2601	6/F11; G11
2602	6/G11
2603	6/G11
2604	6/G11
2605	6/G11
2606	6/G11
2607	6/G11
2608	6/G11
2609	6/G11
2610	6/G11
2611	6/G11
2612	6/G11
2613	6/G11
2614	6/G11
2615	6/G11
2616	6/G11
2617	6/G11
2618	6/G11
2619	6/G11
2620	6/G11
2621	6/G10
2622	6/F11
2623	6/F10
2624	6/F10
2625	6/G10
2626	6/G10
2627	6/F10
2629	6/G10
2630	6/G10
2631	6/F10
2632	6/F10
2633	6/F10
2634	6/F10
2635	6/F10
2637	6/F10
2638	6/F10
2639	6/F10
2640	6/F10

Objekt	List/sektor
2641	6/F10
2642	6/G10
2643	6/G10
2644	6/G10
2645	6/G10
2646	6/F10
2647	6/F10
2648	6/F10
2649	6/F10
2650	6/G11
2651	6/G11
2652	6/G11
2653	6/G11
2654	6/G11
2655	6/G11
2656	6/G11
2657	6/G11
2658	6/G10
2659	6/G10
2660	6/F9
2661	6/G11
2662	6/G11
2663	6/G11
2664	6/G11
2665	6/G11
2666	6/G11
2667	6/G11
2668	6/G11
2669	6/F11
2670	6/F11
2671	6/G11
2672	6/G11
2673 A	6/G10
2673 B	6/G10
2674	6/G10
2675	6/G10
2676	6/G10
2677	6/G10
2678	6/G10
2679	6/F10
2680	6/G10
2681	6/G10
2682	6/G10
2683	6/G10
2684	6/G10
2685	6/G10
2686	6/G10
2687	6/G10
2688	6/G10
2689	6/G10
2690	6/G10
2691	6/G10
2692	6/G10
2693	6/G10
2694	6/G10

Objekt	List/sekter
2695	6/G10
2696	6/G10
2697	6/F10
2698	6/F10
2699	6/F10
2700	6/F10
2701	6/F10
2702	6/F10
2703	6/F10
2704	6/F10
2705	6/F10
2706	6/F10
2707	6/F10
2708	6/F10
2709	6/F10
2710	6/F10
2711	6/F10
2712	6/F10
2713	6/F10
2714	6/F10
2715	6/F10
2716	6/F10
2717	6/F10
2718	6/F10
2719	6/F10
2720	6/F10
2721	6/F10
2722	6/F10
2723	6/F10
2724	6/F10
2725	6/F10
2726	6/F10
2727	6/F10
2728	6/F10
2729	6/F10
2730	6/F10
2731	6/F10
2732	6/F10
2733	6/F10
2734	6/F10
2735	6/F10
2736	6/F10
2737	6/F10
2738	6/F10
2739	6/F10
2740	6/F10
2741	6/F10
2742	6/F10
2743	6/F10
2744	6/F10
2745	6/F10
2746	6/F9; F10
2747	6/F9
2748	6/F10
2749	6/F9

Objekt	List/sekter
2750	6/F9
2751	6/F9
2752	6/F9
2753	5/G5
2754	6/F9
2755	6/F9
2756	6/F10
2757	6/F10
2758	6/F10
2759	6/G9
2760	6/F9
2761	6/F10
2762	6/F10
2763	6/G9
2764	6/F9
2765	6/F9
2766	6/F9
2767	6/F9
2768	6/F9
2769	6/F9
2770	6/F9
2771	6/F9
2772	5/F8
2773	5/F8
2774	6/F9
2775	6/F9
2776	6/F9
2777	6/G9
2780	6/F9
2781	5/F8
2782	5/F8
2783	5/F8
2784	5/F8
2785	5/F8
2786	5/F8
2787	5/F8
2788	5/F8
2789	5/F8
2790	5/F8
2791	5/F8
2792	5/F8
2793	5/F8
2794	5/F8
2795	5/F8
2796	5/F8
2797	5/F8
2798	5/F8
2799	5/F8
2800	5/F8
2801	6/E9
2802	6/E9
2803	6/E9
2804	6/E9
2805	6/E9
2806	6/E9

Objekt	List/sekter
2807	6/E9
2808	5/E8
2809	5/E8
2810	6/E9
2811	6/E9
2812	6/F10
2813	6/F10
2814	6/F10
2815	6/F10
2816	6/F10
2817	6/F10
2818	6/F9
2819	6/F9
2820	6/F9
2821	6/F9
2822	6/F9
2823	5/F5
2824	4/F4
2825	5/F5
2826	5/F5
2827	5/F5
2828	5/F5
2829	5/F5
2830	5/F5
2831	5/F5
2832	5/F5
2833	5/F5
2834	4/F4
2835	4/F4
2836	4/F3
2837	4/F3
2838	4/F3
2839	4/F2
2840	4/F2
2841	4/F2
2842	4/F1
2843	4/F1
2844	4/F2
2845	5/F8
2846	5/F8
2847	5/F8
2848	5/F8
2849	5/F7
2850	5/G7; G8
2852	5/F7
2854	5/F7
2855	5/F7
2856	6/G11
2857	6/G11
2858	6/G10
2859	6/G10
2860	6/G10
2861	6/G10
2862	6/G10
2863	6/F10

Objekt	List/sektor
2864	6/G10
2866	6/G10
2867	6/G10
2868	6/G9
2869	6/G9
2870	6/F9
2871	6/G9
2872	6/F9
2873	6/F9
2874	6/F9
2875	6/F9
2876	6/F9
2877	5/F8
2878	5/F5
2879	5/F5
2880	5/F5
2881	4/F4
2882	5/G8
2883	6/F9
2884	5/F8
2885	5/G7; G8
2886	5/G7
2887	5/G8
2889	5/G8
2890	5/G7
2891	5/G7
2892	5/G8
2893	5/G7
2894	5/G7
2895	5/G5
2896 A	4/G4
2896 B	4/G4
2897	5/G7
2898	5/G7
2899	5/G5
2900	5/G5
2901	5/G5
2902	5/G5
2903	5/G5
2904 A-C	5/G5
2905 A	5/G7
2905	5/G7
2906 A	5/G6
2906	5/G6
2907	5/F6
2908	4/G4
2909	4/G3; G4
2910	4/F3; F4
2911	4/F3
2912	4/G3
2913	4/F3
2914	4/G3
2915	4/F3
2916	4/G3
2917	4/G3

Objekt	List/sektor
2918	4/F2
2919	4/G2
2920 A-C	4/G2
2921	4/G2
2922	4/G2
2923	4/G2
2924	4/G2
2925	4/G2
2926	4/G2
2928	4/G1
2929	4/G1
2930	4/G1; G2
2931	4/G1
2932	4/G2
2933 A-D	4/G2
2934	4/G2
2935	4/G1
2936	4/G1
2937	4/G1
2938	4/G1

PRAMENY A LITERATURA

- Adámek, F.* 1961: Pravěké hradisko u Obřan. Brno.
- Assendorp, J. J. (ed.)* 1997: Forschungen zur bronzezeitliche Besiedlung in Nord- und Mitteleuropa. Espelkamp. Atlas podnebí Československé republiky. Praha 1958.
- Axamit, J.* 1924: Tetín. Praha.
- Axamit, J.* 1930: Nové nálezy jordansmühlské keramiky v Čechách, Památky archeologické 36, 188–201.
- Bartelheim, M.* 1998: Studien zur Böhmischen Aunjetitzer Kultur – Chronologische und chorologische Untersuchungen, Teil 1–2. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, Band 46. Bonn.
- Baštová, D.* 1985: Radčice, okr. Plzeň-sever, Výzkumy v Čechách 1982–83, 154.
- Bátora, J. – Rassmann, K.* 2007: Nález železného nožíka v objektu ze závěru doby bronzové v Rybníku. In: M. Salaš – K. Šabatová (eds.), Doba popelnicových polí a doba halštatská. Příspěvky z IX. konference, Bučovice 3.–6. 10. 2006, Brno, 35–51.
- Bém, M.* 2005: Pravěké stavby na lokalitě Horní lán v Olomouci-Slavoníně. In: M. Bém – J. Peška (eds.), Archeologické centrum Olomouc. Ročenka 2004, Olomouc, 126–172.
- Beneš, A.* 1959: K problémům mohylové kultury doby bronzové ve středních Čechách, Sborník Národního muzea v Praze 13, řada A – Historie, 1–96.
- Beneš, A.* 1978: Poznámky k počátkům těžby a využívání tuhy a zlata podle archeologických nálezů v jižních Čechách, Studie z dějin hornictví 8, 53–83.
- Beneš, A.* 1988: Sídliště ze starší doby bronzové u Hostů, okres České Budějovice (Zpráva o předstihovém výzkumu za léta 1981–1985), Archeologické výzkumy v jižních Čechách 5, 7–26.
- Beneš, A.* 1989: Hosty: die südböhmische frühbronzezeitliche Siedlung unter Teilnahme der karpatenländischen Kulturen, Praehistorica 15, 227–232.
- Beneš, J.* 1987: Das Knovízger Gehöft in Liptice. In: Die Urnenfelderkulturen Mitteleuropas (Symposium Liblice 1985), Praha, 231–235.
- Beneš, J.* 1995: Deset let výzkumu zemědělského pravěku v povodí Lomského a Loučenského potoka v severozápadních Čechách (1983–1992). In: J. Blažek – P. Meduna a kol., Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1983–1992, Most, 63–80.
- Berounská, M.* 1987: Bulavy ve střední Evropě, Praehistorica 13, Varia Archaeologica 4, 27–61.
- Biel, J.* 1980: Die bronze- und urnenfelderzeitlichen Höhensiedlungen in Südwürttemberg, Archäologisches Korrespondenzblatt 10, 23–32.
- Bien, G. S. – Pandolfi, L. J.* 1972: La Jolla natural radiocarbon measurements VI, Radiocarbon 14, 368–379.
- Bláhová-Sklenářová, Z. – Prostředník, J.* 2007: Chronologie sídliště lužické kultury v Turnově-„Maškových zahradách“. In: M. Salaš – K. Šabatová (eds.), Doba popelnicových polí a doba halštatská. Příspěvky z IX. konference, Bučovice 3.–6. 10. 2006, Brno, 53–65.
- Blažek, J. – Ernée, M. – Smejtek, L.* 1998: Die Bronzezeitlichen Gußformen in Nordwestböhmen. Nordböhmisches Bronzefunde 2. Most.
- Böhm, J.* 1924–25: Rozšíření kultury únětické, Památky archeologické 34, 1–14.
- Böhm, J.* 1926–27: Nové nálezy únětické kultury v Čechách, Památky archeologické 35, 227–228.
- Böhm, J.* 1931: Nové nálezy únětické na Lounsku, Památky archeologické 37, 13.
- Böhm, J.* 1932a: Únětické nálezy na Pardubicku, Památky archeologické 38, 47–48.
- Böhm, J.* 1932b: Únětické nálezy z Českobrodsko, Památky archeologické 38, 49–50.
- Böhm, J.* 1933: Únětické nálezy ze Slánska, Památky archeologické 39, 62–64.
- Böhm, J.* 1937: Základy hallstattské periody v Čechách. Praha.
- Bóna, I.* 1975: Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen. Budapest.
- Borkovský, I.* 1934–35: Středoevropské berličkovité jehlice, Památky archeologické 40, 27–33.
- Bouzek, J.* 1958a: Etážovitě nádoby v Čechách, Archeologické rozhledy 10, 345–408.

- Bouzek, J. 1958b: Etážovité nádoby v jižních Čechách a v sousedních oblastech, *Archeologické rozhledy* 10, 548–575.
- Bouzek, J. 1962a: K jedné pozdněbronzové jehlici v Čechách, *Sborník Československé společnosti archeologické* 2, 247–256.
- Bouzek, J. 1962b: K milavečské keramice na Plzeňsku, *Archeologické rozhledy* 14, 175–205, 209–218.
- Bouzek, J. 1963: Problémy knovízské a milavečské kultury, *Sborník Národního muzea v Praze* 17, Řada A – Historie, 57–118.
- Bouzek, J. 1965: K otázce halštatu B v jižních Čechách, *Archeologické rozhledy* 17, 54–76.
- Bouzek, J. 1967–69: Východní hranice knovízské kultury, *Práce Muzea v Hradci Králové* 11, Série B, 17–71.
- Bouzek, J. 1970: Knovízská kultura v severozápadních Čechách (stav a úkoly bádání), *Sborník Severočeského muzea – Historia* 6, 137–166.
- Bouzek, J. 1977: Sluneční vůz a vůz s kotlem, *Archeologické rozhledy* 29, 197–202.
- Bouzek, J. 1981: Knovízské kostrové hroby v kamenných skříňkách, *Praehistorica* 8, *Varia Archaeologica* 2, 123–126.
- Bouzek, J. 1982: K otázce využití etnografických paralel při studiu pohřebního ritu v archeologii, *Archeologické rozhledy* 34, 200–203.
- Bouzek, J. 1992: Die tordierten Henkel der Urnenfelderzeit. In: *Archäologie in Gebirgen, Bregenz*, 83–84.
- Bouzek, J. 1995: The Roots of the Urnfield Cultures and their Origin, *Památky archeologické* 86, 146–150.
- Bouzek, J. 2002: Přejechod od doby popelnicových polí do halštatu: od štítarského stupně knovízské kultury do kultury bylanské v Čechách, a od kultury podolské do kultury horákovské na Moravě. In: P. Čech – Z. Smrž (eds.), *Sborník Drahomíru Kouteckému, Příspěvky k pravěku a rané době dějinné severozápadních Čech* 9, Most, 37–45.
- Bouzek, J. 2004a: Nadregionální systém váhových jednotek doby bronzové a přechod k lokálním systémům na počátku doby železné, *Archeologické rozhledy* 56, 297–309.
- Bouzek, J. 2004b: Měrné systémy a myšlenkový svět v mladé době bronzové a rané době železné. In: *Popelnicová pole a doba halštatská. Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum* 1, České Budějovice, 43–52.
- Bouzek, J. – Koutecký, D. 1964: Knovízské zásobní jámy, *Archeologické rozhledy* 16, 28–43.
- Bouzek, J. – Koutecký, D. 1972: Knovízské pohřebiště v Třebušicích, *Památky archeologické* 63, 432–497.
- Bouzek, J. – Koutecký, D. 1980: Mohylové a knovízské kostrové „pohřby“ v jamách ze severozápadních Čech, *Památky archeologické* 71, 360–432.
- Bouzek, J. – Koutecký, D. 2000: The Lusatian culture in Northwest Bohemia. Most.
- Bouzek, J. – Koutecký, D. – Kruta, V. 1991: Lužické sídliště v Chabařovicích u Ústí nad Labem, *Památky archeologické* 82, 94–165.
- Bouzek, J. – Koutecký, D. – Neustupný, E. 1966: The Knovíz Settlement of North West Bohemia. *Fontes Archaeologici Pragenses* 10. Pragae.
- Bouzek, J. – Sklenář, K. 1987: Jáma středobronzové mohylové kultury v Horních Počáplech, okr. Mělník, *Archeologické rozhledy* 39, 23–39.
- Brunn, W. A. v. 1968: *Mitteldeutsche Hortfunde der jüngeren Bronzezeit*. Berlin.
- Bucha, V. – Neustupný, E. 1967: Changes of the Earth's Magnetic Field and Radiocarbon Dating, *Památky archeologické* 58, 599–613.
- Buchtela, K. 1903: Kultura knovízská, *Pravěk* 1, 2–4.
- Buchvaldek, M. 1986: Kultura se šňůrovou keramikou ve střední Evropě I. Skupiny mezi Harcem a Bílými Karpaty. *Praehistorica* 12. Praha.
- Buchvaldek, M. 1998: Kultura se šňůrovou keramikou ve střední Evropě II. Skupiny mezi horním Rýnem, Mohanem a středním Dunajem, *Praehistorica* 23, 17–60.
- Císařský otisk, sign. 3197 (Kněževs, 1840), Ústřední archiv zeměměřictví a katastru Zeměměřického úřadu v Praze, fond Stabilní katastr.
- Coblentz, W. 1961: Böhmisch-sächsische Kontakte während der Lausitzer Kultur, *Památky archeologické* 52, 362–373.
- Czudek, T. (ed.) 1972: Geomorfologické členění ČSR. *Studia Geographica* 23. Brno.
- Čech, P. – Černý, V. 1996: Nové možnosti studia pohřebního ritu na příkladu únětických hrobů z Konobřezí, okr. Most, *Archeologické rozhledy* 48, 35–59.
- Čadík, J. 1920: O čarovné moci lidské hlavy. Praha.
- Černý, V. – Siegllová, Z. – Brdička, R. 1997: „Molekulární archeologie“ – aplikace molekulárně biologických metod v archeologii a jejich využití při studiu pravěkých populací, *Archeologické rozhledy* 49, 526–543.
- Černý, V. 1995: Význam tafonomických procesů při studiu pohřebního ritu, *Archeologické rozhledy* 47, 301–313.

- Červinka, I. L. 1926: Knowiser Kultur. In: M. Ebert, Reallexikon der Vorgeschichte 7, Berlin, 10–11.
- Čtrnáct, V. 1954: Mohylová chata a sídelní mohylové objekty v Plzeňsku, Památky archeologické 45, 335–355.
- Čtverák, V. – Smejtek, L. – Stolz, D. 2000: Nové kadluby na odlévání srpů z Hořovicka, Archeologie ve středních Čechách 4, 105–117.
- Čujanová Jílková, E. 1964: Východní skupina českoalpejské mohylové kultury, Památky archeologické 55, 1–81.
- Čujanová-Jílková, E. 1970: Mittelbronzezeitliche Hügelgräberfelder in Westböhmen. Archeologické studijní materiály 8. Praha.
- Čujanová-Jílková, E. 1977: Mohylové pohřebiště ve Vrhavči a horizont nálezů středodunajské mohylové keramiky v západních Čechách, Památky archeologické 68, 74–116.
- Daněček, D. – Klementová, J. – Nový, P. v tisku: Archeologické výzkumy Středočeského muzea v Roztokách u Prahy v roce 2010, Kněžves, k. ú. Kněžves (př. č. 8/2010). Středočeský vlastivědný sborník 29.
- Databáze archeologické sbírky v.2. Oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea, http://forum.nm.cz/prehistorie/index_ph.php (cit. 5. IX. 2010).
- Drda, P. 1974: Příspěvek k datování laténských sídlištních objektů s mladšími keramickými příměsemi, Archeologické rozhledy 26, 603–613.
- Drescher, H. 1962: Bronzezeitliche Giesler im östlichen Mitteleuropa, Giesserei 49, 817–822.
- Dušek, M. 1960: Patince – pohrebisko severopanónskej kultúry. In: B. Chropovský – M. Dušek – B. Polla, Pohrebiská zo staršej doby bronzovej na Slovensku I., Bratislava, 137–296.
- Dvořák, F. 1926–27a: Pohřebiště únětické kultury v Polepech u Kolína, Památky archeologické 35, 22–45.
- Dvořák, F. 1926–27b: Nálezy únětické kultury na Kolínsku, Památky archeologické 35, 353–370.
- Dvořák, F. 1931: Nálezy únětické kultury na Kolínsku 2, Památky archeologické 37, 2–11.
- Dvořák, F. 1932: Nálezy únětické kultury na Kolínsku 3, Památky archeologické 38, 8–14.
- Dvořák, F. 1933: Nálezy únětické kultury na Kolínsku 4, Památky archeologické 39, 60–62.
- Dvořák, F. 1936: Pravěk Kolínska a Kouřimska. Soupis archeologických památek. Kolín.
- Eckes, R. 1938: Eine Töpferei der Urnenfelderzeit zu Atting, BA. Straubing, Bayerische Ostmark, Marburger Studien, Darmstadt, 43–46.
- Ehrlich, R. W. – Pleslová-Štiková, E. 1968: Homolka. An Eneolithic Site in Bohemia. Praha.
- Eliášová, I. – Mazura, I. – Smejtek, L. 2010: DNA Analysis of Ancient Skeletal Remains, Folia Biologica 56, 47–50.
- Ernée, M. 2000: Hroby únětické kultury z Prahy 9-Miškovic (Příspěvek k diskusi o smysluplnosti zkoumání „dalších“ únětických hrobů). In: P. Čech – M. Dobeš (eds.), Sborník Miroslavu Buchvaldkovi, Most, 71–76.
- Ernée, M. 2005: Využití fosfátové půdní analýzy při interpretaci kulturního souvrství a zahlobených objektů z mladší a pozdní doby bronzové v Praze 10-Záběhlicích, Archeologické rozhledy 57, 303–330.
- Ernée, M. 2008: Pravěké kulturní souvrství jako archeologický pramen, Památky archeologické – Supplementum 20.
- Ernée, M. – Majer, A. 2009: Uniformita, či rozmanitost pohřebního ritu? Interpretace výsledků fosfátové půdní analýzy na pohřebišti únětické kultury v Praze 9-Miškovicích, Archeologické rozhledy 61, 493–508.
- Ernée, M. – Smejtek, L. 1997: Kadluby na slévání bronzových předmětů, nalezené ve Zvoleněvsi II: několik poznámek po 112 letech, Archeologie ve středních Čechách 1, 183–203.
- Ernée, M. – Smejtek, L. 2004: Dvě sídlištní jámy mohylové kultury střední doby bronzové v Praze 9-Miškovicích, Archeologie ve středních Čechách 8, 261–285.
- Ernée, M. – Smejtek, L. 2010: Mladobronzový depot z Pyšel (?), okr. Benešov, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 23, 111–123.
- Ernée, M. – Müller, J. – Rassmann, K. v tisku: Ausgrabung des frühbronzezeitlichen Gräberfeldes der Aunjetitzer Kultur von Prag-Miškovice. Überblick über die Auswertung und die ersten Ergebnisse der naturwissenschaftlichen Untersuchungen – 14C-Daten und chemische Analysen der Metallfunde, Germania 87 (2009).
- Essen, R. 1985: Die Nadeln in Polen II (Mittlere Bronzezeit). Prähistorische Bronzefunde XIII, 9. München.
- Felcman, J. 1893–95: Hroby se skrčenými kostrami u Neprobilic, Památky archeologické 16, 439–444.
- Felcman, J. 1896–97: Hroby se skrčenými kostrami u Neprobilic, Památky archeologické 17, 195–199.
- Felcman, J. 1902: Nález obrnický, Památky archeologické 19, 21–28.
- Filip, J. 1936–37: Popelnicová pole a počátky železné doby v Čechách. Praha.
- Filip, J. 1936–38: Lužická kultura v Československu, Památky archeologické 41, 14–51.
- Fridrich, J. – Fridrichová, I. – Zikmundová, E. 1997: Osteologický materiál z knovízských sídlištních jam v Praze-Stodůlkách, Archaeologica Pragensia 13, 39–48.
- Fridrichová, M. 1969: Závěrečná fáze štitarského stupně, Archeologické rozhledy 21, 355–379.
- Fridrichová, M. 1981: Praha 5-Stodůlky, Pražský sborník historický 13, 183–184.
- Fridrichová, M. – Fridrich, J. – Havel, J. – Kovářík, J. 1995: Praha v pravěku. Praha.

- Friedrich, F. C. 1936–38: Knovízská kulturní jáma v Praze VIII-Troji, *Památky archeologické* 41, 126–127.
- Friedrich, F. C. 1956: Nálezy knovízské kultury v Zadní a Hlásné Třebáni (okr. Beroun), *Památky archeologické* 47, 31–41.
- Fröhlich, J. – Chvojka, O. – Jiřík, J. 2004: Sídliště z mladší a pozdní doby bronzové v Čížové u Písku. In: *Popelnicová pole a doba halštatská, Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum* 1, 127–165.
- Furmánek, V. 1970: Lužické žárové pohřebiště v Beluši, *Slovenská archeológia* 18, 433–448.
- Furmánek, V. 1973: Bronzová industrie středodunajské mohylové kultury na Moravě, *Slovenská archeológia* 21, 25–145.
- Furmánek, V. 1977: *Pilinyer Kultur*, *Slovenská archeológia* 25, 251–370.
- Furmánek, V. – Mitáš, V. 2010: Pohřební ritus západní enklávy jihovýchodních popelnicových polí. Analýza pohřebiště v Radzovicích (Slovensko), *Památky archeologické* 101, 39–110.
- Gedl, M. 2002: Die Halsringe und Halskragen in Polen I (Frühe bis jüngere Bronzezeit), *Prähistorische Bronzefunde* XI, 6, Stuttgart.
- Geobotanická mapa ČSSR, list M-33-XV (Praha), 1 : 200 000, Praha 1969.
- Glob, P. V. 1965: Lidé z bažin. Lidé doby železné uchovaní po dva tisíce let. Praha.
- Hájek, L. 1968: Kultura zvoncovitých pohárů v Čechách. *Archeologické studijní materiály* 5. Praha.
- Harding, A. F. 1984: Radiocarbon Calibration and the Chronology of the European Bronze Age, *Archeologické rozhledy* 32, 178–186.
- Harding, A. F. 2000: *European societies in the Bronze Age*. Cambridge.
- Harding, A. – Šumberová, R. – Knüsel, Ch. – Outram, A. 2007: *Velim. Violence and Death in Bronze Age Bohemia*. Prague.
- Hardmeyer, B. 1992: Die Schnurkeramik in der Ostschweiz, *Praehistorica* 19, 179–186.
- Hartl, J. 1971–1972: Eponyme Fundstelle Knovíz. *Fontes Archaeologici Pragenses* 15. Pragae.
- Hásek, I. 1959: Starounětické pohřebiště v Dolních Počernicích u Prahy. *Fontes Archaeologici Pragenses* 2. Pragae.
- Hnízdová, I. 1955: Únětické sídliště a pohřebiště v Březně u Loun, *Archeologické rozhledy* 7, 294–308, 322–328.
- Holodňák, P. – Rulf, J. – Salač, V. 2000: Některé otázky keramických struktur na lokalitě Soběsuky. In: I. Pavlů (ed.), *In Memoriam Jan Rulf, Památky archeologické – Supplementum* 13, 96–109.
- Horálková-Enderová, P. – Štřof, A. 2000: Pohřebiště a sídliště kultury únětické ze Slavkova u Brna, okr. Vyškov, *Pravěk – Supplementum* 6, 9–91.
- Horst, F. 1985: Zedau. Eine jungbronzezeitliche und eisenzeitliche Siedlung in der Altmark. Berlin.
- Hydrologické poměry ČSSR, díl I. Praha 1965.
- Hrala, J. 1971: Komentář k Chocholově studii o sídlištních pohřbech knovízské kultury, *Památky archeologické* 62, 358–360.
- Hrala, J. 1973: Knovízská kultura ve středních Čechách. *Archeologické studijní materiály* 11. Praha.
- Hrala, J. 1983: Eneolitické, knovízské a laténské nálezy z Prahy 10, *Archaeologica Pragensia* 4, 169–175.
- Hrala, J. 2000a: Profil knovízskou žárovou nekropolí u Obor, *Archeologické rozhledy* 52, 623–631.
- Hrala, J. 2000b: Dušníky a „dušníky“. In: P. Čech – M. Dobeš (eds.), *Sborník Miroslavu Buchvaldkovi*, Most, 93–95.
- Hralová, J. 1981: Hromadný nález bronzů z Libkovic p. Řípem, *Praehistorica* 8, *Varia Archaeologica* 2, 119–121.
- Hralová, J. – Kaván, J. 1970: Lužické pohřebiště v Podolí-Kruzích, *Sborník Severočeského muzea – Historia* 6, 167–209.
- Hrubý, V. 1957: Slovanské kostěné předměty a jejich výroba na Moravě, *Památky archeologické* 48, 118–217.
- Hrubý, P. – Chvojka, O. 2002: Výšinné lokality mladší a pozdní doby bronzové v jižních Čechách, *Archeologické rozhledy* 54, 582–624.
- Hůrková, J. – Tetour, M. 2004: Rovinná sídliště milavečské kultury v západních Čechách – II. část, *Sborník Západočeského muzea v Plzni, řada Historie* 17, 82–116.
- Chleborád, M. 1936–38: Nové mohyly na Moravě, *Památky archeologické* 41, 1–14.
- Chochol, J. 1971: Antropologická problematika kostrových hrobů knovízské kultury v Čechách, *Památky archeologické* 62, 324–358, 360–361, 363.
- Chochol, J. 1979: Kosterné nálezy ze sídlištních jam knovízské kultury v severozápadních Čechách, *Památky archeologické* 70, 21–41.
- Chvojka, O. 1999: Užití grafitu v jihočeské knovízské kultuře, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 12, 7–17.
- Chvojka, O. 2001: Mittleres und unteres Flussgebiet der Otava. Jung- und Spätbronzezeit in Südböhmen. *Fontes Archaeologici Pragenses* 23. Praha.
- Chvojka, O. 2009: Jižní Čechy v mladší a pozdní době bronzové. *Dissertationes archaeologicae Brunenses/Pragensesque* 6. Brno.

- Chvojka, O. – Michálek, J. 2003: Sídliště ze střední doby bronzové u Radčic–Vodňan, okres Strakonice, Památky archeologické 94, 83–160.
- Chvojka, O. – Havlice, J. 2009: Měděná žebra starší doby bronzové v jižních Čechách. Nové depoty z Přidolí, Purkarce a Chvalšín, Památky archeologické 100, 49–90.
- Chvojka, O. – Šálková, T. – Beneš, J. – Kovačiková, L. – Novák, J. 2009: Březnice – první ploché pohřebiště mladší doby bronzové na Bechyňsku, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 22, 61–97.
- Chytráček, M. 1992: Doklady metalurgie v pozdní době bronzové na Černém vrchu u Svržna (okr. Domažlice) a otázka možného využívání místních zdrojů nerostných surovin, Sborník Západočeského muzea v Plzni, řada Historie 7, 59–73.
- Jíra, J. A. 1923: Nová pohřebiště předúnětického typu v Bubenči, Obzor praehistorický 2, 9–30, 81–103.
- Jíra, J. A. 1924: Nová pohřebiště předúnětického typu v Bubenči, Obzor praehistorický 3, 1–21.
- Jiráň, L. 2001: Symbol und Schema – bildliche Bestimmungsmittel in der jüngeren Vorgeschichte. In: B. Gediga – A. Mierzwiński – W. Piotrowski (eds.), Sztuka epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie Środkowej, Wrocław – Biskupin, 43–58.
- Jiráň, L. 2002a: Die Messer in Böhmen. Prähistorische Bronzefunde VII, 5. Stuttgart.
- Jiráň, L. 2002b: Knovízská kultura – další příklad kultury s chybějící komponentou v Čechách. In: E. Neustupný (ed.), Archeologie nenalézaného, Plzeň, 52–62.
- Jiráň, L. (ed.) 2008: Archeologie pravěkých Čech 5. Doba bronzová. Praha.
- Jiráň, L. – Rulf, J. – Valentová, J. 1987: Pohled do pravěkého a slovanského osídlení jihovýchodního Kolínska, Památky archeologické 78, 67–133.
- Jirásek, P. 2009: Mlýny na Únětickém potoce. Tuchoměřice.
- Jockenhövel, A. 1986: Struktur und Organisation der Metallverarbeitung in urnenfelderzeitlichen Siedlungen Süddeutschlands, Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte Potsdam 20, 213–234.
- Juřina, P. – Smejtek, L. – Stolz, D. 2003: Sídliště z časného eneolitu a doby bronzové v Praze na Smíchově, Archeologie ve středních Čechách 7, 111–141.
- Justová, J. 1965: Knovízská dílna na výrobu parohových předmětů v Pečkách (o. Nymburk), Archeologické rozhledy 17, 790–795, 801–809.
- Justová, J. 1968: Nálezové zprávy Archeologického ústavu ČSAV 1955–1964. Archeologické studijní materiály 6. Praha.
- Kandert, J. 1982: Poznámky k využití etnografických údajů v případě výkladu knovízských „hrobů“, Archeologické rozhledy 34, 190–200.
- Kaván, J. 1980: Technologie zpracování parohové a kostěné suroviny, Archeologické rozhledy 32, 280–305.
- Kazdová, E. 1998: Poznámky k intruzím keramiky v neolitických sídlištních objektech. In: Otázky neolitu a eneolitu našich zemí, Turnov – Hradec Králové, 60–70.
- Kibbert, K. 1984: Die Äxte und Beile im mittleren Westdeutschland. Prähistorische Bronzefunde IX, 13. München.
- Kitchen, K. A. 1996: The Historical Chronology of Ancient Egypt. A Current Assessment. In: K. Randsborg (ed.), Absolute Chronology. Archaeological Europe 2500–500 BC. Acta Archaeologica 67, Supplementa I, København, 1–13.
- Klápště, J. – Kyncl, J. – Kyncl, T. 2000: Dendrochronologie mostecké studny 1/80 a předpoklady objektivní archeologické datace, Archeologické rozhledy 52, 679–687.
- Knor, A. 1946: Nálezy při stavbě plynovodu Most – Praha, Obzor prehistorický 13, 63–65.
- Knor, A. 1955: Druhé únětické pohřebiště v Brodcích nad Jizerou, Archeologické rozhledy 7, 582–588, 605–607.
- Knor, A.: Volutové sídliště, bylanské pohřebiště, pohřebiště z doby stěhování národů s křesťanskou svatyní a hradištní kostrové pohřebiště z Kněžívky u Prahy (nepublikovaný rukopis z r. 1968). Archiv NZ ArÚ Praha, čj. 1379/79.
- Kossack, G. 1954: Studien zum Symbolgut der Urnenfelder- und Hallstattzeit Mitteleuropas. Berlin.
- Kostka, M. – Smejtek, L. 2002: Tři dětské hroby z doby bronzové v Praze-Ďáblicích, Archaeologica Pragensia 16, 23–36.
- Koutecký, D. 1963: Jáma štítarského typu v Ervěnicích, Sborník Národního Muzea v Praze 17, Řada A – Historie, 119–128.
- Koutecký, D. 1967: Nové nálezy ze severozápadních Čech, Archeologické rozhledy 19, 30–34, 37–38.
- Koutecký, D. 1983: Bylanské pohřebiště v Tuchoměřicích, okr. Praha-západ, Archeologické rozhledy 35, 241–252, 359.
- Koutecký, D. 2003: Bylany u Českého Brodu. Eponymní lokalita bylanské kultury. Fontes Archaeologici Pragenses 29. Pragae.
- Koutecký, D. – Bouzek, J. 1967: Štítarské pohřebiště ve Staňkovicích u Žatce, Památky archeologické 58, 37–80.
- Kovářík, J. 1979: Hromadný nález knovízské keramiky v Praze 4-Modřanech, Archeologické rozhledy 31, 481–490, 601.

- Krause, R. 1996: Zur Chronologie der Frühen und Mittleren Bronzezeit Süddeutschlands, der Schweiz und Österreichs. In: K. Randsborg (ed.), *Absolute Chronology. Archaeological Europe 2500–500 BC. Acta Archaeologica 67, Supplementa I*, København, 73–86.
- Krause, R. 1997: Frühbronzezeitliche Großbauten aus Bopfingen (Ostalbkreis, Baden-Württemberg). Ein Beitrag zu Hausbau und Siedlungweise der Bronzezeit. In: J. J. Assendorp (ed.), *Forschungen zur bronzezeitliche Besiedlung in Nord- und Mitteleuropa, Espelkamp*, 149–168.
- Křišťuf, P. – Rytíř, L. 2009: Radiokarbonová data z mohylového pohřebiště „Na hrúbatech“, k.ú. Dobešice (okr. Písek), *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 22, 49–60.
- Kruťová, M. 2002: Kulturní vrstva a stopy nenalézané minulosti. In: E. Neustupný (ed.), *Archeologie nenalézaného, Plzeň – Praha*, 108–118.
- Kruťová, M. 2003: Transformační procesy a problém intruzí v archeologii. In: L. Šmejda – P. Vařeka (eds.), *Sedmdesát neustupných let, Sborník k životnímu jubileu prof. Evžena Neustupného, Plzeň*, 219–256.
- Kubach, W. 1977: Die Nadeln in Hessen und Rheinhessen. *Prähistorische Bronzefunde XIII, 3*. München.
- Kuna, M. 1987: Local pottery of Anuradhapura: A way to its classification and chronology, *Památky archeologické* 78, 5–66.
- Kuna, M. 1997: Geografický informační systém a výzkum pravěké sídelní struktury. In: J. Macháček (ed.), *Počítačová podpora v archeologii*, Brno, 173–194.
- Kuna, M. 2002: Intruze jako doklad „nenalezených“ fází pravěkého osídlení. In: E. Neustupný (ed.), *Archeologie nenalézaného, Plzeň – Praha*, 119–132.
- Květina, P. 2002: Příspěvek k otázce formativních procesů archeologického materiálu. In: I. Pavlů (ed.), *Bylany Varia 2, Praha*, 21–38.
- Kytlicová, O. 1956a: Pohřebiště kultury zvoncovitých pohárů v Kněževsi, *Archeologické rozhledy* 8, 328–336, 347–349, 353–356.
- Kytlicová, O. 1956b: Neolitické a mohylové sídliště v Kněževsi, *Archeologické rozhledy* 8, 777–782, 808.
- Kytlicová, O. 1957: Hrob se šňůrovou keramikou z Kněževse, *Archeologické rozhledy* 9, 571–573.
- Kytlicová, O. 1961: Význam dláték v hromadných nálezech bronzů, *Památky archeologické* 52, 237–244.
- Kytlicová, O. 1963: České hromadné nálezy bronzů z období knovízské kultury I–III. Nepublikovaná kandidátská disertace. AÚ ČSAV Praha.
- Kytlicová, O. 1964: K časovému zařazení depotů horizontu Plzeň–Jíkalka, *Archeologické rozhledy* 16, 516–556, 562–563.
- Kytlicová, O. 1966: Nécropole à Kněževs près de Prague (Bohême). In: J. Filip (ed.), *Investigations archéologiques en Tchécoslovaquie, Prague*, 106–107.
- Kytlicová, O. 1988: K sociální struktuře kultury popelnicových polí, *Památky archeologické* 79, 342–389.
- Kytlicová, O. 2007: Jungbronzezeitliche Hortfunde in Böhmen. *Prähistorische Bronzefunde XX, 12*. Stuttgart.
- Kytlicová, O. – Vokolek, V. – Bouzek, J. 1964: Zur urnenfelderzeitlichen Chronologie Böhmens, *Práce Muzea v Hradci Králové* 7, Serie B, 143–180.
- Lawn, B. 1975: University of Pennsylvania radiocarbon dates XVIII, *Radiocarbon* 17, 196–215.
- Lehrberger, G. – Fridrich, J. – Gebhard, R. – Hrala, J. (eds.) 1997: Das prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren, *Památky archeologické – Supplementum* 7.
- Lewczuk, J. 2006: Osada kultury lużyckiej z III okresu epoki brązu na stanowisku 3 w Ciepiewie, pow. Nowa Sól, woj. lubuskie. In: W. Blajer (ed.), *Z badań nad osadnictwem epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie Środkowej, Kraków*, 113–126.
- Linick, T. W. 1977: La Jolla natural radiocarbon measurements VII, *Radiocarbon* 19, 19–48.
- Lorencová, A. – Beneš, J. – Podborský, V. 1987: Těšetice-Kyjovice 3. Únětické pohřebiště v Těšeticích-Vinohradech. Brno.
- Manning, S. W. 1996: Dating the Aegean Bronze Age: without, with, and beyond, *Radiocarbon*. In: K. Randsborg (ed.) 1996, *Absolute Chronology. Archaeological Europe 2500–500 BC. Acta Archaeologica 67, Supplementa I*, København, 15–37.
- Mareš, J. J. – Waldhauser, J. 2003: O možné souvislosti přeslenu s rozdělováním ohně v evropském pravěku, *Rekonstrukce a experiment v archeologii* 4, 122–126.
- Matiegka, J. 1893–95: Lidožroutství v předhistorické osadě u Knovíze a v předhistorické době vůbec, *Památky archeologické* 16, 285–292, 385–390, 495–500.
- Matiegka, J. 1896–97: Naleziště u Brozánků pod Mělníkem, *Památky archeologické* 17, 565–574, tab. LXXIV–LXXVI.
- Matoušek, V. 1982: Pohřební ritus rané únětické kultury v Čechách, *Præhistorica* 10, *Varia Archaeologica* 3, 33–51.
- Meyer, M. 1997: Bronzezeitlicher Hausbau in Hessen. In: J. J. Assendorp (ed.), *Forschungen zur bronzezeitliche Besiedlung in Nord- und Mitteleuropa, Espelkamp*, 114–127.

- Motyková, K. 1973: Sídliště lidu popelnicových polí u Sobčic, *Památky archeologické* 64, 235–271.
- Motyková, K. 2003: Pozoruhodné archeologické nálezy objevené na staveništi reálky v Nymburce. In: *Gymnázium v Nymburce 1903–2003*, Nymburk, 39–48.
- Motyková, K. 2005: Příspěvek k osídlení ve střední a mladší době bronzové na katastru Nymburka, *Archeologie ve středních Čechách* 9, 227–242.
- Motyková, K. 2007: Ariánský kostelík v Kněžívce nestál, *Archeologie ve středních Čechách* 11, 467–476.
- Moucha, V. 1954: Rozbor únětického pohřebiště v Polepech u Kolína, *Archeologické rozhledy* 6, 502–503, 523–536.
- Moucha, V. 1959: K nejstarší únětické keramice v Čechách, *Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica* 3, 87–95.
- Moucha, V. 1960: Příspěvek k poznání starší doby bronzové v Čechách, *Referáty o pracovních výsledcích československých archeologů za rok 1959*, Liblice, 30–47.
- Moucha, V. 1961: Nálezy únětické kultury na Lovosicku. *Fontes Archaeologici Pragenses* 4. Pragae.
- Moucha, V. 1963: Die Periodisierung der Úněticer Kultur in Böhmen. In: *Sborník Československé společnosti archeologické* 3, Brno, 9–60.
- Moucha, V. 1971: Knovízský žárový hrob z Radotína, okr. Praha-západ, *Archeologické rozhledy* 23, 742–743, 760.
- Moucha, V. 2002: Zdobená tkalcovská závaží z mladší doby bronzové, *Sborník Západočeského muzea v Plzni, řada Historie* 16, 132–136.
- Moucha, V. – Pleslová-Štiková, E. 1987: Silnice Praha – Slaný v pohledu archeologů. Kladno.
- Moucha, V. – Trnka, V. 1959: Středobronzový sídlištní objekt z Tuchlovic, *Archeologické rozhledy* 11, 617–637, 666.
- Müller, J. et al. 1999: Radiokarbonchronologie – Keramiktechnologie – Osteologie – Anthropologie – Raumanalysen. Beiträge zum Neolithikum und zur Frühbronzezeit im Mittelbe-Saale-Gebiet, Teil 1, Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 80, 25–216.
- Müller-Karpe, H. 1959: Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen. Berlin.
- Nekvasil, J. 1960: Žárový hrob mohylové kultury v Moravičanech, *Archeologické rozhledy* 12, 749–752.
- Nestor, I. 1938: Die verzierten Stretäxe mit Nackenscheibe aus Westrumänien, *Marburger Studien*, 178–192.
- Neudert, Ch. 2004: Zur chronologischen Ansprache urnenfelderzeitlicher Grab- und Siedlungskeramik in Niederbayern und der südlichen Oberpfalz – Forschungsstand und Perspektiven. In: *Popelnicová pole a doba halštatská. Příspěvky z VIII. konference, České Budějovice 22.–24. 9. 2004. Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum* 1, 365–388.
- Neustupný, E. 1968: Absolute Chronology of the Neolithic and Aeneolithic Periods in Central and South-Eastern Europe I, *Slovenská archeológia* 16, 19–60.
- Neustupný, E. 1969: Absolute Chronology of the Neolithic and Aeneolithic Periods in Central and South-Eastern Europe II, *Archeologické rozhledy* 21, 783–810.
- Neustupný, E. 1976: Absolute Chronology of the Bronze Age in Central Europe, *Istraživanja Novi Sad* 5, 111–116.
- Neustupný, E. (ed.) 2008: *Archeologie pravěkých Čech 4. Eneolit*. Praha.
- Neustupný, E. F. – Veselý, K. 1977: Most Radiocarbon dates I, *Radiocarbon* 19, 183–187.
- Novotná, M. 1980: Die Nadeln in der Slowakei. *Prähistorische Bronzefunde* XIII, 6. München.
- Ondráček, J. – Šebela, L. 1985: Pohřebiště nitranské skupiny v Holešově, *Studie Muzea Kroměřížska* 85, 2–130.
- Ondráček, J. 1962: Únětické pohřebiště u Rebešovic na Moravě. In: *Sborník Československé společnosti archeologické* 2, Brno, 5–100.
- Ondráček, J. 1967: Moravská protoúnětická kultura, *Slovenská archeológia* 15, 389–446.
- Ožďáni, O. 1977: Amfora podolskej kultúry s kovovou výzdobou z Brhloviec, *Slovenská archeológia* 25, 463–472.
- Palátová, H. – Salaš, M. 2001: Keramické depoty doby bronzové na Moravě. In: V. Podborský (ed.), *50 let archeologických výzkumů Masarykovy univerzity na Znojemsku*, Brno, 279–294.
- Palátová, H. – Salaš, M. 2002: Depoty keramických nádob doby bronzové na Moravě a v sousedních oblastech. *Pravěk – Supplementum* 9. Brno.
- Pare, C. F. E. 1996: Chronology in Central Europe at the End of the Bronze Age. In: K. Randsborg (ed.), *Absolute Chronology. Archaeological Europe 2500–500 BC. Acta Archaeologica* 67, Supplementa I, København, 99–120.
- Pare, C. F. E. 1999: Beiträge zum Übergang von der Bronze- zur Eisenzeit I: Grundzüge der Chronologie im östlichen Mitteleuropa, 11.–8. Jh. v. Chr., *Jahresbericht des Römisch-Germanischen Zentralmuseums* 45, 1998, 293–433.
- Paulík, J. 1962: Das Velatice-Baierdorfer Hügelgrab in Očkov, *Slovenská archeológia* 10, 5–96.
- Paulík, J. 1993: *Bronzom kované dejiny*. Bratislava.
- Paulů, I. (ed.) 2007: *Archeologie pravěkých Čech 3. Neolit*. Praha.

- Peške, L. 1988: Knovízský osteologický materiál. In: I. Pleinerová – J. Hrala, Březno. Osada lidu knovízské kultury v severozápadních Čechách, Ústí nad Labem, 59–65.
- Píč, J. L. 1893–95a: Pohřebiště se skrčenými kostrami u Malých Čičovic, Památky archeologické 16, 342–355, tab. XIX–XXI.
- Píč, J. L. 1893–95b: Žárové hroby u Vel. Čičovic, Památky archeologické 16, 417–424, tab. XXIV.
- Píč, J. L. 1893–95c: Žárové hroby na Letné u Prahy, Památky archeologické 16, 424–425.
- Píč, J. L. 1896–97a: Popelovité jámy v Radimi, Památky archeologické 17, 181–186, tab. XXI–XXIV.
- Píč, J. L. 1896–97b: Popelovité jámy v Voděrad, Památky archeologické 17, 186–188, tab. XXV.
- Píč, J. L. 1899: Starožitnosti země České I. Čechy předhistorické 1. Praha.
- Píč, J. L. 1905: Starožitnosti země České II. Čechy na úsvitě dějin 3. Praha.
- Pleiner, R. – Rybová, A. (eds.) 1978: Pravěké dějiny Čech. Praha.
- Pleinerová, I. 1956: Příspěvek k poznání mladší knovízské keramiky, Památky archeologické 47, 245–261.
- Pleinerová, I. 1959a: Otázka skupinových pohřebišť v únětické kultuře, Archeologické rozhledy 11, 379–408.
- Pleinerová, I. 1959b: O vztahu hrobové a sídlištní keramiky v únětické kultuře, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica 3, 97–104.
- Pleinerová, I. 1960a: Únětické pohřby v rakvích, Archeologické rozhledy 12, 13–27, 49–50.
- Pleinerová, I. 1960b: Únětické pohřebiště a osada v Blšanech u Loun, Památky archeologické 51, 488–526.
- Pleinerová, I. 1966: Únětická kultura v oblasti Krušných hor a jejím sousedství I, Památky archeologické 57, 339–458.
- Pleinerová, I. 1967: Únětická kultura v oblasti Krušných hor a jejím sousedství II, Památky archeologické 58, 1–36.
- Pleinerová, I. 1980: Kultovní objekty z pozdní doby kamenné v Březně u Loun, Památky archeologické 71, 10–60.
- Pleinerová, I. 1990: Dva eneolitické dlouhé domy z Března, Památky archeologické 81, 255–284.
- Pleinerová, I. 2002: Dlouhé domy únětické kultury v severozápadních Čechách. In: P. Čech – Z. Smrž (eds.), Sborník Drahomíru Kouteckému, Most, 163–166.
- Pleinerová, I. – Hrala, J. 1988: Březno. Osada lidu knovízské kultury v severozápadních Čechách. Ústí nad Labem.
- Plesl, E. 1954: K osídlení severozápadních Čech ve střední době bronzové, Památky archeologické 45, 225–240.
- Plesl, E. 1961: Lužická kultura v severozápadních Čechách. Monumenta Archaeologica 8. Praha.
- Plesl, E. 1965: Otázky středobronzového osídlení v severozápadních Čechách, Památky archeologické 56, 457–512.
- Podborský, V. 1970: Jihomoravská halštatská sídliště – I, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university E 15, 7–102.
- Podborský, V. 1972: Jihomoravská halštatská sídliště – II, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university E 17, 5–54.
- Podborský, V. a kol. 1993: Pravěké dějiny Moravy. Brno.
- Podborský, V. 1999: Pravěká sociokultovní architektura v dějinách lidstva. In: V. Podborský a kol., Pravěká sociokultovní architektura na Moravě, Brno, 261–291.
- Podborský, V. 2006: Náboženství pravěkých Evropanů. Brno.
- Probst, E. 1999: Deutschland in der Bronzezeit. Bauern, Bronzegegesser und Burgherren zwischen Nordsee und Alpen. München.
- Prostředník, J. 2009: Záchranný výzkum sídliště lidu popelnicových polí v Přepěřích u Turnova, Archeologie ve středních Čechách 13, 817–836.
- Průchová, E. – Chroustovský, L. 2009: Vícečetný pohřeb ze starší doby bronzové z Velkých Přílep. Příspěvek ke studiu tafonomie, vzniku a účelu pohřebního komplexu, Archeologické rozhledy 61, 77–100.
- Půdní mapa ČR, list 12-23 (Kladno), 1 : 50 000, ÚÚG Praha 1990.
- Pulak, C. 2000: The balance weights from the Late Bronze Age shipwreck at Uluburun. In: C. F. E. Pare (ed.), Metals Make The World Go Round. The Supply and Circulation of Metals in Bronze Age Europe, Oxford, 247–266.
- Rassmann, K. 1996: Zum Forschungsstand der absoluten Chronologie der frühen Bronzezeit in Mitteleuropa auf der Grundlage von Radiokarbonaten. In: K. Randsborg (ed.), Absolute Chronology. Archaeological Europe 2500–500 BC. Acta Archaeologica 67, Supplementa I, København, 199–209.
- Rataj, J. 1954: Únětické vyzděné hrobky v Brodčích nad Jizerou, Památky archeologické 45, 305–319.
- Reinecke, P. 1900: Zur Chronologie der jüngeren Bronzezeit und der älteren Abschnitte der Hallstattzeit in Süd- und Norddeutschland, Correspondenzblatt der deutschen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte 31, 25–29.
- Reinecke, P. 1924: Zur chronologischen Gliederung der süddeutschen Bronzezeit, Germania 8, 43–44.
- Richter, I. 1970: Der Arm- und Beinschmuck der Bronze- und Urnenfelderzeit in Hessen und Rheinhessen. Prähistorische Bronzefunde X, 1. München.

- Roymans, N. – Fokkens, H. 1995: Bronzezeitliche und früheisenzeitliche Siedlungen in der Niederlanden. Eine Übersicht. In: Beiträge zur Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen, Bonn, 91–108.
- Ruckdeschel, W. 1978: Die frühbronzezeitlichen Gräber Südbayerns, *Antiquitas* 11, Bonn.
- Ruiz-Gálvez, M. 2000: Weight systems and exchange networks in Bronze Age Europe. In: C. F. E. Pare (ed.), *Metals Make The World Go Round. The Supply and Circulation of Metals in Bronze Age Europe*, Oxford, 267–279.
- Rulf, J. 1979: Sídliště kultury s lineární keramikou a kultovní (?) objekt v Kněžívce, obec Tuchoměřice, okres Praha-západ, *Archeologické rozhledy* 31, 370–384, 469–471.
- Rulf, J. 1996: Problematika pohřbů na sídlištích v českomoravském pravěku, *Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV* 32, 115–124.
- Rulf, J. 1997: Intruze keramiky. Příspěvek ke kritice pramenů, *Archeologické rozhledy* 49, 439–461.
- Rychner, V. – Böhringer, S. – Gassmann, P. 1996: Dendrochronologie et typologie du Bronze final dans la région de Neuchâtel: un résumé. In: K. Randsborg (ed.), *Absolute Chronology. Archaeological Europe 2500–500 BC. Acta Archaeologica* 67, Supplementa I, København, 307–314.
- Rýzner, Č. 1878–81: Řadové hroby blíž Únětic, *Památky archeologické* 11, 289–308, 353–368, tab. XIII–XIV, XV–XVI.
- Řídký, J. – Smejtek, L. 2007: Neolitické objekty z výzkumu u Kněžívky (okr. Praha-západ) v roce 1998, *Archeologie ve středních Čechách* 11, 21–69.
- Říhovský, J. 1956: K datování anténového meče s jazykovitou rukojetí, *Památky archeologické* 47, 262–286.
- Říhovský, J. 1958: Žárový hrob z Velatic I a jeho postavení ve vývoji velatické kultury, *Památky archeologické* 49, 67–118.
- Říhovský, J. 1963: K poznání starší fáze kultury středodunajských popelnicových polí – velatické kultury, *Sborník Československé společnosti archeologické* 3, 61–115.
- Říhovský, J. 1966a: K poznání sídlištních forem v kultuře středodunajských popelnicových polí, *Časopis Moravského muzea*, 51, 61–98.
- Říhovský, J. 1966b: Počátky mladší (podolské) fáze středodunajského okruhu kultury popelnicových polí, *Památky archeologické* 57, 459–534.
- Říhovský, J. 1978: K moravsko-slovenským kulturním vztahům v mladší době bronzové, *Archeologické rozhledy* 30, 481–486.
- Říhovský, J. 1979: Die Nadeln in Mähren und im Ostalpengebiet (von der mittleren Bronze- bis zur älteren Eisenzeit). *Prähistorische Bronzefunde* XIII, 5. München.
- Říhovský, J. 1982a: Hospodářský a společenský život velatické osady v Lovčičkách, *Památky archeologické* 73, 5–56.
- Říhovský, J. 1982b: Základy středodunajských popelnicových polí na Moravě. Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brně 10/1. Praha.
- Říhovský, J. 1983: Die Nadeln in Westungarn I. *Prähistorische Bronzefunde* XIII, 10. München.
- Říhovský, J. 1992: Die Äxte, Beile, Meißel und Hämmer in Mähren. *Prähistorische Bronzefunde* IX, 17. Stuttgart.
- Říhovský, J. 1996: Die Lanzen- und Pfeilspitzen in Mähren. *Prähistorische Bronzefunde* V, 2. Stuttgart.
- Salaš, M. 1990: Únětická sídlištní jáma s lidskými kosterními pozůstatky na Cezavách u Blučiny, *Památky archeologické* 81, 275–307.
- Salaš, M. 2005: Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku. Brno.
- Salaš, M. – Šabatová, K. (eds.) 2007: Doba popelnicových polí a doba halštatská. Příspěvky z IX. konference, Bučovice 3.–6. 10. 2006. Brno.
- Sekce 107 I. vojenského (josefského) mapování (Čechy, 1764–1768), Laboratoř geoinformatiky, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem.
- Schauer, P. 1985: Goldene Kultdenkmäler der Bronzezeit. Mainz.
- Schauer, P. 1995: Stand und Aufgaben der Urnenfelderforschung in Süddeutschland. In: Beiträge zur Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen, Bonn, 121–199.
- Schefzik, M. 2006: Frühbronzezeitliche Gebäudeformen in Süddeutschland. Mit einer Gegenüberstellung des Formenbestandes der östlich angrenzenden Kulturlandschaften. In: W. Blajer (ed.), *Z badań nad osadnictwem epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie Środkowej*, Kraków, 139–158.
- Schmidt, V. 1893–95a: Hroby se skrčenými kostrami u Holubic, *Památky archeologické* 16, 113–138, tab. IX–X.
- Schmidt, V. 1893–95b: Praehistorické sídliště u Knovízce s popelovitými jamami, *Památky archeologické* 16, 243–278, tab. XII–XIV.
- Schmidt, V.: Neprozkoumaná naleziště (nepublikovaný rukopis, bez data). Archiv NZ ArÚ Praha, čj. 2956/73, 3106/83.
- Schránil, J. 1921: Studie o vzniku kultury bronzové v Čechách. Praha.

- Schránil, J. 1928: Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens. Berlin – Leipzig.
- Schwabedissen, H. 1978: Konventionelle oder kalibrierte C14-Daten?, *Archäologische Informationen* 4, 110–117.
- Sklenář, K. 1978: Okresní muzeum v Berouně. Katalog pravěké sbírky, *Zprávy Československé společnosti archeologické XX/1–2*.
- Sklenář, K. 1998: *Archeologický slovník 3. Keramika a sklo*. Praha.
- Sklenář, K. – Sklenářová, Z. – Slabina, M. 2002: *Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha.
- Sklenářová, Z. 2004: Turnov-„Maškovy zahrady“ – stavby na sídlišti lužické kultury mladší doby bronzové. In: *Popelnicová pole a doba halštatská. Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum 1, České Budějovice*, 479–502.
- Slabina, M. 1981: Dva příklady bronzem zdobených nádob ze středních Čech, *Praehistorica* 8, *Varia Archaeologica* 2, 127–133.
- Slabina, M. 1993a: Sídliště a dům kultur okruhu Hornodunajských popelnicových polí v Čechách, *Muzeum a současnost* 12, 7–38.
- Slabina, M. 1993b: Mladší a pozdní doba bronzová – knovízské sídliště. In: K. Sklenář – M. Lutovský a kol., *Vepřek. Archeologický výzkum na Kralupsku*, 32–47. Kralupy nad Vltavou.
- Sláma, J. 1977: *Mittelböhmen im frühen Mittelalter*. Praehistorica 5. Praha.
- Smejtek, L. 1987: Voltýřov, o. Klučenice, okr. Příbram, *Výzkumy v Čechách 1984–85*, 227–228.
- Smejtek, L. 1989: Hříměždice, okr. Příbram, *Výzkumy v Čechách 1986–87*, 59–61.
- Smejtek, L. 1998: Nálezy surového grafitu při výzkumu mladobronzového osídlení mikroregionu Hříměždického potoka na Příbramsku v letech 1987–90, *Archeologie ve středních Čechách* 2, 103–108.
- Smejtek, L. 1999: Kněževs a Kněžívka (okr. Praha-západ) – záchranné výzkumy polykulturních lokalit, *Zprávy České společnosti archeologické – Supplément* 38, 4–5.
- Smejtek, L. 2000: K funkci velkých zásobnic ze sklonku doby bronzové. In: P. Čech – M. Dobeš (eds.), *Sborník Miroslavu Buchvaldkovi*, Most, 233–237.
- Smejtek, L. 2001a: Únětické pohřebiště a sídliště v Kněževsi u Prahy, *Archeologie ve středních Čechách* 5, 209–278.
- Smejtek, L. 2001b: Kněžívka, okr. Praha-západ, *Výzkumy v Čechách 1999*, 87–88.
- Smejtek, L. 2001c: The Bronze Age settlement at Kněževs near Prague (Central Bohemia). In: *XIVth International Congress of Prehistoric and Protohistoric Sciences, Pre-prints, Liège*, 281.
- Smejtek, L. 2002: Slévání bronzu na knovízském sídlišti v Kněževsi u Prahy, *Archeologie ve středních Čechách* 6, 229–239.
- Smejtek, L. 2003a: Radiokarbonová data z Kněževsi u Prahy. In: L. Šmejda – P. Vařeka (eds.), *Sedmdesát neustupných let, Sborník k životnímu jubileu prof. Evžena Neustupného*, Plzeň, 165–178.
- Smejtek, L. 2003b: Kněževs, okr. Praha-západ, *Výzkumy v Čechách 2001*, 101–103.
- Smejtek, L. 2005: Praha bronzová. In: M. Lutovský – L. Smejtek a kol., *Pravěká Praha*, Praha, 349–590.
- Smejtek, L. 2006a: Kostěné „kameny“ neznámé mladobronzové deskové hry, nebo „kultovní předměty“?, *Archeologie ve středních Čechách* 10, 391–415.
- Smejtek, L. 2006b: Kultovní prostor z období knovízské kultury v Kněževsi, *Studia Hercynia* 10, 95–105.
- Smejtek, L. 2007: K interpretaci knovízských plochých talířovitých misek s tordovaným okrajem. In: M. Salaš – K. Šabatová (eds.), *Doba popelnicových polí a doba halštatská. Příspěvky z IX. konference*, Bučovice 3.–6. 10. 2006, Brno, 249–263.
- Smejtek, L. – Juřina, P. – Marešová, D. 1999: Archeologické výzkumy společnosti Archaia ve středních Čechách v r. 1998, *Středočeský vlastivědný sborník, Muzeum a současnost* 17, 67–70.
- Smejtek, L. – Vařeka, P.: Keramika. In: *Struktura sídlištního areálu z mladší doby bronzové. Výzkum sídliště knovízské kultury v Praze-Hostivaři. Závěrečná zpráva projektu GAČR, reg. č. 404/01/1407*, <http://www.kar.zcu.cz/vyzkum/Hostivar2/index.htm> (cit. 18. XI. 2010).
- Smetánka, Z. 1992: *Legenda o Ostojovi*. Praha.
- Smolík, J. 1878–81: Z hrobů u Brozánků pod Mělníkem, *Památky archeologické* 11, 67–74, tab. III–IV.
- Smolík, J. 1885–86: Kadluby na slévání bronzových předmětů, nalezené ve Zvoleněvsi, *Památky archeologické* 13, 193–208, tab. VIII–IX.
- Smolík, J. 1890–92: Hroby se skrčenými kostrami ve Zvoleněvsi, *Památky archeologické* 15, 411–432, tab. XX–XXI.
- Smrž, Z. 1975: Knovízský mohylník v Levousích (Křesín, okr. Litoměřice), *Archeologické rozhledy* 27, 611–628.
- Smrž, Z. 1977: Keramický sklad knovízské kultury z Droužkovic (okr. Chomutov), *Archeologické rozhledy* 29, 137–143.
- Smrž, Z. 1981: Dva knovízské objekty z Čachovic (okr. Chomutov), *Archeologické rozhledy* 33, 372–382.
- Smrž, Z. 1998: Zur Besiedlung und natürlichen Umwelt Nordwestböhmens während der jüngeren und späten Bronzezeit. In: B. Hänsel (ed.), *Mensch und Umwelt in der Bronzezeit Europas*, Kiel, 427–439.

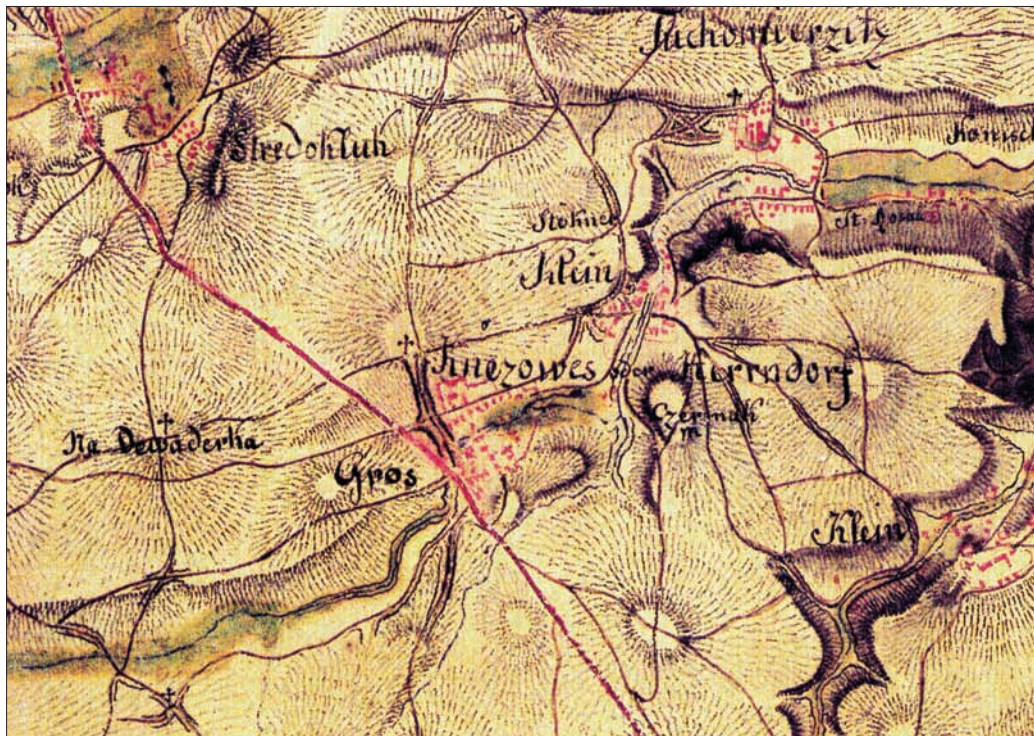
- Smrž, Z. – Mladý, F. 1979:* Výšinné sídliště knovízské kultury na vrchu Špičák u Mikulovic (okr. Chomutov), *Archeologické rozhledy* 31, 27–54, 119.
- Soudská, E. 1965:* Pozdně halštatské sídliště v Tuchoměřicích-Kněžívce, *Archeologické rozhledy* 17, 342–354.
- Soudská, E. 1966:* Obydli na pozdně halštatských sídlištích, *Památky archeologické* 57, 535–595.
- Soudská, E. 1994:* Die Anfänge der keltischen Zivilisation in Böhmen. Das Gräberfeld Manětín-Hrádek. Praha.
- Spurný, V. 1939–46:* Halštatské nálezy z Modřan, *Památky archeologické* 42, 158–162.
- Spurný, V. 1947–48:* Kostrové pohřby v knovízské kultuře, *Památky archeologické* 43, 13–20.
- Spurný, V. 1948:* Problém kostrových hrobů v knovízské kultuře. Nепublikovaná disertace. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Praha.
- Stäuble, H. 1997:* Die frühbronzezeitliche Siedlung in Zwenkau, Landkreis Leipziger Land. In: J. J. Assendorp (ed.), *Forschungen zur bronzezeitliche Besiedlung in Nord- und Mitteleuropa*, Espelkamp, 129–147.
- Stocký, A. 1926–27a:* Únětická keramika v Čechách I, *Památky archeologické* 35, 1–21.
- Stocký, A. 1926–27b:* Únětická keramika v Čechách II, *Památky archeologické* 35, 305–315.
- Stocký, A. 1928:* Čechy v době bronzové. Praha.
- Stocký, A. 1930:* Únětická pohřebiště, *Časopis Společnosti přátel starožitností českých* 38, 1–11.
- Stocký, A. 1931:* Praha pravěká II, *Zprávy památkového sboru hlav. města Prahy* 9, 1–29.
- Stocký, A. 1933:* Čechy v době bronzové. Praha.
- Stuchlík, S. 1987:* Nové výzkumy únětických pohřebišť na jižní Moravě, *Archeologické rozhledy* 39, 3–9.
- Stuchlík, S. 1988:* Bronzové sekeromlaty na Moravě, *Památky archeologické* 79, 269–328.
- Stuchlík, S. 2000:* Nadzemní kúlové stavby ze starší doby bronzové na Moravě, *Pravěk NŘ* 10, 219–250.
- Stuchlík, S. – Stuchlíková, J. 1996:* Pravěká pohřebiště v Moravské Nové Vsi-Hruškách. Studie Archeologického ústavu AV ČR v Brně 16/1. Brno.
- Stuchlík, S. – Stuchlíková, J. 1999a:* Die Erforschung des veteřover Rondells in Šumice. In: J. Batora – J. Peška (eds.), *Aktuelle Probleme der Erforschung der Frühbronzezeit in Böhmen und Mähren und in der Slowakei*, Nitra, 169–182.
- Stuchlík, S. – Stuchlíková, J. 1999b:* Šumice, okr. Znojmo. In: V. Podborský a kol., *Pravěká sociokultovní architektura na Moravě*, Brno, 95–114.
- Stuchlíková, J. 1990:* Otázky pohřebního ritu moravské veteřovské skupiny. In: *Pravěké a slovanské osídlení Moravy. Sborník k 80. narozeninám Josefa Poulíka*, Brno, 146–157.
- Studeníková, E. – Paulík, J. 1983:* Osada z doby bronzové v Pobedime. Bratislava.
- Sovětlík, I. – Dreslerová, D. – Limburský, P. – Tomášková, L. 2007:* Radiouhlík v přírodě a jeho využití pro datovací účely, *Archeologické rozhledy* 59, 80–94.
- Svoboda, B. 1965:* Čechy v době stěhování národů. *Monumenta Archaeologica* 13. Praha.
- Šabatová, K. 2004:* K závěru vývoje mohylové kultury a počátku lužických popelnicových polí na střední a severní Moravě, *Pravěk NŘ* 14, 101–122.
- Šabatová, K. 2006:* Siedlungsareal der mittleren und jüngeren Bronzezeit von Práslavice, Bez. Olomouc. In: W. Blajer (ed.), *Z badań nad osadnictwem epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie Środkowej*, Kraków, 127–137.
- Šabatová, K. – Vitula, P. 2002:* Práslavice. Díly pod dědinou, Kousky a kukličky (II). Pohřebiště a sídliště z doby bronzové (katalog). Olomouc.
- Šaldová, V. 1960:* Příspěvek k otázce osídlení jihozápadních Čech v časně době bronzové, *Památky archeologické* 51, 527–538.
- Šaldová, V. 1965a:* Západní Čechy v pozdní době bronzové, pohřebiště – Nynice I, *Památky archeologické* 56, 1–96.
- Šaldová, V. 1965b:* O vzácnějších keramických předmětech z pozdně bronzových sídlišť jihozápadních Čech, *Archeologické studijní materiály* 2, 87–91.
- Šaldová, V. 1977:* Sociálně-ekonomické podmínky vzniku a funkce hradišť z pozdní doby bronzové v západních Čechách, *Památky archeologické* 68, 117–163.
- Šaldová, V. 1981a:* Rovinná sídliště pozdní doby bronzové v západních Čechách, *Památky archeologické* 72, 93–152.
- Šaldová, V. 1981b:* Westböhmen in der späten Bronzezeit. Befestigte Höhensiedlungen Okrouhlé Hradiště. Praha.
- Šaldová, V. 1983:* Sídlíšní formy z pozdní doby bronzové v západních Čechách, *Památky archeologické* 74, 316–349.
- Šída, P. 2007:* Využívání kamenné suroviny v mladší a pozdní době bronzové. Dílenské areály v oblasti horního Pojizeří. *Dissertationes archaeologicae Brunenses/Pragensesque* 3. Brno.
- Šmejda, L. 2004:* Potential of GIS for analysis of funerary areas: prehistoric cemetery at Holešov, distr. Kroměříž, Czech Republic. In: L. Šmejda – J. Turek (eds.), *Spatial Analysis of Funerary Areas*, Plzeň, 57–68.

- Špaček, J. – Bouzek, J. – Koutecký, D. – Kyselý, R. – Stloukal, M. 2008: Nález kultovního objektu z Květnice, okr. Praha-východ, *Archeologie ve středních Čechách* 12, 253–277.
- Šrein, V. – Šťastný, M. – Smejtek, L. – Šreinová, B. 1999: Křemen z lokality Kněževs, *Bulletin mineralogicko-petrologického oddělení Národního muzea v Praze* 7, 217–218.
- Šrein, V. – Šreinová, B. – Šťastný, M. 2000: Identifikace horniny odlévací formy z Praskoles, *Archeologie ve středních Čechách* 119–120.
- Štiková, E. 1955: Pravěké sídliště na Hradech u Mnichova Hradiště, *Archeologické rozhledy* 7, 155–164, 175–179.
- Štiková, E. 1956: Kostrový pohřeb v sídlištní jámě na Mužském-Hradech, *Archeologické rozhledy* 8, 163–167, 185.
- Štiková, E. – Malíčský, J. – Vlček, E. 1955: Knovízské pohřebiště ve Zdicích, *Archeologické rozhledy* 7, 308–319, 329–332.
- Štorch, E. 1913: Rybářská závaží, *Obzor prehistorický* 4 (příloha *Časopisu společnosti přátel starožitností českých*), 35–39.
- Švecová, R. 2004: Slnečná symbolika v náboženskom kontexte doby bronzovej. In: E. Kazdová – Z. Měřinský – K. Šabatová (eds.), *K počtě Vladimíru Podborskému. Přátelé a žáci k sedmdesátým narozeninám*, Brno, 385–393.
- Thieme, W. 1997: Zu den Hausgrundrissen bei Daerstorf, Gemeinde Neu Wulmstorf, Landkreis Harburg. In: J. J. Assendorp (ed.), *Forschungen zur bronzezeitliche Besiedlung in Nord- und Mitteleuropa*, Espelkamp, 29–39.
- Thrane, H. 1995: Stand und Aufgaben der Bronzezeitforschung im westlichen Ostseegebiet während der Per. III–V. In: *Beiträge zur Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*, Bonn, 429–452.
- Tihelka, K. 1953: Moravská únětická pohřebiště, *Památky archeologické* 44, 229–328.
- Točík, A. 1964: Opevněná osada z doby bronzovej vo Veselom. Bratislava.
- Trefný, M. – Dobeš, M. 2008: Pohřebiště ze střední až mladší doby bronzové ve Straškově, okr. Litoměřice, *Archeologie ve středních Čechách* 12, 205–243.
- Turek, J. – Daněček, V. 1997: Nově objevená eneolitická naleziště na Kladensku a Slánsku. Poznámky ke studiu kamenné broušené industrie českého eneolitu, *Archeologie ve středních Čechách* 1, 127–141.
- Turek, J. – Daněček, V. 2000: Únětické sekeromlaty se sedlovitým žlábkem v Čechách. Kamenné symboly v době bronzu?, *Pravěk NŘ* 10, 251–260.
- Tyszler, L. – Marchelak, I. 2006: Osada kultury lużyckiej z IV–V okresu epoki brązu i okresu halsztackiego w Kowalewicach, stanowisko 6–7, pow. Zgierz, woj. łódzkie. In: W. Blajer (ed.), *Z badań nad osadnictwem epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie Środkowej*, Kraków, 87–111.
- Vařeka, P. 2003: Archeologie pravěkých jam. Typologie zahloubených objektů na sídlišti knovízské kultury v Praze-Hostivaři. In: L. Šmejda – P. Vařeka (eds.), *Sedmdesát neustupných let, Sborník k životnímu jubileu prof. Evžena Neustupného*, Plzeň, 219–256.
- Veličik, L. 1972: Pohrebisko severopanónskej kultúry v Chľabe, *Slovenská archeológia* 20, 189–222.
- Vencl, S. 1980: K poznání méně nápadných artefaktů, *Archeologické rozhledy* 32, 521–537.
- Vencl, S. 2001: Souvislosti chápání pojmu „nálezový celek“ v české archeologii, *Archeologické rozhledy* 53, 592–614.
- Vencl, S. – Zadák, J. 2010: Keramický depot mohylové kultury střední doby bronzové z Prahy 9 – Běchovic, *Archeologické rozhledy* 62, 211–258.
- Vladár, J. 1973: Pohrebiská zo staršej doby bronzovej v Branči. Bratislava.
- Vokolek, V. 1962: Příspěvek k poznání východočeské lužické kultury. Pohřebiště v Pouchově, *Práce musea v Hradci Králové a v Pardubicích*, 4, Série B, 3–124.
- Vokolek, V. 1966: Pohřebiště a sídliště lidu popelnicových polí v Třebešově. *Fontes Musei Reginaehradecensis – Supplementum I. Hradec Králové*.
- Vokolek, V. 1988: Osady lužické kultury ve východních Čechách (Část I.). *Fontes Musei Reginaehradecensis* 16/1. Hradec Králové.
- Vokolek, V. 1999: Pohřebiště lidu popelnicových polí v Ostroměři. Hradec Králové.
- Vokolek, V. 2002: Gräberfeld der Urnenfelderkultur von Skalice/Ostböhmen. *Fontes Archaeologici Pragenses* 26. Pragae.
- Vokolek, V. 2003: Gräberfelder der Lausitzer Kultur in Ostböhmen. *Fontes Archaeologici Pragenses* 27. Pragae.
- Vokolek, V. 2004: Katalog staré sbírky Oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea. *Fontes Archaeologici Pragenses* 30. Pragae.
- Vokolek, V. 2007: Katalog sbírky Oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea, III. Nálezy do roku 1913. *Fontes Archaeologici Pragenses* 33. Pragae.
- Waldhauser, J. 1987: Keltische Gräberfelder in Böhmen, *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 68, 25–224.

Wanzek, B. 1989: Die Gußmodel für Tüllenbeile im südöstlichen Europa. Bonn.

Wolf, C. 1992: Schnurkeramik und Civilisation Saône-Rhône in der Westschweiz: ein Beispiel für die Auseinandersetzung zwischen einer lokalen und einer überregionalen Kulturerscheinung, Praehistorica 19, 187–198.

Základní geologická mapa ČSSR, list 12-234 (Hostivice), 1 : 25 000, ÚÚG Praha 1983.

1

2

Fototab. 1. 1 – výřez ze sekce 107 I. vojenského (josefského) mapování – Čechy (1764–1768; 1 : 28 800). Obec označena „Knezwes oder Gros Herrndorf“. © 1st Military Survey, Section No. 107, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna © Laborař geoinformatiky, Univerzita J. E. Purkyně - <http://www.geolab.cz> © Ministerstvo životního prostředí ČR - <http://www.env.cz>; **2** – list II císařského otisku mapy Stablního katastru obce Kněževes (Gross Herrndorf / Welka Kniezowes; 1 : 2 880) z roku 1840. Lokalita leží jihovýchodně od intravilánu obce v poloze „Nad Kowarnau“. Originál uložen v Ústředním archivu zeměměřičtí a katastru Zeměměřičkého úřadu v Praze, fond Stablní katastr, sign. 3197. Digitální data poskytl V. Daněček

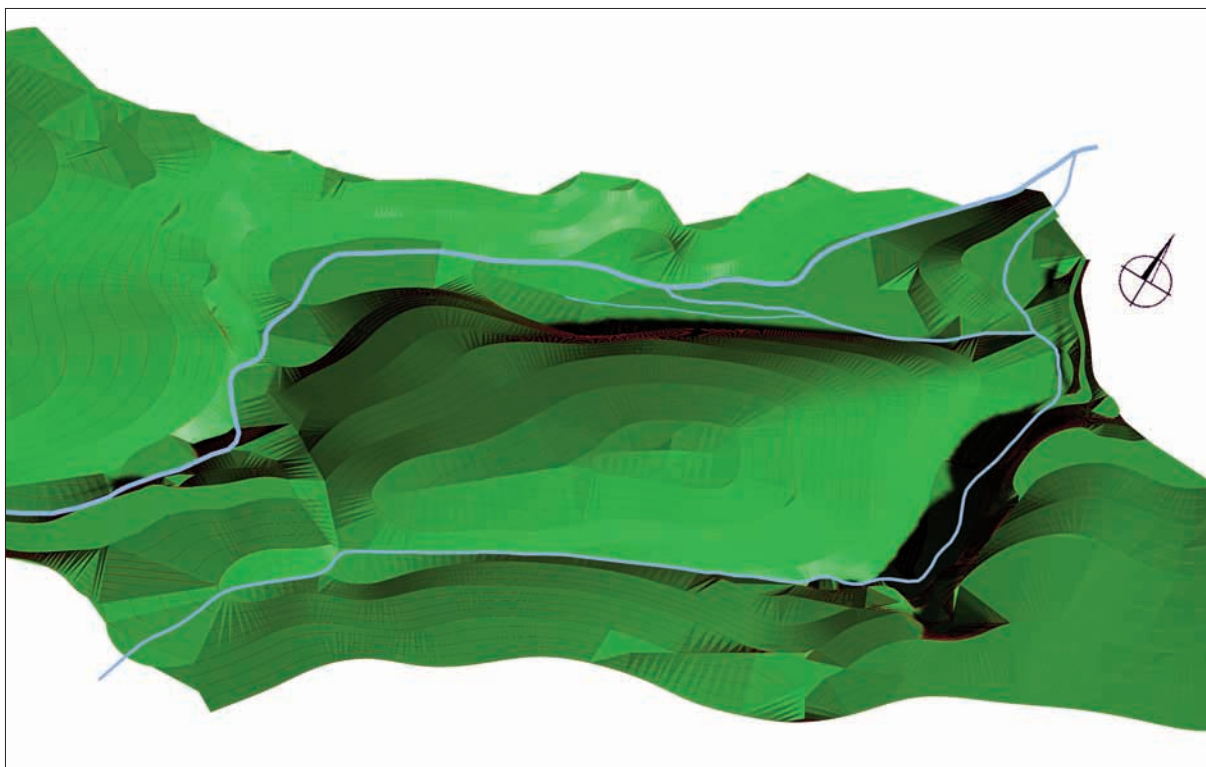

1

2

Fototab. 2. Kněžves, okr. Praha-západ. **1** – Kolmý letecký snímek lokality před výzkumem. Směrem k východnímu (nezkoumanému) okraji ostrožny koncentrace pravěkých objektů stoupala. Foto Geodis Brno, s. r. o.; **2** – satelitní snímek lokality s již postavenými skladovými halami z roku 2004 (výška pohledu 2 500 m). Zdroj: Google Earth

1

2

Fototab. 3. Kněžves, okr. Praha-západ. **1** – převýšený 3D model terénního reliéfu lokality a jejího bezprostředního okolí (digitalizace a zpracování J. Růžička), doplněný o vodoteče, rekonstruované podle I. vojenského mapování a stabilního katastru (L. Smejtek); **2** – letecký snímek lokality na konci výzkumu se vzletovými a přistávacími dráhami ruzyňského letiště v pozadí. Foto M. Gojda

1

2

Fototab. 4. Kněžívka, okr. Praha-západ. **1** – poloha zkoumaná na podzim 1998 od severu; **2** – superpozice objektů kultury s vypíchanou keramikou a kultury štítarské s poměrně vzácným dokladem barevné odlišnosti výplně

1

2

Fototab. 5. Kněžves, okr. Praha-západ. **1** – východní okraj zkoumané plochy od západu; **2** – severoseverovýchodní okraj skryté plochy od jihu. Oba snímky dobře dokumentují konečnou mocnost provedené mechanizované skrývky, která u této hrany zkoumané plochy dosahovala až 150 cm (!)

1

2

Fototab. 6. Kněžves, okr. Praha-západ. **1** – plocha výzkumu s řadou kůlových/sloupových jam v popředí od severozápadu; **2** – pozůstatky nadzemních staveb v severovýchodní části zkoumané plochy od jihu. Fototab. 4–6 foto L. Smejtek

1

2

3

4

5

6

7

8

Fototab. 7. 1 – vedoucí výzkumu s I. Vojtěchovskou a L. Smejtkem jr. před odjezdem ze základny na pravidelnou obhlídku zkoumané plochy; **2** – knovízská zásobní jáma 1946/98, zkoumaná veteránem archeologických výzkumů společnosti Archaia J. Mackrem, byla zčásti zaplněna velkými kameny; **3** – brigádnice začíští lebku z mělkého hrobu únětické kultury, která jen těsně unikla zničení při skrývce; **4** – hlavní technik J. Vizner dokumentuje zhloubený objekt, obsahujícího značné množství materiálu; **5** – preparace sídlištního objektu 823/98 s početnými lidskými kosterními pozůstatky a výkopové práce v jeho bezprostředním okolí; **6** – při krásném slunečném počasí nenarušilo optimistickou náladu děvčat ani sáckování kostřičky batolete; **7** – občas se na lokalitě objevily i velmi hluboké jámy, podobně jako tato s celým zvířecím skeletem na dně; **8** – přívalový liják s krupobitím, který 56. den výzkumu zaplavil během okamžiku většinu objektů, poskytl některým brigádníkům vítanou příležitost k netradičním radovánkám.

1 foto Š. Juřinová; 2–8 foto L. Smejtek

1

2

Fototab. 8. Kněžves, okr. Praha-západ. 1 – sídlištní objekt 823/98, v jehož horní části byla zjištěna velká kumulace kostí, náležejících nejméně sedmi osobám (3 dospělým a 4 dětem); 2 – sídlištní objekt 1136/98 s pozůstatky mladé ženy (20–30 let) a tří dětí ve věku od 6 měsíců do 8 let

1

2

Fototab. 9. Kněžves, okr. Praha-západ. **1** – sídlištní objekt 1655/98 s pozůstatky ženy ve věku 40–50 let; **2** – sídlištní objekt 1974/98 s poměrně dobře dochovanou kostrou asi třináctiletého robustnějšího mladíka, jehož nadzvednutá pravá ruka se loktem opírala o stěnu jámy, a samostatnou lebku dívky ve věku do 18 let

1

2

Fototab. 10. Kněžves, okr. Praha-západ. Sídlištní objekt 2038/98. **1** – v horní části zásobní jámy ležela kostra ženy ve věku 40–50 let; **2** – těsně pod ní spočívala na dně objektu kostra druhé ženy ve věku přes 60 let

1

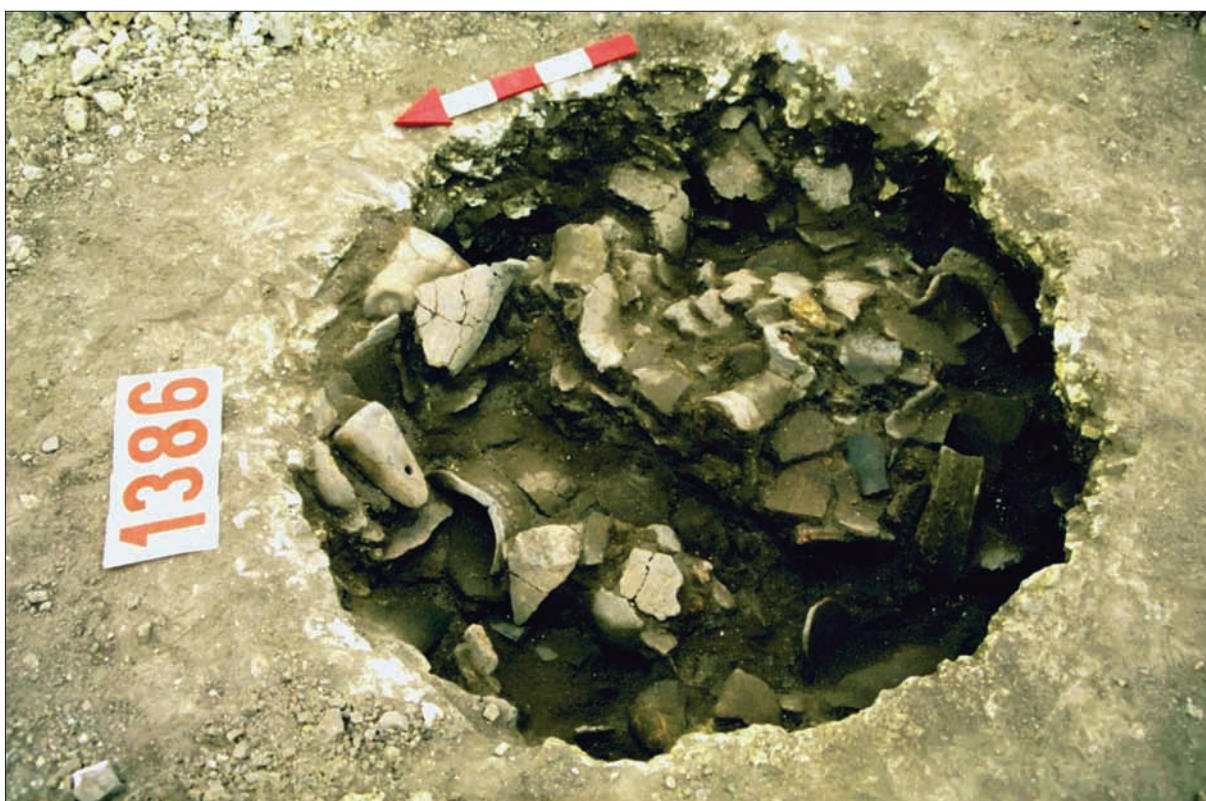

2

Fototab. 11. Kněžves, okr. Praha-západ. **1** – sídlištní objekt 2571/98 s kostrou mladíka ve věku 13–20 let; **2** – sídlištní objekt 2796/98 obsahující částečně spálené pozůstatky ženy (40–50 let) a asi sedmiletého dítěte

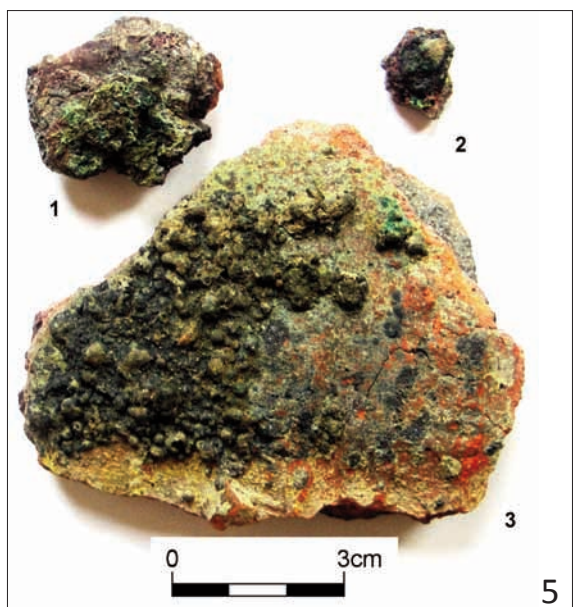
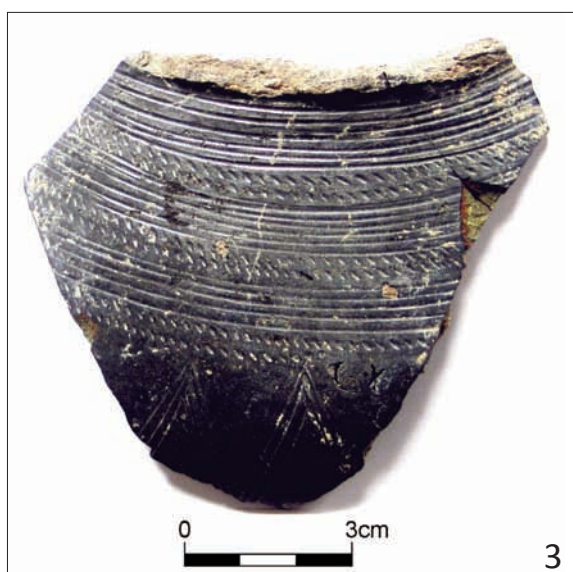
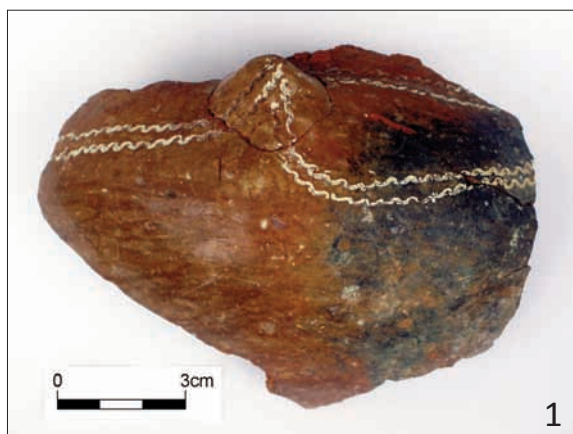

1

2

Fototab. 12. Kněževes, okr. Praha-západ. 1 – sídlištní objekt 1122/98 se skeletem subadultní ovce/kozy a nenarozeného jedince; 2 – sídlištní objekt 1386/98 zaplněný velkým množstvím keramických zlomků a tkalcovských závaží různých velikostí i tvarů

Fototab. 13. Kněžves, okr. Praha-západ. **1** – část výdutě s výčnělkem a inkrustovanou výzdobou, náležející starobronzovému džbánku či amforce jihovýchodního původu (obj. 2091/98); **2** – zlomek podhrdlí a výdutě knovízské amfory s pozůstatky tři polokulovitých bronzových aplikací mezi trojnásobnou klikatkou (obj. 37/98); **3** – zlomek podhrdlí knovízské amfory s otisky polokulovitých bronzových aplikací mezi vrcholy klikatky pod nejspodnější linií šikmého obrvení (obj. 245/98); **4** – plochá talířovitá miska s tordovaným okrajem a silně tuhovanou vnitřní stěnou (obj. 2623/98, vrstva 3); **5** – nálitky bronzoviny na keramických zlomcích (1: obj. 1400/98; 2: obj. 2579/98; 3: obj. 2548/98); **6** – vysokým žářem částečně zesklovatělá keramická hmota s otiskem nějakého předmětu (obj. 2408/98)

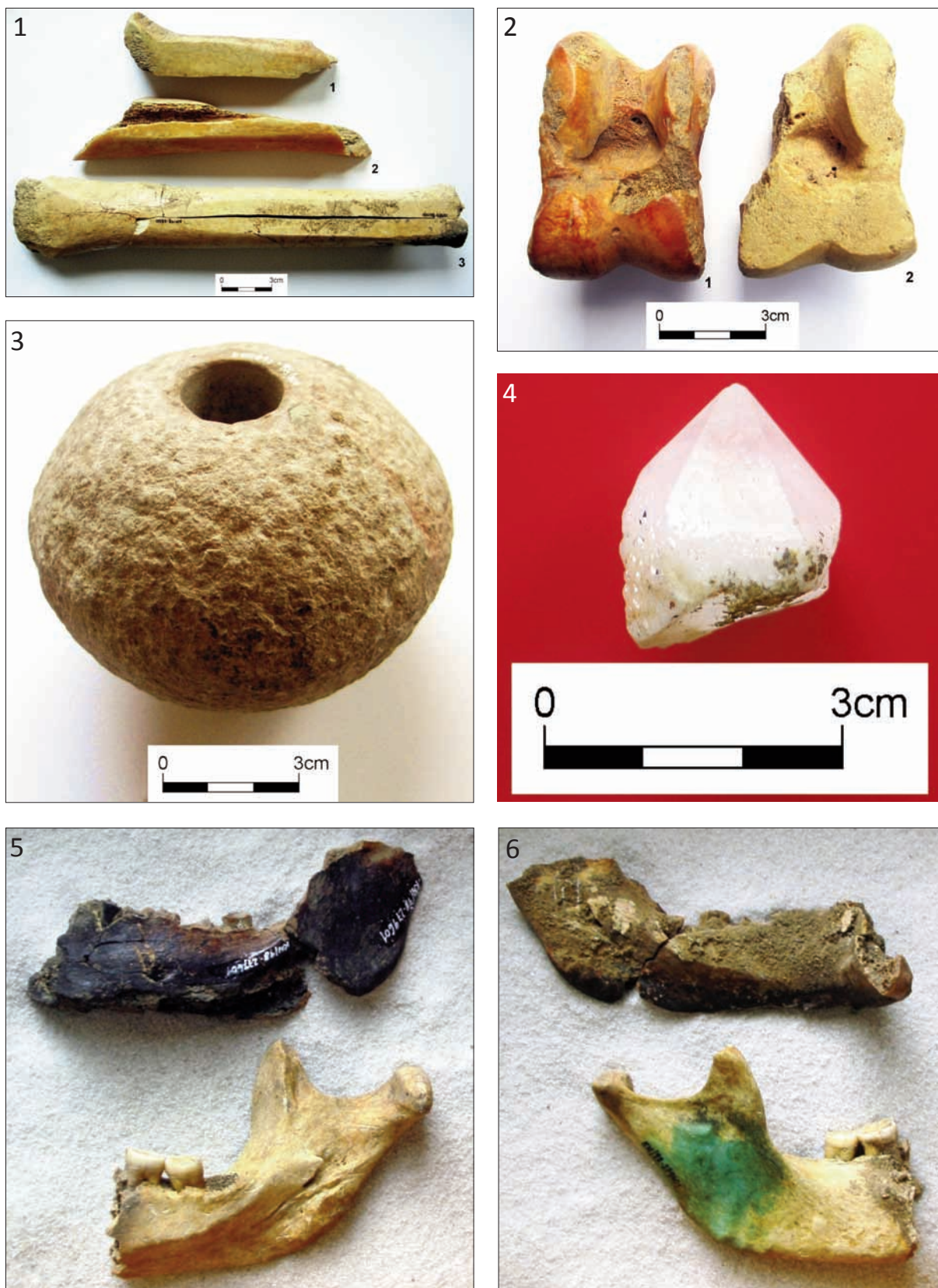

1

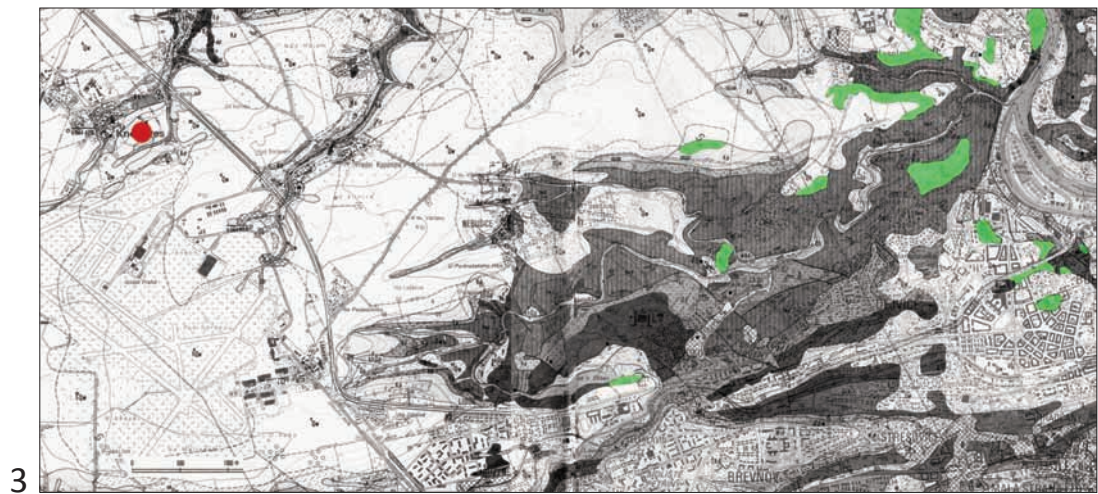
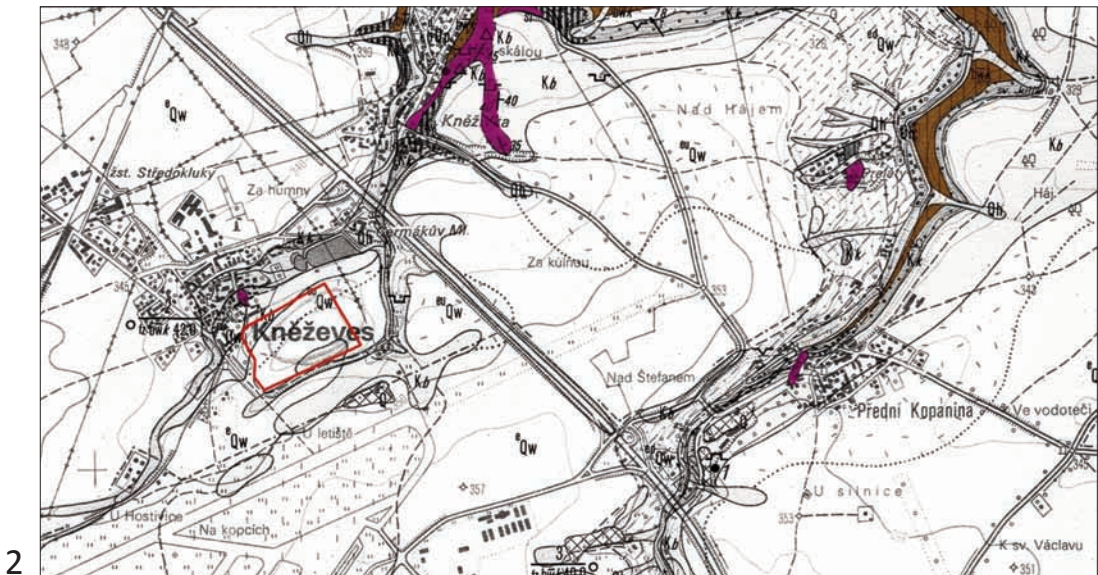
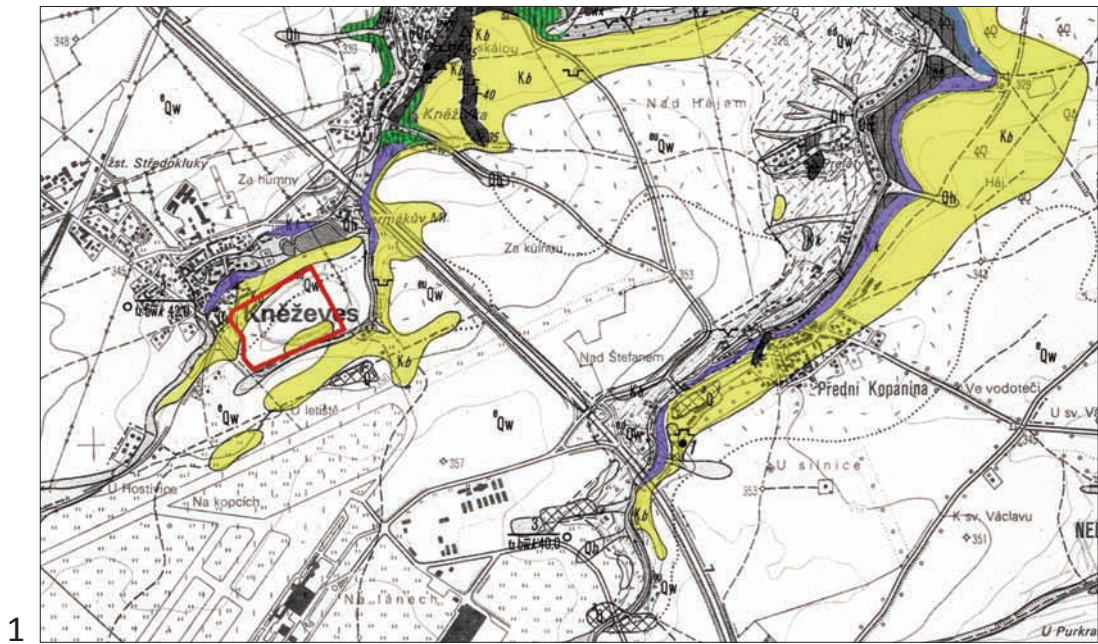

2

Fototab. 14. Kněžves, okr. Praha-západ. 1 – nekvalitně vypálené hliněné větvící se „podstavce“ z objektu 2623/98;
2 – kolečka hliněných tkalcovských závaží ze sídlištního objektu 1386/98. Fototab. 8–14 foto L. Smejtek

Fototab. 15. Kněžves, okr. Praha-západ. **1** – kostěné „brusle“ (1 /tur/: obj. 1076/98; 2 /kůň/: obj. 171/98; 3 /kůň/: obj. 686/98); **2** – ohlazené a zbroúšené dorsální strany hleznových kostí skotu, užívaných možná jako „hrací kameny“ (1: obj. 86/98; 2: obj. 231/98); **3** – pískovcová koule (bulava) s nedokončeným průvrtem (obj. 1482/98); **4** – krystal křemene pocházející nejspíše ze širšího okolí Staré Vožice a Ratibořských Hor na Táborsku (obj. 2166B/98); **5, 6** – nestejně zbarvené zlomky dolní čelisti jako důsledek působení ohně. Zelenou skvrnu na pravém rameni způsobily ionty mědi uvolněné z vlasové ozdoby (obj. 2796/98, jedinec A). 1–4 foto L. Smejtek; 5, 6 foto P. Kubálek

Fototab. 16. Kněžves, okr. Praha-západ. **1** – rozšíření opuk (žlutě), pískovců (modře) a hornin příbojové facie (zeleně) v okolí lokality; **2** – rozšíření buližníků (fialově) a fylitických břidlic (hnědě) v okolí lokality. 1–2 podle Základní geologické mapy 1 : 25 000, list Hostovice (Valečka 1983); **3** – rozšíření fluviálních náplavů na listech Základních geologických map 1 : 25 000, listy Hostovice a Praha-sever (Valečka 1983; Králík 1983); upraveno